Digitized by Google

LAZARI RIVERII

CONSILIARII, MEDICI, AC PROFESSORIS REGII,

Necnon Regiorum in Vniuerſitate Monſpelienſi Medicinæ Profeſſorum Decani,

OPERA MEDICA UNIVERSA.

QVIBVS CONTINENTVR

I. Inſtitutionum Medicarum Libri quinque.
II. Praxeos Medicæ Libri ſeptemdecim.
III. Obſeruationum Medicarum,& Curationum inſignium Centuriæ quatuor, cum Obſeruationibus rarioribus, ab alijs communicatis.

ADORNATA

A' JOH. DANIELE HORSTIO.

EDITIO NOVISSIMA, AVCTIOR ET CORRECTIOR,

Cui præfatus eſt

JACOBVS GRANDIVS

In Veneta Academia publicus Anatomiæ Profeſſor, & Almi Collegij DD. Philoſophorum, & Medicorum Prior.

Acceſſerunt in RIVERII Inſtitutiones vtiles ANOMYMI Animaduerſiones, & Supplementa.

VENETIIS, M DC LXXX.

Typis Andreæ Iuliani, & Ioannis Cagnolini.

SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIO.

CLARISS.MO ET EXCELLENTISS.MO VIRO D.

IACOBO GRANDIO

PVBLICO ANATOMES PROFESSORI,

Almi Collegij D. D. Philoſophorum, & Medicorum Priori, & Academiæ Dodoneæ Cenſori.

MERITA erga me tua, Vir Clariſſime tanta ſunt, vt ingratus videar, niſi grati animi teſtimonia palàm faciam. Itaq; ea non dubitaui præfigere Riuerio è Typis meis prodeunti, quem Tu à me rogatus, ſubitaria quidem, ſed eruditiſſima Præfatione tuum feciſti. Nec Te pudebit ei volumini inſcribi, quod tanti facis, & cuius lectionem Auditoribus tuis, & Doctoribus qui Te Ducem in Praxi Medica, tametſi iuuenem, ſequuntur, ſæpius commendare conſueuiſti. Nemini aptiùs, quam Tibi poterat dicari opus Authoris, cui Tu, & Medicis obſeruationibus, & doctrina, & experientia paria facis, & rem Medicam ornas ingenio multiſcia eruditione, & Græcæ linguæ peritia inſtructo. Theatrum Anatomicum, in quo tot per annos ſuper diſſectis cadaueribus Anatomen feliciter explicaſti lectiſſimis & frequentiſſimis Auditoribus, longè lateque tuum Nomen reſonat. Collegium Nobiliſſimum Philoſophorum, & Medicorum, cuius gubernacula ſummo eorum conſenſu tradita regis, fidem ſuſpicit, prudentiam, & integritatem, qua rem, & iura Ordinis tui promouere, atque tueri ſatagis. Nec ſilet accepta beneficia Chirurgorum Collegium, cui ſemel, & iterum præfuiſti. Sapientiſſimi Venetæ Salutis Triumuiri toties operam tuam experti, Virtutem luculenter commendant. Academia Dodonea quam implent ſumma Capita Litteratorum, Tibi originem, & famam

a 3 ſuam

ſuam acceptam refert; Et celebri Quercus Dodonææ ſymbolo à Te donata accedit æſtimationi tuæ. Prætereo amicitias, quæ Tibi cum exteris Litteratis, Italis, Gallis, Germanis, Anglis intercedunt; prætereo Authorum teſtimonia, qui nominis tui honorificam mentionem faciunt. Sileo de Bibliotheca lectiſſimis Libris referta: de humanis ſceletis, non filo æreo compactis, ſed naturalibus ligamentis cohærentibus: de exiliſſimis Fœtibus balſamico liquore conditis, adhucque mollibus, & veluti recenter eiectis. Nolo grauare modeſtiam tuam. Ideo ſentio moderandum mihi eſſe iam animo meo laudes tuas percurrenti. Tantum te obſecro, vt quem Medicæ Artis ope ſanaſti, dicatum ab eo volumen Medicum lubenti animo accipere ne dedigneris.

Deuinctiſſimus, & Addictiſſimus Cliens

Andreas Iulianus.

Digitized by Google

IACOBI GRANDII

IN VNIVERSA RIVERII OPERA

P R Æ F A T I O.

INter Authores qui ſcriptis, & obſeruationibus Artem Medicam locupletarunt, plurimi quidem omni æuo, quà Græci, quà Latini, quà Arabes cùm vniuerſam Medicinam, tùm aliquas eius partes editis voluminibus explicarunt. Antiquiſſimis vſque temporibus Apollo, ſeu Serapis, Chiron, Æſculapius, Bacchus, Pæon, quòd primi laborioſæ mortalitati præſidia aduerſus morbos communicarunt, à poſteris tantam gratiam iniuere, vt pro Dijs habiti, & exculti fuerint. Secundum ab his locum tenuerunt Podalirius, atque Machaon Homeri verſibus celebrati; à quibus longo interuallo floruerunt Democedes, & Melampus, vterque ſcientiæ famâ clariſſimus, ille propter Regem Perſarum à pedis luxatione ſanatum, eiuſque Vxorem ſerpente mamillarum vlcere liberatam; hic ob Præti filias à furore melancholico, dimidiâ Regni parte curatas. Hos ſecutus magnus Hippocrates diuino ingenio ſparſas medendi regulas ordinauit, ſcientiâ altis Philoſophiæ principijs innixâ in hæreditatem poſteris relictâ. Iecit fundamenta medendi, tradita ſcriptis immortalibus morborum omnium curatione, & ſignatis remediorum vijs. Errores etiam quibus deceptus confeſſus, ne quid Artis perfectioni deeſſet, remediorum formulas peculiari volumine exarauit, cui Medicamentario nomen indidit: qui liber magno humani generis detrimento, iniuriâ temporis intercidit.

Coæuus Hippocrati fuit Democritus, illius teſtimonio optimus Naturæ, & Mundi interpres, qui, vt inquit Plinius, omnium herbarum ſuccos expreſſit, & ne lapidum, virgultorumque vis lateret, ætatem inter experimenta conſumpſit. Græcorum primus Chymicâ Arte metalla reſoluit, quam longis ad Ægyptios, Gymnoſophiſtas, Magos peregrinationibus didicerat, plus ſexcentis aureorum millibus in experimenta conſumptis; vnde arcanis remedijs Artem Medicam ditauit. Verum ſcripta tanti Philoſophi luctuoſo mortalitatis fato omnia perierunt. Subſequentibus ſeculis Artem illuſtrauit Herophilus, herbarum cognitione, pulſuum notitiâ, & Anatomes peritiâ incomparabilis: qui miranda Arte arteriarum pulſus in modulos certos, legeſque metricas deſcripſit: & ſcribente Tertulliano, vt Naturam ſcrutaretur, ſeptingentos homines exſecuit; nonnulloſque etiam viuos, vt interna liquido exploraret, morte non ſimplici, ſed ipſa inter artificia exſectionis errante Artifice.

Ab hoc ſua ſinguli tempora decorarunt plurimi Medicinæ, & Philoſophiæ connubio inſignes, Ariſtoteles, Eraſiſtratus, Theophraſtus, Serapion, Aſclepiades, Themiſon, Dioſcorides, Archigenes, Theſſalus, Andromachus, Aretæus, Theon, Ruphus, Soranus: & inter Latinos Celſus, Macer, Scribonius, & Plinius.

Succeſſit poſtea Galenus maximum Medicinæ decus, & Medicorum Princeps, cuius doctrinam Fama canit, & doctiſſima, quæ extant ſcripta teſtantur. Cedro digna ſunt opera eius, ſed quæ de Vſu partium, Anatomicis adminiſtrationibus, Locis affectis, & Compoſitione medicamentorum conſcripſit, nimiùm quantùm cæteris antecellunt!

Auctam tantis Authoribus medendi ſcientiam poliuerunt Cælius Aurelianus, Oribaſius, Paulus Ægineta, Aëtius, Marcellus, Trallianus, Actuarius, Myrepſus.

Hos excepit ſequioribus ſeculis Arabum ſchola, Græcis, & Latinis Muſis ab Europâ barbarie obſitâ fugatis, Medicinam inuadentium; quorum illuſtriſſimus Auicennas, ſiue Abenſina, vniuerſam Artem medendi à Græcis ſcriptoribus mutuatam patrio ſermone complexus eſt. Scripſere, & Auerrhoes, Auenzoar, Rhaſis, Albucaſis, Meſue, Iſaac, & Halyabas; quorum libris licet rudibus, & omnis litteraturæ expertibus, non deeſt doctrina, non deeſt ingenium; ex illiſque, quod de Ennij Annalibus dixit olim Vergilius, velut aurum de ſtercore colligi poteſt.

Tandem Europâ exuente barbariem floruere multi præſertim Truſianus, & Petrus Aponenſis, ille pluſquam Commentatoris, hic Conciliatoris cognomento notiſſimus. Sed Arnaldus Villanouanus, ingenio, & ſcriptis, & experientia medendi, nulli Medicorum ſecundus eſt. Doctè quoque ſcripſerunt præ alijs Conſtantinus Aphricanus, Io. Arculanus, Sauonarola, Gordonius, Valeſcus de Taranta, Campegius, Carpenſis; quibus eruditiores Marſilius Ficinus, Linacrus, Leonicenus, Manardus, Ruellius, Montanus, Landus, Vidius, Trincauellius cultiorem Scholis Medicinam inuexerunt.

Sed Ioannes Fernelius Gallus, ingenio, eloquentia, felicitate, & ſermonis elegantia, omnes qui à Galeno illuſtrem in medendi ſcientia famam conſecuti ſunt, ſuperauit. Ipſe interfuit gloriæ ſuæ, & quod nemini mortalium contigit vnquam, viuens vidit in Academijs Galliæ opera ſua publicè prælegi, atque explicari.

Enimvero Fernelij ſeculum, ſi quod aliud, magnorum Medicorum feraciſſimum fuit: quos enim vt quamplurimos taceam, proferent alia ſecula Veſalio, Fallopio, Valleſio, Ingraſſiæ, Mercuriali, CapiVacco, Argenterio, Rondeletio, Iouberto, Lemnio, Iunio, Dodonæo, Fabricio, Guilandino, Hollerio, Andernaco, Maſſariæ, Saxoniæ, comparandos?

Quid

Quid de noſtro ſeculo dicam, in quo clara fulſerunt, adhucque fulgent Capita Medicorum, qui pari cum veteribus paſſu conſecuti ſunt immortalitatem, nempe Vvilis, Boylaus, Zuuelſerus, Charleton, Vanderlinden, Blaſius, Moebius, & alij doctiſſimi Profeſſores, quos futura nominabit ætas?

Veruntamen eorum, qui praxim docendo, & medendo iuuere Philiatros, optime de humano genere meritus eſt LAZARVS RIVERIVS Medicus Monſpelienſis, & FRANCISCVS DE LE BOE SYLVIVS Batauus; ſi tamen hic, vt ille, inceptam fauente Apolline Praxim abſoluiſſet.

Quippe poſt Hippocratem, qui obſcuritate, & breuitate ſermonis, Oraculi inſtar, non omnibus, ſed ſolis Naturæ Myſtis Artem aperuiſſe videtur, Medicina omnis in varias ſectas, & factiones diuiſa eſt, pro ingenio, & libidine Profeſſorum; Hinc malo ægrotantium malo orta illa nomina, & turbæ Iatralepticorum, Empiricorum, Herophilaorum, Aſclepiadeorum, Theſſaleorum, Galeniſtarum, Rationalium, Methodicorum, Dogmaticorum, Chymicorum: & tot immania diſſidia, & contraria medendi rationes; alijs fame & ſiti, imperioſaque inediâ, alijs cibo & largiore potu, alijs ſudoribus, alijs purgantibus medicamentis, alijs copioſa & crebra miſſione ſanguinis, alijs ad ſyderum obſeruationem collectis herbis, alijs per vomitoria, alijs per quæ non alia remedia, ſubtiliori, & penitiori ratione à metallis, & mineralibus elicita, confeſſâ audacia morbos omnes aggredientibus? Vnde iuſta querela Plinij, nullam Artium Medicina inconſtantiorem fuiſſe, cum ſit fructuoſior nulla. Sane ſupra Anorum noſtrorum memoriam Theophraſtus Paracelſus, vt olim Theſſalus, cuncta Medicorum placita deleuit, & rabie quadam in omnes Artis ſcriptores debacchatus eſt, celebri famâ ob ſanatos feliciter ægrotos arcano remedio à Chymia petito. Eius dogmata ſecutus Helmontius cautiori ingenio alia principia rimatus, nouum condidit Medicinæ progreſſum, ſcriptaque edidit profutura mortalibus.

Illud in primis ſciendum eſt, quod ante Harueum quotuſquiſque Artem exercuit, ſi Hippocratem, & Herophilum excipias, circulationem ſanguinis per totum corpus ignorauit. Ignorauit etiam maxima pars Authorum principia Chymica, & efficaciſſima pharmaca, quæ ex ea Arte parantur maximo ſalutis hominum compendio. Inſuper per inſcitiam putauerunt cum Galeno maſſam ſanguinis ex quattuor humoribus componi, vitalibus & nutricijs ſuccis excrementorum nomina tribuentes; Denique eos latuerunt Chyli viæ per meſenterium, ductuſque Thoracicos, vaſa lymphatica, ſuccus pancreaticus, eiuſque cum bile mixtio, vſus, moduſque nutritionis.

Propterea cum in tanta Scriptorum varietate, & confuſione hæreant ingenia ſtudentium, ac deterreantur longitudine Artis, & immenſitate voluminum, varia & contraria inter ſe dogmata complectentium, viam certam ac regiam hoc volumine praſtratum iuit RIVERIVS, qua vera Medicinæ ſcientia, ex veterum, & recentium Profeſſorum placitis comparari poſſit.

Praxim medicam facturis, non inutilem rudiori ſeculo nauarunt operam inſigniores Valeſcus, Gordonius, Sauonarola, Gariopontus. At Ædepol, quàm craſſa Minerua? quàm ieiuna ſcriptione? Vtilius & doctius rem perfecerunt Vvecherus, Mercurialis, Platerus, Brueles, Beueronicius, Zacutus, Horſtius, Blaſius, M. A. Seuerinus, Maſſaria, Saxonia, & Centonariorum Coryphæus Sennertus. Verum Hollerij, & Cæſalpini Practica, frequentius cæteris elegantiorum Medicorum manus teruerunt. Donec RIVERII opus abſolutiſſimum, ſtudentium neceſſitatem, & vota docentium intercepit.

Et quoniam Scholaſticorum morbus, quibus garrulitate diſputandi inſtructis, mos eſt Artibus, & Scientijs inutiles ſubtilitates prætendere, corripuit etiam Medicos, arcanis Naturæ relictis, Logicas, & Metaphyſicas tricas ſectantes; in eorum gratiam ſobriè quadam attingit Author in Præcognitis ad vniuerſam Medicinam.

Mirum & indignum protinus ſubit, tam multa multos diſputare, vt quærant Medicina ſit ne Ars, an vero Scientia? ceu magni eſſet momenti iſta indagatio, & ab ea Medici laus, & perfectio dependeret! ceu idem non ſit, ac vrente domo, loco aquam flammis inijciendi, contentiosè perquirere, an Ignis ex Atomis Democriti, an verò ex forma ſubſtantiali Ariſtotelis componatur? Mauult Author Scientias propiùs, quàm Artes, Nobiliſſimam Artium collocare. Hæc tamen leuiora ſunt, quàm vt ijs diſtineri velit diutiùs Medicinæ ſtudioſos. Libri Praxeos, Libri Obſeruationum ſunt qui requirunt ſtudentis diligentiam, & ingenium: ij ſunt qui nocturnâ, ſunt qui diurnâ manu verſandi ſunt: In illis qualis fuerit Medicus, quantum cæteris præſtiterit RIVERIVS, Philiatri, qui legerint & didicerint, nullo opinionum præiudicio occupati, iudicabunt.

INDEX

Digitized by Google

FILIO IOH. OTTONI
In Academia Gieſſenſi ſtudijs operam locanti
JOH. DANIEL HORSTIVS
S. P.

C*Vm non ita pridem Tibi commendarem* Riverium, *& huius rei gratia illum partim interpolarem, atque aliquot nouis notatu dignis, varijsque Pharmacis,* Riverio *olim vſualibus, augerem, oportunè accidit, vt Bibliopola* Zubrodius *nouam editionem* Riuerij *meditaretur, atque à me peteret exemplar* Lugdunenſe, *in tuum vſum, vt dixi, horis ſuccifiuis pro tenuitate mea, meorumque laborum ratione, ex parte politum. Nolui autem deeſſe illius precibus, quod hoc pacto non tantum tuis, ſed & aliorum ſtudijs aliqualem opellam ferre valerem. Commiſi itaque* Zubrodio *huic* Riverium *in tuum commodum adornatum, eundemque iam typis exſcriptum & recuſum, tibi etiam atque etiam commendo, vt diligenter illum voluas & euoluas. Ipſe enim* Riuerius *Autor doctus eſt, expertus, candidus & perſpicuus, quem feliciter ſequi poſſis & eum tempore imitari, modo quoad doſin* purgantium *maximè* Scammoneatarum, *his in oris*, Riverio *in Prax. & Obſ. aliquando largiori, parcior ſis, nec vltra pondus in ipſius* Riuerij *Inſtitutionibus deſignatum, aſcendas. Euolue itaque hoc volumen penitius, non perfunctoriè,* Auique *Tui &* Ioelis *ſcripta, laboreſque* Veslingij, *&* Bartolini, *p.t. huic adiunge, vt legas aliquando maiorum tuorum veſtigia. Frater Tuus, Tuuſque Patruus* Gregorius *inuitant Te ad Anatomicam. Auus Tuus* Gregorius *ad Praxin. Huius Patruus* Iacobus *cum Filio* Henrico Adolpho, *ſenexque* Gisbertus *lucernam præbent pedibus tuis, modò ores & labores. Labores inquam, & diligenter ſtudijs lites,* Deo *confiſus, cuius protectioni Te commendo.* Francofurti *Kal. Aug.* 1668.

INDEX LIBRORVM,
ET CAPITVM, INSTITVTIONVM MEDICARVM, Tomo I. Comprehenſarum.

Præcognita in vniuerſam Medicinam.

LIBER PRIMVS.

Phyſiologiam continens.

Procemium.

SECTIO PRIMA.

De Elementis.

CAp. 1. *De Elementorum natura.* pag. 2
2. *De numero Elementorum.* 3
3. *De qualitatibus elementorum.* ibid.
4. *De mixtione elementorum.* 4

Phyſiologiæ Sectio Secunda.

De Temperamentis.

Cap. 1. *De temperamentorum natura.* pag. 5
2. *De temperamentorum differentijs.* ibid.
3. *De εὐκράτῳ temperamento.* 6
4. *De temperamentorum κριτηρίοις.* ibid.
5. *De ætatum temperamento.* 7
6. *De ſexuum temperamento.* 8
7. *De temporum anni temperamentis.* ibid.

Phyſiologiæ Sectio Tertia.

De humoribus.

Cap. 1. *De humorum natura.* pag. 9
2. *De humorum differentijs.* ibid.
3. *De ſanguine propriè dicto.* ibid.
4. *De pituita alimentaria.* 10
5. *De bile alimentaria.* ibid.
6. *De melancolia alimentaria.* 11
7. *De humoribus ſecundarijs.* ibid.
8. *De bile excrementitia.* 12
9. *De melancholia excrementitia.* ibid.
10. *De ſero.* 13
11. *De pituita excrementitia.* 14

Phyſiologiæ Sectio Quarta.

De ſpiritibus, & calido innato.

Cap. 1. *De ſpirituum natura.* pag. 14
2. *De ſpirituum differentijs.* 15
3. *De calido innato.* 16

Phyſiologiæ Sectio Quinta.

De partibus.

Cap. 1. *De partium natura.* pag. 18
2. *De partium differentijs, ac primum de partibus ſimilaribus.* ibid.
3. *De partibus diſſimilaribus, & organicis.* 19

Phyſiologiæ Sectio Sexta.

De facultatibus, & functionibus.

Cap. 1. *De facultatum, & functionum natura.* pag. 20
2. *De facultatum, & functionum differentijs.* ibid.
3. *De facultate, & functione naturali, eiuſque ſpeciebus, ac primum de nutritione.* 21
4. *De actrice facultate, & de accretione.* 23
5. *De generatrice facultate, & de generatione.* 24
6. *De facultate vitali.* ibid.
7. *De facultate, & functione animali, ac primum de principibus facultatibus.* 25
8. *De ſomno, & vigilia.* ibid.
9. *De ſomnijs.* 26
10. *De facultatibus minus principibus.* ibid.

Phyſio-

Digitized by Google

Phyſiologiæ Sectio Septima.

De hominis procreatione.

Cap. 1. *De ſemine vtriuſque ſexus.* pag. 27
2. *De ſanguine menſtruo.* 28
3. *De conceptione.* ibid.
4. *De ſingularum partium delineatione, earumq; perfectione.* 29
5. *De partu.* ibid.
6. *De ſimilitudine natorum cum parentibus.* ibid.

Inſtitutionum Medicarum

LIBER SECVNDVS

Pathologiam continens.

Præcognita in pathologiam. pag. 30

Pathologiæ Sectio Prima.

De morbi natura, & differentijs.

Cap. 1. *De morbi natura.* pag. 30
2. *De morbi generibus, & differentijs.* 32
3. *De ſpeciebus morbi ſimilaris.* ibid.
4. *De ſpeciebus morbi organici.* 34
5. *De morbi communis, ſeu ſolutionis continui differentijs.* 36
6. *De differentijs accidentalibus morborum.* ibid.

Pathologiæ Sectio Secunda.

De mutationibus morborum, ac præcipuè de criſibus.

Cap. 1. *De mutationibus quæ in morbis contingunt.* p. 38
2. *De natura criſis.* ibid.
3. *De criſium differentijs.* 39
4. *De ſignis criſium.* 40
5. *De diebus criticis.* 41
6. *De cauſis criſium, & dierum criticorum.* 44

Pathologiæ Sectio Tertia.

De morborum cauſis.

Cap. 1. *De cauſæ morbificæ natura.* pag. 46
2. *De cauſarum differentijs.* ibid.
3. *De cauſis morborum ſimilarium.* 47
4. *De cauſis morborum organicorum.* 48
5. *De cauſis morborum communium.* 49
6. *De cauſis differentiarum accidentalium morborum.* ibid.

Pathologiæ Sectio Quarta.

De ſymptomatum natura, differentijs, & cauſis.

Cap. 1. *De ſymptomatum natura.* pag. 49
2. *De ſymptomatum differentijs.* 50
3. *De Actionis læſæ differentijs.* ibid.
4. *De excrementorum differentijs.* ibid.
5. *De qualitatis mutatæ differentijs.* 51
6. *De ſymptomatum cauſis in genere.* ibid.
7. *De cauſis actionum læſarum.* ibid.
8. *De cauſis ſymptomatum, quæ ſunt in excrementis.* ibid.
9. *De cauſis qualitatis mutatæ.* 52

Inſtitutionum Medicarum

LIBER TERTIVS.

Semeioticen continens.

Præfatio.

SECTIO PRIMA.

De ſignis in genere.

Cap. 1. *De ſigni natura, & definitione.* pag. 52
2. *De ſignorum differentijs.* ibid.
3. *De fontibus ſignorum generalibus, è quibus omnia ſigna deſumuntur.* 53

Semeioticæ Sectio Secunda.

De ſignis diagnoſticis.

Cap. 1. *De ſignis bilioſi humoris in corpore prædominãtis.* pag. 55
2. *De ſignis humoris pituitoſi in corpore prædominantis.* 56
3. *De ſignis ſanguinis in corpore prædominantis.* 57
4. *De ſignis melancholiæ in corpore prædominantis.* ibid.
5. *De ſignis partis affectæ.* 58
6. *De ſignis partis primariò, vel per conſenſum laborantis.* 61
7. *De ſignis ſpeciei morbi.* 62
8. *De ſignis morbi magni, & parui.* 64
9. *De ſignis morbi mali, maligni, & benigni.* 66
10. *De ſignis morbi acuti, & chronici.* 67
11. *De ſignis cauſarum morbificarum: ac primo de ſignis bilis præternaturalis.* 68
12. *De ſignis pituitæ præternaturalis.* 69
13. *De ſignis ſeri redundantis.* ibid.
14. *De ſignis flatuum.* 70
15. *De ſignis temporum morborum.* 71

Semeioticæ Sectio Tertia.

De ſignis prognoſticis.

Cap. 1. *De ſignis morbi longi, aut breuis futuri.* pag. 73
2. *De ſignis morbi ſalutaris, & lethalis.* 75
3. *De modo quo finietur morbus: an ſcilicet per criſin, an paulatinam Solutionem.* 109
4. *De tempore quo finietur morbus; vbi dies & hora futuræ criſeos prænunciantur.* ibid.
5. *De loco per quem futura eſt criſis, ac primùm de ſignis futuræ criſeos per vomitum.* 110
6. *De ſignis futuræ criſeos per alui fluxum.* ibid.
7. *De ſignis futuræ criſeos per ſudores.* 111
8. *De ſignis futuræ criſeos per vrinas.* ibid.
9. *De ſignis futuræ criſeos per hæmorrhagiam.* 112
10. *De ſignis futuræ criſeos per menſes, aut hæmorrhoidas.* ibid.
11. *De ſignis futuri abſceſſus.* ibid.
12. *De ſignis eorum, quæ ſuper ventura ſunt his qui iam ægrotant, vel in morbos prolabuntur. Ac primum de ſignis futuri delirij.* 113
13. *De ſignis futuræ conuulſionis.* 114
14. *De ſignis futuræ recidiuæ.* ibid.

Inſtitutionum Medicarum

LIBER QVARTVS.

Qui eſt de Ὑγιεινῆ, ſeu de conſeruanda valetudine.

Proœmium.
Cap. 1. *De cibo, & potu, ſeu de alimentis.* pag. 115
2. *De alimentorum ſubſtantia.* ibid.
3. *De alimentorum quantitate.* 116
4. *De qualitate alimentorum.* 117
5. *De ordine alimentorum.* ibid.
6. *De tempore, & hora ſumendi alimenta.* 119
7. *De præparatione alimentorum.* 121
8. *De conſuetudine, & delectatione in alimentorum vſu.* ibid.
9. *De victu ſingulis ætatibus congruo.* 122
10. *De victu ſingulis anni temporibus idoneo.* ibid.
11. *De pane.* 123
12. *De hordeo, oryza, auena, fabis, piſis, ciceribus, & lentibus.* 124
13. *De oleribus vſitatioribus, eorumq; facultatibus.* 125
14. *De radicibus eſculentis.* 126
15. *De fructibus eſculentis vſitatioribus.* 127
16. *De cibis qui ex animalibus petuntur. Ac primum de carnibus in genere.* 128
17. *De carnibus quadrupedum.* 129
18. *De interraneis, & extremitatibus animalium.* ibid.
19. *De alimentis, quæ in partibus quadrupedũ continentur.* 130
20. *De cibis ex volatilibus deſumptis.* 131
21. *De piſcibus.* 132
22. *De condimentis.* ibid.
23. *De melle.* 133
24. *De potu, & materia potulenta.* 134
25. *De aere.* 138
26. *De temporibus anni.* 139
27. *De motu, & quiete.* ibid.
28. *De ſomno, & vigilia.* 140
29. *De excretis, & retentis.* 141
30. *De animi pathematis.* ibid

Inſti-

Digitized by Google

Inſtitutionum Medicarum

LIBER QVINTVS.

θεραπευτικὴν Continens.

Præfatio.

Therapeutices

PARS PRIMA.

De methodo generali medendi.

Procemium.

SECTIO PRIMA.

De methodo medendi, & indicationibus.

Cap. 1. *Quid methodus medendi, quid curatio, & quæ illius conditiones.* pag. 142

2. *De indicationibus, & illarum differentijs.* 143

3. *De indicantibus.* 144

4. *De coindicantibus, contraindicantibus, & correpugnantibus.* ibid.

5. *De indicatis.* 145

6. *De primo, & generaliſſimo curationis principio.* 146

7. *De inuentione remediorum.* 148

SECTIO SECVNDA

De indicantibus à cauſa.

Cap. 1. *De euacuatione in genere, & illius differentijs.* pag. 148.

2. *De reuulſione, deriuatione, & particulari euacuatione.* 149

3. *De ſanguinis miſſione.* 151

4. *De purgatione.* 153

5. *De humorum præparatione, & concoctione.* 156

6. *De euacuatione per vrinas.* ibid.

7. *De euacuatione per ſudores.* ibid.

SECTIO TERTIA

De indicantibus à morbo.

Cap. 1. *De indicationibus à morbo ſimilari.* pag. 157

2. *De indicationibus à morbo organico.* ibid.

3. *De indicationibus à morbo communi, ſeu ſolutâ vnitate.* ibid.

SECTIO QVARTA

De indicationibus à viribus.

Cap. 1. *Quid diætam in ægris indicet, ac coindicet.* pag. 158

2. *Quæ ad diætam, ſeu victus rationem ſpectent.* ibid.

3. *Quænam ſint diætæ ſpecies, & quibus morbis conueniant.* ibid.

4. *De quantitate victus.* 159

5. *De tempore victus exhibendi.* ibid.

Therapeutices

PARS SECVNDA

De inſtrumentis Medici.

Præfatio.

Therapeutices Partis ſecundæ

SECTIO PRIMA.

De materia medica.

Procemium.

Quid medicamentum, quæ illius differentia, & ſectionis diuiſio. pag. 160

SECTIONIS PRIMÆ

Particula I.

De materia medica interna.

Præfatio.

Cap. 1. *De medicamentis bilem refrigerantibus, & attenuantibus.* pag. 160

2. *De medicamentis bilem refrigerantibus, & incraſſantibus.* 161

3. *De medicamentis pituitam alterantibus.* ibid.

4. *De medicamentis melancholiam alterantibus.* ibid.

5. *De medicamentis atram bilem alterantibus.* 162

6. *De medicamentis aperientibus.* ibid.

7. *De medicamentis purgantibus.* 163

8. *Chalagoga medicamenta.* ibid.

9. *Phlegmagoga medicamenta.* 164

10. *Melanagoga medicamenta.* ibid.

11. *Hydragoga medicamenta.* ibid.

12. *De vomitorijs medicamentis.* ibid.

13. *De ſudorificis medicamentis.* 165

14. *De diureticis medicamentis.* 166

15. *De errhinis medicamentis.* ibid.

16. *De ſternutatorijs.* 167

17. *De maſticatorijs.* ibid.

18. *De cephalicis medicamentis.* ibid.

19. *De ophthalmicis medicamentis.* 168

20. *De thoracis medicamentis.* ibid.

21. *De cardiacis medicamentis.* ibid.

22. *De hepaticis medicamentis.* 169

23. *De ſtomachicis medicamentis.* ibid.

24. *De ſplenicis medicamentis.* 170

25. *De nephriticis medicamentis.* ibid.

26. *De hyſtericis medicamentis.* 171

27. *De Arthriticis medicamentis.* 172

28. *De medicamentis lac generantibus, idemque minuentibus.* ibid.

29. *De medicamentis ſemen generantibus, idemque extinguentibus.* 173

30. *De medicamentis flatus diſcutientibus.* ibid.

31. *De adſtringentibus medicamentis.* ibid.

32. *De medicamentis lumbricos enecantibus.* ibid.

33. *De vulnerarijs medicamentis.* ibid.

SE.

SECTIONIS SECVNDÆ

Particula II.

De materia medica externa.

Cap. 1. De refrigerantibus, & Repellentibus medicamentis. pag. 173
2. De emplaſticis medicamentis. 174
3. De Anodinis medicamentis. ibid.
4. De narcoticis medicamentis. ibid.
5. De emollientibus medicamentis. ibid.
6. De reſoluentibus medicamentis. 175
7. De epiſpaticis, ſeu attrahentibus medicamentis. ibid.
8. De ſuppurantibus medicamentis. ibid.
9. De medicamentis detergentibus. 176
10. De ſarcoticis medicamentis. ibid.
11. De Epuloticis, ſeu cicatricem inducentibus medicamentis. ibid.
12. De medicamentis ſanguinem ſiſtentibus. ibid.
13. De glutinantibus medicamentis. 177
14. De veſicantibus medicamentis. ibid.
15. De cathareticis, ſeu excedentibus medicamentis. ibid.
16. De cauſticis medicamentis. ibid.

Therapeutices PARTIS SECVNDÆ SECTIO SECVNDA.

De compoſitione medicamentorum.

Sectionis Secundæ proœmium, & diuiſio in tres articulos.

ARTICVLVS PRIMVS.

De Compoſitione medicamentorum internorum.

Cap. 1. De apozemate alterante. pag. 178
2. De apozemate purgante. ibid.
3. De potione purgante. 179
4. De potione corroborante. ibid.
5. De Iulepis. ibid.
6. De ſyrupis, ac primum de alterante. 180
7. De ſyrupo purgante magiſtrali. ibid.
8. De vomitorijs. ibid.
9. De emulſione. 181
10. De lacte. ibid.
11. De Sero lactis. ibid.
12. De decoctis ſudorificis. ibid.
13. De decocto galli veteris. 182
14. De iuſculis. ibid.
15. De bolo. ibid.
16. De opiata. ibid.
17. De conditis. 183
18. De Eclegmate, ſeu Looch. ibid.
19. De tabellis. ibid.
20. De Pilulis. ibid.
21. De trochiſcis. ibid.
22. De pulueribus. ibid.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Compoſitione medicamentorum mediorum.

Cap. 1. De ſuppoſitorijs. pag. 184
2. De clyſteri. ibid.
3. De iniectionibus. ibid.
4. De peſſarijs. ibid.
5. De errhinis. 185
6. De ſternutatorijs. ibid.
7. De gargariſmate. ibid.
8. De maſticatorijs. ibid.
9. De collyrijs. ibid.

ARTICVLVS TERTIVS.

De Compoſitione medicamentorum externorum.

Cap. 1. De epithemate. pag. 185.
2. De fomento. 186
3. De balneo. ibid.
4. De Semicupio. ibid.
5. De oleis. ibid.
6. De linimentis. ibid.
7. De vnguentis. 187
8. De emplaſtris. ibid.
9. De cataplaſmate. ibid.
10. De veſicatorio. ibid.
11. De ſacculis. ibid.
12. De cucupha. 188
13. De frontali. ibid.

FINIS.

LAZARI RIVERII
DOCTOR. MEDIC.
CONSILIARII, AC PROFESSOR. REGII MONSPEL.
INSTITVTIONES MEDICÆ.

Præcognita in vniuerſam Medicinam.

Medicina eſt ſcientia, quâ humani corporis diſpoſitiones cognoſcuntur, vt ſanitas præſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur.

MAgna perpetuò fuit inter Authores diſceptatio in Medicinæ genere conſtituendo. Cùm enim ea magna ex parte coniecturalis ſit, & ad certum finem dirigatur, ſanitatem nempe aequirendam, vel conſeruandam; inter artes omnino videtur recenſenda. At verò, cùm ſua habeat priucipia, axiomata, & demonſtrationes ex naturæ domonſtratione petitas: immò nonnullas ipſius Phyſicæ demonſtrationibus certiores, vtpotè à ſenſuum fide deductas; cùm vnicum habeat ſubiectum reale, per ſe exiſtens, ac præſtantiſſimum, nempe corpus humanum, illiuſque proprietates doceat, inter ſcientiarum numerum videtur potiùs referenda. Cui opinioni nos magis aſſentimur; artes enim ex frequenti tantùm operatione comparantur, & totæ in operatione verſantur: at Medicinæ habitus comparatur ex frequenti librorum inſpectione, & doctorum inſtitutione, ſicut veræ ſcientiæ. Neque vlla ars poteſt reperiri, quæ ſubiecti ſui paſſiones, & proprietates per axiomata, & principia demonſtret, ſicut Medicina. Licèt autem aliqua ex parte coniecturalis ſit, & aliqua tradat præcepta non omninò certa; hoc tamen non efficit, vt ad artes debeat referri; hac enim ratione ipſa Phyſica ad artes etiam eſſet referenda, cùm multa probet coniecturâ tantùm, ex eo quod veræ cauſæ non ſunt perfectè cognitæ. Finis denique ad quem dirigitur, ab illius doctrinâ, & tractationis modo diſtinguitur, vt rectè annotauit Alexander Aphrodiſæus. Medicina enim dupliciter conſiderari poteſt, vel *primariò*, quatenus docetur ex certis, firmis, & indubitatis principijs, & tunc ſcientia haberi debet, non minùs quàm Aſtrologia, Geometria, aut Arithmetica ſeipsâ, ſuique cognitione contenta: vel *ſecundariò*, quatenus ad vſus hominum reuocatur, vt Aſtrologia ad horarum conſtitutionem, Geometria ad terras dimetiendas, Arithmetica ad numeros computandos; & hoc modo accepta Medicina habet finem omnium præſtantiſſimum, & vtiliſſimum. Attamen ne nimis rigidè ſententiam noſtram tueri videamur, dicimus Medicinam ſcientiam appellari latiori paululum ſignificatione, quæ proponitur ab Ariſtotele, 1. *Metaph. cap.* 2. prout ſcientias ſpeculatiuas, & factiuas comprehendit: ita tamen, vt ſcientiæ factiuæ à veris, & illiberalibus artibus diſtinguantur, quomodo verò ἀκριβῶς loquendo *Ars* dici mereatur *Medicina*, V. *Manud. ad Med.* in *proœm.*

Subiectũ illius eſt corpus humanũ, quatenus eſt ſanabile.

In omni ſcientiarum ſubiecto quatuor requiruntur conditiones, duæ ſcilicet ex parte ipſius ſubiecti, & duæ ex parte ſcientiæ. Ex parte ſubiecti primò requiritur, vt contineat ea omnia, quæ tractantur in ea ſcientia: ſecundò, vt det vnitatem, & ſpeciem ſcientiæ, & per illud ſcientia definiri poſſit. Ex parte verò ſcientiæ requiritur, vt nihil ſcientia conſideret, quod non ſit obiectum, vel ad illud referatur: deinde, vt tradat cauſas ſui ſubiecti, ac paſſiones, & proprietates eiuſdem, vt probat Ariſtoteles 4. *Metaph. cap.* 1. Quæ omnia in corpore humano tàm manifeſtè reperiuntur, vt verum Medicinæ ſubiectum abſque dubio dici mereatur.

Dices, non ſolum corpus humanum in Medicina conſiderari, ſed etiam res naturales, non naturales, & præter naturam; atque ita res omnes ferè creatas, plantas animalia, mineralia, & quæcunque vniuerſo mundi ambitu continentur, ſubiecta Medicinæ dici poſſe. *Reſpondeo*, Medicum ea omnia conſiderare non per ſe, & ſimpliciter, ſed quatenus ad corpus humanum referuntur, prout videlicet ei commodum aliquod, vel incommodum afferre poſſunt: & res illæ *ſubiectum contemplationis* appellantur; corpus verò humanum, *ſubiectum reductionis*, ad quod videlicet reliqua omnia reducuntur.

Finis verò eſt ſanitas.

Finem appellat Galenus eum, quo acquiſito conquieſcit artifex, quia in nulla actione datur progreſſus in infinitum, ſed ad aliquam tandem perfectionem peruenitur, in qua agens conquieſcit, quamque perpetuò acquirere intendit, & ad quam omnes præuiæ actiones diriguntur, & illa perfectio finis appellatur, qui in Medicina eſt ſanitas; illa enim eſt, ad quam omnia Medici opera diriguntur, quaque adepta Medicus conquieſcit.

Dices, cùm Medicina ſit de genere ſcientiarum factiuarum, illarum autem finis ſit actio, ſicut ſpeculatiuarum contemplatio, non debere finem Medicinæ in quiete conſtitui. *Respondeo*, Vnicum dari *finem vltimum*, ad quem reliqua ordinantur, plures verò dari *intermedios*, qui quidem actiones ſunt præuiæ ad vltimum illum finem acquirendum; & de illis audiendum eſt, cum actio dicitur finis ſcientiarum factiuarum.

Partes Medicinæ ſunt quinque, φυσιολογικὴ, παθολογικὴ, σημειωτικὴ, ὑγιεινὴ, & θεραπευτική.

Prima, & generalis Medicinæ diuiſio bimembris tantùm eſt, & vnam Medicinæ partem *theoricam* conſtituit, alteram verò *practicam*. In theorica, præcepta quædam traduntur, & theoremata, quæ in cognitione tantum verſantur, & ab actione ſunt valde remota, ſiueque ſubiecti naturam conſiderant, eiuſque conſtitutionem, & paſſiones varias; quatenùs ſcilicet mutatur de ſanitate in morbum, & contrà; vel etiam oſtendunt ſigna, quibus variæ illæ diſpoſitiones à Medico percipi poſſint. Vnde tres emergunt Medicinæ theoricæ partes, *Phyſiologia, Pathologia, & Semeiotica*. At verò quoniam nec omnia ſpeculamur in Medicina, vt ſanitas præſens conſeruetur, vel amiſſa recuperetur, duæ aliæ conſtituuntur partes ad practicam pertinentes, quibus operationum ratio, & modus traditur, nimirum ὑγιεινὴ ad ſanitatem conſeruandam, & θεραπευτικὴ ad morbos expellendos. Totum igitur Inſtitutionum opus in *quinque libros* diuidetur, omnes Medicinæ partes continentes. Quinque hæ partes reſpiciunt *prolegomena, & Præcepta*, vti in *Manuduct. fuſius expoſitum*.

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER PRIMVS.

Phyſiologiam continens.

PROOEMIVM.

In Phyſiologia conſiderantur ea omnia, quæ ad corporis humani conſtitutionem naturaliter concurrunt.

CVm ſubiectum Medicinæ ſit corpus humanum, primò illius natura accuratè eſt conſideranda, vt poſt modum affectus præternaturales, qui illi ſolent contingere, facilè intelligantur; ac tandem via inueniatur, quâ illos poſſimus profligare, & naturalem ſtatum conſeruare. Ideò in prima iſta parte traduntur ea omnia, quæ ad corporis humani conſtitutionem concurrunt, & ad omnes illius functiones obeundas ſunt neceſſaria.

Et in ſeptem ſectiones diſtribuitur, quarum prima eſt de Elementis: ſecunda, de temperamentis: tertia, de humoribus: quarta, de ſpiritibus, & calido innato: quinta, de partibus: ſexta, de facultatibus, & functionibus: ſeptima, de hominis generatione.

Prima principia ſenſibilia, ex quibus corpus humanum conſtituitur, ſunt prima rerum elementa; ex quorum varia permixtione varia exurgunt temperamenta; ex temperamentis autem varij humores dependent; & ex humoribus ſpiritus, qui calidum innatum reficiunt, & conſeruant. Ex humoribus, & ſpiritibus, & calido innato, partes omnes producuntur, & ſuſtinentur; quæ omnia fieri non poſſunt ſine animæ miniſterio, quæ multis prædita facultatibus illas omnes perficit operationes, primùmque agens in totius hominis conſeruatione, & prima illius generatione. Atque hic *ordo* eſt, quem ſeruat Phyſiologia in rebus naturalibus edocendis, qui verè *compoſitiuus* eſt, à primis principijs ad ea, quæ inde oriuntur, ſigillatim procedens, donec totum illud naturæ opificium perfectum, & abſolutum repræſentet.

LIBRI PRIMI

SECTIO PRIMA.

De Elementis.

CAPVT I.

De Elementorum Natura.

Elementa ſunt corpora ſimplicia, ex quibus reliqua omnia componuntur, & in quæ vltimò reſoluuntur.

ELementa *corpora ſimplicia* dicuntur, quia ex alijs corporibus ſpecie diuerſis non componuntur, ſed tantum ex materia, & forma, quæ prima rerum omnium principia exiſtunt, corpora tamen non ſunt. Ideò elementa ſunt prima corpora ſimplicia, ex quibus reliqua omnia componuntur; nullum enim corpus perfectè mixtum poteſt reperiri, quod quatuor elementorum ſubſtantiam in ſe non contineat, quod in corporibus noſtris manifeſtè apparet, quæ componuntur ex quatuor humoribus, ad quatuor elementorum naturam maximè accedentibus. Sed multò clariùs illud apparet ex mixtorum diſſolutione, quæ in elementa denuò reſoluuntur, vt propoſitum eſt in definitione. Nam in combuſtione ligni, v.g. pars in aerem conuertitur, vt per fumum apparet; qui ab eo magnâ copiâ exhalat, & in aerem commutatur; pars in aquam tranſit, quæ à ligni extremitatibus reſudat; pars verò in terram abit per cineres, qui terreæ ſunt naturæ; pars denique in ignem, ex carbonibus, & flamma maximè conſpicuum. Licèt verò multa corpora in ſui corruptione nō ſtatim & immediatè in elementa conuertantur, ſed in alias ſubſtantias viciſſitudine quadam commutentur; attamen ipſa tandem in vltima reſolutione, in elementa, ex quibus conſtant, reſoluuntur: vt patet in alimentis, quæ in corpore humano priùs in chylum commutantur, deinde in ſanguinem, ac tandem in corporis ſubſtantiam, quæ poſt animalis interitum in elementa reſoluitur: portio verò alimentorum in excrementa degenerat, quæ partim terream naturam repræſentant in fecibus; partim aqueam in ſudore, & vrina; partim verò igneam, & aeream in fuliginibus, quę per habitum corporis in inſenſibilem tranſpiratum quotidie abire ſolent.

CAPVT II.

De Nnmero Elementorum.

Elementa quatuor ſunt, terra, aqua, aer, & ignis.

QVidam ex Antiquis Philoſophis infinita voluerunt eſſe elementa, quos refutat Ariſtoteles 1. *de cœlo*: alij vnieum tantùm conſtituebant, quos refellit Hipp. *lib. de natura humana*, hac tatione ſolidiſſimâ. *Si homo* (inquit) *ex vnico elemento conſtaret, non doleret*. Cuius conſequentiæ ratio eſt, quia quæ dolent, ſenſu participant, & alterabilia ſunt, omnis autem alteratio fit à contrario: ſi ergo vnicum tantùm eſſet elementum, nullum daretur contrarium, quia nihil ſibi ipſi contrarium eſt, & quicquid patitur, ab alio patitur.

Quod autem quatuor præeiſè dentur elementa, oſtenditur primò ex qualitatibus primis, quæ quatuor ſunt maximè inuieem diſtinctæ, nempe caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas, quæ cum ſint accidentia, ſuum vnaquæque ſubiectum primum, diſtinctum, & ſeparatum habere debet. Nec dicas inde tantùm concludi duo eſſe elementa, quia caliditas eum ſiccitate in vno eodémque corpore eſt coniuncta, & humiditas cum frigiditate: Nam ſi inde duo colligantur elementa, cùm etiam ealiditas eum humiditate coniungatur, & frigiditas cum ſieeitate, duo alia colligentur. Deinde quaternarius ille elementorum numerus ſenſibiliter probatur ex corporum mixtorum diſſolutione, quæ in quatuor illa prima corpota reſoluuntur, vt ſuperiori capite oſtenſum eſt.

CAPVT III.

De Qualitatibus Elementorum.

Elementorum qualitates ſunt vel primæ, vel ſecundæ.
Primæ qualitates ſunt, quæ primò elementis inſunt, & à quibus reliquæ dependent.
Suntque Actiuæ, vel Paſſiuæ.
Actiuæ ſunt, quæ in ipſa elementorum mutua alteratione, tum etiam in mixti conſtitutione, principalem obtinent efficaciam.

ACtiuæ appellantur, non *ſimpliciter*, & abſolutè, vt voluerunt quidam, quod nimirùm ſolæ agant, reliquæ verò ſint purè paſſiuæ; ſed *comparatè* tantùm, quòd ſcilicet magis efficaciter agant, quàm reliquæ, quæ *paſſiuæ* nuncupantur, quia magis patinntur quàm agant, lieet agendi vi non ſint omninò deſtitutæ; humiditas enim agit in ſiccitatem, & ſiccitas in humiditatem.

Et illæ ſunt caliditas, & frigiditas.

Caliditas eſt qualitas prima actiua, cuius effectus eſt congregare homogenea, & diſgregare heterogenea. Ariſt. 2. de generatione.

Homogenea apud Logieos dicuntur ea, quæ ſunt eiuſdem naturæ, & ſpeeiei; *heterogenea* verò, quæ ſunt diuerſarum ſpecierum: quæ non ſunt hoc modo hîc accipienda. Nam in generatione mixti calor non ſolùm homogenea, ſed etiam heterogenea congregat, nimirum humidum cum ſicco, quæ ſunt diuerſæ ſpeciei. Sic etiam diuerſi genetis alimenta in ventrieulum ingeſta à calore ſimul congregantur, ex iiſque chylus efficitur. Dieendum ergò, per *homogenea* hîc intelligi ea, quæ illam habent inter ſe ſimilitudinem, vt apta ſint rem eiuſdem naturæ conſtituere, in eámque conuerti. Atque ita humidum, & ſiccum ſimul vnita ad generationem mixti, homogenea dicuntur. Sic etiam in coctione, alimenta ſpecie etiam diſtincta, ſunt homogenea: illa verò quæ in chylum mutari non ſunt idonea, vt exerementa, ſunt verè heterogenea, ac proinde ſecernuntur.

Sunt, & aliæ caloris proprietates, nempe reſoluere, aperire, incidere, maturare, & attenuare.

Harum exempla infinita habentur in rerum natura, ſed magis illuſtria in medicamentorum materia, quæ vites illas poſſident efficaciſſimas. Vid. Schrôderi Pharm.

Frigiditas eſt qualitas prima actiua, quæ homogenea, & heterogenea ſimul congregat.

Sic aquam eum aqua, ceram cum cera, & quaſcúnque res in illis contentas, ſtipulas ſcilieet, lapillos, ligna, arenam, paleas, & reliqua conglaciando cogit, donec à ealore coagulationem ſoluente, ſegregentur.

Illius officium eſt calorem temperare, ne nimia caliditate mixtum diſſoluatur.

Et non ſolùm homogenea cum heterogeneis congregat, ſed etiam adſtringit, condenſat, obſtruit, & incraſſat.

Cùm frigus calori ſit contrarium, neceſſe eſt contrarios producere effectus. Nee recipienda eſt Cardani ſententia, qui putat frigus eſſe meram caloris abſentiam, & priuationem; non autem aliquid poſitiuum: quod voluiſſe videtur Auicenna, qui dicit, frigus non ingredi opus natnræ. Sed vtrique doctiſſimè reſpondet Scaliger *Exercit.* 22. & aute ipſum Auerroës, qui oſtendit duplicl ratione frigus ingredi opus naturæ, primò temperando calorem; deinde conciliando rebus conſiſtentiam, ſiue partium cohærentiam, quæ ſanè non eſt à calore, cuius proprium eſt diſſoluere.

Et hæc de actiuis qualitatibus.

Paſſiuæ ſunt, quæ minùs agunt, atque adeò actiuis in mixtione corporum ſubſeruiunt. Suntque humiditas, & ſiccitas.

Humiditas eſt qualitas paſſiua, faciens vt res ſuo termino difficulter, alieno facillimè includantur. Ariſtot. 2. de generat.

Sie aqua, vinum, oleum, & alia corpora humida vndequáque diffluunt, & non niſi intra vaſorum terminos poſſunt eohiberi.

Siccitas eſt qualitas paſſiua, faciens vt res ſuo termino facilè, alieno difficulter includantur.

Sie ligna, lapides, & alia huiuſmodi propriam figuram pertinaciter ſeruant, nec alienam facilè recipiunt.

Dices, ex Theleſio ignem, qui ſicciſſimns eſt, proprio termino non coëreeri ſed potiùs alieno: quod etiam de puluere, & cineribus eſt aſſerendum. *Reſpondeo*, In igne hoc contingere non per ſe, ſed per aeeidens, ſeilicet propter ſubſtantiæ tenuitatem, quæ difficilè ſuis terminis poteſt cohiberi, aliqua enim ſubſtantiæ craſſities cum ſiccitate eoniungi debet, vt ei deſcriptio hęc competere poſſit. Puluis verò, & cineres propriam retinent figuram quando coaceruantur: Non ſunt enim vnum corpus continuum, ſed minutiſſimarum terræ partium congeries, quæ propter exiguitatem quævis ſpatia occupant.

Quatuor iſta qualitates primæ in elementis reperiuntur ſecundùm quatuor combinationes poſſibiles: Caliditas nempe, & ſiccitas in igne, Caliditas, & humiditas in aëre: frigiditas, & humiditas in aqua: frigiditas, & ſiccitas in terra.

Hæ primarum qualitatum inhærentiæ, & combinationes, fusè controuerſæ, & varijs opinionibus exagitatæ, habētur apud Hippocr. de Vet. Med. it. 1. de Diæt. confer Gregorium Horſtium in Phyſ. & alios Phyſicæ Profeſſores, ad quos auditorem relegamus, breuitatis causâ.

Digitized by Google

Hactenus de qualitatibus primis.

Secundæ ſunt quæ à primarum qualitatum temperie, & mixtione immediatè oriuntur.

Hac deſcriptione à ſecundarum qualitatum cenſu remouentur colores, odores, & ſapores, quæ non immediatè à primis oriuntur, nec modo ita manifeſto, ſed magis remotè, & obſcurè ab ijs dependent: Ideóque nonnulli eas ad tertium qualitatum ordinem referunt, non parum appoſitè. Illarum autem expoſitio ad doctrinam ſenſuum referri debet, quòd ſine illorum intelligentia rectè percipi nequeant.

Et ſunt quatuordecim, nempe raritas, & denſitas; grauitas, & leuitas; durities, & mollities: ſubtilitas, & craſſities; ariditas, & lubricitas; friabilitas, & lentor; aſperitas, & leuitas.

Raritas eſt qualitas ſecunda à calore potiſſimùm orta, per quam res extenuantur, & diſſipabiles fiunt.

Sic aqua calore ſolis attenuata rara eſt, & diſſipabilis: ſic nubes, per quas facilè tranſeunt radij ſolares, raræ dici ſolent. *Nota*, duplicem eſſe raritatem, vnam ſcilicet, quæ conſiſtit in tenuitate ſubſtantiæ: Et hæc propriè eſt in categoria qualitatis, & calorem ſequitur tanquam effectus illius, atque ita aer rarus dicitur, & terra denſa: Alteram, quæ non in tenuitate ſubſtantiæ conſiſtit, ſed in diſtantia partium inter ſe, quemadmodum ſpongiam raram dicimus, quia partes habet inuicem diſtantes, per vacuum ſpatium interpoſitum, in quo aër eſt incluſus, & hæc raritas eſt in categoria ſitus, & magis impropriè raritas appellatur, licet magis hominibus cognita.

Denſitas eſt qualitas ſecunda à frigore orta, per quam res fiunt compactiores, & firmiores, minuſque diſſipabiles.

Sic aqua frigore congelata, lapides, & metalla denſa appellantur.

Grauitas eſt qualitas à frigore, & denſitate orta, per quam res deorſum feruntur, lapis v. gr.

Leuitas eſt qualitas orta à calore, & raritate, per quam res ſurſum feruntur, vt vapores.

Durities eſt qualitas à ſiccitate orta, per quam res tactui difficilè cedunt, vt terra.

Mollities eſt qualitas ab humiditate orta, per quam res tactui facilè cedunt, vt cera.

Subtilitas eſt qualitas orta à calore, ſiccitate, & raritate, per quam res fiunt admodum tenues, & penetrantes; vt Spiritus.

Differt à raritate, tanquam effectus à ſua cauſa, nam ex raritate oritur ſubtilitas; Et non omnia rara ſunt ſubtilia, nam omnis aër rarus eſt ſed non ſubtilis, quidam enim dicitur craſſus; ſic in multorum morborum therapeia aërem craſſum fugiendum eſſe conſulimus.

Craſſities eſt qualitas, orta à frigore, & denſitate, per quam res fiunt ſolidiores, & minus penetrantes, vt Aurum.

Differt etiam craſſities à denſitate, tanquam effectus à ſua cauſa, non enim omne denſum ſtatim craſſum dici poteſt.

Ariditas eſt qualitas orta à ſiccitate, per quam res fiunt humoris ferè expertes, vt arena.

Lubricitas eſt qualitas, orta ab humiditate, per quam res fiunt tactum effugientes, & elabentes.

Sic Anguila lubrica dicitur, & via glacie obſita.

Friabilitas eſt qualitas ex ſiccitate orta, per quam res fiunt parùm cohærentes, & attritu faciles.

Sic ſal, & ſaccarum friabilia dicuntur.

Lentor eſt qualitas, ab humiditate orta, per quam res fiunt tenaces, & glutinoſæ.

Sic pix, gluten, & alia hujuſmodi lenta appellantur.

Aſperitas eſt qualitas, ex ſiccitate orta, per quam res fiũt in ſuperficie prominentes, & tactum offendentes.

Sic cortices arborum, & pumices aſperitatem præ ſe ferunt.

Læuitas eſt qualitas orta ab humiditate, per quam res fiunt in ſuperficie æquales, & tactum oblectantes.

Hæc qualitas non ſolùm ex humiditate, ſed etiam ab arte produci poteſt, dum ſcilicet res ſolidæ, & denſæ poliuntur, & dedolantur, vt Vitrum, marmor. conſ. Lind. Meletem. II. §. 20. 38.

CAPVT IV.

De Mixtione Elementorum.

Mixtio eſt miſcibilium alteratorum vnio, Ariſtot. 1. de generat. cap. 10.

PEr *miſcibilia* intelligit elementa, quæ naturalem illam habent diſpoſitionem, vt ſimul miſceri poſſint, ſeſe priùs inuicem alterando, & ad talem temperiem reducendo, vt ex his vnum quid fieri poſſit: Ex qua vnione noua forma oritur, quę forma mixti appellatur. Et illa vnio, mixtio verè, & propriè dici debet. Nam cùm ſemina v. g. diuerſarum plantarum inter ſe commiſcentur, vt iterum ſeparari poſſint, *appoſitio* dicitur; cùm verò vinum, & aqua, aut alia huiuſmodi miſcentur, quæ ſeparari rurſum nequeunt, ſed tamen nouam formam non producunt, *confuſio* appellatur: Et vtraque, mixtio impropriè dicta nuncupatur.

Ad mixtionem autem efficiendam quatuor requiruntur Conditiones.

1. *Miſcibilia contrarijs qualitatibus debẽt eſſe prædita, vt in ſe inuicem agere, & à ſe inuicem pati queant.*

Si ea quæ miſcentur, in ſe inuicem non agerent, non poſſent ad moderatam temperiem reduci, ex qua oritur mixtio, atque ita in eodem ſtatu remanerent.

2. *Certa miſcibilium debet eſſe proportio, tam in quantitate, quàm in qualitate.*

Si enim vnum ex his reliqua quantitate, vel qualitate nimis ſuperet, illa prorſus interimet, & in ſuam naturam conuertet, atque ita fiet vnius generatio, & corruptio aliorum; non autem mixtio.

3. *Elementa dum miſcentur, in minutiſſimas particulas ita diuidi debent, vt quælibet mixti particula quatuor elementa in ſe contineat:*

Illa coniunctio à natura fit, quę elementa reddit penetrabilia, & apta vt ſe mutuò ſubeant, atque hoc modo meliùs tranſmutari poſſint.

4. *Elementa formaliter in mixto remanere debent.*

In hoc differt *generatio à mixtione*, quòd in generatione, adueniente nouâ formâ, priores corrumpantur; in mixtione verò etiamſi noua mixti forma producatur, formæ tamen eorum ex quibus conſtitutum eſt, ſimul remaneant. Quod veriſſimum inde comprobatur, quòd omnis actio fit à forma, pugna autem quæ in mixtis fit inter contrarias qualitates, vnde illorum deſtructio tãdem ſequitur, non poſſit fieri à forma mixti, alioqui ſui ipſius deſtructionem moliretur, quod aduerſatur veræ Philoſophiæ. Ergo neceſſe eſt à formis elementorũ dependere, atque adeò elementa eſſe formaliter in mixto.

Sed *dices*, ſi plures formæ remaneant in mixto, mixtum non erit vnum ens per ſe, nam ex pluribus entibus in actu, non poteſt fieri vnum ens per ſe, ex Ariſtot. 2. *Metaph.* ſed tantùm aggregatum per accidens, vnumquodque autem eſt actu per ſuam formam. *Reſpondeo*, hoc verum eſſe, ſi omnes formæ ſint æquè nobiles, & nulla reliquis prædominetur, ſed in mixto eſt

vna

Digitized by Google

vna forma nobilior; nempe forma ipſius mixti, cui formæ elementorum ſubijciuntur tanquam imperfectiores, & illius imperio parent, atque ita ad illam ſe habent inſtar materiæ, licet reſpectu materiæ ipſorum elementorum ſint veræ formæ. Quod vt faciliùs intelligatur, ſciendum eſt, Elementa ad duo referri poſſe, vel ad *materiam primam*, ex qua componuntur, vnà cum proprijs formis; vel *ad ipſum corpus*, cuius ipſa ſunt materia. Ratione materiæ primæ, dicuntur eſſe in actu; ratione verò mixti, tantùm in potentia.

Quemadmodum enim in prædicatione logica, genus intermedium reſpectu inferiorum dicitur genus, & reſpectu ſuperiorum ſpecies; ita in ipſa rerum eſſentia, ſunt actus quidā medij, qui reſpectu materię anterioris dicūtur actus, reſpectu verò perfectioris compoſiti, dicuntur potentię. Licèt igitur elementorum formę reſpectu formæ mixti ſe habeant inſtar materiæ, & ſint tantùm in potentia, tamen reſpectu materiæ, ex qua elementa componuntur, ſunt ſemper in actu, eámque continuò conantur alterare, vt ad priſtinam naturam reuertantur, & ſui iuris omnino efficiantur, illarum tamen actionem frænat, & cohibet forma mixti, quantùm poteſt, ad ſui conſeruationem, donec illæ à cauſis externis variè adiutæ, nobilioris illius formæ iugum excutiant, & corporis mixti deſtructionem efficiant. Multò plura dicenda forent pro difficillimi huius, & valdè intricati theorematis expoſitione, quam in pauca hæc contraximus, ex eo quod ad rem medicam parum faciat, vt ipſe Galenus affirmat, 1. *de Elementis*. Hìc igitur *prima huius ſectionis finis eſto*.

PHYSIOLOGIÆ SECTIO SECVNDA.

De Temperamentis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperamentorum natura.

Temperamentorum eſt proportio quatuor qualitatum principalium ex elementorum mixtione orta, ad functiones ritè obeundas.

TEmperamentum à mixtione dependet tanquam effectus à ſua cauſa, oritur enim ex mutua illa qualitatum primarum contemperatione, quæ proportionem illam efficit actionibus obeundis neceſſariam: vocatur autem *proportio*, quæ eſt relatio, quam habent qualitates inter ſe hoc modo contemperatæ, non autem qualitas à quatuor illis primis diuerſa, vt voluit Auicenna, cuius opinionem fusè confutat Fernelius.

Dices, Si temperamentum eſt relatio, actiones ab eo non dependebunt, quia relatio nullam habet agendi vim, neque temperamentum poterit dici vnum alteri contrarium, quia relata non habent contrarium. *Reſpondeo*, Temperamentum non agere ratione proportionis, quæ relatio eſt, ſed ratione fundamenti, cui relatio illa inhæret, qualitates enim primæ ſunt fundamentum illius proportionis, & ab illis actiones eſſentialiter dependent: non enim tota temperamenti eſſentia in ipſa proportionis relatione conſiſtit, ſed huiuſmodi relationem quaſi connotatam neceſſariò importat; ac ſi diceremus, temperamentum eſſe primas qualitates ſub certa proportione.

CAPVT II.

De Temperamentorum differentijs.

Nouem ſunt temperamenta, quatuor ſimplicia, calidum, frigidum, humidum, & ſiccum: quatuor compoſita, calidum humidum, calidum ſiccum, frigidum humidum, frigidum ſiccum: & vnum moderatum, quod εὔκρατον appellatur.

COrpora quæ ita ſunt temperata, vt vna qualitas reliquas excedat, ſimplici temperamento prædita eſſe dicuntur: cùm verò duæ qualitates æqualiter ſuperant, compoſitum habent temperamentum; cùm denique nullus in ijs eſt qualitatum exceſſus, perfectè temperata iudicantur.

Dices, priores octo temperamentorum differentias fieri ab aliquo elemento prædominante, vel ſaltem in corporibus noſtris ab aliquo humore prædominante, vnde bilioſum dicitur temperamentum, vel pituitoſum, & ita de cæteris. At vnumquódque elementum duabus pollet qualitatibus, quæ illo excedente, neceſſariò excedent; humores etiam duas habent qualitates prædominantes. Ergo nullum dari poteſt ſimplex temperamentum, ſed omnia erunt compoſita.

Reſpondeo. In mixtione, aut alteratione elementa ita poſſe concurrere, vt vna qualitas retundatur, alterâ remanente in exceſſu, verbi gratia, ſi aer, & ignis excedant, humiditas vnius, alterius ſiccitatem temperabit. Sed cùm ambo ſint calida, exceſſum in calore efficient. Idem dicendum eſt de humoribus, bilis enim ſiccitas ſanguinis humiditatem temperabit; ſed vtérque calidus cùm ſit, calidam efficiet intemperiem.

Illa autem temperamenta talia dicuntur, vel abſolutè, vel comparatè.

Abſolutè talia dicuntur, cùm vnam, vel duas habent qualitates verè prædominantes, à quibus accipiunt denominationem.

Sic ignis calidus dicitur abſolutè, & aqua frigida; ſic etiam omnia perfecta animalia, calida abſolutè dicuntur, quia caloris habent prædominium, vita enim eſt à calore.

Comparatè talia dicuntur, cùm qualitates illas habent magis, vel minùs excedentes, quàm ea cum quibus comparantur.

Sic homo dicitur calidus reſpectu piſcis, frigidus verò reſpectu leonis: cerebrum dicitur frigidum reſpectu cordis: vnde patet vnum & idem dici frigidum comparatè, quod tamen abſolutè eſt calidum.

Et illa comparatio tripliciter poteſt fieri, vel ad genus, vel ad ſpeciem, vel ad indiuiduum.

Comparatio ad genus illa dicitur, quæ fit inter res diuerſi generis.

Vt cùm temperiem animantis cum plantæ, vel mineralis temperie conferimus.

Comparatio ad ſpeciem illa eſt, quæ fit inter res diuerſæ ſpeciei.

Vt cùm hominis temperiem cum leonis vel canis temperie comparamus.

Comparatio ad indiuiduum eſt, cùm indiuidua eiuſdem ſpeciei inter ſe comparantur.

Vt cùm Socratis temperamentum cum Platonis temperamento conferimus, & vnum altero calidiorem, vel frigidiorem pronuntiamus.

Variæ etiam ſunt comparationes temperamenti in ipſo indiuiduo cum ſeipſo comparato, eóque vel integro, vt cùm Socrates ſenex cum ſeipſo iuuene comparatur, vel cùm illius partes conferuntur inuicem, vt

Digitized by Google

qnando temperamentum hepatis cum ventriculi temperamento confertur, & alia huiuſmodi, quæ per ſe facilè innoteſcunt.

CAPVT III.

De Εὐκράτῳ Temperamento.

Temperamentum εὔκρατον ſeu moderatum duplex ſtatuitur, vnum ad pondus, alterum ad iuſtitiam.

Moderatum ad pondus illud dicitur, in quo primæ elementorum qualitates ad tam exactam proportionem ſunt redactæ, vt nulla alteri dominetur.

QVidam corpus temperatum ad pondus appellant, in quo non ſolùm qualitatum, ſed etiam elementorum æqualis menſura reperitur, quod non ſolùm in rerum natura dari nequit, ſed ne cogitatione quidem concipi poteſt, quia eſſet prorſus immobile, cùm omne mixtum ad motum elementi prædominantis moueatur, neque etiam proprium locum inueniret, vnumquódq; enim eo in loco ſiſtitur naturaliter, qui elemento vincenti proprius exiſtit. Ergo de ſolis qualitatibus æqualiter permixtis eſt audiendum, quod etiam non dari in rerum natura multi contendunt, ſed ab authoribus fuiſſe conſtitutum, tanquam ideam perfecti temperamenti, & normam ac regulam reliquorum, ad quam illa referri poſſent, eorúmque exceſſus melius iudicari, quemadmodum Plato perfectam Rempublicam, Cicero Oratorem, & Stoici Sapientem deſcripſerunt, quales nunquam extiterunt: Et Gal. ipſe 1. *de ſanit. tuend. c.* 5. tale medium vix reperiri ait: Et, ſi inueniatur, ne momento quidem ſubſiſtere, propter varias mutationes. Quare imaginatione potiùs concipiendum eſt, quàm reuera ſubſiſtat; præſertim, cum ad actiones varias perfectè exercendas non ſit ita vtile, ac illud quod ad iuſtitiam appellatur, vt inferiùs patebit.

Dicitur temperamentum ad pondus, quod ex æquali elementorum menſura, & veluti pondere conſtituatur: quod hac ratione non valdè aptè ita denominatur. Philoſophi illud vocant *temperamentum proportionis Arithmeticæ*; quia vt in proportione Arithmetica eſt paritas numerorum, ſiue interuallorum in numeris, ita vt non maius ſit interuallum à 2. ad 3. quàm ad 4. ſic in hoc temperamento eſt paritas quædam in qualitatibus, vt nulla alias excedat.

Moderatum ad iuſtitiam illud eſt, in quo primæ elementorum qualitates ad eam proportionem ſunt redactæ, quæ proprijs cuiuſque rei in ſua ſpecie functionibus obeundis, eſt neceſſaria.

Cum res diuerſæ ſpeciei diuerſas habeant functiones, & omnes rerum omnium functiones pendeant à temperamento, neceſſe fuit eas pro diuerſis ſuis functionibus obeundis diuerſa obtinuiſſe temperamenta: ita vt in hac calidum frigido, in illa humidum ſicco prædominetur, alia enim temperies homini neceſſaria eſt ad proprias functiones obeundas: alia leoni, alia equo, & ita de cęteris. Et illa temperies dicitur ad iuſtitiam, quia quemadmodum iuſtitia pęnas, & pręmia non omnibus pariter, æquabiliterque diſtribuit, ſed vnicuique largitur, quod ex ratione promeretur, alijs plus, alijs minus, in hac tamen inæquali diſtributione ſumma elucet æqualitas: ſic iuſta natura diuerſis rerum ſpeciebus, diuerſa temperamenta adhibuit, quorum ope omnibus munijs, ad quæ fuerant deſtinatæ, integre & perfectè fungerentur. A Philoſophis vocatur hoc *temperamentum proportionis Geometricæ*, quia quemadmodum in Geometrica proportione non reſpicitur ad differentiarum, ſed tantum ad rationum æqualitatem; ita in hoc temperamento non conſideratur qualitatum ad pondus, & æquilibrium æqualitas, ſed potius talis qualitatum inter ſe conſenſio, vt vniuſcuiuſque ſpeciei naturæ optime congruat. Optimum autem indicat Hipp. I. Diæt. in quo ignis, & aqua præualent. *confer Lindan. Melet. I. §. 107.*

CAPVT IV.

De Temperamentorum Κριτηρίῳ.

Omnes temperamentorum differentiæ tactu dignoſcuntur.

OMnes illæ differentiæ pendent ab exceſſu primarũ qualitatum, quę ſunt obiectum ſenſus Tactus, ſicut colores Viſus, ſapores Guſtus, & odores Olfactus.

Illius autem inſtrumentum eſt Cutis, potiſſimum ea, qua extremis manuum digitis ineſt.

Inſtrumentum quod omnium qualitatum exceſſum debuit percipere, ex omnium qualitatum mediocritate conſtitui oportuit, neque potius in vnam, quàm in alteram partem inclinare. Eiuſmodi eſt cutis hominis temperati, quæ, ex æquali ſeminis, & ſanguinis portione conflata, moderatum ideo obtinuit temperamentum, cùm partes omnino carnoſæ ſint calidæ, & humidæ, ſpermaticæ, frigidæ, & ſiccæ. Vt autem cutis qualitatum exceſſus percipere poſſit, in naturali temperamento debet conſtitui, omnis alienæ qualitatis expers; ſi enim à frigore v.g. ſit ferè congelata, munus illud obire nequit. Ex omnibus verò partibus, cutis manuum eſt omnium aptiſſima, non ea, quæ tegit volam, illi enim durus tendo ſubtenditur, & attritu continuo denſatur, & calloſa euadit; ſed illa quæ digitorum extremitatibus ineſt, quæ naturalem ſuam conſtitutionem magis retinere ſolet.

Cutis verò temperamenta inæqualia, & excedentia percipit poſitiuè, æquale verò, et moderatum priuatiuè.

Omnis ſenſus paſſione fit, & omnis paſſio à contrario: temperamenta autem exuperantia reſpectu moderati, habent rationem contrarij, atque ita cutem quæ temperata eſt, verè, & poſitiuè afficient: temperamentum verò moderatum, quia nullum habet qualitatum exceſſum, ideo tactum non afficit, ſed cognóſcitur tantum priuatiuè. Quæcumque enim neque calida, neque frigida, neque humida, neque ſicca ſentiuntur, ita vt nullo modo tactum afficiant, propter ſimilitudinem quam cum illo habent, temperata iudicantur.

COROLLARIVM.

Circa Iudicium temperamentorum.

Licet tactus temperamentorum iudex ſtatuatur, non tamen ita abſolutè, quin aliqua egeat reſtrictione. Galenus enim, *lib. 3. de temperamentis*, aſſerit, tactum eſſe quidem calidi, & frigidi iudicem abſolutè, humidi verò, & ſicci non ſimpliciter, ſed cum ratione coniunctum: quia humidum nonniſi per mollitiem, & ſiccum per duritiem cognoſci poteſt: at multa tactui dura occurrunt, quæ ſicca non ſunt, & plurima mollia quæ minimè humida. Durum enim trifariam dicitur, ex Gal. 5. *de ſimpl. medicam. facul. cap.* 4. ſiccitate, vt in oſſibus apparet: concretione, vt in glacie, & reliquis rebus frigoris vi condenſatis: & repletione, vt in vtre, & ventre hydropicorum. Vnde patet multa dura eſſe, non tamen ſicca. Sic etiam multa natura ſicca, vt plumbum, dum liquantur, mollia apparent. Vnde patet qualitates iſtas tactui imponere poſſe, niſi ratio in conſilium vocetur.

Verùm

Digitized by Google

Verùm *obijci* poteſt, de caliditate, & frigiditate idem dici poſſe, cùm enim ex rebus calidis, vel frigidis, aliæ actu tales ſint; aliæ potentiâ; aliæ per ſe, aliæ per accidens, vt piper potentiâ calidiſſimum eſt, tamen aëri hyberno expoſitum frigidum ad tactum apparebit; & aqua, quæ per ſe frigida eſt, ſi calefacta fuerit, calida æſtimabitur, quia talis tactui apparet: Vnde non minores errores poterunt contingere in iſtis iudicandis: niſi conuocatâ ratione ſecernantur, & naturalis cuiuſque conſtitutio exploretur. *Reſpondeo*, dum dicimus, ſolum tactum eſſe iudicem frigoris, & caloris, hoc eſſe potiſſimum intelligendum de temperamento totius corporis, & ſine vlla comparatione, quæ propriè ad rationem pertinet. Item de ijs, quæ talia ſunt per ſe, non per accidens; actu, non potentiâ: ſemper enim in omnibus iſtis verum eſt dicere, tactum eſſe verum iudicem frigoris, & caloris, ptout iam in præſenti ſunt, ipſumque afficiunt: quod in humido, & ſicco non contingit, quia non per ſe, & immediate, ſed per alias qualitates, mollitiem ſcilicet, & duritiem, tactui ſe ſe repræſentant.

CAPVT V.

De Ætatum temperamentis.

Aetas eſt ſpatium vitæ, quo, actione caloris natiui in humidum primigenium, corporis conſtitutio manifeſtè mutatur.

VIta noſtra à calore natiuo conſeruatur, qui humido primigenio vtitur, tanquam pabulo, idque ſenſim depopulatur, & ipſe etiam agendo repatiens, ſenſim debilitatur, & ad humidi diminutionem, etiam minuitur: ita vt corpora noſtra in vitæ primordijs calida valde, humidaque ſint, &, temporis progreſſu, frigida, ſiccaque euadant, atque ſpatium illud temporis, per quod mutationes illæ fiunt, & quod vitæ noſtræ curriculum menſurat, Ætas nominatur.

Illius principales differentiæ quatuor ſunt, 1. Pueritia. 2. Iuuentus. 3. Conſtans ætas. 4. & Senectus.

In toto illo vitæ ſpatio quatuor inſignes mutationes contingunt, ſicut in omnibus rebus conſpicimus, principium, incrementum, ſtatum, & declinationem, ideo tota hominis ætas in quatuor partes fuit ab Hippocrate diſtributa, vt numero elementorum, anni tempeſtatum, & corporis noſtri humorum, eorumque temperamento reſponderet: quod vſui Medico maximè eſt commodum. Licet enim Iureconſulti, & Aſtrologi ad ſuarum ſcientiarum præcepta magis accommodatè ætates aliter diuiſerint, hoc parum moramur, quamuis apud noſtros authores, quædam quatuor illarum ætatum ſubdiuiſiones reperiantur, vt poſtea monebimus. Vid. Paulum Zach. q. med. legal.

Pueritia à primo ortu ad 25. annum extenditur, eſtque calida, & humida.

Hæc veri aſſimilatur, & ex humoribus ſanguini: vtrumque enim calidum, & humidum cenſemus.

Et in quatuor partes rurſum diſtribuitur, quarum prima dicitur Infantia, *ad annum quartum, vel nonnullis ad ſeptimum: ſecunda*, Pueritia, *ad annum decimum quartum: tertia*, Pubertas, *ad annum decimum octauum: & quarta*, Adoleſcentia, *ad vigeſimum quintum ſe extendens.*

In illo ſpatio, quod ad vigeſimum quintum annum extenditur, magna fit humidi conſumptio, ideo pro maiore, vel minore illius copia hæ ſubdiuiſiones fuerunt inſtitutæ. Magis tamen inſignis mutatio fit in pubertate, quàm in reliquis differentijs, tunc enim pubes lanugine exornatur, vnde illa ætas ſuum nomen accepit, mammæ vitginibus intumeſcunr, menſes efferri incipiunt; & maribus vox plenior, & aſperior efficitur, vnde τραγίζειν, id eſt *hircire*, Hippocrati dicuntur, qui etiam tum temporis venerem agnoſcere incipiunt; quæ omnia ita contingunt propter calotis ἔκλαμψιν, quæ tunc maximè apparet, & antea humoris copia obruebatur.

Iuuentus ad trigeſimum quintum, vel quadrageſimum annum extenditur, eſtque calida, & ſicca.

Æſtati, & humoti bilioſo aſſimilatur, caliditas enim tunc temporis maximè viget, & maximâ ſuâ vehementiâ humidum abſumit, vndè ſiccitas oritur.

Hic *quæri* ſolet, an iuuenes pueris ſint calidiores? *Reſpondetur*, Pueros eſſe calidiores extenſiuè, iuuenes verò intenſiuè; vel, pueros eſſe calidiores ratione quantitatis: iuuenes verò ratione qualitatis. Cum enim calor hic, ſeu calidum potius, de ſubſtantia ſimul, & qualitate intelligatur; ex parte quantitatis, ſeu copioſioris ſubſtantiæ, maior calidi copia reperitur in puero, quàm in iuuene: quia quò propius accedimus ad vitæ noſtræ principia, eò magis calido, humidoque abundamus. Ex parte verò qualitatis certiſſimum eſt, iuuenibus calorem eſſe intenſiorem propter ſiccitatem, quæ eſt lima caloris, vnde calor puerorum eſt mitis, blandus, & halituoſus, vtpote multo humido naturali perfuſus; iuuenum verò mordax, acer, & inſuauis, propter acres vapores, qui ex ſicciore corpore eleuantur.

Conſiſtens ætas ad quadrageſimum quintum, vel quinquageſimum annum extenditur, eſtque frigida, & ſicca.

Conſiſtens appellatur, quia, etſi virium robur paulum minui incipiat, illa tamen mutatio in habitu, vel actionibus non eſt euidens, ſed, qui ſunt in ea ætate, in eodem ſtatu conſiſtere videntur. Autumno hæc ætas comparatur, & humori melancholico, qui etiam in ea abundat, quia bilis in iuuentute exaſſata, in melancholiam vertitur.

Senectus ad extremum vitæ extenditur, eſtque frigida, & humida.

Senum temperies dupliciter conſideratur, vel ſecundum partium ſolidarum temperiem, vel ſecundum excrementorum prouentum. Ratione partium ſolidarum ſunt frigidi, & ſicci, quia in illis humidum primigenium eſt valdè depopulatum, vnde magna partium ſiccitas exurgit. Ratione verò excrementorum, quæ propter caloris inopiam magnâ copiâ in ijs cumulantur, & frigida, humidaque exiſtunt, frigidi, & humidi dicuntur, qui reſpectus potius retinetur, vt illa ætatum ad anni tempora, & humores analogia ſeruetur, atque ita ſenectus hyemi aſſimilatur, & etiam pituitæ, quâ maximè abundat.

Et illa in tres partes ſubdiuiditur, quarum prima dicitur prima ſenectus, *ab anno quinquageſimo ad ſexageſimum; ſecunda*, ætas ingraueſcens, *à ſexageſimo anno ad ſeptuageſimum; Tertia dicitur* decrepitudo, *ab anno ſeptuageſimo vſque ad finem vitæ.*

In *primâ ſenectâ* conſtituti corpore ſunt adhuc ſatis valido, & ciuilia munia obire poſſunt. In *ingraueſcente*, imbecilliores ſunt, & delicatiori vitæ genere indigent, non tamen omnimoda quiete. In *decrepita* denique viribus omninò deſtituti ab omni opere ceſſare debent, & genio tantum, ac quieti indulgere, & de futurâ vitâ cogitare. *Notandum* eſt, has omnes ætates magnam habere latitudinem pro robuſtiore, vel imbecilliore hominum conſtitutione, ita vt quidam ſeniores ſint anno quinquageſimo, quàm alij ſexageſimo, vel vltra. *conſ. Meletem. I. §. 69.*

Digitized by Google

CAPVT VI.

De Sexuum Temperamento.

Mares in vniuerſum ſunt calidiores, & ſicciores, Fœminæ frigidiores, & humidiores.

HVius theorematis veritas facilè demonſtratur ex ſignis, calidiorem, & ſicciorem temperaturam indicantibus, quæ ex cauſis, & effectibus deſumuntur. Ac primum quod ad cauſas ſpectat, ſemen, (quod efficientis, & materiæ rationem obtinet in generatione,) ex quo mares generantur, calidius eſt eo, ex quo fœmellæ producuntur. *Mares* enim, inquit Hippocrates, *in dextris, & à dextris oriuntur*. Vt patet ex anatome, vas dextrum quod materiam ſeminalem ſuppeditat, à trunco venæ cauæ exoritur, vnde ſemen calidius; ſiniſtrum verò non ab ipſo trunco, ſed ab emulgente ramo, qui ſerum ad renem defert, vnde ſemen frigidius, & magis ſeroſum.

Inter effectus recenſentur actiones, excrementa, & quæ in habitu contingunt.

Actiones autem animales, mares eſſe calidiores, facile demonſtrant, cum illi robuſtiores multò ſint, & laboribus ferendis aptiores; mulieres verò ſegnes, & otioſæ, ac non niſi vitâ vmbratili delectentur. Quod ad vitales ſpectat, certum eſt, pulſum & reſpirationem maribus vehementiores, vocem grauiorem, & intenſiorem, maiorem arguere caliditatem. Naturales etiam functiones meliùs exercent, quod ab excrementis innoteſcit.

Excrementa autem pauca quantitate generari ſolent in maribus: In fœminis verò copioſa, vt in menſtruis purgationibus apparet, quæ ideò fiunt, quoniam calor non eſt ſatis efficax, vt totum illum ſanguinem diſcutere poſſit, qui generatur: in mare verò ita omnia digeruntur, vt nihil ſuperflui remaneat.

Ex habitu denique corporis manifeſtè elucet, mares eſſe multò calidiores; illi enim hirſuti ſunt, non ſolum barba, ſed etiam toto corpore, duram & aſperam habent cutem, venas latas & amplas; ac muſculos firmos & compactos: Illæ verò ſunt omnino glabræ, & depiles, cutem habent mollem, & laxam, atque etiam muſculos & vaſa anguſtiora.

Nota, in theoremate dictum eſſe, *mares in vniuerſum eſſe calidiores*, quia ſexus hi vniuerſaliter ſunt conſiderandi, audiendumque eſt mares ex maiori parte eſſe calidiores; quædam enim inueniuntur mulieres calido admodum temperamento præditæ, quibuſdam viris valde frigidis calidiores. Sed quia vtrique extra ordinariam ſui ſexus conſtitutionem ſunt poſiti, ideo aſſertionem noſtram non infringit. *Hippocr.* quoque l.2. de morbis mulier. loquitur de ſanguine tantum, non de toto. [*conſ. Melet. Lind. I. §. 70.*]

CAPVT VII.

De Temporum anni temperamentis.

Quatuor ſunt anni tempeſtates, ver, æſtas, autumnus, & hyems.

HArum tempeſtatum cauſa potiſſima eſt Sol, qui annuo ſuo motu varias in aëre efficit mutationes. Duo autem motus in ſole obſeruantur, vnus *diurnus*, qui raptu primi mobilis fit ab ortu ad occaſum ſpatio viginti quatuor horarum, quo diem naturalem deſcribit. Alter *proprius*, qui fit ab occaſu ad ortum ſpatio 365. dierum, quo duodecim Zodiaci ſigna peragrat, & annum integrum deſcribit: & quia propter Zodiaci obliquitatem variè verſus noſtrum Zenith accedit, variſque ab eo recedit, ideo varias efficit mutationes frigoris & caloris, quibus tempora anni notantur.

Ver eſt calidum & humidum.

Tunc incipit, cum Sol Arietis ſignum ingreditur, & aërem mediocriter calefacere incipit, qui calor mediocris nondum deſtruit humiditatem, à prægreſſa hyeme relictam, eam tamen ſenſim domat, ita vt ver in ſui medio ferè temperatum exiſtat. Symbolum habet cum aëre, & temperamento ſanguineo, ac ferè temperato. Omnium tempeſtatum ſaluberrima, ex Hipp. atque etiam fœcundiſſima, quia rerum omnium vigor, & fœcunditas in calore & humiditate conſiſtit. Quamuis enim Hipp. III. *Aphoriſm.* 20. multos, eoſque pernicioſos morbos recenſeat, qui veris tempore ſoleut contingere, non tamen ideò ſalubritas illius tollitur, quoniam hoc per accidens contingit in corporibus cacochymis, magnam prauorum humorum copiam per hyemem colligentibus, qui ſuccedente veris tempore funduntur, & aliquando putreſcunt: Salubria autem & bene conſtituta corpora, nihil eſt quod magis conſeruet, & in propria retineat temperie, quam vernum tempus illi ſimillimum.

Aeſtas eſt calida & ſicca.

Illius initium eſt, cum ſol ingreditur ſignum Cancri, qui tunc maximè ad nos accedit, & radios habet valde directos, dieſque ſunt longiſſimi, vnde ingens æſtus producitur, à quo humiditas, ex vere relicta, conſumitur, & ſiccitas magna introducitur. Symbolum habet cum elemento ignis, & humore bilioſo.

Autumnus eſt frigidus & ſiccus.

Tunc vigere incipit, cum Sol ingreditur ſignum Libræ, vbi fit *æquinoctium*, quod ideo *autumnale* appellatur, ſicut initium veris *æquinoctium vernum*: tantum enim ſol à nobis receſſit, vt noctes diebus ſint æquales, illoſque longitudine ſuperare incipiant, vnde propter illum ſolis receſſum frigiditas in aërem introducitur, quæ iuncta ſiccitati, à prægreſſa æſtate relictæ, frigidum, & ſiccum temperamentum inducit, vnde autumnus elemento terræ & humori melancholico dicitur analogus. Quia tamen Sol vires ſuas adhuc mediocriter exercet; ideo, dum eſt in ſuo vigore, ſcilicet in meridie, aerem calefacit, quo fit vt illa tempeſtas circa meridiem ſit ſatis calida, mane autem & ſero frigida, dum ſcilicet Sol non exercet ſuas vires, imò in eodem die non rarò tunc temporis frigus, & calorem ſatis intenſum percipimus, quod fit propter ſiccitatem, quæ eſt lima primarum qualitatum, illa vero aëris inæqualitas graues morbos, & pernicioſos ſolet inducere, ex Hipp. III. *Aphoriſm.* 22.

Hyems eſt frigida & humida.

Illa die ſumit initium, qua Sol ingreditur ſignum Capricorni, tuncque contingit *ſolſtitium hybernum*, ſicut in principio æſtatis *ſolſtitium æſtiuum*: tantus enim eſt ſolis receſſus à nobis, vt per radios valde obliquos nos intueatur, & dies ſint breuiſſimi, noctes verò longiſſimæ, vnde magna frigiditas contingit, quæ ſibi comitem acceſſit humiditatem, ex eo quod vapores eleuati non diſſipantur, ſed à frigore coguntur in nubes, pluuias, & niues: vnde hyems elemento aquæ, & humori pituitoſo aſſimilatur. *Atque hactenus de temperamentis.*

PHY-

Digitized by Google

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO TERTIA.

De Humoribus.

CAPVT PRIMVM.

De Humorum natura.

Humor eſt corpus fluidum, quod ex alimenti coctione fit in nobis nutritionis causâ, vel ad alia corporis commoda.

HVmoris nomen dupliciter vſurpatur: *primò* quidem communiter, & generatim pro omni re, quæ ſuis terminis difficilè cohibetur, ſed tantum alienis, ſine in corpore noſtro generetur, ſiue non, atque ita liquores omnes ſub illa acceptione continentur. *Secundo* verò ſumitur magis propriè, & ſtrictè apud Medicos pro corporibus liquidis, quæ ex ſecunda, & tertia coctione oriuntur, vt ex definitione patet: in qua primum humor dicitur *corpus fluidum*, quia inſtar aliorum liquorum facile diffluit, & proprijs terminis non continetur. Dicitur etiam *fieri in nobis ex alimenti coctione*, vt excludantur aliæ humiditates, quæ in corpus noſtrum irrumpere per varios meatus poſſunt, abſque vlla alteratione, aut mutatione; & vt oſtendatur, quomodo humores illi in corpore noſtro generentur. Natura enim animantium, & hominis potiſſimum conſeruationis ſollicita, varia produxit alimenta, varijs qualitatibus prædita, quibus nutrimentum, & incrementum capeſceret, non quidem immediatè, ſed præcedentibus multis mutationibus; atq. ita prius in ore atteruntur, mox in ventriculum ingeſta permiſcentur, concoquuntur, & in ſubſtantiam quãdam conuertuntur cremori ſimilem, quæ chylus appellatur: qui quidem chylus in ventriculo optimè elaboratus in inteſtina detruditur, ibidemque vtilis illius portio ſeparatur à materia terrena, & inutili, ex qua fæces generantur; ſubſtantia verò illa purior ab hepate per venas meſeraicas attrahitur, in quo denuò concoquitur, & immutatur, vnde maſſa ſanguinaria exurgit; in qua variæ humorum differentiæ continentur, ſecundum communem veterum opinionem, à recentioribus alijs atque alijs nouis inuentis illuſtratam, qua de re *Deutius* & alij de nutrit. [*Melet. I.* 100. *&c.*]

CAPVT II.

De Humorum differentijs.

Omnes humores diuiduntur in alibiles, & excrementitios.

Alibiles dicuntur illi, qui apti ſunt in corporis noſtri ſubſtantiam faceſſere.

Et rurſum duplices ſtatuuntur; primarij, et ſecundarij.

Primarij dicuntur illi, qui in venis continentur, & formam in hepate receptam adhuc retinent, nullique membro peculiariter ſunt addicti.

PRimarij dicuntur, quia ex illis generantur alij, qui *Secundarij* appellantur: tum, quia ſtatim ac geniti ſunt in hepate, tunc primò humorum nomen ſortiri incipiunt; chylus enim apud Medicos humoris nomine nunquam donatur. Quamdiu autem humores illi in venis continentur, formam in hepate receptam, idemque nomen ſemper retinent, donec ad ſingulas partes delati, ab ijs immutari incipiant; tunc enim alias formas aliaque nomina recipiunt, vt ſuo loco dicetur.

Et quatuor ſunt, ſanguis, pituita, bilis, & melancholia.

Purior chyli portio ad hepar per venas meſeraîcas delata, calore illius concoquitur, & immutatur, eiuſque naturam quoddammodo ſortitur; non ſolum enim rubedinem, ſed etiam temperiem, hepatis temperaturæ quodammodo ſimilem, acquirit: Illa autem ſubſtantia, ita ab hepate immutata, *maſſa ſanguinaria* appellatur, quòd ſanguine plurimum abundet, non quòd eo ſolo conſtet. Cùm enim omne agens, licet eodem modo ſemper agat, varios tamen producat effectus, pro varia diſpoſitione patientis, ſicut Sol eodem calore linteũ dealbat, & cutim denigrat, lutum indurat, & ceram emollit; Ita cum alimenta quæuis quatuor conſtent elementis, calor hepatis, qui eſt cauſa efficiens à qua humores generantur aëream alimentorum portionem in ſanguinem commutat, igneam in bilem, aqueam in pituitam, & terream in melancholiam. Licet negandum non ſit, efficientem etiam multùm conferre ad maiorem huius vel illius humoris copiam generandam. A calidiori enim hepate ex iſdem alimentis multò maior bilis, eiuſque calidioris, copia producetur, quam à frigidiore; quod contrà frigidius maiorem pituitæ copiam generabit. Attamen tantus nunquam exceſſus dari poteſt, quin ex quouis alimento quatuor humores perpetuò gignantur, licet non ſeruata debita proportione, quæ talis deber eſſe naturaliter, vt maior ſit ſanguinis copia, minor pituitæ, minor adhuc melancholiæ, omnium minima bilis portio exiſtat. Quod autem quatuor illi humores in maſſa ſanguinaria contineantur, ſatis apparet ex partium corporis noſtri varietate, quæ diuerſis temperamentis præditæ cùm ſint; non poſſunt omnes vno, eodemque humore nutriri, ſimile enim à ſimili tantum nutritur. Atque ita ex ſola partium conſideratione facile iudicamus, lienis, v. g. ſubſtantiam melancholico humori ſimillimam, pulmonum, bilioſo, hepatis, ſanguineo, & cerebri, pituitoſo, ex ijſque nutriri. Confer *Manuduct.*

CAPVT III.

De ſanguine propriè dicto.

Sanguis proprie dictus eſt portio totius maſſæ, magis temperata, ad calidum, & humidum deuergens, & colore rubro perfuſa.

POrtio chyli magis temperata, & in ſubſtantia mediocris, in ſanguinem propriè dictum conuertitur, qui ad hepatis naturam, & temperiem maximè accedit; quod quidem cum ſit calidum, & humidum, ſimilem etiam ſubſtantiæ ſibi analogæ tribuit temperiem; & non ſolum hanc, ſed etiam colorem, qui ruber eſt, iſque reliquorum humorum in maſſa permixtorum colorem ſuperat, vnde tota maſſa humorum rubra conſpicitur, & ſanguinis ipſius nomen abſolutè ſortitur. Illius prouentum faciunt alimenta temperata, & boni ſucci, ætas florens, verna tempeſtas, & calida humida iecoris temperies.

Licet ex omni alimento ſanguis generetur, ex his tamen maiori copia, ex alijs minori: Ideò cauſis hiſce omnibus ſimul concurrentibus ſanguineum efficitur temperamentum, ex magno ſcilicet ſanguinis prædominio. Illius vſus eſt, in partium carnoſarum alimoniam faceſſere: huiuſmodi ſunt carnes omnium muſculorum, & viſcerum, quę ſanguine propriè dicto nutriuntur. Eiuſdem verò effectus eſt, reddere homines hilares, & iucundos, ad riſum, & amorem propenſos, ac florido colore perfuſos, quia maximã caloris tempe-

rati

Google

rati copia abundant, vnde iucunda illa pathomata exurgunt, hinc videmus omnia animalia in prima ætate eximia hilaritate perfundi, quia tunc calore natiuo plurimum abundant:

Sanguis autem quicumque in venis continetur, fibris quam plurimis eſt perfuſus, quarum beneficio concreſcit, & partibus aſſimilatur.

Fibræ illæ, quæ magnâ copiâ in ſanguine continentur, manifeſtè apparent, dum ſanguis multa aqua diluitur, vel dum manu agitatur, vt in ſanguine ſuillo ſolet fieri, qua agitatione fibræ omnes auferuntur, vt impediatur concretio; tanta enim eſt harum fibrarum vis, vt ſanguinem è venis emiſſum ſtatim coagulent, quibus alioqui ablatis nunquam coagulatur, vt in exẽplo propoſito apparet. Atque harum beneficio ſanguis dum ad varias partes defertur, nutritionis ergo condenſatur, & ſolidior efficitur, vt facilè queat partibus aſſimilari; alioqui fibris illis deſtitutus liquidior permaneret. Non eſt enim credibile, quod Ariſtoteles aſſerit, ceruos, damas, & camelos illis carere; ſed potius intelligendum eſt, pauciſſimas habere fibras, quæ tamen ad mediocrem concretionem ſufficiant. Fibræ autem illæ albæ omninò ſunt, & nerueam ſubſtantiam referentes, vnde arbitrandũ eſt, eas non in iecore fuiſſe genitas, ſed potius in ventriculo, qui totus neruoſus eſt, & ſubſtantiæ ſuæ naturam chylo quodammodo impertit. [*V. Melet. I. 50. 71. 140. 7.*]

Sanguis verò duplex eſt, venoſus, & arterioſus.

Venoſus craſſior eſt, frigidior, rubicundior, & ſubſtantiæ partium ſolidæ nutriendæ deſtinatus.

Arterioſus verò tenuior eſt, calidior, ſubflauior, & ſubſtantiæ partium ſpirituoſæ nutriendæ deſtinatus.

Qui in venis eſt ſanguis, ab hepate immediatè proficiſcitur, illiuſque naturam, & temperiem omninò refert; atque adeò arterioſo frigidior, qui in corde elaboratur, vbi tenuior euadit, coloremque ſubflauum adipiſcitur, propter aëream portionẽ, quæ cum eo in ſiniſtro cordis ventriculo permiſcetur, coloremque illum ſaturatum diluit. Tantò ergo calidior eſt venoſo, quantò cordis temperies iecur caliditate ſuperat.

COROLLARIVM.

Quidam negare auſi ſunt, dari ſanguinem propriè dictum, ſed totam humorum maſſam ex bile, pituita, & melancholia tantum conſtitui voluerunt, illoſque tres humores, ſimul mixtos, ſanguinis nomine donari, quod demonſtrare conantur exemplo lactis, quod ex ſanguine immediate producitur: in eo enim tres tantùm ſubſtantiæ homogeneæ reperiuntur; nimirùm butyroſa, ſeroſa, & caſeoſa, quæ tribus illis humoribus reſpondent. Verùm hæc opinio refutatur inde, quod maſſa humorum ruborem aliunde quàm à ſanguine vero ſortiri nequeat: Bilis enim flaua eſt, pituita alba, & melancholia nigra. Deinde partes carnoſæ, quæ maximâ copiâ ſunt in corpore noſtro, colore & temperie ſanguini analogæ, peculariter demonſtrant, hunc adeſſe humorem, ex quo illæ nutriuntur. Ad lactis verò exemplum *Reſpondemus*, non eſſe neceſſe res omnes eaſdem habere partes, ac illæ ex quibus fuerunt genitæ: nam ſemen, quod ex ſanguine generatur, duas tantùm habet partes, ſcilicet ſpiritus, & craſſamentum. Adde, exemplum illud potius aduerſus bilem, quàm aduerſus ſanguinem concludere: butyrum enim eſt ſanguini analogum, puta calidum, & humidum, ſicut caſeus melancholiæ, ſerum verò non omninò etiam pituitæ reſpondet; ſed potius ichoribus, qui per vrinas, & ſudores excludi ſolent, & ipſum ſeri nomen obtinuerunt.

Maximè autem aduertendum eſt, axioma illud, quo fertur res in ea reſolui, ex quibus componitur, intelligendum eſſe tantum de vltima reſolutione, quæ fit in elementa. Res enim in ea tandem reſoluuntur, ex quibus primò fuerunt genitæ: Elementa autem ſunt prima corpora, ex quibus omnia mixta componuntur, atque adeò in illa vltimo reſoluuntur, ſed nunquam in ea, ex quibus ſecundariò producuntur: verbi gratia, caro, & oſſa reſoluuntur quidem in elementa poſt animantis interitum, non autem in panem, & alia alimenta, ex quibus per nutritionem producuntur; aut in ſemen, & ſanguinem, ex quibus fuerunt genita in conceptione.

CAPVT IV.

De Pituita alimentaria.

Pituita alimentaria eſt ſanguinis crudior portio, frigida, & humida, ac ferè inſipida, aut ſubdulcis.

POrtio maſſæ ſanguinariæ frigidior, & humidior, Pituita appellatur, quæ ex crudiori chyli portione generatur, vnde ſanguis crudus, vel ſemicoctus à Galeno appellatur, qui & aſſerit, per inedias in ſanguinem propriè dictum vlteriori coctione faceſſere, idque in ipſis venis per vim αἱματοποιητικὴν illis ab hepate communicatam.

Magnum illius prouentum ſolent efficere frigida, & humida alimenta, ætas ſenilis, hybernum tempus, & frigida, humidaque iecoris temperies.

De tempore hyberno eſt difficultas, quia cùm ventres ſint hyeme calidiores ex Hipp. propter concentrationem caloris natiui, quæ fit tunc temporis, melius fieri debent concoctiones, atque adeò pauca humoris crudi copia generari. *Reſpondetur*, magnam pituitæ copiam hyeme generari, non ratione efficientis, ſed materiæ, ſcilicet alimenti: alimenta enim tunc temporis ſunt frigida, & compacta, & concoctu difficiliora. Adde tunc temporis plurimum vigere appetentiam, & magna quantitate aſſumi alimenta, ita vt præ nimia copia non poſſint perfectè elaborari; ſed crudior chylus remaneat, vnde crudior ſanguis; nam primæ coctionis vitium non corrigit ſecunda ex Galeno.

Illius vſus eſt partes frigidiores, & humidiores nutrire.

Cerebrum, & ſpinalis medulla magnam habent cum pituita analogiam, illâ ideo nutriuntur, vt apparet in excrementis, quæ à cerebro quotidie manant. Illa pituita alibilis vulgò dicitur ſanguis pituitoſus, ſicut bilis, & melancholia, ſanguis billioſus, vel melancholicus; quod ſedulò aduertendum, ne error contingat in authorum lectione, dum aſſerunt, omnes partes ſanguine nutriri.

Effectus verò illius eſt reddere homines, in quibus dominatur, ſtupidos, ſegnes, & ſomnolentos, toto corpore molles, & albeſcentes.

Frigiditas cum humiditate coniuncta reddit ſpiritus craſſos, & parùm mobiles, vnde hæc accidentia contingunt.

CAPVT V.

De Bile alimentaria.

Bilis alimentaria eſt tenuior ſanguinis portio calida, & ſicca, nonnihil amara, & flaueſcens.

SIcut quatuor humores quatuor elementis reſpondent, ſic bilis igneæ naturæ ex calidiore, & ſicciore chyli portione genita, aliquo amarore prædita, non tamen inſigni, ſicut bilis excrementitia; alioqui non eſſet ad alendum idonea. Certum enim eſt, amara non nutrire, quæ

re, quæ ſcilicet ſunt vehementer talia. Nam hyſſopus, cichorium, & alia multa, leuem habent amarorem, tamen nutriunt. Sic etiam bilis alimentaria leuiter tantum amara eſt, ita ſcilicet, vt partes illum amarorem nō auerſentur. Dicitur etiam ſicca poteſtate, non actu, quia omnes humores fluidi ſunt, & actu humidi, poteſtate tamen exſiccat, ſicut aqua maris, vel muria ſicca dicũtur.

Magnum illius prouentum faciunt calida, & ſicca alimenta, pinguia, & oleoſa, ætas virilis, tempus æſtiuum, & calida ſiccaque hepatis temperies.

Non videtur rationi conſonum, pinguia, & oleoſa in bilem conuerti, cùm illa ſint calida, & humida, atque ita ſanguini producendo potiùs apta. *Reſpondetur*, iſta quidem ex ſua temperie ſanguini potius gignendo eſſe apta; ſed quia ſubſtantiam habent valde inflammabilem, ideò in corporibus præparatis ac diſpoſitis ad bilioſi ſicci generationem, in eum facilè conuerti. Vnde peruulgatum eſt apud Medicos, dulcia facilè bileſcere, quod ſemper intelligendum eſt ita fieri in corporibus calidis, & bilioſis, in alijs enim frigidioribus, vel temperatis, ſanguis potius producitur; quod in melle, & lacte manifeſtè apparet, mel enim Senibus, & lac Pueris accommodatiſſimum eſt ad alimoniam, vtrumque verò in ætate florentibus, aut calidioribus facile bileſcit.

Illius vſus eſt, partes conſimiles nutrire, & ſanguini eſſe inſtar ſalis, & condimenti, cuius beneficio partes ſanguinem auidius attrahant.

Inter partes, quæ à ſanguine bilioſo nutriuntur, pulmo præcipuè recenſetur, qui ſubſtantiam habet valde raram, vt facilè ingredientem aërem recipere poſſit, ideò tenui ſanguine debuit nutriri.

Leui autem bilis amarore cum reliquorum humorum dulcedine permixto, gratus ſapor toti maſſæ conciliatur, vnde partes alimentum auidiùs prolectant.

Eiuſdem verò effectus eſt, reddere homines, in quibus redundat, promptos, vigiles, iracundos, & macilentos.

Hi omnes ſunt caliditatis, & ſiccitatis effectus. [*Melet. I.* 113.]

CAPVT VI.

De Melancholia alimentaria.

Melancholia alimentaria eſt craſſior ſanguinis portio, frigida, & ſicca, ſapore acerbo, et nigro colore prædita.

CRaſſior chyli portio in melancholiam conuertitur, quæ eſt limoſa, & veluti fæculenta ſanguinis pars, fæcibus vini ſimilis, quæ in dolij fundo reſidere ſolent, ideò elemẽto terræ aſſimilatur. [*V. Melet. I.* 112.]

Magnam eius copiam congerunt craſſa, & terrena alimenta, conſiſtens ætas, autumnus, & mœrores diuturni.

Vſus verò illius eſt, partibus conſimili temperamento præditis nutrimentum præbere.

Huius naturæ potiſſimùm eſt lien, deinde oſſa, quæ licèt colore contrario ſint, ſimile tamen habent temperamentum, albedinem autem acquirunt vlteriori coctione.

Illius denique effectus eſt, homines in quibus dominatur efficere timidos, mœſtos, aſperis morbus, & coloris nigricantis.

Quia melancholici ſpiritus habent obſcuros, & tenebricoſos, ideò triſtia phantaſmata menti repræſentant, illamque reddunt obtuſiorem.

Neque obſtat dictum illud Ariſtotelis, apud Medicos etiam valde peruulgatum, melancholicos eſſe ingenioſos. Non eſt enim intelligendum, de ijs melancholicis, qui tales naturâ ſunt, ac frigido ſiccóque temperamento præditi, ſed de illis qui *per accidens* tales euadunt, fuerúntque à natiuo temperamento ſanguinei, vel bilioſi, ac progreſſu temporis portio quædam tenuioris ſanguinis exuitur, & craſſeſcit, & naturalis melancholiæ conditiones æmulatur; ſed calidior multò, & lucidior, quia ſanguis ex ſe eſt valde lucidus: vnde, cùm ex illo humore ſpiritus lucidi, & ſatis calidi generentur, ijque ſint ſatis craſſi, & conſtantes, vtpote ex craſſo humore geniti; aptiſſimi ſunt ad prudentiam efficiendam: hic igitur eſt humor melancholicus, qui homines ingenioſos facit, artium, & ſcientiarum inuentores, & cultores egregios; non autem naturalis illa melancholia frigida, & ſicca, quæ bardos, & ſtolidos reddit homines; vnde *melancholia aſinina* vulgò appellatur.

CAPVT VII.

De Humoribus ſecundarijs.

Hactenus de humoribus alimentarijs primarijs, ſequuntur ſecundarij. Illi autem dicuntur ſecundarij, quòd à primarijs immediate oriantur, & alicui membro peculiari ſint inſerti.

HVmores primarij, qui in venis continentur, & ſanguinis nomine donantur, ad ſingulas partes deferuntur, vt in illarum nutrimentum faceſſant: dum autem à ſingulis partibus immutari incipiunt, ſecundarij appellantur. Multi humiditates eos potiùs quàm humores maluit appellare, ex eo, quòd eorum pars ad ſubſtantiæ partium naturam potiùs, quam humorum accedant, atque vt quatuor partium ſiccitatibus, à Galeno propoſitis, opponantur: quod non eſt à ratione alienum. Poſſunt tamen nominari humores, cum primarijs humoribus immediatè ſuccedant, nec adhuc ſint veræ partes.

Et quatuor ſunt; primus dicitur humor innominatus ſiue inſitus: ſecundus ros: tertius gluten: quartus cambium.

Quatuor iſtorum humorum ſecundariorum autor fuit Auic. *fen. 1. primi canon. doct. 4. cap. 1.* quos elicit ex Gal. qui *lib. 7. meth. c. 6.* quatuor ſiccitates enumerat, quæ partibus corporis noſtri ſolent contingere, propter quatuor diuerſarum humiditatum conſumptionem: quæ quidem humiditates ex ſanguine generantur, dum (vt dictum eſt) ille in partium ſubſtantiam faceſſit, & antequam ſit omnino conuerſus, quatuor inſignes ſubit mutationes, quarum vnaquæque peculiare obtinuit nomen.

Humor innominatus ſiue inſitus eſt ille, qui in exilium venarum extremitatibus continetur, & leuem à particularibus membris mutationem ſuſcipere incepit.

Sanguis ſimulatque è vaſis amplioribus defertur in anguſtiora, quæ vnicuique parti naturaliter ſunt infixa, Particulæ illius qualitatibus ſenſim perfunditur, eáque commutatione partis naturam aſſumere incipiens, fit primus humor ex quatuor ſecundatijs, cui nullum nomen fuit impoſitum, ideò *Innominatus* appellatur, recentiores tamen nonnulli *inſitum* nominarunt.

Ros verò tunc appellatur, cum prima illa humiditas ab extremitatibus vaſorum excidit, & in membrorum ſubſtantiam diſperſa eſt.

Ideo Ros appellatur, quòd roris inſtar partium ſubſtantiam irriget, & in tenuibus earum ſpatijs excipiatur. Fit ex humore innominato, ſed multò magis alteratus eſt, & ad partis naturam magis accedit.

Gluten tunc dicitur, cum roridus ille humor partibus vnitur, & agglutinatur.

Cambium denique, cum gluten illud in partis ſubſtantiam omnino conuertitur, & aſſimilatur.

Harum

Digitized by Google

Harum duarum poſtremarum humiditatum diſcrimen innoteſcit ex differentia, quæ inter vnionem, & aſſimilationem intercedit. Illa autem luculentiſſimis exemplis demonſtratur, nam in ſcabie, elephantiaſi, & ſimilibus, appoſitio quidem fit ſeu agglutinatio copioſi humoris, qui tamen non aſſimilatur, ſed propter prauas qualitates quæ ei inſunt, corrumpitur; vnde patet vnionem valdè differre ab aſſimilatione.

CAPVT VIII.

De Humoribus excrementitijs, ac primùm de bile excrementitia.

Hactenùs de humoribus alimentarijs. Excrementitij dicuntur illi, qui nullam habent corpori alendo aptitudinem, ſed à corpore expelluntur, & ſeparantur.

Ex quatuor ſunt. 1. bilis, 2. melancholia, 3. ſerum, 4. & pituita.

Bilis excrementitia eſt excrementum tenue ſecundæ coctionis calidum, & ſiccum, colore flauum, & ſapore amarum, quod ad veſiculam felleam expurgatur.

OMnes coctiones ſua habent excrementa, quoniam omnes alimenti partes non ſunt nutritioni aptæ, ideò portio inutilis ab vtili ſeparatur, & foras excluditur: ſic primæ coctionis excrementa ſunt fæces, quæ per aluum deturbantur. Secundæ verò excrementa tria ſunt, quæ quoniam ad humores referuntur, iam à nobis veniunt exponenda.

Primum igitur ſecundæ coctionis excrementum, eſt tenuis quidam humor, calidus & ſiccus, & valdè amarus, ideò nutritioni ineptus, qui ad veſiculam felleam defertur, partim iecoris expultrice; partim veſiculæ illius attractricæ; quæ idcirco familiaritate quadam, & ſympathiâ cum humore illo fuit à natura donata, vt eo gauderet, & oblectaretur. V. Laurenb.

Illius vſus eſt, expultricem inteſtinorum facultatem ad ſuum officium impellere, & pituitam lentam inteſtinorum tunicis adhærentem detergere.

Poſtquam veſicula fellea bilem ad ſe attraxit, eâ aliquandiu fruitur, & gaudet; donec per moram acrior facta, cyſtidem illam irritet ad ſui expulſionem; tunc enim à cyſtide propellitur ad duodenum inteſtinum, per meatum quendam huic rei deſtinatum, qui porus cholidochus appellatur. Bilis autem ad inteſtina delata, acrimoniâ ſuâ irritat, & facultatem eorum expultricem mouet; vnde fæces commodiùs excluduntur, quæ vt plurimùm flauo, vel ruffo colore tinctæ apparent, propter bilis permixtionem. Quia verò inteſtina pituita multa viſcida, & lenta abundare ſolent, hoc etiam commodum bilis præſtat, quòd ſcilicet pituitam illam incidat, & detergat, illiúſque excluſionem iuuet.

Differentia verò illius dupliciter conſtituuntur, vel quatenùs in naturali conſtitutione ſita eſt, vel quatenùs naturæ limites excedit.

In naturali conſtitutione ſita duplex eſt, flaua & pallida.

Flaua eſt illa, quæ in cyſtide continetur, pura & impermixta, quæ iam fuit commemorata.

Pallida verò fit, cùm ſeroſus quidam humor flauæ permiſcetur.

Serum bili permixtum, flauum illius colorem diluit, & pallidiorem reddit, necnon frigidiorẽ, & humidiorẽ.

Dum autem naturæ limites excedit, quatuor illius ſunt ſpecies, vitellina, porracea, æruginoſa, & glaſtea.

Vitellina bilis colore, & conſiſtentiâ crudos ouorum vitellos refert, flauâ multò calidior, ab eaque fit calore vehementiori alteratâ, & incraſſatâ.

Dum caloris præternaturalis acrimonia, bilis naturalis torretur, partes illius tenuiores diſſipantur, vndè craſſior euadit, & colorem acquirit magis ſaturatum, calorémque intenſiorem. Non enim audiendus Auic. qui vult bilem flauam in vitellinam tranſire per admixtionem pituitæ, nam hoc modo pallidior euaderet, & frigidior.

Porracea bilis porri colorem referens, vitellinâ calidior eſt, & in ventriculo vt plurimùm ex prauis alimentis producitur.

Viridis illa eſt inſtar porri, taliſque ſæpè efficitur ex prauis alimentis, qualia ſunt allia, cepæ, porrum, naſturtium, braſſica, & ſimilia; quæ dum in ventriculo concoqui non poſſunt, & in chyli naturam conuerti, exuruntur, colorem tamen ſuum magna ex parte retinent; vndè porracea illa bilis generatur. Notandum tamen eſt, hoc non fieri niſi in ventriculis calidiſſimis. Fit etiam interdum in alijs corporis noſtri partibus ex bile vitellina à calore exurente magis calefacta, vnde illius calor in viridem conuertitur.

Æruginoſa bilis, æruginis colorem referens, fit ex porracea, maiori aduſtione.

Dum bilis porracea diutiùs commoratur in ventriculo, calore præternaturali, eóque intenſiori affecto, magis aduritur, & in æruginoſam mutatur. Interdum etiam in venis fit à calore valdè intenſo ſuperiores bilis ſpecies torrefaciente; eſtque valde acris, & maligna, vnde apud Hipp. deiectiones æruginoſæ, lethales æſtimantur. [Progn. X. 3. ad 10. Coac. 330.]

Glaſtea bilis, iſatidis ſeu glaſti colorem referens, ex reliquis fit maiori incendio, iiſque omnibus deterior.

Hæc ad bilis atræ naturam accedit, & colore magis fuſco, & obſcuro quàm reliquæ, quem torrefactione maiore acquirit, ideò illic deterior eſt, & magis perniciofa.

COROLLARIVM.

Galenus lib. *de atra bile*, bilem rubram commemorat, vndè plures ſpecies videntur referendæ; ſed illa non eſt propriè bilis, ſed ſerum ſanguinis, vt ipſe Galenus explicat, *comment. 5. in 6. Epid.*

CAPVT IX.

De Melancholia excrementitia.

Melancholia excrementitia eſt excrementum craſſum ſecundæ coctionis, frigidum & ſiccum, colore nigro, & ſapore acido præditũ, quod ad lienem expurgatur.

POrtio chyli craſſior, & magis fæculenta, quæ in ſubſtantiam alibilem non potuit ab hepate commutari, à maſſa ſanguinea ſeparatur, vt illa omnis impuritatis expers remanere poſſit: quæ quidem materia craſſa, & terrena, melancholia excrementitia nominatur, atque vt commodè expurgati poſſit, peculiaris pars fuit conſtructa, maximam cum illo humore habens ſimilitudinem, quem ideo ad ſe allicit, & intra ſubſtantiam ſuam mollem, & laxam recondit, intereà tamen ſanguinem melancholicum ei permixtum ad ſui nutritionem ſeparat, ſibique aſſimilat.

Illius vſus eſt, ventriculi coctionem adiuuare, & naturalem in illo excitare appetentiam.

Poſtquam lien humorem illum aliquandiu retinuit, eiuſdem onere grauatus, ad ventriculum eum expellit, per meatum, qui ad fundum illius terminatur, & vas breue appellatur. Inutilis autem omnino non eſt, ſed coctionem, & retentionem ventriculi iuuat, ex Galeno, 5. *de vſu part.* Ventriculum enim contrahit, & cogit

cibos

Digitized by Google

cibos ad vnguem complecti, & retinere quouſque fuerint concocti, leui enim adſtrictione præditus eſt iſte humor. Addit Auicenn. naturalem appetentiam excitare propter lenem aciditatem quam præ ſe ferre ſolet, quemadmodum acida omnia illud idem præſtant; vnde vſu ordinario venit, in menſarum principijs acetaria apponere, ad prouocandum appetitum. Hinc fit vt melancholici omnes famelici eſſe ſoleant, propter copiam huius humoris, qui in ventriculum effunditur.

Hæc etiam opinio ex Galeno colligi poteſt, qui 1. *de ſympt. cauſis*, vult caninam appetentiam fieri, cùm ſuccorum acidorum copia in ipſo ventriculo gignitur, aut in eius os aliunde influit. Si igitur ſuccus melancholicus quia acidus eſt, nimiâ copiâ, & præter naturam congeſtus facit famem præter naturam, non eſt dubium, quin modicus ille, & ſecundùm naturam ſe habens, naturalem famem poſſit excitare.

Dices, pituitam acidam excitare etiam appetentiam caninam, non minùs quàm melancholiam, poſſe igitur in modica quantitate famem naturalem efficere. *Reſpondeo*, non ſequi, propterea quòd pituita acida eſt perpetuò præternaturalis, & à morbo fit; melancholia verò naturalis eſt, & ſecundùm naturam ſingulis diebus in ventriculum eijcitur, ideò effectum naturalem producere poteſt, non autem acida pituita, nec melancholia illa redundans ac morboſa, quæ præternaturales ſunt, & famem tantùm præternaturalem producere poſſunt. Alio etiam modo humor melancholicus, ciborum appetentiam, & coctionem iuuat, prout nimirum eorum diſſolutionem promouet, ſicut videmus acida omnia vt acetum, ſuccum limonum lapides diſſoluere, & ſpiritus vitrioli, nitri, & ſulphuris duriſſima metalla. De his plura diximus in *Praxi medica noſtra, lib. 9. cap. 5. de concoctione læſa*.

Dum verò melancholia excrementitia præter naturam ſe habet, atra bilis appellatur, quæ feruentiſſima eſt, & acerrima.

Omnium humorum pernicioſiſſimus eſt atra bilis, quæ perpetuò præter naturam ſe habet, & omnibus corporis noſtri partibus infeſtiſſima, ac ſummè exitialis, propter maximam acrimoniam, quâ partes quibus adhæret, rodit, vlcerat, & exurit; Immò in terram effuſus, inſtar aceti accerrimi, vel potiùs aquæ fortis eam fermentat, & bullas feruendo producit. Fit à calidiſſima partium intemperie, quæ contentos ſuccos extorret, & incinetat, vel à putredinoſo calore in humoribus introducto, cuius vi conſumptis tenuioribus, & humidioribus partibus, craſſiores remanent tanquã fæces exuſtæ, & incineratæ. Illa tamen incineratio tanta fieri nequit in humoribus, quin adhuc fluidam conſiſtentiam, & propriam humoris formam retineant.

Illius verò atræ bilis quatuor enumerantur differentiæ, à cauſarum differentijs deſumptæ, quatenus ſcilicet ex melãcholia, bile, ſãguine, vel pituita ſalſa generatur.

Prima atræ bilis ſpecies fit ex melancholia naturali putrefacta, & exhuſta, ab eaque differt vt fæx vſta à non vſta, pruna à carbone, ferrum candens à non candente. *Secunda* fit ex flaua bile valdè aduſta, vt enim minori vſtione fit vitellina, porracea, æruginoſa, & glaſtea; ſic maiori tandem fit atra omnium pernicioſiſſima, quæ illa verè eſt, quæ muſcas abigit, & terram fermentat. *Tertia* fit ex ſanguine ſupra modum putreſcente, aut exuſto; tunc enim pars illius ſubtilior in bilem flauam, craſſior verò in atram commutatur, ſiquidem magna fuerit aduſtio; alioqui tetri illius humoris naturam nequit aſſumere, ſed tantùm in melancholiam frigidã, & ſiccam tranſibit. Cùm verò ita à caloris incendio torretur, vt caloris Empyteuma retineat, veram atræ bilis naturam poſſidet; mitior tamen eſt reliquis, cùm priſtinam naturam perpetuò aliquantulum redoleat. Eſſe tamen atram bilem patet in tumoribus carbunculoſis, qui à craſſiori ſanguine, & feruidiori contingunt, ſæpéque in veros cancros degenerant. *Quarta*, & vltima fit ex ſalſa pituita, quæ longiori vſtione tam mordax, & infeſta euadit, vt ad confinium atræ bilis proximè accedere videatur; licèt rariſſima fit iſta atræ bilis ſpecies, immò multi illam dari nullo modo, firmiter aſſeuerant: Cùm enim pituita alba ſit, in nigrum colorem tranſire nequit, niſi per alios medios, vt flauum, viridem, & reliquos; deinde, ſi pituita exuratur, partes illius tenuiores reſoluentur, craſſior verò in gypſeam mutatur, quę ſuam etiam albedinem retinere ſolet. Exiſtimamus tamen pituitam ſalſam, vbi vehementiùs exuritur, tantam malitiam, & erodendi vim acquirere, vt quoad qualitates ſpectat, nihil ab atra bile differat: quoad colorem verò album, non eſt abſurdum affirmare, illum in nigrum poſſe commutari aliquando, violentâ, & inæquali vſtione, per fumos, & fuligines, quæ cum illa permiſcentur: quemadmodum videmus ligna candidiſſima, in carbones immediatè commutari, quando verò ſenſim, & æqualiter concoquitur: vt dum gypſea fit, tunc propriam albedinem non amittit.

CAPVT X.

De Sero.

Serum eſt excrementum tenue, & aquoſum ſecundæ concoctionis, quod partim per vrinas, partim per ſudores expurgatur.

Alimentorum coctiones elixatione fiunt, ideò quemadmodum in artificioſis elixationibus magnâ humiditate opus eſt, ne res potiùs aſſentur quàm elixentur: ſic in naturalibus coctionibus magna humiditatis copia cum alimentis debet permiſceri, quæ illa eſt quam largo potu circa paſtus aſſumimus, & illa materia potulenta cum cibis in ventriculo ita miſcetur, vt vna veluti ſubſtantia fiat, eaque adeo tenuis, vt lactis vel cremoris ſpeciem repræſentet, chylus, id eſt, ſuccus ideo appellata: quod quidem ita fieri neceſſum fuit, vt alimenta in illa prima coctione præparata anguſtas illas venas peruadere poſſint, per quas ad hepar ferri ſolent, tùm etiam venulas illas quæ per ſubſtantiam hepatis diſperguntur. Poſtquam verò hæmatoſis in hepate peracta eſt, non tanta ampliùs opus eſt humiditate; ideo maiorem illius partem, natura ſecernit, quæ à renibus attrahitur, & inde ad veſicam amandatur, vbi vrinæ nomen ſortitur, priùs verò dum in venis continetur, ſerum appellatur. Portio verò ſeri quæ in venis adhuc remanet, cum ſanguinea maſſa permixta eſt, vt fit humorum vehiculum, ùſque tenuiores facti, & magis fluxibiles, ad ſingulas corporis noſtri particulas faciliùs ferri poſſint; poſtquam verò hæc ſeri portio officio ſuo omnino perfuncta eſt, partim ad renes remeat, & cum reliqua vrina permiſcetur: partim verò ad habitum corporis fertur, & per ſudores expurgatur. [*v. Melet. l. 23. 116.*]

Illius vſus eſt, eſſe vehiculo humorum altibilium, vt faciliè per corpus transferantur.

Hunc vſum præſtat quandiu in venis continetur: poſtquam enim ab eis excidit, nullum habet vſum in corpore, ſicut bilis, & melancholia.

Eiuſdem differentiæ quatuor ſunt, nimirum ſanguineum, bilioſum, pituitoſum, & melancholicum.

Vnuſquiſque humor proprium, & peculiare ſerum habere æſtimatur, naturæ, & temperiei propriæ analogum,

Digitized by Google

gum,ſic ſerum ſanguinis calidum, & humidum, & ſubrubrum cenſetur; ſerum bilis calidum,& ſiccum,& ſubflauum : ſerum pituitæ frigidum , & humidum , & albicans; ſerum denique melancholiæ frigidum, & ſiccum , ac fuſco colore præditum.

CAPVT XI.

De Pituita excrementitia.

Pituita excrementitia eſt excrementum tertiæ concoctionis frigidum, & humidum, colore album, ſapore inſipidum, vel ſubdulce, quod in varijs partibus, cerebro potiſſimum generatur.

PArtes frigido humidóque temperamento donatæ , ſanguine pituitoſo nutriuntur,vnde multa excremẽta producuntur,tum propter ipſius partis frigiditatem, quæ perfectã concoctionem præſtare nequit,tum etiam propter humorem ipſum, qui cùm ſit crudior ſanguinis portio , difficiliùs concoquitur , & magna eius pars in excrementum commutatur. Quod in cerebro valdè eſt manifeſtum : illud enim magnam pituitæ excrementitiæ copiam continuò ſolet colligere , quæ per os , & nares expurgatur. Cerebrum autem pituitam illam colligit, non ſolùm per concoctionem proprij alimenti, ſed etiã propter ſitum ſublimem, cuius ratione multi vapores à ventriculo, hepate , & alijs viſceribus ſursùm ad caput feruntur , & à frigiditate cerebri condenſantur in aqueam materiam,quæ huiuſmodi pituitam conſtituit. Hinc propter magnam illam pituitæ copiam, quæ duobus hiſce modis in cerebro colligitur , Hipp. aliíque Medici cerebrum *Metropolim pituitæ,omniumque fluxionum autorem* appellarunt.

Illius differentia ex ſapore,et conſiſtentia deſumitur.

Ratione ſaporis quadruplex ſtatuitur , inſipida, dulcis , acida , & ſalſa.

Inſipida fit ex moderata frigiditate, quæ nullum efficit ſaporem.

Hæc maximè naturalis eſt, taliſque in corporibus benè diſpoſitis per ſputum quotidie reijcitur.

Dulcis ex inſipida fit,à calore nonnihil alteratâ.

Quando inſipida à calore moderato concoquitur , dulcis euadit,dulcedo enim à calore: non eſt tamen inde colligẽdum pituitã dulcem eſſe calidam, quia dulcedo quidem intenſa caliditatem arguit,non autem leuis , & moderata,ſic poma frigido temperamento ſunt prædita ficut,& lac,attamen quauis pituita multò dulciora.

Acida fit à frigiditate intenſiori,aciditatẽ inducente.

Nota , duas iſtas pituitæ ſpecies , ſcilicet acidam, & ſalſam , præter naturam ſe habere, dulcem verò , & inſipidam , ſecundùm naturam.

Cùm exiguus pituitæ calor extinguitur , vel diſſipatur,tunc illa neceſſariò aceſcit: non ſecus ac multorum fructuum ſucci, qui exiguo calore præditi, poſteaquam deferbuerint facillimè aceſcunt,quod calidioribus non contingit , qui diutiùs in integritate ſua permanere ſolent , vt de vino generoſo patet.

*Salſa pituita fit,vel ex putredine,vel ex permixtione ſalſæ humiditatis feroſæ.Ex Gal.*lib.2.de diff. feb. ca.6.

Ob Putredinem ſalſa fit, quoniam cùm per putredinem ſiccum ab humido ſeparetur , & ſiccum illud à calore putredinoſo exaſſetur, dum humidæ ſubſtantiæ denuò permiſcetur , ſalſum inducit ſaporem. Fit verò ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ, dum illa à calore intenſo ſalſedinem adepta, dulci pituitæ permiſcetur ; humiditas autem ſeroſa ſalſedinem acquirit, dum calor in illam agens , exuſtos vapores producit, qui ei permixti ſalſedinem efficiunt.

Ratione conſiſtentiæ , quadruplex etiam ſtatuitur: tenuis, craſſa, vitrea, & gypſea.

Tenuis eſt, quæ aqueam ſortitur conſiſtentiam , fluidaque valdè eſt, & facilè in varias partes illabitur.

Talis eſt ea, quam videmus per nares ſtillare e cerebro, & ex ore profluere, tum etiam in plurimas partes, per media muſculorum interualla , effundi.

Craſſa eſt , cùm tenuis illa craſſitiem quamdam , & lentorem à calore acquiſiuit.

Calor tenuiores partes reſoluendo incraſſat, vnde pituita illa lentorem adepta, *mucus* propriè appellatur.

Vitrea pituita, craſſa etiamnum eſt, ſed pellucida inſtar vitri liquefacti , aut albuminis crudi oui.

Dubium valde eſt, nec ab authore vllo , quod ſciam, reſolutũ,cur cùm *pituita vitrea*,& ea quæ *craſſa* appellatur,ſimilem fere craſſitiem habeant,vna tamẽ ſit valde pellucida,& diaphana,altera verò opaca . Putarem ego , illud fieri propter diuerſitatem cauſæ efficientis, quòd ſcilicet craſſa pituita fiat à calore , vitrea verò à frigiditate:In craſſã calor reſoluit partes tenuiores,magiſq.aereas,& aqueas,quę diaphaneitatem efficiunt,vnde remanet opaca; in vitrea verò,quia illa à frigore incraſſatur, non autem à calore , ideò dum à frigore condenſatur,nihil reſoluitur,ſed partes diaphanæ remanẽt, vnde pellucida apparet:quod in glacie eſt manifeſtum.

Verùm *Dices*,Pituitam in corpore noſtro tantam acquirere non poſſe frigiditatem,vt illius vi denſior,craſſiórque euadat , cùm omnia ſint actu calida in corpore noſtro: quicquid enim frigidum eſt,à parte in quã continetur calefieri eſt neceſſe. *Reſpondeo*, Pituitam illam , ex qua vitrea producitur, ſummam obtinere cruditatẽ, ita vt à natura nequeat edomari , ideò à regimine illius deſtituitur tanquam indomita,& inſuperabilis,tuncque ad propriam naturam redit,nimirum frigiditatem, quã ab aqua participat,& quę non poteſt vinci exiguo calore partium, in quibus continetur, qualia ſunt inteſtina, in quibus potiſſimùm vitrea illa pituita colligitur, & acerbiſſimos dolores colicos non rarò ſolet excitare , quia lentore ſuo inteſtinis adhæret, & frigiditate ſua vellicat,& mordet,frigidũ enim mordax,ex Hipp.tanta autẽ frigiditate pollet,vt actu frigida excernatur, quod ipſe Gal. in ſeipſo expertũ teſtatur, *4.de locis affectis.*

Gypſea pituita ex craſſa fit , ad gypſi vel lapidis ferè craſſitiem induratâ.

Hæc humoris naturam non amplius retinet , quia in ſolidam ſubſtantiam concreuit,ideò inter humores impropriè recenſetur. Fit autem à calore omnes partes humidas abſumente,ita vt partes tantùm terreſtres remaueant , & indurentur in materiam tophaceam , gypſo ferè ſimilem: talis ſæpe deprehenditur in articulis , in quibus podagram efficit nodoſam.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO QVARTA.

De Spiritibus, & Calido innato.

CAPVT PRIMVM.

De Spirituum natura.

Hactenus de humoribus: conſequens eſt vt de ſpiritibus agamus,qui ex illis,ſanguine potiſſimùm,generantur.

QVia corporis noſtri ſpiritus ita tenuem ſubſtantiam obtinuerunt, vt ſenſuum aciem effugiant; atque adeò illorum exiſtentia ratione tantùm poſſit confirmari : idcircò conueniens eſt oſtendere , illos

]ios corporibus noſtris adeſſe , antequam eorun-lem naturam,& eſſentiam proponamus.

Primò igitur luculentiſſimus eſt contextus Hippo-ratis, VI. *Epidemicorum ſect.* VIII 25. vbi ait, tria eſſe]uæ corporis noſtri compoſitionem conſtituunt, nimi-um *continentia, contenta, & impetum facientia*. Per ontinentia, Partes intelligit: per contenta, Humores: e per impetum facientia, Spiritus, Galeno ipſo expli-ante. Tanta enim eſt ſpirituum tenuitas, & mobilitas anta, vt celerrimè quoquò verſum ferãtur, & in omnia orporis membra ſeſe inſinuent.

Secundò, ex Platonicis ſpirituum neceſſitas ita de-ionſtratur; natura non ſolet duo contraria, vel pluri-iùm inter ſe diſtantia coniungere, niſi per medium: ed anima, & corpus toto genere diſſident, illa enim eſt ncorporea, & immortalis; hoc verò corporeum, cadu-um, & mortale: non poſſunt ergo naturæ tam diſcre-antes vniri, niſi per medium quoddam, & vinculum, uod mediam quodammodo naturam inter illa duo btineret; quales ſunt ſpiritus, qui materiales quidem ant, ſed tanta tenuitate præditi, vt rerum immateria-ium naturam æmulentur.

Tertiò, idem oſtendit ſemen prolificum, quod totum umoſum eſt, ſpiritibuſque turgidum apparet, quibus uaneſcentibus, remanet quidam liquor aquoſus, & in-æcundus.

Quartò, Ex iiſdem nutrimur, quibus conſtamus; ſed d noſtri conſeruationem neceſſaria eſt ſpiritus ſiue ëris attractio: ergo talis aliqua ſubſtantia in nobis ontinetur.

Denique, Idem patefaciunt magnæ illæ cauitates, uæ in ventriculis cerebri, & arterijs vacuæ reperiun-ır in demortuis: in viuentibus verò diſtinctæ, & pal-itantes conſpiciuntur: quod indicat illas non potuiſ-: aliâ re impleri, quàm huiuſmodi ſpiritibus.

Eſt autem Spiritus ſubſtantia tenuis lucida, & ethe-ea, ab exhalatione ſanguinis benignioris, & aëris in-piratu genita, ad vniuerſas corporis functiones obeun-as neceſſaria.

Dicitur *ſubſtantia tenuis*, quia ſubtilitate maximâ, celeritate incredibili totam molem corpoream pe-etrat, & peruadit; ac minutiſſimos particularum po-os, & interſtitia muſculorum ſubit. Dicitur *lucida*, & luſtris, non ex opinione vulgi, vt putat Argenterius, ed quia ſplendoris, & perſpicuitatis maximè eſt parti-eps, quæ luculenter apparet in oculi pupilla admo-um lucida, & probari poteſt ex eo, quòd, vbi vapores uidam humoris melancholici, aut ingeſtæ crapulæ in brijs dominantur; accedit ſtatim mentis perturbatio x obſcuritate eiuſmodi halituum ſpiritibus permix-orum. Huius etiam rei luculentum dat ſignum Aui-enna, *propterea quod*, inquit, *anima noſtra*, (quæ mnes ſuas actiones per ſpiritus exercet;) *gaudet lu-e, non tenebris, & ſpiritus valdè ſunt alacriores die ſe-enâ, quàm nubiloſa*. Vnde patet à ſimili ſuſcitari. Di-itur etiam *ſubſtantia etherea*, quia ſpirituum materia er longam elaborationem ita depuratur, vt ſuperioris lius elementi naturam æmuletur, quod cæleſtibus cor-oribus eſt propinquius, & elementum, ignis ſiue æther ppellatur.

Quod autem ex ſanguinis, & aëris permixtione pro-lucantur, in differentiarum explicatione patebit.

Vſus denique ſpirituum in fine exprimitur; non po-eſt enim anima vllam operationem in corpore exerce-e ſine ſpirituum adminiculo, quia ſunt prima, & imme-iata illius inſtrumenta. [*Melet. l.* 51. 59. 96. 104. 140.]

CAPVT II.

De Spirituum Differentijs.

Spiritus duplex eſt, inſitus, & influens. Inſitus eſt, qui in ſingulis partibus ex primis principijs relictus eſt.

Dicitur, & *ingenitus, innatus*, ſeu *implantatus*, Græcis σύμφυτος, dum autem ex primis generationis noſtræ principijs, ſemine ſcilicet, & ſanguine, partes componuntur, ſpirituoſa ſubſtantia, quæ in ſemine continetur, inſitum illum ſpiritum conſtituit. Illum autem ſingulis partibus adeſſe, hac ratione demonſtratur, quod ſine illius operâ influens non poſſit generari, cum ſimile à ſimilis producatur. Tum etiam ſemen prolificum, quod ex ſingulis partibus deriuatur ſatis oſtendit, materiam quandam ſpirituoſam ex ſingulis partibus deriuari, & à ſanis ſanam, à morboſis morbidam, quæ illarum diſpoſitiones in prole repræſentat.

Influens eſt, qui aliundè manat, & immittitur, inſitumque fouet, ac conſeruat.

Inſitus ſpiritus, dum in partium functionibus obeundis perperuò occupatur, facilè diſſiparetur, ni continuò influentis aduentu conſeruaretur, & reſtauraretur, ideò natura quaſdam partes produxit, in quibus magna ſpirituum copia generatur, vt per vias deſtinatas, in omnes corporis partes influeret, ad ſpiritus inſiti tutelam.

Et triplex eſt, Naturalis, Vitalis, & Animalis. Naturalis in iecore producitur ex tenuiore ſanguinis portione, cum pauco aëre permixta, & per venas influit in totum corpus, vt naturales facultates debitè exerceantur, cui addendus *Genitalis* ratione ſpeciei conſeruandæ.

Magna apud authores diſceptatio reperitur de ſpiritu iſto naturali, ex eo, quòd multi eum non dari aſſeuerant, multis rationibus commoti.

Primò, quòd Galenus de eo dubitauerit, *libro.* 12. *method. c.* 5. Vbi ſic loquitur: *Quod ſi ſpiritus aliquis naturalis eſt, vtique is in iecore tanquam in fonte, & venis, tanquam inſtrumentis continetur; & primo de locis affectis, cap. vltimo*, naturales facultates ab animalibus diſtinguit, quòd naturales partibus ſint inſitæ, animales verò à principio influant in illas, tanquam lumen à ſole: vnde fit, vt actiones animales in partibus non rarò pereant, licet illæ non lædantur, ſed tantùm læſo principio; naturales verò nunquam lædantur ipſis partibus illæſis.

Secundò, Aër eſt omnium ſpirituum materia; ex eo enim, & benigniore ſanguinis exhalatione ſpiritus generatur. At nullæ ſunt viæ, per quas aër ad hepar ferri poſſit. Ergo ſpiritus in hepate non poterit generari.

Tertiò, Spiritus ab Hippocrate dicuntur impetum facientes, ergo venæ deberent pulſare, ſi ſpiritum continerent, non ſecùs ac arteriæ.

Dari tamen ſpiritum naturalem hâc ratione potiſſimum conficitur. Tres in corpore noſtro actiones exercentur ſpecie diſtinctæ, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis: at omnis actio per ſpiritus exercetur, vt Galenus affirmat mille in locis, ergo tres etiam dabuntur ſpiritus ſpecie diſtincti, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis. Si *dicas*, actiones naturales à ſpiritu inſito exerceri: *Reſpondeo*, inſitum indigere influente, vt conſeruetur, qui conſimilis naturæ ſit, & is ab hepate prodire debet.

Ad *Primam* ergo rationem in contrarium allatam, quæ Galeni authoritatibus nititur, *reſpondeo*, Galenum ali-

aliquando de hoc ſpiritu dubitaſſe, quoniam rudis ille eſt, nec adeò purus, & manifeſtus, vt vitalis, ſed caliginoſus, & magis terreſtris, actionique, cui inſeruit, proportionatus. Licet verò facultates partibus ſint inſitæ, indigent tamen ſpirituum influxu, vt commodè poſſint exerceri, & inſiti ſpiritus diſſipatio impediatur.

Ad *Secundam Reſpondeo*, ſpiritum naturalem pauco aëre indigere, qui per inſenſibilem tranſpirationem, per arterias venis hepatis coniunctas, & per continuam diaphragmatis ventilationem hepati facilè communicatur.

Ad *Tertiam Reſpondeo*, pulſationem arteriarum à ſpiritibus non dependere; ſed à virtute pulſifica, illis à corde communicatâ. Cum autem talis facultas in hepate non ſit, venæ, quæ ab illo dependent, Pulſum non edunt; qui etiam non fuit neceſſarius, quoniam ſanguis, & ſpiritus naturalis tanta non indigent ventilatione, ſed ſolâ tranſpiratione ſatis conſeruantur.

Vitalis in corde generatur ex ſpiritu naturali, & aere, inſpiratione attractio, & per arterias influit in vniuerſum corpus, ad calorem natiuum conſeruandum, vitamque tuendam.

Magis rationi eſt conſonum, ſpiritum vitalem, qui tenniſſimus eſt, ex ſpirituosâ illâ ſubſtantiâ, in hepate præparatâ, & attenuatâ, generari, quàm ex ſolo ſanguine venoſo, ſpiritibus deſtituto; quemadmodum enim ex vitali animalis producitur; ſic etiam ex naturali vitalem generari, eſt credendum. Naturalis igitur ille ſpiritus, ad ſiniſtrum cordis ſinum cum potiori ſanguinis portione delatus, cum aëre permiſcetur, qui à pulmone ad eundem ſinum inſpiratione defertur per arteriam venoſam, vnde inſitâ cordis vi, & calore innato, iugi elaboratione vitalis ſpiritus generatur, qui poſtmodum in arterias delatus, per totum corpus tranſmittitur, vt ſuo calore viuifico totum corpus foueat, & conſeruet.

Animalis in cerebro generatur ex ſpiritu vitali, & aëre, per os, & nares attracto, & per neruos influit in vniuerſum corpus, adfunctiones animales exercendas.

Spiritus vitalis portio ad cerebrum defertur per carotidas arterias, quæ per ceruicem decurrunt, & in ventriculis eius permiſcetur cum aëre, qui ad cerebrum attrahitur per patentes oris, & narium ductus, ibique per cerebri idioſyncraſiam commutatur, nouámque formam adipiſcitur, fitque ſpiritus animalis, actionibus animalibus obeundis idoneus; dum enim in ipſo cerebro adhuc continetur, principes actiones exercet, eſtq; proximum illarum inſtrumentum; dum verò per neruos in varias corporis partes influit, motus ſenſuúmque perfectionem complet. Reuera autem vnicus eſt ſpiritus, qui pro ſubiecti diuerſitate diuerſimodè agit, & virtutem naturalem, vitalem, animalem, genitalem exercet [*Melet. I.* 53.54.59.142.]

COROLLARIVM.

*S*piritum animalem non dari, ſequentibus rationibus confici poteſt.

Primò, In cerebri ſubſtantia frigida & humida ſpiritus, qui calidi ſunt, & tenues, non poſſunt generari cum ſimile non niſi à ſimili producatur.

Secundò. Vapores omnes, qui ad cerebrum feruntur, à frigiditate illius, & denſitate eoncreſcunt, & in aquam conuertuntur: Ergò ſi ſpiritus, qui ſunt huiuſmodi naturæ, in cerebro continerentur, eodem modo concreſcerent.

Tertiò, Si talis ſpiritus daretur, potiſſimũ in cerebri ventriculis reperiretur; ſed hoc eſſe non poteſt, illi enim ventriculi excrementis perpetuò ſcatent, quorum expurgationi ſunt dicati, ab iiſque ſpiritus inficerentu

Quartò, Si ſpiritus in ventriculis illis cerebri con nerentur, facilè euaneſcerent per meatus illos, per qu excrementa expurgantur.

Quintò, Si ſpiritus ille in cerebro contineretur, pe petuò fierent ſenſationes, & cogitationes, quia anim facultates ſemper ad ſunt, quę ſemper operantur, qu diu ſuppetunt inſtrumenta.

Ad *primam Reſpondeo*, Non eſſe tantam frigidi tatem in cerebro, quin actu calidum exiſtat, quæ calidi tas ſufficit ad ſpiritus animales generandos, qui no ſimpliciter à calore producuntur, ſed ab ipſius cereb *ἰδιοσυγκρασία*, quæ ad frigiditatem vergere debuit, vt talium ſpirituum feruor reprimeretur, cogitationib & ſenſationibus noſtris firmitas quædam, & conſtan compararetur, quæ alioqui præ nimio ſpirituum calo deliræ forent, ac furibundę, quales ſunt phreneticorum

Ad *ſecundam Reſpondeo*, Non concreſcere ſpiritus cerebro vt vapores, quia non ſunt aqueæ naturæ par cipes, ſed potius aëreæ, aut æthereæ.

Ad *Tertiam Reſpondeo*, cum Ariſtotele, 2. *de anim cap.* 8. Naturam ad plura munera eadem re vti poſſe, lingua ad guſtum primariò, & ſecundariò ad locution naribus primariò ad odoratum, & aëris inſpiratione ſecundariò verò ad mucoſæ pituitæ expurgationem: cerebri ventriculi primariò ad ſpirituum generation ſecundariò ad excrementorũ expurgationem facti ſu cùm verò illa excrementa continuò effluant, expurge túrque; non poſſunt inficere ſpiritus animales, quand cerebrum ſecundùm naturam ſe habet.

Ad *quartam Reſpondeo*, Spiritus per illos ductus no euolare, per quos excrementa effluunt, quia ab amica partis natura, & familiaritate ſubſtantiæ retinentur.

Ad *quintam Reſpondeo*, ad cogitationem efficienda tria concurrere, facultatem, inſtrumentum, & obiecta quæ omnia quamdiu ſuppetunt, nunquam ceſſant me tis operationes: non ſolum enim vigilantes, ſed etia dormientes non rarò cogitationes exercemus, quia h cèt obiecta ſenſuum internorum, vtríſque verò deficientibus, ceſſant cogitationes: ſicut etiam propter de fectum inſtrumenti, ſcilicet ſpiritus animalis, qui pro pter multas operationes exoluitur; vnde prouida natu ra animantibus ſomnum conceſſit, cuius beneficio, ve luti factis induciis, actiones animales feriantur, ſpiritu que identidem reparantur.

CAPVT III.

De Calido innato.

Calidum innatum eſt humidum primigenium per omn corporis partes ſparſum, ſpiritu inſito, & calore natiuo vndique perfuſum.

CAlidi nomen concretum eſt, quod non ſolùm acci dens denotat, ſed etiam ſubiectum, cui illud inha ret. Tria igitur concurrunt ad calidi innati conſtitu tionem; nimirum humidum primigenium, ſpiritus in ſitus, & calor natiuus, in ſpiritu eſt calor perpetuò, ſpi ritus autem inſitus cum humido primigenio perpet iunctus eſt, eíque permixtus, ex hiſque ita vnitis calid innatum conſtituitur. Hiſce igitur tribus ritè intellect calidi innati natura facilè innoteſcet, atque ſpiritus in ſitus ſatis ſuprà fuit explicatus, ſupereſt tantùm vt d humido primigenio, & calore natiuo agamus.

Humidum primigenium eſt ſubſtantia humida, pingui & oleoſa per omne corpus effuſa, quâ calor natiuus tanquam proprio pabulo conſeruatur.

Vita Ariſtoteli definitur permanſio caloris natiui certo

Google

certo humido, vt igitur calor ille, vitæ author, & conſeruator, in partibus din perdurare poſſit, certo indiguit pabnlo: non ſecus ac ignis noſter continuo indiget fomento, vt conſeruetur. Cum autem humidum duplex ſit in corpore noſtro, vnum aqueum, aliud verò pingue, & aëreum, non poteſt calor ille viuificus in humido aqueo ſuſtentari, ſed pingui, & aëreo. Quemadmodum ellychnium, vel candela accenſa non liquore aqueo ſuſtẽtatur, ſed oleo, vel pinguedine, aut alia huiuſmodi ſubſtantia: ſic arbores, & reliquæ plantæ, quæ multum ſunt huius ſubſtantiæ pinguis participes, longiſſimæ ſunt durationis, & ignem prębent lucnlentum, dum comburuntur: contrà verò ligna viridia, quæ plurimùm habent aqueæ humiditatis; vel nimis vetuſta, quæ humidum iſtum pingue amiſerunt, vix comburi poſſunt. Cum autem oleoſam, & pinguem ſubſtantiam dicimus, non audimus adipem, vel ſeunm, quæ ſrequentiſſimè in mulierculis, aut ijs, qui multo otio fruuntur, circa cutẽ, & membranas colliguntur; oſſium verò neruorumq; ſubſtantiã vix attingunt: hæc enim non ſunt vitalis caloris ſubiectũ, ſed potiùs impedimentũ actionũ, vbi nimiũ increſcunt. Natiuus verò ille, & genitalis humor, quãtò magis abũdat, tantò vtilior eſt, & cõmodior ad omnes functiones exercendas, vitamq; producendã.

Illius origo eſt à primis generationis noſtræ principijs, ſemine nimirum, & ſanguine materno.

Prima generationis noſtræ principia humido illo radicali plurimum abnndant, vndè cùm illa in partium corporis noſtri ſubſtantiam tranſeant, fit, vt totum corpus in primo vitæ exordio humido iſto plurimum abũdet, quod poſtmodum caloris natiui continuâ actione ſenſim ætatum decurſu abſumitur, & exſiccatur, donec ad vltimum exſiccationis terminum peruenerit, vnde extremum ſenium, & mors naturalis contingunt.

Conſeruatio verò à pingui, & oleoſa alimentorum humiditate.

Dum humidum illud continuam caloris actionem patitur, citiſſimè abſumeretur, ni nouo adueniente pabulo illud, quod deperditum eſt, reparetur. Illa autem reparatio fit ex alimentis idoneis, varijs coctionibus præparatis, in quibus duplex humiditas reperitur, vna quidem pinguis, & aërea, quæ ad humidi primigenij naturam proximè accedit, illiuſque iacturam reſarcit; alia verò aquoſa, quæ communem partium humiditatem ſuſtentat, & impedit, ne caloris vis tam citò depopuletur humidum illud pingue, & aëreum: quemadmodum videmus in ſaccharo, melle, oleo, dum coquuntur, permixtam aquam externi ignis vim excipere, & abſumi, illis integris permanentibus, aut parum imminutis. Licet verò, quod à calore abſumitur, alimenti appulſu continuo reparetur; tamen illud, quod reponitur in locum deperditi, multò deterius eſt, magiſq; impurum; atque adeò in quantitate, & qualitate deficiens, alioqui vita in æternum poſſet prorogari; ſed cum ſenſim minuatur humidum illud primigeniũ, & impoſſibile ſit quibuſuis alimentis æquale reponere illi, quod antea fuit deperditum, abſolutã moriendi neceſſitatẽ adfert.

Calor natiuus eſt qualitas omnibus animantibus propria, & familiaris, cuius beneficio viuunt, & actiones ſuas exercent.

Duplex in corporibus noſtris calor reperitur: vnus, qui primam corporis, & partium mixtionem ſequitur, quive adhuc remanet poſt interitum animantis, quamdiu mixtio adhuc remanet, quæ eſt ex quatuor elementis, ſuis qualitatibus ſtipatis; alter, qui animantibus tantum proprius eſt, & viuificns appellatur, quia illo nutrimur, augemur, & conſeruamur, & viuimus, quamdiu præſens eſt, vnde vita Ariſtoteli definitur, vt dictum eſt, conſeruatio illius caloris in certo humido.

Illius origo eſt à primis principijs, ſicut & humidi primigenij.

Prima generationis Principia ſemen potiſſimum, multis ſpiritibus, multoque calore refertum eſt; vnde calor ille in primâ conceptione partes omnes delineat, eaſque poſtmodum auget, & conſeruat, quamdiu in corpore perdurat.

Conſeruatio verò ab humido primigenio, aëre ambiente, & calore influente.

Humidum primigenium eſt caloris natiui ſubiectũ, & pabulum ordinarium, quod hic continuò abſumit, vt ſeipſum tueatur: quemadmodum lucerna oleo perpetuo indiget, vt conſeruetur, & ignis continuâ lignorum appoſitione. Et quemadmodum ignis augeri ſolet, aucta lignorum copiâ; & minui, illâ imminutâ; ſic calor natiuus, aucto, vel imminuto humido primigenio, augetur, vel imminuitur. Cùm autem humidum Primigenium nunquam augeatur, vt diximus, ſed ab ipſo vitæ exordio ſenſim minuatur, fit vt calor etiam continuam ſui patiatur imminutionem, vſque ad extremum vitæ. Quemadmodum etiam ignis noſter non ſolum lignis indiget, vt ſuſtentetur; ſed etiam aëre ambiente, quo reficitur, ac ſouetur: (in anguſto enim conclaui coërcitus, licet ſufficientem habeat pabuli materiam, ſtatim ſuffocatur, vt in medicis cucurbitulis eſt manifeſtũ:) ſic calor noſter natiuus continuo indiget aëris appulſu, vt commodè ventiletur. Ille autem aër per pulmones defertur ad cor, quod eſt præcipuus caloris focus: ad alias verò partes per inſenſibilem tranſpirationẽ, quibus deficiẽtibus, ſtatim calor ſuffocatur, vt in ſuſpẽſis apparet.

Quia vero calor ille natiuus exiguus eſt in plurimis partibus corporis noſtri, Ideoq; ſacilè in illis extingueretur; fecit prouida natura, vt à calore influente continuò foueretur, & ſuſtentaretur. Vnde duplex calor, à Medicis conſtituitur, inſitus ſcilicet, & influens. Influens autem ille à duobus caloris fontibus influit, corde ſcilicet, ac hepate; idque cum ſanguine, & ſpiritibus.

COROLLARIVM.

Doctiſſimus Fernelius caloris iſtius natiui effectus præſtantiſſimos admiratus, adeò commotus fuit, vt crederet, eum non eſſe ex numerò qualitatum elementarium; ſed ſublimiorem quandam habere originem, eſſeque prorſus Diuinum, ac Cœleſtem: quod ne impræmeditatus effutire videatur, ſequentibus rationibus euincere contendit.

Prima. Omnis actio pendet à qualitate prædominante: ſed dantur multæ plantæ, vt papauer, cicuta, mandragora, & animalia, vt ſalamandra, quæ frigida in quarto gradu cenſentur, & tamen viuunt, vita autem eſt à calore; neceſſe ergo eſt alium calorem ab Elementari (qui in illis perexiguus eſt) diuerſum eſſe, cuius beneficio viuant, & actiones ſuas exerceant.

Secunda. Si calor elementaris eſſet author vitæ, ſulphur, arſenicum, aliaque huiuſmodi, quæ intenſum habent hunc calorem, potiſſimùm viuerent: ſed non viuunt, quia cœleſti illo calore, & viuifico deſtituuntur: cadauera etiam habeur adhuc calorem illum elementarem, nullam tamen vitam.

Tertia. Si calor noſter eſſet elementaris, non haberet contrarium calorem elementarem, febrilem putà, qui eum maximè diſſoluit.

Quartò. Idem confirmat Fernelius authoritate Ariſtotelis *lib. 2. de generat. animal. cap. 3.* vbi ait, Calorem natiuum nullo modo igneum eſſe, ſed aliquid diuinius *proportione reſpondens elemento ſtellarum.*

Digitized by Google

Verum, licet ſumma ingenij vi, magnoque artificio inuenta ſit hęc opinio, illi tamen non poſſumus acquieſcere. Non ſunt enim qualitatum corporis noſtri ſpecies ſine neceſſitare multiplicandæ; ſed exiſtimamus, caloris natiui naturam eſſe prorſus elementarem, quod ſequentibus probamus.

Primò, corpora cœleſtia non habent qualitates primas, quia eſſent corruptibilia. Omnis enim corruptio à qualitatibus dependet, & ſic probant Philoſophi, cœlos eſſe incorruptibiles, quia non habent qualitates: Solem etiam probant calorem non in ſe habere, ſed cum producere in hęc inferiora ἐνεργητικῶς, & virtualiter, motu ſcilicet, lumine, & influentia.

Secundò, Si calor natiuus eſſet cœleſtis, non haberet contrarium, vt ipſe vult Fernelius: ſed habet contrarium, frigus elementare; à ſummo enim frigore aliquando intereunt homines ob caloris natiui extinctionem: Ergò non eſt cœleſtis.

Tertiò, Si eſſet cœleſtis, non indigeret pabulo, & licet indigeret, non haberet in corpore noſtro ſibi proportionatum; cœleſte enim ab elementari foueri nequit. Ad hoc *reſpondent*, calorem illum, licet cœleſtis ſit, propter communionem, quam habet cum elementaribus, fieri quodammodo elementarem, aut ſaltem ſe habere elementari modo; quod non videtur ſufficiens, quia cœleſtia, cùm nullo modo patiantur ab elementaribus, non poteſt eorum natura ita immutari, vt redoleat rerum elementarium conditiones. *Quartò*, Calor natiuus ex ſemine ducit originem. Semen autem à ſanguine ortum ducit, & ſpiritibus, qui etiam à ſanguine generantur; ſanguis autem eſt elementaris, ergò & natiuus calor.

Argumenta verò Fernelij, licet quandam veri ſpeciem præſeferant, à nobis tamen ita reſolui poſſunt.

Ad *primum Reſpondeo*, calorem in corpore viuente eſſe duplicem: vnum quatenùs mixtum eſt; alterum quatenùs viuens. Quatenùs mixtum habet quatuor qualitates primas inuicem contemperatas, atque adeò calorem, qui tantùm eſt in potentia, cùm mixta inanimata ad tactum calida non ſentiantur. Quatenùs viuẽs, habet calorem actualem, cuius beneficio vitæ functiones exercet. Et ille calor licet mixtionem non ingrediatur, & operationes exerceat à caloris mixti operationibus diuerſas; ab illo tamen ſpecie non differt, ſed numero tantũ: quemadmodum ſi piper in igne calefiat, calor ille actualis, quem acquirit, erit diuerſus à calore illo, quẽ habet à mixtione, tamen vterq; eſt elementaris.

Ad *ſecundum Reſpondeo*, Sulphur, arſenicum, & alia non viuere defectu animæ, quæ vera, & principalis eſt vitæ cauſa: calor verò eſt tantùm illius inſtrumentum: cauſa autem inſtrumentalis per ſe nihil agit, ſed pro arbitrio cauſæ principalis, licet calor ille mixti non concurrat ad operationes vitæ, vt diximus, ſed tantũ calor viuentis, quo etiam deſtituuntur. Cadauera etiam neq; animam habent, neque calorem illum actualem, imò nuperrimè mortua calorem illum ſeruant per aliquod tempus, tamen non viuunt defectu animæ: Sic ſemen calore illo natiuo copioſè abundat, & ſi non viuit, hoc fit defectu animæ: quanquam Neoterici doctiores cenſeant eſſe animatum, de quo ſuo loco dicetur.

Ad *tertium Reſpondeo*, Calorem febrilem eſſe contrarium natiuo, quatenus intenſior eſt. Eiuſdem enim qualitatis gradus intenſus, cum remiſſo collatus habet rationem contrarij, quia illum deſtruit, intenſiorem efficiendo. Deinde calor febrilis eſt contrarius natiuo, ratione qualitatis paſſiuæ ſibi adiunctæ: febrilis enim ſiccus eſt, natiuus verò humidus.

Deniq; ad *authoritatem* Ariſtotelis *reſpondemus*, eũ ad effectus caloris natiui reſpexiſſe; non autem ad naturam illius. Effectus autem huius caloris diuini ferè ſunt, qui tamen animæ potiùs, & illius facultatibus ſunt adſcribendi. Licet calor etiam noſter igneus, artificioſè contẽperatus, effectus prodat admirabiles in arte chymica, Imò & in Culinaria, quemadmodũ & in Ægypto, (ſicut narrat Scaliger,) oua excludi ſolẽt in quibuſdã furnis, ea arte conſtructis, vt ignis calor in illis maximè tẽperetur, & idoneus reddatur generationi efficiendæ.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO QVINTA.

De Partibus.

CAPVT PRIMVM.

De Partium naturâ.

Pars eſt corpus toti cohærens, communique vita coniunctum, & ad illius functionem, vſumque comparatũ.

HÆc *partis* definitio à Fernelio ingenioſiſſimè conſtructa, à doctiſſimis viris poſtmodum fuit comprobata. Partem enim ſtatuit id, quod ſanitatis, vel morbi capax. Vultque ea omnia partis nomen non mereri, quæ, licet ad corporis conſtitutionem concurrant, in ijs tamen morbi non poſſunt contingere. Ab hac igitur definitione excluduntur humores, & ſpiritus, quia toti non cohærent, nec communi vitâ fruuntur. [*conf. tn. Lind. Melet. I.* 50. 51.] Excluduntur etiam pili, vngues, adeps, & medulla oſſium: quia licet toti cohæreant, communi tamen vita non fruuntur, neque verè nutriuntur, ſed augentur tantùm per iuxtapoſitionem. Ea etiam, quæ corpori præter naturam adnaſcuntur, vt rophi, calli verrucæ, licet toti adhæreant; vitâ tamen non fruuntur. Imò neque carnoſæ excreſcentiæ partes ſunt, licèt toti cohæreant, & communi vitâ fruantur, quia ad nullam actionem, nullumve vſum ſunt deſtinatæ.

Dices, Galenum, & Ariſtotelem pilos, vngues, adipem, & medullam non rarò partes appellare. *Reſpondeo*, eos tunc temporis nomen partis *latè* accipere, prout ſignificat ea omnia, quæ ad corporis conſtitutionem concurrunt: nos verò *ſtrictè* hic accipimus pro ijs tantum, quæ animata ſunt, & ſunt morborum ſubiecta.

Non leuis tamen eſt dubitatio de pilis, & vnguibus quos inter partes viuentes enumerant Neoterici non pauci: de qua controuerſia videatur Tardinus in *tractatu de pilis* elegantiſſimo, & Plempius.

CAPVT II.

De Partium differentijs, ac primùm de partibus ſimilaribus.

Omnes partes diuiduntur in ſimilares, & diſſimilares. Partes ſimilares ſunt, quæ in partes eiuſdem naturæ, & ſpecie non differentes diuiduntur.

HÆc diuiſio ex partium materiâ ſumitur; cum enim pars aliqua eandem, & vndique ſimilem habet materiam, *Similaris* appellatur: ſi verò materia ſit diuerſa, *Diſſimilaris* erit æſtimanda. Similem autem vndiq; materiã dicimus habere, quę ſcilicet talis ad ſenſũ primo intuitu appareat, qualis nerui ſubſtantia eſt, quę ad ſẽſũ omninò ſimilis apparet. Attamẽ ſubtiliùs inquirẽti, partes quędã diſſimiles in eo reperiũtur, ſubſtã-

tia

Digitized by Google

tia enim illius interior mollis eſt medulloſa: interna verò durior, & membranoſa. Illa tamen differentia tanta non eſt, nec adeò conſpicua, quin ad ſimilarium partium ordinem neruus referatur. Auicenna partem ſimilarem definit, *cuius partes idem nomen, eandemque definitionem retinent cum toto*. Sic quælibet pars oſſis, os eſt, quælibet pars nerui, neruus. Intellige autem perpetuò, de partium materia tantùm hîc ſermonem haberi, non autem de figura, aut vſu. Nam horum reſpectu, quælibet earum particula totius definitionem non retinet. V.g. neruus definitur pars ſimiliaris alba, à cerebro, vel ſpinali medulla orta, ad motum, & ſenſum toti corpori communicandum comparata, quæ definitio cuilibet illius particulæ non conuenit.

Et illæ ſunt duplices: Spermaticæ, & carnoſæ.

Spermaticæ ex ſeminis craſſamento fiunt in prima corporis conformatione.

Duo ſunt principia generationis noſtræ, Semen ſcilicet, & Sanguis menſtruus, ex quibus omnes corporis noſtri partes efformantur. Ex ſemine enim conſtituuntur prima illa ſtamina, quæ ſunt totius corporis veluti fundamenta, nimirum, oſſa, ligamenta, tendines, membranæ, & alia huiuſmodi.

Carnoſæ verò ex ſanguine componuntur.

Partes carnoſæ à ſpermaticis facilè diſtinguuntur, quòd illę rubræ ſint, & molles, hæ verò albæ, atque vt plurimum ſolidæ, & duræ: quia verò ſanguis calidus eſt, & humidus, ideò partes carnoſæ calidam etiam, & humidam temperiem obtinuerunt. Non perinde tamen ſe habet de ſpermaticis, quæ, licet ſemen ſit calidum, & humidum, ſunt tamen frigidæ, & ſiccæ, quia ſeminis caliditas à ſpiritibus illius dependent, qui non mutantur in ſubſtantiam partis, habent enim tantùm nomen efficientis in generatione; humiditas verò ſeminis abſumitur, vt partes ex eo genitæ ſiccæ, & duræ euadant: vnde cùm calor in humido conſiſtat, eo abſumpto, ille etiam imminuitur. [*conſ. Melet. I.* 79. 80. 81.]

Caro autem partium ſimilarium triplex eſt, muſculorum, viſcerum, & caro propriè dicta.

Maxima omnium quantitas eſt carnis muſculoſæ. Tota enim ferè corporis moles ex muſculis componitur, eorumque ſubſtantia *caro* vulgò ſimpliciter appellatur. Viſcerum verò ſubſtantia caro etiam appellatur, & maior quidem eorum pars ex ſanguine ſolo componitur; nonnulla tamen ex ſemine etiam cum ſanguine permixto conſtituuntur: qualis eſt ſubſtantia ventriculi, inteſtinorum, vteri, & ſimilium.

Ad partium ſimilarium actiones ritè exercendas vna tantũ requiritur conditio: Earũ nempe debita tẽperies.

Partes ſimilares quatenus ſimilares ſunt, & ab organicis diſtinguuntur, vnicam tantùm actionem habent, nempe nutritionem: cuius gratiâ proprium, & conueniens alimentum attrahunt, retinent, & ſibi aſſimilant, quod non niſi per tẽperiem fieri poteſt, prout enim pars aliqua variè temperata eſt, varium poſcit alimentũ, idq; variè immutat: vnde ſimilaris actio definitur, quæ à ſola partis temperie inchoatur, ab eadem perficitur, & à qualibet partis portiuncula integra, & perfecta editur.

CAPVT III.

De Partibus Diſſimilaribus, & Organicis.

Partes diſſimilares ſunt, quæ in partes diſſimilis naturæ, & diuerſæ ſpeciei diuiduntur.

SIc cor, hepar, renes, & reliquæ partes diſſimilares appellantur: quia ex multis ſimilaribus, ſcilicet mẽbranis, venis, arterijs, neruis, & parenchymate componuntur. Sic manus, & brachium ex oſſibus, neruis, carne muſculorum, cute, & reliquis conſtituitur.

Omnis pars diſſimilaris eſt organica, ſed non omnis pars organica eſt diſſimilaris.

Multi diſſimilare cum organico confundunt; ita vt perinde eſſe exiſtiment, partes diuidere in ſimilares, & organicas; ac in ſimilares, & diſſimilares. Falsò tamen, cùm multæ partes ſimilares ſint etiam organicæ. Oſſa enim, venæ, & arteriæ ſunt partes ſimilares; cùm tamen ſint variè conformatæ, & actiones organicas exerceant, organicæ etiam dici ſolent: atque ita *ſimilares* ſunt ratione materiæ, & *organicæ* ratione formæ, & figuræ.

Pars autem organica ea eſt, quæ determinatam edit actionem vi propriæ conformationis.

Si partes ſimilares ſimpliciter conſideremus, & ſtrictè, quatenus ex vnica tantùm materia conſtant, quatenus vnicam tantùm edunt actionem, nempe nutritionem; tunc organicis rectè opponi poſſunt: hinc enim omnes corporis noſtri actiones in ſimilares, & organicas paſſim diuidi ſolent. Et licet vnica tantùm ſit actio ſimilaris, vt dictum eſt, organicæ tamen penè infinitæ: Et prout variæ ſunt, earumque vnaquæque organo indiget variè conformato; ſic quamplures inſtrumentarias partes conſtitui neceſſarium fuit. Hinc ortus eſt ingens ille partium numerus tanto artificio conſtructarum, vt admiranda corporis noſtri compages inde oriatur.

Ad partium organicarum actiones exercendas, quatuor requiruntur conditiones, conformatio, magnitudo, numerus, & coniunctio.

Conformationis nomine tria comprehenduntur, figura, meatus, & cauitas, aſperitas, & læuitas.

Non poteſt pars organica actionem ſuam ritè exercere, niſi primò debitè ſit conformata, atque adeò debitam inprimis figuram nanciſcatur. Sic enim caput v.g. debuit eſſe rotundum, brachium oblongum, & ita de alijs. Deinde, partes ad ſua officia exercenda certos meatus, & certas cauitates habere debuerunt. Sic venę, & arteriæ ſuos habent meatus, ventriculi meatus eſt œſophagus. cauitas verò totũ illud ſpatium, quo alimenta comprehendit. Tertiò, nonnullæ partes vt commodè operentur, lenes eſſe debent, vt aſpera arteria, quæ interiori ſuperficie lęuis eſt, & polita, ad vocem ſuauiter modulandam: *aſpera* enim non appellatur, quòd inæqualis ſit, & rugoſa (vt nos hîc aſperi nomen accipimus) ſed quòd inæquali conſtet ſubſtantia, cartilagineâ ſcilicet, & membranoſa: Nonnullæ verò partes aſperę, & rugoſę eſſe debuerunt, qualis eſt ventriculus interiori ſua ſuperficie, vt cibos meliùs contineret.

Magnitudo etiam certa, & determinata vnicuique parti tributa eſt, quæ actioni ſuæ exercendæ ſit neceſſaria.

Sic iecur maius eſt corde, cerebrum oculo, & ita de alijs.

Certæ verò actiones vnicâ tantum eiuſdem generis parte indigent, & aliæ verò pluribus.

Sic ad loquelam vnica lingua ſufficit, ad comprehenſionem verò plures digiti deſiderantur.

Coniunctionis nomine duo comprehenduntur, ſitus ſcilicet, & connexio.

Sic iecur in dextro hypochondrio ſitum eſt, lien verò in ſiniſtro, inteſtina in medio abdomine, vterus inter veſicam, & inteſtinum rectum. Sic oſſa ad motum efficiendum in articulationibus inuicem connectuntur: contrà verò labra, & palpebræ ad ſua munia exercenda connecti ſimul non debuerunt, ſed diſiuncta, & ſeparata relinqui.

Duplices autem ſunt partes organicæ, principes, & ignobiles.

Principes ſunt, quæ ad indiuidui conſeruationem abſolutè ſunt neceſſariæ, & toti corpori facultatem, & ſpiritus largiuntur.

Et illæ ſunt tres, Cerebrum, Cor, & Hepar.

Tres ſunt facultates in corpore noſtro, vt infrà docebimus, animalis, vitalis, & naturalis: & vnaquæque facultas peculiarem ſedem obtinuit in peculiari membro, in quo clariùs elucet, & à quo vniuerſum corpus cum ſpiritibus influit, qui etiam in ea generantur: inde partes illæ *principes* fuerunt appellatæ. Hæc eſt antiqua, & in ſcholis trita Medicorum doctrina, quam in gratiam tyronum proponimus, ab eáque in ſcholâ medicâ nefas eſt receſſiſſe: licèt cum Peripateticorum dogmatibus nequeat conſiſtere, qui volunt animam cum ſuis omnibus facultatibus eſſe totam in toto, & totam in qualibet parte, vnde non opus videtur facultates influere, cùm in qualibet parte ſit, & vbique operetur, ſi conuenientia nactæ fuerint inſtrumẽta, vnde Ariſtotel. *ſi oculus eſſet in pede, pes videret.* [*Mel. I. 57. &c.*]

Ignobiles ſunt, à quibus facultates, & ſpiritus non permanent, quave principalibus inſeruiunt, & famulantur.

Sic Senſuum organa ſolius cerebri gratiâ ſunt conſtructa: ſic Pulmo, diaphragma, & arteriæ ſoli cordi temperando, expurgandóque dicatæ ſunt: ſic ventriculus, inteſtina, lien, renes, vtraque veſica propter hepar ſunt condita. Vno verbo, omnes totius corporis partes *ignobiles* dicuntur, exceptis tribus principibus nuper enumeratis. Galenus tamen in *arte parua* Teſtes inter principes partes enumerat, quia ad ſpeciei conſeruationẽ ſunt neceſſarij. Diſtinguamus ergo, eſſe partes principes *ratione ſpeciei*, non autem ratione *indiuidui*.

COROLLARIVM.

Quæ de ſingularum partium nomine, ſubſtantiâ, temperamento, figura, ſitu, connexione, vſu, alijſque iam dicenda forent, tam accuratè, & perſpicuè docentur à Doctiſſimo Laurentio in ſua *Hiſtoriâ anatomicâ*, & Gregor. Horſtio *de nat. hum.* vt eandem crambem denuò recoquere, ſuperfluum nimis videretur. Coninngi tamen debent quoad vaſa ſalivalia, lymphatica, lactea, ſanguinis circul. & alia nuper demõſtrata ab *Anatomicis* recentioribus, maximè Bartol. & Veſlingio Clariſſimi Blaſij. [*Melet. I. 83. ad 89.*]

PHYSIOLOGIÆ
SECTIO SEXTA.
De Facultatibus, & Functionibus.
CAPVT PRIMVM.
De Facultatum, & Functionum naturâ.

Quia Facultates, & Functiones ab animâ dependent, tanquam primâ causâ, ideò quid illa ſit, prius eſt dicendum.

Anima igitur eſt forma ſubſtantialis corporis viuentis, per quam viuimus, ſentimus, nutrimur, intelligimus, & loco mouemur.

Eam definit Ariſtoteles *actum primum corporis organici, poteſtate vitam habentis*, quæ definitio terminis obſcuris concepta eſt, & exquiſita indiget explicatione. Nos ideò hanc noſtram magis perſpicuam, & ad rei medicæ cognitionem magis accommodatam æſtimamus: quia, cùm homo conſtet materiâ, & formâ, ſicut corpora omnia phyſica, & materia illius ſint omnes partes: iam anima debet eſſe illius forma. Cùm enim actiones omnes dependeãt à formâ, & anima ſit cauſa, & principiũ omnium actionũ corporis viuentis, anima forma illius debet conſtitui. Hinc, abſente anima, nulla actio in corpore poteſt exerceri. Vnde illa per actiones tantùm dignoſcitur, quia ſubſtantiæ immateriales nonniſi per effectus dignoſci poſſunt. Variæ autem illæ actiones ab anima exercentur per potentias, & proprietates diuerſas, quæ illius eſſentiam proximè ſequuntur, ab eáque immediatè dependent, & illæ proprietates facultates appellantur, de quibus nunc agendum.

Facultas eſt accidens proprium, & inſeparabile animæ, per quod certas functiones in corpore exercet.

Facultates ſunt accidentia, quæ ad ſecundam qualitatis ſpeciem referuntur. Earum ſubiectum eſt Anima, cui inhærent, non tanquam accidentia communia, ſed tanquam propria, & inſeparabilia: vnde malè Fernelius illas ab anima ſeparari poſſe affirmat, quod tamen conatur oſtendere exemplo auctricis facultatis, quam aboleri vult poſt ætatis vigorem. Attamen facultas illa nunquam aboletur, ſed feriatur tantùm propter defectum inſtrumentorum: totum enim alimentum abſumitur in nutritione, quia corpus grandius factum ampliùs vult nutriri; & calidum innatum debilius non poteſt incumbere accretioni, quam etiam natura negligit, dum ad iuſtam proportionem corpus perduxit: non tamen perijt illa facultas, ſicut nec facultas procreandi in puero deperdita eſt, ſed quieſcit tantùm, vſque ad pubertatem, donec ſemen elaboratum inueniat, functioni ſuæ exercendæ idoneum.

Functio eſt motus actiuus, ſeu effectus facultatis in aliqua corporis parte.

Quemadmodum facultas formam, ſeu animam immediatè ſequitur, ita functiones à facultatibus dependent, tanquam effectus à ſuis cauſis. In hoc autem actiones à facultatibus diſtinguuntur, quod facultates animæ ſint propriæ; functiones verò toti compoſito. Proinde vt actio exerceatur, nõ ſolùm debet adeſſe anima ſuis facultatibus ſtipata, ſed etiam recta organi ad agendum diſpoſitio, quâ malè conſtitutâ actiones etiam malè, vel nullo modo exercentur.

Notandum autem eſt, in partibus, præter actionem propriè dictam, duo alia ſpectari, nempe *Opus*, & *Vſum*. Opus eſt actionis effectus, eùm ſcilicet illa obiectũ habet reale, & permanens. Verbi gratiâ, chylus in ventriculo, qui ex illius concoctione fit, opus nominatur: item & ſanguis in hepate. Vſus verò partis actionem ex ſe non edit, ſed alterius actionem adiuuat, eiq; commoditatem affert, vt meſenterium, quod eſt tantùm venarũ meſaraicarum fulcimentum, ſic Epiploon, ſeu Omentũ ventriculi calorem fouet, eumque contegit, tanquam veſtimentum. Itaque *vſus* ab *actione* diſtinguitur, quòd hæc in perpetuo motu conſiſtat, nec ſine eo concipi poſſit; ille verò in otio partis ſit conſtitutus; imò in demortuis aliquando permanet, vt patet de vſu cutis, qui eſt ad tegendum totum corpus, & de vſu caluariæ ad cerebrum continendum. [*Melet. I. 56. ad 60. 95. ad 98.*]

CAPVT II.
De Facultatum, & Functionum differentijs.

Facultates, & functiones ſunt triplices, naturalis, vitalis, & animalis.

Tres ſpirituum differentiæ ſuprà fuerunt inſtitutæ, quorũ vnuſquiſque in peculiari parte producitur, ab eaque

Digitized by Google

ab eaque influit in vniuerſum corpus, vnde tres etiam partes fuerunt enumeratæ, illorum ſpirituum officinæ. Supereſt iam, vt tres etiam facultates conſtituantur, quæ in illis partibus præcipuam ſedem habeant propter inſtrumentorum diſpoſitionem, in iiſque potiſſimùm actiones ſuas exerceant. Hæ actiones totidem eſſe debent, quot facultates, cum earum ſint effectus; imò cum facultates nonniſi per functiones innoteſcant, vt dictum eſt, triplex earum numerus inde fuit conſtitutus, quòd tria actionum genera inuicem maximè diſtincta in corpore appareant, quorum vnumquodque in ſuas etiam ſpecies ſubdiuiditur, vt infrà apparebit.

Quòd autem tres iſtæ functiones, atque adeò facultates omninò inter ſe diſtinguantur, multis experientijs patet.

Primò enim animalem facultatem à naturali diſtingui ſatis ex eo conſpicuum eſt, quòd multæ partes, vt oſſa, & cartilagines, ſenſu, motuque priuatæ ſint, & tamen viuant, & nutriantur.

Deinde, vitalem ab animali diſtinctam eſſe, hoc indicat: quòd nobis dormientibus, aut ab omni opere ceſſantibus, cor tamen pulſat cum arterijs, neque ſequitur vllo modo imperium voluntatis. *Denique*, vitalem à naturali diſtingui, oſtendit pars atrophia laborans, aut totum corpus in maraſmo, quod iam alimenti defectu contabuit, viuit tamen per facultatem à corde, quæ illud tuetur, & conſeruat.

Obijciet aliquis, Galenum in *libris de ſymptomatum differentijs* duas tantùm facultates conſtituere, nempe animalem, & naturalem, vitali omiſſâ. *Reſpondeo*, Galenum *ibi* naturalis nomen latè accipere, pro eo omni, quod non eſt voluntarium, atque ita facultatem vitalem ſub naturali includere: reſpicit enim ibi accuratam diuidendi legem, quæ fit per oppoſita membra, ita vt hoc modo voluntarium inuoluntario opponatur. Cum autem functio animalis voluntaria ſit, vitalis verò, & naturalis inuoluntaria, & vtraque vi naturæ tantùm perficiatur, ideò ſub nomine naturalis ibi vtramque expreſſit, quamuis alibi diſtingnat multis in locis.

CAPVT III.

De Facultate, & Functione naturali, eiuſque ſpeciebus, ac primùm de Nutritione.

Facultas naturalis eſt illa animæ vis, quâ corpus per calorem natiuum nutritur, augetur, & ſimile ſecundùm ſpeciem generat.
Et triplex eſt, nutrix, auctrix, & generatrix.
Hinc triplex eſt functio, nutritio, auctio, & generatio.

IN animatis corporibus tria maximè ſunt neceſſaria: conſeruatio indiuidui, eiuſdem quantitas idonea, & conſeruatio ſpeciei. Subſtantia indiuidui varijs ex cauſis tàm internis, quàm externis continuò diſſipatur, ideq; eâ ſemper aliquid decedit: quod niſi repararetur alimento, animal citò interiret. Vt itaque illud corpus aliquo temporis interuallo conſeruetur, prima facultas, quæ *Nutrix* dicitur, eſt neceſſaria. Quoniam autem natura rebus ſingulis certam definiuit magnitudinem, vt ſua munera obire poſſet, ſecundo loco *Auctrix* facultas erat neceſſaria, cuius beneficio corpus animatum ad illum terminum perducitur: vnde hæc potentia non formæ in materiâ conſeruationem, ſed viuentis opera veluti finem reſpicit. Tandem cùm animata ſint caduca, corruptionibus obnoxia, ne illorum ſpecies deficerent, *Procreatrix* erat neceſſaria, quâ ſpecies ipſa conſeruatur, licet indiuidua corrumpantur.

Nutrix facultas eſt illa animæ vis, quâ alimentum vi caloris innati in corporis ſubſtantiam conuertitur, vt reparetur id, quod abſumitur.

Illius actio dicitur nutritio, quæ eſt deperditæ corporis noſtri ſubſtantiæ inſtauratio.

Calor natiuus nunquam in corpore otioſus manere ſolet, vt ſuprà fuit propoſitum, ſed continuò in humidum agit, illudque abſumit, & diſſoluit. Ne igitur contabeſcat animal, & intereat, quod deperditum eſt, debet inſtaurari, vnde ex ſententiâ Hippocratis homo vltra ſeptem dies viuere non poteſt ſine alimento. Atque ita nutritio ſolis viuentibus erit propria; licet enim ignis ab ipſo Ariſtotele nutriri dicatur, & augeri materiâ combuſtibili, non eſt tamen vera nutritio, ſed tantùm impropriè dicta. Ad veram enim nutritionem, & accretionem tria requiruntur ex Ariſtotele. *Primò*, vt ex materia extrinſecus accedente res nutriatur, & augeatur. *Secundò*, vt idem numero ſeruetur id quod augetur. *Tertiò*, vt non ſolùm toti, ſed ſingulis etiam particulis facta ſit acceſſio magnitudinis. Iam verò in ignis nutritione non manet idem numero ignis, ſed ratione materiæ, quæ comburitur, fit alius, atque alius: neque omnibus eius particulis fit additio magnitudinis, vt propterea vera, & propria nutritio igni non competat, ſed per analogiam tantùm nutritio dicatur.

Dices, ſi in nutritione alimentum conuertitur in ſubſtantiam partium, nutritio non differt à generatione. *Reſpondeo*, non re quidem diſtingui, ſed ratione tantùm: ſcilicet ſecundùm diuerſitatem totius, & partis. Nutritio enim eſt partis ſubſtantiæ generatio, exiguæ portionis carnis iam cõſumptæ: generatio verò totius carnis, & totius ſubſtantiæ. Ideoque illa *adgeneratio partium*, hæc verò ſimpliciter *generatio* à Philoſophis appellatur.

Nutrici facultati quatuor aliæ ſubſeruiunt, attratrix, retentrix, concoctrix, & expultrix.

Earum verò actiones ſunt, attractio, retentio, concoctio, & expulſio.

Illarum vnaquæque duplex eſt, Officialis, et Priuata.

Officialis eſt, quæ non ſolùm partis, in qua exercetur, ſed etiam totius corporis nutritioni inſeruit. Priuata verò, quæ partis tantùm, in qua exercetur, nutritioni inſeruit.

Partes, quæ actiones edunt officiales, publicum munus habere dicuntur, reliquæ verò priuatum. Sic ventriculus, & hepar actionem edunt officialem, quia non ſibi ſolùm, ſed & toti corpori alendo alimentum attrahunt, retinent, concoquunt, & expellunt. Os verò, caro, & ſimilia priuatam actionem edunt, quia alimentum tantùm attrahunt, quod ſufficit ad ſui nutritionem.

Attractrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes familiare attrahunt alimentum.

Quia omnes partes non vni, eademque ſubſtantiâ ſunt præditæ, neque temperamento eodem: ideò quodvis alimentum illis nutriendis non eſt æquè aptum, ſed vnaquæque pars ad ſe attrahit illud, quod magis ſibi eſt familiare, per facultatem illam nutricis famulam, quæ attractrix appellatur.

Attractio Priuata per calorem, & ſiccitatem fit.

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos rectos.

Omnes actiones naturales fiunt à temperie, non tamen eadem omnes; ſed prout diuerſæ ſunt, diuerſo gaudent temperamento. Certum tamen eſt, omnes à calore adiuuari, ſed nunc cum humiditate, nunc cum ſiccitate iunctas. Atque ita attractio partium ſingularum calore, & ſiccitate adiuuatur, & per eas ſolas perficitur, quod de tractione priuatâ eſt audiendũ. Officiales enim actiones non ſolâ temperie perficiuntur, ſed organis etiam indigent certo modo diſpoſitis. Et ſic attractio

BIBLIOTECA ... ROMA

gum,ſic ſerum ſanguinis calidum, & humidum, & ſubrubrum cenſetur; ſerum bilis calidum,& ſiccum,& ſubflauum: ſerum pituitæ frigidum, & humidum, & albicans; ſerum denique melancholiæ frigidum, & ſiccum, ac fuſco colore præditum.

CAPVT XI.

De Pituita excrementitia.

Pituita excrementitia eſt excrementum tertiæ concoctionis frigidum, & humidum, colore album, ſapore inſipidum, vel ſubdulce, quod in varijs partibus, cerebro potiſſimùm generatur.

PArtes frigido humidóque temperamento donatæ, ſanguine pituitoſo nutriuntur,vnde multa excremēta producuntur,tum propter ipſius partis frigiditatem, quæ perfectā concoctionem præſtare nequit,tum etiam propter humorem ipſum, qui cùm ſit crudior ſanguinis portio, difficiliùs concoquitur, & magna eius pars in excrementum commutatur. Quod in cerebro valdè eſt manifeſtum: illud enim magnam pituitæ excrementiæ copiam continuò ſolet colligere, quæ per os, & nares expurgatur. Cerebrum autem pituitam illam colligit, non ſolùm per concoctionem proprij alimenti, ſed etiā propter ſitum ſublimem, cuius ratione multi vapores à ventriculo, hepate, & alijs viſceribus ſursùm ad caput feruntur, & à frigiditate cerebri condenſantur in aqueam materiam,quæ huiuſmodi pituitam conſtituit. Hinc propter magnam illam pituitæ copiam, quæ duobus hiſce modis in cerebro colligitur, Hipp. aliíque Medici cerebrum *Metropolim pituitæ,omniumque fluxionum autorem* appellarunt.

Illius differentiæ ex ſapore,et conſiſtentia deſumūtur.

Ratione ſaporis quadruplex ſtatuitur, inſipida, dulcis, acida, & ſalſa.

Inſipida fit ex moderata frigiditate, quæ nullum efficit ſaporem.

Hæc maximè naturalis eſt, taliſque in corporibus benè diſpoſitis per ſputum quotidie reijcitur.

Dulcis ex inſipida fit,à calore nonnihil alteratâ.

Quando inſipida à calore moderato concoquitur, dulcis euadit,dulcedo enim à calore: non eſt tamen inde colligēdum pituitā dulcem eſſe calidam, quia dulcedo quidem intenſa caliditatem arguit,non autem leuis, & moderata,ſic poma frigido temperamento ſunt prædita ſicut,& lac,attamen quauis pituita multò dulciora.

Acida fit à frigiditate intenſiori,aciditatē inducente.

Nota, duas iſtas pituitæ ſpecies, ſcilicet acidam, & ſalſam, præter naturam ſe habere, dulcem verò, & inſipidam, ſecundùm naturam.

Cùm exiguus pituitæ calor extinguitur, vel diſſipatur,tunc illa neceſſariò aceſcit: non ſecus ac multorum fructuum ſucci, qui exiguo calore præditi, poſteaquam deferbuerint facillimè aceſcunt,quod calidioribus non contingit, qui diutiùs in integritate ſua permanere ſolent, vt de vino generoſo patet.

*Salſa pituita fit,vel ex putredine,vel ex permixtione ſalſæ humiditatis feroſæ. Ex Gal.*lib.2.de diff. feb. ca.6.

Ob Putredinem ſalſa fit, quoniam cùm per putredinem ſiccum ab humido ſeparetur, & ſiccum illud à calore putredinoſo exaſſetur, dum humidæ ſubſtantiæ denuò permiſcetur, ſalſum inducit ſaporem. Fit verò ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ, dum illa à calore intenſo ſalſedinem adepta, dulci pituitæ permiſcetur; humiditas autem ſeroſa ſalſedinem acquirit, dum calor in illam agens, exuſtos vapores producit, qui ei permixti ſalſedinem efficiunt.

Ratione conſiſtentiæ, quadruplex etiam ſtatuitur: tenuis, craſſa, vitrea, & gypſea.

Tenuis eſt, quæ aqueam ſortitur conſiſtentiam, fluidaque valdè eſt, & facilè in varias partes illabitur.

Talis eſt ea, quam videmus per nares ſtillare è cerebro, & ex ore profluere, tum etiam in plurimas partes, per media muſculorum interualla, effundi.

Craſſa eſt, cùm tenuis illa craſſitiem quamdam, & lentorem à calore acquiſiuit.

Calor tenuiores partes reſoluendo incraſſat, vnde pituita illa lentorem adepta, *mucus* propriè appellatur.

Vitrea pituita, craſſa etiamnum eſt, ſed pellucida inſtar vitri liquefacti, aut albuminis crudi oui.

Dubium valdè eſt, nec ab authore vllo, quod ſciam, reſolutū,cur cùm *pituita vitrea*,& ea quæ *craſſa* appellatur,ſimilem fere craſſitiem habeant,vna tamē ſit valde pellucida,& diaphana,altera verò opaca. Putarem ego, illud fieri propter diuerſitatem cauſæ efficientis, quòd ſcilicet craſſa pituita fiat à calore, vitrea verò à frigiditate:In craſsā calor reſoluit partes tenuiores,magíſq.aëreas,& aqueas,quę diaphaneitatem efficiunt,vnde remanet opaca; in vitrea verò,quia illa à frigore incraſſatur, non autem à calore, ideò dum à frigore condenſatur,nihil reſoluitur,ſed partes diaphanæ remanēt, vnde pellucida apparet:quod in glacie eſt manifeſtum.

Verùm *Dices*,Pituitam in corpore noſtro tantam acquirere non poſſe frigiditatem,vt illius vi denſior,craſſiórque euadat, cùm omnia ſint actu calida in corpore noſtro: quicquid enim frigidum eſt,à parte in quā continetur calefieri eſt neceſſe. *Reſpondeo*, Pituitam illam, ex qua vitrea producitur, ſummam obtinere cruditatē, ita vt à natura nequeat edomari, ideò à regimine illius deſtituitur tanquam indomita,& inſuperabilis,tuncque ad propriam naturam redit,nimirum frigiditatem, quā ab aqua participat,& quę non poteſt vinci exiguo calore partium, in quibus continetur, qualia ſunt inteſtina, in quibus potiſſimùm vitrea illa pituita colligitur, & acerbiſſimos dolores colicos non rarò ſolet excitare, quia lentore ſuo inteſtinis adhæret, & frigiditate ſua vellicat,& mordet,frigidū enim mordax,ex Hipp.tanta autē frigiditate pollet,vt actu frigida excernatur, quod ipſe Gal. in ſeipſo expertū teſtatur, 4.*de locis affectis.*

Gypſea pituita ex craſſa fit, ad gypſi vel lapidis ferè craſſitiem induratâ.

Hæc humoris naturam non amplius retinet, quia in ſolidam ſubſtantiam concreuit;ideò inter humores impropriè recenſetur. Fit autem à calore omnes partes humidas abſumente,ita vt partes tantùm terreſtres remaneant, & indurentur in materiam tophaceam, gypſo ferè ſimilem: talis ſæpe deprehenditur in articulis, in quibus podagram efficit nodoſam.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO QVARTA.

De Spiritibus, & Calido innato.

CAPVT PRIMVM.

De Spirituum natura.

Hactenus de humoribus: conſequens eſt vt de ſpiritibus agamus,qui ex illis,ſanguine potiſſimùm,generantur.

QVia corporis noſtri ſpiritus ita tenuem ſubſtantiam obtinuerunt, vt ſenſuum aciem effugiant; atque adeò illorum exiſtentia ratione tantùm poſſit confirmari: idcircò conueniens eſt oſtendere,

illos

rporibus noſtris adeſſe , antequam corun-
:uram,& eſſentiam proponamus.
ò igitur luculentiſſimus eſt contextus Hippo-
l *Epidemicorum ſect.* VIII 25. vbi ait, tria eſſe
poris noſtri compoſitionem conſtituunt, nimi-
tinentia, contenta, & impetum facientia. Per
ıtia, Partes intelligit: per contenta, Humores:
ıpetum facientia, Spiritus, Galeno ipſo expli-
ạnta enim eſt ſpirituum tenuitas, & mobilitas
celerrimè quoquò verſum ferātur, & in omnia
membra ſeſe inſinuent.
dò, ex Platonicis ſpirituum neceſſitas ita de-
:ur; natura non ſolet duo contraria, vel pluri-
er ſe diſtantia coniungere, niſi per medium:
a,& corpus toto genere diſſident, illa enim eſt
'ea,& immortalis; hoc verò corporeum, cadu-
mortale: non poſſunt ergo naturæ tam diſcre-
ıiri, niſi per medium quoddam,& vinculum,
diam quodammodo naturam inter illa duo
t; quales ſunt ſpiritus, qui materiales quidem
tantâ tenuitate præditi, vt rerum immateria-
uram æmulentur.
, idem oſtendit ſemen prolificum, quod totum
n eſt, ſpiritibuſque turgidum apparet, quibus
ntibus, remanet quidam liquor aquoſus,& in-
s.
ò, Ex iiſdem nutrimur, quibus conſtamus; ſed
ı conſeruationem neceſſaria eſt ſpiritus ſiue
actio: ergo talis aliqua ſubſtantia in nobis
ır.
te, Idem patefaciunt magnæ illæ cauitates,
ıtriculis cerebri, & arterijs vacuæ reperiun-
nortuis: in viuentibus verò diſtinctæ, & pal-
:onſpiciuntur: quod indicat illas non potuiſ-
impleri, quàm huiuiſmodi ſpiritibus.
*tem Spiritus ſubſtantia tenuis lucida, & æthe-
halatione ſanguinis benignioris, & aëris in-
mita, ad vniuerſas corporis functiones obeun-
aria.*
r *ſubſtantia tenuis*, quia ſubtilitate maximâ,
ıte incredibili totam molem corpoream pe-
: peruadit; ac minutiſſimos particularum po-
erſtitia muſculorum ſubit. Dicitur *lucida*, &
non ex opinione vulgi, vt putat Argenterius,
plendoris, & perſpicuitatis maxime eſt parti-
: luculenter apparet in oculi pupillâ admo-
la,& probari poteſt ex eo, quòd, vbi vapores
ımoris melancholici, aut ingeſtæ crapulæ in
ninantur; accedit ſtatim mentis perturbatio
itate eiuſmodi halituum ſpiritibus permix-
uius etiam rei luculentum dat ſignum Aui-
opterea quod, inquit, *anima noſtra*, (quæ
ıs actiones per ſpiritus exercet;) *gaudet lu-
ebris, & ſpiritus valdè ſunt alacriores die ſe-
a nubiloſa*. Vnde patet à ſimili ſuſcitari. Di-
n *ſubſtantia æthera*, quia ſpirituum materia
ın elaborationem ita depuratur, vt ſuperioris
ıenti naturam æmuletur, quod cæleſtibus cor-
t propinquius, & elementum, ignis ſiue æther
:.
utem ex ſanguinis, & aëris permixtione pro-
in differentiarum explicatione patebit.
:nique ſpirituum in fine exprimitur; non po-
ınima vllam operationem in corpore exerce-
ırituum adminiculo, quia ſunt prima,& imme-
ı inſtrumenta. [*Melet. l.* 51.59.96.104.140.]

CAPVT II.

De Spirituum Differentijs.

Spiritus duplex eſt, inſitus, & influens. Inſitus eſt, qui in ſingulis partibus ex primis principijs relictus eſt.

Dicitur,& *ingenitus, innatus*, ſeu *implantatus*, Græcis σύμφυτος, dum autem ex primis generationis noſtræ principijs, ſemine ſcilicet, & ſanguine, partes componuntur, ſpirituoſa ſubſtantia, quæ in ſemine continetur, inſitum illum ſpiritum conſtituit. Illum autem ſingulis partibus adeſſe, hac ratione demonſtratur, quod ſine illius operâ influens non poſſit generari, cum ſimile à ſimilis producatur. Tum etiam ſemen prolificum, quod ex ſingulis partibus deriuatur ſatis oſtendit, materiam quandam ſpirituoſam ex ſingulis partibus deriuari, & à ſanis ſanam, à morboſis morbidam, quæ illarum diſpoſitiones in prole repræſentat.

Influens eſt, qui aliundè manat, & immittitur, inſitumque fouet, ac conſeruat.

Inſitus ſpiritus, dum in partium functionibus obeundis perpetuò occupatur, facilè diſſiparetur, ni continuò influentis aduentu conſeruaretur, & reſtauraretur, ideò natura quaſdam partes produxit, in quibus magna ſpirituum copia generatur, vt per vias deſtinatas, in omnes corporis partes influeret, ad ſpiritus inſiti tutelam.

Et triplex eſt, Naturalis, Vitalis, & Animalis. Naturalis in iecore producitur ex tenuiore ſanguinis portione, cum pauco aëre permixta, & per venas influit in totum corpus, vt naturales facultates debitè exerceantur, cui addendus *Genitalis* ratione ſpeciei conſeruandæ.

Magna apud authores diſceptatio reperitur de ſpiritu iſto naturali, ex eo, quòd multi eum non dari aſſeuerant, multis rationibus commoti.

Primò, quòd Galenus de eo dubitauerit, *libro*. 12. *method. c.* 5. Vbi ſic loquitur: *Quod ſi ſpiritus aliquis naturalis eſt, vtique is in iecore tanquam in fonte, & venis, tanquam inſtrumentis continetur; & primo de locis affectis, cap. vltimo*, naturales facultates ab animalibus diſtinguit, quòd naturales partibus ſint inſitæ, animales verò à principio influant in illas, tanquam lumen à ſole: vnde fit, vt actiones animales in partibus non rarò pereant, licet illæ non lædantur, ſed tantùm læſo principio; naturales verò nunquam lædantur ipſis partibus illæſis.

Secundò, Aër eſt omnium ſpirituum materia; ex eo enim, & benigniore ſanguinis exhalatione ſpiritus generatur. At nullæ ſunt viæ, per quas aër ad hepar ferri poſſit. Ergo ſpiritus in hepate non poterit generari.

Tertiò, Spiritus ab Hippocrate dicuntur impetum facientes, ergo venæ deberent pulſare, ſi ſpiritum continerent, non ſecùs ac arteriæ.

Dari tamen ſpiritum naturalem hâc ratione potiſſimum conficitur. Tres in corpore noſtro actiones exercentur ſpecie diſtinctæ, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis: at omnis actio per ſpiritus exercetur, vt Galenus affirmat mille in locis, ergo tres etiam dabuntur ſpiritus ſpecie diſtincti, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis. Si *dicas*, actiones naturales à ſpiritu inſito exerceri: *Reſpondeo*, inſitum indigere influente, vt conſeruetur, qui conſimilis naturæ ſit, & is ab hepate prodire debet.

Ad *Primam* ergo rationem in contrarium allatam, quæ Galeni authoritatibus nititur, *reſpondeo*, Galenum

ali-

aliquando de hoc ſpiritu dubitaſſe, quoniam rudis ille eſt, nec adeò purus, & manifeſtus, vt vitalis, ſed caliginoſus, & magis terreſtris, actionique, cui inſeruit, proportionatus. Licèt verò facultates partibus ſint inſitæ, indigent tamen ſpirituum influxu, vt commodè poſſint exerceri, & inſiti ſpiritus diſſipatio impediatur.

Ad *Secundam Reſpondeo*, ſpiritum naturalem pauco aëre indigere, qui per inſenſibilem tranſpirationem, per arterias venis hepatis coniunctas, & per continuam diaphragmatis ventilationem hepati facilè communicatur.

Ad *Tertiam Reſpondeo*, pulſationem arteriarum à ſpiritibus non dependere; ſed à virtute pulſificâ, illis à corde communicatâ. Cum autem talis facultas in hepate non ſit, venæ, quæ ab illo dependent, Pulſum non edunt; qui etiam non fuit neceſſarius, quoniam ſanguis, & ſpiritus naturalis tanta non indigent ventilatione, ſed ſolâ tranſpiratione ſatis conſeruantur.

Vitalis in corde generatur ex ſpiritu naturali, & aere, inſpiratione attracto, & per arterias influit in vniuerſum corpus, ad calorem natiuum conſeruandum, vitamque tuendam.

Magis rationi eſt conſonum, ſpiritum vitalem, qui tenuiſſimus eſt, ex ſpirituoſâ illâ ſubſtantiâ, in hepate præparatâ, & attenuatâ, generari, quàm ex ſolo ſanguine venoſo, ſpiritibus deſtituto; quemadmodum enim ex vitali animalis producitur; ſic etiam ex naturali vitalem generari, eſt credendum. Naturalis igitur ille ſpiritus, ad ſiniſtrum cordis ſinum cum puriori ſanguinis portione delatus, cum aëre permiſcetur, qui à pulmone ad eundem ſinum inſpiratione defertur per arteriam venoſam, vnde inſitâ cordis vi, & calore innato, iugi elaboratione vitalis ſpiritus generatur, qui poſtmodum in arterias delatus, per totum corpus tranſmittitur, vt ſuo calore viuifico totum corpus foueat, & conſeruet.

Animalis in cerebro generatur ex ſpiritu vitali, & aëre, per os, & nares attracto, & per neruos influit in vniuerſum corpus, ad functiones animales exercendas.

Spiritus vitalis portio ad cerebrum defertur per carotidas arterias, quæ per ceruicem decurrunt, & in ventriculis eius permiſcetur cum aëre, qui ad cerebrum attrahitur per patentes oris, & narium ductus, ibique per cerebri idioſyncraſiam commutatur, nouámque formam adipiſcitur, fitque ſpiritus animalis, actionibus animalibus obeundis idoneus; dum enim in ipſo cerebro adhuc continetur, principes actiones exercet, eſtq; proximum illarum inſtrumentum; dum verò per neruos in varias corporis partes influit, motus ſenſuúmque perfectionem complet. Reuera autem vnicus eſt ſpiritus, qui pro ſubiecti diuerſitate diuerſimodè agit, & virtutem naturalem, vitalem, animalem, genitalem exercet [*Melet. I.* 53. 54. 59. 142.]

COROLLARIVM.

Spiritum animalem non dari, ſequentibus rationibus confici poteſt.

Primò, In cerebri ſubſtantia frigida & humida ſpiritus, qui calidi ſunt, & tenues, non poſſunt generari cum ſimile non niſi à ſimili producatur.

Secundò. Vapores omnes, qui ad cerebrum feruntur, à frigiditate illius, & denſitate concreſcunt, & in aquam conuertuntur: Ergò ſi ſpiritus, qui ſunt huiuſmodi naturæ, in cerebro continerentur, eodem modo concreſcerent.

Tertiò, Si talis ſpiritus daretur, potiſſimũ in cerebri ventriculis reperiretur; ſed hoc eſſe non poteſt, illi enim ventriculi excrementis perpetuò ſcatent, quorum expurgationi ſunt dicati, ab iiſque ſpiritus inficerentur.

Quartò, Si ſpiritus in ventriculis illis cerebri continerentur, facilè euaneſcerent per meatus illos, per quos excrementa expurgantur.

Quintò, Si ſpiritus ille in cerebro contineretur, perpetuò fierent ſenſationes, & cogitationes, quia animæ facultates ſemper ad ſunt, quę ſemper operantur, quâ diu ſuppetunt inſtrumenta.

Ad *primam Reſpondeo*, Non eſſe tantam frigiditatem in cerebro, quin actu calidum exiſtat, quæ caliditas ſufficit ad ſpiritus animales generandos, qui non ſimpliciter à calore producuntur, ſed ab ipſius cerebri *ἰδιοσυγκρασία*, quæ ad frigiditatem vergere debuit, vt vitalium ſpirituum feruor reprimeretur, cogitationibúſque & ſenſationibus noſtris firmitas quædam, & conſtantia compararetur, quæ alioqui præ nimio ſpirituum calore deliræ forent, ac furibundę, quales ſunt phreneticorum.

Ad *ſecundam Reſpondeo*, Non concreſcere ſpiritus in cerebro vt vapores, quia non ſunt aqueæ naturæ participes, ſed potius aëreæ, aut æthereæ.

Ad *Tertiam Reſpondeo*, cum Ariſtotele, 2. *de anima cap.* 8. Naturam ad plura munera eadem re vti poſſe, vt lingua ad guſtum primariò, & ſecundariò ad locutionē naribus primariò ad odoratum, & aëris inſpirationem ſecundariò verò ad mucoſæ pituitæ expurgationem: ſic cerebri ventriculi primariò ad ſpirituum generationē ſecundariò ad excrementorũ expurgationem facti ſunt cùm verò illa excrementa continuò effluant, expurgentúrque; non poſſunt inficere ſpiritus animales, quandiu cerebrum ſecundùm naturam ſe habet.

Ad *quartam Reſpondeo*, Spiritus per illos ductus non euolare, per quos excrementa effluunt, quia ab amica partis natura, & familiaritate ſubſtantiæ retinentur.

Ad *quintam Reſpondeo*, ad cogitationem efficiendam tria concurrerre, facultatem, inſtrumentum, & obiecta quæ omnia quamdiu ſuppetunt, nunquam ceſſant mentis operationes: non ſolum enim vigilantes, ſed etiam dormientes non raró cogitationes exercemus, quia licèt obiecta ſenſuum internorum, vtriſque verò deficientibus, ceſſant cogitationes: ſicut etiam propter defectum inſtrumenti, ſcilicet ſpiritus animalis, qui propter multas operationes exoluitur; vnde prouida natura animantibus ſomnum conceſſit, cuius beneficio, veluti factis inducijs, actiones animales feriantur, ſpiritúſque identidem reparantur.

CAPVT III.

De Calido innato.

Calidum innatum eſt humidum primigenium per omnes corporis partes ſparſum, ſpiritu inſito, & calore natiuo vndique perfuſum.

CAlidi nomen concretum eſt, quod non ſolùm accidens denotat, ſed etiam ſubiectum, cui illud inhæret. Tria igitur concurrunt ad calidi innati conſtitutionem; nimirum humidum primigenium, ſpiritus inſitus, & calor natiuus, in ſpiritu eſt calor perpetuò, ſpiritus autem inſitus cum humido primigenio perpetuò iunctus eſt, eíque permixtus, ex hiſque ita vnitis calidum innatum conſtituitur. Hiſce igitur tribus ritè intellectis calidi innati natua facilè innoteſcet, atque ſpiritus inſitus ſatis ſuprà fuit explicatus, ſupereſt tantùm vt de humido primigenio, & calore natiuo agamus.

Humidum primigenium eſt ſubſtantia humida, pinguis & oleoſa per omne corpus effuſa, quâ calor natiuus tanquam proprio pabulo conſeruatur.

Vita Ariſtoteli definitur per manſio caloris natiui in certo

:erto humido, vt igitur calor ille, vitæ author, & conſeruator, in partibus diu perdurare poſſit, certo indiguit pabulo: non ſecus ac ignis noſter continuo indiget fomento, vt conſeruetur. Cum autem humidum implex ſit in corpore noſtro, vnum aqueum, aliud verò pingue, & aëreum, non poteſt calor ille viuificus in humido aqueo ſuſtentari, ſed pingui, & aëreo. Quemadmodum ellychnium, vel candela accenſa non liquore queo ſuſtẽtatur, ſed oleo, vel pinguedine, aut alia huiuſmodi ſubſtantia: ſic arbores, & reliquæ plantæ, quæ multum ſunt huius ſubſtantiæ pinguis participes, longiſſimæ ſunt durationis, & ignem prębent luculentum, um comburuntur: contrà verò ligna viridia, quæ plurimum habent aqueæ humiditatis; vel nimis vetuſta, uæ humidum iſtum pingue amiſerunt, vix comburi oſſunt. Cum autem oleoſam, & pinguem ſubſtantiam cimus, non audimus adipem, vel ſeuum, quæ frequentiſſimè in mulierculis, aut ijs, qui multo otio fruuntur, rca cutẽ, & membranas colliguntur; oſſium verò nerorumq; ſubſtantiã vix attingunt: hæc enim non ſunt vilis caloris ſubiectũ, ſed potiùs impedimentũ actionũ, ›i nimiũ increſcunt. Natiuus verò ille, & genitalis huor, quãtò magis abũdat, tantò vtilior eſt, & cõmodior omnes functiones exercendas, vitamq; producendã.

Illius origo eſt à primis generationis noſtræ princi-s, ſemine nimirum, & ſanguine materno.

Prima generationis noſtræ principia humido illo ra-:ali plurimum abundant, vndè cùm illa in partium rporis noſtri ſubſtantiam tranſeant, fit, vt totum cor-ı in primo vitæ exordio humido iſto plurimum abũ-:, quod poſtmodum caloris natiui continuâ actione ſim ætatum decurſu abſumitur, & exſiccatur, donec vltimum exſiccationis terminum peruenerit, vnde remum ſenium, & mors naturalis contingunt.

Conſeruatio vero à pingui, & oleoſa alimentorum niditate.

Dum humidum illud continuam caloris actionem itur, citiſſimè abſumeretur, ni nouo adueniente pao illud, quod deperditum eſt, reparetur. Illa autem aratio fit ex alimentis idoneis, varijs coctionibus paratis, in quibus duplex humiditas reperitur, vna dem pinguis, & aërea, quæ ad humidi primigeni ıram proximè accedit, illiuſque iacturam reſarcit; verò aquoſa, quæ communem partium humiditaſuſtentat, & impedit, ne caloris vis tam citò depotur humidum illud pingue, & aëreum: quemadmoı videmus in ſaccharo, melle, oleo, dum coquunpermixtam aquam externi ignis vim excipere, & mi, illis integris permanentibus, aut parum imatie. Licet verò, quod à calore abſumitur, alimenti ılſu continuo reparetur; tamen illud, quod reponin locum deperditi, multò deterius eſt, magiſq; im-m; atque adeò in quantitate, & qualitate deficiens, ıui vita in æternum poſſet prorogari; ſed cum ſen ıinuatur humidum illud primigeniũ, & impoſſibile ıibuſuis alimentis æquale reponere illi, quod antea deperditum, abſolutã moriendi neceſſitatẽ adfert.

alor natiuus eſt qualitas omnibus animantibus ria, & familiaris, cuius beneficio viuunt, & actiouas exercent.

aplex in corporibus noſtris calor reperitur: vnus, rimam corporis, & partium mixtionem ſequitur; adhuc remanet poſt interitum animantis, quam ıixtio adhuc remanet, quæ eſt ex quatuor elemenis qualitatibus ſtipatis; alter, qui animantibus tanoroprius eſt, & viuificus appellatur, quia illo nutriaugemur, & conſeruamur, & viuimus, quamdiu ns eſt, vnde vita Ariſtoteli definitur, vt dictum eſt, conſeruatio illius caloris in certo humido.

Illius origo eſt à primis principijs, ſicut & humidi primigenij.

Prima generationis Principia ſemen potiſſimum, multis ſpiritibus, multoque calore refertum eſt; vnde calor ille in primã conceptione partes omnes delineat, eaſque poſtmodum auget, & conſeruat, quamdiu in corpore perdurat.

Conſeruatio verò ab humido primigenio, aëre ambiente, & calore influente.

Humidum primigenium eſt caloris natiui ſubiectũ, & pabulum ordinarium, quod hic continuò abſumit, vt ſeipſum tueatur: quemadmodum lucerna oleo perpetuo indiget, vt conſeruetur, & ignis continuã lignorum appoſitione. Et quemadmodum ignis augeri ſolet, aucta lignorum copiã; & minui, illã imminutã; ſic calor natiuus, aucto, vel imminuto humido primigenio, augetur, vel imminuitur. Cùm autem humidum Primigenium nunquam augeatur, vt diximus, ſed ab ipſo vitæ exordio ſenſim minuatur, fit vt calor etiam continuam ſui patiatur imminutionem, vſque ad extremum vitæ. Quemadmodum etiam ignis noſter non ſolum lignis indiget, vt ſuſtenteturſed etiam aëre ambiente, quo reficitur, ac fouetur: (in anguſto enim conclaui coërcitus, licet ſufficientem habeat pabuli materiam, ſtatim ſuffocatur, vt in medicis cucurbitulis eſt manifeſtũ:) ſic calor noſter natiuus continuo indiget aëris appulſu, vt commodè ventiletur. Ille autem aër per pulmones defertur ad cor, quod eſt præcipuus caloris focus: ad alias verò partes per inſenſibilem tranſpirationẽ, quibus deficiẽtibus, ſtatim calor ſuffocatur, vt in ſuſpẽſis apparet.

Quia vero calor ille natiuus exiguus eſt in plurimis partibus corporis noſtri, ideoq; facilè in illis extingueretur; fecit prouida natura, vt à calore influente continuò foueretur, & ſuſtentaretur. Vnde duplex calor, à Medicis conſtituitur, inſitus ſcilicet, & influens. Influens autem ille à duobus caloris fontibus influit, corde ſcilicet, ac hepate; idque cum ſanguine, & ſpiritibus.

COROLLARIVM.

Doctiſſimus Fernelius caloris iſtius natiui effectus præſtantiſſimos admiratus, adeò commotus fuit, vt crederet, eum non eſſe ex numerò qualitatum elementarium; ſed ſublimiorem quandam habere originem, eſſeque prorſus Diuinum, ac Cœleſtem: quod ne impræmeditatus effutire videatur, ſequentibus rationibus euincere contendit.

Prima. Omnis actio pendet à qualitate prædominante: ſed dantur multæ plantæ, vt papauer, cicuta, mandragora, & animalia, vt ſalamandra, quæ frigida in quarto gradu cenſentur, & tamen viuunt, vita autem eſt à calore; neceſſe ergo eſt alium calorem ab Elementari (qui in illis perexiguus eſt) diuerſum eſſe, cuius beneficio viuant, & actiones ſuas exerceant.

Secunda. Si calor elementaris eſſet author vitæ, ſulphur, arſenicum, aliaque huiuſmodi, quæ intenſum habent hunc calorem, potiſſimùm viuerent: ſed non viuunt, quia cœleſti illo calore, & viuifico deſtituuntur: cadauera etiam habent adhuc calorem illum elementarem, nullam tamen vitam.

Tertia. Si calor noſter eſſet elementaris, non haberet contrarium calorem elementarem, febrilem putã, qui eum maximè diſſoluit.

Quartò. Idem confirmat Fernelius authoritate Ariſtotelis *lib. 2. de generat. animal. cap. 3.* vbi ait, Calorem natiuum nullo modo igneum eſſe, ſed aliquid diuinius *proportione reſpondens elemento ſtellarum.*

Digitized by Google

Verum, licet ſumma ingenij vi, magnoque artificio inuenta ſit hęc opinio, illi tamen non poſſumus acquieſcere. Non ſunt enim qualitatum corporis noſtri ſpecies ſine neceſſitate multiplicandæ; ſed exiſtimamus, caloris natiui naturam eſſe prorſus elementarem, quod ſequentibus probamus.

Primò, corpora cœleſtia non habent qualitates primas, quia eſſent corruptibilia. Omnis enim corruptio à qualitatibus dependet, & ſic probant Philoſophi, cœlos eſſe incorruptibiles, quia non habent qualitates: Solem etiam probant calorem non in ſe habere, ſed eum producere in hęc inferiora ἐνεργητικῶς, & virtualiter, motu ſcilicet, lumine, & influentia.

Secundò, Si calor natiuus eſſet cœleſtis, non haberet contrarium, vt ipſe vult Fernelius: ſed habet contrarium, frigus elementare; à ſummo enim frigore aliquando intereunt homines ob caloris natiui extinctionem: Ergò non eſt cœleſtis.

Tertiò, Si eſſet cœleſtis, non indigeret pabulo, & licet indigeret, non haberet in corpore noſtro ſibi proportionatum; cœleſte enim ab elementari foueri nequit. Ad hoc *reſpondent*, calorem illum, licet cœleſtis ſit, propter communionem, quam habet cum elementaribus, fieri quodammodo elementarem, aut ſaltem ſe habere elementari modo; quod non videtur ſufficiens, quia cœleſtia, cùm nullo modo patiantur ab elementaribus, non poteſt eorum natura ita immutari, vt redoleat rerum elementarium conditiones. *Quartò*, Calor natiuus ex ſemine ducit originem. Semen autem à ſanguine ortum ducit, & ſpiritibus, qui etiam à ſanguine generantur; ſanguis autem eſt elementaris, ergò & natiuus calor.

Argumenta verò Fernelij, licet quandam veri ſpeciem præſeferant, à nobis tamen ita reſolui poſſunt.

Ad *primum Reſpondeo*, calorem in corpore viuente eſſe duplicem: vnum quatenùs mixtum eſt; alterum quatenùs viuens. Quatenùs mixtum habet quatuor qualitates primas inuicem contemperatas, atque adeò calorem, qui tantùm eſt in potentia, cùm mixta inanimata ad tactum calida non ſentiantur. Quatenùs viuẽs, habet calorem actualem, cuius beneficio vitæ functiones exercet. Et ille calor licet mixtionem non ingrediatur, & operationes exerceat à caloris mixti operationibus diuerſas; ab illo tamen ſpecie non differt, ſed numero tantũ: quemadmodum ſi piper in igne calefiat, calor ille actualis, quem acquirit, erit diuerſus à calore illo, quẽ habet à mixtione, tamen vterq; eſt elementaris.

Ad *ſecundum Reſpondeo*, Sulphur, arſenicum, & alia non viuere defectu animæ, quæ vera, & principalis eſt vitæ cauſa: calor verò eſt tantùm illius inſtrumentum: cauſa autem inſtrumentalis per ſe nihil agit, ſed pro arbitrio cauſæ principalis, licet calor ille mixti non concurrat ad operationes vitæ, vt diximus, ſed tantũ calor viuentis, quo etiam deſtituuntur. Cadauera etiam neq; animam habent, neque calorem illum actualem, imò nuperrimè mortua calorem illum ſeruant per aliquod tempus, tamen non viuunt defectu animæ: Sic ſemen calore illo natiuo copioſè abundat, & ſi non viuit, hoc fit defectu animæ: quanquam Neoterici doctiores cenſeant eſſe animatum, de quo ſuo loco dicetur.

Ad *tertium Reſpondeo*, Calorem febrilem eſſe contrarium natiuo, quatenus intenſior eſt. Eiuſdem enim qualitatis gradus intenſus, cum remiſſo collatus habet rationem contrarij, quia illum deſtruit, intenſiorem efficiendo. Deinde calor febrilis eſt contrarius natiuo, ratione qualitatis paſſiuæ ſibi adiunctæ: febrilis enim ſiccus eſt, natiuus verò humidus.

Deniq; ad *authoritatem* Ariſtotelis *reſpondemus*, eũ ad effectus caloris natiui reſpexiſſe; non autem ad naturam illius. Effectus autem huius caloris diuini ferè ſunt, qui tamen animæ potiùs, & illius facultatibus ſunt adſcribendi. Licet calor etiam noſter igneus, artificioſè contẽperatus, effectus prodat admirabiles in arte chymica, Imò & in Culinaria, quemadmodũ & in Ægypto, (ſicut narrat Scaliger,) oua excludi ſolẽt in quibuſdã furnis, ea arte conſtructis, vt ignis calor in illis maximè tẽperetur, & idoneus reddatur generationi efficiendæ.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO QVINTA.

De Partibus.

CAPVT PRIMVM.

De Partium naturâ.

Pars eſt corpus toti cohærens, communique vita coniunctum, & ad illius functionem, vſumque comparatũ.

HÆc *partis* definitio à Fernelio ingenioſiſſimè conſtructa, à doctiſſimis viris poſtmodum fuit comprobata. Partem enim ſtatuit id, quod ſanitatis, vel morbi capax. Vultque ea omnia partis nomen non mereri, quæ, licet ad corporis conſtitutionem concurrant, in ijs tamen morbi non poſſunt contingere. Ab hac igitur definitione excluduntur humores, & ſpiritus, quia toti non cohærent, nec communi vitâ fruuntur. [*conf. tn. Lind. Melet. I.* 50. 51.] Excluduntur etiam pili, vngues, adeps, & medulla oſſium: quia licet toti cohæreant, communi tamen vita non fruuntur, neque verè nutriuntur, ſed augentur tantùm per iuxtapoſitionem. Ea etiam, quæ corpori præter naturam adnaſcuntur, vt tophi, calli verrucæ, licet toti adhæreant; vitâ tamen non fruuntur. Imò neque carnoſæ excreſcentiæ partes ſunt, licèt toti cohæreant, & communi vitâ fruantur, quia ad nullam actionem, nullumve vſum ſunt deſtinatæ.

Dices, Galenum, & Ariſtotelem pilos, vngues, adipem, & medullam non raro partes appellare. *Reſpondeo*, eos tunc temporis nomen partis *latè* accipere, prout ſignificat ea omnia, quæ ad corporis conſtitutionem concurrunt: nos verò *ſtrictè* hic accipimus pro ijs tantum, quæ animata ſunt, & ſunt morborum ſubiecta.

Non leuis tamen eſt dubitatio de pilis, & vnguibus quos inter partes viuentes enumerant Neoterici non pauci: de qua controuerſia videatur Tardinus in *tractatu de pilis* elegantiſſimo, & Plempius.

CAPVT II.

De Partium differentijs, ac primùm de partibus ſimilaribus.

Omnes partes diuiduntur in ſimilares, & diſſimilares. Partes ſimilares ſunt, quæ in partes eiuſdem naturæ, & ſpecie non differentes diuiduntur.

HÆc diuiſio ex partium materiâ ſumitur; cum enim pars aliqua eandem, & vndique ſimilem habet materiam, *Similaris* appellatur: ſi verò materia ſit diuerſa, *Diſſimilaris* erit æſtimanda. Similem autem vndiq; materiã dicimus habere, quę ſcilicet talis ad ſenſũ primo intuitu appareat, qualis nerui ſubſtantia eſt, quę ad ſẽſũ omninò ſimilis apparet. Attamẽ ſubtiliùs inquirẽti, partes quędã diſſimiles in eo reperiũtur, ſubſtã-

tia

a enim illius interior mollis eſt medulloſa: interna verò durior, & membranoſa. Illa tamen differentia ınta non eſt, nec adeò conſpicua, quin ad ſimilarium artium ordinem neruus referatur. Auicenna partem milarem definit, *cuius partes idem nomen, eandemue definitionem retinent cum toto*. Sic quælibet pars ſſis, os eſt, quælibet pars nerui, neruus. Intellige autem erpetuò, de partium materia tantùm hîc ſermonem aberi, non autem de figura, aut vſu. Nam horum reſectu, quælibet earum particula totius definitionem ıon retinet. V.g. neruus definitur pars ſimiliaris alba, cerebro, vel ſpinali medulla orta, ad motum, & ſenum toti corpori communicandum comparata, quæ efinitio cuilibet illius particulæ non conuenit.

Et illæ ſunt duplices: Spermaticæ, & carnoſæ.

Spermaticæ ex ſeminis craſſamento fiunt in prima orporis conformatione.

Duo ſunt principia generationis noſtræ, Semen ſcilicet, & Sanguis menſtruus, ex quibus omnes corporis ıoſtri partes efformantur. Ex ſemine enim conſtituuntur prima illa ſtamina, quæ ſunt totius corporis veluti fundamenta, nimirum, oſſa, ligamenta, tendines, membranæ, & alia huiuſmodi.

Carnoſæ verò ex ſanguine componuntur.

Partes carnoſæ à ſpermaticis facilè diſtinguuntur, quòd illę rubræ ſint, & molles, hæ verò albæ, atque vt plurimum ſolidæ, & duræ: quia verò ſanguis calidus eſt, & humidus, ideò partes carnoſæ calidam etiam, & humidam temperiem obtinuerunt. Non perinde tamen ſe habet de ſpermaticis, quæ, licet ſemen ſit calidum, & humidum, ſunt tamen frigidæ, & ſiccæ, quia ſeminis caliditas à ſpiritibus illius dependent, qui non mutantur in ſubſtantiam partis, habent enim tantùm nomen efficientis in generatione; humiditas verò ſeminis abſumitur, vt partes ex eo genitæ ſiccæ, & duræ euadant: vnde cùm calor in humido conſiſtat, eo abſumpto, ille etiam imminuitur. [*conſ. Melet. I. 79. 80. 81.*]

Caro autem partium ſimilarium triplex eſt, muſculorum, viſcerum, & caro propriè dicta.

Maxima omnium quantitas eſt carnis muſculoſæ. Tota enim ferè corporis moles ex muſculis componitur, eorumque ſubſtantia *caro* vulgò ſimpliciter appellatur. Viſcerum verò ſubſtantia caro etiam appellatur, & maior quidem eorum pars ex ſanguine ſolo componitur; nonnulla tamen ex ſemine etiam cum ſanguine permixto conſtituuntur: qualis eſt ſubſtantia ventriculi, inteſtinorum, vteri, & ſimilium.

Ad partium ſimilarium actiones ritè exercendas vna tantũ requiritur conditio: Earũ nempe debita tẽperies.

Partes ſimilares quatenus ſimilares ſunt, & ab organicis diſtinguuntur, vnicam tantùm actionem habent, nempe nutritionem: cuius gratiâ proprium, & conueniens alimentum attrahunt, retinent, & ſibi aſſimilant, quod non niſi per tẽperiem fieri poteſt, provt enim pars aliqua variè temperata eſt, varium poſcit alimentũ, idq; varie immutat: vnde ſimilaris actio definitur, quæ à ſola partis temperie inchoatur, ab eadem perficitur, & à qualibet partis portiuncula integra, & perfecta editur.

CAPVT III.

De Partibus Diſſimilaribus, & Organicis.

Partes diſſimilares ſunt, quæ in partes diſſimilis naturæ, & diuerſæ ſpeciei diuiduntur.

SIc cor, hepar, renes, & reliquæ partes diſſimilares appellantur: quia ex multis ſimilaribus, ſcilicet mẽbranis, venis, arterijs, neruis, & parenchymate componuntur. Sic manus, & brachium ex oſſibus, neruis, carne muſculorum, cute, & reliquis conſtituitur.

Omnis pars diſſimilaris eſt organica, ſed non omnis pars organica eſt diſſimilaris.

Multi diſſimilare cum organico confundunt; ita vt perinde eſſe exiſtiment, partes diuidere in ſimilares, & organicas; ac in ſimilares, & diſſimilares. Falsò tamen, cùm multæ partes ſimilares ſint etiam organicæ. Oſſa enim, venæ, & arteriæ ſunt partes ſimilares; cùm tamen ſint variè conformatæ, & actiones organicas exerceant, organicæ etiam dici ſolent: atque ita *ſimilares* ſunt ratione materiæ, & *organicæ* ratione formæ, & figuræ.

Pars autem organica ea eſt, quæ determinatam edit actionem vi propriæ conformationis.

Si partes ſimilares ſimpliciter conſideremus, & ſtrictè, quatenus ex vnica tantùm materia conſtant, quatenus vnicam tantùm edunt actionem, nempe nutritionem; tunc organicis rectè opponi poſſunt: hinc enim omnes corporis noſtri actiones in ſimilares, & organicas paſſim diuidi ſolent. Et licet vnica tantùm ſit actio ſimilaris, vt dictum eſt, organicæ tamen penè infinitæ: Et provt varię ſunt, earumque vnaquæque organo indiget variè conformato; ſic quamplures inſtrumentarias partes conſtitui neceſſarium fuit. Hinc ortus eſt ingens ille partium numerus tanto artificio conſtructarum, vt admiranda corporis noſtri compages inde oriatur.

Ad partium organicarum actiones exercendas, quatuor requiruntur conditiones, conformatio, magnitudo, numerus, & coniunctio.

Conformationis nomine tria comprehenduntur, figura, meatus, & cauitas, aſperitas, & læuitas.

Non poteſt pars organica actionem ſuam ritè exercere, niſi primò debitè ſit conformata, atque adeò debitam inprimis figuram nanciſcatur. Sic enim caput v.g. debuit eſſe rotundum, brachium oblongum, & ita de alijs. Deinde, partes ad ſua officia exercenda certos meatus, & certas cauitates habere debuerunt. Sic venę, & arteriæ ſuos habent meatus, ventriculi meatus eſt œſophagus. cauitas verò totũ illud ſpatium, quo alimenta comprehendit. Tertiò, nonnullæ partes vt commodè operentur, leues eſſe debent, vt aſpera arteria, quæ interiori ſuperficie lęuis eſt, & polita, ad vocem ſuauiter modulandam: *aſpera* enim non appellatur, quòd inæqualis ſit, & rugoſa (vt nos hîc aſperi nomen accipimus) ſed quòd inæquali conſtet ſubſtantia, cartilagineâ ſcilicet, & membranoſa: Nonnullæ verò partes aſperę, & rugoſę eſſe debuerunt, qualis eſt ventriculus interiori ſua ſuperficie, vt cibos meliùs contineret.

Magnitudo etiam certa, & determinata vnicuique parti tributa eſt, quæ actioni ſuæ exercendæ ſit neceſſaria.

Sic iecur maius eſt corde, cerebrum oculo, & ita de alijs.

Certæ verò actiones vnicâ tantùm eiuſdem generis parte indigent, & aliæ verò pluribus.

Sic ad loquelam vnica lingua ſufficit, ad comprehenſionem verò plures digiti deſiderantur.

Coniunctionis nomine duo comprehenduntur, ſitus ſcilicet, & connexio.

Sic iecur in dextro hypochondrio ſitum eſt, lien verò in ſiniſtro, inteſtiua in medio abdomine, vterus inter veſicam, & inteſtinum rectum. Sic oſſa ad motum efficiendum in articulationibus inuicem connectuntur: contrà verò labra, & palpebræ ad ſua munia exercenda connecti ſimul non debuerunt, ſed diſiuncta, & ſeparata relinqui.

Duplices autem ſunt partes organicæ, principes, & ignobiles.

Principes ſunt, quæ ad indiuidui conſeruationem abſolutè ſunt neceſſariæ, & toti corpori facultatem, & ſpiritus largiuntur.

Et illæ ſunt tres, Cerebrum, Cor, & Hepar.

Tres ſunt facultates in corpore noſtro, vt infrà docebimus, animalis, vitalis, & naturalis: & vnaquæque facultas peculiarem ſedem obtinuit in peculiari membro, in quo clariùs elucet, & à quo vniuerſum corpus cum ſpiritibus influit, qui etiam in ea generantur: inde partes illæ *principes* fuerunt appellatæ. Hæc eſt antiqua, & in ſcholis trita Medicorum doctrina, quam in gratiam tyronum proponimus, ab eáque in ſcholâ medicâ nefas eſt receſſiſſe: licèt cum Peripateticorum dogmatibus nequeat conſiſtere, qui volunt animam cum ſuis omnibus facultatibus eſſe totam in toto, & totam in qualibet parte, vnde non opus videtur facultates influere, cùm in qualibet parte ſit, & vbique operetur, ſi conuenientia nactæ fuerint inſtrumẽta, vnde Ariſtotel. *ſi oculus eſſet in pede, pes videret*. [*Mel. I. 57. &c.*]

Ignobiles ſunt, à quibus facultates, & ſpiritus non promanent, quæve principalibus inſeruiunt, & famulantur.

Sic Senſuum organa ſolius cerebri gratiâ ſunt conſtructa: ſic Pulmo, diaphragma, & arteriæ ſoli cordi temperando, expurgandóque dicatæ ſunt: ſic ventriculus, inteſtina, lien, renes, vtraque veſica propter hepar ſunt condita. Vno verbo, omnes totius corporis partes *ignobiles* dicuntur, exceptis tribus principibus nuper enumeratis. Galenus tamen in *arte parua* Teſtes inter principes partes enumerat, quia ad ſpeciei conſeruationẽ ſunt neceſſarij. Diſtinguamus ergo, eſſe partes principes *ratione ſpeciei*, non autem ratione *indiuidui*.

COROLLARIVM.

Quæ de ſingularum partium nomine, ſubſtantiâ, temperamento, figura, ſitu, connexione, vſu, alijſque iam dicenda forent, tam accuratè, & perſpicuè docentur à Doctiſſimo Laurentio in ſua *Hiſtoriâ anatomicâ*, & Gregor. Horſtio *de nat. hum.* vt eandem crambem denuò recoquere, ſuperfluum nimis videretur. Coniungi tamen debent quoad vaſa ſaliualia, lymphatica, lactea, ſanguinis circul. & alia nuper demõſtrata ab *Anatomicis* recentioribus, maximè Bartol. & Veslingio Clariſſimi Blaſij. [*Melet. I. 83. ad 89.*

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO SEXTA.

De Facultatibus, & Functionibus.

CAPVT PRIMVM.

De Facultatum, & Functionum naturâ.

Quia Facultates, & Functiones ab animâ dependent, tanquam primâ cauſâ, ideò quid illa ſit, priùs eſt dicendum.

Anima igitur eſt forma ſubſtantialis corporis viuentis, per quam viuimus, ſentimus, nutrimur, intelligimus, & loco mouemur.

EAm definit Ariſtoteles *ἐντελέχειαν corporis organici, poteſtate vitam habentis*, quæ definitio terminis obſcuris concepta eſt, & exquiſita indiget explicatione. Nos ideò hanc noſtram magis perſpicuam, & ad rei medicæ cognitionem magis accommodatam æſtimamus: quia, cùm homo conſtet materiâ, & formâ, ſicut corpora omnia phyſica, & materia illius ſint omnes partes: iam anima debet eſſe illius forma. Cùm enim actiones omnes dependeãt à formâ, & anima ſit cauſa, & principiũ omnium actionũ corporis viuentis, anima forma illius debet conſtitui. Hinc, abſente anima, nulla actio in corpore poteſt exerceri. Vnde illa per actiones tantùm dignoſcitur, quia ſubſtantiæ immateriales nonniſi per effectus dignoſci poſſunt.

Variæ autem illæ actiones ab anima exercentur per potentias, & proprietates diuerſas, quæ illius eſſentiam proximè ſequuntur, ab eâque immediatè dipendent, & illæ proprietates facultates appellantur, de quibus nunc agendum.

Facultas eſt accidens proprium, & inſeparabile animæ, per quod certas functiones in corpore exercet.

Facultates ſunt accidentia, quæ ad ſecundam qualitatis ſpeciem referuntur. Earum ſubiectum eſt Anima, cui inhærent, non tanquam accidentia communia, ſed tanquam propria, & inſeparabilia: vnde malè Fernelius illas ab anima ſeparari poſſe affirmat, quod tamen conatur oſtendere exemplo auctricis facultatis, quam aboleri vult poſt ætatis vigorem. Attamen facultas illa nunquam aboletur, ſed feriatur tantùm propter defectum inſtrumentorum: totum enim alimentum abſumitur in nutritione, quia corpus grandius factum ampliùs vult nutriri; & calidum innatum debilius non poteſt incumbere accretioni, quam etiam natura negligit, dum ad iuſtam proportionem corpus perduxit: non tamen perijt illa facultas, ſicut nec facultas procreandi in puero deperdita eſt, ſed quieſcit tantùm, vſque ad pubertatem, donec ſemen elaboratum inueniat, functioni ſuæ exercendæ idoneum.

Functio eſt motus actiuus, ſeu effectus facultatis in aliqua corporis parte.

Quemadmodum facultas formam, ſeu animam immediatè ſequitur, ita functiones à facultatibus dependent, tanquam effectus à ſuis cauſis. In hoc autem actiones à facultatibus diſtinguuntur, quod facultates animæ ſint propriæ; functiones verò toti compoſito. Proinde vt actio exerceatur, nõ ſolùm debet adeſſe anima ſuis facultatibus ſtipata, ſed etiam recta organi ad agendum diſpoſitio, quâ malè conſtitutâ actiones etiam malè, vel nullo modo exercentur.

Notandum autem eſt, in partibus, præter actionem propriè dictam, duo alia ſpectari, nempe *Opus*, & *Vſum*. Opus eſt actionis effectus, cùm ſcilicet illa obiectũ habet reale, & permanens. Verbi gratiâ, chylus in ventriculo, qui ex illius concoctione fit, opus nominatur: item & ſanguis in hepate. Vſus verò partis actionem ex ſe non edit, ſed alterius actionem adiuuat, eiq; commoditatem affert, vt meſenterium, quod eſt tantùm venarũ meſaraicarum ſulcimentum, ſic Epiploon, ſeu Omentũ ventriculi calorem fouet, eumque contegit, tanquam veſtimentum. Itaque *vſus* ab *actione* diſtinguitur, quòd hæc in perpetuo motu conſiſtat, nec ſine eo concipi poſſit; ille verò in otio partis ſit conſtitutus; imò in demortuis aliquando permanet, vt patet de vſu cutis, qui eſt ad regendum totum corpus, & de vſu caluariæ ad cerebrum continendum. [*Melet. I. 56. ad 60. 95. ad 98.*]

CAPVT II.

De Facultatum, & Functionum differentijs.

Facultates, & functiones ſunt triplices, naturalis, vitalis, & animalis.

TRes ſpirituum differentiæ ſuprà fuerunt inſtitutæ, quorũ vnuſquiſque in peculiari parte producitur,

ab eaque

Digitized by Google

aque influit in vniuerſum corpus, vnde tres etiam
es fuerunt enumeratæ, illorum ſpirituum officinæ.
:reſt iam, vt tres etiam facultates conſtituantur,
in illis partibus præcipuam ſedem habeant pro-
· inſtrumentorum diſpoſitionem, in ijſque potiſſi-
n actiones ſuas exerceant. Hæ actiones totidem eſ-
ebent, quot facultates, cum earum ſint effectus; imò
facultates nonniſi per functiones innoteſcant, vt
um eſt, triplex earum numerus inde fuit conſtitu-
, quòd tria actionum genera inuicem maximè di-
cta in corpore appareant, quorum vnumquodque
uas etiam ſpecies ſubdiuiditur, vt infrà apparebit.

Quòd autem tres iſtæ functiones, atque adeò facul-
:s omninò inter ſe diſtinguantur, multis experien-
patet.

Primò enim animalem facultatem à naturali diſtin-
ſatis ex eo conſpicuum eſt, quòd multæ partes, vt
, & cartilagines, ſenſu, motuque priuatæ ſint, & ta-
n viuant, & nutriantur.

Deinde, vitalem ab animali diſtinctam eſſe, hoc indi-
: quòd nobis dormientibus, aut ab omni opere ceſ-
tibus, cor tamen pulſat cum arterijs, neque ſequitur
o modo imperium voluntatis. *Denique*, vitalem à
turali diſtingui, oſtendit pars atrophia laborans, aut
um corpus in maraſmo, quod iam alimenti defectu
ntabuit, viuit tamen per facultatem à corde, quæ
ad tuetur, & conſeruat.

Obijciet aliquis, Galenum in *libris de ſymptomatum*
ferentijs duas tantùm facultates conſtituere, nempe
imalem, & naturalem, vitali omiſſâ. *Reſpondeo*, Ga-
num *ibi* naturalis nomen latè accipere, pro eo omni,
od non eſt voluntarium, atque ita facultatem vita-
n ſub naturali includere: reſpicit enim ibi accura-
n diuidendi legem, quæ fit per oppoſita membra, ita
hoc modo voluntarium inuoluntario opponatur.
am autem functio animalis voluntaria ſit, vitalis verò,
naturalis inuoluntaria, & vtraque vi naturæ tantùm
rficiatur, ideò ſub nomine naturalis ibi vtramque
preſſit, quamvis alibi diſtinguat multis in locis.

CAPVT III.

De Facultate, & Functione naturali, eiuſque ſpeciebus, ac primùm de Nutritione.

acultas naturalis eſt illa animæ vis, quâ corpus per calorem natiuum nutritur, augetur, & ſimile ſecundùm ſpeciem generat.

t triplex eſt, nutrix, auctrix, & generatrix.

Hinc triplex eſt functio, nutritio, auctio, & generatio.

IN animatis corporibus tria maximè ſunt neceſſaria: conſeruatio indiuidui, eiuſdem quantitas idonea, & conſeruatio ſpeciei. Subſtantia indiuidui varijs ex cauſis tàm internis, quàm externis continuò diſſipatur, leq; eâ ſemper aliquid decedit: quod niſi repararetur alimento, animal citò interiret. Vt itaque illud corpus aliquo temporis interuallo conſeruetur, prima facultas, quæ *Nutrix* dicitur, eſt neceſſaria. Quoniam autem natura rebus ſingulis certam definiuit magnitudinem, vt ſua munera obire poſſet, ſecundo loco *Auctrix* facultas erat neceſſaria, cuius beneficio corpus animatum ad illum terminum perducitur: vnde hæc potentia non formæ in materiâ conſeruationem, ſed viuentis opera veluti finem reſpicit. Tandem cùm animata ſint caduca, corruptionibus obnoxia, ne illorum ſpecies deficerent, *Procreatrix* erat neceſſaria, quâ ſpecies ipſa conſeruatur, licet indiuidua corrumpantur.

Nutrix facultas eſt illa animæ vis, quâ alimentum vi caloris innati in corporis ſubſtantiam conuertitur, vt reparetur id, quod abſumitur.

Illius actio dicitur nutritio, quæ eſt deperditæ corporis noſtri ſubſtantiæ inſtauratio.

Calor natiuus nunquam in corpore otioſus manere ſolet, vt ſuprà ſuit propoſitum, ſed continuò in humidum agit, illudque abſumit, & diſſoluit. Ne igitur contabeſcat animal, & intereat, quod deperditum eſt, debet inſtaurari, vnde ex ſententiâ Hippocratis homo vltra ſeptem dies viuere non poteſt ſine alimento. Atque ita nutritio ſolis viuentibus erit propria; licet enim ignis ab ipſo Ariſtotele nutriri dicatur, & augeri materiâ combuſtibili, non eſt tamen vera nutritio, ſed tantùm impropriè dicta. Ad veram enim nutritionem, & accretionem tria requiruntur ex Ariſtotele. *Primò*, vt ex materia extrinſecùs accedente res nutriatur, & augeatur. *Secundò*, vt idem numero ſeruetur id quod augetur. *Tertiò*, vt non ſolùm toti, ſed ſingulis etiam particulis facta ſit acceſſio magnitudinis. Iam verò in ignis nutritione non manet idem numero ignis, ſed ratione materiæ, quæ comburitur, fit alius, atque alius: neque omnibus eius particulis fit additio magnitudinis, vt propterea vera, & propria nutritio igni non competat, ſed per analogiam tantùm nutritio dicatur.

Dices, ſi in nutritione alimentum conuertitur in ſubſtantiam partium, nutritio non differt à generatione. *Reſpondeo*, non re quidem diſtingui, ſed ratione tantùm: ſcilicet ſecundùm diuerſitatem totius, & partis. Nutritio enim eſt partis ſubſtantiæ generatio, exiguæ portionis carnis iam cõſumptæ: generatio verò totius carnis, & totius ſubſtantiæ. Ideoque illa *adgeneratio partium*, hæc verò ſimpliciter *generatio* à Philoſophis appellatur.

Nutrici facultati quatuor aliæ ſubſeruiunt, attratrix, retentrix, concoctrix, & expultrix.

Earum verò actiones ſunt, attractio, retentio, concoctio, & expulſio.

Illarum vnaquæque duplex eſt, Officialis, et Priuata.

Officialis eſt, quæ non ſolùm partis, in qua exercetur, ſed etiam totius corporis nutritioni inſeruit. Priuata verò, quæ partis tantùm, in qua exercetur, nutritioni inſeruit.

Partes, quæ actiones edunt officiales, publicum munus habere dicuntur, reliquæ verò priuatum. Sic ventriculus, & hepar actionem edunt officialem, quia non ſibi ſolùm, ſed & toti corpori alendo alimentum attrahunt, retinent, concoquunt, & expellunt. Os verò, caro, & ſimilia priuatam actionem edunt, quia alimentum tantùm attrahunt, quod ſufficit ad ſui nutritionem.

Attractrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes familiare attrahunt alimentum.

Quia omnes partes non vnâ, eademque ſubſtantiâ ſunt præditæ, neque temperamento eodem: ideò quodvis alimentum illis nutriendis non eſt æquè aptum, ſed vnaquæque pars ad ſe attrahit illud, quod magis ſibi eſt familiare, per facultatem illam nutricis famulam, quæ attractrix appellatur.

Attractio Priuata per calorem, & ſiccitatem fit.

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos rectos.

Omnes actiones naturales fiunt à temperie, non tamen eâdem omnes; ſed prout diuerſæ ſunt, diuerſo gaudent temperamento. Certum tamen eſt, omnes à calore adiuuari, ſed nunc cum humiditate, nunc cum ſiccitate iunctas. Atque ita attractio partium ſingularum calore, & ſiccitate adiuuatur, & per eas ſolas perficitur, quod de tractione priuatâ eſt audiendũ. Officiales enim actiones non ſolâ temperie perficiuntur, ſed organis etiam indigent certo modo diſpoſitis. Et ſic attractio

BIBLIOTECA … VITTORIO EMAN…

officialis non modò per dictas qualitates, ſed etiam per fibras rectas exercetur, quæ dum ſeſe contrahunt, alimentum alliciunt.

Retentrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes attractum retinent alimentum.

Partes alimentum attrahunt, tanquam ſibi familiare, & amicum, illudque ideò attrahunt, vt eo fruantur. Non poſſunt autem eo frui, niſi aliquandiu retineant: ideò alia neceſſaria fuit facultas, cuius beneficio alimentum in ſingulis partibus retineatur.

Retentio priuata à caliditate, et ſiccitate adiuuatur, ſicut & attractio.

Officialis verò non ſolùm illis qualitatibus, ſed etiam fibris obliquis exercetur.

Partes naturales, quæ officialem actionem exercent, tribus fibrarum generibus intertextæ ſunt, rectis, obliquis, & tranſuerſis. Rectarum beneficio fit attractio, obliquarum retentio, & tranſuerſarum expulſio, vt mox dicetur. Illæ enim omnes fibræ illa munera exercent, ſeſe contrahendo: ſicut omnes muſculi, dum partes varijs motibus agitant, ſeſe contrahendo verſus ſuum principium, illud præſtare ſolent.

Concoctrix facultas eſt illa animæ vis, per quam partes alimentum immutant, ſibique aſſimilant.

Sic cibum tum dicimus cõcoctum eſſe in ventriculo, hepate, & alijs partibus, quãdo in colore, odore, ſapore, & primis qualitatibus, tum etiam in ſubſtantia partibus eſt aſſimilatus. Quod ipſe Galenus voluit, *lib. 8. de compoſitione medicamentorum*, vbi concoctionem vocat alterationem, quæ eò vſque procedit, donec alimentum in partis ſimilitudinem ſit tranſmutatum. Vbi etiã docet, quomodo differat *concoctio à nutritione*, nam concoctio eſt aſſimilatio: nutritio verò vnio illius, quod aſſimilatũ eſt. Ariſt. concoctionem definiuit *perfectionem à calore naturali, & proprio, ex oppoſitis paſſiuis*: quæ nimis philoſophica eſt, & nimis lata, nec coctionum naturam, quæ in corporibus noſtris fiunt, proximè declarat.

Concoctio quælibet corporis noſtri calore, & humiditate perfici ſolet.

Tres apud Philoſophos proponuntur concoctionis ſpecies: *Maturatio*, quæ eſt concoctio, quæ fit in fructibus; *Aſſatio*, quæ fit ab igneo calore, & *Elixatio*, quæ fit à calido, & humido. Concoctio, quæ fit in corpore noſtro, eſt elixatio quædam, vel alteratio elixationi ſimilis. Fit enim à natiuo noſtro calore, qui multo humore eſt temperatus, tum etiam alimenta, vt bene concoquantur, multo humore perfuſa eſſe debent.

Nota, concoctionem officialem ab his qualitatibus tantùm perfici, nec vllis fibris indigere, quemadmodum reliquæ tres actiones, nutritioni ſubſeruientes.

Triplex autem fit concoctio in corpore noſtro, nimirũ chyloſis, hæmatoſis, & ὁμοίωσις. Chyloſis fit in ventriculo, hæmatoſis in hepate, & ὁμοίωσις, in ſingulis partibus.

Harum coctionum modus, earumque excrementa, in *ſectione de humoribus* fuerunt propoſita. Si quis tamen pleniorem earum expoſitionem deſideret, & controuerſias, quæ circa illas excitari ſolent, conſulat Andream Laurentium in *Hiſtoria Anatomica*, vbi hæc omnia fusè, & perſpicuè more ſuo exponit.

De concoctione in genere hoc peculiare notetur Theorema, à Philoſophis, & Medicis conceſſum, quod ſcilicet omnis concoctio fiat incraſſando.

In laudabili concoctione humidum cum ſicco permiſcetur, & partes humidæ, ad alendum magis aptæ, cum terreis alimentarijs vniuntur; portio verò humida tenuior, magiſque diſſipabilis, actione caloris abſumitur, vnde coctio procedit incraſſando.

Verùm ſequentia contrarium videntur demonſtrare, *Primò* enim chylus ex pane confectus, eo tenuior eſt, ſanguis chylo, ſpiritus ſanguine, qui ex ijs conſequenter generantur.

Deinde, vrinæ crudæ appellantur, ſi tenuiores ſunt, vel craſſiores: ergo coctio in certa ſubſtantiæ moderatione conſiſtit, non autem in craſſitie.

Ad *Primum reſpondeo*, in ſingulis coctionibus craſſa excrementa ſecerni, quæ reliquam maſſæ alimentariæ partem relinquunt tenuiorem. Illa tamen ex ſe, & ab excrementis diſtincta, craſſior euadit: & hæc etiam ſola dicitur concocta, reliqua verò ſecreta vt inutilis. Illa enim, quæ ſecernuntur, non ſunt propriè materia coctionis ſubiecta, ſed illud tantùm coctionis ſubiectum dici debet, quod, ſecretis excrementis, idoneum eſt ad concoctionem, à quo factâ omni excrementorũ ſecretione, conſtat aliquid neceſſario toto tempore coctionis vi caloris aptum effluere, atque ita rem ipſam, quæ coquitur, craſſeſcere.

Ad *ſecundum reſpondeo*, vrinas illas, quæ ob nimiam craſſitiem crudæ appellantur, craſſitiem illam non habere ex propriâ ſubſtantiâ, ſed ex alterius rei craſſæ permixtione, quæ non potuit ſeparari propter defectum concoctionis, quæ beneficio caloris heterogenea ſeparare ſolet.

Facultas expultrix ea eſt, per quam partes poſt concoctionem res ſibi inutiles expellunt.

Quidquid à partibus fuit attractum in illarum ſubſtantiam totum tranſmutari nequit, ſed ſemper alienum remanet quippiam, quod concoctionem accipere non poteſt: ideò tanquam alienum, & ſuperfluum expelli debet, quod *Excrementum* hac ratione appellatur. Neceſſaria idcircò fuit illa facultas, quâ aliena foras expelluntur, nequid naturæ noceant. Imò partes officiales non ſolùm excrementa, ſed etiam ſubſtantias vtiles expellunt, dum ſcilicet totum alimentum non poſſunt in ſuam naturam conuertere, poſtquam illud aliquandiu retinuerunt, eoque oblectatæ ſunt, tanquam onus ſuperfluum, & inutile pondus ad alias partes deponunt. Et hac ideò ratione ipſæ ſubſtantiæ alimentariæ excrementa vtilia appellantur ratione partium, quæ eas expellunt, quia, quodcunque expellitur, vel excernitur, excrementum communi vocabulo ſolet nuncupari.

Expulſio priuata per calorem, & ſiccitatem fit.

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos tranſuerſos.

Nulli debet eſſe mirum, cur attractio, retentio, & expulſio, cùm ſint actiones valdè diuerſæ, ab ijſdem qualitatibus perficiantur, nempe calore, & ſiccitate; nam hoc peculiariter demonſtrat, ſuperiorem actionum cauſam eſſe agnoſcendam, quàm temperiem, quæ eſt tantùm inſtrumentum formæ. Sic vno, & eodem inſtrumento artifex diuerſa admodum opera perficere ſolet, licet negandum non ſit, diuerſos caloris, vel ſiccitatis gradus ad hanc, vel illam actionem magis requiri, qui tamen nobis ſont incogniti.

Fibræ verò tranſuerſæ expulſionem officialem valdè iuuant, quia illę potiſſimùm dum contrahuntur, partem comprimunt, per compreſſionem autem fit expulſio.

COROLLARIVM.

Facultatem, & functionum nutritioni miniſtrantium numerus mancus, & deficiens quamplurimis videtur, quia præter functiones iam allatas multæ aliæ proponuntur à Galeno, & alijs auctoribus: at quot functiones reperiuntur, tot etiam facultates earum cauſę erunt agnoſcendæ.

Primò igitur Galenus appetentiam in ventriculo

conſti-

onſtituit, non ſolùm animalem, quæ ſenſu percipitur, fames appellatur: ſed etiam naturalem, quâ conueiens alimentum naturali appetitu deſiderat, quà etiam ædita ſunt ſingulæ corporis partes.

Secundò, idem Galenus, præter iam dictas facultates, cretiuam & diſtributiuam enumerat. *Primo* enim *de cultat. nat.*, cùm docuiſſet concoctricem in venis & artibus ineſſe, addit, opus eſſe ſecretrice, vt ea quæ ſuerflua, vel inutilia ſunt, ab vtilibus ſeparentur, deinde cpellantur: Et 5. *de ſymptomatum cauſis*, ſymptoma recenſet quæ ſecretionis, & diſtributionis virio conngunt, icterus enim ſecretionis defectu fit, atrophia erò diſtributionis.

Tertiò, appoſitio, & aſſimilatio à reliquis prædictis ifferunt, ergo plures ſunt conſtituendæ.

Ad *primum reſpondeo*, Appetentiam ab attractione on differre reipſa, ſed tantum ratione; eſt enim inſita la attrahendi vis non promiſcuè, ſed cum delectû, ilus ſcilicet, quod partibus familiare exiſtit.

Ad *ſecundum reſpondeo*, diſtributionem & ſecretioem non eſſe diſtinctas facultates, ſed potiùs mixtas, uæ ad aliarum operationes conſequuntur. Diſtributio nim alimenti per corpus vniuerſum fit, alijs partibus xpellentibus, in quibus humor redundat, alijs verò rahentibus, in quibus deficit, vt ipſe Galenus teſtatur. tque ita partim ab attractrice, partim verò ab expulrice dependet. Sic etiam ſecretio tum ſolet fieri, cùm etentrix partium facultas illud, quod ſibi vtile eſt, ſerat, expultrix verò inutile expellit.

Ad *tertium reſpondeo*, appoſitionem, & aſſimilatioem non eſſe ab aliqua facultate peculiari, ſed varios antùm eſſe concoctionis gradus, ita vt à primo alterationis motu vſque ad perfectam *ἑνωσιν* per intermedia rogrediatur.

Quòd autem à Galeno iſta omnia proprijs, ac diſtinctis nominibus doceantur, hoc factum eſt clarioris doctrinæ gratià, non autem quòd ſint reuera diſtinctæ ab lijs actionibus.

CAPVT IV.

De Auctrice facultate, & de Accretione.

Auctrix facultas eſt illa vis animæ, quâ corpus ex alimento in ſuam ſubſtantiam conuerſo, in omnem dimenſionem extenditur, & iuſtam magnitudinem conſequitur, ad actiones conuenientes exercendas.

Hinc Auctio, ſiue Accretio eſt corporis in quamuis dimenſionem, ſcilicet in longum, latum, & profundum ampliatio.

HInc diſtinguitur accretio *naturalis* ab ea, quæ *arte* fit, illa enim quæ artificioſè augentur, vel extenduntur, tantum amittunt in longitudine, verbi gratià, quantum illis accedit in latitudine, & contrà. Diſtinguitur etiam hoc modo vera accretio à *pinguefactione*, quia pinguefactio non fit ſecundùm omnes dimenſiones, ſed maximè tantum ſecundum profunditatem. Diſtinguitur etiam ab accretione lapidum, & metallorum, quæ fit per *iuxta poſitionem*, non autem per internam partium amplificationem, ex alimento per nutritionem conuerſo. Eadem enim viâ procedit ac nutritio, eadémque materia partes augentur quâ nutriuntur.

Licèt accretio fiat per viam nutritionis, ab ea tamen realiter diſtinguitur.

Auctrix iſta facultas, ita coniuncta eſt nutrici, vt citra illius opem nequeat compleri. Vnde multi vnam, eandémque facultatem eſſe aſſeruerunt, propterea auctricis nulla eſt propria actio diuerſa à nutrice, ſed quando tantum reparatur ex alimento confecto, quantùm quotidiano effluuio perierat, tunc corpus ſimpliciter nutriri dicitur, quando verò plus reponitur, tunc augetur, & accreſcit. Sed magis, & minus non variant actionis ſpeciem, quare facultas auctrix à nutrice non erit diuerſa, cùm vnum & idem habeat obiectum, nempe nutrimentum.

Certum tamen eſt has duas facultates plurimùm inter ſe differre, idque multis modis: *Primò* enim fine inter ſe differunt. Nutricis enim finis eſt inſtauratio partium conſumptarum: Auctricis verò inſtæ magnitudinis acquiſitio. *Secundò* differunt formâ, nutritionis enim forma eſt vnio alimenti, accretionis verò motus extenſionis. *Tertiò* differunt modo mutationis, in nutritione enim nulla fit mutatio corporis ſecundùm locum, at quod augetur locum mutat, quod enim augetur maiorem occupat locum. *Quartò* differunt ratione temporis, nutritio enim omni tempore fit, accretio verò definitum habet durationis tempus.

Accretionem autem non fieri ex redundantia alimenti, peractà ſcilicet nutritione, inde patet, quod creſcere, & augeri videantur, qui paucà admodum vtuntur nutritione, vt patet in pueris, & adoleſcentibus morbo detentis, qui licet valdè emaciati, continuò tamen creſcunt propterea quod auctrix facultas ea potiſſimum ætate operatur, & ita potens eſt, vt ipſi nutrici alimentum ſubripiat, ad partes ſolidas augendas: Accretio enim fit circa ſolidas partes potiſſimùm, oſſa nimirum ad quorum extenſionem totum corpus extenditur. Ideò auctricis vi alimentum ad illas partes rapitur, & carnoſæ debito ſuo nutrimento defraudantur: vnde qui creſcunt, vt plurimùm macilenti apparent: Contrà verò multi conſpiciuntur pingues, & bene ſaturati, atque opiparè viuentes, qui tamen debitam, & decentem corporis proceritatem non attingunt.

Licet autem auctrix facultas, & nutritiua idem habeant obiectum, ſcilicet nutrimentum, eo tamen vtuntur diuerſo reſpectu. Nutritiua enim facultas eo vtitur, quatenus ſubſtantiam partis conſeruat ſimpliciter. Auctrix verò quatenus ſubſtantiæ magnitudinem, & iuſtam quantitatem intendit. Nam quamuis ſubſtantia, quæ nutritione acquiritur, quanta ſit; quoniam materialis ſubſtantia, abſque quantitate conſiſtere nequit: nutritio tamen ſubſtantiam non reſpicit, quatenus habet quantitatem, ſed tantùm quatenus eſt ſubſtantia. Accretio verò eam ſubſtantiam reſpicit, non quatenus eſt ſubſtantia, ſed quatenus habet quantitatem. Sic quatenus mutatur ſanguis in carnem, verbi gratià, eatenus eſt nutritio, quæ ſolam carnis reſpicit ſubſtantiam: quatenus verò mutatur in carnem maiorem, eatenus eſt accretio, quæ non reſpicit ſubſtantiam carnis, ſed tantum illius quantitatem.

Terminus accretionis non eſt continuus vſque ad finem vitæ, ſed vt plurimùm ad vigeſimum quintum, vel trigeſimum ætatis annum extenditur.

Vnicuique corpori viuenti certus magnitudinis terminus eſt à natura conſtitutus: ideóque tamdiu creſcit corpus viuens, quamdiu ad terminum illum non peruenit. Cum verò debitam ſuam magnitudinem aſſecutum eſt, ex præſcripto naturæ, in ea acquieſcit, neque vlteriùs in creſcendo progreditur. Deinde, cùm accretio pendeat immediate ab extenſione ſolidarum partium ſecundum trinam dimenſionem: ſequitur corpus tamdiu creſcere, quamdiu ſingulæ illius partes poſſunt hoc modo extendi. Iam autem progreſſu ætatis ob continuam humidi primigenij reſolutionem à calore natiuo factam ſolidæ illæ partes ita tandem indurantur, & exſiccantur, vt ampliùs nō ſint idoneæ ad extenſionem.

Quamuis autem poſt dictum tempus auctrix facultas non amplius operetur, non tamen corrumpi, aut otioſam manere dicendum eſt, vt voluerunt quidam; quia non eſt neceſſe animæ facultates ſemper eſſe in actu ſecundo, & operari: non enim ſemper intelligimus actu, genetamus, aut loco mouemur, & propterea quoque non eſt neceſſe nos ſemper augeri, ſed facultates feriantur, cùm finem propoſitum ſunt adeptæ. Sic etiam auctrix ceſſat adepto fine, nimirum iuſto magnitudinis termino. Deinde eſt impedita, quia non habet ſubiectum diſpoſitũ,ſcilicet corpus extenſioni aptũ. Eſt igitur duplex cauſa:vna à fine,altera à ſubiecto deſũpta.

COROLLARIVM.

Hinc ſeſe offert problema ſcitu dignum: cur omnes homines ad eandem magnitudinem non perueniant, ſed quidam ſint alijs multo procerioris, quidam verò breuioris ſtaturæ? *Reſpondeo*, triplicem eſſe huius rei cauſam: *Prima* deſumitur ex diuerſa corporum diſpoſitione: quò enim corpora ſunt humidiora, & calidiora, eò ſunt aptiora ad extenſionem, magiſque, & citius creſcunt, quàm frigida,& ſicca, quorum partes non ita ſunt extenſioni aptæ. *Secunda* ſumitur ex nutritione: quò enim perfectiùs, & copioſiùs nutritur corpus, eò etiam magis, & velociùs creſcit, & quò imperfectiùs, & parcius, eò minùs,& tardiùs. *Tertia* ſumitur à ſimilitudine parentum: ex proceris enim parentibus filij proceri, ex paruis parui oriuntur, quia ſemen omnium partium ideam, omneſq; earum conditiones transfert à parentibus in liberos.

CAPVT V.

De Generatrice facultate, & de Generatione.

Generatrix facultas eſt ea vis animæ, quâ homo ſibi ſimile producit, ad perpetuam ſpeciei conſeruationem.

Hinc generatio eſt ſui ſimilis productio.

Generatio apud Philoſopos duplex eſt, vniuoca, & æquiuoca. *Vniuoca* dicitur ea, in qua vnumquodque ſibi ſimile generare ſolet: talis eſt generatio omnium animalium perfectorum. *Aequiuoca* verò eſt, in qua res diuerſæ, & diſſimilis naturæ generantur: talis eſt generatio animalium imperfectorum,quæ ex putredine oriuntur. Ergo perfectis animalibus potiſſimum competit generatio vniuoca: vnde muli,& eunuchi non ſunt apti ad generandum. Hinc patet, generationis nomen non ita latè vſurpari apud Medicos, quemadmodum apud Philiſophos; qui omnem formæ in materiam introductionem generationem appellant: hic verò tantum ſumitur pro ſui ſimilis productione, & *procreatio* appellatur.

Generatrici facultati duæ aliæ ſubſeruiunt: alteratrix, & conformatrix.

Alteratrix eſt,quæ ſubiectam generationis materiam alterat, & immutat.

Subiecta generationis materia eſt ſemen, quod inuariarum partium naturam tranſire nequit, niſi prius omnes illius qualitates, tam primæ, quam ſecundæ, variè immutentur: ideò tributa eſt animæ peculiaris facultas, quæ munus iſtud perficiat, alteratrix,ſeu immutatrix ideò appellata.

Conformatrix eſt, quæ toti corpori, & ſingulis eius partibus debitam formam, & figuram largitur.

Seminalem materiam alteratam, & præparatam excipit facultas conformatrix, ex eâque omnes corporis partes effingit, & vnicuique harum debitam magnitudinem, figuram, ſitum, connexionem, & alia omnia, commodè aſſignat, quæ ad cuiuſque peculiares actiones commodè exercendas requiruntur.

COROLLARIVM.

Reliqua omnia, quæ à facultate generante dependent, fuſiùs exponentur in *ſequenti ſectione*, in qua de hominis procreatione agetur.

CAPVT VI.

De Facultate Vitali.

Facultas Vitalis eſt ea vis animæ,per quam ſpiritus vitales in corde generantur, & vita in toto corpore conſeruatur.

Peculiarem eſſe in corde facultatem à reliquis diſtinctam,indicant ſpiritus: qui magnâ copiâ à corde influunt in arterias. Omnis autem ſpiritus eſt alicuius facultatis inſtrumentum. Facultas autem illa ſpiritus vitales generat in corde, qui ſpiritus ſunt ſubiectum caloris influentis, quæ duo in ſingulas corporis partes diffunduntur, earûmque calorem, & ſpiritum inſitum conſeruant. Cùm autem in calore inſito vita conſtituatur, illius conſeruatio erit vitæ conſeruatio; vnde hæc facultas Vitalis, ſeu vitam conſeruans,rectè appellatur. Atque adeò vita erit actio ab illa facultate, tanquàm effectus à ſua cauſa, dependens.

Vitali facultati miniſtrant pulſus, & reſpiratio.

Malè aſſerunt quidam,pulſum eſſe præcipuam actionem vitalem, eamque à facultate vitali dependere immediatè: nam vita, vt diximus,ab illa proximè dependent; pulſus verò eſt tantùm actio illi miniſtrans, oritúrque à facultate pulſifica, cuius tantùm vis eſt, cor, & arterias dilatare, & conſtringere, quomodo facultati vitali inſeruit.

Pulſus eſt functio cordis, & arteriarum, compoſita ex ſyſtole,& diaſtole, cum intermedia quiete,orta à facultate pulſifica cordis, ad ſpirituum vitalium generationem adiuuandam, eorumque diſtributionem per totum corpus efficiendam.

Pulſus cordis,& arteriarum ex tribus partibus componitur: diaſtole nimirum, ſyſtole, & intermediâ quiete. Per *Diaſtolen* cor,& arteriæ implentur.Cor quidem dum dilatatur, aërem attrahit à pulmonibus per arteriam venoſam, & ſanguinem à vena caua, vt ex illis in ſiniſtro ſinu commixtis ſpiritus generetur. Arteriæ verò dum dilatantur, ſpiritus attrahunt à corde, iiſque implentur,tunc etiam aërem externum per orificia, quæ ad cutem deſinunt. Et hoc modo fit *tranſpiratio*, quæ aeris externi intromiſſione calorem internum contemperat, & fouet; omne enim calidum frigido moderato conſeruatur ex Hippocrate.

Per *ſyſtolen*, ſiue conſtrictionem cor fuliginoſa excrementa, ex ſpirituum generatione orta, per arteriam venoſam ad pulmonem expellit. Arteriæ etiam fuliginoſos vapores in ipſis contentos per inſenſibilem tranſpirationem expellunt, & ſpiritus ad partes maiori copiâ amandant.

Denique inter ſyſtolen,& diaſtolen *intermedia* quies contingit,quia non poteſt fieri tranſitus ab vno contrario ad aliud, niſi per medium.

Dubium eſſe poteſt, quò feratur ſanguis, & ſpiritus in corde contentus, dum illud conſtringitur? *Reſpondeo*:duas eſſe auriculas in corde,vnam ſcilicet in dextro ſinu, alteram verò in ſiniſtro; illæ autem dilatantur, dum

m cor conſtringitur, atque ita implentur; dextra nirum ſanguine in dextro ſinu contento; ſiniſtra verò ritibus, qui in ſinu ſiniſtro continentur.

Ad pulſum autem efficiendum tria requiruntur: fa- ltas, inſtrumenta, & vſus.

Primò requiritur facultas pulſifica, quæ eſt primariû ens, & principale. Secundò inſtrumenta requiruntur ſui apta, nimirum cor, & arteriæ, quæ à facultate illa mmouentur. Tertiò denique requiritur vſus, & neſſitas, facultatem ad agendum impellens, nimirum rituum generatio, caloriſque natiui conſeruatio.

Reſpiratio eſt actio partim animalis, partim natulis, quâ per os ducitur aër ad pulmones, diſtento orace, & vapor fumidus excluditur, eodem contra- , ad natiui caloris conſeruationem, & ſpiritus vi- is generationem.

Reſpirationis, ſicut & pulſus tres ſunt partes: *inſpitio, & expiratio, & intermedia quies*. Inſpiratione orax dilatatur per muſculos huic rei deſtinatos, & ad oracis dilatationem pulmo etiam dilatatur, ne vaum detur in illa cauitate, atque pulmo aëre impler, tanquam ſollis, eoque aëre inſpirato cordis æſtus mperatur, & ſpiritus vitales generantur, vt dictum . Expiratione verò thorax, & pulmo contrahuntur, éque contrahendo, aërem calidum, & fuliginoſos pores à corde emiſſos foras excludunt.

Ad reſpirationem etiam efficiendam tria concurrunt: ultas, inſtrumentum, & vſus.

Primò, concurrit facultas animalis, muſculos thocis mouens, tum etiam naturalis inſita, quæ pulmom impellit ad motum, vt cordi auxilietur.

Secundò, concurrunt inſtrumenta, ſeu partes omnes ſpirationi dicatæ. Ac *denique* vſus, ſeu neceſſitas ſpirandi, ad calorem cordis ventilandum. [*conſ. elet. I. 103. &c.*]

COROLLARIVM.

Maximè controuertitur, an reſpiratio ſit purè anialis, an verò mixta, ſcilicet, partim animalis, partim turalis? Cuius rei elegantem diſputationẽ vide apud aurentium quæſt. 20. lib. 9. Horſtium de natur. human.

CAPVT VII.

e Facultate, & Functione animali, ac primùm de principibus facultatibus.

acultas animalis eſt ea vis animæ, per quam homo ſenſum, motum, & principes animi functiones exeret. rincipes ſunt tres; imaginatio, ratiocinatio, & memoria.

naginatio eſt illa actio animæ, quâ omnium obiectorum ſpecies, quæ ſenſibus externis offeruntur, percipiuntur, & à ſe inuicem diſcernuntur.

VNuſquiſque ſenſus proprium, & peculiare habet obiectum, (vt infrà apparebit) cuius ſpeciem reipit in proprio organo: eam tamen non dijudicat; hoc nim pertinet ad ſolam imaginationem, ad quam feintur ſpecies per ſpiritus, qui à cerebro influunt per eruos ad ſenſuum inſtrumenta. Cùm igitur cerebrum t ſedes principum facultatum, dum ſenſuum diuerſoum obiecta illi cõmmunicantur, primò illa in imagiatione repræſentantur, & à ſe inuicem diſtinguuntur, uod ſenſus peculiares nequeunt præſtare: viſui enim, erbi gratia, lactis albedo ſola repræſentatur, non an:m dulcedo; guſtui verò contrà, dulcedo, & non albeo; At imaginatio vtrumque ſimul percipit, & rectè diſtinguit, cuius ſenſus ſint obiecta. Præterea imaginatio non ſolùm res præſentes, ſicut ſenſus, ſed etiam abſentes percipit, & in animo repræſentat, multaque inde componit, quæ ſimul nunquam extiterunt, ex analogia tamen eorum, quæ ſenſibus ſunt conſpicua.

Philoſophi eas animi operationes, quas nos ſub imaginatione cum Galeno complectimur, in duas ſpecies diſtinguunt, ſcilicet in ſenſum communem, & phantaſiam, ſiue imaginationem; voluntque ſenſum communem ſpecies tantùm percipere obiectorum præſentium, imaginationem verò etiam res abſentes ſibi proponere, ac ſi præſentes eſſent, necnon res quæ non ſunt, quæ etiam ſunt impoſſibiles, ſibi proponere. Cum autem hæc tantùm differant modo operandi, non eſt neceſſe à facultatibus ſpecie diuerſis dependere.

Ratiocinatio eſt illa animæ actio, per quam homo diſcurrit, intelligit, & ratiocinatur.

Hæc homini eſt peculiaris, cum reliquæ ſint etiam brutis communes. Illa autem ſpecies rerum ab imaginatione recipit, eaſque diuidit, ac componit, earúmque naturam, & eſſentiam inueſtigat, diſcurſus beneficio, necnon bona à malis, & vera à falſis diſtinguit, ex iiſque multa elicit, quæ ſub ſenſum non cadunt, quæ tamen vera eſſe mens certò cognoſcit. Hinc ortæ ſunt omnes ſcientiæ, quæ adhuc ſublimioris huius facultatis vi addiſci, & edoceri ſolent.

Memoria eſt illa animæ operatio, quæ receptas rerum ſpecies retinet, & conſeruat.

Rerum ſpecies ſemel in animo receptæ, diu conſeruantur: ita vt longo etiam tempore, poſtquàm à ſenſibus ſunt perceptæ, menti, & imaginationi repræſententur. Ideò conſtituta eſt tertia facultas à reliquis diſtincta: quæ omnes illas ſpecies conſeruat, tanquam horreum quoddam, ex quo illæ depromuntur, quando opus fuerit.

Philoſophi aliam operationem conſtituunt diſtinctam à memoria, ſcilicet *reminiſcentiam*, quæ illa reducit, quæ memoria exciderunt, ea colligendo ex iis, quæ adhuc retinentur. Putamus tamen cum Galeno, reminiſcenriam eſſe opus memoriæ, cùm ſe reflectit in ſeipſam. Memoriæ enim opus non eſt, rerum ſpecies ſolùm retinere, vt multi putant: (ita enim non eſſet potentia cognoſcens, ſed ſeruans tantùm ſpecies;) ſed memoriæ eſt recordari rerum abſentium, vt res ſunt actæ: atque ita *reminiſci* eſt memoriæ vlterior quidam motus, non actio diuerſa. [*conſ. Melet. I. 131. 132.*

COROLLARIVM.

Celebris quæſtio inter Medicos ſolet agitari, an facultates principes in cerebro locis diſtinguantur: quam vide apud Laurẽntium, *quæſt.* 2. *lib.* 10. egregiè pertractatam.

CAPVT VIII.

De Somno, & Vigilia.

Ad functiones cerebri internas referuntur Somnus, & Vigilia: de iis ergo nunc agendum.

OMnes Philoſophi Somnum, & Vigiliam referunt ad ſenſum communem. Volunt enim ſomnum eſſe illius, atque adeò ſenſuum exteriorum ceſſationem; vigiliam verò actum, & exercitationem eorundem: Vnde cùm nos ſenſum communem ſub imaginatione complectamur, cùm & inſomnia (de quibus acturi ſumus) ad imaginationem ſpectent etiam ſtrictè ſumptam, ideò aptus hic erit de his agendi locus.

Eſt

Eſt autem ſomnus quies, ſiue ceſſatio ſenſuum interiorum, & exteriorum, ad corporis recreationem inſtituta.

Vigilia verò nihil aliud eſt, quam eorundem ſenſuum liberum exercitium.

Per ſenſus interiores hîc intelligimus potiſſimùm actionem illam internam, per quam fit receptio ſpecierum, quæ à ſenſibus externis feruntur ad imaginationem: illa enim operatio per ſomnum ceſſare ſolet, non autem imaginandi actio, ratiocinandi, aut memorandi, quæ inter dormiendum non rarò exercentur. Imò ipſorum ſenſuum non eſt omnimoda ceſſatio: dormientes enim violenta percipiunt obiecta, vt clamores, concuſſiones, & alia huiuſmodi, atque ita licèt ſomnus dicatur priuatio, Vigilia verò habitus; non eſt tamen priuatio totalis, ſed huiuſmodi, vt ab ea ad habitum facilis ſit regreſſus, atque ita veræ priuationis eſſentiam non complet.

Cauſa ſomni proxima, & immediata eſt ſpirituum detentio, & prohibitio, ne influant in organa ſenſus, & motus.

Probibetur autem influxus ſpirituum à vaporibus, cerebrum oppulentibus, illiuſque meatus obſtruentibus.

Somnus naturalis, & quietus tunc ſolet fieri, quando vapor benignus, & veluti roridus ex alimentis in cerebrum fertur, eiúſque ventriculos, & meatus perfundit, vt ſpiritus retineantur, & animales actiones conſopiantur. Quòd autem ex huiuſmodi vaporibus in cerebrum delatis ſomnus excitetur, inde patet, quòd ex copioſo cibo, & potu, meri potiſſimùm, ſomnus longus, & profundus excitetur, at ex his multi vapores ad cerebrum feruntur: Qui verò ſobrij valde ſunt, aut inedias patiuntur, parum dormiunt: quia pauci vapores ad cerebrum feruntur, qui citò diſſipantur. Tunc enim ſomnus ceſſare ſolet, poſtquam vapores illi à calore natiuo fuerunt reſoluti.

Probibent etiam ſpirituum influxum ea, quæ illos multum diſſipant, vel obtendunt, aut alio quouis modo ſiſtunt.

Præcipua ſomni cauſa, ſpirituum influxum prohibens, eſt vaporum copia ad cerebrum delata. Sunt tamen multæ aliæ, quæ minùs efficaciter, aut ſaltem minùs naturaliter idem præſtare ſolent. Verbi gratiâ, quando ſpiritus animales ſunt ita exoluti per diuturnos labores, intenſiores animi cogitationes, ſtudia, & curas, vt non ſuppetat ſufficiens eorum copia ad influxum ordinarium efficiendum, ſed natura eos retineat, & calorem influentem, ad deperditorum reparationem. Sic etiam à rebus frigidis aſſumptis, vel admotis, ſpiritus quaſi congelati ſubſiſtunt, & intercipiuntur. Siſtuntur etiam non rarò ſpiritus ab ijs, quæ animum demulcent, & in quiete conſtituunt, qualia ſunt ſuauis cantus, ſtrepitus aquarum, ceſſatio cogitationum, animi ſecuritas, & alia huiuſmodi.

Finis denique ſomni eſt virium animalium, & totius corporis inſtauratio.

Per ſomnum vires animales primariò inſtaurantur, quia illæ longa, & multiplici ſenſatione defatigatæ, ſomni beneficio reſtituuntur, & ſpiritus per vigilias exhauſti inſtaurantur, membraque motu defatigata, ad priſtinam naturam, & functiones redeunt. Deinde ſomnus quoque conducit ſecundariò ad actiones naturales felicius perficiendas, quæ per animales operationes in vigilia quodammodo impediuntur. Tempore enim ſomni, calore intus ſe recipiente, coctiones meliùs fiunt, nouaque materia ſpiritibus gignendis ſuggeritur, excrementa mitigantur, & minuuntur, meliúſque concoquuntur. [*Melet. I. 142.*]

CAPVT IX.

De Somnijs,

Inſomnium eſt phantaſma rei alicuius ſenſilis, animali inter dormiendum occurrens.

Dvm animal vigilat, & exercet ſenſus exteriores, deferuntur ab obiectis ſenſibilibus ſimulachra ad cerebrum, & vi ſpiritus animalis impreſſa, ibi conſeruantur. Quando igitur idem animal dormit, & ceſſat à ſenſibus exterioribus; tunc ſimulachra illa, niſi impuritate aut turbulento motu ſpiritus animales obſcurentur, & obliterentur, rurſus animali in ſomno occurrunt, & apparent: quo fit, vt animal iudicet, ſe reuerà ſenſibus externis res illas cognoſcere, quæ à ſimulachro repræſentantur.

Contingunt autem vt plurimùm inſomnia horis matutinis, quia manè peractâ digeſtione, purior eſt ſpiritus animalis, propter vaporum craſſorum reſolutionem, & abſumptionem à calore natiuo: ideóque tunc clariùs, & perfectiùs ſpecies rerum imaginationi offeruntur, & repræſentantur. Quemadmodum enim in aqua turbata nulla penitus effigies, aut valde deformis repræſentatur; ita in cerebro magna halituum copia detento, aut nulla penitus inſomnia formantur, aut valde indiſtincta, & minimè cohærentia.

Inſomnia autē ſunt vel ſupernaturalia, vel naturalia.

Supernaturalia ſunt vel diuina, vel diabolica.

De his agere non eſt locus, ſed ea ad Metaphyſicos, vel Theologos relegamus.

Naturalia fiunt, vel ex relictis veſtigijs imaginum, interdiu formatarum: vel ex certa quadam corporis diſpoſitione.

Pleraque ſomnia oriuntur ex imaginibus earum actionum, quas interdiu exercuimus; illæ enim, quia nuper in ſpiritus animales impreſſæ ſunt, ideò etiam firmiùs hærent, & per operationem imaginationis nocturnæ faciliùs renouantur.

Fiunt etiam vt plurimùm ex variâ corporum diſpoſitione, varióque eorum temperamento. Sanguineis enim colores rubri, conuiuia, muſici contentus, nuptiæ, oſcula, res venereæ, horti, & id genus alia ad voluptatem pertinentia, per ſomnum repræſentari ſolent: Bilioſis colores flaui, rixæ, bella, homicidia, incendia, volatus, & ſimilia: Pituitoſis colores albi, aquæ, nauigationes, nationes, ſubmerſiones, piſces, & alia huiuſmodi: Melancholicis colores nigri, tenebræ, cadauera, ſepulchra, & ſpectra diabolica.

Nota tamen, aſtrorum influxum non rarò concurrere cum corporis diſpoſitione ad inſomnia efficienda, & illa potiſſimùm aliquam habere ſolent ſignificationem. [*Meletem. I. 144.*]

CAPVT X.

De Facultatibus minùs principibus.

Facultates minùs principes duæ ſunt, ſentiens, et mouēs.

Sentiens facultas eſt ea vis animæ, per quam obiecta externa per medium idoneum delata in proprijs organis percipiuntur.

Illius verò actio ſenſus, ſiue ſenſatio appellatur.

Ad ſenſum autem efficiendum quatuor requiruntur: primùm, inſtrumentum bene diſpoſitum; ſecundùm, obiectum proportionatum; tertium, medium per quod fit multiplicatio ſpecierum à re ſenſibili; quartum, conueniens diſtantia inter obiectum, & ſenſum,

Digitized by Google

hium, vt rectà illius perceptio fieri poſſit.
Eius ſpecies ſunt quinque, viſus, auditus, olfactus, guſtus, & tactus.
Viſus eſt ſenſus, quo homo obiectum viſibile per medium diaphanum, actu illuminatum, oculis percipit.
Auditus eſt ſenſus, quo homo obiectum audibile, per edium *ἀὴρ*, id eſt, *ſonis deferẽdis aptũ*, auribus percipit.
Olfactus eſt ſenſus, quo homo obiectum olfactile, per edium *διαφὴν*, naribus percipit.
Guſtus eſt ſenſus, quo homo obiectum guſtabile, per edium *ὑγρόν*, linguâ percipit.
Tactus eſt ſenſus, quo homo obiectum tactile, per edium *σάρξ*, quauis corporis parte carnoſâ, & nerſa percipit.
Facultas mouens eſt illa animæ vis, quâ homo virtupropriâ ſe mouet localiter.
Hæ omnes facultates, & functiones minùs principes n exactè edocentur in Phyſicis, vt in ijs tempus non terendum exiſtimemus. [*Melet. l. c. 22. &c.*]

PHYSIOLOGIÆ
SECTIO SEPTIMA.
De Hominis procreatione.
CAPVT PRIMVM.
De ſemine vtrinſque ſexus.

hominis procreationem duo ſexus requiruntur, mas nimirum, & fœmina: ex quorum mutuo congreſſu ſemen prolificũ ab vtroq; effunditur, ex quo in vteri inum recepto, prima fœtus rudimenta componuntur. autem ſemen humanum ſubſtantia humida, & ſpiituoſa, in teſtibus elaborata, ex reſiduo tertia coctionis alimento, hominis formam poteſtate continens, & ad fœtus partes producendas non ſolum virtualiter, ſed & materialiter concurrens.

MVlti ſolent aſſerere ſemen ex ſolo ſanguine in hepate confecto generari: ex eo commoti, quòd videantur vaſa ſpermatica deferentia ... guine turgida, ſicut aliæ venæ, & per nimios coitus guis ſoleat effluere. Verum cùm iſta materia vim, deam totius corporis referre debeat, ita vt ſimilinem liberorum cum parentibus illi potiſſimum adbere ſoleamus; ſatius eſſe ducimus aſſerere, illam ngulis partibus deriuari, ex reſiduo ſcilicet alimenti iæ concoctionis, quod quia à partibus non fuit valmmutatum, non eſt mirum, illud ideam ſanguinis uc retinere. Non eſt tamen exiſtimandum, ex mini: quibuſuis particulis, quæ cogitatione potiùs, quàm ſu poſſunt comprehendi, materiam iſtam deriuari, ex ſingulis partibus ſimilaribus, quæ ſenſibilia coris noſtri elementa vocantur, potiſſimùm verò à ıcipibus, quæ ſpiritus illos viuificos, totius ideam, characterem referentes, ſuppeditare poſſunt.
Ad id verò, quod *obijciunt*, ſanguinem per nimios tus excerni, *Reſpondeo*, naturam ſeminalem, antem in teſtibus elaboretur, ſanguinis ideam referre, a ex illo facta eſt, in partibus tamen aliquatenus imtato, & quandam in ijs elaborationem adepto.
n ſemine duæ ſunt partes, Spiritus, & Craſſamentũ. piritu um beneficio ſemen turget, & ſpumeſcit. Turquidem, quia ſpiritus ſunt valde mobiles, & impe facientes: ſpumeſcit verò, quia ab iſdem ſpiritibus quam aëre impletur, & eorum motu agitatur. In materia autem illa ſpirituoſa reſidet formatrix illa facultas, per quã homo ſibi ſimile generare poteſt. Craſſamentum verò eſt ſubſtantia humida, & aquea, quæ talis manifeſtè apparet, cùm ex ſemine ſpiritus euanuerunt; tunc enim illud ſpumoſitatem, & albedinem ſuam amittit, & illa humida ſubſtantia eſt omnium partium ſolidarum materia, primumque earum rudimentum.

Et in parte ſpirituoſa eſt cauſa generationis efficiens; in craſſamento verò materialis.

Philoſophi *obijciunt*, vnum, & idem non poſſe eſſe agens, & patiens, efficiens, & materiam, atque ideò in ſemine vtramque cauſam non poſſe reperiri. *Reſpondeo*, illud verum fore, ſi ſeminis ſubſtantia eſſet omninò homogenea, ſed cùm in illo ſint diuerſæ partes, non eſſe inconueniens, diuerſa munera præſtare: quatenus enim ſpirituoſum eſt, agit, & informat humidiorem illam, & craſſiorem ſubſtantiam, quæ illi pro materia, & quaſi ſubiecto admota eſt, vt videre eſt in ſeminibus plantarum, & in ouis, in quibus poſt ſuſceptum à terra vel incubante gallina calorem, ſpiritus ille prolificus ſuſcitatur, qui in eiuſdem ſeminis, aut oui materiam agens, partium conformationem aggreditur, & perficit. In arte factis quidem efficiens, vel opifex non ingreditur rem factam, ſeu opus, quia extrinſeca tantum attingit; natura verò vniuſcuiuſque rei intus poſita interiora, & exteriora perficit, totamque operis ſui ſubſtantiam peruadit, in eaque conſiſtit, tanquam proprio domicilio: ac proinde nihil impedit, quin ſemen tum efficiens, tum materiam fœtui generando præſtet.

Licet verò ſemen ex ſe Fœtus generationem præſtet, non eſt tamen actu animatum, ſed tantùm potentiâ.

Quidam exiſtimarunt, ſemen eſſe actu animatum, & formam illam habere, quæ deinceps compoſitum organizatum eſt informatura. Nos verò exiſtimamus, poteſtate tantùm ſemen humanum hominis formam continere. Nam, cùm hominis anima extrinſecùs ipſi adueniat, non poſſumus dicere, ſemen animam humanam habere, niſi potentiâ, quatenus aptum natum eſt eas diſpoſitiones inducere, quæ ad ſuſcipiendam nobilioris formæ aduentum ſunt neceſſariæ: imò neque in alijs animantibus ſemen eſſe actu animatum, eſt arbitrandum, ſed tantùm potentiâ, quia eam habet vim conformatricem in ſpiritu poſitam, quâ ſimile producit animatum, vbi ſemen in conuenientem locum proiectum, ſubiectamque materiam nactum fuerit. Illam autem vim ſeminis formæ inſitam eſſe, quæ tamen non ſit anima, nihil eſt abſurdum: cùm etiam in multis inanimatis, vt magnete, rhabarbaro, & ſimilibus, multæ, eæque inſignes facultates abſque anima reperiantur. Hæc tamen doctrina inſignes patitur difficultates, quas apud Sennertum *in hypomnematis phyſicis* videre eſt.

Corrumpitur itaque ſeminis forma, vbi primùm anima aduenit corpori iam diſpoſito, & delineato: & vitam plantæ viuere dicitur, quamdiu ſimpliciter nutritur. Vbi verò organa ſenſus, & motus fuerint perfecta, animalem vitam, ſeu ſenſitiuam agit; ac tandem rationalis animæ opera exercet, poſtquam recta cerebri temperies, & ſpirituum diſpoſitio fuerit comparata.

COROLLARIVM.

Antiqua eſt controuerſia inter Medicos, & Peripateticos, an ſcilicet mulieres ſemen prolificum emittant? Medici enim omnes poſt Hippocratem, partem affirmantem defendunt: ad cuius tutelam, primò communem afferunt mulierum experientiam, quæ referunt, ſe aliquid maiori cum voluptate emiſiſſe in eo coitu, quo conceperunt. Quod etiam confirmatur ex partium muliebrium

liebrium ſtructurâ, quæ teſtibus valdè conſpicuis ſunt à natura donatæ ad ſeminis elaborationem, quo albicante, & bene concocto ſæpè refertæ in diſſectionibus inueniuntur. Vnde concludere licet, ex virili s, & muliebris ſeminis commixtione fieri aliquid tertium, quod aptum eſt fœtui generando.

Peripatetici verò cum Ariſtotele putant ſemen muliebre per analogiam tantùm, & homonymicè ſemen appellari, illudque non ad fetus generationem concurrere, ſed tantum irritando coitui, aut irrigandis vteri lateribus inſeruire, quod validis rationibus confirmare videntur.

Prima. Si mulier ſemen haberet prolificum, ſola ſine viri congreſſu poſſet generare: ſemen enim, ac ſanguinem menſtruum haberet, quæ tantùm duo ad fœtus generationem requiruntur. *Secunda*. Ex duobus entibus in actu, non poteſt fieri vnum ens per ſe, ſed tantum aggregatum per accidens. Ergo ex duobus ſeminibus fœtus produci nequit.

Quibus obiectionibus, & alijs quæ eòdem recidunt, *Reſpondeo*, vtrumque ſemen tum maris, tum fœminæ, licet ſit prolificum, eſſe tamen inſufficiens, vt ex ſe ſolo fœtus generetur; ſed requiri debitam vtriuſque commixtionem in vtero, ex qua fœtus delineatio perficitur: atque ita ex pluribus entibus completis non fit vnum ens per ſe; ex varijs tamen entibus incompletis vnum fieri ens completum, nihil habet abſurdi. Coniungenda hic Harueì Comm. de Generat. [*Melet. I.* 52. 55. 71. 141. 146. 148. 149.]

CAPVT II.

De Sanguine menſtruo.

Non ſolùm ſemen ad fœtus generationem concurrit, ſed etiam ſanguis menſtruus, qui eſt alterum principium, idque materiale tantùm, non autem efficiens, ſicut ſemen.

IN ſanguine materno nulli, aut pauciſſimi ſunt ſpiritus, ideò nullam habet efficiendi vim, ſed tantùm materiam ſuppeditat, ex qua omnes partes carnoſæ componuntur, ſicut ex ſemine ſpermaticæ. Sanguis autem ille *menſtruus* appellatur, quia in mulieribus bene affectis, quæ nec grauidæ ſunt, nec lactantes, ſingulis menſibus ſolet effluere.

Eſt autem ſanguis menſtruus excrementum vltimi alimenti partium carnoſarum, quod certis temporibus, & ſtatis periodis, moderatâ quantitate per vterum expurgatur, ad fœtus generationem, & nutritionem.

Hinc patet, menſtruum ſanguinem eſſe excrementum, idque vtile ſecundum ſubſtantiam, cùm in fœtus partes, earumque nutritionem conuertatur. In mulieribus autem ſanguis iſte redundare conſueuit, tum ob debilem earum calorem, qui totum ſanguinem, in hepate confectum, nequit digerere, tum ob mollem, & humidam earum temperiem, quæ humorum copiam ſolet aceruare: vnde fit, vt ſanguis iſte, quantitate nimiâ luxurians à carnibus iā expletis, & quaſi ſaturatis in venas maiores reijciatur, & ab his per vteri venas excernatur.

Tempus, quo ſanguis iſte excernitur duplex eſt, vniuerſale, & particulare.

Tempus vniuerſale eſt à decimo ſecundo, vel decimo quarto ætatis anno ad quinquageſimum, vel quinquageſimum quintum.

Ante decimum ſecundum, vel decimum quartum annum mulierum vaſa anguſtiora ſunt, & calor humoris copiâ penè obrutus, reliquias pellere nequit; imò ante illam ætatem maxima ſanguinis copia ad corporis augmentum abſumitur. Poſtea verò à decimo ſecundo, vel decimo quarto anno calor incipit effulgere, vaſa amplificantur, mammæ turgent, corpus libidine titillatur, & noua lanugine inſperguntur genitalia. Contrà verò poſt quinquageſimum, vel quinquageſimum quintum annum ceſſant menſtrua, propterea quod calor debilitatus tantam ſanguinis copiam non ampliùs generat, vt quædam reliquiæ ſuperſint; vel cas, ſi adſint, commodè expellere non poteſt.

Tempus particulare vno menſe definitur, idque trium, vel quatuor dierum ſpatio.

Hæc ſanguinis menſtrui vacuatio ſingulis menſibus ſolet contingere, quod omnes tribuunt motui Lunæ, quæ humoribus dominatur: & docet experientia, iunioribus hanc purgationem vt plurimùm contingere circa nouilunium, ſenioribus verò circa plenilunium: vnde peruulgatus ille verſiculus.

Luna vetus vetulas, iuuenes noua luna repurgat.

COROLLARIVM.

Hinc celebris quæſtio ſolet agitari, an ſanguis menſtruus ſit qualitate noxius? Quam vide apud Laurentium, *quæſt.* 8. *lib.* 8. *ſuæ Anatomiæ* diligenter excuſſam. [*conſ. Melet. I.* 147. *&c.*]

CAPVT III.

De Conceptione.

Tunc dicitur fieri conceptio, quando ſemina vtriuſque ſexus in vteri cauitate ſimul permiſcentur, & fouentur, eorumque virtus formatrix in actum deducitur.

MAs, & fœmina, dum ſuſcipiendæ prolis gratiâ, rei venereæ incumbunt, ſimul & eodem tempore ſemina ſua effundunt; mas quidem in ceruicem vteri, fœmina verò in proprium vteri ſinum: qui quidem vterus mirâ proprietate præditus eſt ſeminis virilis attrahendi, illud ideò ſtatim ac è pene virili emiſſum eſt, auidè allicit; & in proprium ſinum recondit; Ibique duo illa ſemina exquiſitè vniuntur, & permiſcentur, & ab ipſo vtero arctiſſimè comprehenduntur, ita vt totum vteri corpus conſtringatur, & corrugetur, illiúſque orificium internum tam exquiſitè claudatur, vt ne ſpecilli apicem admittere queat. Tunc ſemina illa à calore vteri fouentur, eorumque calor, & ſpiritus ſuſcitantur, ac diuina illa virtus plaſtica in actum reducitur, vnde fœtus partes incipiunt delineari.

Conceptionis ſigna potiſſima hæc ſunt:

Primum, Leuis totius corporis horror ſtatim à coitu.

Quia tunc temporis vterus contrahitur, & ſeſe contrahendo horrorem illum parit.

Secundum, Seminis retentio, & pudendi muliebris ſiccitas.

Si poſt coitum ſemen non excidat, ſignum eſt mulierem concepiſſe.

Tertium, vteri oſculi exquiſita occluſio.

Quartum, menſium ſuppreſſio.

Quintum, mammarum tumor, dolor, & durities.

Sextum, languidus Veneris appetitus.

Septimum, cibi faſtidium. Non ſunt tamen vera τεκμήρια: cum & hæc præcipua, & alia grauidationis ſigna ſuppreſſio menſium non rarò quoque excitare ſoleat.

Digitized by Google

CAPVT IV.

e ſingularum partium Delineatione, earumque perfectione.

ra partium ſpermaticarum rudimenta ſeptimo conptionis die incipiunt apparere.

Irtus formatrix, à calore vteri ſuſcitata, totam ſeminis materiam duabus tunicis contegit, quas ſemine efformat, & illæ tunicæ chorion, & amnios ellatur, quarum vſus vide apud Anatomicos. Reliverò ſeminis materia in partes ſpermaticas mutaillarumque prima lineamenta apparere incipiunt eptimo. Si enim genitura, poſt ſeptimum diem ſſa, in aquam conijciatur, in ea apparebunt tres bulquæ ſunt trium partium principum rudimenta, & nita penè filamenta, quæ ſunt reliquarum partium maticarum ſtamina.

mnes autem partes ſpermaticæ in maribus triginta ius; in fœminis verò quadraginta perficiuntur.

Cùm mares ſint calidiores, & ſicciores, ideò citiùs formantur. Minor enim fœmellarum calor tars concoquit, & maior humiditas maiori indiget pore, vt condenſetur in partium ſolidarum conſitiam.

artes verò carnoſæ tertio menſe perficiuntur in ma-; in fœminis verò quarto, & tunc moueri incipiunt.

Poſtquam omnes partes ſpermaticæ fuerunt confortæ, ſanguis menſtruus in eas influit, earúmque om ſpatia intermedia implet, vnde virtus formatrix nes partes carnoſas producit; quæ tunc abſolutæ t, cùm fœtus incipit moueri: indicat enim hoc mulos, à quibus motus fit, eſſe abſolutos.

CAPVT V.

De Partu.

rtus eſt fœtus in vtero perfecti, & abſoluti debito tempore facta excluſio.

POſtquam fœtus in vtero debitam conformationem, nutritionem, & accretionem acquiſiuit: ſufficiens imentum non recipiens, & calorem habens maiom, qui aëris inſpiratu indigeat, vt ventiletur, liberiom locum quærere incipit, & calcitrando membranas, uibus includitur diſrumpit, vterumque diſtendit, vne ille irritatus onus ſibi moleſtum excludere nititur. Hinc duplex motus, vnus ipſius fœtus exire contendens, alter verò vteri fœtum excludere conantis. Partus erò *naturalis* eſt, cum infans in caput ruit, eoque priùs oras incipit prominere, reliqui verò ſunt præternaurales.

Tempora verò, in quibus partus poſſunt contingere, unt menſis ſeptimus, nonus, decimus, & vndecimus.

Excluditur octauus, quia ſeptimo menſe perpetuò œtus ſolet conatum aliquem edere: & ſi robuſtus fatis ſit, foras egreditur; ſi verò ſit imbecillior, diutiùs ibi manet, eſt tamen ab illo conatu valde debilitatus, ita vt duobus egeat menſibus ad vires fractas reſtaurandas. Si igitur ſeptimo menſe excludatur, nouo illo labore prorſus labefactatur, vnde mors neceſſariò contingit. Aſtrologi cauſam huius rei referunt ad infelicem Saturni influxum, quem volunt octauo menſi dominari: de qua opinione, & reliquis ad partus varia tempora ſpectantibus, conſule Laurentium, *quæſt.* 19. *lib.* 8. *Anat.* *Zachiam Caranzam*, [*Melet. I.* 151. *&c.*]

CAPVT VI.

De ſimilitudine Natorum cum Parentibus.

Similitudo triplex eſt apud Medicos: Speciei, Sexus, & indiuidui.

Similitudo ſpeciei eſt, dum res genita eſt eiuſdem ſpeciei cum generante.

SIc homo hominem generat, canis canem, & ita de reliquis.

Similitudo ſexus eſt, cùm res genita eſt eiuſdem ſexus cum alterutro parente.

Sic infans maſculus patri quoad ſexum ſimilis eſt, fœmella verò matri.

Illa autem ſimilitudo ſexus pendet à ſeminis maſculini, vel fœminei prædominio.

Vult Hippocrates, ſemen quod à dextris partibus tàm maris, quàm fœminæ decidit, eſſe validius, & maribus generandis aptius: vnde ſi ſemen illud maſculinum à dextris deciſum prædominetur, mas generabitur, ſi verò fœmineum in partibus ſiniſtris genitum magis abundet, fœmella generatur.

Similitudo indiuidui eſt, cùm natus aliquod aliud eiuſdem ſpeciei indiuiduum ſecundum corporis conformationem repræſentat.

Sic natus aliàs patris, aliàs matris, aliàs aui, aliàs alterius cuiuſuis effigiem repræſentat.

Et illa ſimilitudo pendet non ſolùm à virtute formatrice ſemini inſita, ſed etiam interdum ab imaginatione.

Virtus formatrix, cum omnes corporis partes effingat, eiſque formam illam largiatur, quæ ſemini eſt inſita, quæ nimirum à ſingulis parentis partibus ei fuit impreſſa; neceſſe eſt, vt illis etiam ſecundùm effigiem ſimilis euadat, patri quidem, ſi paternum ſemen ſuperet, matri verò, ſi maternum prædominetur. Quia verò in ſemine parentum latet non rarò quædam auorum, aut proauorum facultas, quæ illorum partibus fuerat impreſſa; fit interdum, vt illa in nepotibus ſuſcitetur, illoſque auis, aut alijs conſanguineis ſimiles efficiat: Vnde putatur hæc vis ad quartam generationem extendi.

Denique imaginationis vis plurimùm poteſt ad ſimilitudinem inferendam. Si enim fœmina dum concipit, intentam habeat imaginationem ad alicuius effigiem, huic ſimilem edet fœtum. Sic fœmina quædam Æthiopis effigiem in cubiculo habebat, & filium peperit nigro colore præditum. Sic multæ prægnantes, dum aliquid auidè expetunt, illius effigiem fœtui imprimunt, quia à ſummo illo deſiderio conturbatur imaginatio, & rei appetitæ effigies ſpiritibus imprimitur, qui quidem ſpiritus illam effigiem tenello fœtui facillimè inurunt. Fuſiùs hæc explicantur à Gr. Horſtio de ſimil. & diſſim. natorum.

I N-

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER SECVNDVS,

PATHOLOGIAM CONTINENS.

PRÆCOGNITA

In Pathologiam.

In Pathologia conſideratur corpus humanum, præter naturam ſe habens, & in morboſo ſtatu conſtitutum.

DVplex eſt *Natura* apud Philoſophos: vniuerſalis, & particularis. Vniuerſalis naturæ leges poſtulant, vt fiant in corporibus generationes, corruptiones, & alterationes variæ, quæ idcircò ſecundum illam naturam vniuerſalem ſe habent. At verò natura particularis, humana v. g, peculiares habet ſuæ conſtitutionis leges, eaſque à naturæ vniuerſalis legibus diuerſas, quæ ſi excedantur, præter naturam ſe habere homo æſtimabitur, ſcilicet præter naturam illam particularem. Sic corporis humani conſtitutio ſita eſt in certa primarum qualitatum ſymmetria, debita partium conformatione, & vnione earundem, in quibus, quoties vitium aliquod contingit, corpus præter naturam ſe habet, vt infrà latiùs exponetur. *Nota*, nonnullos (inter quos præcipuus eſt Feruelius,) res ***præter naturam*** diſtinguere ab iјs, quæ ſunt ***contra naturam***, ita vt illud præter naturam ſit, quod tametſi ex naturæ præſcripto non eſt, illi tamen nullam vim infert, vt faciei lentigines, & color ille, qui ex Solis ardore contrahitur; contrà naturam verò quod vim infert, eiuſque actiones manifeſtè lædit. Attamen hæc duo apud Medicos vulgò confunduntur, & pro vno & eodem vſurpantur.

Corporis humani ſtatus triplex eſt, ſalubris, inſalubris, & neuter.

Diuiſionem iſtam non agnoſcunt Philoſophi, aſſerentes, inter morbum, & ſanitatem, nullum dari medium: at Medici inſalubrem, ſeu morboſum ſtatum appellant, cùm nonnullæ corporis actiones ſunt manifeſtè læſæ: ſalubrem, quando ſunt omninò integræ, neutrum verò, quando nec manifeſtè læſæ, nec omninò integræ apparent. Talis diſpoſitio manifeſtè conſpicitur in iјs, quæ in morbos labi incipiunt, vel ab iјs conualeſcunt. Neceſſe namque fuit tres iſtas conſtitutiones in artem Medicam inuehere, duabus potiſſimú de cauſis. *Prima* deſumpta eſt ex operationibus medicis, & diætæ modo vnicuique inſtituendo. Ægris namque debetur curatio, ſanis conſeruatio, neutris verò corporibus, ſi ſint decidua verſus morbum, præſeruatio, & conualeſcentibus à morbo, refectio ſeu reſtauratio. ***Secunda*** cauſa ducta eſt à diebus decretoriis, qui non ſunt computandi à principio cuiuſuis infirmioris valetudinis, ſed ab eo tempore, quo ægrotans manifeſtas, & ſatis inſignes paſſus eſt actionum læſiones; ita vt decumbere fuerit coactus, quod non poſſet ita diſtingui, ni ſtatus neuter ab inſalubri diſtingueretur. Poſſumus tamen Philoſophos cum Medicis conciliare, ſi dixerimus, Philoſophos latâ ſignificatione Morbi, & Sanitatis nomen vſurpare, quo modo etiam ea accepit aliquando Galenus, vt neutrum etiam ſtatum comprehendat: Medicos verò ſtrictiùs, prout ad artis vſum eſt neceſſarium. Trium horum ſtatuum fuſiorem explicationem vide apud Galenum *in Arte parua*. [*Melet. II.* 13.]

De inſalubri ſtatu iam agere incumbit, & ratione illius tria veniunt conſideranda: 1. Morbus, 2. Cauſa morbi, 3. Symptoma.

Tota iſta tractatio verſatur circa illam corporis diſpoſitionem, quæ Morbus appellatur. Vt enim perfecta illius notitia habeatur, primò natura illius eſt proponenda, mox omnes illius differentiæ inquirendæ, deinde cauſæ, quæ illos morbos producunt inueſtigandæ, ac denique effectus contemplandi, qui ab illis producuntur effectus enim morborum ſymptomata apud Medicos appellantur. Illorum ratione vniuerſa Pathologia in tres *ſectiones* vulgò diſtribuitur, in quarum ***prima***, morbi natura, eiuſque differentiæ, in *ſecunda*, cauſæ morborum, in *tertia* verò ſymptomata explicantur. Sed quia criſium conſideratio nullibi meliùs, quàm in Pathologia collocari poteſt, cùm per mutationem in morbo factam definiantur; ideò nos *quartam* ſectionem Pathologiæ noſtræ addere decreuimus, quæ totam criſium, & dierum criticorum doctrinam contineat, eamque ordine ſecundam faciemus, ita vt ***prima*** morbi naturam, & differentias, *ſecunda*, mutationes, quæ in morbis contingunt, quarum præcipuæ ſuæ criſis; *tertia* cauſas morborum; & *quarta* denique ſymptomata contineat. [*Melet. II.* 2. 3. 142. 143.]

PATHOLOGIÆ

SECTIO PRIMA.

De Morbi naturâ, & differentijs.

CAPVT PRIMVM.

De Morbi naturâ.

Morbus eſt diſpoſitio corporis præter naturam, primò, & per ſe actiones lædens.

GAlenus *primo methodi medendi*, & *lib. de diff. morb.* pulcherrimâ, & valdè dilucidâ methodo morbi naturam inueſtigauit, quam nos hîc paucis imitabimur. Primò igitur actio ipſa venit conſideranda, quæ ſi læſa ſit in humano corpore, illud dicimus ægrotare: ſi verò integra, & illæſa, ſanum eſſe. Actionem læſam dico, quæ manifeſtè talis, & ſenſibiliter apparet; nam minimæ, & ſenſibus occultæ actionum noxæ nullum hîc debent habere locum. Præterea, cum actio ſi motus, & eſſentiam non habeat permanentem, quia tantiſper eſt, dum fit, ac celebratur; ideò cauſam aliquam habeat neceſſe eſt conſtantem, & permanentem. Illa autem cauſa eſt inſtrumentum corporeum, quod actionem exercet, putà oculus videt, ventriculus concoquit. Cùm autem vnum, & idem inſtrumentum non vno, & eodem ſemper modo ſuas exerceat operationes, ſed nunc illæſas, & ſecundum naturam, nunc læſas, & præter naturam: vario ſeſe habeat modo, & variè ſit diſpoſitum neceſſe eſt. Vnde ſi illius diſ-

Digitized by Google

ſitio ſit ſecundum naturam, corpus erit naturali-ſpoſitum, & actiones edet ſecundum naturam; ſi diſpoſitio ſit præter naturam, corpus erit præter ram diſpoſitum, & actiones edet præternaturales. itur ſanitas eſt, quando corpus naturaliter diſpo- integras actiones profert; morbus erit, quando ous prærer naturam diſpoſitum læſas edit actiones, ıe ira actionum læſio à diſpoſitione illa præter na- m dependebit. Hæc igitur definitio morbi rem ectè declarat, & ſuis numeris eſt abſolnta, cùm ge- e, ſubiecto, & cauſa ſit prædita, imò etiam effectu. nus eſt diſpoſitio; quæ nulla differentia reſtricta, , ı ſolùm de morbo, cauſa morbi, & ſymptomate præ-atur, ſed etiam de ſanitate. Subiectum eſt corpus nanum; cauſa, morbum efficiens eſt partium corpo-ametria, ſen exceſſus à propria, & naturali conſtitu-ıne, quod per illud, *præter naturam*, deſignatur. De-que effectus morbi immediatus definitioni additur, ıi eſt actionum læſio, quæ morbum perpetuò conſe-ıitur, & ſenſibus noſtris obuia, illum nobis maniſe-at, qui alioqui non rarò ſenſuum aciem refugit. Hac oſitâ definitione, morbi naturam ſequentia theore-ıata clarius illuſtrabunt. [*Melet.II.4.&c.*]

Morbus in prædicamento qualitatis collocatur, & rimâ illius ſpecie.

Prima ſpecies qualitatis eſt habitus, & diſpoſitio. Li-et enim morbnm *diſpoſitionis* nomine enuntiemus, ıæ quidem fugax eſt qualitas, & facılè mobilis à ſub-ecto ſecundùm Ariſtotelem, eam tamen hic latiori aulò ſignificatu vſurpamus, vt habitum etiam; atque ideo totam illam primam qualitatis ſpeciem compre-endat.

Verùm *obÿci* poteſt, morbum in diuerſis categorijs debere collocari: nam magnitudo aucta ad quantita-tem videtur referenda, calculus, & lumbricus ad ſub-ſtantiam, & ita de reliquis: at hæc omnia morbi ap-pellantur ab ipſo Galeno. Ad hoc *reſpondetur*, mor-bos omnes formaliter in prædicamento qualitatis col-locari: fundamentaliter verò ad alia reduci poſſe, qua-tenus ſcilicet à cauſis illis propinquis, quæ ſub alijs ca-tegorijs continentur, [cuiuſmodi ſunt calculus, lum-brici, magnitudo aucta, numerus excedens, vel defi-ciens, aliaque eiuſmodi, quæ ſunt morborum veluti fundamenta,] introducitur quædam diſpoſitio, quæ veram morbi formam conſtituit; at ex forma ſumitur ratio categoriæ.

Illa enim quæ ſub alijs categorijs continentur; ni-mirum calculus, lumbrici, etc. morbi à Galeno, et re-liquis clarioris doctrinæ gratiâ appellantur, & quia nō ſuppetunt nomina, quibus iſtas diſpoſitiones ſignifi-care poſſint: tum etiam quia ſufficiebat Medico, cu-rationem inſtituenti naturam illius rei tenere, ex cu-ius ſublatione tota diſpoſitio præter naturam, & noxa functionum tollebatnr; non, quòd accuratè philoſo-phantibus veri morbi eſſe videantur, ſed potius cauſæ, quia ſæpe in nobis ſunt, abſque vlla maniſeſta functio-num læſione; & non prius calculi, lumbrici, & ſimilia, actionibus vim inferre poſſunt, quam aliquam diſpoſi-tionem, vt obſtructionem, aut diuulſionem in noſtris corporibus excitarint.

Rurſum *obÿci* poteſt, Morbum in prædicamento relationis collocari debere, quod colligitur ex Gale-ni dictis in *principio libri de morb.diff.* vbi *Sanitas* (in-quit) *ſymmetria quædam eſt, & morbus ametria*: ſym-metria autem, & ametria meras dicunt relationes, quod & apertè confirmare videtur Ariſtoteles *7. Phyſ. c.3.* vbi morbum, & ſanitatem ad aliquid eſſe dicit. Ad id *reſpondeo*, quod, licet morbus ametria, ſeu immode-ratio appellatur; hinc tamen non probatur eſſe rela-tionem. Nam quemadmodum deformitas eſt quædam partium in proportio, tamen pulchritudo, & defor-mitas veræ ſunt qualitates; ita morbus eſt improport-tio calidorum, frigidorum, humidorum, aut ſiccorum, aut partium: Relatio tamen non eſt, ſed qualitas quæ-dam, aut diſpoſitio; quâ malè afficitur totum corpus. Si tamen aliquam in morbis reperiri relationem eſt fa-tendum, vt demus aliquid dictis Ariſtotelis; dicimus, illnd fieri, quatenus qualitates illæ, nimirum ſanitas, & morbus, habent quandam inter ſe comparationem, prout ad mediocritatem accedunt, vel ab ea recedunt, qualis reſpectus reperitur inter colores extremos, & inter virtutes, & vitia, qnæ tamen nemo dixerit eſſe ſimplices relationes, quæ ſubiectis accidere poſſunt ſine vlla eorum mutatione. [*Melet.II.9.10.*]

Omnis morbus habet permanentiam in parte, & per-manentia eſt de eſſentia morbi.

Morbus per diatheſin, ſeu diſpoſitionem definitur, quo nomine quandam innuit eſſentiæ ſuæ, ſeu partium poſitionem, ſiue conſtantiam in corpore, quâ diſtingui-tur à ſimplici affectione, quæ patibilis qualitas appel-latur, & eſt tertia ſpecies qualitatis. Et hæc conſtantia Permanentia appellatur, diſpoſitio ſcilicet ita impreſſa in partem, vt eſſentiam ſuam habeat à cauſa, eam pro-ducente diuerſam, & ſeparatam, ab eaque indepen-dentem: & illæ res, quæ habent permanentiam, dicun-tur à Medicis eſſe factæ, ſiue in facto eſſe: quæ verò non habent permanentiam, eſſe in fieri.

Verùm *obÿci* poteſt, febrem ephemeram, alioſque leuiores affectus, imò & grauiores nonnullos, vt epi-lepſiam, & apoplexiam, exiguo tempore in corpore permanere, atque ita non videri habere permanētiam. *Reſp.* permanentiæ nomen ad duo referri poſſe, vel *ad tempus*, quod durationem ſignificat; atquè ita non eſt de eſſentia morbi, quia morbi quam plurimi exiguam habent durationem: vel referri *ad exiſtentiam* firmam, & ſtabilem, quæ innuit quandam eſſentiæ, & partium poſitionem, quam habent in corpore omnes morbi, li-cet nonnulli exiguo tempore perdurent.

Rurſus *obÿcitur*, Morbi per conſenſum ſunt in fieri, & à ſimplici humorum, vel vaporum communicatione ſuam habent exiſtentiam, quâ ceſſante, ſtatim ceſſant; at illi inter veros morbos à Galeno recenſentur: ergo non omnes morbi habent permanentiam. *Reſpondeo*, morbos per conſenſum non poſſe diu perdurare, quin ab eorum cauſis idiopathia parti inferatur, quæ, vel exigua, habet ſemper aliquid facti, quod eſt ſufficiens verum morbum conſtituere. Si tamen adhuc tam le-uis ſit ſympathicns affectus, vt nullam habeat in parte conſiſtentiam, neque vllam peculiarem poſtnlet cura-tionem, ſed primario morbo ſublato ſtatim omninò auferatur, certè tunc à vera morbi ratione excluditur ab ipſo Galeno.

Obÿcitur denuò, morbos ex omnium medicorum conſenſu, qnatuor habere tempora, quæ perpetuò de-currunt, nimirum principium, augmentum, ſtatum, & declinationem. Cùm ergo ſint in perpetuo motu, non poterunt habere permanentiam. *Reſpondeo*, ætates, ſeu tempora morborum reſpicere eorum motum, & va-rias conſtitutiones, non autem generationem, & eſſen-tiam, quæ fixa, & ſtabilis permanet: ſicut hominis na-tura eadem perpetuò conſeruatur, licet ille per diuer-ſas ætates varias ſubeat mutationes: ſic morbi iam fa-cti, & geniti ſua percurrunt tempora, in quibus variè afficiuntur.

Denique ſic *arguitur*, habere permanentiam, & eſſe in facto eſſe, idem eſt apud Medicos, vt ſuprà ad-monui-

Digitized by Google

monuimus : At inter omnes febres ſola hectica eſt in facto eſſe, hac enim conditione diſtinguitur à reliquis, quæ in fieri tantum eſſe dicuntur: Ergo reliquæ febres non habent permanentiam. *Reſpondeo*, In omnibus morbis eſſe aliquid, per quod morbi illi tales ſunt, & generationem ſuam adipiſcuntur. Sed quoniam cauſa morbifica, v.g. humor putridus in febribus, perpetuò agit, & multiplicat qualitatem illam morboſam, ideo dicuntur in fieri, donec in hecticum enadant, cauſa ſcilicet agere ceſſante, propter introductam æqualem intemperiem, et tunc facti ſimpliciter appellantur; reliqui verò, partim facti, partim fientes.

Omnem morbum neceſſariò ſequitur actio læſa per ſe, & immediatè.

Morbi non raró ſenſibus ſunt incogniti, omnes tamen per ſymptomata innoteſcunt, quæ ſunt illorum effectus, & potiſſimùm per actionem læſam, quæ à morbo dependet immediate, & per ſe, atque ita eſſentialiter, vt, poſita actione læsa, neceſſariò ponatur morbus, à quo illa dependet.

Verum hîc *obijci* poteſt, ab ipſis cauſis morbificis ſæpe læditur actio immediatè; nimia enim alimenti copia ingeſta ventriculi concoctionem lædit, nullo intercedente morbo. Ergo non omnis actio læſa dependet à morbo.

Reſpondeo, coctionem ventriculi non eſſe idcirco læſam, quód magnam alimenti copiam nequeat concoquere; cùm enim certa inter agens, & paſſum debeat eſſe proportio, vt actio rectè exerceatur, ſi alimentum quantitate nimià exuperet, vel ſit qualitate moleſtum, ventriculi actio non dicetur læſa, etiamſi illud nequeat ſubigere; ſicut non dicetur laborare, etiamſi ferrum nequeat concoquere. Dicimus igitur, vitium dependere ab obiecti improportione.

Rurſum ſic *obijcitur*. Quædam ſymptomata poſſunt primò, & per ſe lædere actionem, vt qualitas mutata in oculo, color ſcilicet flauus corneæ tunicæ ictericorum, à flauæ bilis in illam effuſione contractus, qui viſionem immediate lædit; illis enim omnia apparent flaua; at nullus poteſt accuſari morbus, qui viſionem hoc modo lædere queat. Ergo color ille, qui ſymptoma eſt, actionem lædit immediatè. *Reſpondeo*, in oculo peculiariter colorem præternaturalem poſſe dici morbum, oculus enim naturaliter conſtitutus debet eſſe omnis coloris expers, vt obiectorum ſpecies puras, & impermixtas, eorumque colores varios recipere poſſit: color enim ille oculi referri poteſt ad morbos in numero, quia auctus eſt numerus qualitatum, quæ naturaliter in oculo eſſe debent. Idem dicendum videtur de ſapore extraneo in lingua, & ſono in aure, quia ſcilicet impediunt, ne ſapores, & ſoni ab ijs ritè percipiantur; vnde patet in peculiaribus illis ſenſorijs, peculiari conſtitutione donatis, peculiarem etiam morbi rationem eſſe admittendam.

Denuò ſic *obijcitur*. In affectibus ſympathicis actiones partium læduntur abſque vllo morbo: nam ſi in partibus per ſympathiam laborantibus eſſet morbus: illis remedia adhiberentur, quod tamen non euenit: neque dum obſtructo cerebro neruorum actio læditur, poſſumus dicere morbum eſſe in neruis, ſed in cerebro tantùm. *Reſpondeo*; affectus ſympathicos in cenſu morborum non reponi à Medicis therapeuticis, quia illis remedia non adhibentur: ſi quis tamen attentè conſideret, illos ad aliquod morbi genus referri poſſe reperiet. V.g., obſtructo cerebro, non influit in neruos ſpiritus animalis; ex cuius defectu motus, & ſenſus, abolētur: At defectus ille inter morbos in numero deficiente poteſt recenſeri, & ita de alijs quamplurimis eſt dicendũ.

CAPVT II.

De Morbi generibus, & differentijs.

Hactenus de morbi naturâ: conſequens eſt, vt de illius differentijs agamus.

GEnera, ſpecies, & differentiæ morborum confunduntur à Galeno, 2. *methodi*, & pro vno & eodem vſurpantur, non enim ſolet exactam illam, & logicam conſiderationem conſectari, licet diuerſo reſpectu vtrumque verè dici poſſit, ratione nimirum ipſius morbi, qui genus ſummum eſt, *ſpecies*, ſeu differentiæ debent appellari: & ratione ſpecierum inferiorum, in quas diuiduntur, *genera* dici poſſunt.

Sunt autem morborum differentiæ aliæ eſſentiales, aliæ accidentales.

Eſſentiales ſunt, quæ ab ipſa morbi eſſentiâ deſumuntur, & aliter ſpecifica appellantur, quia ex ijs genera, & ſpecies conſtituuntur.

Illæ autem ſunt tres, nimirum ſimilaris, organica, & communis.

Tota eſsentia accidentium à ſubiectis dependet, ideò eorum eſſentiales differentiæ à ſubiectorum differentijs ſumi debent, morborum autem ſubiecta ſunt corporis noſtri partes, quæ propriè tales appellantur, quæ nimirum toti cohærent, communique vitâ fruuntur: nam quamuis ab Hipp. partes diuidantur in *continentes, contentas*, & *impetum facientes*, vbi per continentes partes viuentes, & actionibus exercendis deſtinatas intelligit, per contentas humores, & per impetum facientes ſpiritus; tunc latiſſimè accipitur nomen partis, neq; humores, aut ſpiritus morborum ſubiecta eſſe poſſunt, nec communi vitâ fruuntur, ſed cauſæ potius ſunt morborum, dum qualitate, vel quantitate peccant. Cum igitur partes iſtæ viuentes ſub duplici contineantur differentiâ, ſimilarium ſcilicet, & organicarum; morbi etiam in ſimilares, & organicos diuiduntur: ſed quia in vtriſque dictis partibus communis alia requiritur diſpoſitio, præter debitam temperiem, & conformationem, vt ſecundum naturam ſe habere dicantur, naturalis ſcilicet illarum partium continuitas, ſeu vnio; ideò, dum illa ſoluitur, alia oritur ſpecies morbi, quæ communis appellatur. (*Melet. II. 12. 14. &c.*)

CAPVT III.

De ſpiecicbus Morbi ſimilaris.

Omnis morbus ſimilaris intemperies appellatur.

PArtes ſimilares ex elementis tantum componuntur, & earum actiones à quatuor primarum qualitatum ſymmetria, & debita commoderatione perficiuntur. Partes enim ſimilares, quatenus ſimilares ſunt, nullam edunt actionem præter nutritionem, propter quam conueniens alimentum ad ſe attractum retinent, concoquunt, & ſuperflua expellunt, quæ omnia à ſola temperie in ijs abſoluuntur. Igitur quamdiu partes ſimilares debitam ſeruant temperiem, ſecundum naturam ſe habent. Dum verò intemperatæ ſunt, in morboſo ſtatu ſunt conſtitutæ, atque ita omnis morbus, partes ſimilares afficiens, erit intemperies.

Intemperies autem in alias differentias ſubdiuiditur, quarum nonnullæ ſunt eſſentiales, reliquæ verò accidentales.

Eſſentiales rurſum aliæ ſunt ſimplices, aliæ compoſitæ. Simplices ſunt quatuor, 1. Calida, 2. Frigida, 3. Humida, 4. Sicca.

Com-

Compoſitæ ſunt totidem, 1. Calida, & humida, 2. Calida, & ſicca, 3. Frigida, & humida, 4. Frigida, & ſicca.

Illæ intemperies morboſæ appellantur, quoties tantus eſt earum exceſſus, vt manifeſtam inferant actionũ læſionem, alioqui intra ſanitatis limites erunt conſtitutæ. V.g. licet quis, bilioſo temperamento donatus, calidior, ſicciórq; exiſtat, quàm par ſit ad iuſtam temperamenti moderationem efficiendam; quamdiu tamen actiones ſuas ſecundum innati ſui temperamenti conditionem exercet, intemperie morboſa affectus non dicetur, donec, proprios ſanitatis limites excedens, in febrem, v. g. aliumve calidum affectum inciderit.

Accidentales intemperierum differentiæ deſumuntur à cauſa, vel à ſubiecto.

Licet accidentales morborum differentias ad finem huius ſectionis remiſerimus tractandas; quia tamen hæ ad intemperiem ſolam peculiariter ſpectant, ideò de illis hîc agere non erit inconueniens.

Ratione cauſæ alia intemperies dicitur materialis, alia immaterialis.

Materialis intemperies ea eſt, cui coniungitur interna quædam cauſa, humor ſcilicet, vapor, aut flatus: vt in febribus humoralibus, partium inflammationibus, & infinitis alijs contingit, & illa à Galeno appellatur intemperies cum humoris affluxu. Immaterialis verò, quę nuda intemperies etiam appellatur, ea dicitur, quæ ab exteriori tantum cauſa profecta eſt ſine interioris concurſu. Hæc minùs frequens eſt, quàm ſuperior, & raro admodum contingit, eã tamen videre eſt in maraſmo, ſumma partium refrigeratione ex aqua gelida, vel ſub aquilone gelidiſſimo contracta, in cephalalgia à vehementi æſtu contracta, & ſimilibus.

Ratione ſubiecti alia intemperies eſt in habitu, alia in habitudine.

Intemperies, quæ eſt in habitu, ſeu quę habitum contraxit, & confirmata eſt, *hectica* etiam appellatur, quæ tàm firmiter inhæret, vt ſit indelebilis, & dicitur etiam omnino facta; huius generis ſunt febris hectica, & elephantiaſis. Ea verò, quæ eſt in habitudine, ſeu diſpoſitione, eſt tantùm *incboata*, & adhuc in fieri, aut ſaltem partim fiens, & partim facta, aut facile delebilis, vt febres vulgares, & alij morbi curatu faciles.

Ratione etiam ſubiecti, alia eſt intemperies æqualis, alia inæqualis.

Æqualis intemperies eſt, quæ in ſingulas corporis noſtri partes eſt æqualiter diſperſa: ſic febris hectica eſt ęqualis intẽperies, quia idem caloris gradus in omnes partes eſt introductus. *Inæqualis* verò intemperies eſt, quæ partibus corporis noſtri non eſt æqualiter inſita: ſic febres putridas inæquales morbos appellamus, quod in ijs partes ſolidæ non ſint planè calefactæ, ſicut humores, quos calor penitus occupauit: ſic febres epialæ, & lipyriæ inæquales intemperies appellantur, quoniam in epiala calor, & frigus ſimul in toto corpore perſentitur, in lipyria verò exteriora rigent, & interiora vruntur. [*Melet. II. 18. &c.*]

COROLLARIVM CIRCA Morbos ſimilares.

Obijcitur *primò*, non dari poſſe ſimplicem intemperiem, quia illa, vel eſſet cum materia, vel ſine materia; non cum materia, quia talis intemperies ab aliquo humore pendet; at vnuſquiſque humor duplici præditus eſt qualitate. Immaterialis verò à cauſis externis excitatur; illæ autem vel ſunt elementa, quorum vnumquodque duas habet qualitates; vel mixta, quæ duas etiam habent qualitates ab elemento prædominante. *Reſpõdeo*, vnicam tantum qualitatem poſſe excedere, reliquis bene contemperatis, cum duæ cauſæ internæ, vel externæ coniunguntur, quæ in vna qualitate conueniant, in alia ſint contrariæ. Vt, dum ex ſanguine, & bile morbus generatur, ſiccitas bilis retunditur à ſanguinis humiditate, & ibi nullus eſt exceſſus, ſed vtriuſq; caliditas, ſimul iuncta efficit calidam intemperiem. Idẽ euenit in cauſis externis: ſi enim aër ſit tẽperatus, ad calidam, humidamq; temperiem, & alimẽta frigida, & humida, frigiditas ipſis cũ alterius caliditate cõtemperationẽ efficient, ſed humiditas vtriuſq; humidã pariet intẽperiem.

Obijcitur denuò, calidam, & humidam intemperiem non dari, quod caliditas, & humiditas ſint vitæ noſtræ principia, ac proinde ſimul iuncta non poſſint eſſe morboſa. Deinde, quod caliditas debeat eſſe valde intenſa, vt morboſa eſſe poſſit; at calor intẽſus potẽter abſumit humiditatem, & citiſſimè ſibi comitem accerſit ſiccitatem, atque ita intemperies calida, & humida non poterunt ſimul ſubſiſtere. Idem dicas de frigida intemperie, quæ magnas generans cruditates, copioſas cumulat in corpore humiditates: vnde non videtur poſſe cum ſiccitate reperiri. Ad hæc *Reſpondeo*, caliditatem, & humiditatem eſſe quidem vitæ noſtræ principijs cõſentaneas, ſi tamen ita redundent, vt humores non poſſint à natura gubernari, nec commodè ventilari, neceſſariò putredinem concipient, vnde calor præter naturã introducitur, qui, nimię humiditati iunctus calidam, & humidam intemperiem efficit. Deinde, calor excedens abſumit quidem humiditatem, ſed non illicò, ac proinde illud temporis ſpatium ſufficit ad morborum etiam ſęuiſſimorum generationem, vt patet in febribus ſanguineis, in quibus maxima initio humiditas luxuriat, ſi tamen diutius perdurent, ſiccam intemperiem accerſunt. Eodem prorſus modo frigida, & ſicca intemperies diutius perſiſtit, antequam per cruditates humida acquiratur. Imò etiamſi copioſa cumulentur excrementa, partes tamen ſolidæ ſic eam ſeruant intemperiem, vt in ſenibus apparet. Propoſitas morborum differentias, eaſque ſolas tota recipit antiquitas, omneſque fere neoterici præter Fernelium, & alios nonnullos illius ſequaces. Fernelius enim noua duo morborum genera commentus eſt, quorum vnum vocat materiæ, alterum verò formæ, ſeu totius ſubſtantiæ. Cum enim (inquit) in partibus ſimilaribus tria ſpectentur, materia, forma, & temperamentum, quorum naturalis conſtitutio ſanitas eſt, ſic vniuſcuiuſque immoderatio erit morbus. Atque hinc tres morborum differentiæ exoriuntur, nimirum intemperies ex primarum qualitatum exceſſu; materiæ immoderatio, dum pars mollior, aut durior, laxior, aut adſtrictior, tenuior, aut craſſior, rarior, aut denſior euadit, & formæ corruptela, dum vel à morbis manifeſtis, vt à putredine, vel ab occultis, venenatis ſcilicet, contagioſis, & peſtilentibus tota corporis ſymmetria corrumpitur.

Hanc ſuam opinionem nude propoſuit Fernelius *lib. 1. ſuæ Pathologiæ, cap. 7.* quam longa tamen diſputatione confirmauit, *2. de abditis rerum cauſis, cap. 9.* & quia celebris valde eſt propter tanti viri auctoritatem, multoſq; non mediocriter exercuit; illam idcircò breui diſputatione diſcutiemus. Rationes igitur, quę à Fernelio afferuntur pro ſua opinione confirmanda quatuor ſequentibus poſſunt comprehendi.

Primo. Morbi in ijs eſſe ſolent, à quibus actiones perficiuntur: ſed tria ſunt in parte ſimilari, quæ actiones illius perficiunt, materia ſcilicet, forma, & temperamentum, ergo & circa illa erit morbus.

Secundo. Idipſum confirmatur ex varia actionum læſione, in vna, eademque parte. Ventriculus enim, vt

Digitized by Google

pars ſimilaris, ſæpe laborat imbecillirate, à qua imminuitur concoctio; ſed illa imbecillitas nunc fit ab immodicè refrigerantibus, vt nimio aquæ potu, lactucarum, & ſimilium vſu: nunc à relaxantibus, vt olei tepētis, & ſimilium hauſtu, nunc deniq; ab extraneis quibuſdam, & venenatis qualitatibus, à quibus formæ ſuæ robur deijcitur. Ergo tria erunt morbi genera diſtincta.

Tertio. Ab ipſis remedijs hoc etiam euinci poſſe videtur. Tria enim ſunt remediorum genera ab ipſo Galeno conſtituta: alia nimirum, quæ primis tantū qualitatibus alterant, & hæc in morbis intemperiei locū habent; alia verò quæ adſtringunt, relaxant, attenuant, incraſſant, & hæc morbis in materiā medētur; alia deniq; ſunt, quæ agūt à totā ſubſtātiā, & occultā proprietate, & hæc in morborū totius ſubſtantiæ curatione vſurpātur.

Quarto denique in gangræna, elephantiaſi, & vlceribus malignis tota partium ſubſtantia corrumpitur. Ergo non poſſunt negari morbi totius ſubſtantiæ.

Nos verò exiſtimamus, rationes iſtas non eſſe tanti momenti, vt nos cogere valeant antiquas morborum ſimilarium differentias multiplicare. Dicimus ergo illam Fernelij opinionem eſſe reijciendam, atque, antequam allatis obiectionibus ſatisfaciamus, ſequentibus erit confutanda.

Primo. Morbus eſt affectus totius partis ſimilaris, quatenus talis eſt: Ergo materia, & forma non poſſunt dici affici morbo, ſed totum compoſitum; ſola enim intemperies eſt affectus totius partis ſimilaris.

Secundo. Omnis actio partis ſimilaris eſt naturalis: ſed actiones naturales quatuor tantum ſunt attractio, retentio, concoctio, & expulſio, quæ à temperie ſola dependent: Ergo vnicus tantum erit morbus partis ſimilaris, nimirum intemperies.

Tertio. Morbus omnis habet agendi vim, nimirum actionem lædendi. At materiæ nulla eſt actio; eſt enim principium paſſiuum, & potentiale, ergo nullus dabitur morbus materiæ.

Quarto. Si daretur morbus formæ; malè ab omnibus, tum veteribus, tum neotericis definiretur morbus, quem volunt eſſe corporis diſpoſitionem: At forma eſt incorporea. Ergo non poteſt pati morbos.

Quinto. Si darentur morbi formæ, infinita ſequerentur abſurda, formam ſcilicet per ſe pati poſſe, generari, & corrumpi, magis, & minus recipere, & habere contrarium, quæ abhorrent à philoſophia;

Denique. Si formæ, vel totius ſubſtantiæ corruptela ſit morbus: conſideranda erit, vel in termino, & abſoluta, vel in viā, & in fieri. Si abſoluta, nihil aliud eſt, quàm animantis interitus, & integra pernicies: ſi vero ſit in fieri, & in motu, erit tantum alteratio corruptioni præuia, ac proinde qualitas in intemperie conſtituta.

Atq; ita ſatis manet confutata hæc Fernelij opinio. Ad *rationes* in illius ſubſidium allatas, ita *reſpondemus*.

Ad *primam* dicimus: Materiam, & formam non cōcurrere ad perfectionem actionū, ſed tantum ad compoſiti conſtitutionem; actiones enim ſunt compoſitorum, non componentium: compoſitum autem operatur ſecundum diſpoſitionem, quæ in illo reperitur: hæc autem diſpoſitio in parte ſimilari eſt ſola temperies.

Ad *ſecundam reſpondeo*: actionem ventriculi non eſſe purè ſimilarem, ſed fieri partim à temperie, partim à conformatione, & ſtructura illius: alteratio enim, & coctio alimentorum rectè perfici non poſſunt, quin debitè illa contineantur, & coarctentur à ventriculo. Retentio verò illa, ſiue complexus dependet à ventriculo, hoc, vel illo modo conformato. Quoties igitur refrigeratur ventriculus, vt non poſſit concoquere, eſt intemperies, ſeu morbus ſimilaris: dum verò ita relaxantur, vt non poſſit continere, eſt morbus organicus: cum denique actio ventriculi deijcitur à rebus venenatis, eſt quædam intemperies, quia corrumpitur temperamentum inſitum illius partis, & illa intemperies maligna, ſeu venenata appellatur, vt infra dicetur.

Ad *tertiam reſpondeo*, qualitates illas ſecundas à primis immediatè dependere. Sic adſtringentia frigida ſūt, & ſicca, relaxātia calida, & humida, & ita de cęteris: quæ vero a totā ſubſtantiā operari dicūtur, id præſtare per qualitates occultas, quæ ad intēperiem referuntur.

Ad *vltimam reſpondeo*, intemperiem eſſe duplicem; vulgarem vnam, alteram malignam, vt in differentijs accidentalibus oſtendetur: propoſiti autem affectus ad intemperiem malignam facillimè referri poſſunt.

An dentur morbi totius ſubſtantiæ, & an Fernelius rectè eas deſcribat, & quid de Riuerij ſententiā ſtatuēdum, diſcere licet ex Gr: Horſt. oper. T.1. pag. 239.

CAPVT IV.

De Morbi organici ſpeciebus.

Morbi organici ſpecies quatuor ſunt, 1. In conformatione, 2. In magnitudine, 3. In numero, 4. In coniunctione.

QVemadmodum à partibus ſimilaribus actiones ſimilares, ita ab organicis organicæ exercentur, quæ vt ſecundum naturam ſe habeant, quatuor deſiderant conditiones, debitām nempe conformationem, magnitudinem, numerum, & coniunctionem, à quibus ſi fiat receſſus, morbi ſtatim oriuntur: vnde totidem morbi organici differentiæ exurgunt.

Conformationis morbi rurſum tres habent ſpecies, 1. In figurâ, 2. In aſperitate, & læuitate, 3. In meatu, & cauitate.

Morbus in figurâ eſt, cum naturalis partium figura ita immutatur, vt inde actionum læſio contingat.

Multis modis partium figura poteſt immutari, dum ſcilicet quæ rectæ natura eſſe debent, incuruantur; curuæ eriguntur, aliæ inflectuntur, diſtorquentur, rotundæ, quadratæ fiunt; & ita de cæteris.

Morbus in aſperitate, & læuitate eſt, cum partes, quæ naturaliter aſperæ, aut rugoſæ eſſe ſolent, læuiores euadunt, vel contra læues aſperiores.

V. g. Cùm ventriculus, & inteſtina mucoſa pituitā obducta lienteriam patiuntur, fit morbus in læuitate; cùm verò trachea arteria à diſtillatione è cerebro exaſperata contrahit raucitatem, eſt morbus in aſperitate.

Morbus in meatu, et cauitate eſt, cum naturalis meatuum, & cauitatum conſtitutio euertitur.

Eius rurſum tres ſunt ſpecies, 1. adſtrictio, 2. obſtructio, 3. dilatatio.

Adſtrictio fit, cum meatus, vel cauitas ab externā cauſa comprimitur, & anguſtior euadit.

Sic dum œſophagus, & aſpera arteria coarctantur ex angina, & veſica cōprimitur ex grandiore fœtu in vtero concluſo, morbus ille fit, qui adſtrictio appellatur.

Obſtructio fit, cum materia aliqua præternaturalis internas cauitates occupat, vel meatus occludit.

Sic calculus in veſica, materia craſſa, viſcida, & lenta hepatis, lienis, aliarumque partium venas interiores, liberumque humorum commeatum impediens, & reliqua huiuſmodi obſtructionem pariunt.

Dilatatio fit, quando cauitates, & meatus nimis ampli, & patentes efficiuntur.

Dilatatio eſt adſtrictioni, & obſtructioni contraria: illius exemplum habemus in dilatatione pupillæ, & varicibus, tum etiam in venarum anaſtomoſi, & diapedeſi.

Digitized by Google

Anaſtomoſis enim fit, quādo orificia vaſorum nimis dilatantur; diapedeſis verò, quando tunicæ eorum niuiis relaxantur,& rarefiunt,vt humores effluant. Ad dilatationem etiam refertur nimia ventriculi laxitas,vt non poſſit commodè amplecti alimentum, quam perperam Fernelius ad morbos materiæ ſupra reuocabat.

Magnitudinis morbi,vel ſunt in magnitudine aucta, vel imminuta.

Vtrique vel in toto corpore, vel in aliqua eius parte. In toto corpore eſt magnitudo aucta,vel imminuta,dum tota illius moles præter modū augetur,vel imminuitur.

Magnitudinis anctæ in toto corpore exemplum affert Galenus de quodā Nicomacho Smyrnæo, qui præ nimia craſſitie ſeſe non poterat commouere. Eadem verò imminuta ſatis apparet in atrophia,& febri hectica, in quibus totum corpus macie contabeſcit.

In aliqua parte magnitudo augetur,vel imminuitur, dum naturaliter ſibi conſtitutas dimenſiones excedit, vel ab ÿſdem recedit.

Sic tumor præter naturam in parte eſt magnitudo ancta: ſic etiam partis defectus in longitudine, latitudine, vel profunditate, vt linguæ, naſi, digiti, teſtis,vel alterius partis paruitas inſignis, eſt magnitudo imminuta. Illa enim paruitas contingit,vel ab ipſa generatione,ex defectu materiæ,vel poſt generationem,idq; rurſum dupliciter; defectu ſcilicet alimenti, vnde partis atrophia, & conſumptio, vel ablatione ſubſtantiæ partinm,vt cum portio naſi,linguæ,vel digiti amputatur.

Morbi in numero ſunt, vel in numero excedente, vel in deficiente.

Ad partes organicas conſtituendas certus ſimilarium nnmerus requiritur, & in maioribus, magiſque compoſitis,certus minorum organorum,& minns compoſitorum numerus concurrit. Quomodocunque autem iſta redundent, vel deficiant, vitium faciunt, quod numeri aucti,vel imminuti appellatur.

Numerus excedens,vel eſt eorum,quæ ſunt ſecundum naturam,vel toto genere præter naturam.

Secundum naturam dicnntur ratione ſubſtantiæ, ex qua componnntur,quæ naturalis eſt:& peccant tantùm in eo, quod non ſint neceſſaria ad membri functiones exercendas; imò illas impediāt,vt ſextus digitus,carnis excreſcentia in vlcere,& ſimilia. At vero toto genere præter naturam ſunt ea,quæ ex ſubſtantia omnino prędernaturali componuntur, vt lumbrici, calculi,&c. quæ ad morbos in numero referuntur, quatenus res præter naturam ſuperadditæ, organi ſtructuram vitiantes, & functiones illius ſuâ præſentiâ impedientes. Alioqui ſi actiones non lædant, quatenus numero redundant, ſed obſtructionem,aut ſimilem affectum producant, cauſæ morbi potius cenſebnntur, vt ſuprà annotauimus.

Numerus deficiens perpetuò in rebus naturalibus, ſiue corporis partibus conſiſtit, iſque vel ab ipſo vtero, vel poſt exitum ab eo eſt contractus.

Morbus in numero deficiente ab ipſo ortu contractus dicitur,cum quis v.g. pede, manu,oculo, teſte, aut aliâ quavis parte mancus in lucem prodit; poſt ortum verò, quando pars aliqua amputatur: vt cnm pes, vel brachium grangrena laborans amputatur,teſtis in hernia eximitur, dens carioſus euellitur, & ſic de cæteris.

Morbi in coniunctione ſunt duplices, in ſitu, & in connexione.

Morbi in ſitu ſunt,quando partes,quæ ſimul cohærere debent, à proprÿs ſedibus recedunt.

Hniuſmodi morbos videre eſt in hernia, cum inteſtinum,vel omentum in ſerotnm deſcendit;item in procidentia ani, vteri,& ſimilium.

Morbi in connexione ſunt,quando partes,quæ debent ſimul cohærere,non coaleſcunt: vel contrà, quæ cohærere non debent,ſimul coaleſcunt.

Tales affectus apparent in luxationibus, quando oſſium connexio peruertitur, & in imperforatis, necnon dum oculorum palpebræ,vel oris labra coaleſcunt,quæ naturaliter debent eſſe disiuncta.

COROLLARIVM CIRCA Morbos Organicos.

Obÿcitr primò. Deficientem eſſe morborum organicorum numerum iam allatum, quia eorum differentiæ non deſumuntur ab ijs omnibus, quæ neceſſaria ſunt ad actiones organicas obeundas. Sed, præter iam dicta,alia multa concurrunt: partes enim inſtrumentariæ indigent calido à corde influente, nimirum ſanguine, & ſpiritibus bene affectis, quandoquidem iis læſis, aut abſentibus, totius corporis actiones offenduntur, ſyncope,tremore,rigore,&c. Ergo ab illis quædā morbi organici ſpecies erit conſtituenda. *Reſpondeo*, in prōpria cuiuſq; partis conſtitutione diſtinguenda eſſe communia inſtrumenta,quæ in omnibus actionibus tum ſimilarium, tum organicarum partium ſunt neceſſaria: illa enim in neutris peculiarē obtinent conſiderationē, ſed tanquā vaga, & fluxa in partium corporis viuentis numero non habētur. Vel certè dicendū,affectus,qui ab horū vitio contingūt, non eſſe idiopathicos,ſed debere tātū referri ad ſympathiā negatę materię,vel facultatis.

Obÿcitur ſecundò, præter adductas conditiones ad partium organicarum conſtitutionem requiri ſymmetriam,ſi enim pes v.g. vel manus,oſſibus,neruis,& ligamentis conſtare debeant; & tota ſint oſſea,vel carnea, mala redditur illarum partium ſtructura,quamvis rectè ſe habeāt ſuperius enumerata. *Reſpondeo*, ſi pars organica,quæ pluribus inſtrumentis conſtare debet, ex vnico tantùm ſit conflata, eſſe tunc morbum in numero deficiente,nec aliud genns diuerſum eſſe inquirendum.

Obÿcitur denique, ab ipſis qualitatibus, tàm primis, quàm ſecundis, actiones partium organicarum lædi; partes enim v.g. duriores, vel molliores,craſſiores,aut tenuiores,ad ſenſum,vel motum reddunt ineptiores, ſicut Galenus cerebri craſſitiem ad ingenii acumen plurimùm obeſſe exiſtimat, tennitatem verò prodeſſe; ſic ventriculus laxior malè concoquit, cornea oculi tunica rarior,aut denſior viſui officit, & ita de reliquis. Vnde patet, iſtas etiam qualitates inter morbos organicos debere recenſeri. *Reſpondeo*, morbos illos,qui ſequuntur mutationes qualitatum, non poſſe tribui partibus organicis, quatenus ſunt organicæ, ſed quatenus ex ſimilaribus tanquam materiâ quādam componuntur: ad partis enim inſtrumentarię conſtitutionem debita partium ſimilarium ſymmetria, earumq; temperies tàm in primis,quàm ſecundis qualitatibus eſt ſupponenda;non igitur earum improportio parti organicæ eſt adſcribenda,quamvis illius actiones lædat,quia id fit ex accidenti; ſicut domus corruit, vbi ligna, vel lapides ſunt putrida, vel carioſa, quamvis illa non ad domum ſpectent,ſi formalem illius rationem intueamur.

Contra iſtam *Reſponſionem* denuò *obÿci* poteſt, ſecundas illas qualitates,duritiem,mollitiem,& reliquas, non minùs debere ad partium organicarum morbos referri,quàm aſperitatem,& læuitatem,quæ etiam inter qualitates ſecundas numerantur, & à nobis inter conformationis morbos recenſitæ fuerunt. *Reſpondeo*, non eſſe eandem rationem; quandoquidem durities, mollities, & reliquæ non mutantur, niſi per ipſam temperiem ſimul immutatam; aſperitas verò, & læuitas, quæ ſunt affectus ſuperficiei, tantùm ita dependent à for-

Digitized by Google

matrice facultate, vt ſine vlla temperamenti diuerſitate quaſdam læues, & æquales, alias aſperas, & inæquales producat; vt patet in oſſibus, quæ ſicciſſima ſunt, & tamen maxime æqualia in ſua ſuperficie, & in ventriculo, qui ſuperficie ſuâ externâ eſt æqualis, internâ aſper, & rugoſus: & ſic de cæteris. [*Melet. II. 37. ad 60.*]

C A P V T V.

De Morbi communis, ſeu ſolutionis continui differentiis.

Morbi communis, ſeu ſolutionis continui differentiæ deſumuntur à cauſa, vel à ſubiecto.

Cauſæ continuum ſoluentes quatuor ſunt: ad primam referuntur ea, quæ ſunt tenuia, & ad ſecandum idonea; ad ſecundam acria, & erodentia: ad tertiam grauia, dura, & obtuſa: ad quartam rumpentia, & diuellentia.

Quæ à tenuibus, & ſecantibus fit ſolutio continui, ſectio appellatur.

SVb hac comprehenduntur omnes ſolutiones continui, quæ fiunt ab externis cauſis incidentibus, ſiue punctim, ſiue cæſim in quavis corporis parte.

Quæ ab acribus, & erodentibus fit ſolutio continui, eroſio nuncupatur.

Vt plurimùm fit eroſio in corporis partibus à cauſis internis; vt acribus, & mordacibus ſuccis, vlcera efficientibus. Aliquando etiam fit ab externis admotis, vel actu exurentibus, vt igne, candente ferro; vel potentiâ, vt cauſticis medicamentis, & ſimilibus.

Quæ à grauibus, duris, & obtuſis fit ſolutio continui, contuſio appellatur.

Hæc ſolutio continui vt plurimùm manifeſta non eſt, ſed occulta: in ea enim partes colliduntur, & violenter comprimuntur; ex qua compreſſione occulta fit continui ſolutio.

Quæ à rumpentibus, & diuellentibus fit ſolutio, ruptio, ſeu diuulſio appellatur.

Hæc ſæpiſſimè contingit in torturâ, in qua digiti pedum, vel manuum ita diuelluntur, vt eos ab alijs partibus omnino ſeparari contingat: ex nimio etiam conatu peritonæum diſrumpi ſolet, vnde hernia ſolet exoriri. Aliquando etiam ex nimia plethora venarũ tunicæ diſrumpuntur, vnde copioſæ hæmorrhagiæ producuntur.

Ratione ſubiecti, ſeu corporis noſtri partium, variæ ſolutionis continui differentiæ conſtituuntur, & varia illis nomina adſcribuntur.

In carne enim facta inciſio, vulnus appellatur; eroſio verò vlcus.

In oſſe facta inciſio tranſuerſa, fractura; recta, fiſſura dicitur; eroſio verò, caries.

In venis, arterijs, neruis, & cartilaginibus facta inciſio tranſuerſa, idẽ inciſionis retinet nomen: & recta fiſſuræ.

Peculiaris ſolutionis ſpecies, punctura dicta, neruis potiſſimùm attribuitur, membranis verò ruptura.

Apud Chirurgicos autores omnes iſtæ ſolutionis differentiæ ſub vulnerum, vlcerum, & luxationum nomine comprehenduntur, & pulchrè exponuntur à Ioelc, & Sennerto [*Melet. II. 51. 58.*]

C A P V T VI.

De Differentijs accidentalibus morborum.

Accidentales morborum differentiæ ſunt, quæ genera, & ſpecies morborum non conſtituunt, ſed tantùm nonnullas eorum proprietates declarant.

INfinitæ propemodum ab auctoribus proponuntur accidentales differentiæ, quas omnes perſequi nimis longum, & forſan minùs vtile futurum arbitramur. Nos igitur eas tantùm hic proponemus, quæ ad vſum artis magis ſunt neceſſariæ, & frequentiùs occurrunt in morborum tractatione.

Illæ autem deſumuntur vel à morborum eſſentia, ſeu proprietatibus eã comitantibus, vel à cauſis morborum.

Ab ipſa morbi eſſentia eſſentiales illius differentiæ deſumuntur, vt ſupra demonſtratum fuit: accidentales verò differentiæ à nonnullis proprietatibus, eſſentiam morbi comitantibus, tum etiam à cauſis, & effectibus. Nos tamen reliquis omiſſis, vt per ſe notiſſimis, vel minùs vtilibus, eas tantùm hic proponimus, quæ ab eſſentiâ, & cauſis deſumuntur.

Proprietates morborum eſſentiam comitantes ſunt, prima, magnitudo; ſecunda, motus; tertia, mos; quarta, euentus.

1. *Ratione magnitudinis, morbus dicitur magnus, vel paruus.*

Morbus magnus is dicitur, qui intenſus valdè eſt, & magnâ vi corpus noſtrum affligit.

Paruus verò, qui à naturali conſtitutione parum recedit, & vires noſtras parum labefactat.

Galenus tribus de cauſis morbum magnum dici debere affirmat. *Primò*, ratione partis, ſi nimirum partem principalem afficiat, vel ad vitam neceſſariam: *Secundò*, ratione cauſarum, ſi nimirum illæ ſint admodum vehementes, & magno impetu ſæuiant: *Tertiò*, ratione ſymptomatum, ſi nimirum illa violentiâ, & atrocitate corpus valdè moleſtent.

2. *Ratione motus conſiderantur quatuor tempora morborum: Principium, augmentum, ſtatus, & declinatio.*

Principium morbi eſt, quando eundem tenorem ſeruat, quem à principio accepit, nullâ auctione inſigni adueniente.

Augmentum eſt, cum morbus ſenſibiliter increſcit.

Status eſt, cũ morbus non ampliùs increſcit, eandemque retinet vehementiam à ſummo incremento relictã.

Declinatio denique eſt, cum morbus manifeſtam ſuæ vehementiæ patitur diminutionem.

Diuiſio temporum morborum non ſolum ab eſſentia ipſius morbi deſumitur à Galeno, ſed etiam à cauſis, & ſymptomatis, cum ſcilicet illa vehementiora fiunt à principio ad ſtatum, & in declinatione miteſcunt, ac potiſſimum ab excrementis: quæ in principio omninò cruda ſtatuuntur, in augmento quoddam coctionis rudimentum præſeferunt, in ſtatu maxima coctionis indicia oſtendunt, & in declinatione abſolutam concoctionem, ſuique in melius commutationem.

Tempora autem morborum vel ſunt vniuerſalia, vel particularia.

Tempora vniuerſalia ſunt partes totius morbi, à principio ad finem conſiderati.

Tempora verò particularia ſunt partes paroxyſmorum, qui in morbis intermittentibus apparere ſolent.

Sic vnuſquiſque morbi paroxyſmus habet principium, augmentum, & declinationem; ſicut vniuerſus morbus in toto ſui decurſu conſideratus.

Nota, non omnes morbos habere quatuor tempora, ſed tantum ſalutares: lethales enim ante declinationem perpetuò interimunt.

In motu etiam conſideratur quantitas, & modus.

Ratione quantitatis motus, ſeu durationis, alius morbus dicitur longus, alius breuis.

Sic febris ephemera eſt morbus breuis, quia citiſſimè finitur: hydrops verò longus, quia diutiſſime perdurat.

Ratione etiam quantitatis motus, ſeu durationis, alius morbus dicitur acutus, alius chronicus.

Acu-

Digitized by Google

Acutus morbus eſt, qui cum breuitate iunctam habet agnitudinem.

Ideò celeriter mouetur cum vehementia, & periculo. uic vulgò chronicus opponitur, licet illi non ſit ommodè contrarius. Chronicus enim, & longus idem t, taliſque appellatur ex eo ſolùm, quod diuturnus ſit, et plerumque magnus exiſtat: vt paralyſis, hydrops, ſimilia, quibus verè, & propriè breues opponuntur. *Nota*, nonnullos morbos chronicos eſſe ratione proiæ eſſentiæ, & acutos ratione paroxyſmi, vt epileſia, æ morbus eſt longiſſimus, & paroxyſmos habet acuſimos.

Morbus acutus triplex eſt, primus peracutus, ſecuns acutus ſimpliciter, tertius eſt acutus ἐκ μεταπτώσεως, s ex decidentia.

Peracutus rurſum diuiditur in extremè peracutum, ſimpliciter peracutum.

Extremè peracutus eſt, qui tàm vehementer, & veiter mouetur, vt tertio, vel quarto die ad ſalutem, l ad mortem terminetur.

Peracutus ſimpliciter ad ſeptimum diem terminatur.

Acutus verò ſimpliciter dictus, vel eſt exactè talis, l non exactè.

Exactè talis ad decimum quartũ diem terminatur.

Non exactè talis ad vigeſimũ, vel vltra producitur.

Acutus denique ex decidentia ad quadrageſimum que diem ſe extendit: & vltra illum longus, & diurnus morbus appellatur.

Et hæ ſunt differentiæ, quæ à quantitate motus deſuuntur: ſequitur vt eas proponamus, quæ à modo tus emanant.

Ratione igitur modi motus, alius morbus dicitur ntinuus, alius intermittens.

Continuus morbus eſt, qui cõtinuò affligit, et in tota a duratione ad intermiſſionem aliquam non peruenit.

Intermittens verò, qui integras in ſuo decurſu habeſolet intermiſſiones.

Atque ita de motu: iam de more morbi eſt agendum.

3. *Ratione moris morbus dicitur benignus, vel manus.*

Benignus morbus dicitur, qui mitis valde eſt, & nulſæua infert ſymptomata.

Malignus verò is appellatur, qui malignam quandam, venenatam qualitatem adiunctam habet, & ſæuiſa infert ſymptomata.

Malignus rurſum triplex eſt: primus venenatus, ſeidus peſtilens, tertius & contagioſus.

Venenatus morbus eſt, qui qualitatem habet vitæ noæ penitus aduerſam ex veneno aſſumpto, admoto, vel peſſimis humoribus intus genito productam.

Peſtilens morbus eſt, qui malignam, & deleteriam uſtatem poſſidet, ac in omnes communiter graſſatur.

Contagioſus deniq; eſt, qui ſeſe valde multiplicat, & is quam plurimos eodẽ affectus genere inficere ſolet.

Atque ita de more morbi. Iam de illius euentu.

4. *Ratione euentus alius morbus dicitur ſalutaris, us lethalis, alius periculoſus.*

Salutaris morbus eſt, qui nullum vitæ periculum atur.

Lethalis morbus eſt, qui certiſſimam infert perniciẽ.

Periculoſus denique, qui dubium exitum pollicetur, aliquando ad ſalutem, aliquando ad interitum teratur.

Itq. hæ ſunt differentiæ, quæ à proprietatibus eſſenm comitantibus deſumuntur: iam illas, quæ à cauſis ndæ ſunt, proponamus.

ſtæ autem cauſæ ſunt, vel materiales, vel efficientes, ſine quibus non.

Ad materiales ſubiectum referimus; ad efficientes, humores, & ad eas quæ ſine quibus non, locum.

Multa alia ſunt genera cauſarum, quæ hìc non proponimus, quia ab his tantùm differentias morborum accidentales deſumere decreuimus; imò neque omnes proponemus, quæ ab illis elici poſſunt, ſed tantùm vtiliores.

1. *Ratione ſubiecti, alius morbus dicitur Idiopathicus, alius ſympathicus.*

Idiopathicus eſt, qui primariò in parte à ſua cauſa producitur, in eaque habet permanentiam.

Sic pleuritis, peripneumonia, phthiſis, alijque idiopathici appellantur.

Sympathicus verò eſt, cùm ab vna parte idiopathicè laborante affectus alteri communicatur.

Ita tamen affectus parti per cõſenſum laboranti cõmunicatur, vt priore, ſcilicet idiopatico ſublato, ſympathicus auferatur; alioqui, ſi ex ſe permanet, idiopathicus factus eſt, & tunc à Medicis *Deuteropathicus* appellatur, ſiue ſecũdarius. Primus verò dicitur *Protopathicus*, quòd primò in illa parte productus fuerit affectus.

Morbus autem ſympathicus propter quinque cauſas ſolet generari. Primò, *propter viciniam*, Secundò, *propter generis ſocietatem*, Tertiò, *propter officij communionem*, Quartò, *propter ſitum*, Quintò, *& propter connexionem.*

Propter viciniam manus brachio compatitur, os carni vicinæ, ventriculus hepati, pleura pulmoni, pulmo cordi, & vice verſa.

Propter generis ſocietatem partes neruoſæ neruoſis compatiuntur, & carnoſæ carnoſis, quia ſub eodem genere ſunt conſtitutæ, eandemque poſſident naturam.

Propter officij communionem mammæ vtero, veſicæ renes compatiuntur, quia ſimile in corpore officium exercent.

Propter ſitũ caput partibus inferioribus facilè compatitur, vt ventriculo, hepati, vtero, & ſimilibus: illis è directo ſuperiacet, atq; ita vapores ab ijs ſurſum eleuatos facilè recipit. Sic etiam ventriculus, & pulmo capiti facilè compatiuntur; quia illi è directo ſubijciuntur, atque ita humores ab eo defluentes facilè recipiunt.

Propter connexionem nerui cerebro compatiuntur, arteriæ cordi, venæ hepati, & vice verſa, quia illis connectuntur.

Rurſum omnis morbus ſympathicus duobus modis fit, poſitiuè ſcilicet, vel priuatiuè.

Poſitiuè fit, quando aliquid ab vna parte in aliam defertur.

Sic à ventriculo ad cerebrum eleuati vapores dolorem, vertigines, alioſque huiuſmodi affectus ſympathicos producunt, qui poſitiui appellantur.

Priuatiuè fit, quando id non influit, quod debebat influere.

Sic in apoplexia perit ſenſus, & motus in toto corpore, quia facultas, & ſpiritus animales non influunt à cerebro propter obſtructionem ventriculorum eius, Atque ita dicitur fieri propter priuationem materiæ, vel facultatis.

2. *Ratione cauſarũ efficientium, ſiue humorum morbos committentium, alij dicuntur legitimi, alij ſpurij.*

Legitimus eſt, qui propriam ſuæ ſpeciei naturam maximè retinet, & cauſam habet, à qua ſolet produci, integram, & ſinceram.

Spurius verò eſt, qui neque naturam ſuam puram retinet, neque cauſam, à qua fit, habet ſinceram.

Febris tertiana, quæ à bile ſincera excitatur, vera, & legitima appellatur; ſicut quartana, quæ à pura melancholia producitur: illæ autem fabres nothæ, ſpuriæ, &

illegitimæ nuncupantur, cùm alios humores habent permixtos, præter iam dictos.

3. *Ratione loci, ſiue regionis, in qua morbi generantur, alij dicuntur endemij, alij epidemij, alij ſporadici.*

Endemij morbi dicuntur, qui ſunt alicui regioni peculiares, in eaque communiter graſſantur.

Vernaculi, & gentilitij aliter appellantur, quia eandem regionem perpetuò obſident ob aerem patriũ, alimenta, &c, Sic Alpinorum montium incolis Bronchocele, ſtrumæ Hiſpanis, tabes Luſitanis, Borealibus ſcorbutus endemij morbi æſtimantur.

Epidemij morbi ſunt, qui in regione qualibet populariter graſſantur.

In hoc conueniunt morbi Endemij, & Epidemij, quòd multos inuadant, & populariter graſſentur: Differunt verò in eo, quòd endemij eandem perpetuò regionem occupent; epidemij verò minimè, ſed quālibet indifferenter inuadant, Et ratio eſt, quia endemij à peculiari aeris patrij, aquarum, vel ciborum diſpoſitione oriuntur: epidemij verò cauſam habent in ſolo aère, non ex loci ratione, vel potiùs ex maligna cœli influentia infecto.

Sporadici morbi ſunt, qui nec communiter graſſantur, nec alicui regioni ſunt peculiares.

Diſperſi etiam appellantur, & endemijs, ac epidemijs opponuntur, quia ſcilicet varij ſunt, & contingenter, nunc huic, nunc illi accidunt: Sic in regione hac, vel alia qualibet hic pleuritide laborauit, ille febre continuâ, vel tertianâ, alius catharo, nephritide, podagra, hydrope, aut alio quouis alterius naturæ, pro varia indiuiduorum natura, & conſtitutione. *Mriet. II. 61.*

Atque hactenus de morborum natura, & differentijs tam eſſentialibus, quàm accidentalibus; ſupereſt iam, vt de eorum mutationibus agamus.

PATHOLOGIÆ

SECTIO SECVNDA.

De mutationibus morborum, & præcipuè de Criſibus.

CAPVT PRIMVM.

De mutationibus, quæ in morbis contingunt.

DVæ inſigniores fiunt in morbis mutationes, vel dum in alium morbum commutantur: vel dum abſolute, & ſimpliciter ſoluuntur ſine alterius morbi interuentu.

Commutatio vnius morbi in alium frequenter apparet, dum apoplexia in paralyſin degenerat: febris tertiana in quartanam; quartana, hepatis, aut lienis tumor, & alij quamplurimi affectus in hydropem degenerant.

Abſolutè ſimpliciter ſoluuntur morbi, dum ſine alterius morbi interuentu ad ſalutem, vel mortem terminantur.

Terminantur verò ad ſalutem, vel mortem dupliciter: Senſim videlicet, atque paulatim: aut ſubitò, & de repente.

Dum ſenſim, & paulatim terminatur ad mortem, maraſmus nominatur: dum verò ſenſim terminatur ad ſalutem, ſolutio ſimpliciter, λύσις, Græcis nominatur.

Dum ſubitò, criſis nominatur, quæ lyſi vulgò opponitur, dum paſſim autores dicant, omnes morbos terminari per criſin, aut lyſin.

CAPVT II.

De naturâ Criſis.

Criſis eſt ſubita, & repentina mutatio in morbo ad ſalutem, vel ad mortem.

CRiſis nomen multis modis vſurpatur apud Hippocratem, & Galenum. *Interdum* enim per criſin nihil aliud, quàm humorum ſecretionem ſignificant, quemadmodum Galenus *comment. in aph. 13. ſect. 1. Fit*, inquit, *criſis naturâ ſecernente humores noxios à bonis, & ad excretionem præparante.* Interdum verò Criſin ipſam excretionem ſignificare volunt, quòd optima criſis excretione perficiatur. Sic Hippocrates *lib. de arte*, corrupti oſſis excretionem criſin nominat, vel *denique* pro certamine accipitur, quod inſtante criſi inter morbum, & naturam ſolet accidere. Sed magis frequens & vſitata eſt illius acceptio pro iudicio, quæ ab ipſius Galeni temporibus ad nos vſque fuit à plurimis recepta. Galenus enim *comment. in 1. progn.* Iudicationem in morbis factam è foro iudiciali deriuatam, & in artem medicam translatam fuiſſe atteſtatur, nec quidem admodum impropriè: licet enim res, à quibus translationes deſumuntur, non ſint omninò conſimiles, attamen iudicium, quod fit in morbis, cum iudicio forenſi non exiguam habet ſimilitudinem. In foro enim iudiciali, dum capitalis cauſa agitur, concurrunt primò actor, & reus. Actor cum reo dimicat, eumque pertinaciter accuſat, teſtes profert, eique mortem, vel ſupplicium intentat. Reus verò, ſi inſons accuſationis fuerit, ſeſe ſtrenuè defendit, & in actorem ipſum pœnam reijcit: ſi verò contra accuſatoris vim ſiſtere non poſſit, ſuccumbere cogitur. Hæc omnia aguntur coram iudice, qui res omnes perpendit, ac tandem certâ die vniuerſaliter iudicium profert. Pari quadam ratione in criſibus morbus actoris partes agit, natura verò rei, cauſa morbifica naturam laceſſit, eamque funditus euertere conatur. Huius inuaſionis teſtes ſunt ſymptomata, quæ totius certaminis progreſſum patefaciunt. Natura verò, quæ rei quodammodo rationem habet, aduerſus actorem ſuum, morbum videlicet, ſeſe pro virili defendit; & ſi viribus illa conſtet, morbi conatus eludit, eumque tanquam iniquum actorem reijcit, & foras excludit: ſi verò imbecilla ſit, illius actioni ſuccumbit. Hæc omnia accuratè rimatur Medicus, & vtriuſque partis penſitatis viribus, tanquam iudex ſententiam profert, diemque notat iudicij, in quo futura eſt vel morbi, vel naturæ victoria. Patet igitur hinc non omninò abſurdam, atque reijciendam eſſe criſis cum iudicio comparationem.

Vt verò ad ipſam Criſis definitionem propiùs accedamus, cum illa per mutationem definiatur, ſciendum eſt, in omni motu ſecundum Philoſophos multa conſiderari, terminum à quo, terminum ad quem, medium per quod fit motus, mouens, & mobile. Hæc omnia in criſi perpetuò reperiuntur. *Mouens* enim eſt ipſa natura, quæ coctiones perficit, humores ſecernit, ac tandem die critico expellit. *Mobile* ſunt cauſa morbifica, & humores præternaturales, in quos tantùm poteſt cadere criſis. *Terminus, à quo* incipit criſis, eſt morbi augmẽtum: fit enim criſis in morbo; & pro varia morbi natura tardiores, vel celeriores criſes exercentur; Acuti enim morbi celeriùs, longi tardiùs iudicantur.

Terminus, ad quem deſinit criſis, eſt ſanitas, vel mors, vel ſtatus illis proximus, aut tranſitus in aliam morbi ſpeciem. *Medium* verò *per quod*, eſt totum illud ſpatium, quod à morbi augmento ad ſolutionem

vſque

Digitized by Google

vſque extenditur, & in quo natura concoctioni, ſecretioni, & excretioni incumbit.

Motus autem ille criſis ſimplex non eſt, ſed compoſitus; idque dupliciter, ex locali ſcilicet, & alteratiuo, ex naturali, & violento. *Localis motus* in criſibus fit ratione cauſæ morbificæ, quæ à natura commouetur, & agitatur, ac per vias conſuetas decernitur. *Alteratiuus* verò *motus* fit ratione corporis patientis, ſiue *corruptiuus* ille ſit, vt apparet in criſi lethali, ſiue *perfectiuus*, vt in ſalutari eſt manifeſtum. Secundò motus ille eſt *naturalis*, ratione naturæ, quæ internum eſt principiũ, & mouens, criſin primò, & per ſe efficiens: *violentus* verò eſt ratione certaminis, perturbationis, & velocioris illius mutationis. Optimè igitur criſis dicitur mutatio, eaque velox, & repentina, vt hoc modo diſtinguatur à coctione, certamine, & ſecretione; tum etiam à ſolutione lenta, & paulatina diuturnorum affectuum. Vnde velocitas illa propriæ, & peculiaris differentiæ rationem habet. Reliquæ verò definitionis partes tàm per ſe ſunt manifeſtæ, vt nulla indigeant explicatione.

CAPVT III.

De Criſium Differentijs.

Criſis alia eſt perfecta, alia imperfecta.

Perfecta eſt, quæ ægrum perfectè, & integrè à morbo liberat. Eſtque vel ſalutaris, vel lethalis.

Vt criſis perfecta ſit, & ſalutaris ſex requiruntur conditiones. Debet enim eſſe primò *optimis ſignis indicata.* Secundò, *manifeſta.* Tertiò, *die critico contingere.* Quartò, *fida.* Quintò, *ſecura.* Sextò, *conueniens morbo, & ægrotantis naturæ.*

PRimò igitur criſis perfecta ſalutaris concoctionis ſignis die indice præmonſtratur. Vnuſquiſq; enim dies criticus ſuum habet indicem, quartus videlicet eſt index ſeptimi, vndecimus decimiquarti, & decimus ſeptimus vigeſimi. In illis, inquam, diebus apparere debent concoctionis ſigna, vt criſis perfecta ſalutaris conſequatur. *Secundò*, debet eſſe manifeſta, id eſt, cum inſigni aliqua euacuatione coniuncta, ſcilicet excretione, vel abſceſſu. *Quæ enim ſine manifeſta excretione leuant, recidiuam facere ſolent*, (inquit Hippocrates in *prognoſticis*) id ipſum confirmat idem Hippocrates quamplurimis hiſtorijs in *epidemijs*, è quibus inſignis hæc inſtar omnium erit. *Sect. 7. lib. 3. Epid. Ægr. 2.* Hermocrates decimoquarto die liberatur à febre, non ſudauit, decimoſeptimo rurſus febre corripitur, vigeſimo febris expers non ſudauit, vigeſimoquarto die rurſum febricitauit, tandem vigeſimoſeptimo die moritur. Si enim ſine cauſis criticis ſoluatur morbus, periculo non vacat; & ſi cum inſigni excretione, vel abſceſſu terminetur, ſalutaris criſis cenſenda eſt. *Tertiò*, die critico debet contingere; in illis enim diebus ſolet natura, dum commodè operatur, humores noxios ἀθρόως, & confeſtim expellere, vtileſque moliri excretiones: quæ ſi alio die contingant, ſignum eſt naturam eſſe cõturbatam, & tumultuariò operari. *Quartò*, debet eſſe fida, atque ita nullas morbi reliquias poſt ſe relinquere, vnde recidiuæ periculum ſupereſſe poſſit. *Quintò*, debet eſſe ſecura, id eſt, cum facili ægri tolerantia, & ſine vllis periculoſis ſymptomatis. *Denique* talis criſis eſſe debet ſpeciei conueniens, & ægrotantis naturæ, atque adeò illius ętati, & temperiei congener. Acuti morbi per excretionem, diuturni per abſceſſum iudicari ſolent. Febris ardens in iuuene hæmorragià, in ſene alui fluxu vt plurimùm iudicatur.

Criſis perfecta lethalis contrarias habet conditiones ei, quæ ſalutaris eſt.

Conditiones illas ex ſupra dictis eruere facile eſt, ſi nimirum eas, quæ pro ſalutari criſi propoſitæ ſunt, in contrarium vſurpemus. Ex his autem prima inter reliquas maximi momenti eſt; cùm ea criſis lethalis maximè cenſenda ſit, quam non præceſſerunt concoctionis ſigna. Si enim, nullà apparente concoctione, aliqua fiat perturbatio, & humorum euacuatio, certiſſimum eſt indicium naturæ irritatæ, & ab humorum malignitate laceſſitæ. Vnde fit, vt citiùs properet ad ſtatum, quàm coctionis gradus ferre queat, & tunc temporis criſin minimè tutam fore audacter pronunciandum: idq; eò magis, quò morbus natura fuerit periculoſior. In morbo enim ſalutari, & minùs periculoſo, tunc etiam verẽdum eſt, ne diminutè iudicetur, & cum grauioribus, periculoſiſque ſymptomatis morbus deinceps reuertatur, vel tandem diuturnior factus in mortẽ degeneret. *Coctiones* enim (inquit Hippocrates) *celeritatem iudicij, & morbi ſecuritatem oſtendunt: cruda verò, & incocta, atq; in malos abſceſſus conuerſa, dolores, aut diuturnitatem, aut acriſias, aut mortem, aut recidiuam.* Hæc enim mala euenire ſolent, dum criſis nullo modo antea indicatur, vnde oſtenditur, naturæ conditiones, & conſuetudines eſſe funditùs euerſas, atq; labefactatas à vi morbi, neq; illam in criſi morbum eſſe debellaturã, ſiquidem in pugna nullum præſtitit ſpecimen victoriæ, quod perpetuò euenire ſolet in ijs, qui inuicem pugnãt. Ille enim, qui aduerſus ſuum antagoniſtã victoriam eſt reportaturus, omnibus motibus ſtatim oſtendit, ſe inferiorem habere inimicum, licet ipſe aliquid ab inimico repatiatur. Verùm nullũ oſtendere roboris potentioris ſignũ, neceſſariò ſignificat collapſam ruere facultatem.

Criſis imperfecta eſt, in qua morbus perfectè non iudicatur, ſed tantùm ſecundum partem, & alterius criſis futuræ locum poſt ſe relinquit.

Eaque duplex eſt, altera ad melius, altera verò ad deterius.

Ad melius ea eſt, quæ non omninò tollit morbum, ſed facit, vt eum alacrius ferat.

Ad deterius eſt, quæ morbum facit vehementiorem, & magis periculoſum.

COROLLARIVM.

Prępoſitæ criſium differentiæ aliquas patiũtur difficultates, quæ hic paucis diluendę ſunt. *Primò* enim non dari poſſe criſin perfectam, ſalutarem, aut lethalem, ſequentibus argumentis probari poteſt.

Primum. Si daretur criſis perfecta ſalutaris, eà abſolutà, ſtatim perfecta ſanitas ſuccederet. Sed poſt criſin languida admodum eſt ſanitas, & imperfecta; omneſq; actiones debiles, & infirmæ, morboſam potiùs indicant conſtitutionem, quàm ſanitatem.

Secundum. Non poteſt fieri tranſitus ab vno extremo ad aliud niſi per medium. Sed medium inter morbum, & ſanitatem eſt ſtatus neuter. Ergo in quauis criſi fiet mutatio ad ſtatum illum neutrum, non autem ad perfectam ſanitatem.

Tertium. Conualeſcentes, qui ex morbo per criſin euaſerunt, eodem modo vt ægri conſeruantur. At illud non fieret, ſi criſis perfecta fuiſſet, & ſalutaris.

Quartum. Criſis etiam lethalis perfecta dici non poteſt, cùm mors illi ſuccedens deſtructio mera ſit, & perfectioni contraria.

Quintum. Omnis criſis à natura perficitur. At omnes naturæ actiones ad bonum perpetuò tendunt. Ergo nulla criſis poterit eſſe lethalis.

Digitized by Google

Ad primum, ſecundum, & tertium dicendum eſt, criſim perfectam, ſalutarem appellari, cùm ab ea nulla portio materiæ morbificæ relinquitur in corpore, quæ morbum conſtituere poſſit. Licet verò ſtatim per criſin non ſit perfecta ſanitas, ſed tantùm ſtatus neuter conualeſcentiæ; ille tamen à præternaturali materia nullo modo dependet; ſed tantùm à partium languore, & imbecillitate, quæ à prægreſſi morbi violentia neceſſariò fuit introducta. Ideò dicere poſſumus, perfectam tunc temporis eſſe ſanitatem, ſaltem ratione cauſæ morbificæ, quæ tota fuit vacuata. Et hoc ſufficit, vt criſis dicatur perfecta.

Ad quartum dicimus, in criſi lethali fieri deſtructionem ratione indiuidui, & corporis ægrotantis; hoc tamen non impedire, quin aliqua in ijs ſit perfectio ratione ipſius criſis, quæ quamuis lethaliter exerceatur, tamen, dum integrè abſoluitur, perfecta quodammodo dici poteſt.

Ad quintum reſpondeo, naturam perpetuò ſibi finē optimum proponere, ab eo tamen ſæpius aberrare, cùm debilis admodū eſt, vt præ nimiâ virium exolutione intentum aſſequi non poſſit, & oneri ſuccūbere cogatur.

Secundò, aduerſus primam conditionem criſis perfectæ ſalutaris obijci poſſunt duæ Hippocratis hiſtoriæ, quarum prima habetur 1. *Epid. ſect.* 3. Vbi refert, Metonem abſque concoctionis ſignis perfecte ad ſalutem fuiſſe iudicatum. Altera habetur 3. *Epid. ſect.* 3. Vbi etiam affirmat, Lariſſæam virginem ſine coctionis ſignis perfectè iudicatam. Verùm huic obiectioni duplex *reſponſio* ſatisfacit. *Primò* enim dicimus cum Galeno, hiſtorias illas raras eſſe, & extra ordinem naturæ, atque ideò ab Hippocrate obſeruatas. Miratur enim Galenus *in commentario*, iſtas criſes nullam ſequutam fuiſſe recidiuam, cùm præter naturæ conſuetudinem, & præter leges ordinarias ſalutaris criſeos apparuerint. *Secundo* dicimus, illas criſes fuiſſe ſalutares, propterea quod in principio multæ præceſſerant vacuationes, eæque ſatis laudabiles, multæque criſin fuerant cōſequutæ, vt ex hiſtorijs illis apparet. Licet autem illæ ſymptomaticæ quodammodo fuerint, ex eo quòd in principio prodierint ſine coctionis ſignis, tamen criticæ quodammodo cenſendæ ſunt, quia vi naturæ oppreſſæ factæ fuerunt, & materiâ turgente. Vel ſaltem dicamus, illas fuiſſe mixtas, partim ſcilicet criticas, partim ſymptomaticas, quæ tamen, materiam morbificam minuendo, potuerunt efficere, vt criſis poſtea ſuperueniens, ad ſalutem fuerit terminata; cùm eā præſertim aliæ ſubſequutæ fuerint euacuationes. Metoni enim poſt iudicium crebrò ſanguis è naribus exijt: Lariſſææ verò virginī menſtrua poſt iudicium prodierunt, quæ nunquam apparuerunt, & ideò nulla ſubſequuta eſt recidiua.

Obijci etiam poteſt, naturam humores noxios, dum turgent, ſine coctionis ſignis poſſe criticè vacuare, cum Medico liceat ex diuini ſenis præcepto purgationes celebrare, turgente materiâ, nullâ expectatâ concoctione. *Reſpondendum* eſt, in principijs morborum naturam oppreſſam à materia turgente mixtas ſaltem vacuationes celebrare poſſe, partim ſcilicet criticas, & partim ſymptomaticas, perfectas criſes non poſſe, propter concoctionis defectum.

Tertiò, aduerſus quintam conditionem ſalutaris criſeos, quòd ſcilicet debeat eſſe ſecura, nempe cum facili ægri tolerantia, & ſine periculoſis ſymptomatis, *opponi* poteſt auctoritas, ratio, & experientia. Nam Hipp. *aph.* 13. *ſect.* 2. noctem difficilem, & grauem imminentem criſin præcedere teſtatur, & Galenus *c.7.l.3. de criſibus*, varia ſymptomata, eaque acerbiſſima, vt perturbationē, deliriū, difficultatē reſpirationis, inflationes, pulſus inæqualitates, criticas vacuationes antecedere affirmat.

Deinde, non poteſt accidere criſis, niſi poſt certamen naturæ cum morbo; & contentio illa non poteſt fieri ſine ſymptomatum exacerbatione. Natura enim, & morbus agunt inuicem, & patiuntur: vnde ægrotantis corpus neceſſariò affligitur. *Denique* oſtendit experientia, nullam criſin (quantumuis ſalutaris illa ſit,) ſine ſymptomatum vehementia, & ſumma ægrorum agitatione exerceri. Ad hæc *Reſpondemus*, in criſi quidem multa apparere ſymptomata, ſed illa non eſſe periculoſa. Vbi enim vires ſunt validæ, & robuſtæ, ſymptomata, quæ in criſi ſalutari ſunt perpetuò mitiora, nullum poſſunt afferre periculum. Nam quando illa ſunt admodum vehementia, lethalem criſim portendunt, vel ſaltem imperfectam, quæ ad deterius vergit.

Quartò, aduerſus vltimam conditionem ſalutaris Criſeos, quòd ſcilicet debeat eſſe conueniens morbo, & ægrotantis naturæ, ita vt acuti morbi per excretionem, longi per abſceſſum judicentur, Febris ardens in iuuene per hæmorrhagiam, in ſene per alui fluxum terminetur, hæc *obijci* poſſunt: quòd morbi acuti, aut per excretiones, aut per abſceſſus iudicentur, ex Gal. *cap. 7. lib. 3. de Criſibus*. Deinde Febres peſtilentes, quæ ſunt extremè peracutæ, per bubones, & carbunculos ſoluuntur. Morbi etiam longi non ſolùm per abſceſſus, ſed etiam per excretiones ſæpe judicantur: neque criſes illæ ægrotantis naturam ſequi ſolent; febres enim acutæ iuuenibus non ſolùm per hæmorrhagiam, ſed etiam per ſudores, vrinas, & alui fluxum terminantur, quod etiam in ſenibus abſque vllo diſcrimine contingit. His omnibus *Reſpondendum* eſt, propoſitam conditionem veram quidem eſſe non perpetuò, & neceſſariò: ſed vt plurimum: habet enim natura ſuos motus ordinarios, quos aliquando immutet, pro varia materiæ conditione, & diſpoſitione eiuſdem; ita vt materia, quam natura in tali ætate per hæmorrhagiam vacuare eſt conſueta, ſi non in partibus inferioribus ſit ſita, commodius per vrinas, aut alui fluxum vacuetur.

CAPVT IV.

De ſignis criſium.

Signa Critica in tres claſſes diuiduntur, quorum alia antecedentia, alia concomitantia, alia denique ſubſequentia nominantur.

Antecedentia rurſum duorum ſunt generum, alia tempus criſium prænuntiant, aliam ſpeciem criſis ſignificant.

Tempus futuræ criſeos ex duobus innoteſcit, acuti morbi, & concoctionis ſignis: quæ à nobis expoſita ſunt, ſect. 5. Simiotices, cap. 4.

Speciem criſis ſignificant ea ſigna, quæ oſtendunt, per quem locum criſis aduentura ſit, videlicet per vomitum, alui fluxum, ſudores, vrinas, hæmorrhagiam, menſes, hæmorroidas, vel abſceſſum. Quæ omnia fuerunt à nobis expoſita, ſect. 3. Simiotices, c. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.

Signa criſin comitantia ſunt, quæ cum ipſa ſpecie criſis ſimul apparent, criſinque ipſam, dum ſit, bona ne ſit, an mala, perfecta, an imperfecta indicant.

Suntque ipſamet cauſæ, & ſpecies criticæ, quæ duæ omninò ſunt, excretio, & abſceſſus.

Excretio ea ſalutaris, & bona dici debet, quæ commodè ſit. Vt autem commodè fiat, quatuor requiruntur, qualitas laudabilis, quantitas moderata, tempus opportunum, & excernendi modus naturæ familiaris.

Qualitas humoris, qui excernitur, laudabilis eſt, ſi & peccans, & coctus humor euacuetur.

Quanti-

Digitized by Google

Quantitas moderata eſt, quæ neque exigua, ſed ſufficiens, neque immodica eſt. Nam exigua damnatur, & ſuſpecta eſt, qualis eſt ſubſtillum ſanguinis, ſudatiunſula, vomitus exigui: immodica periculo non vacat.

Tempus opportunum eſt dies criticus, quæ enim excretiones alijs diebus contingunt ſuſpecta ſunt.

Excernendi modus eſt naturæ familiaris, ſi excretiones primum fiant confertim, non ſenſim, & paulatim, deinde ſi fiant per loca conferentia, & legi naturæ commoda.

Vt verò per loca conuenientia fiat euacuatio, tria ſunt neceſſaria. Primùm, *vt locus non ſit loco morbi dignior.* Deinde, *vt habeat rectitudinem. Poſtremò, vt transitus patentes habeat.*

Abſceſſus vt legitimus ſit, tria ſpectanda, quò, vnde, & propter quid.

Quò, *partem denotat, in quam decumbit, quæ debet eſſe inferior, ignobilior, remota ab affecta parte, & totius materiæ morbificæ capax, alioqui periculum refluxus.*

Vnde, *partem denotat, ex qua, dextrane, an ſiniſtra: debet enim fieri decubitus ſecundùm rectitudinem.*

Propter quid, *cauſam deſignat, ob quam oritur abſceſſus, id eſt, num à natura cocto morbo, aut à materia cogente, & diuexante adhuc humore crudo. Nam ſi crudo exiſtente morbo fiat, paruus erit abſceſſus, & morbum perfectè non iudicabit.*

Hæc omnia ſpeciatim à nobis exponentur *Sect. 3. Simiotices cap. 2.* dum ſigna examinabimus, quæ deſumuntur ab excrementis, per varias corporis partes profluentibus.

Signa criſin conſequentia oſtendunt, an criſis perfecta fuerit, & an inde perfecta ſanitas expectanda ſit; an verò fuerit imperfecta, & metus ſit recidiuæ. Illa autem deſumantur ab actionibus, excrementis, & qualitatibus corporis, quæ ſi ad ſtatum naturalem plurimùm accedant, ſalutaris fuit excretio: ſi verò ab eo valde recedant, fuit imperfecta criſis, & periculum eſt recidiuæ. Hæc etiam erunt à nobis explicanda cap. vltimo partis prognoſticæ, *in quo agitur de ſignis futuræ recidiuæ in conualeſcentibus.*

CAPVT V.

De Diebus criticis.

Dies critici illi dicuntur, in quibus criſes ſolent contingere.

Eorum tres ſunt differentiæ: Alij dicuntur verè, & perfectè critici, alij indices, alij intercidentes.

Perfectè critici, principes, aut radicales appellantur: quoniam; quæ his diebus contingunt criſes, omnes perfectæ criſeos notas habent: eiuſmodi ſunt ſeptenarij tres, nimirum ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus.

HIſce diebus frequentiùs perfectæ, ac ſalutares criſes ſolent contingere, quia natura in illis, præcipuè quando viriliter operatur, & abſolutum ſupra morbum dominium obtinet, ſingulare aduerſus cauſam morbificam certamen aggreditur, eamque per ductus conuenientes excludit. Illi autem ſunt ſeptenarij tres, quia natura ſeptenario numero gaudet. Nam ſeptimo menſe fœtus vitales edit, ſeptimo ætatis anno dentes prodeunt, decimoquarto menſes erumpunt, & per ſingulos annorum ſeptenarios magnæ mutationes in hominibus contingunt. Horum primus eſt ſeptimus, non ſolùm ordine, ſed etiam poteſtate, & viribus, vt teſtatur Gal. 1. *de dieb. decret. cap.* 4. Eumque cum Rege clementiſſimo confert, qui multos à pœna liberat, eoſque ſaluos dimittit; vt plurimùm enim, quæ illis diebus contingunt criſes, bonæ, & ſalutares ſunt. Si verò quædam malæ contingant, non pernicioſæ ſunt, quemadmodum futuræ eſſent, ſi alio die contingerent.

Secundus eſt decimusquartus, in quo iudicantur morbi, qui ſeptimo iudicari nequiuerunt, nondum ſatis concoctà materià: at ſi ante decimumquartum criſis contingat, non eſt perfecta; ſed fit, naturà irritatà, aut copià, aut qualitate materiæ. Cùm enim dies critici per ſeptimanas numerẽtur, decimusquartus eſt finis ſecundę ſeptimanæ, vnde factum eſt, vt ab Hippocrate appelletur impar; quandoquidem non conſideratur à primo die morbi, ſed à primo die ſecundæ ſeptimanæ. Eſt porrò terminus morborum acutorum, vt teſtatur Hipp. *aph. 23. ſect. 2. Acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur.* Quod etiam confirmat *in Coacis: Ardenter febricitantes iudicant quatuordecim dies, vel ad interitum, vel ad ſalutem.* Cuius tamen ſententię veritatem labefactare videntur plures hiſtoriæ, quæ habentur in *Epidemijs*, eorum, qui cùm acutè febricitarent, vltra decimumquartũ producti sũt. Hetophon decimoſeptimo iudicatus, vxor Philini vigeſimo interijt, Chærion vigeſimo iudicatus eſt: hi autem omnes acutà febre correpti. Cui *obiectioni Reſpondendum* eſt, acutos morbos verè dici ex Hippocratis, & Galeni doctrinà, qui celeriter, continenter, & vehementer mouentur, neque acutorum nomen obtinere, donec vehementiam ſumpſerint; licet igitur quidam morbi iudicentur decimoſeptimo, & vigeſimo quoad morbi initium, ſemper tamen iudicantur decimoquarto quoad morbi vehemẽtiam, & impetum. Nam huiuſmodi morbi decimoſeptimo, & vigeſimo iudicati, non ſtatim à principio ſumunt impetum, & vehementiam, ſed paulò poſt. Sic, qui in fine quaternarij vehementiam ceperunt, licet decimoſeptimo finiantur, proculdubio decimoquarto ſuæ vehementiæ iudicati ſunt: & qui ſeptimo vehementiores apparuerunt, vigeſimo iudicati, decimoquarto ſuæ vehementiæ ſoluuntur. Vnde Galenus *commentario in prædictum Aphoriſmum: Nullus*, ioquit, *inuentus eſt vnquam, qui ab initio velociter moueretur, hunc tranſgredi terminum, qui aliquam ex dictis non acceperit mutationem.* Quamuis enim aliquando decimoſeptimo, aut vigeſimo deſinat morbus acutus; tamen intra ſuum decimumquartum iudicatum eſſe comperimus, ſi computationem incipiamus ab eo die, quo citatior, & vehementior morbus fieri incipit. Quod patet ex Hippocr. hiſtoria adoleſcentis in Melibœa, qui decima die delirauit, vigeſimà valde inſaniuit, & vigeſimaquartà obijt: quo conſtat, decimoquarto vehementiæ obijſſe, quandoquidem illa incœpit tantum die decimà morbi. Quamuis autem apud Hippocratem quidam morbi acuti nominentur, qui ad quadrageſimum, aut ſexageſimum diem extenduntur, tamen illi verè, & propriè acuti non ſunt, quia non habent vehementiam, & impetum, ſed lentè progrediuntur: ideòque acuti ex decidentia vulgò nominantur; quandoquidem ex acutis producti ſunt per criſin imperfectam iudicatis; vel inæqualiter procedunt ob inæqualem viciſſitudinem remiſſionis, & exacerbationis.

Tertius ex diebus Principibus eſt vigeſimus, qui ſeptimus eſt à decimoquarto, quandoquidem decimusquartus bis numeratur, eſt enim vltimus ſecundæ ſeptimanæ, & primus tertiæ, vt docuit Hipp. aph. 24. ſect. 2. *vbi dies indices præcipuè obſeruat.* Contemplabilis, *inquit*, eſt decimusſeptimus, eſt enim quartus à decimoquarto. *Vnde neceſſariò ſequitur, vigeſimum eſſe ſeptimum à decimoquarto.*

Idipſum

Idipſum confirmat idem Hippocrates pluribus hiſtorijs in *Epidemijs*, vt Chærionis, vxoris Philini, filiæ Euryanactis, qui iudicati ſunt die vigeſimo. In alijs verò, qui iudicati ſunt poſt vigeſimum, contigerunt criſes in quaternionibus, & ſeptimanis, computando à vigeſimo. Sic Abderitana virgo vigeſimoquarto iudicata eſt: Anaxion verò vigeſimoquarto.

Attamen aduerſus hanc doctrinam *opponi* poteſt, quod idem Hippocrates *aph.36. ſect.* 4. vigeſimumprimum inter decretorios enumerat, omiſſo vigeſimo. *Sudores*, inquit, *febricitantibus boni, qui manare cœperunt die tertio, quinto, ſeptimo, nono, vndecimo, decimoquarto, decimoſeptimo, vigeſimoprimo.* Quod etiam cõfirmat *in epid. & libello de diebus decretorijs*, in quibus vigeſimumprimum refert, omiſſo vigeſimo.

Huic difficultati *Reſpondendum* eſt, criſes, quę in tertia ſeptimana contingunt, vt plurimùm partem vigeſimi, & vigeſimiprimi occupare: vnde fit, vt aliquando ab Hippocrate criſis ad vigeſimum, aliquando verò ad vigeſimumprimum referatur. Fuit tamen magis conſentaneum, criticum appellare diem, à quo incipit, quàm quo finitur criſis.

Indices, qui contemplabiles, & internuntij nominantur, ſunt, qui criſin ſeptenario futuram indicant: ſuntque numero tres, quartus, vndecimus, decimusſeptimus.

Contemplabiles appellantur, quòd ex eorum contemplatione criſis futura ſoleat præuideri: ideòque etiam internuntij nominantur, & frequentiùs indices, quòd indicent, & pronuntient diem futuræ criſeos: idque fit per concoctionis ſigna, quæ in vrinis præcipuè apparent. Vnde Hippocrates in *prognoſticis, & aphoriſmis*, Vrina, quæ quarto die hypoſtaſin habet albam, læuem, & æqualem, ſolutionem morbi ſeptimo fieri oſtendit. Ex principibus autem diebus vnuſquiſque ſuum habet indicem: quartus nimirum eſt index ſeptimi, vndecimus decimi quarti, & decimus ſeptimus vigeſimi. Iſti verò dies inter criticos etiam recenſentur, quòd non ſimpliciter indices ſint, ſed quòd in iis etiam non rarò criſes ſoleant contingere, quanquam minùs perfectæ.

Horum igitur primus eſt dies quartus, qui primò, & per ſe, & ex ſui natura index eſt ſeptimi, vt diligenter annotauit Galen. *cap.11. lib.2. de diebus decretorijs*, vbi docet, criſin quarto indicatam per ſigna concoctionis die ſeptimo contingere, ſi nihil impediat. Multa etenim poſſunt naturæ motum inhibere, non ſolùm in ſeptimo, ſed etiam in omni die critico, ex parte ſcilicet, vel ægri, vel ipſius Medici, vel aſtantium, à quibus multi errores committi poſſunt; vt ſi Medicus die ſeptimo catharticum exhibeat, ſi æger, aut aſtantes Medico non obſequantur, & legitimum tum remediorum, tum rerum non naturalium vſum peruertant. Eſt autem quartus dies inter decretorios collocandus; indicat enim morbos extremè peracutos, vt teſtatur Hippocrates *in prognoſticis. Mitiſſimæ*, inquit, *febres, & ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die, aut citiùs deſinunt: malignisſimæ verò, & horrendis comitatæ ſymptomatis, quarto die, aut citiùs interimunt.* Sic in *Epidemijs*. Perilles, quarto die prorupto vniuerſali ſudore, acutiſſima febre defunctus eſt. Caluus Lariſſæus femur dextrum doluit, quarto die circa meridiem mortuus eſt, celerrimè, & acutiſſimè. Attamen rariſſimæ ſunt illæ criſes, quæ in quartum diem incidunt: frequentiùs enim tertio, aut quinto die contingunt, quia acutorum morborum exacerbationes diebus fiunt imparibus. At iiſdem diebus indicantur morbi, quibus exacerbantur, vt docuit Hippoc. in *Epid.* ac proinde teſtatur Galenus, ſe ſemel tantum, Archigenem verò bis criſin die quarto obſeruaſſe.

Secundus ex Indicibus eſt Vndecimus, qui tamen non tàm perfectè decimumquartum indicat, vt quartus ſeptimum. Quemadmodum enim dierum perfectè iudicantium vis ſenſim minuitur: ita indicantium, quandoquidem quò citius criſes perficiuntur, eò maiorem oſtendunt naturæ potẽtiam ſupra cauſam morbificam; & quò magis protrahuntur, eò maiorem oſtendunt imbecillitatem, aut ſaltem materiæ contumaciam, vt ideò non tam firmiter, & ordinatè iudicia obeantur. Non ſolum autem indicat dies vndecimus, ſed etiam iudicat: At non tàm perfectè, & frequenter, quemadmodũ verè critici: plurima tamen exempla apud Hippocratem referuntur in *Epidemijs* eorum, qui vndecimo die iudicati ſunt. Et Gal. *cap. 7. lib.1. de diebus decretorijs*, ſe vno autumno omnes die vndecimo iudicatos obſeruaſſe, ſcribit.

Tertius ex indicibus eſt decimus ſeptimus, qui non tàm firmiter indicat, quemadmodum quartus, & vndecimus, ſed potentiùs multò decernit, & inter criticos validiores à Galeno, aliiſque autoribus numeratur. Attamen Archigenes, & alij, qui integros dies numerant, atque adeo vigeſimumprimum, non vigeſimum, verè criticum ſtatuunt, decimumoctauum proinde admittunt, non decimumſeptimum, quos Gal. prolixè impugnat, 2. *de diebus decretorijs, cap.4.*

Intercidentes, qui & intercalares ſeu irrepentes, vel prouocatorij nominantur, ſunt, qui inter principes, & indices intercidunt, criſeſque imperfectas moliuntur, ſuntque tertius, quintus, nonus, decimustertius, & decimusnonus.

Prouocatorij dicuntur, quòd naturam interdum prouocent ad excretionem, vnde criſis in illis aliquando contingit, ſed imperfecta, quia ſit naturâ irritatâ ante tempus ſibi ordinarium, & maximè conſentaneum. Vnaquæque ſeptimana habet dies ſuos intercidentes. Prima enim habet duos, tertium, & quintum: Secunda habet itidem duos, nonum, & decimumtertium: Tertia verò ſeptimana vnicum tantùm habet, nimirum decimumnonum. Sunt autem illi dies quodammodo critici, quia impares. At morbi acuti diebus imparibus exacerbantur, & in illis exacerbationibus ſolent contingere criſes, quia tunc temporis natura irritatur ad excretionem. Attamen illæ criſes, quæ fiunt ab irritatione, imperfectæ ſunt, vt antea dictum eſt.

Reliqui verò dies, qui neque principes ſunt, neque indices, neque intercidentes; vacui & medicinales nominantur. Suntque ſextus, octauus, decimus, duodecimus, decimusſextus, & decimusoctauus.

Vacui dicuntur, quia nec decernunt, nec indicant, nec prouocant, neq; vllo modo critici ſunt: & ſi quando criſis in illis contingat, mala eſt. *Medicinales* verò appellantur, quia in illis omnia medicamentorum genera, atque adeò purgantia tutò exhiberi poſſunt, quod docuit Hippocrates, *quarto de morbis*, inſigni contextu. *Quicunque*, inquit, *febre continuâ correpti, cathartico diebus paribus vſi ſunt, hi nimium purgati ſunt nunquam: At qui diebus imparibus cathartico ſunt vſi, nimium ſunt purgati, et multi perierunt.* Decretorij etiam quodammodo dici poſſunt, non ſimpliciter, ſed cum adiectione, vt ſcilicet mali ſint decretorij, nunquam enim ſalutariter iudicant, ſed peſſimè, infidè, & periculosè: quoniam quæ in illis diebus contingunt criſes, à morbi malignitate ſimpliciter fiunt, non à natura, aut vincente, aut ſaltem irritatâ, quemadmodum in prouocatorijs contingit. Horum peſſimus eſt ſextus, qui Tyrannus à Galeno nuncupatur, ſeptimo purè con-

contrarius, qui Rex ab eodem vocatur. Ideò quæcunque criſes in ſextum diem incidunt, peſſimæ cenſendæ ſunt. *Sudores ſexto die manantes, peſſimi*, inquit Hipp. *in Coac.* & in *Aphoriſmis icterus ſexto die lethalis eſt.* In *Epidemÿs* verò quamplurimæ hiſtoriæ reperiuntur, vt Dromeadæ coniugis, Hermocratis, Philiſci, & aliorum, quibus die ſexto infelices criſes contigerunt. Verùm *obÿci* poteſt *ex ſect. 3. lib. 3. Epid.* Lariſſæam virginem die ſexto ſalutariter fuiſſe iudicatam. *Reſpondemus* cum Galeno, rariſſimum eſſe iſtum caſum, & præter naturæ conſuetudinem accidiſſe; neque enim die critico accidit hæc criſis, neque ſignis concoctionis fuit præmonſtrata, vt antea dictum eſt, Sed cauſa ſalutaris criſeos referenda eſt ad rarum, & extraordinarium naturæ conatum, quæ triplicem in hac virgine euacuationem molita eſt, ſcillcet per menſtruam purgationem, largam hæmorrhagiam, & copioſum ſudorem. Idem ferè aliquorum dierum parium, qui vſque ad vigeſimum inueniuntur, eſto iudicium. Quanquam enim quidam Neoterici cenſuerint, morbos ſanguineos diebus paribus iudicari, quia paribus mouentur; tamen rariſſimè illud fit, tùm quia in febribus acutis, quæ ex ſanguine fiunt, ſanguis facilè in bilem degenerat, aut ſaltem ea illius portio, quæ putredinem contrahit: tum quia criſes non ſimpliciter exacerbationes ſequuntur, ſed multò magis cauſam ſuperiorem, quæ *cap. de cauſis* fuſiùs illuſtrabitur.

Critici etiam nuncupantur à vigeſimo ad quadrageſimum per ſeptenarios, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus quartus, & quadrageſimus. A quadrageſimo ad centeſimum & vigeſimum per vicenarios, ſexageſimus, octuageſimus, centeſimus, centeſimus & vigeſimus; poſt hunc verò perit dierum criticorum vis, & criſes menſibus anniſque fieri dicuntur:

Dies Critici præcipui, & magis ordinarij ſunt illi, qui in morbis acutis ſolent contingere. Illi autem morbi acuti, ſi ab initio ſumant vehementiam, decimo quarto die, aut citiùs iudicantur. Si verò non incipiant moueri celeriter & vehementer, niſi in fine primæ ſeptimanæ, ad vigeſimum extenduntur, qui ea ratione terminus eſt morborum acutorum. Morbi verò, qui vltra vigeſimum extenduntur, acuti ex decidentia nominantur, & in illis criſes ſolent contingere, ſed minus frequenrer, atque adeò non anteà per quaternarios, ſed tantùm per ſeptenarios numerantur vſque ad quadrageſimum; in quo perit eorum vis, & dies per vicenarios tantùm numerantur, vſque ad centeſimum & vigeſimum, & in quo etiam criſes tum ſalutares, tum lethales contigiſſe legimus apud Hipp. 3. *Epid. ſect. 3.* vbi Heropytus centeſimo vigeſimo perfectè & ſalutariter iudicatus eſt. Et Pacius in Thaſo centeſimo & vigeſimo moritur. Vltra illud tempus vis dierum criticorũ non extenditur, ſed poſteà menſibus & annis criſes, vel potiùs corporum mutationes contingunt, vt teſtatur Hipp. *aph. 28. ſect. 3. Plurimi*, inquit, *morbi pueruli iudicantur, nonnulli quidem in quadraginta diebus, nonnulli in ſeptem menſibus, nonnulli verò in annis ſeptem; quidam verò iam ad pubem accedentibus.*

Dierum Criticorum comparatio debet fieri ab ea hora, in qua æger percipit manifeſtam actionum læſionem.

Nulla poteſt fieri dierum criticorum computatio, quin certò ſtatuatur totius morbi principium, & ipſa notetur hora, qua patiens cœpit ægrotare. Ab illa enim horâ, ad ſimilem ſequentis diei, primus dies computatur, & ſic conſequenter. Sed admodum difficile eſt, horam illam ſtatuere; & in eo multi errores ſæpe committi ſolent, quandoquidem vulgares Medici principium morbi computare ſolent ab hora decubitus, quod quidem poteſt locum habere in delicatulis & mollioribus hominibus, qui ex leuiori affectu ſtatim ſolent decumbere: at in robuſtioribus, & laboribus aſſuetis fallaciſſimum eſſe conſueuit, quandoquidem illi plerumque morbum adhuc incipientem, neque tantoperè grauem, erecti etiam per plures dies aliquando ferre conſueuerunt; neque in lecto retinentur, donec à morbi vehementia ferè opprimantur. Vera igitur computatio debet inſtitui ab ea hora, quâ in ægro primùm percepta eſt ſenſibilis actionum læſio, quâ videlicet vel non potuit prandere, vel cœnare, vel conſueto modo ambulare, & ſolita officia exercere: vno verbo, ab eo tempore, quo febricitare cœpit, ſi febris ſit primaria, & non ſymptomatica. Sed quia febris rarò ab ægro, vel aſtantibus dignoſcitur, ideò Medicus ex ſymptomatum relatione, primâque eorum inuaſione, facilè ipſam febrem, ipſiuſque principium conijcit. Vnicum tamen indicium verum, & facile febris incipientis ſæpiſſimè occurrit, quòd videlicet morbi acuti frequenter cum rigore, vel horrore incipiunt. Si igitur æger Medico referat, ſe dum cœperit malè habere, frigus, aut horrorem tali horâ percepiſſe, illa certè hora erit morbi principium, à quo dies critici debent computari.

In puerpera muliere, febre acutâ laborante, ſi partus naturalis fuerit, computatio dierum Criticorum debet fieri à febre, & non à partu: ſi verò partus fuerit præternaturalis, computatio facienda eſt à partu, non autem à febre.

Hoc Theorema difficillimam quæſtionem continet, & admodum intricatam, vtpote quæ ipſum Hippocratem habet ſibi ipſi repugnantem, & rationum momenta vtrinque grauiſſima patiatur. Hippocr. 3. *progn.* 12. *pari modo*, inquit, *in mulieribus iudicationes fiunt à partu*. Et Gal. in *comment. eius loci*, eandem ſententiam confirmat, his verbis: *Principium enumerationis tibi fiat, non quo die cœperint febricitare, ſed quo pepererint: in quibuſdam igitur circa ſecundum, aut tertium incipiunt diem à partu, ex quò multi numerant futuram iudicationem; ſed res non ita ſe habet, nam ex quo pepererint, numerationem oportet fieri dierum.* Quod quidem præceptum in praxin reuocauit idem Hippocr. 3. *Epid. ſect. 2. Ægr. 10. 11. & 12. & ſect. 3. eiuſdem libri Ægr.* 14. In quibus locis proponit hiſtorias diuerſarum mulierum enixarum, acuto morbo laborantium, in quibus dies computantur ab ipſo partus die. Id ipſum confirmari poteſt ratione validiſſimâ. Ab eo enim die numerandum videtur morbi principium, quo incipit moueri humor: At in die partus humor moueri incipit, fit enim maxima naturæ contentio, & humorum agitatio: ergo ab illa humorum exagitatione debet fieri computatio. Contrà verò idem Hipp. 1. *Epid. Ægr. 4.* In vxore Philini, quæ die à partu decimoquarto febre correpta eſt, dies computat à die febris non à die partus. Item *Ægr. 5. ſequenti*, in Epicratis vxore, quæ ſecundo à partu die febricitare cœpit, computationem inſtituit à febre, non à partu. Tum etiam *Ægr. 11. eiuſdem libri* in Dromeadæ coniuge, quæ ſecundo à partu die rigore, & febre acuta correpta eſt, eandem computationem facit à die febris, non à die partus. Ratio etiam pro hac ſententia efficaciter militat. Si enim aliqua ratione computatio deberet fieri à die partus, eſſet maximè propter motionem materiæ, quæ in partu fit: ſed hæc motio non eſt cauſa ſufficiens; quantumcunque enim materia ante febrem ex occaſione aliqua moueatur; computatio nihilominus incipit ab ipſa febre, non à commotione. Sic in vehementiſſima corporis exercitatione, ex qua febris ori-

tut

Digitized by Google

tur non ſit computatio ab ipſa exercitatione, in qua fuit humorum commotio, ſed à febre tantùm, quæ poſtea ſubſequuta eſt. Hæc controuerſia propoſito Theoremate reſoluitur. Partus enim vel naturalis eſt, vel præternaturalis. Differunt inter ſe ſymptomatum grauitate, & leuitate, ac præcipuè expurgatione, quæ in naturali ritè procedit; in præternaturali verò ſupprimitur. Si igitur naturalis fuerit partus, non poteſt fœmina intra terminum expurgationis, niſi forte ex aliqua procatarctica cauſa, febre corripi, vt quæ ab omnibus excrementis rectè expurgatur. Si verò partus præternaturalis ſit, conſtat, ipſum morbi naturam induere, cùm ſatis multas operationes lædat; Atque ita febris, quæ huic morboſo partui ſuccedit, ex ipſo partu cenſenda eſt pendere, atq; ita rationem habet febris ſymptomaticæ; & computatio dierum, cum debeat fieri à principio morbi, facienda erit à partu, qui morboſus eſt. Hoc obſeruanit Hippocrates in ægrotis ſuprà propoſitis. Mulieres, quarum fit mentio *hiſtor.* 10. 11. & 12. *ſect.* 2. *lib.* 3. *Epid.* partum habuere præternaturalem: duæ enim priores aborſum paſſæ ſunt: Tertia vero laborioſè peperit. Tum illa, quę habetur *hiſt.* 14. *ſect.* 3. cum difficultate peperit, & non valde purgata eſt, Ideò in illis quatuor Hippocrates computationem inſtituit à die partus, in alijs verò quæ continentur *hiſt.* 4. 5. & 11. *lib.* 1. partus fuit naturalis. Vxor enim Philini fęmellam pepererat, ſecundum naturam ſactâ purgatione, & alioqui leuiter degebat: Vxor Epicratis pepererat filiam, & alia omnia ſecundum rationem prodibant. Et Dromeadæ coniux filiam etiam pepererat, aliaque omnia ſecundum rationem fiebant. Ideò Hippocrates in illis computationem inſtituit à die febris, non à die partus. Vnde liquidò conſtat, computationem in partu naturali debere fieri a die febris; & in partu præternaturali ab ipſo partus die. Verùm aduerſus hanc deciſionem inſurgit Amatus Luſitanus, author alioqui grauiſſimus in *ſcholio obſer.* 34. *centur.* 1. *Reuerâ*, inquit, *hoc reſponſum ad Hippocratis mentem ficulneum eſt, & nullius valoris*: idque oſtendere nititur ex *hiſt.* 2. *ſect.* 3. *lib.* 3. *Epid.* quæ eſt dę muliere, quæ cùm filiam peperiſſet, & purgata non eſſet, eam febris acuta horrida tęrtià die corripuit, in ea autem exiſtimat Amatus, computationem fieri à die febris, cùm tamen conſtet, partum fuiſſe præternaturalem, quandoquidem purgata non fuerat. Hanc autem computationem à die febris colligit ex ſequentibus Hippocratis verbis, quę in hiſtoria continentur; *poſtquam autem riguiſſet, febres continua*, &c. *Vt ex ijs*, inquit, *Lector intelligat, à tertia die poſt partum connumerationem feciſſe.* Sed bonus ille vir male interpretatur verba Hippocratis, ex quibus nihil aliud colligi poteſt, niſi quòd febris continua à tertia die partus conſequuta eſt, & ſymptomata illam comitantia. Imò verò ex, toto hiſtoriæ diſcurſu ſatis liquet, computationem fieri à die partus, non à die febris; quemadmodum Valeſius, & Mercurialis grauiſſimi librorum Epidemiorũ Interpretes, id ipſum apertè aſſerunt. Et ita propoſita diſtinctio, quæſtionis deciſionem continens, Hippocratis doctrinæ erit conſentanea. Sed vnus adhuc remanet ſcrupulus; vbi ſcilicer abſolutè Hipp. 3. *progn.* velut regulam generalem proponens, præcipit ſimpliciter à die partus eſſe computandum. *Reſpondendum eſt*, Hippocratem in *lib. Epid.* varia annotaſſe experimenta, & multos caſus obſeruaſſe, prout eueniebant, ex quibus deinde regulas, & canones concinnauit, qui in libris Prognoſticõn, & Aphoriſmorum continentur, vt docet Gal. *lib.* 1. *de diebus decretorijs c.* 3. Canones autem illi ex ijs deprompti ſunt, quę vt plurimùm eueniunt, fit autem vt plurimùm, vt febris, quæ partum proxime ſequitur, ab ipſo partus vitio dependeat; ideò etiam vt plurimùm à partu computatio inſtituenda eſt. Raro autem fit, vt, partu naturali exiſtente, febris exoriatur, quæ tunc temporis non poteſt aliunde, quam à cauſa procatarctica, & externa prouenire.

In vulneribus capitis, & alijs quibuſcunque, computatio dierum criticorum debet inſtitui à die vulneris, non à die febris.

Eadem eſt ratio vulneris, quæ partus præternaturalis: febris enim, quæ ei ſuperuenit, ſymptomatica eſt; vulnus verò eſt morbus primarius, à quo dierum criticorum numerus eliciendus eſt.

In morborum recidiuis debet fieri computatio dierum Criticorum ab initio ipſius morbi, non à recidiua.

Recidiua fit ex reliquijs prioris morbi, quæ non fuerunt integrè vacuatæ, atque ita idem morbus cenſendus eſt, cum ſit eadem materia, in quo contingit quidem remiſſio febris inter radicem, & recidiuam, ſed non vera intermiſſio, vt oſtẽdunt ſymptomata ab Hippocrate annotata, dum inquit, ſi quid eius, quod effunditur, intus relinquitur, *ſitis intus relicta, oris exſiccatio, & inſuauitas, eadem ratione.* Quæ omnia morbi non integrè ſoluti ſunt indicia. Quia igitur is, cui ſuperuenit recidiua, nondum erat planè liberatus ab illis accidentibus, computatio debet eſſe vnica, ex eo quòd prior affectus non erat verè ſolutus, ſed tantùm ex aliqua ſui parte. Sic Hipp. in *Epid.* perpetuò dies numerat à priori morbo, nunquam autem à recidiua, vt videre eſt in hiſtorijs Hermocratis, Anaxionis, Herophontis, Cleanactidis, vxoris Epicratis, & aliorum.

CAPVT VI.

De cauſis Criſium, & dierum Criticorum.

Criſis quoddam quaſi compoſitum eſt, conturbationem, euacuationem, & ſubitam mutationem ad ſalutem continens.

Conturbatio eſt congeries criticorum ſymptomatum, quæ ex agitatione materiæ morbificæ oriuntur. Illa autem agitatio fit vel à cauſa externa, qualis cœli, aſtrorumque motus, & influxus; vel interna ſcilicet naturâ ipſâ.

QVomodo influxus ſyderum motiones criticas efficiant, inferiùs explicabitur. Iam vero natura in conturbatione critica humores morbificos exagitat, quia dum illi ſecreti ſunt à laudabili, & benigniori materiâ magis naturam irritant: ideoque illa ad expulſionem accingitur. Licet enim humores illi concocti ſint, tamen acrimoniâ, & malignâ quadam qualitate naturam moleſtant, eamq; ad excretionẽ impellunt

Euacuationis cauſa eſt facultas expultrix, quæ, vel copia, vel qualitate materiæ irritata, id quod moleſtum eſt, criticè expellit.

Facultas expultrix vna eſt ex ijs, quæ naturales ſubſeruientes nominantur, ſuumque opus exercet beneficio caloris natiui, & ſpirituum, tum per fibras ſingulis partibus ingenitas.

Cur verò criſis, ſeu critica euacuatio, in ſeptenarijs potius, & quaternarijs diebus contingat, quàm alijs tẽporibus, id quidem à motu Lunæ tanquam cauſâ principali dependet.

Cauſa criſeos, & cauſa dierum criticorum omninò diſtinguendæ ſunt, cùm ſint res toto genere diuerſæ. Nam cauſa criſeos eſt facultas expultrix, quæ id, quod moleſtum eſt expellit. At cauſas dierum criticorum inueſti-

Digitized by Google

ueſtigare, non eſt quærere, quid humores vitioſos è corpore expellat, ſed cur facultas expultrix non in omnibus, ſed certis quibuſdam diebus, quæ ſibi moleſta ſunt, freqnentiùs, & faciliùs ſoleat expellere: id autem à motu Lnnæ pendet, quæ varijs ſuis aſpectibus has motione efficere ſolet.

Lnna maximum habet domininm in hæc inferiora, præſertim in corpora humida, in ijſque inſignes efficit mutationes, præcipnè in coniunctionibus, oppoſitionibus, & qnadraturis, in qnibns etiam criſes ſolent contingere.

Quas Luna varijs ſuis aſpectibus in hoc inferiori mundo mutationes efficiat, & quomodo hinc venti, & tempeſtates mutentur, ſata faciliùs, vel infeliciùs creſcant, cancri, & conchylia nunc plena ſint, nunc vacua, ſatis compertum eſt nautis, agricolis, & ipſis mulierculis. Præcipuum autem hic planeta dominium in corpora humida obtinet; vnde non mirum eſt, ſi eam in humores noſtri corporis poteſtatem habeat, vt eos certis diebus commouere, & inde criſin excitare valeat. Id autem maximè præſtare ſolet in ſuis aſpectibus, ad quorum rationem dies Critici numerantur. Primus enim Lunæ aſpectus à coniunctione eſt ſextilis, ſeu hexagonus ſiniſter, qui quarto die contingit. Secundus, quadratus, ſeu tetragonus, ſiniſter, die ſeptimo. Tertius, trigonus, ſiniſter appellatus, die vndecima. Quartus, qui oppoſitus, ſeu diameter dicitur, die decimoquarto. Quintus, trigonus dexter, die decimo ſeptimo. Sextus, tetragonus, ſeu quadratus dexter, die vigeſimo. Septimus, ſextilis, ſeu hexagonus dexter; die vigeſimo quarto. Octauus in coniunctione, die vigeſimoſeptimo. Iſti autem dies aliquam habet latitudinem, vt infra docebitur: ſufficit nunc annotare, aſpectuum Lunæ computationem eandem eſſe cum dierum criticorum computatione, quæ *cap. ſuperiori* fuit propoſita.

Motus dierum criticornm non pendet ab aſpectibus, quos habet Luna cum Sole; ſed ab aſpectibus, quos habet cum ſigno Zodiaci, & loco cœli, in quo erat in principio morbi.

Si criſes mouerentur à phaſibus Lunæ cum Sole, nulla eſſet dierum criticorum ratio, quia omnes ægroti, quocnnque die ægrotare cœperint, vno eodemque die criſin paterentur. V. g. in principio plenilunij, vbi fit oppoſitio Lunæ cum Sole; vel in nouilunio, vbi fit coniunctio; vel in quaternionibus. Ideò exiſtimandum eſt, criſes ab huiuſmodi aſpectibus non dependere; ſed potius ab aſpectibus Lunæ ad illud ſignum, & ad eum locum Zodiaci, in quo erat in principio morbi, & ſic ſeptimo die morbi Luna eſt in quadrato aſpectu ad eum locum, & decimoquatto eſt in oppoſito, atque ita de cæteris.

Computatio dierum criticorum non eſt inſtituenda iuxta menſem ſynodicum, qui & coniunctionis appellatur; neque iuxta menſem apparitionis, ſeu illuminationis; neque iuxta menſem medicinalem: ſed iuxta menſem periodicum, ſeu peragationis.

Menſis *Synodicus* eſt illud tempus, quod inter vnam atq; alteram Solis, & Lunæ coniunctionem intercedit, eſtque dierum 29. hor. 13. atque ita tres ſeptimanæ non viginti, ſed viginti duos dies, & horas tres conſtituunt, ideoque iuxta illum menſem non poteſt fieri cõputatio dierum criticorum. Menſis *illuminationis*, ſeu *apparitionis*, eſt interuallum à primo Lunæ nouæ conſpectu ad diem vſque euaneſcentis; eſtque diernm 26. hor. 22. neque iuxta illum menſem poteſt fieri computatio, quia tres ſeptimanæ ſunt tantùm dierum 19. hor. 12. Menſis *periodicus*, ſeu *peragrationis* eſt illud tempus, quo Luna totum zodiacum peragrat, & ab vno puncto profecta ad idem redire ſolet: eſtque dierum 27. & hor. 8. Atque ita tres ſeptimanæ dies viginti, & horas duodecim efficiunt. Hunc etiam noluit Galenns, ordinem dierum criticorum poſſe conſtituere; ideo nouum menſem commentus eſt, quem *medicinalem* appellauit, ex menſe periodico, & illuminationis compoſitum, qui duo ſi coniungantur, faciunt dies 53. & horas 20. cuius ſummæ dimidium facit dies 26. horas 22. & illud dimidium conſtituit menſem medicinalem Galeni, cuius tres ſeptimanæ faciunt dies viginti, & 4. horas. Sed hunc Galeni menſem omnes tum Medici, tum Aſtrologi, tanquam commentitium, portentoſum, & ab omni veritate alienum reijciunt, ac contemnunt. Quorum rationes breuitatis causâ omittimus, quia notiſſimæ ſunt. Sufficiat monuiſſe, dies decretorios à vero Lunæ motu deſumendos eſſe, qui mẽſem *peragrationis* conſtituit, & à quo prædicti aſpectus conſtituuntur. Ille autem menſis *peragrationis*, vt antea dictum eſt, conſtat diebus 27. & hor. 8. ac ſi in quatuor ſeptimanas diuidatur, prima finietur diebns 6. hor. 20. Secunda, diebus tredecim, horis ſexdecim. Tertia diebus 20. hor. 12. Neque menſis iſte periodicus negligendus eſt eâ ratione, quæ Galenum impulit ad menſem medicinalem comminiſcendum, quin potiùs eò magis retinendus eſt, quòd ex eo ratio reddi poteſt, cur dies vigeſimus, & vigeſimus primus inter criticos numerentur. Licet enim vigeſimus frequentius decernat, tamen vigeſimus primus planè reijciendus non eſt. Atque ea de causâ Archigenes, & Diocles, qui ipſius Galeni teſtimonio, *lib. 1. de diebns decretorijs, c. 2.* in operibus artis erant verſatiſſimi, vigeſimum primum inter criticos retulerunt. Cauſa autem, cur vterque dies ſit criticus, hæc eſt, quòd ambo dies ad abſoluendã tertiam ſeptimanam concurrunt, cuius vltimus dies duodecim horas mutuatur à vigeſimo, & totidem à vigeſimo primo. In vigeſimo tamen frequentiores criſes accidunt, quia Natura, tranſacto acuti morbi termino, oneris diuturnioris quaſi pertæſa, in ipſo diei critici principio certamen cum morbo aggreditur, criſinque molitur. Illud autem diei critici principium eſt in medio diei vigeſimi, quemadmodum finis eiuſdem incidit in medium, ſeu horam duodecimam vigeſimi primi. *Annotandum* etiam eſt, Lunæ motum nunc tardiorem, nunc velociorem exiſtere, & prout velocior eſt, criſin citiùs contingere, prout verò tardior, tardius criſin apparere, atque adeò non poteſt aſſignari certus horatum numerus, in quo criſis contingat, ſed latâ determinatione dies ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus annotandi ſunt. Quemadmodum innuere voluit Hipp. *in 6. Epid.* vbi dierum numero præpoſitionem, *circa*, addidit, ſcilicet circa vigeſimum, circa quadrageſimum, & ita de alijs. Deinde, non ſemper criſis vno eodemque die incipit, ac deſinit; interdum enim ad plures dies extenditur, & perturbatio vigeſimo incipit, criſis verò vigeſimo primo deſinit: At tota duratio perturbationis, pugnæ, & excretionis tempus criſis ſolet appellari.

Præter cauſam principalem, quæ eſt motn Lunæ, duæ aliæ dierum Criticorum cauſæ minus principales agnoſcendæ ſunt, nimirum motns, & diſpoſitio humornm, tum etiam ipſins ægrotantis natura.

Quamuis Lunæ in diebus criticis conſtituendis vis maxima ſit, ſola tamen non ſufficit, alioqui in omnibus ægrotantibus eædem criſes eodem dierum numero cõtingerent: Secus tamen accidit, cùm alij die ſeptimo, alij decimo quarto, alij alijs diebus criſin pati ſoleant, & quidem alijs bona, alijs mala criſis contingat. Itaq; aliæ cauſæ adiungendæ ſunt, diuerſitatem illam efficiẽtes. Primùm enim motus, & diſpoſitio humorum in

cauſa

cauſa eſt, vt criſis nunc citiùs, nunc tardiùs, aliquando etiam intercalaribus diebus, aut indicibus accidat. Si enim humorum concoctio celeriùs, vel tardiùs abſoluatur, humoreſque benignam, vel malignam qualitatē acquiſierint, naturam celeriùs, vel tardiùs irritare poterunt: tum etiam ſi hoc, vel illo die moueantur, vnde febrium exacerbationes oriuntur, in quibus plerumq; criſis ſolet contingere; quemadmodum Hipp. 1. Epid. *Morbi acuti*, inquit, *ijſdem diebus iudicantur, quibus exacerbantur*. Poſtremò natura corporis ægrotantis, quæ vt antea dictum eſt, cauſa principalis eſt ipſius criſis, ſeu criticæ excretionis, eſt etiam cauſa dierum criticorum minus principalis, provt enim robuſta eſt, vel debilis; citiùs, vel tardiùs materiam morbificam concoquit, & ex celeri, tardaq; coctione criſis tarditas, vel celeritas dependet. Sic quando materia morbifica non eſt concocta die ſeptimo, criſis differtur ad decimum quartum, vel vigeſimum. Mouet enim Luna humores ſingulis diebus criticis, & naturam ad excretionem excitat: ſed illa fruſtra commouetur, neque excretionem molitur, ſi non inueniat materiam præparatam, & euacuationi diſpoſitam; niſi id aliquando ex maxima irritatione contingat ob materiæ malignitatem, quam natura totis viribus etiam adhuc crudam, interdum expellere nititur. Sed infelix eſt illa criſis, quia ordinarias naturæ leges prætergreditur. Atque hæc de Criſium, & dierum criticorum cauſis dicta ſufficiant [*conſ. Melet. II. 143. &c.*

PATHOLOGIÆ

SECTIO TERTIA.

De Morborum cauſis.

CAPVT PRIMVM.

De Cauſæ morbificæ naturâ.

Cauſa morbi eſt, quæ quocunque modo aliquid morbo confert.

Generaliſſima eſt hæc cauſæ morbificæ definitio, vel potiùs explicatio, quæ alia eſſe non potuit, vt omnes cauſas complecteretur, quæ in Medicina conſiderantur: eo enim cauſarum nomine donantur ea omnia, quæ aliquid ad morbi generationem conferant, quomodocunque fit, ſiue per ſe, ſiue per accidens, mediatè, vel immediatè; tum quę morbum conſeruando, augendo, aut alio quovis modo aliquid præſtant, vt in differentijs apparebit.

Omnes morborum cauſæ ad efficientem referuntur.

Omnes rerum cauſę ſub quaternario numero à Philoſopho comprehenduntur, ſub formali nimirum, materiali, efficiente, & finali: ad quarum ſeriem cauſæ omnes morbificæ ſunt referendæ. Non tamen quatuor illa cauſarum genera poſſumus hîc inueſtigare: propterea quod primò cauſa formalis nihil aliud eſt, quàm propria cuiuſque rei eſſentia, at morborum naturam, & eſſentiam ſatis abundè ſuperiùs expoſuimus. Deinde cauſa materialis in morbis non datur: cum enim morbus ſit accidens, non habet materiam ex qua fit; ſed tantum in qua exiſtat, quæ nihil aliud eſt, quàm illius ſubiectum, quod corporis noſtri partes: Quod ad cauſam finalem attinet, quamvis actionis læſio talis quodammodo dici poſſit, id tamen fit per accidens, quatenus illa morbi generationem ſequitur, ſed nullam habet morbi cauſam finalem propriè, & per ſe, ſicut nec ea omnia, quæ in imperfectione quadam ſunt conſtituta. Supereſt igitur ſola efficiens cauſa hîc à nobis conſideranda, quæ non tantum hîc ſumitur, vt à Philoſopho, pro eo, à quo primo producitur effectus, ſed latiori ſignificato, vt ex noſtra deſcriptione patet, pro eo omni, quod quocunque modo ad morbi generationem confert.

CAPVT II.

De Cauſarum Differentijs.

Cauſa morbi alia eſt per ſe, alia per accidens.

Cauſa per ſe eſt, cum propriâ, & inſitâ vi, nullius alterius interuentu, id præſtat.

Cauſa verò per accidens eſt, quando aliquid aliud excitatur, cuius interuentu diſpoſitio morboſa producitur.

Sic aqua frigida, corpori noſtro affuſa, per ſe, & ex natura ſua refrigerat; per accidens verò, denſatâ cute, & coërcitis intus vaporibus, calefacit. Sic ſcammonium, medicamentum calidiſſimum, viſcera impensè calefacit per ſe; ſed quia bilem calidoſque humoros potenter expurgat, ex accidente refrigerat, & febrem tollit.

Eſt, & cauſa morbi alia principalis, alia adiuuans, alia ſine qua non.

Cauſa principalis eſt, quæ vel dedit primum effectui motum, vel ſola illum excitare valet.

Cauſa adiuuans eſt, quæ ſola affectum non producit, ſed principali auxiliatur.

Cauſa ſine qua non ea eſt, quæ affectionem ipſam non præſtat, nec quicquam efficit, ſed ſine quâ actio fieri non poteſt.

Harum trium cauſarum exemplum dari poteſt in arthritide. Frigida enim aëris conſtitutio, & humorum excrementitiorum copia eſt cauſa principalis fluxionis in articulos; cauſa adiuuans eſt humorum tenuitas; cauſa verò ſine qua non eſt articulorum imbecillitas, & meatuum laxitas.

Eſt & cauſa morbi alia remota, alia proxima.

Remota eſt, inter quam, & morbum aliæ intercedunt.

Proxima verò eſt, quæ immediatè morbum parit.

Propoſitæ cauſarum differentiæ in arte medica ſunt valde frequentes, & vſitatæ: ſequentes tamen vſitatiſſimæ, & maioris momenti in omnium morborum explicatione; ideò ijs paulò attentiùs immorabimur.

Cauſæ morborum aliæ ſint externæ, aliæ internæ.

Cauſæ externæ ſunt, quæ vel exteriùs poſitæ, vel à rebus corpus noſtrum conſtituentibus diuerſæ, morbos ſolent efficere.

Cauſæ *externæ* nomen non videtur omninò appoſitum, quia ſomnus, vigilia, & animi pathemata ſub illis comprehenduntur, quę tamen inter res internas videntur contineri: tamen quia receptiſſimum eſt apud Medicos, ideò nos etiam illud admittimus, dicentes, cauſas illas *externas* dici, quòd plurimæ earum ſint exteriùs poſitæ, vt aër, cibus, potus, &c. reliquæ verò, vt ſomnus, vigilia, & animi pathemata ita ſint manifeſtæ, vt quaſi exteriùs poſitæ ſine vlla ratiocinatione percipiantur. Ideò Celſus *euidentes* illas appellauit nomine valdè appoſito. Alij procatarcticas, prægreſſas, & primitiuas, quod ab illis prima morborum origo ſoleat emanare. *Vide Bartolin. quæſt.*

Earum autē aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ.

Neceſſariæ ſunt, quæ neceſſariò nos afficiunt, & quas euitare non poſſumus.

Licet neceſſariò nos afficiant, non tamen neceſſariò morbos inferunt, ſed indifferentes ſunt ad ſanitatem,

tem, vel ad morbum: nam legitimo earum vſu ſanitas conſeruatur, abuſu verò, & immoderato earum regimine deſtruitur.

Illæ autem ſunt ſex. 1. aër. 2. cibus, & potus. 3. motus & quies. 4. excreta, & retenta. 5. ſomnus, & vigilia. 6. animi pathemata.

Vulgò ſex res non naturales appellantur, quia per ſe nec ſecundùm, nec præter naturam hnmani corporis ſunt, ſed naturæ vtiles aut noxiæ efficiuntur pro bene, vel malè vtentium ratione. Earum peculiaris tractatio habetur in ea Medicinæ parte, quæ diætam inſtituit, eamque idcircò hìc omittimus. *Vid. Bacmeiſterum.*

Non neceſſaria ſunt, quæ fortuitò contingunt, & ad ordinarium vitæ vſum non concurrunt.

Sub his continentur res omnes fortuitæ, vt gladiorum, vel lapidis ictus, ferarum morſus, &c.

Cauſa interna ſunt, quæ intra corpus latent, & non ſenſibus, ſed artificioſâ coniecturâ cognoſcuntur.

Sic humores, ſpiritus, excrementa, flatus, vapores, ipſarum partium particulæ, & quidquid in illis continetur, aut adnaſcitur, cauſæ internæ morbificæ naturam ſubire poſſunt.

Illæ autem, vel ſunt antecedentes, vel coniunctæ.

Cauſa antecedens eſt, quæ coniuncta prior eſt, eamque mouet, ac mediatè per eam morbum efficit.

Sic in continuis febribus cauſa antecedens dicitur materia, quæ apta eſt ad concipiendam putredinem; coniuncta, quæ actualiter putreſcit. Sic in tumoribus, qui ab humore finnt, humor fluens, cauſæ antecedentis, fluxus, coniunctæ rationem habet.

Cauſa coniuncta eſt, quæ immediatè, & per ſe morbum producit.

Illius exempla proximè ſunt propoſita, in antecedentis cauſæ explicatione.

Notandum tamen, cauſas etiam externas aliquandò eſſe coniunctas, vt gladius, qui immediatè vulnus efficit, & ideò non rarò cauſæ omnes diuiduntur in procatarcticas, antecedentes, & coniunctas, omiſsâ internarum, & externarum conſideratione.

Cauſa coniuncta rurſus vel eſt coniuncta ſimpliciter, vel continens.

Coniuncta ſimpliciter eſt, quâ poſitâ, ponitur morbus, ea ſublata, morbus non aufertur.

Sic poſito actu vulnerante, ponitur vulnus: ſed eo ſublato, non tollitur.

Continens cauſa eſt, quâ poſitâ, ponitur morbus, & ſublata tollitur.

Sic, poſito calculo, aut alia materia, obſtructionem pariente, ponitur obſtructio; & ſublatis ijs illa etiam aufertur. Sic etiam, ſublato ſexto digito, numerum excedentem efficiente, vitium, quod ex illo pendebat, protinus aufertur.

Ex his patet, non omnes morbos habere cauſam continentem, ſed nonnullos tantùm; reliquos verò omnes coniunctam neceſſariò habere. [*conſ. Melet. II. 84. ad 94.*]

CAPVT III.

De cauſis Morborum ſimilatium.

Hactenus de morborum cauſis in genere, iam de ijs in ſpecie eſt agendum.

Calidæ intemperaturæ cauſa quinque ſtatuuntur. 1. Motus. 2. Putredo. 3. rei calidæ Vicinia. 4. Conſtipatio. 5. Cibus, potuſque calidior. Galenus cap. 2. lib. 2. de cauſis morborum.

Primò, motus, humores, & ſpiritus attenuando, & violenter commouendo, corpus calefacit.

Motus non ſolum animata, ſed etiam inanimata calefacit, ex Ariſtotele 2. *Meteor: cap. 3.* Inanimata quidem, per rarefactionem, quia illa prænia eſt ad calorem diſpoſitio, quæ ſcilicet materiam vltimò diſponit, vt ex illius potentiâ calor educatur. Animata verò faciliùs motu incaleſcunt, non ſolnm propter illam attenuationem, ſed etiam, quia ſpiritus, & calor, qui illis actu ineſt, per totum corpus expanditur, & ad illius ſuperficiem fertur. Vnde, ſi motus immoderatus ſit, calidam producit intemperiem. Ad motum etiam referuntur iræ, vigiliæ, & alia omnia, quæ humores, & ſpiritus poſſunt commouere.

Secundò, putredo corpus calefacit, propter calorem externum, qui ſub ea ſemper introducitur.

Putredo ab Ariſtotele definitur, *corruptio caloris natiui in vnoquoque humido à calore extraneo.* Neceſſe eſt calorem illum extraneum eſſe valde vehementem in corporibus noſtris, vt calidam producat intēperiem.

Tertiò, vicinia rerum calidarum corpus calefacit per contactum phyſicum, & mathematicum.

Sic ab igne, vel Sole æſtiuo corpus calefit per contactum phyſicum: à rebus calidis admotis, emplaſtris, balneis, &c. per contactum mathematicum.

Quartò, conſtipatio calidam intemperiem inducit per accidens, propter ſcilicet impeditam tranſpirationem.

Eam potiſſimum creant natatio in aqua aluminoſa, emplaſtica medicamenta, & obturantia admota, & reliqua, quæ per antiperiſtaſin calorem augent, dum illius impediunt diſſipationem.

Quintò, alimenta calida, humores calidos in corpore producendo, illud calefaciunt.

Vt ceparum, alliorum, aromatum, & cæterorū vſus.

Frigidæ intemperaturæ cauſæ ſex ſtatuuntur. 1. Vicinia corporum frigidorum. 2. Aſſumptorum qualitas, & quantitas. 3. Conſtipatio. 4. Raritas. 5. Otium immodicum. 6. Motus immoderatus. Galenus cap. 3. lib. de morb. cauſis.

Primò, à frigido externo corpus refrigeratur, ſi patientis diſpoſitio, &c. concurrant.

Sic in hyeme ob nimiam frigiditatem ſæpè corpus congelatur: ſic balneum aquæ frigidæ totum corpus refrigerat.

Secundò, alimentorum exceſſus, defectus, & aliena qualitas frigidam intemperiem inferre poſſunt.

Exceſſus alimentorum calorem natiunm ſuffocat, vnde frigida intemperies excitatur: ſic à crapulâ frequenti excitatur epilepſia, vel apoplexia.

Defectus alimentorum efficit, vt caliditas partium diſſipetur, quod non habeant ſufficiens pabulum ad eam conſeruandam.

Quæcunq; naturâ frigidiora aſſumuntur, vt lactuca, papauer, mandragora, & reliqua per ſe corpus maximè refrigerant.

Tertiò, conſtipatio maxima calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies.

Conſtipatio leuis calidam intemperiem efficit, impediendo caloris diſſipationem; maxima verò, & immodica contrariam affectionem inducit, calorem ſuffocando.

Quartò, raritas calorem diſſipat, & reſoluit, vnde per accidens frigiditatem inducit.

Quintò, otium corpus refrigerat, ex eo quod langueſcit calor natiuus defectu exercitationis.

Sextò, à motu immoderato calor natiuus diſſipatur, vnde per accidens refrigerat.

Siccæ

Siccæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ: 1. Alteratio. 2. Reſolutio.

Primò, alteratione exſiccant, quæcunque exſiccandi vi præſtant.

Sic alimenta, & medicamenta exſiccantia, ſicca aëris conſtitutio corpus exſiccare ſolent.

Secundò, reſolutione corpus exſiccant, quæcunque efficiunt, vt corporis noſtri humidum plus diſſipetur, quàm reſtauretur.

Sic exercitatio violenta, æſtus nimius aëris ambientis, vigiliæ immoderatæ, humiditatem corporis reſoluunt. Sic humiditas diſſipatur, cum debita reparatio illius impeditur, quod fit à curis, & ſollicitudinibus, inedia, vſu alimentorum parum nutrientium, qualia ſunt valdè excrementoſa, & adſtringentia, quia impediunt humoris alibilis per membra diſtributionem.

Humidæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ: 1. Alteratio. 2. Retentio humidorum.

Primò, alteratione humidam intemperiem inducunt, quæcunque plurimùm corpus humectare valent.

Sic ciborum humidorum vſus immodicus, largus aquæ potus, aëris conſtitutio humida, balneum aquæ tepidæ, & reliqua, quæ humidam intemperiem inferre ſolent.

Secundò, retentione humidorum intemperies humida dicitur introduci, cum vacuatio aliqua conſueta ſupprimitur.

Inter vacuationes conſuetas recenſemus non ſolùm eas, quæ ſenſibiliter fiunt; ſed etiam, quæ inſenſibiliter, ſcilicet per inſenſibilem tranſpirationem.

Et hæ ſunt cauſæ ſimplicium intemperierum.

Compoſitarum verò intemperierum cauſæ facilè colligi poſſunt ex ſuperioribus, coniungendo ſcilicet cauſas omnes, quæ duas qualitates peccantes producere poſſunt.

Cauſæ tamen immediatæ compoſitarum intemperierum ſunt, vt plurimum humores peccantes, & illæ intemperaturæ humore peccanti ſimiles fiunt. Nam calida, & ſicca à bile inducitur, frigida, & humida à pituita, & ita de cæteris.

Humores autem illi in partibus duobus modis cumulantur. 1. per fluxionem, 2. per congeſtionem.

Fluxio duobus modis fit, vel dum humores à partibus mittentibus expelluntur, vel à recipientibus attrahuntur.

In fluxione, quæ fit per expulſionem, duæ requiruntur conditiones, ſcilicet partis mittentis robur, & recipientis imbecillitas.

Sic hæpar humores præternaturales robore ſuo ad inguina, vel cutem (partes naturaliter debiles) expellit, in iiſque tumores, ſcabiem, aliosq; affectus producit.

In fluxione, quæ fit per attractionem, duæ potiſſimum concurrunt conditiones, partis ſcilicet attrahentis calor, vel dolor.

Calidi proprium eſt attrahere, ideò partes calidæ potenter attrahunt: dolore verò afflictæ ſuppetias quærunt, ideò humores, & ſpiritus attrahunt ad ſui tutelam, quos poſtmodum, quantitate nimiâ laborantes, commodè regere nequeunt, vnde varij affectus oriuntur.

Secundò, per congeſtionem humores in partibus cumulantur ex vitio nutritionis earundem.

Sic, dum in aliqua parte non benè fit alimenti aſſimilatio, vel expulſio excrementorum, quæ in ὁμοιομερέσι generantur, tunc in ea ſuperfluitates per congeſtionem cumulantur,

CAPVT IV.

De Cauſis Morborum Organicorum.

Naturalis partium figura peruertitur, aut in prima generatione, aut poſt ipſam.

In prima generatione, cùm virtus formatrix ſingulas partes rectè nequit effingere, quod à tribus cauſis contingit. 1. Propter virtutis formatricis imbecillitatem. 2. Propter materiæ vitium. 3. Propter diſpoſitionem hæreditariam.

Primò, propter virtutis formatricis vitium partes malè figurantur, cùm quis à parentibus debili admodum naturâ præditis eſt oriundus.

Secundò, propter materiæ vitium, cùm ſcilicet peccat quantitate, vel qualitate.

Quantitate peccat, cum redundans eſt, vel deficiens.

Qualitate peccat, cum ſiccior eſt, vel humidior, &c.

Tertiò, propter diſpoſitionem hæreditariam, cùm quis à parentibus malè figuratis eſt oriundus.

Et ita in prima generatione fiunt morbi in figurâ.

Poſt primam generationem contingunt, vel in partu, vel poſt partum.

In partu, dum præpoſterè ſeſe commouet, vel non benè educitur.

VErb.g. Dum infans ab vtero exiens pedem vnum, vel brachium exerit, vel latera oſtendit, dum ob ſui craſſitiem nimiam, vel partium obſcœnarum anguſtiam diutius in exitu laborat, vel ab imperitâ obſtetrice imperitè tractatur.

Poſt partum læditur partium figura à cauſis externis, & internis quamplurimis.

Cauſæ externæ figuram vitiant, cùm molliores adhuc infantes congruè faſcijs non excipiuntur, vel alio quovis modo temerè coarctantur: tum ſi fracta, vel laxata membra male à chirurgo deligentur, vel reponantur; aut ſi ipſius ægri errore benè reſtituta diſtorqueantur; ſi denique caſu, percuſſione, motu, & agitatione nimiâ inuertantur.

Ab internis verò cauſis vitiatur figura, dum humores copioſe in partibus colliguntur, vt in tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, hydropicorum ventre, & alijs huiuſmodi eſt manifeſtum.

Adſtrictio, obſtructio, & dilatatio ab infinitis penè cauſis producuntur, quæ meatus, vel cauitates coarctandi, obſtruendi, vel dilatandi vim habent, quas ſigillatim enumerare eſt ferè impoſſibile.

Aſperitas, & læuitas à quamplurimis cauſis internis, vel externis producitur.

V.g. oſſa vulnerata, fracta, vel oneroſa naturalem læuitatem amittunt, aſperæ arteriæ pars interna inæqualis redditur, vocemque raucam, & clangoſam efficit, imbuta humore nimio, exſiccata, deterſa, vel vlcerata, quod de alijs etiam eadem ratione dici poteſt. Partibus verò naturâ aſperis, aut rugoſis læuitatem inferunt humores viſcidi, & glutinoſi, tunicis interioribus impacti, vt in lienteria; tum etiam vulnerantia, & erodentia per accidens, dum vlcere curato inducitur cicatrix, quâ interna illa ſuperficies læuior redditur, & ad continendum minùs apta.

Magnitudo augetur in toto corpore propter nimiam ſanguinis, & adipis copiam.

In parte augetur magnitudo, vel affluxu ſanguinis laudabilis, vel humore vitioſo per fluxionem, aut congeſtionem collecto.

Sic in nonnullis mulieribus omentum valdè pingueſcit

Digitized by Google

gueſcit à copioſo ſanguinis affluxu, & in tantam molem accreſcit, vt, vteri os comprimendo, ſterilitatem inducat. Sic ex vitioſis humoribus varia tumorum genera oriuntur.

Magnitudo in toto corpore ob alimenti defectum diminuitur.

Vt in phthiſi, maraſmo, & inſigni macie.

In parte magnitudo imminuitur, cùm alimentum conueniens non ſuſcipit, vel non conficit.

Numerus partium augetur in ortu, vel poſt ortum. In ortu ex redundantia materiæ ſeminalis.

Vt quando ſex digiti, aut tres teſtes generantur.

Poſt ortum, ex vitioſa materia.

Vt appatet in verrucis, pterygio, &c.

Numerus imminuitur in ortu ex defectu materiæ; poſt ortum ab ijs omnibus, quæ partem aliquam amputare, vel aliter deperdere valent.

Situs partium immutatur vel vitio earundem, vel partium continentium eas, vel ligamentorum connectentium.

Ipſarum partium vitio ſitus immutatur ob earum craſſitiem, vel grauitatèm nimiam.

Sic omentum, vel inteſtina craſſiora, vel pinguiora reddita ſuo pondere rumpunt, aut dilatant peritonæum, & in ſcrotum deuoluuntur.

Partium continentium vitio ſitus immutatur, cum illæ ruptæ, vel laxatæ debitè continere nequeunt.

Sic dum peritonæum ab aliqua canſa rumpitur, *vel* laxatur, partes contentas nequit ſuo loco cohibere.

Ligamentorum defectu ſitus immutatur, quoties laxiora, vel infirmiora efficiuntur, ita vt connexas ſibi partes in naturali ſtatu nequeant cohibere.

Sic vterus, rectum inteſtinum aliæque partes procidete ſolent præ extenſione nimiâ, aut imbecillirate ſuorum vinculorum.

Connexio partium peruertitur à multis cauſis internis, & externis.

In articulationibus peculiariter connexio immutatur tribus de cauſis. 1. Defectu excipientis, ſcilicet acetabuli. 2. Defectu oſſis, quod excipitur. 3. Vinculi, quod articulationem continet, & firmat.

Primò, in excipiente vitium eſt, vel cum cauitas illa excipiens eſt nimis lata, vel ſuperficiaria, vel cum ſupercilia auferuntur, aut margines labefactantur.

Secundò, in oſſe, quod excipitur, vitium eſt, quando maius, vel minus eſt quàm par ſit, vel alio quocunque modo malè figuratur.

Tertiò in ligamentis vitium eſt, cùm illa ſunt laxiora, vel infirmiora.

Ex his omnibus cauſis luxationes ſolent exoriri: quibus addantur motus violenti, & inordinati.

CAPVT V.

De Cauſis morborum communium.

CAuſæ morborum communium propoſitæ fuerunt in eorum differentijs recenſendis, quia hæ ab illis deſumebantur, ideò ne hîc fruſtrà repetantur, ex *cap. 5. primæ ſectionis* erunt deſumendæ.

CAPVT VI.

De Cauſis differentiarum accidentalium morborum.

EÆdem cauſæ, quæ morbos ſimilares, organicos, & communes excitare ſolent, ſunt etiam cauſæ differentiarum accidentalium, provt varijs conditionibus ſunt præditæ: ſi nimirum intenſæ, vel remiſſæ, leues, vel contumaces, benignæ, vel malignæ, aut alio quovis modo affectæ fuerint, morbos magnos, vel paruos, acutos, vel chronicos, benignos, vel malignos, & alios huiuſmodi producunt.

PATHOLOGIÆ

SECTIO QVARTA.

De Symptomatum naturâ, differentijs, & cauſis.

CAPVT PRIMVM.

De Symptomatum naturâ.

Symptoma eſt affectus præter naturam, qui morbum velut effectus ſuam cauſam ſequitur, & ſine eo ſubſiſteri nequit.

AFfectus nomen hîc paulò largiore ſignificatione ſumitur, quàm in definitione morbi, quandoquidem non omnia ſymptomata habent permanentiam, aut partium poſitionem in ſubiecto, ſed maxima eorum pars eſſentiam habet poſitam in fieri: actiones enim ſiue integræ, ſiue læſæ in motu partium conſiſtunt, & fientes perpetuò ſunt: Excreta, & retenta tamdiu ſunt, quamdiu fiunt, ſi formalem eorum rationem ſpectes. Qualitates verò ſimplices, ſeu patibiles fixæ aliquando ſunt, & permanentes. Dicuntur etiam ſymptomata morbum ſequi, quia ab eo (vt diximus) efficiuntur; effectus verò poſterior eſt ſuâ cauſâ, vnde etiam patet à cauſâ differre, quia cauſa morbum præcedit, ſymptoma verò ſequitur. Ad clariorem verò ſymptomatum naturæ intelligentiam ſequentia theoremata proponantur.

Omne ſymptoma à morbo dependet mediatè, vel immediatè.

Præcipuum ſymptoma eſt actio læſa, à morbo immediatè dependens; quod quidem aliud excitare poteſt in exeretis, & retentis, & illa etiam qualitates mutatas inducere poſſunt; quæ tamen à morbo dependent tanquam à verâ cauſâ, alia quidem mediatè, alia immediatè, vt dictum eſt.

Symptomata cauſarum rationem habere poſſunt, nunquam autem morborum.

Sic læſa nutritio eſt cauſa conſumptionis partium, & marcoris: Sic retenta excrementa in corpore febres generant, obſtructiones, tumores, & alia huiuſmodi, atque ita ſymptomata fiunt cauſæ morborum, nunquã verò morbi naturã poſſunt aſſumere, quia actiones per ſe lædere non poſſunt. Licet enim quidam morbi ſymptomatici appellentur, quod alios conſequantur: vt febris, quæ pleuritidem ſequitur, aut aliam quamvis inflammationem, quæ in ſe verè morbus eſt, ratione tamen morbi, à quo dependet, ſymptoma appellatur; attamen certum eſt, eos morbos impropriè ſymptomata appellari, quia alios morbos quidem iuſtar ſymptomatum conſequuntur, non tamen immediatè ab ijs generantur, ſed mediatè per quædam vera ſymptomata, (per humorem, v.g. aut vaporem) quæ poſteriores morbi cauſæ fiunt.

CAPVT II.

De Symptomatum differentijs.

Tria ſunt ſymptomatum genera, actio læſa, excrementorum vitium, & qualitas mutata.

ACtio læſa primum eſt, & præcipuum ſymptoma, quod morbum ſequitur immediatè, & à quo reliqua dependent, & generantur. Excretorum vitium ſequitur læſionem actionum naturalium, quâ prauè conficiuntur alimenta, corrumpuntur, aut aliam prauam obtinent qualitatem, vel denique diuerſam quandam, & corpori infeſtam obtinent naturam. Excretorum autem nomine hic intelligimus non ſolùm vera excrementa, ſed etiam ea omnia, quæ præter naturam è corpore educi ſolent, vt arenulæ, partium ipſarum excrementa, &c. Qualitas verò mutata prædicta ſequitur ſymptomata, & ſub illa continentur omnes qualitates patibiles, quæ à ſenſibus percipiuntur, & ipſi corpori, vel alicui eius parti inhærent: vt colores, ſapores, & aliæ, quæ omnia fuſiùs ſuis locis exponentur.

CAPVT III.

De Actionis læſæ differentijs.

Actionis læſæ differentiæ deſumuntur vel à læſionum differentijs, vel ab ipſarum actionum diuiſionibus.

A læſionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur; 1. Abolita. 2. Imminuta. 3. Deprauata.

1. Actio abolita dicitur, quæ nullo modo amplius fit, vel fieri poteſt.

VT viſio in cæcitate, & auditus in ſurditate aboleri diruntur, quia nullo modo poſſunt exerceri. Attamen dicitur etiam actio abolita, quantum ſenſus poteſt iudicare, vt motus, & ſenſus in apoplexia, & vterina ſuffocatione.

2. Imminuta actio dicitur, quæ debilis eſt, & vix fit, longiorique indiget tempore, vt perficiatur, autnunquam debitam aſſequitur perfectionem.

Sic debilis concoctio ventriculi, aut cuiuſvis partis functio, quæ imperfectè exercetur, imminuta appellatur.

3. Deprauata actio dicitur, vel quoties corrupta eſt, vel quoties non exercetur, vt debet.

Corrupta dicitur actio, quando obiectum in alienam qualitatem tranſmutat, vt quando ventriculus alimenta conuertit in nidoroſos ſuccos, vt bilem porraceam, aut omninò putridam materiam. Non exercetur, vt debet, in rigore, palpitatione, ſingultu, &c. quia in ijs affectibus partes perperam agitantur, vel nimis violenter ab obiecto præternaturali irritantur.

Ab actionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur: 1. Animalis, 2. Vitalis, 3. Naturalis.

Illarum rurſus tot differentiæ, quot actionum animalium, vitalium, & naturalium differentiæ proponuntur in Phyſiologia.

Actiones animales in Phyſiologia diuiduntur in ſenſitiuas, motiuas, & principes. Senſitiuæ actiones ſunt quinque: Viſus, auditus, guſtus, olfactus, & tactus. Hæ omnes, vt dictum eſt, abolentur, imminuuntur, & deprauantur. Viſus aboletur in cæcitate, imminuitur in viſus obtuſione, & hebetudine, deprauatur in hallucinatione eiuſdem. Auditus aboletur in ſurditate; imminuitur in graui auditu, deprauatur in aurium tinnitu. Et ita de aliorum ſenſuum ſymptomatis facile eſt coniectari. Motus aboletur in paralyſi, imminuitur in ſtupore, deprauatur in conuulſione, tremore, rigore, &c. Sic actiones principes, & ratiocinatio, & memoria abolentur in caro, & apoplexia, imminuuntur in ſtultitia, & lethargo, deprauantur in phrinitide, & mania.

Vitales actiones in pulſibus conſiſtunt, qui etiam frequenter abolentur, imminuuntur, vel deprauantur.

Actiones denique naturales concoctio, retentio, attractio, & expulſio tot ſymptomatis afficiuntur. Concoctio ventriculi aboletur in ἀπεψία, imminuitur in βραδυπεψία, & deprauatur δυσπεψία. Sic de alijs actioninum differentijs eſt iudicandum, quæ omnes tot læſionum differentias patiuntur, quarum multæ propria nomina nondum obtinuerunt.

COROLLARIVM CIRCA actionis læſæ differentias.

Inter actiones læſas recenſetur ea, quæ præter naturam aucta dicitur, qualis eſt canina appetentia, ſitis maxima, &c. At dubium eſt, ſub qua ſpecie collocetur. Reſpondetur vulgò ſub deprauata contineri; quia perperàm, & peruerſe exercetur, quæ eſt conditio actionis deprauatæ. Sed obijcitur, ſecundùm hoc decretum actionem imminutam ſub deprauata debere etiã collocari, cùm actio aucta, & imminuta ſint contrariæ, atque adeò ſub eodem genere debeant collocari. Reſpõdetur, in ratione morborum, & ſymptomatum Medicos non conſiderare Logicas contrarietates, ſed tantùm diuerſitates, quibus corpora noſtra præter naturam afficiuntur: atque ita, cùm actio aucta diuerſiſſima ſit ab imminuta tum ratione modi operandi, cùm, vt diximus, perperam, & peruerſè exerceatur, iure ſub deprauata continetur, & diſtinguitur toto genere ab imminuta, medice eas conſiderando.

CAPVT IV.

De Excrementorum differentijs.

Excrementa quatuor modis peccare poſſunt. 1. In ſubſtantiâ. 2. In quantitate. 3. In qualitate. 4. In excernendi modo.

Primò, in ſubſtantiâ peccant excrementa, cùm ſubſtantiam habent à vulgarium excrementorum ſubſtantiâ omninò alienam.

ET illa dicuntur eſſe toto genere præter naturam.

Eaque ſunt duplicia, vel ſcilicet omninò aliena, vel ex rebus naturalibus conſtantia.

A naturâ omninò aliena ſunt calculna, lumbricus, &c.

Ex rebus naturalibus conſtant excrementa, cùm ſanguis, adeps, caruncula, aut quidvis ſimile excernitur, quod nullo modo debeat excerni.

Secundò, in quantitate peccant excrementa, ratione exceſſus, vel defectus.

Cum ſcilicet vel nimis copioſè effluunt, vt in diarrhœa, dyſenteria, diabete, ſudore copioſo, & hæmorrhagia profuſiori; vel parcins quàm par ſit, aut nullo modo euacuantur, vt in conſtipatione alui, vrinæ ſuppreſſione, &c.

Tertiò, in qualitate peccant excrementa vel prima, vel ſecunda, vel tertia.

In prima, dum ſunt calidiora, frigidiora, humidiora, vel ſicciora.

In ſecunda, dum ſunt tenuia, vel craſſa, dura, vel liquida,

quida, viſcida, vel ſpumoſa.

In tertia, dum ſunt alieno colore, odore, vel ſapore prædita.

Quartò, in excernendi modo peccant excrementa, quando non excernuntur debito tempore, vel per partes conſuetas, aut cum nimis ſubitò, vel paulatim vacuantur.

CAPVT V.

De Qualitatis mutatæ differentijs.

Qualitates corporis mutatæ vel ſunt primæ, vel ſecundæ, vel tertiæ.

ILlæ autem, vt ſymptomata dicantur, ab aliquo morbo debent dependere.

Primæ qualitates ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas.

Secundæ, durities, mollities, grauitas, leuitas, raritas, denſitas, læuitas, aſperitas, & reliquæ.

Tertiæ ſunt colores, odores, ſapores, ſoni.

COROLLARIVM.

circa qualitates mutatas.

Inter qualitates mutatas collocamus caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & ſiccitatem, quæ ad morbos ſimilares fuerunt ſupra relatæ. Vnde grauis oritur difficultas, quam nos ita diluimus, dicentes, leues intemperies, quæ ſunt tantùm in fieri, & nullam habent in parte permanentiam, inter morbos non poſſe recenſeri, ſed potius ſymptomata appellari, & qualitates mutatas, quæ ab aliqua partium vicinarum, aut ſympathiam habentium intemperie facta, & morboſa generentur, & foueantur.

Deinde, aſperitas, & læuitas inter qualitates mutatas recenſentur, quæ ad morbos organicos fuerunt relatæ. *Reſpondetur*, aſperitatem, & læuitatem, ſi ſint valde inſignes, ita vt partium, quas occupant, actiones lædant manifeſtè, eſſe veros morbos: ſi verò tàm leues ſint, vt nullo modo actionibus incommodent, à cauſa tamen præternaturali producantur, intemperie puta humidâ, vel ſiccâ, certiſſimnm eſt, veri ſymptomatis rationem obtinere.

CAPVT VI.

De Symptomatum cauſis in genere.

Omne ſymptoma ab aliquo morbo dependet, tanquam à propriâ cauſâ.

HOc primò demonſtratur in actione læſâ, quæ eſt effectus morbi immediatus, vt ex ipſius definitione patet. Deinde, qualitates mutatas certum eſt, à primis proficiſci, quæ temperamentum conſtituunt, quod ſecundùm naturam exiſtens, non poteſt efficere qualitates ſecundum naturã mutatas, quas patet ab intemperie perpetuò proficiſci. Denique, cùm in excrementis vitium non contingat, niſi aut concoctrix, aut expultrix, aut retentrix fuerint vitiatæ, certiſſimum eſt, illa perpetuò ob aliquo morbo proficiſci.

Cauſæ autem ſymptomatum in ſpecie, & ſingulorum morborũ hiſtoria *in Pathol. particular. c.7.* exactè proponuntur. Nos tantùm hic quædam exempla ad clariorem doctrinam proponemus.

CAPVT VII.

De Cauſis actionum læſarum.

Actiones animales à varijs intemperierum differentijs, morbis organicis, & continuis ſolutionibus lædi ſolent.

SIc à frigida, & humida cerebri intemperie excedente actiones animales abolentur, vt patet in amentiâ, & obliuione; & à remiſſiori imminuuntur, vt in fatuitate, & ſtupiditate: cum à calida intemperie nonnunquam ſimplici, aliàs cum ſiccitate iuncta, deprauantur, vt in phrenitide, & mania. Læduntur etiam actiones iſtæ aliquando à morbis organicis, vt obſtructionibus, & tumoribus varijs, & à continui ſolutionibus, vt ab inſignibus capitis vulneribus.

Actiones vitales, quæ in pulſibus conſiſtunt, ab intemperie calida, & frigida, potiſſimum obſtructione, & ſolutione continui abolentur, deprauantur, vel imminuũtur pro variâ cauſarum intenſione, vel remiſſione.

Sic in febribus pulſus deprauatur, in ſyncope abolетur, & in lipothymia imminuitur.

Actiones naturales priuatæ à morbis ſimilaribus tantum læduntur, officiales verò etiam ab organicis.

Actiones naturales priuatæ, quæ ad nutritionem ſpectant, nimirum attractrix, retentrix, & expultrix à ſola temperie perficiuntur, ergo ſola intemperies eas poterit lædere: officiales verò variâ etiam indigent partium, à quibus exercentur, conformatione, ideò à morbis organicis etiam læduntur. Sic ventriculi, hepatis, alteriuſq; inſtrumenti actio ab eryſipelate, phlegmone, alijſque tumoribus præternaturam interdum peruertitur, hincq; deprauata, aut imminuta fit concoctio. Sic etiam attractio officialis læditur, dum à tuberculo carnoſo, vel alio quovis tumore in gula ſuborto, cibis via præcluditur, vel ſaltem eorum difficillimè in ventriculum fit attractio. Retentio pariter ex cauſis ſimilibus, & flatuum copia impeditur. Ac denique expulſio ex viarum anguſtia, & obſtructione impeditur; vel etiam ex dilatatione, aut partis vellicatione nimium irritatur, & acceleratur.

CAPVT VIII.

De Cauſis Symptomatum, quæ ſunt in excrementi s.

Excrementorum vitia perpetuò à morbis dependent, ſed vt plurimùm mediatè per actionum læſiones. Eo modo.

Nimia excrementi quantitas, vel dependet à partis, à qua fit excretio, retentrice imbecilli; vel expultrice irritatâ à praua aliqua humoris qualitate; vel quantitate nimiâ.

SIc ab acribus, & bilioſis humoribus diarrhœæ contingunt, tum etiam à nimiâ cuiuſvis humoris copiâ, naturam aggrauante.

Fit etiam nimia excrementorum vacuatio ob continentis partis vitiũ, propter quod illa nequit continere.

Hoc euenit, quando vaſa aperiuntur in ſuis orificijs, vel eroduntur à cauſâ internâ, vel externa, vel debilitantur tantùm, vt patet in ſanguinis excretione, quæ fit per venarum ἀναςόμωσιν, διάβρωσιν, καὶ διαπήδησιν.

Excrementorum quantitas minuitur, vel quoties illa parciùs generantur, vel cum facultas retentrix robuſtior euaſit, aut expultrix imbecillior, vel ob

uiarum anguſtiam, & obſtructionem.

Parciùs generantur excrementa vel ob alimentorum paucitatem, craſſitiem, ſiccitatem, vel ob vacuationes contrarias, quæ conſuetas impedire ſolent, vel ob totius corporis nimiam reſolutionem.

Aliarum cauſarum ratio ſatis eſt manifeſta.

CAPVT IX.

De Cauſis qualitatis mutatæ.

Symptomata, quæ in primis qualitatibus conſiſtunt, fiunt à partium vicinarum, vel ſympathiam habentium intemperie, vt dictum eſt.

Quæ verò ad ſecundas qualitates ſpectant, à vario humorum vitio, aut partium intemperie dependent.

SIc durities à ſiccitate, tenſione, & congelatione oritur; mollities ab humiditate: & ita de cæteris.

Tertiarum denique qualitatum hæ ſunt cauſæ.

Color in parte immutatur vel ob intemperiē, vel propter humorem quendam ad eius ſuperficiem delatum.

Sic ab intemperie calida partes rubeſcunt, à frigidâ liueſcunt: ſic à bile in corpus effuſa color flauus ictericorum.

Odores praui ab humorum, vel partium putredine oriuntur: Sapores alieni ab excrementis linguam imbuentibus. Soni præternaturales à flatu fiunt in aliqua parte incluſo pro varia illius operatione, partium anguſtia, amplitudine, & caloris elementis potentiâ, vel impotentiâ.

Hi ad excrementorum qualitates videntur referendi, qui tamē ita diſtinguuntur: vt ſcilicet eæ qualitates, quæ ad hoc ſimplicis affectus genus referuntur, in ipſis partibus eſſe debeant, & ab iјs dependere; quæ verò ad excretorum genus referuntur, in ipſis excrementis tanquam ſubiecto proprio eſſe debeant, & ab ipſis omninò dependere, vt qualitas, quantitas, & ſubſtantia eorum

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER TERTIVS,

SIMEIOTICEN CONTINENS.

PRÆFATIO.

IN legitima, & rationali affectuum præter naturam curatione hac methodo ſemper procedere debet Medicus: Primò morbi propoſiti natura, cauſæ, & ſitus, ſeu pars affecta accuratè inueſtiganda. Secundò, diligenter inquirendū, an illius morbi curationem ſperare debeamus, an verò ſit incurabilis, vt inde moneamur, vel debita remedia nobis eſſe vſurpāda ad pollicitam ſalutem acquirendā; vel in deſperata ab iјs abſtinēdum, ne temerè infamentur ea, quæ multis fuêre ſaluti, quæ tamen cùm ſalis grano accipienda.

Neceſſaria ergo eſt Signorum doctrina, quæ ſummum illud nobis confert beneficium, vt præſentes corporis diſpoſitiones cognoſcere, & futuros earum euentus præuidere valeamus. Simeioſin vniuerſam in tres ſectiones diuidemus, quarum prima de ſignis in genere: Secunda, de ſignis diagnoſticis: Tertia verò, de ſignis prognoſticis erit.

SECTIO PRIMA.

De Signis in genere.

CAPVT PRIMVM.

De Signi naturâ, & definitione.

Signum apud Medicos *definitur, quod ſenſibus obuium aliquid aliud in corpore noſtro latens ſignificat.*

VBi notandum eſt, hîc ſigni nomen latiùs, quàm apud Ariſtotelem vſurpari. Ille enim ea tantum ſigna appellanda eſſe docet, quæ ab effectis deſumuntur. Nos verò ea omnia, quæ aliquid ex iјs, quæ in corpore noſtro fiunt, indicare poſſunt, ſigni nomine donamus: quæ quidem ad certa quædam genera, ſeu fontes ſignorum generales, ſunt referenda, ſi prius communes quaſdam eorum differentias paucis tradiderimus.

CAPVT II.

De Signorum differentiјs.

Omnia Signa medica à Galeno diuiduntur in Arte parua, *in ſalubria, inſalubria, & neutra.*

DE Signis ſalubribus pauciſſima ſumus acturi, cùm ex bona corporis temperie, recta partium conformatione, vnione earundem, atque ex actionum omnium integritate, quæ ex illis reſultat, ſalubris ſtatus facilè innoteſcat; cum etiam ex inſalubris, tanquam contrariј cognitione, ſatis eluceſcat. Neutra verò diſpoſitio, tanquam inter ſalubrem, & inſalubrem media, per cognitionem extremorum facilè innoteſcit.

In ſignis ergo inſalubribus potiſſimùm nobis eſt inſiſtendum.

Illa autem diuiduntur in παθογνωμονικὰ, & συνεδρεύοντα.

Pathognomonica, ſeu paſſionem ſignificantia *ea ſunt, quæ morbum perpetuò comitantur, & cum eodem incipiunt, & deſinunt: ac pro magnitudine morbi augentur, & minuuntur; propriamque morbi eſſentiam conſequuntur.*

Sic in pleritide dolor lateris pungitiuus, difficultas ſpirandi, tuſſis, ſputum cruentum, & febris aſſidua, ſigna pathognomonica nominantur.

Συνεδρεύοντα, *ſeu* aſſidentia *ea ſunt, quæ neceſſariò morbis non cohærent, nec eorum eſſentiam indicant, ſed alia, quæ accidentariò iјs eueniunt, vt magnitudinem, morem, aut euentum morbi.*

Et ea ratione illa triplica ſtatuuntur: Alia ſcilicet, quæ coctionem & cruditatem indicant. Alia, quæ

ſalu-

Digitized by Google

ſalutem, & mortem. Alia denique criſin; & ſolutionem morbi.

Illa autem ſigna plerumque non ab initio morbi prodeunt; ſed paulò poſt incipiunt apparere. Et hac ratione ἐπιφαινόμενα, *id eſt*, poſt apparentia *nuncupantur, vel etiam* ἐπιγινόμενα, *id eſt*, poſt genita: *licet hæc duo nomina apud authores non rarò diſtinguantur.*

Rurſus ex his omnibus ſignis alia præſentem corporis ſtatum indicant, & diagnoſtica, ſeu demonſtratiua *appellantur; alia futura prænunciant, & prognoſtica dicuntur; alia denique præterita commemorant &* ἀναμνηστικά, *ſeu* commemoratiua *nuncupantur.*

Quia verò præterita ideò in memoriam reuocantur, vt vel præſentes diſpoſitiones meliùs innoteſcant, vel futuri earum euentus præuideantur: commodè idcireò ſigna commemoratiua ſub diagnoſticis, & prognoſticis comprehenduntur. (*conf. Melet. III. 22. 23.*)

CAPVT III.

De fontibus ſignorum generalibus, à quibus omnia ſigna deſumuntur.

VT methodo facillimâ ſigna omnia medica elicere valeamus, ſtabiliendi primò ſunt fontes quidam generales, ad quos omnia ſigna de qualibet re propoſita poterunt reuocari, & à quibus eadem artificioſè deducentur.

Cùm igitur eſſentia, & natura vniuſcuiuſque rei, quocunque modo fuerit perſpecta, non ſolùm quid res ipſa ſit, ſed & multa alia, quæ ad rem ipſam pertinent, nobis patefaciat, primum ſignorum genus à naturâ rei, de qua agitur, erit deſumendum. Deinde cùm duobus modis ad rei cuiuslibet cognitionem deueniamus, vno ſcilicet à priori, id eſt, per cauſam, altero verò à poſteriori ſcilicet per effectum, duo alia ſignorum genera proponere neceſſe eſt, vnum à cauſis, alterum ab effectibus.

Tres igitur in vniuerſum debent conſtitui ſignorum fontes: Eſſentia ſcilicet, cauſa, & effectus.

Eſſentiam hic Medicè, ac latè accipimus, & illius nomine non ſolùm rei ipſius formam, ſed etiam genera, differentias, partes, & proprietates vſurpamus, ſiue eſſentiales illæ ſint, ſiue accidentales.

Cauſarum verò nomine omnia cauſarum genera, quæ in Medicina conſiderantur.

Effectus verò varij ſunt pro varietate cauſarum.

Qui omnes ſignorum fontes minutim excutientur in particulari ſignorum inquiſitione, prout eorum vſus poſtulabit. (*conf. Melet. III. 7. &c.*)

Notandum autem hîc eſt. *Primò*, in ſingulis rebus dignoſcendis ab omnibus fontibus ſigna capi non poſſe. Non rarò enim eſſentia rei eſt incognita: cauſæ verò aliquando non exquiſitè indicant. Aliàs effectus ſunt confuſi. Sed tamen ex propoſitis ſignorum capitibus ſemper inuenies, quod rem, quam inueſtigamus, quantum Medicina præſtare poteſt, certò demonſtret; ita vt nunc ex ſolis effectibus ſigna neceſſaria deſumamus, nunc à cauſis, nunc ab eſſentiâ, nunc à duobus ſimul; & aliquando denique ab omnibus, quod ipſa exercitatio ſtatim patefaciet.

Nota *ſecundò*, perpetuò ferè ab effectis multò plura, & certiora ſigna deſumi, quàm à reliquis duobus fontibus.

Nota *tertiò*, ex ſignis, quæ proponentur, alia magis, alia minùs efficaciter indicare, ſed tamen ex omnium collectione rem, quam inquirimus, certò demonſtrari.

Nota *quartò*, vt à propoſitis fontibus vera ſigna deſumi poſſint, eorum omnium, quæ corpori noſtro inſunt, vel ei poſſunt contingere, naturam, cauſas, & effectus optimè debere innoteſcere. Atque adeò Phyſiologiæ, & Pathologiæ præcepta ita ad manum haberi debere, vt illa hîc in vſum facilè poſſimus reuocare: Alioqui hæc Simeioticæ præcepta, licèt prolixiùs multò fuerint pertractata, fore inutilia.

tur non fit computatio ab ipſa exercitatione, in qua fuit humorum commotio, ſed à febre tantùm, quæ poſtea ſubſequuta eſt. Hæc controuerſia propoſito Theoremate reſoluitur. Partus enim vel naturalis eſt, vel præternaturalis. Differunt inter ſe ſymptomatum grauitate, & leuitate, ac præcipuè expurgatione, quæ in naturali ritè procedit; in præternaturali verò ſupprimitur. Si igitur naturalis fuerit partus, non poteſt fœmina intra terminum expurgationis, niſi forte ex aliqua procatarctica cauſa, febre corripi, vt quæ ab omnibus excrementis rectè expurgatur. Si verò partus præternaturalis ſit, conſtat, ipſum morbi naturam induere, cùm ſatis multas operationes lædat; Atque ita febris, quæ huic morboſo partui ſuccedit, ex ipſo partu cenſenda eſt pendere, atq; ita rationem habet febris ſymptomaticæ; & computatio dierum, cum debeat fieri à principio morbi, facienda erit à partu, qui morboſus eſt. Hoc obſeruauit Hippocrates in ægrotis ſuprà propoſitis. Mulieres, quarum fit mentio *hiſtor.* 10. 11. *&* 12. *ſect.* 2. *lib.* 3. *Epid.* partum habuere præternaturalem: duæ enim priores aborſum paſſæ ſunt: Tertia vero laborioſè peperit. Tum illa, quę habetur *hiſt.* 14. *ſect.* 3. cum difficultate peperit, & non valde purgata eſt. Ideò in illis quatuor Hippocrates computationem inſtituit à die partus, in alijs verò quæ continentur *hiſt.* 4. 5. *&* 11. *lib.* 1. partus fuit naturalis. Vxor enim Philini fęmellam pepererat, ſecundum naturam factâ purgatione, & alioqui leuiter degebat: Vxor Epicratis pepererat filiam, & alia omnia ſecundum rationem prodibant. Et Dromeadæ coniux filiam etiam pepererat, aliaque omnia ſecundum rationem fiebant. Ideò Hippocrates in illis computationem inſtituit à die ſebris, non à die partus. Vnde liquidò conſtat, computationem in partu naturali debere fieri a die ſebris; & in partu præternaturali ab ipſo partus die. Verùm aduerſus hanc deciſionem inſurgit Amatus Luſitanus, author alioqui grauiſſimus in *ſcholio obſer.* 34. *centur.* 1. *Reuerâ*, inquit, *hoc reſponſum ad Hippocratis mentem ficulneum eſt, & nullius valoris*: idque oſtendere nititur ex *hiſt.* 2. *ſect.* 3. *lib.* 3. *Epid.* quæ eſt de muliere, quæ cùm filiam peperiſſet, & purgata non eſſet, eam febris acuta horrida tertiâ die corripuit, in ea autem exiſtimat Amatus, computationem fieri à die febris, cùm tamen conſtet, partum fuiſſe præternaturalem, quandoquidem purgata non fuerat. Hanc autem computationem à die febris colligit ex ſequentibus Hippocratis verbis, quę in hiſtoria continentur; *poſtquam autem riguiſſet, febres continua*, &c. *Vt ex ijs*, inquit, *Lector intelligat, à tertia die poſt partum connumerationem feciſſe.* Sed bonus ille vir male interpretatur verba Hippocrratis, ex quibus nihil aliud colligi poteſt, niſi quòd ſebris continua à tertia die partus conſequuta eſt, & ſymptomata illam comitantia. Imò verò ex, toto hiſtoriæ diſcurſu ſatis liquet, computationem fieri à die partus, non à die febris; quemadmodum Valeſius, & Mercurialis grauiſſimi librorum Epidemiorū Interpretes, id ipſum apertè aſſerunt. Et ita propoſita diſtinctio, quæſtionis deciſionem continens, Hippocratis doctrinæ erit conſentanea. Sed vnus adhuc remanet ſcrupulus; vbi ſcilicet abſolutè Hipp. 3. *progn.* velut regulam generalem proponens, præcipit ſimpliciter à die partus eſſe computandum. *Reſpondendum eſt*, Hippocratem in *lib. Epid.* varia annotaſſe experimenta, & multos caſus obſeruaſſe, prout eueniebant, ex quibus deinde regulas, & canones concinnauit, qui in libris Prognoſticōn, & Aphotiſmorum continentur, vt docet Gal. *lib.* 1. *de diebus decretorijs c.* 3. Canones autem illi ex ijs deprompti ſunt, quę vt plurimùm eueniunt, fit autem vt plurimùm, vt febris, quæ partum proxime ſequitur, ab ipſo partus vitio dependeat; ideò etiam vt plurimùm à partu computatio inſtituenda eſt. Raro autem fit, vt, partu naturali exiſtente, febris exoriatur, quæ tunc temporis non poteſt aliunde, quam à cauſa procatarctica, & externa prouenire.

In vulneribus capitis, & alijs quibuſcunque, computatio dierum criticorum debet inſtitui à die vulneris, non à die febris.

Eadem eſt ratio vulneris, quæ partus præternaturalis: febris enim, quæ ei ſuperuenit, ſymptomatica eſt; vulnus verò eſt morbus primarius, à quo dierum criticorum numerus eliciendus eſt.

In morborum recidiuis debet fieri computatio dierum Criticorum ab initio ipſius morbi, non à recidiua.

Recidiua fit ex reliquijs prioris morbi, quæ non fuerunt integrè vacuatæ, atque ita idem morbus cenſendus eſt, cum ſit eadem materia, in quo contingit quidem remiſſio febris inter radicem, & recidiuam, ſed non vera intermiſſio, vt oſtēdunt ſymptomata ab Hippocrate annotata, dum inquit, ſi quid eius, quod effunditur, intus relinquitur, *ſitis intus relicta, oris exſiccatio, & inſuauitas, eadem ratione.* Quæ omnia morbi non integrè ſoluti ſunt indicia. Quia igitur is, cui ſuperuenit recidiua, nondum erat planè liberatus ab illis accidentibus, computatio debet eſſe vnica, ex eo quòd prior affectus non erat verè ſolutus, ſed tantùm ex aliqua ſui parte. Sic Hipp. in *Epid.* perpetuò dies numerat à priori morbo, nunquam autem à recidiua, vt videre eſt in hiſtorijs Hermocratis, Anaxionis, Herophontis, Cleanactidis, vxoris Epicratis, & aliorum.

CAPVT VI.

De cauſis Criſium, & dierum Criticorum.

Criſis quoddam quaſi compoſitum eſt, conturbationem, euacuationem, & ſubitam mutationem ad ſalutem continens.

Conturbatio eſt congeries criticorum ſymptomatum, quæ ex agitatione materiæ morbificæ oriuntur. Illa autem agitatio fit vel à cauſa externa, qualis cœli, aſtrorumque motus, & influxus; vel interna ſcilicet naturâ ipsâ.

QVomodo influxus ſyderum motiones criticas efficiant, inferiùs explicabitur. Iam vero natura in conturbatione critica humores morbificos exagitat, quia dum illi ſecreti ſunt à laudabili, & benigniori materià magis naturam irritant: ideoque illa ad expulſionem accingitur. Licet enim humores illi concocti ſint, tamen acrimoniâ, & malignâ quadam qualitate naturam moleſtant, eamq; ad excretionē impellunt

Euacuationis cauſa eſt facultas expultrix, quæ, vel copia, vel qualitate materiæ irritata, id quod moleſtum eſt, criticè expellit.

Facultas expultrix vna eſt ex ijs, quæ naturales ſubſeruientes nominantur, ſuumque opus exercet beneficio caloris natiui, & ſpirituum, tum per fibras ſingulis partibus ingenitas.

Cur verò criſis, ſeu critica euacuatio, in ſeptenarijs potius, & quaternarijs diebus contingat, quàm alijs tēporibus, id quidem a motu Lunæ tanquam causâ principali dependet.

Cauſa criſeos, & cauſa dierum criticorum omninò diſtinguendæ ſunt, cùm ſint res toto genere diuerſæ. Nam cauſa criſeos eſt facultas expultrix, quæ id, quod moleſtum eſt expellit. At cauſas dierum criticorum inueſti-

ueſtigare, non eſt quærere, quid humores vitioſos è corpore expellat, ſed cur facultas expultrix non in omnibus, ſed certis quibuſdam diebus, quæ ſibi moleſta ſunt, frequentiùs, & faciliùs ſoleat expellere: id autem à motu Lunæ pendet, quæ varijs ſuis aſpectibus has motione efficere ſolet.

Luna maximum habet dominium in hæc inferiora, præſertim in corpora humida, in ijſque inſignes efficit mutationes, præcipuè in coniunctionibus, oppoſitionibus, & quadraturis, in quibus etiam criſes ſolent contingere.

Quas Luna varijs ſuis aſpectibus in hoc inferiori mundo mutationes efficiat, & quomodo hinc venti, & tempeſtates mutentur, ſata faciliùs, vel infeliciùs creſcant, cancri, & conchylia nunc plena ſint, nunc vacua, ſatis compertum eſt nautis, agricolis, & ipſis mulierculis. Præcipuum autem hic planeta dominium in corpora humida obtinet; vnde non mirum eſt, ſi eam in humores noſtri corporis poteſtatem habeat, vt eos certis diebus commonere, & inde criſin excitare valeat. Id autem maximè præſtare ſolet in ſuis aſpectibus, ad quorum rationem dies Critici numerantur. Primus enim Lunæ aſpectus à coniunctione eſt ſextilis, ſeu hexagonus ſiniſter, qui quarto die contingit. Secundus, quadratus, ſeu tetragonus, ſiniſter, die ſeptimo. Tertius, trigonus, ſiniſter appellatus, die vndecima. Quartus, qui oppoſitus, ſeu diameter dicitur, die decimoquarto. Quintus, trigonus dexter, die decimo ſeptimo. Sextus, tetragonus, ſeu quadratus dexter, die vigeſimo. Septimus, ſextilis, ſeu hexagonus dexter; die vigeſimo quarto. Octauus in coniunctione, die vigeſimoſeptimo. Iſti autem dies aliquam habet latitudinem, vt infra docebitur: ſuffi:it nunc annotare, aſpectuum Lunæ computationem eandem eſſe cum dierum criticorum computatione, quæ *cap. ſuperiori* fuit propoſita.

Motus dierum criticorum non pendet ab aſpectibus, quos habet Luna cum Sole; ſed ab aſpectibus, quos habet cum ſigno Zodiaci, & loco cœli, in quo erat in principio morbi.

Si criſes mouerentur à phaſibus Lunæ cum Sole, nulla eſſet dierum criticorum ratio, quia omnes ægroti, quocunque die ægrotare cœperint, vno eodemque die criſin paterentur. V. g. in principio plenilunij, vbi fit oppoſitio Lunæ cum Sole; vel in nouilunio, vbi fit coniunctio; vel in quaternionibus. Ideò exiſtimandum eſt, criſes ab huiuſmodi aſpectibus non dependere; ſed potius ab aſpectibus Lunæ ad illud ſignum, & ad eum locum Zodiaci, in quo erat in principio morbi, & ſic ſeptimo die morbi Luna eſt in quadrato aſpectu ad eum locum, & decimoquarto eſt in oppoſito, atque ita de cæteris.

Computatio dierum criticorum non eſt inſtituenda iuxta menſem ſynodicum, qui & coniunctionis appellatur; neque iuxta menſem apparitionis, ſeu illuminationis; neque iuxta menſem medicinalem: ſed iuxta menſem periodicum, ſeu peragationis.

Menſis *Synodicus* eſt illud tempus, quod inter vnam atq; alteram Solis, & Lunæ coniunctionem intercedit, eſtque dierum 29. hor. 13. atque ita tres ſeptimanæ non viginti, ſed viginti duos dies, & horas tres conſtituunt, ideoque iuxta illum menſem non poteſt fieri cōputatio dierum criticorum. Menſis *illuminationis*, ſeu *apparitionis*, eſt interuallum à primo Lunæ nouæ conſpectu ad diem vſque euaneſcentis; eſtque dierum 26. hor. 12. neque iuxta illum menſem poteſt fieri computatio, quia tres ſeptimanæ ſunt tantum dierum 19. hor. 12. Menſis *periodicus*, ſeu *peragrationis* eſt illud tempus, quo Luna totum zodiacum peragrat, & ab vno puncto profecta ad idem redire ſolet: eſtque dierum 27. & hor. 8. Atque ita tres ſeptimanæ dies viginti, & horas duodecim efficiunt. Hunc etiam noluit Galenus, ordinem dierum criticorum poſſe conſtituere; ideo nouum menſem commentus eſt, quem *medicinalem* appellauit, ex menſe periodico, & illuminationis compoſitum, qui duo ſi coniungantur, faciunt dies 53. & horas 20. cuius ſummæ dimidium facit dies 26. horas 22. & illud dimidium conſtituit menſem medicinalem Galeni, cuius tres ſeptimanæ faciunt dies viginti, & 4. horas. Sed hunc Galeni menſem omnes tum Medici, tum Aſtrologi, tanquam commentitium, portentoſum, & ab omni veritate alienum reijciunt, ac contemnunt. Quorum rationes breuitatis cauſâ omittimus, quia notiſſimæ ſunt. Sufficiat monuiſſe, dies decretorios à vero Lunæ motu deſumendos eſſe, qui mēſem *peragrationis* conſtituit, & à quo prædicti aſpectus conſtituuntur. Ille autem menſis *peragrationis*, vt antea dictum eſt, conſtat diebus 27. & hor. 8. ac ſi in quatuor ſeptimanas diuidatur, prima finietur diebus 6. hor. 20. Secunda, diebus tredecim, horis ſexdecim. Tertia diebus 20. hor. 12. Neque menſis iſte periodicus negligendus eſt eâ ratione, quæ Galenum impulit ad menſem medicinalem comminiſcendum, quin potiùs eò magis retinendus eſt, quòd ex eo ratio reddi poteſt, cur dies vigeſimus, & vigeſimus primus inter criticos numerentur. Licet enim vigeſimus frequentius decernat, tamen vigeſimus primus planè reijciendus non eſt. Atque ea de cauſâ Archigenes, & Diocles, qui ipſius Galeni teſtimonio, *lib. 1. de diebus decretorijs*, *c. 2.* in operibus artis erant verſatiſſimi, vigeſimum primum inter criticos retulerunt. Cauſa autem, cur vterque dies ſit criticus, hæc eſt, quòd ambo dies ad abſoluendā tertiam ſeptimanam concurrunt, cuius vltimus dies duodecim horas mutuatur à vigeſimo, & totidem à vigeſimo primo. In vigeſimo tamen frequentiores criſes accidunt, quia Natura, tranſacto acuti morbi termino, oneris diuturnioris quaſi pertæſa, in ipſo diei critici principio certamen cum morbo aggreditur, criſinque molitur. Illud autem diei critici principium eſt in medio diei vigeſimi, quemadmodum finis eiuſdem incidit in medium, ſeu horam duodecimam vigeſimi primi. *Annotandum* etiam eſt, Lunæ motum nunc tardiorem, nunc velociorem exiſtere, & prout velocior eſt, criſin citiùs contingere, prout verò tardior, tardius criſin apparere, atque adeò non poteſt aſſignari certus horarum numerus, in quo criſis contingat, ſed latâ determinatione dies ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus annotandi ſunt. Quemadmodum innuere voluit Hipp. *in 6. Epid.* vbi dierum numero præpoſitionem, *circa*, addidit, ſcilicet circa vigeſimum, circa quadrageſimum, & ita de alijs. Deinde, non ſemper criſis vno eodemque die incipit, ac deſinit; interdum enim ad plures dies extenditur, & perturbatio vigeſimo incipit, criſis verò vigeſimo primo deſinit: At tota duratio perturbationis, pugnæ, & excretionis tempus criſis ſolet appellari.

Præter cauſam principalem, quæ eſt motu Lunæ, duæ aliæ dierum Criticorum cauſæ minus principales agnoſcendæ ſunt, nimirum motus, & diſpoſitio humorum, tum etiam ipſius ægrotantis natura.

Quamuis Lunæ in diebus criticis conſtituendis vis maxima ſit, ſola tamen non ſufficit, alioqui in omnibus ægrotantibus eædem criſes eodem dierum numero cōtingerent: Secus tamen accidit, cùm alij die ſeptimo, alij decimo quarto, alij alijs diebus criſin pati ſoleant, & quidem alijs bona, alijs mala criſis contingat. Itaq; aliæ cauſæ adiungendæ ſunt, diuerſitatem illam efficiētes. Primùm enim motus, & diſpoſitio humorum in

canſa

Digitized by Google

cauſa eſt, vt criſis nunc citiùs, nunc tardiùs, aliquando etiam intercalaribus diebus, aut indicibus accidat. Si enim humorum concoctio celeriùs, vel tardiùs abſoluatur, humoreſque benignam, vel malignam qualitatē acquiſierint, naturam celeriùs, vel tardiùs irritare poterunt: tum etiam ſi hoc, vel illo die moueantur, vnde febrium exacerbationes oriuntur, in quibus plerumq; criſis ſolet contingere; quemadmodum Hipp. 1. Epid. *Morbi acuti*, inquit, *ijſdem diebus iudicantur, quibus exacerbantur*. Poſtremò natura corporis ægrotantis, quæ vt antea dictum eſt, cauſa principalis eſt ipſius criſis, ſeu criticæ excretionis, eſt etiam cauſa dierum criticorum minus principalis, provt enim robuſta eſt, vel debilis; citiùs, vel tardiùs materiam morbificam concoquit, & ex celeri, tardaq; coctione criſis tarditas, vel celeritas dependet. Sic quando materia morbifica non eſt concocta die ſeptimo, criſis differtur ad decimumquartum, vel vigeſimum. Mouet enim Luna humores ſingulis diebus criticis, & naturam ad excretionem excitat: ſed illa fruſtra commouetur, neque excretionem molitur, ſi non inueniat materiam præparatam, & euacuationi diſpoſitam; niſi id aliquando ex maxima irritatione contingat ob materiæ malignitatem, quam natura totis viribus etiam adhuc crudam, interdum expellere nititur. Sed infelix eſt illa criſis, quia ordinarias naturæ leges prætergreditur. Atque hæc de Criſium, & dierum criticorum cauſis dicta ſufficiant [*conſ. Melet. II. 143. &c.*

PATHOLOGIÆ

SECTIO TERTIA.

De Morborum cauſis.

CAPVT PRIMVM.

De Cauſæ morbificæ naturâ.

Cauſa morbi eſt, quæ quocunque modo aliquid morbo confert.

GEneraliſſima eſt hæc cauſæ morbificæ definitio, vel potiùs explicatio, quæ alia eſſe non potuit, vt omnes cauſas complecteretur, quæ in Medicina conſiderantur: eo enim cauſarum nomine donantur ea omnia, quæ aliquid ad morbi generationem conferant, quomodocunque fit, ſiue per ſe, ſiue per accidens, mediatè, vel immediatè; tum quę morbum conſeruando, augendo, aut alio quovis modo aliquid præſtant, vt in differentijs apparebit.

Omnes morborum cauſæ ad efficientem referuntur.

Omnes rerum cauſę ſub quaternario numero à Philoſopho comprehenduntur, ſub formali nimirum, materiali, efficiente, & finali: ad quarum ſeriem cauſæ omnes morbificæ ſunt referendæ. Non tamen quatuor illa cauſarum genera poſſumus hîc inueſtigare: propterea quod primò cauſa formalis nihil aliud eſt, quàm propria cuiuſque rei eſſentia, at morborum naturam, & eſſentiam ſatis abundè ſuperiùs expoſuimus. Deinde cauſa materialis in morbis non datur: cum enim morbus ſit accidens, non habet materiam ex qua fit; ſed tantum in qua exiſtat, quæ nihil aliud eſt, quàm illius ſubiectum, quod corporis noſtri partes: Quod ad cauſam finalem attinet, quamvis actionis læſio talis quodammodo dici poſſit, id tamen fit per accidens, quatenus illa morbi generationem ſequitur, ſed nullam habet morbi cauſam finalem propriè, & per ſe, ſicut nec ea omnia, quæ in imperfectione quadam ſunt conſtituta. Supereſt igitur ſola efficiens cauſa hîc à nobis conſideranda, quæ non tantum hîc ſumitur, vt à Philoſopho, pro eo, à quo primo producitur effectus, ſed latiori ſignificato, vt ex noſtra deſcriptione patet, pro eo omni, quod quocunque modo ad morbi generationem confert.

CAPVT II.

De Cauſarum Differentijs.

Cauſa morbi alia eſt per ſe, alia per accidens.

Cauſa per ſe eſt, cum propriâ, & inſitâ vi, nullius alterius interuentu, id præſtat.

Cauſa verò per accidens eſt, quando aliquid aliud excitatur, cuius interuentu diſpoſitio morboſa producitur.

SIc aqua frigida, corpori noſtro affuſa, per ſe, & ex natura ſua refrigerat; per accidens verò, denſatâ cute, & coërcitis intus vaporibus, calefacit. Sic ſcammonium, medicamentum calidiſſimum, viſcera impensè calefacit per ſe; ſed quia bilem calidoſque humoros potenter expurgat, ex accidente refrigerat, & febrem tollit.

Eſt, & cauſa morbi alia principalis, alia adiuuans, alia ſine qua non.

Cauſa principalis eſt, quæ vel dedit primum effectui motum, vel ſola illum excitare valet.

Cauſa adiuuans eſt, quæ ſola affectum non producit, ſed principali auxiliatur.

Cauſa ſine qua non ea eſt, quæ affectionem ipſam non præſtat, nec quicquam efficit, ſed ſine quâ actio fieri non poteſt.

Harum trium cauſarum exemplum dari poteſt in arthritide. Frigida enim aëris conſtitutio, & humorum excrementitiorum copia eſt cauſa principalis fluxionis in articulos; cauſa adiuuans eſt humorum tenuitas; cauſa verò ſine qua non eſt articulorum imbecillitas, & meatuum laxitas.

Eſt & cauſa morbi alia remota, alia proxima.

Remota eſt, inter quam, & morbum aliæ intercedunt.

Proxima verò eſt, quæ immediatè morbum parit.

Propoſitæ cauſarum differentiæ in arte medica ſunt valde frequentes, & vſitatæ: ſequentes tamen vſitatiſſimæ, & maioris momenti in omnium morborum explicatione; ideò ijs paulò attentiùs immorabimur.

Cauſæ morborum aliæ ſint externæ, aliæ internæ.

Cauſæ externæ ſunt, quæ vel exteriùs poſitæ, vel à rebus corpus noſtrum conſtituentibus diuerſæ, morbos ſolent efficere.

Cauſæ *externæ* nomen non videtur omninò appoſitum, quia ſomnus, vigilia, & animi pathemata ſub illis comprehenduntur, quę tamen inter res internas videntur coutineri: tamen quia receptiſſimum eſt apud Medicos, ideò nos etiam illud admittimus, dicentes, cauſas illas *externas* dici, quòd plurimæ earum ſint exteriùs poſitæ, vt aër, cibus, potus, &c. reliquæ verò, vt ſomnus, vigilia, & animi pathemata ita ſint manifeſtæ, vt quaſi exteriùs poſitæ ſine vlla ratiocinatione percipiantur. Ideò Celſus *euidentes* illas appellauit nomine valdè appoſito. Alij procatarcticas, prægreſſas, & primitiuas, quod ab illis prima morborum origo ſoleat emanare. *Vide Bartolin. quæſt.*

Earum autē aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ.

Neceſſariæ ſunt, quæ neceſſariò nos afficiunt, & quas euitare non poſſumus.

Licet neceſſariò nos afficiant, non tamen neceſſariò morbos inferunt, ſed indiffetentes ſunt ad ſanitatem,

tem, vel ad morbum: nam legitimo earum vſu ſanitas conſeruatur, abuſu verò, & immoderato earum regimine deſtruitur.

Illæ autem ſunt ſex. 1. aër. 2. cibus, & potus. 3. motus & quies. 4. excreta, & retenta. 5. ſomnus, & vigilia. 6. animi pathemata.

Vulgò ſex res non naturales appellantur, quia per ſe nec ſecundùm, nec præter naturam humani corporis ſunt, ſed naturæ vtiles aut noxiæ efficiuntur pro benè, vel malè vtentium ratione. Earum peculiaris tractatio habetur in ea Medicinæ parte, quæ diætam inſtituit, eamque idcircò hîc omittimus. *Vid. Baemeiſterum.*

Non neceſſariæ ſunt, quæ fortuitò contingunt, & ad ordinarium vitæ vſum non concurrunt.

Sub his continentur res omnes fortuitæ, vt gladiorum, vel lapidis ictus, ferarum morſus, &c.

Cauſæ internæ ſunt, quæ intra corpus latent, & non ſenſibus, ſed artificioſâ coniecturâ cognoſcuntur.

Sic humores, ſpiritus, excrementa, flatus, vapores, ipſarum partium particulæ, & quidquid in illis continetur, aut adnaſcitur, cauſæ internæ morbificæ naturam ſubire poſſunt.

Illæ autem, vel ſunt antecedentes, vel coniunctæ.

Cauſa antecedens eſt, quæ coniunctâ prior eſt, eamque mouet, ac mediatè per eam morbum efficit.

Sic in continuis febribus cauſa antecedens dicitur materia, quæ apta eſt ad concipiendam putredinem; coniuncta, quæ actualiter putreſcit. Sic in tumoribus, qui ab humore fiunt, humor fluens, cauſæ antecedentis, fluxus, coniunctæ rationem habet.

Cauſa coniuncta eſt, quæ immediatè, & per ſe morbum producit.

Illius exempla proximè ſunt propoſita, in antecedentis cauſæ explicatione.

Notandum tamen, cauſas etiam externas aliquandò eſſe coniunctas, vt gladius, qui immediatè vulnus efficit, & ideò non rarò cauſæ omnes diuiduntur in procatarcticas, antecedentes, & coniunctas, omiſsâ internarum, & externarum conſideratione.

Cauſa coniuncta rurſus vel eſt coniuncta ſimpliciter, vel continens.

Coniuncta ſimpliciter eſt, quâ poſitâ, ponitur morbus, ea ſublata, morbus non aufertur.

Sic poſito actu vulnerante, ponitur vulnus: ſed eo ſublato, non tollitur.

Continens cauſa eſt, quâ poſitâ, ponitur morbus, & ſublata tollitur.

Sic, poſito calculo, aut alia materia, obſtructionem pariente, ponitur obſtructio; & ſublatis ijs illa etiam aufertur. Sic etiam, ſublato ſexto digito, numerum excedentem efficiente, vitium, quod ex illo pendebat, protinus aufertur.

Ex his patet, non omnes morbos habere cauſam continentem, ſed nonnullos tantùm; reliquos verò omnes coniunctam neceſſariò habere. [*conſ. Melet. II. 84. ad 94.*]

CAPVT III.

De cauſis Morborum ſimilatium.

Hactenus de morborum cauſis in genere, iam de ijs in ſpecie eſt agendum.

Calidæ intemperaturæ cauſæ quinque ſtatuuntur. 1. Motus. 2. Putredo. 3. res calidæ Vicinia. 4. Conſtipatio. 5. Cibus, potuſque calidior. Galenus cap. 2. lib. 2. de cauſis morborum.

Primò, motus, humores, & ſpiritus attenuando, & violenter commouendo, corpus calefacit.

Motus non ſolum animata, ſed etiam inanimata calefacit, ex Ariſtotele 2. *Meteor: cap. 3.* Inanimata quidem, per rarefactionem, quia illa præuia eſt ad calorem diſpoſitio, quæ ſcilicet materiam vltimò diſponit, vt ex illius potentiâ calor educatur. Animata verò faciliùs motu incaleſcunt, non ſolum propter illam attenuationem, ſed etiam, quia ſpiritus, & calor, qui illis actu ineſt, per totum corpus expanditur, & ad illius ſuperficiem fertur. Vnde, ſi motus immoderatus ſit, calidam producit intemperiem. Ad motum etiam referuntur iræ, vigiliæ, & alia omnia, quæ humores, & ſpiritus poſſunt commouere.

Secundò, putredo corpus calefacit, propter calorem externum, qui ſub ea ſemper introducitur.

Putredo ab Ariſtotele definitur, *corruptio caloris natiui in vnoquoque humido à calore extraneo.* Neceſſe eſt calorem illum extraneum eſſe valde vehementem in corporibus noſtris, vt calidam producat intẽperiem.

Tertiò, vicinia rerum calidarum corpus calefacit per contactum phyſicum, & mathematicum.

Sic ab igne, vel Sole æſtiuo corpus calefit per contactum phyſicum: à rebus calidis admotis, emplaſtris, balneis, &c. per contactum mathematicum.

Quartò, conſtipatio calidam intemperiem inducit per accidens, propter ſcilicet impeditam tranſpirationem.

Eam potiſſimum creant natatio in aqua aluminoſa, emplaſtica medicamenta, & obturantia admota, & reliqua, quæ per antiperiſtaſin calorem augent, dum illius impediunt diſſipationem.

Quintò, alimenta calida, humores calidos in corpore producendo, illud calefaciunt.

Vt ceparum, alliorum, aromatum, & cæterorũ vſus.

Frigidæ intemperaturæ cauſæ ſex ſtatuuntur. 1. Vicinia corporum frigidorum. 2. Aſſumptorum qualitas, & quantitas. 3. Conſtipatio. 4. Raritas. 5. Otium immodicum. 6. Motus immoderatus. Galenus cap. 3. lib. de morb. cauſis.

Primò, à frigido externo corpus refrigeratur, ſi patientis diſpoſitio, &c. concurrant.

Sic in hyeme ob nimiam frigiditatem ſæpè corpus congelatur: ſic balneum aquæ frigidæ totum corpus refrigerat.

Secundò, alimentorum exceſſus, defectus, & aliena qualitas frigidam intemperiem inferre poſſunt.

Exceſſus alimentorum calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies excitatur: ſic à crapulâ frequenti excitatur epilepſia, vel apoplexia.

Defectus alimentorum efficit, vt caliditas partium diſſipetur, quod non habeant ſufficiens pabulum ad eam conſeruandam.

Quæcunq; naturâ frigidiora aſſumuntur, vt lactuca, papauer, mandragora, & reliqua per ſe corpus maximè refrigerant.

Tertiò, conſtipatio maxima calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies.

Conſtipatio leuis calidam intemperiem efficit, impediendo caloris diſſipationem; maxima verò, & immodica contrariam affectionem inducit, calorem ſuffocando.

Quartò, raritas calorem diſſipat, & reſoluit, vnde per accidens frigiditatem inducit.

Quintò, otium corpus refrigerat, ex eo quod langueſcit calor natiuus defectu exercitationis.

Sextò, à motu immoderato calor natiuus diſſipatur, vnde per accidens refrigerat.

Siccæ

Digitized by Google

Siccæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ : 1. Alteratio. 2. Reſolutio.

Primò, alteratione exſiccant, quæcunque exſiccandi vi præſtant.

Sic alimenta, & medicamenta exſiccantia, ſicca aëris conſtitutio corpus exſiccare ſolent.

Secundò, reſolutione corpus exſiccant, quæcunque efficiunt, vt corporis noſtri humidum plus diſſipetur, quàm reſtauretur.

Sic exercitatio violenta, æſtus nimius aëris ambientis, vigiliæ immoderatæ, humiditatem corporis reſoluunt. Sic humiditas diſſipatur, cum debita reparatio illius impeditur, quod fit à curis, & ſollicitudinibus, inedia, vſu alimentorum parum nutrientium, qualia ſunt valdę excrementoſa, & adſtringentia, quia impediunt humoris alibilis per membra diſtributionem.

Humidæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ : 1. Alteratio. 2. Retentio humidorum.

Primò, alteratione humidam intemperiem inducunt, quæcunque plurimùm corpus humectare valent.

Sic ciborum humidorum vſus immodicus, largus aquæ potus, aëris conſtitutio humida, balneum aquæ tepidæ, & reliqua, quæ humidam intemperiem inferre ſolent.

Secundò, retentione humidorum intemperies humida dicitur introduci, cum vacuatio aliqua conſueta ſupprimitur.

Inter vacuationes conſuetas recenſemus non ſolùm eas, quæ ſenſibiliter fiunt; ſed etiam, quæ inſenſibiliter, ſcilicet per inſenſibilem tranſpirationem.

Et hæ ſunt cauſæ ſimplicium intemperierum.

Compoſitarum verò intemperierum cauſæ facile colligi poſſunt ex ſuperioribus, coniungendo ſcilicet cauſas omnes, quæ duas qualitates peccantes producere poſſunt.

Cauſæ tamen immediatæ compoſitarum intemperierum ſunt, vt plurimum humores peccantes, & illæ intemperaturæ humore peccanti ſimiles fiunt. Nam calida, & ſicca à bile inducitur, frigida, & humida a pituita, & ita de cæteris.

Humores autem illi in partibus duobus modis cumulantur. 1. per fluxionem, 2. per congeſtionem.

Fluxio duobus modis fit, vel dum humores à partibus mittentibus expelluntur, vel à recipientibus attrahuntur.

In fluxione, quæ fit per expulſionem, duæ requiruntur conditiones, ſcilicet partis mittentis robur, & recipientis imbecillitas.

Sic hæpar humores præternaturales robore ſuo ad inguina, vel cutem (partes naturaliter debiles) expellit, in iiſque tumores, ſcabiem, alioſq; affectus producit.

In fluxione, quæ fit per attractionem, duæ potiſſimum concurrunt conditiones, partis ſcilicet attrahentis calor, vel dolor.

Calidi proprium eſt attrahere, ideò partes calidæ potenter attrahunt : dolore verò afflictæ ſuppetias quærunt, ideò humores, & ſpiritus attrahunt ad ſui tutelam, quos poſtmodum, quantitate nimiâ laborantes, commodè regere nequeunt, vnde varij affectus oriuntur.

Secundò, per congeſtionem humores in partibus cumulantur ex vitio nutritionis earundem.

Sic, dum in aliqua parte non benè fit alimenti aſſimilatio, vel expulſio excrementorum, quæ in ὁμοιώσει generantur, tunc in ea ſuperfluitates per congeſtionem cumulantur,

C A P V T IV.

De Cauſis Morborum Organicorum.

Naturalis partium figura peruertitur, aut in prima generatione, aut poſt ipſam.

In prima generatione, cùm virtus formatrix ſingulas partes rectè nequit effingere, quod à tribus cauſis contingit. 1. Propter virtutis formatricis imbecillitatem. 2. Propter materiæ vitium. 3. Propter diſpoſitionem hæreditariam.

Primò, propter virtutis formatricis vitium partes malè figurantur, cùm quis à parentibus debili admodum naturâ præditis eſt oriundus.

Secundò, propter materiæ vitium, cùm ſcilicet peccat quantitate, vel qualitate.

Quantitate peccat, cum redundans eſt, vel deficiens.

Qualitate peccat, cum ſiccior eſt, vel humidior, &c.

Tertiò, propter diſpoſitionem hæreditariam, cùm quis à parentibus malè figuratis eſt oriundus.

Et ita in prima generatione fiunt morbi in figurâ.

Poſt primam generationem contingunt, vel in partu, vel poſt partum.

In partu, dum præpoſterè ſeſe commouet, vel non benè educitur.

VErb. g. Dum infans ab vtero exiens pedem vnum, vel brachium exerit, vel latera oſtendit, dum ob ſui craſſitiem nimiam, vel partium obſcœnarum anguſtiàm diutius in exitu laborat, vel ab imperitâ obſtetrice imperitè tractatur.

Poſt partum læditur partium figura à cauſis externis, & internis quamplurimis.

Cauſæ externæ figuram vitiant, cùm molliores adhuc infantes congruè faſcijs non excipiuntur, vel alio quovis modo temerè coarctantur : tum ſi fracta, vel laxata membra male à chirurgo deligentur, vel reponantur; aut ſi ipſius ægri errore benè reſtituta diſtorqueantur; ſi denique caſu, percuſſione, motu, & agitatione nimiâ inuertantur.

Ab internis verò cauſis vitiatur figura, dum humores copioſe in partibus colliguntur, vt in tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, hydropicorum ventre, & alijs huiuſmodi eſt manifeſtum.

Adſtrictio, obſtructio, & dilatatio ab infinitis penè cauſis producuntur, quæ meatus, vel cauitates coarctandi, obſtruendi, vel dilatandi vim habent, quas ſigillatim enumerare eſt ferè impoſſibile.

Aſperitas, & læuitas à quamplurimis cauſis internis, vel externis producitur.

V. g. oſſa vulnerata, fracta, vel oneroſa naturalem lęuitatem amittunt, aſperæ arterię pars interna inęqualis redditur, vocemque raucam, & clangoſam efficit, imbuta humore nimio, exſiccata, deterſa, vel vlcerata, quod de alijs etiam eadem ratione dici poteſt. Partibus verò naturâ aſperis, aut rugoſis læuitatem inferunt humores viſcidi, & glutinoſi, tunicis interioribus impacti, vt in lienteria; tum etiam vulnerantia, & erodentia per accidens, dum vlcere curato inducitur cicatrix, quâ interna illa ſuperficies læuior redditur, & ad continendum minùs apta.

Magnitudo augetur in toto corpore propter nimiam ſanguinis, & adipis copiam.

In parte augetur magnitudo, vel affluxu ſanguinis laudabilis, vel humore vitioſo per fluxionem, aut congeſtionem collecto.

Sic in nonnullis mulieribus omentum valdè pingueſcit

gueſcit

gueſcit à copioſo ſanguinis affluxu, & in tantam molem accreſcit, vt, vteri os comprimendo, ſterilitatem inducat. Sic ex vitioſis humoribus varia tumorum genera oriuntur.

Magnitudo in toto corpore ob alimenti defectum diminuitur.

Vt in phthiſi, maraſmo, & inſigni macie.

In parte magnitudo imminuitur, cùm alimentum conueniens non ſuſcipit, vel non conficit.

Numerus partium augetur in ortu, vel poſt ortum. In ortu ex redundantia materiæ ſeminalis.

Vt quando ſex digiti, aut tres teſtes generantur.

Poſt ortum, ex vitioſa materia.

Vt apparet in verrucis, pterygio, &c.

Numerus imminuitur in ortu ex defectu materiæ; poſt ortum ab ijs omnibus, quæ partem aliquam amputare, vel aliter deperdere valent.

Situs partium immutatur vel vitio earundem, vel partium continentium eas, vel ligamentorum connectentium.

Ipſarum partium vitio ſitus immutatur ob earum craſſitiem, vel grauitatem nimiam.

Sic omentum, vel inteſtina craſſiora, vel pinguiora reddita ſuo pondere rumpunt, aut dilatant peritonæum, & in ſcrotum deuoluuntur.

Partium continentium vitio ſitus immutatur, cum illæ ruptæ, vel laxatæ debitè continere nequeunt.

Sic dum peritonæum ab aliqua cauſa rumpitur, vel laxatur, partes contentas nequit ſuo loco cohibere.

Ligamentorum defectu ſitus immutatur, quoties laxiora, vel infirmiora efficiuntur, ita vt connexas ſibi partes in naturali ſtatu nequeant cohibere.

Sic vterus, rectum inteſtinum aliæque partes procidere ſolent præ extenſione nimiâ, aut imbecillitate ſuorum vinculorum.

Connexio partium peruertitur à multis cauſis internis, & externis.

In articulationibus peculiariter connexio immutatur tribus de cauſis. 1. Defectu excipientis, ſcilicet acetabuli. 2. Defectu oſſis, quod excipitur. 3. Vinculi, quod articulationem continet, & firmat.

Primò, in excipiente vitium eſt, vel cum cauitas illa excipiens eſt nimis lata, vel ſuperficiaria, vel cum ſupercilia auferuntur, aut margines labefactantur.

Secundò, in oſſe, quod excipitur, vitium eſt, quando maius, vel minus eſt quàm par ſit, vel alio quocunque modo malè figuratur.

Tertiò in ligamentis vitium eſt, cùm illa ſunt laxiora, vel infirmiora.

Ex his omnibus cauſis luxationes ſolent exoriri: quibus addantur motus violenti, & inordinati.

CAPVT V.

De Cauſis morborum communium.

CAuſæ morborum communium propoſitæ fuerunt in eorum differentijs recenſendis, quia hæ ab illis deſumebantur, ideò ne hîc fruſtrà repetantur, ex *cap. 5. primæ ſectionis* erunt deſumendæ.

CAPVT VI.

De Cauſis differentiarum accidentalium morborum.

EAdem cauſæ, quæ morbos ſimilares, organicos, & communes excitare ſolent, ſunt etiam cauſæ differentiarum accidentalium, prout varijs conditionibus ſunt præditæ: ſi nimirum intenſæ, vel remiſſæ, leues, vel contumaces, benignæ, vel malignæ, aut alio quouis modo affectæ fuerint, morbos magnos, vel paruos, acutos, vel chronicos, benignos, vel malignos, & alios huiuſmodi producunt.

PATHOLOGIÆ

SECTIO QVARTA.

De Symptomatum naturâ, differentijs, & cauſis.

CAPVT PRIMVM.

De Symptomatum naturâ.

Symptoma eſt affectus præter naturam, qui morbum velut effectus ſuam cauſam ſequitur, & ſine eo ſubſiſtere nequit.

AFfectus nomen hîc paulò largiore ſignificatione ſumitur, quàm in definitione morbi, quandoquidem non omnia ſymptomata habent permanentiam, aut partium poſitionem in ſubiecto, ſed maxima eorum pars eſſentiam habet poſitam in fieri: actiones enim ſiue integræ, ſiue læſæ in motu partium conſiſtunt, & fientes perpetuò ſunt: Excreta, & retenta tamdiu ſunt, quamdiu fiunt, ſi formalem eorum rationem ſpectes. Qualitates verò ſimplices, ſeu patibiles fixæ aliquando ſunt, & permanentes. Dicuntur etiam ſymptomata morbum ſequi, quia ab eo (vt diximus) efficiuntur; effectus verò poſterior eſt ſuâ cauſâ, vnde etiam patet à cauſâ differre, quia cauſa morbum præcedit, ſymptoma verò ſequitur. Ad clariorem verò ſymptomatum naturæ intelligentiam ſequentia theoremata proponantur.

Omne ſymptoma à morbo dependet mediatè, vel immediatè.

Præcipuum ſymptoma eſt actio læſa, à morbo immediatè dependens; quod quidem aliud excitare poteſt in excretis, & retentis, & illa etiam qualitates mutatas inducere poſſunt; quæ tamen à morbo dependent tanquam à verâ cauſâ, alia quidem mediatè, alia immediatè, vt dictum eſt.

Symptomata cauſarum rationem habere poſſunt, nunquam autem morborum.

Sic læſa nutritio eſt cauſa conſumptionis partium, & marcoris: Sic retenta excrementa in corpore febres generant, obſtructiones, tumores, & alia huiuſmodi, atque ita ſymptomata fiunt cauſæ morborum, nunquã verò morbi naturã poſſunt aſſumere, quia actiones per ſe lædere non poſſunt. Licet enim quidam morbi ſymptomatici appellentur, quod alios conſequantur: vt febris, quæ pleuritidem ſequitur, aut aliam quamvis inflammationem, quæ in ſe verè morbus eſt, ratione tamen morbi, à quo dependet, ſymptoma appellatur; attamen certum eſt, eos morbos impropriè ſymptomata appellari, quia alios morbos quidem inſtar ſymptomatum conſequuntur, non tamen immediatè ab ijs generantur, ſed mediatè per quædam vera ſymptomata, (per humorem, v.g. aut vaporem) quæ poſteriores morbi cauſæ fiunt.

CAPVT II.

De Symptomatum differentijs.

Tria ſunt ſymptomatum genera, actio læſa, excrementorum vitium, & qualitas mutata.

Actio læſa primum eſt, & præcipuum ſymptoma, quod morbum ſequitur immediatè, & à quo reliqua dependent, & generantur. Excretorum vitium ſequitur læſionem actionum naturalium, quà prauè conficiuntur alimenta, corrumpuntur, aut aliam prauam obtinent qualitatem, vel denique diuerſam quandam, & corpori infeſtam obtinent naturam. Excretorum autem nomine hic intelligimus non ſolùm vera excrementa, ſed etiam ea omnia, quæ præter naturam è corpore educi ſolent, vt arenulæ, partium ipſarum excrementa, &c. Qualitas verò mutata prædicta ſequitur ſymptomata, & ſub illa continentur omnes qualitates patibiles, quæ à ſenſibus percipiuntur, & ipſi corpori, vel alicui eius parti inhærent: vt colores, ſapores, & aliæ, quæ omnia fuſiùs ſuis locis exponentur.

CAPVT III.

De Actionis læſæ differentijs.

Actionis læſæ differentiæ deſumuntur vel à læſionum differentijs, vel ab ipſarum actionum diuiſionibus.

A læſionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur: 1. Abolita. 2. Imminuta. 3. Deprauata.

1. Actio abolita dicitur, quæ nullo modo amplius fit, vel fieri poteſt.

Vt viſio in cæcitate, & auditus in ſurditate aboleri dicuntur, quia nullo modo poſſunt exerceri. Attamen dicitur etiam actio abolita, quantum ſenſus poteſt iudicare, vt motus, & ſenſus in apoplexia, & vterina ſuffocatione.

2. Imminuta actio dicitur, quæ debilis eſt, & vix fit, longiorique indiget tempore, vt perficiatur, aut nunquam debitam aſſequitur perfectionem.

Sic debilis concoctio ventriculi, aut cuiuſvis partis functio, quæ imperfectè exercetur, imminuta appellatur.

3. Deprauata actio dicitur, vel quoties corrupta eſt, vel quoties non exercetur, vt debet.

Corrupta dicitur actio, quando obiectum in alienam qualitatem tranſmotat, vt quando ventriculus alimenta conuertit in nidoroſos ſuccos, vt bilem porraceam, aut omninò putridam materiam. Non exercetur, vt debet, in rigore, palpitatione, ſingultu, &c. quia in ijs affectibus partes perperam agitantur, vel nimis violenter ab obiecto præternaturali irritantur.

Ab actionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur: 1. Animalis, 2. Vitalis, 3. Naturalis.

Illarum rurſus tot differentiæ, quot actionum animalium, vitalium, & naturalium differentiæ proponuntur in Phyſiologia.

Actiones animales in Phyſiologia diuiduntur in ſenſitiuas, motiuas, & principes. Senſitiuæ actiones ſunt quinque: Viſus, auditus, guſtus, olfactus, & tactus. Hæ omnes, vt dictum eſt, abolentur, imminuuntur, & deprauantur. Viſus aboletur in cæcitate, imminuitur in viſus obtuſione, & hebetudine, deprauatur in hallucinatione eiuſdem. Auditus aboletur in ſurditate; imminuitur in graui auditu, deprauatur in aurium tinnitu, Et ita de aliorum ſenſuum ſymptomatis facile eſt coniectari. Motus aboletur in paralyſi, imminuitur in ſtupore, deprauatur in conuulſione, tremore, rigore, &c. Sic actiones principes, & ratiocinatio, & memoria abolentur in caro, & apoplexia, imminuuntur in ſtultitia, & lethargo, deprauantur in phrinitide, & mania.

Vitales actiones in pulſibus conſiſtunt, qui etiam frequenter abolentur, imminuuntur, vel deprauantur.

Actiones denique naturales concoctio, retentio, attractio, & expulſio tot ſymptomatis afficiuntur. Concoctio ventriculi aboletur in ἀπεψίᾳ, imminuitur in βραδυπεψίᾳ, & deprauatur δυσπεψίᾳ. Sic de alijs actionium differentijs eſt iudicandum, quæ omnes tot læſionum differentias patiuntur, quarum multæ propria nomina nondum obtinuerunt.

COROLLARIVM CIRCA actionis læſæ differentias.

Inter actiones læſas recenſetur ea, quæ præter naturam aucta dicitur, qualis eſt canina appetentia, ſitis maxima, &c. At dubium eſt, ſub qua ſpecie collocetur. Reſpondetur vulgò ſub deprauata contineri; quia perperàm, & peruersè exercetur, quæ eſt conditio actionis deprauatæ. Sed objicitur, ſecundùm hoc decretum actionem imminutam ſub deprauata debere etiã collocari, cùm actio aucta, & imminuta ſint contrariæ, atque adeò ſub eodem genere debeant collocari. Reſpõdetur, in ratione morborum, & ſymptomatum Medicos non conſiderare Logicas contrarietates, ſed tantùm diuerſitates, quibus corpora noſtra præter naturam afficiuntur: atque ita, cùm actio aucta diuerſiſſima ſit ab imminuta tum ratione modi operandi, cùm, vt diximus, perperam, & peruersè exerceatur, iure ſub deprauata continetur, & diſtinguitur toto genere ab imminuta, medicè eas conſiderando.

CAPVT IV.

De Excrementorum differentijs.

Excrementa quatuor modis peccare poſſunt. 1. In ſubſtantiâ. 2. In quantitate. 3. In qualitate. 4. In excernendi modo.

Primò, in ſubſtanti peccant excrementa, cùm ſubſtantiam habent à vulgarium excrementorum ſubſtantiâ omninò alienam.

Et illa dicuntur eſſe toto genere præter naturam.

Eaque ſunt duplicia, vel ſcilicet omninò aliena, vel ex rebus naturalibus conſtantia.

A naturâ omninò aliena ſunt calculus, lumbricus, &c.

Ex rebus naturalibus conſtant excrementa, cùm ſanguis, adeps, caruncula; aut quidvis ſimile excernitur, quod nullo modo debeat excerni.

Secundò, in quantitate peccant excrementa, ratione exceſſus, vel defectus.

Cum ſcilicet vel nimis copioſè effluunt, vt in diarrhœa, dyſenteria, diabete, ſudore copioſo, & hæmorrhagia profuſiori; vel parcius quàm par ſit, aut nullo modo euacuantur, vt in conſtipatione alui, vrinæ ſuppreſſione, &c.

Tertiò, in qualitate peccant excrementa vel prima, vel ſecunda, vel tertia.

In prima, dum ſunt calidiora, frigidiora, humidiora, vel ſicciora.

In ſecunda, dum ſunt tenuia, vel craſſa, dura, vel liquida,

quida, viſcida, vel ſpumoſa.

In tertia, dum ſunt alieno colore, odore, vel ſapore pradita.

Quartò, in excernendi modo peccant excrementa, quando non excernuntur debito tempore, vel per partes conſuetas, aut cum nimis ſubitò, vel paulatim vacuantur.

CAPVT V.

De Qualitatis mutatæ differentijs.

Qualitates corporis mutata vel ſunt prima, vel ſecunda, vel tertia.

ILlæ autem, vt ſymptomata dicantur, ab aliquo morbo debent dependere.

Prima qualitates ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas.

Secunda, durities, mollities, grauitas, leuitas, raritas, denſitas, læuitas, aſperitas, & reliqua.

Tertiæ ſunt colores, odores, ſapores, ſoni.

COROLLARIVM.

circa qualitates mutatas.

Inter qualitates mutatas collocamus caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & ſiccitatem, quæ ad morbos ſimilares fuerunt ſupra relatæ. Vnde grauis oritur difficultas, quam nos ita diluimus, dicentes, leues intemperies, quæ ſunt tantùm in fieri, & nullam habent in parte permanentiam, inter morbos non poſſe recenſeri, ſed potius ſymptomata appellari, & qualitates mutatas, quæ ab aliqua partium vicinarum, aut ſympathiam habentium intemperie facta, & morboſa generentur, & foueantur.

Deinde, aſperitas, & læuitas inter qualitates mutatas recenſentur, quæ ad morbos organicos fuerunt relatæ. *Reſpondetur*, aſperitatem, & læuitatem, ſi ſint valde inſignes, ita vt partium, quas occupant, actiones lædant manifeſtè, eſſe veros morbos: ſi verò tàm leues ſint, vt nullo modo actionibus incommodent, à cauſa tamen præternaturali producantur, intemperie puta humidâ, vel ſiccâ, certiſſimum eſt, veri ſymptomatis rationem obtinere.

CAPVT VI.

De Symptomatum cauſis in genere.

Omne ſymptoma ab aliquo morbo dependet, tanquam à propriâ cauſâ.

HOc primò demonſtratur in actione læsâ, quæ eſt effectus morbi immediatus, vt ex ipſius definitione patet. Deinde, qualitates mutatas certum eſt, à primis proficiſci, quæ temperamentum conſtituunt, quod ſecundùm naturam exiſtens, non poteſt efficere qualitates ſecundum naturā mutatas, quas patet ab intemperie perpetuò proficiſci. Denique, cùm in excrementis vitium non contingat, niſi aut concoctrix, aut expultrix, aut retentrix fuerint vitiatæ, certiſſimum eſt, illa perpetuò ob aliquo morbo proficiſci.

Cauſæ autem ſymptomatum in ſpecie, & ſingulorum morborū hiſtoria *in Pathol. particular. c.7.* exactè proponuntur. Nos tantùm hìc quædam exempla ad clariorem doctrinam proponemus.

CAPVT VII.

De Cauſis actionum læſarum.

Actiones animales à varijs intemperierum differentijs, morbis organicis, & continuis ſolutionibus lædi ſolent.

SIc à frigida, & humida cerebri intemperie excedente actiones animales abolentur, vt patet in amentiâ, & oblinione; & à remiſſiori imminuuntur, vt in fatuitate, & ſtupiditate: cum à calida intemperie nonnunquam ſimplici, aliàs cum ſiccitate iuncta, deprauantur, vt in phrenitide, & mania. Læduntur etiam actiones iſtæ aliquando à morbis organicis, vt obſtructionibus, & tumoribus varijs, & à continui ſolutionibus, vt ab inſignibus capitis vulneribus.

Actiones vitales, quæ in pulſibus conſiſtunt, ab intemperie calida, & frigida, potiſſimum obſtructione, & ſolutione continui abolentur, deprauantur, vel imminuūtur pro variâ cauſarum intenſione, vel remiſſione.

Sic in febribus pulſus deprauatur, in ſyncope abolctur, & in lipothymia imminuitur.

Actiones naturales priuata à morbis ſimilaribus tantum læduntur, officiales verò etiam ab organicis.

Actiones naturales priuatæ, quæ ad nutritionem ſpectant, nimirum attractrix, retentrix, & expultrix à ſola temperie perficiuntur, ergo ſola intemperies eas poterit lædere: officiales verò variâ etiam indigent partium, à quibus exercentur, conformatione, ideò à morbis organicis etiam læduntur. Sic ventriculi, hepatis, alteriuſq; inſtrumenti actio ab eryſipelate, phlegmone, alijſque tumoribus præternaturam interdum peruertitur, hincq; deprauata, aut imminuta fit concoctio. Sic etiam attractio officialis læditur, dum à tuberculo carnoſo, vel alio quovis tumore in gula ſuborto, cibis via præcluditur, vel ſaltem eorum difficillimè in ventriculum fit attractio. Retentio pariter ex cauſis ſimilibus, & flatuum copia impeditur. Ac denique expulſio ex viarum anguſtia, & obſtructione impeditur; vel etiam ex dilatatione, aut partis vellicatione nimium irritatur, & acceleratur.

CAPVT VIII.

De Cauſis Symptomatum, quæ ſunt in excrementis.

Excrementorum vitia perpetuò à morbis dependent, ſed vt plurimùm mediatè per actionum læſiones. Eo modo.

Nimia excrementi quantitas, vel dependet à partis, à qua fit excretio, retentrice imbecilli; vel expultrice irritatâ à praua aliqua humoris qualitate; vel quantitate nimiâ.

SIc ab acribus, & bilioſis humoribus diarrhœæ contingunt, tum etiam à nimiâ cuiuſvis humoris copiâ, naturam aggrauante.

Fit etiam nimia excrementorum vacuatio ob continentis partis vitiū, propter quod illa nequit continere.

Hoc euenit, quando vaſa aperiuntur in ſuis orificiis, vel eroduntur à cauſâ internâ, vel externa, vel debilitantur tantùm, vt patet in ſanguinis excretione, quæ fit per venarum ἀναστόμωσιν, διάβρωσιν, καὶ διαπήδησιν.

Excrementorum quantitas minuitur, vel quoties illa parciùs generantur, vel cum facultas retentrix robuſtior euaſit, aut expultrix imbecillior, vel ob

uiarum anguſtiam , & obſtructionem .

Parciùs generantur excrementa vel ob alimentorum paucitatem , craſſitiem , ſiccitatem, vel ob vacuationes contrarias, quæ conſuetas impedire ſolent, vel ob totius corporis nimiam reſolutionem .

Aliarum cauſarum ratio ſatis eſt manifeſta .

CAPVT IX.

De Cauſis qualitatis mutatæ .

Symptomata , quæ in primis qualitatibus conſiſtunt , fiunt à partium vicinarum , vel ſympathiam habentium intemperie, vt dictum eſt .

Quæ verò ad ſecundas qualitates ſpectant , à vario humorum vitio, aut partium intemperie dependent .

SIc durities à ſiccitate, tenſione, & congelatione oritur; mollities ab humiditate: & ita de cæteris.

Tertiarum denique qualitatum hæ ſunt cauſæ .

Color in parte immutatur vel ob intemperiē, vel propter humorem quendam ad eius ſuperficiem delatum .

Sic ab intemperie calida partes rubeſcunt, à frigidâ liueſcunt : ſic à bile in corpus effuſa color flauus ictericorum .

Odores praui ab humorum , vel partium putredine oriuntur : Sapores alieni ab excrementis linguam imbuentibus . Soni præternaturâles à flatu fiunt in aliqua parte incluſo pro varia illius operatione , partium anguſtia, amplitudine, & caloris eleuantis potentiâ, vel impotentiâ .

Hi ad excrementorum qualitates videntur referendi, qui tamē ita diſtinguuntur: vt ſcilicet eæ qualitates, quæ ad hoc ſimplicis affectus genus referuntur , in ipſis partibus eſſe debeant, & ab ijs dependere; quæ verò ad excretorum genus referuntur, in ipſis excrementis tanquam ſubiecto proprio eſſe debeant, & ab ipſis omninò dependere, vt qualitas, quantitas, & ſubſtantia eorum

INSTITVTIONVM MEDICARVM
LIBER TERTIVS,
SIMEIOTICEN CONTINENS.

PRÆFATIO.

IN legitima, & rationali affectuum præter naturam curatione hac methodo ſemper procedere debet Medicus : Primò morbi propoſiti natura, cauſæ, & ſitus , ſeu pars affecta accuratè inueſtiganda . Secundò , diligenter inquirendū, an illius morbi curationem ſperare debeamus, an verò ſit incurabilis, vt inde moneamur, vel debita remedia nobis eſſe vſurpāda ad pollicitam ſalutem acquirendā; vel in deſperata ab ijs abſtinēdum , ne temerè infamentur ea , quæ multis fuére ſaluti , quæ tamen cùm ſalis grano accipienda.

Neceſſaria ergo eſt Signorum doctrina , quæ ſummum illud nobis confert beneficium, vt præſentes corporis diſpoſitiones cognoſcere, & futuros earum euentus præuidere valeamus . Simeioſin vniuerſam in tres ſectiones diuidemus , quarum prima de ſignis in genere : Secunda, de ſignis diagnoſticis : Tertia verò, de ſignis prognoſticis erit .

SECTIO PRIMA.

De Signis in genere .

CAPVT PRIMVM.

De Signi naturâ, & definitione .

Signum apud Medicos *definitur , quod ſenſibus obuium aliquid aliud in corpore noſtro latens ſignificat .*

VBi notandum eſt , hìc ſigni nomen latiùs, quàm apud Ariſtotelem vſurpari. Ille enim ea tantum ſigna appellanda eſſe docet , quæ ab effectis deſumuntur. Nos verò ea omnia, quæ aliquid ex ijs, quæ in corpore noſtro fiunt, indicare poſſunt, ſigni nomine donamus : quæ quidem ad certa quædam genera, ſeu fontes ſignorum generales , ſunt referenda , ſi prius communes quaſdam eorum differentias paucis tradiderimus .

CAPVT II.

De Signorum differentijs .

Omnia Signa medica à Galeno diuiduntur in Arte parua , *in ſalubria, inſalubria , & neutra .*

DE Signis ſalubribus pauciſſima ſumus acturi, cùm ex bona corporis temperie , recta partium conformatione , vnione earundem, atque ex actionum omnium integritate , quæ ex illis reſultat , ſalubris ſtatus facilè innoteſcat ; cum etiam ex inſalubris , tanquam contrarij cognitione , ſatis eluceſcat . Neutra verò diſpoſitio, tanquam inter ſalubrem , & inſalubrem media , per cognitionem extremorum facilè innoteſcit .

In ſignis ergo inſalubribus potiſſimùm nobis eſt inſiſtendum .

Illa autem diuiduntur in παθογνωμονικά, & συνεδρεύοντα .

Pathognomonica , ſeu paſſionem ſignificantia *ea ſunt , quæ morbum perpetuò comitantur, & cum eodem incipiunt, & deſinunt : ac pro magnitudine morbi augentur , & minuuntur ; propriamque morbi eſſentiam conſequuntur .*

Sic in pleritide dolor lateris pungitiuus , difficultas ſpirandi, tuſſis, ſputum eruentum , & febris aſſidua, ſigna pathognomonica nominantur .

Συνεδρεύοντα , ſeu aſſidentia *ea ſunt , quæ neceſſariò morbis non cohærent, nec eorum eſſentiam indicant , ſed alia, quæ accidentariò ijs eueniunt , vt magnitudinem , morem, aut euentum morbi .*

Et ea ratione illa triplica ſtatuuntur : Alia ſcilicet, quæ coctionem & cruditatem indicant . Alia, quæ ſalu-

Digitized by Google

ſalutem, & mortem. Alia denique criſin; & ſolutionem morbi.

Illa autem ſigna plerumque non ab initio morbi prodeunt; ſed paulò poſt incipiunt apparere. Et hac ratione ἐπιφαινόμενα, *id eſt,* poſt appareutia *nuncupantur, vel etiam* ἐπιγινόμενα, *id eſt,* poſt genita: *licet hæc duo nomina apud authores non rarò diſtinguantur.*

Rurſus ex his omnibus ſignis alia præſentem corporis ſtatum indicant, & diagnoſtica, ſeu demonſtratiua *appellantur; alia futura prænunciant, & prognoſtica dicuntur; alia denique præterita commemorant & ἀνα-μνηστικὰ, ſeu* commemoratiua *nuncupantur.*

Quia verò præterita ideò in memoriam reuocantur, vt vel præſentes diſpoſitiones meliùs innoteſcant, vel futuri earum euentus præuideantur: commodè idcircò ſigna commemoratiua ſub diagnoſticis, & prognoſticis comprehenduntur. (*conſ. Melet. III. 22. 23.*)

CAPVT III.

De fontibus ſignorum generalibus, à quibus omnia ſigna deſumuntur.

VT methodo facillimâ ſigna omnia medica elicere valeamus, ſtabiliendi primò ſunt ſontes quidam generales, ad quos omnia ſigna de qualibet re propoſita poterunt reuocari, & à quibus eadem artificioſè deducentur.

Cùm igitur eſſentia, & natura vniuſcuiuſque rei, quocunque modo fuerit perſpecta, non ſolùm quid res ipſa ſit, ſed & multa alia, quæ ad rem ipſam pertinent, nobis patefaciat, primum ſignorum genus à naturâ rei, de qua agitur, erit deſumendum. Deinde cùm duobus modis ad rei cuiuslibet cognitionem deueniamus, vno ſcilicet à priori, id eſt, per cauſam, altero verò à poſteriori ſcilicet per effectum, duo alia ſignorum genera proponere neceſſe eſt, vnum à cauſis, alterum ab effectibus.

Tres igitur in vniuerſum debent conſtitui ſignorum fontes: Eſſentia ſcilicet, cauſa, & effectus.

Eſſentiam hic Medicè, ac latè accipimus, & illius nomine non ſolùm rei ipſius formam, ſed etiam genera, differentias, partes, & proprietates vſurpamus, ſiue eſſentiales illæ ſint, ſiue accidentales.

Cauſarum verò nomine omnia cauſarum genera, quæ in Medicina conſiderantur.

Effectus verò varij ſunt pro varietate cauſarum.

Qui omnes ſignorum fontes minutim excutientur in particulari ſignorum inquiſitione, prout eorum vſus poſtulabit. (*conſ. Melet. III. 7. &c.*)

Notandum autem hîc eſt. *Primò*, in ſingulis rebus dignoſcendis ab omnibus fontibus ſigna capi non poſſe. Non rarò enim eſſentia rei eſt incognita: cauſæ verò aliquando non exquiſite indicant. Aliàs effectus ſunt confuſi. Sed tamen ex propoſitis ſignorum capitibus ſemper inuenies, quod rem, quam inueſtigamus, quantum Medicina præſtare poteſt, certò demonſtret; ita vt nunc ex ſolis effectibus ſigna neceſſaria deſumamus, nunc à cauſis, nunc ab eſſentiâ, nunc à duobus ſimul; & aliquando denique ab omnibus, quod ipſa exercitatio ſtatim pateſaciet.

Nota *ſecundò*, perpetuò ferè ab effectis multò plura, & certiora ſigna deſumi, quàm à reliquis duobus fontibus.

Nota *tertiò*, ex ſignis, quæ proponentur, alia magis, alia minùs efficaciter indicare, ſed tamen ex omnium collectione rem, quam inquirimus, certò demonſtrari.

Nota *quartò*, vt à propoſitis fontibus vera ſigna deſumi poſſint, eorum omnium, quæ corpori noſtro inſunt, vel ei poſſunt contingere, naturam, cauſas, & effectus optimè debere innoteſcere. Atque adeò Phyſiologiæ, & Pathologiæ præcepta ita ad manum haberi debere, vt illa hîc in vſum facilè poſſimus reuocare: Alioqui hæc Simeioticæ præcepta, licèt prolixiùs multò fuerint pertractata, fore inutilia.

D 3 A.T.

Digitized by Google

A. Tabula fontes omnes continens, à quibus ſigna humorum in Corpore prædominantium deſumuntur.

Signa humorem in corpore dominantem indicantia deſumuntur vel ex

- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Materiales
    - Aſſumpta
      - Alimenta in quibus conſideratur
        - Qualitas,
        - Quantitas,
        - Ordo,
        - Tempus.
      - Medicamenta.
    - Excreta, & Retenta.
  - Efficiẽtes
    - Naturales
      - Temperies varia
        - Ventriculi,
        - Hepatis,
        - Cordis,
        - Cerebri.
      - Hæreditaria diſpoſitio,
      - Ætas,
      - Sexus.
    - Non-naturales.
      - Aër, ad quem
        - Regio,
        - Anni tempus,
      - Cibus, & potus,
      - Motus ad quem
        - Exercitatio.
        - Venus.
      - Quies,
      - Somnus,
      - Vigilia,
      - Animi pathemata.
    - Iuuãtes & lædentes.
- Effectib⁹, in quibus conſiderantur.
  - Actiones
    - Animales
      - Principes
        - Imaginatio, ad quam referuntur
          - Ingenij varia diſpoſitio.
          - Animi paſſiones variæ.
        - Ratiocinatio.
        - Memoria.
      - Minùs principes
        - Senſus
          - Communis
            - Somnus,
            - Vigilia,
            - Inſomnia.
          - Priuatus
            - Quinque ſenſus naturales.
        - Motus
    - Vitales, vnde pulſus
      - Magnus, Paruus, Frequens,
      - Tardus, Mollis, Durus, &c.
    - Naturales
      - Nutritio, cui inſeruiũt
        - Attractio, ad quam
          - Fames,
          - Sitis.
        - Retentio.
        - Concoctio.
        - Expulſio.
      - Accretio, quę vel eſt in
        - Quantitate
          - Magna.
          - Parua.
        - Tempore
          - Celer.
          - Tarda.
      - Generatio vnde
        - Veneris appetitus
        - Auerſio eiuſdem.
        - Noxa ex illa,
        - Emolumentum.
  - Paſſiones.
  - Excremẽta, quæ excludũtur per
    - Os
    - Aures
    - Nares
    - Aluum
    - Veſicam
    - Vterum
    - Habitum corporis
    - in iiſque conſideratur
      - Conſiſtentia,
      - Color,
      - Sapor,
      - Odor,
  - Habitus, in quo conſiderantur
    - Cutis, eiuſque qualitates
      - Primæ
        - Caliditas,
        - Frigiditas,
        - Humiditas,
        - Siccitas.
      - Secundæ
        - Durities,
        - Mollities,
        - Aſperitas,
        - Læuitas.
      - Tertiæ
        - Color.
    - Partes à cute exortæ, ſc. pili, & in his
      - Quantitas
        - Continua
          - Longitudo,
          - Breuitas.
        - Diſcreta
          - Multitudo,
          - Paucitas.
      - Qualitas
        - Patibilis
          - Secunda
            - Durities,
            - Mollities,
            - Aſperitas,
            - Læuitas,
            - Tenuitas,
            - Craſſities.
          - Tertia
            - Color.
        - Figura
          - Rectitudo,
          - Criſpitudo.
      - Paſſio
        - Ortus
        - Incrementum
        - Caſus.
    - Partes cuti ſubiectæ, & in his
      - Vaſa, in quibus
        - Anguſtia,
        - Latitudo,
      - Carnes, & in his
        - Gracilitas,
        - Obeſitas,
        - Carnoſitas.

SIMEIOTICÆ
SECTIO SECVNDA.

De Signis diagnoſticis.

CAPVT PRIMVM.

De Signis bilioſi humoris in toto corpore prædominantis.

Cognitio temperamenti, & humoris, in toto corpore prædominantis, neceſſaria eſt ad affectus ſpeciem dignoſcendam, & cauſam illum producentem. Ideò antequam de illis diſſeramus, primò nobis proponenda ſunt ſigna humoris in corpore prędominantis, à bile ſumpto exordio.

Notandum tamen priùs eſt, duos tantum eſſe fontes, ex quibus humorum ſigna deſumuntur, nempe cauſas, & effectus, eſſentia enim hac in re nihil præſtat.

Vt igitur duos hoſce ſignorum fontes penitus exhaurire valeamus, illorum genera, & ſpecies ordine ſunt proſequendæ: omnes ſaltem illæ, quæ ad humorum notitiam aliquid præſtare poſſunt; quæ ad faciliorem memoriam in ſequentem tabulam ſunt relatæ.

☞ Huc refer Tabulam notatam litera A.

Hunc igitur ordinem obſeruando, bilem in corpore dominantem indicabunt.

Cauſæ materiales.

Alimentorum qualitas. Vſus ciborum calidorum, & ſiccorum, vini generoſi, aut meri potio, quæ facilè conuertuntur in bilem.

Quantitas. Defectus alimentorum: vt inedia, victus valde tenuis, & parcus.

Odor. Dulcia in fine menſæ aſſumpta, quia longiori coctione in bilem vertuntur; ſicut experientiâ patet, illa in diuturna coctione artificiali amareſcere.

Medicamenta. Vſus medicamentorum calidorum, vt aromatum, &c. quæ in bilem degenerant.

Retenta. Bilis euacuatio conſueta per aluum, vrinas, vomitum, vel ſudores, ſponte, vel per medicamenta ſuppreſſa, vel intermiſſa.

Cauſæ efficientes.

Partes. Calida, & ſicca temperies ventriculi, hepatis, & cordis. Quia hæ partes corpus vniuerſum afficere valent.

Hæreditas. Parentes bilioſo præditi temperamento.

Ætas. Ætas iuuenilis, qualis potiſſimùm ab anno decimo octauo ad trigeſimum quintum.

Sexus. Sexus virilis. Illi enim bilioſi magis, ſicu fœminæ pituitoſæ cenſentur.

Regio. Regio calida, & ſicca.

Tempus. Tempus æſtiuum.

Alimenta. Cibi, & potus calefacientes, & exſiccantes, vt allia, cepæ, ſalſa omnia, & piperata, quæ hepar plus æquo calefaciendo faciunt, vt nimiam bilis copiam progeneret.

Exercitatio. Vita laborioſa, & multis exercitationibus dedita.

Venus. Nimius ad Venerem impetus, quo totum corpus incaudeſcit.

Vigiliæ. Vigiliæ nimiæ, quibus ſanguis, & ſpiritus inflammantur.

Animi pathemata. Iræ, curæ, & omnes vehementes animi commotiones.

Iuuantur à frigidis, & humidis, læduntur à calidis, ſiccis, & ieiunio.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Ingenium. Ingenium acre, & ſolers, promptum, & expeditum.

Animi paſſiones. Iracundia, furor, audacia, iactatio, appetitus vindictæ.

Somnus, & vigiliæ. Somnus paucus admodum, & leuis, ac vigiliæ maximæ.

Inſomnia. Inſomnia ignium, incendiorum, rixarum, & tumultus.

Senſus. Senſus vegeti, acuti, velociores, expediti, auditus potiſſimùm, qui maximè iuuatur à ſiccitate.

Actiones Vitales.

Pulſus magnus, frequens, & durus.

Actiones naturales.

Appetitia. Inappetentia, & cibi faſtidium, æſtate potiſſimùm.

Frigidorum appetitus.

Inediæ difficilis tolerantia.

Sitis. Sitis magna, & potus frequens.

Accretio cita, & prompta, ac matura ſenectus, quia humidum radicale promptè abſumitur.

Ad Venerem procliuitas maxima, propter ſeminis acrimoniam.

Venus. A Venere cita exolutio: quia bilioſorum ſpiritus ſunt valde diſſipabiles propter tenuitatem.

Paſſiones.

Morbis bilioſis procliuis diſpoſitio, vt febribus ardentibus, & tertianis, phrenitidi, pleuritidi, vomitui, bilioſo, diarrhœis, eryſipelati, herpetibus, puſtulis faciei, &c.

Excrementa.

Per os. Vomitus humoris tenuis, pallidi, vel flaui, & amari, aut ſapor amarus in lingua.

Aures. Aurium excrementa copioſa, & valde rufa.

Aluum. Fæces maximè flaueſcentes.

Veſicam. Vrina tenuis, & rufa, vel etiam rubra, & flammea.

Purgamenta vteri ſubflaua, aut citrina.

Digitized by Google

Habitus corporis.

Cutis qualitates Prima, Cutis ad tactum calida, & ſicca, & calor illius acris, & mordax, in manibus potiſſimùm.

Secunda. Cutis dura, & aſpera.

Color cutis, faciei potiſſimùm, & oculorum, pallidus, & ſubflauus.

Pili qualitas. Capillorum paucitas a pororum raritate, quæ materiam pilorum effluere permittit.

Capilli flaui, bilis colorem referentes, aut ſubnigri à maiori exuſtione, & nonnunquam criſpi propter ſiccitatem, quæ pilos intorquet: ac calui fiunt propter cutis ſiccitatem, & materiæ pilorum conſumptionem.

Paſſio. Pili citò oriuntur, & citò decidunt.

Latitudo vaſorum; Calidi enim proprium eſt dilatare: & venæ in oculis conſpicuæ.

Carnes. Habitus corporis gracilis, & macilentus.

CAPVT II.

De ſignis humoris pituitoſi in corpore prædominantis.

Pituitam in corpore dominantem indicant.

Cauſæ materiales.

Alimentorum qualitas. Vſus conſuetus alimentorum frigidorum, & humidorum, vt fructuum, olerum, piſcium, lacticiniorum; aquæ potio, &c. Illa enim facilè in pituitam abeunt.

Quantitas. Nimia alimentorum quantitas, quæ calorem natiuum obruit, & cruditates gignit.

Tempus. Cibi aſſumpti ſtatim à ſomno, vel ante ſomnum, aut antequam priores ſint concocti.

Medicamenta. Diuturnior vſus medicamentorum frigidorum, & humidorum, quæ vt alimenta in pituitam degenerant.

Retenta. Omiſſa naturalis conſuetudo pituitam euacuandi per vomitum, vel ſeceſſum, vel artificialis per exercitationes, aut vſu aquarum thermalium, laconicorum, vel medicamentorum purgantium, aut diureticorum, ex quorum intermiſſione pituitæ copia cumulatur.

Cauſæ efficientes.

Partes. Frigida, humidaque temperies ventriculi, hepatis, cordis, & cerebri.

Hæreditas. Ortus ex parentibus pituitoſo temperamento præditis.

Ætas. Ætas ſenilis, quæ propter caloris inopiam multam aceruat pituitam; tum etiam puerilis, propter ingluuiem, & incautam viuendi rationem.

Sexus. Sexus muliebris.

Regio. Regio frigida, & humida, quales ſunt, quæ ſtagnis, & paludibus, aut maioribus fluminibus ſunt vicinæ, ac Boreæ, niuibus, imbribuſque expoſitæ, & quæ ſunt magis ſeptentrionales, vnde fit, vt Germani omnes ferè pituitoſi ſint.

Tempus. Tempus hyemale.

Cibi, & potus. Cibi, & potus refrigerantes, & humectantes, vt lactucæ, portulacæ, & fructuum hortorum vſus, & aquæ portio, quæ ventriculum, & hepar refrigerando faciunt, vt multam pituitæ copiam producant.

Vita otioſa, & ſedentaria. *Quies.*

Somni longi, & profundi, præſertim à cibo. *Somnus.*

Vita ſine curis, ſtudio, mœrore, aut cũ his valde excedentibus, quia calorem natiuum diſſipando corpus refrigerant. *Pathemata.*

Vſu calidorum, & ſiccorum iuuantur, & frigidis, & humidis læduntur.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Imaginatio ſatis bona, ac facilis rerum perceptio, ſed prompta obliuio, quia in rebus humidis facilè fiunt impreſſiones, ſed promptè delentur. *Principes.*

Mens torpida, & hebes, ingenium tardum, & obtuſum.

Ira remiſſa, & facilè placabilis.

Maxima ad ſomnum propenſio. *Somnus.*

Inſomnia frigoris, aquarum, pluuiarum, niuium, ſubmerſionis, fluminum, ſtagnorum, marium, & rerum albarum. *Inſomnia.*

Senſuum hebetudo. *Senſus.*

Motus tarditas, ſed in eo duratio, quia ſpiritus craſſiores minus diſſoluuntur. *Motus.*

Actiones vitales.

Pulſus paruus, tardus, & mollis. *Pulſus.*

Actiones naturales.

Appetentia deiecta, vnde apud Hipp. ſenes facilè ieiunium ferunt. *Fames.*

Sitis nulla, aut ſaltem perexigua. *Sitis.*

Tardè adoleſcunt, quia nonniſi longo tempore calor debilis multam humiditatem poteſt edomare. *Accretio.*

Ad Venerem tardi. *Venus.*

Ex moderato illius vſu iuuantur, quia calore pituita concoquitur, & temperatius corpus euadit: At frequentiori illius vſu corpus redditur frigidius.

Paſſiones.

Cœlo ſereno meliùs habent, frigido, & pluuioſo peiùs.

Morborum frigidorum frequens occurſus vt catarrhi, hydropis, cachexiæ pituitoſæ, lethargi, paralyſis, & ſimilium.

Excrementa.

Humoris craſſi, albicantis, & inſipidi excretio per os, & nares. *Per os, & nares.*

Fæces albicantes, & mucoſæ. *Aluum.*

Vrina alba, vel pallida, eaque tenuis, ſi adſint obſtructiones; alioqui turbida, & craſſa, cum copioſo ſedimento. *Veſicam.*

Alba vteri profluuia in mulieribus. *Vterus.*

Habitus corporis.

Cutis ad tactum frigida, pedes potiſſimùm, & manus frigidiſſimæ hyemis tempore. *Cutis. Qualit. Prima.*

Cutis mollis, & læuis. *Secunda.*

Color eiuſdem albus. *Tertia.*

Pili molles, & læues, ac tenues ab initio. *Pili.*

Rufi

Digitized by Google

Qualit. Secunda. Rufi capilli, quia pituita vlteriori coctione talem colorem adipiſcitur.

Tertia. Figura. Capilli recti, quia cum in cute nulla ſit ſiccitas, faciles in ea ſunt meatus, quos excrementa liberè permeare poſſunt.

Paſſiones. Pili tardè oriuntur, & nunquam caluescunt.

Vaſa. Vaſorum anguſtia, & nullæ venæ in oculis apparent.

Carnes. Habitus corporis mollis, & obeſus, non tamen carnoſus.

CAPVT III.

De ſignis ſanguinis in corpore prædominantis.

SAnguinem in corpore prædominantem indicant

Cauſa materiales.

Alimenta. Vſus ciborum euchymorum, & eupeptorum, quales ſunt panis recens albiſſimus, & probè coctus, oua tremula, carnes iuniorum animalium, & laudabilis alimenti, vt gallinarum, perdicum, phaſianorum, vitulorum, hædorum, &c. Aqua purior fontana, vinum generoſum ſalubriter dilutum.

Retenta. Suppreſſiones vacuationum ſolitarum, vt hæmorrhagiæ in iunioribus, hæmorrhoidum in ætate prouectis, aut menſium in mulieribus.

Cauſa efficientes.

Partes. Calida, & humida hepatis, & cordis temperies.

Hæreditas. Ortus ex parentibus ſanguineis.

Ætas. Ætas à pueritia vſque ad pubertatem.

Regio. Regio meridionalis, & auſtrinis ventis perflata.

Tempus. Verna tempeſtas.

Exercitatio. Otium, vel leuis exercitatio, quæ appetitum intendat, & corpus non reſoluat.

Venus. Veneris vſus rarus.

Somnus. Somnus dulcis, & moderatus.

Pathemata. Vita ſine curis, gaudio & lætitia plena, ac delicijs affluens.

Iuuantes. Iuuantur ex larga ſanguinis miſſione, vel ſpontanea eiuſdem profuſione, iiſque omnibus, quæ ſanguinis copiam minuere valent.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Imaginatio. Felix imaginatio, & rerum comprehenſio, quia in humido promptæ fiunt impreſſiones.

Ratiocinatio. Mentis hebetudo, & ſtoliditas, ad riſum profuſio, impudentia, incontinentia in valde ſanguineis. In alijs iucunditas animi, & hilaritas cum diſcurſu facili, & libero: ac magna ad amorem propenſio.

Memoria. Memoria parum debilis.

Inſomnia. Somnus profundus, minùs tamen, quàm in pituitoſis.

Inſomnia rerum rubrarum, & iucundarum, amœnitatum, nuptiarum, hortorum, muſicorum concentuum, Regum, Principum, & Magnatum.

Motus. Motus quidem moderati, ſed graues, & laſſitudinibus pleni.

Actiones vitales.

Pulſus. Pulſus magnus, tardus, plenus.

Actiones naturales.

Fames. Appetitus mediocris, niſi adſit multitudo humoris, quæ ſatietatem pariat.

Sitis. Sitis etiam mediocris.

Venus. Propenſio ad Venerem, ſed non tanta vt in bilioſis.

Facilis Veneris tolerantia, propter copiam ſeminalis materiæ.

Paſſiones.

Facilis lapſus in febres ſynochos, phlegmonas, furunculos, &c.

Excrementa.

Per varias partes. Frequentes, aut copioſæ ſanguinis excretiones per nares, vterum, & hæmorrhoides.

Per veſicam. Vrinæ copioſæ, laudabili colore, & conſiſtentia præditæ, & contentorum multitudine aliquando refertæ.

Aluum. Fæces ſubrufæ, & conſiſtentia mediocres.

Habitus corporis.

Qualitates Secunda. Cutis ad tactum calida, & mollis percentitur.

Tertia. Color faciei floridus, & rubicundus.

Pili. Pilorum copia mediocris, color ſubflauus, & prompta eorum generatio.

Vaſa. Vaſorum amplitudo mediocris.

Habitus corporis carnoſus, & bene compactus.

COROLLARIVM.

Vera plethora, & cacochymiæ expers, iiſdem ferè ſignis indicatur, ſi vaſorum tenſionem addas, & laſſitudinem ſpontaneam.

CAPVT IV.

De Signis Melancholiæ in corpore prædominatis.

MElancholicum humorem in corpore redundantem monſtrant

Cauſa materiales.

Alimenta. Vſus alimentorum craſſiorum, duriorum, & terream ſubſtantiam poſſidentium, qualia ſunt panis ater, & furfuraceus, vinum nigrum, & craſſum, aquæ turbidæ, & limoſæ, legumina, caſeus antiquus, carnes bubulæ, leporinæ, ſuillæ, auium paluſtrium, præcipuè ſalitæ, aut fumo induratæ, piſces cetacei, duri, & ſalſi, braſſicæ, paſtinacæ, &c.

Retenta. Retenta melancholiæ vacuatio conſueta, ſponte, vel arte facta per hæmorrhoidas, aluum, varices, ſcabiem, &c.

Cauſa efficientes.

Partes. Hepatis, & cordis temperies frigida, & ſicca cum lienis imbecillitate, vel obſtructione, ob quam non poteſt humorem melancholicum attrahere, &

con-

conuenienter ſecernere.

Hæreditas. Ortus ex parentibus melancholicis.

Ætas. Ætas conſiſtens, à quadrageſimo ad ſexageſimum.

Regio. Regio, in qua inæquales fiunt aëris conſtitutiones.

Tempus. Tempus autumnale.

Vigiliæ. Vigiliæ immenſæ, quia corpus exſiccat, & calorem natiuum diſſoluunt.

Pathemata. Vita ſtudijs, curis, ſollicitudinibus, & mœrore plena.

Iuuantes, & lædentes. Iuuantur calidis, & humidis, tum etiam temperatis, læduntur frigidis, & ſiccis, vt aceto.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Imaginatio. Timor, & mœſtitia ſine cauſa manifeſta in valde melancholicis. Ij verò, qui ex leui ſanguinis aduſtione fiunt melancholici, ſunt aſtuti, cauti, prudentes, conſtantes, ingenioſi.

Atrabilarij verò, vbi melancholia eſt aduſta, oſores, proditores.

Melancholici difficulter ad iram excitantur, ſed poſtea difficulter placantur.

Rerum perceptio difficilis.

Memoria. Memoria firma propter ſiccitatem.

Vigiliæ. Vigiliæ maximæ, & ſomni turbulenti, ac interrupti.

Inſomnia. Inſomnia rerum nigrarum, horrendarum, cadauerum, ſepulchrorum, dæmonum, &c.

Senſus. Senſuum hebetudo, aſpectus inconſtans, triſtis, & horridus.

Motus. Motus tardus, grauis, & compoſitus.

Actiones vitales.

Pulſus. Pulſus tardus, & durus.

Actiones naturales.

Fames. Voracitas maxima propter aciditatem melancholiæ, quæ excitat appetentiam; interdum deiecta appetentia.

Sitis. Sitis exigua propter ſeri, & ſaliuæ abundantiam, quæ in melancholicis redundat.

Expulſio. Ructus acidi, qui à cruditatibus excitantur, quibus melancholici abundant.

Accretio. Tarda accretio, & cita ſenectus.

Venus. Tardè ad Venerem excitantur, & illius vſu plurimùm læduntur; ad eam tamen promptiores ſunt ij melancholici, qui plurimis flatibus abundant; neq; his perinde inimica eſt Venus, cùm paucius ſemen emittant, vtpote ex flatu ad coëundum excitati.

Paſſiones.

Frequens morborum melancholicorum incurſus, quales ſunt quartana, tumor lienis, & durities; lepra, fœda ſcabies, varices, hæmorrhoides, &c.

Excrementa.

Humoris melancholici vomitio frequens. *Per os.*

Frequens ſpuitio, & copioſa ſaliuæ eiectio, vnde melancholici ſputatores dicuntur.

Aluus vt plurimùm ſicca, & conſtipata, deiectiones nigricantes. *Aluus.*

Sanguinis atri excretio per hæmorrhoides. *Hæmorrhoides.*

Vrina tenuis, & alba, interdum craſſa, & liuida. *Veſicam.*

Habitus corporis.

Cutis ad tactum frigida, ſicca, dura, & aſpera. *Cutis qualit. Prima.*

Color faciei fuſcus, plumbeus, aut nigricans. *Secunda.*

Tertia.

Capilli multi, duri, & aſperi, craſſi, nigri, tardè oriundi, & citò caneſcentes. *Pili.*

Venæ anguſtæ. *Vaſa.*

Habitus gracilis, & macilentus. *Carnes.*

Atque hæc de ſignis humorum in toto corpore prædominantium.

COROLLARIVM.

Hac protinus methodo, & iiſdem omninò ſignis ſingularum partium temperiem inueniemus, ea ſcilicet eodem modo illis partibus applicando, earumque potiſſimùm actiones, & excrementa contemplando.

CAPVT V.

De ſignis partis affectæ.

NAturali corporis diſpoſitione ritè perſpectâ, ad ea, quæ præter naturam corpori inſunt, eſt deueniendum. Primò igitur iam partis affectæ indicia inquiremus. Deinde ſpeciem affectus, qui illam partem occupat, ac tandem cauſas, à quibus affectus ille dependet. Partis affectæ ſigna à tribus fontibus deſumi poſſunt: eſſentiâ, cauſis, & effectibus, quorum ſeries propoſita eſt in tabulâ notatâ litera B.

Ergò ſecundùm illam ſeriem partem affectam indicat.

Google

- Signa partis Affectæ deſumuntur vel ab
  - Eſſentia, quæ Medicis eſt vel
    - Temperies, quæ conſiſtit in qualitatibus
      - Primis, quæ ſunt
        - Caliditas,
        - Frigiditas,
        - Humiditas,
        - Siccitas.
      - Secundis, vt ſunt
        - Durities,
        - Mollities.
    - magnitudo
      - Aucta.
      - Imminuta.
    - Situs.
    - Figura.
  - Cauſis
    - Externis
    - Internis
  - Effectibus, qui ſunt vel
    - Actiones
      - Animales
        - Principes, nempe
          - Imaginatio,
          - Ratiocinatio,
          - Memoria.
        - minus principes
          - Senſus
            - Communis, ad quem
              - Somnus
              - Vigilia.
            - Priuatus
              - Viſus,
              - Auditus,
              - Olfactus,
              - Guſtus,
              - Tactus, Sub quo dolor, qui eſt vel
                - Pungitiuus,
                - Tenſiuus,
                - Grauatiuus,
                - Pulſatorius.
          - Motus.
      - Vitales, quæ ex pulſu dignoſcuntur
      - Naturales, quæ ſunt
        - Nutritio, cui inſeruiunt
          - Attractio,
          - Retentio,
          - Concoctio,
          - Expulſio,
        - Generatio maris, & fœminæ.
    - Excrementa, in quibus conſiderantru
      - Subſtantia, quæ eſt vel
        - De eſſentia ipſius partis,
        - Naturaliter in parte contenta,
        - Præter natura n contenta.
      - Qualitas
        - Prima
          - Caliditas,
          - Frigiditas,
          - Humiditas,
          - Siccitas.
        - Secunda
          - Tenuitas,
          - Craſſities,
          - Viſciditas,
          - Spumoſitas.
        - Tertia.
          - Color,
          - Sapor.
      - Quantitas,
      - Modus excernendi
      - Ordo
    - Qualitas mutata in
      - Colore,
      - Sapore,
      - Sono.

Eſſen-

Eſſentia.

Qualitates primæ. Temperies partis, ſi enim illam præter modum calidam, frigidam, humidam, aut ſiccam percipiamus, præter naturam affectam eſſe indicabimus.

Secundæ. Durities, & mollities, ſi enim in hypochondrijs v. g. duritiem, & renitentiam percipiamus, partes illi ſubiectas, hepar, aut lienem, obſtructum, vel inflammatum eſſe iudicabimus. Sic nimia alicuius partis mollities, eam œdematoſo aliquo affectu laborare, eſt indicium.

Magnitudo aucta. Tumor præter naturam, iſque vel externus, qui viſu percipitur, vel internus, qui tactu perſentitur, quales ſunt tumores ventriculi, hepatis, lienis, veſicæ, &c.

Imminuta. Maxima partiũ cõſumptio, & atrophia.

Situs. Situs partis, qui maximi eſt hac in re momenti. Si enim ex anatome nobis conſtet, quem vnaquæque pars in corpore noſtro ſortiatur locum, facilè ex humore, intemperie, aut quouis alio ſenſibili affectu, illum locum occupante, eam partem laborare conijciemus.

Figura. Figura partes in eodem loco ſitas à ſe inuicem diſcernit. Sic tumor in dextro hypochondrio lunarem obtinens figuram, gibbam hepatis partem affectam eſſe indicat; ſi verò oblongam habeat figuram, & externus magis ſit, muſculos abdominis rectos affectos eſſe oſtendit.

Cauſa externa.

Externæ cauſæ aliquid indicarè valent, ſi quis enim v. g. cantharides aſſumpſerit, veſicam labore conijciemus, quòd illæ peculiarem habeant vim veſicam alterandi. Sic ſi quis ab inſolatione laboraret, caput affectum indicatur, quòd eam partem præ cæteris ſol afficere conſueuit; tum & ſi ab immodica venere prodijt affectus, ſpirituoſam ſubſtantiam, neruoſáſque partes malè habere, arbitrandum, quod illis partibus ſit inimica venus.

Cauſa interna.

Inter cauſas internas affectus ipſos poſſumus recenſere: ſi quidè vbi tertiana infeſtat, hepar affectum indicat; quotidiana, ventriculum; & quartana, lienem; quia earum cauſę in his partibus cumulari ſolent.

Nota; in vſu practico dum partem affectam inquirimus, ab eſſentiâ, & cauſis non eſſe incipiendum, ſed priùs ab actionibus, excrementis, & qualitatibus mutatis ſigna eſſe deſumenda, ac tandem ab eſſentiâ, & cauſis.

Effectus Actionum.

Animales. Actionis læſio partem affectam indicat, à qua dependet. V.g.

Principes. Delirium, & vigilia, ſenſus, & motus abolitio, cerebrum affectum ſignificant.

Senſus priuatus. Senſus particularis læſio, vt viſus, vel auditus illius organum affectum indicat.

Dolor pungitiuus, tenſiuus. Dolor pungitiuus indicat membranam affectam, potiſſimùm à materia acri, & erodente. Tenſiuus autem fit aliquando in membranis à flatibus, & in venis à nimia repletione.

Grauatiuus. Dolor grauatiuus ſignificat parenchyma alicuius viſceris affici; omnia enim parenchymata obtuſum habent ſenſum: Sic dum calculus renum ſubſtantiam comprimit, dolor fit grauatiuus; dum verò in caput vreteris fertur, dolorem efficit pungitiuum. Sic etiam in pleuritide, materiâ membranam ſuccingentem occupante, fit dolor punctorius, dum verò fit metaſtaſis in pulmonem, mutatur in grauatiuum.

Dolor pulſatorius affectam arteriam indicat, aut partem ei vicinam; ideò in omnibus inflammationibus partium arterias poſſidentium fit dolor pulſatorius. *Pulſatorius.*

Excrementa.

Illa verò, quæ per corporis partes excernuntur, partem affectam indicare ſolent hoc modo.

Subſtantia cartilaginoſa per tuſſim excreta aſperam arteriam affectam indicat, vel bronchia pulmonum; carnis verò fungoſæ fruſtulum excretum pulmonem ipſum affectum indicat; craſſa verò ex craſſis educitur. *De eſſentiâ partis.*

Si cibus, aut vrina, aut fæces per vulnus excernuntur, ventriculum, veſicam, aut inteſtina vulnerata pronunciamus. *Naturaliter contenta.*

Si lapilli, vel arenulæ per vrinam excernuntur, renes, vel veſica laborant. *Præter naturam contenta.*

Lumbrici per os, aut anum excreti, inteſtina affecta indicant.

Aër calidior expiratione emiſſus, cor, vel pulmonem indicat calidiorem; frigidior verò cor valde refrigeratum, & morti proximum. *Qualitates excremẽtorum. Prime, ſecundæ, tertia.*

Sanguis calidior, tenuior, flauior, ac cum quodam ſaltu exiliens, arteriam indicat vulneratam.

Tenues alui deiectiones, rubentes, ac loturæ carnium ſimiles, hepatis indicant imbecillitatem. *Tenuitas, et color.*

Spumoſæ ſanguinis excreationes, ac tuſſiendo reiectæ, pulmonem affectum indicant. *Spumoſitas, & modus.*

Quibus in alui profluuijs excrementa ſpumoſa ſunt, ijs ex capite pituita defluit. *Aph. 30. ſect. 7.* Pituita enim è cerebro defluens, & cum flatibus permixta in inteſtinis, ſpumoſa efficitur.

Ructus acidus oſtendit, ventriculum cruditate laborare. *Sapor.*

Si ſanguis tuſſiendo expuatur magnâ quantitate, vaſa pulmonis affecta eſſe oportet; cùm ea, quæ ſunt in aſperâ arteria anguſtiora exiſtant, quàm vt poſſint multum ſanguinis effundere. *Quantitas.*

Sanguis meiendo excretus, ſi paucus ſit, ex veſica proficiſci eſt conijciendum, ſi multus, ex renibus, aut ſuperioribus partibus, vbi maiori copia continetur.

Excrementa ſpuendo reiecta os affectum ſignificant; ſcreando fauces; tuſſiendo pulmones, vel aſperam arteriam; vomendo ventriculum. *Modus.*

Si pus mingitur ante vrinam, in pene ipſo vlcus eſt; ſi poſt, in veſica, aut renibus. *Ordo.*

In dyſeteria ſi pus, aut ſãguis effluat purus ante feces, credibile eſt cecũ inteſtinũ eſſe potius vlceratum, quàm reliqua; ſi verò

ſi verò poſt feces, aut illis valde permixtus; ſuperiora, vel media inteſtina affecta eſſe indicat.

Qualitates mutatæ.

Qualitates mutatæ aliquando partem affectam indicant, E. g. quâ parte corporis calor, aut frigus eſt, ibi morbus eſt. *Aph. 39. ſect. 4.*

Color. Plumbeus, aut liueſcens totius corporis color, hepar indicat refrigeratum, citrinus cyſtidem felleam eſſe obſtructam; nigricans lienem obſtructum.

Rubor pertinax, & ſaturatus in genis pulmonem indicat inflammatum.

Amarus ſapor in lingua, bilem in ventriculo redundare ſignificat.

Salſus verò pituitam ſalſam à cerebro fluere.

Tinnitus, & Sibilus aurium eas affectas indicat.

Borborygmus in ventre ſignificat flatus in inteſtinis. (*Melet. III. 14. &c.*)

CAPVT VI.

De Signis partis primariò, vel per conſenſum laborantis.

IN omni præternaturali diſpoſitione perpetuò ferè ſolet euenire, vt plures partes afficiantur, quod ſcilicet ea, quæ primariò afficitur, alias omnes cum quibus aliquam habet communionem, trahat in conſenſum, vbi acri Medici ſolertiâ opus eſt, vt affectus ſympathici ab idiopathicis diſtinguantur.

Ad hoc autem præſtandum, ex prædictis fontibus ſigna deſumentur, ex quibus alia leuem tantùm coniecturam afferunt, alia verò certiorem, omnium tamen collectio rem certiſſimè indicabit.

Horum ergo Signorum fontes ex ſequenti tabulâ, notata littera C. deſumentur.

C. *Tabula ſignorum partem primariò, vel per conſenſum affici indicantium.*

- Signa partem primariò, vel per conſenſum affici indicantia, petuntur vel ab
  - Eſſentia, ad quam refertur
    - temperies, quæ eſt in qualitatibus
      - primis
        - caliditate
        - frigiditate
        - humiditate
        - ſiccitate.
      - ſecundis
        - duritie
        - mollitie
        - raritate
        - denſitate.
    - vicinia.
    - genus
    - officium
    - connexio.
  - Cauſis, quæ ſunt vel
    - Iuuantes
    - Lędétes.
  - Effectibus, ſeu ſymptomatis, in quibus conſideratur
    - magnitudo
    - tempus
    - ordo
    - duratio.

Quorum ſignorum ſeriem clariùs patefacient ſequentia theoremata exemplis ſuis illuſtrata.

Eſſentia.

Qualitates. Prima. Partes calidiores alijs faciliùs compatiuntur, quàm frigidæ: quoniam humores noxios, & vapores facilè ad ſe trahunt; attractio enim fit à calore. Sic cor, & hepar alijs partibus faciliùs compatiuntur, quàm ventriculus, veſica, vterus, &c.

Qualitates ſecunda. Partes raræ, & molles alijs faciliùs compatiuntur, quàm denſæ, & duræ, quia faciliùs cauſas noxias recipiunt, eiſque minimè reſiſtunt. Sic cutis ob raritatem facilè recipit fluentes à partibus interioribus humores: ſic pulmo fluentibus à capite humoribus ſæpe tentatur.

Partes vicinæ aptiores ſunt alijs compati, quàm remotæ. Sic manus brachio vicino mala ſua communicat, os carni vicinæ, ventriculus hepati, pleura pulmoni, pulmo cordi, & ita de cæteris. *Vicinis.*

Quæ ſub eodem genere poſitæ ſunt partes, eandemque poſſident naturam, ſibi inuicem facilè compatiuntur. Sic partes neruoſæ neruoſis compatiuntur, vt carnoſæ carnoſis.

Partibus publicum in corpore munus exercentibus affectis, totum corpus per conſenſum afficitur. Sic cerebro, corde, vel hepate laborante, totum corpus laborat. *Officium.*

Quæ

Quæ partes ſimile in corpore officium exercent, ſibi inuicem compatiuntur. Sic mammæ vtero, veſicæ renes compatiuntur.

Situs. Quæ partes alijs directè ſuperiacent, vel ſubijciuntur, earum affectus facilè recipiunt. Sic caput vapores à partibus inferioribus aſcendentes facilè recipit, ventriculus, & pulmo humores à capite defluentes.

Connexio. Quæ ſimul connectuntur partes, ſibi mutuò compatiuntur. Sic neruorum affectus cerebro communicantur, arteriarum cordi, venarum hepati, & vice verſa.

Cauſæ.

Secundò, à cauſis iuuantibus & lædentibus ſigna partis ſymphaticè laborantis deſumuntur, ex quibus ſequens theorema conſtituitur.

Si duabus partibus ſimul laborantibus, admotis vni iuuantibus, aut lædentibus, altera iuuetur, aut lædatur, ea, cui iuuantia, vel lædentia admouentur, primariò laborat; altera verò per conſenſum.

Sic adhibitis ventriculo remedijs, ſi dolor capitis ceſſet, vel remittat; caput per conſenſum laborat.

Effectus.

Effectus etiam, ſeu ſymptomata ad hoc ipſum demonſtrandum maximam habent efficaciam, vt ex ſequentibus theorematis apparet.

Magnitudo. Ex pluribus partibus ſimul laborantibus, ea, quæ grauioribus tentatur ſymptomatis, primariò afficitur; reliquæ verò per conſenſum.

Tempus. Ex multis partibus ſimul affectis ea primariò laborat, in qua ſymptomata prius apparuerunt. Sic ventriculo laborante, ſi capitis dolor poſteà ſuboriatur, ſymptomaticus eſt ille dolor.

Ordo. In affectuum exacerbatione ea pars primariò laborat, in qua ſymptomata incipiunt exacerbari.

Duratio. Affectus idiopathici continui ſunt, & nunquam intermittunt, ſympathici verò ſolent intermittere. Sic delirium à febre exortum miteſcere ſolet, inclinante febre; nunquam verò remittit, cùm à cerebri inflammatione producitur. (*Melet. III.* 40.41.)

CAPVT VII.

De ſignis ſpeciei morbi.

Signa affectus ſpeciem indicantia cum ſignis partis affectæ ſimul ferè innoteſcunt: clarioris tamen doctrinæ gratiâ ea hîc ſeorſum annotabimus, ne in tractatu iſto confuſio aliqua ſuboriatur.

Illa erga ſigna à tribus fontibus deſumi poſſunt, morbi nimirum ipſius eſſentiâ, cauſis eum producentibus, & effectibus, ſeu Symptomatis ab eo emanantibus.

Quæ omnia in ſequenti tabula ordine diſponentur.

Huc refer tabulam notatam literâ D.

Horum autem ſeries ſequentibus theorematis breuiter innoteſcet.

Eſſentia.

Morbi eſſentia nihil aliud eſt, quàm morbus ipſe; ideoque ſi ſenſibus poſſimus detegere intemperiem parti alicui impreſſam, vel quandam morbi organici ſpeciem, aut continui ſolutionem, non opus erit alijs ſignis, quibus indicetur.

Cauſæ.

Cauſæ omnes, quæ humores in corpore prædominantes ſignificant, poſſunt etiam morbi ſpeciem indicare, illæ enim, quę bilem generant, morbos etiam calidos, & ſiccos ſolent producere; quæ pituitam, frigidos, & humidos, & ita de cæteris; & hę ratione morborum ſimilarium è priori Tabula notata A, erunt deſumendæ.

Quibus tamen humorum periodi erunt adijciendæ in hunc modum.

Humores, qui tertio quoque die mouentur, febrem tertianam indicant: qui ſingulis diebus, quotidianam: qui quarto quoque die, quartanam.

Illæ verò cauſa, quæ morbos organicos aut communes indicare valent, in hunc modum ſe habent. *Cauſæ ſimilarium.*

Vſus alimentorum, & medicamentorum aſtringentium internos meatus, & cauitates ſolent aſtringere, & morbum in aſtrictione fuiſſe genitum, ſuſpicionem afferunt. *Cauſæ organicorum, & communium.*

Alimenta, vel medicamenta incraſſantia multas obſtructiones ſolent generare. *Alimenta, & medicamenta.*

Alimenta, & medicamenta valde detergentia aſperitates ſolent producere in linguâ, œſophago, aſperâ arteriâ, ventriculo, & inteſtinis.

Alimen-

- Signa affectus ſpeciem indicantia deſumuntur vel ab
  - Eſſętia, ratione cuius morbus eſt, vel
    - Similaris, ſeu intemperies
      - Simplex
        - Calida
        - Frigida
        - Humida
        - Sicca.
      - Compoſita
        - Calida humida
        - Calida ſicca
        - Frigida humida
        - Frigida ſicca.
    - Organicus, qui eſt vel in
      - Conformatione, quæ eſt vel in
        - Figura,
        - Meatu, & Cauitate,
          - Adſtrictio
          - Obſtructio
          - Dilatatio.
        - Aſperitate, &
        - Læuitate.
      - Magnitudine
        - Aucta,
        - Imminuta.
      - Numero
        - Excedente,
        - Deficiente.
      - Situ, qui eſt vel in
        - Poſitu,
        - Connexione.
    - Communis, ſeu ſolutio continui, in
      - Carne
        - Vulnus
        - Vlcus
        - Contuſio.
      - Oſſe
        - Fractura,
        - Fiſſura,
        - Caries.
      - Neruo
        - Punctura,
        - Sectio.
      - Venis, & arteriis
        - Ruptio
        - Anaſtomoſis
        - Diapedeſis
        - Eroſio.
      - Membrana { Ruptura
      - Cute { Excoriatio.
  - Cauſis, quæ vel indicant morbum
    - Similarem, quales ſunt: Cauſæ omnes, quæ indicant humorem in corpore prædominantem: quibus adde humorum periodos.
    - Organicum, & communem, & hæ ſunt vel
      - Materiales
        - Ex quibus
          - Alimenta
          - Medicamenta.
        - In quibus, Peculiaris partium diſpoſitio.
      - Efficientes
        - Naturales
          - Varia partium temperies.
          - Hæreditaria diſpoſitio.
        - Nonnaturales
          - Exercitatio,
          - Venus.
  - Effectibus, ſeu ſymptomatis, quæ ſunt vel
    - Actiones læſæ
      - Animales
        - Principes (Deliri) ſpecies variæ.
        - minùs principes
          - Senſus
            - communis
              - Somnus immodicus.
              - Vigiliæ immodicæ.
            - priuatus
              - quinque ſenſus naturales
                - Aboliti
                - Imminuti
                - Deprauati,
                - ſub quibus dolor
                  - Pulſatori[9],
                  - Stupidus,
                  - Erodens.
          - Motus
            - Abolitus
            - Deprauatus
            - Imminutus.
      - Vitales, vnde pulſus
        - Magnus
        - Paruus
        - Frequens
        - Rarus.
      - Naturales
        - Nutritio, cui inſeruiunt
          - Attractio, ad quam
            - Fames,
            - Sitis,
          - Retentio
          - Concoctio,
          - Expulſio.
        - Generatio.
    - Excrementa, quæ reijciuntur per
      - Os,
      - Nares,
      - Aluum,
      - Veſicam
      - Vterum.
      - [in quibus conſideratur
        - Subſtantia,
        - Qualitas,
        - Quantitas,
        - Excernendi modus.
    - Qualitates mutatæ ſunt.

Alimenta pinguia, & oleaginoſa læuitates inteſtinorum, & lienterias generant.

Medicamenta acria, & erodentia aſſumpta partes internas erodunt, & exulcerant.

Diſpoſitio partis. Hepar, & lien ſæpiſſime tentantur obſtructionibus, ideò ſi illæ partes afficiantur, de obſtructionibus erit ſuſpicio.

Trachea arteria à fluxionibus ſæpiſſimè exaſperatur, vel læuior efficitur; ideoque ſi in eâ ſit affectus, de aſperitate, aut læuitate conijciendum.

In inteſtinis lumbrici paſſim producuntur. Ergo, inteſtinis affectis, lumbricorum erit ſuſpicio.

Temperies partium. Qui frigidum habent ventriculum, & hepar calidum, obſtructionibus ſunt obnoxij; quia hepar cruda attrahit alimenta, ex quibus obſtructiones generantur.

Qui ventriculum habent frigidum, & renes calidos, calculos in renibus generare ſolent, quia pituita in ventriculo frigido genita, à calore renum induratur, & in lapidem conuertitur.

Hæreditas. Nati à parentibus lienoſis, nephriticis, podagricis, etiam talibus affectibus ſunt obnoxij.

Exercitatio ſtatim à paſtu obſtructiones generat, quia alimenta à ventriculo deturbat, antequàm ſint concocta.

Venus. Venus immodica calculoſam efficit diſpoſitionem, quia renes debilitat.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Delirium cum furore calidam indicat cerebri intemperiem.

Principes. Delirium cum timore, aut triſtitia, & fatuitas frigidam indicant cerebri intemperiem.

Somnus. Somni immodici frigidam, & humidam cerebri intemperiem ſignificant.

Vigiliæ. Vigiliæ immoderatæ calidam, & ſiccam indicant intemperiem.

Senſus & motus. Omnimoda ſenſus, motuſque abolitio, qualis in apoplexia apparet, omnimodam indicat ventriculorũ cerebri obſtructionem ſecundum veterum opinionem.

Motus omnium partium deprauatus, qualis in epilepſia apparet, dimidiatam indicat ventriculorum cerebri obſtructionem.

Motus priuatio in aliqua parte, ſignificat neruorum, qui ad illam partem feruntur, obſtructionem, reſolutionem, aut inciſionem.

Dolor. Dolor pulſatorius inflammationem indicat in parte dolente.

Dolor ſtupidus frigidam indicat intemperiem.

Dolor acer, & erodens exulcerationem indicat.

Actiones vitales.

Pulſus magnus, & frequens calidam indicat intemperiem; paruus, & rarus frigidam.

Actiones naturales.

Attractio. Deiecta appetentia, & ſitis maxima calidam indicant intemperiem.

Appetentia maxima, ſitis exigua, frigidam arguit intemperiem.

Expulſio. Ructus nidoroſus calidam intemperiem ſignificat; acidus verò frigidam.

Vomitus frequens, & fæcum excretio impedita obſtructionem indicat in inteſtinis.

Generatio. Deperdita coeundi libido frigidam intemperiem ſignificat.

Ardens coëundi deſiderium cum erectione perpetua, & doloriſica affectum indicat inflammatorium.

Excrementa.

Per os. Sanguis copioſus per os affatim tuſſiendo reiectus vaſis ruptionem indicat; paucus verò, & cum pure permixtus exulcerationem.

Aluum. Ramenta per aluum eiecta exulcerationem indicant in inteſtinis.

Veſicam. Vrinæ rubram, & arenoſam hypoſtaſim habentes, calculum indicant; aut ſaltem calidam renum intemperiem humores exurentem.

Habitum. Sudatiunculæ, & rigoris crebra viciſſitudo empyema ſignificant, 10. *Coac.* 1. Ex puris acrimonia partes internæ vellicantur, vnde horror; ſudatiunculæ verò ex facultate debili.

Subſtantia. Alimenta eodem modo excreta, quo aſſumpta ſunt, lienteriam ſignificant. Potus, ſi per vrinam emittatur non immutatus, diabeten ſignificat.

Bilis flaua in principio paroxyſmi excreta tertianam febrem ſignificat.

Modus. Sanguis copioſè fluens è naribus in principio febris ſynochum indicat.

Sanguis ex quacunque parte confertim fluens venarum ruptionem, vel anaſtomoſin ſignificat; ſenſim verò reſudans, diapedeſin.

Qualitas mutata.

Rubor intenſus in aliqua parte phlegmonoſam indicat inflammationem. Sic rubedo in genis peripnemoniã ſignificat.

Flaueſcens color eryſipelatoſam indicat affectionem. Sic in exquiſita pleuritide oculi ſæpè croceo colore apparent infecti; ſic febribus bilioſis icterus non rarò ſuperuenit.

Color flauus totius corporis ſine febre veſiculam felleam indicat obſtructam.

Cutis totius corporis ſubnigro colore præter naturam infecta lienem indicat obſtructum.

CAPVT VII.

De Signis morbi magni, & parui.

NOn ſufficit Medico morborum curam aggredienti, eorum differentias eſſentiales per propria ſigna cognouiſſe; nã differentiæ etiam accidentales ſunt inueſtigandæ, vt certũ de illis indicium ferre queat. Nos ideò hic præcipuarũ ſigna pro-

proponemus, earum ſcilicet, quæ magis ad viſum artis ſunt accommodatæ; ratione quarum omnis morbus dicitur magnus, vel paruus, benignus, vel malignus, acutus, vel tardus, & ita de cæteris.

Magnum morbum appellamus eum, qui intenſus valde eſt, & magnâ vi corpus noſtrum affligit. Illius ſigna à tribus prædictis fontibus deſumuntur; ſi quidem morbum illum magnum iudicamus, qui eſſentiâ magnus eſt, à cauſis magnis, & intenſis fuit productus, ac magna habet, & vehementia ſymptomata, quæ omnia clarioris doctrinæ gratiâ ordine ſunt perſequenda iuxta ſequentem tabulam litera E notatam.

E. *Tabula ſignorum magnum, vel paruum morbum indicantium.*

Signa magni, vel parui morbi, deſumuntur vel ab
- Eſſentia,
- Cauſis,
  - Efficientibus
    - Externis
    - Internis.
    - Iuuantibus, & lædentibus
  - Materiali, ſiue ſubiecto.
- Effectibus ſeu ſymptomatibus, quæ ſunt vel
  - Actiones
    - Animales
    - Vitales.
    - Naturales.
  - Excrementa.
  - Qualitates mutatæ.

Vt igitur ſecundùm tabulæ iſtius ſeriem ſigna morbi magni proponamus, ſequentia inſtituentur theoremata.

Eſſentia.

Magnæ intemperies, aut inflammationes, tumores magni, magnæ obſtructiones, magna vulnera, aut vlcera in longum, latum, aut profundum protracta magnos oſtendunt morbos.

Cauſæ.

Externa. Quæcunque cauſæ externæ maximam vim obtinent corpus noſtrum afficiendi, magnos morbos ſolent producere, eoſque indicare. Sic diuturna, & violenta exercitatio, in aëre calidiſſimo habita, magnam febrem excitare ſolet.

Interna. Humores ij, qui in corpore noſtro continentur, quique ordinariæ ſunt omnium ferè morborũ cauſæ, ſi quantitate, vel qualitate maximè peccent, morbos magnos efficiunt, eoſque indicant. Sic ſanguis magnâ quantitate luxurians, aut feruentiſſimus, bilis vtraque copioſa, acris, vel putrefacta, magnum morbum indicat.

Quibus morbis nulla, vel pauca proſunt remedia, multa verò nocent, magni indicantur.

Iuuantes, & lædentes. Quicunque morbi partes principes, vel publicum munus obtinentes afficiunt, ratione illarum partium magni indicantur, ſi modò aliquod aliud ſignum magnitudinis habuerint coniunctum. Sic vulnus licet exiguũ ex ſe, ſi cordi hepati, pulmoni, aliiſque partibus fuerit inflictum, magnum cenſetur propter partem affectam, & quia etiam propter eandem partem affectam magna ſymptomata producit.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

In quocunque morbo delirium, ſopor ingens, vigiliæ maximæ, ſenſus, aut motus priuatio, vel dolor vehementiſſimus extiterit, magnum morbum iudicato.

Actiones Vitales.

Quotieſcunque in aliquo ægrotante reſpiratio magna, frequens, vel difficilis; pulſus magnus, frequens, vel admodum exiguus percipitur, hunc magno detineri morbo pronunciato.

Actiones naturales.

Anorexia, aut apoſitia, vel contra fames canina, aut ſitis inexhauſta, apepſia, vel alui fluxus diuturnus, & vrinæ ſuppreſſio, aut diuturna, & copioſa illius profuſio, magnum morbum ſignificant.

Excrementa.

Excrementorũ nimia quantitas, vel omnimoda

nimoda ſuppreſſio, vel prauus color, aut odor fœtidiſſimus, & ſubſtantia, à naturali valde remota, magnum indicant morbum.

Qualitates mutatæ.

Color in corpore valde ruber, flauus, vel liuidus; aut ſapor amarus in lingua, color illius niger, & ſiccitas maxima magnum morbum declarant.

COROLLARIVM.

Ex his, quæ iam allata fuerunt, ſatis apparet, quinam morbi parui dici mereãtur, ij ſcilicet omnes, in quibus dicta ſigna non reperiuntur. [*conſ. Melet. II. 62. III. 50.*]

CAPVT IX.

De ſignis Morbi maligni & benigni.

MAlignos morbos appellamus eos, qui malignam quandam, & venenatam qualitatem adiunctam habent: atque eorum ſigna ex iiſdem fontibus deſumi poſſunt.

Quæ omnia in ſequenti tabulâ notatâ F. ordine proponentur.

Signa morbum malignum vel benignum indicantia deſumuntur, vel ab
- Eſſentia
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Materiales
    - Ex quibus
      - Alimenta.
      - Medicamenta.
    - In quibus
      - Partium
      - Diſpoſitio.
  - Efficientes
    - Externæ
      - neceſſariæ [Aër.
      - non neceſſariæ [Venus.
      - fortuitæ [Vulnera.
    - Internæ
      - ſanguis,
      - pituita,
      - bilis variæ ſpecies.
  - Iuuantes, & lædentes.
- Effectibus, qui ſunt vel
  - Actiones
    - Animales,
    - Vitales,
    - Naturales,
  - Excrementa, quæ rejiciuntur per
    - Vomitum,
    - Aluum,
    - Vrinas,
    - Habitum Corporis.
  - Qualitates mutatæ, & accidentia propria.

Huius ergo tabulæ ſeriem ſequentes hæc proponimus theoremata.

Eſſentia.

Quidam morbi ſuâ naturâ perpetuò maligni ſunt, vt cancer, elephantiaſis, lues Venerea, carbunculus, peſtis: alii perpetuò benigni, niſi in peſtilenti accidant conſtitutione, vt tertiana febris, ephemera, ſynochus ſimplex, & ſimiles.

Cauſæ materiales.

Vſus ciborum cacochymorum, aut corruptorum; potus aquarum paluſtrium, turbidarum, aut corruptarum, malignos morbos ſolent producere.

Medicamenta venenata, & deleteriâ qualitate prædita, aſſumpta, malignos morbos generant.

In corporibus cacochymis, & malè affectis maligni vtplurimum morbi generantur.

Cauſæ efficientes.

Aër peſtilens, & corruptus malignos morbos ſolet efficere.

Ve-

Venus cum impuro ſcorto inita morbum inde ortum malignum atteſtatur.

Vulnera à gladijs intoxicatis inflicta, vel morſus venenatorum animaliũ venenatos pariunt affectus, eoſque indicant.

Sanguis & pituita benignos morbos generant: bilis verò atra, porracea, æruginoſa, & interdum flaua malignos ſolet producere.

Quicunque ægrotantes à nullis cauſis ſalutaribus iuuantur, ſiue illæ a natura procedant, vt vacuationes ſpontaneæ; ſiue ab arte in recta remediorum adminiſtratione, & ab ijs tantùm, quæ alexipharmacâ vi præſtant, ſubleuantur, à reliquis autem omnibus ferè læduntur, morbo maligno laborant.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Delirium, & maxima mentis perturbatio, vigiliæ inquietudines, ſine vehementi febre morbum malignum indicant.

Actiones Vitales.

Subita pulſuum, & virium deiectio, animi deliquia, & ſyncope, malignum morbum teſtantur.

Actiones naturales.

Sitis magna ſine vehementi febre, vel abolita cibi, potuſque appetentia malignum morbum ſignificant.

Excrementa.

Si per vomitum, aluum, aut vrinas, liuida, nigra, æruginoſa, aut aliam qualitatem à naturali valde remotam poſſidentia excernantur, malignum morbum ſignificant.

In febre ſatis inſignis, & prauis comitata ſymptomatis vrinæ ſanorum ſimiles, morbi malignitatem indicant.

Oſtendit enim talis vrina morbũ à vulgari putredine minimè generari, ſed ab intenſiori, profundiori, & occulta ſeu maligna qualitate, quæ in vrinis non apparet.

Sudores pauci, & frequentes, per frontem tantùm, & ceruicem emanantes morbi malignitatem oſtendunt.

Qualitates mutatæ.

Color liuidus in facie, aut alijs partibus per febres malignitatem earum ſignificat.

Color niger in lingua, ſiti non infeſtante, malignum morbum indicat.

Accidentia propria.

Quibus in febribus exanthemata, puſtulæ variæ, carbunculi, bubones in alis, & inguinibus, parotides, & ſimilia ſuperueniunt maligna iudicantur.

Vlcera circumglabra, maligna *Aph. 40. ſect. 6.*

COROLLARIVM.

In quibus morbis prædicta malignitatis ſigna non reperiuntur, benigni cenſentur. (*conf. Melet. II. 63. III. 50.*)

CAPVT X.

De Signis morbi acuti, & chronici.

QVicumque morbi breues ſunt, ac celeriter mouentur, coniunctamque habent breuitati magnitudinem, acuti appellantur, & vehementes: quibus apud Medicos chronici vulgò opponuntur, licet ijs non ſint omnimodè contrarij. Chronici enim, ſeu longi morbi appellantur ex eo ſolùm, quod diuturni ſint, licet plerumque magni exiſtant, quales ſunt paralyſis, hydrops, & ſimiles, quibus verè, & propriè opponuntur ij, qui breues ſimpliciter appellantur, vt febris ephemera.

Morborum ergo acutorum ſigna ex ſuperioribus fontibus deſumentur ſecundùm ordinem tabulæ ſequentis, notatæ literâ G.

G.

Signa, morbum acutum, vel chronicum indicantia deſumuntur vel ab
- Eſſentia, ſeu ſpecie morbi
- Cauſis internis, ſeu humoribus morbum comitantibus,
- Effectibus, ſeu ſymptomatis, quæ ſunt vel
  - Actiones,
    - Animales,
    - Vitales,
    - Naturales.
  - Excrementa, quæ reijciuntur per
    - Aluum
    - Veſicam
  - Qualitates mutatæ.

Huius autem tabulæ ſeriem ſequentia theoremata clariùs patefacient.

Eſſentia.

Omnes partium interiorum inflammationes, febres ardentes, & continuę propriâ naturâ perpetuò acutæ eſſe ſolent. Sic vbi quempiam phrenitide, pleuritide, aut ſimili affectu laborare conſpicimus, acuto morbo affligi pronunciamus.

Cauſa.

Quicunque morbi à ſanguine, bile flauâ, vel atrâ producuntur, acuti eſſe conſueuerunt. Atque ita cognito humore morbum efficiente, facilè cognoſcimus, an inter acutos ſit numerandus.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Delirium, ſenſus, motusque abolitio, vel dolor vehementiſſimus in aliqua parte morbum acutum indicant.

Actiones naturales.

Sitis ingens, magnus alui fluxus, aut omnimoda alui, vel vrinæ ſuppreſſio morbum acutum ſignificant.

Excrementa.

Alui excrementa flauiſſima, porracea, æruginoſa, liuida, aut nigra morbum acutum ſignificant.

Vrinæ rubræ, virides, aut æruginoſæ, morbum acutum indicant.

Qualitates mutatæ.

Rubor in vultu ægrotantis, æſtus in toto corpore, nigredo, & ſapor amarus in lingua morbum acutum ſignificant.

COROLLARIVM.

Signa differentiarum morborum acutorum ſume ex *cap. 4. ſect. 3. quæ eſt de ſignis prognoſticis. Melet. II. 64. 72. III. 50.)*

Morbi verò Chronici facilè dignoſcuntur prædictorum ſignorum abſentiâ, & pręſentiâ contrariorum, vt non ſit opus illa hîc recenſere.

CAPVT XI.

De ſignis cauſarum morbificarum,

AC PRIMO

De ſignis Bilis præternaturalis.

Morbi ferè omnes à varijs humoribus naturalem conditionem non ſeruantibus producuntur. Solent autem morbos efficere humores ij, qui in toto corpore, vel parte affecta prædominantur; atq; ita, ſi probè nouerimus humorem redundantem, cauſa etiam morbi ſimul innoteſcet. Repetenda ergo erunt huiuſce ſectionis capita priora quatuor. Et quoniã humores ibi conſideramus in ſtatu naturali conſtitutos, ideò quatuor tantùm primas humorum differentias propoſuimus: iam verò aliæ nonnullæ, quæ præternaturales omninò ſunt, breuiter veniunt proponendæ, atque eadem operâ nonnullæ aliæ morborum cauſę ab humoribus oriundę erunt inquirendæ, ne quid tractatui huic noſtro deeſſe videatur.

Vt igitur à Bile exordiamur, naturalem eam diximus, quæ flaua, vel pallida appellatur, licet eadem non rarò præter naturam ſe habeat, & multorum morborum cauſa exiſtat. Eadem tamen ſigna perpetuò illam indicare valent, ſi hoc vnum tantum ei, quæ præter naturam ſe habet, & putredinem quandam adepta eſt, addiderimus; quod nimirum illa tertio quoque die moueatur, vt in tertianæ febris paroxyſmis luculenter apparet.

Aliæ autem ſunt bilis ſpecies, quæ perpetuò præternaturales ſunt, & quoties in corpore cumulantur, morbos ſolent producere. Illæ autem ſunt vitellina, porracea, æruginoſa, glaſtea, & atra.

Vitellina ex flauâ producitur à calore præte naturali, qui, partes tenuiores diſſipando, craſſiorem illam efficit, vt conſiſtentiâ, & colore vitellos ouorum repræſentet.

Ea non alijs ſignis indicatur, quàm flauę: niſi quòd excrementorum color vitellinum illum colorem referat, aut quòd materia illa vitellina per vomitum, aut ſeceſſum in morbis excernatur.

Porracea, æruginoſa, & glaſtea duobus modis generantur. Vno quidem ex prauis alimentis, & vitioſo ſucco præditis, qualia ſunt allia, cepæ, porrum, naſturtium, & ſimilia. Altero, ex bile vitellinâ, calore vehemẽtiori exuſtâ, cuius vi varios acquirit colores pro vario exuſtionis gradu. Porracea enim ex minori aduſtione fit, æruginoſa maiori, & glaſtea adhuc intenſiori, prout enim color magis ad nigrum accedit, eò maiorem arguit aduſtionem.

Illarum igitur bilis ſpecierũ ſigna erunt omnia ea, quæ bilem flauam indicant, & multò intenſiora: ac præter illa hæc duo potiſſimùm, nimirum alimentorum prauorum ſuprà enumeratorum vſus diuturnus, & excretiones illis coloribus infectæ.

Bilis atra ex ſuperioribus bilis ſpeciebus maiori exuſtione producitur. Cognoſcitur ex cauſis prægreſſis, humores exurẽtibus, & torrefacientibus: tum etiam pręcipue ex effectis, Illa enim dum excernitur, atro colore, & ſummâ acrimonia dignoſcitur, partes, quas attingit, exulcerat, & in terram effuſa, eam fermentat.

Accidentia denique nonnulla ſolet producere, vt cancroſos tumores, ſcabiem malignam, fœda vlcera, & ſimilia. Fit etiam nonnunquam atra bilis ex melancholia putrefacta, ſed paulò mitior ſuprà dictâ & eadem parit, ſed minùs vehementia ſymptomata.

COROLLARIVM.

Sanguinis nullæ ſunt ſpecies: ſed, dum à natura-

naturali conditione deficit, & à calore nimiùm alteratur, in bilis varias ſpecies commutatur. Sic etiam melancholia exuſta, vel putrefacta, in atram bilem degeneraт, atque adeò de illis non eſt vlterius inquirendum.

CAPVT XII.

De Signis Pituitæ præternaturalis.

NAturalis pituita dulcis, vel inſipida ſolet appellari, ex qua tamẽ, quantitate motu, aut alio quovis modo naturæ limites excedẽte multi affectus ſolẽt generari.

Aliæ verò illius ſunt ſpecies, quæ perpetuò præter naturam ſe habent: & illæ ſunt Salſa, vitrea, gypſea.

Salſa pituita duobus modis fit, ſecundùm Gal. *lib.2. de differentijs febrium*, *cap.6.* vno ex putredine; altero ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ. Illa autem his ſignis dignoſcitur; nimirum vſu diuturno ſalſorum eduliorum, ſiti maximà, dyſenteria cum excrementis pituitoſis, ſcabie fœdà, & pruritu immenſo, ac potiſſimùm ſapore ſalſo, ex catarrho in os delabente percepto.

Vitrea verò pituita in inteſtinis tantum colligitur, & propter intenſam frigiditatem mordens admodum cenſetur, ita vt colicos dolores non rarò efficiat, qui hoc ſigno diſtinguuntur ab ijs, qui à flatu ducunt originem, quòd ſcilicet à pituita vitrea dolores fixi, & terebræ inſtar perforantes generentur; à flatibus verò vagi, aut loco mutabiles producantur.

Gypſea denique pituita eſt illa, quæ in duritiem fere lapideam cõcreuit, & in tophis, ſeu nodoſitatibus podagricorum apparet, aut etiam aliquando è pulmonibus grandinis inſtar per validã vim reijcitur.

CAPVT XIII.

De ſignis ſeri redundantis.

SEroſus humor multos, eoſque non leues affectus ſolet producere, quales ſunt diſtillationes in varias partes, hydropes, & ſimiles; ideoque illius indicia breuiter ſunt proponenda, quæ quidem ex duobus fontibus deſumuntur, cauſis ſcilicet, & effectibus iuxta tabulam ſequentem.

H

Signa ſeri redundantis deſumuntur à
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Materiales
    - Aſſumpta
      - Cibus,
      - Potus.
    - Excreta, & retenta.
  - Efficientes
    - Naturales, Partium diſpoſitio varia.
    - Præternaturales. Morbi varij.
- Effectibus, qui ſunt vel
  - Excrementa,
  - Accidentia propria.

Cuius ordinem ſequendo, ſerum in corpore redundans ſequentibus theorematis demonſtrabitur.

Cauſæ materiales.

Ciborum humidorum vſus frequens, vt fructuum horariorum atque olerum, magnam aquoſi humoris copiam ſolet aceruare, eumque in corpore redundare, ſuſpicionem affert.

Larga, & frequens aquæ potio magnam ſeri copiam cumulare ſolet.

Vrinæ Vacuatio conſueta ſuppreſſa, vel ſudores intermiſſi ſerum intra corpus cumulare ſignificant.

Cauſæ efficientes.

Frigida, & humida ventriculi, & hepatis temperies ſeroſi humoris copiam ſolet producere.

Qui melancholico temperamento ſunt præditi, plurimo abundant ſero.

Obſtructiones hepatis, lienis, & renum, maguam ſeri copiam in corpore coaceruant, quod nimirum illud liberum non habeat effluxum, vi js ſolitis obſeratis.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Sudores frequentes, & madores totius corporis ſeri copiam atteſtantnr.

Quicunque ſero abundant, ij ſaliuæ copiam per ſputum ſolent excernere.

Quorum ſanguis per phlebotomiam eductus maiori parte in ſerum commutatur, totam ſanguinis maſſam eo ſignificat eſſe refertam.

Accidentia.

Quicunque macilenti tumidum habent abdomen, his ſeri copia cumulatur.

CAPVT XIV.

De Signis flatuum.

Flatuum copia ſolet generari ex materia cruda, & craſſa, à calore debili alterata. Illorum ſigna à duobus fontibus deſumuntur, cauſis nimirum, & effectibus, quorum ſeriem ſequens tabula indicabit.

I

Signa flatus indicantia deſumuntur vel à
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Externæ, Alimenta
  - Internæ, Corporis Temperies.
- Effectibus, qui ſunt vel
  - Actiones animales læſæ, quę conſiſtũt vel in
    - Senſu
      - Communi, inſomnia.
      - priuato, qui reſpicit
        - tactum,
        - auditum.
    - Motu deprauato.
  - Excrementa,
  - Qualitates.

Huius

Digitized by Google

Huius autem tabulæ ſeriem obſeruando, hæc proponi poſſunt theoremata.

Caſtaneæ, napi, rapæ, fabæ, piſa, & omnia fere legumĩnum genera flatus copioſos producunt.

Qui obſtructum habent lienem, aut melancholico temperamẽto præditi ſunt, flatibus vt plurimùm abundant.

Inſomnia rerum leuium, & celeriter mouentium flatus in corpore abundare ſignificant.

Dolor tenſiuus, & mobilis, ſine grauitatis ſenſu, à flatibus excitatur.

Tinnitus aurium à flatibus per aures erumpentibus producitur.

Palpitatio, & concuſſio partium, oſcitatio, & pandiculatio flatuum copiam indicant.

Ructus, & crepitus ventris flatuum copiam ſignificant.

Rugitus ventris, & borborygmi, tum ſonus, qui tumidum abdomen percutiendo editur, flatus abundare demonſtrant.

CAPVT XV.

De ſignis temporum morborum.

MOrborum tempora nunc partes morborum, nunc ætates, nunc motiones cauſæ morbificæ à Galeno appellantur; vnde patet eorum notitiam cum rerum præternaturalium diagnoſi eſſe proponendam, quæ ex prædictis fontibus facilè elicitur, vt ex ſequentibus theorematis apparebit.

Quorum morborum natura ſub ſenſum cadit, eorum etiam tempora ſenſibus facilè dignoſcuntur. Sic febrem cognoſcimus eſſe in principio, cùm calorem per totum corpus effuſum, eum tenorem ſeruare percipimus, quem à principio accepit, nullâ auctione inſigni adueniente. In augmento verò eſſe, cum calor euidenter creſcit. In ſtatu, cum calor eandem retinet vehementiam, à ſummo incremento relictam: Et denique in declinatione cum remiſſior fit calida intemperies.

In morborum principio leuiores ſunt actionum noxæ, in augmento deteriores, in ſtatu deterrimæ, & diù tales perſeuerant, in declinatione denique meliores actiones efficiuntur.

Excrementa omninò cruda, quæ nullum coctionis rudimentum acceperunt, morbum eſſe in principio ſignificaur, cùm autem coctionis principium in iis apparet, morbus eſt in augmento: & cùm maxima ſunt coctionis indicia, morbus eſt in ſtatu.

Ac denique abſoluta concoctio, & excrementorum in melius commutatio declinationem ſignificant.

K. *Tabula ſignorum morbum breuem, vel longum futurum ſignificantium.*

- Signa longitudinis, & breuitatis morbi deſumuntur vel ab
  - Eſſentiâ, ad quam referuntur morbi acceſſiones, in quibus conſideratur
    - Magnitudo
    - Motus
    - Tempus
    - Modus ſolutionis morbi.
  - cauſis
    - Efficientibus, quę ſunt vel
      - Nonnaturales
        - Regio
        - Anni tempus
        - Prægteſſæ vitæ conditio &c.
      - Præter naturam, ſeu humores varij, in quibus conſideratur
        - Qualitas
        - Quantitas,
    - Materiali, ſiue ſubiecto, in quo conſideratur
      - Ætas
      - Temperies
      - Varia partium diſpoſitio.
  - Effectibus qui ſunt, vel
    - Actiones
    - Excrementa, in quibus conſiderantur
      - Con coctiones, & in his
        - Tempus, quo apparent
        - Incrementum
        - Duratio.
      - Qualitates
        - Primæ
          - Caliditas.
          - Frigiditas.
          - Humiditas.
          - Siccitas.
        - Secundæ
          - Tenuitas.
          - Craſſities.
        - Tertiæ
          - Color.
          - Odor.
          - Sapor.
      - Quantitas excretionis
      - Modus excernendi
      - Locus, per quem fit excretio, in quo conſideratur
        - Aptitudo.
        - Rectitudo.
        - Latitudo.
      - Tempus, quo perficitur,
      - Contenta in ijs, pili, Calcul. &c.
    - Qualitates corporis, quæ ſunt, vel
      - Primæ,
        - Caliditas.
        - Frigiditas.
        - Humiditas.
        - Siccitas.
      - Secundæ,
        - Tenuitas
        - Craſſities.
      - Tertiæ, Color &c.

SIMEIOTICÆ

SECTIO TERTIA.

De Signis Prognoſticis.

CAPVT PRIMVM.

De Signis morbi longi, aut breuis futuri.

MOrborum breuitas, & longitudo multis indicijs poteſt præuideri, quæ ex ijſdem fontibus eâdem methodo deſumuntur, iuxta præcedentem tabulam notatam literâ K.

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia conſtituentur theoremata.

Eſſentia.

Morbi calidi breuiores perpetuò eſſe ſolent, niſi ἕξιν contraxerint, frigidi verò longiores.

Acceſſionũ magnitudo. *In morbis, qui acceſſiones habent, quantò illæ longiores fuerint, eò longiorem morbum prænunciant, breuiores verò breuiorem.*

Motus. *Quæcunque morborum acceſſiones celerrimè perficiuntur, citò deſiturum morbum ſignificant, vt ait Gal.* lib. 3. de Criſibus cap. 4. *quia vehemens ille motus criſin breui futuram portendit.*

Tempus. *Quæcunque acceſſionem vnam, vel duas horas anticipant, morbum citò finitum iri ſignificant.*

Anticipatio enim illa à materiæ tenuitate, atque mobilitate exoritur. Aduertendum tamen eſt, anticipationem illam, vt morbi breuitatem ſignificet, non debere eſſe ordinatam, vt ſcilicet eodem temporis ſpatio ſingulis diebus anticipet, nimirum vnâ horâ, aut duabus. Ordo enim ille firmitatem morbi, & materiæ morbificæ contumaciam ſignificat. Sed tempus anticipationum debet eſſe inæquale, vt inde pateat, materiam non eſſe ſtabilem, & facile à naturâ poſſe edomari. Melius in tertiana v. gr. ſi paroxyſmi non anticipent, ſed ſeriùs ingruant.

Quæ tardiùs redeunt acceſſiones, morbi longitudinem prænunciant.

Inde enim oſtenditur, materiam morbificam incraſſari, & contumaciorem fieri. Aliquando tamen id fit ab eiuſdem materiæ imminutione, quando ſenſim conſumitur; quod ex ſymptomatum remiſſione etiam facilè innoteſcet.

Quibuſcunque acceſſiones fiunt, quacunque horâ febris dimiſerit, ſi eâdem cras occupauerit, iudicium habet difficile. Aph. 30. ſect. 4.

Dum enim paroxyſmi eâdem horâ conſtanter redeunt, materiam firmam, & ſtabilem ſignificant, vt nonniſi longo tempore poſſit edomari: quia ordo in rebus omnibus ſignificat fixionem, & potentiam cauſarum, atque adeò difficilem ſolutionem. Sic quotidianâ apparet experientiâ, febrium quartanarum paroxyſmos vt plurimùm eâdem horâ recurrere, quia cauſam habent admodum firmam, & ſtabilem, vnde etiam fit, vt longiores contumacioreſque ſint.

Difficultatem etiam ſignificat, non ſolùm, ſi eâdem horâ ſemper accidat paroxyſmus, ſed etiam, ſi paribus ſemper horis, eâdemque proportione anticipet, aut retardet.

Vt, ſi hodie horâ primâ, cras ſecundâ, mox tertiâ accidat paroxyſmus: in his enim non eſt minor ordo, quàm in præcedentibus, qui ordo perpetuò ex materiæ fixione, & contumaciâ dependet.

Quicunq; morbi tertio quoque die exacerbantur, breuiores ſunt, quàm qui quotidie, longiſſimi, qui quarto quoque die.

Tertiana enim febris, quæ à bile generatur, humore nempe tenuiori, faciliùs diſſoluitur. Quotidiana verò à pituitâ generatur, quæ media eſt inter bilem, & melancholiam ratione craſſitiei, & contumaciæ. Quamvis autem tertianæ duplices quotidianæ habeant paroxyſmos: tamen propter materiæ copiam, quæ maior multò in ijs eſt, quàm in tertianâ ſimplici, fit, vt illis longiores eſſe conſueuerint. De cauſis periodor. febr. vide problem. Gr. Horſtij, dec. 1.

Qui morbi circa meridiem exacerbantur, breuiores ſunt, quàm qui matutino tempore.

Omnium longiſſimi, qui circa veſperam, aut de nocte ſuas habent exacerbationes.

Quatuor enim humores in quatuor diei partibus commoueri ſolent, videlicet ſanguis manè, bilis meridie, melancholia circa veſperam, & de nocte pituita. Cum igitur hora exacerbationis in febribus continuis dominium oſtendat, eadem etiam morbi longitudinem, aut breuitatem, quę ab humoris naturâ dependet, poterit ſignificare.

Qui morbi per excretionem ſoluuntur, citiùs finiuntur, quàm qui per abſceſſum. *Modus ſolutionis.*

Quia tenues humores per excretionem vacuantur, craſſi verò per abſceſſum.

Cauſæ.

Regio, anni tempus, & prægreſſa vitæ conditio calida breues morbos prænunciant: frigida verò diuturnos. *Non naturales.*

Quicunque morbi à ſanguine, bile flaua, & quouis humore tenui, & pauco fiunt, breuiores ſunt: à pituitâ verò, melancholiâ, & atrâ bile, ac quouis humore multo, & craſſo, longiores. *Præter naturam.*

In ætate iuuenili breues vt plurimùm fiunt morbi, in ſenili verò diuturni, in alijs mediocres. *Ætas.*

Qui calido ſunt temperamento, breuibus morbis afficiuntur, qui frigido, diuturnis. *Temperies.*

In cor-

Varia corporum diſpoſitio.

In corporibus benè affectis breuiores fiunt ægritudines; in malè affectis longiores.

In partibus durioribus, & denſioribus morbi fiunt diuturniores, tũ etiam in mollioribus, & laxioribus; breuiores autem in his, quæ mediocrem habent conſiſtentiam.

Sic affectus oſſium, & neruorum diuturni ſunt: ſic etiam affectus articulorum, & ſimilium diuturni ſunt: Partium verò carnoſarum affectus breues vt plurimùm exiſtunt.

EFFECTVS.

Actiones.

Magnæ actionum læſiones longitudinem morbi ſignificant.

Propterea quod tantus à naturali ſtatu receſſus nonniſi lungo tempore ad priſtinum ſtatum poſſit reuocari.

Excrementa.

Coctionis tempus.

Quantum temporis intercedit à principio morbiuſque ad manifeſta ſigna coctionis, tantum etiam temporis conſumitur ad omnimodam morbi ſolutionem.

Iuxta legitimam morborum conſtitutionem morbi principium equale eſt duobus ſubſequentibus temporibus: at principium augmenti computatur à die, quâ incipiunt apparere ſigna manifeſtæ concoctionis. Huiuſmodi autem euentus exempla leguntur apud Hipp. vt 1. *Epid. cap. 3. ægr. 3.* vbi dicit, illum fuiſſe iudicatum 17. die, qui manifeſtæ coctionis ſigna habuit in nono & *lib. 1. cap. 3.* Epicratis vxor 27. fuit iudicata, & hæc habuit decimoquarto ſigna manifeſtæ coctionis: & Cleanactides 40. habuit ſigna manifeſtæ coctionis, & 80. fuit liberatus: & 3. *Epid.* 3. Anaxion 17. cœpit concocta expuere, & 34. fuit liberatus à febre, & pleuritide. Multa etiam huius rei exempla ſe vidiſſe refert Epiphanius *hiſt.* 86.

In quibus morbis coctiones ab initio in excrementis apparent, illorum breuitatem prænunciant; vbi verò tardè ſeſe produnt, longitudinem ſignificant.

Excrementorum coctiones, quæ in die indicante apparent, breuem morbum prænunciant; longiorem verò, ſi alio die apparuerint.

Coctionis incrementum.

In quibus morbis magnæ excrementorum mutationes fiunt, & magnum coctionis incrementum, breuiores illos æſtimato: longos verò ſi paruæ, & paulatim fiant.

Coctionis duratio.

In quibus morbis coctiones diu perſeuerant, citò finituros arbitrandum; tardè verò, ſi poſtquam apparuerint, rurſus deliteſcant.

Excrementorum qualitates

Calida excrementa à quacunque parte emiſſa, breuitatem morbi ſignificant; frigida verò, longitudinem.

Prima, Secunda.

Excrementa tenuia morbi breuitatem ſignificant, craſſa verò longitudinem: ſi tamen à coctione craſſa euaſerint, breuitatem etiam prænunciant.

Aduerte tamen hoc non eſſe perpetuum, quia in quibuſdam morbis tenuitas excrementorum melior eſt; in alijs verò craſſities. Sic,

Vrina tenuis, & decolor morbi longitudinem ſignificat.

Vrina valde tenuis, & nullam, aut valde tenue ſedimentum habens, euarianſque modò in melius, modò in deterius, diuturnitatem morbi ſignificat.

Tertia. Color.

Quæ vnicum habent colorem excrementa, breuiorem morbum ſignificant: quæ verò plures referunt, longiorem. Illi enim varias oſtendunt diſpoſitiones, quæ difficiliùs vincuntur.

Fœtor.

Maximus excrementorum fœtor morbi longitudinem ſignificat, quoniam ea à ſtatu naturali recedunt.

In diſtillationibus humor à capite defluens vehementer ſalſus, diuturnam indicat diſtillationem, quoniam ea à grauiſſima fit intemperie.

In quo morbo excrementa pauca, & paulatim emittuntur, longitudinem ſignificant; multa verò, & confertim emiſſa, breuitatem.

Sapor. Excrementorum quantitas, & modus.

Excretiones, quæ cùm fieri cœperint, ſiſtuntur; vt cùm ſudores retrocedunt, ſi non mortem, ſaltem morbi longitudinem prænunciant.

Quæ cum vehementi ſtrepitu emittuntur excrementa, morbi longitudinem ſignificant.

Vt ſputum, quod tuſſi moleſtâ excluditur, quia magnam arguit difficultatem, quæ longitudinem parit.

Morbi omnes longiores ſunt, qui per abſceſſum ſoluuntur: breuiores, qui per excretionem.

Loca. Aptitudo.

Excretiones, quæ per loca conferentia fiunt, & partibus affectis expurgandis idonea, breuem morbum efficiunt.

Sic caput per nares, & palatum expurgatur, partes ventris inferiores per aluum, & veſicam.

Rectitudo.

Partes, per vias rectitudinem habentes, faciliùs expurgantur, & morbum breuiorem efficiunt.

Sic hepatis inflammatio per hæmorrhagiam dextræ naris facilè ſoluitur: non autem per ſiniſtram.

Latitudo.

Quæ per latiores meatus fiunt excretiones, breuiùs morbos finiunt, quàm per anguſtiores.

Sic capitis affectus citius per palatum, & nares ſoluuntur, quàm per aures. Sic febres citius per aluum finiuntur, quàm per veſicam.

Tempus excretionis.

Quæ in morbis acutis die critico fiunt excretiones, morbi breuitatem indicant: quæ verò alio die, longitudinem.

Quibus in vrinarum ſummo bullæ inſident, morbum renalem, & longum ſignificant. Aph. 34. ſect. 7.

Bullæ

Contenta ex excrementis. Bullæ enim, vt ait Galenus *in comm.* fiunt circumtenſo humore ſpiritui flatuoſo: ſolet autem hoc magis accidere, quando humor aliquid tenacitatis habet; tunc enim bullæ ipſæ ſunt ſtabiles, & difficulter ſolubiles. Cùm igitur ſpiritus flatuoſus vnà cum vrinis excluditur, ſignum eſt frigidæ ægritudinis renum; hæc enim aggregat ſpiritum flatuoſum, atque ideò ait ægritudinem fore longam. Frigidum enim omne eſt difficulter ſolubile, & vix coctionem admittit, atque adeò diù durat.

Quibuſcunque febricitantibus fiunt in vrinis ſedimenta, veluti farina craſſior, longam ægritudinem fore ſignificant. Aph. 31. ſect. 7.

Significat enim febrem fieri ab humoribus craſſis, qui nonniſi longo tempore poſſunt concoqui, & edomari. Sic apud eundem Hipp. *3. Epid. ſect. 2. ægr. 3.* qui decumbebat in horto Dealcis, febri magnâ laborans, vrinas habebat tenues, enæorema habentes minutum, inſtar farinæ craſſioris, & quadrageſimâ die iudicatus eſt. Hæc tamen ſententia ita intelligenda eſt, vt talis vrina morbi longitudinem ſignificet, ſi æger ab eo euaſurus ſit: nam aliquãdo lethalis eſſe ſolet, & cum ea plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, vt apud eundẽ Hipp. videre eſt, *lib. 1. Epid. ægr. 2.* vbi Silenus, qui habitabat in Platamone propè filios Euaclidis, ex laſſitudinibus, & potibus, & exercitationibus intempeſtiuis, febri magnâ correptus eſt, decimâ die minxit aceruatim ſubcraſſum, ſepoſitum, ſubſidentia farinacea, extrema rurſum frigida: vndecimâ interijt. Dicendum igitur eſt cum Gal. huiuſmodi ſedimentum vel mortem, vel morbi longitudinem ſignificare.

Qualitates primæ. *Vbi in toto corpore mutationes fiunt, ſi corpus refrigeretur, vel rurſus caleſiat, vel calor alius ex alio oriatur, longitudinem morbi ſignificat.* Aph. 40. ſect. 4.

Illæ enim mutationes multos, & varios humores in corpore abundare ſignificant, qui varias diſpoſitiones efficiunt: Natura autem longo indiget tempore, vt multas conficiat diſpoſitiones.

Frigidi ſudores cum acutâ quidem febre, mortem; cum mitiori autem, longitudinem morbi ſignificant. Aph. 37. ſect. 4.

Nam frigidi ſudores, vt docet Gal. *in comm.* à parte aliquâ frigidâ, & ab humore frigido oriuntur: cùm autem propriè ab ipſa cute prodeant, neceſſe eſt, vt ea in omni frigido ſudore frigida fit, & frigidos humores in ſe contineat, aut partibus ſibi ſubiectis. Cum autem putredo febrium acutarum ſit intra maiora vaſa, contingit interdum, vt incendium magnum, exiſtens in partibus intimioribus, calorem natiuũ depopuletur in cute, & partibus ei ſubiectis exiſtentem: atque adeò cùm illæ partes vnà cum humoribus ſibi inexiſtentibus refrigerentur, non eſt mirum, ſi ſudores, per ipſas tranſeuntes, frigidos reddant, qui tamen ex feruentiſſimis humoribus intus concluſis ſuſcitentur. Eſt igitur ſudor frigidus lethale ſignum in acutis febribus, quia oſtendit calorem natiuum frigidis illis humoribus dominari non poſſe, atque adeò oneri ſuccumbere. In mitioribus verò febribus longitudinem ſignificat, quia febris exigua non ita diſſoluit vires, vt mortem afferre valeat; attamen humores frigidi copioſi non niſi longo tempore concoqui, & edomari poſſunt.

Summa totius corporis extenuatio longum morbum ſignificant. *Secunda.*

Si ei, qui non omnino leuiter febricitat, permanet, nec extenuatur corpus, longus morbus ſignificatur. Aph. 28. ſect. 2.

Permanere enim, & non extenuari, ex denſitate cutis, & craſſitie humorum dependet, & propterea longitudo morbi ſignificatur.

Corpus vehementer pallidum, aut citrinum morbi longitudinem prænuntiat.

Ille enim color maximum oſtendit à ſtatu naturali receſſum, qui non niſi longo tempore poteſt reuocari. [*conf. Melet. III. 65. &c.*]

CAPVT II.

De Signis morbi ſalutaris, & lethalis.

Salutaris morbus appellatur, qui nullum infert vitæ periculum: lethalis verò, qui mortem ægro minatur. Illorum ſigna prognoſtica è tribus fontibus deſumuntur, Eſſentiâ nempe, cauſis, & effectibus, iuxta tabulam ſequentem, notatam literâ L.

- Signa morbi ſalutaris, & lethalis deſumuntur vel ab illius
  - Eſſentia, ratione cuius eſt, vel
    - Similaris
    - Organicus
    - Communis
    - Iſque vel
      - Simplices
      - Complicati.
  - Cauſis, quæ ſunt vel
    - Efficientes, ſeu humores varij.
    - Materiales, ſiue ſubiectum.
    - Iuuantes, & lædentes.
  - Effectibus, qui ſunt vel
    - Actiones
      - Animales
        - Principes
        - Minùs principes, quæ ſunt
          - Senſus
            - Interni
              - Somnus.
              - Vigilia.
              - Inſomnia.
            - Externi
              - Viſus,
              - Auditus,
              - Tactus, &c.
          - Motus, ad quem refertur
            - Voluntaria membrorum commotio,
            - Decubitus,
            - Tremor,
            - Conuulſio,
            - Rigor, et horror,
            - Sternutatio.
      - Vitales, ad quas
        - Reſpiratio
        - Pulſus.
      - Naturales, ad quas
        - Attractio, ad quam
          - Fames,
          - Sitis.
        - Expulſio, ad quam ſingultus, &c.
    - Excrementa, quæ reijciuntur per
      - Oculos,
      - Aures,
      - Nares,
      - Os,
      - Aluum,
      - Veſicam, et in his vrinæ
        - Liquor
        - Contenta
      - Sudores,
      - Abſceſſum, et puſtulas.
      - et in his omnibus
        - Subſtantia,
        - Quantitas,
        - Qualitas,
        - Excernendi modus.
    - Qualitates
      - Primæ
        - Caliditas.
        - Siccitas.
        - Frigiditas.
        - Humiditas.
      - Secundæ
        - Durities,
        - Mollities.
      - Tertiæ
        - Color,
        - Odor,
        - Sapor,
        - Sonus.
    - Accidentia propria, quæ potiſſimum conſiderantur in
      - Oculis,
      - Auribus,
      - Naribus,
      - Dentibus,
      - Temporibus,
      - Labijs,
      - Lingua,
      - Faucibus,
      - Hypochondrijs.

Digitized by Google

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando morbum ſalutarem, aut lethalem pateſacient ſequentia theoremata.

Eſſentia.

Febres ephemeræ, & omnes verè intermittentes ſalutares ſunt, & omni carent periculo.

Apoplexiam fortem ſoluere, eſt impoſſibile; leuem verò non facile. Aph.42.ſect.2.

Fortis apoplexia vocatur ea, quæ omnimodam habet ſenſus, & motus priuationem cum maxima reſpirationis læſione: Leuis verò, in qua non eſt omnimoda ſenſus, & motus deperditio, aut reſpiratio non tam vehementer læſa.

In forti tanta eſt cerebri oppreſſio, vt non poſſit vllo modo ab ea ſe eximere; imò neque in leui, niſi maximà cum difficultate, ita vt perpetuò, cùm ſoluitur, in paralyſiu degeneret, ob naturæ impotentiam nequeuntis materiam morbificam longiùs expellere.

Quicunque tetano corripiuntur, intra quatuor dies moriuntur, ſi verò hos effugerint, ſani fiunt, Aph.6.ſect.5.

Tetanus ex Galen. *in comm.* eſt morbus compoſitus ex emproſthotono, & opiſthotono, in quo corpus adeò rigidum manet, & immobile prorſus, vt ſolum pectus ægrè moueatur. Cùm igitur ſit morbus adeò violentus, primo quatriduo hominem interimit, quod ſi ſuperauerit, ſignum eſt morbum eſſe remiſſum, alioqui non fuiſſet ferendus.

Qui frequenter, ac fortiter abſque causâ manifeſtâ deficiunt animo, derepentè moriuntur, Aph.41.ſect.2.

Magnam enim ſignificat virtutis vitalis imbecillitatem, vel oppreſſionem, propter quam natura ſubitò ſuccumbit.

Omnis ferè hydrops ex ſuâ naturâ lethalis eſt.

Quia hepatis, & lienis temperies vehementer læſa non videtur reparabilis.

Omnes febres continuæ, & ardentes, tum partium internarum inflammationes, vt phrenitides, anginæ, pleuritides, peripneumoniæ, hepatitides, & ſimiles, ſunt ſuâ naturâ periculoſæ.

Non tamen omninò lethales, ſed pro varia ægrotantis conditione nunc ad ſalutem, nunc ad interitum terminantur. Neque Medico licet in affectuum iſtorum principio de ſalute, aut morte ægrotantis pronunciare, ſed expectandi ſunt dies critici, qui nobis commodè ſolent demonſtrare, an morbus ad ſalutem, vel interitum tendat.

Dum febris in periculoſo morbo citra manifeſtam cauſſam ceſſat; mors, non ſalus expectanda eſt.

Febres, quæcunque non intermittentes tertia die fortiores fiunt, magis periculoſæ. Quocunque autem modo intermiſerint, periculum abeſſe ſignificant, Aph.43. ſect.4.

Febres continuæ vel ſemper manent in eodem ſtatu, vel augentur, vel minuuntur. Quę augentur, & exacerbantur, deteriores ſunt ijs, quæ non exacerbantur, quia malum in exacerbatione multò deterius fit, & magis affligit ægrotantem. At verò exacerbantur, vel ſingulis diebus, vel tertio quoque die. Illæ verò, quæ tertio quoque die exacerbantur, periculoſiores ſunt, quia fiunt à ſuccis bilioſis, atque adeò calidioribus, quorum proprium eſt tertio quoq; die moueri. Huius generis ſunt febres ardentes, & hæmitritæi, quæ periculoſiſſimę eſſe ſolent.

Illæ verò febres, quæ intermittunt, carent periculo: quia, vt ait Gal. *in comment.* non ex inflammatione aliqua, neque ex maligna putredine occaſionem habent; neutra enim harum ad quietem peruenit febre vacantem. Conſtat tamen experientiâ, in his ſaltem regionibus, febres tertianas intermittẽtes apparuiſſe ſummæ malignitatis participes, quæ tertio, aut quarto paroxyſmo ægrotantes de medio tollebant. Dicendum igitur eſt, hanc ſententiam eſſe de ijs, quæ vtplurimum, non verò perpetuò contingunt: vel poſſumus dicere ad Hipp. & Gal. defenſionem, tertianas illas intermittẽtes non habere perfectam apyrexiam, & tempore intermiſſionis aliquid febris, quamuis obſcuræ, ſemper latitare, & malignas eſſe.

Quicunque ex aſthmate, vel tuſſi gibbi fiunt, ante pubertatem moriuntur, Aph. 46. ſect.6.

Cum enim cor atque pulmones adhuc augeantur, nec locus ipſorum poſſit ſecundum proportionem augeri, quia thorax à gibboſitate impeditus eſt, fit, vt viſcera augeſcentia non poſſint diu anguſtiori loco contineri, ita vt breui poſt gibboſitatem interitum inducant: non quod neceſſarium ſit ſtatim perire ægrotantes; ſed quod longè ab eo vitæ ſpatio, quod alioqui attingerent, recedant.

Hydrops febri coniunctus, aut illi ſuperueniens, lethalis eſſe conſueuit, ex Hipp.2. progn.

Quia febrem non ſoluit, ſed caloris natiui reſolutionem ſignificat. Diſtinguendus autem Hydrops à tumore abdominis poſt febres ſæpè familiaris.

Quartanæ intermittentes, in continuas conuerſæ, vtplurimùm lethales.

Oſtendunt enim humorum incinerationem, quæ propemodum irreparabilis eſt.

Aſthmati pleuritis, aut peripneumonia ſuperueniens, lethalis eſt.

Quia repletis pulmonum bronchijs ab humore pituitoſo, & pulmonibus debilitatis, nulla fieri poteſt anacatharſis: & reſpiratio ab vtroque affectu ità impeditur, vt ægrotantem perire ſit neceſſe. Si tamen anacatharſis facilè fiat, & alia ſymptomata non ſint vehementiora, curari poteſt.

A pleuritide peripneumonia, malum. Aph.11. ſect.7.

Hæc ſententia nititur generali axiomate, propoſito ab Hipp. *lib. de morbis*, quod nimi-

nimirum malum ſignum ſit, morbum morbo adiungi. Peius verò eſt, vbi morbus, qui adiungitur, eſt priore deterior; peſſimùm, vbi id fit viribus iam fractis. Cùm igitur peripneumonia ſit pleuritide multò deterior, & quando illa huic ſuperuenit, iam vires ſint admodum attritæ ab antecedēte graui morbo, peſſimum id eſſe ſolet, atque vtplurimum lethale. Ideoque, cùm Hipp. *in aph.* in caſibus minùs periculoſis ſoleat dicere, *malum*: & in maximè periculoſis, *lethale*: hic certè lethalis nomine vſus eſſe debuerat, vt nō immeritò dubitet Gal. an verbū iſtud, *malū*, fuerit ab Hipp. poſitum, cum in quibuſdam codicibus, vt ipſe teſtatur, non reperiatur.

Lues venerea in elephantico difficillimè curatur.

Quia remedijs exſiccantibus, qoalia ſunt ſudorifica, elephantiaſis valde exacerbatur, & deterior multò efficitur.

Cauſæ.

Efficientes. *Morbi, qui à ſanguine oriuntur, ſalutares ſunt, niſi malignitatem acquirant, aut ſummam putredinem.*

Materiales. *Bilis vitellina, porracea, æruginoſa, & atra lethales morbos inferre ſolent.*

In corporibus benè habitis, & laudibili temperamento donatis, morbi ſalutares vtplurimùm generantur.

Veſicâ diſciſſâ, aut cerebro, aut corde, aut præcordijs, aut aliquo ex tenuioribus inteſtinis, aut ventriculo, aut iecore, lethale eſt, Aph. 18. ſect. 6.

Diſciſſas vocat partes, quæ magnum, & profundum vulnus acceperunt. Sic totâ veſicæ tunicâ diuiſa vſque ad ſpatium interios non poteſt coaleſcere; neque tale vulnus, magnum ſcilicet, ac profundum in partibus præcordiorum neruoſis, aut in tenuibus inteſtinis. In ventriculo verò aliquando, vt vult Gal. ſed rarò ſanatur. Horum autem ratio eſt, quia veſica neruoſa eſt, quia tenuis, & exanguis; vnde fit, vt in ceruice eius vulnera ſanentur, quia carnoſa eſt. Hepatis verò vulnera propter magnam ſanguinis profuſionem lethalia ſunt, ſi modò venæ eiuſdem diuidaotur; alioqui vulnera in ſumma hepatis ſuperficie ſanabilia ſont. Sic cerebri vulnera non admodum profunda interdum ſanantur; ſi verò ad ventriculos aliquatenus peruenerint, lethalia ſuot, vid. Glandorp. Seonert.

Iuuantes, & lædentes. *Quibus morbis nulla proſunt remedia, lethales arbitrandi: & contrà, quibus multa proſunt, ſalutares.*

EFFECTVS.

Actiones Animales.

In quovis morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad ea, quæ offeruntur, bonum; contra verò ſe habere malum. Aph. 33. ſect. 2.

Principes. Nam mente integrâ exiſtente, ſignum eſt, benè ſe habere cerebrum, eiuſq; membranas, & ſpinalem medullam, totumque neruoſum genus; & maximè, quod ipſi cerebro eſt proximum. Sic quādo ęger bene ſe habet ad cibum, & potum, & reliqua quæ ipſi offeruotur, ſignum eſt, ventriculū, hepar, & reliquas partes naturales commodè ſe habere. Contra verò ægros quouis modo delirare, ſeu non rectè ſecundum conſuetudinem ſapere, malum ſignū Cerebri perpetuò eſſe ſolet. *Delirium.* Sic apud Hippoc. 1. *Epid. ſect. 3. ægr.* 1. Philiſcus tertiâ die in omnibus delirauit, & ſextâ die obijt. Item *ægr. 2. eiuſdem ſect.* Silenus ſecundâ die aliquantulum delirauit. Tertiâ oocte nihil dormioit, ſermones multi, riſus, cantus, ſe continere oon poterat: vndecimâ interijt. Sic etiam *ægr. 4. eiuſdem ſectionis.* In Thaſo vxorem Philini, cùm femellam peperiſſet, ſecundum oaturam facta purgatione, & alioquin leuiter degentem, in decimâ quartâ exiſtentem poſt partum, febris magna cepit cum rigore, ſextâ die ad noctem delirauit multum, & rurſus ſapiebat: octauâ, multa obloquebatur, exſurrexit; decimâ, parum intelligebat: vndecimâ, dormiuit, omnium recordata eſt, celeriter autem rurſus delirauit. Decimâ quartâ palpitationes per totum corpus, ſermones multi, parum intelligebat, celeriter autem rurſum delirauit. Circa verò decimam ſeptimam exiſtens voce priuata eſt; vigeſimâ obijt. Ita & *ægr. 8. eiuſdem ſectionis.* Eraſmum, qui habitabat ad Bootæ torrentem, febris magna corripuit poſt cœnam, noctem turbulentiùs tranſegit, diem primam quietè, noctem laborioſè. Secunda omnia ſunt exacerbata, in noctē delirauit. Tertiâ, laborioſè delirauit multa. Quintâ, maoè recreatus eſt, & intelligebat omnia, multum autem ad meridiem furore agitatus eſt; cootioere ſe non poterat, extrema frigida, ſubliuida; vrinæ ſubſtiterunt, interijt circa Solis occaſum. Similes caſus videre eſt in *ægr. 12. eiuſdem ſect. & ægr. 13. ſect. 3. lib. 3.* Ex quibus tamen colligere non licet, delirium in omnibus ægrotis eſſe neceſſariò lethale; dixit enim tantum Hipp. *in prædicto Aph.* eſſe *malum*, id eſt, vitæ periculum inferre, quamvis multi ex eo frequenter euadant, vt apud eundem Hipp. videre eſt in 1. *Epid. ſect. 3. ægr.* Vbi Herophon febri acuta laborans, quintâ die mente motus eſt: ſextâ delirauit, io noctem ſudor, refrigeratio, delirium perſeuerabat: ſeptimâ deſipuit, nocte ad mentem redijt, dormiuit: nonâ ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit. Quintâ reuerſus eſt, iudicatus eſt decimâ ſeptima, neque delirauit in recidiua. & in *ægr. 5. eiuſdem ſect.* vbi Epicratis vxorem, quæ decumbebat apud Archegetem, ſecundâ poſt partum die corripuit febris acuta: ſextâ delirauit: ſeptimâ omnia ſunt exacerbata: vigil, delirauit, decimâ ſextâ exacerbata ad noctem, & moleſtè, non dormiuit, delirauit. Decimâ octauâ ſiticuloſa, lingua exuſta eſt, non dormiuit, delirauit multa. Iudicata eſt perfectè abſq; febre octuageſimâ. Similes hiſtorias videre eſt,

Digitized by Google

re eſt, *lib. 3. Epid. ſect. 1. ægr. 3. & ſect. 3. ægr. 7.* Ideoq; quamvis delirium perpetuò malum ſit, ex eo tamen ægrotantis interitus non eſt perpetuò prędicendus, niſi cum eo alia ſigna mala, & lethalis concurrant: vt ex ſequentibus theorematis clariùs apparebit.

Vbi febre non intermittente difficultas ſpirãdi, & delirium acciderint, lethale eſt, Aph. 50. ſect. 4.

Fit vtrumque ſymptoma interdum ex læſione cerebri, & tunc apparet ſpiritus, vt ait idem Hipp. *in progn.* magnus, & ex multo interuallo, hoc eſt, magnus, & rarus. Fit etiam difficultas ſpirandi ex affectu partium ſpiritalium, vt pleuritide, peripneumonia, & ſimilibus. Hæc autem omnia ſunt valde periculoſa.

A profluuio ſanguinis, ileo, pleuritide, vel peripneumonia delirium, malum. Aph. 9. 10. 11. & 12. ſect. 7.

Cùm autem profluuio ſanguinis ſuccedit, ab inanitione fit, quæ eſt admodum periculoſa, dum partes principes tantopere debilitat. In alijs verò affectibus, quando cerebrum trahitur in conſenſum, grauiſſimus affectus, & periculoſus ſignificatur.

Si quis ea faciat, quorum ſit inſolens, grauiſſimum habet malum, 1. Coac. 50.

Indicat enim mentem non conſtare, & eſt ſpecies delirij.

A prudenti viro ferox reſponſum, atque à feroci modeſtum, & garrulitas in taciturno, atque taciturnitas in garrulo, malũ. Hipp. in Prorrhet.

Significant enim hæc ſummam iudicij euerſionem.

Plangere, vel lachrymari inuoluntariè, ſpecies delirij eſt, & mortis periculum intendit.

Significat enim humoris atrabilarij dominatum, ſic apud Hipp. 1. *Epid. ſect. 3. ægr. 2.* Silenus inter alia ſymptomata, quæ ibi recenſentur, mærebat cum dolore die octauâ, & vndecimâ interijt.

Deliria, quæ circa initium morbi apparent, magis periculoſa.

Inde enim oſtenditur morbi vehementia, qui primo congreſſu, & natura adhuc validâ exiſtente, tanta ſymptomata producit.

Delirium cum notabili obliuione, ignauiâ, & ſtupiditate apparens, exitij eſt indicium, 2. Prorrhet.

Quòd enim non cognoſcant familiares, neq; recordentur, ex cerebri refrigeratione fit. Illa autem refrigeratio, quæ calorem ſequitur, eſt pernicioſa. Si verò cum his rigeant ægroti, & frigeſcant, ineuitabile fatum iudicatur, ex Galen. 2. *Prorrhet.*

Quæ circa res neceſſarias verſantur deliria, peſſima, indeq; ſi ingraueſcant, mortifera. 1. Coac. 103.

Vt ſi quis cibum, & potum auerſatur, in maximo eſt periculo: quemadmodum in 1. *Epid. ſect. 1. ægr. 2.* videre eſt, vbi is, qui potum decimâ die reſpuebat, vndecimâ interijt.

Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt, ſecuriores; quæ verò cum ſtudio, periculoſiores, aph. 53. ſect. 6.

Phrenitis enim, quæ cum riſu fit, à ſanguine producitur; cum ſtudio verò, & furore, à bile: Vtraque autem periculoſa eſt, ſed quæ à ſanguine, multò minùs. Non tamen ſtatim, delirio cum riſu apparente, ſalus prædicenda eſt; nam & per ſe phrenitis à ſanguine non caret periculo, & perſeuerante morbo ſanguis ille exuritur, atque ita atræ bilis naturam induit, quod ex ſymptomatis ſuperuenientibus oſtenditur, & ex riſu in furorem, & mœſtitiam conuerſo, quemadmodum videre eſt *in 1. epid. ſect. 1. ægr. 2.* vbi Silenus ſecundâ morbi die aliquantulum delirauit: tertiâ ſermones multi, riſus, cantus, continere ſe nequibat; octauâ mœrebat cum dolore. Iam igitur ille humor, qui tertiâ die ſanguinis naturam retinebat, & riſum, atque cantum efficiebat, octauâ in atrabilarium conuerſus eſt; nam mœror cum dolore fit ab atrâ bile. Ideoque vndecimâ interijt. Igitur dicendum eſt, deliria cum riſu quandam ſecuritatem polliceri, ſi toto morbi decurſu perſeuerent.

Qui cum ſilentio è poteſtate mentis exeunt, nec voce ſunt capti, mortiferum habent malum. Lib. 1. Coac. 79.

Illa enim ecſtaſis melancholica producitur ab humore atrabilario, cerebri ſubſtantiæ infixo, & furori ſæpiſſimè ſuccedit: tuncque fit pro clamore, ſilentium; pro iactatione, quies; pro vigilijs, coma, & cataphora veternoſa. Sic *in 3. epid. ſect. 2. ægr. 6.* Euryanactis filia febre magna laborans, à qua interijt, toto morbi decurſu, inquit Hippocrates, abhorrebat omnes cibos, ſine ſiti, ſilens, nihil loquebatur, mœror, & deſperatio ſtatim ipſam habuit. Sic etiam *ſect. 3. eiuſdem libri*, in Thaſo Dealcis vxorem, quæ decumbebat in plano, febris horrida, acuta, ex triſtitia corripuit: à principio autem contegebatur, & vſque in finem ſemper taciturna manibus palpabat, euellebat, ſcalpebat; floccos legebat, lachrymæ, & denuò riſus; nonâ, multa obloquebatur, & rurſus quieuit ſilens; vigeſima prima, interijt. Erat huic vſque in finem ſpiritus magnus, & rarus; inſenſibiliter omnium habebat; ſemper contegebatur, vel ſermones multi, vel taciturna vſque in finem, phrenitis.

In phrenitide ſubitanea reſipiſcentia, febre acutâ perſeuerante, & nullâ criſi prægreſſâ, mortem in propinquo eſſe ſignificat.

Accidit enim aliquando, phreniticos ita reſipiſcere, vt adſtantes de rebus ſerijs, & grauiſſimis admoneant, &, quæ ijs euentura ſunt, præuideant, & repente moriantur, proſtrato ſcilicet iam calore natiuo cerebri, & vltimos conatus exerente, ſicut lucerna, dum extinctioni eſt proxima, maiores ſubinde flãmas videtur eructare.

In delirio memoriæ abolitio funeſta.

Ea inde manifeſtatur, cum matulam ægri petunt, & poſtea mingere obliuiſcuntur, aut aquam flagitantes, oblato poculo, non bibunt, aut primis tantùm labris deguſtant.

Ex delirijs ea minùs mala cenſenda, quæ mitia, leuiaque ſunt, & non perpetuò ægrotos tenent, ſed paruo tempore, atque cum bonis ſignis, vel ſaltem non lethalibus perdurant.

Huiuſmodi deliria contingunt frequentiſſimè in febrium bilioſarum paroxyſmis, vel exacerbationibus, quibus commota bilis, & exagitata calidos vapores ad cerebrum tranſmittit, delirium excitantes, qui tamen facilè, & breui diſcutiuntur, neque vllum vitæ periculum minantur, niſi alia ſigna lethalia ſimul apparuerint. Mitia autem, & leuia eſſe oportet huiuſmodi deliria: nam, quæ cum ferocitate coniuncta ſunt, quamvis leuia

vis leuia

vis leuia exiſtant,mala eſſe conſueuerunt, quemadmodum dicit Hipp. 1. *Prorrhet.* 25. *Quæ paruo tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum.* Et Galen. eandem ſententiam exponens : *Cùm videris quempiam cum ferocitate deſipientem, etſi paulò poſt ſedetur, cognoſce, mentem eius non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſubali affectionẽ, quæ poſt adaucta, ferina tibi videtur.*

Phrenitis lethargo ſuccedens ſalutaris, quia materiam concoctam eſſe ſignificat.

Delirium die critico cum virium robore, & alijs bonis ſignis contingens, minimè periculoſum.

Denotat enim inſtantem criſin, quâ morbus ſolui conſueuit. Sic apud Hipp. 3. *Epid.* in muliere moroſa, tertiâ die conuulſiones conquieuerunt, coma, & in ſomnum inclinatio, rurſùſque vigiliæ excitauerunt eam, continere ſe non potuit, multum delirauit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore, & calidus prorupit, libera febre dormiuit, planè mente conſtitit.

Somnus, & vigilia, vtraque ſi modum exceſſerint, malum, Aph.3. ſect.2.

Significat enim receſſum à ſtatu naturali, & diſpoſitionem morboſam in parte principe, quæ perpetuò mala eſt.

In quolibet morbo, ſi ſomnus, & vigilia eodem modo ſe habeant, quo anteà conſueuerant, cùm æger bene valeret, bonum.

Impoſſibile enim videtur, hominem ex morbo aliquo interire, qui ſomno, & vigilia inculpatis, & nullatenus immutatis vtatur.

Vigiliæ in morbi augmento, vel ſtatu, cum ſignis concoctionis apparentes, bonæ.

Criſin enim inſtare ſignificant, quam præcedunt vigiliæ, aliaque ſymptomata ex perturbatione critica orienda, quæ tamen apparentibus concoctionis ſignis, tanquam ſalutaris criſis prodromis, minimè pertimeſcenda ſunt.

Vigiliæ immoderatæ in iuuenibus magis periculoſæ, ſomni verò in ſenibus.

Quia maior fit receſſus à ſtatu naturali. Iuuenes enim naturaliter plus dormiunt, quia copioſiori humido abundant : ſenes verò ſicciores, ideoque naturaliter vigiles.

Quicunque ægrotantes neque noctu, neque interdiu dormire poſſunt, valde periclitantur. Hippoc.2.progn.

Illæ enim continuæ vigiliæ maximam cerebri intemperiem calidam, & ſiccam ſignificant, tum etiam vires vehementer diſſoluunt, cruditates ingeminant, calore natiuo reſoluto, & tandem deliria, conuulſioneſque accerſunt.

Somnus comatoſus in febre acutâ pernicioſus.

Sic apud Hipp.3. *Epid. ſect.* 1. *ægr.*2. Hermocratem, qui decumbebat prope nouum murum, febris magna corripuit, & poſt varia ſymptomata, vndecimâ die comate laborare incepit, quod in ſequentibus perſeuerauit, ac tandem vigeſimâ ſeptimâ mortuus eſt. Ratio autem, cur affectio comatoſa in morbis acutis ſit adeò pernicioſa, deſumitur ex Gal. *Commentario in prædictam hiſtoriam*, vbi ſic habet : *Reliquum ergo eſt, perfrigerationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati coma induxiſſe die vndecimo ; vtrum autem ſit horum, extremè eſt pernicioſum; nam demonſtratum eſt, inſanabilia ea eſſe frigora, cùm calidis morbis, & ſiccis ſuccedunt.* Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat ; quando verò huiuſmodi coma diuturnis vigilijs ſuccedit, magis pernicioſum eſt, ſignificat enim omnimodam caloris natiui extinctionem. Sic quando phrenitici comatoſi euadunt, iam morti ſunt proximi.

In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale : ſi verò iuuat ; non mortale. Aph.1.ſect.2.

Non exiſtimandum eſt, quemcunque laborem à ſomno eſſe lethalem. Si enim leuis ſit, vt quando ægroti, à ſomno ſuſcitati, anxij magis, & inquieti fiunt, malum quidem illud, at non neceſſariò lethale: ſed ſi à ſomno grauiſſima ſymptomata adueniant, vt delirium, conuulſio, virium imbecillitas, frigus extremorum, & ſimilia, tunc certè lethalem affectum eſſe cenſendum eſt.

Vbi ſomnus delirium ſedat, bonum. aphor. 2. ſect. 2.

Significat enim, vaporum, & humorum, delirium efficientium calorem, & acrimoniam mitigari per ſomnum, & ad quandam mediocritatem reduci.

Quibus, incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert, periculoſum. libro 1. Coac.20.

Significat enim materiæ anadromen ad cerebrum.

Si quis in laborioſâ febre obſtupeſcat, & veluti catoche afficiatur, morbo laborat peſſimo. 1. Coac.47.

Sicut antea diximus, coma in febribus acutis eſſe periculoſum ; ſic catoche multô periculoſior eſt, quæ fit à tranſlatione materiæ ſiccioris in cerebrum, & neruos, vnde contentio neruorum. Atque ideò, qui hac affectione laborant, eodem in ſtatu manent, & apertis, atque inconniuentibus oculis ſtupidi conſiſtunt, & ita à comatoſis differunt, qui perpetuò clauſos oculos habent.

Excitationes à ſomno, quæ cum pauore fiunt, & turbulentiâ, periculoſæ.

Significant enim humoris atrabilarij copiam, quæ huiuſmodi pathemata producit.

Si per ſomnum candidæ partis oculorum, demiſſis palpebris, aliquid apparet, nec alui fluor, nec inedia in cauſa eſt, nec ita æger dormire conſueuit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Gal. in 1. progn.

Illud enim facultatis, palpebras mouentis extinctionem ſignificat.

Quæ in phrenitide memorantur inſomnia, bonum denunciant. 1.Coac.95. *Inſomnia.*

Nihil optabilius eſt phrenitico, quàm vt ſomnum ineat, ſuauiterque dormiat. At ſuauis ſomni indicia ſunt inſomnia, non illa quidem turbulenta, ac tumultuoſa, ſed placida, atque tranquilla, quæ poſtea ab ægrotante memorantur ; hoc enim oſtendit mentem ad ſe redire, & cerebrum ad moderatam temperiem reuocari.

In eo, qui periculoſè ægrotat, inſomnia mortuorum, ſepulchrorum, & ſacerdotum, futuram mortem præuunciant.

In morituris aliquando anima ſuam à corpore ſeparationem præſentit, eamque corpori per inſomnia repræſentat, per ſpecies eorum, quæ mortem ſignificare valent, ſed non ſemper.

Oculi caligantes, vel lucem refugientes in morbis acutis periculum minantur.

Magnã enim indicant ſpirituum diſſipationẽ. *Viſus.*

In ſi-

In febre non intermittente, ſi æger non videat, vel non audiat, iam debili exiſtente corpore, mors in propinquo eſt, Aph.49. ſect.4.

Significat enim virtutis ſenſitiuæ ſummam debilitatem, & maximam ſpirituum exolutionem.

Auditus. *Surditas, quæ ex critica perturbatione proceſſit, alijſque ſignis decretorijs comitata eſt, ſalubris eſſe conſueuit.*

Signa decretoria, quæ ſurditatem comitari debent, vt ſalutaris dici poſſit, ſunt præcipuè cōcoctionis ſigna, quæ in excrementis apparere ſolēt, & bona perpetuò eſſe conſueuerunt. Sic *3. epid. 3. ſect. 3. ægr. 7.* de virgine Abderitana, quæ ab octauo die vſque ad 12. in quo multum ſanguinis è naribus fluxit, ſurditate affecta eſt, quæ ſequentibus etiam diebus perſeuerans, priorem criſin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo reſoluendo futuram prænuntiabat, quæ, iteratâ ſanguinis eruptione, ſudore, & humoris translatione ad pedes, poſtea die 20. eſt ſubſecuta. Quibus vacuationibus cum morbus non fuerit penitùs ſublatus, die 24. redijt ſurditas cum alijs ſymptomatis, quæ criſis abſolutiſſimæ die 27. futuræ fuit prænuntia, quod ex ipſius hiſtoriæ contextu clarius innoteſcit. *Septimâ die*, inquit, *vrinæ tenues quidem, ſed boni coloris: quæ ad aluum pertinent, non turbabant. Octauâ ſurditas, febris acuta, vigil, anxioſa, horrida, mente conſtabat, vrinæ ſimiles. Nonâ per eadem, & ſequentibus. ſic ſurditas perſeuerabat. Decimâſeptimâ è naribus fluxit multum, ſurditas parùm remiſit, ac ſequentibus ſurditas inerat, & delirium. Vigeſimâ pedum dolor, ſurditas, delirium, fluxit ſanguinis parum è naribus, ſudauit ſine febre. Vigeſimâquartâ febris reuertitur. ſurditas iterùm, pedum dolor perſeuerauit, mētis alienatio, vigeſimâſeptimâ ſudauit multū ſine febre, ſurditas defecit, pedū ſubmanebat dolor, in alijs autem perfectè iudicata eſt.*

Surditas morbi acuti, turbulentique ſuccedanea, graue eſt malum. Coac. cap. 3. 2.

Quemadmodum ſurditas, cum bonis ſignis iuncta, bona eſt; ita cum malis mala eſſe conſueuit: ideò ſi morbus acutus ſit, atque turbulentus, id eſt, cum delirio, & granibus alijs ſymptomatis coniunctus, ſurditas ei ſuperueniens mortis periculum minatur. Sic apud Hipp. *l. 3. epid. ſect. 7. ægr. 2.* Hermocratem, qui decumbebat prope nouum murum, febris magna corripuit, incepit autem dolere capite, & lumbis, hypochondrij tenſio molliter, lingua verò incipienti cruſta eſt, ſurditas ſtatim, ſomni non aderant, ſiticuloſus non valde, vrinæ craſſæ, rubræ, ſepoſitæ, non ſubſidebant, ab aluo autem non pauca combuſta egrediebantur. Quintâ minxit tenuia, habebant enęorema, non ſubſidebant, ad noctem delirauit. Septimâ, & vigeſimâ mortuus eſt. Huic ſurditas vſque in finem permanebat. Sic etiam *ægr. 4. eiuſdem ſectionis*, In Thaſo Philiſtes, primâ die vomuit biliosa, pauca, flaua primùm, poſtea æruginoſa, multa, ab aluo autem ſtercora prodierunt, nocte moleſtè. Secundâ, ſurditas. Quintâ manè extinctus eſt. Aduertendum tamen eſt, ſurditatem etiam cum prauis ſignis coniunctam non eſſe perpetuò lethalem, ſed tantùm periculoſam, & cum ea nonnullos euadere. Vt apud eundem Hipp. videre eſt in 1. *Epid. ſect. 1. ægr. 3.* vbi Herophonti febris acuta, ab aluo pauca, qualia in teneſmo ſecundum principia. Poſt hæc autē tenuia prodibant, bilioſa, ſubcontinua, ſomni non aderant, vrinæ nigræ, tenues. Quintâ manè ſurditas, exacerbata ſunt omnia, lien intumuit, hypochondrij contenſio, ab aluo pauca nigra exierunt, mente motus eſt; nonâ ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit: quintâ reuerſus eſt, ſtatim autem lien eleuatus eſt, febris acuta, ſurditas rurſum. Poſt recidiuam autē tertiâ lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crura doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decimâſeptimâ, neq; delirauit in recidiuâ.

Si poſt phrenitidem, aut grauem alium capitis morbum ſurditas ſuccedat, priori morbo ceſſante, aut alleuato, & facultate non debilitatâ, bonum.

Quia fit, abſcedente materiâ ab interno cerebro ad externas eius partes, expectabunturque tunc temporis à ſurditate parotides.

Bombus in acutis, & ſonitus aurium, lethales. 1. Coac. cap. 3. 5.

Aurium tinnitus, & aliæ ſonorum ſpecies, quæ ab ægrotantibus percipiuntur in morbis acutis, difficillimum, & periculoſiſſimum morbum oſtēdunt, propterea quod à flatibus craſſioribus producantur, qui pariter à craſſiori materiâ eleuantur. Et cùm illa materia contumax ſit, atque rebellis, neque in exiguo morbi acuti ſpatio poſſit edomari; fit, vt natura priùs onere oppreſſa concidat, & ita æger ad interitum perducatur.

Odoratus, et guſtus. *Cibos, & potus atque medicamenta oblata putria, atque graueolentia videri, malum.*

Denotat enim ſummè putridos, & graueolentes humores in corpore abundare, quandoquidem odoratus, ac guſtus vaporibus, à varijs humoribus putridis ad linguam, & nares, ſeu cerebrum exhalantibus, vitiatur; intuſque quod eſt vel odoris, vel ſaporis, prohibet extraneum, vt Philoſophi docent, eiuſque receptionem impedit. Hinc fit, vt, cùm nares lingua à putridis vaporibus ex inferioribus partibus eleuatis inficiuntur, omnia quæ tum odorantur, tum guſtantur, putrida videantur.

Tactus. *Dolores partes ignobiles, & à viſceribus longè remotas occupantes, eaſque diu exercentes, apparentibus concoctionis ſignis, & qui præcipuè decretorio die cœperint, ſalutares.*

Significant enim naturam præcipua membra exonerare, atque noxios humores procul à ſe depellere. Partes autem ignobiles, & à viſceribus longè remotæ ſunt inguina, crura, genua, tibiæ, & pedes, nec non brachia, & manus. Aduertendum tamen eſt, per huiuſmodi dolores morbos perpetuò nō perfectè iudicari, ſed interdum imperfectè, vt poſtea recidiua ſuccedat. Perfectè autem diſcutiuntur morbi, ſi huiuſmodi doloribus conuenientes euacuationes ſuccedant, v.g. per ſudores, alui fluxum, & ſimiles, quæ vniuerſam materiam morbificam exhauriant. Si verò nullæ euacuationes huiuſmodi doloribus adiungantur, aut inſufficientes ſunt; imperfecta fit morbi ſolutio, & recidiuæ obnoxia, propterea quod cauſa morbifica vniuerſa in partem ignobilem detrudi minime poſſit: ideoque neceſſe eſt, vt per alias euacuationes morbus tandem finiatur, vt videre eſt apud Hipp. *3. epid. ſect. 3. ægr. 9.* vbi Heropytus, graui, & contumaci morbo laborans poſt varia ſymptomata, imò & hæmorrhagiam, quæ morbum quidem imminuit, non tamen ſoluere potuit, doloribus inferiorum partium afflictus eſt, & denique per aluū fluxum omninò libera-

Digitized by Google

tus, Hipp. verba hæc ſunt. *Quadrageſimâ die è naribus ſanguis fluxit multùm, & ſapiebat magis, ſurditas inerat quidem; minùs autē: febres remiſerunt, ſanguis fluxit ſequentibus ſæpe, et paulatim. Circa verò ſexageſimam ſanguinis quidem fluxiones ceſſarunt, coxæ autē dexteræ dolor fortis, & febres intendebantur, non multo autem tēpore poſt, dolores inferiorum omnium: contigit autem vel febres eſſe maiores, & ſurditatem multā, vel hæc quidem remittere, et alleuiari, inferiorum autem circa coxas maiores eſſe dolores. Circa verò centeſimam aluus multis billioſis ſuper turbata eſt, & procedebant tempore non exiguo multa talia; & rurſum dyſenteria cum dolore, aliorum autem commodus ſtatus, in totum verò, & febres defecerunt, & ſurditas ceſſauit. In centeſimâ perfectè iudicatus eſt.* Sic etiam *Aegr. 7. eiuſdem ſectionis*, Abderitanæ Virgini decimâſeptimâ è naribus fluxit multum, vigeſimâ pedum dolor, ſurditas, delirium, fluxit ſanguinis parum è naribus, ſudauit, ſine febre; vigeſimâquartâ febris reuertitur, ſurditas iterum, pedum dolor perſeuerauit, mentis alienatio; vigeſimâſeptimâ ſudauit multum, ſine febre, pedum ſubmanebat dolor, in alijs autem perfectè iudicata eſt.

Dolores à partibus ſuperioribus ad inferiores deſcendentes, ſalutares.

Oſtendunt enim materiam morbificam à partibus pręcipuis ad ignobiliores deferri, quemadmodum voluit *Hipp. 3. prorrhet. Dolores*, inquit, *ſi ad infernas dilabuntur partes, facilè ab his feruntur*, & confirmatur hiſtoria Herophontis, quæ habetur in *7. Epid. ſect. 7. ægr.* 3. Huic quintâ die lien intumuit cum hypochondrij tenſione, octauâ lien imminutus eſt, doluit ſecundùm inguen; tumor primùm lienis ſecundum rectitudinem; deinde dolebat ſecundum vtraque crura, noctem faciliter, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam. Nonâ ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit. Quintâ reuerſus eſt, ſtatim autem lien eleuatus eſt, febris acuta, ſurditas rurſum: poſt recidiuam autem tertiâ lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crura doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decimâſeptimâ.

Capitis dolores vehementes, & continui cum febre acutâ, alioque ſigno difficili, lethale. 3. progn.

Quando enim vehementes ſunt, & continui, oſtenditur, eos non fieri à vaporibus ſublatis à partibus inferioribus, neque à perturbatione criticâ, ſed ab intemperie calidiſſimâ, meningibus impreſſâ, tenſione, & grauitate in iiſdem, productâ à materiâ morbificâ cerebrum ipſum occupante, quæ ſi febrem acutam pariat, billioſa eſt, & mordax, partique admodum moleſta; & talis etiam ſignificatur, ſi cum doloribus, & febre acutâ alia ſigna mala, & periculoſa appareant, vt vigiliæ, deliria, difficultates ſpirandi, vrinæ tenues, aut confuſæ, & ſimilia, quæ eò periculoſiorē morbum oſtendūt, quò plura ex ijs apparuerint.

Dolores capitis, poſt ſudores criticos euenientes, mortem vt plurimum præſagiunt.

Ceruicis dolores, in principio vel augmento morbi affligentes, mali.

Significant enim humorum copiam in poſteriori parte capitis abundantem, & in ſpinalem medullam, aut illius membranas ex parte diffuſam, quæ à natura diſſolui, aut concoqui nequeat. Sic in *1. epid. ægr.* 2. Silenus ſtatim ab initio cœpit dolere lumbos, & caput habuit grauitas, colli aderat contentio, vigeſimâ interijt. Sic etiam *3. epid. ſect. 3. ægr.* 4. Phreniticus, cui primâ die capitis, & colli granitas aderat cum dolore, quartâ die mortuus eſt. Sic etiam *ægr. 14. eiuſdem ſectionis.* In Cyzico mulieri filias enixæ gemellas, & quæ difficulter pepererat, & non admodum purgata fuerat, primum quidem contigit febris horrida, acuta, capitis, & colli grauitas cum dolore, decimâſeptimâ mortua eſt. Aduertendum tamen eſt, ex hoc ſigno mortem abſolutè non eſſe prædicendam, quia nonnulli cum eo ſolent euadere, vt videre eſt in *1. Ep. ſect. 7. ægr.* 5. Vbi Epicratis vxorem ſecundâ die capitis, & colli, & lumborum dolor affligebat, & multis, grauibuſque ſymptomatis diuexata eſt, vſque ad octuageſimam, in qua perfectè iudicata eſt. Et *ægr. 14. eiuſdem ſectionis*, Melidię, quę decumbebat apud Iunonis templum, incœpit capitis, & colli, & pectoris dolor fortis, cum alijs ſymptomatis, & iudicata eſt perfectè die vndecimâ. Vbi igitur hoc ſignum in morbi principio apparet, poſſumus ex eo morbum grauiſſimum, & valdè periculoſum pronunciare, ex eoque ægrotum aut moriturum, aut periculoſiſſimè laboraturum, vt patet ex Hiſtorijs ſupra citatis eorū, qui euaſerunt, cū grauibus tamē ſymptomatis, & maximo vitæ periculo.

Auris acutus dolor cum febre continuâ, & vehementi grauis eſt.

Periculum enim eſt, ne homo deſipiat, & moriatur, *Hipp. 3. progn.* Cùm ab ipſo Hipp. ſignum hoc fallax cenſeatur, accuratè diſtinguendum eſt. Meatui auditorio vicina eſt dura meninx, ita vt vitium vnius in alterum transferri valeat; ſed ita inter ſe differunt, vt ſi, affecto cerebro, dolor prædicto meatui ſuperueniat, non erit delirij, aut mortis ſignum, ſed vtriuſque præſidium, oſtēdit enim materiam morbificam à partibus interioribus ad exteriores transferri. At ſi dolor in febre acutâ citra cerebri affectionem exoriatur; ſignum eſt, humorem per eam partem in cerebrum irruere, phrenitidem, & inde mortem effecturum, maximè ſi vehemens, ac difficilis fuerit. Moriuntur autem ex tali morbo (vt docet Hipp. *loco citato*) iuniores homines, ſeptimo die, aut citius; ſeniores verò multò tardiùs. Febres enim, & diliria minùs ipſis accidunt, atque adeò aures poſſunt ſuppurari. Verùm his ætatibus recidiuæ accidentes plurimos interimunt: Iuniores autem, antequam auris ſuppuretur, moriuntur: Si autem fluat pus album ex aure iunioris, ſpes eſt, eum ſuperuicturum, ſi aliud etiam optimum ſignum ipſi accidat.

Fauces dolorificæ in acutâ febre periculoſæ, Hipp. in Coacis.

Hic fauciū dolor in febribus malignis, & peſtilentibus ſæpiſſimè contingit, & eſt vnum ex ſignis demonſtratiuis illius affectus, fitque vel ex defluxione tenui, & malignâ, è cerebro in fauces irruente; vel à malignis vaporibus è partibus inferioribus eleuatis, & partes illas vellicantibus.

Dolor affixus pectori cum torpore, peſtiferus: ſuperueniente acutâ febre, crudeliter moriuntur, 2. Prorrhet: text. 36.

Significat enim ſanguinis billioſi copiam in pectus effuſam, quæ & dolorem, & febrem acutam pariat: his ſi torpor, & veluti totius corporis exolutio adiuncta ſit, oſtenditur iam collabi facul-

tatem

tatem animalem cerebro per conſenſum grauiter affecto.

In acutis febribus conuulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum, Aph.66. ſect.4.

Quemadmodum conuulſiones in febribus acutis fiunt à calida, & ſicca intemperie, neruos exſiccante, & diſtendente: Sic etiam in eodem affectu dolores fiunt intra viſcera propter incendij vehementiam, atque ſiccitatem. Et quò fortiores ſunt huiuſmodi dolores, eò impenſiùs cauſæ magnitudinem oſtendunt, atque adeò maius periculum. Fiunt etiam dolores intra viſcera, propter inflammationem, vel eryſipelas, vel fortem obſtructionem, vel abſceſſum. Sed de his non loquitur Hipp. *hoc aphor.* Quanquam non minus ſit in ijs periculum, ſed non habent neceſſariò comitem conuulſionem, & agitur hîc de febribus primarijs, nō de ſymptomaticis, quæ dictos affectus comitari ſolent. Huiuſmodi dolorum exēplū habetur 1. *Epid. ſect.* 1. *Aegr.* 11. Vbi Dromeadæ coniux febre acutà laborans, primâ die cępit dolore circa hypochondrium. Tertià ſuper meridiem ſuperriguit, febris acuta, vrinæ ſimiles, hypochondrij dolor, ſextà verò interijt.

Quæ ex dolore dorſi principia morborum ducuntur, difficilia ſunt. 1. Coac. cap. 12.5.

Nam in febribus plerumque lumborum dolores, atque grauitates fiunt ex pondere peccantis materiæ, illabentis in venam cauam, quæ dorſo, & lumbis adiacet, eâque materià ſuccenſâ, dolores, & ardores lumborum excitantur, qui periculoſum morbum oſtendunt, tum propter materiæ morbificæ copiam, vel acrimoniam, tū etiam propterea, quòd facilis eſt materię morbificę recurſus ab illis locis ad partes principes. Adde quòd calor hepati, & regionibus propter viciniā communicatus varia ſymptomata producat.

Dolores partium ignobilium, in principio apparentes, aut cum alijs malis ſignis, lethales.

Quemadmodum antea dictum eſt, huiuſmodi dolores eſſe ſalutares, cum die critico contingūt, & ſignis concoctionis: propterea quòd ſignificent naturam ſeſe exonerare ad partes ignobiles; ſic contra, ſi in principio contingant, in quo nulla poteſt fieri à natura expulſio ſalutaris, aut etiam alijs temporibus cum alijs malis ſignis, mortis periculum minantur. Sic apud Hipp. 1. *Coac.* 13. Manuum, ac pedum labores terrifici, nec à genuum dolore leuatio vlla ſperabilis. Hæc ſententia confirmatur hiſtoria luculenta, quæ habetur 3. *Epid. ſect.* 3. *Aegr.* 5. In Lariſſa Caluus femur dextrum doluit repentè, eorum autem, quæ adhibebantur nihil iuuabat, perſeuerauit dolor vſque ad tertiam, & quartà extinctus eſt.

Dolores, qui primò à longinqua parte incipientes poſtea ad viſcera aſcendunt, mali.

Oſtendunt enim humores ad nobilia membra transfluere, quod confirmauit Hipp. 3. *progn. Dolores*, inquit, *qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Et 1. Coac. cap. 1.13. *Terrifica etiam eſt doloris à femore ſurſum irruptio*, & 76. *eiuſdem capitis: Doloris acerbitas pauliſper in iugulo fixa, ſi ad ſuperiora vertatur, mortiferum affert malum.*

Dolores ignobilium partiū, qui citò euaneſcūt, atque occultātur ſine cauſa manifeſta, periculoſi.

Sine cauſa manifeſta occultari dicuntur, cùm ſine Medici auxilio, euacuatione, vel abſceſſu ſubitò deſinunt. Vel enim ſignificant mentem ægrotare, quæ dolorem non ſentiat; vel materiæ metaſtaſin ad interiora; vel partis corruptionem, in qua ſenſus perierit. Sic in prædicta Calui hiſtoria, dolor femoris die tertià occultatus eſt, propter metaſtaſin materiæ ad cerebrum; vel etiam propter delirium dolorem non ſentiebat, hæc ſunt verba Hippocratis.

Tertià die femoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis, & turbatio, & multa iactatio: Quartâ circa meridiem extinctus eſt.

In quouis morbo, ſi æger facilè ſurgat, & erigat ſe, ſi de latere in latus facilè conuertatur, ſalutare; ſi contra vix ſeſe commouere poſſit, malum. *Motus.*

Quemadmodum cuiuslibet functionis integritas leuiorem morbum oſtendit; ſic inter animales ea, quæ motum voluntarium ſpectat, ſi parum læſa ſit, bene ſperandum eſt: contrà verò, ſi valde labefactata ſit, vt vix ægri ſeſe commouere valeant, non caret periculo.

Multa corporis iactatio, anxietas, & inquietudo in febre acutâ, mala.

Oſtendit enim humorum feritatem, & turgentiam, qui cum tenues ſint, valdè mobiles, & vehementer in corpore agitentur, fit, vt maximum immineat periculum, ne in partes principes irruant, & pernicioſum aliquem affectum producant. Sic apud *Hipp.* 3. *Epid. ſect.* 2. *Aegr.* 12. Mulier, quæ decumbebat in mendacium foro, ſtatim incipiens ſiticuloſa, anxioſa, ſeptimà ſuperriguit, febris acuta, ſitis, multa iactatio. Octauâ, circa meridiem recaluit, ſiticuloſa, comatoſa, anxioſa, decimâquartà mortua eſt.

Illa demum ratio decumbendi eſt optima, quam vnuſquiſque ſeruat, dum valet bene. Hipp. ibid. 3. Coac. tract. 1.9. *Decubitus.*

Ille autem decubitus ſanorum ſimilis deſcribitur ab eodem *Hipp.* 1. *progn.* his verbis: *Deprehendēdus eſt æger decūbens in latus dextrum, vel ſiniſtrum, brachijs, ceruice, & cruribus paululum reductis, & reliquum corpus molliter iacens.* In hoc enim corporis ſitu omnibus membris quies comparatur, & omnes muſculi relaxantur, tum reſpiratio liberior efficitur, atque ſomnus placidior obtinetur. Si igitur ęger, morbo acuto laborans, talem decubitum obſeruet, ſignum eſt inſigne vegetæ facultatis, quę alacriter, & ſine labore corporis onus portat, & facillimè gubernat.

Grauitas totius corporis, manuum item, ac pedum, peſtifera. Hipp. Coac. tract. 1.3.

Totius corporis grauitas cognoſcitur ex eo, quòd æger in lecto vix ſe cōmouere queat, & ad latera conuertere, & quādo à miniſtris mouetur, plumbeam molem, atque ſarcinam repræſentet. Manuum verò, ac pedū grauitas ex eo facilè apparet, quod ad cibū, potumq; capiendum, aut alia quæuis opera vix manus ægrè attollere, valeat, aut ſi, cum ægrè tolluntur, contremiſcant; vel ſi à Medico ſublatæ ſurſum, deinde demiſſæ lapidis inſtar decidant. Pedum verò grauitas cognoſcitur, quando extenſi, & minimè reflexi ad extremam ſpondā delabuntur. Hæc omnia indicia ſūt maximè debilitatæ, ac penè emoriētis facultatis.

Supinum autem iacere, extenſis cruribus, manibus, & ceruice, malum. Hipp. 3. Coac. tract. 1. 10. & 1. progn. text. 2.

Magnam enim ſignificat facultatis animalis

Digitized by Google

imbecillitatem, quæ non poſſit corpus in alio ſitu continere. Ille autem decubitus ſupra ſpinam tum fit, quando corpus proprio pondere collabitur, vt in moribundis apparet, qui perpetuò ſupini iacere conſueuerunt: idque magis confirmatur ex membrorum extenſione, quæ ab eorum grauitate procedit.

Si ſeipſum æger continere non valens, ſubinde ad pedes delabatur, funeſtum. *Hipp.* lib. 3. Coac. tract. 1. 11.

Significat enim virtutem animalem eſſe propemodum extinctam, vt non poſſit corporis pondus regere, aut ſuſtinere, ſed illud grauitate propria ad inferiora prolabatur.

Si æger, acuto morbo laborans, hiante ore dormiat, funeſtum. Hipp. 1. progn. text. 20. & 3. Coac. tract. 1. 11.

Fit enim oris hiatus, vel propter facultatis, maxillam mouentis, imbecillitatem, & exolutionem; vel propter ingens cordis, & aliarum partium incendium, vnde tam copioſi vapores effunduntur, vt ad continuam eorum excluſionē ægri hiante ore dormire cogantur. Fit autem illud præcipuè in ſomno, quia tunc temporis calor partium interiorum intenditur, vnde maior fuliginum copia eleuatur. Si autem æger non ſolùm in ſomno; ſed etiam in vigilia hiante ore conſiſtat, multò magis funeſtum eſt. Aduerte tamen, quoſdam ex conſuetudine, etiam in ſanitate, hianti ore dormire; quod ſi Medico innoteſcat; nullum inde prognoſticum elicere oportet.

In ventrem cubare, qui non eſt ſolitus ita dormire, malum: Hipp. 2. Prorrh. text. 9. & 3. Coac. tract. 1. 13.

Nam præpoſterus ille decubitus, aut delirium, & errorem mentis; aut grauem aliquam circa ventris ſedes affectionem ſignificat.

Sin autem nudis pedibus, nec adeò calentibus deprehendatur iacens; tum manibus, & ceruice, cruribus item diſiectis inæqualiter, atque nudis, peſtiferum: anxietudinem enim denunciat. Hipp. 3. Coac. tract. 3. 14.

Quando ægri in ſummo exacerbationis febrilis rigore, toto corpore valde incaleſcentes, corpus aut membra denudant ad captandum frigus, nihil eſt ſiniſtri iudicij. At ſi nulla cogente neceſſitate, & corpore ſatis temperato exiſtente, membra denudauerint, & totum corpus hinc inde agitauerint, valde periculoſum eſt. *Alyſmon enim*, inquit Hipp. *ſeu anxietudinem ſignificat*. Illius autem ἀλυσμοῦ duplex omnino cauſa eſt; vna quidem ſtomachi proritatio, atque morſus à feritate humoris cum æſtu; altera autem virtutis oppreſſio à corporis grauitate, vt nulla locatio in ea anxietudine ſit gratioſa. Cauſæ vtriuſq; ſigna ſunt ſyllogiſtica: prioris quidem nauſea, & vomendi appetitus; alterius autem crebra iactatio moræ impatiens ſine nauſea. Attamen præcipua iactationis cauſa eſt virtus languida, & oppreſſa; nudandi verò corporis, febris ardens, & lipyria.

Pernicioſum etiā eſt, peruoluere ſe ad margines lecti, ac primùm pedes excludere, deinde corpus erigere, & niſi cohibeātur vel excidere, vel ſurgere.

Obſcurum enim delirium oſtendit, & adeò funeſtum; vt teſtetur Hollerius in *ſuo ad Coacas prænotiones commentario*, ſe ex hoc ſigno, qui conualuerit, vidiſſe neminem.

Quicunque ægrotantes erecti, & ſedentes manere deſiderant in morbi acuti vigore, & potiſſimum in peripneumonia, periclitantur. Hipp. 3. Coac. tract. 1. aph. 16.

Illud enim vel inſtātem phrenitidem minatur, propter quā ita exiliunt; vel inconditè iactantur, & ſine fructu; vel indicat magnum cordis incendium, quod hoc modo per liberiorem aëris inſpiratum ſedare cupiunt; vel denique magnam partium ſpiritualium oppreſſionē, ab ingenti inflammatione eaſdem occupante, vt ægerrimè reſpiratio exerceri valeat, nec niſi corpore erecto.

Quicunque ægrotantes manus in vanum iactant, feſtucas carpunt, floccos a veſtibus, aut paleas à parietibus auellūt, lecti ſtragula, quaſi ſarcinas colligunt, lethale. Hipp. 1. progn. text. 23.

Sunt enim hæc ſymptomata imaginationis læſæ, & phrenitidis indicia, maximè lethalis. Sic apud eūdem Hipp. 3. *Epid. ſect.* 3. *ægr.* 15. In Thaſo Dealcis vxor à principio contegebatur, & vſque in finem ſemper taciturna, manibus palpabat, euellebat, ſcalpebat, floccos legebat: vigeſimaprima interijt. Sed *dubiū* eſt, quomodo Hipp. ſymptomata lethalia pronunciauerit, cum Gal. 4. *de locis affect. cap.* 2. de ſe ipſo narret, cùm laboraret febre ardente, animaduertiſſe, ſe feſtucas colligere, & floccos euellere, amiciſque præcepiſſe, vt curarent, ne in phrenitidem laberetur, à quo tamen morbo ipſe conualuit. Dicendum eſt, huiuſmodi ſymptomata vel fieri in vera phrenitide, & cerebro eſſentialiter affecto; vel per conſenſum à vaporibus ad cerebrum eleuatis, à quibus paraphrenitis ſolet generari: Si primo modo, lethale eſt; ſi ſecundo, minimè, licet ſit indicium futuri maioris mali.

Quibuſcunque, morbo iam fractis atque extenuatis, tremores accidunt, funeſtum. Hipp. 3. Coac. tract. 2. cap. 4. 63.

Tremor perpetuò fit, docente Gal. *lib. de tremore, rigore, palpitatione, & conuulſione*, à virtutis animalis imbecillitate, quæ vel fit ab oppreſſione, vel ab exſolutione. Quæ ab oppreſſione fit, etiamſi periculum minetur, non tamen lethalis eſt, quia oppreſſio illa, quæ fit ab humorum multitudine, vacuationibus auferri poteſt: At tremores, qui in principio morbi contingunt, ab oppreſſione plerunque fiunt, ideòque non ſemper lethales ſunt, vt patet exemplo Pythionis apud *Hipp.* 3. *Epid.* 3. *ſect.* 1. *Aegr.* 1. qui ab initio morbi tremorem in manibus patiebatur, ab eo tamen liberatus eſt. Cùm verò tremor in morbi progreſſu contingit, ægro iam debili, & extenuato exiſtente, non eſt dubiū quin ab exſolutione procedat: ideoque proximam mortem ſignificat. *Tremor.*

Febrem conuulſioni ſuperuenire melius eſt, quàm febri conuulſionem Aph. 26. ſect. 2. *Conuulſio.*

Conuulſio, ex eodem Hipp. *aut ex repletione, aut ex inanitione fit*. Cùm igitur aliquem ſanum contigerit repente conuelli, huiuſmodi conuulſionem fieri ex repletione eſt neceſſarium, tunc enim nerui replentur frigidis, & glutinoſis humoribus, vnde conuulſionem patiuntur. Hiſce igitur febris ſuperueniens, ſolita eſt magna ex parte calefacere, extenuare, & digerere, atque adeò ſoluere conuulſionem. Si verò in febribus conuulſio contingat, vt plurimum ea fit ab inanitione, & ſiccitate, quæ à febre ardente, & exurente producitur: quod quidem maximum eſt malum ac penè inſanabile, quoniam longum tempus exigitur

Digitized by Google

tur ad ſiccitatem neruorum remouendam; morbi autem acerbitas tempus non expectat, quin citò vires diſſoluit, & exitium affert.

Conuulſiones, quæ in principijs morborum acutorum apparent, minus periculoſæ, quàm quæ in ſtatu contingunt.

Non omnis conuulſio, quæ febribus ſuperuenit, lethalis eſt; ſed interdum minus periculoſa, ſi in principio contingat: tunc enim multitudinem humorum ſignificat, quâ partes neruoſæ contunduntur, ſeu conuelluntur. Et multò etiam minus periculoſa eſſe ſolet, ſi non diu perſeueret: quia à ſtabili cauſa tunc minimè producitur, oſtenditque interdum translationem materiæ morbificæ à genere venoſo in habitum corporis factam, per concuſſionem, & violentam corporis commotionem, quæ in conuulſione fit. Sic apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 3. *ægr.* 11. In Thaſo mulier moroſa, ex mœrore cum occaſione excita degens, euaſit vigil, & cibum auerſans, & ſitibunda erat, & anxioſa: primâ inchoante nocte timores, ſermones multi, ægritudo animi, ſebricula tenuis, manè conuulſiones multæ, obloquebatur, obſcœna dicebat, multi dolores, magni, continui: ſecundâ die per eadem, nihil dormiuit, febris acutior. Tertiâ conuulſiones quidem defecerũt, ſopor autem, & delatio in ſomnum, & rurſum expergefactio; exſilijt, continere ſe non poterat, obloquebatur multa, ſebris acuta, ad noctem verò hanc ſudauit multa calida per totum, ſine febre, dormiuit: omnia intelligebat, iudicata eſt. Circa iudicationem verò muliebria multa deſcẽderũt.

Ex hac hiſtoria colligitur, conuulſionem in principio apparentem fuiſſe ex repletione, non ſolùm Galeni ſententiâ, in *commentario huius loci*, vbi dicit hanc mulierem paſſam eſſe ſuppreſſionem menſium, ſed etiam ex euacuationibus, per quas liberata eſt, nimirum per ſudores copioſos, & vniuerſales, nec non per copioſum menſium profluuium, iuxta hoc commune axioma: *Morbi, qui ex repletione fiunt, inanitione ſanantur.* At verò ſi in ſtatu morbi appareat conuulſio, magis periculoſa eſt; vel enim à ſiccitate fit per febrilem aduſtionem introducta; vel à tranſmutatione humoris morbifici ad partes neruoſas.

Quæ à ſiccitate fiunt, omnino pernicioſæ, & lethales habendæ ſunt; quæ verò à permutatione, ſunt aliquando ſanabiles, vt quæ ex morſibus oris ventriculi proueniunt, & in hyſtericis fęminis, & quæ criticè accidunt. Attamen perpetuò difficiles eſſe ſolent, & valde periculoſæ: vt videre eſt in hiſtorijs, quæ proponuntur apud Hipp. in Epidem. Nam in 1. *Epid. ſect.* 1. *Aegr.* 4. In Thaſo vxor Philini ſebre acutâ laborans, poſt varia ſymptomata, octauâ die ſuperriguit, conuulſiones multæ cum dolore: nonâ conuulſiones, vndecimâ vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam. Circa verò decimamſeptimam exiſtens voce priuata eſt. Vigeſimâ interijt. Item *ægr.* 8. *eiuſdem ſect.* Eraſinus, qui habitabat ad Bootæ torrentem, ex graui morbo quintâ die interijt, circa ſolis occaſum. *Huic* autem, inquit Hipp. *conuulſiones multæ cum ſudore circa mortem contigerunt.* Item *ægr.* 11. *eiuſdem ſect.* Dromeadæ coniux, poſt varia ſymptomata ſextâ die manè ſuperriguit, velociter autem incaluit, ſudauit per totum, extrema frigida, delirauit. Reſpiratio magna, rara, paulò poſt conuulſiones à capite inceperunt, & celeriter interijt.

Denique 3. *Epid. ſect.* 2. *ægr.* 4. In Thaſo Philiſtes ſebre acutiſſimâ laborans, quartâ die conuulſiones paſſus eſt, quintâ manè extinctus eſt.

In febribus acutis conuulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum. Aph. 66. ſect. 4.

Conuulſionem in ſebre acutâ eſſe malum, ſupra oſtenſum eſt in expoſitione *Aph.* 26. *ſect.* 2. At ſi dolores fortes viſcerum ipſi coniungantur, peſſima ſine dubio eſt. Fiunt enim illi dolores, aut ob ingentes in illis partibus inflammationes; aut ob calidam, ſiccamque intemperiem ab ardore febrili impreſſam, quæ maxima eſſe debet, vt tam inſignes dolores poſſit concitare, atque adeò interitum ægro minari: vt videre eſt in hiſtorijs ſupra propoſitis vxoris Philini, Eraſmi, & Dromeadæ coniugis; illi enim ægrotantes non ſolùm conuulſiones, ſed etiam hypochondriorum dolores patiebantur, & de medio ſublati ſunt.

Quæ in phreniticis conuulſiones fiunt, proximum exitium ſignificant.

Gal. 12. *meth. cap. vlt.* ſe nullum horum cõuulſorum ſanatum vidiſſe teſtatur, neq; alium quempiam narrãtem idipſum audiuiſſe. Etenim ab inflammatione cerebri, ſiccatis neruis, huiuſmodi conuulſio exoritur, quæ idcircò incurabilis eſt.

In pueris conuulſiones minus periculoſæ, quàm in adultis.

Quia, vt refert Gal. *comm. in* 3. *Aphoriſm.* pueri magis abundant crudis humoribus, à quibus fit conuulſio à repletione, quæ minùs periculoſa eſt illa, quę fit ab inanitione, quâ adultiores frequẽter laborant: tũ quia pueri infirmas habẽt partes neruoſas; ideòq; à leuiori cauſa cõuulſione afficiũtur.

Quicunq; tetano corripiuntur, quatuor diebus pereunt: ſi verò hos effugerint, ſani fiunt. Aph. 6. ſect. 5.

Tetanus fit ex emproſthotono, id eſt, ad anteriora tenſione, & opiſthotono, id eſt, tenſione ad poſteriora. In eo enim fit muſculorum antagoniſtarum æqualis conuulſio, quæ ideo naturam tàm vehementer affligit, vt eos labores diu tolerare nequeat, præcipuè quando totum corpus, & maximè ceruix obriguit. Tunc enim præter dolores acerbiſſimos, quibus vires citiſſimè diſſoluuntur, diaphragma etiam per conſenſum afficitur: quãdoquidem à quartâ vertebrá ceruicis producuntur nerui ad diaphragma, ſicque ceruice conuulſionem patiente, reſpiratio impeditur, & ſuffocati moriuntur intra quatuor dies. Si verò hos effugerint, miteſcente morbo, & diſſoluto per iudicationem, quæ quarto die contingit in morbis extremè peracutis, à graui illo morbo liberãtur.

Conuulſio ex vulnere lethalis eſt. Aph. 2. ſect. 5.

Conuulſio vulneri ſuccedit propter quatuor cauſas. *Primò*, quando vulnus in magnas incidit venas, & arterias, & ſequitur magna hæmorrhagia, à qua conuulſio, & animi deliquium; ſed ab hac conuulſione, & ſyncope non moriuntur. *Secundò*, quando vulnus infligitur in neruoſum genus, cuius vulneris ratione ſequitur conuulſio partium neruoſarũ, qui dicitur ſpaſmus. *Tertiò*, quando in vulnere fit inflammatio, quæ ſi ad neruos extendatur, fit conuulſio. *Quartò*, quando non bene purgatur vlcus, aut cùm ante tempus clauditur, aut vulneris orificium nimis anguſtum eſt, vt in puncturâ nerui; tũc enim ſanies acris re-

tenta vellicat neruos,& cõuulſionem excitat. Lethalis autẽ eſt hæc cõuulſio,quia cerebrũ in conſẽſum trahitur,neruis vehemẽter affectis, & quia putris ſanies, in vulnere retenta, interdum tranſmittitur in partes nobiles. Lethalis etiam eſt hæc conuulſio,inquit Gal. *in comm huius aph.* non tãquam ex neceſſitate,ac ſemper mortem afferens, ſed tanquam admodum crebrò.Quod ipſe Hipp. agnouiſſe viſus eſt, qui in *Coacis prænotionibus* eandem ſententiam proponens, loco θανάσιμον, ſcripſit κακόν. Confer: Sennert. de Vulner.lethal.

A copioſo ſanguinis fluxu conuulſio, aut ſingultus, malum. Aph.3.ſect.5.

Conuulſio ad immodicam ſanguinis euacuationem ſequitur,vel quòd venæ, & arteriæ commoderatâ ſanguinis,quem continent,proportione deſtitutæ depleantur,depletę contrahantur,& contractæ contrahant neruos:vel quòd venæ exhauſtæ à vicinis partibus trahunt, & velut mutuũ beneficium repoſcunt, indeque exſiccatæ longâ profuſione ſanguinis à neruis alimentum repetunt:quo fit,vt nerui ſiccati,ac contracti ad ſuum principium, quaſi ſuppetias petentes, conuellantur. Vel quia venæ, & arteriæ immodicè exhauſtæ totum ſpiritum, nedum ſanguinem ab extremis partibus intrò rapiũt, vnde refrigeratio neruis ſubitò accidit,ac proinde conuulſio extemporanea eſt,non diuturna,non à cauſâ præter naturam, ſed potius orta ab agente naturâ, & noxam ex inanitione depellente: ideòque ſupra dictum eſt,conuulſionẽ ex hæmorrhagia non eſſe perpetuò lethalem,quãuis tamen periculoſa ſit,cũ nulla cõuulſio ab inanitione facta careat periculo.

Super purgationi conuulſio, aut ſingultus ſuperueniens,malum. Aph.4.ſect.5.

In ſuperpurgatione humores non ſolùm inutiles,ſed etiam vtiles vacuantur, ideòque conuulſio, quæ illi ſuperuenit, ab inanitione eſt; atque adeò periculoſa. Ita *Aph.1.eiuſdem ſect.Conuulſio ab helleboro lethalis eſt*, propter nimiam purgationem,quæ aſſumpto helleboro ſuccedit.

Ex vigilijs conuulſio, & deſipientia, malum. Aph.18.ſect.7.

Vigiliæ, inquit Gal. *in comm.* ex ijs ſunt, quæ maximè euacuant,& exſiccant; atque adeò conuulſionem ex ſiccitate faciunt: ac præterea,quia in lõgis vigilijs bilioſior redditur ſanguis, & per conſequens aptior ſtimulãdis partibus neruoſis.

Rigor. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt,quotidie febres ſoluuntur.* Aph.63.ſect.4.

Non ſolum in quotidianis,ſed etiam in tertianis,& quartanis circuitibus verum eſt,febres ſolui præcedente rigore; indeque colligitur, rigores febrium intermittentium carere periculo, & non eſſe pertimeſcendos.

Rigores in febribus continuis ſuperuenientes die critico,cum præcedentibus coctionis ſignis, & inſigni euacuatione ſubſequente, ſalutares.

Bonæ euacuationes, eiuſmodi rigores ſubſequentes,ſunt ſudores copioſi,aut vomitiones,aut deiectiones, aut hæmorrhagiæ, ex quibus febres aut prorſus tolluntur, aut maximè minuuntur. De quibus Hipp. *Aph.58. ſect.4. A febre ardente habito,rigore ſuperueniente, fit ſolutio.* Quod ita intelligendum eſt,ſi nimirum cum prædictis conditionibus contingat. Ita apud Hipp. 3. *Epid. ſect.2.Aegr.5.* Charionem,qui decumbebat apud Demenetum,ex potione febris magna corripuit: tertiâ die febris acuta, capitis tremor, maximè verò labij inferioris, paulo poſt autem rigor, conuulſiones,in omnibus delirauit, nocte moleſtè. Quartâ quietè,modicum dormiuit,obloquebatur. Quintâ laborioſè, omnia exacerbata, ſunt,delirium,nocte moleſtè,non dormiuit, Sextâ per eadem. Septimâ,ſupperriguit,febris acuta, ſudauit per totum, iudicatus eſt, Huic vſque in finem ab aluo deiectiones bilioſæ, paucæ,ſinceræ, vrinæ tenues,boni coloris,enæorema nebuloſum habentes. Circa octauam minxit meliùs, magis colorata,habentia ſedimentum album,exiguum: mente conſtabat ſine febre,intermiſit. Circa verò decimamquartam febris acuta, ſudauit: Decimâſextâ vomuit bilioſa, flaua ſubcopioſa. Decimâſeptimâ ſuperriguit, febris acuta,ſudauit, ſine febre,iudicatus eſt. Vrinæ poſt recidiuam,& criſin melioris caloris,ſedimentum habentes,neque delirauit in recidiuâ. Decimaoctauâ calefactus eſt parum, ſitiuit, vrinæ tenues, enæorema nebuloſum,parum mente motus eſt. Circa decimamnonam ſine febre, collum doloroſè habebat,in vrinis ſedimentum, perfectè iudicatus eſt vigeſimâ. In hoc ægrotante rigor primum accidit die tertiâ ſine fructu: tum quia illa dies rarò decretoria eſt, tum quia nulla tunc apparebant ſigna concoctionis, neque vlla ſequuta eſt excretio: atque ita omnes conditiones boni rigoris ſupra propoſitæ defecerunt. At qui ſeptimo die contigit rigor, fuit ſalutaris, quia die critico apparuit, & præcedentibus coctionis ſignis: vrinæ enim erant quidem tenues, ſed boni coloris, enæorema nebuloſum habentes; & cum euacuatione copioſa, ſudauit enim per totum; ideò die octaua,quæ criſin conſequuta eſt, fuit ſine febre: attamen morbus non omninò ſublatus eſt, ſed valdè imminutus: Diximus enim ſupra, per huiuſmodi rigores febres vel auferri, vel maximè imminui: & non ſublatâ ex toto causâ morbificâ per dictum ſudorem, contigit recidiua, quam rigor denuò ſubſequutus eſt die decimâſeptimâ, dictis conditionibus ſtipatus, nimirum ſudoribus,& vrinis concoctis,ideò febris expers iterum euaſit, & vigeſima die perfectè iudicatus eſt. In hac etiam hiſtoriâ aduertendum eſt, quod notatur ab Hippocrate in vtroque rigore, qui ſeptimo, & decimoſeptimo die contigit, febrem incanduiſſe: dicit enim vtrobique, *ſuperriguit,febris acuta;* quandoquidem in omni rigore critico quantò magis corpus incaleſcit, tantò melius perfectiuſque iudicium ſequitur; oſtendit enim naturam eſſe robuſtam,ac potenter inſurgere ad materiæ morbificæ excluſionem.

Rigores,à quibus corpora minimè, aut parum incaleſcunt, mali.

Naturam enim prælanguidam ſignificant, & aduerſus cauſam morbificam inſurgere nequeũtem;vnde Hipp. *in 1.prorrhet. A rigore refrigeratio non recaleſcens, malum.* Id enim, vt ſcribit Gal. *in comment.* caloris extinctionem ſignificat. Quod idem Hipp. obſeruauit in 3. *Epid. ſect. 2. Aegr. 12.* vbi mulier, quæ decumbebat in mendacium foro,die ſeptimâ ſupperriguit,febris acuta, ſitis multa, iactatio, circa veſperam ſudauit per totum frigida; refrigeratio extremorum, non amplius recaleſcebat; & rurſum ad noctem ſuperriguit, extrema non recaleſcebant. Decimaquartâ mortua eſt.

Si

Si rigori, aut horrori die critico venienti, coma ſuperueniat, mors expectanda.

Rigores, qui die critico non contingunt, aut quos nulla vel mala ſequitur euacuatio, pernicioſi.

Sic in prædicta muliere, quæ in mendacium foro habitabat, rigor ſæpè apparuit; vel diebus non criticis ſine vlla excretione, vel cum frigido ſudore, quæ mala eſt euacuatio. Sic enim *hiſtoria vndecima ſect.1 lib.1.Epid.* Dromeade vxor tertia die ſuperriguit cum ſudore vniuerſali, ſed frigido. Sextà iterum ſuperriguit cum ſudore vniuerſali, quem tamen ſequuta ſunt extremorum frigiditas, delirium, conuulſiones: & eàdem die interijt, quia ille rigor die critico non contigit, ſed ſexto, qui tyrannus appellatur à Gal. vt meritò dixerit Hipp. *Aph.29.ſect.4. Quibus febricitantibus ſexto die rigores fiunt, difficile iudicium ſequitur. Obyci* tamen poteſt, Lariſſæam virginem, cuius hiſtoria deſcribitur in *3. Epid. ſect.3. Aegr.*12.die ſextâ, ad veniente rigore, quem copioſa hæmorrhagia, & ſudor vniuerſalis calidus exceperunt, perfectè fuiſſe indicatam. Cui *reſpondendum* eſt cum Gal. *in commentar.* hoc eſſe ex miris exēplis, quibus obſeruauit Hippoc. diebus in paribus fieri interdum iudicationes; quod quidem tàm raró contingit, vt communem bonarũ criſium regulam infringere non debeat. Adde quòd menſtrua, tum primùm ei profluentia, ſolutionem morbi quàm plurimùm adiuuarunt.

Si rigor incidat, febre non intermittente, ægro iam debili, lethale eſt. Aph.46.ſect.4.

Gal. *in comment.* dicit, non idem eſſe, ſi quis dixerit, ſi inciderit, & ſi incidat: verbum enim *inciderit*, vnum ſignificat rigoris inſultum, *incidat* verò plures. Semel igitur rigore incidente, nunc bonum, nunc malum eſſe poteſt, vt ex præcedentibus theorematis apparet; ſæpius verò fieri rigorem, febre non deficiente, cùm alioqui bonum non ſit, in virium imbecillitate eſt pernicioſius. Nam ſi aliqua euacuatio rigorem ſubſequatur, quæ nullam faciat intermiſſionem, propter vtrũque diſſolui hominem par eſt, tum quia vis imbecillis ferre non poteſt rigoris agitationem, tum quia ab euacuatione diſſoluitur. Si verò ſolus accidat rigor, nulla euacuatione ſubſequente; vtroque modo caſus caret bonitate: nam tanquam mala cauſa vires hominis tentat, & malum ſignum erit, illarum indicans imbecillitatem, quæ ſolitæ erant noxios humores in rigoribus euacuare, nunc verò hoc non poſſunt efficere.

Rigores in morbo diuturno ſæpè aduenientes, vel potius horrores ſine ordine, & typo, ſuppurationem internam ſæpe ſignificant. Hipp. in Coac. *Vel ſignificare poſſunt humorum prauorum copiam, a quibus vapores acres excitari ſolent. Vid. Hipp.*1.Coac.10.13.16.

Horrores, qui in principio febrium acutarum frequenter apparent, mali.

Maximam enim humorum prauitatem oſtendunt, partes ſenſiles vellicantem; & naturæ infirmitatē, humores mouere fruſtra tentantis. Huiuſmodi horrores apparere ſolent plerunque in principijs febrium malignarum, & peſtilentium.

*Crebri ex lumbis horrores cum cita caloris viciſſitudine, calamitoſi: nam acerbiſſima vrinæ ſuppreſſio denunciatur, atque his inſudare, peſtiferum.*1.Coac.8.

Significat enim inflammationem ſpinalis medullæ, aut membranarum eius, quæ partes vi caloris præternaturalis exardent, narini autem caloris paupertate refrigerantur, quemadmodum fit in repentina, & frequenti partium extremarum in vtrumque mutatione: In empyemate etiam hoc non raró contingit. Succedit verò vrinæ ſuppreſſio, quia à frequenti rigore calor veſicæ natiuus extinguitur, atque ita virtus illius expultrix labefactatur, & ſenſus irritationis adimitur.

A ſudore horror non bonum. Aph.4.ſect.7.

Iudicatoria, quæ non iudicant, mala ſunt. Sic ſudor die critico erumpens, ſi ægrum non iuuerit, ſed inde horror ſequutus ſit, malum eſt ſignũ. Significat enim, vel humores tantùm vtiles vacuatos eſſe per ſudores, & inutiles, ac noxios intus manere; vel portionem tantùm huiuſmodi prauorum humorum per ſudorem eſſe vacuatã; reliquum verò intrò recurrere, ac partes ſenſiles vellicare, horroremque efficere. Indicatur itaque vel naturam eſſe debilem, quę non poſſit materiam morbificam excutere, vel humores eſſe contumaces, qui naturæ conatum eludant.

Sternutatio.

Obſeruatum eſt, ſi ægrotans vir ſemel dũtaxat ſternutet, quòd is morbi ferocià ſuccubiturus ſit; ſi verò bis ſternutet, profligato morbo, reuaiiturus. Contra in fœminis, ſi quæ grauiter habens bis ſternuat; funeſtum, & exitiale; ſi ſemel ſternuat, ſalubre ſignum exiſtit. Foreſt.obſeru.487.

*Coryzas, & ſternutamenta in morbis pulmonum præceſſiſſe, vel ſubſequi, malum. In alijs verò morbis etiam exitialibus, & ſternutamenta ſpem ſolutionis adferunt. Hipp.*2.prognoſt.cap.16.

In phthiſi, pleuritide, & peripneumonia, ex concuſſione iſta ſternutantis cerebri, lacerantur, & violenter diuelluntur partes thoracicæ, vnde inflammatio valde augetur, & nulla propterea fit materiæ morbificæ vacuatio. In alijs verò morbis cauſa morbifica poteſt diſſipari, & excuti vi naturæ, aduerſus eam motu illo violento inſurgentis; ideòque ſternutamentum ſignificat naturam iam vires reſumere, & ad expellendum excitari, vnde conualeſcentiæ initium coniectari licet. Gal. *in comment. huius loci*, ſternutationem ſine rheumate in declinatione, vel poſtquam præceſſit ægritudo, ſemper eſſe bonum ſignum, etſi ægritudo ſit periculoſa, affirmat.

Mulieri, quæ hiſtericis tenetur paſſionibus, aut difficulter parit, ſuperueniens ſternutatio, bonum. Aphor. 35.

Sternutamētum in hyſtericis ſuffocationibus, partu difficili, & ſecundinis retentis, conuenientiſſimum eſt, vt ſignum, & vt cauſa. Vt ſignũ, quia naturã oſtendit propriarum meminiſſe motionũ, & quæ prius torpebat, excitari, & reuiuiſcere, quandoquidem aliquam eijcit ſuperfluitatem. Vt cauſa, quia vehementiore concuſſu, atq; feruore partim quidem naturam excitat, partim verò excernit, quę partibus corporis infixa adhærent.

Actiones vitales. Reſpiratio.

*Bona, & facilis reſpiratio maximam habet vim ad ſalutem in morbis acutis. Hipp.*1.progn.

Nam, vt docet Gal. *in comment.* bona reſpiratio thoracem, cor, pulmones, pleuram, diaphragma, & denique omnes partes reſpirationi inſeruientes bene valere ſignificat. Ijs autem bene valentibus, nullũ ex morbo acuto debet timeri periculum, niſi ille malignus ſit, & peſtilens. Febres

enim huiuſmodi ita ſæpe per inſidias corpus aggrediuntur, vt nulla in reſpiratione læſio appareat, quamvis in progreſſu lethaliter afficiant.

Vbi in febre non intermittente difficultas ſpirandi, & delirium acciderit, lethale. Aph. 50. ſect. 4.

Quia duo vitæ principia, ſcilicet, Cor, & cerebrum vehementer læſa ſunt, & ad interitum conſentiunt. Vtraque autem paſſio, nimirum delirium, & difficultas ſpirandi diu durare debent, vt lethalia dici poſſint: nã in perturbatione critica vtrumque ſalutariter interdum contingit.

Reſpiratio magna, & rara cum febre acutâ, peſſima eſt.

Delirium enim vel præſens, vel imminens oſtendit. Mens ſiquidem valde occupata à multitudine ſpecierum, quæ in delirio repræſentantur, facultatem muſculos thoracis mouentem aliò auertit, ita vt non fiat reſpiratio, niſi maximâ cogente neceſſitate, vnde rara efficitur, ſed raritas illa magnitudine compenſatur. Eadem etiam ratione melancholici, & amantes habent non rarò huiuſmodi reſpirationem magnam, & raram, quia in profundis cogitationibus defixi, obliuiſcuntur reſpirare. Huius autem reſpirationis magnæ, & raræ periculum, in morbis acutis, colligere licet ex Hippoc. 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 2. Vbi Silenus, qui vndecimâ die interijt, habebat à principio, & per totum ſpiritum magnum, & rarum. Item *Ægr.* 11. *eiuſdem ſect.* Dromeadę coniux primâ die circa hypochõdrium anxioſa, horrida, inquieta, & ſequentibus non dormiuit, ſpiratio rara, magna, ſtatim retracta. Sextà manè ſuperriguit, velociter autem incaluit, ſudauit per totum, extrema frigida, delirauit, reſpiratio magna, rara. Paulò poſt conuulſiones à capite incęperunt, & celeriter interijt.

Magna, & frequens reſpiratio periculoſa.

Magnum enim incendium ſignificat, & putredinem, cordi, partibuſq; vicinis proximam, quæ multa indigens ventilatione, magnam, & frequentem reſpirationem efficit.

Parua, & frequens reſpiratio periculoſa.

Significat enim, teſte Hipp. *in Epidemijs*, organi alicuius dolorem, quòd animalis facultas, dolori prouidens, nolit partes illas, quæ ſunt ſuprà ſeptum tranſuerſum, & reſpirationi inſeruiunt, plurimùm dilatare, quo minùs doleant, ac motu violentur. Ideò paruam efficit reſpirationem. Sed quia parua illa reſpiratio non ſufficit incendio intus concepto ventilando, natura idcircò compenſare cogitur, quod à magnitudine detrahit. Ille autem dolor, talem reſpirationem efficiens, producitur ab inflammatione, abſceſſu, vlcere; vel è copioſis, crudiſque humoribus, quæ omnia periculum minantur.

In febribus ſpiritus offendens, malum. Conuulſionem enim ſignificat. Aph. 68. ſect. 4.

Per ſpiritum offendentem intelligit reſpirationem interruptam, ſeu interciſam, quæ in medio ſui ſubſiſtit. Idque poteſt contingere tum in inſpiratione, & vocatur ab Hippoc. duplex intrò reuocatio, veluti ſuper inſpiratio, vt frequenter pueris plorantibus contingit: tum in exſpiratione, ſed rariùs, & vocatur ab Hipp. ſpiritus offendens, cùm ad exteriora fertur. De vtroque intelligendus eſt hic aphoriſmus, quòd ſcilicet in febribus conuulſionem ſignificet; quòd nimirum muſculi, ac nerui, iam conuulſioni parati, ita moueant thoracem; qui diſpoſitione inſuper auctâ, & plures occupante partes, manifeſta conuulſio hominem apprehendit.

In acutis paſſionibus, quæ cum febre fiunt luctuoſa ſuſpiria, mala. Aph. 54. ſect. 6.

Hic aphoriſmus ſuperiori ſimilis eſt in eo; quòd per ſuſpiria intelligenda ſit illa reſpiratio interrupta, & reduplicata, quæ ſupra fuit expoſita: Nunc verò peior, & lethalis vt plurimum efficitur huiuſmodi reſpiratio, quando luctuoſa eſt, id eſt, cum luctu, & gemitu quodam editur. Significat enim quandam doloroſam diſpoſitionem; vel potiùs humoris atrabilarij copiam, qui, mœrorem quendam inducens, huiuſmodi etiam luctum, nolentibus ægris, exprimere ſolet.

Nocturna diſpnæa in chronico morbo hydropem minatur. Plater.

Reſpiratio, quæ maximè naribus editur, in qua pinnæ narium moueri videntur, exitioſa.

Significat enim omnimodam virium infirmitatem. Nam progreſſo iam morbo, & non ſufficiente ad reſpirationem diaphragmate, veniunt in ſubſidium muſculi intercoſtales, ac ſi ne hi quidem ſuffecerint vſui, cartilagines illæ à naturâ diducuntur, plus aëris attrahere conante: ſed fruſtrà fit ille conatus, haud ſecus quàm hiare, vt in morientibus fit.

Frigida ſpiratio in morbis acutis proximam mortem ſignificat.

Oſtendit enim caloris innati extinctionem, & humidi primigenij conſumptionem ab vrente calore.

Pulſus magnus, vehemens, & æqualis in quouis morbo ſalutaris eſſe conſueuit.

Significat enim facultatis vitalis robur, à qua reliquæ fulciuntur, vt cauſa morbifica facilè deuinci queat.

Pulſus inconſtans, inæqualis, & languidus, peſſimum euentum prænunciat. *Pulſus.*

Significat enim magnam prauorum humorum copiam, quæ naturam valde conturbet, vnde illa inconſtantia, & inæqualitas in pulſu. Quòd ſi virium infirmitas adſit, quæ ex languido pulſu colligitur, non poterit graue illud onus excutere.

Pulſus minutus, & frequens, qualis eſt formicans, aut μείουρος, *lethalis.*

Vires enim paulatim deficere, & in proximam ruinam delabi ſignificant.

Pulſus intermittens, ſeu intercidens, pernicioſus.

Gal. 2. *de præſag. ex pulſibus* dicit, cum pulſu intermittente multos ſenes, et pueros euadere. Iuuenem verò ab eo incolumen ſe vidiſſe neminem. Et ratio huius rei eſt; quia in Iuuenibus maximum à ſtatu ſalubri receſſum declarat; illi enim ob validum virium robur non niſi à fortiſſimâ cauſâ in tales affectus incidunt, quæ difficile ſuperari queat, imò potius ægrotãtem obruat. At ſenes, et pueri ob inualidum robur à leuiori cauſâ magis efficiuntur, quæ tamen faciliùs eliminari queat. Experientia tamen Gal. ſententiæ refragari videtur, cum nullus ferè Medicorum reperiatur, qui non viderit etiam iuuenes nonnullos cum pulſu intermittente liberatos. Vt autem Galen. authoritas defendatur, dicimus, pulſum intermittentem dupliciter fieri, vel cum æqualiter intermittit, vt ſcilicet inter duas intermiſſio-

miſſiones idem perpetuò ſit pulſationum numerus, & ille pulſus intermittens eſt perpetuò lethalis: de quo Gal. ſententia intelligenda eſt. Vel cùm intermittit inæqualiter, & tunc ægri poſſunt liberari. Pulſus intermittens æqualiter ſignificat conſtantiam cauſæ morbificæ, eiuſque victoriam ſupra naturam.

In febribus pulſus ſanorum pulſibus ſimiles, periculoſi.

Nam febrem malignam, & peſtilentem ſignificant, in qua ſæpiſſimè ſolent contingere, vt præter experientiam docuit Gal. 3. *de præſag. ex pulſib.* & tales pulſus fieri vult, quòd in huiuſmodi febribus præcipuè malignioribus, vel cordis ſubſtantia calidior fiat, humores autem contenti frigidiores, vel contrà cordis ſubſtantia frigidior ſit, humores autem calidiores, ex quibus contrarietatibus quædam veluti ſymmetria in pulſu exſurgit. Vel certè dicamus, in principio potiſſimum febris malignæ, & peſtilentis pulſus ferè connaturales apparere; quia cor magis afficitur à veneno, quàm à calida intemperie, quæ ſolet efficere inſignes illas in pulſibus mutationes: cùm tamen io progreſſu morbi pulſus frequens, paruus, debilis, ac diuerſus apparere ſoleat. Vide Horſtium in obſeruat. de peſte.

COROLLARIVM.

Reliqua repetantur ex Galen. luculentiſſimè conſcripta io *lib. de præſagitione ex pulſibus.* ſufficiat hic præcipuas, & in praxi frequentiores pulſuum differentias annotaſſe.

Actio naturales. Fames

Bona, & laudabilis in morbis appetentia, ſalutaris.

Illa appetentia bona, & laudabilis cenſenda eſt, quæ ad bene valentium appetentiam accedit, eique maximè eſt ſimilis, quæ quidem optima eſt iuxta ſententiam Hipp. *aph. 3. ſect. 2. In quouis morbo mente conſtare, & benè ſe habere ad ea, quæ offeruntur, bonum.* Hinc euim facultatem naturalem, & partes illi ſeruientes, ac præcipuè ventriculum bene valere, colligitur.

Deiecta omninò in morbis appetentia valdè periculoſa.

Magnam enim à ſtatu naturali peruerſionem ſignificat, oriturque, vt docet Gal. *in comment. in 3. Epid.* aut à prauis, maligniſque humoribus, ventriculi orificium occupantibus; aut ab ipſius facultatis extinctione, cuius munus erat alimenti indigentiam ſentire, idque conſequenter appetere. Sic Hipp. *in 1. Epid.* de tabidis in epidemica conſtitutione mortuis ait: *Cibos quoſuis perpetuò faſtidiebant, non ſitiebant.* Sic etiam Gal. *in comment. in 3. Epid.* multos ſe vidiſse affirmat in quadam peſtilenti conſtitutione, qui nihil quicquam ciborum aſſumebant, & de medio tollebantur: quidam tamen; vt ipſe ait, fortiores quippe, qui vim ſibi ipſis afferentes cibum oblatum aſſumpſerunt, ſuperſtites fuerunt. Ita apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 2. Hermocrates, qui die 27. mortuus eſt, cibum auerſabatur toto morbi tempore, & vltimis diebus ne deguſtare quidem poterat. Et *ſect.* 5. *einſdem lib. Ægr.* 6. Euryanactis filia abhorrebat omnes cibos toto tempore, neque appetebat quicquam, ſine ſiti, neque aliquid bibebat effatu dignum; ex quo morbo interijt poſt diem duodecimam.

In morbo diuturno faſtidium cibi, & deiectiones ſinceræ, malum, Hipp. Aph. 6. ſect. 7.

Cibi faſtidiom per ſe ipſum prauum eſt ſignum in morbis diuturnis: (nam in ijs, qui à talibus morbis ſunt euaſuri, cootrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia,) ſed deiectiones ſinceræ ijs ſuperuenientes deterius multò præſagium efficiunt; quandoquidem per ſinceras deiectiones intelligit Hippocrates impermixtas aquoſæ humiditati, quando ſolus humor ſuo ſero deſtitutus eijcitur, ſiue is biliosus ſit, ſiue melancbolicus: nam deiectiones huiuſmodi exuſtam eſſe omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonſtrant.

In longis difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum: & cum febre peius. Aphor. 3. ſect. 6.

Dyſenteria fit ab humoribus acribus inteſtina exulcerantibus, primùm quidem ſummâ ſuperficie abrasâ; progreſſu autem temporis profundiora omninò habent, & putrida vlcera, quo maxime tempore etiam ventriculus, ipſis compatiens, non bene concoquit: quâ offenſione, magis ac magis ad ſuperiora perueniente, quando os ventriculi vnà afficitur, tum ægrotantes cibi faſtidio laborant. Sunt quidem & ab initio nonquam cibum faſtidientes propter malos humores fluentes ab hepate, à quibus abraduntur inteſtina, præſertim cum huiuſmodi humores biliosam naturam obtinent: nam pars eorum ſuperflua ad os ventriculi effertur. In longis verò difficultatibus inteſtinorum, cum hic caſus euenerit, mortem quandam ipſi adueniſſe ventriculo compatiendi ratione, ſignificat, in qua omninò interijt appetentia, opus ad vitam neceſſarium. Si verò vnà cum inappetentia febris aduenìat difficultati inteſtinorum, duorũ alterũ eſt, vel putredo aliqua circa vlcera, vel magna inflammatio, quorum vtrumq; admodũ eſt exitioſum.

Fames intenſa, ac bulimia in morbis, mala.

Vel enim appetitus ille deprauatus ſequitur euacuationes inſignes, quas fruſtrà magnis illis repletionibus reſarcire conatur: vel acrimoniam caloris immenſi, velut fornacis, quæ omnia alimenta ſubitò abſumit, & quaſi in fauillas conuertit, vt in multis hecticis macilentis videre eſt; in quibus etiam ſæpe contingit hæc bulimia, propter inſignes obſtructiones venarum meſaraicarum, quæ impediunt chyli commeatum ad hepar, vnde nulla, vel perexigua fieri poteſt nutritio, quandoquidem illa chyloſa materia, cum non poſſit præterfluere ad hepar, in inteſtinis corrumpitur, & per aluum excernitur, vnde fit, vt hectici huiuſmodi perpetuò, & immedicabili alui fluxu teneantur. Ideò partes ſuo genio defraudatæ perpetuò trahunt alimentum ab hepate, hepar verò à ventriculo, ex qua tractione fit continuò in ventriculo, & præcipuè in orificio illius ſuperiori illa diuulſio, quam fames neceſſariò conſequitur. Vel etiam appetitus ille intenſus dependet ab humoribus acidis, ventriculi orificio affixis, qui perpetuò vellicant illam partem exquiſitiori ſenſu præditam. Hæc igitur fames immenſa, vt eſt rara, & portentoſa in morbis; ſic nihil boni indicare poteſt, vt eſt *Aphor. 4. ſect. 2. Non ſatietas, non fames, non aliud quicquam, quod modum naturæ exceſſerit, bonum.* Nam perpetuò nimia illa ciborum ingeſtio cauſa

exiſtit peſſimorum excrementorum, quę in ægrotantibus colliguntur, vt eſt *Aph.* 17. *ſect.* 2. *vbi cibus præternaturam ingreſſus eſt, hic morbum facit.* Et vt habetur *Aphor.* 8. *& 11. ſect.* 2. *Comedentes, & nihil proficientes, malo ſunt loco.*

Deprauata appetentia, quæ pica, ſeu malacia dicitur, in morbis chronicis mala.

Huiuſmodi appetitus, qui ad abſurda aut aliena fertur, grauidis familiaris eſt ob ſuppreſſionem menſium, quæ prauorum excrementorum multitudinem colligit, eorumque refluxum ad ventriculum parit; & in his non eſt valdè periculoſus, quia partu omnia illa recrementa expurgantur. At in morbis chronicis peſſimus habetur, tam ratione cauſæ, quàm ſigni; dum enim ſe ingurgitant cacochymis iſtis cibis, cauſæ morbificæ multiplicantur, & denotat eucrſionem temperamenti partium, & humorum, propter quam ſimilia illis expetere ſolent. Sapienter itaque dixit Hippocrates, *aph.* 38. *ſect.* 2. paulò quidem deteriorem cibum, valdè expetitum, ægro quandoque concedendum, ſed cum ea moderatione, vt non poſſit ratione quantitatis, aut qualitatis grauiorem illi noxam afferre.

Sitis præter rationem ſoluta in morbis acutis, malum. Hipp. 1. prorrh.

Si enim non ſit cauſa aliqua ſitim ſedans, vt fluxio pituitoſa à capite, quæ vẽtriculum irriget: vel caloris natiui extinctionem ſignificat, vel errorem mentis. Non minus enim ijs, qui ſitiunt, & ſitim non ſentiunt, qui dolent, & dolorem non ſentiunt, mens ægrotare ſolet. Hoc theorema confirmatur hiſtorijs ſupra propoſitis in deiectæ appetentiæ explicatione.

Sitis. *Sitis inexhauſta, quæ nullo potu expleri poteſt, mala.*

Summam enim iudicat diſcraſiam, & intenſiſſimum partium internarum incendium, aut humidi primigenij conſumptionem. Sic apud Hipp. *in* 2. *Epid. Ægr.* 1. Philiſcus inter alia ſymptomata valde ſiticuloſus erat, & ſexta die obijt. Ita & 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 3. Pythion toto morbi decurſu ingenti ſiti torquebatur, & decimà die interijt.

Deprauata admodum ſitis, quæ circa liquores abſurdos, & potui minimè idoneos verſatur, mala.

Nonnulli ægrotantes reperiuntur, qui neque aqua, neque ſyrupo, aut vino diluto, vel ſimili liquore conſueto recreantur, ſed alienam potionem expetunt, quæ parum naturæ, & morbo conſentanea eſt V. g. qui acetum, aut ſuccum limonum, aut aquam vitæ, aut alium quempiam liquorem potui parum idoneum bibere deſiderant. At qui ita affecti ſunt, in magno verſantur vitæ periculo, quia natura tantùm iam à ſuo limite receſſit, vt non poſſit deinceps ad conuenientem ſtatum reuocari.

Si quis in laborioſa febre ſingultiat, morbo laborat peſſimo. 1. Coac. 47.

Fit enim ille ſingultus ab humoribus acribus, & malignis tunicam Stomachi interiorem vellicantibus, & facultatem illius expultricem ſtimulantibus. Et dicit Valeſius, ſe nullum vidiſſe ſeruatum in extenuatis, aut febre ardente, vel malignà correptis, cui ſingultus ſuperuenerit. Sic apud Hipp. *Epid. ſect. Ægr.* 12. mulier, quæ in mendacium foro habitabat, die duodecimà frequentes ſingultus patiebatur, & decimàquartà interijt. Obſeruauit Platerus in febribus ardentibus ſuperuenientem ſingultum, & perſeuerantem plerumque mortis eſſe prænuncium: at in ſemitertiana febre eundem vidit non lethalem. Idem in dyſenteria lethalem eſſe obſeruauit.

A vomitu ſingultus, & oculorum robur, malum. Aph. 3. ſect. 7.

Duo hęc ſigna ſi vomitui ſuperueniant in morbis acutis, & ad aliquod tempus perſeuerent, ideò lethalia habenda ſunt, quia inflammationem cerebri, vel ventriculi denunciant: quæ inflammatio non modo ipſius ſingultus, ac ruboris oculorum cauſa ſit, ſed & vomitus. Si enim vomitus cieretur ab acribus humoribus, os ventriculi eiuſque tunicas mordentibus, expulſis per vomitum illis humoribus, ceſſaret vomitus, & ſingultus, nec à vomitu vllus vapor àcer ad oculos deferretur, qui oculos rubros efficeret. Atqui vomitus non ſolùm non profuerit, ſed etiam poſt ſe ſingultum, & oculorum ruborem inuexerit, certiſſimum eſt, illa tria, vomitum, ſingultum, & oculorum ruborem pendere ab inflammatione cerebri, vel ventriculi. Cerebrum enim inflammatum ſanguinem ad oculorum venulas exprimit præ copia, & effundit in extimam tunicam oculi, quam adnatam vocant, vnde oculorum rubor: cui ventriculus conſentiens per neruos, qui à ſexta coniugatione in eius os feruntur, ab eo cerebri inflammatione facilè in vomitum ac ſingultum impellitur. Ventriculus quoque inflammatus vomitum, & à vomitu ſingultum, & vnà cum ſingultu ruborem oculorum inuehit, facto concurſu ſanguinis feruidioris ad oculos propter maximum conſenſum, qui inter iſtas partes intercedit, quem facilè oſtendunt ſuffuſionum initia, imaginum ante oculos apparitiones, quæ plerumque vitiato ventriculo contingunt. Vnde meritò Hipp. *in libro de locis in homine* dixit, à vomitu oculos maximè lædi. Huius ſingultus, vomitui ſuccedentis exemplum habemus in hiſtoriâ ſupra citatâ mulieris, quæ in mendacium foro habitabat, in quâ ventriculi inflammationem ex prauorum humorum affluxu in illam partem fuiſſe genitam, veriſimile eſt: nam octauâ die vomuit bilioſa, exigua, ſubflaua: nonâ vomuit exigua, bilioſa: vndecimâ vomuit virulenta, bilioſa, ſuperriguit non multo poſt, extrema frigida, ad veſperam ſudor, rigor, vomuit multa, noctem laborioſè. Duodecimâ vomuit multa, nigra, graueolentia, ſingultus multus, ſitis, laborioſè: decimâquartâ mortua eſt.

A iecoris inflammatione ſingultus, malum. Aph. 17. ſect. 7.

Singultus tunc iecoris inflammationi ſupernenit, vt docet Galen. *in comment. huius aphoriſmi*, quando inflammatio auctior, & deterior euaſit. Tunc enim magna inflammatio in hepate eò vſque accreuit, vt vehementer ſuperiori ventriculo incumbat, ac ſingultum inducat. Imò verò affluente materia nonnunquam inflammatio, aut eryſipelas in ventriculo gignitur; ſin minus ab eâ ventriculi tunicis imbibitâ morſus excitatur.

In diuturnis læuitatibus inteſtinorum ſuperueniens ructus acidus, qui prius non erat, ſignum bonum. Aph. 1. ſect. 6. Ructus.

Lienteria fit vt plurimùm à frigida ventriculi intemperie, quâ coctio ventriculi aboletur, vt alimenta

alimenta neque colore, neque odore, neque aliâ quavis qualitate mutatâ, celeriter excernantur. Si verò in huiuſmodi lienteriâ iamdiu contractâ ructus acidus ſuperueniat, qui prius non extiterit, bonum erit ſignum. Hinc enim apparebit, intemperiem iam incipere reſtitui, caloremque natiuum iterum excitari, qui per talem lienteriam adeò debilitatus erat, vt ne tentaret quidem alimentum immutare. Licet enim ructus acidus inſignem ſignificet ventriculi refrigerationem; tamen flatus aliquos etſi acidos eleuare, minoris perfrigerationis eſt, quàm omnino nihil.

Excrementa per oculos.

Quibus in febribus, aut alijs morbis, voluntariè illacbrymant oculi, nihil abſurdi eſt; quibus verò non voluntariè, abſurdius. Aph. 52. ſect. 4.

Lachrymæ voluntariæ dicuntur, quæ à cauſa manifeſtâ, & externâ, puta triſtitiâ, & mœrore, imò interdum lætitiâ excitantur, & in ijs nihil periculi. Inuoluntariæ verò, vel fiunt ab inflammatione oculorum, aut acri in eoſdem fluxione, & in ijs etiam nihil eſt periculi: vel fiunt à perturbatione critica, & criſin per hæmorrhagiam præcipuè præſagiunt, quæ etiam nullum minantur periculum; & tales cognoſcuntur ex præcedentibus concoctionis ſignis, & prauorum ſymptomatum carentiâ: vel denique oriuntur ex reſoluta virtute retentrice, quæ eſt in cantho, & cæteris oculi partibus, & illæ ſunt exitioſæ, de quibus loquitur Hipp. *in hoc aphor.* & à reliquis diſcernuntur, ex oculorum cauitate, & extenuatione, alijſque ſymptomatis, quæ ipſa neceſſariò comitantur.

Per aures.

In graui capitis affectu, ſi pus ex auribus effluat, ſolutio fit.

Hoc theorema deſumptum eſt ab Hipp. *Aph. 10. ſect. 6. Dolenti capite, & valde ſonanti, pus aut aqua, aut ſanguis fluens per aures, aut per os, aut per nares, ſoluit morbum.* Hinc enim ſunt ductus, & meatus ordinarij, per quos cerebrum ſeſe exonerare ſolet. At præcipua atque grauiſſima cerebri affectio eſt inflammatio, quæ ſi ad ſuppurationem veniat, & pus per aures, quæ magis ordinaria in hoc caſu via eſt, vacuetur, fit morbi ſolutio.

In puerulis humiditates per aures diu effluentes, ſalutares.

Huiuſmodi humiditates pueris, & familiares ſunt, *Aphor. 24. ſect. 3.* & ſalutares: quia in illa ætate cerebrum humidiſſimum, & excrementis ſcatens, ſalutariter ſeſe non ſolùm per aures, ſed etiam per alios ductus expurgat.

Aurium ſordes, quæ natura ſua flaua, & amara exiſtunt, dulceſcere, aut colorem mutare, peſſimum. Epid.

Galen. *in comment.* dicit, illud accidere per colliquationem cerebri in febre acuta. Vel dicere poſſumus, quòd, debilitato valde calore natiuo, profluant aquoſæ illæ humiditates, quæ in cerebro continebantur, ſordibuſque iſtis permixtæ, illarum ſaporem, & colorem immutent.

Sanguis benè, ac largiter fluens è naribus die critico ſalutaris.

Fit enim tunc temporis illa euacuatio à natura bene operante, & cauſam morbificam expellente. Sed diligenter aduertendum eſt, vtrum præceſſerint ſigna concoctionis, & nulla in morbo lateat malignitas: ſiquidem in morbis malignis huiuſmodi hæmorrhagia ſæpe ſolet inutiliter contingere.

Hæmorrhagiæ nimis copioſæ, & vehementes, peſſimæ: nam ad conuulſionem deferunt.

Fit enim aliquando, vt natura copiâ ſanguinis grauata, & ad excretionem concitata, modum tenere nequeat, & ſuper criſin efficiat, quam Medici ſæpè cohibere coguntur.

Hæmorrhagia in principio morbi, mala.

Quia in principio morbi nulla euacuatio poteſt eſſe critica, ſed merè ſymptomatica eſt: non tamen idcircò lethalis eſt, ſed tantùm inutilis, & nihil ægro conferens: quemadmodum contigit Pericli in 3. *Epid. ſect. 3. Ægr. 6.* cui primâ die ſanguis fluxit ex ſiniſtro, poſtea verò febris multum intenſa eſt, & perſeuerauit vſque ad quartum diem, in quo per copioſum calidum ſudorem iudicatus eſt.

Hæmorrhagia, quæ è directo partis affectæ accidit, bona: contrà verò, mala.

In hepatis inflammatione hæmorrhagia critica ſalutaris eſt, ſed hanc debet habere conditionem, vt per dextram narem ſanguis euacuetur; ſi enim per ſiniſtram effluat, non ſeruabit rectitudinem tantopere laudatam ab Hippocrate, & oſtendet naturam perturbatam præpoſtere operari. Sic in lienis inflammatione ſanguis per ſiniſtram narem debet effluere, non verò per dextram.

Stillæ ſanguinis paucæ per nares effluentes, malæ.

Significant enim naturę imbecillitatem, & malignitatem morbi. Omnis ſiquidem excretio in morbis acutis, quæ inchoatur tantùm, & non perficitur, maximè damnatur ab Hipp. quia maior eſt ſecuritas in febribus, in quibus natura nihil excernit, quàm in quibus pauca, & inutilia: ſiquidem coctioni eſſe intentam tunc temporis arguitur, Adde, quod, nulla apparente ſtillâ, materiæ benignitas elucet, quæ inepta eſt ante tempus naturam irritare. Sic apud Hipp. 1. *Epid. Ægr. 1.* Philiſco quintâ die parum è naribus ſtillauit, ſincerum, & ſexta die obijt, Et *Ægr. undecimo eiuſdem ſectionis*, Dromeadæ coniugi quartâ die deſtillarunt pauca è naribus, ſextâ verò interijt. Non tamen ex hoc ſigno mors abſolutè conijciẽda eſt, nam *in 3. Epid. ſect. 1. Aegr. 3.* in eo, qui decumbebat in Dealcis horto, ſecundâ die ex nare ſiniſtra paucus, & ſincerus effluxit ſanguis, & quadrageſimâ die iudicatus eſt. Attamen grauiſſimo morbo conflictatus eſt, vt ex tota hiſtoria apparet, ideòque ſi non mortem, ſaltem maximum vitæ periculum portendit huiuſmodi ſtilla ſanguinis, ſi alijs pravis ſymptomatis adiungatur. Nam hoc etiam aduertendum eſt, quod videlicet exigua ſanguinis excretio, die indice apparens, ſine grauioribus ſignis, vel antecedentibus, vel ſubſequentibus, tantùm abeſt, vt periculoſa ſit, quin potiùs criſin per eandem viam adfuturam denunciet; vt Metoni accidit *in 1. Epid. ſect. 1. Ægr. 7.* cui quartâ die, non prægreſſis grauioribus ſymptomatis, fluxit è dextrâ nare ſanguis, bis, parum: quintâ fluxit largiùs ex ſiniſtrâ, ſincerum, ſudauit, iudicatus eſt, & cùm recidiuam paſſus eſſet, ſangine iterum, ac ſæpè profluente, liberatus eſt.

Per os Sputū.

Sputa alba, læuia, æqualia non admodum tenuia, vel craſſa, quæve promptè, facileque excernuntur,

et excreatio. *nantur, & ſine dolore vllo vehementi aut multa tuſſi, ſalutaria.*

Significant enim, naturam materiæ morbificæ dominari, eamque laudabiliter concoquere, & concoctam ſufficienter excernere. Dictæ enim qualitates, in ſputo apparentes, optimæ concoctionis indicia ſunt.

Sputum ſtatim initio morbi pectoris, aut pulmonis apparens, bonum. Aph.12. ſect.1.

Significat enim concoctionis rudimentum: quod ſi ſtatim ab initio morbi fiat, ſperandum eſt, breui tempore morbum ſolutum iri.

Sputum leuiter rubeſcens ex ſanguine, & pituitæ permixtione, ſalutare.

In pleuritide hæc ſputa reijciuntur, cùm natura materiam morbificam aggreditur: hanc etenim paulatim attenuat, & liquat, ac proinde laxaris vijs, quò vapor exhalet, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna, ac vicina ſpatia, ac pituitæ permiſcetur, vnde tuſſi ſublatâ, & ſputo excluſo, vitium coctionis demonſtratur, ac proinde Galen. *comment. in 6. Epid.* has mitiſſimas pleuritides eſſe ſtatuit.

Sputum flauum pauco permixtum ſanguine, in pectoris, aut pulmonis inflammationibus, ineunte morbo editum, ſalutare eſt, multumque confert; ſeptimum verò diem agenti, aut prouectioribus, ſecuritatis minus eſt. Hipp. in Coac. & prognoſt.

In inflammationibus, quæ à bile, & ſanguine producuntur, huiuſmodi ſputa ſolent contingere: quæ ſi ab initio morbi appareant, oſtendunt naturam partem oneris deponere; vnde laxitas in parte, & doloris remiſſio exoritur, ac proinde ſanationis initium. At ſi prouecto iam morbo, id eſt, ſeptimo vel vndecimo die tantùm hoc ſputum appareat, minus ſecuritatis eſt; quandoquidem facultates ad anacatharſin neceſſariè à morbo magis opprimuntur, quò minus laudabiles operationes ex ijs ſperare poſſimus: tùm materia morbifica magis rebellis eſt, cuius ne tenuior quidem pars, & magis obediens, primis diebus potuit educi: tum mora diuturniori in partis ſubſtantiam penitus defixa eſt, vt ægriùs multò poſſit eradicari.

Omnia ſputa mala ſunt, quæ dolorem non ſedant. Hipp. 2. prognoſt.

Omnes euacuationes bonæ, vel malæ cenſentur ex conferentia, quæ ex ijs ægrotanti accidit. Si ergo ex anacatharſi nullum doloris leuamen accidat; mala ſine dubio cenſenda eſt. Aut enim materia, quæ morbum immediatè producit, non eijcitur; aut ſi quædam portio illius euacuetur, noua aliunde ſuppetit, quæ morbi imminutionem impedit.

Sputa pauca, etſi concocta, ſi non pro ratione morbi excernantur, mala.

Quia nihil paucum criticum eſt, nec aliquod leuamen afferre poteſt. Ideò ab huiuſmodi ſputis timendum eſſe in peripneumonia nos docuit Hippocrates *in Coac.*; qualia fuere in vxore Euxeni ab Hipp. obſeruata 7. *Epid.* quæ ex eo morbo interijt.

Nihil omnino expuere in pleuritide, aut peripneumonia, progreſſo iam morbo, exitioſum.

Quamvis in principio nihil excernatur; non adeò periculoſum eſt; ſed ſi in augmento, vel ſtatu ſputum non appareat, ſummam morbi cruditatem ſignificat, & inflammationem contumacem, ac concoctu difficilem oſtendit. Hinc Hippocrates *in Coac.* ſiccas pleuritides, in quibus nihil expuitur, meritò fecit periculoſiſſimas: & Gal.2. *de Criſibus, cap.1. Cùm paſſio*, inquit, *exquiſitè anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeſe vniuerſum fluxum cohibuerit, tum facit morbos lethales.* Et *libro de totius morbi temporibus*, nihil omnino expuere cum ingenti dolore, & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale ſtatuit.

Si ſputum poſtquam apparuerit, ſupprimatur, & plenus pulmo ferueat in gutture, ac ſtertorem ebullitionemque patiatur, omnino lethale.

Vel enim ſignificat maximam inflammationem, quæ ſputum exurendo tàm viſcidum efficiat, vt nequeat expectorari; ſed bronchijs pulmonum adhærens, eaque obſtruens, ſuffocationem inducat: vel oſtendit virium exſolutionem, quæ non poſſit anacatharſin promouere; vnde fit, vt omnes, qui ex pleuritide, vel peripneumonia moriuntur, iam morti proximi huiuſmodi ſtertorem patiantur. Huiuſmodi ſtertorem obſeruauit Hipp. 7. *Epid.* in Menone, de quo ait, *Arteria ſubſilіebat cum ſtertore*, & de vxore Theodori, *Arteria, & pectoris ſtridula quadam aſperitas, ſtrepitus, & fluctuatio puris*: Et de vxore Polycratis, *intus circa arteriam, & fauces ſibilus erat, & κέγχρος*, vel, vt tradunt interpretes, *aſperitas rancida*. In quibus, & multis alijs, qui *in eodem libro* recenſentur, illud ſymptoma partim in naturę impotentiam, partim in multitudinem, aut lentorem puris, pituitæ, aut alterius humoris fuerat referendum. At licet perpetuò quidem malum ſit, & ſummopere timendum; ſummè tamen pernicioſum eſt poſt morbi principium, prælanguidis viribus redditis. Id enim oſtendit, præ imbecillitate naturam quicquam non poſſe excernere, ſed ſuffocari; quod etiam indicabunt alia ſigna exitialia, quæ cum iſto copulata neceſſariò apparebunt. In principio verò nonnunquam fit, vt præ copia humoris, & lentore eiuſdem, ferueat in gutture, quo humore poſtea concocto, & per ſputum purgato, ceſſat illa ebullitio. Tale verò non eſſe pernicioſum ex eo dignoſcitur, quòd vnà adſint alia ſigna bona, & nullum pernicioſum, vt in Piſiſtrato contigit, de quo ait Hipp. 7. *Epid.* ſtertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor euaſit. Denique in aſthmaticorum paroxiſmis huiuſmodi ſtertor, iſque valde intenſus cum ſibilo ſolet contingere ſine vllo periculo: quod diligenter annotandum eſt, ne in prognoſtico decipiamur.

Sputa alba, & merè pituitoſa, in pleuritide, & peripneumonia, mala.

Huiuſmodi ſputa incautos Medicos poſſunt decipere, quandoquidem in ijs, quæ in ſtatu naturali excernuntur, admodum ſimilia cùm ſint; ſalutem prima fronte videntur polliceri. Attamē admodum mala ſunt, quia oſtendunt nihil humoris, inflammationē facientis, expurgari: propterea & morbum crudiſſimum, & ſummè pernicioſum demonſtrant. Quod Hippoc. obſeruauit 7. *Epid.* in vxore Euxeni, quæ pleuritica obijt, ea enim per ſputum pauca, candida, & tenuia excernebat.

Sputa flaua, pallida, aut rufa in ſanis apparentia,

Digitized by Google

rentia. ſiue amara illa ſint, ſiue dulcia, phthiſin adfuturam, & inde mortem prænunciant.

Huiuſmodi enim colores bilem in pulmonibus deliteſcentem ſignificant, quæ quidem in ſputo amarorem magna ex parte interdum deponit ob pituitæ permixtionem, cuius dulcedine bilis acrimonia retunditur. In quo Medicos errare ac decipi facile eſt, qui bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant ex eo, quòd ſputa, etſi flaua, vel pallida, vel rufa appareant, minimè acria, vel amara obſeruent. In ijs tamen ægrotantibus, exeſis pulmonibus, cruenta ſputa, vel purulenta poſtea redduntur, atque inde tabes. De his loquitur Galen. *4. De loc. affect. cap.* 9. inſigni contextu, & ita ad hanc rem conducente, vt illius verba huc meritò transferenda ſint. *Quidam*, inquit, *humorem ſæpè expuit, liquida bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flauum ac pallidum, ac nulla acredine infectum, atque ita quotidie maiorem eius quantitatem expuit; deinde leui oborta febricula, tabeſcere incœpit, adeò vt purulenta ſcrearet. Poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem reiecit, atque ſic acuta febre magis conſumebatur: ac iterum atque iterum plus expuebat, adeò vt magnam ſputi quantitatem redderet: quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obijt. Deinde alium vidi eodem ferè morbo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem. Igitur qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſimè affici viſus eſt. Alterum verò cum conſpiceremus ei ſtatim, ab initio cognito malo, præſenti medicamēto ſuccurrere tentauimus, ac multò magis etiam tertio. At quamuis multo negotio vtrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum vllus, neq; alius poſt alios ſeruari potuit; cum enim iam morti proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quaſdam partes expuebant.* Hæc Gal. Cæterum mirum eſt, cur ſputis flauis, aut pallidis apparentibus, acri, amaro, aut ſalſo ſapore vacantibus, homines ad tabem ducantur. Hoc verò fit, quòd pituitoſi humoris mixtione in ipſis ſapor faciliùs, quàm color occultetur, quæ quidem pituita in bronchijs pulmonum continetur, ibidemq; cum bile permiſcetur: at bilis in pulmonibus colligitur ita acris, & copioſa, vt eos exedat, putrefaciat, & ad tabem perducat.

A ſanguinis ſputo puris ſputum, à puris ſputo tabes: cum verò ſputum ſupprimitur, moriuntur. Aph. 15. & 16. ſect. 7.

Non ab omni ſanguinis ſputo puris ſputū conſequitur; nam & à cerebro, & à gingiuis, & à gutture ſæpe ſanguis educitur ſine noxa. Imò nec à ſputo ſanguinis, quod in pleuritide, & peripneumonia contingit, puris ſputum neceſſariò generatur; ſed de illo tantum ſputo ſanguinis intelligendus eſt hic aphotiſmus, quod à pulmone procedit, per eroſionem illius partis, aut ruptionem alicuius venæ, per illius ſubſtantiam diſperſæ. Huic enim ſanguinis ſputo puris ſputum, & tabes, & mors neceſſariò ſuccedunt. Huiuſmodi autem ſputum, quod in puris ſputum degenerat, à prædictis diſtinguitur, quòd in eo ſpumoſus, ac valde floridus ſanguis per tuſſim excernatur; quæ conditiones in alijs omnes non reperiuntur.

Sputa viridia, æruginoſa, liuida, nigra, ſincera, vel fœtida, mala.

Viridia, & æruginoſa magnum caloris incendium, & bilis æruginoſæ copiam ſignificant. Liuida, aut ab atra bile, aut à caloris extinctione fiunt. Nigra fiunt ab ijſdem cauſis, ſed multò potentioribus; nam & maior aduſtio, & refrigeratio, ſeu caloris extinctio ex liuore nigredinem conciliat. Sincera ſputa ea dicuntur, quæ fiunt ab vnico humore puro, & impermixto, ſuoque ſero deſtituto, quod ſerum à calore conſumptum eſt. Fœtida ingentem putredinem in partibus ſpiritalibus conceptam ſignificant. Illa igitur omnia ſputorum genera eſſe valde mala, eorum cauſæ iam recenſitæ ſatis ſuperque indicant.

Sputa admodum craſſa, viſcida, & glutinoſa, in pleuritide, vel peripneumonia, mala.

Quia ſignificant magnum incendium, & ardorem intus deliteſcentem, qui materia iſtam valde incraſſat, & viſcidam reddit, vt difficillimè poſſit purgari, nec non cum tuſſi moleſta, & laborioſa excreatione, quæ plus affert detrimenti, quàm emolumenti.

Sputa viſcida, & glutinoſa cum raucedine, peſſima. 1. Coac. cap. 16.

Simpliciter viſcida, & glutinoſa mala ſunt, vt in *præcedenti theoremate* dictum eſt. At ſi huiuſmodi ſputa raucitatem inducant: oſtenditur cum viſciditate iunctam eſſe acrimoniam, quæ arteriā exaſperando huiuſmodi raucitatem inducat. Quanto igitur deterior eſt materia, tanto deteriorem affectum producit: atque adeò quicunq; pleuritici, & peripneumonici huiuſmodi ſputum cum raucedine emittunt, lethaliter laborant. In alijs verò, qui hiſce affectibus non tenentur, talia ſputa cum raucedine glutinoſa, & ſalſuginoſa phthiſin prænunciant.

Sputum rotundum, aut grandinis formam referens, exitioſum.

Primum enim ſputum rotundum neceſſariò craſſum, & viſcidum eſt, atque ea ratione vitioſum, vt iam annotauimus. Imò verò incoctibilem arguit materiam, quæ ad vſtionem deducta, craſſior, & viſcoſior reddita, hanc figuram nacta eſt. Ideò quicunque pleuritici, vel peripneumonici huiuſmodi ſputa reijciunt, breui moriuntur. Tùm etiam ſine morbo præſenti tale ſputum phthiſin prænunciat, vt teſtatur Gal. *comm. in 6. Epid.* Vbi refert, ſe huiuſmodi ſputum in quibuſdam febre vacantibus vidiſſe, qui per longum temporis interuallum nihil mali pati videbantur: attamen iſti omnes poſtea phthiſici contabuerunt. Illa verò ſputa, quæ grandinis granis ſimilia ſunt, quia rotundis ſolidiorem conſiſtentiam naneiſcuntur, ideò à maiori pulmonis calore fiunt, & certiùs phthiſin prænunciant. Ita Gal. *4. de locis affectis, cap.* 9. Hiſtoria luculenta huiuſmodi ſputorum periculum oſtendit, his verbis: *Præterea alium huiuſmodi affectum in pulmone notaui. Quidam diuturnâ tuſſi vexatus, & exiguum, lentumque pus expuens, fruſtum quoddam paruo grandinis grano haud abſimile excreauit, ac deferens illud mihi oſtendit, atque rurſus non ita multò poſt aliud quoque attulit; vnde conieci, lentum illum humorem, & quem antea expuere ſolebat, ſiccatum induratumque ad huiuſmodi ſubſtantiam perueniſſe. Quamobrem medicamentum ei in potu dedi, quod aſthmaticis*

auxilia-

auxiliatur, atque ita factum eſt, vt minorem expueret grandinem, atque longiori quàm antea interuallo, neque pluribus deinceps annis adeo mitigari potuit affectus, quin tandem moreretur. Cæterum grandines ipſæ magna ex parte erui magnitudinem æquabant, quamuis interdum maiores eſſe, interdum minores viderentur. Atq; alios quoque ſimiliter quidem expuere, ſed nihilominus multos annos vitam extendere vidimus, quorum alij aliam ob cauſam, alij verò ob ſpiritalium inſtrumentorum affectum mortui ſunt, quamuis nihil cruoris excrearent.

Spuma.

Qui ſuffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui ſunt, non referuntur in vitam, quibus ſpuma circa os apparet. Aph. 43. ſect. 2.

Spuma generatur, vel à vehementi calore, multos vapores excitante, eoſque cum ſalina permiſcente, vt videre eſt in ijs, quæ igni appoſita feruent, & bulliendo ſpumam emittunt; vel fit à motu violento, qui eodem modo flatus cum aquoſa ſubſtantia permiſcet, vt patet in albumine oui diutius agitato, & in mari ventis vehementer commoto. Qui igitur ex vehementi ira, aut curſu, vel exercitatione violenta incandeſcunt, ij poſſunt habere ſpumam in ore ſine periculo, quia excitatur à cauſa procatarctica. Ita etiam epileptici circa finem acceſſionis ſpumam emittunt ex ore, ob motum illum violentum, & conuulſorium, quia attennat exagitando, diſſoluitque materiam illam pituitoſam in cerebro contentam, à qua paroxyſmus ille excitabatur: ideò nullum etiam in ea eſt periculũ, quia fit materiæ morbificæ excluſione. At in ijs, qui ſuffocantur, ſiue illud laqueo fiat, ſiue demerſione in aqua, ſiue à graui angina, vel apoplexia, ſpuma in ore apparens peſſimum eſt ſignum, & proximam mortem oſtendit; ſignificat enim extremum naturæ conatum, fuligines in pulmone contentas magnâ vi excludere conantis, cum quibus etiam aliquid propriæ ipſius pulmonis humiditatis exprimit, & cum dictis fuliginibus permiſcet. Cum his confer Theatrum Tabidorum Bennetti.

Per vomitum ſubſtãtia.

Vomitus ex bile flaua, & pituita mixtus, qui nec valde craſſus eſt, nec admodum copioſus, & qui duos iſtos humores habet exquiſite permixtos, bonus.

Talis enim vomitus non ſolùm in ſubſtantia, ſed etiam in quantitate, & qualitate laudabilis eſt. Ex omnibus enim humoribus excrementitijs pituita, & flaua bilis ſunt omnium mitiſſimi. Si autem quantitate, & conſiſtentiâ mediocri, ac bene inuicem permixti per vomitum efferantur, omnes laudabilis vomitus conditiones obtinebunt.

Vomitus bilioſi, aut pituitoſi die critico erumpentes, boni.

Non ſolùm vomitus permixti ex vtroque humore boni ſunt; ſed etiam qui fiunt ſeorſim ex alterutro humore, ſi talis humor morbum committat, quo æger detinetur. Sic in bilioſis febribus bilis criticè erumpens, aut pituita in pituitoſis, morbi ſolutionem afferunt, aut ſaltem maximam ſalutis ſpem poll centur.

Longo alui profluuio laboranti ſpontaneus vomitus ſuperueniens, morbum ſoluit. Aphor. 15. ſect. 6.

Fit enim reuulſio materiæ morbificæ in contrariam partem, & illa reuulſio oſtendit naturam refici, ac vires reſumere. Vt enim Medicus facit eorum, quæ in partem aliquam fluunt, retractionem; ita natura facit, cum præualere incipit, repulſionem: vt cùm ex ſurditate facit deiectiones bilioſas; ita etiam ex profluuio ventris, vomitum. Nimirum cùm inteſtina laborarent fluxione, potentis naturæ indicium eſt, id quod inteſtina malè affecturum influebat, aliam in partem repellere.

Sanguinem ſupernè efferri, qualiſcunque ſit, malum. Aph. 25. ſect. 4.

Sanguis, qui per vomitum reijcitur, à ventriculo, vel hepate proficiſcitur, & alicuius venæ apertionem, ruptionem, aut eroſionem in iiſdem partibus ſignificat. Ideò talis vomitus malus cenſendus eſt. Et de eo loquitur Hippoc. *in hoc aph.* Tum etiam de ſanguine, qui reijcitur per tuſſim, & à thorace, vel pulmone educitur. *Aduertendum* tamen eſt, cruentam vomitionem aliquando bonam, ſalubremque exiſtere, ſi nimirum criticè perficiatur, quamvis hoc valde raro contingat. Hoc tamen teſtatur Gal. 7. *meth. cap.* 11. 3. *de ſympt. cauſ. cap.* 2. & 5. *de locis affectis. c.* 7. & nos vidimus aliquando pleuritidem in iuuene robuſto per ſanguinis vomitum die ſeptimo perfectè, & ſalubriter iudicatam. Alium etiam vidimus, qui longo morbo detentus, & velut tabe confectus, cum difficultate ſpirandi, oborto repentè vomitu copioſo ſanguinis atri, fuit liberatus. Hic igitur aphoriſmus ita diſtinguendus eſt, quòd videlicet ſanguinis vomitus perſeuerans, & frequenter repetens, malus ſit: ſi verò ſemel tantùm accidat, nec iterum reuertatur, eumque morbi alicuius ſolutio conſequatur, bonus ſine dubio cenſendus eſt.

Quãtitas.

Vomitus paucus, & laborioſus in acuta febre, malus.

Nihil enim eorum, quæ decretoria ſunt, exiguè ſecerni conuenit; ſed quæ ita vacuantur omnia, ſignificant aut materiæ copiam, quam natura tolerare nequeat, ſed ex ea aliquid ſymptomaticè effundat; vel naturæ imbecillitatem, quæ ſuperflua expellere fruſtrà nitatur.

Qualitas.

Vomitus variegati, ex multis humoribus conſtantes, mali.

Significant enim varios humores in corpore latitare, qui eò maius negotium naturę faceſſunt, quò difficilius eſt pluribus inimicis reſiſtere. Si enim aduerſus varia alimenta pugnare grauiſſimum efficitur; quantò difficilius erit, & periculo plenum, tentare varios humores, præter naturæ modum exiſtentes, concoquere, & edomare? Præcipuè in morbis acutis, in quibus breue eſt tempus pugnæ, quod deberet eſſe longiſſimum, vt maior ſpes victoriæ ex parte naturæ haberi poſſet.

Vomitus porraceus, æruginoſus, liuidus, niger, aut fœtidus, lethalis.

Significat enim huiuſmodi vomitus bilem porraceam, æruginoſam, aut atram in corpore redundare. At hæ omnes bilis ſpecies malignos morbos atque lethales ſolent producere: his verò ſi fœtor adiunctus ſit, inſignem humorum corruptelam ſignificat, cum qua natura non poſſit diu conſiſtere. Vomitus æruginoſi exemplum habetur apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 4. Vbi Philiſtes primâ die vomuit bilioſa, pauca, flaua primùm, poſtea æruginoſa, multa. Quintâ ma-

nè ex-

nè extinctus eſt. Tum etiam *ſect. 3. eiuſdem libri, Ægr. 4.* vbi phreniticus, qui primà decubuit, vomuit æruginoſa multa, tennia: quartà mortuus eſt. Nigræ verò vomitionis exemplum habemus in 1. *Epid. Ægr.* 12. qui die octauâ circa veſperam euomuit nigra, pauca, bilioſa, & vndecimâ obijt. Attamen *obijci* poteſt anceps eſſe huiuſmodi ſignum, quia Epicratis vxor, vt habetur in 1. *Epid. Ægr.* 5. vigeſimâ die vomuit bilioſa, pauca, nigra, & iudicata eſt perfectè ſine febre, octuageſimâ. *Reſpondendum* eſt, eum morbum fuiſſe adeò graué, & adeò ſęuis comitatũ ſymptomatis, vt mirũ ſit, quomodo ex ea ægrotans potuerit euadere; cũ octuaginta dies eã occupauerit. At interdum contingit, vt quidam morbi etiam lethaliſſimi præter Medicorum ſpem feliciter terminentur, qui tamen iudicia artis nequaquam debilitant, quæ cenſenda ſunt ex ijs, quæ vt plurimùm contingunt, non autem ſemper, aut neceſſariò. Præterea hoc etiam annotandum eſt, prauos huiuſmodi humores criticè interdũ excerni, quamvis rariſſimè hoc contingat. Denique fœtidi vomitus, cum alijs prauis qualitatibus coniuncti, exẽplum habemus in 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. Vbi mulier, quæ decumbebat in mendacium foro, die octauâ, & nonâ vomuit exigua bilioſa; vndecimâ vomuit virulenta bilioſa: duodecimâ, & decimatertiâ vomuit multa, nigra, graueolentia; decimaquartâ mortua eſt.

Vomitus ſinceri, & impermixti in acutis febribus, mali. 10. Prorrhet.

Nam humor ſincerus non ſolùm crudus eſt, ſed etiam incoctilis, quippe qui excludat tum actum coctionis, tum poteſtatem. Hipp. ἄκρητον vocat humorem omnem mixtionis expertem, vel omne excrementum feruidum, & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cuius generatio vel partis alicuius vitio fit, vel feruore, & incendio febrili exhauſtâ aquosâ, & ſerosâ parte: ideoque in acutâ febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque à naturâ noſtrâ inuincibile.

Morbis quibuslibet incipientibus, ſi atra bilis vel ſupernè, vel infernè exierit, lethale. Aph. 22. ſect. 4.

Talis excretio lethalis eſt, vt ſignum, & vt cauſa. Nihil enim ineunte morbo ſalutariter poteſt excerni, malaque eſt cuiuſvis humoris à corpore euacuatio, quæ fit ante coctionis ſigna. Indicium enim eſt, cauſam valde mordere, aut grauare, aut omninò facultatem languere: cùm naturæ œconomia hoc modo conturbetur, quæ primùm concoquit, deinde ſecernit, ac ſeparat inutilia ab vtilibus, poſtremò excernit. At cùm materia peccans, & hoc modo naturam conturbans deterrima eſt, lethaliter affici ægrotantem arbitrandum eſt. Verùm ſi in progreſſu morbi atra bilis excernatur, poterit aliquando bona eſſe illius euacuatio, ſi nimirum concoctionis ſigna ſimul apparuerint.

Quibuſcunque per morbos acutos, vel diuturnos, aut vulnera, aut quemvis alium modum extenuatis, atra bilis, aut veluti ſanguinis niger per inferiora ſubſederit, poſtridie moriuntur. Aph. 23. ſect. 4.

Extennatio magnam debilitatem ſignificat; talis deiectio magnum morbum, qui ægrum valde debilem citò interimit. Quando igitur ita extenuatis talis vacuatio contingit, ſignificat naturam omninò proſtratam humores illos ampliùs continere non poſſe, ſed veluti, laxatis habenis, per inferiora demittere.

Deiectiones ſinceræ in morbis acutis, peſſimæ.

Sinceras deiectiones appellauit Hipp. (vt docet Galen. *in aph. 6. ſect. 7.*) quæ impermixtæ ſunt aquoſæ humiditati, quando ſolus humor, qui vacuatur, deijcitur; ſiue ſit bilioſus, ſiue melancholicus, ſiue porri colorem præſeferat, ſiue bilis, quæ æruginoſa nominatur. Nam deiectiones huiuſmodi exuſtam eſſe omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonſtrant: vnde maximum imminet vitæ periculum. Sic apud Hipp. 1. *Epid. Aegr.* 2. Sileno primâ die bilioſa, ſincera, ſpumoſa, ſaturata, multa prodierunt: quintâ deiectiones ſinceræ, bilioſæ, læues, pingues: vndecimâ interijt. Eiuſmodi etiam ſinceræ deiectiones in Euryanactis filia, Pario, Pythione, & alijs contigerunt, qui lethalibus morbis conflictabantur.

Pingues, & viſcoſæ deiectiones, lethales.

Pingues in acutis deiectiones fiunt, vt docet Gal. *comm. in text. 22. lib. 2. prorrh.* quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur. At vbi etiam viſcoſæ ſunt; ſignificant non ſolùm pinguedinem colliquari; ſed etiam ſolidas corporis partes, vnde neceſſariò contabeſcunt. At verò quia deiectiones pingues, & viſcidæ interdum generantur ex alimentis pinguibus, & lentis, tum etiam à pituita multo calore viſcida reddita: ita inuicem diſtinguendæ ſunt, vt nimirum quæ ab alimentis aut pituita, copioſiores ſint, & minimè fœtidæ: quæ verò à colliquatione, paucæ ſunt, & graueolentes. Et graueolentia imprimis, vt Gal. docet, colliquationis indicium eſt. Hæ igitur pingues deiectiones magnum incendium ſignificant, & certum exitium, ſi aliquod ex prauis indicijs ſimul illuxerit, atque adeò ſi morbus magnus, vehemenſque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt, cuiuſmodi in eo, qui in Dealcis horto habitabat, Hipp. obſeruauit, de quo ait, ſexto die deiectiones fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graueolentes, qui die tantùm quadrageſimo fuit iudicatus. Verùm hæ non à colliquatione partium ſolidarum factæ fuerunt; ſed à pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quandoquidem eæ multæ extiterunt. Quæ verò etiam ſolidâ partium ſubſtantiâ tabeſcente fiunt prorſus exitiales exiſtunt, quales in Sileno obſeruauit Hipp. & nos *in præcedenti theoremate* notauimus.

Spumoſæ deiectiones in febribus acutis, malæ.

Illæ enim aut caloris incendiũ ſignificant, quo excrementa ferueſcentia ſpumam contrahunt, vt in lebete præ copia caloris fit; aut flatuoſum ſpiritum humori commixtum, vt videre eſt in ſpumis maris, incurrentibus ventis. Vtrumque autem malum eſt, quia illud calorem arguit colliquantem, hoc verò inæqualem perturbationem. Peiores tamen ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant, & cognoſcuntur ex acutâ febre, & ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, tum etiam quòd ſincera ſpectentur. De his legitur 2. *Prorrhet. In bilioſis ſinceriſque deiectionibus ſpumoſa efflore ſcentia, mala.* Quæ verò ex ſpiritus flatuoſi commixtione fiunt, malæ etiã fiunt, quia in excrementis cruditatẽ ſignificant.

In mor-

Digitized by Google

In morbis acutis, ſi ea, quæ aſſumuntur, inalterata reijciantur, lethale eſt.

Huiuſmodi lienteria abolitas in ventriculo functiones naturales oſtendit, propter maximam caloris natiui exolutionem, quæ proximam mortem denunciat: vt videre eſt apud Hippoc. *in 3. Epid. ſect. 3. Aegr.* 15. in Dealcis vxore, cui accidit die decimaſeptimâ ab aluo irritato turbulenta, deinde ipſæ potiones exibant: & vigeſimaprimâ interijt.

Lumbrici. *In morborum principio vermes prodire, malum, tàm viuos, quàm mortuos: potiſſimùm ſi ſoli, & ſine ſtercore exeant.*

Viui enim ſummam eruditatem, aut alimenti penuriam ſignificant, mortui verò magnam putredinem, à qua enecantur.

Lumbrici in declinatione morbi cum excrementis exeuntes, & iam coctione apparente, bonum.

Oſtenditur enim tunc naturam excrementis dominari, fitque ſæpiùs poſt dyſenteriam.

Quãtitas. *Copioſior alui deiectio in quolibet morbo, mala. At ſi cum ventre ſubtumido, & creſcente efferatur, peſſima.*

Alui fluxus copioſior vires maximè reſoluit, & naturam proſternit, vt *in 2. progn.* Hipp. habet. At ſi vniuerſim, & ſæpè deijciatur, periculum imminet animæ defectionis: quod etiam confirmat in *Coacis prænot.* his verbis: *Liquida deiectio, & confertim ſemelque effluens, & paulatim, mala: altera enim vigilias, & altera exſolutionem inuehit.* At verò ſi copioſa deiectio cum ventre tumido coniuncta ſit, ſignificat magnam caloris natiui exſolutionem, vnde cruditates, & flatus multi generantur, quibus venter intumeſcit.

Paucæ deiectiones, vel quæ ſtatim vbi inceperint, ſiſtuntur, malæ.

Omnes excretiones paucas inutiles eſſe, alibi demonſtratum eſt, tum quòd ad morbi cauſam tollendam non ſufficiant; tum etiam, quòd vel humorum multitudinem, vires opprimentem, vel earundem imbecillitatem ſignificent. At ſi alui fluxus ſtatim vbi inceperit, cohibeatur, ſignificat prauos humores, qui per inteſtina ferebantur, aliò eſſe conuerſos, vbi grauem noxam inferre poſſint. De his loquitur Hipp. *in 7. Epid.* his verbis: *Ventres, etſi fortè humectati eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Hinc non abſimili ratione diarrhϾ, & dyſenteriæ, quæ ſubitò cohibentur, maximum vitæ periculum ægris afferre ſolent.

Qualitas. *Liquida deiectio, quæ cum morbo acuto incipit, & cum eodem perſeuerat, mala.*

Significat enim magnam materiæ morbificæ copiam, vel malignam qualitatem, quæ naturam coëgit ad præcocem iſtam diarrhœam. Sic apud Hipp. 3. *Epid. ſect. 2. Aegr.* 8. in adoleſcente, qui decumbebat in mendacium foro, cui primâ die venter turbatus eſt bilioſis, tenuibus multis: ſecundâ deiectiones plures, intempeſtiuiores: ſeptimâ mortuus eſt. Et *Aegr.* 10. *eiuſdem ſect.* Mulieris, quæ circa Pantimedem, primâ die aluus turbata tenuibus, multis, crudis: ſecundâ ab aluo multa: ſeptimâ obijt: aluus ſemper humida deiectionibus multis, tenuibus, crudis.

Pleuritide, & peripneumoniâ correpto, alui profluuium adueniens, malum. Aph. 16. ſect. 6.

Cùm inſtrumenta reſpirationi inſeruientia vehementer afficiuntur, hepar, & ventriculus in conſenſum trahuntur, eiſque labefactatis contingit alui fluxus, qui ea ratione lethalis eſſe conſueuit. Ideò, vt verum ſit hoc prognoſticum, pleuritis, aut peripneumonia debet eſſe grauiſſima. Quod innuit Hipp. (docente Gal. *in comm. huius aphor.*) cùm non ſimpliciter dixit; in pleuritide, aut peripneumonia aluum turbatam eſſe, malum ſignum; ſed adiecit, *correpto*, ac ſi diceret detento atque vexato homini à talibus paſſionibus, profluuium alui ſuperueniens, malum eſſe ſignũ; quoniam ita ſe habentibus, profluuium alui ſolet aduenire, non potente hepate ad ſe trahere alimentum, neque conuertere in ſanguinem, & quãdoque ventriculo idem alimentum corrumpente. In mediocri autem pleuritide, aut peripneumoniâ profluuium alui ſuperueniens prodeſſe, potiùs ratione euacuationis, præcipuè ſi morbus non ſit grauis, & nullum timeatur ex eo periculum; tum etiam ſi concoctionis ſigna in ſputis, & vrinis apparuerint. Interdum etiam in recenti pleuritide, & peripneumoniâ diuertitur materia antecedens ad inteſtina, & vtilem, ſalubremque alui fluxum producit.

Ophthalmia laborantem alui profluuio corripi, bonum. Aph. 17. ſect. 6.

Nam per huiuſmodi alui fluxum fit reuulſio ad diſtantiſſima oppoſita, & à ſuperioribus ad inferiora, quæ omnium efficaciſſima, atque vtiliſſima eſt.

Alui excrementa liquida, quæ in progreſſu morbi ſenſim craſſeſcunt, bona.

Omnis concoctio incraſſando progreditur, & quæ concoquuntur, craſſiora euadunt; ideò excrementa tenuia, ſeu liquida, quæ ſenſim craſſeſcunt, virtutem naturæ benè operantis ſignificant.

Albæ deiectiones in morbis quibuslibet apparentes, malæ.

Vel enim albæ deiectiones fiunt ex cibis ingeſtis, vtpote pane puro, lacte, ptiſana, alica, amygdalis, alijſque [*vt Phlegmagogis*] aut vt Galen. docet *in 2. progn.* cùm bilis nullo modo peruenit ad inteſtina, idque, vel obſtructo canale, per quem à veſica fellis ad inteſtina fertur, vt in ictero contingit; vel eadem ſurſum cum ſanguine in caput inflammatum attractâ: aut denique fiunt albæ deiectiones à colliquatione pinguedinis mollis, & recutis. At hæ paucæ, viſcidæ, & valdè fœtidæ exiſtunt. Quocunque autem modo fiant, exceptis ijs, quæ à cibis albeſcunt, in acutis morbis non parum damnantur, omninòque maximè, quæ cerebro inflammato contingunt, de quibus Hippoc. *in prorrhet. In phreniticis alba deiectio, malum*, quandoquidem vniuerſa bilis in cerebrum attrahitur. Propterea in bilioſis febribus albæ deiectiones malæ etiam ſunt, quia excrementa cauſæ morbificæ reſpondere debent; ideoque vel canalis obſtructionem ſignificat, quo bilis ad inteſtina deferri conſueuit, quæ obſtructio affectum plerumq; etiam in non febrientibus lethalem facit, de quo Hipp. *in Coac. Regio morbo admodum fœdati, moriuntur, & his alba deiectio præcedit*: vel cerebri, aut conuexæ iecoris partis ſuperioris incendium, quod bilem vniuerſam ad ſe proliciat. Denique albas, paucas, viſcidas, & malè olentes deiectiones malas eſſe,

ſuprà

ſuprà oſtendimus, quòd malignam colliquationem denotent.

Alui deiectiones vitellinæ, virides, æruginoſæ, liuidæ, nigræ, variegatæ, aut valde fœtidæ, malæ. 2. progn.

Hæ omnes dejectiones malæ ſunt, propter eaſdem rationes, quas de ſimili vomitu ſuprà retulimus. Aliquando tamen poſſunt criticè, & vtiliter effundi, ſi antea ſigna concoctionis in vrinis apparuerint: vt videre eſt apud Hipp. *in* 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 14. Vbi Melidiæ, quæ decumbebat apud Iunonis templum, incœpit capitis, & colli, & pectoris dolor fortis, ſtatim autem febris acuta corripuit, ſextâ die comatoſa, anxioſa, horrida, rubor in genâ, parum delirauit: ſeptimâ ſudauit, febris defecit, dolores permanebant, redijt: ſomni parui, vrinæ vſq; in finē bene coloratæ quidem, ſed tenues. Deiectiones tenues, bilioſæ, mordaces, valde paucæ, nigræ, fœtidæ prodierant, vrinis ſubſidentia alba lęuis; ſudauit, iudicata eſt perfectè vndecimâ.

Excernendi modus

Fluida alui excrementa cũ dolore, & dyſenteriâ, aut laborioſâ, & frequenti deiectione, mala.

Significant enim maximam humorum acrimoniam, quæ inteſtina vehementer vellicet, pungat, & erodat. Quod obſeruauit Hipp. in 1. *epid.* in multis, qui ex febribus malignis interibant, de quibus ait: *alui turbatæ erant, bilioſis, paucis, meris, tenuibus, mordacibuſque, & frequenter deſidebant*: & paulò pòſt; *quæ hos infeſtabant, hæc erant: dyſenteriæ, teneſmi, lienteriæ, & fluxiones alui.* Quod etiam obſeruat in 3. *epid. ſect.* 2. *ægr.* 6. in Euryanactis filiâ, cui die duodecimâ aluus turbata eſt bilioſis, paucis, & ſinceris, tenuibus, mordacibus, crebrò deſidebat, ex quo morbo interijt. Interdum tamen quidam morbi difficiles per dyſenteriam iudicantur, vt docuit Hipp. *aph.* 48. *ſect.* 6. *Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens, bonum.* Quod ita intelligendum eſt, modò illa dyſenteria diuturna admodum non ſit, alioqui erit mala, iuxta *aph.* 43. *eiuſdem ſectionis, qui lienoſi difficultate inteſtinorum corripiuntur, ijs ſuperuenientem longam difficultatem inteſtinorum, aqua inter cutem, aut inteſtinorum læuitas excipit, & moriuntur.* Alij etiam morbi per fluxum dyſentericum finiuntur, vt videre eſt in 1. *epid. ſect.* 1. *ægr.* 10. vbi Hipp. de Clazomenio ita ſcribit: *Circa diem trigeſimam primam fluxus alui multis aquoſis cum dyſentericis: & quadrageſim: die à morbo liberatus.* Hæ autem deiectiones quando ſalutares ſunt, nulla pernicioſa ſigna cum ijs apparent, plerumque verò hæmorrhagia bona, aut copioſus ſudor, aut aliquod aliud bonum ſignum ſimul contingit.

Liquida deiectio, quæ non ſentientibus effertur, valde mala.

Aut enim errorem mentis, & delirium ſignificat: aut caloris natiui exſolutionem, quam ſenſus abolitio conſequuta eſt.

Aluus fluxus, qui cũ facili tolerantia contingit, & ex quo æger leuamen aliquod percipit, bonus.

Oſtendit enim naturam noxios humores excernere, vnde ſolutio morbi ſperanda eſt.

Per veſicã

Vrina illa optima eſt, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitate aſſumptæ potioni reſpondens, colore ſubrufo, aut ſubflauo, cum hypoſtaſi alba, læui, & æquali, Gal. 1. de Criſ. cap. 12.

Vt omnia vrinæ vitia faciliùs innoteſcerent, decuit ab initio omnes bonæ vrinæ conditiones ſimul exponere, vt hoc theorema ſit veluti regula, ad quam ſequentia omnia reuocari queant. Vrina igitur laudabilis debet eſſe ſubſtantiâ, ſeu conſiſtentiâ mediocris, id eſt, media inter tenuē, & craſſam; colore ſubrufo, aut ſubflauo, quia in multis vrinæ ſunt coloratiores, in alijs minùs coloratæ, & nihilominùs optimè concoctæ, quod à diuerſis corporum diſpoſitionibus ſolet depēdere, nimirum à temperamento hepatis, & aliorum viſcerum præcipuarum, ætate, ſexu, victus ratione, & vitæ inſtituto. Corpora etenim calidiora coloratiores vrinas habent, & frigida pallidiores. Iuuenes vrinas habēt pueris tenuiores, & coloratiores; pueri craſſiores: ſenes tenuiores, & minùs coloratas. Mulieres vrinas habent viris craſſiores, & minùs coloratas, cũ multis cōtētis; & qui crapulis indulgent, mingũt vrinas cũ multo ſedimēto crudo; & qui inediâ vſi ſunt, vigilijs, aut laboribus, habent vrinas coloratiores cum pauco ſedimento. Contrà qui in otio vitā agunt vrinas habent minùs coloratas cum multo ſedimento. In tēperatis verò corporibus vrina optima erit, vt docet Gal. colore modicè croceo, ad quam reliquæ differentiæ quò magis accedunt, eò meliores cēſendæ ſunt. Sufficit tamen in morbis, ad ſalutem prædicendam, vt vrina maximè accedat ad eas cōditiones, quas habere ſolebat, dum æger optimâ fruebatur valetudine. Ideò optimum eſſet, illius vrinam, dum bene valebat, ſæpe conſpexiſſe, vt quantũ à ſtatu naturali receſſerit, facilè dignoſci queat. Sedimentum denique ſeu hypoſtaſis eſſe debet alba, læuis, & æqualis, quod confirmat Hipp. 2. *progn. text.* 26. additque huiuſmodi hypoſtaſin debere cōſiſtere per omne tempus, donec morbus iudicetur: ſi enim intermittat, & interdum vrina ſedimenti expers effundatur, morbus diuturnior futurus eſt, ac minùs ſecurus. Hic verò *annotandũ* eſt, Hippocratē *loc. cit.* ſolam hypoſtaſin attendere, quâ concoctio denotatur, non autem conſiſtentiã, aut colorem, quia illa, vt antea dictum eſt, maximè variãt in varijs indiuiduis; tum etiam quia vrina optimum habens ſedimentũ, & optimum colorem, & ſubſtantiam mediocrem habeat, neceſſe eſt. Illud igitur ſedimentũ, quod in fundo matulæ reſidet, album, læue, & æquale, puri optimè concocto ſimile, eſt perfectæ concoctionis indicium: Enæorema verò, ſiue ſuſpenſum, ſeu ſublimamentum, quod in medio matulæ ſuſpenditur, minus bonũ cenſendum eſt, & imperfectiorem concoctionem ſignificat. Nebula verò, quæ in ſummo vrinæ innatat, adhuc minùs bona eſt. Quanquam, vt docet Gal. in 3. *epid.* aliquando bonum enæorema, & aliquando bona nebula ſat ſit, ad ſalutem prædicendam, quod diſertè expreſſit Hipp. *aph.* 71. *ſect.* 4. *Quibus ſeptimo die fit criſis, ijs nebecula rubea quarto die in vrina apparet, & alia ex ratione.* At verò, inquit, Gal. in *comm.* non ſolùm rubra aliqua nubes apparens, antea non viſa, iudicationem ſignificat, ſed & alba multò magis, quàm ipſa; adhuc autem magis & enæorema album, æquale, atque conſiſtens.

Vrinæ liquor, eiuſq; qualitas.

Vrinæ tenues cum bono colore in morbis acutis, ſalutares.

De his loquitur Gal. *comm. in* 1. *epid.* his ver-

bis: *planum ergo eſt, tenues, ſed boni coloris, vrinas coloris bonitate promittere ſalutem: quatenus verò erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctionis.* Hæ quidē vrinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram: quod obſeruauit Hipp. in 1. *epid. ſect.* 1. *ægr.* 6. qui Cleonactides appellatur. Huic die ſexageſimâ vrinæ tenues quidem, at boni coloris apparuerūt: Octuageſimâ perfectè indicatus eſt. Item *ægr.* 10. *eiuſdem ſect.* Clazomenio ab initio vſque ad decimā ſextam vrinæ erant tenues quidem, at boni coloris, & multum habebant enæorema diſperſum, non ſubſidebant, & quadrageſimâ liberatus eſt. Ita & 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 5. Chærioni vſque in finem vrinæ erant tenues, boni coloris, enæorema nebuloſum habentes: & die vigeſimâ perfectè iudicatus eſt.

Vrina tenues, albæ, & aquoſæ, in morbo difficili, exitioſæ.

Vel enim huiuſmodi vrinæ ſignificant bilioſum humorem ſurſum in caput ferri, vndè phrenitis, & delirium exoritur, de quibus Hipp, *aph.* 72. *ſect.* 4. *Quibus vrinæ albæ, perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in phreniticis appareant.* Gal. verò *in comm.* dicit, ſe nullum phreniticum ſeruatum vidiſſe, in quo talis vrina apparuiſſet. Vel ſignificant ſummam cruditatem, quæ aut mortem, aut morbi longitudinem portendit, longo enim tempore natura indiget ad illam ſummam cruditatem tollendam; idcircò ſi febris non admodum ſit vehemens, & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore ſuccedit. In vehementi verò morbo cum viribus prælanguidis prorſus exitiales exiſtunt. At multò certiùs perniciem denotant, quæ poſt principium inceperunt, & diu perſeuerant, quales fuerunt, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt; nam vndecima die habuit vrinas tenues aquoſas, quæ tales vſque ad diem quadrageſimam perſeuerarunt. Si verò poſt criſin peractam diu talis vrina reddatur, recidinæ certiſſimum eſt ſignum. In alijs denique morbis, vt febribus intermittentibus, aut mitioribus, & diuturnis, vrina tenuis deſignat magnas lienis, hepatis, meſenterij, & ſimilium partium obſtructiones, per quas vrina veluti percolata tenuitatem iſtam adipiſcitur.

Quibus vrinæ craſſæ, grumoſæ, paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, iuuat: maximè verò tales veniunt, quibus ab initio, vel celeriter ſedimentum ineſt. Aphor. 69. ſect. 4.

Per *craſſas* vrinas oportet intelligere eas, quæ ſunt valde tales, quæve ſemper ſunt perturbatæ; per *grumoſas*, quæ multos continent grumos. Tales vrinæ fiunt incipientibus febribus pituitoſis, nam craſſities fit ex multitudine craſſorum humorum: grumi fiunt fruſtulis quibuſdam pituitæ calore febris exſiccatis. Hæ tunc temporis *paucæ* fiunt; quia natura eſt conuerſa ad retinendum; cùm verò iam coctus eſt humor, vrina apparet facta tenuior, ceſſante v delicet perturbatione; & multa excernitur, natura conuerſa ad euacuandum; & quò copioſiùs prodit, eò plus iuuat, ſicut in omnibus criticis euacuationibus. Ergo hoc loco *tenuis vrina* dicitur, non quæ reuera talis eſt, ea enim non iuuat; ſed quæ turbationem concoctione depoſuit: hæ maximè fiunt in pituitoſis febribus, in quibus etiam ſolent vrinæ in principio habere ſedimentum quoddam fallax, quod non fit concoctione, ſed deſcendentibus ſuccis crudis.

Quæ vrina craſſa, turbida, & confuſa meijtur, deinde per ſeipſam clara euadit, & limpida, bona.

Oſtendit enim victoriam naturæ heterogenea ſecernentis, & quod ſibi noxium eſt, expellentis: idque magis, ſi poſt huiuſmodi ſeparationem craſſior pars in fundo ſubſideat alba, læuis, & æqualis.

Vrina, quæ clara meijtur primùm, deinde verò poſt aliquod tempus conturbatur, bona.

Significat enim naturam iam inchoaſſe concoctionem, & illius inſigne rudimentum edidiſſe.

Vrina craſſa, turbida, taliſque permanens, vt igni appoſita clareſcere non poſſit, mala.

Talis enim vrina, vt docet Gal. *in aph.* 70. *ſect.* 4. ſi vires affuerint, longum fere morbum oſtendit, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænūtiat. Fit enim ex multitudine crudorum, & craſſorum humorum, quos multi flatus ijs permixti, conturbant, & exagitant: atque ita ſi vires ſint debiles, periculum eſt, ne ab huiuſmodi humorum copia ſuffocentur. Si verò validiores ſint, longo indigent tempore, quo materia illa concoquatur, & edometur. Huius vrinæ exemplum habetur apud Hipp. 1. *Epid. ſect.* 3. *ægr.* 4. in vxore Philini, quæ die vndecimâ vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam, illis rarò admonentibus craſſam, albam, qualis ſit in ſubſidentibus, quando ſepoſitæ multò tempore turbantur, non ſubſidebat, color, & craſſities qualis iumentorū, vigeſimâ interijt. Item Ægr. 1 *vetuſdem ſectionis*, in Dromeadæ coniuge ſecunda die vrinæ erant craſſæ, albæ, turbidæ; quales fiunt ex ſubſidentiam habentibus, quando conturbantur ſepoſitæ multo tempore, non ſubſidebant ſextâ die interijt. Ita & in Hermocrate, & in eo, qui caleſcens cœnauit, & potauit largiùs, eædem vrinæ turbidæ non reſidentes fuerunt obſeruatæ.

Vrinæ, quæ turbidæ minguntur, & tales permanent cum fœtore inſigni, peſſimæ.

Gangrænam enim in veſica, aut partibus vicinis ſignificant.

Vrina rubra, vel rufa, & tenuis, talis diu perſeuerans, mala.

Significat enim magnum caloris incendium, & inflammatoriam quandam diſpoſitionem in hepate, aut ventriculo, aut ſepto tranſuerſo reſidere, à qua nulla concoctio, ſed aduſtio potiùs in humores introducatur. Ideoque talis vrina diutiùs perſeuerans cum virium imbecillitate, mortem; cum robore verò illarum, morbi longitudinem, vel abſceſſum in partibus inferioribus prænuntiat.

Nigræ vrinæ in morbo acuto apparentes, pernicioſæ.

Significant enim inſignem humorum torrefactionem, quæ in atræ bilis naturam eos degenerare faciat, vnde lethales affectus producuntur, quemadmodum videre eſt in Philiſco, 1. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 1, qui tertiâ & quintâ die nigra minxit, ſextâ verò obijt. Item in Eraſmo, *Ægr.* 8. *eiuſdem ſect.* qui quintâ die obijt: *Huic*, inquit Hip. *febres per totum, cum ſudore, hypochondria eleuata, contentio cum dolore; vrinæ autem nigræ,*

nigra, habentes enæoremata rotunda, non ſubſidebant. Item in Pythione, *3. Epid. ſect. 3. Ægr. 3.* in quo primâ, & quartâ die vrinæ nigræ notantur, & decimâ extinctus eſt. At verò ſi vrinæ nigræ tenues etiam extiterint, deteriores cenſendæ ſunt, quia maiorem eruditatem ſignificant. Hinc Hipp. *in 1. Epid.* tenues, nigras, & paucas vrinas, quæ in principio febrium ardentium apparebant, vnum ex ſignis fuiſſe, quæ annuntiare ſolebant, quibus exitium impenderet. At verò ſiue multæ, ſiue paucæ exierint vrinæ, tenues, & nigræ, perpetuò lethales ſunt. Tum etiam quæ cùm initio nigræ apparuerint, poſteà in tenues, & aquoſas mutantur: quod confirmatur hiſtoria Sileni, *in 1. Epid.* in quo vrinæ vſque ad quartum diem nigræ cùm fuerint, quintâ tenues, & tranſparentes exire incœperunt. Et *hiſt. 2. ſect. 3. lib. 3.* mulieris, quæ prope frigidam aquam decumbebat, quæque octuageſimâ die interijt. Huic die vndecimâ *vrinæ erant multæ, tenues, & nigræ,* vigeſimâ verò *vrinæ aquoſæ multæ.* Quod Gal. *in cõm.* annotauit, videlicet vrinas nigras in aquoſas verſas, eſſe lethales. Denique peſſimæ omnium ſunt nigræ cum nigro ſedimento, de quibus Gal. *1. de Criſ. cap. 12.* ita habet: *Peſſima igitur eſt tota vrina denigrata, adeò, vt neminem vnquam ſeruatum viderim ex ijs, qui talem vrinam minxerunt. Minùs verò pernicioſa, ſi ſolum id, quod ſubſidet nigrum fuerit, atque adhuc minùs, ſi ſolùm, id quod in medio iacet, et multò minùs etiam ſi nebula.* Aduertendum tamen diligenter eſt, nigras vrinas non eſſe perpetuò malas. *V. Zacut.* Nam *primò*, in melancholicis tales poſſunt criticè excerni, quemadmodum Gal. *comm. in 3. Epid. ſect. 3. text. 74.* dicit, ſe nouiſſe quandam mulierẽ, quæ his vrinis, magnâ copiâ euacuatis, plurimùm fuit iuuata. *Secundò*, in lienoſis vrinæ nigræ ſalutariter excerni poſſunt, quando nimirum lien ſe per illam regionem exonerat; quemadmodum Herophonti contigit, in *1. Epid. ſect. Ægr. 3.* cui febre acutâ detento, ab initio vſque ad quintam diem vrinæ fuerunt nigræ, & tenues, quintâ lien intumuit, octauâ lien imminutus eſt, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam, decima ſeptimâ indicatus eſt. *Tertiò*, cum hæmorrhagiâ coniunctæ huiuſmodi vrinæ minimè periculoſæ ſunt, quia tenuior, & calidior pars ſanguinis, ex qua periculum impendebat, per hæmorrhagiã vacuatur, vt videre eſt in *1. Epid. ſect. 3. Ægr. 7.* vbi Metoni magna febre correpto, quarta die fluxit è dextra nares ſanguis, bis, parùm, vrinas ſubnigras habuit, enæorema ſubnigrum exiſtens, diſperſum, non ſubſidebat, quintâ fluxit largiùs ex ſiniſtra ſincerum, ſudauit; indicatus eſt: poſt criſin vigil, obloquebatur, vrinæ tenues, ſubnigræ, dormiuit, reſipuit, huic non redijt, ſed ſanguis ſæpè, & poſt criſin. *Quartò* deniq; ex ſuppreſſione menſium vrinæ nigræ apparentes, copioſo eorundẽ menſium fluxu ſuperueniente, morbi ſolutio fit: vt videre eſt, in *Epid. ſect. 3. Ægr. 11.* vbi mulier moroſa, quæ tertiâ die iudicata eſt, vrinas tenues, & nigras emittebat, circa iudicationem verò muliebria multa deſcendebant.

Qualitas. *Vrinæ multæ, & concoctæ, decretorio die apparentes, bonæ.*

Significant enim materiam morbificam deuictam eſſe à natura, & conuenienter expelli per loca conſentanea. Tales vrinæ in Nicodemo obſeruauit Hipp. de quo ait: *Die vigeſimo quarto multam vrinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit iudicatus.* Et de Pericle ait idẽ Hipp. *Tertiò febris emollita fuit vrina multa concocta, in quibus multa ſubſidebant.* Tum etiam Chærionem ait multis vrinis bilioſis fuiſſe ſeruatum.

Vrinæ multæ, tenues, aquoſæ, ſine contentis, nihil iuuantes, malæ.

Sequuntur enim humoris excrementitij, & crudi multitudinem, vt renum calidiorem intemperiem, quæ exiſtimatur diabetem parere, aut totius corporis colliquationem, vnde ſumma caloris natiui exſolutio conſequitur. Sic *3. Epid. ſect. 2. Ægr. 12.* mulier, quæ in mendacium toto decumbebat, octauâ die multam vrinam ſine fructu reddidit, decimaquartâ mortua eſt.

Vrinæ paucæ, & tenues, & aſſumpto potui non reſpondentes, quolibet in morbo, malæ.

Vel enim ſignificant ſecretricis, & excretricis facultatis imbecillitatem, vel calorem intenſum, humiditates corporis exurentem, quales apparuerũt in vxore Droméade, & in adoleſcẽte Melibœæ, & in Euryanactis filia, & in illa muliere, quæ apud Tiſamenum, & in ea, quæ Pantimedem decumbebat, qui omnes ægroti vrinas paucas, & tenues emittebant, & paulò poſt obierunt.

Vrinæ ſubſiſtentes in morbis acutis, pernicioſæ.

Fit enim vrinæ ſuppreſſio in acutis, vt Gal. docet, *comm. in 3. Epid.* vel ab igneo calore ſerum ſanguinis prorſus abſumente, vel ab extinctione functionum naturalium, vt Sileno contingit, cui ſexto die vrinæ reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, vndecimo interijt. Item in muliere Cyziei anginoſa, apud Bitonem agente, atq; adoleſcente Melibœæ, paulò ante interitum, vrinæ reſtiterunt. At deterrima etiam eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem conſequitur, vt docet Hipp. *1. Coac. ſect. 1. aph. 5. Ex frigore*, inquit, *peſtifera eſt vrina ſuppreſſio quæ rigorem præcedit*: quandoquidem ſignum eſt euacuationis criticæ, quæ præſertim per ſudorẽ futura eſt. Ita contrà, cũ rigorẽ ſubſequitur, peſſima omninò eſt, quia ſignificat deſtructam omninò fuiſſe veſicæ actionem, & calorem illius extinctum ab illa perfrigeratione.

Vrinæ quæ nullum aut ſedimentum, aut enæorema, aut nubeculam habent, malæ.

Illæ vrinæ, contentis carentes, malæ ſunt: ſi id nõ depẽdeat ab inedia, laboribus, aut vigilijs, aut nephritica renum diſpoſitione; aut corpora non fuerint admodum birioſa. Significant enim magnam humorum cruditatem, aut corruptionem, aut viſcerum debilitatem, aut inflammationem, aut obſtructiones vehementes.

Vrinæ paucam ſubſidentiam habentes, malæ.

Minus quidem malæ ſunt, quàm quæ contentis omninò carent, quandoquidem fiunt quidem ab iiſdem cauſis, ſed paulò minoribus. De his loquitur Hipp. *in 1. Epid. vrinæ tenues, & incoctæ, decolores, paucæ, aut craſſitiem habentes, & paruam ſubſidentiam, malæ.*

Farinacea in vrinis ſedimenta mala; his ſunt deteriora laminea, his autem ſunt deteriora furfuracea. Hipp. 2. progn.

Huiuſmodi ſedimenta ſecundùm Galen. *1. de Criſib. cap. 12.* fiunt à calore immenſo, liquante, & exurente pinguedinem, & ipſam carnis ſubſtantiam. Vbi autem calor adurens agit in par-

tes ſolidas, primùm pinguedinem molliorem, & recenter concretam aggreditur, mox ſolidiorem: & vbi omnis pinguedo eſt colliquata, & conſumpta, tunc aggreditur primò carnem teneriorem, & recenter cõcretam, poſtremò carnem ſolidiorem, & tandem partes ſolidas. Ex pinguedine itaque recenti, ab ingenti febris calore colliquata, vrinæ fiunt oleagineæ. Ex pinguedine verò ſolidiori colliquata, nec non à carnibus inæqualiter liquatis, aut ex aſſato ſanguine craſſo, vt docet Gal. *in comm. huius prognoſtici*, fiunt farinaceæ. Ex ſolidis denique inæqualiter eliquatis fiũt lamineæ, tum etiam furfuraceæ, calore intenſius adurente. Vnde facile videre eſt, ſedimenta laminea eſſe farinaceis deteriora, furfurea verò lamineis. Quantum verò pernicioſa ſint illa ſedimenta ſatis liquebit ex Gal. iudicio de farinaceo, reliquis minus malo, quod ab eo prolatum eſt *comm. in Aph. 31. ſect. 7.* vbi ſic habet: *Tales vrinæ exitiales ſunt, ſicuti etiam in prognoſtico dictum eſt, & plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipſis ſunt liberati, ijs omnibus in longum producta eſt ægritudo, cum diſpoſitio multam requireret coctionem, in qua talis vrina mingitur.* Ita Hipp. *in epid. ægr. 2.* inquit: *Minxit affatim, craſſum erat, quod ſubſiderat, ſedimentum inſtar farinæ craſſioris albu, extrema rurſus frigida, vndecim mortuus eſt.* At in *3. epid. ſect. 1. ægr. 3.* de eo, qui in Dealcis horto decumbebat, *vrinæ*, inquit, *tenues, variæ, habentes ſubtimamenta varia inſtar farinæ craſſioris* hunc autem dicit quadrageſimo die fuiſſe iudicatum. Liquet igitur ex his exemplis, quod quicunque mingunt vrinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſaluari debeant, tarde liberentur; quicunque vero exitialiter ſe habent, contingat hos quàm citò interire. Vrinæ farinaceæ ſunt, quando hypoſtaſis apparet in fundo vrinæ inſtar puris, & ſunt valde exitiales, vt ego expertus ſum.

Sedimentum in vrinis diuulſum, & inæquale, malum.

Cruditatem enim ſignificat, quæ ſi in eodem ſtatu perſeuerat, neque ſedimentum in progreſſu morbi ad melius nititur, oſtendit naturam non poſſe materiam morbificam ſuperare; ſi verò corrigatur in dies, ſolutionis ſpes eſt, ſed tardiùs acceſſuræ.

Sedimentum tenue, initio morbi apparens, & in dies ſenſim craſſeſcens, bonum.

Significat enim naturam ab initio coctionem aggredi, eamque indies vlterius perficere.

Sedimentum craſſum in quouis morbi tempore apparens, malum.

Fiunt illa ſedimẽta a craſſis, & crudis humoribus, qui cum vrina permixti, ab eiuſdem liquore ſeparantur, & grauitate ſua matulæ fundum petunt. Cum igitur craſſi illi humores, & crudi difficilè admodum à natura vincantur, ideò periculum minantur, præcipuè quando vires ſunt debiles. Si verò cum virium robore appareant, ſaltem morbi longitudinem ſignificant. Poſſunt autẽ huiuſmodi humores crudi, & craſſi, matulæ fundum petentes, iunioribus Medicis imponere, vt pro vera, & laudabili hypoſtaſi accipiantur: ab illa igitur exactè diſtinguendi ſunt. Ac *primum* humores illi crudi plerumque in principio morbi apparere ſolent; bona verò hipoſtaſis nonniſi in ſtatu, aut declinatione. Et contingit plerumque, vt poſt principium morbi, attenuato illo humore crudo, nullum ampliùs appareat in fundo ſedimentũ, ſed illius loco, aut nebula, aut enæorema, quod progrediente concoctione à ſuperioribus matulę partibus ad inferiores indies prolabitur, quæ eſt vera ratio bonę cõcoctionis, vt ſcilicet ex nebula fiat enæorema, & ex enęoremate ſedimẽtũ. At contra, quando ex ſedimento fit nebula, aut enæorema, ſedimentum illud non erat laudabile, ſed crudus humor, & craſſus, qui poſtea concoctione attenuatus eſt. *Secundò*, crudus humor ſibi ipſi non cohæret, neque omninò lęuis, & æqualis eſt, ſed viſcidus, & nimis craſſus. At laudabile ſedimentũ læue, & æquale eſt, & moderatè craſſum. *Deniq;* crudus humor grauior eſt, & in matulæ fundo omninò ſubſidet. At bona hypoſtaſis non reſidet, ſed potiùs ſubſidet in fundo, ab eoq; tantillum ſubleuatur, & globoſam quodammodo figurã obtinet, quod non facit humor crudus, qui magis diffuſus eſt. Cum quis morbo defunctus videtur, vrinas tamen reddit decolores, cum ſedimento valde albo inſtar niuis, ex recidiua moritur, vt obſeruauit ter, aut quater D. Pachecus.

Vrinæ ſedimenta liuida, aut nigra, peſſima.

Idque propter rationes, quæ in vrinæ liquore nigro fuerunt propoſitæ.

Enæorema diuulſũ, inæquale, aut nigrũ, malũ.

Sedimentum hiſce conditionibus præditum, malum eſſe ſupra oſtenſum eſt; reliqua verò contenta propter eaſdem rationes etiam mala ſunt, ſed minus mala, quàm ſedimentum.

Nebecula iuxta vrinæ ſuperficiem, circuli modo euecta in morbis acutis peſſima.

Inſtantem enim phrenitidem, & ex ea mortem ſignificat.

Vrina oleoſa, & cui pinguia arãnearum telis ſimilia innatant, mala. Hipp. *2. progn.*

Significat enim calorem immenſum, pinguedinem colliquantem, quæ eſt in renibus, aut in toto corpore. Quomodo autẽ diſtinguatur, an huiuſmodi colliquatio procedat à renibus, an verò à toto corpore, docuit Hipp. *Aph. 35. ſect. 7.* his verbis: *quibus autẽ ſummũ eſt pingue, et conſertum, his renũ malum acutum ſignificatur.* Per *acutum malum* calidam intemperiem ſignificat, quæ facit mictum aceruatum pinguedinis, quia adiacet renibus multa aceruataq; pinguedo, & eſt ab eo loco breuis expeditaq; via exitus vrinæ, vt quod liquatum eſt, minus vijs hæreat. Itaq; ſi aceruatim excernitur pingue, eſt ex malo acuto renum, ſed ſi non aceruatim, ſed telis araneariũ ſimilia exeant, ex conſumptione communi eſt. Huiuſmodi vrinæ oleoſæ exemplũ habetur apud Hipp. *1. epid. ægr. 11.* in Dromeadæ coniuge, in qua quarta die vrinæ apparuerunt tenues, oleoſæ; quinta vrinæ ſimiles: ſexta verò interijt. Ita & *3. epid. ſect. 3. ægr. 1.* in filio Parionis, qui ſeptima die minxit oleoſum, centeſima vigeſima mortuus eſt, & in eo ſine dubio tales vrinæ diu perſeuerarunt, quod videtur innuere Hipp. his verbis: *vrina vſq; in finẽ mala.* Ita & *ægr. 16. eiuſd. ſect.* Melibœæ adoleſcens ab initio morbi minxit oleoſu, vigeſima quarta interijt. Quiuis autẽ huiuſmodi vrinæ oleoſæ peſſimæ ſint; tamen farinaceæ, lamineæ, & furfuraceæ adhuc multò deteriores ſunt, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Excernendi modus.

Vrinæ, quæ inſcijs ægrotis, & non recordantibus minguntur, peſſimæ.

Hæc

Digitized by Google

Hæc ſententia habetur apud Hipp. *in 1. prorrhet. text.* 28. his verbis: *vrinæ excretio in non recordantibus perniciosa*. Denotat namque aut cerebrum valde læſum, & ingenti delirio ægrotantem affici, aut extinctum eſſe partium naturalium robur, vt functiones ſuas ampliùs exercere nequeat.

Vrinæ in febribus malignis, atq; peſtilentibus, ſubſtantiâ, colore, & contentis vrinæ ſanorum ſimiles, exitioſæ.

Hoc innuere videtur Hipp. in *Coacis*, dum ait: *vrinæ derepentè, & extra rationem coctæ prauæ, & quicquid in vrinis præter rationem coctum, peſſimum.* Morbi autem maligni, & peſtilentes à venenata quadam qualitate producuntur, quæ ipſi cordi, & ſpiritibus bellum peculiariter indixit, quorum integritas ſubitò deſtrui poteſt ab hoſte illo potentiſſimo, quantumcumque bene ſe habeat reliqua naturalis œconomia. Vel etiam huiuſmodi vrinæ, apparenter laudabiles in morbis acutis, & prauis ſymptomatis ſtipatis, oſtendunt bilem, quâ alias colorantur, aut cerebrum, aut aliquod aliud viſcus inuaſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum vrinis excerni, quod ſummè perniciosum eſt. Vid. Tom. 2. Op. Horſt.

Ne te decipiat, ſi veſica, vel renes, morbum habentes, vitioſas vrinas reddiderint, non enim totius corporis ſignum eſt, ſed tantum illarum partium. Hipp. 2. progn.

Hoc inde dignoſcitur, quia ſi vrina prauis cõtentis referta, & bene cocta fuerit; conſtat ex malo peculiari renum, aut veſicæ eſſe; nam ſi ex febre vrente eſſet, vrina non eſſet bene cocta. Hoc innuit Hipp. *Aphor. ſect. 4. Quibus cum vrina craſſa carunculæ paruæ, aut veluti capilli vna exeunt, ijs à renibus excernitur.* Et *Aph.* 77. *eiuſdem ſect. Quibus cum vrina craſſa furfurea quadam ſimul exeunt, ijs veſica ſcabie laborat*: In his Aphoriſmis vrinam bene coctam appellat Hipp. *craſſam*, vt teſtatur Galen. *in comm.* quod eſt peculiare indicium, contenta illa à renibus, aut veſica prouenire.

Per ſudores. *Sudores, qui cum manifeſtæ concoctionis ſignis die critico, & rigore præcedente, ex toto corpore, calidi copioſi, ſtillantes, & cum vapore erumpunt, & quibus febris, vel perfectè ſoluitur, vel ad modum imminuitur, boni.*

Libuit omnes boni ſudoris conditiones hic ſimul congerere, tùm vt ille faciliùs internoſci queat, tùm vt omnes mali ſudoris differentiæ, ad hanc veluti regulam collatæ, meliùs innoteſcant. Sex igitur *conditiones* requiruntur, vt ſudor aliquis bonus dici mereatur, quarum *prima* eſt ex Gal. 1. *de Criſ. cap.* 2. quòd ante ſudoris eruptionem concoctionis ſigna debeãt apparere. *Coctiones* enim, vt inquit Hipp. 1. *epid. criſis celeritatem, ſalutiſq; ſecuritatem ſignificant. Cruda verò, & incocta, & in malos abſceſſus conuerſa, dolores, longitudinem, acriſias, mortem, vel recidiuas. Secunda* conditio eſt, vt boni ſudores die critico erumpant, quod teſtatur Hipp. *Aphor. 36. ſect.* 4. qui ſic habet: *Sudores febricitantibus ſi incœperint, boni, & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & vndecimo, & decimoquarto, & decimoſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimoprimo, & vigeſimoſeptimo, & trigeſimoprimo, & trigeſimoquarto. Hi enim ſudores indicant morbos, qui verò nõ ita fiunt, laborem ſignificant, & morbi longitudinem, & recidiuam.* Notandum obiter in hunc Aphoriſmum, quod Gal. *in comment.* anxiè inquirit, cur quartus dies in eo omiſſus ſit, cùm tamen ſit primus iudicatorius? *Reſp.* verò, hunc diem vel eſſe prætermiſſum ab ipſo Hipp. vel ab eo, qui primus librum tranſcripſit. *Si autem*, inquit, *omninò Hipp. illum præterijt, hanc ob cauſam exiſtimo, illum feciſſe, quoniam morbi plurimi peracuti, qui cum ſudore iudicantur, tertio, & quinto die magis, quàm quarto iudicium ſuſcipiunt. Rariores enim ſunt, qui die quarto iudicantur, & hoc à me fuit inuentum per experientiam, ob hoc ipſum plurimum quærente, cur dies quartus fuerat ab Hipp. in Aph. prætermiſſus.* Hoc deinde dicit accidere, *quoniam morbi peracuti diebus imparibus mouentur, & criſes ijſdem diebus ſolent accidere, quibus morbi exacerbantur*: atque ita tertio, vel quinto die potiùs criſis cõtingit, quàm quarto, quia morbi, qui diebus paribus mouentur, tardiùs ſolent iudicari. *Tertia* conditio eſt, quòd boni ſudores criticum aliquem rigorẽ ſequantur; natura ſiquidẽ cùm è venis tenues acutoſq; humores detrudit, & in ambitum corporis propellit, vellicatis partibus ſenſibilibus, quas illi humores prætergrediuntur, rigorẽ concitat, cum extremarum partium refrigeratione, rigorẽ verò, & refrigerationem, ſi natura robuſta ſatis fuerit, calore foras erumpente, febris acuta, & magna conſequitur, cuius calore humores extenuati, in ſudorem copioſum reſoluuntur: vnde Hipp. *Aph. 58. ſect. 4. febre ardente laboranti, rigore ſuperueniente, ſolutio fit.* Ita & 3. *epid. ſect. 2. ægr.* 5. loquẽs de Chærione ait: *decima ſeptimâ ſuperriguit, febris acuta, ſudauit, ſine febre, iudicatus eſt. Quarta* conditio eſt, vt ſudores copioſi ſint, & calidi, atque ex toto corpore prorumpant. Tunc enim facultatẽ robuſtã denotant, cùm æquè per omnes partes corporis ea calorẽ diffundit, ipſoſq; ſuperfluos humores in ſudorẽ digerit, & æquè per omnes partes reſoluit; quod ei quidem prælanguidæ non ſuccedit, aut cùm maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter vacuantur, in quibuſdam partibus plus, in quibuſdam parùm, vel nihil. Multa talis ſudoris exẽpla propoſuit Hipp. in *epid.* vt in Pericle de quo ait: *quartâ circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus, & calidus, ſine febre, iudicatus eſt, neq; redijt.* Et de Nicodemo: *ſudor ei toto corpore copioſè calidus emanauit, ſine febre, iudicatus eſt.* Et de muliere moroſa: *ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore, & calidus prorupit, liberata febre, dormiuit.* Et de Virgine Lariſſæa: *Inhorruit, & mox ſudauit toto corpore multum, & calidum, ſine febre, eſt iudicata. Quinta* conditio eſt, vt ſudor ſtillans effluat, & cum vapore, quemadmodum propoſuit Hipp. 1. *progn. cap.* 8. Illa autem oſtendit naturam prauis humoribus dominari, eoſque validè ad ſuperficiem expellere. *Sexta, & vltima* cõditio eſt, vt ex eo ſudore morbus tollatur, aut admodũ minuatur. Ideò Hipp. in *epid.* optimos ſudores proponens, qui morbos integrè ſuſtulerint, ſæpius dixit, *febre liber*, aut *febris ceſſauit*, aut *ſine febre, iudicatus eſt.* Eos verò, quibus morbus tantùm imminutus eſt, propoſuit in hiſtoria illius, qui in Dealcis horto decũbebat, de quo ait: *decimo ſeptimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore ſudauit, alleuatus eſt, melius ſapiebat, non tamẽ febre liber, & vigeſimo dormiuit, planè mẽte*

Digitized by Google

auxiliatur, atque ita factum eſt, vt minorem expueret grandinem, atque longiori quàm antea interuallo, neque pluribus deinceps annis adeo mitigari potuit affectus, quin tandem moreretur. Cæterum grandines ipſæ magnæ ex parte erui magnitudinem æquabant, quamuis interdum maiores eſſe, interdum minores viderentur. Atq; alios quoque ſimiliter quidem expuere, ſed nihilominus multos annos vitam extendere vidimus, quorum alij aliam ob cauſam, alij verò ob ſpiritalium inſtrumentorum affectum mortui ſunt, quamuis nihil cruoris excrearent.

Spuma.

Qui ſuffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui ſunt, non referuntur in vitam, quibus ſpuma circa os apparet. Aph.43.ſect.2.

Spuma generatur, vel à vehementi calore, multos vapores excitante, eoſque cum ſaliua permiſcente, vt videre eſt in ijs, quæ igni appoſita feruent, & bulliendo ſpumam emittunt; vel fit à motu violento, qui eodem modo flatus cum aquoſa ſubſtantia permiſcet, vt patet in albumine oui diutius agitato, & in mari ventis vehementer commoto. Qui igitur ex vehementi ira, aut curſu, vel exercitatione violenta incandeſcunt, ij poſſunt habere ſpumam in ore ſine periculo, quia excitatur à cauſa procatarctica. Ita etiam epileptici circa finem acceſſionis ſpumam emittunt ex ore, ob motum illum violentum, & conuulſorium, quia attenuat exagitando, diſſoluitque materiam illam pituitoſam in cerebro contentam, à qua paroxyſmus ille excitabatur: ideò nullum etiam in ea eſt periculū, quia fit materiæ morbificæ excluſione. At in ijs, qui ſuffocantur, ſiue illud laqueo fiat, ſiue demerſione in aqua, ſiue à graui angina, vel apoplexia, ſpuma in ore apparens peſſimum eſt ſignum, & proximam mortem oſtendit; ſignificat enim extremum naturæ conatum, fuligines in pulmone contentas magnâ vi excludere conantis, cum quibus etiam aliquid propriæ ipſius pulmonis humiditatis exprimit, & cum dictis fuliginibus permiſcet. Cum his confer Theatrum Tabidorum Bennetti.

Per vomitum ſubſtātia.

Vomitus ex bile flaua, & pituita mixtus, qui nec valde craſſus eſt, nec admodum copioſus, & qui duos iſtos humores habet exquiſite permixtos, bonus.

Talis enim vomitus non ſolùm in ſubſtantia, ſed etiam in quantitate, & qualitate laudabilis eſt. Ex omnibus enim humoribus excrementitijs pituita, & flaua bilis ſunt omnium mitiſſimi. Si autem quantitate, & conſiſtentiâ mediocri, ac bene inuicem permixti per vomitum efferantur, omnes laudabilis vomitus conditiones obtinebunt.

Vomitus bilioſi, aut pituitoſi die critico erumpentes, boni.

Non ſolùm vomitus permixti ex vtroque humore boni ſunt; ſed etiam qui fiunt ſeorſim ex alterutro humore, ſi talis humor morbum committat, quo æger detinetur. Sic in bilioſis febribus bilis criticè erumpens, aut pituita in pituitoſis, morbi ſolutionem afferunt, aut ſaltem maximam ſalutis ſpem pollicentur.

Longo alui profluuio laboranti ſpontaneus vomitus ſuperueniens, morbum ſoluit. Aphor. 15. ſect. 6.

Fit enim reuulſio materiæ morbificæ in contrariam partem, & illa reuulſio oſtendit naturam refici, ac vires reſumere. Vt enim Medicus facit eorum, quæ in partem aliquam fluunt, retractionem; ita natura facit, cum præualere incipit, repulſionem: vt cùm ex ſurditate facit deiectiones bilioſas; ita etiam ex profluuio ventris, vomitum. Nimirum cùm inteſtina laborarent fluxione, potentis naturæ indicium eſt, id quod inteſtina malè affecturum influebat, aliam in partem repellere.

Sanguinem ſupernè efferri, qualiſcunque ſit, malum. Aph.25.ſect.4.

Sanguis, qui per vomitum reijcitur, à ventriculo, vel hepate proficiſcitur, & alicuius venæ apertionem, ruptionem, aut eroſionem in iiſdem partibus ſignificat. Ideò talis vomitus malus cenſendus eſt. Et de eo loquitur Hippoc. *in hoc aph.* Tum etiam de ſanguine, qui reijcitur per tuſſim, & à thorace, vel pulmone educitur. *Aduertendum* tamen eſt, cruentam vomitionem aliquando bonam, ſalubremque exiſtere, ſi nimirum criticè perficiatur, quamvis hoc valde raro contingat. Hoc tamen teſtatur Gal. *7. meth. cap. 11. 3. de ſympt. cauſ. cap. 2. & 5. de locis affectis. c. 7.* & nos vidimus aliquando pleuritidem in iuuene robuſto per ſanguinis vomitum die ſeptimo perfectè, & ſalubriter iudicatam. Alium etiam vidimus, qui longo morbo detentus, & velut tabe confectus, cum difficultate ſpirandi, oborto repentè vomitu copioſo ſanguinis atri, fuit liberatus. Hic igitur aphoriſmus ita diſtinguendus eſt, quòd videlicet ſanguinis vomitus perſeuerans, & frequenter repetens, malus ſit: ſi verò ſemel tantùm accidat, nec iterum reuertatur, eumque morbi alicuius ſolutio conſequatur, bonus ſine dubio cenſendus eſt.

Quātitas.

Vomitus paucus, & laborioſus in acuta febre, malus.

Nihil enim eorum, quæ decretoria ſunt, exiguè ſecerni conuenit; ſed quæ ita vacuantur omnia, ſignificant aut materiæ copiam, quam natura tolerare nequeat, ſed ex ea aliquid ſymptomaticè effundat; vel naturæ imbecillitatem, quæ ſuperflua expellere fruſtrà nitatur.

Qualitas.

Vomitus variegati, ex multis humoribus conſtantes, mali.

Significant enim varios humores in corpore latitare, qui eò maius negotium naturæ faceſſunt, quò difficilius eſt pluribus inimicis reſiſtere. Si enim aduerſus varia alimenta pugnare grauiſſimum efficitur; quantò difficilius erit, & periculoplenum, tentare varios humores, præter naturæ modum exiſtentes, concoquere, & edomare? Præcipuè in morbis acutis, in quibus breue eſt tempus pugnæ, quod deberet eſſe longiſſimum, vt maior ſpes victoriæ ex parte naturæ haberi poſſet.

Vomitus porraceus, æruginoſus, liuidus, niger, aut fœtidus, lethalis.

Significant enim huiuſmodi vomitus bilem porraceam, æruginoſam, aut atram in corpore redundare. At hæ omnes bilis ſpecies malignos morbos atque lethales ſolent producere: his verò ſi fœtor adiunctus ſit, inſignem humorum corruptelam ſignificat, cum qua natura non poſſit diu conſiſtere. Vomitus æruginoſi exemplum habetur apud Hipp. *3. Epid. ſect. 2. Ægr. 4.* Vbi Philiſtes primâ die vomuit bilioſa, pauca, flaua primum, poſtea æruginoſa, multa. Quintâ manè ex-

nè extinctus eſt. Tum etiam *ſect.3.eiuſdem libri, Ægr.4.* vbi phreniticus, qui primâ decubuit, vomuit æruginoſa multa, tennia: quartâ mortuus eſt. Nigræ verò vomitionis exemplum habemus in 1. *Epid. Ægr.* 12. qui die octauâ circa veſperam euomuit nigra, pauca, bilioſa, & vndecimâ obijt. Attamen *obijci* poteſt anceps eſſe huiuſmodi ſignum, quia Epicratis vxor, vt habetur in 1. *Epid. Ægr.5.* vigeſimâ die vomuit bilioſa, pauca, nigra, & iudicata eſt perfectè ſine febre, octuageſimâ. *Reſpondendum* eſt, eum morbum fuiſſe adeò graue, & adeò ſęuis comitatũ ſymptomatis, vt mirũ ſit, quomodo ex ea ægrotans potuerit euadere; cũ octuaginta dies eã occupauerit. At interdum contingit, vt quidam morbi etiam lethaliſſimi præter Medicorum ſpem feliciter terminentur, qui tamen iudicia artis nequaquam debilitant, quæ cenſenda ſunt ex ijs, quæ vt plurimùm contingunt, non autem ſemper, aut neceſſariò. Præterea hoc etiam annotandum eſt, prauos huiuſmodi humores criticè interdũ excerni, quamvis rariſſimè hoc contingat. Denique fœtidi vomitus, cum alijs prauis qualitatibus coniuncti, exẽplum habemus in 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. Vbi mulier, quæ decumbebat in mendacium ſoro, die octauâ, & nonâ vomuit exigua bilioſa; vndecimâ vomuit virulenta bilioſa: duodecimâ, & decimatertiâ vomuit multa, nigra, graueolentia; decimaquartâ mortua eſt.

Vomitus ſinceri, & impermixti in acutis febribus, mali. 10. Prorrhet.

Nam humor ſincerus non ſolùm crudus eſt, ſed etiam incoctilis, quippe qui excludat tum actum coctionis, tum poteſtatem. Hipp. ἄκρητον vocat humorem omnem mixtionis expertem, vel omne excrementum feruidum, & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cuius generatio vel partis alicuius vitio fit, vel feruore, & incendio febrili exhauſtâ aquoſâ, & ſeroſâ parte: ideoque in acutâ febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque à naturâ noſtrâ inuincibile.

Morbis quibuslibet incipientibus, ſi atra bilis vel supernè, vel infernè exierit, lethale. Aph. 22. ſect. 4.

Talis excretio lethalis eſt, vt ſignum, & vt cauſa. Nihil enim ineunte morbo ſalutariter poteſt excerni, malaque eſt cuiuſvis humoris à corpore euacuatio, quæ fit ante coctionis ſigna. Indicium enim eſt, cauſam valde mordere, aut grauare, aut omninò facultatem languere: cùm naturæ œconomia hoc modo conturbetur, quæ primùm concoquit, deinde ſecernit, ac ſeparat inutilia ab vtilibus, poſtremò excernit. At cùm materia peccans, & hoc modo naturam conturbans deterrima eſt, lethaliter affici ægrotantem arbitrandum eſt. Verùm ſi in progreſſu morbi atra bilis excernatur, poterit aliquando bona eſſe illius euacuatio, ſi nimirum concoctionis ſigna ſimul apparuerint.

Quibuſcunque per morbos acutos, vel diuturnos, aut vulnera, aut quemvis alium modum extenuatis, atra bilis, aut veluti ſanguinis niger per inferiora ſubſederit, poſtridie moriuntur. Aph. 23. ſect. 4.

Extenuatio magnam debilitatem ſignificat; talis deiectio magnum morbum, qui ægrum valde debilem citò interimit. Quando igitur ita extenuatis talis vacuatio contingit, ſignificat naturam omninò proſtratam humores illos ampliùs continere non poſſe, ſed veluti, laxatis habenis, per inferiora demittere.

Deiectiones ſinceræ in morbis acutis, peſſimæ.

Sinceras deiectiones appellauit Hipp. (vt docet Galen. *in aph.6. ſect. 7.*) quæ impermixtæ ſunt aquoſæ humiditati, quando ſolus humor, qui vacuatur, deijcitur; ſiue ſit bilioſus, ſiue melancholicus, ſiue porri colorem præſeferat, ſiue bilis, quæ æruginoſa nominatur. Nam deiectiones huiuſmodi exuſtam eſſe omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonſtrant: vnde maximum imminet vitæ periculum. Sic apud Hipp. 1. *Epid. Aegr.* 2. Sileno primâ die bilioſa, ſincera, ſpumoſa, ſaturata, multa prodierunt: quintâ deiectiones ſinceræ, bilioſæ, læues, pingues: vndecimâ interijt. Eiuſmodi etiam ſinceræ deiectiones in Euryanactis filia, Patio, Pythione, & alijs contigerunt, qui lethalibus morbis conflictabantur.

Pingues, & viſcoſæ deiectiones, lethales.

Pingues in acutis deiectiones fiunt, vt docet Gal. *comm. in text. 22. lib. 2. prorrh.* quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur. At vbi etiam viſcoſæ ſunt; ſignificant non ſolùm pinguedinem colliquari; ſed etiam ſolidas corporis partes, vnde neceſſariò contabeſcunt. At verò quia deiectiones pingues, & viſcidæ interdum generantur ex alimentis pinguibus, & lentis, tum etiam à pituita multo calore viſcida reddita: ita inuicem diſtinguendæ ſunt, vt nimirum quæ ab alimentis aut pituita, copioſiores ſint, & minimè fœtidæ: quæ verò à colliquatione, paucæ ſunt, & graueolentes. Et graueolentia imprimis, vt Gal. docet, colliquationis indicium eſt. Hæ igitur pingues deiectiones magnum incendium ſignificant, & certum exitium, ſi aliquod ex prauis indicijs ſimul illuxerit, atque adeò ſi morbus magnus, vehemenſque fuerit; veluti in maiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt, cuiuſmodi in eo, qui in Dealcis horto habitabat, Hipp. obſeruauit, de quo ait, ſexto die deiectiones fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graueolentes, qui die tantùm quadrageſimo fuit iudicatus. Verùm hæ non à colliquatione partium ſolidarum factæ fuerunt; ſed à pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quandoquidem eæ multæ extiterunt. Quæ verò etiam ſolida partium ſubſtantiâ tabeſcente fiunt prorſus exitiales exiſtunt, quales in Sileno obſeruauit Hipp. & nos *in præcedenti theoremate* notauimus.

Spumoſæ deiectiones in febribus acutis, malæ.

Illæ enim aut caloris incendiũ ſignificant, quo excrementa ferueſcentia ſpumam contrahunt, vt in lebete præ copia caloris fit; aut flatuoſum ſpiritum humori commixtum, vt videre eſt in ſpumis maris, incurrentibus ventis. Vtrumque autem malum eſt, quia illud calorem arguit colliquantem, hoc verò inæqualem perturbationem. Peiores tamen ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant, & cognoſcuntur ex acutâ febre, & ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, tum etiam quòd ſincera ſpectentur. De his legitur 2. *Prorrhet. In bilioſis ſinceriſque deiectionibus ſpumoſa efflorescentia, mala.* Quæ verò ex ſpiritus flatuoſi commixtione fiunt, malæ etiã ſunt, quia in excrementis cruditatẽ ſignificant.

In mor-

Digitized by Google

In morbis acutis, ſi ea, quæ aſſumuntur, inalterata reijciantur, lethale eſt.

Huiuſmodi lienteria abolitas in ventriculo functiones naturales oſtendit, propter maximam caloris natiui exolutionem, quæ proximam mortem denuntiat: vt videre eſt apud Hippoc. *in 3. Epid. ſect. 3. Aegr.* 15. in Dealcis vxore, cui accidit die decimaſeptimâ ab aluo irritatio turbulenta, deinde ipſæ potiones exibant: & vigeſimaprimâ interijt.

Lumbrici. *In morborum principio vermes prodire, malum, tàm viuos, quàm mortuos: potiſſimum ſi ſoli, & ſine ſtercore exeant.*

Viui enim ſummam eruditatem, aut alimenti penuriam ſignificant, mortui verò magnam putredinem, à qua enecantur.

Lumbrici in declinatione morbi cum excrementis exeuntes, & iam coctione apparente, bonum.

Oſtenditur enim tunc naturam excrementis dominari, fitque ſæpiùs poſt dyſenteriam.

Quãtitas. *Copioſior alui deiectio in quolibet morbo, mala. At ſi cum ventre ſubtumido, & creſcente efferatur, peſſima.*

Alui fluxus copioſior vires maximè reſoluit, & naturam proſternit, vt *in 2. progn.* Hipp. habet. At ſi vniuerſim, & ſæpè deijciatur, periculum imminet animæ defectionis: quod etiam confirmat in *Coacis prænot.* his verbis: *Liquida deiectio, & confertim ſemelque effluens, & paulatim, mala: altera enim vigilias, & altera exſolutionem inuehit.* At verò ſi copioſa deiectio cum ventre tumido coniuncta ſit, ſignificat magnam caloris natiui exſolutionem, vnde cruditates, & flatus multi generantur, quibus venter intumeſcit.

Paucæ deiectiones, vel quæ ſtatim vbi incæperint, ſiſtuntur, malæ.

Omnes excretiones paucas inutiles eſſe, alibi demonſtratum eſt, tum quòd ad morbi cauſam tollendam non ſufficiant; tum etiam, quòd vel humorum multitudinem, vires opprimentem, vel earundem imbecillitatem ſignificent. At ſi alui fluxus ſtatim vbi inceperit, cohibeatur; ſignificat prauos humores, qui per inteſtina ferebantur, aliò eſſe conuerſos, vbi grauem noxam inferre poſſint. De his loquitur Hipp. *in 7. Epid.* his verbis: *Ventres, etſi fortè humectati eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Hinc non abſimili ratione diarrhϾ, & dyſenteriæ, quæ ſubitò cohibentur, maximum vitæ periculum ægris afferre ſolent.

Qualitas. *Liquida deiectio, quæ cum morbo acuto incipit, & cum eodem perſeuerat, mala.*

Significat enim magnam materiæ morbificæ copiam, vel malignam qualitatem, quæ naturam coëgit ad præcocem iſtam diarrhϾam. Sic apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 2. *Aegr.* 8. in adoleſcente, qui decumbebat in mendacium foro, cui primâ die venter turbatus eſt bilioſis, tenuibus multis: ſecundâ deiectiones plures, intempeſtiuiores: ſeptimâ mortuus eſt. Et *Aegr.* 10. *eiuſdem ſect.* Mulieris, quæ circa Pantimedem, primâ die aluus turbata tenuibus, multis, crudis: ſecundâ ab aluo multa: ſeptimâ obijt: aluus ſemper humida deiectionibus multis, tenuibus, crudis.

Pleuritide, & peripneumoniâ correpto, alui profluuium adueniens, malum. Aph. 16. ſect. 6.

Cùm inſtrumenta reſpirationi inſeruientia vehementer afficiuntur, hepar, & ventriculus in conſenſum trahuntur, eiſque labefactatis contingit alui fluxus, qui ea ratione lethalis eſſe conſueuit. Ideò, vt verum ſit hoc prognoſticum, pleuritis, aut peripneumonia debet eſſe grauiſſima. Quod innuit Hipp. (docente Gal. *in comm. huius aphor.*) cùm non ſimpliciter dixit; in pleuritide, aut peripneumonia aluum turbatam eſſe, malum ſignum; ſed adiecit, *correpto*, ac ſi dixerit detento atque vexato homini à talibus paſſionibus, profluuium alui ſuperueniens, malum eſſe ſignũ; quoniam ita ſe habentibus, profluuium alui ſolet aduenire, non potente hepate ad ſe trahere alimentum, neque conuertere in ſanguinem, & quãdoque ventriculo idem alimentum corrumpente. In medioeri autem pleuritide, aut peripneumoniâ profluuium alui ſuperueniens prodeſſe potiùs ratione euacuationis, præcipuè ſi morbus non ſit grauis, & nullum timeatur ex eo periculum; tum etiam ſi conneoctionis ſigna in ſputis, & vrinis apparuerint. Interdum etiam in recenti pleuritide, & peripneumoniâ dinertitur materia antecedens ad inteſtina, & vtilem, ſalubremque alui fluxum producit.

Ophthalmia laborantem alui profluuio corripi, bonum. Aph. 17. ſect. 6.

Nam per huiuſmodi alui fluxum fit reuulſio ad diſtantiſſima oppoſita, & à ſuperioribus ad inferiora, quæ omnium efficaciſſima, atque vtiliſſima eſt.

Alui excrementa liquida, quæ in progreſſu morbi ſenſim craſſeſcunt, bona.

Omnis concoctio incraſſando progreditur, & quæ concoquuntur, craſſiora euadunt; ideò excrementa tenuia, ſeu liquida, quæ ſenſim craſſeſcunt, virtutem naturæ benè operantis ſignificant.

Albæ deiectiones in morbis quibuslibet apparentes, malæ.

Vel enim albæ deiectiones fiunt ex cibis ingeſtis, vtpote pane puro, lacte, ptiſana, alica, amygdalis, alijſque [*vt Phlegmagogis*] aut vt Galen. docet *in 2. progn.* cùm bilis nullo modo peruenit ad inteſtina, idque, vel obſtructo canale, per quem à veſica fellis ad inteſtina fertur, vt in ictero contingit; vel eadem ſurſum cum ſanguine in caput inflammatum attractâ: aut denique fiunt albæ deiectiones à colliquatione pinguedinis mollis, & recentis. At hæ paucæ, viſcidæ, & valdè fœtidæ exiſtunt. Quocunque autem modo fiant, exceptis ijs, quæ à cibis albeſcunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maximè, quæ cerebro inflammato contingunt, de quibus Hippoc. *in prorrhet. In phreniticis alba deiectio, malum*, quandoquidem vniuerſa bilis in cerebrum attrahitur. Propterea in bilioſis febribus albæ deiectiones malæ etiam ſunt, quia excrementa cauſæ morbificæ reſpondere debent; ideoque vel canalis obſtructionem ſignificat, quo bilis ad inteſtina deferri conſueuit, quæ obſtructio affectum plerumq; etiam in non febrientibus lethalem facit, de quo Hipp. *in Coac. Regio morbo admodum fœdati, moriuntur, & his alba deiectio præcedit*: vel cerebri, aut conuexæ iecoris partis ſuperioris incendium, quod bilem vniuerſam ad ſe proliciat. Denique albas, paucas, viſcidas, & malè olentes deiectiones malas eſſe,

ſupra

Digitized by Google

ſuprà oſtendimus, quòd malignam colliquationem denotent.

Alui deiectiones vitellinæ, virides, æruginoſæ, liuidæ, nigræ, variegatæ, aut valde fœtidæ, malæ. 2. progn.

Hæ omnes dejectiones malæ ſunt, propter eaſdem rationes, quas de ſimili vomitu ſuprà retulimus. Aliquando tamen poſſunt criticè, & vtiliter effundi, ſi antea ſigna concoctionis in vrinis apparuerint: vt videre eſt apud Hipp. *in* 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 14. Vbi Melidiæ, quæ decumbebat apud Iunonis templum, incœpit capitis, & colli, & pectoris dolor fortis, ſtatim autem febris acuta corripuit, ſextâ die comatoſa, anxioſa, horrida, rubor in genâ, parum delirauit: ſeptimâ ſudauit, febris defecit, dolores permanebant, redijt: ſomni parui, vrinæ vſq; in finē bene coloratæ quidem, ſed tenues. Deiectiones tenues, bilioſæ, mordaces, valde paucæ, nigræ, fœtidæ prodierant, vrinis ſubſidentia alba lęuis; ſudauit, iudicata eſt perfectè vndecimâ.

Excernendi modus

Fluida alui excrementa cū dolore, & dyſenteriâ, aut laborioſâ, & frequenti deiectione, mala.

Significant enim maximam humorum acrimoniam, quæ inteſtina vehementer vellicet, pungat, & erodat. Quod obſeruauit Hipp. in 1. *epid.* in multis, qui ex febribus malignis interibant, de quibus ait: *alui turbata erant, bilioſis, paucis, meris, tenuibus, mordacibuſque, & frequenter deſidebant*: & paulò pòſt; *quæ hos infeſtabant, hæc erant: dyſenteriæ, teneſmi, lienteriæ, & fluxiones alui*. Quod etiam obſeruat in 3. *epid. ſect.* 2. *ægr.* 6. in Euryanactis filiâ, cui die duodecima aluus turbata eſt bilioſis, paucis, & ſinceris, tenuibus, mordacibus, crebrò deſidebat, ex quo morbo interijt. Interdum tamen quidam morbi difficiles per dyſenteriam iudicantur, vt docuit Hipp. *aph.* 48. *ſect.* 6. *Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens, bonum*. Quod ita intelligendum eſt, modò illa dyſenteria diuturna admodum non ſit, alioqui erit mala, iuxta *aph.* 43. *eiuſdem ſectionis, qui lienoſi difficultate inteſtinorum corripiuntur, ijs ſuperuenientem longam difficultatem inteſtinorum, aqua inter cutem, aut inteſtinorum læuitas excipit, & moriuntur*. Alij etiam morbi per fluxum dyſentericum finiuntur, vt videre eſt in 1. *epid. ſect.* 1. *ægr.* 10. vbi Hipp. de Clazomenio ita ſcribit: *Circa diem trigeſimam primam fluxus alui multis aquoſis cum dyſenterieis: & quadrageſim die à morbo liberatus*. Hæ autem deiectiones quando ſalutares ſunt, nulla pernicioſa ſigna cum ijs apparent, plerumque verò hæmorrhagia bona, aut copioſus ſudor, aut aliquod aliud bonum ſignum ſimul contingit.

Liquida deiectio, quæ non ſentientibus effertur, valde mala.

Aut enim errorem mentis, & delirium ſignificat: aut caloris natiui exſolutionem, quam ſenſus abolitio conſequuta eſt.

Alui fluxus, qui cū facili tolerantia contingit, & ex quo æger leuamen aliquod percipit, bonus.

Oſtendit enim naturam noxios humores excernere, vnde ſolutio morbi ſperanda eſt.

Per veſicā

Vrina illa optima eſt, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitate aſſumptæ potioni reſpondens, colore ſubrufo, aut ſubflauo, cum hypoſtaſi alba, læui, & æquali, Gal. 1. de Criſ. cap. 12.

Vt omnia vrinæ vitia faciliùs innoteſcerent, decuit ab initio omnes bonæ vrinæ conditiones ſimul exponere, vt hoc theorema ſit veluti regula, ad quam ſequentia omnia reuocari queant. Vrina igitur laudabilis debet eſſe ſubſtantiâ, ſeu conſiſtentiâ mediocris, id eſt, media inter tenuē, & craſſam; colore ſubrufo, aut ſubflauo, quia in multis vrinæ ſunt coloratiores, in alijs minùs coloratæ, & nihilominùs optimè concoctæ, quod à diuerſis corporum diſpoſitionibus ſolet depēdere, nimirum à temperamento hepatis, & aliorum viſcerum præcipuarum, ætate, ſexu, victus ratione, & vitæ inſtituto. Corpora etenim calidiora coloratiores vrinas habent, & frigida pallidiores. Iuuenes vrinas habēt pueris tenuiores, & coloratiores; pueri craſſiores: ſenes tenuiores, & minùs coloratas. Mulieres vrinas habent viris craſſiores, & minùs coloratas, cū multis cōtētis; & qui crapulis indulgent, mingūt vrinas cū multo ſedimēto crudo; & qui inediâ vſi ſunt, vigilijs, aut laboribus, habent vrinas coloratiores cum pauco ſedimento. Contrà qui in otio vitā agunt vrinas habent minùs coloratas cum multo ſedimento. In tēperatis verò corporibus vrina optima erit, vt docet Gal. colore modicè crocco, ad quam reliquæ differentiæ quò magis accedunt, eò meliores cēſendæ ſunt. Sufficit tamen in morbis, ad ſalutem prædicendam, vt vrina maximè accedat ad eas cōditiones, quas habere ſolebat, dum æger optimâ fruebatur valetudine. Ideò optimum eſſet, illius vrinam, dum bene valebat, ſæpe conſpexiſſe, vt quantū à ſtatu naturali receſſerit, facilè dignoſci queat. Sedimentum denique ſeu hypoſtaſis eſſe debet alba, læuis, & æqualis, quod confirmat Hipp. 2. *progn. text.* 26. additque huiuſmodi hypoſtaſin debere cōſiſtere per omne tempus, donec morbus iudicetur: ſi enim intermittat, & interdum vrina ſedimenti expers effundatur, morbus diuturnior futurus eſt, ac minùs ſecurus. Hic verò *annotandū* eſt, Hippocratē *loc. cit.* ſolam hypoſtaſin attendere, quâ concoctio denotatur, non autem conſiſtentiā, aut colorem, quia illa, vt antea dictum eſt, maximè variāt in varijs indiuiduis; tum etiam quia vrina optimum habens ſedimentū, & optimum colorem, & ſubſtantiam mediocrem habeat, neceſſe eſt. Illud igitur ſedimentū, quod in fundo matulæ reſidet, album, læue, & æquale, puri optimè concocto ſimile, eſt perfectæ concoctionis indicium: Enæorema verò, ſiue ſuſpenſum, ſeu ſublimamentum, quod in medio matulæ ſuſpenditur, minus bonū cenſendum eſt, & imperfectiorem concoctionem ſignificat. Nebula verò, quæ in ſummo vrinæ innatat, adhuc minùs bona eſt. Quanquam, vt docet Gal. in 3. *epid.* aliquando bonum enæorema, & aliquando bona nebula ſat ſit, ad ſalutem prædicendam, quod diſertè expreſſit Hipp. *aph.* 71. *ſect.* 4. *Quibus ſeptimo die fit criſis, ijs nebecula rubea quarto die in vrina apparet, & alia ex ratione.* At verò, inquit, Gal. in *comm.* non ſolùm rubra aliqua nubes apparens, antea non viſa, iudicationem ſignificat, ſed & alba multò magis, quàm ipſa; adhuc autem magis & enæorema album, æquale, atque conſiſtens.

Vrinæ liquor, eiuſq; qualitas.

Vrina tenues cum bono colore in morbis acutis, ſalutares.

De his loquitur Gal. *comm. in* 1. *epid.* his ver-

Digitized by Google

bis: *planum ergo eſt, tenues, ſed boni coloris, vrinas coloris bonitate promittere ſalutem: quatenus verò erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctionis.* Hæ quidē vrinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram : quod obſeruauit Hipp. in 1. *epid. ſect.* 1. *agr.* 6. qui Cleonactides appellatur. Huic die ſexageſimâ vrinæ tenues quidem, at boni coloris apparuerũt: Octuageſima perfectè iudicatus eſt. Item *agr.* 10. *eiuſdem ſect.* Clazomenio ab initio vſque ad decimã ſextam vrinæ erant tenues quidem, at boni coloris, & multum habebant enæorema diſperſum, non ſubſidebant, & quadrageſimâ liberatus eſt. Ita & 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 5. Chærioni vſque in finem vrinæ erant tenues, boni coloris, enæorema nebuloſum habentes: & die vigeſimâ perſectè iudicatus eſt.

Vrinæ tenues, albæ, & aquoſæ, in morbo difficili, exitioſæ.

Vel enim huiuſmodi vrinæ ſignificant bilioſum humorem ſurſum in caput ferri, vndè phrenitis, & delirium exoritur, de quibus Hipp. *aph.* 72. *ſect.* 4. *Quibus vrinæ albæ, perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in phreniticis appareant.* Gal. verò *in comm.* dicit, ſe nullum phreniticum ſeruatum vidiſſe, in quo talis vrina apparuiſſet. Vel ſignificant ſummam cruditatem, quæ aut mortem, aut morbi longitudinem portendit, longo enim tempore natura indiget ad illam ſummam cruditatem tollendam; idcircò ſi febris non admodum ſit vehemens, & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore ſuccedit. In vehementi verò morbo cum viribus prælanguidis prorſus exitiales exiſtunt. At multò certiùs perniciem denotant, quæ poſt principium inceperunt, & diu perſeuerant, quales fuerunt, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt; nam vndecimâ die habuit vrinas tenues aquoſas, quæ tales vſque ad diem quadrageſimam perſeuerarunt. Si verò poſt criſin peractam diu talis vrina reddatur, recidiuæ certiſſimum eſt ſignum. In alijs denique morbis, vt febribus intermittentibus, aut mitioribus, & diuturnis, vrina tenuis deſignat magnas lienis, hepatis, meſenterij, & ſimilium partium obſtructiones, per quas vrina veluti percolata tenuitatem iſtam adipiſcitur.

Quibus vrinæ craſſæ, grumoſæ, paucæ, non ſine febre; multitudo veniens ex his tenuis, iuuat: maximè verò tales veniunt, quibus ab initio, vel celeriter ſedimentum ineſt. Aphor. 69. ſect. 4.

Per *craſſas* vrinas oportet intelligere eas, quæ ſunt valdè tales, quæve ſemper ſunt perturbatæ; per *grumoſas*, quæ multos continent grumos. Tales vrinæ fiunt incipientibus febribus pituitoſis, nam craſſities fit ex multitudine craſſorum humorum: grumi fiunt fruſtulis quibuſdam pituitæ calore febris exſiccatis. Hæ tunc temporis *paucæ* fiunt; quia natura eſt conuerſa ad retinendum: cùm verò iam coctus eſt humor, vrina apparet facta tenuior, ceſſante videlicet perturbatione; & multa excernitur, natura conuerſa ad euacuandum; & quò copioſiùs prodit, eò plus iuuat, ſicut in omnibus criticis euacuationibus. Ergo hoc loco *tenuis vrina* dicitur, non quæ reuera talis eſt, ea enim non iuuat; ſed quæ turbationem concoctione depoſuit: hæ maximè fiunt in pituitoſis febribus, in quibus etiam ſolent vrinæ in principio habere ſedimentum quoddam fallax, quod non fit concoctione, ſed deſcendentibus ſuccis crudis.

Quæ vrina craſſa, turbida, & confuſa meijtur, deinde per ſeipſam clara euadit, & limpida, bona.

Oſtendit enim victoriam naturæ heterogenea ſecernentis, & quod ſibi noxium eſt, expellentis: idque magis, ſi poſt huiuſmodi ſeparationem craſſior pars in fundo ſubſideat alba, læuis, & æqualis.

Vrina, quæ clara meijtur primùm, deinde verò poſt aliquod tempus conturbatur, bona.

Significat enim naturam iam inchoaſſe concoctionem, & illius inſigne rudimentum edidiſſe.

Vrina craſſa, turbida, taliſque permanens, vt igni appoſita clareſcere non poſſit, mala.

Talis enim vrina, vt docet Gal. *in aph.* 70. *ſect.* 4. ſi vires affuerint, longum fere morbum oſtendit, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænũtiat. Fit enim ex multitudine crudorum, & craſſorum humorum, quos multi flatus ijs permixti, conturbant, & exagitant: atque ita ſi vires ſint debiles, periculum eſt, ne ab huiuſmodi humorum copia ſuffocentur. Si verò validiores ſint, longo indigent tempore, quo materia illa concoquatur, & edometur. Huius vrinæ exemplum habetur apud Hipp. 1. *Epid. ſect.* 3. *ægr.* 4. in vxore Philini, quæ die vndecimâ vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam, illis rarò admonentibus craſſam, albam, qualis ſit in ſubſidentibus, quando ſepoſitæ multò tempore turbantur, non ſubſidebat, color, & craſſities qualis iumentorũ, vigeſimâ interijt. Item *Ægr.* 11. *eiuſdem ſectionis*, in Dromeadæ coniuge ſecunda die vrinæ erant craſſæ, albæ, turbidæ; quales fiunt ex ſubſidentiam habentibus, quando conturbantur ſepoſitæ multo tempore, non ſubſidebant, ſextâ die interijt. Ita & in Hermocrate, & in eo, qui caleſcens cenauit, & potauit largiùs, eædem vrinæ turbidæ non reſidentes fuerunt obſeruatæ.

Vrinæ, quæ turbidæ minguntur, & tales permanent cum fœtore inſigni, peſſimæ.

Gangrænam enim in veſica, aut partibus vicinis ſignificant.

Vrina rubra, vel ruſa, & tenuis, talis diu perſeuerans, mala.

Significat enim magnum caloris incendium, & inflammatoriam quandam diſpoſitionem in hepate, aut ventriculo, aut ſepto tranſuerſo reſidere, à quâ nulla concoctio, ſed adultio potiùs in humores introducatur. Ideoque talis vrina diutiùs perſeuerans cum virium imbecillitate, mortem; cum robore verò illarum, morbi longitudinem, vel abſceſſum in partibus inferioribus prænuntiat.

Nigræ vrinæ in morbo acuto apparentes, pernicioſæ.

Significant enim inſignem humorum torrefactionem, quæ in atræ bilis naturam eos degenerare faciat, vnde lethales affectus producuntur, quemadmodum videre eſt in Philiſco, 1. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 1. qui tertia & quintâ die nigra minxit, ſextâ verò obijt. Item in Eraſmo, *Ægr.* 8. *eiuſdem ſect.* qui quintâ die obijt: *Huic*, inquit Hip. *febres per totum, cum ſudore, hypochondria eleuata, contentio cum dolore; vrinæ autem nigræ,*

Digitized by Google

nigræ, habentes enæoremata rotunda, non ſubſidebant. Item in Pythione, 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 3. in quo primâ, & quarta die vrinæ nigræ notantur, & decimâ extinctus eſt. At verò ſi vrinæ nigræ tenues etiam extiterint, deteriores cenſendæ ſunt, quia maiorem cruditatem ſignificant. Hinc Hipp. *in* 1. *Epid.* tenues, nigras, & paucas vrinas, quæ in principio ſebrium ardentium apparebant, vnum ex ſignis ſuiſſe, quæ annuntiare ſolebant, quibus exitium impenderet. At verò ſiue multæ, ſiue paucæ exierint vrinæ, tenues, & nigræ, perpetuò lethales ſunt. Tum etiam quæ cùm initio nigræ apparuerint, poſteà in tenues, & aquoſas mutantur: quod confirmatur hiſtoria Sileni, *in* 1. *Epid.* in quo vrinæ vſque ad quartum diem nigræ cùm fuerint, quintâ tenues, & tranſparentes exire incœperunt. Et *hiſt.* 2. *ſect.* 3. *lib.* 3. mulieris, quæ prope frigidam aquam decumbebat, quæque octuageſimâ die interijt. Huic die vndecima *vrinæ erant multæ, tenues, & nigræ*, vigeſimâ verò *vrinæ aquoſæ multæ*. Quod Gal. *in cõm.* annotauit, videlicet vrinas nigras in aquoſas verſas, eſſe lethales. Denique peſſimæ omnium ſunt nigræ cum nigro ſedimento, de quibus Gal. 1. *de Criſ. cap.* 12. ita habet: *Peſſima igitur eſt tota vrina denigrata, adeò, vt neminem vnquam ſeruatum viderim ex ijs, qui talem vrinam minxerunt. Minùs verò pernicioſa, ſi ſolum id, quod ſubſidet nigrum fuerit, atque adhuc minùs, ſi ſolùm, id quod in medio iacet, et multò minùs etiam ſi nebula.* Aduertendum tamen diligenter eſt, nigras vrinas non eſſe perpetuò malas. *V. Zacut.* Nam *primò*, in melancholicis tales poſſunt criticè excerni, quemadmodum Gal. *comm. in* 3. *Epid. ſect.* 3. *text.* 74. dicit, ſe nouiſſe quandam mulierẽ, quæ his vrinis, magnâ copiâ euacuatis, plurimùm fuit iuuata. *Secundò*, in lienoſis vrinæ nigræ ſalutariter excerni poſſunt, quando nimirum lien ſe per illam regionem exonerat; quemadmodum Herophonti contigit, in 1. *Epid. ſect. Ægr.* 3. cui febre acutâ detento, ab initio vſque ad quintam diem vrinæ fuerunt nigræ, & tenues, quintâ lien intumuit, octauâ lien imminutus eſt, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam, decima ſeptimâ iudicatus eſt. *Tertiò*, cum hæmorrhagiâ coniunctæ huiuſmodi vrinæ minimè pericuſoſæ ſunt, quia tenuior, & calidior pars ſanguinis, ex qua periculum impendebat, per hæmorrhagiã vacuatur, vt videre eſt in 1. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 7. vbi Metoni magna febre correpto, quarta die fluxit è dextra nares ſanguis, bis, parùm, vrinas ſubnigras habuit, enæorema ſubnigrum exiſtens, diſperſum, non ſubſidebat, quintâ fluxit largiùs ex ſiniſtra ſincerum, ſudauit; iudicatus eſt: poſt criſin vigil, obloquebatur, vrinæ tenues, ſubnigræ, dormiuit, reſipuit, huic non redijt, ſed ſanguis ſæpè, & poſt criſin. *Quartò* deniq; ex ſuppreſſione menſium vrinæ nigræ apparentes, copioſo eorundẽ menſium fluxu ſuperueniente, morbi ſolutio fit: vt videre eſt, in *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 11. vbi mulier moroſa, quæ tertiâ die iudicata eſt, vrinas tenues, & nigras emittebat, circa iudicationem verò muliebria multa deſcendebant.

Qualitas. *Vrinæ multæ, & concoctæ, decretorio die apparentes, bonæ.*

Significant enim materiam morbificam deuictam eſſe à natura, & conuenienter expelli per loca conſentanea. Tales vrinæ in Nicodemo obſeruauit Hipp. de quo ait: *Die vigeſimo quarto multam vrinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit iudicatus*. Et de Pericle ait idẽ Hipp. *Tertiò febris emollita fuit vrinæ multæ concoctæ, in quibus multa ſubſidebant*. Tum etiam Chærionem ait multis vrinis bilioſis fuiſſe ſeruatum.

Vrinæ multæ, tenues, aquoſæ, ſine contentis, nihil iuuantes, malæ.

Sequuntur enim humoris excrementitij, & crudi multitudinem, vt renum calidiorem intemperiem, quæ exiſtimatur diabetem parere, aut totius corporis colliquationem, vnde ſumma caloris natiui exſolutio conſequitur. Sic 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. mulier, quæ in mendacium foro decumbebat, octauâ die multam vrinam ſine fructu reddidit, decimaquartâ mortua eſt.

Vrinæ paucæ, & tenues, & aſſumpto potui non reſpondentes, quolibet in morbo, malæ.

Vel enim ſignificant ſecretricis, & excretricis facultatis imbecillitatem, vel calorem intenſum, humiditates corporis exurentem, quales apparuerũt in vxore Droméade, & in adoleſcẽte Melibœæ, & in Euryanactis filia, & in illa muliere, quæ apud Tiſanienum, & in ea, quæ Pantimedem decumbebat, qui omnes ægroti vrinas paucas, & tenues emittebant, & paulò poſt obierunt.

Vrinæ ſubſiſtentes in morbis acutis, pernicioſæ.

Fit enim vrinæ ſuppreſſio in acutis, vt Gal. docet, *comm. in* 3. *Epid.* vel ab igneo calore ſerum ſanguinis prorſus abſumente, vel ab extinctione functionum naturalium, vt Sileno contingit, cui ſexto die vrinæ reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, vndecimo interijt. Item in muliere Cyzici anginoſa, apud Bitonem agente, atq; adoleſcente Melibœæ, paulò ante interitum, vrinæ reſtiterunt. At deterrima etiam eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem conſequitur, vt docet Hipp. 1. *Coac. ſect.* 1. *aph.* 5. *Ex frigore*, inquit, *peſtifera eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem præcedit*: quandoquidem ſignum eſt euacuationis criticæ, quæ præſertim per ſudorẽ futura eſt. Ita contrà, cũ rigorẽ ſubſequitur, peſſima omninò eſt, quia ſignificat deſtructam omninò fuiſſe veſicæ actionem, & calorem illius extinctum ab illa perfrigeratione.

Vrinæ, quæ nullum aut ſedimentum, aut enæorema, aut nubeculam habent, malæ.

Illæ vrinæ, contentis carentes, malæ ſunt; ſi id nõ depẽdeat ab inedia, laboribus, aut vigilijs, aut nephritica renum diſpoſitione; aut corpora non fuerint admodum bilioſa. Significant enim magnam humorum cruditatem, aut corruptionem, aut viſcerum debilitatem, aut inflammationem, aut obſtructiones vehementes.

Vrinæ paucam ſubſidentiam habentes, malæ.

Minùs quidem malæ ſunt, quàm quæ contentis omninò carent, quandoquidem fiunt quidem ab iiſdem cauſis, ſed paulò minoribus. De his loquitur Hipp. *in* 1. *Epid. vrinæ tenues, & incoctæ, decolores, paucæ, aut craſſitiem habentes, & paruam ſubſidentiam, malæ.*

Farinacea in vrinis ſedimenta mala; his ſunt deteriora laminea, his autem ſunt deteriora, furfuracea. Hipp. 2. *progn.*

Huiuſmodi ſedimenta ſecundùm Galen. 1. *de Criſib. cap.* 12. fiunt à calore immenſo, liquante, & exurente pinguedinem, & ipſam carnis ſubſtantiam. Vbi autem calor adurens agit in par-

Digitized by Google

tes ſolidas, primùm pinguedinem molliorem, & recenter concretam aggreditur, mox ſolidiorem: & vbi omnis pinguedo eſt colliquata, & conſumpta, tum aggreditur primò carnem teneriorem, & recenter cõcretam, poſtremò carnem ſolidiorem, & tandem partes ſolidas. Ex pinguedine itaque recenti, ab ingenti febris calore colliquatâ, vrinæ fiunt oleagineæ. Ex pinguedine verò ſolidiori colliquata, nec non à carnibus inæqualiter liquatis, aut ex aſſato ſanguine craſſo, vt docet Gal. *in comm. huius prognoſtici*, fiunt farinaceæ. Ex ſolidis denique inæqualiter eliquatis fiũt lamineæ, tum etiam furfuraceæ, calore intenſius adurente. Vnde facilè videre eſt, ſedimenta laminea eſſe farinaceis deteriora, furfurea verò lamineis. Quantum verò perniciosa ſint illa ſedimenta ſatis liquebit ex Gal. iudicio de farinaceo, reliquis minùs malo, quod ab eo prolatum eſt *comm. in Aph. 31. ſect. 7.* vbi ſic habet: *Tales vrinæ exitiales ſunt, ſicuti etiam in prognoſtico dictum eſt, & plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipſis ſunt liberati, ijs omnibus in longum producta eſt ægritudo, cùm diſpoſitio multam requireret coctionem, in qua talis vrina mingitur.* Ita Hipp. *in epid. ægr. 2.* inquit: *Minxit aſſatim, craſſum erat, quod ſubſiderat, ſedimentum inſtar farinæ craſſioris albu, extrema rurſus frigida, vndecim mortuus eſt.* At in *3. epid. ſect. 1. ægr. 3.* de eo, qui in Dealcis horto decumbebat, *vrinæ*, inquit, *tenues, variæ, habentes ſublimamenta virili inſtar farinæ craſſioris*. hunc autem dicit quadrageſimo die fuiſſe iudicatum. Liquet igitur ex his exemplis, quod quicunque mingunt vrinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſaluari debeant, tarde liberentur; quicunque vero exitialiter ſe habent, contingat hos quam citò interire. Vrinæ farinaceæ ſunt, quando hypoſtaſis apparet in fundo vrinæ inſtar puris, & ſunt valde exitiales, vt egò expertus ſum.

Sedimentum in vrinis diuulſum, & inæquale, malum.

Cruditatem enim ſignificat, quæ ſi in eodem ſtatu perſeuerat, neque ſedimentum in progreſſu morbi ad melius mutetur, oſtendit naturam non poſſe materiam morbificam ſuperare; ſi verò corrigatur in dies, ſolutionis ſpes eſt, ſed tardiùs acceſſuræ.

Sedimentum tenue, initio morbi apparens, & in dies ſenſim craſſeſcens, bonum.

Significat enim naturam ab initio coctionem aggredi, eamque indies vlteriùs perficere.

Sedimentum craſſum in quouis morbi tempore apparens, malum.

Fiunt illa ſedimẽta a craſſis, & crudis humoribus, qui cum vrinâ permixti, ab eiuſdem liquore ſeparantur, & grauitate ſuâ matulæ fundum petunt. Cum igitur craſſi illi humores, & crudi difficilè admodum à naturâ vincantur, ideò periculum minantur, præcipuè quando vires ſunt debiles. Si verò eum virium robore appareant, ſaltem morbi longitudinem ſignificant. Poſſunt autẽ huiuſmodi humores crudi, & craſſi, matulæ fundum petentes, iunioribus Medicis imponere, vt pro verâ, & laudabili hypoſtaſi accipiantur: ab illa igitur exactè diſtinguendi ſunt. Ac *primum* humores illi crudi plerumque in principio morbi apparere ſolent; bona verò hipoſtaſis nonniſi in ſtatu, aut declinatione. Et contingit plerumque, vt poſt principium morbi, attenuato illo humore crudo, nullum ampliùs appareat in fundo ſedimentũ, ſed illius loco, aut nebula, aut enæorema, quod progrediente concoctione à ſuperioribus matulę partibus ad inſeriores indies prolabitur, quæ eſt vera ratio bonę cõcoctionis, vt ſcilicet ex nebula fiat enæorema, & ex enęoremate ſedimẽtũ. At contra, quando ex ſedimento fit nebula, aut enæorema, ſedimentum illud non erat laudabile, ſed crudus humor, & craſſus, qui poſtea concoctione attenuatus eſt. *Secundò*, crudus humor ſibi ipſi non cohæret, neque omninò lęuis, & æqualis eſt, ſed viſcidus, & nimis craſſus. At laudabile ſedimentũ læue, & æquale eſt, & moderatè craſſum. *Deniq;* crudus humor grauior eſt, & in matulæ fundo omninò ſubſidet. At bona hypoſtaſis non reſidet, ſed potiùs ſubſidet in fundo, ab eoq; tantillum ſubleuatur, & globoſam quodammodo figurã obtinet, quod non facit humor crudus, qui magis diffuſus eſt. Cum quis morbo defunctus videtur, vrinas tamen reddit decolores, cum ſedimento valde albo inſtar niuis, ex recidiua moritur, vt obſeruauit ter, aut quater D. Pachecus.

Vrinæ ſedimenta liuida, aut nigra, peſſima.

Idque propter rationes, quæ in vrinæ liquore nigro fuerunt propoſitæ.

Enæorema diuulsũ, inæquale, aut nigrũ, malũ.

Sedimentum hiſce conditionibus præditum, malum eſſe ſupra oſtenſum eſt; reliqua verò contenta propter eaſdem rationes etiam mala ſunt, ſed minùs mala, quàm ſedimentum.

Nebecula, iuxta vrinæ ſuperficiem, circuli modo euecta in morbis acutis peſſima.

Inſtantem enim phrenitidem, & ex ea mortem ſignificat.

Vrina oleoſa, & cui pinguia araneatum telis ſimilia innatant, mala. Hipp. *2. progn.*

Significat enim calorem immenſum, pinguedinem colliquantem, quæ eſt in renibus, aut in toto corpore. Quomodo autẽ diſtinguatur, an huiuſmodi colliquatio procedat à renibus, an verò à toto corpore, docuit Hipp. *Aph. 35. ſect. 7.* his verbis: *quibus autẽ ſummũ eſt pingue, et confertum, his renũ malum acutum ſignificatur.* Per *acutum malum* calidam intemperiem ſignificat, quæ facit mictum aceruatum pinguedinis, quia adiacet renibus multa aceruataq; pinguedo, & eſt ab eo loco breuis expeditaq; via exitus vrinæ, vt quod liquatum eſt, minus vijs hæreat, Itaq; ſi aceruatim excernitur pingue, eſt ex malo acuto renum, ſed ſi non aceruatim, ſed telis aranearũ ſimilia exeant, ex conſumptione communi eſt. Huiuſmodi vrinæ oleoſæ exemplũ habetur apud Hipp. *1. epid. ægr. 11.* in Dromeadæ coniuge, in qua quarta die vrinæ apparuerunt tenues, oleoſæ; quintâ vrinæ ſimiles: ſexta verò interijt. Ita & *3. epid. ſect. 3. ægr. 1.* in filio Parionis, qui ſeptimâ die minxit oleoſum, centeſimâ vigeſimâ mortuus eſt, & in eo ſine dubio tales vrinæ diu perſeuerarunt, quod videtur innuere Hipp. his verbis: *vrinæ vſq; in finẽ malæ.* Ita & *ægr. 16. eiuſd. ſect.* Meliboeæ adoleſcens ab initio morbi minxit oleoſũ, vigeſimâ quartâ interijt. Quàuis autẽ huiuſmodi vrinæ oleoſæ peſſimæ ſint; tamen farinaceæ, lamineæ, & furfuraceæ adhuc multò deteriores ſunt, vt ſuprà oſtenſum eſt. *Excernendi modus.*

Vrinæ, quæ inſcijs ægrotis, & non recordantibus minguntur, peſſimæ.

Hæc ſententia habetur apud Hipp. *in 1. prorrhet. text.* 28. his verbis: *vrinæ excretio in non recordantibus perniciosa.* Denotat namque aut cerebrum valde læſum, & ingenti delirio ægrotantem affici, aut extinctum eſſe partium naturalium robur, vt functiones ſuas amplius exercere nequeat.

Vrinæ in febribus malignis, atq; peſtilentibus, ſubſtantiâ, colore, & contentis vrinæ ſanorum ſimiles, exitioſæ.

Hoc innuere videtur Hipp. in *Coacis*, dum ait: *vrinæ derepentè, & extra rationem coctæ prauæ, & quicquid in vrinis præter rationem coctum, peſſimum.* Morbi autem maligni, & peſtilentes à venenata quadam qualitate producuntur, quæ ipſi cordi, & ſpiritibus bellum peculiariter indixit, quorum integritas ſubitò deſtrui poteſt ab hoſte illo potentiſſimo, quantumcumque bene ſe habeat reliqua naturalis œconomia. Vel etiam huiuſmodi vrinæ, apparenter laudabiles in morbis acutis, & prauis ſymptomatis ſtipatis, oſtendunt bilem, quâ alias colorantur, aut cerebrum, aut aliquod aliud viſcus inuaſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum vrinis excerni, quod ſummè pernicioſum eſt. Vid. Tom. 2. Op. Horſt.

Ne te decipiat, ſi veſica, vel renes, morbum habentes, vitioſas vrinas reddiderint, non enim totius corporis ſignum eſt, ſed tantum illarum partium. Hipp. 2. progn.

Hoc inde dignoſcitur, quia ſi vrina prauis cõtentis referta, & bene cocta fuerit; conſtat ex malo peculiari renum, aut veſicæ eſſe; nam ſi ex febre vrente eſſet, vrina non eſſet bene cocta. Hoc innuit Hipp. *Aphor. ſect. 4. Quibus cum vrina craſſa caruncula parua, aut veluti capilli vna exeunt, iis à renibus excernitur.* Et *Aph. 77. eiuſdem ſect. Quibus cum vrina craſſa furfurea quadam ſimul exeunt, iis veſica ſcabie laborat*: In his Aphoriſmis vrinam bene coctam appellat Hipp. *craſſam*, vt teſtatur Galen. *in comm.* quod eſt peculiare iudicium, contenta illa à renibus, aut veſica prouenire.

Per ſudores. *Sudores, qui cum manifeſtæ concoctionis ſignis die critico, & rigore præcedente, ex toto corpore, calidi copioſi, ſtillantes, & cum vapore erumpunt, & quibus febris, vel perfectè ſoluitur, vel ad modum imminuitur, boni.*

Libuit omnes boni ſudoris conditiones hic ſimul congerere, tùm vt ille faciliùs internoſci queat, tùm vt omnes mali ſudoris differentiæ, ad hanc veluti regulam collatæ, meliùs innoteſcant. Sex igitur *conditiones* requiruntur, vt ſudor aliquis bonus dici mereatur, quarum *prima* eſt ex Gal. 1. *de Criſ. cap. 2.* quòd ante ſudoris eruptionem concoctionis ſigna debeât apparere. *Coctiones* enim, vt inquit Hipp. 1. *epid. criſis celeritatem, ſalutiſq; ſecuritatem ſignificant. Cruda verò, & incocta, & in malos abſceſſus conuerſa, dolores, longitudinem, acriſias, mortem, vel recidiuas. Secunda* conditio eſt, vt boni ſudores die critico erumpant, quod teſtatur Hipp. *Aphor. 36. ſect. 4.* qui ſic habet: *Sudores febricitantibus ſi incœperint, boni, & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & vndecimo, & decimoquarto, & decimoſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimoprimo, & vigeſimoſeptimo, & trigeſimoprimo, & trigeſimoquarto. Hi enim ſudores iudicant morbos, qui verò nõ ita fiunt, laborem ſignificant, & morbi longitudinem, & recidiuam.* Notandum obiter in hunc Aphoriſmum, quod Gal. *in comment.* anxiè inquirit, cur quartus dies in eo omiſſus ſit, cùm tamen ſit primus iudicatorius? *Reſp.* verò, hunc diem vel eſſe prætermiſſum ab ipſo Hipp. vel ab eo, qui primus librum tranſcripſit. *Si autem*, inquit, *omninò Hipp. illum prætериit, hanc ob cauſam exiſtimo, illum feciſſe, quoniam morbi plurimi peracuti, qui cum ſudore iudicantur, tertio, & quinto die magis, quàm quarto iudicium ſuſcipiunt. Rariores enim ſunt, qui die quarto iudicantur, & hoc à me fuit inuentum per experientiam, ob hoc ipſum plurimum quærente, cur dies quartus fuerat ab Hipp. in Aph. prætermiſſus.* Hoc deinde dicit accidere, *quoniam morbi peracuti diebus imparibus mouentur, & criſes iiſdem diebus ſolent accidere, quibus morbi exacerbantur*: atque ita tertio, vel quinto die potiùs criſis cõtingit, quàm quarto, quia morbi, qui diebus paribus mouentur, tardiùs ſolent iudicari. *Tertia* conditio eſt, quòd boni ſudores criticum aliquem rigorẽ ſequantur; natura ſiquidẽ cùm è venis tenues acutoſq; humores detrudit, & in ambitum corporis propellit, vellicatis partibus ſenſibilibus, quas illi humores prætergrediuntur, rigorẽ concitat, cum extremarum partium refrigeratione, rigorẽ verò, & refrigerationem, ſi natura robuſta ſatis fuerit, calore foras erumpente, febris acuta, & magna conſequitur, cuius calore humores extenuati, in ſudorem copioſum reſoluuntur: vnde Hipp. *Aph. 58. ſect. 4. febre ardente laboranti, rigore ſuperueniente, ſolutio fit.* Ita & 3. *epid. ſect. 2. ægr. 5.* loquẽs de Chærione ait: *decimâ ſeptimâ ſuperriguit, febris acuta, ſudauit, ſine febre, iudicatus eſt. Quarta* conditio eſt, vt ſudores copioſi ſint, & calidi, atque ex toto corpore prorumpant. Tunc enim facultatẽ robuſtã denotant, cùm æquè per omnes partes corporis ea calorẽ diffundit, ipſoſq; ſuperfluos humores in ſudorẽ digerit, & æquè per omnes partes reſoluit; quod ei quidem prælanguidæ non ſuccedit, aut cùm maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter vacuantur, in quibuſdam partibus plus, in quibuſdam parùm, vel nihil. Multa talis ſudoris exẽpla propoſuit Hipp. in *epid.* vt in Pericle de quo ait: *quartâ circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus, & calidus, ſine febre, iudicatus eſt, neq; rediit.* Et de Nicodemo: *ſudor ei toto corpore copioſè calidus emanauit, ſine febre, iudicatus eſt.* Et de muliere moroſa: *ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore, & calidus prorupit, liberata febre, dormiuit.* Et de Virgine Lariſſæa: *Inhorruit, & mox ſudauit toto corpore multum, & calidum, ſine febre, eſt iudicata. Quinta* conditio eſt, vt ſudor ſtillans effluat, & cum vapore, quemadmodum propoſuit Hipp. 1. *progn. cap. 8.* Illa autem oſtendit naturam prauis humoribus dominari, eoſque validè ad ſuperficiem expellere. *Sexta, & vltima* cõditio eſt, vt ex eo ſudore morbus tollatur, aut admodũ minuatur. Ideò Hipp. in *epid.* optimos ſudores proponens, qui morbos integrè ſuſtulerint, ſepius dixit, *febre liber*, aut *febris ceſſauit*, aut *ſine febre, iudicatus eſt.* Eos verò, quibus morbus tantùm imminutus eſt, propoſuit in hiſtoria illius, qui in Dealcis horto decũbebat, de quo ait: *decimo ſeptimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore ſudauit, alleuatus eſt, meliùs ſapiebat, non tamẽ febre liber, & vigeſimo dormiuit, planè mẽte*

conſtabat, ſudauit, liber erat à febre, non ſitiebat, quæ poſtea rediit. Et nõniſi die quadrageſimo cũ aliis ſubcrebris pituitoſiſque deiectione, cum multo ſudore ex toto corpore abſolutè eſt iudicatus.

Sudor multus in febre acutâ apparens, eamque non imminens, malus.

Quãtitas. Oſtendit enim humorum multitudinem, quam natura difficilè ſuperare queat, & nonniſi longo tempore, quod in morbis acutis non conceditur; ideo periculum eſt, ne natura ſuccumbat, antequam coctionem perficere poſſit. Vnde Hippoc. *Aph. 42. ſect. 4. Sudor multus calidus, vel frigidus, ſemper fluens, frigidus grauiorem, calidus minorem morbum ſignificat.* Quia, vt inquit Gal. in *comment. vterq; copiam humorum ſignificat, quippe frigidus frigidorum, qui eſt peior; calidus calidorũ, qui priore minus eſt periculoſus.* Hi autem neque febrem ſoluunt, neque imminuunt, crudoq; morbo erumpunt; ideò longitudinem ſaltem, recidiuas, atque laborem ſignificant.

Sudores aſſidui, ſiue modici illi ſint, ſiue copioſi, in febre acutâ, mali.

Significant enim naturæ imbecillitatem, quæ non poſſit humores retinere, donec per concoctionem ad excretionem præparati fuerint. Ideò qui continenter ſudant, ſed modicè, ſi euaſerint; diu ſaltem ægrotare ſolent. At ſi crebrò magnam ſudoris copiam profundant, palam eſt, non multo poſt eorum virtutem reſolutam iri. Adde quod ſudores, quicunque per plures dies perſeuerant, ſymptomatici ſint, quia critici intra vnum diem abſoluuntur.

Sudatiuncula omnis, præcipuè quæ circa caput, & ceruicem apparet, mala.

Contingit enim plerumque hæc ſudatiuncula, quam ἰδιῶσιν Hipp. nominat, ob magnam virium imbecillitatẽ, quæ humores circa cutem exiſtentes continere nequit: vt videre eſt in ſyncope, vbi ſudor exiguus circa caput, collum, aut pectus emanat; aut etiam in moribundis talis ſudor ſæpenumerò contingit, qui *diaphoreticus* vulgò ſolet nominari. Sic apud Hipp. 1. *epid. ſect.* 1. *ægr.* 1. Silenus circa caput modicum ſudauit: vndecimâ interiit. Ita & 3. *epid. ſect.* 2. *ægr.* 11. Mulier, quæ poſt aborsũ febre magnâ tenebatur, quartâ die ſudauit circa caput exiguo frigido: ſeptimâ interiit.

Sudor, qui cum cœperit erumpere, ſtatim deſinit, malus.

Significat enim naturam excretionem moliri, & præ imbecillitate non poſſe opus abſoluere.

Sudatiunculæ, & rigoris crebra viciſſitudo, funeſta, 1. *Coac. Aph.* 10.

Dicit Hipp. hanc ſudatiunculam, cum rigore frequenti, empyema ſignificare. Et certè humores in vaſis contenti hæc non poſſunt producere, quandoquidem tùm ſudatiuncula in capite tantùm, & thorace ſolet apparere: ſed ex concepto empyemate fit vellicatio partium thoracicarum à puris acrimonia, vnde leuis ille rigor, quem ſudatiuncula ſequitur, facultatis infirmitate, ob quam ſucci alibilis reſolutio fit.

Frigidi ſudores cum acutâ quidem febre, mortem; cum mitiori autem, morbi longitudinem ſignificant, Aph. 37. ſect. 4.

In febribus putridis humores putreſcunt interdum in vaſis ſolis; interdum verò in toto corpore, ita vt in partium ſubſtantiâ, & iuxta cutem, atque adeò in toto habitu corporis humores noxii contineantur: cùm verò hec duo contigerint, tum humores, qui ſunt in vaſis, putreſcere; tum etiam calor natiuus, vel extingui omninò in habitu corporis, vel proximus eſſe extinctioni; quæ quidem ex his partibus euacuantur, frigida ſentiuntur. Eam verò, quæ fit ex putredine, in vaſis caliditatem, nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideò ſignum exitiale, offendens in hominis corpore humorum multitudinem, tantam habentium frigiditatem, vt neque à calore natiuo, neque à febrili calefiant. Si igitur in febre acutâ frigidi ſudores contingant, mortem prænuntiant, quandoquidem illa humorum crudorum, & frigidorum multitudo non poteſt tam exiguo tempore concoqui, calore admodum debili exiſtente. At ſi cum mitiori febre contingãt, non quidem mortem, ſed morbi longitudinem prænuntiant, quia non tantopere vires labefactantur à mitiori febre, & ea in longius tempus protrahitur, in quo natura poteſt illam humorũ multitudinẽ concoquere. Hæc eſt doctrina Gal. In *comm. huius Aph.* Attamen fiunt etiam frigidi ſudores vel ob ſummam inflammationem, vel ob ſimplicem caloris natiui exſolutionẽ. Cùm enim ſumma aliqua ineſt internis partibus inflammatio, vniuerſus calor exteriorum partium retrahitur ad interiora, vnde externæ partes manent omnino refrigeratæ. Atq; ita fit, vt, cùm ex interno illo incendio magna fiat effumatio, vapores illi in cute condenſentur, & in ſudorẽ abeant, eumque frigidum, quia à cute refrigerata refrigeretur, vt in lipyria febre ſolet euenire. Cùm etiam in morituris calor natiuus ſit valde exſolutus, cogitur ille præ nimia paucitate totus in corde colligi, & partibus interioribus, vnde externæ partes manent refrigeratæ. Calor autẽ ille concluſus aliquam adhuc efficit euaporationem, quæ tota in ſudorem concreſcit, eumque frigidũ propter dictam partiũ externarum frigiditatem. Quocumq; autem horum duorum modorũ contingat huiuſmodi ſudor, lethalis proculdubio cenſendus eſt. Multa ſudorum frigidorum exẽpla proponũtur ab Hipp. in *Epid.* quæ huius prognoſtici veritatem luculenter patefaciunt, v. g. in *epid. ſect.* 1. *ægr.* 2. Philiſcus die quintâ ſudauit frigidum: ſexta verò obiit. Et *ægr.* 2. *eiuſdem ſect.* Silenus octauâ die ſudauit per totum frigidum: vndecimâ interiit. Item & 3. *epid. ſect.* 2. *ægr.* 11. Mulier, quæ ex aborſu febre magna correpta eſt, quartâ die ſudauit circa caput exiguo frigido: ſeptimâ interiit. Et *ægr.* 12. *eiuſdẽ ſect.* Mulier, quæ in mendacium foro decumbebat, die ſeptimâ ſudauit per totũ frigido: decimaquartâ mortua eſt.

Fœtidi ſudores in morbo acuto, peſſimi.

Summam enim humorum putredinem ſignificant, quæ naturalem corporis œconomiam deſtruit, & euertit.

Si inter ſudandum horror, vel rigor ſæpius recurrat, malum.

Quia nouus iſte naturæ conatus magnam indicat illius perturbationem, quæ non poteſt propoſitam euacuationem perficere conuenienter, ſed denuò inſurgit cum magno virium, & vitę periculo. Vnde Hipp. *Aph. 4. ſect. 7. à ſudore horror non bonum.* *Excernẽdi modus.*

Sudor, qui non effluit, ſed inſtar granorum milii in cute apparet, malus.

Huiuſmodi ſudor in capite, aut ceruice tantùm

ſolet

ſolet apparere per ſyncopas, aut alias virium exſolutiones, quæ non poſſunt copioſum ſudorem effundere, ſed exiguum tantùm, qui in tales globulos granis milij ſimiles efformatur.

Sudores, qui die non critico contingunt, mali,

Symptomatici enim ſunt, & à vi morbi concitati. Qui enim ſiunt à naturæ motu bene operantis, diebus tantùm criticis contingunt. Sic apud Hipp. *epid. ſect.* 1 *ægr.* 11. Dromeadæ coniux ſextà die ſudauit per totum, & eadem die interijt. Et 3. *epid. ſect.* 3. *ægr.* 3. Pythioni decimâ die multus ſudor accidit, & eadem die interijt.

Sudores in principio morbi apparentes, mali.

Quia in principio omnia ſunt cruda, & nihil poteſt ſalutariter excerni, niſi priùs debitè concoctum ſit. Idcircò verum eſt hoc theorema de omni euacuationum genere, quæ in principio morbi nunquam poſſunt eſſe ſalutares. Ita Philiſcus die primâ ſudauit: tertiâ circa veſperâ febris acuta cũ ſudore: ſextâ die obijt. Ita & Dromeadæ coniux tertiâ die ſudauit per totum, ſextâ verò interijt. Et phreniticus, cuius hiſtoria habetur 3. *epid. ſect.* 3. *ægr.* 4. primâ die multum ſudorem per totum effudit, ſecundâ ſudauit, quartâ mortuus eſt.

Per abceſſum. *Quicunque abſceſſus poſt ſigna concoctionis apparent, & ſecundum rectitudinem partis affectæ, & in loco ab illa valdè remoto, decliui, & capaci, non valde exquiſito ſenſu donato, & qui citiſſimè ad ſuppurationem perueniunt, ſalutares: qui contrario modo ſe habent, periculoſi.*

Loca abſceſſui recipiendo maxime idonea ſunt crura, tibiæ, brachia, inguina, axillæ, & articuli. Sunt enim à partibus internis remota, aut ſaltem earum excrementis recipiendis idonea, & ſatis capacia, ac calore natiuo prædita, vt materia in illis contenta facilè concoqui valeat; ſi verò fiant in abdomine, periculoſiſſimi.

Quicunque abſceſſus foras vertuntur, optimi ſunt, qui parui, & maximè egrediuntur, atq; ad exteriora eminent, & in acumen eleuantur. Qui verò maiores ſunt, plani, & omni acumine deſtituti, mali: tum etiam quicunque ad interiora vergunt, vel intrò rumpuntur.

Optimi ſunt, qui interioribus partibus nihil communicant, ſed ſunt adducti, & parùm doloris inferunt, & cutis colorem non mutant. Hipp. 2. Prognoſt. cap. 10.

Abſceſſuum bonitas, vel malitia ex triplici ſumitur differentiâ, ſcilicet loci, in quem erumpunt, figuræ, quam retinent, & loci, in quem rumpuntur. Quod ad *primã* ſpectat: quo magis abſceſſus aliquis vertitur ad exteriora, eò melior eſt enim vt ſignum, quia robuſtiorem facultatem expultricẽ ſignificat; tùm vt cauſa, quia minùs lædit partes interiores. Quod attinet ad *figuram*: *qui parui ſunt*, inquit Hipp. *meliores* (quod non intelligendum eſt ſimpliciter de quantitate abſceſſus, quandoquidem abſceſſuum magnitudo quantitati materiæ reſpondere debet; ſed de magnitudine ſecundùm baſin, vt ſcilicet qui minorem habent in baſi circumferentiam, ſint meliores,) tum etiam qui maximè egrediuntur, ſurguntque in acutum. Nam robur expultricis facultatis ſignificant. Qui verò magni ſunt ſecundum baſin, hoc eſt, lata, & minimè acuti, contrarijs de cauſis mali ſunt. Quod *rupturam attinet*: omniũ optimi ſunt, qui rumpuntur extrà ſolum, quia ita fit vlcus magis idoneum ad curationem, & commodiùs multò eſt pus extrà erumpere, quàm ad interna membra labi. Optimi denique ſunt, qui partibus internis nullum dolorem, aut inflammationem, aut aliam quamvis malam diſpoſitionem communicant, tum & ipſi exiguum dolorem inferunt, & colorẽ cutis naturalem parum immutant, quia ſignificant partes circa vlcus bene tẽperatas, atq; adeò curationem ſui ſe promptè promouere.

Omnis abſceſſus, qui ad ſuppurationem venit, ſi pus effundat laudabile, ſalutaris eſt; ſi non laudabile, periculoſus.

Dictum fuit anteà, pus laudabile, eſſe debere album, læue, & æquale, & minimè fœtidum. Quod contrarias habet conditiones, malum eſt: ſignificat enim potiùs materiæ putredinem, quàm veram concoctionem.

Si abſceſſu in aliqua parte apparente æger non ſubleuetur, ſed eadem ſymptomata perſeuerent, lethale.

Significatur enim, hunc abſceſſum fieri potiùs ex decubitu materiæ in illam partem, quàm ex critica expulſione, ex qua perpetuò æger meliùs habere ſolet.

Abſceſſus in principio morbi apparens, peſſimus.

Nulla euacuatio, quæ fit morbo crudo exiſtente, poteſt eſſe vtilis: ſed in abſceſſibus præſertim hoc peculiariter obſeruandum eſt, quòd morbi, in quorum principio contingunt, vt plurimùm maligni ſint, atque peſtilentes, vnde maximum vitæ periculum præſagire licet.

Abſceſſus minores, vel maiores, quàm par ſit, apparentes, mali.

Minores non recipiunt ſufficientem materiæ morbificæ copiam, quâ morbus ſolui, aut multum imminui poſſit, ideoque inutiles. Maiores verò nimiam humoris morbifici copiam denotant, vnde periculum eſt, ne natura oneri ſuccumbat, tum etiam, ne præter cutem, & muſculos pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex neceſſarijs obſideatur.

Quicunque abſceſſus, poſtquam apparuerint, citò recurrunt, & occultantur, funeſti.

Significant enim naturam eſſe prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed eam præ imbecillitate perficere nequeuntem. Hoc tamen ita intelligendum eſt, modò illa retractatio non fiat ab aliqua euacuatione ab arte, vel à natura procurata.

Quæ dolenter ad aures aſſurgunt, peſtifera. 2. Coac. cap. 4.

Omnes parotides à præſtantioribus Medicis ſemper ferè ſuſpectæ haberi ſolent, propter loci anguſtiam, qui non eſt capax totam ſuſcipere materiam; tum etiam propter viciniam cerebri, ad quod fit refluxus materiæ morbificæ. Si verò parotides graue dolorẽ inferant, magis periculoſæ ſunt, quia ſignificant humorũ multitudinem, quæ tenſionem parit, ex qua dolor concitatur. Attamen ſi parotidum eruptionem copioſus ſequatur alui fluxus, vel multa profluat vrina, ſolent ægri liberari, vt Clazomenio contigit in 1. *epid. ſect.* 2. *ægr.* 10. in quo, die decimaſeptimâ prope ambas aures facta eſt eleuatio cum dolore: & vigeſimaſeptimâ tumores circa aures magis eleuati ſunt, neque ſubſtiterunt, neq; ſuppurati ſunt. Trigeſimaprimâ fluxus alui, multi, aquoſi, cum dyſenteriâ, vrinas craſſas minxit, ſubſtiterunt

quæ circa aures, & ad quadrageſimam ſecundam à morbo liberatus eſt.

Parotides, quæ cum vrina cruda apparent, malæ.

Oſtendunt enim naturam non potuiſſe ſuperare cauſam morbificam, & ad conuenientem euacuationem diſponere.

Parotides, quæ fractis iam viribus contingunt mortiferæ.

Maximè enim tunc temporis natura viribus opus habet ad expellendam materiam morbificam, & parotidum ſuppurationem moliendam: ſi igitur in illo motu deficiant, nulla ſalutis ſpes ſupereſſe poteſt.

Parotides, quæ non ſuppurantur, malæ, niſi larga hæmorrhagia, aut copioſus alui fluxus ſuccedat; aut vrinæ craſſæ, & concoctæ profundantur.

Non tamen omnis alui fluxus parotides diſſipat; nam in febre peſtilenti ſæpè cum parotidibus ægros de medio tollit: ſed oportet alui fluxum eſſe criticum, & laudabilẽ, quod ex ſignis ſuprà de alui fluxu propoſitis facile innoteſcet. Hinc Hipp. in Coac. *Diutius hypochondrio afflicto, & aluo grauiter olente, abſceſſus ad aures interfecit.*

Parotides, quæ magnitudine moderatæ, ſine dolore, integris viribus aliquo die critico, & antegreſſis coctionis ſignis erumpunt, bonæ.

Quamvis parotides vt plurimum ſuſpectæ eſſe ſoleant, vt anteà dictum eſt; tamen vtiliter aliquando erumpunt; ſi nimirum cum dictis conditionibus appareant, ex quibus dignoſcitur naturę dominium ſupra cauſam morbificam. Sic in Clazomenio, cuius hiſtoria ſupra relata eſt, vrinæ toto morbo decurſu tenues quidem, ſed bene coloratæ apparuerunt: & die decima ſeptima, quæ critica eſt, parotides apparuerunt.

Per pustulis.

Puſtulæ in principio morborum acutorum, toto corpore, aut nonnullis partibus apparentes, periculoſæ.

Apparere ſolent plerumque huiuſmodi puſtulæ in morbis malignis, & peſtilentibus, & eorum ſunt indicia, atq; vitæ periculum minantur; præcipuè verò ſi in principio morbi erumpant, quod maiorem malignitatem ſignificat, quæ naturam irritet ante vllam concoctionem ad excluſionem ichorum acrium, & venenatorum, à quibus huiuſmodi puſtulæ produci ſolent. Vnde Hipp. in Coac. *quibus in febribus puſtulæ per totum corpus erumpunt, lethale, niſi purulentus abſceſſus illis ſuccedat.* Et alibi: *qui circa artus rotundas in ſuperficie puſtulas habent, inſuperq; rigorem, illi tandem circa inguina, & venerem rubores, & nigredines exoriuntur, & intereunt.* Quod etiã confirmat idem Hipp. in 1. *epid.* exemplo Sileni, in quo die octaua exanthemata cum ſudore rubra, rotunda, parua, veluti vari prodierunt, & vndecima interijt. Quamvis autem variolæ, & morbilli, qui in pueris frequenter apparere ſolent, ex hoc genere eſſe videantur; ſolent tamen non raro ſalutariter erumpere, ſi nimirum fiant ſimpliciter ab ebullitione, & motu naturæ ſecernentis purum ab impuro. Quando verò à maligno, & venenato aeris contagio dependent, tunc magnum periculum inuehunt, & magnum ſæpè puerorum ſtragem efficere ſolent.

Puſtulæ admodum rubentes, vel præcipuè liuentes, aut nigricantes, exitioſæ.

Valdè rubræ intenſum humorum feruorem ſignificant, quales in Sileno apparuerunt. Liuidæ, aut nigræ humorum adultionem ſignificant, & maximam malignitatem, vnde puſtulæ carbunculoſam naturam nanciſcuntur. Sic in variolis, & morbilis, quibuſcunque exanthemata liuida, aut nigra apparent, omnes moriuntur.

Qualitates corporis prima.

Calor in febribus optimus eſt, temperatus, ſuauis, æqualis in omnibus corporis partibus cum quodam humido, qui maximè natiuo calori ſit ſimilis, & æquali totius corporis mollitie.

Primò, bonus iſte calor per humiditatem, quã habet comitem, ab igneo diſtinguitur, qui ſiccus eſſe conſueuit. *Secundò*, per mollitiem, in toto corpore æqualem, diſtinguitur ab eo calore, qui in febribus malignis reperiri ſolet, qui Medicos plerumque fallere ſolet; blandus enim, & mitis eſt, calori naturali ſimillimus; intus nimirum concluſo calore intenſiori, nec foras liberè diffuſo. Quamobrem bono illi calori corporis vnà totius æqualem mollitiem coniungi oportebit, vt docet Hipp. 2. *progn. optimum*, inquit, *eſt, ſi corpus omne æque calidum, molleque eſt*; æqualis enim totius corporis mollities diſtingnit bonum calorem ab alijs, qui boni non ſunt. Atque ita calor mitis, & blandus, qui in febre maligna reperitur, dignoſci poterit ex inæquali totius corporis mollitie, quod videlicet hypochondria dura, vt plurimùm, & tenſa appareant. Aut ſaltem illa caliditas in toto corpore æqualis non erit, quod nimirum partes extremæ minus calidę ſentiantur, at circa ventrem intenſior caliditas percipiatur. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cũ ęquali quoq; mollitie, sẽper bonũ ſignũ erit; ſiquidẽ fieri non poteſt, quòd corpus tali caliditate, & mollitie præditũ exitiosè ægrotet; id enim certò demõſtrabit, viſcera inflãmatione, obſtructionibus, & inſigni putredine carere.

Flammans cum ſudore facies in febre acutâ, mala. 2. *Prorrhet. text.* 33.

Intenſa enim illa caliditas internã cerebri inflãmationẽ ſignificat, & ſudor pariter eandẽ partẽ laborare oſtendit, quandoquidem vt teſtatur Hipp. in *Aphoriſmis vbi ſudor, ibi morbus eſt.*

In febribus circa ventrem fortis æſtus, & morſus oris ventriculi, malum, Aph. 65. ſect. 4.

Significat enim magnam inflammationem, vel multam bilem, eamque acerrimam circa ventriculum ebullientem, aut putreſcentem, quæ interni eryſipelatis metum faciat.

In morbis acutis frigus partium extremarum, malum, Aph. 1. ſect. 7.

Fit enim illa refrigeratio extremorũ in morbis acutis, vel ob internam inflammationem, cuius calor adeò vehemens eſt, vt ad ſe trahat totũ ſanguinẽ inſtar cucurbitulæ; vnde fit, vt ijs, qui ita ſe habent, viſcera perurantur; extremæ autẽ partes frigeſcãt, propter defectũ ſanguinis ad viſcera ſe recipientis. Confirmauit idem Hipp. *aph. 48. ſect. 4. In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores ſint frigidæ, interiores verò vrantur, & ſitim habeant, lethale eſt.* Hæ autẽ febres, in quibus exteriora frigẽt, & interiora vruntur, Lipyriæ nominãtur, ſuntq; præcipuè ex inflãmatione partiũ neruoſarũ, veluti ventriculi, & inteſtinorũ, ſuntq; perpetuò lethales, & paucis diebus interimunt. Vel fit illa refrigeratio extremorũ ex maxima exſolutione caloris natiui, cuius reliquię perexiguæ, in corde, & in præcipuis viſceribus collectæ, non

poſſunt

poſſunt vſq;ad partes exteriores exporrigi. Idcircò qui ita refrigerati ſunt, maximâ laborãt imbecillitate virium, nec amplius recaleſcũt, & morti ſunt proximi, quod teſtatur Hipp. in *Prorrhet*. *Quoties à rigore perfrigeratur quis, nec denuò incaleſcit, malo eſt loco*. Et confirmatur in *1. epid. ſect. 1. ægr. 1.* vbi Philiſcus quintâ die habuit extrema vndiquaque frigida, & non amplius recaleſcentia: ſextâ die obijt. Ita & *ægr. 2. eiuſdem ſect.* Sileuus ſextâ die extrema habuit frigida, liuida: ſeptimâ extrema non ampliùs recaleſcebant: vndecimâ interijt. Ita & *ægr. 8. eiuſdem ſect.* Eraſinus quintâ die circa meridiem extrema habuit frigida, ſubliuida, & eadem die interijt circa ſolis occaſum. Ita & *3. Epid. ſect. 2. ægr. 11.* Mulier, quæ ex aborſu febre magnâ correpta eſt, habuit extrema frigida à quartâ die vſque ad ſeptimam, quâ interijt. Attamen interdum extremorum frigiditas non perſeuerans, nec frequenter reuertens, bona eſſe conſueuit; criſin enim aduenientem ſignificat, in qua calor retrahitur ad interiora, ad excludendam materiam morbificam: vt contigit illi, qui decumbebat in Dealcis horto. *3. epid. ſect. 1. ægr. 3.* qui die decimaſeptimâ habuit extrma frigida, poſtea febrem acutam, & ſudauit per totum, & alleuatus eſt.

Frigiditas narium perſeuerans toto ferè morbi decurſu in puerulis, lethalis.

Frigiditas linguæ per aliquot dies perſeuerans, lethalis: vt in tribus ægrotantibus animaduerſum fuit, in quibus alia ſymptomata grauia non apparebant, præter quendam virium languorẽ.

Qui frequenter refrigerantur, & viciſſim incaleſcunt, ſunt in periculo. 2. Prorrher. text. 32.

Significatur enim materiæ morbificæ multitudo, vel malignitas, aduerſus quam natura certamen fruſtra aggrediatur, vnde caloris natiui exſolutio, ac mors tandem conſequitur, vt annotauit Hipp. in *3. Epid. ſect. 2. ægr. 12.* Vbi mulier, quæ decumbebat in mendacium foro, ſeptimâ die ſubterriguit, febris acuta, circa veſperam refrigeratio extremorum, non ampliùs recaleſcebat, & rurſum ad noctem ſuperriguit, extrema non recaleſcebant. Decimâ extrema recaluerunt. Vndecimâ rurſum extrema frigida. Decimaquartâ mortua eſt. Ita & *3. Epid. ſect. 3.* Python die ſecundâ habuit refrigerationem extremorum, & poſt multum tempus recaluit. Tertiâ ſubrefrigeratus eſt parum. Quartâ iterum refrigeratio, & recaluit poſt tempus. Octauâ manè refrigeratio, ſerò autem rurſus recaluit. Decimâ multa refrigeratio, febris acuta, multus ſudor, interijt.

Secunda, Durities.

Cutis faciei, & aliarum partium dura, ſcabra, aut ſquallida, mala.

In morbis enim acutis magnam indicat exſiccationem à calore febrili factam. In diuturnis verò magnam humidi primigenij conſumptionem, vt in febribus hecticis. Sic *3. Epid. ſect. 3. ægr. 13.* in Dealcis vxore, die decimaſeptimâ, erat cutis circumtenſio arida: & vigeſima primâ obijt. Et *ægr. 19. eiuſdem ſect.* in Meliboeæ adoleſcente, die decimâ, cutis fuit arida, & circumtenſa, & vigeſimaquartâ interijt.

Summa totius corporis mollities in quolibet morbo, mala.

In morbis enim acutis inſignem quandam putredinem ſignificat, propter quam partes corporis noſtri flacceſcunt: vt patet in cadaueribus, peſtilenti febre peremptis. In chronicis verò magnam pituitæ copiam, in vniuerſum corpus diuerſam, vt in leucophlegmatia contingit.

Rubor faciei intenſus cum mœſtitia, malus. 2. *Prorrh.*

Faciei rubor ſimpliciter conſideratus non perpetuò malus eſt: ſignificat enim interdum criſin inſtantem per hæmorrhagiam, quemadmodum Gal. in Romano iuuene coram alijs Medicis ex hoc ſigno prædixit. Et tunc ſigna concoctionis ſimul debent apparere: ſi verò crudo morbo exiſtente facies valde rubra appareat; timenda erit capitis inflammatio, & cerebri præſertim; cùm hoc ſigno demonſtretur ſanguinem ſurſum in caput agi, ipſumque inflammare; vnde fit, vt triſtitia phrenitidem præcedat, quia ille ſanguis à nimio calore aduſtus eſt, & ad bilis atræ naturam vergit, vt docet Gal. in *comm. huius ſententiæ* his verbis: *Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit, ob eamque cauſam bilem atram, vt demonſtratum eſt, gignit.*

Rubores intenſi, & quaſi eriſipelatodes in manibus, & pedibus apparentes, per morbos acutos, cum bonis ſignis boni, cum malis mali eſſe conſueuerunt.

Si enim cum bonis ſignis appareant, ſignificaut naturam fortem eſſe, & longius humores noxios ad ignobiles partes propellere; vnde bona illa metaſtaſis cenſenda eſt, quam alleuatio ægri neceſſariò conſequitur. Si verò cum malis ſignis appareant huiuſmodi rubores, & nullum ex ijs leuamen ægrotanti ſuccedat, cenſendum eſt per epigeneſin eos excitari, videlicet per multiplicationem qualitatis illius phlegmonoſæ, quæ iam viſcera firmiter occupauit.

Pallor ingens, in facie potiſſimùm, malus.

Quia ſignificat vel retractionem caloris violentam ad interiora, vel eiuſdem extinctionem, aut ſanguinis inopiam: vnde fit, vt ille color in demortuis ſoleat apparere.

Liuiditas, & nigrities totius corporis, faciei, vel partium extremarum, mala.

Fit enim propter caloris extinctionem in illis partibus, vt docuit Hipp. 2. *progn. Si corpus adeò graue eſt, vt vngues, ac digiti liuidi ſint, expectanda continuò mors eſt.* Illa autem liuiditas cum frigiditate extremorum perpetuò coniuncta eſt, vt videre licet in exemplis Philiſci, Sileni, & alijs, vbi de frigiditate extremorum ſuprà agebatur, propoſitis.

In oſſe ægrotante caro liuida, malum, Aph. 2. ſect. 7.

Per *os ægrotans* intelligit Hipp. quod vulnere, vel vlcere, ſeu carie affectum eſt. At liueſcit caro in vulneribus, aut vlceribus, vel ob caloris extinctionem, vel ob gangrænam ſeu ſyderationem ex inflammationis magnitudine, vel ob contuſionem. Si ergò in oſſe corrupto aut violato liueſcat caro, nullaque adſit contuſio, aut ſyderatio, certiſſimum ſignum erit, prauam ſubeſſe putredinem, quę calorem natiuum extinguit: proinde illud os exſcindendum eſt, aut eximendum.

Colorẽ ſubinde mutare in morbis acutis, malũ.

Corpora *colorem mutari* dicimus, cum ex proprio

prio colore natiuo in pallidum, aut album, aut flauum, aut æruginoſum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutantum. Hæc autem colorum mutatio frequens ſignificat naturam valde opprimi, & magnam adeſſe prauorum humorum redundantiam.

Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malus. Si verò ſeptimo, vel nono, vel vndecimo, vel decimoquarto ſuperuenerit, bonum: niſi dextrum hypochondrium indurnerit, Aph.62.& 64.ſect.4.

Hæc verba Hipp. non ſic ſuperficietenùs intelligenda ſunt, cùm plures viſi ſint ante ſeptimum regio morbo affecti, ſani, & liberi euaſiſſe. Intellige igitur *ante ſeptimum*, id eſt, ante materiæ morbificæ concoctionem, quam ſi aurigo anteuertat, malum eſt, vt inquit Hipp. quia motus ille eſt ſymptomaticus. At ſi ante ſeptimum materiam morbificam concoqui, & edomari contingat, quam poſteà natura ad cutim propellat, vnde morbus regius fit, bonis ægri rebus id fieri neceſſe eſt. Quod ipſe confirmauit Hipp. 4. *de ratione victus in morbis acutis*: *In biliosa*, inquit, *febre morbus regius cum rigore ante ſeptimum diem enatus ſoluit morbum; ſi verò abſque rigore præter occaſionem euenerit, lethale.* Sciendum tamen eſt, ideò Hippocratem ſeptimum diem annotaſſe, tanquam primum terminum boni icteri, quia raro admodum contingit, vt febrium bilioſarum materia ante ſeptimum diem benè concocta ſit, cùm præſertim ad cutem expellitur, & icterum facit; hinc enim oſtenditur, bilem eſſe craſſiorem, quæ non potuit per ſudores vacuari. Tradit igitur Hipp. *in hoc aph.* id, quod frequentius accidit, quamuis aliter interdum poſſit contingere. At verò icterus, qui ſeptimo, nono, vndecimo, aut decimoquarto die videlicet critico contingit, bonus eſt; quia tunc bonæ concoctioni ſuccedit; ſignum autem oſtendens icterum in illis diebus laudabili concoctioni ſuccedentem, eſt, ſi nulla durities ſit in hypochondrio dextro: nam durities illa oſtendit humorem in hepate, qui vaſa bilem expurgantia comprimit, vel obſtruit; vnde fit transfluxus humoris bilioſi ad habitum corporis. Si verò nullus adſit tumor in hepate, icterus fit per expulſionem bilis febrem efficientis ad habitum corporis. Huic demum ſigno ſequentia adiungenda ſunt, quod in ictero critico vrinæ non ſint coloratæ, vt lintea croceo colore inficiant, neque fæces candidæ appareant, vt in ictero morboſo: tum etiam quod ex eo febris ſoluta, aut ſaltem admodum imminuta ſit.

Odor. *Fœtor intenſus ab ægrotantis corpore exhalans, malus.*

Magnam enim ſignificat humorum corruptelam, quæ tetros vapores vndequaque expirat.

Quando æger in morbis acutis odores non conſuetos ſentit, odorabili re nulla præſente, qualis eſt odor piſcium, luti, butyri, aut ſimiliũ, & mala ſigna adſunt mors in propinquo eſt, teſte Auicenna.

So-nus. *Stertor in acutis, qui & dormientibus, & vigilantibus inter reſpirandum fit, lethalis eſt.*

Stertor ſeu ſtertoroſus ſpiritus fit, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio, & feruor, ſeu ſtrepitus, cuiuſmodi in ſtertentibus, & ille in omnibus ferè morituris ex morbo acuto apparere ſolet per vnum, aut alterum diem ante obitum, præcipuè in ijs, qui ex pleuritide, aut peripneumonia intereunt. Significat enim extinctam omnino facultatem, quæ non valeat excrementa ab aſpera arteria, & faucibus expellere. Quicunque igitur morbo ingraueſcente hunc ſtertorem patiuntur, morti ſunt proximi. At verò interdum contingit huiuſmodi ſtertor in principio morborum, v. g. pleuritidis, peripneumoniæ, & febris catarrhalis ob humorum defluxum ad pulmonem, & aſperam arteriam; & tunc non eſt neceſſario lethalis, quia in progreſſu morbi ille humor poteſt excerni, vel diſſipari, vt in aſthmaticis fit, qui hunc ſtertorem ſine vllo vitæ periculo frequenter patiuntur. Et quia huiuſmodi ſtertor in principio apparens interdum lethalis eſt, interdum verò minimè, ita diſtinguendum eſt: quod videlicet qui minimè lethalis eſt, augeſcente morbo ſenſim minuatur, & tandem prorſus deſinat, humore aut per tuſſim excreto, aut à calore febrili reſoluto: ille verò, qui lethalis eſt, pertinaciter perſeueret, & ſenſim intendatur: quod oſtendit naturam à multitudine humorum opprimi, eoſque non poſſe excerni, ſed ab ijſdem ægrotantem ſuffocari.

Quibus cum ſtrepitu alimenta in ventriculũ deſcẽdunt, vt in puteum proijci videãtur, malũ.

Significant enim fibras œſophagi eſſe reſolutas, vt deſcendentia alimenta continere nequeant, & ad ventriculum veluti manu ducere, vt in naturali deglutione fit, fitque frequentiùs in puerulis agonizantibus.

Dolores ex hypochondrijs, & tumores ſi ſint recentes, & ſine phlegmone, ſoluit murmur factũ in hypochondrio, maximè erumpens cum ſtercore, & vrina, & flatu: ſi verò non effluat, confert etiam, ſi deuoluatur ad inferna. 2. Prognoſt.

Inflationes hypochondriorum, quæ ſæpe cum morbis acutis iungi ſolent, ſi recentes, & abſque phlegmone ſint, (phlegmone autem ex partis ardore, & pulſu innoteſcit) à flatibus producuntur, & contumaciam quidem oſtendunt, ſi dolorem habeant firmum inſtar fixi pali; ſed maximum tamen iamiam futuræ ſalutis ſignum exhibent, cùm homo incipit ſurſum, aut deorſum in ructu, & per ſedem, cum deiectione, & ſine ea, & cum vrina flatum emittere. Flatum autem cum vrina emitti, oſtendit ſpuma illi ſupernatans. Licet verò flatus non emittatur, ſi tamen cum murmure incipiat deorſum repere, bonum eſt: principium ſiquidem ſalutis eſſe ſolet, quia calor membri iam incipit flatum diſſipare, & membra non ſunt iam adeò extenſa, ſed conſtringuntur ad flatum expellendum, vnde principium eſt victoriæ.

Facies cadaueroſa mortifera, ſed ea minùs tamen, quæ ob vigilias, aut ventris ſolutionem eiuſmodi eſt. Atque talis corruptio his de cauſis orta vno die finitur. 2. Coac. cap. 5. Accidẽtia propria in facie.

Hæc facies, quam Hipp. vocat *cadaueroſam*, quòd ſimilis ſit ei, quæ apparet in cadaueribus, & ijs, qui morti ſunt proximi, vulgò vocatus *facies Hippocratica*, quia ad amuſſim, & veluti penicillo deſcribitur ab Hippocrate, 2. Coac. & in 1. *progn.* his verbis: *Fuerit autem ſanè facies huiuſmodi, oculi concaui, nares acutæ, collapſa tempora, aures frigidæ, & contractæ, cutis in fronte dura, lenta, & arida, color pallidus vel niger,*

Digitized by Google

niger, liuidus aut plumbeus : quæ omnia ex peſſimis cauſis ſolent contingere. Partes enim faciei aut reuera gracileſcunt, conſumptâ earum ſubſtantiâ; aut gracilitate quadam apparenti magis, quàm vera, quam facit ſubtractio ſpirituum, & ſanguinis: hi enim tribuunt particulis viuidum colorem, & mediocrem humorem, qui concidit illis ſubtractis; acceditque tunc frigus externum, particulas comprimens, maioris extenuationis cauſa. Vt conſumatur ſubiecta cuti caro, facit calor, qui malignus eſt, aut intenſiſſimus. Vt verò ſanguis, & ſpiritus ab iis particulis

Iſen- ſ.a.

ſubtrahantur, facit aut debilitas tanta innati calidi, vt nou poſſit emergere, aut tantum interius incendium, vt retrahatur intrò velut à cucurbitula. Omnes igitur cauſæ extenuationis maximæ, quæ in facie apparent, peſſimæ ſunt: illæ autem particulæ, quæ ab Hipp. enumerantur, ſunt

Cauſæ efficientes. Aer.

maximè extenuationis capaces. Oculi enim multa pinguedine referti ſunt, & copioſis ſpiritibus abundant, qui tumere, & prominere eos faciunt. Si igitur pinguedo illa conſumatur, aut ſpiritus exhauriantur, oculos ſubſidere, & locum, quem anteà occupabant, vacuum maiori

Humores.

ex parte fieri neceſſe eſt; vnde oculi concaui apparent. In naſo ſola illa particula eſt craſſiuſcula, quæ eſt extrema, ac veluti quædam cuſpis; nam

Cauſa materialis corpus ægrotantis.

reliqua ſunt oſſa, cartilagines, & cutis ſine carne: In ſolis pinnulis ſunt fibræ quædam carnoſæ, tenues, ex muſculis buccas mouentibus productæ, ergo meritò ea in parte naſi apparet magis ex morbo facta extenuatio. Temporum cauitates

Effectus Actiones animales. Rigor.

muſculis valde humidis plenæ ſunt, vnde fit, vt canities plerumque à temporibus incipiat, quæ humiditas facile abſumitur à cauſis ſupra dictis. Aures meritò refrigerantur per debilitatem, aut retractionem caloris natiui, tum quod extremæ ſint à coloris fonte longeque remotæ, tùm etiam quòd excarnes; ex ſola enim cute, & cartilagine

Vitales. Pulſus.

compoſitæ ſunt. Contractæ etiam fiunt earum pinnulæ, & cutis frontis intenta, dura, & arida per exſiccationem, ex conſumptione humidarum partium, vt coria, quæ exſiccata contrahuntur, & contorquentur. Color denique pallidus, niger,

Naturales. Suppreſſo vrina.

aut liuidus, ex caloris natiui, & ſpirituum retractione, aut exſolutione dependet, vnde illæ partes refrigeratæ talem colorem nanciſcuntur. Poſtremò *aduertendum eſt*, faciem Cadaueroſam, quæ ſignis propoſitis innoteſcit, eſſe pernicioſam, ſi à cauſis internis iam recenſitis producatur: nam ſi à cauſis procatarcticis talis reddita

Excrementa

ſit, minùs periculoſa eſt, vt notat Hipp. iu hoc theoremate, vbi tantum vigilias, & alui fluxum enumerat. Sed his addere etiam poſſumus alias cauſas procatarcticas, vt defectum alimenti, mœrores, & timores. Et facile cognoſcetur, cùm ab huiuſmodi cauſis procatarcticis dependet, quia vno die finitur, & poſtea æger ad priſtinum ſtatum reuertitur.

Oportet verò conſiderare oculorum in dormientibus ſuſpectiones. Nam ſi quid album commiſſis palpebris ſubinſpiciatur, neque ex alui profluuio, aut medicamenti potione iſtud contingat, malum eſt ſignum, & lethale valde. Aphor. 52. ſect. 6.

Cùm Ægri ſemiapertis oculis dormiunt, vt album ſubappareat, maxima imbecillitas facultatis animalis ſignificatur. Cùm enim oculi ex minima facultate claudantur, ſi in ſomno claudi nequeant, ſummam ſpirituum animalium depauperationem denuntiant. Signum igitur lethale eſt, ſi vi morbi talis reſolutio producta ſit. At verò ſi ab euacuatione vel ſpontanea, vel arte facta, aut aliquâ aliâ cansâ procatarcticâ talis ſpirituum reſolutio producta ſit, reparabilis illa eſt, ideoque conniuentia oculorum ab ea producta non tàm periculoſa. Addit etiam Hipp. aliam cantionem, *in 1. progn.* Si nimirum æger hoc modo dormire non aſſueuerit: Sunt enim quidam, qui oculis ſemiapertis dormire conſueuerunt. Habet antem maximam vim hoc prognoſticum in acutis capitis morbis, ſiue cum febre coniuncti ſint, ſiue ſine febre; quia oculi cerebro proximi ſunt, & veluti coniuncti; illius ideoque paſſiones certiſſimè declarant: ex aliis verò morbis non tam certum periculum denuntiant. Nam pueruli vermiculoſi ſępè non omninò claudunt oculos inter dormiendum, & facilè liberantur. Non ſolùm autem ab exſolutione virium hæc conniuentia producitur, ſed etiam interdum à conuulſione oculos mouentium muſculorum, vt docet Gal. *in comm. huius aphoriſmi*.

Si in morbo acuto oculus vnus altero minor fiat, lethale eſt. Hipp. 1. progn.

Fit enim tunc temporis ob facultatis regentis imbecillitatem, quæ illum oculum incipit deſerere. Grauius quidem foret ambos oculos extenuari ob eiuſdem facultatis imbecillitatem; ſed illa extenuatio apparere incipit in alterutro oculorum, qui perrarum eſt, vtrumque eſſe ſimul eodem omninò apparatu. Nam & atrophia, quæ eſt afflictura totum corpus, ab vno, vel duobus membris ſolet incipere, illincque ad alia ſerpere, rurſumque ad alia, prout magis, vel minus diſpoſita ſunt. *Aduertendum* tamen eſt, an non huiuſmodi oculi extenuatio à peculiari morbo dependeat, non ab imbecillitate facultatis; tunc enim ex eo nullum imminet periculum.

Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, periculoſum. Hipp. 1. progn.

Significat enim ſanguinem, aut bilem transferri ad cerebrum, vnde inflammatio, indeque phrenitis expectanda eſt, quæ magnum vitæ periculum minatur. Cùm autem tunica adnata, quæ album oculi conſtituit, à meningibus cerebri exoriatur, facilè fit, vt earum inflammatio ipſi communicetur.

Si in morbo acuto venæ oculorum liuidæ, aut nigræ apparuerint, lethale eſt. 1. Progn.

Vel enim ſignificant humores aduſtos, & atrabilarios abundare in cerebro; vel caloris natiui extinctionem; vnde ſanguis natiuum ſuum calorem amiſerit, & concretionem aliquam acquiſiuerit.

Si in morbo acuto oculi peruertantur, malum. 1. progn.

Oculi *peruerti* dicuntur, quando indecorè mouentur, id eſt, vel magis ſurſum, quàm deberent, vel deorſum, vel in obliquum: tum etiam ſi vnus ſurſum, alter deorſum; vnus in vnum, alter in alterum angulum torqueatur. Quæ quidem oculorum peruerſiones fiunt ob conuulſionem muſculorum oculos mouentium: quemadmodum fieri ſolent in epilepſia, in qua quidem periculoſæ non ſunt. At conuulſiones, quæ fiunt in morbis acutis, ſunt maximè periculoſæ.

Oculi tenebroſi, turbidi, ſquallidi, ac minimè ſplendentes, mali.

Tales enim fiunt ex defectu, atque extinctione ſpirituum animalium, qui ſplendidi ſunt, & luciditatem oculis conciliant: tum etiam ex arefactione tunicarum, oculos componentium, & corneæ potiſſimum, vt docet Gal. 1. *de ſympt. cauſ.* 10. *de vſu partium.*

In palpebris, naribus, et labijs.

Si autem peruerſa fiat, aut liuida, aut pallida palpebra, aut labrum, aut naſus, cum aliquo aliorum ſignorum, ſcire oportet, morti proximum eſſe. Lethale etiam eſt, labra reſoluta, & pendentia, & frigida, & alba eſſe reddita. Hipp. 1. progn.

Eandem fere ſententiam habet idem Hipp. *Aph. 49. ſect. 4.* his verbis: *In febre non intermittente, ſi labrum, aut palpebra, aut ſupercilium, aut oculus, aut naſus peruertatur, aut non videat, aut non audiat æger, iam debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Fiunt autem omnes iſtæ peruerſiones ex muſculorum has partes mouentium conuulſionibus, quæ in morbis acutis lethales ſunt, vt ſæpè inculcatum eſt. At liuidæ, aut pallidæ palpebræ fiunt ab extinctione calidi innati. Labia verò pendentia, & reſoluta, & frigida, & alba manifeſtè indicant facultatis mouẽtis imbecillitatem, & extinctionem calidi innati.

Nares præter modum dilatatæ in morbo acuto, periculum portendunt.

Significant enim magnam facultatis animalis imbecillitatem, quæ cùm nequeat thoracem ſufficienter dilatare, ad ſummum incendium temperandum, id dilatatis naribus conatur compenſare, vt per illas aër copioſior attrahatur.

In dentibus.

Dentibus ſtridere in febribus, quibus non eſt aſſuetum à pueritia, furibundum, & mortale. Hipp. 1. progn.

Hanc eandem ſententiam repetit Hipp. *in 2. prorrhet.* his verbis: *Dentium ſtridor pernicioſus, quibus non eſt ſanitatis tempore conſuetus.* Galenus verò *in 1. progn. Stridere*, inquit, *dentibus, quibus ab initio non erat conſuetum, futuri delirij accidens eſt: ſi verò interdum ægrum offendas vtrumque perpeti, delirare, & ſtridere dentibus, hunc iam eſſe prope mortem arbitrare.* Fit autem ſtridor dentium, muſculis, qui maxillas mouent, conuulſiuos motus patientibus, aut facultate mouente admodum debilitatâ. Quodcunque horum ſit per morbos acutos, multum pati cerebrum, ſuſpicionem facit: magnæ cerebri læſioni dementiam ſuccedere, veriſimile eſt, cum dementia ſit facultatis, quæ in cerebro viget, actio læſa, quâ partis principis læſione plurimum actâ, mortem fieri neceſſe eſt. Magis autem ſuccedere ſolet furor illi ſtridori, qui cum maximo dentium ſonitu ſit, quàm qui cum exiguo: hic enim fieri poteſt ob debilitatem, quæ ſine dementia afferre poteſt mortem; ille verò fit ob motus conuulſiuos, qui excitantur à malignis fuliginibus, quales ex atra bile ſunt, cerebrum, & neruoſas partes impetentibus.

Quibus in febribus lentores, & nigredines circa dentes apparent, periculoſum.

Significant enim maximam crudorum, & craſſorum humorum copiam; & maximum febris incendium, quod humores illos craſſos exſiccet, & exurat.

Lingua nigra cum ſiccitate, ſcabritie, ſciſſuris, & vſtione, lethalis.

Hæc enim omnia à febre ardente, & valde exurente ducunt originem, cuius vi lingua impensè exareſcit, & aduſtas fuligines à viſcerum incendio eleuatas recipiens, camini inſtar, nigredine illâ tingitur. A minori quidem vſtione ſiccitas, & ſcabrities efficiuntur: à vehementiori verò ſciſſuræ producuntur, quemadmodum terra, valde exſiccata æſtatis tempore, rimas vndique, & fiſſuras patitur. Lingua ab initio exuſta ſignificat viſceris alicuius inflammationem, quæ ex hypochondriorum dolore, duritie, tumore, aut calore dignoſcitur.

In lingua.

Lingua tremula in acutis, mortifera.

Significat enim maximam animalis facultatis imbecillitatem, & ſummam cerebri læſionem; ideò phreniticis, iam morti proximis, lingua hoc modo ſolet contremiſcere. Quod dilucidè exponit Gal. *in 1. prorrhet. textu* 19. his verbis: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam intemperiem animali facultate. Conuulſiones verò ſiccitatem muſculorum ipſius, vnà cùm capite affectorum, conſequuntur: ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, quæ ab horum intemperie contracta eſt. Prædicta autem hæc omnia ſymptomata, quæ à ſiccitate capitis interiore fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant.*

In faucibus.

Fauces exulcerari cum febre, malum; verùm ſi aliud ſignum ſuperueniat eorum, quæ diximus, peſſima eſſe, prædicere oportet, cum periculo eſſe hominem. Hipp. 2. progn.

Fauces exulcerari ſolent, vel ab acri deſtillatione à capite defluente, vel cum totum corpus laborat magna cacochymia, in febre ardente, aut maligna. Quo fit, vt pleriſque eorum, qui lue venereâ, aut elephantiaſi tenentur, in faucibus vlcuſcula fiant: At in morbis acutis, de quibus hîc tantùm agimus, vt plurimùm mali ſedes eſt aut in thorace, aut in hypochondrijs. Cùm ergo fauces incumbant viæ, quæ venit à pulmone, & quæ venit à ventriculo; excipiunt fumos omnes, qui ab illis locis adſcendunt, qui ſi acres, ac erodentes ſint, eas exulcerant. Oportet ergo locum hunc per eas febres aſſiduè intueri, eâdem prorſus causâ, quâ linguam. Eodem enim modo repræſentat febris vehementiam, nimirũ, vt per febrem maximè ardentem lingua fit arida, & multis fiſſuris affecta, ſi ingens ſit, ita etiam fiunt faucium vlcera, maximè ſi Medicus non fuerit diligens per febris ardorem in vſu eorum, quæ ſitim ſedant. Verùm cùm Medicus hæc auxilia non omiſerit, exulcerari fauces, multò maioris ardoris indicium eſt. Meritò ergo Hipp. dicit, malum eſſe; non tamen adeò malum eſt, vt vel ſine vllo alio ſigno poſſimus mortis periculum prædicere. Nam fieri poteſt, vt ob deſtillationem, quæ cum febre coniuncta eſt, exulcerentur fauces, quod non adeò malum eſt, vt hac vnâ de causâ mortis periculum prædici poſſit. Si verò à ſumma partium inferiorum intemperie procedat faucium exulceratio, periculoſa quidem eſt; ſed cum illa non poterunt non apparere ſigna alia praua. Oportet ergo ſigna alia conſiderare, & ſi aliquod aliud prauum appareat, mortis periculum prædicere. Valeſius hoc ſignum graui hoc elogio commendat: *Ego*, inquit, *teſtari poſſum, me ſignum hoc magnifacere, vidiſſeque multos, quibus febris ardens iam videbatur*

inclina-

Digitized by Google

inclinare, cum hac affectione perire, Quod accedit grauiſſimum, eſt faſtidium quoddam maximum, adeò vt nihil poſſint accipere, ſed potum etiam deteſtentur, quamuis exurantur. In his contrectaui ſemper internas gulæ partes vſque ad ipſum ventriculum vlcere exedi. Hæc Valleſius. Nos verò faucium inflammationes, & exulcerationes millies obſeruauimus in febribus illis malignis, quæ annis elapſis populariter graſſatæ ſunt, & caſtra Regia potiſſimùm infeſtabant. Illæ autè ab ipſo morbi initio in omnibus ferè ęgrotantibus apparebant, vt inter ſigna huius morbi pathognomonica vulgò haberentur: vnde colligere liceat, eas à praui, malignàque cauſa plerumque generari.

In hypochō dr. 8. *Hypochondria optima ſunt, quæ ſine dolore, mollia, et æqualia ſunt, dextra, ſiniſtrâ parte. Hippoc. 1. progn.*

Hypochondriorum nomine vulgò intelligitur tota illa regio, quæ eſt inter ſeptum transuerſum, & vmbilicum, in qua hepar, lien, & ventriculus continentur. Harum partium attrectatio nunquam eſt contemnenda à Medico per morbos; plurimum enim facit ad prænotionem. Imò verò ſingulis diebus Medico diligenti, & ſedulò attrectanda ſunt hypochondria, imitatione Hippocratis, quem hoc in vſu habuiſſe apparet ex 1. *Epid.* 1. *Ægr.* 2. vbi ait: Sileno tertià die hypochondriorum tenſionem apparuiſſe, quo innuit, ſe eadem alijs etiam diebus attrectaſſe. Vnde exiſtimandum eſt, Medicos in cognoſcendo quotidie hypochondriorum ſtatu debere eſſe diligentiſſimos, quandoquidem ibi eſt ſedes facultatis naturalis, hoc eſt, viſcerum naturalium, in quibus ferè tota vis ſalutis, aut interitus poſita eſt, & in quibus tanquam in palæſtra quadam omnes ferè morbi, & naturæ fiunt conflictus, quos maximè omnium ſemper Medicus obſeruat. Itaque in morbis acutis hypochondria bene ſe habere, non leue eſt optimi præſagij argumentum; nam impoſſibile eſt, aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & abſque dolore. Tum æqualitas iiſdem locis ſecundum dextras, & ſiniſtras partes neceſſaria eſt, quæ quidem æqualitas in omnibus accidentibus intelligenda eſt, ſcilicet in calore, mollitie, & mole. Talia enim hypochondria ſunt, quæ in hominibus bene valentibus ſolent apparere.

Hypochondrium exæſtuans, aut dolens, aut tenſum, aut inæqualiter affectum, à dextris partibus ad ſiniſtras, morbi eſt non manſueti. Hipp. 1. Coac. & 1. progn.

Hypochondrium ardens, & multo calore abūdans fit ex calidorum humorum multitudine, ibidem putreſcentium. Dolor, & tenſio ab eadem cauſa producuntur, partes replente, & malam intemperiem ijs producente, vel etiam à nimio calore ſiccitas introducitur, quæ tenſionem facit. Inæqualiter afficitur parte alterutrà, vel vtraque, quando ſcilicet hic calidius, hic frigidius eſt, hic durius, illic mollius; hic læuius, illic aſperius, alibi doloris expers, hic dolens, denique magis minusvè diſtentum: quæ omnia aliquam earum partium deteriùs habere ſignificant, & aliqua inflammatione affici, quæ in febribus acutis ſæpiſſimè ſolet contingere.

Hypochondria ſurſum reuulſa, nullis criſeos per hæmorrhagiam futuræ ſignis apparentibus, mala.

Contingit aliquando inſtante hæmorrhagiâ critic:â, hypochondria ſurſum reuelli, humoribus ſurſum irruentibus vi iecoris, ſeſe contrahentis, & excutientis humores illos, quod tamen ſine dolore fit, & parum durat, & alia ſigna apparent futuræ hæmorrhagiæ. Si verò diu perſeueret illa hypochondriorum reuulſio, cum dolore, & ſine vllis futuræ hæmorrhagiæ ſignis, peſſima eſt, & lethalis; fit enim ab inflammatione, vel exſiccatione, ex ardore febrili diaphragmatis, aut membranæ coſtas ſuccingentis, quæ partes contractæ, & reuulſæ attrahunt ſecum peritonæum, & hypochondria, quæ illis annectuntur. Huius rei etiam ſignum erit certiſſimum vox acuta, quæ antea fuerat grauis, illa enim immutatur ex diaphragmatis contractione; vnde Hipp. *in Coacis. Quibus acuta vox, hypochondria intrò ſurſum ijs reuulſa ſunt.*

Tumor in hypochondrio durus, & dolens peſſimus ſi toto eſt in hypochondrio. Si verò ſit in altera parte, minus periculoſus eſt in ſiniſtra. Hipp. 1. *progn.*

Tumor durus, & dolens ab inflammatione fit, quæ ſi totum occupat hypochondrium, maximū imminet periculum: ſi ſolùm dextrum, minus; & ſi ſolum ſiniſtrum, adhuc multò minus. Ratio vnicuique enidentiſſima eſt. Etenim inflammata eſſe ſimul plura viſcera in febre acuta, exitioſiſſimum eſt. At cùm in dexterâ parte collocatum ſit iecur, in ſiniſtrâ lien; certiſſimum eſt, affectum eundem multo eſſe grauiorem in iecore, quod nobilius eſt viſcus; quam in liene, multò ignobiliori.

Tibiarum inflatio veſpere apparens, & manè diſcuſſa cum bonis ſignis bona, cum malis mala eſt.

Hæc tibiarum inflatio contingit ſæpe in conualeſcentibus. At ſi conualeſcentiæ ſigna non appareant, ſed alia quædam ſigna mala, hydropem minatur, aut prauam aliquam hepatis diſpoſitionem ſignificat. Aliquando enim apparuit, cùm abſceſſus eſſet in hepate. [*Conf. ad hæc omnia, Melet. III.* 27. 28. 29. 60. 61. 62.

CAPVT III.

De modo, quo finietur morbus: An ſcilicet per criſin, vel paulatinam ſolutionem.

OMnes morbi, vel per criſin, vel per paulatinam ſolutionem finiri conſueuerunt.

Per criſin finiuntur ij, qui magni ſunt, & acuti, paulatim verò finiuntur, qui inter chronicos recenſentur, aut nullam habent magnitudinem.

Signa igitur morbum acutum, & magnum, vel chronicum, & paruum indicantia, eadem etiam per criſin, vel paulatinā ſolutionem, vtrum ſit finiendus, prænuntiabunt: quæ quidem in diagnoſi fuere propoſita, indeque repetenda [*Melet. II.* 143. *III.* 68.]

CAPVT IV.

De tempore, quo finietur morbus: vbi dies, & hora futuræ criſeos prænuntiatur.

TEmpus futuræ criſeos ex duobus potiſſimum innoteſcit, acumine nimirùm morbi, &

bi, & concoctionis ſignis: quæ omnia ex ſequentibus theorematis patent.

Acutorũ differentia. *Morbi acuti ſimpliciter decimo quarto die ſolent iudicari, peracuti die ſeptimo, & peracuti die quarto.*

Has morborum acutorum differentias dignoſcemus ex vehementia, & celeritate ſymptomatum. Si enim primo ſtatim die ſymptomata ingraueſcant, ſumantque vehementiam,& impetum, erit perperacutus, ſeu extremè peracutus,& quarto morbi die iudicabitur. Si verò impetum ſumant, & vehementiam primo quidem quaternario; ſed non primo ſtatim die; erit ille peracutus, & ſeptimo iudicabitur. Si verò vehementia illa ſecundo tantum quaternario, idque in illius principio apparuerit, decimo quarto criſis erit ſperanda. Si denique poſt ſeptimum tantum impetus ſæuiat, vigeſimo tantum, vel vigeſimo primo iudicium apparebit.

Notandum autem eſt, criſes illas dies iudicatorios non rarò præuertere, aut retardare, pro materiæ mobilitate,aut contumacia, & in diebus indicibus perfici, qui etiam ſunt nonnihil iudicatorij: quod tamen inde poterit dignoſci, cùm vehementia, & impetus morbi paulò citius, vel tardiùs incipiunt, ex gr. cum impetus incipit in principio ſecundi quaternarij,nimirum die quinto criſis decimoquarto erit ſperanda. At ſi ſexto, vel ſeptimo tantùm impetus incipiat, decimoſeptimo futuram criſin, erit conijciendum. Quæ quidem ſolerti admodum indigent exercitatione,ab vſu artis comparatâ.

Si primo ſtatim morbi die concoctionis ſigna apparuerint,quarto morbus iudicabitur: ſi quarto tantùm appareant, ſeptimo finietur. Si ſeptimo appareant, vndecimo iudicabitur. Si vndecimo, fiet criſis decimoquarto: & ita de alijs per quaternarios, vel ſeptimanas computando iuxta naturam morbi.

Concoctionis ſigna aliunde ſunt repetenda. Ex his tamen præcipuum eſt in febribus, hypoſtaſis vrinarum. *Notandum* autem eſt, concoctionis ſigna cum vehementia ſymptomatum perpetuò eſſe coniungenda, vt certam prognoſin efficias.

At verò iam futura criſis facilè dignoſcitur ex perturbatione, quæ illam ſolet præcedere: cùm enim fieri incipit certamen morbi, & naturæ, omnia ſymptomata maximè exacerbantur, quòd innuit H pp. *Aph. 13. ſect. 2. Quibuſcunque criſis fit, ijs nox grauis ante acceſſionem exiſtit.*

Hora denique futuræ criſeos inde artificiosè erit præſagienda, ſupponendo primum omnem criſin in morbi vigore, ſeu ſtatu fieri. Cùm ergo vigoris tempus cognouerimus, criſeos etiam tempus cognoſcemus. Rurſus ſi morbus aliquas habere ſolet exacerbationes, priùs animaduertimus, quâ horâ fieri ſoleant exacerbationes, & quantum temporis perdurent, ac poſtremò qua horâ vigor exacerbationis ſoleat apparere: cum enim certum ſit, criſes in vigore morbi, & in vigore exacerbationis fieri, illis ſedulo præcognitis, non ſolum diem, ſed ipſiſſimam etiam horam futuræ criſeos præuidebimus. Conſ. Ioelem. [*Melet. III.* 66. 68. 69.]

CAPVT V.

De loco per quem futura eſt criſis. Ac primùm De ſignis futuræ criſeos per vomitum.

Omnis critica vacuatio fit per vomitum, vel alui fluxum, vel ſudores, vel vrinas, vel hemorrhagiam, vel menſes, vel hæmorrhoides, vel abſceſſum: quorum ſigna, è prædictis fontibus deprompta, ſequentibus patefient theorematis, à vomitu incipiendo.

Tenebricoſæ apparitiones, oculis obuerſantes, futurum vomitum prænuntiant. *Actiones viſus.*

Indicat enim materiã morbificã in ventriculo cumulari, quæ halitus copioſos ad caput emittit, & huiuſmodi apparitiones tenebricoſas efficit.

Capitis dolor acris, & mordens, futurum vomitum ſignificat.

Ille enim dolor à dictis halitibus excitatur, qui acrimoniâ ſuâ meninges cerebri vellicant.

Oris ventriculi morſus inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim à dictis halitibus, partes illas vellicantibus.

Rigor, & frigus hypochondriorum inſtantem vomitum ſignificant. *Motus.*

Fit enim etiam à dictis halitibus, partes illas vellicantibus.

Labri inferioris tremor inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim ob communicationem tunicæ interioris ventriculi cum ore, & palato.

Sputationes frequentes imminentem vomitum ſignificant. *Excrementa.*

Fiunt enim ob dictam tunicæ communionem, & ventriculi compreſſionem, ſeſe ad vomitum accingentis. [*Melet. III.* 70.]

COROLLARIVM.

Nota, vt plurimùm poſt vomitionem criticam ſubſequi diarrhœam, quæ morbo finem ſolet imponere; & reliquias ex vomitu expurgare.

CAPVT VI.

De ſignis criſeos futuræ per alui fluxum.

Criſis, quæ per alui fluxum perficitur, non admodum certis, & manifeſtis ſignis indicatur. Illa tamen erit prænoſcenda partim ex ſignis, quæ iam proponentur, partim etiam ex ſignorum priuatione, quæ alias criſes indicare ſolent. Ad eam igitur prænoſcendam ſequentia proponentur theoremata.

Quibus adſunt frequentes ructus, eiſque ſuccedunt multi flatus, & crepitus ventris cum borborygmo, & quadam illius inflatione, eos inſtantem alui fluxum expectare oportet.

Hæc enim omnia ſignificant translationem materiæ morbificæ ad inteſtina.

Lumborum dolor, cum alijs ſignis potiſſimum coniunctus, alui fluxum prænuntiat.

Quando enim per venas meſaraicas humor noxius fertur ad inteſtina, dolor lumbis communicatur per continuationem meſenterij, quod à ligamentis, lumborum vertebras connectentibus, ducit originem.

Quibus

Quibus hypochondria ſuſpenſa murmurant, dolore lumborum ſuperueniente, aluì ijs humectantur, niſi flatus erumpant, aut vrinæ multitudo procedat; in febribus autem hac. Aphor. 73. ſect. 4.

Cùm regio hypochondriorum intumeſcit, & murmurat, conſtat humorem cum flatu eo loci redundare. Quibus ſi dolor lumborum ſuccedit, humor ille, aut flatus deorſum repit, vnde alui fluxus ſequitur, aut ſaltem flatuum eruptio per ſedem, niſi ille humor per vrinas euacuetur. [*Melet. III. 70.*]

COROLLARIVM.

Nota, maiorem fieri coniecturam, ſi toto morbi decurſu aluus libera valde fuerit, aut die indice apparuerit fluidior, quàm alio tempore.

CAPVT VII.

De ſignis futuræ Criſeos per ſudores.

MOrbi acuti frequentiùs multò per ſudores, quàm aliam quamvis euacuationem ſolent iudicari. Ideò exactiores paulò erimus in futuri ſudoris ſignis inueſtigandis, quorum facilem intelligentiam ſequens Tabula præſtabit, notata literâ M

M — Signa, indicātia futuram criſin per ſudores, deſumuntur vel ab

- Eſſentia.
- Cauſis, quæ ſunt, vel
  - Efficientes
    - externæ — aër.
    - internæ — humores.
  - Materiales — corpus ægrotantis.
- Effectibus, qui ſunt, vel
  - actiones
    - animales — Rigor.
    - vitales — Pulſus.
    - naturales — Suppreſſio vrinæ.
  - excrementa.
  - qualitates mutatæ.

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia proponentur theoremata.

Eſſentia. *Morbi acutiſſimi per ſudores vt plurimùm iudicantur.*

Fiunt enim ab humore bilioſo, calido, & tenui, qui facilè per habitum corporis excluditur.

Cauſa efficiẽtes. Aer. *In calida, & humida aëris conſtitutione morbi vt plurimum per ſudores terminantur.*

Quandoquidem à calida, & humida aëris ambientis temperie pori, & meatus totius habitus laxantur, & aperiuntur, humores liquantur, & fluidiores efficiuntur, vt facilè per ſudores expurgari valeant.

Humores. *Quicunque morbi ab humore tenui, & calido producuntur, per ſudores ſolent iudicari.*

Sic febres biliciæ plerumque per ſudores indicantur, quia illius humoris tenuitas, & calor facit, vt à natura commodè per habitum excernatur.

Cauſa materialis. corpus ægrotantis. *Quicunq; ægrotantes carne molli, & cute laxâ sũt præditi, his per ſudores criſis facilè perficitur.*

Siue illa habitus laxitas, & mollities à natiua diſpoſitione ſit, ſiue à cœli conſtitutione, vt dictum eſt, perpetuò maximè confert ad criſin per ſudores efficiendam.

Effectus Actiones animales. Rigor. *Rigor, aut horror in febribus continuis apparens, criſin per ſudorem imminere ſignificat.*

Quia humores illi tenues, dum à venis ad habitum feruntur, partes membranoſas vellicant acrimoniâ ſua, atque ita rigorem pariunt.

Vitales. Pulſus. *Pulſus mollis, & vndoſus in febribus ſudorem adfuturum demonſtrat.*

Quando enim tenuiores humorum partes ad habitum affectant viam, arterias humectant, & emolliunt; vnde fit pulſus mollis, & vndoſus, ſudoris futuri prænuntius.

Naturales. Suppreſſio vrinæ. *Vrinæ ſuppreſſio in febribus criſin per ſudorem futuram oſtendit.*

Quia cum eadem ſit materia ſudoris, & vrinæ nimirum ſeroſi humores, dum illi ad habitum feruntur, neceſſe eſt vrinam ſupprimi, aut maximam pati imminutionem.

Excrementa. *Si calidus quidam vapor è corpore ægrotantis eleuari præſentiatur, aut leuis quidam mador percipiatur, per ſudorem futura eſt criſis.*

Si præter conſuetudinem in ægrotante partes corporis externæ incaleſcant, aut facies rubeſcat, criſis per ſudorem futura iudicatur.

Poſtrema hæc duo ſigna oſtendunt naturam ad habitum corporis viam affectare, per quam humores noxios, & præternaturales expellat. [*Melet. c. l.*]

CAPVT VIII.

De ſignis futuræ Criſeos per vrinas.

SIgna futuræ criſeos per vrinas, pauca admodum proponuntur; illa tamen licet præuidere partim ex quibuſdam ſignis poſitis, partim verò ex abſentia aliorum. Si enim ſigna apparuerint, quæ criſin futuram in genere demonſtrent, & nulla vomitus, diarrhœæ, ſudoris, aut hæmorrhagiæ ſigna apparuerint, per vrinas eam futuram, erit colligendum.

Signa verò quæ illam futuram peculiariter demonſtrant hac ſerie proponuntur, quæ tamen ſimul ſunt colligenda, vt aliquam in iudicando certitudinem habere valeamus.

Illa autem hæc ſunt:

Hyberna conſtitutio.

Senilis ætas.

Cutis denſitas.

Frequens micturitio, vel vrinæ copioſiores die indice apparentes.

Ardor, vel pruritus in extremo pudendi.

Grauitas in hypochondrio.

Tria priora ſigna continent impedimenta, quę in habitu reperiri poſſunt, & efficere, ne ſeroſus humor per ſudores expurgetur. Cùm autem eadem materia, quæ per ſudores effluit, per vrinas facile poſſit expurgari, poſito impedimento in via ſudoris, conijcere poſſumus, per vrinas futuram excretionem. At tria ſigna poſteriora oſtendunt iam humores deſcendere ad vrinæ meatus. [*Melet. III. 70.*]

Digitized by Google

C A P V T IX.

De ſignis futuræ Criſeos per hæmorrhagiam.

FVturam hæmorrhagiam ſequentia theoremata demonſtrant.

Inflammationes hypochondriorum hmorrhagiâ vt plurimùm ſoluuntur.

Eſſentia. Et in hoc ſolutionis modo tota ſalutis ſpes eſt conſtituta, quia ſi non accidat, mors prædicenda eſt.

Cauſæ adiuuātes. *Hæmorragiæ ſæpius ſolent contingere vſque ad vigeſimumquintum annum, quàm vltrà hunc, & quidem temperamento ſanguineo, aut bilioſo, verna tempeſtate, & auſtrina conſtitutione.*

Effectus. *Ex effectibus, qui ab actionibus læſis, excrementis, & qualitatibus mutatis deſumuntur, ſequentes futuram hæmorrhagiam prænuntiant.*

Inſomnia, & imagines rerum rubrarum.

Capitis, & ceruicis dolor ſubinde obortus.

Temporum grauitas, & pulſatio magna in arterijs illorum.

Tinnitus, vel ſonitus aurium.

Oculorum hebetudo, & marmaryges illis obuerſantes.

Rubor eorundem, ac totius ferè faciei.

Lucis auerſio.

Lachryma inuoluntaria.

Pruritus naſi.

Sanguinis ſtilla die indice.

Spirandi difficultas.

Tenſio hypochondriorum ſine dolore.

Quando ſanguis ad capur deferri incipit, parit in cerebro phantaſmara rerum rubrarum, tum per inſomnia, tum etiam inter vigilandum, vt iuueni Romano contigit, cuius mentionem facit Gal. *lib. de præſag. ad poſthumum*: is enim morbo acuto laborans, rubrum ſerpentem ad cubiculi laquearia oberrantem videre viſus eſt, quo perterritus, è lecto ſubinde exilijt, vnde Gal. aduentantem hæmorrhagiam prædixit, & ſanguinis miſſionem impediuit, quam alij Medici præſeripſerant. Dolor capitis, & ceruicis, ex eadem ſanguinis translatione ad partes ſuperiores exoritur, qui membranas, diuellens diſtendenſque, doloris ſenſum parit. Pulſant arteriæ temporum extraordinario motu propter earum compreſſionem, quæ à venarum repletione fit. Aurium tinnitus fit ex vaporibus ad cerebrum magnâ copiâ aſcendentibus. Viſus hebetudo fit, quia copioſi, & craſſi vapores, ad ſuperiora elati, meatus obſtruunt, vnde fit, vt denegato aditu ſpiritui animali, hebeſcat viſus. Marmaryges oculis obuerſantes, nihil aliud ſunt, quàm tenuia quædam, & diuulſa corpuſcula variorum colorum intra corneam tunicam, & cryſtalloidem contenta, ex vaporibus ſurſum elatis producta, quæ licet interiùs ſint, exterius tamen poſita, deceptione viſus, apparent; quandoquidem oculus externæ aſſuetus viſioni, quæcunque intus ſunt, extra eſſe iudicat. Rubor faciei, & oculorum ex ſanguine fit, qui maiori copiâ ad illas partes cumulatur. Lucis auerſio ex eo proficiſcitur, quòd diſtenti oculi humorum copiâ, & ex nimia luce magis diſtendantur, quia lux diſgregat ſpiritus, vnde oculi dilatatio, quam dolor conſequitur, quem vt euitent ægrotantes, lucem refugiunt. Lachrymæ inuoluntariæ fiunt ex repletione oculorum, & & partium adiacentium, quæ præter modum diſtentæ comprimunt glandulas illas, humorem continentes, ex quo lachrymæ generantur. Pruritus narium fit ex vaporibus ſurſum aſcendentibus, & nares vellicantibus. Sanguinis ſtilla die indice apparens, vt quarto, vel vndecimo, oſtendit futuram hæmorrhagiam die iudicatorio, v. gr. ſeptimo, vel decimoquarto, quia diebus indicibus natura incipit transferre humores ad eas partes. Difficilis redditur reſpiratio, quia dum ſanguis ad ſuperiora transfertur, diaphragma comprimitur. Tenſio deniqne hypochondriorum fit, quia ſanguis in ſuo fonte, & radicibus venarum moueri incipit, ſed fugax eſt ea diſtenſio, & ſine dolore; quemadmodum, & difficilis reſpiratio: ſi enim diutius, & contumaciter perſeuerarent, ſigna eſſent potiùs hepatis inflammati. [*Melet. III. c. I.*]

C A P V T X.

De Signis futuræ criſeos per menſes, aut hæmorrhoidas.

Menſium, & hæmorrhoidum fluxus futurus ijſdem ſignis dignoſcuntur; in eo tamen diſtinguuntur, quod, ſi in muliere appareant, menſtruas purgationes pati conſuetâ, per vterum perficiantur: Si verò in viro ſe prodant, hæmorrhoides pati ſolito, per eas futuram criſin arbitrandum ſit. Illa autem ſigna, vtrique vacuationi communia, ſunt hæc.

Dolor, & grauitas lumborum, ac æſtus eorundem.

Dolor, & tenſio in hypogaſtrio.

Oris ventriculi moleſtia.

QVando ſanguis ad partes inferiores deſcendit, venam cauam admodum replens, atq; diſtendens, dolorem, & grauitatem nec non æſtum in eis efficit; quandoquidem vena caua deſcendens lumbis ſuperiacet; à qua inſignes rami ad hypogaſtriam deferuntur, qui dolorem etiam atque tenſionem in ijs partibus efficiunt: vnde etiam moleſtia in ore ventriculi perſentitur, propter magnum conſenſum, quem habent partes hypogaſtricæ, & lumbares cum ventriculo. [*Melet. III. c. I.*]

C A P V T XI.

De Signis futuri abſceſſus.

ABſceſſus in aliquo morbo euenturus, ſequētibus aphoriſmis breuiter ſignificatur.

Quos febres longæ exercent, ijs tubercula, vel labores in articulis fiunt. Aph. 44. ſect. 4.

Febres longæ eæ dicuntur, quæ vltra quadraginta dies exporriguntur, & fiunt ex materiâ frigidâ, craſsâ, & contumaci: quoniam igitur illa materia non facile per excretionem poteſt vacuari, ideò ſæpiſſime ad partes debiliores à natura expellitur, ibique abſceſſum producit.

Quicunq; vrinas tenues, & crudas multo tempore mingunt, ſi alia omnia ſigna, vt in ſuperuicturis, ſint, in his oportet, expectare abſceſſus in regionibus infra ſeptum tranſuerſum. Hipp. 2. *progn.*

Dictum

Digitized by Google

Dictum fuit ſupra, ſigna cruditatis longo tempore durantia, ſi vires ſint debiles, mortem præſagire, eo quòd metus ſit, ne æger poſſit durare, donec materia concocta ſit. At verò ſi vires ſint validæ, & reliqua ſigna conualeſcentiam polliceri videantur, ſperandum eſt fore, vt homo liberetur, non quidem perfectâ ſolutione, ſed permutatione, vel abſceſſu.

Quæ cum rigore ſiſtuntur vrinæ, ijs, qui ſopore tentantur, parotidas fore, ſperabile. Hipp. *in Coac.*

Sopor magnam cerebri oppreſſionem ſignificat, quæ rigore ſuperueniente abſceſſum producit, aut magnam conuulſionem.

Febricitantibus laſſitudinem habentibus in articulis, & circa maxillas potiſſimùm, abſceſſus fiunt. Aphor. 31. ſect. 4.

Laſſitudo ſpontanea in febribus fit ex craſſorum, & crudorum ſuccorum multitudine, & illæ febres difficillimi ſunt iudicij, atque vt plurimum per abſceſſus iudicantur.

Quibus conualeſcentibus ex morbo aliquid laborauerit, illic abſceſſus fiunt. Aph. 32. ſect. 4.

Non ſolùm dolor, aliquam partem affligens circa morbi declinationem, in ea futurum abſceſſum præmonſtrat, ſed etiam ea omnia, quæ partem debilem eſſe oſtendunt.

Nota ex Hippocrat. *Aphor. 74. ſect. 4.* quòd dũ ſigna futuri abſceſſus apparent, à metu abſceſſus liberet, ſi vrina multa, craſſa, & alba appareat, idque multò certiùs, & citiùs, ſi cum his vrinis hæmorrhagia contingat. (*Melet. c. l.*)

CAPVT XII.

De ſignis eorum, quæ ſuperuentura ſunt his, qui iam ægrotant, vel in morbos prolabuntur. At primùm de Signis futuri delirij.

MVlta in morbis præter criſin ſuperuenire ſolent, tùm ſymptomata grauia, tùm etiã, quando vnus morbus in aliũ commutatur; quæ omnia ſi à Medico præuideri poſſint, ſummũ illi honorem, & ægrotanti vtilitatem afferre ſolent. Eorum igitur ſigna iuxta prædictam methodum proponere aggredimur, à ſignis futuri delirij incipientes, quæ quidem ſequentibus theorematis innoteſcent.

Actiones animales Principes, Minùs principes. Somnus & vigilia.

Obliuio derepente contingens in acutis, phrenitidem prænuntiat.

Oſtendit enim cerebrum iam affici, & materiam morbificam ad ipſum à partibus inferioribus irrumpere.

Somni perturbati, atque tumultuoſi, delirium portendunt.

Hoc docuit Hippocr. *in Coac.* his verbis: *Turbulentæ, feroceſq; excitationes à ſomno, delirium afferunt*: Et oſtendunt cerebrum valde affici, & a naturali ſuo ſtatu dimoueri.

Vigiliæ indeſinentes delirium afferunt. Hipp. 2. *prognoſt.*

Vtraque enim affectio ab eadẽ causâ producitur: calidâ nimirum, & ſiccâ cerebri intemperie, vt docet Galen. 4. *de præſ. ex pulſib.* Ideò remiſſior intemperies facit vigiliam: quando verò intenditur, in delirium commutatur.

Auditus.

Tinnitus, & ſonitus aurium, vel etiam ſurditas, inſaniam ſæpe præcedit, præſertim ſi cum vrinis appareat, habentibus ſuſpenſionem elatam, & ſublimem, Hippoc. 1. *prorrhet.*

Significant enim hæc materiam transferri ad cerebrum, à qua delirium excitatur.

Exquiſitus nimium odoratus futuram inſaniam prænuntiat.

Significat enim inſolitam cerebri exſiccationem, & ſpirituum attenuationem, quæ cerebrum ad phrenitidem diſponit.

Tactus.

Dolor capitis vehemens, & aſſiduus in acutis febribus delirium portendit, præſertim qui in auribus obſeruatur, aut qui cum præcordijs reuulſis coniungitur.

Significat enim humores magnâ copiâ transferri ad cerebrum, idque vehementer afficere.

Lateris dolor, qui cum ſputo bilioſo ſine causâ manifeſtâ euanuit, exceſſum affert mentis.

Significat enim translationem humoris bilioſi a latere ad cerebrum.

Surarum dolores mentem præcipitant, idque tum aliàs, tum ſi in vrinâ prauum ſit enæorema, Hipp. *in Coac.*

Tanta eſt ſurarum communio cum partibus principibus, vt quemadmodum in calcis fracturâ accidunt febres peracutæ, tremulæ, ſingultuoſæ, paucorum dierum, mortiferæ denique; ita quoq; in ſurarum doloribus, qui fiunt à cacochymiâ malignâ, febris excitatur in corde, & delirium in cerebro, quandoquidem humores maligni facilè cerebrum inuadunt. Quanquam verò huiuſmodi dolores non modò ſurarum, ſed & fęmorum, dorſi, & aliarum partium ignobilium ſuâ præſentiâ delirium portendant, attamen multò certiùs id præſtant, ſi poſtquam apparuerint, occultentur. Significant enim materiæ morbificæ translationem ad cerebrum; vt videre eſt apud Hipp. in *3. epid. ſect. 3. Ægr. 5.* vbi Caluus in Lariſſa fęmur dextrum doluit repentè, eorum verò, quæ adhibebantur, nihil iuuabat. Primâ die febris acuta, ardens, dolores autem pergebant. Tertiâ fęmoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis, & turbatio, & multa iactatio. Quartâ circa meridiem extinctus eſt acutiſſimè.

Actiones vitales.

Reſpiratio magna, & rara delirium ſignificat.

Spiritus magnus, & rarus proprius eſt delirantium. Hipp. 1. *progn.* 24. illi enim, ob febris ardorẽ plurimâ reſpiratione indigentes, atq; ob mentis errorem reſpirare obliuiſcentes, rarò reſpirant, & raritatem magnitudine compenſat. Hæc ſententia eſt etiam Galen. *de difficultate reſpirationis cap. 3.* Vbi oſtendit huiuſmodi reſpirationem eſſe delirij propriam. Et *cap. 10. eiuſdem libri* dicit, Philiſcum, & Silenum non habuiſſe alias cauſas talis reſpirationis, quàm delirium. De Philiſco, & Sileno agitur apud Hipp. in *epidem ſect. 1. hiſtor. 1. & 2.* Vtrique à principio reſpiratio magna, & rara fuit, in progreſſu verò manifeſta deliria contigerunt.

Excrementa.

Vrinæ albæ, & lucidæ in acutis phrenitidem prænuntiant.

Significant enim bilem, quæ per vrinas effundi ſolebat, eaſque coloratiores efficere, ad cerebrum transferri.

Qualitates mutatæ.

Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, phrenitidem portendit.

Significat enim membranas cerebri inflammari, quæ inflammatio facilè communicatur tunicæ adnatæ, quæ ab ipſis ducit originem.

Si pulſus inſit in hypochondrio, tumultum ſignificat,

Digitized by Google

Accidentia propria *gnificat, aut delirium: verùm oculos horum conſpicari oportet. Si enim obtutus crebrò mouetur, forè vt furiant, expectandum eſt.*

Cùm arteria pulſat vehementer in eo loco, in quo non ſolet ſentiri, calidam ſignificat intemperiem, & multum flatus calidi per arterias delati, quæ ipſa cauſa tentans cerebrum, delirium facit. Ijs enim, quæ per arterias meant, expeditiſſima via eſt ad cerebrum per caroditas, & iugulares, quæ penetrant in ipſos cerebri ventriculos. Cùm verò delirium cùm furore eſt, accidit menti magna varietas imaginationum, & inquietudo: mouet ergo variè oculos, quaſi requirens res varias, quæ illi obuerſantur per cerebrum.

CAPVT XIII.

De ſignis futuræ conuulſionis.

Effectus Actiones principes. *Ex frigore cùm adeſt metus, & mœror immeritò, conuulſione finis eſt.* Hipp. *in Coac.*

METus, & mœror fiunt ex contractione ſpirituum verſus ſua principia, à copiâ humoris melancholici obrutorum, vnde cùm frigore coniuncta ſunt; atque ita humor ille cerebrum afficiens conuulſionē excitat, niſi hæmorrhoidibus, varicibus, aut menſium profluuio vacuetur.

Minùs principes. Somnus & vigilia. *Deliria immaniſſima in conuulſionem deſinunt.* Hipp. *in Coac.*

Fiunt enim à calidiſſima, & ſicciſſima cerebri intemperie, quæ principium neruorum afficiens, conuulſionem inducit à ſiccitate.

Quibus incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert, cùm fatuitate coniunctam, ſi nonnunquam in ſomnis vrina excidit, conuulſione finis fit. Hippoc. *in Coac.*

Hæc omnia ſymptomata ſignificant materiæ anadromen ad cerebrum, quæ conuulſionem minatur.

Dolor capitis ingens, & perſeuerans cum aluo ſuppreſſa conuulſionem minatur.

Significat enim materiam morbificam in cerebrum defigi, quæ ad neruorum principium tandem delata, conuulſionem efficit.

Tactus. *Dolores cubitorum, & ceruicis graues, & profundi, conuulſiones accerſunt.*

Procedunt enim ab oppreſſione partium poſteriorum cerebri, & humorum diffuſione in ſpinalem medullam, aut membranas eius, ob copiā materiæ, aut malignam qualitatem, quæ extenditur per dorſum, & ad cubitum: eò, quòd natura cauſam diſſoluere aut concoquere non valeat.

Excrementa. Vrina. *Vrina cum rigore ſuppreſſa, praua; conuulſionem enim inuehit, tum alias, tum ſi antea ſopor inuaſerit.* Hippoc. *in Coac.*

Rigores ſymptomaticos cum vrinæ ſuppreſſione conuulſio facilè excipit: quandoquidem oſtendunt anadromen humorum ad cerebrum, et principium neruorum; idque magis, ſi æger ſopore afficiatur, qui euidentiſſimum eſt affecti cerebri indicium.

Vrina, quæ in ſomnis excidit præter conſuetudinem, conuulſione minatur.

Significat enim muſculum ceruicem occludentem, debiliorem eſſe redditum, cuius motus dependet à neruo, cuius principium, et origo in vitio eſt, niſi peculiari morbo pars illa afficiatur.

CAPVT XIV.

De ſignis futuræ recidiuæ.

FVtura recidiua in conualeſcentibus, ſequentibus theorematis poterit præuideri.

Morbi maligni, & mali moris non rarò ſolent recidere. *Eſſentia*

Illi enim naturam admodum debilitant, vt vix poſſit à cauſa morbifica ſe ita perfectè liberare, quin aliquæ ſuperſtitent reliquiæ, recidiuam producturæ.

Morbi quantò longiores ſunt, tantò magis obnoxij recidiuæ: quanto verò acutiores, minus reuertuntur.

Morbi diuturni fiunt à materia craſſiori, et frigidori, quæ difficilius concoquitur, & euacuatur. At morbi acuti ex materia tenuiori, quæ facilius præparatur, atque excernitur.

Quibus die non critico febres ſoluuntur, ijs reuertuntur.

Quemadmodum dies critici maximam habent vim ad perfectam morborum curationem, quandoquidem tunc temporis natura vtiliter excernit humores morbificos; ità quæ die non critico cōtingunt ſolutiones, infidæ perpetuò eſſe conſueuerunt; quandoquidem naturæ bene operantis legibus non reſpondent.

Morbi, qui ab atra bile, varijs, & mixtis humoribus, viſcidis, craſſis, & peruerſis oriuntur, recidiuas facere ſolent. *Cauſa interna.*

Illi enim humores maximè rebelles ſunt, & à natura perfectè ſubigi, & edomari nequeunt, vnde recidiuæ ſolent exoriri.

Morbi, qui à ſanguine, pituita dulci, aut bile pallida producuntur, aut alijs humoribus; qui nullam malignitatem acceperunt, ſimplicesq; exiſtunt, & qui neque copiâ hominem grauant, nec craſſitie, aut lentore ſunt præditi, nullam recidiuam minantur.

Quia natura facillimè ſe liberat à ſarcinâ huiuſmodi humorum, qui nullam contumaciam præſeferunt.

Qui morbi in hyeme, vere, aut prima æſtate cōtingunt, non ſolent facere recidiuas: Qui verò autumno ſolēt cōtingere, illis maximè obnoxij ſunt. *Externa.*

Hyeme enim, & vere calor natiuus potentiſſimus eſt, & noxios humores efficaciter diſſoluit. Autumno verò maxime debilis eſt, & exhauſtus ex prægreſſæ æſtatis exolutione; ideò vix poteſt cauſas morbificas integrè diſcutere.

Qui bonâ corporis conſtitutione præditi ſunt, à morbo ſemel curati, non patiuntur recidiuas: at malè conſtituti, vt plurimùm relabuntur. *Subiectum.*

Robur partium cauſam morbificam perfectè diſſoluit; at quando eſt imbecillitas, vt in male habitis, imperfecta fit humorum excretio.

Quicunq; ægrotantes perfectam ſanitatem nequeunt adipiſci, & à paucis rebus iuuantur, læditur verò à plurimis, ſunt in periculo recidiuæ. *Iuuātes & lædentes.*

Hęc omnia ſignificant cauſæ morbificæ reliquias in corpore latitantes, quæ recidiuas facere conſueuerunt.

In quibus conualeſcentibus actiones, excrementa, & qualitates plurimum a naturali conſtitutione euariant, nec ad priſtinum ſtatum reducuntur in his metuenda eſt recidiua. *Effectus*

Quibus febres ceſſant ſine ſignis concoctionis,

recidi-

recidiuam in his expectare oportet Hipp. *prog.* 2.

Non poſſunt humores morbifici conuenienter excerni, niſi priùs concocti fuerint: ideò, quamvis febris ceſſet, ſi cruditatis ſigna appareant, oſtendunt materiam morbificam adhuc intùs retineri, recidiuam effecturam.

Si poſt criſin peractam vrina tenuis diu reddatur, & parum colorata, recidiuam prænuntiat.

Significat enim naturæ imbecillitatem, quæ enneoctiones ſuas rite nnn exercet; vnde oouorum excrementorum prouentus, ex quibus recidiua expectanda eſt. (*Melet. III. 56.*)

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER QVARTVS,

Qui eſt de Ὑγιεινῇ, ſeu valetudine conſeruanda.

PROOEMIVM.

Finis Medicinæ duplex eſt, vt ſcilicet ſanitas præſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur. Priori debetur Ὑγιεινὴ; *poſteriori* Θεραπευτική.

Ὑγιεινὴ *in ſex rerum nonnaturalium adminiſtratione tota verſatur. Illæ autem ſex res nonnaturales ſunt Aër, cibus, & potus, motus, & quies, ſomnus, & vigilia, excreta, & retenta, & animi pathemata.*

NOnnaturales dicũtur, quaſi mediæ inter oaturalcs, & preternaturales. Illę enim proprie, & abſolute naturales dicũtur, quæ cnrpnris viuentis conſtitutiouem ingrediuntur, & tractãtur *in Phyſiologia*. Hæ verò dicuntur nonnaturales, quandnquidem rectus, ac legitimus rcrum vſus ſanitatem cnnſeruat; & tunc ad cauſas naturales referuntur: præpoſterus verò, & illegitimus, morbos producit; & tunc præternaturales fiunt, omniumque propemodum morborum cauſæ, vt *in Pathologia* docetur. Suot tamen earum nonnullæ, quæ in rerum verè naturalium ſerie cntinentur, vt mntus cnrporis, & animi pathemata, prnut functiones ſunt à facultatibus ſuis profectæ: cnnſideratæ verò prnut earum vſus corpus afficit, nonnaturales appellantur.

Dicuntur etiam neceſſariæ, quia ijs carere, earumq; vim effugere non poſſumus; ſed continuò, & neceſſariò corpus noſtrum afficiunt.

Obijci poteſt, alia adhuc eſſe non pauca, quæ corpus nnſtrum alterant; & ideò ad res nonnaturales eſſe referenda, nempe cœlum, aquam, ignem, terram, & reginnes; ac proinde ſenarium earum numerum eſſe multiplicandum. *Reſpondemus*, Cœlum, ignem, terram, & regiones ad aërem reduci, quia non agunt in nns, niſi per aërem; Aquam verò, ſi aſſumatur, ad potum eſſe referendam; ſi verò admoueatur, vt in balneo, & lontionibus, negamus eſſe neceſſariam; ſiquidem eâ facilè carere poſſumus, atque hoc reſpectu è rerum nonnaturalium cenſu eſt expugenda.

Totus igitur hic liber in ſex rerum nonnaturalium explicatione verſabitur: in eoque oſtendemus, quomodo ijs vtendum ſit ad ſanitatem tuendam, vitamq; incolumem, & à morbis immunem diutiſſimè conſeruandam: à cibo, & potu incipiendo, quòd maioris ſint momenti, & multò plura in ijs conſideranda veniant.

CAPVT I.

De Cibo, & Potu, ſeu de Alimentis.

Alimentum eſt id, quod à calore natiuo commutatum, in corporis noſtri ſubſtantiam conuerti, illudque nutrire poteſt.

In eo differt à medicamento, quòd medicamentũ definiatur Galeno 1. ſimpl. quod corporis noſtri ſubſtantiam alterare, neque in eam, quatenus tale, conuerti poteſt.

Datur tamen medium quoddam inter illa duo, vtriuſque naturæ particeps, quod & nutrire, & alterare poteſt, vocaturque alimentum medicamentoſum, vel medicamentum alimentoſum.

Varia autem ſunt alimentorum genera ex diuerſis rebus petita, quæ tamen omnia ſub plantarum, & animalium generibus continentur.

RES omnes ſublunares, quibus in Medicina vtimur, ſub tripliei genere comprehenduntur, plantarum, animalium, & mineralium. Omne autem mixtum nutriendi facultate pręd itũ, vitam (*ſuccum nutrititium*) habuiſſe neceſſe eſt; ſicq; mineralia, (*& nõ paucæ etiam plantæ*) ex alimentorum ſerie prorſus excluduntur.

In eorum verò vſu conſideranda ſunt ſubſtãtia, quãtitas, qualitas, ordo, tempus, & hora ſumendi; præparatio, conſuetudo, & delectatio, ætas, & anni tempus. De quibus omnibus ſigillatim agemus. Itq; conſequenter præcipuorum, ac magis vſitatorum ciborũ, ac condimentorum facultates ſubijciemus. Ac tandem potulentorum materiam, & vires excutiemus.

CAPVT II.

De Alimentorum ſubſtantia.

Per alimentorum ſubſtantiam intelligimus formam, & materiam, ex qua illa componuntur.

Sub formæ nomine comprehendimus illã totius ſubſtantiæ proprietatem, qua alimentum idoneum redditur, vt in corporis noſtri ſubſtantiam conuertatur. Vnde vulgò dici ſolet alimẽta nos nutrire propter ſubſtãtiæ ſimilitudinem, quàm habent cum corporibus noſtris.

Hinc cibi dicũtur boni, vel mali ſucci, multùm, vel parùm nutrientes, quatenùs habent ſubſtantiã corpori noſtro magis, vel minùs analogam, eamque puriorem, aut multis partibus heterogeneis permixtam.

Ad materiam referuntur, durities, mollities, raritas, denſitas, grauitas, leuitas, craſſities, tenuitas, lentor, & friabilitas.

Quæ licet ſub qualitatum ſecundarum claſſe contineantur; quia tamen materiam proximè ſequuntur, & ideò qualitates materiales nominantur, (propterea quòd ex varia permixtione humidi cum ſicco oriuntur) ad ſubſtantiam, vel ſubſtantiæ modum reducuntur.

Ergo ratione ſubſtãtiæ, bona, & laudabilia alimẽta vocantur, quæ bonum, & laudabilem ſuccum, ac pauca excrementa generant, & mediocrem obtinent conſiſtentiã, nempe quæ neq, nimis dura, craſſa, aut denſa;

neque nimis mollia, rara, aut tenuia. E quorum genere ſunt panis ex puriſſima tritici farina confectus, recens, benè coctus, & fermentatus, caro veruecina, hœdina, vitulina, caponum, gallinarum, pullorum, pipionum, perdicum, aliarumque auicularum montanarum; aliaque ſequentibus fuſiùs explicanda.

Praua verò, & dyſpepta, ac malè nutrientia, multaque excrementa generantia dicuntur ea, quæ duram, grauem, denſam, ac craſſam ſubſtantiam obtinent, vt panis furfuraceus, caro bouina, caprina, hircina, ceruina, legumina, caſeus antiquus, & ſimilia.

Hæc tamen bona vel mala alimenta, ſalubria, aut inſalubria generaliter dicenda non ſunt omnibus hominibus; ſed pro diuerſa eorum natura, vitæ genere, & exercitijs, illa quibuſdam magis conueniunt, hæc verò alijs commodiora ſunt. Sic quibus calor fortior eſt, ijs dyſpepta alimenta, qualia ſunt carnes bubulæ, ceruinæ, leporinæ, infumatæ, & ſimilia benè concoquuntur: contra verò eupepta, vt carnes agninæ, vitulinæ, oua tremula, piſces ſaxatiles, & ſimilia, deteriùs concoquuntur; ſiquidem illa corrumpuntur, & aduruntur à calore fortiori: prout enim alterantur facilè, ſic promptè vitiantur, ac corrumpuntur. Alia verò, quæ communiter diſpepta nominantur, ſicut difficulter alterantur, ita ægrè ad ſtatum deteriorem producuntur.

HVius rei exempla deſumere poſſumus ex iis, quæ exteriùs coquuntur; v. g. melle, quod ſuâ naturâ dulciſſimum, ſi vlteriùs coquatur, amaritudinem cõtrahit. Contrà verò carnes bubulæ, & porcinæ, diutiùs coctæ, ſapidiores euadũt. Idem mel iuuenibus eſt noxium, quoniam à mordaci eorum calore aduritur, & in bilẽ conuertitur; ſenibus verò ſalubre eſt, quoniã à modico eorum calore probè concoquitur. Propter eandẽ cauſam agricolæ, foſſores, baiuli, nautæ, alijque artifices laborioſam artẽ exercentes, carnibus hœdinis, vitulinis, pullis gallinaceis, columbinis, & ouis ſorbilibus nõ probè nutriuntur: non ſolùm quòd à fortiori eorum calore alimenta illa citiùs conſumantur, ac diſſipentur; ſed etiam, quòd ab eodem calore nimis concoquantur, & corrumpantur. Contrà verò leguminibus, braſſicâ, caſeo, carne bubulâ, & ſimilibus commodè aluntur.

CAPVT III.

De Alimentorum quantitate.

Quantitas alimentorum debet eſſe moderata, quæ ſcilicet corpori nutriendo, & viribus reficiendis ſufficiat, Et ſi hos limites plurimum excedat, varios producit morbos, ac vitam abbreuiat.

Quemadmodum autem ciborum multitudo plurimos morbos generat; ſic eorundem parcimonia; quæ ſobrietas vulgò, ac frugalitas nominatur, multorum morborum curationi, & præcautioni inſeruit, vitamque longam efficit.

SVmma ac præcipua Diætetices ratio in moderata quãtitate conſiſtit. Licèt enim alimenta in ſubſtantia, qualitate, alijſque cõditionibus aliquantulum aberrent; ſi tamen pauca ſit eorũ quãtitas; benè concoquuntur, & optimè nutriunt. Itaque in primis quantitati attendere oportet, quæ vt plurimùm nimia eſſe ſolet. Hoc ex eo ſatis patet, quòd omnes ferè morbi venæ ſectione, purgatione, alijſque euacuationibus curẽtur, quibus ſuperflua humorũ copia auferenda eſt, quæ ex nimiâ ingeſtorũ copiâ ducit originẽ. Hinc ſobrietas, & ciborũ parcimonia, ſanitatis, & vitæ lõgæ parens dici cõſueuit. Vnde Hippoc. *6. epid ſect. 4. Aph. 20. ſanitatis ſtudiũ eſt, nõ ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores.* Idem *Aph. 17. ſect. 1. vbi plus cibi quàm pro naturâ ingeſtum eſt, hic morbum facit.* Plato in temperantem ciuitatem hoc ſigno patefacit, quòd multos Medicos alat. Hinc natũ prouerbiũ: *Intemperantia Medicorum nutrix.* Tũ etiã illud: *plures occidit gula, quàm gladius.* Galenus verò, *Maiores noſtri*, inquit, *paucioribus morbis laborabant, quia frugaliùs viuebant.* Et Seneca luxũ, & ingluuiem ſui tẽporis, mendacem feciſſem Hippocratem ſcribit, qui, Eunuchos, & fœminas artrithicis doloribus nõ vexari, aſſeruerat. Ariſt. verò *in problematis* dicit, ſaluberrimum eſſe, cibũ minuere, et laborẽ augere. Diogenes Cynicus dicere ſolebat, inſanum eſſe ea à Dijs petere, quæ in noſtra eſſent poteſtate; dum ſcilicet pro obtinẽda bona valetudine Deum oramus; deinde nos cibo, potuque ingurgitamus. His omnibus ſacræ Scripturæ autoritatem ſubnectamus. Eccleſiaſtes *cap. 37. Noli*, inquit, *auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas ſuper eſcã, in multis enim cibis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vſque ad cholerã; propter crapulã multi obierunt, qui autem abſtinens eſt, adijcit vitam.*

Idipſum exẽplis luculentis confirmari poteſt. Sãctus Paulus, primus Eremita, referẽte Diuo Hyeronymo *in eius vita*, ad annos 115. ætatẽ produxit, ex quibus centũ egit in Eremo, quadraginta quidẽ primos cũ paucis dactylis, & hauſtu aquæ; reliquos verò, poſtquã dactyli defeciſſent, pane dimidio, quem coruus ei quotidie ſubminiſtrabat. Sãctus Antonius, teſte Athanaſio, vixit annos 105. ex quibus 90. egit in Eremo, ſolo pane, & aqua corpus ſuſtentãs, quibus interdũ aliquid oleris addebat in extrema ſenectute. Arſenius, præceptor Arcadij Imperatoris, vixit ãnos 120. quorũ 55. trãſegit in deſerto; abſtinentiã mirabili. At noſtro ſeculo Ludouicus Cornarus, Nobilis Venetus, cùm ad 35. ætatis annũ vitã inſalubrẽ duxiſſet, licet multis remedijs fruſtra vſus eſſet, varijs frequenter morbis conflictatus: tandem conſilio cuiuſdã Medici ſola diætâ morbos illos oppugnare cœpit: cibi, & potus quantitatem ſenſim imminuẽs, donec ad vncias quatuordecim cibi, cõputando panẽ, carnes, oua, & alia quæuis edulia, & ſexdecim potus ad ſingulos dies perueniſſet; in quo regimine perſeuerãs, vitam incolumẽ, & à morbis liberam, atque vegetã vltra centeſimum annũ produxit; vt ipſemet teſtatur *in libello, de vitæ ſobriæ commodis* inſcripto, ab eo Italice edito, qui poſtmodũ in Latinam, & Gallicam Linguã conuerſus eſt. Ex quibus colligere poſſumus, ciborũ parcimoniã non ſolùm ad ſanitatem in eodem ſtatu conſeruãdam; ſed etiam profligandos morbos contumaces, & diuturnos maxime conferre. Poſtquam enim calor natiuus paucã illam alimentorũ quantitatẽ citò concoxit; circa humores ſuperfluos occupatur, eoſque digerit, diſſipat, & per varia corporis emunctoria ſenſim eliminat, vt tandẽ corpus purũ, & à cauſis morbificis liberũ euadat. Perſeuerando autem in eodem victus regimine, corpus ab omnibus morbis liberũ redditur, ſaltẽ ratione cauſarum internarum, quarum congeries ab eodẽ præcauetur. Si verò à cauſis externis corpus offendatur, multò minor læſio ſequitur, quia corpus ſuperfluitatibus vacuum magis reſiſtit. Vnde videmus in magnis mutationibus tẽporum, v. g. quãdo à conſtitutione auſtrina, calida, & humida, ſubita, & repentina fit mutatio in Aquloniã, frigidam, & ſiccã, multos homines affici catarrho, pleuritide, aut peripneumonia, in quorũ ſcilicet corporibus morboſus apparatus latitabat; alios verò minime, quorũ ſcilicet corpora magis vacua ſuperfluis humoribus reperiũtur. Et, ſi tales homines interdũ cauſarũ externarũ vehemẽtiâ in aliquẽ morbũ præcipitentur, citiùs liberãtur, ob paucitatẽ cauſæ internæ ab externa commotæ, quæ ideò facilè vincitur, ac reſoluitur.

Præte-

Digitized by Google

Prætereà, ſi exacta illa diæta morbos incurabiles auferre nequit, eos ſaltim multò leuiores, & tolerabiliores reddit, facitq;, vt ægri cum ijs diu viuere poſſint. Sic multos quotidie videmus cum vlcere pulmonis, cum ſcirrho hepatis, vel lienis, cum calculo in renibus, aut veſica, diu vitam producere. Sic teſtatur Ariſtoteles *in problematis*, quendam fuiſſe ſuo tempore Philoſophũ, Herodicum nomine, qui cùm tabe laboraret, tamen arte διαιτητικῇ ad centeſimum annum peruenerat.

Vulgo *obÿci* ſolet, multos ad extremum ſenium peruenire, qui multis cibis quotidie ſeſe ingurgitãt. *Reſpõdemus*, rariſſimos eſſe illos, & eximio partium robore ac temperamento præditos, qui ſi ſobriè viuerent, vitã diutiùs protraherent, & ad animi actiones meliùs diſpoſiti eſſent. Neceſſe eſt enim eos, qui non frugaliter viuunt, multis prauis humoribus impleri, & ſæpè morbis tẽtari, nec poſſe, ſine detrimẽto valetudinis, arduis mẽtem functionibus diu intẽdere: tum quia in illis tota vis naturæ, & ſpirituũ concoctioni ciborũ mancipata eſt; à qua ſi violẽter per animi cõtentiones abſtrahatur, praua fiet cõcoctio, & multæ naſcẽtur cruditates; tum quia illis opus eſt crebra corporis exercitatione, vel medicamẽtis, quibus corpus expurgetur: atque adeò etſi diu videãtur viuere corpore, tamen animo, & ingenio parũ viuũt, cùm exiguo tẽpore ad functiones animi ſint idonei, & maior pars tẽporis debeat impẽdi obſequio corporis. His adde, quòd ſi aliquãdo cõtingat, eos, qui fortiori natura præditi ſunt, diu vitã producere, licet plurimis cibis ſeſe ingurgitẽt; nullũ tamẽ ũquã videre eſt ex iis, qui debilioris ſũt naturæ, tali victu vtentem, qui ad ſenectutẽ peruenire potuerit. Cõtra verò ſi tẽperate viuãt, lõgius vitã producũt, quã robuſti ĩtẽperatẽ viuẽtes.

Moderata autem, & neceſſaria ciborum quantitas regulã generali determinari nequit, cùm diuerſitas temporum, ætatum, & temperierum eam multum euariet.

Hoc theoremate oſtenditur: Ludou. Cornari exẽplũ ſupra propoſitũ, quibuslibet hominibus, tãquã exẽplar imitandũ obijci non debere. Multi enim homines reperiũtur robuſto, ac valido calore natiuo præditi, qui à tam parco victu maxime læderẽtur. Scribit enim Hippoc. *Aphor. 5 lib. 1.* tenuẽ victũ, eũque admodum exquiſitum paulò pleniori eſſe periculoſiorem; quia faciliùs eſt cauſis replentibus ſubuenire, quam exhauſtum humidum primigenium, & exhauſtas partes ſolidas alimẽto reficere. Victus ratio triplex inſtituitur ab Hipp. & Galen. *tenuis*, quæ vires imminuit, *mediocris*, quæ conſeruat, & *plena*, quæ auget. Tenuis nunquam ſanis, ſed ægris tantum competit. Nã *ſicut ſanis cibus robur eſt, ita ægrotanti morbus; & impura corpora quò plus nutries, eò magis lædes.* In ſanis verò ſemper ſeruandũ eſt naturæ robur, vel augendum alimẽtis, non frãgendum; quod in ægris non poteſt fieri, quia victus mediocris vires cõſeruans in ſanis, eas imminuit in ægris, morbũ augendo; quia quò magis nutries, eò magis lædes. Tam exacta igitur victus ratio, qualis à Cornaro obſeruata eſt, omnibus hominibus conuenire non poteſt, ſed tantũ ijs, qui valetudinarij ſunt, & calorẽ natiuum habent admodũ debilem, multis cibis concoquendis minime capacem; tum etiã ijs, qui corpus habent multis humiditatibus refertum: inedia enim corpus exſiccat, ac denique iis, qui parum exercitiis indulgent, & vitã agunt ſedentariam: ſimulque contẽplationi, aut magnis animi contentionibus dediti ſunt. Nõnulla tamẽ theoremata ſtabiliri poſſunt, quibus vnuſquisque ſibi conuenientẽ ciborum copiam circumcirca determinare poterit.

Primum theorema eſt. *Nunquam bene ſano ad ſatietate eſſe comedendum, ſed à menſa, vigente adhuc appetitu, eſſe recedendum.*

Hoc theorema reſpondet *Aphor.* Hipp. *ſuprà citato, non ſatiari cibis*: in bene valentibus enim viget appetitus, donec ventriculus valdè repletus ſit, quæ repletio admodum noxia eſt, vt ſuprà monuimus.

Secundum theorema eſt: *Si tantum ordinariè ſumas cibi, & potus vt poſtea ſentias torporem quendam, grauitatẽ, & laſſitudinẽ corporis, cùm antea eſſes agilis, & alacrior: ſignum eſt menſuram congruentem excedi, & quantitatem alimentorum eſſe minuendam; donec prædicta incommoda non amplius appareant.*

Tertium theorema eſt: *Si à paſtu parum aptus ſis actionibus mentis, vt ſtudio, meditationi, aut cõtemplationi, aliiſq. tum animi, tum corporis functionibus; perſpicuum eſt, te iuſtam menſuram excedere.*

Quartum theorema *deſumitur ab* Hipp. 3. *de diæta, vbi ſigna repletionis proponit; quæ quidẽ repletio ex nimia alimentorum copia procedit, & ideò minuenda eſt. Imò verò ſi multum exuperet, vt morbũ minari videatur; cùm victus parſimonia nonniſi lẽtè humores ſuperfluos conſumat; euacuationibus confeſtim auferẽda eſt.*

Signa ergo repletionis ab Hippoc. *propoſita hic ſummatim deſcribẽda ſunt, iuxta ſemeiotices noſtræ methodum, vt meliùs percipiantur, in ordinẽ à nobis redacta. Talia igitur ſunt capitis dolor, & grauitas, ſomni longiores, et perturbati, inſomnia turbulenta, vt videatur homo cũ aliquo pugnã cõmittere, ſomnus etiã diurnus, præcipuè poſt paſtus. Segnities totius corporis, laſſitudines, & dolores, vel toto, vel aliqua parte. Appetitus deiectio, aut imminutio, cruditates in vẽtriculo, ructus acidi, vel nidodoroſi, alui conſtrictio, aut tarditas inſolita. Deſtillationes frequentes, nares à cœna repletæ, è quibus tamen nihil aut parum emungitur, manè cùm ex vrgeri incipiunt, multum emungitur, & expuitur. Flatuum copia præter conſuetudinem, alui profluuia interdum, à corruptis alimentis, & interdum dyſenteriæ.*

Quintũ theorema eſt: *Ab inordinata viuẽdi ratione nõ eſt immeditate trãſeundũ ad exactã regulã, ſed sẽſim id faciendũ, minuẽdo, modicis ſubtractionibus cõſuetam quãtitatem, donec ad eã perueniatur menſurã, quæ non ampliùs corpus grauet, aut animi functiones offendat.*

Hoc theorema fulcitur *Aphoriſmo* Hippocratis 51. *l. 2. Plurimùm atq; repente euacuare, vel replere, refrigerare, vel calefacere, ſiue quouis alio modo corpus mouere, periculoſũ. omnis enim mutatio ſubita eſt periculoſa.*

Ad quãtitatem diſcretam ſpectat ciborũ varietas, quæ ſanitati noxioſiſſima eſt. Cum enim diuerſorum ciborum diuerſa ſit natura, fit, vt alij celeriùs, & alij tardiùs conficiantur, inde praua ſequitur concoctio. Si enim cibi concoctu faciliores, poſtquam perfectè concocti ſunt, vlteriùs in ventriculo detineãtur, corrumpuntur citiſſimè: Si verò quamprimum concocti ſunt, ad inteſtina detrudantur: reliquos cibos nondum concoctos ſimul abripiunt, vnde cruditates emergunt.

Hoc theorema intelligẽdum eſt de varietate ciborũ, naturã, & tẽperie plurimùm inter ſe diſcrepãtiũ. Nullũ enim eſt incõueniens, in vnã & eadẽ mẽsã pullos, pipiones, perdices, aliasque carnes delicatiores comedere: ſed ſi carnes cum piſcibus, oleribus, fructibus, alijſque edulijs heterogeneis miſceantur; praua inde ſequitur concoctio. Hippocrates *lib. de flatibus*: *Diſſimilia*, inquit, *ſeditionem mouent*, aliaque celeriùs, alia tardiùs, & ægrius concoquuntur. Et Seneca eleganter; *Diuerſa cibaria inquinant, & non alunt.*

CAPVT IV.

De Qualitate alimentorum.

Alimenta ratione qualitatis, vel temperata ſunt, vel intemperata.

Temperata dicuntur, in quibus nulla qualitas manifeſta ſuperat: & illa omni hominum generi, præſertim vero temperatis conueniunt. Ex eo genere ſunt panis, & carnes, quas euchymas nominauimus: & illa ſimpliciter Alimenta *vocantur.*

Intemperata ſunt, quæ manifeſtâ aliquâ qualitate nos immutant, & Alimenta medicamentoſa *dicuntur.*

Illa autem alimenta medicamentoſa corpora noſtra immutant calefaciendo, refrigerando, humectando, vel exſiccando, obſtruendo, vel aperiendo, aluum laxando, vel conſtringendo, ſemen, vel lac generando.

MAnifeſtè calefaciunt vinum, piper, & alia aromata, cepa, allium, porrum, naſturtium, hyſſopus, mentha, petroſelinum, & ſalſa omnia; eadem etiam exſiccant. Refrigerant verò panis ex farina hordei, aut ſecalina, acetū, lactuca, portulaca, acetoſa, cucurbita, cucumeres, melones, & fructus horarij; quæ etiam humectant, ſi acetum excipias. Obſtruunt alimenta craſſa ſuprà enumerata, & reliqua eiuſdem generis: quæ maximè vitanda ſunt omnibus hominibus, quia omnes ferè morbi fiunt ab obſtructione. Aperiūt obſtructiones aromata prædicta, apium, petroſelinū, capparis, aſparagus, paſtinaca ſylueſtris, fœniculum marinū, cicera rubra, & alia quamplurima. Semen, & lac generantia ex materia medica deſumenda ſunt: in qua etiam multò plura prædictis facultatibus prædita reperiuntur, præterea, quæ ſuprà, tantùm exempli gratiâ, propoſita sūt.

C A P V T V.

De Ordine alimentorum.

Si vltimum theorema cap. 2. propoſitum, ritè obſeruetur, vt ſcil. ciborū varietas in vna, & eadem menſâ, tanquam noxia vitetur; huic capiti nullus erit locus: ſed quia hominum intemperantia ſtrictioribus viuēdi legibus ſubmitti non vult; cogimur etiā præcepta docere, quibus noxam illius imminuere valeāt.

Communis igitur atque generalis circa ordinem regula habenda eſt; vt alimenta tenuia, liquida, concoctu facilia, laxantia, & quæ facilè deſcendunt, priùs aſſumantur: craſſa verò, ſolida, concoctu difficilia, & aſtringentia poſteriùs.

HOc theorema deſumitur à Gal. 2. *de Alim. facult. cap. 2. & 3. de victus rat. in morbis acutis, text.* 36. Et ratio idipſum maximè confirmat. Nam quæ celeriùs concoquuntur, qualia ſunt humida, & liquida, citiùs è ventriculo deſcendunt: & ſi diutiùs retineantur, poſtquam concocta ſunt, facile putreſcunt. Adde, quòd, poſtquam illa concocta ſunt, & ad duodenum detruſa, reliquis nondum concoctis locum cedant, vt ad fundum ventriculi deuoluta meliùs concoquantur.

Quamvis autem hæc doctrina receptiſſima ſit, nonnulli tamen contrariū probare conati ſunt ex eo, quòd ſolida, & dyſpepta alimenta maiori calore indigeant, qualis eſt in fundo ventriculi magis carnoſo; atq; adeò priùs ingeſta eâdem temporis diſtantiâ concoquentur, quā eupepta ſuperiorem partem minori calore præditam occupantia. Verùm, non tanta eſt in ſuperiori, & inferiori ventriculi parte caloris differentia, vt in vnâ eupepta, in aliâ diſpepta eodem tempore concoqui valeant. Sed potiùs dicendum eſt, alimenta in ventriculo eandem ſedem toto concoctionis tempore non ſeruare, quam, dum ingeſta fuerant, obtinuerunt; ſed per coctionem, quæ elixatione fit, ſimul commiſceri: cum caloris ſit congregare homogenea. Et conſtat experientiâ, chylū vniformem, & omnibus ſuis partibus ſimilem, ex omnibus alimentis generari. Adde, quod potus, qui per prandij, & cœnæ decurſum partitis vicibus ingeritur, exactè cibis miſceatur; quod etiam de iuſculis, alijſq; liquidis alimētis dicendū eſt. Non eſt igitur magni momenti hæc regula, ciborum ordinē ſpectans. Sed multò maioris momēti eſt, huic ciborū varietati nō indulgere, cùm vnicus cibus, aut ſaltē plures valdè analogi, ſimul ritè cōquantur, nullumq; cruditatis metū inferant, ſi modicâ quantitate ſumantur. Aſſerendū tamen eſt: alimēta humida, & laxātia, priùs aſſumpta, ventriculi tunicas laxare, & aluū molliorē reddere, contrà verò aſtringentia eandē cōprimere, ſi priori loco ſumantur.

In principio menſæ iuſculum, aut offa, aut quodvis aliud alimentum actu calidum ſumatur. Nunquam tamen paſtus à potu eſt incboandus.

Huic theoremati repugnare videtur vulgaris ille verſiculus ſcholæ Salernitanæ:

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Ille tamen non intelligendus eſt de potu aquæ, & vini; alioqui purè, & ſimpliciter reijciendus eſſet; ſed de alimēto liquido audiendus eſt: in quo ſenſu etiā Hippocr. nomen potus vſurpauit *Aphor. 11. ſect. 2.* vbi *faciliùs eſt*, inquit, *impleri potu, quam cibo*, per potū intelligens liquidum alimentū, quod potu hauritur, quale febricitātibus vulgò exhiberi ſolet, idq; alibi victū humidū appellans. Illa ſiquidē faciliùs concoquūtur, & diſtribuūtur, ſicq; facilè corpus impletur, ac reficitur. Potus autē ordinarius, qui ex aqua, & vino componitur, priori loco aſſumptus, crudus rapitur à venis, præſertim exiſtentibus famelicis, neruoſq; ferit, maximè ſi vinū bibatur. Nam aquam bibere ante paſtum, ijs, qui vētriculū habent calidum, & ſitibundū, præcipuè æſtatis tempore, incōmodum non eſt: illa enim aqua citò rapitur ab hepate ſitibundo, vnde ipſi refrigeriū aliquod accedit.

Neque obſtat veterum conſuetudo à quibuſdam allata, quæ apud Athenæum reperitur *lib. 4. Dipnoſophiſt.* vbi refert, donatas fuiſſe conuiuis aſſidentibus argenteas phialas viginti, hiſque euacuatis, panem demum, carneſq; appoſitas eſſe. Idem *loc. cit.* frugalitatem deſcribens Cleomenis Lacedæmoniorum Regis notat, cōuiuis datum eſſe cyathum vnum ante cœnam. Hæc bibēdi ratio πρόπομα, καὶ προποτισμὸς vocabatur. Apud Latinos etiā hic mos obſeruatus fuit, quemadmodū refert Plinius *lib. 12. cap. 22.* Tiberio Claudio principe, ante annos 400. inſtitutum, vt ieiuni biberent, potuſq; vini cibos antecederet. Verùm praua fuit, & damnoſa illa conſuetudo in conuiuiorum luxu, non apud homines ſobrios vſitata. Quod ipſe Plinius innuit inquiens, hunc morem introductum fuiſſe externis artibus, & placitis quorundam Medicorum, nouitate aliqua ſeſe commēdantium. A Plutarcho etiam improbatur *lib. 8. ſympoſ. quæſt. 9.* vbi inter cauſas nouorū morborum προπόματα recenſet. *Antiqui*, ait, *ne aquam quidē biberunt antequā comedißent: nunc ante cibum captū vino oppleti, humectato, & feruente corpore, cibum aggrediuntur.* Saluberrimum autē eſt ante potū cibos ſolidos aſſumere, donec ſitis excitetur, eoſq; actu calidos, ne calorem ſtomachi offendāt, ſed ſint veluti fundamētū ſtabile totius paſtus.

Paſtum verò potu claudere inconueniens non eſt.

Non eſt res magni momenti, ſi paſtus potu, vel cibo claudatur; ſed hoc tantùm aduertendū eſt, ne nimiâ copiâ potus ingeratur, fluctuationem enim in ventriculo efficeret. At ſi in fine paſtus ſitis aliqua ſuperſit, cōmodè potus aſſumitur. Celſus optimum eſſe aſſerit, in fine paſtus aquæ frigidæ parùm aſſumere, quod à ratione alienū non eſt, illa enim ſtomachi orificiū frigiditate ſuâ leniter cōſtringit, calorē cogit antiperiſtaſi, & vaporū aſcensū prohibet, quemadmodū experiētia docet, grauē quo-

Digitized by Google

quorumdam eduliorum halitum, vt cęparum, alliorum, caſei antiqui, & ſimilium, aquæ frigidæ potu in fine menſæ prohiberi, aut plurimùm imminui, vt proinde aqnam potius, & cereuiſiam poſt caſeum, &c. ſumant doctiores.

CAPVT VI.

Tempus, & horam ſumendi alimenti à conſuetudine deſumere oportet. Si quis enim bis, aut ter in die, & ſtatis horis alimenta ſumere conſueuerit, & cum his benè habeat; in eo modo perſeuerare debet, donec aliquid contingat, quod eum immutare cogat.

NOn poteſt certa regula ſtatui circa eibandi tempus, ſed illud imprimis à conſuetudine deſumendum eſt: cui natura tantoperè inhæret, vt aduentante horâ prãdij, in bene ſanis vẽtriculus plurimùm appetat, & nouum famelicus appetat alimentum. Quâ horâ prætergreſſa, lãguet plurimùm appetẽtia, & fames deijcitur.

Aduentãte verò prandij, aut cœna hor , neceſſe eſt, vt appetitus vigeat, & cibus in priori paſtu ingeſtus optimè concoctus fuerit, alioqui ſatius eſt, horam illam differre, aut paſtum omninò intermittere, aut pauciſſimam alimentorum copiam aſſumere.

In eo vniuerſum hæc regula verſatur, vt cibus non aſſumatur, antequam prior, anteà ingeſtus, ſit omninò concoctus, & ad inteſtina detruſus; nunc enim appetentia redintegratur, & coctio poſtmodũ egregiè perficitur. Si verò cibus aſſumatur, priori nondum concocto, malè concoqnetur, & inſignem cruditatem pariet. Hoc tantùm in ijs habet locum, qui caſu aliquo extraordinario, vt in conuiuio lautiori, ſeſe præter modum epulis ingurgitarunt: nunc enim ſaluberrimum eſt ſequentem paſtum omninò præſcindere, aut vnico hauſtu vini diluti, & tantillo cibi abſoluere. Si enim in victu ordinario illud contingeret, vt horâ paſtus ordinaria appetentia non vigeret, & alia nondum concocti prioris cibi ſigna apparerenr, indicio eſſet, nimiam alimenti copiam aſſumi, eamque eſſe minuendam.

Cum autem tempus aliquid ſumendi cibi vniuerſim præfigi debeat, quod maiori hominum parti conueniat: ſtatuimus, bis in die cibũ ſumere conuenientiſſimũ eſſe. Frequentiores enim epulæ cruditatis metum afferunt. Ieiunia verò longiora corpus debilitant, & prauos humores ad ventriculum deducunt, vnde multi affectus exoriri poſſunt.

Maxima pars hominum prandio, & cœnâ contenta eſt: multi tamen ientaculum addunt, alij etiam merendam: quod præcipuè pueris, & ſenibus conuenit: illis, quia, vt docuit Hipp. *Plurimùm habent calidi innati, & plurimo egent alimento.* His verò, quia cum habeant calorẽ debilem, paucum alimentũ ſingulis vicibus ingerere debent, vt benè cõcoqui valeat, & illud frequẽtiùs aſſumendum, vt toti corpori nutriendo ſufficere poſſit. Ieiunia verò lõgiora picrocholis præſertim noxam afferre ſolent, quia vẽtriculus vacuus bilioſis impletur humoribus, qni cardialgias, colicas bilioſas, & alios affectus pariunt. Cæteris autem hominibus ventriculus vacuus non habens, quod concoquat, à vicinis locis trahit quod inuenit, ſicque prauis impletur humoribus, qui etiam multorum morborum cauſa eſſe poſſunt. Satiùs ergò eſt in ſingulis paſtibus quantitatẽ ciborũ minuere, quàm poſt lautas epulas longum ieiunium exercere.

Cœna in nonnullis, optima ſanitate præditis, & in florenti ætate conſtitutis, prandio æqualis, aut largior eſſe poteſt. At in reliquis omnibus parcior eſſe debet.

Nulla res in tota arte magis controuerſa reperitur, quàm vbi quæritur, an cœna prandio largior eſſe debeat, aut contrà. Quæ aliam etiã grauiſſimam quæſtionem includit: an coctio meliùs noctu, quàm interdiu, in ſomno meliùs, quàm in vigiliâ perficiatur. Vtrinque enim authoritates, & rationes efficaciter militant.

Ac primùm cœnam largiorem eſſe debere, probatur ex Hippocrate 3. *de diæta*, vbi hyeme ſemel tantùm in die cibum ſumere præcipit, niſi quis ventrem valde ſiccum habeat. Quod ſi id fieri minimè poſſit, modicum prandere iubet. Vnde facilè colligitur, per vnicum illum paſtum, quem hyeme præcipit Hipp., cœnam eſſe intelligendam.

Celſus verò Hippocratem ſequutus, *Hyeme*, inquit, *oportet ſemel in die cibum capere, niſi venter nimis aſtrictus ſit.* Poſtea addit: *ſi prandeat aliquis, vtilius eſt exiguũ aliquid, et ipſũ ſiccũ ſine carne, ſine potione ſumere.*

Galenus 7. *meth. c. 6.* cœnam prandio liberaliorẽ eſſe debere, diſertè pronuntiat: rationẽ addit, quòd cibum veſpertinũ ſequantur quies, & ſomnus, ac tẽpus diuturnius, ac duplũ ferè ad illud, quod inter cœnã, & prandiũ intercedit. Ex his Galeni dictis triplex ratio elici poteſt.

Primò, In quiete corpus non mouetur, nec agitatur; ita vt cibus in ventriculo aptè reſideat, non fluctuet, non dimoueatur; ſicque melius concoquitur, quia concoctio indiget quiete.

Secundò, In ſomno, cùm animales ſpiritus magna ex parte ferientur; vitales, & naturales fortiores, ac vegetiores euadunt, vnde mèlius fiunt concoctiones.

Tertiò, Cùm duplum ſit tempus à cœna ad prandium, duplum debet eſſe alimentum.

Quartò, His addit Gal. exemplum athletarũ, qui multas carnes comedebant in cęna, in prandio verò ſolùm panem. His Galeni rationibus ſequentes adduntur.

Quintò. Noctis frigiditas cibi concoctionẽ iuuat. Hęc enim perinde vt hyems, ventres calidiores reddit, calorem pellendo ad interiora, vt melius coctionẽ perficiat.

Sextò, In ſomno calorem concentrari, probatur tùm autoritate Hippocratis 7. *Epid. ſect. 4.* dicentis; vigilantem calidiorem eſſe circa exteriora, frigidiorem circa interiora; dormientem contrà: tùm ex pulſu, ac reſpiratione, validiore in ſomno, quàm in vigiliâ.

Contrà verò prandium largius eſſe debere, ſequentibus autoritatibus, & rationibus conficitur.

Auctoritates deſumuntur ab Actuario, & Auicenna, qui præcipiunt, cibum in tres partes eſſe diſtribuendũ, & duas ſumendas eſſe in prandio, tertiam verò in cœna: quibus accedunt ſcholæ Salernitanæ verſiculi:

Ex magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

His rationes validæ ſubnectuntur:

Primò, inter prandiũ, & cœnam ſeptẽ, vel octo tantũ horæ intercedunt; inter cœnã verò, & prandiũ circiter ſexdecim. Si verò per ſomnũ coctio meliùs perficeretur, circa mediã noctem illa abſoluta eſſe deberet; & ſtatim fames vrgere. At contra videmus manè è lecto ſurgentes minùs fame tentari, quã ante cęnã; vnde facile videre eſt, coctionẽ tardiùs perfici in ſomno, quã in vigiliâ.

Secundò, Somnus à prandio facit in non aſſuetis, vt horâ cœnandi appetitus non vigeat, & ventriculus cibis grauatus ſentiatur, quod oſtendit coctionem imperfectiùs fieri in ſomno. Si enim ſomnus coctionem adiuuaret, eſſet vtilior omnibus.

Tertiò, vigilantes fame laborant, vnde Hipp. 9. *Epid. ſect. 4. Aph. 20. aqua vorax, vigilia vorax.* Sic qui noctu præter ſolitum vigilant; citius famem percipiunt. Sic vinum, & oleum exprimentes; quia perpetuò vigilant, multum, & frequenter comedunt.

Quartò, ſi per ſomnum melior fieret concoctio, ſtatim à paſtu eſſet dormiendum; qnia tunc cibus ſolidior

Digitized by Google

maiori ventriculi actione indiget, & primarum horarum actio difficilior eſt, quæ tamen vigilando tranſigitur, alioqui ſtomachus grauatur.

Quintò, Qui ventriculum habent debilem, & *Apodinoſie* laborant, magis torquentur noctu poſt primum ſomnum, quàm interdiu poſt meridiem: quo arguitur coctionem difficiliùs perfici in ſomno.

Sextò, Celſus præcipit in longis diebus ſatius eſſe meridiari ante cibum, cuius rei non poteſt eſſe alia ratio, niſi quia ſomnus coctionem retardat.

Septimò, Per ſomnum calor recurrit ad ſuos fontes, reliquæ verò partes illo magis deſtituuntur, quàm in vigilia; per vigiliam verò ad omnes partes magis diffunditur. Ergo minor eſt calor in ventriculo per ſomnum, quàm per vigiliam.

Octauò, Interdiu calor Solis coctionem adjuuat. Sol enim ex Ariſt. 2. *Phyſ.* 2. eſt vitæ principiũ. E. Concoctio diurna duplex habet calidum; nocturna verò minimè.

Nonò, Situs ventriculi in vigilantibus magis facit ad concoctionẽ, quia erecta figura facit, vt cibi meliùs deſcendant ad fundum ventriculi, qui carnoſior eſt; cubãtibus verò latera vẽtriculi magis attingunt, vnde os illius nõ ſufficienter clauditur. Hinc fit, vt ſomnus meridianus minus noceat, ſi ſedẽdo capiatur, quàm cubãdo.

Decimò, Pituita, quæ interdiu per nares, & ſputum reijcitur, noctu in ventriculum defluit, & coctionem retardat, quo incommodo carent vigilantes.

Denique experientia huic veritati maximè fauere videtur; ſiquidem pauciſſimi homines reperiuntur, qui liberè non fateantur, ſe à leuiori cœna longè meliùs habere. Et Cardanus teſtatur, ſe multos interrogaſſe, qui ad centeſimum annum peruenerant, & omnes parciori cœna vſi fuerant. His addere poſſumus Telephi Grammatici exemplũ à Gal. relatum, 5. *de ſanitate tuẽda*; qui ad annum ferè centeſimum acceſſit. Illius autem verba ita ſe habent: *Mel crudum alicæ cũ aqua coctæ, permixtum edebat horâ diei tertiâ ferme, ſeptimâ prandebat, oleribus primò ſumptis, inde piſcibus ſaxatilibus, aut auibus. Veſpere autẽ pane cũ vino permixto cõtẽtus erat.*

Nos igitur poſterioris ſententię rationibus, & multò magis quotidianâ experientiâ conuicti, cenſemus cęnã prandio parciorem eſſe debere. Concedimus tamen (vt in *theorem.* dictum eſt) eos, qui perfecta fruuntur valetudine, & ventriculum habent validũ, poſſe aut æqualiter cum prandio, aut etiam copioſius cœnare: modò tota vtrinſq; paſtus quantitas mediocritatẽ non excedat; in ijs enim & noctu, & interdiu optima fit concoctio. Et hic locum habet ſententia Celſi, *Homo benè ſanus nullis ſeſe debet obligare legibus.* Imò verò in debiliori etiã conſtitutione, ſi quis pauco vtatur alimento, & minimã illius quantitatem ſumat in prandio, poterit ſine dubio lautiùs cœnare: vt tota ciborum quantitas, quæ vnâ die ſumitur, corporis nutritioni ſufficiat. Sed ſi hodiernorum hominum morem intueamur, qui in prandio comedunt ad ſatietatem, certum eſt, eos maximè grauari, ſi in cœna adhuc largiùs comedant, & tunc verificatur ille verſiculus ſcholæ Salernitanæ ſuprà citatus.

Ex magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

At præcipuè locum habet hoc theorema in ijs, qui fluxionibus, & catarrhis obnoxij ſunt. Noctu ſiquidem humor pituitoſus è cerebro defluit in ventriculum, & coctionem perturbat. Contrà verò, ſi paucus in cœna cibus aſſumatur, pituitoſus humor conſumitur à calore natiuo, nec tam facilè multiplicatur, vt in copioſè cœnantibus: cum ex illa alimentorum copiâ multi vapores per ſomnum in cerebrum exhalent. Et ita affecti poſt leuem cœnam placidè dormiunt: ſi verò lautiùs cœnauerint, ſomnum habent inquietum, & interruptum, ita vt eorum maxima pars in cœna parcè comedere, nonnulli etiam à cœna planè abſtinere cogantur. Hinc ſapienter dictum à Manardo, *Epiſt. 4. lib. 6.*

Exiguam cœnam capiti, & oculis conferre.

Vt autem veritas iſta clariùs eluceſcat, auctoritatibus, & rationibus, in contrarium allatis, ſatisfaciendum eſt.

Ac *primùm* ad Hippocratis, Celſi, & Galeni auctoritates dicimus: ex ijs quidem conuinci, morem apud Antiquos fuiſſe, parũ comedere in prandio, multũ verò in cœna: attamen cùm parciſſimè pranſi eſſent, maiorẽ cibi copiã in cęna ferre potuerunt. Interim ille cibus in cœna ingeſtus, longiore tempore ad coctionẽ opus habuit, quàm ſi in prandio ſumptus fuiſſet. Noſtris autem temporibus, cùm prandiũ lautius eſſe ſoleat, Antiquos in cœna imitari non poſſumus. Et meliùs procul dubio ſeſe geſſiſſent Antiqui, ſi quod in cœna ingerebant, in prandio ſũpſiſſent: & quod in prandio ſumebant, cœnæ loco habuiſſent. Adde, quod non eadẽ fuerit apud Antiquos hora cœnæ, quemadmodũ apud nos; ſiquidẽ Romani, cùm parciſſimè prãſi eſſent ſatis manè, tribus horis ante Solis occaſum cœnare ſolebant; ita vt coctio ferè peracta fuerit, antequã ad ſomnum ſeſe cõponerent.

Ad *primam* verò *rationem* pro aduerſa ſententiã allatam *dicimus*, omnimodam quietem ad coctionem iuuandam non eſſe vtiliſſimã: ſiquidẽ motus leuis, & moderatus à paſtu facit, vt cibi in fundũ ventriculi meliùs deſcendant, & calorem natiuũ aliquantulum excitet, vt faciliùs coctioni incumbere valeat. Hinc vulgaris ille verſiculus: *Poſt cœnam ſtabis, aut paſſus mille meabis.*

Ad *ſecundam dicimus*, vitales quidem ſpiritus fortiores fieri in ſomno, ſed nõ influere in ventriculũ & alias partes eâ copiâ, quâ in vigiliâ, quia per ſomnũ retrahuntur ad ſuũ fontem: in vigilia verò magis diffunduntur.

Ad *tertiam reſpondemus*, quod duplum tempus, inter cœnam, & prandiũ intercedens, duplum requireret alimentum: ſi coctio in vtroque paſtu æqualiter fieret: ſed cùm illa tardiùs à cœna perficiatur, vt à nobis demonſtratum eſt, longius illud tempus fuit neceſſarium.

Ad *quartam dicimus*, Athletarum conſtitutionẽ non probari à Galeno 1. *Aph.* 3. *&* *in libro de bono corporis habitu, & in ſuaſoria ad artes*: quinimo & breuis vitæ, & morboſæ illos accuſat. Ad corpus quidẽ inſtaurãdũ, & impinguandũ magis confert cibus in cœna ſumptus, quia minor fit illius reſolutio per ſomnũ; ſed copia ſuperfluitatum, quæ inde emergit, morbos producit. Hinc etiam conualeſcẽtes ex paulò lautiori cœna citiùs quidem reficiũtur, ſed maius recidiuæ periculũ incurrunt.

Ad *quintam, & ſextam dicimus*; in ſomno quidem calorẽ concentrari, & ad ſuos fontes recurrere, nempe cor, & hepar; hinc meliores fiunt cõcoctiones in venis, & arterijs: vnde nihil vtilius ſomno, ad coctionẽ prauorum humorum in febribus cõtinuis perficiendam, & nihil magis impedit coctionem eorundem, quàm vigiliæ continuæ. Hinc etiam ebrioſi crapulam edormire dicũtur, quæ ex potu nimio in venis cumulata eſt. Sed coctionis, quæ fit in ventriculo, longè alia eſt ratio, quæ imperfectiùs exercetur, quando natura intenta eſt alimentorum antea concoctorum diſtributioni, & prauorum humorum concoctioni; à quo opere viciſſim non parum auertitur coctione ciborum, quæ fit in ventriculo, præſertim ſi illa magnâ copiâ ingerantur.

Hora prandij tempeſtiua, nempe duabus, aut tribus horis ante meridiem, longè ſalubrior eſt eâ, quæ ad meridiem, aut vlterius differtur.

Ex prandio tempeſtiuo tria lucramur. *Primò*, tempus longius vſq; ad cœnam, quo melius coctio perfici valeat.

Digitized by Google

leat. *Secundò*, quod hora ſit frigidior, [quod in æſtate potiſſimùm locum habet;] illa frigiditas coctionem iuuat. *Tertiò*, quòd homo ſit robuſtior, quia vicinior ſomno præcedenti, ex quo multi ſpiritus geniti ſunt, qui totum corpus robuſtius, & alacrius reddunt. Hinc paſſim videmus eos, qui diutiſſimè vixerunt, tempeſtiuè cibum ſumpſiſſe: contra verò eos, qui tardiùs pranſi ſunt, morboſos fuiſſe, & breuioris vitæ.

C A P V T VII.

De præparatione Alimentorum.

Ciborum alij præparatione artificiali indigent, vt alendis corporibus noſtris idonei reddantur: alij ab ipſa natura ſufficienter præparantur, vt aſſumi valeant, qualiter nobis à natura exhibentur. Prioris generis ſunt carnes; piſces, & ſimilia; poſterioris fructus fere omnes maturi.

Præparatio ciborum coctione potiſſimùm perficitur, eaque triplici: dum ſcilicet elixantur, aſſantur, aut friguntur, ſeu torrentur.

Elixatio dupliciter fit, vel cùm res in aqua decoquuntur, & tunc idem elixationis nomen retinet, ſicque hoc modo præparatæ carnes elixæ nominantur: vel vbi, cum proprio ſucco lento igne decoquuntur, & carnes hoc modo paratæ, iurulentæ appellantur.

Scribit Celſus, carnes iurulentas magis alere quàm aſſas, & has magis, quàm frixas. Addimus nos: elixas omnium minimè nutrire, quia bonam partem ſucci alibilis in iuſculo depoſuerunt.

Magis tamen laudatur elixatio vulgari vſu familiaris, quia quod ex carne amittitur, in iuſculo reperitur. Deinde, cùm elixatione carnes molliores euadant, in ventriculo facilius diſſoluuntur, & concoquuntur.

Aſſatio carnis veruecinæ meliùs procedit, ſi prius malleo, aut piſtillo ligneo contundatur, vt vulgò coqui, & ancillæ facere ſolent: ſic enim tenerior redditur, & laxior euadit, vt à calore ignis melius penetrari valeat.

Reliquæ ciborum præparationes, ſanitati inſeruientes, in particularibus eorum deſcriptionibus proponentur. Quæ verò ad lautitias, & conuiuiorum luxus ſpectant, ad coquos releganda ſunt.

C A P V T VIII.

De conſuetudine, & delectatione in alimentorum vſu.

Cibi conſueti, licet paulò deteriores, vtiliores ſunt inſuetis aliquantulum melioribus.

HOc theorema ab Hippocrate ſancitum eſt *Aph.* 50. *ſect.* 2. qui ſic habet: *Quæ longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſint inſuetis, minùs moleſta eſſe ſolent.*

Conſuetudo enim eſt altera natura, ſiquidem alimenta, longo tempore conſueta, naturam immutant, eamque ſibi ſimilem reddunt. Per *Naturam* autem temperamentum intelligimus, quod redditur ſimile alimentis, quibus longo tempore vti conſueuimus. Illius autem conſuetudinis efficacia quamplurimis hiſtorijs ab auctoribus relatis comprobatur. Nobis vnicam propoſuiſſe ſufficiet, à Solenandro relatam, *Conſilior. medicinal. ſect.* 5. *conſil.* 15. de quodam ruſtico, qui ad hoſpitale perductus, nullis remedijs curari potuit. Tandem, breui morituro quæſiuit Medicus ex quid peteret, & quâ victus ratione antea vſus eſſet? Reſpondit, ſe planè ab iſto cibo, & potu, ſyrupis ac id genus alijs, vt & lecto, quod nimis molle eſſet, plane abhorrere; cùm non dormiuiſſet intra annos nouendecim in lecto, atque vſus fuiſſet caſeo, & ſimilibus, & ſub dio in ſtramine veſtitus dormiuiſſet. Medicus permiſit, vt vna nocte in ſtramine dormiret, & vteretur ſale, cępis, & aquâ frigidâ. Etſi verò arbitraretur, eum inde citiùs moriturum: tamen poſtridie præter omnium opinionem eum foco adſtantem inuenit.

Conſuetudinis autem ratio habenda eſt, non ſolùm circa ſubſtantiam ciborum ſed etiam circa qualitatem, quantitatem, & tempus exhibendi.

Hoc etiam theorema ab Hippocrate mutuatum eſt, qui *Aphor.* 17. *ſect.* 1. *Et quibus*, inquit, *ſemel, aut bis*, & *quibus plura, aut pauciora, & particulatim oporteat offerre, conſiderandum. Concedendum autem aliquid tempori, regioni, conſuetudini, & ætati.*

Quando cibi conſueti deteriores, propter aliquam occaſionem, corpori noxam inferunt, commutandi ſunt, & ad meliores tranſeundum eſt. modò id ſenſim, & paulatim fiat. Omnis enim ſubita mutatio periculoſa eſt.

Propter varias cauſas ciborum mutationes interdum neceſſariæ ſunt; è quarum numero ſunt morbi, qui à cibis conſuetis foueri, vel augeri poſſunt: ætas, quæ iam prouecta, cibos concoctu difficiles ita ſubigere non poteſt, vt in iuuentute ſolebat, & alia quamplurima. Si igitur propter aliquam cauſam neceſſarium videatur, victus rationem mutare; id ſenſim, & paulatim faciendum eſt, Quod docuit Hipp. *Aph.* 51. *ſect.* 2. *Plurimum*, inquit, *atque repente euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, ſiue quouis alio modo corpus mouere, periculoſum: omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod paulatim fit, tutum eſt, cùm aliàs, tum cum ab altero ad alterum tranſitus fit.* Id ipſum multis exemplis confirmari poteſt, ſed inſtar omnium ſit hiſtoria Dionyſij Siciliæ tyranni, qui ebrietati, & luxui valdè deditus fuerat. Cùm verò ab hoſte aliquando obſideretur, & neceſſitate coactus à ſolita potandi conſuetudine ſibi deſiſtendum eſſe animaduerteret, ſubitò ab ea abſtinuit, quod cùm aliquandiu feciſſet, tabifico morbo corripi cœpit, nec eo liberari potuit, priuſquam ad priſtinum potandi morem, ebrietatemq; rediſſet. Quod ſi ſenſim & paulatim prauam illam conſuetudinem deſeruiſſet, nihil incommodi paſſus eſſet.

Illi cibi ſemper præferendi ſunt, quibus aliquis maximè delectatur, etiamſi paulò deteriores ſint ijs, quos aliquantulum auerſatur.

Hoc docuit Hippoc. conceptis verbis, *Aphoriſ.* 38. *ſect.* 2. in hunc modum: *Paulò deterior cibus, & potus, qui tamen ſit ſuauior, melioribus quidem, ſed minùs ſuauibus anteferendus.* Qui enim cum voluptate cibi aſſumuntur, eos ventriculus auidiùs amplectitur, promptiùſque, & expeditiùs concoquit. Contrà eos, qui diſplicent, auerſatur; quo fit, vt neque auidè illos amplectatur, neque probè conficiat. Ex hoc Hippoc. Aphoriſmo multi aſſentatores ſibi patrocinium quærunt, qui, vt ægrotantibus gratificentur, omnia ab ijs expetita liberaliter concedunt. Verùm ij turpiter errant, & à Gal. damnantur *lib.* 12. *method. cap.* 1. *Quemadmodum*, inquit, *crudelis hominis officium facit, qui vna cum morbo vitam quoq; hominis aufert; ſic qui cubantis delicijs perpetuò ſubſcribit, eiuſque voluptatem, non ſanitatem pro meta gerendorum habet, adulatoris.* Et 1. *meth. cap.* 1. grauiter in iſtos adulatores inuehitur, *qui frigidam exhibent, ſi hanc ægri popoſcerint: qui lauant. Cum iuſſerint; qui niuem vinumque porri-*

Digitized by Google

rigunt, quando hæc poſtularint; qui denique quidquid optarint, mancipiorum ritu faciunt. Contra quàm *veteres illi Medici ab Æſculapio ortundi, qui tanquam duces militibus, & vt Reges ſubditis imperarunt; nequaquam verò Getarum, Tibiorum, Phrygum, & Thracum emptitiorum more, parere & obſecundare voluerunt*.

Vt igitur certa quædam menſura ſtatuatur eorum, quæ ægris concedi poſſunt, conſulendus Hipp. 6. *Epid. ſect.* 4. vbi ſic loquitur: *Hæc ſunt, in quibus gratificandum eſt ægris, vt ſcilicet cibus ac potus purè conficiantur; grata ſint etiam, quæ viderint; & mollia, quæ attigerint; ſed non admodum lædant, & facilè reparabilia ſint, veluti frigidæ exhibitio, vbi opus fuerit illâ, & alia*, Vbi hæc verba præcipue notanda ſunt, *quæ non admodum lædant, & facilè reparabilia ſint*: Si enim ea, quæ ab ægris expetuntur, ſatis inſignem noxam inferre valeant, prorſus abdicanda.

CAPVT IX.

De Victu ſingulis ætatibus congruo.

Victus puerorum ad frigidum, & humidum inclinare debet; & ideò vinum illis inimicum eſt.

CVm puerorum corpora multo calore prædita ſint, victu refrigerante opus habent. Hinc vinum illis noxium eſt, quia calorem auget, & præterea caput eorum multo halitu replet; quâ ratione ijs interdicitur à Galen. 1. *de ſanit. tuenda cap.* 9. & Plato 2. *de legibus* præcipit, ne pueris vſque ad duodevigeſimum annum vinum concedatur; *quia*, inquit, *ignem igni addere non oportet*. Humidum verò cibum illis competere docuit Hippocrat. *Aphor.* 16. *ſect.* 1. *victus humidus febricitantibus conuenit, maximè verò pueris*. Et ratio idipſum ſuadet. Cùm enim in hac ætate corpus admodum creſcat, & augeatur, incrementum illud exſiccantibus cibis inhibendum non eſt. Deinde puerorum ſubſtantia valde reſolubilis eſt, & ideò humidis alimentis, quæ citò diſtribuuntur, reparanda.

Quantitas etiam ciborum maior eis concedenda eſt, quàm reliquis ætatibus, ob caloris copiam, & corporis incrementum.

Hoc theorema ab Hippoc. ſancitum eſt. *Aphor.* 14. *ſect. Qui creſcunt, plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento, alioqui corpus abſumitur*. Ratio Aphor. eſt, quia à multo calore in corpore molli, & raro ſubſtantia illius multum abſumitur; quæ plurimo alimento reparanda eſt.

Puberibus, & adoleſcentibus victus medius, cùm ratione qualitatis, tùm ratione quantitatis exhibendus eſt.

Puberes, & adoleſcentes moderatum habent temperamentum, ideò temperatis alimentis nutriendi ſunt, quæ ſcilicet moderatam primarum qualitatum proportionem habeant. Quantitas etiam eorum debet eſſe moderata, minor ſcilicet, quàm in pueritia, & maior, quàm aliarum ætatum.

Iuuenes, quia impensè calidi, & ſicci, contrario victu, id eſt, frigido, & humido indigent.

Licet victus iſte, Iuuenibus præſcriptus, puerorum victui ratione qualitatum ſimilis eſſe debeat; ratione tamen ſubſtantiæ, diſſimilem eſſe oportet. Si quidem alimenta humida pueris, actu, & potentiâ talia præſcribenda ſunt, id eſt, liquida maiori parte, & ſorbilia, aut ſaltem mollia, & concoctu facilia. Iuuenibus verò conueniunt ſolidiora, & concoctu difficilia, vt olera fructus, & ſimilia, quæ à ventriculis eorum robuſtioribus faciliùs concoqui valent. Imprimis vinum ijs maximè noxium eſt, præcipuè meracum; hoc enim, vt Plato loquitur, habitum eorum furioſum reddit. Et Galenus ait, eos vinum præcipitare ad iram, & libidinem.

Senibus victus calidus, & humidus conuenit, quia corpora eorum refrigerata, & exſiccata ſunt.

Inter alimenta calefacientia, & humectantia vinum ſenibus maximè conuenit, & ideò *lac ſenum* nominari ſolet. Debilem enim eorum calorem fouet, vires infirmas reficit, cruditates, quibus abundant, concoquit, humiditates excrementitias abſumit, & exſiccat, ac per vrinas euacuat, triſtitiam depellit, & hilaritatem inducit. Quod à Platone eleganter traditum eſt. 2. *de legibus. Deus*, inquit, *vinum hominibus, quaſi auxiliare aduerſus ſenectutis auſteritatem pharmacum largitus eſt, vt reiuueneſcere videantur, & mœſtitiæ nos obliuio capiat, atque ipſe hominis habitus mollis è duro factus, vt ferrum igni impoſitum, tractabilior fiat*. Cauendum tamen, ne nimia eius copia aſſumatur, humidum enim primigenium citiùs abſumeret, caput tentaret, & catarrhos excitaret. Eligendum autem eſt vinum potens, tenue, fragrans, ſapore bono, ætate medium, colore fuluum. Craſſa verò ſenibus non competunt, quia obſtructiones pariunt, aluum conſtringunt, vrinas non prouocant, ſicut prædicta. Vtile quoque eſt ſenibus hydromel ad vitam diutiùs producendam; ſicut narrat Plinius *lib.* 22. *hiſt. nat. cap.* 24. de Pollione Romano, annum centeſimum excedente, qui cum ab Imperatore Auguſto interrogaretur, quanam maximè ratione vigorem illum animi, & corporis tamdiu cuſtodiuiſſet, reſpondit, intùs mulſo, foris oleo. Mel crudum etiam (modò optimum ſit, vt Narbonenſe,) ſenibus multum conuenit, cum pane in ientaculo, vel cœna commeſtum.

Ciborum quantitas ſenibus minor eſſe debet, quàm alijs ætatibus.

Calor enim ſenum debilis eſt, vt magnam alimentorum copiam concoquere non valeat. Hoc docuit Hipp. *Aph.* 14. *ſect.* 1. *Senibus*, inquit, *parùm innati calidi ineſt, paucis propterea fomitibus eget, quia à multis extinguitur. Sicut enim*, inquit Gal. *in comment. Lucernarum flamma, quarum oleum eſt alimentum, ſi quis id totum ſimul ſuperinfundat, extinguuntur potius, quam nutriantur: eodem modo & in ſenibus calidum ſui fomentum quidem habet alimenta. ſi verò multis & confertis cumuletur, ac quodammodò ſtranguletur, periculum eſt, ne extinguatur, ſicuti etiam, ſi paruæ ſcintillæ ignis lignorum multitudinem ſuperaceruet*. V. Ranchinum.

CAPVT X.

De victu, ſingulis anni temporibus idoneo.

Hyeme alimenta calidiora, ſicciora, & copioſiora vſurpanda ſunt, quàm alijs temporibus. Potus verò parcior eſſe debet, ac vinum paulò meracius.

CAlidiora, & ſicciora debent eſſe alimenta, vt frigiditati, atque humiditati aëris hyberni reſiſtatur, pituita, quæ hyemis tempore congeritur, abſumatur. Copioſiora verò debent eſſe alimenta, quia naturalis calor hyeme maxime viget, vt docuit Hipp. (*Vid. Gal. in comm.*) *Aph.* 15. *ſect.* 1. *Ventres Hyeme, & Vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi, quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor natiuus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis*.

Potus verò parcior eſſe debet, quia tunc temporis cor-

corpus humiditatibus abundat. Et vinum paulò meracius bibendum eſt, vt noxas, à temporis frigiditate allatas, corrigere valeat.

Vere cibi debent eſſe qualitate, & quantitate mediocres: calidiores tamen, & copioſiores, quàm in æſtate; minùs verò, quàm in hyeme.

Cùm ver ſit omnium temporum anni temperatiſſimum: ideò temperatiſſima requirit alimenta, & quantitate mediocria. Attamen, quia ventres etiam vere ſunt calidiſſimi, vt docuit Hipp. *Aphor. ſupra citato*, copia ciborum debet eſſe maior, quàm alijs temporibus, excepta Hyeme. Aduertendum tamen, in principio Veris, quod aliquid adhuc retinet de naturâ hyemis, victum hyemali ſimiliorem eſſe debere: in progreſſu verò ſenſim immutandum eſſe, vt ad æſtatem proxime accedens, quantitate minor ſit, & frigidior, atque humidior reddatur.

Æſtate cibi refrigerantes, atque humectantes conueniunt, & pauca eorum quantitas aſſumenda. Potus verò copioſior eſſe debet.

Caliditas, aëre æſtino corporibus noſtris indita, refrigerantibus, atque humectantibus cibis, ac multo potu corrigenda eſt. Cui rei natura ipſa incumbere videtur, quæ fructuum, atque olerum copiam tunc temporis nobis ſuppeditare ſolet. Cùm autem calor natiuus tunc temporis debilior ſit, pauciora alimenta ingerenda ſunt, vt commodiùs concoqui valeant.

Autumno paulò pleniori, calidiori, ac ſictiori victu vtendum, quàm æſtate: ſed in principio ab eo, qui æſtati conueniens eſt, parùm declinet: in ſine verò ad hyemalem magis accedat.

Dictum fuit anteà, mutationem victus ſenſim eſſe faciendam, vt ei natura faciliùs aſſueſcat, quod in Autumno, ſicut alijs temporibus obſeruandum eſt.

CAPVT XI.

De Pane.

Panis ad corporis nutritionem, & ſanitatis conſeruationem vtiliſſimus eſſe debet ex puriſſima farina confectus, fermentatus, benè coctus, leuis, oculatus, mediocri ſale cõditus, recens, & ante 24. horas coctus.

POſtquam generalia theoremata circa ciborum vſum propoſuimus, iam peculiaria quædam, & magis neceſſaria, ad præcipuos, & magis vſitatos cibos ſpectantia, paucis exponere aggredimur; reliqua omittentes, quibus opus nimium excreſceret, & quæ apud authores, qui de alimentorum facultatibus ex profeſſo ſcripſerunt, fusè exarata inueniuntur.

A pane igitur incipientes, tanquam primario nutritionis fundamento, dicimus primùm, illum ex puriſſima tritici farina confici debere. Ex omnibus autem cerealibus, pani conficiendo idoneis, triticum maximè præualet, cuius plurimæ ſpecies enumerantur: vnicuique tamen regioni notiſſima eſt, etiam apud plebeculam illa tritici ſpecies, quæ meliori pani conficiendo magis idonea eſt. Matthiolus *in Dioſcoridem* optimi tritici conditiones deſcribit, vt nempe ſit fractu contumax, denſum, graue, colore aureum, lucidum, leue, trium menſium, maturum, mundum, pinguique terrà ortum.

Ex puriſſimâ illius farinâ panis confici debet, quæ ſcilicet repurgata ſit ab omni furfuracea materia, & flos farinæ, ſiue ſiligo nominatur, vnde panis ex ea confectus, ſiligineus dicitur.

Panis autem ſiligineus omnium maxime nutrit, quàm is ille, qui furfur habet admixtum, magis ventrem ſubducat, propter vim detergendi, quæ in furfure reſidet. Ideò quidam, aluum ſtrictam habentes, aliquid furfuris farinæ admiſcent, vt aluus laxior ſeruetur; alij ſecale admiſcent, quod cum humidius ſit, aluum moliorem reddit.

Fermentatus etiam debet eſſe panis optimus, quia paſta viſcidâ, & lentâ fermenti admiſtione inciditur; attenuatur, & in aëream ſubſtantiam (vt loquitur Plato *in Timæo*) quodammodo immutatur, atque in ampliorem magnitudinem intumeſcit; vnde panis fit leuiſſimus, & oculatus, quæ ſunt aliæ optimi panis conditiones. Qui verò fermento caret, aut non ſatis habet fermenti, difficilè coquitur, ſtomachum grauat, validas parit obſtructiones. Neque obſtat Celſi ſententia, qui *lib. 2. cap.* 28. dicit, panem fermentatum corruptioni eſſe facillimum, non fermentatum verò minus intrà corpus vitiari, putredinique minus eſſe obnoxium: illa enim ſententia, tanquam falſa, & erronea, à Rhonſæo Bruyerino, Mercuriali, & Siluatico reijcitur. Excuſari tamen poteſt, ſi vnicum vocabulum ſententiæ addatur, dicendo, panem nimis fermentatum facilè intus corrumpi; minimè verò, qui nimis fermentatus non eſt. Quamuis fortè ea non fuerit authoris mens. Et profectò neſcio, quomodo ab errore excuſari valeat, quando *in eodem capite*, mel enumerat inter ea, quæ facilè corrumpuntur; cum mel incorruptibile ſit, & omnia, quibus admiſcetur, quantumvis corruptibilia à putredine præſeruet, vt in fructibus horæis videre eſt, qui melle conditi putreſcere non poſſunt. Audacter Mercurialis, ſummus authorum criticus, qui etiam librorum Hippocratis cenſuram elegantem edidit, de Cornelio Celſo ſuam ſententiam profert, eum ſcilicet Medicum non fuiſſe. Propria illius verba referre lubet, quæ habentur *tom. 4. conſult. medicinal. conſil. 20.* ad Bernardinum Caſtellanum ſcripto, vbi ſic habet: *Celſi locus de pane non fermentato ſemper mihi ſuſpectus fuit, nempe, quem medicinam non feciſſe, ex eo conijcere licet, quod Plinius eo poſterior ſcriptum reliquerit, neminem Romanum vſque ad ſua tempora artem medendi exercuiſſe, ac ob id multos errores in rebus, ad exercitationem artis ſpectantibus, commiſiſſe. Etenim experientia ipſa docet: fermentum, moderatè adhibitum, panem reddere leuiorem, ac propterea coctu faciliorem, minuſque ſtomacho moleſtum, & niſi aliud poſſet hoc confirmare, vnus omnium penè gentium mos, & conſenſus ſat eſſet, ad oſtendendum, panem fermentatum pro ſanitatis vſu non fermentato præſtantiorem eſſe.*

Debet enim panis eſſe bene coctus: nam ſi malè coctus ſit, ventriculum grauat, & malè concoquitur: quod docuit Alex. 2. *Canons tract.* 2. dicens: panem, qui probè coctus non fuerit, plurimùm quidem nutrire, ſed ſi quis priuatus, & ab exercitatione alienus, eo vti voluerit, celerrimè eum in obſtructiones incurrere.

Mediocri debet eſſe ſale conditus: ſal enim, quemadmodum fermentum, craſſam & viſcidam illius ſubſtantiam attenuat, efficitque, vt minus obſtructionibus generandis obnoxius ſit. Modica tamen illius quantitas eſſe debet; ſi enim ſalſior panis ſit, nimium exſiccat.

Recens etiam eſſe debet, & ante 24. horas coctus: vetus enim durus eſt, ac ſiccus, difficiliùs concoquitur, ſtomachum grauat, aluumque cohibet. Attamen nimis recens, nuper è furno extractus, lentorem adhuc retinet, vehementer inflat, viſceraque obſtruit, & ſi adhuc è furno caleat, empyreuma retinet, quod perturbat ſpiritus, & calori naturali nocet, vt loquitur Arnaldus Villanouanus *lib. de ijs, quæ iuuentutem inducunt.*

Panis

Digitized by Google

Panis medulla nutritioni aptior eſt, cruſta vero nimium exſiccat, & humores aduſtos, atque melancholicos procreat.

Hoc theorema confirmatur vulgatiſſimo ſcholæ Salernitanæ verſiculo:

Non comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.

Attamen qui ventriculum habent humidiorem, eâ vti poſſunt, modò exuſta non ſit. Potiſſimum verò in fine menſæ omnibus hominibus vtile eſt, cruſtæ fruſtulum comedere; os enim ventriculi conſtringit, & concoctionem adiuuat.

Omnis repletio mala, panis peſſima.

Licet panis præ cæteris omnibus alimentis corpus optime nutriat: ſi tamen nimiâ quantitate ſumatur, inſignem noxam afferre conſueuit. Cùm enim ſubſtantiam habeat glutinoſam, cuius etiam ratione plurimũ nutrit; ſi nimiâ copiâ ſumatur, non concoquitur ſufficienter, ac per conſequens non ſatis attenuatur in ventriculo: vnde fit, vt in venis meſenterij hæreat, ac graues obſtructiones pariat. Hoc docuit Auicenna, *3. can. lib. 1. doct. 2. cap. 7.* in hunc ſenſum: panis impedimentum, vbi non percoquit venter, maximum cenſeri debet; carnis verò non ita. In ſtomacho quippe reſidet diu, onere imprimis moleſto: quòd ſi, non concoctus ſatis, tandem dilapſus fuerit: hepar obſtruit, ac meſaraïcas. Caro autem maiorem ducit cum humano corpore ſimilitudinem: proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis aut meſaraicarum obſtructio minor, ac curationi minus obſiſtens; imbibentibus membris longe facilius carnis ſuccum, ob cognationem quandam, quàm panis.

CAPVT XII.

De hordeo, oryza, auena, fabis, piſis, cicetibus, & lentibus.

Hordeum eſt in primo gradu frigidum, & ſiccũ. Cortex tamen exterior medullâ interiori ſiccior eſt. Abſtergendi vi prædita eſt vtraq; ſed multò maior cortex.

Ex eo interdum panis fit, qui frigidior eſt, & minus firmum, ac ſtabile nutrimentum ſuppeditat.

Fit etiam ex eo hordeatum, ex hordeo decorticato in aqua decocto, addendo amygdalas contuſas, & ſaccharum.

Coquitur etiam interdum cum fruſtulo colli veruecini, & colatura ſumitur inſtar panatellæ, vel etiam interdum ſacchara adiecto.

Hæc autem hordeata calido, ac ſicco temperamento præditis plurimum conferunt, tum etiam macilentos reficiunt, & ad tabem propenſos præſeruant; humorum acrimoniam temperando, & corpus reficiendo, atque impinguando.

HIc tantùm proponimus eſculenta, quæ in ſtatu ſano vſitata ſunt. Quæ enim ægrotis conueniunt; non ſunt huius loci. Ideò ptiſanam antiquorum, & illius differentias, quæ apud antiquos maximo in vſu erant, ad diætam ægrorum remittimus.

Oryza in primis qualitatibus temperata eſt, ad calidum, & ſiccum aliquantulum declinans. Multum nutrit, cum lacte, vel iure carnium decocta; at paulò difficiliùs concoquitur, craſſiuſq; alimentum præbet. Ideò iuuenibus, ac laborioſis magis conuenit, & frequens illius vſus, propter ſubſtantiæ craſſitiem, obſtructiones parere poteſt. Propter incraſſandi, & adſtringendi vim, qu prædita eſt, ijs, qui ſanguineis profluuijs, diarrhœæ, dyſenteriæ, aliiſq; affectibus, ex tenuiũ humorũ defluxionibus oriũdis obnoxij sũt, plurimũ conducit.

Auena non ſolum iumentorum, vt quidam cenſent, ſed etiam hominum cibo inſeruire ſolet. Ex ea enim decorticata, & in aqua decocta, addendo lac amygdalarum, & ſaccharum, optimum fit ferculum, quod Auenatum *nominatur, hordeato lenius, & ideò faciliùs concoquitur; vrinas mouet, ob ſubſtantiæ tenuitatem, & temperamentum ad calidum inclinans.*

Fabæ dupliciter vſurpantur: aridæ, quæ à plebeijs tantùm, & vilioris fortunæ hominibus vſurpantur, & virides, quæ menſis etiam delicatioribus apponuntur, tum elixæ cum iuſculo, tum frixæ in ſartagine.

Quoquo modo parentur, malè concoquuntur, ac diſtribuuntur, craſſos, flatulentoſque ſuccos generãt, ventrem inflant, ſpirandi difficultatem augent, aluum adſtringunt, hepar, lienem, venaſque meſaraicas obſtruunt, vapores multos ad cerebrum tranſmittunt: vnde viſum hebetant, & inſomnia turbulenta inducunt, frigido, & ſicco temperamento præditæ ſunt, virides tamen humidiores.

Quamuis fabæ inter eſculenta infimum locum obtineant; ex ijs tamen præſtantiſſima medicamenta eliciuntur, quorum enumeratio licet non ſit huius loci, vbi alimentorum materiam tantùm exponimus, Iubet tamen ea extra theorematum ſeriem, tanquam vtiliſſima, ſummatim attingere, quæ certa, ac frequenti experientiâ nobis cognita ſunt.

Ac primum ex corticibus fabarum recentibus aqua per deſtillationem elicitur calculoſis vtiliſſima. Renes enim abſtergit, & mundificat, ſicque calculorum generationem prohibet, ſi eius Vnc. ij. vel iij. mane ſumantur per interualla. Ijs, qui calida renum intemperie laborant, maximè conuenit, quia frigida eſt, & humida, cùm omnia fere nephritica medicamenta impensè calefaciant.

Ex corticibus fabarum exſiccatis, & ſtipitibus combuſtis cinis conficitur, qui in aqua parietariæ decoctus in formam lixiuij, ſicque ad Vnc. v. vel vj. mane exhibitus per aliquot dies, cum Vnc. j. ſyrupi capillorum veneris in forma iulepi, contumaces gonorrhœas efficaciſſimè curat. Idem iulepus præſtantiſſimus eſt ad calculos in vreteribus hærentes, & graues dolores concitantes, confeſtim deturbandos. Eundem effectum præbet ſal ex prædictis cineribus elicitus, & Drachm. j. pondere cum aqua parietariæ exhibitus.

Exteriùs etiam farina fabarum vtiliter admouetur in multis affectibus; præſertim in teſtium inflammationibus, quæ malè curatæ, gonorrhææ ſæpe ſuccedunt. Chirurgi plerique omnes, qui à ſtolidis ægrotantibus in morbis venereis frequentiùs conſuluntur, quàm Medici, ſummam teſtium inflammatorum duritiem aduertentes, cataplaſmata emollientia ſtatim admouent, vnde inflammatio plurimum augetur: quandoquidem pars mollis, & ſpongioſa, relaxantibus hiſce aptior redditur ad ſuſcipiendam fluxionem. Ideò adſtringẽtibus, ac diſcutientibus tumores iſti curandi ſunt: cui vſui mirabiliter confert cataplaſma confectum ex farinis fabarum cocta in oxycrato, quod cataplaſma ſæpe mutandum eſt, ac renouandum, quia citò exſiccatur ob pinguium ingredientium defectum, quæ in omnibus alijs cataplaſmatis miſcentur. Sed hic non conueniunt, quia partem inflammant. Poteſt tamen addi huic cataplaſmati, vt prompta illius exſiccatio prohibeatur, parum oxymelitis ſimplicis, quod vtràque facultate, adſtringendi ſcil. ac diſcutiendi præditum eſt.

Piſa omnibus leguminibus præferenda ſunt, & quodammodo media inter euchyma, & cacochyma, eupepta, & dyſpepta, vt teſtatur Galen. 1. de aliment. facult. cap. 21. *& nulla excedente qualitate prædita: atque adeò ad me-*

Digitized by Google

medium temperamentum accedentia. Attamen frigiditas, & ſiccitas aliquantulum prædominantur. Varijs modis præparantur tum viridia, tum ſicca.

Facilius concoquuntur in ſtomacho à corticibus ſuis exuta, quando ſcilicet poſt coctionem tranſcolantur, & inde puls conficitur (Purée) *nominata. Cortices enim dyſpepti ſunt, cacochymi, & aſtringentes. Sicca viridibus præferuntur, quæ magis flatulenta ſunt, & concoctu difficiliora. Vtraque tamen, quemadmodum, & reliqua omnia legumina, melancholicis, & ijs, qui craſſis abundant ſuccis, aut obſtructionibus laborant, noxia ſunt.*

Cicera craſſiorem habent ſubſtantiam, quàm piſa, & difficilioris ſunt coctionis; tum intra, tum extra corpus: longiori enim tempore elixanda ſunt, antequam molleſcant, neque optimè coquuntur in aqua puteali; ſed pluuiali, aut fontanâ tenuiſſimâ opus eſt.

Iuſculum tamen eorum præſtantiſſimum eſt: facultate ſiquidem abſtergendi, aperiendi, vrinas, & menſtrua prouocandi prædita ſunt: ad quos vſus nigra præcipuè commendantur, quæ ideò apud vulgus dicuntur medicamenta.

Noſtrates mulierculæ iuſculum vulgò parant ad cienda menſtrua ex ciceribus nigris, radicibus petroſelini, & croco: quod per triduum exhibent, inſtante, aut incipiente illa euacuatione.

Lentes omnium leguminum peſſimæ: frigido, & ſicco temperamento præditæ, difficile concoquuntur, ſuccum melancholicum generant, obſtructiones pariunt, viſui nocent, ſomnia excitant tumultuoſa, capiti, neruis, & pulmonibus nocent, aluum aſtringunt, menſes, & vrinas cohibent. Quæ omnia à craſſa, & aſtringente earum ſubſtantia dependent. Decoctum tamen probatur in Variolis.

CAPVT XIII.

De oleribus vſitatioribus, eorumque facultatibus.

Lactuca, Galeno teſte, meliorem cæteris oleribus ſanguinem generat, ſed paucum: frigida eſt, & humida, ſomnum conciliat, lac generat, aluum emollit, ventriculi ardorem extinguit, omniumque humorum acrimoniam reprimit, bilioſis, ſanguineis, & iuuenibus conuenit, præſertim in æſtate: cruda comeditur in acetarijs, tum etiam cocta in iuſculis, & magis conuenit ijs, qui debilem habent ſtomachum. Crebrior illius vſus oculorum claritati officit, inquit Dioſcorides.

Referunt multi [*Galen. III. ſimpl. 13.*] lactucæ ſuccum epotum, trium, aut quatuor vnciarum pondere reliquorum venenorū more interimere: attamen ſi tanta lactucæ copia edatur, à qua eadem ſucci copia elici valeat, nullam inferre noxam. Cuius euentus ratio duplex afferri poteſt. Prima eſt, quòd lactuca integra diutius maneat in ventriculo; ſicque frigiditas illius coctione longiori corrigatur: ſuccus verò citiùs penitiora peruadat. Secunda eſt; quod lactuca coctione, aut ſalis, olei, & aceti, atque interdum ſacchari admixtione corrigatur.

Braſſica, ex Galen. 3. ſimpl. c. 15. *duplicem habet ſubſtantiam: ſucculentam, & terreſtrem. Illa calida eſt ordine primo, atque nitroſa; hæc frigida, & ſicca.*

Succus nitroſus eſt acer, & abſterſorius, ideòque aluum mouet. Ipſum verò corpus craſſum eſt, ſiccum, terrenum, & aſtringens, ac proinde aluum ſupprimit.

Succi pars tenuior primâ ebullitione braſſicæ extrahitur: ideò primum illud iuſculum aluum mouet; ſecunda verò, aut tertia ebullitio idem non præſtat.

Paucum braſſica præbet alimentum neque probū ſuccum generat, vt lactuca, ſed vitioſum, & graueolentē.

Prauum illius ſuccum oſtendit primum illiùs decoctum, quod effuſum grauiter olet, præcipuè quod ex braſſica capitata elicitur, tum etiam in hortis braſſica putrefacta abominabilem ſpirat odorem.

Braſſica, ante alios cibos ingeſta, ebrietatem arcet: at ſummo cibo ſumpta, crapulam diſcutit, ac vini noxam reſtinguit.

Hæc braſſicæ facultas ebrietatem arcendi ſecundum quoſdam ex antipathia colligitur, quæ inter eam, & vitem, vinumque intercedat. Vites enim minimè, aut debiliter adoleſcere dicunt, ſi in eodem ſolo braſſicæ ſerantur, ſed falluntur.

Eſt verò concoctionis difficilis, & craſſum melancholicumque ſuccum generat. Halituoſa quoque eſt, ideoque craſſis ad caput miſſis vaporibus mentem turbat, ſomnumque efficit turbulentum.

Quandam habet cum pulmone analogiam, ideò morbis pulmonum laborantibus illius vſus minus noxius eſt. Braſſica verò rubra inter herbas vulnerarias recenſetur.

Pulmonum affectibus conferre braſſicam, oſtendunt medicamenta, quæ ex ijs componuntur. Pharmacopæiarum ſcriptores Looch de caulibus commendant. Nos præſtantiſſimos vidimus effectus in aſthmate, alijſque pulmonum vitijs, ex ſucco caulium rubrorum cum ſaccharo, in iulepi, vel ſyrupi formam redacto. Vlcera verò contumacia optimè ſanantur fotu aquæ catapultarum vulgò dictæ, poſtmodum verò admouendo folium braſſicæ rubræ, in eadem aqua calente madefactum. Aquâ catapultarum fit ex *rad. ariſtoloch. rotund. gentianæ, raphan. Zedoar. an.* Vnc. j. coctis in libris tribus vini albi ad medias, poſtea diſſoluendo ſacchari albi Vnc. iiij.

Beta ad braſſicæ naturam accedit; illius enim ſuccus nitroſa qualitate præditus eſt, abſterſoriâ, & quodammodo acri, vnde aluum ſtimulat; atque adeò ad calidū, & ſiccum temperamentum vergit. Corpus verò terreſtre, frigidum, & ſiccum eſt, ventremque conſtipat.

Eſt ruſticorum, & plebejorum edulium, vnde Martialis betas *fabrorum prandia* nominat. Illarum autem cum braſſicis ſimilitudinem, in laxanda, & conſtringenda aluo, propter ſubſtantiarum diuerſitatem, colligere poſſumus ex duobus verſiculis, quorum prior de beta ſic ſe habet.

Sicla parùm nutrit, ventrem conſtipat, & vrget.

Alter verò de braſſica, Scholæ Salernitanæ, *cap.* 57.

Ius caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit.

Spinachia refrigerat, & humectat ordine ferè ſecundo, ſubſtantiam habet aquoſam, ac ferè inſipidam. Ideò citò deſcendit, aluumque emollit: Pectus inſuper expedit, aſperam arteriam lenit, & tuſſi medetur: parum alit, multum ſeri producit, flatus generat, & nauſeam parit, niſi aromatibus condiatur.

Endiuia refrigerat, aperit, & abſtergit: ideò inter olera maximi eſt vſus, tum cruda, tum cocta. Confert eximiè calido, debili, obſtructoq; iecinori: ſtomachum debilem, ac bilioſum iuuat, ſanguinem purificat, ſcabiem ſanat, ſitim ſedat, ſtomachi ardoribus ſubuenit, appetitum conciliat, ictericos iuuat.

Cichorium eaſdem vires obtinet, quas endiuia, ſed multò efficaciores propter amaritudinem, cuius ratione magis aperit, & abſtergit, magiſque ſtomacho placet, & hepati ſimul.

Acetoſa frigida, & ſicca eſt in gradu ſecundo. Incidit, aperit, & modicè adſtringit, parum nutrit; viſce-

rum

Digitized by Google

rum intemperiem calidam emendat, ſitim ſedat, appetentiam excitat, bilis acrimoniam temperat, cor exhilarat, & venenis reſiſtit.

Borrago in actiuis qualitatibus temperata eſt, in paſſiuis verò humida in primo gradu: Sanguinem purificat, humori melancholico aduerſatur, & cor exhilarat.

Portulaca frigida eſt tertio gradu, humida verò in ſecundo: parum alit, ſanguinem refrigerat, & incraſſat, bilis acrimoniam, atq; feruorem temperat, ſitim ſedat, appetitum excitat, lumbricos interimit, viſum hebetat, & actus venereos infringit, quod omnibus plantis refrigerantibus commune eſt, ſi quis ijs copioſè vtatur.

Petroſelinum calidum, & ſiccum eſt gradu ſecundo. Aperit, vrinas mouet, menſes prouocat, flatus diſcutit, ideòque colicis doloribus obnoxijs plurimum confert.

Eruca calida, & ſicca eſt ordine tertio. Ideò ſola non comeditur, ſed cum lactuca alijſque herbis refrigerantibus miſcetur inſtar correctiui. Concoctionem iuuat, vrinas mouet, venerem ſtimulat largiùs aſſumpta.

Naſturtium cum Eruca temperamento, & facultatibus conuenit. Aperit, attenuat, & incidit; arenulas expellit, propterea renibus, & veſicæ confert. Hortenſe, & aquaticum in acetarijs vſurpantur: vtrumque imprimis lienoſis conducit, & inter ſcorbutica remedia recenſetur, vt nonnulli exiſtiment, cochleariæ, ac becabungæ non cedere.

Pimpinella refrigerat mediocriter, aſtringit, & exſiccat. Vſus illius in acetarijs, ſapida eſt, ac bene odorata: tum etiam cordialis eſt, & hilaritatem inducit; ideò etiam vino maceratur.

In Medicina maximus eſt pimpinellæ vſus: ita vt in julepis, & apozematis frequenter præſcribatur, præcipuè in febribus malignis. Propter vim aſtrictoriam ad omnes ventris fluores, & ſanguinis profluuia vtiliter vſurpatur. Leue illius decoctum in potu ordinario vſurpatum citò dyſenteriam curat. Ad pulmonum vlcera ſananda vtiliter exhibetur aqua pimpinellæ ſtillatitia, in quâ conſerua roſarum diſſoluta fuerit, & colata. Eiuſdem puluis frequenter exhibitus multum confert.

CAPVT XIV.

De Radicibus eſculentis.

Rapæ, & napi eiuſdem ſunt naturæ; moderatè calefaciunt, & humectant.

Cum carnibus elixæ comeduntur, tum etiam in aquâ ſimplici, addendo Butyrum, vel oleum. Exiguum præbent alimentum, ſuccum generant mediocriter craſſum, inflationem pariunt, quia flatuoſa ſunt, lac, & ſemen augent, veneris ſtimulos incitant, vrinas mouent, fauces, & pulmonem leniunt, humorem melancholicum contemperant, ideò ad quartanam à Cratone comendantur.

Paſtinaca calida eſt, & ſicca ordine ſecundo: craſſum, ac melancholicum præbet alimentum, & difficilè concoquitur. Attamen diuretica eſt, venerem ſtimulat, & menſtrua ciet.

Raphanus calidus eſt ordine tertio, & ſiccus ſecundo. Eſt tamen aliqua differentia inter illius ſpecies. Acrior enim calidior eſt, dulcior verò magis temperatus: paucum, & vitioſum præbet nutrimentum: & magis obſonium eſt, quam alimentum. Nam vt ciborum condimentum, & appetentiæ incitamentum adhiberi ſolet.

Difficilè concoquitur, flatus generat, ructus olidos parit, grauitatem capitis infert, vaporibus illud replendo: menſes, & vrinas prouocat; arenulas renum deturbat. Ac denique aperiendo, incidendo, attenuando lienoſis prodeſt. Verùm oculis nocet propter halitus acres, & mordaces, Salernitani addunt: venenis aduerſari.

Allium calefacit, & exſiccat ferè ordine quarto; exterius enim admotum cutem exulcerat. Coctum tamen debilius eſt, quam crudum: aluum, & vrinas mouet, menſes euocat, flatus parit, & oculis nocet. Ventriculi concoctionem adjuuat, quando is frigida intemperie laborat, ſi aliquot bulbi integri pilularum inſtar manè deuorentur.

Viſcerum obſtructiones aperit craſſos, lentoſque humores incidit, & abſtergit: bronchia pulmonum ab eorum infractu liberat, & vocem clariorem reddidit: lumbricos enecat, & venenis reſiſtit, vnde theriaca ruſticorum *nominatur.*

QVærit Galen. *lib. 3. de temperam. cap. 3.* cur allium, cępa, & ſinapi cuti impoſita eam exulcerent; deuorata verò interiora non erodant? Reſpondet, quia concoquuntur in ventriculo, & alijs partibus; in eodem loco non manent, ſed per partes diſperguntur; & quia multis cibis, & potibus, [quæ ratio præcipua eſt] permiſcentur.

Cæpa calefacit, & exſiccat ordine quarto. Acris enim eſt, atque mordax: eſt tamen aliqua differentia ſecundum magis, & minus, vt de Raphanis diximus; & inter illas differentias longa acrior eſt rotundâ; rubra, albâ; ſicca, viridi; cruda, coctâ. Paucum & prauum alimentum præbet, flatulentos gignit ſpiritus, hinc largiori vſu capitis dolores inuehit, ſomnia facit turbulenta, oculis nocet, vt & gingiuis, propter acrimoniam. Incidit, attenuat, aperit, & menſes mouet.

Quamuis Cępa prauum ſit alimentum, optimum tamen eſt medicamentum, & in multorum morborum curationibus mirabiliter conducit. Ac primum cæpæ ſub cineribus coctæ tuſſientibus, & aſtmaticis proſunt, cum butyro comeſtæ. Idem beneficium conferunt cum Iuſculo carnium elixæ. Calculoſis plurimùm conferunt manè comeſtæ, & aceto priùs intinctæ. Aqua illarum deſtillata in B. M. cum ſaccharo in eodem affectu miranda præſtat, ſi in orbiculos ſcindantur, & in aquâ per noctem macerentur. Aqua illa pueris exhibita lumbricos potenter enecat. Exteriùs etiam admotæ ſuppreſſam vrinam promouent. In hunc vſum ex cępis conciſis, & in ſartagine frixis cum ol. communi, deinde additis ouis, placenta conficitur, pubis regioni applicanda ad vrinam retentam prouocandam: vel pelliculæ earum in ſacculum coniectæ, & in vino albo decoctæ eidem parti admouentur. Feliciùs operantur, ſi pars oleo ſcorpionum prius inungatur. Cępæ excauatæ, & ol. amigdal. amar. repletæ, ac ſub cineribus coctæ deniq; expreſſæ eiuſmodi liquorem fundunt, qui ſedi illitus hæmorrhoidum fluxum promouet.

Eædem coctæ ſub cineribus, & in mortario marmoreo cum piſtillo ligneo contuſæ, additâ butyri recentis æquali portione, dolores hæmorrhoidum ſedant, & tumentes hæmorrhoïdes emolliunt, ac breuiter diſcutiunt.

Porrum ſimilem cum Cæpis habet naturam, & temperiem, eaſdemque facultates, ſed paulò debiliores. Ab Hipp. commendatur, 1. de morbo mulier. *ad iuuandam conceptionem, non ſolùm intùs aſſumptum, ſed etiam exterius admotū per fomenta, ſemicupia, & cataplaſmata.*

Hoc præcipuè dependet à vi abſterſoria, quâ vterum expurgat à mucoſis humoribus, qui ſeminis retentionem, & actuationem prohibent.

CA-

Digitized by Google

CAPVT XV.

De Fructibus eſculentis vſitatioribus.

Poma omnia refrigerant, & humectant. Differunt tamen inter ſe variæ eorum ſpecies ſecundum magis, & minus. Acidiora enim frigidiora ſunt, & aluum aſtringunt. Dulcia ſunt magis temperata, & aluum laxant.

Cruda difficilis ſunt concoctionis; cocta verò non item: Cardiacam vim obtinent, præſertim redolentia, ideò melancholicis admodum vtilia.

POmorum facultates aduerſus morbos melancholicos animaduerti poſſunt ex ſyrupis, qui in Officinis habentur, huiuſmodi morbis deſtinatis, quales ſunt ſyrupus de pomis Regis Sapor, & ſyrupus de pomis redolentibus. Præterea in ſyrupis magiſtralibus, qui ad prædictos morbos præſcribuntur, nunquam omittitur ſuccus pomorum redolentium. Vis laxandi aluum ex eo dignoſcitur, quòd ijs, qui eam adſtrictam habent, poma cocta præſcribantur, per horam ante cibum vſurpanda.

Pyrorum (vt etiam de pomis dictum eſt) variæ ſunt ſpecies, & varia temperamenta. Inſipida enim frigida, & humida ſunt. Acida, auſtera, & acerba, frigida, & ſicca. Dulcia ad aliquem calorem inclinant. Omnia aſtringendi vim obtinent: ſed maiorem auſtera, & acerba, minorem dulcia, minimam inſipida. Cocta crudis vtiliora ſunt, & ventriculo conuenientiora.

Cydonia terrenæ ſunt naturæ, valdè aſtringunt, refrigerant, & ſiccant gradu ſecundo. Vomitum, & alui fluxum curant, cor exhilarant, eique robur addunt, venenis reſiſtunt, & ventriculi concoctionem adiuuant, in menſæ fine ingeſta, quia orificium illius claudunt.

Pruna recentia refrigerant, humectant, aluum emolliunt, & parum nutriunt. Facilè corrumpuntur, vnde largiore eſu febres putridas, diarrhœas, & dyſenterias pariunt, præſertim ſi non ſatis matura comedantur. Ab ijs abſtinendum, quibus ventriculus frigidus, humidus, ac debilis eſt; tum etiam ſenibus, & multa pituitâ refertis. Conueniunt autem iuuenibus, bilioſis, & ſanguineis, æſtuoſâ maximè aeris conſtitutione. Siccata ſtomacho ſalubriora ſunt, nec tam facilè corrumpuntur: ventrem inſuper ſubducunt, in aquâ cum ſaccharo decocta.

Mala Perſica frigida, & humida ſunt gradu ſecundo. Prauum generant ſuccum, & facile corruptibilem. Ideò monet Galen. 2. de alim. facult. cap. 19. *poſt alios cibos non eſſe comedenda. Dicit enim, corrumpi in ſuperficie natantia. Sumenda igitur ante fercula alia, ſic enim fiet, vt facilè egerantur, & alijs cibis viam muniant, ſi enim ſumpta fuerint poſtrema, vna ſecum alia quoq; corrumpunt. Praua eorum qualitas corrigitur vino, & ſale. Quidam decoquunt ſupra cineres calidos, vt poma, & ſaccharo conſpergunt, quæ correctio omnium optima eſt.*

Præceptum Galeni de malis Perſicis, vt ante alios cibos ingerantur, omnibus fructibus conuenit, qui frigidi, & humidi, valdeque corruptibiles ſunt. Illi enim, diu retenti in ventriculo, corrumpuntur, & alijs cibis innatantes eos quoque corrumpunt.

Mala Armeniaca Perſicorum temperiem æmulantur, ſed paulò minus humida; illa tamen bonitate ſuperant, Galeno teſte, neque tam facilè aceſcunt aut corrumpuntur. Sunt enim ſuauiora, ideò magis grata ventriculo, cuius mos eſt, ſibi gratiora meliùs concoquere.

Ceraſa cum prunis maximè conueniunt, cum ratione temperiei, tum ratione facultatum. Non leuis tamen eſt in varijs eorum ſpeciebus differentia. Acida enim magis refrigerant, & difficilius corrumpuntur; dulcia verò magis corruptibilia ſunt.

Ficus recentes in actiuis qualitatibus temperatæ, in paſſiuis humidæ ſunt. Satis laudabilem ſuccum generant, ſi perfectam maturitatem adeptæ ſint. Si verò ſatis maturæ non fuerint, (quod ex eo cognoſcitur, cùm ex arbore decerptæ lac in extremo pediculi emittunt) tunc prauum, & corroſiuum ſuccum producunt, vnde febres putridæ, ac præſertim dyſenteriæ oriuntur. Facilè in ventrem deſcendunt, & primo cibo aſſumptæ, eum laxant, abſtergendi vim obtinent.

Ficus ſiccæ, caricæ vulgò dictæ, calidæ ſunt in primo gradu, attenuandi, atque abſtergendi facultate prædita.

Vires fouent, aluum ſubducunt, renes mundificant, frigidis pulmonum vitijs opitulantur, hepatis, & lienis obſtructiones reſerant. Largiùs ingeſtæ ſitim excitant, quia æſtuoſæ. Sanguinem impurum, & putredini obnoxium generant, vnde ex illarum vſu crebro pediculorum prouentus, aut ſcabies exoritur.

Venenis reſiſtere non pauci auctores referunt, & Plinius narrat, Mithridatem, Regem Ponti, alexipharmacum in parato habuiſſe, contra venena præſentiſſimum, quod ex ficubus, nucibus iuglandibus, folijs rutæ, & ſale confectum erat. Quintus Serenus ingredientium doſin notat, dicitque componi ex folijs rutæ 20. ſalis grano 1. nucibus duabus, & totidem ficubus.

Vuæ inter autumnales fructus principatum obtinēt, vt teſtatur Galen. 2. de alim. facult. cap. 9. *eò quòd plus nutriant quàm reliqui fructus, minimumque praui ſucci contineant; modo ad perfectam maturitatem peruenerint. Benè eas nutrire oſtendit exemplo eorum, qui vineas cuſtodiunt: illi enim, poſtquam per duos menſes cuſtodiæ præfuerūt, & ſolis vuis, ac ficubus paſti ſunt, corpulenti admodum euadere ſolent. Caro tamen, quæ inde progignitur, minus firma, denſaque eſt illâ, quæ ex carnibus generatur.*

Bonitas vuarum in omnibus regionibus eadem non eſt. Quæ enim in frigidis locis proueniunt, & perfectam maturitatem non adipiſcuntur acidæ ſunt, auſteræ, vel acerbæ, & ſanitati plurimùm infeuſæ. Contrà verò, quæ in calidis regionibus adoleſcunt, gratam habent dulcedinem, corpus reficiunt, & humectant egregiè. Pueris maximè conueniunt, propter magnam temperamenti analogiam: ſunt enim calidæ, & humidæ. Nonnullos puerulos, febre hæcticâ laborantes, & maraſmo conſumptos, ſolo vuarum vſu reſtitutos vidimus, quas in omnibus paſtibus copioſè cum pane comedebant. Sed perpetuò cauendum eſt, vt ſint bene maturæ, & ijs, qui admodum debilitati ſunt, à pellibus exuendæ, ne illæ deglutitæ ſtomachum grauent; incoctiles enim ſunt. Recenter è vite decerptæ calidiores ſunt, & empyreuma retinent, à radijs ſolaribus impreſſum, ſi autem per biduum, aut triduum aſſeruentur, frigidiores euadunt. Vuæ penſiles inter cibos refrigerantes enumerantur.

Vuæ paſſæ calidiores ſunt, & æſtuoſæ ab Hipp. dicuntur, bili enim generandæ idoneæ ſunt, quemadmodum omnia dulcia, in corporibus ſcilicet bilioſis: nam frigida, & temperata corpora bene nutriunt. Ex ijs præſtantiores ſunt pingues, & tenui folliculo veſtitæ, pleniuſq; nutriunt. Aluū laxant, & abſtergunt, ſed paulo

minus

Digitized by Google

minus quàm caricæ ; magis tamen ſtomachum iuuant. Pectori, renibus , & veſicæ plurimum proſunt. Scribit Gal. 8. κατὰ τόπυς vuam paſſam hepati totâ ſubſtantiâ familiarem eſſe .

Hæc cum hepate familiaritas locum dedit electuario de Paſſulis,quod & electuarium de vino appellatur, hepati roborando conuenientiſſimum ; eaque ratione ad hydropem maximè commendatur . Illius deſcriptio reformata habetur in *Praxi medicâ noſtra, cap.de hydrope* . Nos aliquot puerulos ab hydrope liberatos vidimus vſu electuarij ſimpliciùs parati . Coquebantur paſſulæ in vino albo ad conſumptionem vini, & per ſetaceum traijciebantur;atque iterum recoquebantur ad cydoniati conſiſtentiam, eoque vtebantur in omni paſtu, interiectis aliquot purgationibus ſpecificis .

Valde vſitatæ ſunt in Germania , multiſque alijs locis , Paſſulæ laxantes; ijs , qui aſtrictam habent aluum vtiliſſimæ,puerulis,ijſq; qui medicamentorum ſapores ingratos abhorrent , conuenientiſſimæ . Harum deſcriptio habetur in *Pharmacopæa Auguſtana* , in hunc modum .

℞.*Sennæ Alexandrinæ* ℥ iiij. *cinamom. electi, zinziberis* an. ℈. iiij. *aquæ endiuiæ , & vini albi*, an. ℥ xiiij. Infundantur per hor. vj. aut viij. deinde bulliant, & leniter exprimantur: huic decocto poſt colaturam adde, *ſacchari* , albi ℥ iiij. Coquantur fere ad conſiſtentiam ſyrupi ; tum inijce *paſſularum minorum repurgatar.* ℥ xij. Coquantur iterum lege artis,ad iuſtam menſurã.

Amygdalæ dulces moderatè calidæ ſunt , & pinguem atque oleoſam humiditatem habent. Attenuant , & detergunt , vrinas mouent , & pulmones inprimis ab infarctu liberant,brõchiorumque aſperitates leniunt.Copiosè nutriunt, & alimentum euchymum , ſed craſſum præbent ,genituram augent ,ſomnum conciliant , quia halituoſæ,ſed difficilè concoquuntur propter ſubſtantiæ craſſitiem. Infinitis penè modis præparantur ad rem cibariam à coquis, piſtoribus, & dulciarijs .

Nuclei pinei ad naturam amygdalarum maximè accedunt , ſunt enim calidi & humidi , craſſumque ſuccum generant , ac difficilè concoquuntur. Lac & ſemen augent , ac venereos ſtimulos irritant . Detergunt, humectant, reficiunt, & impinguant: vnde tuſſientibus, phthiſicis,& tabeſcentibus conferunt .

Nuces auellanæ ad pineorum,& amygdalarum temperiem accedunt ; ſed difficiliùs concoquuntur, & ventriculum grauant. Largiùs comeſtæ in ventriculo cibis ſupernatant:vomitum,flatus,capitiſque dolores creant. Nephriticis conferunt ante paſtum eſitatæ, & à calculo præſeruant .

Nuces iuglandes calidæ, & ſiccæ ſunt , parum nutriunt, & difficilè concoquuntur, ſtomacho nocent, bilem generant, capitis dolorem inferunt,& pulmoni noxiæ ſunt , lumbricos expellunt . Virides cum ſaccharo conditæ, cortice priori detracto,ſtomachum, & cor roborant . Siccæ venenis reſiſtunt , vt in ficuum explicatione de Antidoto Mithridatis dictum eſt .

Præcipit ſchola Salernitana , poſt piſces nuces eſſe comedendas , cuius præcepti ratio eſt , quia piſces frigidi ſunt, & humidi, phlegma generant,facile corrumpuntur, & putreſcunt, præſertim in debili, frigido, humidoque ſtomacho. Nonnulli etiam,præſertim ij , qui in cœnoſis ſtagnantibuſque aquis habitant,maligni aliquid habent. At nuces aridæ calefaciunt, & exſiccant, putredinem arcent, & malignitati reſiſtunt .

Caſtaneæ in actiuis qualitatibus temperatæ ſunt, ad calidum vergentes; paſſiuis verò ſiccæ . Satis copioſum præbent nutrimentum, ſed difficile concoquuntur, ſuccum producunt craſſum, flatus excitant, aluum aſtringunt . Elixæ cum fœniculo minùs flatuoſæ ſunt, quàm aſſæ, quæ illicò ſtomachum inflant, varijs tamen modis corrigi poſſunt, quod ex culinis petendum eſt .

Melones frigidi, & humidi ſunt. ſitim ſedant, vrinas mouent, facillime corrumpuntur, & corrupti naturam veneni induunt, vnde cholera morbus, aut febris maligna excitari ſolet .

Eorum noxa aliquatenùs euitatur, ſi multo ſale conſpergantur , in prima menſa modica quantitate ſumantur , vt meliùs concoquantur , & faciliùs ad inteſtina deſcendant , ſi merum ſuperbibatur , & cibi euchymi poſtmodum ingerantur .

Quidam volunt vinum poſt melonum eſum aſſumptum magis nocere , quòd prauum illorum ſuccum citiùs deferat ad penitiora corporis , vbi noxam grauiorem inferre ſolet. Verùm id quidem locum habere poteſt, ſi vinum debile, aquoſum, & minùs potens , vel in nimis exigua quantitate bibatur ; ſed ſi generoſum , & ſatis copioſe ſumptum , omnem melonum noxam corrigit , & bona fit illorum concoctio , vbi poſtmodum eorum ſuccus ad venas translatus ſuam malitiam depoſuerit .

Cucumeres ſunt frigidi , & humidi ferè in tertio gradu : prauum ſuccum corpori ſuppeditant , ac facilè putreſcibilem, vnde febribus malignis, diarrhœæ, ac dyſenteriæ materiam ſuppeditare poſſunt .

Cucurbita frigida, & humida eſt in gradu ſecundo. Parum alit , ſuccum gignit improbum , cucumeribus tamen ſalubriorem , & in iuſculis commodè, æſtuante coelo, vſurpatur: refrigerat enim, & humectat, biliſque feruorem contemperat .

Articoca, quam Gal. Cynaram, recentiores ſcolymum vocant, calida eſt in gradu ſecundo, ſicca in primo. Flatus generat, venerem ſtimulat, caput grauat . Hanc Gal. vocat edulium cacochymum, præſertim cùm pluſculum obduruit . Tunc enim habet ſuccum bilioſum in copia maiori, totamque ſubſtantiam lignoſiorem : adeo vt ex hac quidem ſuccus gignatur melancholicus; ex ipſo verò ſucco tenuis, ac bilioſus .

CAPVT XVI.

De cibis , qui ex Animalibus petuntur , ac primùm de carnibus in genere .

Carnes animalium plurimùm inter ſe differunt , non ſolùm ratione diuerſarum ſpecierum; ſed etiam in vna, & eadem ſpecie, ratione ætatis, regionis, pabuli, habitus, caſtrationis , ſexus , & præparationis.

Iuniorum animalium caro , & præſertim recenter genitorum mucoſa eſt, mollis, humida , & excrementis referta, eorum maximè , quæ naturâ ſunt humidiora : faciliùs tamen concoquitur , & aluum fluidam reddit .

Vetuſtorum animalium caro dura eſt , ſicca , neruoſa , concoctu difficilis, paucique, ac praui alimenti .

Eorum verò animalium caro , quæ in media ætate ſunt conſtituta, medio modo ſe habet .

Quæ humida, & paluſtria incolunt loca , carnes habent humidas , & ſuperfluitatibus plenas : Quæ ſicca, & montoſa, excrementis vacuas, concoctu faciliores, & ad nutriendum aptiores .

Animalia ſylueſtria carnes ſicciores , & magis excrementis vacuas largiuntur domeſticis , & vrbanis , quæ carnes habent humidiores , magiſque excrementitias .

Carnes macilentæ, & extenuatæ duræ ſunt, ac ſiccæ, concoctu difficiles, & parùm nutrientes : pingues verò , & obeſæ præhumidæ ſunt , & ventriculo infenſæ , nau-

nauſeamque parientes, ſi pinguedo admodum exceſſerit. Si verò medio modo ſe habeant, hoc eſt, neq; macriores, neque pinguiores, ſubſtantiæ bonitate, & ſaporis ſuauitate reliquis ſunt præferenda.

Animalia, quæ in locis nutriuntur optimis paſcuis refertis, ſapidiora ſunt, & meliùs nutrientia. Sic verueces in dumetis noſtris, thymo, lauendula, roremarino, alijſque plantis aromaticis refertis enutriti, longè ſuauiorem carnem habent ijs, qui in montibus, hiſce plantis deſtitutis, aluntur. Sic etiam perdices montana noſtratibus inſipidiores ſunt.

Caſtratorum animalium carnes teneriores, ſapidiores, & concoctu faciliores ſunt, vt in veruecibus, bobus, ſuibus, & caponibus apparet.

Maſculorum carnes laudabiliores ſunt carnibus fæminarum: quandoquidem mares calidiores ſunt, & ſicciores, laborioſiores, & excrementis minùs onerati, vt in pecore bouino, & ouillo conſpicuum eſt.

Carnes elixæ humidiores ſunt, & ad ſeceſſum commodiores.

Aſſæ verò ſicciores: quia humiditas, & pinguedo igne abſumpta eſt. Frixæ etiam ſicciores, & acriores. Sale, & aromatibus conditæ calidiores, & ſicciores.

Circa carnes aſſas, & elixas eſt *dubitatio*, quæ colligitur ex Ariſt. *probl.* 54. *ſect.* 1. vbi aſſerit, carnes aſſas eſſe humidiores elixis, quod theorematì propoſito, & ſenſibus ipſis repugnare videtur. *Soluitur* tamen: dicendo carnes aſſas eſſe humidiores humiditate propriâ, & congenitâ; elixas verò humiditate aduentitiâ, quæ ab ipſis imbibitur, dum in aquâ decoquuntur; aſt verò ſicciores eſſe elixas ratione humiditatis propriæ, quæ in iuſculum extrahitur; vnde fit vt minùs nutriant, quàm aſſæ, ſi ſeorſim, & ſine iuſculo ſumantur.

Carnes elixæ magis competunt ijs, qui ſunt adhuc in incremẽto corporis, qui ſicco ſunt temperamento præditi, & qui calidis, ſiccisq; laborant ægritudinibus: idque magis in regionibus, & anni temporibus calidis, & ſiccis. Aſſæ verò magis conueniunt ijs, qui frigido, & humido temperamento præditi ſunt, quibus aluus fluida eſt, & qui morbis frigidis, & humidis obnoxij ſunt.

CAPVT XVII.

De Carnibus Quadrupedum.

Caro veruecina in noſtris (Galliæ) regionibus omnium præſtantiſſima, & vſitatiſſima eſt, omni ætati, complexioni, & tempori conuenientiſſima. Temperata eſt, aut ſaltem moderatè calida, & humida. Optima tum aſſa, tum elixa, quæ ex veruecibus anniculis aut bimulis, mediocriter pinguibus, puro in aëre, & bonæ notæ paſcuis enutritis prouenit.

Caro ouilla mali ſucci eſt, & excrementitij; difficilè concoquitur ob ſubſtantiam viſcidam, ac lentam, & partus frequentiam.

Agnina caro valdè humida eſt, mucoſa, & pituitoſa, & ob hanc cauſam declinanda, Galeni iudicio, lib. de victu attenuante cap. 8. *Quod tamen de agnis recens natis intelligendum; non verò de adultioribus, qui optimum præbent alimentum, & facilè concoquuntur. Hinc caro eorum conuenientiſſima eſt ijs, qui natura ſunt delicatioris, ac debilioris, & qui parum exercentur. Præterea diſtinguendæ ſunt regionibus, in quibus adoleſcunt. Lutetiæ enim caro agnina magno eſt in pretio, & hœdinæ longè præfertur: apud nos verò hœdina agninæ præferri conſueuit.*

Caro hœdina carnem habet humidam, ſed minùs agnina: Ideò præfertur ſaltem apud nos; moderatè nutrit, ſanguinem gignit tenuem, & humidum, aluum emollit, & melior eſt aſſa, quàm elixa, ſicut & agnina.

Caro bouina calida eſt, & humida abſolutè conſiderata, quia omnis caro tale habet temperamentum, vtpotè ex ſanguine calido, & humido genita. Comparatè tamen, reſpectu aliorum animalium, ſicca eſt, ac dura, concoctu difficilis, & aluum ſiſtens. Sanguinem procreat ſicciorem, & melancholicum; firmum tamen præbet alimentum, ſi benè concoquatur, ideò robuſtioribus corporibus, & valido exercitio vtentibus vtilis.

Vitulina caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida, boni ſucci, concoctu facilis, ſanis atque ægrotantibus conueniens: magis tamen competit ijs, qui in otio, & delicijs viuunt, quique mollioris, ac delicatioris ſunt conſtitutionis, quam baiulis, nautis, foſſoribus, & alijs, qui duros ſubeunt labores, quibus bubula caro eſt conuenientior.

Suilla caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida. Galenus humanæ carni ſimilem eſſe aſſerit, & ſi benè coquatur omnium ciborum potiſſimè nutrire. Craſſum, & lentum habet ſuccum, & ideò nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod diſſipari facilè nequit.

Porcellorum caro præhumida eſt, & mucoſa, plurimùmque gignit pituitæ; magis excrementoſa, quam ſuilla, quia humidior: minùs autem nutrit. Alimentum, quod præbet, facilè quidem ob tenuitatem ſubſtantiæ diſtribuitur, ſed promptè diſcutitur.

Leporina caro ſicca eſt, dura, & craſſa, ſanguiniſque melancholici parens. Quod de vetuſto animali audiendum: ſiquidem lepuſculorum caro debilicatiſſima eſt, & inter conuiuiorum lautitias cum perdicibus æquiparatur. Laudantur verò bimeſtres, trimeſtres, & quadrimeſtres.

Cuniculorum caro ad leporinam proximè accedit: in eo tamen diſtinguuntur, quòd cuniculi mediæ ætatis reliquis præſtantiores ſunt. Vetuſti autem duriores, ſiccioreſque: iuniores verò, & nuper in lucem editi mucoſiores: Syluestres altilibus præferuntur, vtpotè minùs excrementoſi, minuſque humidi. Altiles, qui domi educantur, pinguiores quidem, corpulentioreſque ſunt; at ſapore, & ſalubritate ſylueſtribus longè inferiores. Illud pabulum ſapiunt, quo nutriti fuerunt, atque adeò, ſi braſſicis alantur, (vt ſæpè fit) abominabilem ſaporem habent. Si verò triticum tantum comedant, valdè impinguantur, & delicatiſſimum præbent edulium; quod in Apiciorum gratiam ſit dictum, Sylueſtres, qui in dumetis noſtris, thymo, lauendulâ, origano, aliiſque herbis aromaticis nutriuntur, ſapidiſſimum, & ſaluberrimum alimentum præbent.

CAPVT XVIII.

De Interancis, & Extremitatibus Animalium.

Hepatis ſubſtantia genericè conſiderata, craſſum præbet alimentum, concoctu difficile, gignendiſque obſtructionibus idoneum: magna tamen differentia reperitur ratione animalium, a quibus deſumitur: ſiquidem hepar gallinarum, caponum, anſerum, pipionum, & pullorum gallinaceorum præſtantiſſimum eſt. Ideò prior ſententia de quadrupedũ

hepate audienda eſt: inter quæ hædi, vituli, & ſues ſatis laudabilis ſucci iecinora exhibent.

Lien prauum alimentum ſuppeditat, & melancholicũ ſuccum producit, difficilè concoquitur, & tardè deſtribuitur. Renes difficilè concoquuntur ob ſubſtantiæ ſoliditatem, qua præditi ſunt, ſuccum pariunt craſſum, & malum, propter varios, & excrementitios humores, qui eos continuò peruadunt.

Cor fibroſam carnem obtinet, ſolidam, & duram, atque adeò difficilè cõcoquitur, tardè deſtribuitur, & craſſũ ſuccum producit. Si tamen benè concoquatur, non paucum corpori alimentũ præbet, neque id mali ſucci.

Pulmo hepate, ac liene concoctu facilior eſt, quia vtroque rarior, & mollior, longe tamen hepate quoad alendum inferior.

Glandulæ omnes hoc commune habent, vt ſuaues in cibo, & teneræ, ac friabiles appareant. Craſſum dant alimentum, & ſi benè animal habitum ſit, multum, ac boni ſucci: & probè in ventriculo concoctæ nõ minus nutriunt, quàm carnes muſculoſæ. Minùs verò quàm par ſit digeſtæ ſuccum pituitoſum, & crudum generant. Hæc de glandulis mammarum præcipuè audienda. Ex alijs verò glandulis molliores ſanguinẽ pituitoſum generant, duriores verò crudum.

Lingua vitulina, hædina, agnina, ſuilla, & veruecina concoctu facilis eſt, & laudabilem ſuccum generat; bouina paulò craſſior, ſed nutritioni ſatis idonea; modò ſale non condiatur, nec fumo induretur.

Cerebrum cibum præbet phlegmaticum, craſſi ſucci, cõcoctu difficilem, craſſum, & tardè permeabilem. Appetitum proſternit, & nauſeam parit.

Pinguedo, & adeps pauci ſunt nutrimenti, & potiùs carnium nos nutrientium condimenta, quàm alimẽta. Ventriculi tunicas laxant, eiuſque tonum diſſoluunt, ac propterea nauſeam pariunt, & appetentiã deijciunt. In biliosis corporibus facilè in bilem vertuntur, difficilimè concoquuntur.

Ventriculi ſubſtantia membranoſa eſt, atq; adeò frigida, & ſicca, dura, & glutinoſa. Difficilè cõcoquitur, pituitam generat, obſtructiones parit, multorumque morborum cauſa eſſe poteſt, mollibus, & otioſis hominibus vitanda, & baiulis, foſſoribus, nautis, & ſimilis naturæ hominibus tantum exhibenda.

Inteſtinorum eadem eſt ratio, ſiquidem eorum ſimilis eſt natura. Iuniorum tamen animalium, vt agnorum, & hædorum inteſtina molliorem habent ſubſtantiam, & faciliùs concoquuntur.

Pedes, aliaque extremitates quadrupedum, ex membranis, ligamentis, tendinibus, venis, arterijs, & cartilaginibus compoſita, frigida ſunt, & ſiccæ, lentæ, viſcoſa, pauci nutrimenti, & difficilis concoctionis, iuniorum tamen & lactantium animalium extremitates excipimus, vt de vẽtriculo, & inteſtinis annotatũ eſt.

CAPVT XIX.

De Alimentis, quæ in quadrupedum partibus continentur.

Sanguis calidus eſt, & humidus, concoctu difficilis, & plurima excrementa generans. Licet enim dum in venis continetur, facilè in ſubſtantiam corporis noſtri conuertatur, tamen poſtquam ab ijs eductus eſt, & calorem, atque ſpiritus amiſit, concreſcit, & in prauam ſubſtantiam degenerat.

Medulla calida eſt, & humida, optimè nutrit, ſi benè concoquatur. Nimiâ quantitate aſſumpta ſtomachum relaxat, & nauſeam parit.

Lac integrum in actiuis qualitatibus temperatum eſt, ad frigidum aliquantulum vergens, in paſſiuis verò humidum ratione pinguis, & aquoſæ ſubſtantiæ; emplaſticum, & incraſſans, ratione caſeoſæ: abſterſorium, ratione ſeroſæ: contemperatorium ſeu mitigatorium ratione butyroſæ.

Optimi electio eſt, vt ſit candidum, clarum, purum, atque ſincerum, dulce, omniſque amaritudinis, acrimoniæ, aciditatis, & ſalſedinis expers, odore ſuaueolens, aut ſaltem boni odoris exiguum quid ſpirans: conſiſtentiâ moderatum, hoc eſt, neque nimis craſſum, & caſeoſum, neque nimis tenue, & ſeroſum, ſibi ipſi continuum, & vngui inſtillatum cohærens, & non diffluens, recens, multum, & ab animali benè paſto, & habito petitum.

Lac optimum, prædictis conditionibus ſtipatum, omniũ ferè alimentorum eſt præſtantiſſimum, facilè concoquitur, & leui negotio vertitur in ſanguinem, ſufficienter alit, corpus roborat, atque impinguat, aluum emollit, ſed ſtomachum, & inteſtina inflat. Quæ omnia locum habent in corpore temperato, & ſuperfluitatibus vacuo: nam in ventriculo pituitoſo aceſcit, in bilioſo nidorem contrahit. Corrigitur ſale, vitello oui, ſaccharo, aut melle. Lac verò vitioſum nocentiſſimum eſt, & tantùm abeſt, vt ad ſuccum laudabilem generandum conferat, vt etiam corpora ſumentium cacochyma reddat.

PRauos vitioſi lactis effectus oſtendit Gal. *lib. 3. de aliment. fac. c.* 15. exemplo nutricum, quæ ob annonæ caritatem vſæ ſunt ſylueſtribus oleribus; pueri enim, earum lac ſugentes, prauis vlceribus, alijſque affectibus inficiuntur. Item exemplo caprarum, ſcammonio, aut tithymalo paſtarum, quarum lac catharcticum eſt.

Inter lactis differentias, ad ſanorum alimoniam magis vſitatas, vacciuũ omnium craſſiſſimum, & pinguiſſimum eſt, nam caſeoſæ ſubſtantiæ habet plurimum, ſeroſæ verò, ſi cum alijs comparetur, minimum. Hinc aluum minùs ſubducit, magis autem nutrit. Difficiliùs concoquitur, citiùs in ventriculo coagulatur, tardiùs deſcẽdit, difficilius diſtribuitur; & obſtructionibus generandis magis eſt idoneum. Caprinum mediæ eſt cõſiſtentiæ, quemadmodum & Ouillum, quod tamen caprillo craſſius eſt, plus enim caſei habet, minùs verò ſeri: idcòq; minùs deijcit, & valentiùs nutrit. Aſininũ omnium tenuiſſimũ, & maxime ſeroſũ eſt. Verũ illius vſus ad Therapeuticen magis, quàm ad Hygieinen ſpectat.

Butyrum calidum, & humidum eſt gradu primo, & eiuſdem ferè naturæ cum oleo oliuarum maturarum, teſte Auicenna. Magis tamen humidum, quàm calidum. Vetuſtum calidius eſt, atque tenuius: recens ferè temperatum in actiuis. Nutrit, impinguat, ventrem laxat, tuſſi obnoxijs confert. Nimius illius eſus ventriculi tonum diſſoluit, nauſeam parit, appetitum aufert. Proinde ijs vitandus, qui humidiorem, laxioremque habent vẽtriculum. Vitandus, & calidioris complexionis hominibus, in quibus facilè accenditur, & in bilem mutatur. Apponendum eſt primâ menſâ, citiùs enim exit, cibiſque ingeſtis quaſi viam ſternit. Si autem poſt alios ſumatur, ventriculum relaxat, & in complectendo cibo, conſtringendoque orificio ſuperiori, eum impedit.

Cremor lactis butyro ſimillimus eſt, & cũ eo viribus, ac qualitatibus maximè conuenit. In eo differunt, quòd butyrum arte extrahatur, cremor verò ſpontè ſupernatet. Lac bubulũ præſertim eo maximè abũdat. Ob pinguedinis copiam ventriculũ relaxat, cibo ſupernatat, alimenta aſſumpta eijcit, priuſquam concoquantur, va-

po-

pores mittit ad caput, ſuccum generat craſſum.

Recocta eſt ſubſtantia recenti caſeo ſimilis, ex ſeroſa lactis parte per ebullitionem extracta. Minus ſtomacho nocet, quàm caſeus recenter preſſus. Calidis confert defluxionibus, ſitim ſedat, ſomnum conciliat; ſed frigido ventriculo, & neruorum morbis obeſt. Vetuſta, & indurata difficilè concoquitur, ſitim parit, parùm nutrit, aluum ſiſtit, flatus generat.

Caſeus omnis eandem non habet naturam, & temperiem, ſed pro diuerſitate animalium, ex quibus deſumitur, & pro ſui ipſius etiam ætate, odore, ſapore, alijſque circumſtantijs plurimùm variat.

Caſeus vaccinus multùm alit, ſed difficilè concoquitur. Ouillus minùs craſſam habet ſubſtantiam, & faciliùs concoquitur, parciùs alit vaccino, ſed meliùs alimentum præbet. Caprinus vtroque eſt deterior, ſed ob acrimoniam faciliùs deijcitur.

Antiquus calidus eſt propter acrimoniam, & aliquãdo putredinem, quam contrahit, vel propter coaguli, & ſalis, dum paratur, admixtionem. Et quò antiquior, eò acrior, ac per cõſequens calidior, & ſiccior adeò vt Auicenna talẽ gradu tertio calidi, & ſicci pronunciet. Hinc ob caliditatem, & ſiccitatem concoctu difficilior, & calculo gignendo aptiſſimus, præſertim ſi ſit plus æquo ſalitus. Vitandus igitur eſt, cum, docente Galeno, Dioſcoride, & Auicenna, malè cõcoquatur, & diſtribuatur, ſiccum, & prauum alimentũ generet, aluum conſtringat, & in atram bilem vertatur. In pauca tamen quantitate sũptus præſumptorum alimentorum, præcipuè carnis cõctionem iuuat, quãquam ipſe difficiliùs cõcoquatur.

Recens, qui adhuc mollis, & nuper coagulatus eſt, frigidus, & humidus eſt; duro, & ſicco flatuoſior propter humiditatem; minùs tamen ſiticuloſus, minuſq; ventrem ſiſtit, benè nutrit, & impinguat, ſtomacho vtilis, facilè in membra diſtribuitur, non tãm craſſi, aut praui ſucci, vt antiquus. Attamen concoctu difficilis eſt, calculum, obſtructiones, alioſque affectus producit.

Putridus, aut fœtidus omnium peſſimus eſt: qui verò bonum ſpirat odorem, ſalubrior. Acer, & ſalſus, calidus eſt, & ſiccus, ſiticuloſus, & cacochymus. Acidus, cachochymus, & frigidus eſt. Dulcis, & pinguis modicè calidus, magis nutriens, & ſucci melioris.

Caſeus pinguis, & butyroſus, cui nihil, aut parum bytyri ademptum eſt, melior eſt: macer verò, & oculatus, omni ferè butyro priuatus, longè deterior.

CAPVT XX.

De Cibis ex volatilibus deſumptis.

Gallinarũ caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida: concoctu facilis, boni ſucci, & multum nutriẽtis. Scribit Auicenna, eam augere intellectum, & ingenium, clarificare vocem, & ſeminis copiam generare. Quæ omnia de iuuenibus, mediocriter obeſis, & quæ nondum pepererunt audienda ſunt; annoſæ enim, vtpotè duræ, & neruoſæ, macræ, glocientes, & incubantes, damnantur.

Caponũ, & pullorum gallinaceorũ caro, eiuſdem eſt naturæ, & temperiei cum carne gallinarum iuniorum: hac tantùm differentiâ, quod pulli, tenuiorem ſubſtantiam habentes, minus alant, & minùs ſolidam ſubſtantiam præbeant, ideò corporibus multùm laborantibus minùs aptam.

Pulli Columbini inter laudatiſſima reponuntur alimẽta, optimè concoquuntur, ſuccum generant neque craſſum, neque tenuem, ſed inter hunc medium.

Galli Indici, caponibus, & gallinis non cẽdunt, ſi iuniores ſint, & ante aliquot dies iugulati. Si enim veterani ſint aut recenter mactati, carnem habent duriorem, & concoctu difficilem.

Anſerũ caro calida eſt, & humida, craſſa cõcoctu difficilis, & excremẽtitia. Quò autẽ ſunt annoſiores anſeres: eò ſicciores, duriores, & ad alendũ ineptiores, viſcera obſtruunt, & prauum ſuccũ generant. Qui verò ætatis ſũt mediæ, & benè ſaginati, meliores, ac teneriores ſũt, vnde in multis regionib. inter cupedias habẽtur.

Pulli iuniores inſalubres ſunt, quia muco, & excrementitia carne referti.

Perdices inter alites principatum obtinent, ſine illis ſumptuoſa conuiuia gratiam, & ſplendorẽ amittunt, carnem habent ſapidiſſimam, præſertim iuniores, cùm aliquamdiu in aëre fuerint ſuſpenſæ, bonum, ac laudabilem generant ſanguinẽ, eumq; copioſum, & excrementis vacuum: memoriã augent, ſemen multiplicãt. Veneris ſtimulos excitant. Cardanus aſſerit, continuò perdicum eſu luem veneream curari, quandoquidem ab ijs maſſa ſanguinea, & totum corpus renouantur.

Palumbæ, turtures, coturnices, turdi, merulæ, alaudæ, & reliquæ montanæ auiculæ ſecundum à perdicibus locum obtinent: optimum ſuccum generant; benè nutriunt, & excrementorum pauciſſimam copiam obtinent.

De Coturnice eſt controuerſia, ſiquidem Galenus, Plinius, & Auicenna referunt, eos qui coturnicibus frequenter aluntur, ſpaſmo eſſe obnoxios. Cuius rei cauſam deſumit Galenus ex veratro, ſeu helleboro, quo coturnices paſci conſueuerunt. Auicenna addit, ſubſtantiæ illarum quandam ineſſe facultatem occultã, quæ ſpaſmum inducere poſſit. Contrà ab alijs improbatur hæc ſententia, quorum anteſignanus eſt Auerroes, aſſerens coturnicum carnem eſſe ſaluberrimam, & optimam, ac laudabilem ſanguinem generare. Quod rationi maximè conſentaneum eſt. Pauciſſimæ enim ſunt regiones, in quibus helleborus adoleſcat: ſed paſſim veſcuntur coturnices optimis herbis, & cerealibus. Neque experientia docet, eos qui coturnices comedunt, obnoxios eſſe epilepſiæ. Adde quòd ſingulari Dei beneficio Iſraëlitis olim in deſerto conceſſæ ſint, quod factum non fuiſſet, niſi optimum præberent alimentum. Etiãſi enim Iſraëlitis graues morbi inde exorti ſint, hos ex abuſu illius cibi prouenisse cõſtat, quo ſe plurimùm ingurgitabant, vt ſufficienter eã concoquere nõ poſſunt. Hinc cruditates, & putredines maximæ exortæ ſunt.

De quadrupedum, & volatilium carnibus hoc theorema vniuerſale annotandum eſt: illas plurimùm inter ſe differre, ratione ætatis, modi, præparationis, & loci, in quo habitant. Siquidem iuniorum, & adhuc augeſcentiũ caro longè præſtantior eſt ætate prouectiorum, & declinantiũ. Eorum verò, quæ in ætate florenti cõſtituta ſunt, mediam naturã obtinet. At recenter editorũ caro praua eſt, quia mucoſa, humida, & excrementis plena.

Aſſa, & in ſartagine frixa, ſiccior eſt: elixa verò humidior. Animalium, quæ in ſtagnis, paludibus, & locis humidis viuunt, carnes humidæ, & excrementitiæ ſunt, ac concoctu difficiles: quæ verò in montibus, dumetis, & locis ſiccis degunt; carnes habent ſicciores, concoctu faciliores, & excrementis vacuas.

Oua ex varijs animalibus petuntur: at ſola gallinacea in vſum quotidianum veniunt. Ex duplici ſubſtantiã conflata ſunt, temperie diuerſã prædita, vitello ſcilicet, & albumine. Vitellus moderatè calidus eſt, & humidus, optimum præbet alimentum, ſanguini maximè vicinus eſt; in eumque leuiſſima coctione cõuertitur: vnde vulgò dicitur, tantum gignere ſanguinis, quantum habet ponderis, atque adeò excrementis vacuus eſt. Albumen

verò frigidum eſt, ac moderatè ſiccum, Galeno teſte.

Oua optima eligenda ſunt, quæ candida, longa, noua: nam recentia eiuſdem diei aurea dicuntur, duorum dierum, argentea; trium verò ferrea.

Oua tremula dicuntur, quæ in aqua modicè elixa, eatenùs, vt in manu detenta tremere videantur. Ad corporis alimoniam omnium ſunt accommodatiſſima, Galeno teſte, & magis alunt, quàm ſorbilia.

Oua ſorbilia, quæ in aqua cum putamine eò vſque elixa ſunt, vt ſorberi valeant, minùs nutriunt, quàm tremula, (vt dictum eſt,) propter ſubſtantiæ tenuitatem. Faciliùs autem ſubducuntur, ac probe aluum emolliūt, præſertim manè ieiuno ſtomacho ſumpta: vocē reddunt claram, tuſſim ſedant, partū facilitant, & venenis in peſte aduerſantur. Illa, vt & tremula conualeſcentibus, ſenibus, infantibus, phthiſicis, & hæmorrhagiâ, aliâque inſigni euacuatione debilitatis plurimum conferunt.

Oua longiori elixatione indurata difficilè concoquūtur, ſuccum craſſum generant, & aluum conſtipant. Aſſa ſub cineribus magis conſtipant, ſuccique peioris ſunt, et aſſiorisq; vim enim ignis patiuntur maiorem, & plus nariuæ humiditatis admittunt, quā elixatione indurata.

Oua frixa omnium peſſima ſunt, ægre cōcoquuntur, lentè permeant, prauum, craſſumque ſuccum gignunt, & humores ſibi admixtos in corruptelam perducunt. Quod tamen intelligendum eſt de ouis ad integram duritiem frixis.

Placentæ ex ouis paratæ in ſartagine cum butyri ſatis bonâ quantitate, & ad mollem adhuc conſiſtentiam coctæ ſaluberrimæ ſunt. Idem dicendum eſt de ouis ſuffocatis, quæ ſcilicet conquaſſata, in patinâ concoquuntur ad mediocrem conſiſtentiam cum butyro vel lactè, ſaccharo poſtmodum adiecto. Illa enim facilè concoquuntur, & probè nutriunt.

CAPVT XXI.

De Piſcibus.

Piſces in genere frigido & humido temperamento præditi ſunt, alij tamen plus, alij minùs. Quoad ſubſtantiam etiam plurimùm variant; vt alij concoctu faciles ſint, ac ſuccum laudabilem generent, alij verò difficilè concoquantur, & magnum faciant excrementorum prouentum.

Piſces, qui in limoſis, ſordidis grauiterque olētibus aquis degunt, inſaluberrimi ſunt. Improbantur etiam, qui in paludibus, ſtagnis, fluminibus paruis, atque ſtagnantibus, aut cœnoſis, & turbidis, aut magnarum ciuitatum, quas præterfluunt, excrementis, & ſordibus inquinatis verſantur.

Maximè probantur piſces ſaxatiles, qui in ſaxoſis aquis ceu limpidiſſimis deliteſcunt. Facilè enim concoquūtur, & mediæ conſiſtentiæ ſanguinem, hoc eſt, neque nimis tenuem, neque nimis craſſum producunt.

Squammoſi piſces, & carnem teneram atque friabilem habentes, ſalubriores ſunt ijs, qui ſquammis carent. Illi enim ſubſtantiam habent ſicciorem: hi verò lentam, glutinoſam, & humidiorem.

Piſces in alto mari degentes, meliores ſunt: quia ab vndis agitantur, motuque continuo ſicciores redduntur. Littorales his cedunt, quia mare in littore minùs agitatur, eſtque ibi impurius.

Ex generalibus hiſce theorematis facile erit ſingularum piſcium ſpecierum naturam, ſalubritatem, aut inſalubritatem diſtinguere, vt in ſingulis enumerandis tempus inſumere non ſit opus.

CAPVT XXII.

De Condimentis.

Cinamomum calidum eſt ordine tertio, ſiccum ſecundo. Vrinas mouet, menſes prouocat, viſum acuit, attenuat, incidit, digerit, concoctionem iuuat, flatus diſcutit, parteſque corroborat, leuiter aſtringit.

Garyophylli ſunt calidi, & ſicci ordine tertio, cerebro, cordi, ventriculo, & vtero appropriati. Cerebrum roborant, materiam diſtillationum abſumunt, mentem erigunt, memoriam firmant, frigidam, humidamque cerebri intemperiem corrigunt, morbis ex ea oriundis medentur, ſpiritus vitales reficiunt, ſyncopen arcent, ventriculi concoctionem promouent, nauſeam tollunt, flatus diſcutiunt, vterum recreant, illius affectus leniunt, viſum acuunt, & venerem ſtimulant.

Zinziber calidum eſt ordine tertio, & humidum primo: facilè cariem contrahit propter humiditatem. Ventriculum roborat, flatus diſcutit, inappetentiam à frigidis humoribus oriundam curat.

Piper calidum, & ſiccum eſt ordine tertio. Longum minus habet ſiccitatis, quo fit, vt carioſum euadat. Album acrius, & calidius eſt nigro. Ventriculi concoctionem iuuat, appetentiam mouet, flatus diſcutit, tuſſi, & pectoris vitijs medetur, partum adiuuat, & oculorum caliginem diſcutit.

Nux moſchata calefacit, & ſiccat gradu ſecundo aſtringit, & propterea ventriculum roborat, flatus diſcutit, oris halitum emendat, alui fluxum cohibet, frigidis cerebri, neruorum, & vteri affectibus medetur.

Crocus calefacit gradu ſecundo, ſiccat primo, leniterque aſtringit, concoctionem adiuuat, vrinam mouet, venerem ſtimulat, vim habet cardiacam, venenis inimicam, putredini aduerſam. Tuſſientibus, aſthmaticis, phthiſicis, & pleuriticis mirabiliter ſubuenit: vnde anima pulmonum appellatur. Elegantem, *inquit Dioſcorides,* faciei colorem præſtat, *obſtructa viſcera aperiendo, & concoctionem ventriculi promouendo, ſi moderatè vſurpetur.*

Menſes etiam retentos, fœtum, & ſecundinas potenter educit. Nimio verò vſu, aut aſſiduâ odoris inſpiratione caput lædit: id enim repiet, mentemque perturbat, ſpiritus attenuat, diſſoluit, vt in magnâ quantitate ſumptus mortem inferre valeat.

MVlierem nouimus, quæ ad prouocanda menſtrua eam croci quantitatem ſumpſerat, quam ei ſeplaſiarius quinque aſſibus dederat. Inde tanto impetu menſes prorupere, vt intra tridum è viuis ſublata fuerit.

Ad pulmonis affectus tam efficax eſſe remedium, ſcribit Dodonæus, vt ſubinde phthiſicis in ſummo vitæ diſcrimine, & animam propè agentibus, ſpiritum reducat, vitamque ad dies aliquot proroget, ſcrupuli dimidij, aut ad ſummum ſcrupuli vnius pondere, cum paſſo, aliòve dulci vino exhibitus. Eodem modo oblatum aſſerit, grauiſſimas diſpnœas ſubitò citra febrem irruentes momento temporis auferre, idque non ſemel fuiſſe obſeruatum.

Bellarium ſinapis, quàm moſtardam *vulgò vocant, quaſi muſtum ardens, frigidam, & humidam ventriculi intemperiem corrigit, pituitam illius parietibus hærentem detergit, concoctionem adiuuat, & deiectam appetentiam excitat.*

Sal calidum eſt ordine ſecundo, & ſiccum tertio. Abſtergit,

Digitized by Google

ſtergit, digerit, aſtringit, condenſat, putredinem arcet, torpentem appetitum excitat, ventriculi concoctionem adiuuat, aluum ſubducit, & omnibus edulijs gratum ſaporem conciliat. Nimia quantitate vſurpatum calculum gignit, pruritum parit, ſcabiem inducit, impetiginem accerſit, Scorbutum generat, quod nationes ſalſis tum piſcibus, tum carnibus quotidie vtentes experiuntur. Aciem oculorum obtundit, genituram minuit, bilioſis, & melancholicis nocet.

Cibi ſale conditi frequentiùs aſſumpti eaſdem noxas inferunt: præterea duriores, & concoctu difficiliores redduntur, quia natiua eorum humiditas abſumitur, vnde ſubſtantia eorum condenſatur, & induratur, quo nomine coctioni fit rebellior.

Oleum recens, & dulce, ex maturis oliuis expreſſum, modicè calidum eſt, & humidum: Emollit, laxat, lenit, acrimoniam omnem contemperat, lumbricos enecat, & venenis reſiſtit.

Saccharum calidum, & ſiccum eſt in gradu primo: putredinem arcet, abſtergit, & ideò ſtomachum iuuat, quia detergendo illius plegma eluit. Attamen ſi ſtomachus bile inquinatus fuerit, nocebit, quia in bilem conuertitur. Renibus, & veſica confert; arenulas, & mucoſam pituitā abſtergendo, pectus lenit, & mundificat; aluum laxat, optimè nutrit: verùm nimio vſu obſtructiones generat, vt alia dulcia, quia promptè rapiuntur ab hepate, ſicq; alia edulia admixta nondum ſatis concocta attrahuntur. Dentibus eſt inimicū, quos denigrat, & ad cariem perducit: ideò poſt illius vſum os colluendum.

CAPVT XXIII.

De Melle.

Mel calidum, & ſiccum eſt gradu ſecundo: eſt tamen quædam differentia ratione locorum, ex quibus mel ab apibus colligitur. Calidius enim, & ſiccius eſt, quod in locis prouenit calidioribus, thymo, lauendula, roremarino, alijſque herbis aromaticis refertis: in regionibus verò frigidis, huiuſcemodi herbis deſtitutis, minùs calidum eſt. In genere flauum calidius, ſicciùſque eſt albo: & ſenſus oſtendunt, aliud alio eſſe odoratius, & acrius, atque adeò viribus, & qualitatibus potentius. Abſtergit, aluum mouet, vrinam prouocat, tuſſi medetur, putredini mirum in modum aduerſatur, & fructus horæi maximè corruptibiles, ſi cum melle aut ſaccharo condiantur, incorrupti permanent ad plures annos. Vtile eſt ſenibus, frigidi temperamenti hominibus, præſertim hyemali tempeſtate: noxium vero iuuenibus, bilioſis, & tempore æſtiuo. Calculoſis, aſthmaticis, alijſque pulmonum affectibus obnoxijs maximè conducit. Purum homini nutrimentum exhibet; corporis animæque vires reficit, ſenſus omnes recreat, eoſque acutiores reddit.

MEllis naturam, & facultates capite proprio, & ſeparato explicare voluimus, tum propter illius præſtantiam, tum quia non ſolùm inter condimenta, ſed etiam inter alimenta locum habet; ac denique quia Galen. 11. *ſimpl.* ſcribit, mellis naturam ſeparatum quid eſſe à plantis, & animalibus.

Illius præſtantia multis authoritatibus, & exemplis confirmatur. Plinius enim mel, diuinum nectar appellauit. Idem ex Ariſtæo, melle non minima huius vitæ munera vocauit. Maximo autem in vſu fuiſſe apud antiquos, & plurimam ad ſanitatem conſeruandam, vtilitatem attuliſſe hiſtoriæ plurimæ teſtantur. Pythagoras (referente Laërtio) cum frugaliſſimè viueret, ſolo ſæpe melle contentus fuit, & ad annum nonageſimum vitam perduxit. Eoſque ſine morbo viuere poſſe affirmabat, qui mel crebro comederent. Refertque Athenæus, Pythagoricorum cibum panem fuiſſe cum melle. Galen. 5. *de ſan. tuenda*, *capit.* 4. refert hiſtorias Antiochi Medici, & Telephi Grammatici, quorum ille ſingulis diebus tertià diei horà panem ſumebat cum melle Attico, rariùs crudo, plerumque cocto, & ſic cum alia victus ratione ibi deſcriptà annum octuageſimum exceſſit. Hic verò pro ientaculo mel crudum eſitabat, cum alica in aqua cocta, & ad centeſimum annum vitam protraxit. *Plin. l. 22. c. 24.* de Pollione Romano, annum centeſimum excedente, refert: cùm Auguſtus Imperator illius hoſpes interrogaſſet, quânam ratione maximè, vigorem illum animi corporiſque ſeruaſſet, reſponſum tuliſſe: fortis oleo, intus melle. Quod à Democrito didicerat, qui aliquando interrogatus, quomodo quis in ſanitate vitam traducere valeret; reſpondit, ſi exteriora oleo, interiora melle rigarit. Idem Democritus, cum in ſenectute vitæ eſſet pertæſus, eam ſubtractione alimenti finire conabatur. Sed cum ingruerent Theſmophoria ſeu ſacrorum cerealium dies, rogantibus mulieribus ne per id tempus domum funeſtaret, vas melle plenum adferri iuſſit, & ſolà illius anaphorà, hoc eſt; euaporatione, aliquot dies vitam produxit. Scribit etiam Athenæus, Cyrnios, qui Corſicam inſulam habitant, ideò eſſe longæuos, quòd mellis cibo vtantur aſſiduè, cuius maxima copia ibi colligitur. Denique ſacri Codicis teſtimonio, mellis præſtantia confirmatur, vbi de Ioanne Baptiſta loquens, *Butyrum*, inquit, *& mel comedet; vt ſciat eligere bonum, & reprobare malum.* Cum enim boni, & laudabiles humores ex Celle generentur, ex bonis humoribus boni ſpiritus, à quibus functiones corporis omnes, atque adeo functiones cerebri principes exercentur; conſequens eſt, illius vſu ingenium, & intellectum acui, cuius tota operatio in boni, & mali exquiſita dignotione conſiſtit.

Mellis natura ſatis recondita eſt, quandoquidem incertum eſt, ad quam rerum claſſem reuocari debeat; cùm ſcripſerit Galen. *loco ſupra citato*, illius naturam ſeparatum quid eſſe plantis, & animalibus. Et authores in hac re maximè variant, alijs ab aere purè, & ſimpliciter prouenire, & ab apibus in eſcam colligi, atq; in fauos transferri aſſerentibus, alijs verò dicentibus, ex plantarum ſucco ab apibus generari. Prior sētentia ab Ariſtotele, Galeno, alijſque innumeris magis probatur. Et confirmatur experientià, quòd in regionibus melle abundantibus, vernà tempeſtate, matutinis horis, ſolia plantarum melle referta comperiantur, quod ex aëre promanauit. Eſt igitur mel ros quidam aëreus, & pinguis, ex pinguibus quibuſdam vaporibus è terra eleuatis, & in aëre condenſatis genitus, ab apibus ſupra flores præſertim, tum etiam folia plantarum, collectus, & ad cibum in fauis reſeruatus. *Dubium* tamen aliquod remanet, num ex ipſo florum ſucco aliquid etiam mellis generari poſſit, quandoquidem nemini dubium eſt, quin cera ab ipſis apibus ex plantarum ſuccis generetur, quæ cum maximam habeat analogiam cum melle, veriſimile videtur, mel etiam ex iiſdem ſuccis in roris penurià generari poſſe. Hoc ſaltem certiſſimum eſt, mel qualitates plantarum referre, è quibus colligitur. Sic, quod in thymo colligitur, thymum redolet; quod in Sardinia prouenit, vbi abſynthij magna copia creſcit, amarum eſt: in Ponto verò eſt venenatum, propter rododendron, quod in eo magnà copià adoleſcit. *Verùm* qualitates plantarum melli facilè communicari

Digitized by Google

poſſunt, dum in eas ſpargitur, iiſque tenaciter adhæret, & aliqua ex parte imbibitur.

Mellis optimi electio ab auctoribus propoſita eſt, vt ſit colore flauo, odore ſuaui, nullum nec florum, nec herbarum odorem aut ſaporem referens, guſtu iucundum. Album tamen, quale eſt noſtrum Narbonenſe, & quale Atticum olim fuit, præſtantius eſt ratione alimenti, quia magis temperatum. Flauum verò præferri poteſt ratione medicamenti. Omne tamen mel eſt alimentum medicamentoſum quia non ſolum perfectè nutrit, vtpotè puriſſimum, & incorruptibile alimentum, ac excrementis vacuum; ſed etiam corpus calefacit, pituitam ventriculo, & inteſtinis hærentem abſtergit, aluumque laxat. Aliaque commoda pauca corpori ſuppeditat.

Mel vernum præſtantius eſt autumnali, quia è cerâ nouâ exemptum, nouellisque ſtirpibus genitum Æſtiuum deterius eſt verno, quia calidius, & acrius. Hybernum omnibus deterius, *halitum enim ceraginis expirat, inquit Dioſcorides, &* craſſius exiſtit.

CAPVT XXIV.

De Potu, & materia potulenta.

Aqua ſimplex frigida eſt, & humida. Omnium verò optima, quæ limpida, & clara eſt, pura, minimeque cœnoſa, & ab omnibus, quæ innatare ſolent, ramentis liberata: omnis ſaporis, omniſque odoris expers: tenuis, & leuis, quæ hypochondria celeriter permeat, & per corpus citò diſtribuitur: citò caleſcit, & refrigeratur. His optimæ aquæ notis ab authoribus propoſitis duæ alia addi poſſunt non adeò vulgares, vt ſcilicet duo lintei fruſta eiuſdem ponderis ſumantur, & in aquis diuerſis humectentur, ac poſtmodum ad ſolem exſiccentur: ſi alterum prius exſiccetur, melior erit aqua, in qua illud humectatum fuerit. Deinde, poſtquam ambo exſiccata fuerint, iterum ponderentur, & ſi alterum altero leuius ſit, melior erit aqua, in quam leue demerſum fuit.

Ratione locorum, ex quibus aquæ deſumuntur, Fontana reliquis præferenda eſt, modò conditiones habeat ſuperiori theoremate *propoſitas: ſi enim iis deſtituatur, improbanda eſt.* Hipp. lib. de aere, loc. & aq. *alias proponit conditiones, vt ſcilicèt verſus ortum ſolis, præcipuè æſtiuum ſcaturiat: per terram mundam, minimèque lutoſam, vel argilloſam, ſed per arenas, & lapillos fluat; quæve hyeme ſit calidior, æſtate verò frigidior. Hoc enim ſignificat ex profundis terræ viſceribus eam ſcaturire, quæ propter antiperiſtaſin hyeme calent, æſtate verò frigent, vt in puteis ſolet contingere. Quæ ad Septentrionem, aut Occidentem oriuntur, & Solem auerſum habent, deteriores ſunt: vtpote crudæ, graues, & tardè permeantes.*

Aqua Pluuialis poſt fontanam omnium optima cenſetur, imò verò à quamplurimis authoribus fontanæ præfertur, ſi conditionibus requiſitis ſtipata ſit. Illæ autem conditiones ſunt, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur: ſi per locum arenâ repletum transfundatur: ſi verno tempore blandè, & pacatè, non autem procelloſè decidat, ſi in mundâ ciſternâ pura, & incorrupta ſeruetur, neque ſordes, aut vitium aliquod contrahat ex tegulis, quas eluit.

AQuæ fontanæ primum locum conceſſimus, iuxta ſententiam Hipp, Galen. & Auicennæ. Multa tamen afferri poſſunt, quæ pluuialem cum ea de dignitate certare poſſe, oſtendant. Ac *primum* Celſus; *lib. 2. cap. 18. leuiſſima,* inquit, *pluuialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo: poſt hanc ex niue, aut glacie: grauior his ex lacu, grauiſſima ex palude.* Aetius *tetra bibl. 1. ſermone 3. cap. 165. Aqua pluuialis,* inquit, *omnium leuiſſima cenſetur, & facilè transmutatur.* Hippocrates *lib. de aëre, locis, & aq.* aquam pluuialem laudat, quòd leuis, dulcis, limpida, & tenuis ſit, ex eo quòd à Sole tenuiſſimum trahatur, & leuiſſimum. Vitruuius *lib. 8. cap. 9. Quæ ex imbribus,* inquit, *aqua colligitur, ſalubriores habet virtutes, eo quòd eliciatur ex omnibus fontibus leuiſſimis, ſubtilibuſque raritatibus, deinde per aëris exercitationem percolata, tempeſtatibus liqueſcendo peruenit ad terram.* Auerroës *in Canticis,* diſertè aſſerit, aquam pluuiam optimam eſſe, & fontanâ, ac fluuiali longè excellentiorem. His authoritatibus accedunt rationes ab experientia deſumptæ: ſiquidem aqua pluuialis ad ſtateram omnium leuiſſima eſt, promptiſſimè caleſit, atque refrigeratur, hypochondria non grauat, ſed facilè permeat; nullam in colore, odore, vel ſapore inſignem qualitatem obtinet: eiuſque tenuitas ex eo potiſſimùm apparet, quòd legumina in ea meliùs coquantur quam in fontana. Præterea aquæ pluuiæ ſalubritatem oſtendunt olera, & omne ſtirpium genus, quæ imbrium depluuio meliùs, quam irrigatione nutriuntur, & incrementum capiunt. Imò & *arundines, in palude prognatæ ſine imbribus non adoleſcunt,* vt Plin. affirmat. Et Ariſtot. 8. *de hiſtor. animal.* dicit, piſces ipſos, qui in aquâ continuò degunt, non benè viuere, ac ſoboleſcere iis annis, quibus pluuiæ deficiunt. Diceres, humorem in vapores ſolutum, & inſitâ leuitate ſurſùm delatum è cœlo, & ſyderibus viuificam vim mutuari, quam poſtmodum hiſce inferioribus impertitur.

Obiici poteſt, niuem, & grandines ex pluuiæ materiâ generari, attamen aquas ex iis eliquatas reiici ab omnibus, cùm tamen eandem cum pluuiâ naturam participent. *Reſpondet* Paulus, aquam niualem, & glacialem omnium vitioſiſſimam eſſe, quod aquarum congelatione omnes tenuiſſimæ partes exprimantur.

Secundò obiici poteſt ex Gal. aquam pluuiæ facilè putreſcere, & aſtringendi facultate præditam eſſe. *Reſpondet* iterum Paulus, his verbis. *Nemo citiùs putreſcibilem aquam deterrimam eſſe iudicet, cùm alterationis, mutationiſque procliuitas virtuti magis, quam vitio adſcribenda ſit.* Et Galenus ipſe 1. *De aliment. facultatib.* ait, ea quæ facilè concoquuntur, facilè item alterari, & corrumpi: & contrà, quæ concoctu ſunt difficilia, difficiliùs alterari, & corrumpi. Ad adſtrictionem verò, aquæ pluuiali tributam à Galeno, *reſponſio* elicitur ex Auicenna, qui dicit, aquam pluuialem ea ratione videri aſtringentem, quòd mox diſtribuatur, & ad vias vrinæ penetret: hinc enim fit, vt fæcibus, minus humiditate dilutis, factiſque ſiccioribus, aluus aſtrictior euadat. Per ſe autem aqua pluuialis aſtringere non poteſt, cùm tenuiſſima ſit, & aërea: aſtrictoria autem vis à terreâ materiâ dependeat.

Ex iis quæ dicta ſunt, aqua pluuialis fontanæ videretur præferenda. Nos tamen fontanam cum grauiſſimis authoribus prætulimus, quia ſi debitis conditionibus, in theoremate propoſitis, ſtipata ſit, in eodem ſtatu ſemper remanet, neque facilè à cauſis externis immutatur. Contrà verò pluuialis tot conditionibus indiget à rebus externis petitis, vt difficillimum ſit omnes concurrere ſimul: ſed aliquâ earum deficiente, non parùm illam de perfectione ſua amittere neceſſe eſt; ſi nimirum à tegulis non diligenter ablutis, ſed ſordibus inquinatis excipiatur, vel in ciſternâ non benè mundata ſeruetur, & tempore minùs apto colligatur.

Eſt autem *dubitatio* circa tempus aquæ pluuiali colligendæ magis idoneum. Siquidem non pauci ex Hippocr.

pocr.

Digitized by Google

pocr. cenſent, æſtiuo tempore collectam, & cum tonitru deſcendentem, eſſe præferendam: quòd illa tenuiſſima, & leuiſſima ſit. Verùm licet talis aqua, ratione tenuitatis, & leuitatis, aliquam habeat prærogatiuam; tamen cùm tempore æſtiuo variæ exhalationes è terra eleuentur, quæ mineralium naturam quodammodo æmulantur, & cum vaporibus miſcentur, ex quibus pluuiæ conflantur; non tàm laudabiles videntur illæ aquæ: cuius rei euidens eſt indicium, quòd facilè putreſcant, & vermiculi frequenter in ijs generentur. Fulgura enim, & tonitrua è ſulphureis exhalationibus oriuntur, quæ etiam aliquando aërem odore ſuo inficiunt. Adde, quòd æſtatis tempore, aquæ ſtagnorum, lacuum, & paludum contrahant putredinem, ex ijſque vapores eleuati pluuiæ materiam ſuppeditent, quæ ideò vitioſa, & facilè putreſcibilis eſt. His rationibus ducti, eam aquam prætulimus in theoremate, quæ verno tempore colligitur; quandoquidem ſtagna, lacus, & paludes aquam habent copioſam, eamque puram ex pluuiarum copiâ, quæ totâ hyeme deciderunt. Deinde impoſſibile eſſet, eam aquæ copiam colligere, quæ vſui annuo ſufficere valeret, cùm rariſſimæ ſint, & pauciſſimæ pluuiæ æſtiuæ, ad aliquot tantùm horas perdurantes. Et docet nos experientia, hîc Monſpelij, vbi aquæ pluuiæ vſus frequentiſſimus eſt, quæ vulgò per hyemis, & veris decurſum colligitur, eam eſſe optimam, & omnes habere prærogatiuas ſupra deſcriptas. In decoctione leguminum præſertim, hæc ſola vſurpari ſolet, in qua mollitiem eam inſignem adipiſcuntur: cùm in alijs aquis duritiem aliquam retineant, quantumvis decoquantur.

Aqua Putealis craſſa eſt, & grauis: vnde in viſceribus diutiùs hæret, & obſtructionum generationem promouet. Magna tamen eſt inter aquas puteales differentia, ita vt nonnulla cum fontanis de bonitate certent: ſi nimirum ſequentibus conditionibus ſtipatæ ſint. 1. Si fontes vicinos habeant, ex quibus aquæ laudabiles ſcaturiunt; (conijciendum enim eſt, ab illis fontibus aquas ſuas qualitates mutuari,) vel flumini puro, ac rapido vicinæ ſint. 2. Si ex profundis puteis hauriantur, tales enim æſtate frigidæ, hyeme calidæ ſũt; & externis iniurijs minùs patent. 3. Si cœlum ſpectent, & aëri libero, à Sole illuſtrato, expoſitæ ſint: Solis namq; lumine depurantur, & ſerenantur, vitaliſque cuiuſdam auræ redduntur participes. 4. Si frequenter moueantur, & hauriantur; attenuantur enim, & minùs putreſcunt. 5. Si earum putei ſæpè, ac diligenter expurgentur, vnde puriores redduntur. 6. Si à cloacis, aut ſterquilinijs ſunt remotæ, à quibus prauam aliquam qualitatem mutuari poſſunt. Si verò contrarias haberent conditiones, illaudabiles cenſendæ ſunt. Quæ enim profundæ non ſunt; (niſi à fontis cuiuſdam ſcaturigine oriantur) iniurijs patent externis, hyeme algent, æſtate calent, paluſtriũ, & ſtagnantium aquarum more. Concluſæ ſub tectis, lociſque concameratis, cæleſti lumine priuantur, & ſitu mucido inquinantur. Immotæ craſſeſcunt, crudæ manent, putredinis quid concipiunt, ventriculum offendunt, ægrè permeant, viſcera lædunt. Cloacis, & ſterquilinijs vicinæ, viroſo ſapore, & odore imbuuntur.

Aquæ fluuiales cum putealibus bonitate certant, & in quibuſdam locis præferendæ ſunt, in alijs poſtponendæ. Magnas tamen habent aquæ fluuiales inter ſe differentias. Meliores enim ſunt, quæ dulces, ac limpidæ ſunt, & è magnis, ac rapidis fluminibus petuntur, per laudabiles terras fluunt, & felici cœli aſpectu fruuntur. Malæ autem ſunt, quæ ex prauis, & ſtagnantibus, aut cœnoſis, ac turbidis fluuijs hauriuntur; vel ex magnis quidem, ac currentibus, ſed latrinas expurgantibus, ſordeſque culinarum, veſtium, & linteorum recipientibus.

Hinc flumina, quæ magnarum ciuitatum mœnia alluunt, multas habent impuritates admiſtas, & multo morbos generant, ni cautio adhibeatur, quæ in eo præcipuè verſatur, vt loca hauriendæ aquæ deſtinata ſupra ciuitatem poſita ſint, vbi aqua ciuitatē ſordibus nondum infecta eſt. Si vero aqua ciuitatis præterlapſa vſurpetur, ſalubris eſſe non poteſt. Hæc etiam cautio in aquæ fluuialis vſu adhibenda eſt, vt in hydrijs per aliquot dies aſſeruetur; ibi enim quieſcens terreſtres, ac limoſas partes, omneſque impuritates ad fundum depouit.

Aquæ ſtagnantes, & paluſtres omnium peſſimæ ſunt: Cùm enim nullo, aut exiguo motu cieantur, facilè putreſcunt. Craſſæ ſunt, crudæ, & ſæpe malignæ, ac peſtilẽtes.

Aquæ Niuales, & Glaciales peſſimæ etiam ſunt. Dum enim à frigore congelantur, tenuiores partes exhalant; prætereà inſigni frigiditate præditæ ſunt, quæ vẽtriculum offendit. Quod de vinis, & aquis, niue & glacie refrigeratis, intempeſtiuè, & præpoſterè vſurpatis, etiam dicendum eſt. Licèt enim iuuenes robuſtiores earum noxam ſtatim non percipiant; progreſſu tamen ætatis eam ſentiunt, & varios articulorum, viſcerum, & partium neruoſarum morbos incurrunt.

Noſtrâ ætate, & paucis annis apud nos maximè inualuit potus aquæ niue, aut glacie refrigeratæ, æſtatis tempore vſurpatus; imò nõ pauci vinum hoc modo refrigerant. Quæ res inter Medicos, imò & apud vulgus maximè controuertitur; alijs hunc vſum plurimùm laudantibus, alijs improbantibus. Quandoquidem igitur opportuna occaſio hîc ſeſe offert, ſententiam noſtram aperiendi, paucis eam explicabimus. Ac primùm, in theoremate, aquæ nine, aut glacie refrigeratæ potum damnauimus; ſed cum hac additione, ſi intempeſtiuè, & præpoſtere vſurpetur, quod accuratâ explicatione indiget. Nam primò potus iſte admodum frigidus, in genere conſideratus, damnandus abſolutè videtur, iuxtam ſententiã Hippocratis, *Aphor. 51. ſect. 2. Plurimùm atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, vel alio quo vis modo corpus mouere, periculoſum. Omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod paulatim fit, tutum eſt.* Cùm igitur in magno æſtatis ardore corpus plurimum æſtuet; periculoſum eſſe videtur, illud ſubitò, & repentè glaciali illo potu refrigerare. Huius periculi effectus confirmari poteſt plurimis exemplis eorum, qui ex huiuſmodi potu in grauiſſimos morbos præcipitati ſunt, quorum non paucos ipſimet vidimus, & curauimus. Ex altera verò parte infiniti reperiuntur, qui hunc vſum ad cœlum efferunt, & plurimis tùm rationibus, tum experimentis confirmant.

Prima ratio ex eo deſumitur, quòd calor noſter natiuus à duobus validis, & potentiſſimis hoſtibus oppugnari, & extingui conſueuit; frigore nimirum extinguente, & calore diſſipante. Sic in vehementiſſimo æſtatis ardore corpora languida, & effœta redduntur ab æſtuante aëre, partes corporis veluti inflammante, earumque calorem exſoluente. Quæ exſolutio impediri non poteſt, niſi refrigerantibus aſſumptis, & admotis. Quemadmodum igitur ab omni æuo balnea, & natationes in aquis frigidis conuenienter vſurpatæ fuerunt, ad feruorem illum corporis temperandum; ſic etiam potus frigidus aſſumptus, ad hoc ipſum efficiendum, maximè valebit.

Secundò, Potus in genere neceſsarius eſt ad reſtaurandam humiditatem, quæ à calore natiuo indeſinenter abſumitur, ac diſſipatur, potus autem ille, quatenus humidus, id præſtat: ſi autem cum humiditate iuncta eſset caliditas, illa plurimum humiditatis reſolutionem

Digitized by Google

minus quàm caricæ ; magis tamen ſtomachum iuuant. Pectori, renibus , & veſicæ plurimum proſunt. Scribit Gal. 8. κατὰ τόπους *vuam paſſam hepati totâ ſubſtantiâ familiarem eſſe .*

Hæc cum hepate familiaritas locum dedit electuario de Paſſulis,quod & electuarium de vino appellatur, hepati roborando conuenientiſſimum ; eaque ratione ad hydropem maximè commendatur . Illius deſcriptio reformata habetur in *Praxi medicâ noſtra, cap.de hydrope* . Nos aliquot puerulos ab hydrope liberatos vidimus vſu electuarij ſimpliciùs parati . Coquebantur paſſulæ in vino albo ad conſumptionem vini, & per ſetaceum traijciebantur;atque iterum recoquebantur ad cydoniati conſiſtentiam, eoque vtebantur in omni paſtu, interiectis aliquot purgationibus ſpecificis .

Valde vſitatæ ſunt in Germania , multiſque alijs locis , Paſſulæ laxantes; ijs , qui aſtrictam habent aluum vtiliſſimæ,puerulis,ijſq; qui medicamentorum ſapores ingratos abhorrent , conuenientiſſimæ . Harum deſcriptio habetur in *Pharmacopæa Auguſtana* , in hunc modum .

℞.*Sennæ Alexandrinæ* ℥ iiij. *cinamom. electi, zinziberis* an. ℈. iiij. *aquæ endiuiæ* , & *vini albi*, an. ℥ xiiij. Infundantur per hor. vj. aut viij. deinde bulliant, & leniter exprimantur: huic decocto poſt colaturam adde, *ſacchari* , albi ℥ iiij. Coquantur fere ad conſiſtentiam ſyrupi ; tum inijce *paſſularum minorum repurgatar.* ℥ xij. Coquantur iterum lege artis,ad iuſtam menſurã.

Amygdala dulces moderatè calidæ ſunt , & pinguem atque oleoſam humiditatem habent. Attenuant , & detergunt , vrinas mouent , & pulmones inprimis ab infarctu liberant,brõchiorumque aſperitates leniunt.Copiosè nutriunt, & alimentum euchymum , ſed craſſum præbent ,genituram augent ,ſomnum conciliant , quia halituoſæ.ſed difficilè concoquuntur propter ſubſtantiæ craſſitiem. Infinitis penè modis præparantur ad rem cibariam à coquis, piſtoribus, & dulciarijs .

Nuclei pinei ad naturam amygdalarum maximè accedunt , ſunt enim calidi & humidi , craſſumque ſuccum generant , ac difficilè concoquuntur. Lac & ſemen augent , ac venereos ſtimulos irritant . Detergunt, humectant, reficiunt, & impinguant: vnde tuſſientibus, phthiſicis, & tabeſcentibus conferunt .

Nuces auellanæ ad pineorum, & amygdalarum temperiem accedunt ; ſed difficiliùs concoquuntur, & ventriculum grauant. Largiùs comeſtæ in ventriculo cibis ſupernatant:vomitum,flatus,capitiſque dolores creant. Nephriticis conferunt ante paſtum eſitatæ, & à calculo præſeruant .

Nuces iuglandes calidæ, & ſiccæ ſunt , parum nutriunt , & difficilè concoquuntur, ſtomacho nocent, bilem generant, capitis dolorem inferunt, & pulmoni noxiæ ſunt , lumbricos expellunt . Virides cum ſaccharo conditæ, cortice priori detracto,ſtomachum, & cor roborant . Siccæ venenis reſiſtunt , vt in ficuum explicatione de Antidoto Mithridatis dictum eſt .

Præcipit ſchola Salernitana , poſt piſces nuces eſſe comedendas , cuius præcepti ratio eſt , quia piſces frigidi ſunt, & humidi, phlegma generant,facile corrumpuntur, & putreſcunt, præſertim in debili, frigido, humidoque ſtomacho. Nonnulli etiam,præſertim ij , qui in cœnoſis ſtagnantibuſque aquis habitant,maligni aliquid habent. At nuces aridæ calefaciunt, & exſiccant, putredinem arcent, & malignitati reſiſtunt .

Caſtaneæ in actiuis qualitatibus temperatæ ſunt, ad calidum vergentes; paſſiuis verò ſiccæ . Satis copioſum præbent nutrimentum, ſed difficile concoquuntur, ſuccum producunt craſſum, flatus excitant, aluum aſtringunt . Elixæ cum fœniculo minùs flatuoſæ ſunt, quàm aſſæ, quæ illicò ſtomachum inflant; varijs tamen modis corrigi poſſunt, quod ex culinis petendum eſt .

Melones frigidi, & humidi ſunt ſitim ſedant, vrinas mouent, facillime corrumpuntur, & corrupti naturam veneni induunt, vnde cholera morbus, aut febris malignæ excitari ſolet .

Eorum noxa aliquatenùs euitatur, ſi multo ſale corrigantur , in prima menſa modic quantitate ſumantur , vt meliùs concoquantur , & faciliùs ad inteſtina deſcendant , ſi merum ſuperbibatur , & cibi euchymi poſtmodum ingerantur .

Quidam volunt vinum poſt melonum eſum aſſumptum magis nocere , quòd prauum illorum ſuccum citiùs deferat ad penitiora corporis , vbi noxam grauiorem inferre ſolet. Verùm id quidem locum habere poteſt, ſi vinum debile, aquoſum, & minùs potens , vel in nimis exigua quantitate bibatur ; ſed ſi generoſum , & ſatis copioſe ſumptum , omnem melonum noxam corrigit , & bona fit illorum concoctio , vbi poſtmodum eorum ſuccus ad venas translatus ſuam malitiam depoſuerit .

Cucumeres ſunt frigidi , & humidi ferè in tertio gradu : prauum ſuccum corpori ſuppeditant , ac facile putreſcibilem, vnde febribus malignis, diarrhœæ, ac dyſenteriæ materiam ſuppeditare poſſunt .

Cucurbita frigida, & humida eſt in gradu ſecundo. Parum alit , ſuccum gignit improbum , cucumeribus tamen ſalubriorem , & in iuſculis commodè, æſtuante coelo, vſurpatur: refrigerat enim, & humectat, biliſque feruorem contemperat .

Articoca, quam Gal. Cynaram, recentiores ſcolymum vocant, calida eſt in gradu ſecundo, ſicca in primo. Flatus generat, venerem ſtimulat, caput grauat . Hanc Gal. vocat edulium cacochymum, præſertim cùm pluſculum obduxuit . Tunc enim habet ſuccum bilioſum in copiâ maiori, totamque ſubſtantiam lignoſiorem : adeo vt ex hac quidem ſuccus gignatur melancholicus; ex ipſo verò ſucco tenuis, ac bilioſus .

CAPVT XVI.

De cibis , qui ex Animalibus petuntur , ac primùm de carnibus in genere .

Carnes animalium plurimùm inter ſe differunt , non ſolùm ratione diuerſarum ſpecierum; ſed etiam in vna, & eadem ſpecie, ratione ætatis, regionis, pabuli, habitus, caſtrationis , ſexus , & præparationis .

Iuniorum animalium caro , & præſertim recenter genitorum mucoſa eſt, mollis, humida , & excrementis referta, eorum maximè , quæ naturâ ſunt humidiora : faciliùs tamen concoquitur , & aluum fluidam reddit .

Vetuſtorum animalium caro dura eſt , ſicca , neruoſa , concoctu difficilis, paucique, ac praui alimenti .

Eorum verò animalium caro , quæ in media ætate ſunt conſtituta, medio modo ſe habet .

Quæ humida, & paluſtria incolunt loca , carnes habent humidas , & ſuperfluitatibus plenas : Quæ ſicca, & montoſa, excrementis vacuas, concoctu faciliores, & ad nutriendum aptiores .

Animalia ſylueſtria carnes ſicciores , & magis excrementis vacuas largiuntur domeſticis , & vrbanis , quæ carnes habent humidiores , magiſque excrementitias .

Carnes macilentæ, & extenuatæ duræ ſunt, ac ſiccæ, concoctu difficiles, & parùm nutrientes : pingues verò & obeſæ prehumidæ ſunt , & ventriculo infenſæ nau-

Digitized by Google

nauſeamque parientes, ſi pinguedo admodum exceſſerit. Si verò medio modo ſe habeant, hoc eſt, neq; maciores, neque pinguiores, ſubſtantiæ bonitate, & ſaporis ſuauitate reliquis ſunt præferendæ.

Animalia, quæ in locis nutriuntur optimis paſcuis refertis, ſapidiora ſunt, & melius nutrientia. Sic veruces in dumetis noſtris, thymo, lauendula, roremarino, alijſque plantis aromaticis refertis enutriti, longè ſuauiorem carnem habent ijs, qui in montibus, hiſce plantis deſtitutis, aluntur. Sic etiam perdices montanæ noſtratibus inſipidiores ſunt.

Caſtratorum animalium carnes teneriores, ſapidiores, & concoctu faciliores ſunt, vt in veruecibus, bobus, ſuibus, & caponibus apparet.

Maſculorum carnes laudabiliores ſunt carnibus fæminarum: quandoquidem mares calidiores ſunt, & ſicciores, laborioſiores, & excrementis minùs onerati, vt in pecore bouino, & ouillo conſpicuum eſt.

Carnes elixæ humidiores ſunt, & ad ſeceſſum commodiores.

Aſſæ verò ſicciores: quia humiditas, & pinguedo igne abſumpta eſt. Frixæ etiam ſicciores, & acriores. Sale, & aromatibus condita calidiores, & ſicciores.

Circa carnes aſſas, & elixas eſt *dubitatio*, quæ elicitur ex Ariſt. *probl.* 54. *ſect.* 1. vbi aſſerit, carnes aſſas eſſe humidiores elixis, quod theoremati propoſito, & ſenſibus ipſis repugnare videtur. *Soluitur* tamen: dicendo carnes aſſas eſſe humidiores humiditate propriâ, & congenitâ; elixas verò humiditate aduentitiâ, quæ ab ipſis imbibitur, dum in aquâ decoquuntur; aſt verò ſicciores eſſe elixas ratione humiditatis propriæ, quæ in iuſculum extrahitur; vnde fit vt minùs nutriant, quàm aſſæ, ſi ſeorſim, & ſine iuſculo ſumantur.

Carnes elixæ magis competunt ijs, qui ſunt adhuc in incremēto corporis, qui ſicco ſunt temperamento præditi, & qui calidis, ſiccisq; laborant ægritudinibus: idque magis in regionibus, & anni temporibus calidis, & ſiccis. Aſſæ verò magis conueniunt ijs, qui frigido, & humido temperamento præditi ſunt, quibus aluus fluida eſt, & qui morbis frigidis, & humidis obnoxij ſunt.

CAPVT XVII.

De Carnibus Quadrupedum.

Caro veruecina in noſtris (Galliæ) regionibus omnium præſtantiſſima, & vſitatiſſima eſt, omni ætati, complexioni, & tempori conuenientiſſima. Temperata eſt, aut ſaltem moderatè calida, & humida. Optima tum aſſa, tum elixa, quæ ex veruecibus anniculis aut bimulis, mediocriter pinguibus, puro in aëre, & bonæ notæ paſcuis enutritis prouenit.

Caro ouilla mali ſucci eſt, & excrementitij; difficilè concoquitur ob ſubſtantiam viſcidam, ac lentam, & partus frequentiam.

Agnina caro valdè humida eſt, mucoſa, & pituitoſa, & ob hanc cauſam declinanda, Galeni iudicio, lib. de victu attenuante cap. 8. *Quod tamen de agnis recens natis intelligendum; non verò de adultioribus, qui optimum præbent alimentum, & facilè concoquuntur. Hinc caro eorum conuenientiſſima eſt ijs, qui natura ſunt delicatioris, ac debilioris, & qui parum exercentur. Præterea diſtinguendæ ſunt regionibus, in quibus adoleſcunt. Lutetiæ enim caro agnina magno eſt in pretio, & hædinæ longè præfertur: apud nos verò hædina agninæ præferri conſueuit.*

Caro hædina carnem habet humidam, ſed minùs agnina: Ideò præfertur ſaltem apud nos; moderatè nutrit, ſanguinem gignit tenuem, & humidum, aluum emollit, & melior eſt aſſa, quàm elixa, ſicut & agnina.

Caro bouina calida eſt, & humida abſolutè conſiderata, quia omnis caro tale habet temperamentum, vtpotè ex ſanguine calido, & humido genita. Comparatè tamen, reſpectu aliorum animalium, ſicca eſt, ac dura, concoctu diſſicilis, & aluum ſiſtens. Sanguinem procreat ſicciorem, & melancholicum; firmum tamen præbet alimentum, ſi benè concoquatur, ideò robuſtioribus corporibus, & valido exercitio vtentibus vtilis.

Vitulina caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida, boni ſucci, concoctu facilis, ſanis atque ægrotantibus conueniens: magis tamen competit ijs, qui in otio, & delicijs viuunt, quique mollioris, ac delicatioris ſunt conſtitutionis, quam baiulis, nautis, foſſoribus, & alijs, qui duros ſubeunt labores, quibus bubula caro eſt conuenientior.

Suilla caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida. Galenus humanæ carni ſimilem eſſe aſſerit, & ſi benè coquatur omnium ciborum potiſſimè nutrire. Craſſum, & lentum habet ſuccum, & ideò nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod diſſipari facilè nequit.

Porcellorum caro præhumida eſt, & mucoſa, plurimùmque gignit pituitæ; magis excrementoſa, quam ſuilla, quia humidior: minùs autem nutrit. Alimentum, quod præbet, facilè quidem ob tenuitatem ſubſtantiæ diſtribuitur, ſed promptè diſcutitur.

Leporina caro ſicca eſt, dura, & craſſa, ſanguiniſque melancholici parens. Quod de vetuſto animali audiendum: ſiquidem lepuſculorum caro debilicatiſſima eſt, & inter conuiuiorum lautitias cum perdicibus æquiparatur. Laudantur verò bimeſtres, trimeſtres, & quadrimeſtres.

Cuniculorum caro ad leporinam proximè accedit: in eo tamen diſtinguuntur, quòd cuniculi mediæ ætatis reliquis præſtantiores ſunt. Vetuſti autem duriores, ſiccioreſque: iuniores verò, & nuper in lucem editi mucoſiores: Syluestres altilibus præferuntur, vtpotè minùs excrementoſi, minuſque humidi. Altiles, qui domi educantur, pinguiores quidem, corpulentioreſque ſunt; at ſapore, & ſalubritate ſylueſtribus longè inferiores. Illud pabulum ſapiunt, quo nutriti fuerunt, atque adeò, ſi braſſicis alantur, (vt ſæpè fit) abominabilem ſaporem habent. Si verò triticum tantum comedant, valdè impinguantur, & delicatiſſimum præbent edulium; quod in Apiciorum gratiam ſit dictum, Sylueſtres, qui in dumetis noſtris, thymo, lauendulâ, origano, alijſque herbis aromaticis nutriuntur, ſapidiſſimum, & ſaluberrimum alimentum præbent.

CAPVT XVIII.

De Interaneis, & Extremitatibus Animalium.

Hepatis ſubſtantia genericè conſiderata, craſſum præbet alimentum, concoctu difficilè, gignendiſque obſtructionibus idoneum: magna tamen differentia reperitur ratione animalium, à quibus deſumitur: ſiquidem hepar gallinarum, caponum, anſerum, pipionum, & pullorum gallinaceorum præſtantiſſimum eſt. Ideò prior ſententia de quadrupedũ

I hepate

Digitized by Google

hepate audienda eſt: inter qua hœdi, vituli, & ſues ſatis laudabilis ſucci iecinora exhibent.

Lien prauum alimentum ſuppeditat, & melancholicũ ſuccum producit, difficilè concoquitur, & tardè deſtribuitur. Renes difficilè concoquuntur ob ſubſtantiæ ſoliditatem, qua præditi ſunt, ſuccum pariunt craſſum, & malum, propter varios, & excrementitios humores, qui eos continuò peruadunt.

Cor fibroſam carnem obtinet, ſolidam, & duram, atque adeò difficilè cõcoquitur, tardè deſtribuitur, & craſſũ ſuccum producit. Si tamen benè concoquatur, non paucum corpori alimentũ præbet, neque id mali ſucci.

Pulmo hepate, ac liene concoctu facilior eſt, quia vtroque rarior, & mollior, longe tamen hepate quoad alendum inferior.

Glandulæ omnes hoc commune habent, vt ſuaues in cibo, & teneræ, ac friabiles appareant. Craſſum dant alimentum, & ſi benè animal habitum ſit, multum, ac boni ſucci: & probè in ventriculo concoctæ nõ minus nutriunt, quàm carnes muſculoſæ. Minùs verò quam par ſit digeſtæ ſuccum pituitoſum, & crudum generant. Hæc de glandulis mammarum præcipuè audienda. Ex alijs verò glandulis molliores ſanguinẽ pituitoſum generant, duriores verò crudum.

Lingua vitulina, hædina, agnina, ſuilla, & veruecina concoctu facilis eſt, & laudabilem ſuccum generat; bouina paulò craſſior, ſed nutritioni ſatis idonea; modò ſale non condiatur, nec fumo induretur.

Cerebrum cibum præbet phlegmaticum, craſſi ſucci, cõcoctu difficilem, craſſum, & tardè permeabilem. Appetitum proſternit, & nauſeam parit.

Pinguedo, & adeps pauci ſunt nutrimenti, & potiùs carnium non nutrientium condimenta, quàm alimẽta. Ventriculi tunicas laxant, eiuſque tonum diſſoluunt, ac propterea nauſeam pariunt, & appetentiã deijciunt. In bilioſis corporibus facilè in bilem vertuntur, difficillimè concoquuntur.

Ventriculi ſubſtantia membranoſa eſt, atq; adeò frigida, & ſicca, dura, & glutinoſa. Difficile cõcoquitur, pituitam generat, obſtructiones parit, multorumque morborum cauſa eſſe poteſt, mollibus, & otioſis hominibus vitanda, & baiulis, foſſoribus, nautis, & ſimilis naturæ hominibus tantum exhibenda.

Inteſtinorum eadem eſt ratio, ſiquidem eorum ſimilis eſt natura. Iuniorum tamen animalium, vt agnorum, & hædorum inteſtina molliorem habent ſubſtantiam, & faciliùs concoquuntur.

Pedes, aliaque extremitates quadrupedum, ex membranis, ligamentis, tendinibus, venis, arterijs, & cartilaginibus compoſita, frigidæ ſunt, & ſiccæ, lentæ, viſcoſæ, pauci nutrimenti, & difficilis concoctionis, iuniorum tamen & lactantium animalium extremitates excipimus, vt de vẽtriculo, & inteſtinis annotatũ eſt.

CAPVT XIX.

De Alimentis, quæ in quadrupedum partibus continentur.

Sanguis calidus eſt, & humidus, concoctu difficilis, & plurima excrementa generans. Licet enim dum in venis continetur, facilè in ſubſtantiam corporis noſtri conuertatur, tamen poſtquam ab ijs eductus eſt, & calorem, atque ſpiritus amiſit, concreſcit, & in prauam ſubſtantiam degenerat.

Medulla calida eſt, & humida, optimè nutrit, ſi bene concoquatur. Nimia quantitate aſſumpta ſtomachum relaxat, & nauſeam parit.

Lac integrum in actiuis qualitatibus temperatum eſt, ad frigidum aliquantulum vergens, in paſſiuis verò humidum ratione pinguis, & aquoſæ ſubſtantiæ; emplaſticum, & incraſſans, ratione caſeoſæ: abſterſorium, ratione ſeroſæ: contemperatorium ſeu mitigatorium ratione butyroſæ.

Optimi electio eſt, vt ſit candidum, clarum, purum, atque ſincerum, dulce, omniſque amaritudinis, acrimoniæ, aciditatis, & ſalſedinis expers, odore ſuaveolens, aut ſaltem boni odoris exiguum quid ſpirans: conſiſtentia moderatum, hoc eſt, neque nimis craſſum, & caſeoſum, neque nimis tenue, & ſeroſum, ſibi ipſi continuum, & vngui inſtillatum cohærens, & non diffluens, recens, multum, & ab animali benè paſto, & habito petitum.

Lac optimum, prædictis conditionibus ſtipatum, omniũ ferè alimentorum eſt præſtantiſſimum, facilè concoquitur, & leui negotio vertitur in ſanguinem, ſufficienter alit, corpus roborat, atque impinguat, aluum emollit, ſed ſtomachum, & inteſtina inflat. Quæ omnia locum habent in corpore temperato, & ſuperfluitatibus vacuo: nam in ventriculo pituitoſo aceſcit, in bilioſo nidorem contrahit. Corrigitur ſale, vitello oui, ſacchavo, aut melle. Lac verò vitioſum nocentiſſimum eſt, & tantùm abeſt, vt ad ſuccum laudabilem generandum conferat, vt etiam corpora ſumentium cacochyma reddat.

PRauos vitioſi lactis effectus oſtendit Gal. *lib. 3. de aliment. fac. c.* 15. exemplo nutricum, quæ ob annonæ caritatem vſæ ſunt ſylueſtribus oleribus; pueri enim, earum lac ſugentes, prauis vlceribus, alijſque affectibus inficiuntur. Item exemplo caprarum, ſcammonio, aut tithymalo paſtarum, quarum lac catharcticum eſt.

Inter lactis differentias, ad ſanorum alimoniam magis vſitatas, vaccinũ omnium craſſiſſimum, & pinguiſſimum eſt, nam caſeoſæ ſubſtantiæ habet plurimum, ſeroſæ verò, ſi cum alijs comparetur, minimum. Hinc aluum minùs ſubducit, magis autem nutrit. Difficiliùs concoquitur, citiùs in ventriculo coagulatur, tardiùs deſcẽdit, difficilius diſtribuitur; & obſtructionibus generandis magis eſt idoneum. Caprinum mediæ eſt cõſiſtentiæ, quemadmodum & Ouillum, quod tamen caprillo craſſius eſt, plus enim caſei habet, minùs verò ſeri: ideòq; minùs deijcit, & valentiùs nutrit. Aſininũ omnium tenuiſſimũ, & maxime ſeroſũ eſt. Verũ illius vſus ad Therapeuticen magis, quàm ad Hygieinen ſpectat.

Butyrum calidum, & humidum eſt gradu primo, & eiuſdem ferè naturæ cum oleo oliuarum maturarum, teſte Auicenna. Magis tamen humidum, quàm calidum. Vetuſtum calidius eſt, atque tenuius: recens ferè temperatum in actiuis. Nutrit, impinguat, ventrem laxat, tuſſi obnoxijs confert. Nimius illius eſus ventriculi tonum diſſoluit, nauſeam parit, appetitum aufert. Proinde ijs vitandus, qui humidiorem, laxioremque habent vẽtriculum. Vitandus, & calidioris complexionis hominibus, in quibus facilè accenditur, & in bilem mutatur. Apponendum eſt primâ menſâ, citiùs enim exit, cibiſque ingeſtis quaſi viam ſternit. Si autem poſt alios ſumatur, ventriculum relaxat, & in complectendo cibo, conſtringendoque orificio ſuperiori, eum impedit.

Cremor lactis butyro ſimillimus eſt, & cũ eo viribus, ac qualitatibus maxime conuenit. In eo differunt, quòd butyrum arte extrahatur, cremor verò ſponte ſupernatet. Lac bubulũ præſertim eo maximè abũdat. Ob pinguedinis copiam ventriculũ relaxat, cibo ſupernatat, alimenta aſſumpta eijcit, priuſquam concoquantur, vapo-

pores mittit ad caput, ſuccum generat craſſum.

Recocta eſt ſubſtantia recenti caſeo ſimilis, ex ſeroſa lactis parte per ebullitionem extracta. Minus ſtomacho nocet, quàm caſeus recenter preſſus. Calidis confert defluxionibus, ſitim ſedat, ſomnum conciliat; ſed frigido ventriculo, & neruorum morbis obeſt. Vetuſta, & indurata difficilè concoquitur, ſitim parit, parùm nutrit, aluum ſiſtit, flatus generat.

Caſeus omnis eandem non habet naturam, & temperiem, ſed pro diuerſitate animalium, ex quibus deſumitur, & pro ſui ipſius etiam ætate, odore, ſapore, alijſque circumſtantijs plurimùm variat.

Caſeus vaccinus multùm alit, ſed difficilè concoquitur. Ouillus minùs craſſam habet ſubſtantiam, & faciliùs concoquitur, parciùs alit vacciuo, ſed meliùs alimentum præbet. Caprinus vtroque eſt deterior, ſed ob acrimoniam faciliùs deijcitur.

Antiquus calidus eſt propter acrimoniam, & aliquãdo putredinem, quam contrahit, vel propter coaguli, & ſalis, dum paratur, admixtionem. Et quò antiquior, eò acrior, ac per cõſequens calidior, & ſiccior adeò vt Auicenna talẽ gradu tertio calidi, & ſicci pronunciet. Hinc ob caliditatem, & ſiccitatem concoctu difficilior, & calculo gignendo aptiſſimus, præſertim ſi ſit plus æquo ſalitus. Vitandus igitur eſt, cum, docente Galeno, Dioſcoride, & Auicenna, malè cõcoquatur, & diſtribuatur, ſiccum, & prauum alimentũ generet, aluum conſtringat, & in atram bilem vertatur. In pauca tamen quantitate sũptus præſumptorum alimentorum, præcipuè carnis cõctionem iuuat, quáquam ipſe difficiliùs cõcoquatur.

Recens, qui adhuc mollis, & nuper coagulatus eſt, frigidus, & humidus eſt; duro, & ſicco flatuoſior propter humiditatem; minùs tamen ſiticuloſus, minuſq; ventrem ſiſtit, benè nutrit, & impinguat, ſtomacho vtilis, facilè in membra diſtribuitur, non tàm craſſi, aut praui ſucci, vt antiquus. Attamen concoctu difficilis eſt, calculum, obſtructiones, alioſque affectus producit.

Putridus, aut fœtidus omnium peſſimus eſt: qui verò bonum ſpirat odorem, ſalubrior. Acer, & ſalſus, calidus eſt, & ſiccus, ſiticuloſus, & cacochymus. Acidus, cachochymus, & frigidus eſt. Dulcis, & pinguis modice calidus, magis nutriens, & ſucci melioris.

Caſeus pinguis, & butyroſus, cui nihil, aut parum butyri ademptum eſt, melior eſt: macer verò, & oculatus, omni ferè butyro priuatus, longè deterior.

CAPVT XX.

De Cibis ex volatilibus deſumptis.

Gallinarũ caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida: concoctu facilis, boni ſucci, & multum nutriẽtis. Scribit Auicenna, eam augere intellectum, & ingenium, clarificare vocem, & ſeminis copiam generare. Quæ omnia de iuuenibus, mediocriter obeſis, & quæ nondum pepererunt audienda ſunt; annoſæ enim, vtpotè duræ, & neruoſæ, macræ, glocientes, & incubantes, damnantur.

Caponũ, & pullorum gallinaceorũ caro, eiuſdem eſt naturæ, & temperiei cum carne gallinarum iuniorum: hac tantùm differentiâ, quod pulli, tenuiorem ſubſtantiam habentes, minus alant, & minùs ſolidam ſubſtantiam præbeant, ideò corporibus multùm laborantibus minùs aptam.

Pulli Columbini inter laudatiſſima reponuntur alimẽta, optimè concoquuntur, ſuccum generant neque craſſum, neque tenuem, ſed inter hunc medium.

Galli Indici, caponibus, & gallinis non cedunt, ſi iuniores ſint, & ante aliquot dies iugulati. Si enim veterani ſint aut recenter mactati, carnem habent duriorem, & concoctu difficilem.

Anſerũ caro calida eſt, & humida, craſſa cõcoctu difficilis, & excremẽtitia. Quò autẽ ſunt annoſiores anſeres, eò ſicciores, duriores, & ad alendũ ineptiores, viſcera obſtruunt, & prauum ſuccũ generant. Qui verò ætatis ſũt mediæ, & benè ſaginati, meliores, ac teneriores ſũt, vnde in multis regionib. inter cupedias habẽtur.

Pulli iuniores inſalubres ſunt, quia muco, & excrementitia carne referti.

Perdices inter alites principatum obtinent, ſine illis ſumptuoſa conuiuia gratiam, & ſplendorẽ amittunt, carnem habent ſapidiſſimam, præſertim iuniores, cùm aliquamdiu in aëre fuerint ſuſpenſæ, bonum, ac laudabilem generant ſanguinẽ, eumq; copioſum, & excrementis vacuum: memoriã augent, ſemen multiplicãt. Veneris ſtimulos excitant. Cardanus aſſerit, continuò perdicum eſu luem veneream curari, quandoquidem ab ijs maſſa ſanguinea, & totum corpus renouantur.

Palumbæ, turtures, coturnices, turdi, merulæ, alaudæ, & reliquæ montanæ auiculæ ſecundum à perdicibus locum obtinent: optimum ſuccum generant; benè nutriunt, & excrementorum pauciſſimam copiam obtinent.

DE Coturnice eſt controuerſia, ſiquidem Galenus, Plinius, & Auicenna referunt, eos qui coturnicibus frequenter aluntur, ſpaſmo eſſe obnoxios. Cuius rei cauſam deſumit Galenus ex veratro, ſeu helleboro, quo coturnices paſci conſueuerunt. Auicenna addit, ſubſtantiæ illarum quandam ineſſe facultatem occultã, quæ ſpaſmum inducere poſſit. Contrà ab alijs improbatur hæc ſententia, quorum anteſignanus eſt Auerroes, aſſerens coturnicum carnem eſſe ſaluberrimam, & optimam, ac laudabilem ſanguinem generare. Quod rationi maximè conſentaneum eſt. Pauciſſimæ enim ſunt regiones, in quibus helleborus adoleſcat: ſed paſſim veſcuntur coturnices optimis herbis, & cerealibus. Neque experientia docet, eos qui coturnices comedunt, obnoxios eſſe epilepſiæ. Adde quòd ſingulari Dei beneficio Iſraëlitis olim in deſerto conceſſæ ſint, quod factum non fuiſſet, niſi optimum præberent alimentum. Etiãſi enim Iſraelitis graues morbi inde exorti ſint, hos ex abuſu illius cibi proueniſſe cõſtat, quo ſe plurimùm ingurgitabant, vt ſufficienter eũ concoquere nõ poſſunt. Hinc cruditates, & putredines maximæ exortæ ſunt.

De quadrupedum, & volatilium carnibus hoc theorema vniuerſale annotandum eſt: illas plurimùm inter ſe differre, ratione ætatis, modi, præparationis, & loci, in quo habitant. Siquidem iuniorum, & adhuc augeſcentiũ caro longè præſtantior eſt ætate prouectiorum, & declinantiũ. Eorum verò, quæ in ætate florenti cõſtituta ſunt, mediam naturã obtinet. At recenter editorũ caro praua eſt, quia mucoſa, humida, & excrementis plena.

Aſſa, & in ſartagine frixa, ſiccior eſt: elixa verò humidior. Animalium, quæ in ſtagnis, paludibus, & locis humidis viuunt, carnes humidæ, & excrementitiæ ſunt, ac concoctu difficiles; quæ verò in montibus, dumetis, & locis ſiccis degunt; carnes habent ſicciores, concoctu faciliores, & excrementis vacuas.

Oua ex varijs animalibus petuntur: at ſola gallinacea in vſum quotidianum veniunt. Ex duplici ſubſtantia conflata ſunt, temperie diuerſâ prædita, vitello ſcilicet, & albumine. Vitellus moderate calidus eſt, & humidus, optimum præbet alimentum, ſanguini maximè vicinus eſt; in eumque leuiſſima coctione cõuertitur: vnde vulgò dicitur, tantum gignere ſanguinis, quantum habet ponderis, atque adeò excrementis vacuus eſt. Albumen

Digitized by Google

verò frigidum eſt, ac moderatè ſiccum, Galeno teſte.

Oua optima eligenda ſunt, quæ candida, longa, noua: nam recentia eiuſdem diei aurea dicuntur, duorum dierum, argentea; trium verò ferrea.

Oua tremula dicuntur, quæ in aqua modicè elixa, eatenùs, vt in manu detenta tremere videantur. Ad corporis alimoniam omnium ſunt accommodatiſſima, Galeno teſte, & magis alunt, quàm ſorbilia.

Oua ſorbilia, quæ in aqua cum putamine eò vſque elixa ſunt, vt ſorberi valeant, minùs nutriunt, quàm tremula, (vt dictum eſt,) propter ſubſtantiæ tenuitatem. Faciliùs autem ſubducuntur, ac probe aluum emolliũt, præſertim manè ieiuno ſtomacho ſumpta: vocē reddunt claram, tuſſim ſedant, partũ facilitant, & venenis in peſte aduerſantur. Illa, vt & tremula conualeſcentibus, ſenibus, infantibus, phthiſicis, & hæmorrhagiã, aliâque inſigni euacuatione debilitatis plurimum conferunt.

Oua longiori elixatione indurata difficilè concoquũtur, ſuccum craſſum generant, & aluum conſtipant. Aſſa ſub cineribus magis conſtipant, ſuccique peioris ſunt, craſſiorisq; vim enim ignis patiuntur maiorem, & plus natiuæ humiditatis admittunt, quã elixatione indurata.

Oua frixa omnium peſſima ſunt, ægre cõcoquuntur, lentè permeant, prauum, craſſumque ſuccum gignunt, & humores ſibi admixtos in corruptelam perducunt. Quod tamen intelligendum eſt de ouis ad integram duritiem frixis.

Placentæ ex ouis paratæ in ſartagine cum butyri ſatis bonâ quantitate, & ad mollem adhuc conſiſtentiam coctæ ſaluberrimæ ſunt. Idem dicendum eſt de ouis ſuffocatis, quæ ſcilicet conquaſſata, in patinâ concoquuntur ad mediocrem conſiſtentiam cum butyro vel lactè, ſaccharo poſtmodum adiecto. Illa enim facilè concoquuntur, & probè nutriunt.

CAPVT XXI.

De Piſcibus.

Piſces in genere frigido & humido temperamento præditi ſunt, alij tamen plus, alij minùs. Quoad ſubſtantiam etiam plurimùm variant; vt alij concoctu faciles ſint, ac ſuccum laudabilem generent, alij verò difficilè concoquantur, & magnum faciant excrementorum prouentum.

Piſces, qui in limoſis, ſordidis grauiterque olētibus aquis degunt, inſaluberrimi ſunt. Improbantur etiam, qui in paludibus, ſtagnis, fluminibus paruis, atque ſtagnantibus, aut cœnoſis, & turbidis, aut magnarum ciuitatum, quas præterfluunt, excrementis, & ſordibus inquinatis verſantur.

Maximè probantur piſces ſaxatiles, qui in ſaxoſis aquis ceu limpidiſsimis delitescunt. Facilè enim concoquũtur, & mediæ conſiſtentiæ ſanguinem, hoc eſt, neque nimis tenuem, neque nimis craſſum producunt.

Squammoſi piſces, & carnem teneram atque friabilem habentes, ſalubriores ſunt ijs, qui ſquammis carent. Illi enim ſubſtantiam habent ſicciorem: hi verò lentam, glutinoſam, & humidiorem.

Piſces in alto mari degentes, meliores ſunt: quia ab vndis agitantur, motuque continuo ſicciores redduntur. Littorales his cedunt, quia mare in littore minùs agitatur, eſtque ibi impurius.

Ex generalibus hiſce theorematis facile erit ſingularum piſcium ſpecierum naturam, ſalubritatem, aut inſalubritatem diſtinguere, vt in ſingulis enumerandis tempus inſumere non ſit opus.

CAPVT XXII.

De Condimentis.

Cinamomum calidum eſt ordine tertio, ſiccum ſecundo. Vrinas mouet, menſes prouocat, viſum acuit, attenuat, incidit, digerit, concoctionem iuuat, flatus diſcutit, parteſque corroborat, leuiter aſtringit.

Garyophylli ſunt calidi, & ſicci ordine tertio, cerebro, cordi, ventriculo, & vtero appropriati. Cerebrum roborant, materiam diſtillationum abſumunt, mentem erigunt, memoriam firmant, frigidam, humidamque cerebri intemperiem corrigunt, morbis ex ea oriundis medentur, ſpiritus vitales reficiunt, ſyncopen arcent, ventriculi concoctionem promouent, nauſeam tollunt, flatus diſcutiunt, vterum recreant, illius affectus leniunt, viſum acuunt, & venerem ſtimulant.

Zinziber calidum eſt ordine tertio, & humidum primo: facilè cariem contrahit propter humiditatem. Ventriculum roborat, flatus diſcutit, inappetentiam à frigidis humoribus oriundam curat.

Piper calidum, & ſiccum eſt ordine tertio. Longum minus habet ſiccitatis, quo fit, vt carioſum euadat. Album acrius, & calidius eſt nigro. Ventriculi concoctionem iuuat, appetentiam mouet, flatus diſcutit, tuſſi, & pectoris vitijs medetur, partum adiuuat, & oculorum caliginem diſcutit.

Nux moſchata calefacit, & ſiccat gradu ſecundo aſtringit, & propterea ventriculum roborat, flatus diſcutit, oris halitum emendat, alui fluxum cohibet, frigidis cerebri, neruorum, & vteri affectibus medetur.

Crocus calefacit gradu ſecundo, ſiccat primo, leniterque aſtringit, concoctionem adiuuat, vrinam mouet, venerem ſtimulat, vim habet cardiacam, venenis inimicam, putredini aduerſam. Tuſſientibus, aſthmaticis, phthiſicis, & pleuriticis mirabiliter ſubuenit: vnde anima pulmonum appellatur. Elegantem, *inquit Dioſcorides,* faciei colorem præſtat, *obſtructa viſcera aperiendo, & concoctionem ventriculi promouendo, ſi moderatè vſurpetur.*

Menſes etiam retentos, fœtum, & ſecundinas potenter educit. Nimio verò vſu, aut aſſiduâ odoris inſpiratione caput lædit: id enim replet, mentemque perturbat, ſpiritus attenuat, diſſoluit, vt in magnâ quantitate ſumptus mortem inferre valeat.

MVlierem nouimus, quæ ad prouocanda menſtrua eam croci quantitatem ſumpſerat, quam ei ſeplaſiarius quinque aſſibus dederat. Inde tanto impetu menſes prorupere, vt intra tridum è viuis ſublata fuerit.

Ad pulmonis affectus tam efficax eſſe remedium, ſcribit Dodonæus, vt ſubinde phthiſicis in ſummo vitæ diſcrimine, & animam propè agentibus, ſpiritum reducat, vitamque ad dies aliquot proroget, ſcrupuli dimidij, aut ad ſummum ſcrupuli vnius pondere, cum paſſo, aliòve dulci vino exhibitus. Eodem modo oblatum aſſerit, grauiſſimas diſpnœas ſubitò citra febrem irruentes momento temporis auferre, idque non ſemel fuiſſe obſeruatum.

Bellarium ſinapis, quàm moſtardam *vulgò vocant, quaſi muſtum ardens, frigidam, & humidam ventriculi intemperiem corrigit, pituicam illius parietibus hærentem detergit, concoctionem adiuuat, & deiectam appetentiam excitat.*

Sal calidum eſt ordine ſecundo, & ſiccum tertio. Abſtergit,

Digitized by Google

ſtergit, digerit, aſtringit, condenſat, putredinem arcet, torpentem appetitum excitat, ventriculi concoctionem adiuuat, aluum ſubducit, & omnibus edulijs gratum ſaporem conciliat. Nimia quantitate vſurpatum calculum gignit, pruritum parit, ſcabiem inducit, impetiginem accerſit, Scorbutum generat, quod nationes ſalſis tum piſcibus, tum carnibus quotidie vtentes experiuntur. Aciem oculorum obtundit, genituram minuit, biliosis, & melancholicis nocet.

Cibi ſale conditi frequentiùs aſſumpti eaſdem noxas inferunt: præterea duriores, & concoctu difficiliores redduntur, quia natiua eorum humiditas abſumitur, vnde ſubſtantia eorum condenſatur, & induratur, quo nomine coctioni fit rebellior.

Oleum recens, & dulce, ex maturis oliuis expreſſum, modicè calidum eſt, & humidum: Emollit, laxat, lenit, acrimoniam omnem contemperat, lumbricos enecat, & venenis reſiſtit.

Saccharum calidum, & ſiccum eſt in gradu primo: putredinem arcet, abſtergit, & ideò ſtomachum iuuat, quia detergendo illius plegma eluit. Attamen ſi ſtomachus bile inquinatus fuerit, nocebit, quia in bilem conuertitur. Renibus, & veſicæ confert; arenulas, & mucoſam pituitã abſtergendo, pectus lenit, & mundificat; aluum laxat, optimè nutrit: verùm nimio vſu obſtructiones generat, vt alia dulcia, quia promptè rapiuntur ab hepate, ſicq; alia edulia admixta nondum ſatis concocta attrahuntur. Dentibus eſt inimicũ, quos denigrat, & ad cariem perducit: ideò poſt illius vſum os colluendum.

CAPVT XXIII.

De Melle.

Mel calidum, & ſiccum eſt gradu ſecundo: eſt tamen quædam differentia ratione locorum, ex quibus mel ab apibus colligitur. Calidius enim, & ſiccius eſt, quod in locis pro venit calidioribus, thymo, lauendula, roremarino, alijſque herbis aromaticis refertis: in regionibus verò frigidis, huiuſcemodi herbis deſtitutis, minùs calidum eſt. In genere flauum calidius, ſicciùſque eſt albo: & ſenſus oſtendunt, aliud alio eſſe odoratius, & acrius, atque adeò viribus, & qualitatibus potentius. Abſtergit, aluum mouet, vrinam prouocat, tuſſi medetur, putredini mirum in modum aduerſatur, & fructus horæi maximè corruptibiles, ſi cum melle aut ſaccharo condiantur, incorrupti permanent ad plures annos. Vtile eſt ſenibus, frigidi temperamenti hominibus, præſertim hyemali tempeſtate: noxium vero iuuenibus, biliosis, & tempore æſtiuo. Calculoſis, aſthmaticis, alijſque pulmonum affectibus obnoxijs maximè conducit. Purum homini nutrimentum exhibet; corporis animæque vires reficit, ſenſus omnes recreat, eoſque acutiores reddit.

MEllis naturam, & facultates capite proprio, & ſeparato explicare voluimus, tum propter illius præſtantiam, tum quia non ſolùm inter condimenta, ſed etiam inter alimenta locum habet; ac denique qnia Galen. 11. *ſimpl.* ſcribit, mellis naturam ſeparatum quid eſſe à plantis, & animalibus.

Illius præſtantia mnltis authoritatibus, & exemplis confirmatur. Plinius enim mel, diuinnm nectar appellauit. Idem ex Ariſtæo, melle non minima huius vitæ munera vocauit. Maximo autem in vſu fuiſſe apud antiquos, & plurimam ad ſanitatem conſeruandam, vtilitatem attuliſſe hiſtoriæ plurimæ teſtantur. Pythagoras (referente Laërtio) cum frugaliſſimè viueret, ſolo ſæpe melle contentus fuit, & ad annum nonageſimum vitam perduxit. Eoſqne ſine morbo viuere poſſe affirmabat, qui mel crebro comederent. Refertque Athenæus, Pythagoricorum cibum panem fuiſſe cum melle. Galen. 5. *de ſan. tuenda*, *capit.* 4. refert hiſtorias Antiochi Medici, & Telephi Grammatici, quorum ille ſingulis diebus tertià diei horà panem ſumebat cum melle Attico, rariùs crudo, plerumque cocto, & ſic cum alia victus ratione ibi deſcriptà annum octuageſimum exceſſit. Hic verò pro ientaculo mel crudum eſitabat, cum alica in aqua cocta, & ad centeſimum annum vitam protraxit. *Plin. l. 22. c. 24.* de Pollione Romano, annum centeſimum excedente, refert, cùm Auguſtus Imperator illins hoſpes interrogaſſet, quânam ratione maximè, vigorem illum animi corpnriſque ſeruaſſet, reſponſum tuliſſe: foris oleo, intus melle. Quod à Democrito didicerat, qui aliquando interrogatus, quomodo quis in ſanitate vitam traducere valeret; reſpondit, ſi exteriora oleo, interiora melle rigaret. Idem Democritus, cum in ſenectute vitæ eſſet pertæſus, eam ſubtractione alimenti finire conabatur. Sed cum ingruerent Theſmophoria ſeu ſacrorum cerealium dies, rogantibus mulieribns ne per id tempus domum funeſtaret, vas melle plenum adferri iuſſit, & ſolà illius anaphorà, hoc eſt; euaporatione, aliquot dies vitam produxit. Scribit etiam Athenæus, Cyrnios, qui Corſicam inſulam habitant, ideò eſſe longæuos, quòd mellis cibo vtantur aſſiduè, cuius maxima copia ibi colligitur. Denique ſacri Codicis teſtimonio, mellis præſtantia confirmatur, vbi de Ioanne Baptiſta loquens, *Butyrum*, inquit, *& mel comedet; vt ſciat eligere bonum, & reprobare malum*. Cum enim boni, & laudabiles humores ex melle generentur, ex bonis humoribus boni ſpiritus, à quibus functiones corporis omnes, atque adeo functiones cerebri principes exerceantur; conſequens eſt, illius vſu ingenium, & intellectum acui, cuius tota operatio in boni, & mali exquiſita dignotione conſiſtit.

Mellis natura ſatis recondita eſt, quandoquidem incertum eſt, ad quam rerum claſſem reuocari debeat; cùm ſcripſerit Galen. *loco ſupra citato*, illius naturam ſeparatum quid eſſe plantis, & animalibus. Et authores in hac re maximè variant, alijs ab aëre purè, & ſimpliciter prouenire, & ab apibns in eſcam colligi, atq; in fauos transferri aſſerentibus, alijs verò dicentibus, ex plantarum ſucco ab apibus generari. Prior sẽtentia ab Ariſtotele, Galeno, alijſque innumeris magis probatur. Et confirmatur experientià, quòd in regionibus melle abundantibus, vernà tempeſtate, matutinis horis, ſolia plantarum melle referta comperiantur, quod ex aëre promanauit. Eſt igitur mel ros quidam aëreus, & pinguis, ex pinguibus quibuſdam vaporibus è terra eleuatis, & in aëre condenſatis genitus, ab apibus ſupra flores præſertim, tum etiam folia plantarum, collectus, & ad cibum in fauis reſeruatus. *Dubium* tamen aliquod remanet, num ex ipſo florum ſucco aliquid etiam mellis generari poſſit, quandoquidem nemini dubium eſt, quin cera ab ipſis apibus ex plantarum ſuccis generetur, quæ cum maximam habeat analogiam cum melle, veriſimile videtur, mel etiam ex iiſdem ſuccis in roris penurià generari poſſe. Hoc ſaltem certiſſimum eſt, mel qualitates plantarum referre, è quibus colligitur. Sic, quod in thymo colligitur, thymum redolet; quod in Sardinia prouenit, vbi abſynthij magna copia creſcit, amarum eſt: in Ponto verò eſt venenatum, propter rododendron, quod in eo magnà copià adoleſcit. *Verùm* qualitates plantarum melli facilè communicari

Digitized by Google

poſſunt, dum in eas ſpargitur, iiſque tenaciter adhæret, & aliqua ex parte imbibitur.

Mellis optimi electio ab auctoribus propoſita eſt, vt ſit colore flauo, odore ſuaui, nullum nec florum, nec herbarum odorem aut ſaporem referens, guſtu iucundum. Album tamen, quale eſt noſtrum Narbonenſe, & quale Atticum olim fuit, præſtantius eſt ratione alimenti, quia magis temperatum. Flauum verò præferri poteſt ratione medicamenti. Omne tamen mel eſt alimentum medicamentoſum quia non ſolum perfectè nutrit, vtpotè puriſſimum, & incorruptibile alimentum, ac excrementis vacuum; ſed etiam corpus calefacit, pituitam ventriculo, & inteſtinis hærentem abſtergit, aluumque laxat. Aliaque commoda pauca corpori ſuppeditat.

Mel vernum præſtantius eſt autumnali, quia è cerâ nouâ exemptum, nouelliſque ſtirpibus genitum Æſtiuum deterius eſt verno, quia calidius, & acrius. Hybernum omnibus deterius, *halitum enim ceraginis expirat, inquit Dioſcorides, &* craſſius exiſtit.

C A P V T XXIV.

De Potu, & materia potulenta.

Aqua ſimplex frigida eſt, & humida. Omnium verò optima, quæ limpida, & clara eſt, pura, minimeque cœnoſa, & ab omnibus, quæ innatare ſolent, ramentis liberata: omnis ſaporis, omniſque odoris expers: tenuis, & leuis, quæ hypochondria celeriter permeat, & per corpus citò diſtribuitur: citò caleſcit, & refrigeratur. His optimæ aquæ notis ab authoribus propoſitis duæ aliæ addi poſſunt non adeò vulgares, vt ſcilicet duo lintei fruſta eiuſdem ponderis ſumantur, & in aquis diuerſis humectentur, ac poſtmodum ad ſolem exſiccentur: ſi alterum prius exſiccetur, melior erit aqua, in qua illud humectatum fuerit. Deinde, poſtquam ambo exſiccata fuerint, iterum ponderentur, & ſi alterum altero leuius ſit, melior erit aqua, in quam leue demerſum fuit.

Ratione locorum, ex quibus aquæ deſumuntur, Fontana reliquis præferenda eſt, modò conditiones habeat ſuperiori theoremate *propoſitas: ſi enim iis deſtituatur, improbanda eſt.* Hipp. lib. de aere, loc. & aq. *alias proponit conditiones, vt ſcilicèt verſus ortum ſolis, præcipuè æſtiuum ſcaturiat: per terram mundam, minimèque lutoſam, vel argilloſam, ſed per arenas, & lapillos fluat; quæve hyeme ſit calidior, æſtate verò frigidior. Hoc enim ſignificat ex profundis terræ viſceribus eam ſcaturire, quæ propter antiperiſtaſin hyeme calent, æſtate verò frigent, vt in puteis ſolet contingere. Quæ ad Septentrionem, aut Occidentem oriuntur, & Solem auerſum habent, deteriores ſunt: vtpote crudæ, graues, & tardè permeantes.*

Aqua Pluuialis poſt fontanam omnium optima cenſetur, imò verò à quamplurimis authoribus fontanæ præfertur, ſi conditionibus requiſitis ſtipata ſit. Illæ autem conditiones ſunt, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur: ſi per locum arenâ repletum transfundatur: ſi verno tempore blandè, & pacatè, non autem procelloſè decidat, ſi in mundâ ciſternâ pura, & incorrupta ſeruetur, neque ſordes, aut vitium aliquod contrahat ex tegulis, quas eluit.

AQuæ fontanæ primum locum conceſſimus, iuxta ſententiam Hipp. Galen. & Auicennæ. Multa tamen afferri poſſunt, quæ pluuialem cum ea de dignitate certare poſſe, oſtendant. Ac *primum* Celſus; *lib. 2. cap. 18. leuiſſima,* inquit, *pluuialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo: poſt hanc ex niue, aut glacie: grauior his ex lacu, grauiſſima ex palude.* Aëtius *tetra bibl. 1. ſermone 3. cap. 165. Aqua pluuialis,* inquit, *omnium leuiſſima cenſetur, & facilè tranſmutatur.* Hippocrates *lib. de aëre, locis, & aq.* aquam pluuialem laudat, quòd leuis, dulcis, limpida, & tenuis ſit, ex eo quòd à Sole tenuiſſimum trahatur, & leuiſſimum. Vitruuius *lib. 8. cap. 9. Quæ ex imbribus,* inquit, *aqua colligitur, ſalubriores habet virtutes, eo quòd eliciatur ex omnibus fontibus leuiſſimis, ſubtilibuſque raritatibus, deinde per aëris exercitationem percolata, tempeſtatibus liqueſcendo peruenit ad terram.* Auerroës *in Canticis,* diſertè aſſerit, aquam pluuiam optimam eſſe, & fontana, ac fluuiali longè excellentiorem. His authoritatibus accedunt rationes ab experientia deſumptæ: ſiquidem aqua pluuialis ad ſtateram omnium leuiſſima eſt, promptiſſimè caleſit, atque refrigeratur, hypochondria non grauat, ſed facilè permeat; nullam in colore, odore, vel ſapore inſignem qualitatem obtinet: eiuſque tenuitas ex eo potiſſimùm apparet, quòd legumina in ea meliùs coquantur quam in fontana. Præterea aquæ pluuiæ ſalubritatem oſtendunt olera, & omne ſtirpium genus, quæ imbrium depluuio meliùs, quam irrigatione nutriuntur, & incrementum capiunt. Imò & *arundines, in palude prognatæ, ſine imbribus non adoleſcunt,* vt Plin. affirmat. Et Ariſtot. 8. *de hiſtor. animal.* dicit, piſces ipſos, qui in aquâ continuò degunt, non benè viuere, ac ſoboleſcere iis annis, quibus pluuiæ deficiunt. Diceres, humorem in vapores ſolutum, & inſitâ leuitate ſurſum delatum è cœlo, & ſyderibus viuificam vim mutuari, quam poſtmodum hiſce inferioribus impertitur.

Obiici poteſt, niuem, & grandines ex pluuiæ materiâ generari, attamen aquas ex iis eliquatas reiici ab omnibus, cùm tamen eandem cum pluuiâ naturam participent. *Reſpondet* Paulus, aquam niualem, & glacialem omnium vitioſiſſimam eſſe, quod aquarum congelatione omnes tenuiſſimæ partes exprimantur.

Secundò obiici poteſt ex Gal. aquam pluuiæ facilè putreſcere, & aſtringendi facultate præditam eſſe. *Reſpondet* iterum Paulus, his verbis. *Nemo citiùs putreſcibilem aquam deterrimam eſſe indicet, cùm alterationis, mutationiſque procliuitas virtuti magis, quam vitio adſcribenda ſit.* Et Galenus ipſe 1. *De aliment. facultatib.* ait, ea quæ facilè concoquuntur, facilè item alterari, & corrumpi: & contrà, quæ concoctu ſunt difficilia, difficiliùs alterari, & corrumpi. Ad adſtrictionem verò, aquæ pluuiali tributam à Galeno, *reſponſio* elicitur ex Auicenna, qui dicit, aquam pluuialem ea ratione videri aſtringentem, quòd mox diſtribuatur, & ad vias vrinæ penetret: hinc enim fit, vt fæcibus, minus humiditate dilutis, factiſque ſiccioribus, aluus aſtrictior euadat. Per ſe autem aqua pluuialis aſtringere non poteſt, cùm tenuiſſima ſit, & aërea: aſtrictoria autem vis à terreâ materiâ dependeat.

Ex iis quæ dicta ſunt, aqua pluuialis fontanæ videretur præferenda. Nos tamen fontanam cum grauiſſimis authoribus prætulimus, quia ſi debitis conditionibus, in theoremate propoſitis, ſtipata ſit, in eodem ſtatu ſēper remanet, neque facilè à cauſis externis immutatur. Contrà verò pluuialis tot conditionibus indiget à rebus externis petitis, vt difficillimum ſit omnes concurrere ſimul: ſed aliquâ earum deficiente, non parùm illam de perfectione ſua amittere neceſſe eſt; ſi nimirum à tegulis non diligenter ablutis, ſed ſordibus inquinatis excipiatur, vel in ciſternâ non benè mundata ſeruetur, & tempore minùs apto colligatur.

Eſt autem *dubitatio* circa tempus aquæ pluuiali colligendæ magis idoneum. Siquidem non pauci ex Hippocr.

pocr.

poct. cenſent, æſtiuo tempore collectam, & cum tonitru deſcendentem, eſſe præferendam: quòd illa tenuiſſima, & leuiſſima ſit. Verùm licet talis aqua, ratione tenuitatis, & lenitatis, aliquam habeat prærogatiuam; tamen cùm tempore æſtiuo variæ exhalationes è terra eleuentur, quæ mineralium naturam quodammodo æmulantur, & cum vaporibus miſceantur, ex quibus pluuiæ conflantur; non tàm laudabiles videntur illæ aquæ: cuius rei euidens eſt indicium, quòd facilè putreſcant, & vermiculi frequenter in ijs generentur. Fulgura enim, & tonitrua è ſulphureis exhalationibus oriuntur, quæ etiam aliquando aërem odore ſuo inficiunt. Adde, quòd æſtatis tempore, aquæ ſtagnorum, lacuum, & paludum contrahant putredinem, ex ijſque vapores eleuati pluuiæ materiam ſuppeditent, quæ ideò vitioſa, & facilè putreſcibilis eſt. His rationibus ducti, eam aquam prætulimus in theoremate, quæ verno tempore colligitur; quandoquidem ſtagna, lacus, & paludes aquam habent copioſam, eamque puram ex pluuiarum copiâ, quæ totâ hyeme deciderunt. Deinde impoſſibile eſſet, eam aquæ copiam colligere, quæ vſui annuo ſufficere valeret, cùm rariſſimæ ſint, & pauciſſimæ pluuiæ æſtiuæ, ad aliquot tantùm horas perdurantes. Et docet nos experientia, hic *Monſpelij*, vbi aquæ pluuiæ vſus frequentiſſimus eſt, quæ vulgò per hyemis, & veris decurſum colligitur, eam eſſe optimam, & omnes habere prærogatiuas ſupra deſcriptas. In decoctione leguminum præſertim, hæc ſola vſurpari ſolet, in qua mollitiem eam inſignem adipiſcuntur: cum in alijs aquis duritiem aliquam retineant, quantumvis decoquantur.

Aqua Putealis craſſa eſt, & grauis: vnde in viſceribus diutiùs hæret, & obſtructionum generationem promouet. Magna tamen eſt inter aquas puteales differentia, ita vt nonnulla cum fontanis de bonitate certent: ſi nimirum ſequentibus conditionibus ſtipatæ ſint. 1. Si fontes vicinos habeant; ex quibus aquæ laudabiles ſcaturiunt; (conijciendum enim eſt, ab illis fontibus aquas ſuas qualitates mutuari,) vel flumini puro, ac rapido vicinæ ſint. 2. Si ex profundis puteis hauriantur, tales enim æſtate frigidæ, hyeme calidæ sũt; & externis iniurijs minùs patent. 3. Si cœlum ſpectent, & aëri libero, à Sole illuſtrato, expoſitæ ſint: Solis namq; lumine depurantur, & ſerenantur, vitaliſque cuiuſdam auræ redduntur participes. 4. Si frequenter moueantur, & hauriantur; attenuantur enim, & minùs putreſcunt. 5. Si earum putei ſæpè, ac diligenter expurgentur, vnde puriores redduntur. 6. Si à cloacis, aut ſterquilinijs ſunt remotæ, à quibus prauam aliquam qualitatem mutuari poſſunt. Si verò contrarias haberent conditiones, illaudabiles cenſendæ ſunt. Quæ enim profundæ non ſunt; (niſi à fontis cuiuſdam ſcaturigine oriantur) iniurijs patent externis, hyeme algent, æſtate calent, paluſtriũ, & ſtagnantium aquarum more. Concluſæ ſub tectis, locisque concameratis, cæleſti lumine priuantur, & ſitu mucido inquinantur. Immotæ craſſeſcunt, crudæ manent, putredinis quid concipiunt, ventriculum offendunt, ægrè permeant, viſcera lædunt. Cloacis, & ſterquilinijs vicinæ, viroſo ſapore, & odore imbuuntur.

Aquæ fluuiales cum putealibus bonitate certant, & in quibuſdam locis præferendæ ſunt, in alijs poſtponendæ. Magnas tamen habent aquæ fluuiales inter ſe differentias. Meliores enim ſunt, quæ dulces, ac limpidæ ſunt, & è magnis, ac rapidis fluminibus petuntur, per laudabiles terras fluunt, & felici cœli aſpectu fruuntur. Malæ autem ſunt, quæ ex prauis, & ſtagnantibus, aut cœnoſis, ac turbidis fluuijs hauriuntur; vel ex magnis quidem, ac currentibus, ſed latrinas expurgantibus, ſordeſque culinarum, veſtium, & linteorum recipientibus.

Hinc flumina, quæ magnarum ciuitatum mœnia alluunt, multas habent impuritates admiſtas, & multorum morbos generant, ni cautio adhibeatur, quæ in eo præcipuè verſatur, vt loca hauriendæ aquæ deſtinata ſupra ciuitatem poſita ſint, vbi aqua ciuitatẽ ſordibus nondum infecta eſt. Si vero aqua ciuitatis præterlapſa vſurpetur, ſalubris eſſe non poteſt. Hæc etiam cautio in aquæ fluuialis vſu adhibenda eſt, vt in hydrijs per aliquot dies aſſeruetur; ibi enim quieſcens terreſtres, ac limoſas partes, omneſque impuritates ad fundum depouit.

Aquæ ſtagnantes, & paluſtres omnium peſſimæ ſunt: Cùm enim nullo, aut exiguo motu cieantur, facilè putreſcunt. Craſſæ ſunt, crudæ, & ſæpè malignæ, ac peſtilẽtes.

Aquæ Niuales, & Glaciales peſſimæ etiam ſunt. Dum enim à frigore congelantur, tenuiores partes exhalant; præterea inſigni frigiditate præditæ ſunt, quæ vẽtriculum offendit. Quod de vinis, & aquis, niue & glacie refrigeratis, intempeſtiuè, & præpoſterè vſurpatis, etiam dicendum eſt. Licèt enim iuuenes robuſtiores earum noxam ſtatim non percipiant; progreſſu tamen ætatis eam ſentiunt, & varios articulorum, viſcerum, & partium neruoſarum morbos incurrunt.

Noſtrâ ætate, & paucis annis apud nos maximè inualuit potus aquæ niue, aut glacie refrigeratæ, æſtatis tempore vſurpatus; imò nõ pauci vinum hoc modo refrigerant. Quæ res inter Medicos, imò & apud vulgus maximè controuertitur; alijs hunc vſum plurimùm laudantibus, alijs improbantibus. Quandoquidem igitur opportuna occaſio hîc ſeſe offert, ſententiam noſtram aperiendi, paucis eam explicabimus. Ac primùm, in theoremate, aquæ niue, aut glacie refrigeratæ potum damnauimus; ſed cum hac additione, ſi intempeſtiuè, & præpoſtere vſurpetur, quod accuratâ explicatione indiget. Nam primò potus iſte admodum frigidus, in genere conſideratus, damnandus abſolutè videtur, iuxtam ſententiã Hippocratis, *Aphor. 51. ſect. 2. Plurimùm atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, vel alio quo vis modo corpus mouere, periculoſum. Omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod paulatim fit, tutum eſt.* Cùm igitur in magno æſtatis ardore corpus plurimum æſtuet; periculoſum eſſe videtur, illud ſubitò, & repentè glaciali illo potu refrigerare. Huius periculi effectus confirmari poteſt plurimis exemplis eorum, qui ex huiuſmodi potu in grauiſſimos morbos præcipitati ſunt, quorum non paucos ipſimet vidimus, & curauimus. Ex altera verò parte infiniti reperiuntur, qui hunc vſum ad cœlum efferunt, & plurimis tùm rationibus, tum experimentis confirmant.

Prima ratio ex eo deſumitur, quòd calor noſter natiuus à duobus validis, & potentiſſimis hoſtibus oppugnari, & extingui conſuèuit; frigore nimirum extinguente, & calore diſſipante. Sic in vehementiſſimo æſtatis ardore corpora languida, & effœta redduntur ab æſtuante aëre, partes corporis veluti inflammante, earumque calorem exſoluente. Quæ exſolutio impediri non poteſt, niſi refrigerantibus aſſumptis, & admotis. Quemadmodum igitur ab omni æuo balnea, & natationes in aquis frigidis conuenienter vſurpatæ fuerunt, ad feruorem illum corporis temperandum; ſic etiam potus frigidus aſsumptus, adhoc ipſum efficiendum, maximè valebit.

Secundò, Potus in genere neceſsarius eſt ad reſtaurandam humiditatem, quæ à calore natiuo indeſinenter abſumitur, ac diſſipatur, potus autem ille, quatenus humidus, id præſtat: ſi autem cum humiditate iuncta eſset caliditas, illa plurimum humiditatis reſolutionem

minus quàm caricæ ; magis tamen ſtomachum iuuant. Pectori, renibus , & veſicæ plurimum proſunt. Scribit Gal. 8. κατὰ τόπους vuam paſſam hepati totâ ſubſtantiâ familiarem eſſe .

Hæc cum hepate familiaritas locum dedit electuario de Paſſulis,quod & electuarium de vino appellatur, hepati roborando conuenientiſſimum ; eaque ratione ad hydropem maximè commendatur . Illius deſcriptio reformata habetur in *Praxi medicâ noſtra, cap.de hydrope .* Nos aliquot puerulos ab hydrope liberatos vidimus vſu electuarij ſimpliciùs parati . Coquebantur paſſulæ in vino albo ad conſumptionem vini, & per ſetaceum traijciebantur;atque iterum recoquebantur ad cydoniati conſiſtentiam, eoque vtebantur in omni paſtu, interiectis aliquot purgationibus ſpecificis .

Valde vſitatæ ſunt in Germania , multiſque alijs locis , Paſſulæ laxantes; ijs , qui aſtrictam habent aluum vtiliſſimæ,puerulis,ijſq; qui medicamentorum ſapores ingratos abhorrent , conuenientiſſimæ . Harum deſcriptio habetur in *Pharmacopæa Auguſtana* , in hunc modum .

℞.*Sennæ Alexandrinæ* ℥ iiij. *cinamom. electi, zinziberis* an. ℈. iiij. *aquæ endiuiæ , & vini albi*, an. ℥ xiiij. Infundantur per hor. vj. aut viij. deinde bulliant, & leniter exprimantur: huic decocto poſt colaturam adde, *ſacchari* , albi ℥ iiij. Coquantur fere ad conſiſtentiam ſyrupi ; tum inijce *paſſularum minorum repurgatar.* ℥ xij. Coquantur iterum lege artis,ad iuſtam menſurã.

Amygdalæ dulces moderatè calidæ ſunt , & pinguem atque oleoſam humiditatem habent. Attenuant , & detergunt , vrinas mouent , & pulmones inprimis ab infarctu liberant,brõchiorumque aſperitates leniunt.Copioſè nutriunt, & alimentum euchymum , ſed craſſum præbent ,genituram augent ,ſomnum conciliant , quia halituoſæ,ſed difficilè concoquuntur propter ſubſtantiæ craſſitiem. Infinitis penè modis præparantur ad rem cibariam à coquis,piſtoribus, & dulciarijs .

Nuclei pinei ad naturam amygdalarum maximè accedunt , ſunt enim calidi & humidi , craſſumque ſuccum generant , ac difficilè concoquuntur. Lac & ſemen augent , ac venereos ſtimulos irritant . Detergunt, humectant, reficiunt, & impinguant: vnde tuſſientibus, phthiſicis,& tabeſcentibus conferunt .

Nuces auellanæ ad pineorum,& amygdalarum temperiem accedunt ; ſed difficiliùs concoquuntur, & ventriculum grauant. Largiùs comeſtæ in ventriculo cibis ſupernatant:vomitum,flatus,capitiſque dolores creant. Nephriticis conferunt ante paſtum eſitatæ, & à calculo præſeruant .

Nuces iuglandes calidæ, & ſiccæ ſunt , parum nutriunt , & difficilè concoquuntur, ſtomacho nocent, bilem generant, capitis dolorem inferunt,& pulmoni noxiæ ſunt , lumbricos expellunt . Virides cum ſaccharo conditæ, cortice priori detracto,ſtomachum, & cor roborant .Siccæ venenis reſiſtunt , vt in ficuum explicatione de Antidoto Mithridatis dictum eſt .

Præcipit ſchola Salernitana , poſt piſces nuces eſſe comedendas , cuius præcepti ratio eſt , quia piſces frigidi ſunt, & humidi, phlegma generant,facile corrumpuntur, & putreſcunt, præſertim in debili, frigido, humidoque ſtomacho. Nonnulli etiam,præſertim ij , qui in cœnoſis ſtagnantibuſque aquis habitant,maligni aliquid habent. At nuces aridæ calefaciunt, & exſiccant, putredinem arcent, & malignitati reſiſtunt .

Caſtaneæ in actiuis qualitatibus temperatæ ſunt , ad calidum vergentes; paſſiuis verò ſiccæ . Satis copioſum præbent nutrimentum, ſed difficile concoquuntur, ſuccum producunt craſſum, flatus excitant, aluum aſtringunt . Elixæ cum fœniculo minùs flatuoſæ ſunt, quàm aſſæ, quæ illicò ſtomachum inflant; varijs tamen modis corrigi poſſunt, quod ex culinis petendum eſt .

Melones frigidi, & humidi ſunt ſitim ſedant,vrinas mouent , facillime corrumpuntur, & corrupti naturam veneni induunt, vnde cholera morbus, aut febris maligna excitari ſolet .

Eorum noxa aliquatenùs euitatur, ſi multo ſale corrigantur , in prima menſa modic quantitate ſumantur , vt meliùs concoquantur , & faciliùs ad inteſtina deſcendant , ſi merum ſuperbibatur , & cibi euchymi poſtmodum ingerantur .

Quidam volunt vinum poſt melonum eſum aſſumptum magis nocere , quòd prauum illorum ſuccum citiùs deferat ad penitiora corporis , vbi noxam grauiorem inferre ſolet. Verum id quidem locum habere poteſt, ſi vinum debile, aquoſum, & minùs potens , vel in nimis exigua quantitate bibatur ; ſed ſi generoſum , & ſatis copioſe ſumptum , omnem melonum noxam corrigit , & bona fit illorum concoctio , vbi poſtmodum eorum ſuccus ad venas translatus ſuam malitiam depoſuerit .

Cucumeres ſunt frigidi , & humidi ferè in tertio gradu : prauum ſuccum corpori ſuppeditant , ac facilè putreſcibilem, vnde febribus malignis,diarrhœæ,ac dyſenteriæ materiam ſuppeditare poſſunt .

Cucurbita frigida, & humida eſt in gradu ſecundo . Parum alit , ſuccum gignit improbum , cucumeribus tamen ſalubriorem , & in iuſculis commodè, æſtuante coelo, vſurpatur: refrigerat enim, & humectat,biliſque feruorem contemperat .

Articoca, quam Gal.Cynaram, recentiores ſcolymum vocant,calida eſt in gradu ſecundo, ſicca in primo. Flatus generat ,venerem ſtimulat,caput grauat . Hanc Gal. vocat edulium cacochymum, præſertim cùm pluſculum obduruit . Tunc enim habet ſuccum bilioſum in copiâ maiori, totamque ſubſtantiam lignoſiorem : adeo vt ex hac quidem ſuccus gignatur melancholicus;ex ipſo verò ſucco tenuis,ac bilioſus .

CAPVT XVI.

De cibis , qui ex Animalibus petuntur , ac primùm de carnibus in genere .

Carnes animalium plurimùm inter ſe differunt , non ſolùm ratione diuerſarum ſpecierum; ſed etiam in vna, & eadem ſpecie, ratione ætatis, regionis, pabuli, habitus, caſtrationis ,ſexus , & præparationis .

Iuniorum animalium caro , & præſertim recenter genitorum mucoſa eſt, mollis, humida , & excrementis referta, eorum maximè , quæ naturâ ſunt humidiora : faciliùs tamen concoquitur , & aluum fluidam reddit .

Vetuſtorum animalium caro dura eſt , ſicca , neruoſa , concoctu difficilis, paucique, ac praui alimenti .

Eorum verò animalium caro , quæ in media ætate ſunt conſtituta, medio modo ſe habet .

Quæ humida, & paluſtria incolunt loca , carnes habent humidas , & ſuperfluitatibus plenas : Quæ ſicca, & montoſa, excrementis vacuas, concoctu faciliores,& ad nutriendum aptiores .

Animalia ſylueſtria carnes ſicciores , & magis excrementis vacuas largiuntur domeſticis , & vrbanis , quæ carnes habent humidiores , magiſque excrementitias .

Carnes macilentæ,& extenuatæ duræ ſunt,ac ſiccæ,concoctu difficiles, & parùm nutrientes : pingues verò , & obeſæ præhumidæ ſunt , & ventriculo inſenſæ ,

nau-

nauſeamque parientes, ſi pinguedo admodum exceſſerit. Si verò medio modo ſe habeant, hoc eſt, neq; maciores, neque pinguiores, ſubſtantiæ bonitate, & ſaporis ſuauitate reliquis ſunt præferendæ.

Animalia, quæ in locis nutriuntur optimis paſcuis refertis, ſapidiora ſunt, & melius nutrientia. Sic veruecꝭ in dumetis noſtris, thymo, lauendula, roremarino, alijſque plantis aromaticis refertis enutriti, longè ſuauiorem carnem habent ijs, qui in montibus, hiſce plantis deſtitutis, aluntur. Sic etiam perdices montanæ noſtratibus inſipidiores ſunt.

Caſtratorum animalium carnes teneriores, ſapidiores, & concoctu faciliores ſunt, vt in veruecibus, bobus, ſuibus, & caponibus apparet.

Maſculorum carnes laudabiliores ſunt carnibus fæminarum: quandoquidem mares calidiores ſunt, & ſicciores, laborioſiores, & excrementis minùs onerati, vt in pecore bouino, & ouillo conſpicuum eſt.

Carnes elixæ humidiores ſunt, & ad ſeceſſum commodiores.

Aſſæ verò ſicciores: quia humiditas, & pinguedo igne abſumpta eſt. Frixæ etiam ſicciores, & acriores. Sale, & aromatibus conditæ calidiores, & ſicciores.

Circa carnes aſſas, & elixas eſt *dubitatio*, quæ elicitur ex Ariſt. *probl.* 54. *ſect.* 1. vbi aſſerit, carnes aſſas eſſe humidiores elixis, quod theoremati propoſito, & ſenſibus ipſis repugnare videtur. *Soluitur* tamen: dicendo carnes aſſas eſſe humidiores humiditate propriâ, & congenitâ; elixas verò humiditate aduentitiâ, quæ ab ipſis imbibitur, dum in aquâ decoquuntur; aſt verò ſicciores eſſe elixas ratione humiditatis propriæ, quæ in iuſculum extrahitur; vnde fit vt minùs nutriant, quàm aſſæ, ſi ſeorſim, & ſine iuſculo ſumantur.

Carnes elixæ magis competunt ijs, qui ſunt adhuc in incremẽto corporis, qui ſicco ſunt temperamento præditi, & qui calidis, ſiccisq; laborant ægritudinibus: idque magis in regionibus, & anni temporibus calidis, & ſiccis. Aſſæ verò magis conueniunt ijs, qui frigido, & humido temperamento præditi ſunt, quibus aluus fluida eſt, & qui morbis frigidis, & humidis obnoxij ſunt.

CAPVT XVII.

De Carnibus Quadrupedum.

Caro veruecina in noſtris (Galliæ) regionibus omnium præſtantiſſima, & vſitatiſſima eſt, omni ætati, complexioni, & tempori conuenientiſſima. Temperata eſt, aut ſaltem moderatè calida, & humida. Optima tum aſſa, tum elixa, quæ ex veruecibus anniculis aut bimulis, mediocriter pinguibus, puro in aëre, & bonæ notæ paſcuis enutritis prouenit.

Caro ouilla mali ſucci eſt, & excrementitij; difficilè concoquitur ob ſubſtantiam viſcidam, ac lentam, & partus frequentiam.

Agnina caro valdè humida eſt, mucoſa, & pituitoſa, & ob hanc cauſam declinanda, Galeni iudicio, lib. de victu attenuante cap. 8. *Quod tamen de agnis recens natis intelligendum; non verò de adultioribus, qui optimum præbent alimentum, & facilè concoquuntur. Hinc caro eorum conuenientiſſima eſt ijs, qui naturæ ſunt delicatioris, ac debilioris, & qui parum exercentur. Præterea diſtinguenda ſunt regionibus, in quibus adoleſcunt. Lutetiæ enim caro agnina magno eſt in pretio, & hœdinæ longè præfertur: apud nos verò hœdina agninæ præferri conſueuit.*

Caro hœdina carnem habet humidam, ſed minùs agnina: Ideò præfertur ſaltem apud nos; moderatè nutrit, ſanguinem gignit tenuem, & humidum, aluum emollit, & melior eſt aſſa, quàm elixa, ſicut & agnina.

Caro bouina calida eſt, & humida abſolutè conſiderata, quia omnis caro tale habet temperamentum, vtpotè ex ſanguine calido, & humido genita. Comparatè tamen, reſpectu aliorum animalium, ſicca eſt, ac dura, concoctu difficilis, & aluum ſiſtens. Sanguinem procreat ſicciorem, & melancholicum; firmum tamen præbet alimentum, ſi benè concoquatur, ideò robuſtioribus corporibus, & valido exercitio vtentibus vtilis.

Vitulina caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida, boni ſucci, concoctu facilis, ſanis atque ægrotantibus conueniens: magis tamen competit ijs, qui in otio, & delicijs viuunt, quique mollioris, ac delicatioris ſunt conſtitutionis, quàm baiulis, nautis, foſſoribus, & alijs, qui duros ſubeunt labores, quibus bubula caro eſt conuenientior.

Suilla caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida. Galenus humanæ carni ſimilem eſſe aſſerit, & ſi benè coquatur omnium ciborum potiſſimè nutrire. Craſſum, & lentum habet ſuccum, & ideò nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod diſſipari facilè nequit.

Porcellorum caro præhumida eſt, & mucoſa, plurimùmque gignit pituitæ, magis excrementoſa, quàm ſuilla, quia humidior: minùs autem nutrit. Alimentum, quod præbet, facilè quidem ob tenuitatem ſubſtantiæ diſtribuitur, ſed promptè diſcutitur.

Leporina caro ſicca eſt, dura, & craſſa, ſanguiniſque melancholici parens. Quod de vetuſto animali audiendum: ſiquidem lepuſculorum caro debilicatiſſima eſt, & inter conuiuiorum lautitias cum perdicibus æquiparatur. Laudantur verò bimeſtres, trimeſtres, & quadrimeſtres.

Cuniculorum caro ad leporinam proximè accedit: in eo tamen diſtinguuntur, quòd cuniculi mediæ ætatis reliquis præſtantiores ſunt. Vetuſti autem duriores, ſiccioreſque: iuniores verò, & nuper in lucem editi mucoſiores: Sylueſtres altilibus præferuntur, vtpotè minùs excrementoſi, minuſque humidi. Altiles, qui domi educantur, pinguiores quidem, corpulentioreſque ſunt; at ſapore, & ſalubritate ſylueſtribus longè inferiores. Illud pabulum ſapiunt, quo nutriti fuerunt, atque adeò, ſi braſſicis alantur, (vt ſæpè fit) abominabilem ſaporem habent. Si verò triticum tantum comedant, valdè impinguantur, & delicatiſſimum præbent edulium; quod in Apiciorum gratiam ſit dictum, Sylueſtres, qui in dumetis noſtris, thymo, lauendulâ, origano, alijſque herbis aromaticis nutriuntur, ſapidiſſimum, & ſaluberrimum alimentum præbent.

CAPVT XVIII.

De Interaneis, & Extremitatibus Animalium.

Hepatis ſubſtantia genericè conſiderata, craſſum præbet alimentum, concoctu difficile, gignendiſque obſtructionibus idoneum: magna tamen differentia reperitur ratione animalium, à quibus deſumitur: ſiquidem hepar gallinarum, caponum, anſerum, pipionum, & pullorum gallinaceorum præſtantiſſimum eſt. Ideò prior ſententia de quadrupedũ

hepate audienda eſt, inter quæ hœdi, vituli, & ſues ſatis laudabilis ſucci iecinora exhibent.

Lien prauum alimentum ſuppeditat, & melancholicũ ſuccum producit, difficilè concoquitur, & tardè deſtribuitur. Renes difficilè concoquuntur ob ſubſtantiæ ſoliditatem, qua prediti ſunt, ſuccum pariunt craſſum, & malum, propter varios, & excrementitios humores, qui eos continuò peruadunt.

Cor fibroſam carnem obtinet, ſolidam, & duram, atque adeò difficilè cõcoquitur, tardè deſtribuitur, & craſſũ ſuccum producit. Si tamen benè concoquatur, non paucum corpori alimentũ præbet, neque id mali ſucci.

Pulmo hepate, ac liene concoctu facilior eſt, quia vtroque rarior, & mollior, longe tamen hepate quoad alendum inferior.

Glandulæ omnes hoc commune habent, vt ſuaues in cibo, & teneræ, ac friabiles appareant. Craſſum dant alimentum, & ſi benè animal habitum ſit, multum, ac boni ſucci: & probè in ventriculo concoctæ nõ minus nutriunt, quàm carnes muſculoſæ. Minus verò quàm par ſit digeſtæ ſuccum pituitoſum, & crudum generant. Hæc de glandulis mammarum præcipuè audienda. Ex alijs verò glandulis molliores ſanguinẽ pituitoſum generant, duriores verò crudum.

Lingua vitulina, hædina, agnina, ſuilla, & veruecina concoctu facilis eſt, & laudabilem ſuccum generat; bouina paulò craſſior, ſed nutritioni ſatis idonea; modò ſale non condiatur, nec fumo induretur.

Cerebrum cibum præbet phlegmaticum, craſſi ſucci, cõcoctu difficilem, craſſum, & tardè permeabilem. Appetitum proſternit, & nauſeam parit.

Pinguedo, & adeps pauci ſunt nutrimenti, & potiùs carnium nos nutrientium condimenta, quam alimẽta. Ventriculi tunicas laxant, eiuſque tonum diſſoluunt, ac propterea nauſeam pariunt, & appetentiã deijciunt. In bilioſis corporibus facilè in bilem vertuntur, difficillimè concoquuntur.

Ventriculi ſubſtantia membranoſa eſt, atq; adeò frigida, & ſicca, dura, & glutinoſa. Difficilè cõcoquitur, pituitam generat, obſtructiones parit, multorumque morborum cauſa eſſe poteſt, mollibus, & otioſis hominibus vitanda, & baiulis, foſſoribus, nautis, & ſimilis naturæ hominibus tantum exhibenda.

Inteſtinorum eadem eſt ratio, ſiquidem eorum ſimilis eſt natura. Iuniorum tamen animalium, vt agnorum, & hædorum inteſtina molliorem habent ſubſtantiam, & faciliùs concoquuntur.

Pedes, aliaque extremitates quadrupedum, ex membranis, ligamentis, tendinibus, venis, arterijs, & cartilaginibus compoſitæ, frigidæ ſunt, & ſiccæ, lentæ, viſcoſæ, pauci nutrimenti, & difficilis concoctionis, iuniorum tamen & lactantium animalium extremitates excipimus, vt de võtriculo, & inteſtinis annotatũ eſt.

CAPVT XIX.

De Alimentis, quæ in quadrupedum partibus continentur.

Sanguis calidus eſt, & humidus, concoctu difficilis, & plurima excrementa generans. Licet enim dum in venis continetur, facilè in ſubſtantiam corporis noſtri conuertatur, tamen poſtquam ab ijs eductus eſt, & calorem, atque ſpiritus amiſit, concreſcit, & in prauam ſubſtantiam degenerat.

Medulla calida eſt, & humida, optimè nutrit, ſi benè concoquatur. Nimia quantitate aſſumpta ſtomachum relaxat, & nauſeam parit.

Lac integrum in actiuis qualitatibus temperatum eſt, ad frigidum aliquantulum vergens, in paſſiuis verò humidum ratione pinguis, & aquoſæ ſubſtantiæ; emplaſticum, & incraſſans, ratione caſeoſæ: abſterſorium, ratione ſeroſæ: contemperatorium ſeu mitigatorium ratione butyroſæ.

Optimi electio eſt, vt ſit candidum, clarum, purum, atque ſincerum, dulce, omniſque amaritudinis, acrimoniæ, aciditatis, & ſalſedinis expers, odore ſuaueolens, aut ſaltem boni odoris exiguum quid ſpirans: conſiſtentia moderatum, hoc eſt, neque nimis craſſum, & caſeoſum, neque nimis tenue, & ſeroſum, ſibi ipſi continuum, & vngui inſtillatum cohærens, & non diffluens, recens, multum, & ab animali benè paſto, & habito petitum.

Lac optimum, prædictis conditionibus ſtipatum, omniũ ferè alimentorum eſt præſtantiſſimum, facilè concoquitur, & leui negotio vertitur in ſanguinem, ſufficienter alit, corpus roborat, atque impinguat, aluum emollit, ſed ſtomachum, & inteſtina inflat. Quæ omnia locum habent in corpore temperato, & ſuperfluitatibus vacuo: nam in ventriculo pituitoſo aceſcit, in bilioſo nidorem contrahit. Corrigitur ſale, vitello oui, ſaccharo, aut melle. Lac verò vitioſum nocentiſſimum eſt, & tantùm abeſt, vt ad ſuccum laudabilem generandum conferat, vt etiam corpora ſumentium cacochyma reddat.

PRauos vitioſi lactis effectus oſtendit Gal. *lib.* 3. *de aliment. fac. c.* 15. exemplo nutricum, quæ ob annonæ caritatem vſæ ſunt ſylueſtribus oleribus; pueri enim, earum lac ſugentes, prauis vlceribus, alijſque affectibus inficiuntur. Item exemplo caprarum, ſcammonio, aut tithymalo paſtarum, quarum lac catharcticum eſt.

Inter lactis differentias, ad ſanorum alimoniam magis vſitatas, vaccinũ omnium craſſiſſimum, & pinguiſſimum eſt, nam caſeoſæ ſubſtantiæ habet plurimum, ſeroſæ verò, ſi cum alijs comparetur, minimum. Hinc aluum minùs ſubducit, magis autem nutrit. Difficiliùs concoquitur, citiùs in ventriculo coagulatur, tardiùs deſcẽdit, difficilius diſtribuitur; & obſtructionibus generandis magis eſt idoneum. Caprinum mediæ eſt cõſiſtentiæ, quemadmodum & Ouillum, quod tamen caprillo craſſius eſt, plus enim caſei habet, minùs verò ſeri: ideòq; minùs deijcit, & valentiùs nutrit. Aſininũ omnium tenuiſſimũ, & maxime ſeroſũ eſt. Verũ illius vſus ad Therapeuticen magis, quàm ad Hygieinen ſpectat.

Butyrum calidum, & humidum eſt gradu primo, & eiuſdem ferè naturæ cum oleo oliuarum maturarum, teſte Auicenna. Magis tamen humidum, quàm calidum. Vetuſtum calidius eſt, atque tenuius: recens ferè temperatum in actiuis. Nutrit, impinguat, ventrem laxat, tuſſi obnoxijs confert. Nimius illius eſus ventriculi tonum diſſoluit, nauſeam parit, appetitum aufert. Proinde ijs vitandus, qui humidiorem, laxioremque habent vẽtriculum. Vitandus, & calidioris complexionis hominibus, in quibus facilè accenditur, & in bilem mutatur. Apponendum eſt primà menſà, citiùs enim exit, cibiſque ingeſtis quaſi viam ſternit. Si autem poſt alios ſumatur, ventriculum relaxat, & in complectendo cibo, conſtringendoque orificio ſuperiori, eum impedit.

Cremor lactis butyro ſimillimus eſt, & cũ eo viribus, ac qualitatibus maximè conuenit. In eo differunt, quòd butyrum arte extrahatur, cremor verò ſponte ſupernatet. Lac bubulũ præſertim eo maximè abũdat. Ob pinguedinis copiam ventriculũ relaxat, cibo ſupernatat, alimenta aſſumpta eijcit, priuſquam concoquantur, va-

po-

Digitized by Google

pores mittit ad caput, ſuccum generat craſſum.

Recocta eſt ſubſtantia recenti caſeo ſimilis, ex ſeroſa lactis parte per ebullitionem extracta. Minus ſtomacho nocet, quàm caſeus recenter preſſus. Calidis confert defluxionibus, ſitim ſedat, ſomnum conciliat; ſed frigido ventriculo, & neruorum morbis obeſt. Vetuſta, & indurata difficilè concoquitur, ſitim parit, parùm nutrit, aluum ſiſtit, flatus generat.

Caſeus omnis eandem non habet naturam, & temperiem, ſed pro diuerſitate animalium, ex quibus deſumitur, & pro ſui ipſius etiam ætate, odore, ſapore, aliiſque circumſtantiis plurimùm variat.

Caſeus vaccinus multùm alit, ſed difficilè concoquitur. Ouillus minùs craſſam habet ſubſtantiam, & faciliùs concoquitur, parciùs alit vaccino, ſed meliùs alimentum præbet. Caprinus vtroque eſt deterior, ſed ob acrimoniam faciliùs deiicitur.

Antiquus calidus eſt propter acrimoniam, & aliquando putredinem, quam contrahit, vel propter coaguli, & ſalis, dum paratur, admixtionem. Et quò antiquior, eò acrior, ac per cõſequens calidior, & ſiccior adeò vt Auicenna talẽ gradu tertio calidi, & ſicci pronunciet. Hinc ob caliditatem, & ſiccitatem concoctu difficilior, & calculo gignendo aptiſſimus, præſertim ſi ſit plus æquo ſalitus. Vitandus igitur eſt, eum, docente Galeno, Dioſcoride, & Auicenna, malè cõcoquatur, & diſtribuatur, ſiccum, & prauum alimentũ generet, aluum conſtringat, & in atram bilem vertatur. In pauca tamen quantitate ſõptus præſumptorum alimentorum, præcipuè carnis cõctionem iuuat, quãquam ipſe difficiliùs cõcoquatur.

Recens, qui adhuc mollis, & nuper coagulatus eſt, frigidus, & humidus eſt; duro, & ſicco flatuoſior propter humiditatem; minùs tamen ſiticuloſus, minuſq; ventrem ſiſtit, bene nutrit, & impinguat, ſtomacho vtilis, facilè in membra diſtribuitur, non tàm craſſi, aut praui ſucci, vt antiquus. Attamen concoctu difficilis eſt, calculum, obſtructiones, alioſque affectus producit.

Putridus, aut fœtidus omnium peſſimus eſt: qui verò bonum ſpirat odorem, ſalubrior. Acer, & ſalſus, calidus eſt, & ſiccus, ſiticuloſus, & cacochymus. Acidus, cachochymus, & frigidus eſt. Dulcis, & pinguis modice calidus, magis nutriens, & ſucci melioris.

Caſeus pinguis, & butyroſus, cui nihil, aut parum butyri ademptum eſt, melior eſt: macer verò, & oculatus, omni ferè butyro priuatus, longè deterior.

CAPVT XX.

De Cibis ex volatilibus deſumptis.

Gallinarũ caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida: concoctu facilis, boni ſucci, & multum nutrientis. Scribit Auicenna, eam augere intellectum, & ingenium, clarificare vocem, & ſeminis copiam generare. Quæ omnia de iuuenibus mediocriter obeſis, & quæ nondum pepererunt audienda ſunt; annoſæ enim, vtpotè duræ, & neruoſæ, macræ, glocientes, & incubantes, damnantur.

Caponũ, & pullorum gallinaceorũ caro, eiuſdem eſt naturæ, & temperiei cum carne gallinarum iuniorum: hac tantùm differentiâ, quod pulli, tenuiorem ſubſtantiam habentes, minus alant, & minùs ſolidam ſubſtantiam præbeant, ideò corporibus multùm laborantibus minùs aptam.

Pulli Columbini inter laudatiſſima reponuntur alimẽta, optimè concoquuntur, ſuccum generant neque craſſum, neque tenuem, ſed inter hunc medium.

Galli Indici, caponibus, & gallinis non cedunt, ſi iuniores ſint, & ante aliquot dies iugulati. Si enim veterani ſint aut recenter mactati, carnem habent duriorem, & concoctu difficilem.

Anſerũ caro calida eſt, & humida, craſſa cõcoctu difficilis, & excremẽtitia. Quò autẽ ſunt annoſiores anſeres: eò ſicciores, duriores, & ad alendũ ineptiores, viſcera obſtruunt, & prauum ſuccũ generant. Qui verò ætatis sũt mediæ, & benè ſaginati, meliores, at teneriores sũt, vnde in multis regionib. inter cupedias habẽtur.

Pulli iuniores inſalubres ſunt, quia muco, & excrementitia carne referti.

Perdices inter alites principatum obtinent, ſine illis ſũptuoſa conuiuia gratiam, & ſplendorẽ amittunt, carnem habent ſapidiſſimam, præſertim iuniores, cùm aliquamdiu in aëre fuerint ſuſpenſæ, bonum, ac laudabilem generant ſanguinẽ, eumq; copioſum, & excrementis vacuum: memoriã augent, ſemen multiplicãt. Veneris ſtimulos excitant. Cardanus aſſerit, continuò perdicum eſu luem veneream curari, quandoquidem ab iis maſſa ſanguinea, & totum corpus renouantur.

Palumbæ, turtures, coturnices, turdi, merulæ, alaudæ, & reliquæ montanæ auiculæ ſecundum à perdicibus locum obtinent: optimum ſuccum generant; benè nutriunt, & excrementorum pauciſſimam copiam obtinent.

De Coturnice eſt controuerſia, ſiquidem Galenus, Plinius, & Auicenna referunt, eos qui coturnicibus frequenter aluntur, ſpaſmo eſſe obnoxios. Cuius rei cauſam deſumit Galenus ex veratro, ſeu helleboro, quo coturnices paſci conſueuerunt. Auicenna addit, ſubſtantiæ illarum quandam ineſſe facultatem occultã, quæ ſpaſmum inducere poſſit. Contrà ab aliis improbatur hæc ſententia, quorum anteſignanus eſt Auerroes, aſſerens coturnicum carnem eſſe ſaluberrimam, & optimam, ac laudabilem ſanguinem generare. Quod rationi maximè conſentaneum eſt. Pauciſſimæ enim ſunt regiones, in quibus helleborus adoleſcat: ſed paſſim veſcuntur coturnices optimis herbis, & cerealibus. Neque experientia docet, eos qui coturnices comedunt, obnoxios eſſe epilepſiæ. Adde quòd ſingulari Dei beneficio Iſraëlitis olim in deſerto conceſſæ ſint, quod factum non fuiſſet, niſi optimum præberent alimentum. Etiãſi enim Iſraëlitis graues morbi inde exorti ſint, hos ex abuſu illius cibi prouenisse cõſtat, quo ſe plurimùm ingurgitabant, vt ſufficienter eũ concoquere nõ poſſunt. Hinc cruditates, & putredines maximæ exortæ ſunt,

De quadrupedum, & volatilium carnibus hoc theorema vniuerſale annotandum eſt: illas plurimùm inter ſe differre, ratione ætatis, modi, præparationis, & loci, in quo habitant. Siquidem iuniorum, & adhuc augeſcentiũ caro longè præſtantior eſt ætate prouectiorum, & declinantiũ. Eorum verò, quæ in ætate florenti cõſtituta ſunt, mediam naturã obtinet. At recenter editorũ caro praua eſt, quia mucoſa, humida, & excrementis plena.

Aſſa, & in ſartagine frixa, ſiccior eſt: elixa verò humidior. Animalium, quæ in ſtagnis, paludibus, & locis humidis viuunt, carnes humidæ, & excrementitiæ ſunt, ac concoctu difficiles; quæ verò in montibus, dumetis, & locis ſiccis degunt; carnes habent ſicciores, concoctu faciliores, & excrementis vacuas.

Oua ex variis animalibus petuntur: at ſola gallinacea in vſum quotidianum veniunt. Ex duplici ſubſtantiã conflata ſunt, temperie diuerſã prædita, vitello ſcilicet, & albumine. Vitellus moderatè calidus eſt, & humidus, optimum præbet alimentum, ſanguini maximè vicinus eſt; in eumque leuiſſima coctione cõuertitur: vnde vulgò dicitur, tantum gignere ſanguinis, quantum habet ponderis, atque adeò excrementis vacuus eſt. Albumen

Digitized by Google

verò frigidum eſt, ac moderatè ſiccum, Galeno teſte.

Oua optima eligenda ſunt, quæ candida, longa, noua: nam recentia eiuſdem diei aurea dicuntur, duorum dierum, argentea; trium verò ferrea.

Oua tremula dicuntur, quæ in aqua modicè elixa, eatenùs, vt in manu detenta tremere videantur. Ad corporis alimoniam omnium ſunt accommodatiſſima, Galeno teſte, & magis alunt, quàm ſorbilia.

Oua ſorbilia, quæ in aqua cum putamine eò vſque elixa ſunt, vt ſorberi valeant, minùs nutriunt, quàm tremula, (vt dictum eſt,) propter ſubſtantiæ tenuitatem. Faciliùs autem ſubducuntur, ac probe aluum emolliũt, præſertim manè ieiuno ſtomacho ſumpta: vocẽ reddunt claram, tuſſim ſedant, partũ facilitant, & venenis in peſte aduerſantur. Illa, vt & tremula conualeſcentibus, ſenibus, infantibus, phthiſicis, & hæmorrhagiâ, aliâque inſigni euacuatione debilitatis plurimum conferunt.

Oua longiori elixatione indurata difficilè concoquũtur, ſuccum craſſum generant, & aluum conſtipant. Aſſa ſub cineribus magis conſtipant, ſuccique peioris ſunt, craſſiorisq; vim enim ignis patiuntur maiorem, & plus natiuæ humiditatis admittunt, quã elixatione indurata.

Oua frixa omnium peſſima ſunt, ægre cõcoquuntur, lentè permeant, prauum, craſſumque ſuccum gignunt, & humores ſibi admixtos in corruptelam perducunt. Quod tamen intelligendum eſt de ouis ad integram duritiem frixis.

Placentæ ex ouis paratæ in ſartagine cum butyri ſatis bonâ quantitate, & ad mollem adhuc conſiſtentiam coctæ ſaluberrimæ ſunt. Idem dicendum eſt de ouis ſuffocatis, quæ ſcilicet conquaſſata, in patinâ concoquuntur ad mediocrem conſiſtentiam cum butyro vel lactè, ſaccharo poſtmodum adiecto. Illa enim facilè concoquuntur, & probè nutriunt.

CAPVT XXI.

De Piſcibus.

Piſces in genere frigido & humido temperamenta præditi ſunt, alij tamen plus, alij minùs. Quoad ſubſtantiam etiam plurimùm variant; vt alij concoctu faciles ſint, ac ſuccum laudabilem generent, alij verò difficilè concoquantur, & magnum faciant excrementorum prouentum.

Piſces, qui in limoſis, ſordidis grauiterque olẽtibus aquis degunt, inſaluberrimi ſunt. Improbantur etiam, qui in paludibus, ſtagnis, fluminibus paruis, atque ſtagnantibus, aut cœnoſis, & turbidis, aut magnarum ciuitatum, quas præterfluunt, excrementis, & ſordibus inquinatis verſantur.

Maximè probantur piſces ſaxatiles, qui in ſaxoſis aquis ceu limpidiſſimis deliteſcunt. Facilè enim concoquũtur, & media conſiſtentia ſanguinem, hoc eſt, neque nimis tenuem, neque nimis craſſum producunt.

Squammoſi piſces, & carnem teneram atque friabilem habentes, ſalubriores ſunt ijs, qui ſquammis carent. Illi enim ſubſtantiam habent ſicciorem: hi verò lentam, glutinoſam, & humidiorem.

Piſces in alto mari degentes, meliores ſunt: quia ab vndis agitantur, motuque continuo ſicciores redduntur. Littorales his cedunt, quia mare in littore minùs agitatur, eſtque ibi impurius.

Ex generalibus hiſce theorematis facile erit ſingularum piſcium ſpecierum naturam, ſalubritatem, aut inſalubritatem diſtinguere, vt in ſingulis enumerandis tempus inſumere non ſit opus.

CAPVT XXII.

De Condimentis.

Cinamomum calidum eſt ordine tertio, ſiccum ſecundo. Vrinas mouet, menſes prouocat, viſum acuit, attenuat, incidit, digerit, concoctionem iuuat, flatus diſcutit, parteſque corroborat, leuiter aſtringit.

Garyophylli ſunt calidi, & ſicci ordine tertio, cerebro, cordi, ventriculo, & vtero appropriati. Cerebrum roborant, materiam diſtillationum abſumunt, mentem erigunt, memoriam firmant, frigidam, humidamque cerebri intemperiem corrigunt, morbis ex ea oriundis medentur, ſpiritus vitales reficiunt, ſyncopen arcent, ventriculi concoctionem promouent, nauſeam tollunt, flatus diſcutiunt, vterum recreant, illius affectus leniunt, viſum acuunt, & venerem ſtimulant.

Zinziber calidum eſt ordine tertio, & humidum primo: facilè cariem contrahit propter humiditatem. Ventriculum roborat, flatus diſcutit, inappetentiam à frigidis humoribus oriundam curat.

Piper calidum, & ſiccum eſt ordine tertio. Longum minus habet ſiccitatis, quo fit, vt carioſum euadat. Album acrius, & calidius eſt nigro. Ventriculi concoctionem iuuat, appetentiam mouet, flatus diſcutit, tuſſi, & pectoris vitijs medetur, partum adiuuat, & oculorum caliginem diſcutit.

Nux moſchata calefacit, & ſiccat gradu ſecundo aſtringit, & propterea ventriculum roborat, flatus diſcutit, oris halitum emendat, alui fluxum cohibet, frigidis cerebri, neruorum, & vteri affectibus medetur.

Crocus calefacit gradu ſecundo, ſiccat primo, leniterque aſtringit, concoctionem adiuuat, vrinam mouet, venerem ſtimulat, vim habet cardiacam, venenis inimicam, putredini aduerſam. Tuſſientibus, aſthmaticis, phthiſicis, & pleuriticis mirabiliter ſubuenit: vnde anima pulmonum appellatur. Elegantem, *inquit Dioſcorides,* faciei colorem præſtat, *obſtructa viſcera aperiendo, & concoctionem ventriculi promouendo, ſi moderatè vſurpetur.*

Menſes etiam retentos, fœtum, & ſecundinas potenter educit. Nimio verò vſu, aut aſſiduâ odoris inſpiratione caput lædit: id enim repiet, mentemque perturbat, ſpiritus attenuat, diſſoluit, vt in magnâ quantitate ſumptus mortem inferre valeat.

MVlierem nouimus, quæ ad prouocanda menſtrua eam croci quantitatem ſumpſerat, quam ei ſeplaſiarius quinque aſſibus dederat. Inde tanto impetu menſes prorupere, vt intra tridum è viuis ſublata fuerit.

Ad pulmonis affectus tam efficax eſſe remedium, ſcribit Dodonæus, vt ſubinde phthiſicis in ſummo vitæ diſcrimine, & animam propè agentibus, ſpiritum reducat, vitamque ad dies aliquot proroget, ſcrupuli dimidij, aut ad ſummum ſcrupuli vnius pondere, cum paſſo, aliòve dulci vino exhibitus. Eodem modo oblatum aſſerit, grauiſſimas diſpnœas ſubitò citra febrem irruentes momento temporis auferre, idque non ſemel fuiſſe obſeruatum.

Bellarium ſinapis, quàm moſtardam *vulgò vocant, quaſi muſtum ardens, frigidam, & humidam ventriculi intemperiem corrigit, pituitam illius parietibus hærentem detergit, concoctionem adiuuat, & deiectam appetentiam excitat.*

Sal calidum eſt ordine ſecundo, & ſiccum tertio. Abſtergit,

Digitized by Google

ſtergit, digerit, aſtringit, condenſat, putredinem arcet, torpentem appetitum excitat, ventriculi concoctionem adiuuat, aluum ſubducit, & omnibus edulijs gratum ſaporem conciliat. Nimia quantitate vſurpatum calculum gignit, pruritum parit, ſcabiem inducit, impetiginem accerſit, Scorbutum generat, quod nationes ſalſis tum piſcibus, tum carnibus quotidie vtentes experiuntur. Aciem oculorum obtundit, genituram minuit, biliofis, & melancholicis nocet.

Cibi ſale conditi frequentiùs aſſumpti eaſdem noxas inferunt: præterea duriores, & concoctu difficiliores redduntur, quia natiua eorum humiditas abſumitur, vnde ſubſtantia eorum condenſatur, & induratur, quo nomine coctioni fit rebellior.

Oleum recens, & dulce, ex maturis oliuis expreſſum, modicè calidum eſt, & humidum: Emollit, laxat, lenit, acrimoniam omnem contemperat, lumbricos enecat, & venenis reſiſtit.

Saccharum calidum, & ſiccum eſt in gradu primo: putredinem arcet, abſtergit, & ideò ſtomachum iuuat, quia detergendo illius plegma eluit. Attamen ſi ſtomachus bile inquinatus fuerit, nocebit, quia in bilem conuertitur. Renibus, & veſicæ confert; arenulas, & mucoſam pituitã abſtergendo, pectus lenit, & mundificat; aluum laxat, optimè nutrit: verùm nimio vſu obſtructiones generat, vt alia dulcia, quia promptè rapiuntur ab hepate, ſicq; alia edulia admixta nondum ſatis concocta attrahuntur. Dentibus eſt inimicũ, quos denigrat, & ad cariem perducit: ideò poſt illius vſum os colluendum.

CAPVT XXIII.

De Melle.

Mel calidum, & ſiccum eſt gradu ſecundo: eſt tamen quædam differentia ratione locorum, ex quibus mel ab apibus colligitur. Calidius enim, & ſiccius eſt, quod in locis prouenit calidioribus, thymo, lauendula, roremarino, alijſque herbis aromaticis refertis: in regionibus verò frigidis, huiuſcemodi herbis deſtitutis, minùs calidum eſt. In genere flauum calidius, ſicciúſque eſt albo: & ſenſus oſtendunt, aliud alio eſſe odoratius, & acrius, atque adeò viribus, & qualitatibus potentius. Abſtergit, aluum mouet, vrinam prouocat, tuſſi medetur, putredini mirum in modum aduerſatur, & fructus horæi maximè corruptibiles, ſi cum melle aut ſaccharo condiantur, incorrupti permanent ad plures annos. Vtile eſt ſenibus, frigidi temperamenti hominibus, præſertim hyemali tempeſtate: noxium vero iuuenibus, biliofis, & tempore æſtiuo. Calculoſis, aſthmaticis, alijſque pulmonum affectibus obnoxijs maximè conducit. Purum homini nutrimentum exhibet; corporis animaque vires reficit, ſenſus omnes recreat, eoſque acutiores reddit.

MEllis naturam, & facultates capite proprio, & ſeparato explicare voluimus, tum propter illius præſtantiam, tum quia non ſolùm inter condimenta, ſed etiam inter alimenta locum habet; ac denique quia Galen. 11. *ſimpl.* ſcribit, mellis naturam ſeparatum quid eſſe à plantis, & animalibus.

Illius præſtantia multis authoritatibus, & exemplis confirmatur. Plinius enim mel, diuinum nectar appellauit. Idem ex Ariſtæo, melle non minima huius vitæ munera vocauit. Maximo autem in vſu fuiſſe apud antiquos, & plurimam ad ſanitatem conſeruandam, vtilitatem attuliſſe hiſtoriæ plurimæ teſtantur. Pythagoras (referente Laërtio) cum frugaliſſimè viueret, ſolo ſæpe melle contentus fuit, & ad annum nonageſimum vitam perduxit. Eoſque ſine morbo viuere poſſe affirmabat, qui mel crebro comederent. Refertque Athenæus, Pythagoricorum cibum panem fuiſſe cum melle. Galen. 5. *de ſan. tuenda*, *capit.* 4. refert hiſtorias Antiochi Medici, & Telephi Grammatici, quorum ille ſingulis diebus tertià diei horà panem ſumebat cum melle Attico, rariùs crudo, plerumque cocto, & ſic cum alia victus ratione ibi deſcriptà annum octuageſimum exceſſit. Hic verò pro ientaculo mel crudum eſitabat, cum alica in aqua cocta, & ad centeſimum annum vitam protraxit. *Plin. l. 22. c. 24.* de Pollione Romano, annum centeſimum excedente, refert: cùm Auguſtus Imperator illius hoſpes interrogaſſet, quânam ratione maximè, vigorem illum animi corporiſque ſeruaſſet, reſponſum tuliſſe: foris oleo, intus melle. Quod à Democrito didicerat, qui aliquando interrogatus, quomodo quis in ſanitate vitam traducere valeret; reſpondit, ſi exteriora oleo, interiora melle rigarit. Idem Democritus, cum in ſenectute vitæ eſſet pertæſus, eam ſubtractione alimenti finire conabatur. Sed cum ingruerent Theſmophoria ſeu ſacrorum cerealium dies, rogantibus mulieribus ne per id tempus domum funeſtaret, vas melle plenum adferri iuſſit, & ſolà illius anaphorà, hoc eſt; euaporatione, aliquot dies vitam produxit. Scribit etiam Athenæus, Cyrnios, qui Corſicam inſulam habitant, ideò eſſe longæuos, quòd mellis cibo vtantur aſſiduè, cuius maxima copia ibi colligitur. Denique ſacri Codicis teſtimonio, mellis præſtantia confirmatur, vbi de Ioanne Baptiſta loquens, *Butyrum*, inquit, *& mel comedet; vt ſciat eligere bonum, & reprobare malum.* Cum enim boni, & laudabiles humores ex Celle generentur, ex bonis humoribus boni ſpiritus, à quibus functiones corporis omnes, atque adeo functiones cerebri principes exercentur; conſequens eſt, illius vſu ingenium, & intellectum acui, cuius tota operatio in boni, & mali exquiſita dignotione conſiſtit.

Mellis natura ſatis recondita eſt, quandoquidem incertum eſt, ad quam rerum claſſem reuocari debeat; cùm ſcripſerit Galen. *loco ſupra citato*, illius naturam ſeparatum quid eſſe plantis, & animalibus. Et authores in hac re maximè variant, alijs ab aëre purè, & ſimpliciter prouenire, & ab apibus in eſcam colligi, atq; in fauos transferri aſſerentibus, alijs verò dicentibus, ex plantarum ſucco ab apibus generari. Prior ſẽtentia ab Ariſtotele, Galeno, alijſque innumeris magis probatur. Et confirmatur experientià, quòd in regionibus melle abundantibus, vernà tempeſtate, matutinis horis, ſolia plantarum melle referta comperiantur, quod ex aëre promanauit. Eſt igitur mel ros quidam aëreus, & pinguis, ex pinguibus quibuſdam vaporibus è terra eleuatis, & in aëre condenſatis genitus, ab apibus ſupra flores præſertim, tum etiam folia plantarum, collectus, & ad cibum in fauis reſeruatus. *Dubium* tamen aliquod remanet, num ex ipſo florum ſucco aliquid etiam mellis generari poſſit, quandoquidem nemini dubium eſt, quin cera ab ipſis apibus ex plantarum ſuccis generetur, quæ cum maximam habeat analogiam cum melle, veriſimile videtur, mel etiam ex iiſdem ſuccis in roris penurià generari poſſe. Hoc ſaltem certiſſimum eſt, mel qualitates plantarum referre, è quibus colligitur. Sic, quod in thymo colligitur, thymum redolet; quod in Sardinia prouenit, vbi abſynthij magna copia creſcit, amarum eſt: in Ponto verò eſt venenatum, propter rododendron, quod in eo magnà copià adoleſcit. *Verùm* qualitates plantarum melli facilè communicari

poſſunt, dum in eas ſpargitur, iiſque tenaciter adhæret, & aliqua ex parte imbibitur.

Mellis optimi electio ab auctoribus propoſita eſt, vt ſit colore flauo, odore ſuaui, nullum nec florum, nec herbarum odorem aut ſaporem referens, guſtu iucundum. Album tamen, quale eſt noſtrum Narbonenſe, & quale Atticum olim fuit, præſtantius eſt ratione alimenti, quia magis temperatum. Flauum verò præferri poteſt ratione medicamenti. Omne tamen mel eſt alimentum medicamentoſum quia non ſolum perfectè nutrit, vtpotè puriſſimum, & incorruptibile alimentum, ac excrementis vacuum; ſed etiam corpus calefacit, pituitam ventriculo, & inteſtinis hærentem abſtergit, aluumque laxat. Aliaque commoda pauca corpori ſuppeditat.

Mel vernum præſtantius eſt autumnali, quia è cerâ nouâ exemptum, nouelliſque ſtirpibus genitum Æſtiuum deterius eſt verno, quia calidius, & acrius. Hybernum omnibus deterius, *halitum enim ceraginis expirat, inquit Dioſcorides, &* craſſius exiſtit.

CAPVT XXIV.

De Potu, & materia potulenta.

Aqua ſimplex frigida eſt, & humida. Omnium verò optima, quæ limpida, & clara eſt, pura, minimeque cœnoſa, & ab omnibus, quæ innatare ſolent, ramentis liberata: omnis ſaporis, omniſque odoris expers: tenuis, & leuis, quæ hypochondria celeriter permeat, & per corpus citò diſtribuitur: citò caleſcit, & refrigeratur. His optimæ aquæ notis ab autboribus propoſitis duæ aliæ addi poſſunt non adeò vulgares, vt ſcilicet duo lintei fruſta eiuſdem ponderis ſumantur, & in aquis diuerſis humectentur, ac poſtmodum ad ſolem exſiccentur: ſi alterum prius exſiccetur, melior erit aqua, in qua illud humectatum fuerit. Deinde, poſtquam ambo exſiccata fuerint, iterum ponderentur, & ſi alterum altero leuius ſit, melior erit aqua, in quam leue demerſum fuit.

Ratione locorum, ex quibus aquæ deſumuntur, Fontana reliquis præferenda eſt, modò conditiones habeat ſuperiori theoremate *propoſitas: ſi enim iis deſtituatur, improbanda eſt.* Hipp. lib. de aere, loc. & aq. *alias proponit conditiones, vt ſcilicèt verſus ortum ſolis, præcipuè æſtiuum ſcaturiat: per terram mundam, minimèque lutoſam, vel argilloſam, ſed per arenas, & lapillos fluat; quæve hyeme ſit calidior, æſtate verò frigidior. Hoc enim ſignificat ex profundis terræ viſceribus eam ſcaturire, quæ propter antiperiſtaſin hyeme calent, æſtate verò frigent, vt in puteis ſolet contingere. Quæ ad Septentrionem, aut Occidentem oriuntur, & Solem auerſum habent, deteriores ſunt: vtpote crudæ, graues, & tardè permeantes.*

Aqua Pluuialis poſt fontanam omnium optima cenſetur, imò verò à quamplurimis authoribus fontanæ præfertur, ſi conditionibus requiſitis ſtipata ſit. Illæ autem conditiones ſunt, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur: ſi per locum arenâ repletum transfundatur: ſi verno tempore blandè, & pacatè, non autem procelloſè decidat, ſi in mundâ ciſternâ pura, & incorrupta ſeruetur, neque ſordes, aut vitium aliquod contrahat ex tegulis, quas eluit.

AQuæ fontanæ primum locum conceſſimus, iuxta ſententiam Hipp. Galen. & Auicennæ. Multa tamen afferri poſſunt, quæ pluuialem cum ea de dignitate certare poſſe, oſtendant. Ac primùm Celſus; *lib. 2. cap. 18. leuiſſima, inquit, pluuialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo: poſt hanc ex niue, aut glacie: grauior his ex lacu, grauiſſima ex palude.* Aetius *tetra bibl. 1. ſermone 3. cap. 165. Aqua pluuialis,* inquit, *omnium leuiſſima cenſetur, & facilè tranſmutatur.* Hippocrates *lib. de aëre, locis, & aq.* aquam pluuialem laudat, quòd leuis, dulcis, limpida, & tenuis ſit, ex eo quòd à Sole tenuiſſimum trahatur, & leuiſſimum. Vitruuius *lib. 8. cap. 9. Quæ ex imbribus,* inquit, *aqua colligitur, ſalubriores habet virtutes, eo quòd eliciatur ex omnibus fontibus leuiſſimis, ſubtiliſbuſque raritatibus, deinde per aëris exercitationem percolata, tempeſtatibus liqueſcendo peruenit ad terram.* Auerroës *in Canticis,* diſertè aſſerit, aquam pluuiam optimam eſſe, & fontana, ac fluuiali longè excellentiorem. His authoritatibus accedunt rationes ab experientia deſumptæ: ſiquidem aqua pluuialis ad ſtateram omnium leuiſſima eſt, promptiſſimè caleſit, atque refrigeratur, hypochondria non grauat, ſed facilè permeat; nullam in colore, odore, vel ſapore inſignem qualitatem obtinet: eiuſque tenuitas ex eo potiſſimùm apparet, quòd legumina in ea meliùs coquantur quam in fontana. Præterea aquæ pluuiæ ſalubritatem oſtendunt olera, & omne ſtirpium genus, quæ imbrium depluuio meliùs, quam irrigatione nutriuntur, & incrementum capiunt. Imò *& arundines, in palude prognatæ, ſine imbribus non adoleſcunt,* vt Plin. affirmat. Et Ariſtot. 8. *de hiſtor. animal.* dicit, piſces ipſos, qui in aquâ continuò degunt, non benè viuere, ac ſoboleſcere iis annis, quibus pluuiæ deficiunt. Diceres, humorem in vapores ſolutum, & inſitâ leuitate ſurſùm delatum è cœlo, & ſyderibus viuificam vim mutuari, quam poſtmodum hiſce inferioribus impertitur.

Obiici poteſt, niuem, & grandines ex pluuiæ materiâ generari, attamen aquas ex iis eliquatas reiici ab omnibus, cùm tamen eandem cum pluuiâ naturam participent. *Reſpondet* Paulus, aquam niualem, & glacialem omnium vitioſiſſimam eſſe, quod aquarum congelatione omnes tenuiſſimæ partes exprimantur.

Secundò obiici poteſt ex Gal. aquam pluuiæ facilè putreſcere, & aſtringendi facultate præditam eſſe. *Reſpondet* iterum Paulus, his verbis. *Nemo citiùs putreſcibilem aquam deterrimam eſſe iudicet, cùm alterationis, mutationiſque procliuitas virtuti magis, quam vitio adſcribenda ſit.* Et Galenus ipſe 1. *De aliment. facultatib.* ait, ea quæ facilè concoquuntur, facilè item alterari, & corrumpi: & contrà, quæ concoctu ſunt difficilia, difficiliùs alterari, & corrumpi. Ad adſtrictionem verò, aquæ pluuiali tributam à Galeno, *reſponſio* elicitur ex Auicenna, qui dicit, aquam pluuialem ea ratione videri aſtringentem, quòd mox diſtribuatur, & ad vias vrinæ penetret: hinc enim fit, vt fæcibus, minus humiditate dilutis, factiſque ſiccioribus, aluus aſtrictior euadat. Per ſe autem aqua pluuialis aſtringere non poteſt, cùm tenuiſſima ſit, & aërea: aſtrictoria autem vis à terreâ materiâ dependeat.

Ex iis quæ dicta ſunt, aqua pluuialis fontanæ videretur præferenda. Nos tamen fontanam cum grauiſſimis authoribus prætulimus, quia ſi debitis conditionibus, in theoremate propoſitis, ſtipata ſit, in eodem ſtatu ſēper remanet, neque facilè à cauſis externis immutatur. Contrà verò pluuialis tot conditionibus indiget à rebus externis petitis, vt difficillimum ſit omnes concurrere ſimul: ſed aliquâ earum deficiente, non parùm illam de perfectione ſua amittere neceſſe eſt; ſi nimirum à tegulis non diligenter ablutis, ſed ſordibus inquinatis excipiatur, vel in ciſternâ non benè mundata ſeruetur, & tempore minùs apto colligatur.

Eſt autem *dubitatio* circa tempus aquæ pluuiali colligendæ magis idoneum. Siquidem non pauci ex Hip-

poct.

poer. cenſent, æſtiuo tempore collectam, & cum tonitru deſcendentem, eſſe præferendam: quòd illa tenuiſſima, & leuiſſi.na ſit. Verùm licet talis aqua, ratione tenuitatis, & leuitatis, aliquam habeat prærogatiuam; tamen cùm tempore æſtiuo variæ exhalationes è terra eleuentur, quæ mineralium naturam quodammodo æmulantur, & cum vaporibus miſcentur, ex qnibns pluuiæ conflantur; non tàm laudabiles videntur illæ aquæ: cuius rei euidens eſt indicium, quòd facilè putreſcant, & vermiculi frequenter in ijs generentur. Fulgura enim, & tonitrua è ſulphureis exhalationibus oriuntur, qnæ etiam aliquando aërem odore ſuo inficiunt. Adde, quòd æſtatis tempore, aquæ ſtagnorum, lacuum, & paludum contrahant putredinem, ex ijſque vapores eleuati pluuiæ materiam ſuppeditent, quæ ideò vitioſa, & facilè putreſcibilis eſt. His rationibus ducti, eam aquam prætulimus in theoremate, quæ verno tempore colligitur; quandoquidem ſtagna, lacus, & paludes aquam habent copioſam, eamque puram ex pluuiarum copiâ, quæ totâ hyeme deciderunt. Deinde impoſſibile eſſet, eam aquæ copiam colligere, quæ vſui annuo ſufficere valeret, cùm rariſſimæ ſint, & pauciſſimæ pluuiæ æſtiuæ, ad aliquot tantùm horas perdurantes. Et docet nos experientia, hìc Monſpelij, vbi aquæ pluuiæ vſus frequentiſſimus eſt, quæ vulgò per hyemis, & veris decurſum colligitur, eam eſſe optimam, & omnes habere prærogatiuas ſupra deſcriptas. In decoctione leguminum præſertim, hæc ſola vſurpari ſolet, in qua mollitiem eam inſignem adipiſcuntur: cum in alijs aquis duritiem aliquam retineant, quantumvis decoquantur.

Aqua Putealis craſſa eſt, & grauis: vnde in viſceribus diutiùs hæret, & obſtructionum generationem promouet. Magna tamen eſt inter aquas puteales differentia, ita vt nonnulla cum fontanis de bonitate certent: ſi nimirum ſequentibus conditionibus ſtipatæ ſint. 1. Si fontes vicinos habeant; ex quibus aquæ laudabiles ſcaturiunt; (conijciendum enim eſt, ab illis fontibus aquas ſuas qualitates mutuari,) vel flumini puro, ac rapido vicinæ ſint. 2. Si ex profundis puteis hauriantur, tales enim æſtate frigidæ, hyeme calidæ sũt; & externis iniurijs minùs patent. 3. Si cœlum ſpectent, & aëri libero, à Sole illuſtrato, expoſitæ ſint: Solis namq; lumine depurantur, & ſerenantur, vitaliſque cuiuſdam auræ redduntur participes. 4. Si frequenter moueantur, & hauriantur; attenuantur enim, & minùs putreſcunt. 5. Si earum putei ſæpè, ac diligenter expurgentur, vnde puriores redduntur. 6. Si à cloacis, aut ſterquilinijs ſunt remotæ, à quibus prauam aliquam qualitatem mutuari poſſunt. Si verò contrarias haberent conditiones, illaudabiles cenſendæ ſunt. Quæ enim profundæ non ſunt; (niſi à fontis cuiuſdam ſcaturigine oriantur) iniurijs patent externis, hyeme algent, æſtate calent, paluſtriũ, & ſtagnantium aquarum more. Concluſæ ſub tectis, lociſque concameratis, cæleſti lumine priuantur, & ſitu mucido inquinantur. Immotæ craſſeſcunt, crudæ manent, putredinis quid concipiunt, ventriculum offendunt, ægrè permeant, viſcera lædunt. Cloacis, & ſterquilinijs vicinæ, viroſo ſapore, & odore imbuuntur.

Aquæ fluuiales cum putealibus bonitate certant, & in quibuſdam locis præferendæ ſunt, in alijs poſtponendæ. Magnas tamen habent aquæ fluuiales inter ſe differentias. Meliores enim ſunt, quæ dulces, ac limpidæ ſunt, & è magnis, ac rapidis fluminibus petuntur, per laudabiles terras fluunt, & felici cœli aſpectu fruuntur. Malæ autem ſunt, quæ ex prauis, & ſtagnantibus, aut cœnoſis, ac turbidis fluuijs hauriuntur; vel ex magnis quidem, ac currentibus, ſed latrinas expurgantibus, ſordeſque culinarum, veſtium, & lintcorum recipientibus.

Hinc flumina, quæ magnarum ciuitatum mœnia alluunt, multas habent impuritates admiſtas, & multorum morbos generant, ni cautio adhibeatur, qnæ in eo præcipuè verſatur, vt loca hauriendæ aquæ deſtinata ſupra ciuitatem poſita ſint, vbi aqna ciuitatẽ ſordibus nondum infecta eſt. Si vero aqua ciuitatis præterlapſa vſurpetur, ſalubris eſſe non poteſt. Hæc etiam cautio in aquæ fluuialis vſu adhibenda eſt, vt in hydrijs per aliquot dies aſſeruetur; ibi enim quieſcens terreſtres, ac limoſas partes, omneſque impuritates ad fundum deponit.

Aquæ ſtagnantes, & paluſtres omnium peſſimæ ſunt: Cùm enim nullo, aut exiguo motu cieantur, facilè putreſcunt. Craſſæ ſunt, crudæ, & ſæpe malignæ, ac peſtilẽtes.

Aquæ Niuales, & Glaciales peſſimæ etiam ſunt. Dum enim à frigore congelantur, tenuiores partes exhalant; prætereà inſigni frigiditate præditæ ſunt, quæ vẽtriculum offendit. Quod de vinis, & aquis, niue & glacie refrigeratis, intempeſtiuè, & præpoſterè vſurpatis, etiam dicendum eſt. Licèt enim iuuenes robuſtiores earum noxam ſtatim non percipiant; progreſſu tamen ætatis eam ſentiunt, & varios articulorum, viſcerum, & partium neruoſarum morbos incurrunt.

Noſtrâ ætate, & paucis annis apud nos maximè inualuit potus aquæ niue, aut glacie refrigeratæ, æſtatis tempore vſurpatus; imò nõ pauci vinum hoc modo refrigerant. Quæ res inter Medicos, imò & apud vulgus maximè controuertitur; alijs hunc vſum plurimùm laudantibus, alijs improbantibus. Quandoquidem igitur opportuna occaſio hìc ſeſe offert, ſententiam noſtram aperiendi, paucis eam explicabimus. Ac primùm, in theoremate, aquæ niue, aut glacie refrigeratæ potum damnauimus; ſed cum hac additione, ſi intempeſtiuè, & præpoſterè vſurpetur, quod accuratâ explicatione indiget. Nam primò potus iſte admodum frigidus, in genere conſideratus, damnandus abſolutè videtur, iuxtam ſententiã Hippocratis, *Aphor. 51. ſect. 2. Plurimùm atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, vel alio quo vis modo corpus mouere, periculoſum. Omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod paulatim fit, tutum eſt.* Cùm igitur in magno æſtatis ardore corpus plurimùm æſtuet; periculoſum eſſe videtur, illud ſubitò, & repentè glaciali illo potu refrigerare. Huius periculi effectus confirmari poteſt plurimis exemplis eorum, qui ex huiuſmodi potu in grauiſſimos morbos præcipitati ſunt, quorum non paucos ipſimet vidimus, & curauimus. Ex altera verò parte infiniti reperiuntur, qui hunc vſum ad cœlum efferunt, & plurimis tùm rationibus, tum experimentis confirmant.

Prima ratio ex eo deſumitur, quòd calor noſter natiuus à duobus validis, & potentiſſimis hoſtibus oppugnari, & extingui conſueuit; frigore nimirum extinguente, & calore diſſipante. Sic in vehementiſſimo æſtatis ardore corpora languida, & effœta redduntur ab æſtuante aëre, partes corporis veluti inflammante, earumque calorem exſoluente. Quæ exſolutio impediri non poteſt, niſi refrigerantibus aſſumptis, & admotis. Quemadmodum igitur ab omni æuo balnea, & natationes in aquis frigidis conuenienter vſurpatæ fuerunt, ad feruorem illum corporis temperandum; ſic etiam potus frigidus aſsumptus, adhoc ipſum efficiendum, maximè valebit.

Secundò, Potus in genere neceſsarius eſt ad reſtaurandam humiditatem, quæ à calore natiuo indeſinenter abſumitur, ac diſſipatur, potus autem ille, quatenus humidus, id præſtat: ſi autem cum humiditate iuncta eſset caliditas, illa plurimum humiditatis reſolutionem

Digitized by Google

adiuuaret; ideò communis eſt omnium hominum inſtinctus, vt frigidum potum appetant, etiam hyemis tempore, ad calorem illum internum temperandum, & humidi diſſipationem remorandam. Potiori ergo iure æſtatis tempore, vbi magna fit humiditatis diſſipatio à calore viſcerum intenſo, potus ille refrigerans neceſſarius eſt.

Denique, frigidiſſimum potum æſtatis tempore vſurpatum maximè conferre, infinitorum hominum teſtimonijs conſtat, qui ſe à plurimis incommodis, potu niue, aut glacie refrigerato, liberatos eſſe teſtantur. Tum etiam In Hiſpania, & Italia pro certo habetur, ab eo tempore, quo huiuſmodi potus inualuerit, minus graſſari æſtatis tempore febres continuas, & malignas, quæ anteà eos maximè infeſtabant.

Nos verò hac de re ità ſtatuendum cenſemus *Primò*, de potu mediocriter frigido nulla eſt dubitatio, quin omnibus hominibus maximè conueniat. Hinc ab antiquo ſolent omnes (quantum fieri poteſt) vinum in cellis ſubterraneis pro æſtatis vſu aſſeruare, aquas è profundis puteis haurire, iiſque vinum diluere, ſi potabiles ſint; ſin minus, in ijs vinum, & aquam meliorem refrigerare. Atque adeò ſaluberrimum cenſemus, vigente æſtu, vulgaribus, & antiquis hiſce modis vinum, & aquam refrigerare; quibus etiam vlteriorem frigiditatis gradum conciliare poſſumus, ſi lagenæ ijs repletæ in puteum demittantur, ita tamen, vt aquam non attingant: aër enim, aquæ vicinus, ab ea frigiditatem contrahit, & magis penetrat, quàm aqua, lagenaſque ſuſpenſas potentiùs refrigerat. Sed de potu, niue, aut glacie refrigerato, qui longe intenſiorem, ac propemodùm glacialem frigiditatem contrahit, maior eſt difficultas. De ea enim maxime valet citatus Aphoriſmus, *plurimum, atque repentè refrigerare, vel calefacere, periculoſum*. Ad cuius reſolutionem dicimus: in regione, & tempeſtate calidiſſima poſſe vſurpari ab ijs, qui in iuuenili ætate conſtituti ſunt, calidiori temperamento præditi, & prauis humoribus vacui; tum etiam viſcera omnia valida, ac robuſta obtinent, & inprimis, qui huiuſmodi potui sũt aſſueti, & ſeſe plurimum exercent. Alijs verò, qui nempe in ſenili, aut puerili ætate conſtituti, debilia habent viſcera, vel obſtructa; pituitoſo, aut melancholico temperamento præditi ſunt, plurimos habent humores excrementitios, otioſam vitam agunt, pauco exercitio, & plurimo coitu vtuntur, noxioſiſſimum eſſe. Cùm igitur tot circumſtantiæ requirantur ad huiuſmodi potum impune vſurpandum, & illæ in pauciſſimis hominibus reperiantur, ſatius eſt ab eo abſtinere, & potu modis propoſitis refrigerato vti, qui ad ſanitatem conſeruandam ſufficere poteſt.

At verò, quia tantopere inualuit hoc tempore potus glacie refrigeratus; vt multi ei non aſſueti, in conuiuijs, aut alijs locis eo vti cogantur; alios potus genere deſtituti; vnde nonnullos vidimus in grauiſſima pericula coniectos: operæ pretium duximus præceptum aliquod excogitare, quo minorem noxam ex eo incurrere valeant. Atque adeò præcipimus, vt ante omnem potum plurimos cibos ingerant, eòſque calidiores, vt offam calidam, ſalſa, & piperata, quibus excalefactus ventriculus vehementi potus frigiditati melius reſiſtat: mox potum aſſumant pauciſſimum, eumque non multùm dilutum, ſed ſolito meraciorem: vinum enim tantum frigus non concipit, vt aqua, ac promptiùs incaleſcit in ventriculo, quem poſtmodùm actuatum calefacit; atque vt ſiti omninò ſatis fiat, potuum ſingulorum paucitas frequentiâ compenſetur: ſic enim potus illius frigidioris noxa ſaltem maiori parte euitari poterit. Eandem cautionem obſeruare poſſunt ij, qui calidiori temperamento præditi, ardente Sirio plurimùm æſtuant, & febribus ardentibus obnoxiæ ſunt, aliaſque conditiones præſeferunt, quibus innoxij tali potu vti valent, & ſe ex eo haud exiguum fructum perceptutos ſperant; vt ſcilicet ei paulatim aſſueſcant, per aliquot dies, ab initio pitiſſando, ſeu parùm, & frequenter bibendo.

Vinum in genere conſideratum in actiuis qualitatibus calidum eſt, in paſſiuis verò ſiccum. Calorem noſtrum fouet, cor maximè roborat, ſpiritus auget, vires reficit, concoctiones iuuat, pituitam attenuat, bilem per vrinas expurgat, omniumque excrementorum expulſionem promouet.

Per vinum, in genere conſideratum, intelligimus illud, quod principaliter vinum dici meretur, & quod in regionibus calidis, aut ſaltem temperatis prouenit, quod ex vuis maturis expreſſum eſt, in dolio probè confectum, cum inſigni tamen differentiâ: vt aliud in primo, aliud in ſecundo, aliud in tertio gradu calidum ſit, & ſiccum. Illud verò quod ex vuis immaturis exprimitur, quòdque acidum eſt, auſterum, vel acerbum, vini nomen proprie non meretur, ſed potiùs omphacium appellandum eſt.

At verò circa paſſiuas vini qualitates, grauis eſt difficultas, propter pugnantes inuicem authoritates, & rationes. Nam *Primo*, Ariſtoteles *problem. 17. ſect. 3.* vinum diſertè calidum, & humidum pronuntiat. *Secundò*, Galen. *3. de cauſ. pulſ. cap. vltimo*, vinum propter humiditatem celeriter nutrire aſſerit, eòque magis, quia ſimul calidum; calorem enim duccm humoris nominat.

Tertiò, idem Galenus *1. de ſanit. tuenda, cap. 11.* pueris vinum interdicit: tum alias ob cauſas, tum præcipue, quia eos nimis humectat, & copioſo halitu teplet. *Eodemq; loco* ſcribit vinum humectare, quidquid immodicè ſiccatum eſt.

Quartò, idem Galen. *5. de ſanit. tuenda, cap. 5.* vinum ſenibus aptiſſimum cenſet, non modò propter calorem, quem ſenes habent debilem; verum etiam propter humiditatem.

Quintò, Plato *2. De legibus* dicit: Dionyſium hominibus vinum largitum eſſe, quaſi remedium aduerſus duritiem ſenectutis, vt reiuueneſcere videantur: & non ſecùs, ac igne ferrum, ita vino ſenum corpora molliri.

Sextò, Hippocrates *2. de diæta* vina dulcia nigra, dulcia tenuia, & acida humectare aſſerit.

Septimò, ſuccus vuarum naturarum, ex quo vinum conficitur, calidus eſt, & humidus, teſte Hippocrate *2. de diæta*.

Octauò. Vinum humanæ naturæ, quæ calida eſt, & humida gratiſſimum eſt, & amiciſſimum.

Nonò, Vinum melancholicis maximè confert, qui humectatione indigent, vnde illud: quamdiu humectantur, tamdiu curantur.

Contrà verò, ſiccitatem in vino præualere, ſequentibus authoritatibus, & rationibus oſtenditur.

Primò, Galenus 8. *ſimplic. de vino*, in eo ſiccitatem caliditati proportione reſpondere dicit.

Secundò, idem confirmat Paulus Ægineta l. 7. *cap. 3.* & Galeni mentem ſequitur.

Tertiò, Aëtius *tetrabibl. ſect. cap. de vino*, vinum antiquum tertio ordine ſiccum ſtatuit.

Quartò lib. 2. Synopſ. cap. 15. vinum gradu ſecundo ſiccum eſſe aſſerit, & *cap. 16.* ponit in gradu tertio, ſi nempe valdè ſit vetuſtum.

Quintò, Vinum multum ſpiritum continet, qui igneæ eſt naturæ, & facilè inflammabilis.

Sextò. Phlegmaticis naturis confert, & immoderatè ſumptum ſitim excitat, ac viſcera torrefacit, vnde color rubi-

rubicundus, & puſtulæ præcalidæ in ebrioſorum facie apparent.

Septimò, ad vlcerum curationem vtiliſſimum eſt, docente Galeno 4. *Meth. cap.* 5. At vlcera deterſione, & exſiccatione curantur.

Pro huius controuerſiæ deciſione duplex diſtinctio adhibenda eſt: vna humiditatis, altera vini.

Humiditas duplex eſt, actualis, & potentialis. Et vtraque natiua, vel aſcititia.

Vinum vel immaturum, acidum, & imperfectum eſt; vel maturum, perfectéque coctum. Iterum, vel recens, vel antiquum: & vtrumque vel generoſum, ac potens, vel debile, & infirmum.

His poſitis, dicimus vinum actu eſſe humidum, quandoquidem omne corpus fluidum actu humidum eſt. Potentialiter verò ſiccum eſt, ſi ſit maturum, generoſum, neque valdè recens: quemadmodum in theoremate poſuimus.

Quòd verò crudum, & acidum eſt, valde recens, & adhuc muſtj naturam redolens, tùm etiam dulce, humidum eſt à prædominio. Crudum abundat phlegmate, & aquoſà humiditate, tam propriâ, quam aſcititiâ: recens multâ abundat humiditate, quæ ſenſim in dolio per fermentationem abſumitur.

Præmiſſis igitur hiſce diſtinctionibus, authoritatibus, & rationibus acquieſcimus, quibus vini ſiccitas confirmatur, Iis verò, quæ pro illius humiditate allatæ ſunt, ita reſpondemus.

Ad *primum* dicimus, Ariſtotelem vinum vocare humidum actuali humiditate, non autem potentiali.

Ad *ſecundam Reſpondemus*, Galenum vinum conſiderare, vt alimentum eſt, quâ ratione actu humidum eſt, & propter illam actualem humiditatem celeriter deſtribuitur, & facile immutatur, vnde etiam celeriter nutrit.

Ad *tertiam dicimus.* Galenum pueris vinum interdicere non quòd potẽtialiter, ſed actualiter eos humectet, quòd calefaciat, quodque halitibus caput repleat, ſicque varijs morbis, & imprimis cõuulſionibus anſã præbeat.

Ad *quartam Reſpondemus*, Galenum ſenibus vinum commendare, non quòd humectet, ſed quòd calorem eorum debilem reficiat, ſeroſoſque humores, quibus abundant, per vrinas euacuet. Quâ de causâ vinum tenue, ac flauum ijs accommodatum eſſe monet.

Ad *quintam Reſpondemus*, Platonem, cùm vinum dicit remedium eſſe aduerſus duritiem ſenectutis, non intelligere duritiem corporis, ſed animi: inquit enim, ſenioribus bibendum eſſe vinum, vt reiuueneſcant, & mœſtitiæ eos capiat obliuio, ipsâque animi affectio, velut ferrum in igne, ex duritie in mollitiem deducta, flexibilior fiat. Quod etiam clariùs explicat in ſequentibus, dicens bibentium animos, ſicut in igne ferrum, molliores iunioreſque euadere.

Ad *ſextam dicimus*, Authoritatem Hippocratis ſententiæ noſtræ minime repugnare, qui in controuerſiæ deciſione diximus, vinum acidum, & dulce eſſe humidum à prædominio.

Ad *ſeptimam Reſpondemus*, Hippocratem loqui de muſto ſeu vino recenti, quod vocat ſuccum vuarum maturarum; & illud etiam humidum eſſe à prædominio fatemur.

Ad *octauam Reſpondemus*, Vinum humanæ naturæ amicum eſſe, quia celeriter nutrit, ſpiritus reficit; qui effectus non impediuntur ab exſiccandi vi, quæ valdè moderata eſt, & ab humana temperatura non admodum recedens.

Ad *nonam Reſpondemus*, Vinum melancholicis conferre, non quatenùs humectat, ſed quatenùs ſpiritus recreat, cor exhilarat, & lætitiam inducit.

Varia autem ſunt vinorum differentiæ, à propriâ natura, ſapore, odore, colore, & ætate deſumptæ, quæ viribus etiam, ac facultatibus multùm inter ſe variant.

Ratione propriæ naturæ vinum aliud vocatur ὀλιγόφορον, ſeu pauciterum, *quod in diluendo paucam aquæ admixtionem fert: aliud vinoſum, ac generoſum, quod potentius eſt, & plus aquæ ferre poteſt; & quò generoſius eſt, eò magis ad caliditatem, & ſiccitatem vergit.*

Ratione ſaporis, vina dulcia bene nutriunt, & à viſceribus auidè arripiuntur. Quia tamen ſunt craſſiora, obſtructiones pariunt, hypochondria inflant, flatus generando propter eandem craſſitiem, & facilè in bilem vertuntur. Pulmonibus conferunt, neque nimis calida ſunt, neque caput tentant, aut neruos feriunt. Quæ omnia relata ſunt ab Hippoc. 2. de rat. vict. in acut. text. 2.

Vina auſtera, & acerba calorem habent debiliorem, in ventre diutius morantur, neque facilè venas permeant, & ad vias vrinæ penetrant: pulmonis affectibus nocent; alui fluxui conferunt, vtpote aſtringendi vi prædita.

Ratione odoris, vina odorata, & fragrantia maximè commendantur; vires inſtaurant, ſpiritus reficiunt, totũ corpus recreant, & exhilarant, ſenibus vtilia ſunt, niſi quod caput repleant, neruoſque feriant: ideò noxia ſunt ijs, qui catharris, alijſque capitis affectibus obnoxij ſunt.

Ratione coloris non adeò certa facultatum indicia deſumi poſſunt. Sunt enim vina quædam alba, aquoſa, & *minùs potentia: alia generoſa, & impensè calida. In vniuerſum tamen alba fuluis, & flauis minus calefaciunt. Inter fulua, generoſiſſima ſunt Rhenanum, Creticum, & Moſchatellinum. Ex rubis etiam alia magis, alia minus generoſa. Vt plurimum tamen quæ intenſiorem habent rubedinem, & quomagis ad nigredinem accedũt, minùs potentia ſunt, & quò craſſiora, eò magis obſtructionibus generandis idonea ſunt. Tenuia verò meatus aperiunt, ſudores, & vrinas mouent; paucioris tamen ſunt nutrimenti, quàm craſſa.*

Ratione ætatis, vina noua, & recentia, quæ muſteam adhuc dulcedinem ſeruant, aquoſiora, debilioraq. ſunt, quàm viris conueniat; excrementoſa ſunt, & coctionis difficilis; alimenti diſtributionem ſufficienter non adiuuant, ſed diu in ventre retinent, vnde hypochondria inflant, & diſtendunt: grauia inſomnia excitant, viſcera obſtruunt, & calculum generant, præcipuè quæ dulcia ſunt, craſſa, turbida, & parum defæcata, muſtique naturam adhuc retinentia.

Vina antiqua, quæ ab ortu ſuo, & propria natura generoſa ſunt, acriora, ac vinoſa euadunt, ac plus iuſto calefaciunt. Caput, neruoſq; lædunt, facilè inebriãt, & corpus vſu quotidiano attenuant, calidis temperaturis noxia, niſi modicè, ac benè diluta bibantur. In quibuſdam tamen regionibus frigidioribus vina quæ acerba, & auſtera eſſe ſolent, ſecundo, vel tertio anno meliora, & ſalubriora euadunt, & longiori coctione, quæ fit in dolijs, auſteritatem deponunt.

Vina, ætate mediâ victui ſanorum, & ægrorum accõmodatiſſima ſunt; ſiquidem tunc temporis optimè defæcata ſunt, & in calore mediocria. Vini enim calor ſucceſſu temporis magis ſeſe exerit, & minùs potens eſt in nouo, magis in ætate media, maximè in annoſo.

Licet autem varia vinorum genera varijs naturis, ac temperiebus magis, vel minùs opportuna ſint; in vniuerſum tamen, optimi vini & omnibus propemodum hominibus conuenientiſſimi, conditiones ſunt vt ſaporem habeat inter dulcem, & auſterũ medium, vt ſit odoratum, & frangrans, ſit clarum, & nonnihil fuluum, non nimis tenue, aut craſſum, ad tenuitatem tamen magis accedat, neque nimis potens, neque nimis debile, ætatis mediæ.

A P-

Digitized by Google

APPENDIX.

Multa alia potuum genera ob vini penuriam in varijs regionibus communiter vſurpantur, vt cereuſia, pomaceum, pyraceum, &c. quæ quoniam apud nos incognita, & inuſitata ſunt, ijs qui dictas regiones incolunt, examinanda relinquimus. Præterea varia etiam potuum genera vulgò vſurpantur, & à Medicis præſcribuntur, ad multorum morborum curationem, & præcautionem, vt ptiſana ex hordeo, liquiritiâ, ebore, cornu cerui, varijſque radicibus, & herbis confecta: bochetum ex China ſalſaparilla, ſantalo, buxo, rhabarbaro, hydromel, & infinita alia, quæ conſultò omittimus, potui ſanorum tantum inhærentes. Videantur Sennert. Ioël, Horſtius, & alij de his potibus ſcriptores.

CAPVT XXV.

De Aëre.

Aër omnibus hominibus ſaluberrimus, eorumque ſanitati conſeruandæ maximè idoneus, debet eſſe inprimis qualitatibus temperatus, purus, nitidus, tenuis, patens & liber, nullo vapore malo, nullis inquinamentis, nulla vligine, aut corruptelâ perfuſus: ſed blandis, ac ſuauiter ſpirantibus ventis difflatus; & vt plurimùm ſerenus.

Inſalubris verò eſt, qui ſtagnantium aquarum, aut paludum habitu inficitur, aut è profundo quodam ſpecu peſtilentem auram recipit: qui è cloacis, vaſtam vrbem purgantibus, vitium contrahit, aut ex animalium laniena, coriariorum officinis, fimique putredine. Qui ex ſtagni, aut magni fluminis viciniâ, craſſus, nebuloſus, & caligine plenus eſt: qui editis vndiq; montibus ſeptus, demiſſoque loco, ac cauo arctatus nullum recipit perflatum.

AEr duobus modis corpora noſtra afficit, vel quatenus ea extrinſecus ambit, & per cutis poros, ac ſpiracula ſeſe inſinuat; vel quatenus inſpiratione attrahitur. Vtroq; modo magnam corpora noſtra afficiendi, atque alterandi vim habet, dum omnes ſuas qualitates ſpiritibus (qui ex eo aluntur, ac generantur,) continuò communicat, & per ſpiritus ſingulis corporis noſtri partibus. Quæ ſi corpori conſeruando idoneæ ſint, ad tuendam ſanitatem plurimùm conferunt: ſi verò illius temperiei, ac conſtitutioni ſint aduerſæ; ad morbos procreandos inſignem vim obtinent.

Galenus 1. *de ſanit. tuend.* ſaluberrimum eſſe ait hominibus, optimum in pulmones aërem attrahere, vt puri ex eo ſpiritus generentur; vti peſtilentiſſimum, noxio aëre vti. Et Columella 1. *de re ruſtic. cap. 3.* in emendo agro cœli ſalubritatem imprimis ſpectandam cenſuit; neminem enim ſanum debere facere ſumptus in peſtilenti, quamvis feraciſſimo, pinguiſſimoque agro, cum incertum ſit, an dominum ſinat ad fructus peruenire. Nam vbi ſit cum orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, ſed & vitam colonorum eſſe dubiam, vel potiùs mortem quæſtu certiorem. Petatur igitur aër calore, & frigore temperatus, quem fere medius obtinet collis, qui neque depreſſus hyeme pruinis torpet, nec torret æſtate vaporibus; neque elatus in ſumma montium perpetuis ventorum motibus, aut pluuijs, omni tempore anni ſænit.

Aër exquiſitè temperatus & quaſi mediam, inter calorem, ac frigus, humiditatem, ac ſiccitatem, conſtitutionem ſortitus, optimè temperatis corporibus ſaluberrimus eſt. Intemperatis verò, aër contrariâ qualitate præditus longe ſalubrior eſt.

Sic calido temperamento præditi in aëre frigido meliùs degunt: qui frigidiorem temperiem nacti ſunt, ijs calidior aër vtilior eſt; humidiores, ſicciori; ſicciores, humidiori aëre gaudent.

Cùm verò vnuſquiſque proprium, & ſuæ temperaturæ maximè idoneum aërem inuenire, aut eligere nequeat, arte ſupplendum eſt, quod naturæ beneficio denegatur. Atque adeò frigidior aër arte calefaciendus eſt, calidior refrigerandus, humidior exſiccandus, & ſiccior humectandus.

Si, regendo corpori calido, aëre frigido egeamus, qui talis, vel regionis, vel ſitus ædium culpâ, non fuerit; præparare ipſum ad frigidum oportet frequenti ædium irrigatione, florum, & plantarum refrigerantium vſu, patentium ad Septentrionem luminum apertione, quò inde ſpirans aura ædes refrigeret. Si aër frigidior ſit, accenſo igne luculento calefaciendus eſt; ædium meatus omnes occulendi, vt frigidi aëris ingreſſus prohibeatur: vel in hypocauſto vt plurimùm degere oportet, vt apud Germanos, omneſque Septentrionalis plagæ incolas fieri ſolet. Humidior aër igne multo, ac ſuffitibus ſiccabitur: ſiccior aquarum perfuſionibus humectandus erit.

Aër calidior corpora reddit calidiora, humores liquat, attenuat, & diſſoluit; vires deijcit. ſi immodica fuerit illius caliditas: coctionem debilitat, vitam inſuper breuem facit.

Ariſtoteles Æthiopes, & qui Lybiam Sole exuſtam incolunt, ideò breuioris æui eſſe voluit, quòd nimio Solis ardore natiuus eorum calor breui diſſipetur, citòque ſenium accedat, ſiccatis eorum corporibus.

Frigidior aër corpora refrigerat, denſat, aſtringit, coctionem adiuuat, vrinæ copiam auget, catarrhos, alioſque capitis morbos excitat, ſi frigiditas fuerit intenſior.

Calor, vi frigoris ambientis ad interiora repercuſſus, validior, ac vegetior fit, vnde Hippocrati *ventres hyeme calidiores*, & à calore illo potentiori coctio alimentorum meliùs perficitur: Vrinæ copiam auget frigidus aër, quia condenſatis cutis poris maximè impeditur diaphoreſis, & vapores, qui per tranſpirationem excludebantur, interiùs retenti condenſantur, ac ſeri formam adepti ad vrinæ vias transferuntur. Sic vulgò dicitur eandem eſſe materiam ſudoris, & vrinæ: ita vt profluentibus ſudoribus, pauca ſit vrinæ copia: & contrà, iiſdem ſuppreſſis magnus ſit vrinæ prouentus. Sic vulgaris docet experientia, hyemis tempore, & flante Borea, maiorem vrinæ copiam profundi; Æſtate verò, & in conſtitutione Auſtri, longe minorem. Si verò intenſior fuerit frigiditas, catharri excitantur, cerebro refrigerato; quandoquidem frigidum cerebro valde inimicum eſt, vt docuit Hipp. in *Aphoriſmis*.

Humidus aër cutem emollit, & corpus humectat, excrementiſque obnoxium reddit, idque pigrum, ac deſes efficit, ingenij torporem, ac tarditatem inducit.

Siccus aër totum corporis habitum ſiccat; excrementa minuit, corpori agilitatem, ſenſibus, & ingenio claritatem inducit.

Aër turbidus, nubilus, ac nebuloſus, corpora prauis humoribus, & inquinatiſſimis ſpiritibus implet, in pituitoſis naturis pituitæ copiam aceruat, quæ nubi, ac nebulæ ſimilis eſt.

Quotidiana docet experientia, in locis paludibus, ſtagnis, lacubus, aut magnis fluminibus vicinis, aut qui propter aliam cauſam craſſo, ac turbido aëre fruuntur, febres putridas, tum ſimplices, tum malignas eſſe frequentiores.

C A-

CAPVT XXVI.

De Temporibus Anni.

Ad aërem anni tempora referuntur, quoniam in eo magnas mutationes faciunt.

Aſtrologi quatuor anni partibus æqualibus illius tempora definiunt: nempe Ver ab ingreſſu Solis in principium arietis, vſque ad finem geminorum; Æſtatem à principio cancri ad finem Virginis: Autumnum à principio libræ ad finem ſagittarij: & Hyemem à principio capricorni ad finem piſcium.

Medici verò, & populi diuerſi iuxta aëris temperiem anni tempeſtates menſurant: & prout aër in quibuſdam locis ex natiua conſtitutione calidior, in alijs frigidior eſt: ita his hyemem, illis æſtatem longiorem efficiunt. Sic Hipp. in Taſo, vbi habitabat, hyemem definit. 3. de Diæta, *a vigiliarum occaſu, ſeu initio menſis Nouembris, vſque ad æquinoctium vernum: ver autem ab æquinoctio ad vergiliarum exortum, hoc eſt, circiter diem ſeptimum Maij: æſtatem a vergiliarum exortu ad Arcturi exortum, qui incidit in medium ferè Septembris: Autumnum ab Arcturi exortu ad vergiliarum occaſum. Qua computatione tribuuntur hyemi quatuor menſes, & dies decem: totidem æſtati, veri duo ſolùm menſes, & aliquot dies: Autumno vix duo menſes. In regionibus Septentrionalibus frigus maximè viget in æquinoctio, vt brumalis tempeſtas longè vlterius progredi, & ad quinque menſes durare cenſeatur.*

PRoſper Alpinus *lib.1. de med. Ægyptior. cap.* 7. ſcribit: in Ægypto aërem eſſe temperatum, & ver vigere menſibus Ianuario, & Februario: æſtatem Martio incipere, & ad finem Auguſti durare: Autumnum Septembri, & Octobri: hyemem verò Nouembri, & Decembri abſolui. Ab aëris ergo temperie anni tempora, iuxta Medicorum doctrinam metiendo, ſequentibus theorematis erunt definienda.

Ver inter alias omnes anni tempeſtates temperatiſſimum eſt, & inter primas qualitates medium quoddam obtinet: vt neque, ſicut in hyeme, maximè polleat frigido, & humido: neque, ſicut in æſtate, calido, & ſicco.

Hippocrates, non vno loco, Ver calidum, & humidum eſſe dixit, quod intelligendum eſt, comparatione facta ad alias tempeſtates. Hyemi enim collatum calidum dici poteſt: æſtati verò humidum ſtatuetur: ſed in ſeipſo ſine vlla relatione ad alias tempeſtates conſideratum, temperatum dicendum eſt.

Quod Galen. oſtendit. 1. *De temperam.* proprio cuiuſque experimento. Etenim, cum neque propter frigus in vere, natiuam ſuam conſtitutionem ſeruante, algere nos perinde atque in hyeme contingat; neque æſtu perinde atque in æſtate premi; nec humore diffluere, aut ſiccitate torqueri, neque vllum inſignem harum qualitatum ſentiamus exceſſum, temperatum omninò ver meritò iudicabimus. Illa autem moderata temperies in toto veris decurſu non reperitur, ſed principium illius hyemis naturam redolet, finis verò ad æſtatis temperiem accedit.

Ver inter alias anni tempeſtates ſaluberrimum eſt: dicente Hipp. Aph. 9. ſect. 3.

Adueniente vere, corpora, quæ hyberno tempore conſtringebantur, laxari, & rareſieri incipiunt, ſanguis augetur, ſpiritus recreantur, & poſt hybernas glacies omnia quaſi exhilarantur. Neque obſtat *dicere*; vere morbos multos produci: ſiquidem ver ex propria naturâ ſalubritatem; non morbos inferre ſolet: & ſi corpus bonis humoribus præditum reperit, illud in ſanitate conſeruat. Verùm, ſi prauorum humorum prægreſsâ hyeme collectorum congeries adfuerit; illi verno tempore funduntur, commouentur, & aliquando putreſcunt, vnde varij morbi excitari poſſunt. Sicque ver per accidens tantum, non ex ſe, & ex propriâ naturâ morborum ferax dici poteſt.

Obijcies rursùm, Ver ex Hipp. calidum, & humidum eſt: At calida, & humida conſtitutio inſalubris eſt, & ad producendos morbos, ex putredine maximè, idonea; Ergo ver ſaluberrimum dici non poteſt.

Reſpondemus, id habere locum in magno caliditatis, & humiditatis exceſſu. Verùm vbi moderatè caliditas frigiditatem, & humiditas ſiccitatem excedit, tunc temporis ſaluberrima eſt temperies, & maximè laudata, ac pro temperata habetur, id eſt, temperiei humanæ maximè congrua, quæ ad caliditatem, & humiditatem inclinat. Adde, quod vita in calido, & humido conſiſtat, quod ſimilibus conſeruandum eſt.

Æſtas calida, & ſicca corpora calidiora, & ſicciora, ſqualida, ſiticuloſa, imbecillaque reddit: humores attenuat, & accendit: bilis prouentum efficit, vnde febres ex ea genitæ illo tempore graſſantur.

Autumnus frigidus eſt, & ſiccus: morborum maximè ferax, propter inæqualitates quæ in eo contingunt: manè enim frigus viget, circa meridiem æſtus, ac demum circa veſperam aër frigidus euadit. Tunc temporis denſantur corpora, & humores diſſlari prohibentur, & ad interiora aëris frigiditate trahuntur: vnde etiam multi morbi oriuntur, maximè periculoſi, propter atram bilem, quæ autumno in corpore redundat.

Hyems frigida eſt, & humida: corpora firmat, eaque vegetiora, & multo calore natiuo referta efficit, ſomnoſq; ob longitudinem noctium prolixiores reddit. Pituitæ procreatrix eſt, & corpora fluxionibus facit obnoxia.

CAPVT XXVII.

De Motu, & Quiete.

Motus, & exercitatio ad ſanitatis conſeruationem, ſupra omnes alias res non naturales, principem locum obtinent: ſi ſobrietatem exceperis.

HIc locum habet vulgatiſſima Hippoc. ſententia, *ex lib. 6. Epid.* deſumpta: *Sanitatis ſtudium eſt, non ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores.* Galenus verò, pluribus in locis exercitationem maximè commendat. Vnus ſit inſtar omnium, in quo exercitationem etiam ciborum parſimoniæ anteponit. Is habetur *lib. de ſuccorum bonitate, & vitio, cap. 2. Niſi quis*, inquit, *ſatis exerceatur, nulla ciborum parſimonia ſe à morbis immunem tueri poterit; niſi per interualla inopiam exercitij purgatione, vel ſanguinis miſſione compenſet. Sin integrè exercetur, etiam aliquando in alimenti ratione peccans, durabit ſine morbis.* Ariſtoteles verò *probl. 47. ſect. 1.* quærens cur cibum minuere, & laborem augere ſalubre ſit, *An*, inquit, *quia cauſam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tum certè exultat, cùm aut cibus ſupereſt, aut labor deeſt.*

Motus, & exercitatio calorem natiuum excitant, ſpiritus mouent, & exagitant: vnde corpus fit robuſtius, vt externis iniurijs minùs pateat, & ad omnes actiones obeundas aptus euadat. Coctiones præcipuè ex caloris augmento meliùs perficiuntur: & ſpirituum commotio tranſpirationem vberiorem facit, cuius defectus omnium ferè morborum cauſa eſſe ſolet.

Plures autem ſũt motus, & exercitationis ſpecies, nēpe ambulatio, curſus, ſaltus, equitatio, vectio, geſtatio, &

inſi-

Digitized by Google

infinita aliæ, quarũ aliæ magis, aliæ minùs corpus exercent: aliæ totum corpus, aliæ quaſdam tantùm partes.

Galenus ludum paruæ pilæ præcipuè commendat, in quo omnes corporis partes exercentur. Curſu, & ambulatione potiſſimùm crura exercentur, armorum tractatione, & remigatione brachia, & partes ſuperiores; cantu, vociferatione, & clarâ lectione thorax; equitatione ventriculus.

Cõmodior, & vſitatior exercitationis ſpecies eſt ambulatio mediocris per amœna, & virentia loca, placido, & ſereno cœlo ſuſcepta. Qui verò pedibus ire ſatis liberè non poſſunt, aut propter virium infirmitatem nimis fatigantur, equitatione indulgere ſaluberrimè poterunt.

Ambulatio moderata probè vniuerſum corpus exercet, appetentiam excitat, calorem natiuum exſuſcitat, corpus roborat, & vacuationem excrementorum maximè iuuat.

Vt exercitatio corporis ſit vtilis, & fructuoſa, duo obſeruanda ſunt: tempus, & menſura.

Tempus commodum eſt ante cibum, & præcipuè antè prandium.

Antè cibum commodior eſt exercitatio, quia coctione ſuperioris paſtus peracti, excrementa reſidua per exercitationem euacuantur, & diſſipantur; ſicque corpus meliùs diſponitur ad nouum cibum recipiendum, & concoquendum; vnde Gal. 1. *de ſan. tuenda*, *cap.* 2. eum, qui non concoxit, iubet ex toto conquieſcere. Exercitatio verò, quæ fit à paſtu, peſſima eſt, crudos enim humores in venas rapit, vnde iecur obſtruitur, caput grauatur, & morbi multiplices excitantur. Hac de cauſa Scholaſtici plerumque ſcabie laborant, quia ſtatim à prandio vt plurimum ſeſe exercere ſolent: vnde cibi è ventriculo ante debitam concoctionem rapiuntur, hincque crudorum humorum copia cumulatur, quæ vehementibus exercitationibus ad cutem rapitur, & ſcabiei materiam ſuppeditat. Idem enim illis accidere ſolet, quod ijs, qui in cacochymia, & humorum vitio ſe exercent: in ijs enim ad cutem praui humores euocantur, vnde vlcera, & ſcabies procreantur, vt docuit Hippoc. *6. Epidem ſect. 5. Si impurgatus laborauerit, vlcera erumpent.* Melior autem eſt exercitatio antè prandium, quàm antè cœnam: quia matutinis horis ventriculus vacuus eſt, & per longius tempus, quod à pridianâ cœnâ interceſſit, concoctiones meliùs abſolutæ ſunt: contrà verò antè cœnam cibi, in prandio ingeſti, nondum perfectè elaborati ſunt.

Poſt cibum tamen leuis deambulatio vtiliter vſurpatur, vt quæ neque calorem reuocet, neque cibum rapiat; ſed eum ad fundum ventriculi melius deſcendere faciat, vbi promptiùs concoquitur, & iam concocti diſtributionem adiuuat.

Menſura exercitationis ſtabilitur à Gal. 2. de ſanit. tuẽda, ca. vltimo, *quæ ad quatuor capita referri poteſt*; primò, *vt cõtinuetur exercitatio, donec corpus intumeſcat*. Secũdò, *donec corpus floridum appareat*. Tertiò, *donec corpus laſſitudine affici incipiat*. Quartò, *donec ſudor modicus, aut ſaltem calidus vapor erumpat. Quorum aliquo apparente ab exercitatione deſiſtendum eſt.*

C A P V T XXVIII.

De Somno, & Vigilia.

Somnus ad vitæ conſeruationem abſolutè neceſſarius eſt, & ſi moderatus ſit, concoctiones adiuuat: vires ex vigilia reſolutas inſtaurat; internas corporis partes humectat; ac ſenibus præſertim maximè conducit.

OMnia, quæ ex ſomno hominibus eueniunt commoda, vni caloris ad interiora retractioni adſcribenda ſunt. Calor enim in viſceribus auctus copioſos ſpiritus generat, & per vigilias diſſipatos reparat, & inſtaurat: vnde concoctiones meliùs perficiuntur, præſertim in hepate, & ſingulis partibus; & excrementorum expulſio adiuuatur. Et cùm virium reſolutio, quæ vigilando inducitur, ex ſpirituum reſolutione oriatur: ijs inſtauratis vires reficiuntur, & laſſitudo fugatur. Per coctiones autem copia humoris alibilis partibus internis ſuppeditatur, vnde illæ plurimum humectantur: quemadmodum docuit Hippoc. 6. *Epid. Labor Articulis cibus eſt, ſomnus verò viſceribus.* Ac denique ſenibus plurimum conducit, quia nihil æquè eorum corpora frigida, & ſicca calefacit, & humectat, atque adeò deperditam humidam ſubſtantiam inſtaurat. Vnde illud Homeri à Galen. citatum, *de ſan. tuenda, Vt lauit, ſumpſitq; cibum, dat membra ſopori: Namque hæc iuſta ſenì.*

Somnus verò immodicus membra omnia laxat, colorem, habitumque corporis deteriorem reddit, caput grauat, multiſque vaporibus atque humoribus implet, calorem natiuum hebetiorem, parteſque omnes ad motum pigriores reddit.

Hæc omnia dependent ex nimiâ excrementorum retentione, quæ ex ſomno immodico contingit. Notiſſimum enim eſt, ſomnum omnes euacuationes cohibere, præter ſudores: atque adeò, poſtquam concoctiones peractæ ſunt, quas ſequi debet excrementorum euacuatio, ſi illa in corpore præter modum retineantur, omnia mala in theoremate recenſita producunt.

In ſomno ſalubriter ineundo tria ſpectanda ſunt: tempus, ſpatium, & decubitus.

Tempus ſomni conuenientiſſimum eſt nocturnum, poſt horam vnam, aut duas a cœna, præmiſſa leui deambulatione, vt cibus ad inferiora deſcendat.

Nox propter ſuam humiditatem, & tranquillitatem ſomno eſt aptiſſima, & longum illius ſpatium ſatis temporis ſuppeditat ad coctionem abſoluendam: ita vt ſomnum interrumpere negociorum cauſâ, non ſit neceſſe, quemadmodum in diurno ſomno plerumque ſolet contingere.

Somnus meridanus maximè noxius eſt, præcipuè non aſſuetis.

Tempus enim, quo quis interdiu dormit, ad perfectam concoctionem non ſufficit; hinc fit, vt *ij*, qui à prandio dormiunt, excitati à ſomno propter interruptam concoctionem granitatem ſentiant in ſtomacho, acidos edant ructus, flatibus impleantur, & horâ cœnæ inappetentiâ laborent. Adde, quod ſomnus diurnus nimia humiditate cerebrum implens catharros, alioſque capitis morbos procreat. Implet autem cerebrum humiditate, quod nox cerebrum abundè ſatis humectarit, vt non opus ſit illud denuò per ſomnum diurnum humectare; quin potiùs per vigilias humiditas illa, quæ plerumque nimia eſt, diſcutienda.

Si quis tamen propter labores matutinos, aut corporis debilitatem, vt in conualeſcentibus contingit, laſſitudine tentetur; aut nocte pregreſſâ non dormierit, ſomno indulgere poſt meridiem innoxiè poterit.

Imo verò vtilis eſſe poterit ſomnus meridianus, ſi breuiſſimus ſit, qui tantùm caloris reuocet ab externis partibus ad interiores, vt concoctio meliùs perficiatur.

Cùm enim minimo temporis ſpatio duret, vaporibus caput replere nequit, & tamen vires recrear, vaporeſque in cerebro potius diſſipat, quàm colligit: calore intus tantiſper reuocato.

In longiſſimis etiam, & calidioribus diebus meridiari licet, ijs præſertim, qui aſſueti ſunt.

Cum enim noctes breues, & ſæpè inquietæ, ſomnum ſufficientem interdum non concedant, defectus ille ſomno meridiano reparari poteſt. Adde, quòd ſpiritus reſoluti à nimio æſtu, per ſomnum reſarciantur. Talis autem ſomnus aſſuetis magis prodeſt, quod Itali experiuntur, qui per æſtatis decurſum meridiari conſueuerunt, & inde maximum ſolatium percipiunt.

Quoties ob prædictas cauſas ſomno meridiano indulgendum eſt, ille ſomnus aut longiſſimus eſſe debet, aut breuiſſimus.

Quòd breuiſſimus eſſe debeat, ratio reddita eſt. Longiſſimi verò hæc eſt ratio, etiam ſuprà allata, quia ſi ante abſolutam coctionem ſomnus interrumpatur, perturbatur ea, & inde multæ oriuntur cruditates.

Minùs verò nocet ſomnus meridianus, ſi erecto corpore capiatur, quàm decumbente: ſic enim facilior aſcendentibus vaporibus exitus patet.

Neque ſtatim à prandio dormiendum, ſed aliqua mora eſt neceſſaria; & leuis deambulatio, vt cibi ad fundum ventriculi deſcendant.

Spatium ſomni definitur ex perfectâ concoctione, quæ in ventriculo, & hepate abſoluitur; eaque ex coctis vrinis, & actionum alacritate dignoſcetur.

Cùm igitur in quibuſdam promptiùs, in alijs tardiùs coctiones perficiantur: in his longior, in illis breuior ſomnus concedendus eſt.

Sic hellnonibus, repletis, pituitoſis, mulieribus, & ventriculum debiliorem habentibus ſomnus longior neceſſarius eſt, quia longiori caloris retractione indigent: breuior verò craſſis, & obeſis, ſobrijs, & validè coquentibus competit: mediocris denique ſanis, ac benè temperatis, qui vulgò ſeptem, vel octo horarum ſpatio definitur.

Decubitus debet eſſe capite ſublimiori, in latere alterutro; primum quidem in dextro, poſtmodum verò in ſiniſtro. Pronus decubitus ad coctionem confert, viſui tamen nocet. Supinus excrementorum euacuationem per conſuetos meatus prohibet; calculoſis imprimis nocentiſſimus eſt, vid. Plemp.

Erectior decubitus facit, vt caput ab excrementis faciliùs liberetur. In latere dextro facit, vt cibus faciliùs in imum deſcendat, & reſpiratio ſit facilior: in ſiniſtro, vt meliùs concoquatur, ob iecur ventriculo incubans. His addit Ariſtoteles *in problematis*, non recto, ſed inflexo corpore, vt venter incaleſcat.

Vigiliæ moderatæ omnes ſenſus excitant, ac vegetiores reddunt; ſpiritus, & calorẽ in omnes corporis partes diffundunt; alimenti diſtributionem adiuuant; excrementorum euacuationem promouent. Immoderatæ verò ſpiritus abſumunt, & diſſipant corpus vniuerſum, imprimis cerebrum exſiccant; bilem augent, acuunt, inflammant, ac morborum calidorum ſæpè cauſa exiſtunt; interdum etiam frigidorum, calore diſsipato, et abſumpto.

CAPVT XXIX.

De Excretis, & Retentis.

Ad excreta, & retenta referuntur faces alui, vrina, inſenſilis tranſpiratio, menſes, & ſemen. Quæ ſi tempeſtiuè egerantur, ſanitatem conſeruant; ſi verò retineantur diutiùs, quàm par ſit, morbos pariunt.

Alui excrementa, ſi debito tempore non eijciantur, coctionem impediunt, inappetentiam excitant, & nauſeam pariunt; quia vapores putridi, à retentis excrementis eleuati, ad caput exhalant, dolores colicos excitant, & flatibus exitu prohibitis vertiginem, & cephalalgiam afferunt.

Dum verò ſecundum naturam ſe habent, mollia ſunt, mediocrem tamen conſiſtentiam habentia, colore ſubrufa, nec admodum fœtida: copiæ autem aſſumptis reſpondere debent.

Vrina naturalis mediocris eſſe debet conſiſtentiæ, coloris fului, ſine ſedimento, aut cum ſedimento albo, læui, & æquali: quantitate liquidis aſſumptis reſpondens.

Tranſpiratio inſenſilis ſi prohibeatur, vel occluſione pororum externorum à frigore ambiente; vel internorum, à prauis humoribus retentis, grauiſſimi morbi excitantur, vt pleuritides, peripneumoniæ, febres putridæ, &c. Quando verò legitima fit, & conueniens tranſpiratio, corpus ſanum, ac benè diſpoſitum conſeruatur.

HIc diligenter aduertenda ſunt, quæ de inſenſili trãſpiratione prodidit Sanctorius, *lib. de ſtaticâ medicinâ*, vbi dicit, tranſpiratione inſenſili multò plura, & copioſiora excrementa vacuari, quàm omnibus alijs euacuationibus ſimul ſumptis, quod quidem omnium ſæculorum Medicos latuit. Id tamen ſibi compertum, aſſerit Sanctorius, experimentis triginta annorum in corporibus innumeris ante, & poſt paſtus, & poſt excrementorum reiectiones exactè ponderatis; quæ omnia apud authorem videnda ſunt, aut apud Sennertum, *in febrium putridarum theoriâ* fuſiſſimè tranſcripta.

Menſium fluxus debet eſſe moderatus, mulieris temperaturæ, & conſuetudini conueniens, certa inter valla, certaſque periodos obſeruans: alioqui dum ſupprimitur, vel parcè, aut immodicè fluit, multorum morborum cauſa eſſe ſolet.

Ad ſeminis excretionem refertur Veneris vſus, qui ſi moderatus ſit, valetudini non officit. Eo tamen homines plerumq; impunè carere poſſunt, vt experientia docet in monachis, & cœlibem vitã agentibus. in ijs enim materia ſeminalis ad partes diuerſas traſmittitur, in earũq; alimoniam inſumitur: partes verò ſeminales areſcunt, et ad munus ſuum inepta redduntur. In quibuſdam tamen mulieribus magis noxia eſt Veneris abſtinentia, quibus ſemen retentũ corrumpitur, & hyſtericos affectus parit.

Immodicus autem Veneris vſus viros magis, quàm fœminas lædit: ſpiritus diſſoluit, totum corpus refrigerat, cerebrum, neruos, ventriculum, oculos, & articulos debilitat; mentem, ſenſuſque obtundit; cruditates, & oris fœtorem parit.

Ætas Veneri aptiſsima eſt iuuenilis, & virilis: reliquis nocet, potiſsimum ſenibus, & naturis ſiccis, ac debilibus.

Interualla autem talia adhiberi debent, (docente Galeno in arte parua*) vt homo poſt coitum leuior ſeipſo, & agilior factus videatur.*

Vernum tempus Veneri magis idoneum eſt, deinde hyems, minus Autumnus, omnium minimè æſtas, quo tempore meliùs eſt omninò abſtinere.

Quod ad partes diei ſpectat, manè aut poſt primùm ſomnum opportunè venus inſtituitur, peractâ cococtione ciborum in ventriculo, non ſtatim poſt cibum. Importuna verò, & noxia poſt crapulam, exercitia valida, tempore inediæ, aut poſt immodicas euacuationes.

CAPVT XXX.

De Animi Pathematis.

A*Nimi Pathemata ad immutandam totius corporis conſtitutionem maximam vim habent; ita vt non ſolùm grauiſsimi morbi, ſed etiam mors interdũ ex im-*

modiſq

Digitized by Google

modico eorum exceſſu oriatur. Si verò in moderatione contineantur, ad ſanitatem conſeruandam plurimum conferunt.

Quiſquis igitur ſanitatis conſeruationi ſtudere cupit, animi tranquillitatem aucupari debet, & vehementibus paſſionibus reſiſtere. Sic enim corpus in ſtatu naturali conſeruatur, & nulla in eo ex parte pathematum mutatio contingit. Quia verò impoſſibile eſt ab omnibus pathematis ſeſe immunem reddere: enitendum ſummâ rationis vi illis obſiſtere, eorumque impetus frænare. Horum autem pathematum, aut ſaltem præcipuorum, effectus paucis exponendi ſunt.

Gaudium moderatum inter reliquos animi affectus ad ſanitatem conſeruandam principem locum obtinet: ex eo enim calor, ſpiritus, & ſanguis ad totum corpus diffunduntur, undè facultatum vigor excitatur, habitus corporis alitur, humectatur, & viuido colore ſuffúditur, hinc illud Sapientis: Animus gaudens ætatem floridam reddit. *Gaudium verò immodicum ſpirituum ſubſtantiã diſſipat, & vitalis facultatis robur diſſoluit: unde ſyncope, & interdũ mors repẽtina ſuccedit, præcipuè in ſenibus, mulieribus, & naturis imbecillioribus.*

Triſtitia calorem natiuum debilitat, corpus refrigerat, & exſiccat, faciem reddit decolorem, pulſumque imminuit propter cordis conſtrictionem, interdum febrem accendit, ob difflationem prohibitam, ex qua putredo in humoribus accenditur. Auicenna lib. de viribus cordis, cap. 6. *Duo ex triſtitia conſequi teſtatur, naturalis facultatis imbecillitatem ob caloris extinctionem, & ſpirituum, humorumque incraſſationem à frigiditate, unde humor melancholicus exaggeratur.*

Timor ſubitò calorem ad cor reuocat: unde partes extimæ algeſcunt, pallent, contremiſcunt, dentes ſtrident, vox interrumpitur, vires concidunt: interdum aluus ſoluitur, & vrina profunditur ob retentricis imbecillitatem, & muſculorum reſolutionem: mors interdum ſuccedit, reuocato magna copiâ ſanguine ad cor, à quo opprimitur, & extinguitur facultas vitalis.

Ira calorem, & ſpiritus vehementer exagitat, pulſum auget, accelerat ſpiritus, & ſanguinem inflammat, bilem acuit, febres diarias, & putridas accendit: ſi valdè effrænis ſit; rationem ſubigit, & interdum de ſede ſua dimouet. Frigidis naturis interdum utilis eſt: calor enim debilior inde exſuſcitatur, & vegetior redditur.

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER QVINTVS,

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΝ CONTINENS.

PRÆFATIO.

Quinta Medicinæ pars, quæ *Therapeutice* nominatur, in duas principales diuiditur.

Prima continet methodum generalem medendi, & indicationes omnes proponit, quæ ad morborum curationem ſunt neceſſariæ.

Secunda inſtrumenta docet, quæ ad illas indicationes adimplendas ſunt neceſsaria.

Ideò quintus iſte liber duas partes continebit. In prima methodus generalis medendi: in ſecunda, inſtrumenta Medici exponentur.

THERAPEVTICES

PARTIS PRIMÆ,

De Methodo generali medendi.

PROOEMIVM.

METHODVS medendi duplex ab autoribus proponitur: generalis ſcilicet, & particularis. Generalis eſt, quæ communia tradit præcepta, quibus ſingula morborum genera curari debeant: & oſtendit, quæ remedia morbis ſimilaribus, quæ organicis, quæve communibus idonea ſint. Particularis verò docet, quo modo ſingulæ morborum ſpecies, in ſingulis partibus, à capite ad pedes curandæ ſint. Quæ quidem Methodus obſeruatur in auctorum operibus, quos Practicos vulgò vocant; & hæc morborum particularium curatio vniuerſa dependet ex communibus præceptis, quæ in Methodo generali propoſita ſunt. Imò verò nihil aliud eſt, quàm Methodi generalis, per omnes morborum ſpecies, & ſingulas corporis partes, exercitatio. Quia verò dogmatica medendi methodus per indicationes perpetuò procedit, ideò noſter hic Tractatus quatuor comprehendetur Sectionibus. *Prima* erit de methodo medendi, & indicationibus. *Secunda*, de indicationibus à cauſa. *Tertia*, de indicationibus à morbo. *Quarta* denique de indicationibus à viribus. Et ſic nullum erit præceptum morborum curationi inſeruiens, quod quatuor hiſce Sectionibus non explicetur.

SECTIO PRIMA,

De Methodo Medendi, & Indicationibus.

CAPVT PRIMVM.

Quid Methodus medendi, quid curatio, & quæ illius conditiones.

Methodus medendi eſt pars Medicinæ, qua per indicationes auxilia inueniuntur, vt deperdita hominis ſanitas reſtituatur.

Curatio eſt præſentis in corpore vitioſi affectus in naturalem habitum mutatio. Galen. 9. meth. cap. 15.

Debet autem inſtitui curatio, quantum fieri poteſt, citò, tutò, & iucundè.

METHODVS medendi, & curatio morborum, parum inter ſe differunt: ſi quidem methodus medendi nihil aliud eſt, quàm rationalis via, quâ Medicus in morborum curatione debet incedere. Et hac medendi methodo, quæ per indicationes progreditur, Medici dogmatici à reliquis Sectis diſtinguuntur; quia illi ſoli indicationibus, tanquam proprijs inſtrumentis, vti conſueuerunt: reliqui verò minime. In omni autem curatione propoſitæ conditiones perpetuò obſeruandæ ſunt, iiſq; tanquam

quam firmiſſimis fundamentis inniti debet vera, atque rationalis medendi methodus. *Tutò* itaq; curatio progreditur, ſi morbum expellat, quantum fieri poterit, ſine metu recidiuæ, & nullam, vel quã minimam ægrotanti noxam attulerit, adhibitis nimirum remedijs, frequenti vſu, & longâ experientiâ cognitis. *Citò* verò fiet curatio, ſi nulla agendorum occaſio prætermiſſa fuerit, & remedia efficacia, ac morbo æqualia, vel etiam potentiora fuerint vſurpata. Denique *Iucundè* curatio exercebitur, ſi inter remedia, morbo expugnando aptiora, ea imprimis eligantur, quæ & guſtui gratiora ſunt, & cum minori ægrotantis moleſtiâ vſurpantur: (quemadmodum docet Hippocrates, primùm diætâ curationem eſſe tentandam; mox pharmaceuticis remedijs, priuſquam ad ferrum, & ignem deueniatur,) tùm ſi accidentia, morbos conſequentia, vt ſitis, dolor, vigiliæ, blandè leniantur, atque demulceantur.

CAPVT II.

De Indicationibus, & earum differentijs.

Indicatio eſt comprehenſio iuuantis, vnà tum comprehenſione nocentis, quæ ſimul cum re indicante aduenit ſine vllâ experientiâ, aut ratiocinio. Galen. lib. de opt. ſect. cap. 11.

INdicatio Græcè ἔνδειξις dicitur, quæ nihil aliud, quàm oſtenſionem, ſeu delationem ſignificat; atque ita, cùm in methodo medendi vſurpatur, ſignificat oſtenſiones auxiliorum. Indicantia enim indicata quaſi deferunt, & ad curationem vtilia eſſe indicant, ac veluti digito demonſtrant. Indicationem definit Galenus 2. *method. cap.* 7. agendi inſinuationem, quæ ferè nominis explicatio eſt, quoquo modo illius naturam adumbrans. Perfectior habenda eſt illa, quæ proponitur in theoremate, deſumpta ex eodem Galeno, *lib. de optima ſecta*, in qua Galenus *primùm* genus conueniens proponit, dum ait eſſe comprehenſionem, ſeu notionem quandam, Medico, atque ægrotanti inſitam à natura ex rei moleſtæ ſenſu ad eius expulſionem. *Deinde* propriam differentiam addidit, dum vult, hanc notionem proficiſci ex rei nocentis naturâ cognitâ adiuuantis auxilij perceptionem, id eſt, à cognitione effectus præternaturalis, in ordine ad quem, ſiue cuius gratiâ ſequitur cognitio iuuantis auxilij. *Denique*, indicatio aduenit ſine experientiâ, aut ratiocinio, quia vbi primùm patuit natura rei moleſtæ, ex inſito quodam principio ſtatim indicatur, ſeu inſertur genus ipſius auxilij. Nam, percepto frigore, calorifica inquirimus, infixam acum euellimus, ſimiliaque abſque diſcurſu præſtamus. Aduertendum enim eſt, res præter naturam remedia indicare non per ſe; ſic enim ſui deſtructionem molirentur: ſed per accidens, quatenus moleſtiam animanti inferentes, ſui depulſionem inſinuant, & per communem quandam notitiam contrarij vſum.

Aduerſus propoſitam doctrinam *obijci* poteſt: Si intentio remedij ex communi quadam notitia, & inſito principio dependet; ſequetur, idiotas quoslibet à peritis artificibus nihil differre, & rei medicæ æque eſſe peritos, ac ipſos Medicos. *Reſpondendum* eſt, maximum eſſe diſcrimen, non quidem in primis, ac generaliſſimis indicationibus, quæ in ſublatione rei præternaturalis, & contrarij vſu verſantur; illæ enim omnibus communes ſunt; ſed in ipſo progreſſu, & ſpecialibus indicationibus, ad quas adimplendas neceſſe eſt, genera remediorum, ſeu materiam medicam habere perſpectam; tum enim morbos, eorundem cauſas, atq; ſymptomata rectè diſtinguere; nec non remedij formam, qualitatem, quantitatem, locum, tempus, & exhibendi modum accuratè indagare, in quibus omnibus maximè ratiocinatio expetitur, & variã inter ipſos Medicos peritiã eluceſcit. Ex quibus concludendum eſt, quamuis indicatio primariò, & generatim ſine ratiocinio eliciatur: attamen ſecundariò, & ſpeciatim eo maximè indigere, ita vt quamplurimi auctores, non exigui nominis, indicationem retulerint ad tertiam mentis operationem, quæ ſyllogiſmus nominatur. Sennertus corrigit in textu Græco, ſine λογισμῷ, id eſt, *ratiocinio*, & ponit ἀναλογισμῷ: & ſic omnis ambiguitas tollitur.

Hæc autem indicatio quadrifariam diuidi poteſt.

Primò, alia eſt indicatio cõſeruatoria, alia curatoria.

Indicatio conſeruatoria reſpicit res naturales, quæ conſeruandæ ſunt per ſimilia.

Indicatio curatoria reſpicit res præternaturales, quæ auferendæ ſunt per contraria.

Secundò, Indicatio alia eſt generica, alia ſubalterna, alia ſpecifica.

Generica indicatio ea eſt, quam communis, & generica indicantis natura ſuppeditat.

Subalterna, quã ſubalterna indicãtis natura ſuggerit.

Specifica, quæ à ſpeciali indicantis naturæ petitur.

In hac indicationum ſerie totum Medici Dogmatici artificium conſtituitur, cui inſiſtens methodum ſequi dicitur, progrediendo nimirum à generica indicatione per ſubalternas ad ſpecificas, & determinatas, vt docetur à Galen. 2. *meth. cap.* 7. *Quiſquis*, inquit, *condere methodum parat, huic à primis indicationibus eſt auſpicandum, atque hinc ad eas, quæ deinceps ſunt, transeundum, rurſuſque ab his ad proximas: Itaque pergenti non priùs conſiſtendum quàm ipſius compos ſit finis. Finis autem eſt inuenire cuiq; morbo remedia.* Huius methodi, & ſeriei indicationum exempla deſumi poſſunt, ab omnibus morbis. Proponatur v. g. curanda frigida ventriculi intemperies in ſecundo gradu: *primùm* adeſt morbus, à quo ſumitur indicatio generaliſſima, eum eſſe tollendum. *Secundò* eſt morbus intemperiei, à quo ſumitur indicatio ſubalterna, eſſe alterandum. *Tertiò* eſt intemperies frigida, à qua ſumitur indicatio itidem ſubalterna, eſſe calefaciendum. *Denique* eſt intemperies frigida in ſecundo gradu, à qua petitur indicatio ſpecifica, eſſe adhibendum medicamentum calefaciens in ſecundo gradu; & vltra ars non progreditur, nec vltra infimas ſpecies methodus deſcendit.

Tertiò, Indicatio alia eſt inartificioſa, alia artificioſa.

Inartificioſa eſt, quæ alijs, quàm artificibus, & ipſi vulgò innoteſcit.

Eadem omninò eſt hæc inartificioſa indicatio cum ea, quam ſupra genericam appellauimus, quemadmodum docet Galenus 3. *method. cap.* 7. *Indicatio*, inquit, *quæ à morbo ſumitur, eſt velut principium, vel carcer, vnde medendi ratio promouet; nulla prorſus ipſius medicæ artis adhuc portio, aut certè nec magna, nec propria, ſed quæ etiam plebi ſit communis.*

Artificioſa indicatio eſt, quæ non omnibus; ſed artificibus tantùm nota eſt, & vt cognoſcatur magno artificio indiget.

Quemadmodum indicationes genericæ inartificioſæ ſunt; ita ſubalternæ magis artificioſæ, ac multò magis ſpecificæ: quia difficilius, & cum magno artificio cognoſcuntur, ideò medendi methodo propriæ.

Quartò, alia eſt indicatio vtilis, alia inutilis.

Vtilis indicatio illa eſt, cui aliqua reſpondet materia, ſeu quæ tale auxilium indicat, cuius materiam reperire licet, quæ primò, & per ſe affectum tollere poſſit.

Inu-

Inutilis indicatio eſt, quæ tale auxilium indicat, cuius non inuenitur materia, quæ affectum primò, & per ſe tollere poſſit.

Quidam affectus præter naturam vtiles præbent indicationes; alij verò inutiles. V.g. in calida, vel frigida temperie indicatio vtilis eſt, quia multæ dantur materiæ, quibus eam poſſimus corrigere: at obſtructio, quæ indicat aperiendum eſſe, inutilem indicationem ſuppeditat: quia nullum datur medicamentum, quod per ſe obſtructionem tollat; ſed obſtructionis apertio conſequitur ad alia, nempe inciſionem, attenuationem, denem, & euacuationem materiæ obſtruentis.

CAPVT III.

De Indicantibus.

Indicans eſt agens aliquod in corpore permanens, quod per propriam naturam, & eſſentiam auxilium aliquod indicat, atque indicatum, quod expoſtulat, ad ſeſe dirigendum eſſe monſtrat, vt ſanitas hominis amiſſa reſtituatur.

HÆc definitio indicans tantùm curatorium comprehendit, nnn autem conſeruatorium, cuius finis eſt ſanitatem conſeruare, vt huius amiſſam reſtituere.

Veri indicantis quatuor ſunt conditiones.

Prima, *vt ſit agens aliquod, & corpus afficiat.*

Sic morbus, quia corpus afficit, idque deſtruit, & corrumpit, indicans eſt, ſuiq; ſublationem inſinuat.

Secunda *conditio eſt, vt indicans maneat in corpore.*

Prout enim ſui ablationem indicat per remedia corpori adhibenda, ſic etiam eidem corpori debet inhærere.

Tertia *conditio eſt, vt Indicans ſit notum intellectui.*

Explicatur: quidquid enim indicat, in alterius cognitionem nos deducit, puta indicati, ſeu remedij; quod autem ignotum eſt, alterius cognitionem inſinuare nequit. Ideò Gal. 3. *meth. cap. 6.* & paſſim alibi, quæ occultà qualitate agunt, & ideò intellectui nota non ſunt, à methndo medendi, quæ indicationibus perficitur, ſolet excludere.

Quarta *conditio eſt, vt Indicans vnum indicet, quemadmodum vnum tantùm ab vno indicatur.*

Hoc axioma traditur à Galeno 11. *meth. & lib. de optima ſecta:* & illius ratio eſt, quòd indicans perpetuò ſui cnntrarium indicet, à quo auferatur: at vnum vni tantùm contrarinm eſt. Adnerte tamen effectum, qui vnus appellatur, ſæpè compoſitum eſſe; ideò quatenus compoſitus eſt, plura indicare poteſt: ſen, vt Galenus loquitur, 9. *meth. cap. 12. Quod ſimplex eſt, ſimplicem indicationem habet; quod non ſimplex, etiam non ſimplicem.* Aduerte etiam, vnum indicans habere eſſe genericnm, ſnbalternnm, & ſpecificum; & prout diuerſam habet naturam, plura indicare poſſe: ſed tamen per vnam eſſentiam vnum tantùm, per genericam remedinm genericum, per ſubalternam ſubalternum, per ſpecificam ſpecificum indicat.

Indicantia vera, & propria duo ſunt: morbus, & cauſa morbi.

Indicans eſt res præter natnram, quæ auferenda eſt contrarijs remedijs: remedia autem cauſæ morbificæ, & morbo adhibenda ſunt. Primò quidem cauſæ: quandoquidem, vt docet Galenus 7. *meth. cap.* 12. impoſſibile eſt vllum affectum ad perfectionem ſanari, manente adhuc effectrice eius cauſà. Quamnis autem idem Galenus præſeruationem cauſis propriè deberi aſſerat; vnde nonnulli cauſam indicans præſeruatorium nominant: hoc tamen audiendnm eſt de præcautione cauſarum imminentium, & futurarum, non earum, quæ iam actu morbns in nnbis producunt, in quarum auerſione, & curatione verſatur plerumque tota curationis vis; nemo enim vnquam febrem, à putredine proſectam, niſi illà ſnblatà, curauerit. Si velis igitur cũ Gal. loqui: ſit hæc præſeruatio curatoria, cùm alijs ſimpliciter præcautio dicatur in ſtatu ſalubri, & neutro. Morbo etiam curatio debetur, quia ille, ſublatà cauſà, ſæpiſſimè adhuc permanet, imò verò intemperies interdum nuda, & per ſe, ſine vllius cauſæ præſentià diutiſſimè perſeuerat, vt in febre hectica videre eſt: tum in pleriſque morbis contraria eſt indicatio, quæ ab affectu morboſo petitur, illi, quam cauſa ſuppeditat: vt in quotidiana febre, quæ in propria eſſentia refrigerari vult, ac ratione cauſæ, quæ pituita eſt, calefacientia requirit. Porrò ex definitione indicantis, ſupra propoſità, manifeſtè apparet; errare eos, qni vires inter vera indicantia numerandas eſſe contendunt: quandoquidem omne indicans therapeuticum ſui ſublationem expoſtulat; ſed vires perpetuò conſeruandæ ſunt, igitur magis appoſitè coindicantibus annumerandæ ſunt, cùm in morbo conſiderantur: quamvis in ſtatu ſalubri, & in ea parte; quæ ὑγιεινὴ nominatur, vires propriè, & verè indicent, quia omnis indicatio, quæ in illa parte conſideratur, conſeruationem reſpicit. Ergo vno verbo concludendum eſt, vires in parte Medicinæ conſeruatoria eſſe verum indicans: in curatoria verò tantùm coindicans.

Symptoma inter indicantia non poteſt numerari.

Licet indicationes à rebus præter naturam deſnmantur, hæ verò ternario numero comprehendantur, prout morbum, cauſam morbi, & ſymptoma continent; omnes tamen indicationes à morbo, & cauſà morbificà tantùm deſumuntur, nullæ verò à ſymptomate: quia ſymptoma ita dependenter à morbo & eſſentiam ſuam, atque exiſtentiam mntuatur, vt, eo ſublato, confeſtim euaneſcat. Et quamvis ſymptomati mitigatio debeatur, quæ curatinni ſubalterna eſt; tamen id ſit, non quatenus ſymptoma eſt, ſed quatenus cauſæ rationem obtinet, & morbum ſuà præſentià, vel producere, vel augere poteſt. Sic hæmorrhagia ſiſtenda eſt, quia frigidæ intemperiei, & mortis cauſa eſſe poteſt: aquæ hydropicorum educendæ, quia iecoris intemperiem augent: dolor in vulnere, aut inflammatione ſedandus eſt, quia impetnm auget fluxionis, & vires proſternit.

CAPVT IV.

De Coindicantibus, Contraindicantibus, & Correpugnantibus.

Coindicantia ſunt, quæ propriè remedij vſum non indicant, ſed indicationis tantùm id ſuadentis efficaciam augent, vel faciliorem reddunt.

Ea verò ſunt res naturales, & non naturales.

Ad res naturales referuntur vires, temperamentum, ætas, ſexus, conſuetudo, & vitæ genus: tum pars affecta eiuſque ſubſtantia, temperamentum, actio, figura, ſitus, connexus, ſenſus exquiſitus, vel obtuſus.

Ad res non naturales referuntur ſex illæ res hoc nomine donatæ: nimirum aër, cibus, & potus; motus, & quies; ſomnus, & vigilia; excreta, & retenta; & animi pathemata.

Ad aërem verò refertur domus, regio, anni tempus, dies, hora, venti, Lunæ quadræ, & varij Cæli, aſtrorumque poſitus.

Quem-

Digitized by Google

QVemadmodum veræ, & propriæ indicationes à rebus præter naturam deſumuntur, ſic coindicationes à rebus naturalibus, & non naturalibus peti debent. Et quantumvis remedia primariò non indicent; ſecundariò tamen id præſtant, & ſine diligenti earum animaduerſione rectus eorum vſus conſtare nequit. Ideò Galenus ſæpè *in libris methodi*, quæ verè ſunt coindicantia ſimpliciter indicantia nominat, latiori tamen nominis acceptione: quod diligenter obſeruandum eſt, ne Galeni lectio confuſionem pariat. Primò igitur rerum naturalium vera, & propria indicatio eſt conſeruatio; quatenùs autem natura morbos curat, & remedijs vtitur tanquam inſtrumentis, eaque reducit de potentiâ in actum: illius vires expendendæ ſunt, vt pro modo earum æſtimetur remedij efficacia, atque ita ſi morbus vehemens poſtulet remedium, & vires ſint validæ, illiuſque vim ferre queant, tunc coindicare dicuntur. Sic etiam temperamentum calidum in morbo calido coindicat remedia refrigerantia, & contra. Tũ verò qui plurimum à naturali ſtatu diſtat morbus, vehementioribus eget remedijs: qui verò à ſtatu naturali minùs recedit, ægriq; naturæ, & temperamento naturali cognatus eſt, mitioribus remedijs curandus eſt. Idem præſtare ſolent ætas, ſexus, conſuetudo, Idioſyncraſia, & viræ genus, quæ particularem virium, & temperamenti ſtatum patefaciunt. Deinde, poſt conſiderationem totius, partis etiam affectæ habenda eſt ratio; quæ in vſu remedij potenter coindicat, conſiderando nimirum illius ſubſtantiam, temperamentum, figuram, ſitum, connexionem, & actionem, nec non ſenſum exquiſitum vel obtuſum, pro quorum varietate vſus auxilij immutandus eſt. Denique res non naturales coindicant, quia varius earum ſtatus vſum remedij variè immutare ſolet. Sic aër æſtiuus in morbo calido remedij refrigerantis indicationem adiuuat, & fortiùs adhibendum eſſe demonſtrat, quàm ſi, aëre frigidiori vel temperato exiſtente, morbus contigiſſet: & ita de reliquis eſt ſentiendum; quanquam aër cæteris rebus nonnaturalibus maiorem in coindicando habeat potentiam.

Contraindicantia ſunt ea, quæ verè, & diametrè indicantibus opponuntur.

Nomen ipſum ſatis oſtendit contraindicantia indicantibus eſſe contraria. Cum autem contraria ſub eodem genere collocari debeant, & indicantia propria atque primaria ſunt res præternaturales; ita contraindicantia ſint etiam res præternaturales, quæ indicantibus opponuntur, vt quando morbus morbo contrarius eſt, vel cauſa cauſæ, item morbus cauſæ, vel cauſa morbo, & contrarium remedium indicat. Sic calida hepatis intemperies indicat refrigerantia: huic autem frigida ventriculi intemperies contraindicat, cùm ambæ in eodem indiuiduo reperiuntur, quòd ſæpiſſimè contingit. Sic etiam febris quotidiana ratione ſui refrigerantia indicat: cauſa verò contraindicat, quæ eſt humor pituitoſus, & calefacientia potiùs expoſcit.

Correpugnantia ſunt ea, quæ coindicantibus oppoſita ſunt.

Quemadmodum vera indicantia dicuntur indicãtia primaria, & coindicantia indicantia ſecundaria; ita cõtraindicantia vera vocantur contraindicantia primaria, & correpugnantia vocantur contraindicantia ſecundaria. Hæc autem correpugnantia ſunt eadem genere cum coindicantibus, nimirum res naturales, & non naturales, ſed quatenùs remedio à morbo vel cauſâ morbificâ indicato reſiſtunt, & illius vſum dehortantur, vt quando purgatio, vel venæ ſectio à cauſa morbifica indicatur, vires autem ſunt debiles, tum illæ correpugnare dicuntur, vel contraindicare contraindicatione iſtâ ſecundariâ. Sic etiam febris putrida in diebus canicularibus purgationem indicat ratione cauſæ, aër verò calidior repugnat, vel contraindicat: & ita de alijs eſt ſentiendum. Hic autem *aduertendum* eſt, correpugnantiæ nomen raró eſſe in vſu apud auctores, ſed contraindicationis nomen pro primariâ, & ſecundariâ indiſcriminatim vſurpari.

C A P V T V.

De Indicatis.

Indicatum eſt illud, quod à naturâ indicantis ſequendum demonſtratur, vt illius efficaciâ diſpoſitio præter naturam auferatur.

HInc patet Indicatum nihil aliud eſſe, quàm remedium: quod Galenus *lib. de conſtitut. art. med. c. 4.* dicit eſſe, quidquid corpus iuuat, dum affectum ad naturalem ſtatum reuocamus. Varijs autem nominibus vſurpatur à Galeno, alijſque autoribus. Vocatur enim vtile, poſtulatum, auxilium, præſidium, ſcopus, & intentio: quanquam ſcopi nomen in alio etiam ſenſu vſurpetur, vt quando à Galeno ſcopi venæ ſectionis proponuntur, magnitudo morbi, & virium robur: tunc enim Scopi indicationes ſignificant. Imò verò indicans primus ſcopus appellari conſueuit; & indicatum ſcopus ſecundus.

Omnis indicati conſideratio verſatur circa genus remedij, & rectam illius adminiſtrationem.

Ad genus remedij ſpectat primus ſcopus: quo quæritur, quid ſit agendum?

Ad rectam remedij Adminiſtrationem ſpectant quatuor ſcopi: quibus quæritur, quantum agendum, quo modo, quando, & vbi.

Quid agendum, ſeu genus remedij, ab eſſentiâ indicantis, ſeu rei præternaturalis deſumitur.

Sic morbus frigidus indicat eſſe calefaciendum; calidus, refrigerandum; repletio, vacuandum; ſolutio cõtinui, coniungendum, & ita de cæteris. Per genus autem remedij non ſolum genus ſummũ intelligimus; ſed etiã ſubalternum, & ſpecificum, vt remedia inueniantur, quæ ſatisfaciant indicationibus genericis, ſubalternis, & ſpecificis, quæ ſupra *cap. 2.* expoſitæ fuerunt. V. g. febris ratione generis ſummi, quod eſt affectus præter naturã, indicat remedium auferens, ſeu remouens febrem; ratione generis ſubalterni, quod eſt calor præter naturã, indicat remedium frigidum; & ratione generis ſpecifici, quod eſt v. g. calida intemperies in ſecundo gradu, indicat remedium frigidum in ſecundo. Ex quibus facilè videre eſt, qualitatem remedij, & gradus eiuſdem ad genus remedij pertinere: quamvis à nonnullis hæc perperã diſtinguantur, & malè ab iiſdem gradus remedij ad illius quantitatem referatur. Reijciendum quoque eſt, quod à nonnullis, & à Galeno ipſo traditur: genus remedij à partis naturâ, dignitate, actione, ſubſtantiâ, ſitu, ægri viribus, alijſque indicari. Nam, vt anteà dictum eſt, vnum tantùm ab vno indicatur, & omne indicans eſt res præter naturam. At partis natura, actio, & ſimilia, ſunt res naturales: ideò iuxta fundamenta ſuperiùs poſita, illa tantùm coindicant, vel correpugnant. Atque vt Galeni mentem ad exactam doctrinæ normam reuocemus, dicendum eſt, eum Coindicantia nominare, non vt vera, & propria indicantia, ſed tantùm vt indicantia ſecundaria, quæ ratione ſedulò obſeruanda ſunt, velut ad curationem maximè conferentia. Sic hepar, cor, & aliæ partes præſtantiores non

Digitized by Google

ferunt vehementiora remedia, quæ illorum vſui repugnant. Sic etiam, quæ frigidæ naturæ ſunt partes, dum calido affectu laborant, remedia deſiderant, quæ validiùs refrigerent: cum in pari affectu longiùs à naturali temperie, quàm, quæ calidæ ſunt, recedant. Eodem modo, quæ ſenſu exquiſito prædita ſunt membra, dolorifica remedia non ſuſtinent, qualia illorum affectus ſæpe poſtulant. Quæ item longiùs ab externa ſuperficie in profundo corporis ſunt collocata, validiora, quàm affectus ipſe naturà ſuà deſiderat, requirũt auxilia. Et internæ partes non admittunt, quæ erodentem, aut venenoſam vim obtinent, quibus earum mala ſæpe gaudent: ea autem tolerant externæ.

Quantum agendum remedij quantitatem ſignificat: illius ſcilicet doſin, quæ à morbi quantitate, ſeu receſſu à naturali ſtatu indicatur.

Quantitas remedij ſæpe etiam pro gradu, & vehementià vſurpatur, ſed exactius philoſophantibus ad quantitatem ſola doſis referenda eſt, cum gradus ad genus remedij reducatur, vt ſuperiori theoremate dictum eſt. Prout autem morbus magis, vel minus à naturali ſtatu recedit; doſis maior, vel minor exhibenda eſt: quia in maiori quanto eſt maius quale, & ſic in maiori exceſſu maior doſis præſcribenda eſt, vt morbũ ſuperare poſſit. Multum etiam conferunt ad quantitatem remedij definiendam indicantia ſecundaria, quæ tamen verè non indicant, ſed tantùm coindicant, aut correpugnant. Sic naturalis temperies partis indicat remedij quantitatem, prout oſtendit quantus ſit ab ea receſſus. Sic partes, quæ in profundo corporis ſunt ſitæ, maiorem doſin remedij poſtulant, vt facultas euſq; faciliùs penetrare queat. Sic eriſypelas pollicis minore ſecundùm quantitatem eget oxycrato; quàm cruris, aut brachij. Sic inflammatio plurium partium internarum maiorem medicamenti frigidi quantitatem expoſcit, quæ huic incendio ſedando ſufficere poſſit.

Quo modo, ſeu vtendi modus, nihil aliud ſignificat; quàm an ſemel, aut bis, partitè, vel confertim adhibenda ſint remedia Illa autem a modo affectus præter naturam indicatur.

Sic, quando morbus affligit continuò, & violenter, remedia ſubitò, & confertim adhibenda ſunt. Si cauſa morbi turgeat, & orgaſmo teneatur; ſi bene ſit concocta, ſi tenuis, & ſequax, ſubitaneam euacuationem poſcit. At verò ſi lentè tantùm, & per interualla, & longitudinem potius ex cruditate, quàm periculum minetur, tunc repetitis alterationibus, & purgationibus materia alteranda, & concoquenda erit.

Ad modum etiam vtendi indicandum non parum conferunt indicantia ſecundaria, quatenus coindicant, vel correpugnant.

Sic vires robuſtæ facilè aſſentiuntur repētino remedio: infirmæ verò, ac debiles non niſi benignas, & partitas ferre poſſunt mutationes. Sic etiam tenuis, & rara partium ſubſtantia, vel exquiſitior ſenſus, vix ferre poteſt vim præcipitem vacuantis, aut alterantis auxilij, quàm ſolida, & denſa, vel obtuſioris ſenſus facilè ſuſtinet. Situs etiam valde remotus per vices id præſtandũ ſuadet, vt tandem remedium eòuſque penetrare poſſit, saluà interiectarũ partium temperie. In parte etiam nobili cautè agendum, partitis vicibus, ne grauiorem noxam ex illius ſubità mutatione toti corpori inferamus.

Quando agendum eſt tempus opportunum, & occaſio conueniens adminiſtrationi remediorum.

Illud autem duplex eſt, generale, & particulare.

Tempus generale eſt vnum ex morbi quatuor temporibus, quæ vocantur principium, augmentum, ſtatus, & declinatio.

Sic Galenus *lib. de opt. ſect. cap. 37.* docet, quo morbi tempore frigidæ potio ſit adminiſtranda: an ſcilicet in principio, vel augmento, vel ſtatu, vel declinatione. Sic in principio inflammationum docent Practici repellentia eſſe applicanda; in augmento reſoluentia cum repellentibus, & ita de cæteris.

Tempus particulare ſunt dies, & hora exhibendi remedij.

Sic idem Galen. *eodem loco* docet, quo die, & quâ diei horâ aqua frigida ſit exhibenda. Sic purgans medicamentum ſexto die, vel alio pari, & matutinis horis exhibendum.

Ad tempus etiam reuocatur ordo remediorum, vt malè nonnulli ordinem à tempore diſtinguant, illiuſque ratione diuerſum ſcopum conſtituant.

In affectu ſimplici, vel compoſito, ſi plura remedia ſunt vſurpanda, vt perpetuò ferè contingit, videndum eſt, quo tempore vnumquodque adminiſtrandum ſit, & hoc ad ordinem ſpectat. V. g. ratione febris, aqua frigida eſt exhibenda; ratione cauſæ, vena ſecanda: dum autem tempus cuique opportunum præfinitur, ordo ſimul ſtabilitur, qui in eorum celebratione eſt obſeruandus.

Tempus autem, & occaſio, & ordo remediorum indicantur à præſenti vrgentioris indicantis.

Quando, & quoties malum vrget, perpetuò ei occurrendum eſt. Ideò præſentia morbi, vel cauſæ morbificæ indicat tempus, & occaſionem remedij adhibendi. At verò, quando plura vrgent occurrendum eſt vrgentiori. In horum autem vſurpatione habenda perpetuò ratio coindicantium, & contraindicantium. Licet enim affectus præſentia remedium hoc tempore eſſe vſurpandum ſuadeat, tamen virtus, aut natura particularis ægrotantis, aut aliquid aliud prohibere poſſunt.

Vbi agendum ſignificat locum in quo, & per quẽ remedia adminiſtranda ſint: et indicatur à loco indicãtis.

Si morbus, vel cauſa morbi totum corpus occupet; toti corpori remedia adhibenda: ſi vnam tantùm partem obſideat; ei tantùm parti remedia conueniet: ſi externæ partes afficiantur; exterius erunt adhibenda: ſi internæ, interius erunt aſſumenda: & ſi per vtramq; viam remedij vis ad locum affectus ferri poſſit, vtriuq; erit admouendum.

Ad locum etiam remedij indicandum non parum conferunt Coindicantia, ſeu res naturales, & præcipuè partium conformatio, ſitus, & connexio.

Sic ventriculus per vomitum, & ſeceſſum: hepatis caua, dejectione; conuexa, vrinarum prouocatione potiſſimum expurgantur: Affectis inteſtinis remedia per anum infundimus.

Eodem modo correpugnantia conſideranda ſunt, quæ impediunt remedij vſum.

Verbi gratia orificium ventriculi inflammatum exteriùs eſſet refrigerandum, ni diaphragmatis vicinia impediret; quemadmodum eiuſdem refrigerati calefactionem hepatis lobus ei ſuperiacens prohibere ſolet.

CAPVT VI.

De primo, & generaliſſimo curationis principio.

Omnis curandi methodus à primo hoc, & generaliſſimo principio deſumitur: contraria contrarijs curantur.

QVamuis de principijs minimè diſputandum ſit, ſed ea tanquam vera, & indubitata ſupponenda ſint; quemadmodum Galenus de hoc ipſo *artis curatiuæ*

tiua principio refert,in Medicina tam certum eſſe,contraria contrariorum eſſe remedia, quàm in mathematicis, bis duo quatuor efficere; & hoc principium non tantùm hominibus, ſed etiam brutis eſſe à naturâ inſitum. Nonnullæ tamen *obiectiones* illius veritatem primâ fronte conuellere videntur.

Prima, Tetanus morbus ſrigidus eſt,& ſrigidæ affuſione curatur, dolor dolore tollitur, vomitus vomitu, alui fluxus alui fluxu.

Secunda, Omne contrarium contrarij aduentu magis intenditur:quemadmodum torpentem gelu manum ſi quis igni exponat,magno vexatur cruciatu: ſi ambuſtum digitum frigidæ immittat, crudeliùs torquetur, quàm ſi igni admoueat,aut aquâ vitæ perſundat.

Tertia,Purgantia medicamenta ſunt humorum peccantium propria remedia: ſed illa humores purgant familiaritate ſubſtantiæ, quam habent cum ijs;non autem contrarietate.

Quarta, Natura morbos tum calidos, tum frigidos curare ſolet, cum quibus nulla ipſi interuenire poteſt contrarietas.

Quinta, Mòrbi magnitudinis,numeri, & figuræ nihil habent contrarium, quo auferri valeant.

His vt ſatisfiat, dicendum eſt:Contrarietatis nomen latiùs patere aqud Medicos, quàm apud Philoſophos, & contrarietatem non ſolùm ſpectari ſecundùm formam,ſed etiam ſecundùm effectum, & operationem. Quidquid enim rem præter naturam auferre poteſt, vel contrarium effectum inducere, ſiue per ſe, ſiue per accidens id præſtet, contrarium nominatur. Sic rhabarbarum bilioſæ cacochymiæ contrarium dicitur, quatenùs eam expurgat: ſic ferrum,vel ignis carni ſuperfluæ contraria ſunt, quatenùs eam extirpant. Quibus ita ſuppoſitis, ad *obiectiones* facile eſt reſpondere.

Ad *primam* enim dicendum eſt, Tetanum affuſione frigidæ curari per accidens,aucto per antiperiſtaſin calore in partibus interioribus:dolorem dolore tolli etiã per accidens,dum nouus dolor cauſam prioris doloris ad ſe reuellit: vomitum curari vomitu, & alui fluxum alui fluxu; vacuatâ cauſâ, quæ eos committebat.

Ad *Secundam* dicimus:contrariorum conflictum naturæ moleſtum eſſe, ſi repentinus ſit, & vehemens; ſi verò moderatus,& conueniens, maximè amicum. Sic manus frigore torpeſcens igni expoſita cruciatur, quia ſubita fit eorum pugna: at in tepidam coniecta, vel linteolis calidis inuoluta reſtituitur. Et digitus combuſtus,igni admotus, aut aquâ vitæ perſuſus leuatur ratione cauſæ, quia eiuſmodi calidis conſumuntur, vel auocantur foras ſcintillæ parti penitus infixæ, quas frigida in profundum depellebat.

Ad *tertiam reſpondeo*: quòd, licet purgantia ſint humoribus peccantibus ſimilia ratione ſubſtantiæ:tamen contraria effectiuè dicenda ſunt, quatenùs eos expurgant, & extra corpus educunt.

Ad *quartam reſpondeo*: naturam morbis omnibus contrariam eſſe, quatenùs eorum cauſam vel coquit, vel expellit, vel alio quouis modo expugnat.

Ad *quintam* dicimus: magnitudini,numero, & figuræ effectiuè contraria eſſe, quæcunque eas auferre vel immutare poſſunt: vt ferrum,ignis, ligaturæ, & ſimilia.

Illa autem contraria, quantùm fieri poteſt, debent eſſe inuicem æqualia.

Æqualitas illa indicatur à naturâ morbi, & cauſæ morbificæ, quæ etiam ſui ablationem indicant. At vires, pars affecta, tempus morbi, & aliæ circumſtantiæ huic æqualitati repugnant. Ideò addita eſt theoremati hæc particula: *quantum fieri poteſt*; quia æqualitas contrariorum ad curationem ſimpliciter neceſſaria non eſt, ſed tantùm ad commodiùs curandum, ſi reliqua conſentiant.

Æqualitas verò remedij reſpectu morbi dupliciter conſideratur, vel ſecundum gradum, vel ſecundum copiam, & molem.

Æquale remedium ſecundùm gradum dicitur, quod parem cum morbo receſſum à mediocritate obtinet. Sic remedium frigidum in ſecundo gradu æquale eſt morbo calido in ſecundo.

Æquale remedium ſecundùm molem, & copiam illud eſt, quod præter gradum ſuæ qualitatis ea eſt quantitate, vt vna, duabus, vel pluribus vicibus exhibitum expugnare poſſit morbum.

Hoc ſenſu,& mediocre, & vehemens remedium aduerſus eundem morbum æqualitatem obtinere poteſt, quandoquidem vehemens ſemel, aut bis vſurpatum, mediocre verò frequenter, morbum tollere poteſt.

Præterea, æqualitas in gradu vel actu, & realiter exiſtit; vel tantùm conſideratur reſpectu operationis.

Sic in morbis ſimilaribus datur gradus contrarietatis actu exiſtens, vt calidum remedium in ſecundo appoſitum morbo frigido in eodem:at in morbis conformationis, magnitudinis, & numeri dicuntur remedia æqualia iuxta operationem, quia ſcilicet eò vſque agere poſſunt, donec naturalis conformatio, magnitudo, & numerus reſtituantur.

Ex ſupra propoſitis diſſolui facilè queunt omnes *obiectiones*, quæ aduerſus æqualitatem contrariorum afferri ſolent, quarum præcipuæ ſunt ſequentes.

Prima, Hippocrates *6.Epid.* contraria præcipit ſenſim vſurpanda,& intermiſſionibus adhibitis.

Secunda, Galenus, *ſecundo κατὰ τόπους* ſtatim ab initio efficaciſſima prohibet, & à debilioribus inchoandum præcipit.

Tertia, Frigoris minor eſt efficacia, quàm caloris; humiditatis, quàm ſiccitatis: non ergo pari gradu hæc opponenda.

Quarta, Morbis calidis vel frigidis in quarto gradu non poſſunt adhiberi remedia calida, vel frigida in quarto, quæ venena ſunt.

Quinta, Si omnes morbi curarentur cõtrarijs æqualibus, par eſſet in omnibus agentis proportio ad id, quod patitur. Atque ita eadem velocitas mutationis; ac proinde eodem temporis interuallo omnes ægri ſanarentur.

Sexta, Reductio, ex Galeno, debet fieri in corporibus ſanis per contraria æqualia; ergo in ægrotis validiora erunt vſurpanda, quia citiùs oportet morbum tolli, quàm temperamentum naturale.

Denique Paulus *initio lib.4. Rectè*,inquit, *mea ſententia, Cappadox Aretæus memoriæ prodidit, auxiliorum vim morbis fortiorem eſſe oportere, eòque elephantiam nũquã curari, vt qui nulla fortior medicina reperitur.*

Ad *primã, & ſecundam reſpondendum eſt*, Hippocratem contraria adhibere ſenſim,& Galenum à debilioribus incipere,habita circumſtantiarum ratione; ne ſcilicet vires frangantur, aut ratione contradicentium; ne cruda materia vehementioribus fruſtrà agitetur, cùm tamẽ ipſe morbus æqualia reſpectu ſui ſemper indicet.

Ad *tertiam* dicendum eſt,quamvis minor ſit frigoris vis,quàm caloris,humiditatis,quàm ſiccitatis:quia tamẽ æqualitatẽ in vltimo actionis termino ſpectamus, ideò non minùs hæc dicentur æqualia; ſiquidem exceſſum morboſum ad mediocritatem reducere poſſunt.

Ad *quartam reſpondeo*, etiam venena in vſum medicum vocari,ſi ea morbi natura poſtulet, idoneâ tamen præparatione præmiſsâ.

Ad *quintam reſpondeo*,non eſſe par in omnibus mor-

bis curationis tempus, quia non licet in omnibus eodem tempore vti contrarijs æqualibus, propter variam ſubiecti, & circumſtantiarum diſpoſitionem: & quamvis eorum vſus admitteretur, non eſſet par in omnibus curationis velocitas ob multas circumſtantias cùm affectus tùm corporis affecti.

Ad *ſextam* dicendum eſt; quamvis reductio debeat fieri per contraria æqualia; tamen ea non eadem efficaciâ operantur, quemadmodum in curatione morbi, qui, cum in diſpoſitione ſit, faciliùs aufertur contrarijs æqualibus, quàm temperamentum naturale, quod in habitu eſt, & ideò difficiliùs corrumpitur. Denique *ad auctoritatem* Pauli, & Aretæi dicimus, Remedia morbi æqualia eſſe ratione intentionis; eſſe tamen valentiora ratione effectus, quia adiuuantur à natura, quæ ſemper contra morbum cum ijs pugnare conſueuit.

CAPVT VII.

De Inuentione Remediorum.

Remedia morborum curationi apta triplici viâ inueniuntur ratione, experientiâ, & analogiſmo.

Ratione inueniuntur remedia per indicationes, quando morbi, & remedij natura nobis cognita eſt.

SIc febrem refrigerantia indicare dicimus, quia ſcimus, illius naturam eſſe calidam, & nobis inimicam, quæ ſibi contraria, & ſui ablationem demonſtrat.

Experientiâ inueniuntur remedia: quando pluribus exemplis obſeruatum eſt, aliquod remedium alicui morbo prodeſſe, etſi effectus illius cauſa ignoretur.

Scribit Galenus, artem medicam duplici crure innixam incedere: ratione, & experientiâ. Quod quidem intelligendum eſt, non de rudi illa experientia, quâ Empirici, & idiotæ in omnibus morbis ſummâ cum temeritate vtuntur; ſed tantùm illa, quæ circa eos morbos, & ea remedia verſatur, quorum natura, & cauſa incognita eſt; quemadmodum antidota venenis, & morbis venenatis opitulari, nullâ docente ratione, ſed ipſo duntaxat vſu nouimus.

Analogiſmo remedia inueniuntur, quãdo morbo incognito ea adhibẽtur remedia, quibus alius affectus cognitus, qui cũ eo aliquam habet ſimilitudinem, curari ſolet.

Sic in lue venerea, cum primùm graſſari cœpiſſet, & adhuc ignota eſſet, remedia, quæ in elephantiaſi, & fœdâ ſcabie vtilia ſunt, non inutiliter vſurpata fuerunt.

SECTIO SECVNDA.

De Indicationibus à Cauſa.

CAPVT PRIMVM.

De Euacuatione in genere, & illius differentijs.

In legitimâ curatione cauſa morbifica primò auferenda eſt, ſecundò ipſe morbus, ſi poſt cauſæ ablationem ſuperſtes maneat.

LEGITIMÆ curationi opponitur Illegitima, & extraordinaria, quam aliquando vſurpare cogimur, cùm vrgens aliqua intemperies corrigenda eſt, priuſquam cauſæ demolitionem aggrediamur, aut etiam aliquod ſymptoma prius eſt mitigandum.

Cauſa autem morbifica multiplex eſt, vt docetur in pathologiâ: *præcipua tamen, & magis ordinaria eſt humor, quia morbi ab humoribus multò frequentiùs, quàm ab alijs cauſis, producuntur.*

Humorum autem peccantium præcipuum, atque vſitatiſſimum remedium eſt euacuatio, quæ nihil aliud eſt, quam humoris vitioſi è corpore eductio.

Ea verò duplex eſt, vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ communiter ab vniuerſo corpore, & tribus illius dictis regionibus materiam ſubtrahit.

Harum autem regionum prima *eſt, quæ ventriculum, inteſtina, venas meſaraicas, & reliquos venæ portæ ramos, caua hepatis, lienem, & pancreas continet.*

Secunda *regio hepatis conuexa, omnemque venam cauam, atque illi comitem arteriam magnam, & quidquid incidit inter alas, & inguina, comprehendit.*

Tertia *regio muſculos complectitur, membranas, oſſa, omnemque corporis molem vſque ad extimam cutem.*

Præter communes illas regiones aliæ multæ ſunt, quæ particulares appellantur, in quibus etiam aſſeruantur excrementa: vt cerebrum, pulmones, renes, & vterus.

Vniuerſalis euacuatio fieri conſueuit per venæ ſectionem, alui deiectionem, vomitum, & ſudorem. Harum ſiquidem quæcunque primùm obtigerit, quanquam plurimum, ac validè regionem vnam; cæteras tamen conſequutione quadam, licèt parciùs, euacuat.

Venæ ſectio primum venas exhaurit, & arterias illis anaſtomoſi coniunctas, deinde corporis molem ipſaque viſcera, ad primas vſque venas progreſſa.

Alui deiectio primum inteſtina, ventriculum, viſcera, primaſque vias expurgat: deinde venas, habitumque corporis.

Vomitus primùm ventriculum expurgat: deinde viſcera, venaſque maiores, poſtremò corporis habitum.

Quæ per ſudores fit euacuatio proximè quidem è corporis habitu diſſoluit: ſecundò è venis, arterijſque grandioribus, ac poſtremò è viſceribus, & ex intima corporis regione materiam pellit.

Particularis euacuatio eſt, quæ à parte quadam peculiari excrementa educit.

Huius generis eſt cerebri per palatum, & nares expurgatio, thoracis per anacatharſin, renum, & veſicæ per vrinas.

Omnis porrò vacuatio: vel ſpõtanea eſt, vel artificioſa.

Spontanea vacuatio eſt, cum citra vllius remedij opem quippiam è corpore effunditur.

Eaque rurſum duplex: naturalis, & ſymptomatica.

Naturalis eſt, quando vi ſolius naturæ, benè operantis, vitioſi humores excluduntur.

Symptomatica rurſum fit, vel ratione facultatis, vel ratione materiæ.

Ratione facultatis, quãdo ea imbecillior humores corporis regere, atq; retinere nequit, eoſq; prorſus diffluere ſinit.

Ratione materiæ: quando humor quantitate, aut qualitate peccans naturam ita irritat, vt eum è vaſis receptaculiſque ſuis excludere cogatur.

Vtraq; irrita eſt, præter naturam, nulloque vſui: quòd benignus atque ſalutaris humor pariter cum pernicioſo promiſcuè, nullo delectu, nulliſq; legibus prorumpat.

Artificioſa vacuatio eſt, quæ remediorũ ope perficitur.

Eaque duplex eſt: vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ ab vniuerſo corpore humores educit.

Particularis, quæ ab aliqua tantùm parte.

Rurſum euacuatio ad duplicem præcipuè finem inſtituitur: reuulſionem, & deriuationem.

Quamvis propter alios fines ſæpè vacuationes inſtituantur, vt in progreſſu patebit: quia tamen reuulſio, & deriuatio frequentiùs vſu veniunt, & maiores habent difficultates, ideò ſequenti capite ſeorſum explicandæ ſunt cum particulari euacuatione propter ſummam, quæ inter eas intercedit affinitatem.

Digitized by Google

CAPVT II.

De Reuulſione, Deriuatione, & particulari Euacuatione.

Reuulſio eſt humoris in aliquam partem fluentis auerſio ad oppoſita diſtantiſſima, habit: fluxus originis, communitatis vaſorum, & rectitudinis ratione.

EVacuatio, quæ humori debetur, vel eum reſpicit quatenus eſt in motu, vel quatenus quieſcit. Humori mouenti, ſeu in aliquam partem fluenti, debetur reuulſio, aut deriuatio: quieſcenti verò, vacuatio ſimplex. Reuulſionem verò fieri debere longiſſimè à parte, quæ fluxione tentatur, conſtat ex Galeni præcepto, 13.*meth.cap.*11. & 2.*ad Glauconem, c.*2. Et ipſa reuulſionis natura id ipſum inſinuat: quærimus enim, ne, quod ſemel reuulſum eſt, retrocedat, quod faciliùs obtinere licet, ſi reuulſio in contraria, & longinqua fiat; neque enim facilè motus contrarij ſibi inuicem ſuccedunt. Id tamen non ſimpliciter, & abſolutè accipiendum eſt, ſed tantùm ſuppoſitis conditionibus, quæ ſequentibus theorematis exponentur.

Oppoſitio partium, ſeu contrarietas, quæ in reuulſione obſeruatur, tribus conditionibus ſtipata eſt.

Prima *conditio eſt, vt reuulſio fiat ad fluxionis originem.*

Quotieſcunque fluxionis origo cognita eſt; illi perpetuo reuulſio opponenda eſt, & ad eam humores retrahendi ſunt. V. g. ſi ab hepate ad vterum fluxio deferatur; vena cubiti dextri aperienda eſt, vt ad fluxionis exordium humor reuocetur.

Huic conditioni aduerſari videtur illa Galeni ſententia, quæ habetur *lib. de curandi ratione per venæ ſectionem, cap.*8. quâ vult, vtero inflammatione laborante, venas crurum eſſe aperiendas. Cui *Reſpondendum* eſt, venas inferiores ſecari in vteri inflammatione, non ad ſimplicem reuulſionem, cuius ratione meliùs foret à partibus ſuperioribus ſanguinem mittere; ſed ad deriuationem, ſimul cum reuulſione celebrandam. Qua reſponſione ſoluuntur etiam alia Galeni loca, in quibus docet, affectis partibus infra renes poſitis, venas inferiores eſſe ſecandas: quod ideò fit, vt deriuatio ſimul cum reuulſione fiat, cùm alioqui ſæpè ad ſimplicem reuulſionem in affectibus earum partium venæ ſuperiores aperiri ſoleant.

Secũda *conditio eſt, vt ſeruetur vaſorum cõmunitas.*

Si fluxionis origo teneatur, primam conditionem obſeruare ſatis eſt; vt ſcilicet ad partem mittentem fluxio retrahatur. Sed quando pars illa mittens non cognoſcitur, quod ſæpiſſimè contingit; tunc duæ poſteriores conditiones obſeruandæ ſunt, quæ reſpiciunt partem recipientem, vt ſcilicet illius ratione ſeruetur vaſorum communitas, & partium rectitudo. Communia autem vaſa ſunt, quæ cum parte affecta communicationem habent. Sic in fluxu ſanguinis è naribus venæ brachij aperiuntur; non autem crurum; quamvis hæ maiorem habeant diſtantiam à parte recipiente, quia minorem habent communicationem. Sic Galenus 13. *meth.* in phlegmone hepatis internam brachij venam ſecat, eo quòd, inquit, cum iecinore amplâ & rectâ viâ communicet. Sic etiam *lib. de tremore, Si*, inquit, *venas, quæ nullum cum affectâ parte conſortium habent, ſecueris, ipſam quidem non iuuabis, & ſanam lædes: à quâ ſanguinem haurit vtilem.*

Tertia *conditio eſt, vt ſeruetur rectitudo partium.*

Hæc conditio maximi eſt momenti, & diligenter obſeruanda in omni reuulſione: Fundatur enim in conſortio, & conſenſu mutuo, quod maximum reperitur inter partes eiuſdem lateris, & vocatur illa rectitudo κατ' ἴξιν ab Hippocrate, & ἰθυωρία à Galeno, quæ confirmatur multis experimentis: Vteri enim pars dextra tantò eſt ſiniſtra calidior, vt caloris aucti nomine mares formet, ſiniſtra fœminas. Sic dexter teſtis, ad ſiniſtrum collatus. Eſt autem caloris aucti cauſa rectitudo hepatis: vicinitas enim, & vaſorum communitas non ſunt vtrique parti diſparia. Paralyſis medietatem corporis exactam corripit, illæsâ reliquâ, & tamen humor illabitur à tertio, & quarto cerebri ventriculis; in quibus non eſt dextri à ſiniſtro ſecretio. Si inflammato hepate, ex dextrâ nare ſanguis erumpit, ſanatur, ſi ex ſiniſtrâ, non iuuatur, cùm vna ad vtramque narem ex iecinore vena pertingat. Si cubitus ſiniſter ſecatur, vacuatur lien inflammatus, & pleura ſiniſtra: quæ omnia ex dextrâ axillari non ſuccedunt. Siniſtra tamen, ſi venarum communionem ſpectes, non niſi interuentu hepatis ex ſiniſtro exhaurit. Ac denique dicebat Hippocrates *ſexto Epid. per rectum fiunt morborum permutationes, & criſis, & abſceſſus.*

Cur verò tantùm poſſit rectitudo, adeò difficile eſt reſpondere, vt multi varia commenti ſint, quibus omiſſis probabilius videtur illud, quod à grauiſſimis quibuſdam auctoribus ſancitum eſt; multos nimirum eſſe canales corporis longitudinem perreptantes, & diſtinguentes, per quos ſurſum deorſum promptus eſt omniũ in corpore contentorum commeatus, qui tamen non perinde per latera diſtribuitur. Illi autem ductus, quoniam ſenſibus perſpicui non ſunt, duabus rationibus firmantur, præter experimenta ſuperius propoſita. *Prima* à fine deſumpta eſt, quòd ſcilicet natura, conſeruationis indiuiduorum ſollicita, ea veluti gemina conſtituit, vt dimidiâ illius parte læsâ, altera minus pateretur. Sic, dum aliquo infortunio vnus oculus, auris, brachium perit, altero oculo, aure, brachio, vita ſeruatur. Ita duo quaſi animalia, dextrum, ſiniſtrumq;, in vnum animal coniungens diuturniorem illis vitam comparanit. *Secunda* ratio ab euentu petitur: repentè enim, & frequenter commutatio fit à dextro pede, ad dextrum vel brachium, vel humerum, & contra: quemadmodum etiam laborante dextrâ capitis parte, & deſcendente humore, potius intumeſcit pars dextra ceruicis, ſi illic ſiſtitur humor, aut ſi ad thoracẽ deſcendit; potius dextrum latus, quàm ſiniſtrum repletur: vel denique ſi ad partes inferiores labitur, dextram potius podagrã efficit, quàm ſiniſtram. Eâdem ratione, laborante pede, in epilepſiâ ſubitò aſcendit materia aliqua ad caput: quod non poſſet fieri, niſi ductus illi cõcederentur, qui vt demortuo homine occulti ſunt, ſic in viuente manifeſti; & per eos humores, qui rectâ ferũtur aſcendendo, vel deſcendendo, facilem viam inueniunt, ſi attrahantur, expellantur, & alijs remedijs hinc inde dimoueantur.

Ex ſuprà propoſitis facile confutatur ſententia Arabum, qui reuulſiones moliuntur, omiſsâ illâ rectitudine, ad quoslibet contrarietatis terminos, cuius tres faciunt ſpecies: videlicet à ſuperioribus ad inferiora, ab anterioribus ad poſteriora, & à dextris ad ſiniſtra. Vnde Auicenna *fen.*10.*lib.*3.*tract.*5.*cap.*1. in pleuritide, & alijs internis inflammationibus, primò iubet ſecari venam in malleolo eiuſdem lateris, ſecundò communem in brachio contrarij lateris: vltimò internam eiuſdem lateris, quæ doctrina aduerſus τὴν κατ' ἴξιν Hippocratis, & legitimam curandi methodum manifeſte pugnat. Adde, quod in diametris, ſeu quadris corporis enumerandis, deficiant Arabes, cum tres tantùm conſtituant: illis enim quarta adiungenda eſt, quæ ſcilicet ab internis eſt ad externa, quam proponit Galenus *li-*

bis curationis tempus, quia non licet in omnibus eodem tempore vti contrarijs æqualibus, propter variam ſubiecti, & circumſtantiarum diſpoſitionem: & quamvis eorum vſus admitteretur, non eſſet par in omnibus curationis velocitas ob multas circumſtantias cùm affectus tùm corporis affecti.

Ad *ſextam* dicendum eſt; quamvis reductio debeat fieri per contraria æqualia; tamen ea non eâdem efficaciá operantur, quemadmodum in curatione morbi, qui, cum in diſpoſitione ſit, faciliùs aufertur contrarijs æqualibus, quàm temperamentum naturale, quod in habitu eſt, & ideò difficiliùs corrumpitur. Denique *ad auctoritatem* Pauli, & Aretæi dicimus, Remedia morbi æqualia eſſe ratione intentionis; eſſe tamen valentiora ratione effectus, quia adiuuantur à natura, quæ ſemper contra morbum cum iis pugnare conſueuit.

C A P V T VII.

De Inuentione Remediorum.

Remedia morborum curationi apta triplici viâ inueniuntur ratione, experientiâ, & analogiſmo.

Ratione inueniuntur remedia per indicationes, quando morbi, & remedij natura nobis cognita eſt.

SIc febrem refrigerantia indicare dicimus, quia ſcimus, illius naturam eſſe calidam, & nobis inimicam, quæ ſibi contraria, & ſui ablationem demonſtrat.

Experientiâ inueniuntur remedia: quando pluribus exemplis obſeruatum eſt, aliquod remedium alicui morbo prodeſſe, etſi effectus illius cauſa ignoretur.

Scribit Galenus, artem medicam duplici crure innixam incedere: ratione, & experientiâ. Quod quidem intelligendum eſt, non de rudi illa experientia, quâ Empirici, & idiotæ in omnibus morbis ſummâ cum temeritate vtuntur; ſed tantùm illa, quæ circa eos morbos, & ea remedia verſatur, quorum natura, & cauſa incognita eſt; quemadmodum antidota venenis, & morbis venenatis opitulari, nullâ docente ratione, ſed ipſo duntaxat vſu nouimus.

Analogiſmo remedia inueniuntur, quãdo morbo incognito ea adhibẽtur remedia, quibus alius affectus cognitus, qui cũ eo aliquam habet ſimilitudinem, curari ſolet.

Sic in lue venerea, cum primùm graſſari cœpiſſet, & adhuc ignota eſſet, remedia, quæ in elephantiaſi, & fœdâ ſcabie vtilia ſunt, non inutiliter vſurpata fuerunt.

S E C T I O S E C V N D A.

De Indicationibus à Cauſa.

C A P V T P R I M V M.

De Euacuatione in genere, & illius differentijs.

In legitimâ curatione cauſa morbifica primò auferenda eſt, ſecundò ipſe morbus, ſi poſt cauſæ ablationem ſuperſtes maneat.

LEGITIMÆ curationi opponitur Illegitima, & extraordinaria, quam aliquando vſurpare cogimur, cùm vrgens aliqua intemperies corrigenda eſt, priuſquam cauſæ demolitionem aggrediamur, aut etiam aliquod ſymptoma prius eſt mitigandum.

Cauſa autem morbifica multiplex eſt, vt docetur in pathologia: *præcipua tamen, & magis ordinaria eſt humor, quia morbi ab humoribus multò frequentiùs, quàm ab alijs cauſis, producuntur.*

Humorum autem peccantium præcipuum, atque vſitatiſſimum remedium eſt euacuatio, quæ nihil aliud eſt, quam humoris vitioſi è corpore eductio.

Ea verò duplex eſt, vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ communiter ab vniuerſo corpore, & tribus illius dictis regionibus materiam ſubtrahit.

Harum autem regionum prima *eſt, quæ ventriculum, inteſtina, venas meſaraicas, & reliquos venæ portæ ramos, caua hepatis, lienem, & pancreas continet.*

Secunda *regio hepatis conuexa, omnemque venam cauam, atque illi comitem arteriam magnam, & quidquid incidit inter alas, & inguina, comprehendit.*

Tertia *regio muſculos complectitur, membranas, oſſa, omnemque corporis molem vſque ad extimam cutem.*

Præter communes illas regiones aliæ multæ ſunt, quæ particulares appellantur, in quibus etiam aſſeruantur excrementa: vt cerebrum, pulmones, renes, & vterus.

Vniuerſalis euacuatio fieri conſueuit per venæ ſectionem, alui deiectionem, vomitum, & ſudorem. Harum ſiquidem quæcunque primùm obtigerit, quanquam plurimùm, ac validè regionem vnam; cæteras tamen conſequutione quadam, licèt parciùs, euacuat.

Venæ ſectio primùm venas exhaurit, & arterias illis anaſtomoſi coniunctas, deinde corporis molem ipſaque viſcera, ad primas vſque venas progreſſa.

Alui deiectio primùm inteſtina, ventriculum, viſcera, primaſque vias expurgat: deinde venas, habitumque corporis.

Vomitus primùm ventriculum expurgat: deinde viſcera, venaſque maiores, poſtremò corporis habitum.

Quæ per ſudores fit euacuatio proximè quidem è corporis habitu diſſoluit; ſecundò è venis, arterijſque grandioribus, ac poſtremò è viſceribus, & ex intima corporis regione materiam pellit.

Particularis euacuatio eſt, quæ à parte quadam peculiari excrementa educit.

Huius generis eſt cerebri per palatum, & nares expurgatio, thoracis per anacatharſin, renum, & veſicæ per vrinas.

Omnis porrò vacuatio: vel ſpõtanea eſt, vel artificioſa.

Spontanea vacuatio eſt, cum citra vllius remedij opem quippiam è corpore effunditur.

Eaque rurſum duplex: naturalis, & ſymptomatica.

Naturalis eſt, quando vi ſolius naturæ, benè operantis, vitioſi humores excluduntur.

Symptomatica rurſum fit, vel ratione facultatis, vel ratione materiæ.

Ratione facultatis, quãdo ea imbecillior humores corporis regere, atq; retinere nequit, eoſq; prorſus diſfluere ſinit.

Ratione materiæ quando humor quantitate, aut qualitate peccans naturam ita irritat, vt eum è vaſis receptaculiſque ſuis excludere cogatur.

Vtraq; irrita eſt, præter naturam, nulloque vſui: quòd benignus atque ſalutaris humor pariter cum pernicioſo promiſcuè, nullo delectu, nulliſq; legibus prorumpat.

Artificioſa vacuatio eſt, quæ remediorũ ope perficitur.

Eaque duplex eſt: vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ ab vniuerſo corpore humores educit.

Particularis, quæ ab aliqua tantùm parte.

Rurſum euacuatio ad duplicem præcipuè finem inſtituitur: reuulſionem, & deriuationem.

Quamvis propter alios fines ſæpè vacuationes inſtituantur, vt in progreſſu patebit: quia tamen reuulſio, & deriuatio frequentiùs vſu veniunt, & maiores habent difficultates; ideò ſequenti capite ſeorſim explicandæ ſunt cum particulari euacuatione propter ſummam quæ inter eas intercedit affinitatem.

C A-

CAPVT II.

De Reuulſione, Deriuatione, & particulari Euacuatione.

Reuulſio eſt humoris in aliquam partem fluentis auerſio ad oppoſita diſtantiſſima, habit. fluxus originis, communitatis vaſorum, & rectitudinis ratione.

EVacuatio, quæ humori debetur, vel eum reſpicit quatenus eſt in motu, vel quatenus quieſcit. Humori mouenti, ſeu in aliquam partem fluenti, debetur reuulſio, aut deriuatio: quieſcenti verò, vacuatio ſimplex. Reuulſionem verò fieri debere longiſſimè à parte, quæ fluxione tentatur, conſtat ex Galeni præcepto, 13. *meth. cap.* 11. & 2. *ad Glauconem, c.* 2. Et ipſa reuulſionis natura id ipſum inſinuat: quærimus enim, ne, quod ſemel reuulſum eſt, retrocedat, quod faciliùs obtinere licet, ſi reuulſio in contraria, & longinqua fiat; neque enim facilè motus contrarij ſibi inuicem ſuccedunt. Id tamen non ſimpliciter, & abſolutè accipiendum eſt, ſed tantùm ſuppoſitis conditionibus, quæ ſequentibus theorematis exponentur.

Oppoſitio partium, ſeu contrarietas, quæ in reuulſione obſeruatur, tribus conditionibus ſtipata eſt.

Prima *conditio eſt, vt reuulſio fiat ad fluxionis originem.*

Quotieſcunque fluxionis origo cognita eſt; illi perpetuò reuulſio opponenda eſt, & ad eam humores retrahendi ſunt. V. g. ſi ab hepate ad vterum fluxio deferatur; vena cubiti dextri aperienda eſt, vt ad fluxionis exordium humor reuocetur.

Huic conditioni aduerſari videtur illa Galeni ſententia, quæ habetur *lib. de curandi ratione per venæ ſectionem, cap.* 8. quà vult, vtero inflammatione laborante, venas crurum eſſe aperiendas. Cui *Reſpondendum* eſt, venas inferiores ſecari in vteri inflammatione, non ad ſimplicem reuulſionem, cuius ratione meliùs foret à partibus ſuperioribus ſanguinem mittere; ſed ad deriuationem, ſimul cum reuulſione celebrandam. Qua reſponſione ſoluuntur etiam alia Galeni loca, in quibus docet, affectis partibus infra renes poſitis, venas inferiores eſſe ſecandas: quod ideò fit, vt deriuatio ſimul cum reuulſione fiat, cùm alioqui ſæpè ad ſimplicem reuulſionem in affectibus earum partium venæ ſuperiores aperiri ſoleant.

Secũda *conditio eſt, vt ſeruetur vaſorum cõmunitas.*

Si fluxionis origo teneatur, primam conditionem obſeruare ſatis eſt; vt ſcilicet ad partem mittentem fluxio retrahatur. Sed quando pars illa mittens non cognoſcitur, quod ſæpiſſimè contingit; tunc duæ poſteriores conditiones obſeruandæ ſunt, quæ reſpiciunt partem recipientem, vt ſcilicet illius ratione ſeruetur vaſorum communitas, & partium rectitudo. Communia autem vaſa ſunt, quæ cum parte affecta communicationem habent. Sic in fluxu ſanguinis è naribus venæ brachij aperiuntur; non autem crurum: quamvis hæ maiorem habeant diſtantiam à parte recipiente, quia minorem habent communicationem. Sic Galenus 13. *meth.* in phlegmone hepatis internam brachij venam ſecat, eo quòd, inquit, cum iecinore amplà & rectà vià communicet. Sic etiam *lib. de tremore, Si,* inquit, *venas, quæ nullum cum affectà parte conſortium habent, ſecueris, ipſam quidem non iuuabis, & ſanam lædes: a quà ſanguinem haurit vtilem.*

Tertia *conditio eſt, vt ſeruetur rectitudo partium.*

Hæc conditio maximi eſt momenti, & diligenter obſeruanda in omni reuulſione: Fundatur enim in conſortio, & conſenſu mutuo, quod maximum reperitur inter partes eiuſdem lateris, & vocatur illa rectitudo κατ' ἴξιν ab Hippocrate, & εὐθυωρία à Galeno, quæ confirmatur multis experimentis: Vteri enim pars dextra tantò eſt ſiniſtra calidior, vt caloris aucti nomine mares formet, ſiniſtra fœminas. Sic dexter teſtis, ad ſiniſtrum collatus. Eſt autem caloris aucti cauſa rectitudo hepatis: vicinitas enim, & vaſorum communitas non ſunt vtrique parti diſparia. Paralyſis medietatem corporis exactam corripit, illæsà reliquà, & tamen humor illabitur à tertio, & quarto cerebri ventriculis; in quibus non eſt dextri à ſiniſtro ſecretio. Si inflammato hepate, ex dextrà nare ſanguis erumpit, ſanatur, ſi ex ſiniſtrà, non iuuatur, cùm vna ad vtramque narem ex iecinore vena pertingat. Si cubitus ſiniſter ſecatur, vacuatur lien inflammatus, & pleura ſiniſtra: quæ omnia ex dextrà axillari non ſuccedunt. Siniſtra tamen, ſi venarum communionem ſpectes, non niſi interuentu hepatis ex ſiniſtro exhaurit. Ac denique dicebat Hippocrates *ſexto Epid. per rectum fiunt morborum permutationes, & criſis, & abſceſſus.*

Cur verò tantùm poſſit rectitudo, adeò difficile eſt reſpondere, vt multi varia commenti ſint, quibus omiſſis probabilius videtur illud, quod à grauiſſimis quibuſdam auctoribus ſancitum eſt; multos nimirum eſſe canales corporis longitudinem perreptantes, & diſtinguentes, per quos ſurſum deorſum promptus eſt omniũ in corpore contentorum commeatus, qui tamen non perinde per latera diſtribuitur. Illi autem ductus, quoniam ſenſibus perſpicui non ſunt, duabus rationibus firmantur, præter experimenta ſuperius propoſita. *Prima* à fine deſumpta eſt, quòd ſcilicet natura, conſeruationis indiuiduorum ſollicita, ea veluti gemina conſtituit, vt dimidià illius parte læsà, altera minus pateretur. Sic, dum aliquo infortunio vnus oculus, auris, brachium perit, altero oculo, aure, brachio, vita ſeruatur. Ita duo quaſi animalia, dextrum, ſiniſtrumq;, in vnum animal coniungens diuturniorem illis vitam comparauit. *Secunda* ratio ab euentu petitur: repentè enim, & frequenter commutatio fit à dextro pede, ad dextrum vel brachium, vel humerum, & contra: quemadmodum etiam laborante dextrà capitis parte, & deſcendente humore, potius intumeſcit pars dextra ceruicis, ſi illic ſiſtitur humor, aut ſi ad thoracẽ deſcendit; potius dextrum latus, quàm ſiniſtrum repletur: vel denique ſi ad partes inferiores labitur, dextram potius podagrà efficit, quàm ſiniſtram. Eâdem ratione, laborante pede, in epilepſià ſubitò aſcendit materia aliqua ad caput: quod non poſſet fieri, niſi ductus illi cõcederentur, qui vt demortuo homine occulti ſunt, ſic in viuente manifeſti; & per eos humores, qui rectà ferũtur aſcendendo, vel deſcendendo, facilem viam inueniunt, ſi attrahantur, expellantur, & alijs remedijs hinc inde dimoueantur.

Ex ſuprà propoſitis facile confutatur ſententia Arabum, qui reuulſiones moliuntur, omiſsà illà rectitudine, ad quoslibet contrarietatis terminos, cuius tres faciunt ſpecies: videlicet à ſuperioribus ad inferiora, ab anterioribus ad poſteriora, & à dextris ad ſiniſtra. Vnde Auicenna *fen.* 10. *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 1. in pleuritide, & alijs internis inflammationibus, primò iubet ſecari venam in malleolo eiuſdem lateris, ſecundò communem in brachio contrarij lateris: vltimò internam eiuſdem lateris, quæ doctrina aduerſus τὸ κατ' ἴξιν Hippocratis, & legitimam curandi methodum manifeſtè pugnat. Adde, quod in diametris, ſeu quadris corporis enumerandis, deficiant Arabes, cum tres tantùm conſtituant: illis enim quarta adiungenda eſt, quæ ſcilicet ab internis eſt ad externa, quam proponit Galenus *li-*

bro de reuulſione, & illa obſeruatur in pleuritide, quando vena ſecatur in eodem latere: fit enim tunc reuulſio à partibus interioribus ad exteriores.

Reuulſio autem duplex eſt, vniuerſalis vna, particularis altera.

Vniuerſalis eſt, quæ contrarietatem obſeruat reſpectu totius corporis, & in eo contrarios terminos reſpicit, vndecunque humores prolabantur.

Hæc potiſſimùm celebratur, quando maiores venæ ſecantur, & ipſum hepar fluxionum origo exhauritur, atque adeò vſitatiſſima, & ſecuriſſima eſt, vt nimirum, quando fluxionis origo propria ignoratur, ab ipſo hepate per maiores venas reuulſio ineatur: ſic enim exinanitæ venæ reliquum ſanguinem arctiùs retinent, neque eum fluere permittunt. Vnde Galenus 1. *ad Glauconem*, 14. inflammationum defluxum reuocari vult, vel ad commune Vas, vel ad originis fontem. Ita 2. *acut: cap. 1 n. quæcunque*, inquit, *vena ſecetur; vniuerſa exhauriuntur: quia omnium in corpore vna eſt confluxio, & commeatus.* Hac tantùm differentiâ, quòd quædam venæ exhauriant certas partes alijs celeriùs.

Reuulſio particularis, quæ & localis nominatur, eſt; quæ in vno membro tantùm contrarios terminos reſpicit.

Hæc præcipuè fit venis minoribus apertis, quæ à parte tantùm reuellunt: & reuulſionis nomen ſimpliciter non meretur; ſed tantùm reuulſionis localis. Imò verò ad deriuationem propriè referenda eſt; ideò tantùm reuulſionis nomen retinens, vt hæc præcepta conſentanea ſint cum Galeni doctrinâ, qui huiuſmodi deriuationes reuulſionum nomine vſurpat. Explicãs enim aphoriſmum Hippocratis 68. *ſect. 5.* qui ſic habet: *Dolente parte capitis poſteriori, in fronte vena inciſa prodeſt*, dicit reuulſionem fieri ſecundum longitudinem, ſuprà, infràque; ſecundùm latitudinem, ad dextram, & ſiniſtram; ſecundùm profunditatem, ad anteriora, & poſteriora: ac proinde, dolente parte capitis poſteriori, reuulſionem fieri ſectâ venâ frontis, quæ quidem reuulſio particularis, & localis eſt, nec niſi poſt vniuerſalem fieri debet in corpore plethorico.

Deriuatio eſt humoris ad aliquam partem fluentis, per vicinas partes auerſio.

Quoniam deriuatio reuulſioni particulari finitima eſt, ideò ex ſuperioris theorematis explicatione deriuationis natura ſatis innoteſcit.

In deriuatione vaſorum communio perpetuò obſeruanda eſt.

Deriuatio in eo differt à reuulſione; quòd illa ad oppoſita, & remota fieri debeat, hæc verò ad vicina. Cum ea verò conuenit, quòd in vtraque vaſorum communio requiratur. Sic in fluxione, quæ ad dentes, vel oculos labitur, veſicatorium ponè aures admouemus, deriuationis gratia.

Particularis euacuatio eſt, quæ humorem alicui parti impactum euacuat.

Hæc autem poſt reuulſionem, & deriuationem celebranda eſt.

Et fit dupliciter: nimirũ ſenſibiliter, aut inſenſibiliter.

Senſibiliter rurſum, vel per ductus à natura in eum vſum conformatos, vel parte ferro, aut cauſtico apertâ.

Sic cerebrum per nares, & palatum euacuatur, pulmo per aſperam arteriam, veſica per vrethram, per ductus ſcilicet naturales. Abſceſſus verò materiam, & alia huiuſmodi, in parte ductibus carentie præter naturam contenta, artificioſâ apertione educimus.

Inſenſibiliter fit per poros, & inſenſiles partium meatus: & hæc reſolutio propriè nominatur.

Sic materia in aliqua parte cõtenta, tumores, alioſq; affectus pariens, citra manifeſtam euacuationẽ reſolutur fomẽtis, linimẽtis, emplaſtris, & ſimilibus remedijs.

In reuulſionis deriuationis, & particularis euacuationis rectâ adminiſtratione, ſequentia theoremata obſeruanda ſunt.

Cum fluxio maximè vrget, reuulſione vtendum eſt: cùm verò ſedata eſt magna ex parte, deriuatione: cum denique non amplius influit humor; ſed parti impactus eſt, particulari vacuatione.

Quando materia fluens eſt venenata, nequaquam reuellenda eſt: ſed ab initio per partem ipſam recipientem vacuanda.

Sic in carbunculis, puſtulis malignis, variolis, & bubonibus peſtilentibus, aut venereis, non licet ſecare venam, reuulſionis gratia; ſed tantùm ſimplicis euacuationis: ſi corpus ſit valdè plethoricum.

Reuulſio, deriuatio, & particularis euacuatio, ſimul, & ſemel vna, & eadem euacuatione celebrari poſſunt.

Quamvis reuulſio, derivatio, & particularis euacuatio contrariæ quodammodo videantur, quod vna ad longinqua fieri debeat, aliæ verò ad vicina; multæ tamen poſſunt inſtitui vacuationes, omnium participes: Si nimirum media diſtantia inter propinquam, & remotam eligatur. Vt in pleuritide, cum vena brachij ſecatur, quod fluit, reuellitur; quod iam parti recipienti proximum eſt, deriuatur; & quod partis ipſius anguſtis meatibus impactum eſt, euacuatur. Has autem euacuationes, ſimul & ſemel factas, vtiliſſimas eſſe, colligitur ex Gal. præcepto, vulgo Medicorum incognito, quod habetur *6. Epid. ſect. 2.* vbi docet, non eſſe inſiſtendum toto fluxionis tempore reuulſorijs; ſed interponendum eſſe medium tempus vacuationi humoris, in parte contenti. Ita enim demum fluxio ceſſabit, ſi & longè reuellentibus auertatur confluens materia, & proxima vacuatione dolor, calorq; partis tollantur, fluxionis cauſæ. Si ergo confluente humore ſimul detur, vnicâ ſectione, modicè remotâ, reuellere ſimul, & vacuare, non eſt dubium, quin illa amplectenda ſit; quod Galenus in iecore inflammato, & alibi perpetuò ſequitur: quemadmodum & in pleuritide vulgò fieri conſueuit, vt antea oſtenſum eſt. Denique ex eodem Galeno 13. *meth. cap. 11. Si ſolus fluxus curandus; ſecanda diſtantiſſima pars eſt: ſi ſola partis plenitudo; viciniſſima.* Ex hoc conficitur, vbi duo ſcopi pariter inunguntur, mediam quandam diſtãtiam obſeruare neceſſum eſſe.

Quando ex communi vena reuulſio, & deriuatio ſimul & ſemel fiunt; illa adhibendâ moderatio eſt: ne vacuatio ſit exigua, quæ agitando magis augeat fluxum, quàm extractione ſedet. Dandaq; opera eſt, vt eodem die ſi natura patitur: ſin minus: poſtero repetatur eiuſdem venæ ſectio.

Hoc præceptum vtiliſſimum eſt, & maximi momenti in vſu practico, quod tamen multi cum ægrorum incommodo ſurdâ aure pertranſeunt. Si enim primùm parcâ manu ſanguis mittatur, ille magis exagitatus, nec ſufficienti quantitate eductus, vehementiùs in partem irruit. Deinde, cum prima ſectione non liceat exhaurire totum, quod in inflammato loco vitioſum continetur; ſed tantùm vſque ad coloris mutationem, ex Hippocratis ſententiâ; neque enim ampliorem virtus euacuationem ferre poteſt; ſupereſt, vt quod prior tranſpoſuit, ſequens inaniat: & cum inanitus locus affectus ex vicinis vaſis ſanguinem ſugat, eumque vitiet; niſi ab eo beneficio repetitæ vacuationis breui extrahatur, putreat neceſſe eſt, & rurſum ingraueſcat malum.

Quantitas reuulſionis, & deriuationis fluxionis quantitati reſpondere debet, modò vires ferre queant.

Sic quando fluxio magna eſt, ſi reuellenda ſit, atque de-

deriuanda per venæ ſectionem, eâ copiâ mitti debet ſanguis, vt vniuerſam fluxionis materiam educere poſſit, habitâ ſemper virium ratione, vt ſcilicet totam euacuationem ferre queaut. Vbi notandũ eſt inſigne præceptum, quod habetur apud Hippocratem 2. *de victus ratione in acutis, text.* 10. docens modum, & terminum venæ ſectionis in inflammationibus, & præſertim in pleuritide, ſcilicet vſq; ad coloris mutationem. Illa autẽ coloris mutatio ab ipſa parte affectâ ſanguinem educi ſignificat; quemadmodum docet Galenus, *in commentario huius loci*, his verbis: *Quidquid ſanguinis in phlegmone continetur, id, caloris abundantiâ, colore permutatur: reliquum autem in partibus omnibus ſimile manet. Eam ob cauſam ſanguine, qui in totum ſpargitur corpus, pituitoſiore exiſtente, rubicundior ſanè erit, qui in eo, quod phlegmone obſidetur, latere continetur. Quod ſi ſanguis, in totum corpus diffuſus, rubicundior extiterit: is proculdubio, qui ad phlegmonem eſt, aduſtus, aſſatuſq; in nigrum conuertetur.* Coloris itaque mntatio ſanguinis translationem ex parte affectâ certò ſignificat; ſed vnam eam ſemper, vt *ibidem* docet Galenus, non expectare oportet ob virium imbecillitatem.

Dum humor cum impetu fluit, maiores venæ aperiẽdæ ſunt, modò id loci natura, & ſitus partiũ permittãt.

Quia per maiores venas prompta, & ſubita fit reuulſio, ac plerumque deriuatio, quæ fluxionis celeritati obſiſtere poſſit.

CAPVT III.

De Sanguinis Miſſione.

Humorum vitium duplex eſt: in quantitate, & in qualitate. Illud vocatur plethora; hoc cachochymia.

A plethorâ indicatur ſanguinis miſſio, à cachochymiâ purgatio.

HOc theoremate grauiſſima includitur controuerſia, de indicationibus mittendi sãguinis, quæ auctorũ ingenia variè torſit, & multis difficultatibus intricauit. A quibus, vt nos breuiter expediamus, propoſita in *ſuperiori ſectione* principia ſequemur, quibus indicãtiũ, & indicatorũ natura rectè conſtituitur, & a coindicantibus, ac correpugnantibus exactè diſtinguitur.

Primùm igitur ſupponendum eſt, nos hîc ſanguinis miſſionem vſurpare, prout eſt ſpecies euacuationis, & remedium ſanguinem euacuans. Quo poſito, dicimus, ſanguinis miſſionem indicari à ſolâ plethorâ, ſeu plenitudine, quæ ſanguinis redundantiã ſignificat; propterea quòd vnum tantùm ab vno indicetur, & indicatum debeat eſſe contrariũ indicanti: at copiæ ſanguinis directè opponitur illius imminutio; quod quidẽ agnouit Galenus, dum 2. *κατὰ τόπους*, & *alibi* ſanguinis miſſionẽ à multitudine ſanguinis indicati docet. Cum verò 4. *meth. cap.* 6. plenitudini adiungit magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem, & *lib. de venæ ſectione*, tùm multis alijs locis, tres iam dictas indicationes mittendi ſanguinis ſimpliciter proponit, nempe magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem, non propriè, & ſtrictè intelligendum eſt indicationis nomen, vt ex ſequentibus demonſtrabitur.

Primò, vnum tantùm ab vno indicatur, vt ſupra oſtenſum eſt, *cap.* 3. *ſect.* 1. Ergo ſanguinis miſſio à tribus indicari nequit.

Secundò, vires, & ætas cùm ad res naturales referuntur, nunquam poſſunt verè indicare; ſed tantùm coindicant, vt ſupra demonſtratum eſt, *cap.* 4. *ſect.* 1.

Tertiò, Magnitudo morbi, ſeruatâ lege contrarietatis, quæ debet intercedere inter indicans, & indicatum, non poteſt indicare niſi magnitudinem remedij. Atq; ita, cum purgatio æque magnum remedium ſit, ac venæ ſectio; æqualiter vtraque à magno morbo indicabitur, non autem ſpeciatim venæ ſectio. Quod videns Galenus. 4. *meth.* magnitudinem morbi nunc ſanguinis miſſionem, nunc purgationem indicare ſcribit; quo oſtenditur, magnitudinem morbi non eſſe verum indicans venæ ſectionis, quia non eſt vnum, neque perpetuum.

Quartò, ex eadem contrarietatis lege, cum ſanguinis miſſio ſit ſpecies euaenationis, inter morbum maguum, & euacuationem vera contrarietas deberet intercedere; quæ cum nulla omninò ſit, vnum ab alio non poteſt indicari. Neque eſt quod dicas, eſſe contraria per accidens, nam vera indicautia debent indicare per ſe contrarium remedium.

Quintò, multi ſunt morbi magni, quibus non conuenit ſanguinis miſſio: vt febris hectica, & quicunque ab inanitione fiunt, ergo magnitudo morbi non eſt verum indicans venæ ſectionis.

Dicimus igitur, Galenum morbi magnitudinem proponere, quaſi ſanguinis miſſionem indicet, non quod propriè, & reuerâ id præſtet, quod nonnulli recentiores ſummis viribus defendere conantur; ſed quòd ſit ſignũ vehemens ſanguinis vitium oſtendens, quoties ab eo producitur: & illud ſanguinis vitium poſtulat venæ ſectionem. Vires verò, & ætas coindicant ſolummodò, latiorique verbi acceptione indicare dicuntur: vt ſuprà oſtenſum eſt, coindicantia ſimpliciter indicantia ſæpe à Galeno nominari. Magnitudo morbi venæ ſectionem indicat, quatenus eſt conditio ſine qua non, iuncta multitudini ſanguinis. Nam ea, abſente plethorâ, ſolui poteſt alijs vijs, putâ inediâ, exercitio, &c.

Plethora alia eſt ad vaſa, alia ad vires.

Plethora ad vaſa fit, vel omnibus humoribus æqualiter adauctis, & appellatur ſimpliciter plethora: vel ſolo sãguine copioſius redũdãte, & vocatur plethora sãguinea.

Quando alius humor à ſanguine ſuâ quantitate ſymmetriam excedit, & omnes alios exuperat, ipſis etiam adhuc adauctis, illius humoris appellatur plenitudo.

Cùm denique vnus tantùm humor excedit, reliquis in æquilibrio poſitis, vocatur cacochymia.

Cacochymia eſt vitium in qualitate, quemadmodum plethora in quantitate: quia ſanguis abſque vitio qualitatis poteſt augeri, alij verò humores nequaquam.

Plethora ad vires ea eſt, quæ licet vaſa præter modũ non repleat; corporis tamen facultates premit, & præcipuè naturales: ita vt, cùm ab illis regi nequeat, in corruptelam degeneret.

Rurſus plethora alia leuis eſt, alia grauior, alia præſens, alia futura, alia communis, alia propria.

Confert etiam ſanguinis miſſio ad reuulſionem, deriuationem, & totius corporis refrigerium, non quidem per ſe; ſed tantùm per accidens.

Sanguinis miſſio per ſe multitudinem humorum, qui continentur in venis, educit: per accidens verò reuellit, & deriuat humores, ad aliquam partem cõfluentes. Totũ verò corpus refrigerat etiã per accidens, videlicet humoris calidi portionem educendo, & illi qui relinquitur, liberam tranſpirationem conciliando.

Ex prædictis theorematis facilè deſumi poſſunt ſolutiones omnium argumentorum, quæ à multis afferri ſolent, vt probent ſanguinis miſſionem non indicari à plethora: nam ijs, qui ex alto ceciderunt, licet nulla adſit manifeſta plethora, ſecatur vena, quia eſt plethora ad vires: illæ enim ex caſu debilitatæ, non poſſunt regere humores, qui antea ſub regimine naturæ ritè coërcebantur, dum ſanitas erat integra. Deinde fit illa ſanguinis miſſio ad reuulſionem humo-

rum,qui fluere incipiebant ad partes contuſas. Sic in immodico ſanguinis fluxu venæ ſectio celebratur : non quatenus eſt euacuatio, ſed quatenus eſt remedium reuellens . Sic in febribus putridis , & quandoque etiam malignis (V.Senn.) ſecatur vena ad corporis refrigerium,aut quia adeſt plethora ad vires.Leuata enim natura portione oneris, quo premebatur, quod reliquum eſt, faciliùs ſuſtinet , minoreque negotio domat , atque conficit. Denique plethora leuis,quæ ſolo exercitio, & frictionibus curari poteſt , non indiget venæ ſectione ; ſed tantùm ea, quæ grauior eſt , & morbum magnum producit , aut breui productura eſt .

Inter ea,quæ venæ ſectionem coindicāt,vires primùm locum occupant:quæ ſi validæ ſunt,& robuſtæ,eam permittunt,ſi verò debiles,ac languidæ, eandem prohibent .

Vires ſub triplici facultatum numero continentur , præcipuè tamen in facultate vitali virium robur conſtituitur . Si enim illa ex pulſu magno, & æquali, nec non reſpiratione liberâ , conſtans, & robuſta comperiatur, ſanguinis miſſionem permittit . Si verò ex contrario pulſus,& reſpirationis habitu imbecilla appareat; venæ ſectionem dehortatur:etſi cauſa morbifica, vel morbus hoc remedij genus expoſtulet ; aut certè parca manu, & per dilucida interualla ſanguis educendus eſt . Hic enim diligenter vires languidæ ab oppreſſis diſtinguēdæ ſunt. Opprimuntur à cauſis internis, vt obſtructione, & humorum copiâ, & tunc vacuatione recreantur. Exoluuntur, & diſſipantur à cauſis euidentibus,vt aëris feruore, & malignâ corruptione, labore , vigilijs , inediâ , vacuatione quavis immodicâ , doloris atrocitate , morbi violentiâ , & diuturnitate , alijſque huiuſmodi : tunc verò refectioni potiùs , quàm euacuationi danda eſt opera. In languidis , & oppreſſis viribus pulſus ferè ſimilis eſt : ſed hoc diſcrimen afferri poteſt ; quod oppreſſis morbi initio exilis pulſus , & ſepultus percipiatur ; languentibus autem, & deiectis in incremento, & vigore, cum quibus cauſæ commemoratæ concurrunt .

Coindicat etiam ſanguinis miſſionem ætas florens , quæ inter pueritiam , & extremam ſenectutem media eſt . At pueritia, & vltima ſenectus eandem prohibent, aut certè non niſi maximâ vrgente neceſſitate, & ſummâ cum cautione celebrandam eſſe ſuadent .

Ætas non coindicat , aut correpugnat niſi ratione virium , quæ in puero , & ſene ſunt tam debiles , vt vix ferre queant venæ ſectionem . Pueri enim corpus habent molle , tenerum , & patens , quod ſponte ſua aſſiduò digeritur , ac diffluit: ſenes verò ſpirituum, & caloris inopiâ laborare ſolent. Ideo Hippoc. 4. *de victus ratione in morbis acutis* , ætatem florentem cum magnitudine morbi , & virium robore ad ſanguinis miſſionem requiri præcipit. Quem ſequutus Galenus 11. *meth.cap.*14.*& lib. de curandi ratione per venæ ſectionem*, ante annum 14. & poſt ſeptuageſimum venam ſecare vetat : quod de pleniori illa veteribuſq; conſueta vacuatione audiendum eſt : nam moderatam quæ viribus , & plenitudini aut par , aut inferior ſit , omnis ferè ætas ferre poteſt , ſi vegeta , & robuſta ſit . Ætas ſiquidem non tam annorum numero , quàm habitus , & virium robore metienda eſt . Quod eleganter Celſus confirmauit *lib.*2. *cap.*10. *Antiqui* (inquit) *primam , vltimamque ætatem ſuſtinere non poſſe hoc auxilij genus iudicabant : perſuaſerantque ſibi , mulierem grauidam quæ ita curata eſſet , abortum eſſe facturam . Poſtea verò vſus oſtendit , nihil ex his eſſe perpetuum , aliaſque potiores obſeruationes adhibendas eſſe , ad quas dirigi curantis conſilium debet . Intereſt enim non quæ ætas ſit , neque quid in corpore intus geratur ; ſed quæ vires ſint : ideò firmus puer , & robuſtus ſenex , & grauida mulier valens tutò curantur .* Sic Rhaſis in ætate decrepitâ,quæ graui,vrgenteque pleuritide laborabat , ſanguinem miſit . Sic Auenzoar filio ſuo trimo ſe vtiliter venam ſecuiſſe commemorat . Et nos plerumque experimur pueros quarto , aut quinto ætatis anno (*in Gallia*) grauiſſimis morbis venæ ſectione liberari .

Quantitas venæ ſectionis à magnitudine vitij à ſanguine dependentis indicatur. Atque ita magnus morbus copioſam indicat ſanguinis miſſionem , mediocris moderatam, paruus denique exiguam , aut nullam.

Quantitatem verò coindicant vires ægrotantis , quæ ſi validæ fuerint , quantum morbus deſiderat , fidenter vacuandum . Minus calidis , parcius ; proſtratis , nihil prorſus educendum .

In magno ſanguinis vitio, viribus conſtantibus , antiqui ſanguinem mittebant vſque ad lipothymiam , ſeu animi deliquium , quo non intelligendum eſt illud , quod nonnullis , venæ ſectionem expaueſcentibus , aut aliâ de cauſâ citra inſignem euacuationem accidit; ſed illud, quod ratione euacuationis contingit. Talem adhibebant ſanguinis miſſionem in magnis inflammationibus , febribus ſynochis , vel ardentiſſimis , & doloribus vehementiſſimis : aſſertque Galen. ſe experientiâ comperiſſe, ſi in ardentiſſimis febribus vſque ad animi deliquium ſanguis mittatur , ſtatim corporis habitum refrigerari , & febrem extingui , plurimoſque aluo ſolutâ, & ſudoribus erumpentibus,planè ſanitati reſtitui. Hæc tamen vſque ad lipothymiam vacuatio noſtris temporibus rariſſimè vſurpatur , & apud vulgus temeritatis maximè ſuſpecta eſſe conſueuit . Satius igitur eſt infra ſubſiſtere , & ſanguinis quantitatem ; quæ vnâ vice lypothymiam induceret , duabus potius , aut tribus vicibus educere abſque vllo lipothymiæ metu , & minori virium iacturâ .

Coindicant etiam quantitatem mittendi ſanguinis cauſæ internæ, & externæ .

Internæ ſunt corporis temperamentum, habitus,ætas.

Temperamentum calidum, & humidum copioſiorem patitur venæ ſectionem, quàm frigidum, & ſiccum .

Habitus corporis extenuatus, mollis , & rarus , magnam ferre nequit ſanguinis euacuationem : contrà verò carnoſus, firmus,atque denſus .

Habitus præpinguis,& obeſus difficilè ſuſtinet venæ ſectionem .

Quamvis huiuſmodi habitus minimè reſolubilis ſit , quia tamen anguſtas,& exiles habet venas, quas exinanitas pinguedo facile ſtringit, vt inde metus ſit , ne natiuum calorem extinguat, ideò difficilè ferre poteſt venæ ſectionem .

Iuuenilis ætas largiorem patitur venæ ſectionem , quàm puerilis, aut ſenilis .

Cauſæ externæ ſunt regio, anni tempus , cœli ſtatus, vacuatio ſuppreſſa, vel immodicè procedens, conſuetudo victus, vel generis vitæ, vel vacuationis .

In regione calidâ , & ſiccâ ſanguis minori copiâ educendus eſt .

Quia talis regio multum innati calidi , ſanguinis , & ſpirituum abſumit ; hinc vires comminuuntur , & minor ſanguinis quantitas relinquitur in venis .

Regio frigida , & humida ſatis largam patitur venæ ſectionem , minùs verò , quæ eſt frigidiſſima : at temperata largiſſimam profuſionem tolerat .

Frigida , & humida aeris temperies innatum calidū humoreſque intus coërcet; horumque minimum diſſoluit . In extremè frigida ſanguis , veluti frigore conglaciatus , vacuationi vix cedit : tum partes internæ ſi à ſuo calore deſtitutæ maneant , ambientis frigoris iniuriâ ,

Digitized by Google

riã, extinctinnis periculum ſubibunt.

In anni temporibus ver ſanguinem largiùs profundi permittit: poſt autumnus, deinde hyems, omnium verò minimè æſtas.

In cœli ſtatu calidiſſimo, & frigidiſſimo parcè ſanguis mittendus eſt; in temperato, copioſiùs.

Conſueta aliqua vacuatio ſuppreſſa largiorem patitur ſanguinis miſſionem.

Vacuatio ſpontanea, materiæ morbi nihil detrahens, venæ ſectionem non excludit, modo illâ vires valdè attritæ non fuerint. Harum tamen ratione ſanguis parciùs mittendus eſt, & ſiſtenda vacuatio, ſi magis vires offenſura eſt.

Spontanea vacuatio, quæ materiam morbificam educit, ſi iam ægrotum leuet, poſſitque, quantum requiris, vacuare, prorſus eſt naturæ committenda. Sin minùs id poſſit, tantum ipſe detrahes, quoad coniunctim perficiatur, quod poſtulas.

Qui frugaliter ſiue ex conſuetudine, ſiue ex morbi impedimento victitant, parciùs vacuandi ſunt; quàm qui liberaliùs, pleniùſq; viuunt.

Qui venæ ſectioni ſunt aſſueti, alacriùs, ac leuiùs eam perferunt, quàm non aſſueti.

In quibus morbis conuenit venæ ſectio, ijs ab initio eſt celebranda.

Tempus ſanguinis mittendi definitur à præſentiâ eorum indicantium, quæ tale remedium poſtulant. In principio enim morbi illa indicantia maximè concurrunt tum ratione ſui, tum ratione virium, quæ tunc temporis validiores ſunt, tum quia in progreſſu morbi natura, coctioni, & pugnæ cum morbo intenta, ab opere non eſt auocanda.

Si morbi principium fuerit prætermiſſum, aut in eo ſufficiens ſanguinis quantitas detracta non ſit, alijs etiam temporibus educendus eſt, ſi plenitudinis, atque cruditatis ſigna perſeuerent, & vires ferre queant, aliaque coindicantia concurrant, aut ſaltem non prohibeant.

Ex ijs, quæ venæ ſectionem prohibere ſolent, in principio morbi, alijſque temporibus, non infima eſt cruditas ventriculi, aut cibi incocti in primis vijs.

Hoc præceptum proponitur à Galeno 9. *meth. c.* 5. ideò ſemper, niſi ſanguinis vitium ſit vehementiſſimum, differenda eſt venæ ſectio, donec humores ij concoquantur, ne ad hepar attracti obſtructiones pariant, & plus damni inferant, quàm ex venæ ſectione poſſit ſperari commodi.

In ijs morbis, quorum certa eſt vel remiſſio, vel intermiſſio; venæ ſectio in remiſſione, aut intermiſſione celebranda eſt.

In febrium acceſſionibus, & exacerbationibus maximus eſt naturæ cum morbo conflictus, in quo nihil mouendum eſt, neque vires, ad pugnam neceſſariæ, venæ ſectione imminuendæ ſunt, quod eleganter à Celſo proditum eſt, *cap.* 10. *lib.* 2. his verbis: *Si vehemens febris vrget, in ipſo impetu eius ſanguinem minuere, hominem iugulare eſt.*

Quando affectus vehementer vrget, quacunque horâ ſanguis mittendus eſt; in ijs verò, qui dant inducias, hora ſanguini mittendo aptior eſt matutina, maximè ſecunda, vel tertia ab exortu ſolis.

Tum enim cibus heſternus probè coctus eſt, & vires plerumque magis vigent, nec non matutinis horis ſanguis magis dominatur, & ipſo diei lumine quodammodo tenuior, & ad fluendum aptior efficitur.

CAPVT IV.

De Purgatione.

Purgatio eſt humorum qualitate peccantium euacuatio.

HÆc definitio proponitur à Galeno, *comment. in* 2. *Aph. ſect.* 1. quæ vt rectè intelligatur, ſciendum eſt, per qualitatis vitium non audiendam eſſe meram intemperiem, quia illi ſola alteratio deberetur; ſed potiùs cacochymiam, ſeu humorum nutritioni ineptorum redundantiam. Huius generis ſunt humores omnes excrementitij, qui in venis cum ſanguine permixti, vel extra venas continentur. Illi autem duorum ſunt generum, vt ex Phyſiologiâ conſtat. Alij ſcilicet naturales, alij præternaturales. Naturales ſunt, qui ex naturæ inſtituto generantur, vt pituita dulcis, bilis, melancholia, & ſerum. Hi ſi debitâ proportione, ac quantitate generentur; vacuatione non indigent: ſi verò maiori quantitate abundent: cacochymiam conſtituunt, & purgatione educendi ſunt. Humores verò excrementitij præternaturales ſunt; qui præter naturæ leges producuntur, vt bilis vitellina, prorracea, æruginoſa, glaſtea, & atra, nec non pituita acida, & ſalſa, & ſerum ipſum acidum, vel ſalſum factum: quod humorum vitium cùm nullo modo eſſe debeat in corpore, ſed minima quantitas cacochymiam conſtituat, purgationem indicat, ſi diætâ, exercitio, aut leuioribus remedijs auferri nequiuerit.

Vnicuique autem humoris peccantis ſpeciei propria medicamenti purgantis ſpecies reſpondere debet. Atque ita pituitæ phlegmagogum; bili, cholagogum; melancholiæ, melanagogum, ſero, hydragogum; mixtis humoribus mixtum medicamentum adhibendum eſt.

Purgationem verò coindicant ægrotantis vires, temperamentum, habitus, ætas, ſexus, naturæ conſuetudo, & aëris ſtatus.

In omni purgatione ægrotantis vires validas, aut ſaltem mediocres eſſe, neceſſe eſt.

Purgatione vires aliquatenùs infringuntur; ideò ſi valdè labefactatæ fuerint, non eſt tentanda purgatio, ne ab ea planè deijciantur.

Corpora calida, & ſicca, tum frigida, ſiue humidiora ſint, ſiue ſicciora, difficiliùs purgationem ferunt: calida verò, & humida faciliùs.

Qui calidiori, & ſicciori temperamento præditi ſunt, ex purgatione facilè poſſunt incaleſcere, areſieri, exſiccari, nec non in conuulſiones incidere, ſi purgatio nimia extiterit. Frigidi, & humidi, tum frigidi, & ſicci calorem habent languentem, & ſpiritus exiguos, qui facilè à purgatione diſſipantur. Calidi verò, & humidi validiora habent naturæ principia, quæ purgationis impetum eludunt.

Habitus gracilis, tenuis, & laxus facilè exſoluitur; carnoſus verò, & benè compactus commodè purgationem tolerat, pinguis non æquè benè.

Pingues à carnoſis ſedulò ſunt diſtinguendi: licet enim vtrique ferre poſſint purgationem; tamen multò minus pingues, quia frigidiores ſunt, ſpiritus habent pauciores, & vaſa anguſtiora.

Pueri, & ſenes benigniora tantùm ferre poſſunt medicamenta: in ætate mediâ conſtituti vehementiora.

Grauidæ mulieres quarto, quinto, & ſexto menſe magnâ vrgente neceſſitate, & ſummâ cum cautione purgandæ ſunt.

Hæc ſententia deſumpta eſt ab Hipp. *Aph.* 1. *ſect.* 4.

&

Digitized by Google

& illi ratio euidens ſuffragatur. Cùm enim natura à purgante medicamento irritata humores excrementitios, & ipſum pharmacum expellere nitatur; vterum, & concutit, & fœtum ſimul expellit, niſi fortiter adhæreat. Si tamen prægnans morbo affligatur, qui purgationem maximè deſideret, illa nihilominus tentanda eſt, ſed blandis, atque benignioribus medicamentis, quæ corpus parum concutiunt: & illis inſuper menſibus fidentiùs ineunda, quibus fœtus vterò fortiùs alligatus eſt, quod quarto, quinto, & ſexto menſe contingit. Similis enim eſt, vt docet eleganter Galenus, *in comm. prædicti Aphoriſmi*, fœtus cum vtero, ac fructuũ cum arboribus adhæſio. Fructus in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facilè decidunt, quando vehementior ventus ipſos concuſſerit: poſtea verò aucti difficilem habent à plantis diſſolutionem; ſicuti rurſus cùm perfecti ſunt, ſponte ſuâ ſine vi extrinſeca decidunt. Eodem modo & conceptus in principio ſuæ formationis, & quando iam perfecti ſunt, ex leuiori commotione facilè diſrumpuntur, tempore verò intermedio firmiorem habet coalitum.

Ægrotantis naturæ particularis diligenter obſeruanda eſt: quidam enim à mitioribus medicamentis facillimè, & copioſiſſimè purgantur, alij verò fortioribus vix commonentur.

Qui purgationibus aſſueti ſunt, faciliùs eas tolerant; in ijs verò, qui nunquam, aut rariſſimè purgati ſunt, cautiùs procedendum.

In calidiori, aut frigidiori aëre purgationes difficiliores, in temperato faciliores.

Calidior aër vires debilitat, & morbos calidos gignit: ideò purgantia, quæ vires magis debilitant, & corpus calefaciunt, non adeò facile admittit. Vnde Hippocrati *Aphor. 5. ſect. 3.* In cane, & ante canem, purgationes difficiles.

Frigus humores condenſat, & meatus conſtipat, atq; ita corpus minus fluxile reddit; vnde laborioſæ ſuccedunt purgationes. Rectè igitur Hipp. Aph. 47. ſect. 6. *purgationes verno tempore magis conuenire, quam reliquis temporibus aſſerit.*

Purgationis quantitatem humoris peccantis quantitas oſtendit. Vniuerſus enim expurgandus eſt, vt corpus à morbo vindicetur.

Si noxius humor totus non auferatur; vel non curatur morbus, vel ſi curatus appareat, recidiuæ obnoxius eſt: vnde Hipp. *Aph. 10. ſect. 2. Quæ relinquuntur in morbis, recidiuas facere conſueuerunt.* Si tamen exigua humoris illius portio derelicta eſt, exquiſita viuendi ratione, & naturæ, calorisque vi domari, ac vinci poterit.

Pauca cacochymia vniuersè detrahi poteſt, conſtantibus viribus, præſertim ſi concocta ſit, aut tenuis. Imbecillis autem viribus non modò multa, ſed & pauca cacochymia partitè eximenda eſt.

Huic theoremati ſuffragatur *Hipp. Aph. 36. ſect. 2. Qui prauo vtuntur cibo, medicamenta purgantia aſſumentes, ſtatim debilitantur.* Et ratio eſt, quia multis vitioſis, corruptiſque ſcatent humoribus, & pauco fruuntur bono ſucco, vnde vires debiles à fortiori medicamento deijciuntur: tum ſentina illa prauorum humorum purgantibus mota putres, tetros, ac pernicioſos humores ad cor, & ventriculum emittit, vnde lipothymia, vertigines, & alia accidere poſſunt. Non tamen hi humores in corpore relinquendi ſunt, ſed ſenſim, & per interualla, ac per epicraſin ſine magna agitatione euacuandi.

Tempus morbi, purgationi aptiſſimum eſt morbi ſtatus, aut declinatio; in quibus humores concocti ſunt, & ad euacuationem præparati.

Fundatur hoc theorema *Aph. Hipp. 22. ſect. 1. Concocta medicari oportet, non cruda.* At in ſola morbi declinatione, aut ſaltem in fine ſtatus, integrè humores concocti ſunt. Hac tamen reſtrictione limitandum eſt hoc theorema, videlicet ſi natura per ſe euacuationem non aggrediatur: quando enim humores criticè vacuantur, purgatio nulla inſtituenda eſt, niſi criſis fuerit imperfecta: tunc enim reliquiæ materiæ morbificæ medicamentis educendæ ſunt, ne recidiuam pariant.

In principijs etiam morborum purgationes conuenire poſſunt, ſi nempe materia turgeat.

Turgere dicuntur humores, quod ὀργᾷν Græci nominant, quando cum impetu in corpore agitantur, parteſque laceſſunt, & vellicant. Hæc autem turgentia humoribus bilioſis propriè competit, qui calidi ſunt, tenues, atque mordaces, morbos acutos gignere aptiſſimi. Craſſi verò humores, atque frigidi, ex quibus morbi diurni generantur, orgaſmi capaces minimè eſſe ſolent. Si itaque tales humores turgeant, eos non expectata coctione purgare licet. Metus enim eſt, ne vires ex illa materiæ agitatione deijciantur, vel humores, impetu illo concitati, in partem aliquam principem ruant. Tum verò ſatis facilè purgantur illi humores, licet concocti non ſint, quia tenues, & mobiles, & ipſa natura, ab ijs ſtimulata, & laceſſita purganti medicamento auxiliatrices manus porrigit: vt ita ex hac turgentium humorum ante coctionem purgatione plus vtilitatis, quàm damni æger percipiat. Vnde Hippoc. *Aph. 10. ſect. 4. Medicandum in valde acutis, ſi materia turget, eâdem die: tardare enim in talibus, malum eſt. Hoc tamen ſumma cautione, & cum diligenti præmeditatione exequendum eſt; vt plurimùm enim materia non turget*, vt eſt *Aph. 22. ſect. 1.* & docuit idem Hipp. *Aph. 24. ſect. 1. In acutis morbis rarò, & in principio medicamentis purgantibus vtendũ, & hoc cum præmeditatione faciendum.* Purgantia enim caliditate ſuâ, & acrimoniâ morbos acutos augẽt: & acuti morbi ſæpiùs criticâ euacuatione, quàm purgatione ſolui ſolent. Illæ autem criſes haud temerè turbandæ ſunt; quin potiùs, ſi aliqua earũ ſpes, à purgatione abſtinendum, viæque potiùs ad illam euacuationem præparandæ. Conſiderandæ etiam vires, & reliqua coindicantia, tum etiam corpus ipſum, an ſcilicet vias habeat patentes, & ab obſtructionibus liberas, & æger multitudine craſſorum humorum, atq; cruditatum non ſcateat; tum verò num inflammatione aliquâ internâ cõflictetur, quæ purgatione ingraueſceret.

Humores ad partes nobiliores, aut ad eas, quæ nobiles in conſenſum trahere poſſunt, fluentes, aut quàm primũ fluxuri in morbi principio purgatione educendi ſunt.

Sic in magnis vulneribus, vlceribus, inflammationibus, alijſque tumoribus, capitis doloribus, alijſq; aliarum partium affectibus, ſi prauorum humorum copia in corpore luxuriet, non eſt dubium, quin purgatio conueniat; ſi nihil aliud eam prohibeat, vt materia, quæ affectum augere poſſet, minuatur, & à parte affecta auocetur. Quod quidem & in praxi ordinaria vſurpatur, & à Gal. ſancitum eſt *lib. de curandi ratione per venæ ſect. cap. 8. in ijs,* (inquit,) *quibus pars quædam grauiter icta eſt, aut vtcumq; aliter incipientem habet phlegmonen, eam ſi magnam fore ſuſpicamur, curationem ab euacuatione incipimus, aut purgatorio medicamento exhibito, aut vena inciſa, prout nimirum alterum altero magis conuenire iudicamus.*

Quando humores copiâ luxuriant, & ideò commodè coqui nequeunt, eorundem portio catharſi detrahenda eſt, vt natura portione oneris liberata, quod reliquum eſt, faciliùs expellat.

Quia

Digitized by Google

Quia huiuſmodi purgatio materiam morbificam imminuit, demptâ aliquâ illius portione, ideò *minoratiua* vulgò nominatur, quæ noſtris temporibus in omnibus ferè morbis vſurpari ſolet.

Neque pericula, quæ huiuſmodi purgationes minorantes, in morborum principijs inſtitutas, auerſantes in medium afferre ſolent, admodum reformidanda ſunt. Metuunt enim, ne commotâ ſaltem, & non euacuatâ materiâ, ob multitudinem æger in graue aliquod diſcrimen conijciatur, & humores mali cum bonis magis commiſceantur.

Quæ pericula euitare facillimum eſt, ſi benigniora medicamenta, vt vulgò fieri ſolet, vſurpentur, quæ ſine vllâ, aut ſaltem minimâ humorum commotione, primam regionem expurgant, & eam materiæ morbificæ portionem educunt, quæ euacuationi magis diſpoſita eſt.

Quod ſi fortè Hippocratis, & Galeni temporibus minus vſitatæ erant huiuſmodi purgationes, in morborum principijs vſurpatæ; ideò factum eſſe certiſſimum eſt, quod illis temporibus vehementia tantùm, acria, & maligna medicamenta propinari conſueuerant. Neque mitiora illa, atque beniguiora, noſtris temporibus familiariſſima, illis nota erant, quæ ſine vllâ ferè moleſtiâ vſurpari poſſunt. Ideò Celſus præſente febre pharmacum ſemper abdicat, quia ſua ignea caliditate, & acredine ſui temporis pharmaca, febrilem calorem intendebant. Et ob eandem rationem Hippocrat. vigente æſtate huiuſmodi medicamenta exhorrebat, vt *Aph. 5. lib. 4. ſub cane, & ante canem, purgationes difficiles*, quia exuſti tunc temporis humores illam purgantium acrimoniam ferre nequeunt. Eadem omnino ratione nos hoc ſeculo medicamenta illa, quæ vulgò *diagrydiata* nominantur, temporibus illis calidioribus, & in corporibus febre affectis auerſamur: ſed mitiora alia, quæ parum calida, & ferè temperata, imò verò refrigerantia ſunt, & in febribus continuis, & in earum principijs, & æſtatis tempore, ipſis etiam diebus canicularibus tutò, & feliciter vſurpamus, vt ſunt Manna, Caſſia, Tamarind. &c.

Certum tamen eſt, antiquos in morborum principijs purgationi indulſiſſe, præſertim in morbis febre vacantibus, & in quibus non aderat humorum cruditas ex putredine oriunda; quemadmodum Galenus 4. *de victus ratione in morbis acutis*, interdum primâ, interdum ſecundâ, interdum quartâ, & quandoq; quintâ die pharmacum ſe exhibuiſſe tradit, tùm etiam *lib. de compoſ. medic. ſecundùm loca*, nullâ præcedente coctione, aliave præparatione, vtramq; bilem, & pituitam purgat in alopecia, & paulò poſt in multis capitis morbis idem facit. Denique 13. *methodi*, refert, multos, quibus inflammatio in oculis cœperat, ſola per inferiorem ventrem purgatione vna die liberatos.

In morbis, qui exacerbationes habent vel paroxiſmos, tutius eſt, remiſſionis, aut intermiſſionis die, purgans medicamentum exhibere.

Quando enim morbus minùs fatigat, vires robuſtiores ſunt, & morbi impetum faciliùs ferre poſſunt. Certum tamen eſt, in exacerbatione, vel acceſſione promptiorem fieri euacuationem, quia tunc temporis humores ſunt in motu, & veluti turgentes, ſicque faciliùs educi poſſunt. Ideò Empirici non raro febres intermittentes curare ſolent, exhibito medicamento, quod per vomitum, vel ſeceſſum, vtramque regionem euacuat. Quia tamen hoc modo natura valde conflictatur, ideò prudens Medicus raro, & non niſi ſummâ cum cautione huiuſmodi curationes experietur.

Purgationi libera, & electiua dies temperata, Auſtrina potiùs, quàm Aquilonia, & beneuola ſyderum commixtione ſalutaris.

Auſtrina tempeſtate corpora laxiora ſunt, & humores fluidiores; vnde meliùs purgatio ſuccedit. At ſyderum influxus eſſe aduertendos in purgatione inſtituenda, docent Aſtrologi, eorumque de hac re præcepta in vnum caput collecta videre eſt apud Io: Antonium Maginum *lib. de legitimo Aſtrologiæ in Medicina vſu cap. 26.* In primis autem obſeruandum eſt, ne in coniunctione, & oppoſitione Lunæ cum Sole catharſis inſtituatur: quamvis enim cum alijs Aſtrologorum dogmatis etiam hoc præceptum à non paucis derideatur, obſeruatum tamen perſæpe eſt, illis temporibus purgationem non ita feliciter procedere: idcircò ſatius eſt in purgatione electiua eos aſpectus euitare.

Locus, per quem debet fieri purgatio, duplex eſt: ſcilicet per vomitum, & per ſeceſſum.

Et indicatur à loco humoris, & naturâ eiuſdem.

Humores in ventriculo reſidentes per vomitum commodè expurgantur; tum etiam non raro ij, qui in liene, cauis hepatis, & pancreate continentur. Illi verò, qui in partibus inferioribus, aut à ventriculo remotis continentur, per aluum faciliùs educuntur.

Euacuatio, quæ fit per vomitum, præcipuè competit humori in ventriculo contento. Certum tamen eſt, partes ventriculo vicinas, vt lienem, caua hepatis, & pancreas per vomitum aliquando vtiliter expurgari; ita vt interdum contumaciſſimi humores morbos diuturnos committentes ex ijs locis vtiliter per hanc viam euacuati fuerint, qui alijs remedijs eradicari nequiuerant.

Humores tenues, calidi, & bilioſi per vomitum; craſſi verò, pituitoſi, & melancholici per aluum faciliùs educuntur.

Bilioſi ſunt ἀνάῤῥοποι, quia leniores; pituitoſi, & melancholici κατάῤῥοποι, quia grauiores.

Locum verò, per quem debet fieri purgatio, coindicant tempus anni, ægrotantis habitus, natura, & cõſuetudo.

Æſtate commodiùs per ſuperiora purgatio inſtituitur: hyeme verò per inferiora.

Hoc præceptum habetur apud Hippocratem, *Aph. 4. ſect. 4.* & ratio illius eſt, quia æſtate bilis flaua, calidique humores abundant, qui faciliùs ſurſum feruntur: hyeme verò contrarium accidit. Neque huic ſententiæ obſtat, quod habetur apud eundem Hippocratem, *libro de ſalubri diætâ*, ſex hybernis menſibus vomendum eſſe: id enim à Galeno *in commentario* explicatur, tantùm intelligendum eſſe de pituitâ, quæ in ventriculo colligitur: ea enim per vomitum expurganda eſt, reliquum verò corpus per ſeceſſum.

Qui habitu ſunt gracili, per ſuperiora faciliùs expurgantur: craſſi verò, & carnoſi per inferiora.

Deſumitur hoc theorema ex Aphor. 6. & 7. *ſect.* 4. illiuſque ratio ex eo deſumitur, quod graciles bile magis abundent; carnoſi verò pituitâ. Adde, quod hi, propter omenti, & muſculorum abdominis pondus, non niſi laborioſè, & cum violentia, ac vaſis alicuius in thorace rupturæ periculo vomere poſſunt.

Quorum natura ad vomitum prona, atq; facilis eſt, illis tutò vomitus excitari poteſt: qui verò difficulter vomunt, à vomitu arcendi ſunt.

Difficulter vomentes non niſi vehementiſſimis medicamentis ad vomitum excitari poſſunt: vnde metus eſt, ne exagitatione alicuius venæ in pectore ruptio contingat.

Qui vomitionibus aſſueti ſunt, faciliùs per vomitum expurgantur; qui verò non aſſueti, difficiliùs.

Vomendi

Digitized by Google

Vomendi conſuetudo antiquis erat vſitatiſſima,quâ de cauſâ vehementiora vomitoria ferebant. Noſtris autem temporibus vomendi illa ratio ferè obſolenit: ideò etiam in ciendo vomitu cautius agendum, & diligenter aduertendum, quando vtiliter moueri poſſit, quando verò adhibenda per aluum purgatio, quæ certè plerumque commodior eſt. Natura enim ipſa viam hanc, per inteſtina ſcilicet, ad excrementorum eiectionem parauit, eaque idcirco ignobiliora fecit. Imò etiam breuior,& rectior à corpore vniuerſo ad inteſtina via eſt; quàm ad ventriculum: plures enim, & patentiores venæ ad inteſtina, quàm ad ventriculum feruntur.

C A P V T V.

De Humorum Præparatione, & Concoctione.

Humores noxij antequàm expurgentur, præparandi, & concoquendi ſunt.

Præparatio humorum fit ab arte, coctio verò à natura.
Eſt autem concoctio mutatio ſubſtantiæ in meliorem ſtatum, quæ caloris vi perficitur.

IN hoc concoctio ab alteratione differt, quod in alteratione ſolæ qualitates mutantur, in concoctione verò ipſa etiam ſubſtantia.

Eaque duplex eſt: vna, quæ vocatur pepſis; altera verò pepaſmus.

Pepſis eſt illa vera, & propria concoctio, quâ alimentum in corporis noſtri ſubſtantiam commutatur.

Pepaſmus verò eſt, quando vitioſus,ac putridus humor, qui in corporis ſubſtantiam faceſſere non poteſt, in aliquid melius, & naturæ conuenientius, vt in pus, aut quidpiam puri finitimum deducitur.

Tumores à ſanguine oriundi in verum pus commutantur, quemadmodum & ſanies, quæ in vlceribus generatur. At humores putreſcentes, qui in venis continentur, non quidem in verum pus, ſed in quippiam aliud puri finitimum conuertuntur, quemadmodum illius idea in vrinam hypoſtaſi apparere ſolet,

Humorum verò præparatio, quæ fit ab arte, vel ipſos humores reſpicit,vel vias, per quas illi humores expurgandi ſunt.

Humores calidiores refrigerandi; frigidiores calefaciendi; craſſiores incidendi,& attenuandi;lenti,ac glutinoſi detergendi; tenuiores incraſſandi ſunt.

Quamvis multi exiſtiment, contra Auicennam, humores quò tenuiores ſunt, eo facilius expurgari, neque vnquam eſſe incraſſandos; attamen rationi magis conſonum eſt, moderatam craſſitiem ijs magis competere. Vt enim palea vento agitata huc illuc impellitur, ait Auicenna, ſic humor biliosus interdum,præ tenuitate ſuâ hinc inde agitatus, non tam facilè trahitur à medicamento, vel à natura expellitur, quàm vbi mediocritatem ſubſtantiæ per leuiter incraſſantia fuerit adeptus.

Viæ, per quas humores expurgandi ſunt, liberæ, & patentes reddantur, atque ventriculus humorum copia minimè ſit nauſeabundus, ne hauſtum pharmacum magnoperè auerſetur, ac reuomat, inteſtina etiam ſatis vacua ſint, & curſui humorum non obſiſtant, tum venarum,atq; viſcerum obſtructiones reſerentur.

Qualibet præparatio, quæ artis, & remediorum operâ perficitur, non ſolum ad iuuandas purgationes; ſed etiam ad coctiones humoris morbifici promouendas vſurpatur.

Quia huiuſmodi remedijs præparantibus ſub actus humor morbificus, faciliùs à calore noſtro vincitur, & ad pepaſmum perducitur: ideò hæc medicamenta præparantia à Medicis concoquentia, quamvis impropriè, nominantur; quia ad iuuandam concoctionem, & humorum morbificorum mutationem conferunt.

C A P V T VI.

De Euacuatione per Vrinas.

Per vrinas euacuari ſolent humores ſeroſi, bilioſi, & pituita tenuior ab vniuerſo corpore.

LIcet in operibus naturæ ordinarijs humor tantùm aquoſus vacuetur,qui ex potu ſupereſſe ſolet; tùm etiam commodiùs per eas vias gibba hepatis pars, renes, veſica, & vaſa his inſeruientia purgentur, quam reliquæ corporis partes: interdum tamen & totum corpus per eas vias humores quoslibet tenuiores euacuat, vt videre eſt in criſibus, quæ per vrinas frequenter, & vtiliter contingunt: ideò etiam Medicus huiuſmodi euacuationes aptis remedijs promouebit.

In ijs præcipuè morbis euacuatio per vrinas molienda eſt, quorum materia ſenſim, & paulatim euacuanda eſt.

Diuretica enim medicamenta non niſi ſenſim, & paulatim corpus euacuant: ideò in illis morbis parum proſunt, qui ſubita euacuatione indigent.

Quando per vrinas inſtituitur vacuatio, cauendum eſt,ne humor educendus multus,atq; copioſus ſit;periculum enim eſt, ne dum ad vias anguſtas impellitur, eas copia obſtruat, ſibique, & alijs exitum præcludat.

Ideò Medici ante vſum diureticorum, purgatione per aluum inſtituta, bonam humoris peccantis quantitatem educunt, ac illius poſtmodum reliquias per vrinas euacuant.

Si renes, veſica, & huic euacuationi deſtinata vaſa exulcerata, vel inflammata ſint, aut ſimili vitio laborent; vrinæ prouocatio ſuſcipienda non eſt.

Quia minimè conſentaneum eſt,humores ad partem affectam, & debilem deducere.

C A P V T VII.

De Euacuatione per Sudores.

Per ſudores expurgari poſſunt, quicunque humores tenues, aut tenuitatis capaces in habitu corporis, & venis continentur, aut ad eas partes deduci poſſunt.

IN hac euacuatione contraria videtur eſſe naturæ, & Medici operatio: natura enim morbos tantum acutos per ſudores criticè reſoluit; at Medicus chronicorum tantùm curationem per hoc euacuationis genus tentare conſueuit, Ratio huius rei eſt, quia non poſſunt ſudores arte procurari; quin corpus vniuerſum, impensè calefiat, quod in morbis acutis eſſet periculoſiſſimum. Illud tamen in morbis longis, & frigidis vtiliſſimum eſſe ſolet, quandoquidem hac ratione humores pituitoſi, partibus pertinaciter infixi, attenuantur, & paulatim educuntur.

Euacuationem illam, quæ per ſudores perficitur, diſſuadere ſolent vires languidæ,temperamentum calidum, & bilioſum, & materiæ multitudo.

Sudorificorum vſu cutis ſpiracula reſerantur, & multa fit ſpirituum calorisque natiui deperditio, vnde vires maximè atteruntur. Per eadem ſudorifica corpus vehementer incaleſcit, vnde metus eſt, ne calidior temperies in febrem, aut marcorem conijciatur. Denique

Digitized by Google

niqueſi materia ſit multa, dum tota ſimul commoneatur, & potenter attenuatur, metus eſt, ne in partem aliquam principem irruat, aut poros ipſius habitus occludat; vnde putredines, tumores, & alia vitia contingunt. Ideò conſultiſſimum eſt, ante ſudorum prouocationem vniuerſali purgatione materiam morbificam imminuere.

THERAPEVTICES

PARTIS PRIMÆ,

SECTIO TERTIA,

De Indicationibus à morbo.

CAPVT PRIMVM

De Indicationibus à Morbo Similari.

Omnis Intemperies alteratione per contraria corrigenda eſt.

SIc calida intemperies indicat medicamentum refrigerans; frigida, calefaciens; humida, exſiccans; ſicca, humectans. Sic etiam in compoſitis intemperiebus, calida humida medicamentum poſtulat frigidum, & ſiccum; calida ſicca, frigidum, & humidum; frigida, & humida, calidum & ſiccum; frigida & ſicca, calidum & humidum.

Intenſior intemperies, & à naturali ſtatu valdè recedens, intenſioribus indiget contrarijs; remiſſior verò, & à ſtatu naturali minus recedens, remiſſioribus.

In corrigenda qualibet intemperie partis affectæ ratio maxima habenda eſt, vt illi appropriata, & ſpecifica, ſeu peculiarem quandam cum ea affinitatem, & naturæ conuenientiam habentia remedia præſcribãtur.

Sic quando cerebrum calefaciendum, non ipſi quælibet calefacientia indiſcriminatim adhibenda ſunt; ſed ea, quæ Cephalica dicuntur. Sic thoraci thoracica; cordi cardiaca; ventriculo ſtomachica: hepati hepatica; lieni ſplenica, vtero hyſterica, & quælibet parti appropriata medicamenta adhibenda ſunt, ijs qualitatibus primis donata, quas dictarum partium intemperies requirit.

CAPVT II.

De Indicationibus à Morbo Organico.

Morbi organici plures ſunt ſpecies: nimirum in conformatione, magnitudine, numero, & ſitu, quorum indicationes ſigillatim proponendæ ſunt.

Morbi conformationis verſantur in figura, meatu, & cauitate, aſperitate, & læuitate.

Figura vitiata vel ab vtero contracta eſt; vel à partu genita.

Quæ ab vtero contracta eſt, tanquam incurabilis omittenda.

Quæ poſt partum genita eſt, ſi diuturnior facta ſit, difficillimè curatur; recentior multò facilius.

Si figuræ vitium ex humorum affluxu producatur, aut aliquâ aliâ causâ vel interna, vel externa; illarum cauſarum ſublatione protinus emendabitur.

SIc deprauata figura, quæ in hydrope tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, & ſimilibus

oupin

apparet, humorum eos affectus committentium reuulſione, deriuatione, & euacuatione reſtituenda eſt.

Si figuræ vitium abſque humoris affluxu contingat, vt ijs fit, qui obtorta habent crura, vel dorſi ſpinam conuexam, aut coſtas nimis eleuatas: in pueris quidem correctio tentanda eſt, contrectatione longâ, & frequenti manuum in oppoſitam partem; poſteà decubitu, & deligatione conuenienti cùm faſcijs, clitellis, & chartulis: In adultioribus verò emollientibus medicamentis pars priùs demulcenda eſt, deinde in loco debito continenda prædictis inſtrumentis. Quod ſi ex fracturâ, & malè genito callo ob indebitam membri collocationem vitium figuræ acciderit; denuò callus frangendus eſt, vt deinceps commodiùs regignatur, modò illud ſine periculo fieri poſſit; nimirum in corpore robuſto, benè habito, & temperato.

Morbi meatus, & cauitatis ſunt dilatatio, aſtrictio, & obſtructio; quæ ab innumeris cauſis produci ſolent, & ſecundùm cauſarum varietatem quamplurimas exhibent indicationes, quæ nonniſi in methodo particulari exactè tradi poſſunt.

Aſperitates etiam, & læuitates præternaturales fiunt ab innumeris cauſis tàm internis, quàm externis, vulnerantibus, erodentibus, abſtergentibus, ſiccantibus, & ſimilibus, quarum ablatio nonniſi in particulari methodo doceri poteſt.

Morbi in numero deficiente à ſola naturâ curabiles ſunt. Quidquid enim deeſt; vel eſt caro, vel os, vel alia quædam pars, quam Medicus nequit reponere. Illius tamen generationem promouere poteſt, remouendo impedimenta, quæ naturam in hoc opere remorari poſſunt. Tum etiam quando membra deperdita à naturâ regenerari nequeunt, in eorum locum quippiam aliud Medicus ſubrogare poteſt, quod partis amiſſæ vſum quodammodo præſtare poſſit, vt quando brachium ferreum, aut crus ligneum, aut nares artificiales Talsacotij in amiſſorum locum adaptari ſolen:.

Quæcunque numero excedunt, protinus reſcindenda ſunt, modò id ſine periculo, & cum ægrotantis commodo fieri poſſit. Prout autem eorum maxima eſt varietas, ſic diuerſiſſimus eſſe ſolet extirpationum modus, cùm tamen omnes ferro, igne, vel medicamentis perficiantur.

Magnitudo aucta, imminutione: imminuta, additione ſanatur, ijſdem propemodum inſtrumentis, quibus numerus auctus, & imminutus curari ſolent.

Quando partes ſitum, & connexum naturalem amittunt, in priſtinum locum reponendæ ſunt, eâ præſertim methodo, quæ in luxationum, & herniarum curatione proponitur.

CAPVT III.

De Indicationibus à Morbo Communi, ſeu ſolutâ vnitate.

Omnis ſolutio continui vnionem deſiderat, quæ à naturâ perficitur, cuius tamen miniſter eſt Medicus, cuius præcipua hac in re officia quinario numero continentur.

Primum *eſt, vt videat, ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire poſſit.*

Secundum, *vt extrema ſolutæ vnitatis rectè iterum coniungantur, & ſibi mutuò applicentur.*

Tertium, *vt extrema coniuncta conſeruentur.*

Quartum, *vt eorundem vnio, & mutuus coalitus promoueatur.*

Quintum, *vt ſymptomata, quæ ſuper venire poſſunt,* *præ-*

Digitized by Google

præcauantur, & corrigantur: quorum præceptorum exercitatio in vulnerum, vlcerum, & fracturarum curationibus fusè oſtenditur.

THERAPEVTICES.

PARTIS PRIMÆ,

SECTIO QVARTA.

De Indicationibus à Viribus.

CAPVT PRIMVM.

Quid diætam in ægris indicet, ac coindicet.

Vires in quocunque corporis ſtatu ſui conſeruationem indicant.

Illa autem conſeruatio à diætâ, ſeu victus ratione perficitur, quæ vt à viribus propriè indicatur; ſic à morbo, ſeu cauſa morbifica coindicatur, vel prohibetur.

QVEMADMODVM ſuprà dictum eſt, remedium, provt eſt curationis inſtrumentum, indicari à rebus præter naturam, & coindicari à rebus naturalibus; ſic iam contra pro certo habendum eſt, alimenta, vtpotè conſeruationis inſtrumenta, à rebus ſecundùm naturam indicari, & coindicari à rebus contra naturam. Sunt autem vires ipſæ facultates, ſeu potiùs earum inſtrumenta, nimirùm caloris, ſpirituum, & partium ſolidarum robur, quo firmo, ac vegeto exiſtente, vires eſſe dicuntur validæ, & contra. Quia igitur partium ſolidarum, & ſpirituoſarum conſeruatio fit beneficio alimenti; ideò illius vſus, qui diæta nominatur, vires conſeruare dicitur. Morbus verò, & cauſa morbifica coindicant, vel prohibent alimenti vſum, quatenus ab eo augeri, vel foueri poſſunt, vel natura, pepſi intenta, à pepaſmo auocari. Quando enim ea in concoctione alimentorum occupatur, à materiæ morbificæ concoctione diſtrahitur: vnde fit, vt ex conſideratione morbi cibationi modus ſit adhibendus.

CAPVT II.

Quæ ad diætam, ſeu victus rationem ſpectent.

In omni corporis ſtatu diæta ſeu victus ratio in ſex rebus non naturalibus verſatur, præcipuè verò in morbis cibi, & potus conſideratio principem locum obtinet.

CIbus, & potus provt ſunt vera nutritionis obiecta, ſic vera ſunt inſtrumenta, quibus vires conſeruantur; reliquæ verò res non naturales ſunt tantùm cauſæ adiuuantes, quæ benè vel malè diſpoſitæ faciunt, vt nutritio ex alimento meliùs aut peiùs procedat. Nam ſomnus, & vigilia, ſi modum exceſſerint, calori, & ſpiritibus officiunt: ſi verò intra ſanitatis limites conſtiterint; eadem conſeruant, ac proinde coctionem iuuãt. Somnus enim immodicus cerebrum refrigerat, & humectat, vnde calor innatus marceſcit, ſpirituſque animales humiditate obruuntur, atque ita facultas animalis labefactatur, cui facilè vitalis, & naturalis compatiuntur. Nimiæ verò vigiliæ ſpiritus, & calorem diſſipant. At moderatus ſomnus, & moderatæ vigiliæ, calorem, & ſpiritus conſeruant, atq; ita coctionem iuuant. Sic etiam motus, & quies, quæ intra modum conſtiterint, calorem natiuum excitant, & fouent. Tum etiam repletio, & inanitio, in ſymmetria poſitæ, optimæ coctioni inſeruiunt. Animi verò pathemata, & ipſa moderata faciunt, vt calor natiuus vigeat, & hinc bona fiat concoctio: contrà verò eorum exceſſus calorem, & ſpiritus vel diſſipat, vel ſuffocat. Ac denique aër ambiens, benè temperatus, omnes corporis functiones recreat: intemperatus eaſdem inſigniter lædit, morborumque curationem impedit.

CAPVT III.

Quotnam ſint diætæ ſpecies, & quibus morbis conueniant.

Diæta triplex eſt, plena, mediocris, & tenuis.

Plena eſt, quæ non ſolum vires præſentes conſeruare; ſed etiam augere poteſt.

Eaque rurſum triplex eſt: ſimpliciſſima, quæ & ægrotantibus conuenit. Fitq. ſecundùm Hippocratem per ptiſanam hordeaceam integram: alia plenior, & craſſior, quæ fit per piſces, & oua; alia pleniſſima, quæ carnes ſolidiores complectitur.

Diæta tenuis eſt, quæ vires quidem conſeruat, non nihil tamen imminutas.

Eaque etiam triplex: alia ſimpliciter talis, quæ fit per ptiſanæ ſuccum; alia tenuior, in qua melicratum exhibebatur; alia tenuiſſima, quæ mera erat inedia.

Diæta mediocris eſt, quæ vires in eodem ſtatu conſeruat, & fiebat olim per panem in iure lotum, vel etiam per carnes pullorum.

Noſtris temporibus diæta ægrorum valdè diuerſa eſt, & victus non magis tenuis quàm per iuſcula caponum, gallinarum, aut pullorum inſtituitur. Mediocris verò per hordeata, panatellas, & cætera perficitur. Ac denique plenior, vſu alimentorum euchymorum, & ſolidorum, vt perdicum, caponum, columbarum, & aliorum eiuſdem naturæ.

Quælibet diæta ægrorum ex virium, & morbi collatione metienda eſt, ita vt quò magis natura in morbo expugnando occupata eſt, eò tenuior diæta imperanda ſit; quantùm ſcilicet vires eam ferre poſſunt, & quò minùs natura occupata eſt, eò vberiorem victum adhibere liceat.

In morbis longis mediocri, vel pleno victu opus eſt, & tantò quidem pleniore, quantò morbus longior eſt.

VIres enim ita conſeruandæ ſunt, vt vſque ad ſtatum durare poſſint, & totius morbi expugnationi ſufficere; qui cùm diu duraturus ſit, vires tenui victu non imminuendæ ſunt.

In acutis morbis tenuis victus requiritur, & quò acutior eſt morbus, eò tenuior victus eſt exhibendus.

In acutis morbis natura expugnationi cauſæ morbificæ maximè occupata eſt, ideò alimentis, quantum fieri poteſt, ab opere ſuo non auocanda. Ideo tenuis victus conuenit, qui quamuis aliquantulum vires imminuat; illæ tamen totius morbi decurſui, qui breuiſſimus, ſufficere poterunt.

Si vires non adeò Medico perſpectæ ſint, vt iuſtam alimenti formam præſcribat, ſatiùs eſt, iuſto pleniorem victum præſcribere, quàm tenuiorem.

Hoc præceptum depromptum eſt ab Hippocrate, *Aph. 5. ſect. 1.* qui ſic habet: *In tenui victu ægri delinquunt, quo fit vt magis lædantur. Quicunque enim error committitur magnus, maior in hoc fit, quàm in paulò pleniori victu. Propterea etiam ſanis periculoſus exiſtit valdè exquiſitus victus, quoniam errores grauiùs ferũt.*

Ob

Digitized by Google

Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquiſitus, eo, qui ſit paulò plenior, magis periculoſus. Cui tamen ſententiæ contrariam attuliſſe viſus eſt idem Hippocrates, 2. *de vict. rat. in acut. Adiectioni*, inquit, *ciborum attendendum multò minus, ſubtrahere autem omninò expedit.* Hanc tamen contrarietatem conciliare poſſumus, *dicentes*: in priori ſententia loqui Hippocrat. de forma victus, quæ ſi ſit iuſto tenuior, maiora affert incommoda, quam paulò plenior; in poſteriori verò loqui de quantitate victus, in quo, eâdem formâ obſeruatâ, ſatius eſt nos eſſe parciores.

CAPVT IV.

De Quantitate Victus.

Quantitas victus triplex eſt, ſumma, media, & minima, quæ in omni victu ſiue pleno, ſiue tenui, ſiue mediocri adhiberi poteſt.

QVemadmodum in medicamentis triplex quãtitas, ſeu doſis conſideratur, nimirum ſumma, media, & infima, quæ tum in vehementioribus, tum mitioribus, tum etiam medijs conſideratur; ſic & in alimentis idem fit: poſtquam enim Medicus iudicauit, an in morbo propoſito victus tenuis conueniat, vel plenus, vel mediocris, aduertere debet, an in quantitate mediocri, ſummâ, vel minimâ exhibendus ſit, quod ex morbi acutie, & maiori, vel minori naturæ cum morbo certamine diſtinguere poterit.

In principio morbi victus, qui ei competit, in ſumma doſi exhibendus eſt.

Quia tunc temporis natura cum causâ morbificâ non valdè pugnat, neque adhuc in illius coctione, & euacuatione occupata eſt, ideò maiorem alimenti copiam conficere poterit.

In augmento morbi, victus in mediocri quantitate exhibendus eſt.

Quia tum temporis natura circa materiæ morbificæ concoctionem magis occupata eſt, quàm in principio.

In ſtatu morbi victus in minima doſi eſt exhibendus.

Quia tunc temporis naturæ pugna cum morbo vehementiſſima eſt, & natura in concoctione, ac euacuatione materiæ occupatiſſima ab inſtituto ſuo minimè eſt reuocanda.

Si vires ſint debiles, & cauſa morbifica valdè vrgeat, parua cibi quantitas, & ſæpius iterata exhibenda eſt.

Ratione cauſæ, quæ vehemens eſt, parum cibi exhibere oportet, ne illa cauſa morbifica augeatur: at ratione virium ſæpè iterare conuenit, ne ipſæ deficiant, in quo magna Medici prudentia opus eſt, quia omnia indicantia, coindicantia, & prohibentia diligenter debet circumſpicere, quod annotauit Hippocrates, *Aph. 17. ſect. 1. quibus*, inquit, *etiam ſemel, aut bis, & plus, minuſve, & partitis victibus cibum præbere conuenit, ſpectandum eſt; dandum verò aliquid regioni, ætati, & conſuetudini.*

CAPVT V.

De Tempore Victus Exhibendi.

In morbis continuis, & qui acceſſionum, aut exacerbationum differentias non habent, victus exhibendus eſt ſecundum conſuetudinem, eo potiſſimum tempore, quo prius æger cibum aſſumere conſueuit.

In morbis, qui acceſſiones, vel exacerbationes habent, in tempore maioris quietis cibus eſt offerendus.

CVm enim in paroxyſmo vis morbi ſit maxima, & naturæ cum morbo pugna acerrima, natura alimentis oneranda, & ab opere ſuo ad cibi concoctionem auocanda non eſt, ne inferior euadat. Tum etiam cibus exhibitus tunc temporis non coquitur, ſed crudus manet, & à materiâ putridâ, quæ tempore acceſſionis agitatur, contaminatur, & corrumpitur, atque ita morbus augetur, & mala ſymptomata inducuntur.

Quando maxima eſt virium iactura, etiam in paroxyſmo cibum exhibere conuenit.

Si febris ſit ab humore acri, & mordaci, accenſo à Sole, inediâ, laboribus & æger ſit habitu gracili, temperatura calidâ, & ſiccâ, præſertim æſtatis tempore, in ipſo proxyſmo, vel paulò ante ipſum, æger cibandus eſt.

Si enim huiuſmodi ægrotantes diutiùs à cibo abſtineant, periculum eſt, ne febris magis incandeſcat, ſyncope, vel conuulſio excitetur, aut etiam febris hectica, vt docet Galenus 10. *meth. cap. 2.*

THERAPEVTICES

PARS SECVNDA.

De Inſtrumentis Medici.

PRÆFATIO.

Omnia Medici opera tribus inſtrumentis perficiuntur, Diætâ, Chirurgiâ, & Pharmaciâ.

REMEDIORVM ſylua, quibus Medicus vtitur ad morborum, vel præſentium curationem, vel imminentium præcautionem, ſub tribus hiſce inſtrumentis omninò comprehenditur. Quorum *primum* debitam victus rationem ſecundùm legitimi ſex rerum nonnaturalium vſum inſtituit. *Secundum* circa ea verſatur, quæ manu periti artificis in corpore humano exercentur. *Tertium* denique omnia medicamentorum genera, quibus humores noxij præparantur, & expurgantur, partium intemperies emendatur, earumque robur intenditur, ac reliquæ omnes indicationes curatiuæ implentur, gremio, atque ambitu ſuo complectitur.

De Diæta, & Chirurgia, quantùm ad medicas inſtitutiones attinet, ſatis abundè egimus in methodo generali medendi. *Supereſt tam, quæ ad Pharmaciam ſpectant, diligenter inquirere.*

Eſt autem Pharmacia illa Medicinæ pars, quæ materiam medicamentorum, eorumque facultates, vſus, & componendi modos complectitur.

Quæ vt ſigillatim explicentur, totus iſte Tractatus in duas ſectiones *erit diſtribuendus.*

In prima, omnis medicamentorum materia, earumque facultates, & vſus exponentur.

In ſecunda verò *componendorum medicamentorum ratio docebitur.*

Digitized by Google

THERAPEVTICES.

PARTIS SECVNDÆ,

SECTIO PRIMA.

De Materia Medica.

PROOEMIVM.

Quid Medicamentum, quæ illius differentiæ, & ſectionis diuiſio.

Medicamentum, ex Gal. 1. de ſimpl. med. facultatibus, cap. 1. & 3. *eſt, quod naturam noſtram alterare poteſt, & à ſtatu præternaturali ad naturalem reducere.*

Differt ab alimento, & veneno, quod alimentum à naturâ noſtrâ vincatur, & in corporis ſubſtantiam commutetur. Venenũ verò corpus noſtrum corrũpat.

Et ideò medicamentum eſt veluti medium inter alimentum, & venenum, quod neque à corpore noſtro vincitur, neque illud corrumpit, ſed tantùm alterat, & immutat.

Omnia verò medicamenta vulgò diuidi ſolent in ſimplicia, & compoſita.

Simplicia ſunt, quæ à ſolâ naturâ nobis ſuggeruntur, & nihil ab arte permixtum habent; eaque ex tribus fontibus deſumuntur, plantis, animalibus, & mineralibus.

Compoſita ſunt, quæ ex pluribus ſimplicibus ſimul mixtis conflata ſunt, aut quæ artis miniſterio in aliam formam commutata fuerunt.

Vtraque rurſum duplicia ſunt, interna, & externa.

Interna hic vocamus, quæ internorum affectuum curationi ſunt accommodata.

NE quis ægrè ferat, nos internorum medicamẽtorum catalogo illa etiam admiſcere, quæ foris admouentur, ſciat, nos hic interna appellare, non ſolùm, quæ intra corpus aſſumuntur; ſed etiam, quæ foris admouentur, dummodò affectuum internorum curationi inſeruiant, quod magno tyronum commodo factum eſt, vt ad eandem indicationem adimplendam materiam internam, & externam ſimul congeſtam reperire poſſint.

Externa vero, quæ curandis affectibus externis inſeruire ſolent.

Ideo Sectio iſta prima in duas particulas *diuidenda eſt.*

Prima *materiam medicamentorum internorum proponet.*

Secunda *verò externorum materiam continebit.*

SECTIONIS PRIMÆ PARTICVLA PRIMA.

De Materia Medica Interna.

PRÆFATIO.

In morborum internorum curatione præcipuæ indicationes reſpiciunt vel cauſas morbificas, vel morbos, vel ipſas partes affectas.

Cauſæ morbificæ maiori ex parte ſunt varij humores, qui prout varijs qualitatibus peccare ſolent, ita varia requirunt medicamenta, contrarijs qualitatibus donata. Verbi gratiâ, frigidi humores calida expoſcunt remedia; calidi, frigerantia; tenues, incraſſantia; craſſi, attenuantia; corrupti, expurgantia; & ita de cæteris.

Morbi quandoque ſublatis ſuis cauſis adhuc permanent, & peculiarem expoſcunt curationem per contraria remedia, vt in methodo generali medendi *luculenter docetur.*

Partes denique corroborantia requirunt, & alterantia ſpecifica, qualia ſunt Cephalica, Thoracica, Cardiaca, Stomachica, Hepatica, &c. quæ omnia ordine ſuo proponentur.

Porrò omnis hæc materia vel ſumitur ex plantarum radicibus, lignis, corticibus, folijs, ſeminibus, fructibus, floribus, gummis, reſinis, liquoribus, ſuccis; vel ex animalibus integris, aut ipſorum partibus, tàm viuentibus, quam non viuentibus, & excrementitijs; vel deniq; ex mineralibus, qualia ſunt Terra, ſucci concreti, lapides, & metalla, ex quibus omnibus varia compoſita parantur in officinis, vt aquæ, ſyrupi, conſerua, pulueres, trochiſci, confectiones, electuaria, pilulæ, &c.

CAPVT PRIMVM.

De Medicamentis bilem refrigerantibus, & attenuantibus.

Bilioſus humor, quoties morbum aliquem producit, refrigerantia medicamenta poſtulat. Quando autem craſſior eſt, & alicui parti impactus, tùm medicamenta non ſolùm refrigerantia; ſed etiam leuiter attenuantia eſſe debent.

REfrigerantia medicamenta in vſum reuocantur, ſumpta indicatione à morbo, & a morbi causâ. Bilis enim propriâ naturâ calida eſt, & morbos calidos producit; vnde vtrique refrigeratio eſt conſentanea. Attenuantia verò eſſe debent in omnibus propemodum febribus, præſertim ijs, quæ ab humorum putredine ducunt originem. Siquidem omnis putredo à prohibita tranſpiratione fit, prohibita tranſpiratio ab obſtructione, obſtructio ab humorum craſſitie, vel multitudine. Quemadmodum ergò nonnullæ febres putridæ fiunt ab humorum multitudine, ita maxima pars earum humoris craſſitiem ſolet habere comitem: quæ ſi tanta non fuerit, in bile potiſſimùm, vt patentes meatus poſſit obſtruere; ſufficiens ſaltem eſt, poros inſenſiles partium internarum occludere: qui vt aperiantur, leuiter ſaltem attenuantibus humor eſt præparandus. Adde, interdum parti alicui bilem eſſe impactam, quæ vt auferatur, attenuanda eſt, iiſque vſibus medicamenta, bilem refrigerantia, & attenuantia, deſtinata fuerunt. Quæ licet frigida ſint, tamen ſubſtantiæ tenuitate ſunt prædita, quam leui aciditate, aut amarore patefaciunt, hincque humores attenuant.

Illorum autem medicamentorum ſeries hæc eſt:

SIMPLICIA.

Radices *Acetoſæ graminis, cichorei, lapathi acuti.*

Folia *Endiuiæ, cichorei, acetoſæ, capillorum Veneris, ſcariolæ, dentis leonis.*

Semina *Quatuor frigida maiora, endiuiæ, acetoſæ, hordeum.*

Fructus *Poma, pruna acida, ceraſa acida.*

Flores *Cichorei*, præſertim, quibus adduntur, *flores borraginis, bugloſſi, & violarum,* qui licet non habeant attenuandi vim, quia tamen refrigerant, humectant, & corroborant, ideò in omni fere refrigerationis indi-

catio–

Digitized by Google

cation*e* , ſiue attenuandum ſit, ſiue incraſſandum , frequenter præſcribi ſolent.

COMPOSITA.

Aquæ, acetoſæ,cichorei, graminis, endiuiæ, hordei, *quæ non deſtillatione, vt aliæ, ſed ſola decoctione fit.*

Succi, limonum , granatorum, pomorum , acetum , omphacium.

Syrupi,de limonibus,acetoſus ſimplex,cichorei ſimplex, de ſucco acetoſæ, capillorum Veneris,de pomis, de granatis acidis, de agreſta, oxyſaccharum.

Conſerua, Florum cichorei,foliorum acetoſæ,capillorum Veneris, ceraſa condita.

Pulueres, & electuaria, Diamargariti frigidi, diatriaſantali.

Chymica, Spiritus ſulphuris, & vitrioli, cliſſus, ſal prunellæ.

CAPVT II.

De Medicamentis bilem refrigerantibus, & incraſſantibus.

Interdum bilis ſuâ tenuitate multa parit incommoda, quibus opitulantur incraſſantia medicamenta, quæ ſimul refrigerant, & ferocientis humoris impetum coërcent.

Bilis calida, & tenuis ſæpè in morbis acutis facit orgaſmum,vnde periculum eſt, ne vehementer commota in partem aliquam nobilem irruat, eamque inſigniter lædat. Aliàs,ad inteſtina delata,moleſtas parit diarrhœas : nonnunquam etiam , alijs humoribus permixta ijſque tenuitatem concilians, graues excitat fluxiones, vnde poſtquam catharticis quædam illius portio vacuanda eſt , reliqua incraſſanda , vt ferox illius motus coërceatur. Quâ ratione vſurpari ſolent medicamenta incraſſantia, quæ neceſſariò frigida ſunt, cùm incraſſatio à frigiditate communiter dependeat.

Illa autem medicamẽta incraſſantia ſunt huiuſmodi:

SIMPLICIA.

Radices, Altheæ, plantaginis.

Folia, Portulacæ, plantaginis, maluæ , altheæ.

Semina, Lactucæ, portulacæ, papaueris albi,maluæ, pſyllij, cydoniorum, bombacis.

Fructus, Iuiubæ, ſebeſten, cydonia.

Flores, Nympheæ , papaueris rhœados , violæ , roſæ rubræ.

Gummi, Arabicum, tragacanthum.

Animalia, Ebur, ſpodium, cornu cerui.

Mineralia, Terra ſigillata, bolus armena.

COMPOSITA.

Aquæ,Lactucæ,portulacæ,papaueris rhœados,nympheæ, roſarum.

Syrupi, Violaceus, iuiubarum, papaueris rhœados, roſarum ſiccarum, papaueris albi.

Succi, Cydoniorum, amylum.

Conſerua, Roſarum, violarum, florum nenupharis, lactucæ conditæ, cydonia condita.

Electuaria, Diatragacantum frigidum,diapenidion ſine ſpeciebus.

Trochiſci de ſpodio.

Chymica, Laudanum opiatum , ſal prunellæ.

Licet ſal prunellæ inter attenuantia fuerit recenſitũ; hic tamen locũ habere debet, quia ſummè refrigerãdo humorum motum cohibet, & mirâ quadam naturâ cõtrarios veluti effectus parit: Siquidem humores tenuiores, & mobiliores incraſſat, eorumq; impetũ mirabiliter cohibet. Vnde fit,vt ad quãlibet hęmorrhagiã potẽtiſſimè cõducat. Tũ etiã diaphoreticũ eſt, vt pleuritidi, peripneumoniæ, & febribus malignis multũ proſit; nec nõ vrinas prouocat,& calculoſis efficaciſſimè confert.

CAPVT III.

De Medicamentis pituitam alterantibus.

Pituita excrementitia frigida eſt, & humida, craſſa, viſcida, & lenta: ideò medicamenta illam præparantia calefaciendi, exſiccandi, attenuandi, in..dendi, & detergendi facultate prædita eſſe debent.

Non poteſt pituita catharticis commodè expurgari, quin priùs alterantibus conuenienter præparetur, & purgationi idonea reddatur. Ideò Medicamenta ei deſtinata, quoad primas qualitates,frigidum, humidumque humorem calefaciunt, & exſiccant; quoad ſecundas , craſſum attenuant, viſcidum incidunt, lentum detergunt , eumque ita diſponunt , vt purgantium tractationi facilè obſequatur.

Nota , pituitam ſalſam tantopere calefacientibus non indigere, ſed tantùm temperatis , admixtis etiam frigidis , quæ bilem incraſſare valent, quando præſertim à pituitâ ſalsâ catarrhi generantur.

Medicamenta verò pituitam alterantia ſunt.

SIMPLICIA.

Radices, Enulæ campanæ, cyperi,calami aromatici, galangæ,apij,petroſelini, fœniculi, zedoariæ, ireos florentinæ, chinæ, ſalſæ pariſlæ, ziuziberis.

Ligna, Xyloaloes, guaiacum, ſaſſafras.

Cortices, Citri ſicci, guaiaci, cinamomum.

Folia, Saluiæ, betonicæ, roriſmarini, maioranæ,thymi, origani, calamenthi, pulegij , abſynthij , menthæ , chamædryos, chamæpithæos.

Semina, Aniſi, fœniculi, apij,petroſelini,citri,cardui benedicti, carui, ameos, dauci, ſeſeleos.

Fructus,Piper,cubebæ,caryophylli, cardamomum.

Flores,Saluiæ, ſtœchados,anthos,lauendulæ,betonicæ, ſchœnanthos, macis.

Animalia, Moſchus, zibeta, caſtoreum.

Mineralia, Ambra, gryſea , chalybs pręparatus.

COMPOSITA.

Aquæ, Saluię, betonicę, fœniculi,hyſſopi, abſynthij, meliſſę,cardui benedicti, cœleſtis,Imperialis,theriacalis,cinamomi, aqua vitę.

Syrupi,de ſtœchade,de hyſſopo,de mẽtha,de abſynthio,de quinque radicibus,oxymel ſimplex,oxymel cõpoſitum,ſyrupus conditura corticis citri,mel roſatum.

Conſerua, & conditura, Florum ſaluiæ,ſtœchados, anthos , foliorum, abſynthij, zinziberis, radicis enulæ campanæ , radicis acori , corticis citri , myrobalanorum, nucis moſchatæ.

Confectiones, Theriaca,mitridatium, aurea Alexandrina, confectio alkermes.

Pulueres, & electuaria,diambræ,diamoſchi,de gemmis, dianthos, diaireos, diagalangæ.

Trochiſci , Gall æ moſchatæ, aliptæ moſchatæ , de myrrha, de abſynthio, de eupatorio.

Chymica, Oleum,ſeu eſſentia aniſi, fœniculi, thymi , ſaluiæ,cinamomi,caryophyllorum. *Ex his Elæoſachra, & multa alia.*

CAPVT IV.

De Medicamentis Melancholiam alterantibus.

Humor Melancholicus frigidus, & ſiccus, craſſus, & terreſtris eſt. Ideò medicamenta, quæ illum præparant, calefacere, humectare, attenuare, & incidere debent.

Impoſſibile eſt aliquod reperire Medicamentum , quod calefaciat,& attenuet,ſimulque humectet, illa

enim quę calefaciunt, & attenuant, neceſſariò exſiccant. Non poſſumus igitur hunc humorem ſecundùm omnes ſuas qualitates alterare, niſi attenuantibus admiſcendo ea, quę peculiarem humectandi vim prę ſe ferunt, prout in ſequentibus fiet.

S I M P L I C I A.

Radices, Enulę campanæ, eryngij, apij, petroſelini, bugloſſæ, fœniculi.

Cortices, Radicum capparum, mediana fraxini, tamariſci, ſambuci, citri.

Folia, Fumariæ, lupulorum, ceterach, cuſcutæ, meliſſæ, borraginis, pimpinellæ, capillorum Veneris.

Semina, Aniſi, fœniculi, apij, citri, cardui benedicti.

Fructus, Paſſulæ, cappares, poma redolentia, vuæ Corinthiacæ, grana Kermes.

Flores, Geniſtæ, tamariſci, borraginis, bugloſſi, calendulæ, ſambuci, violarum, crocus.

Gummi, Bdellium, ammoniacum.

Mineralia, Chalybs.

C O M P O S I T A.

Aquæ, Borraginis, bugloſſi, fœniculi, cardui benedicti.

Syrupi, de pomis redolentibus, fumariæ, de quinque radicibus, bizantinus, capillorum Veneris.

Conſeruæ, & condituræ, Florum borraginis, bugloſſi, geniſtæ, violarum, radicis enulæ campanæ, corticis citri, myrobalani conditæ.

Confectiones, Alkermes, theriaca.

Pulueres, & electuaria, Diambra, lætificans Galeni, de geminis, diamoſchum dulce.

Chymica, Sales fraxini, tamariſci, tartari, cremor tartari, chalybs præparatus.

C A P V T V.

De Medicamentis atram bilem alterantibus.

Atra bilis aduſtione generatur, vnde calida eſt, & ſicca, nec non craſſitiei particeps: vnde medicamenta, quæ eam præparant, frigida, humidaq; eſſe debent, & ſimul attenuantia.

HÆc ab ijs, quæ bilem flauam præparant, ferè non diſtinguuntur, niſi quòd ea tantùm ſeligantur, quæ maiori pollent humiditate, atque adeò, quæcunque acida ſunt, hic non vſurpantur; propterea quòd ſiccandi facultate quadam prædita cenſeantur. Igitur quæ bilem flauam alterant, hic vſurpari poterunt: attamen proprię, & directè ſequentia medicamenta atram bilem oppugnant.

S I M P L I C I A

Radices bugloſſi, borraginis, liquiritiæ.

Folia borraginis, bugloſſi, fumariæ, lupulorum.

Semina quatuor frigida maiora.

Fructus poma redolentia.

Flores borraginis, bugloſſi, violarum, nympheæ.

C O M P O S I T A.

Aquæ, borraginis, bugloſſi, nympheæ.

Syrupi, violaceus, pomorum redolentium.

Conſeruæ, violarum, borraginis, bugloſſi, nympheæ, lactucæ.

Chymica, ſpiritus ſulphuris, vitrioli, (aſt acidi ſunt) ſal prunellæ, Saturni, Martis, tartari.

C A P V T VI.

De Medicamentis Aperientibus.

In multis corporis meatibus, venis potiſſimùm hepatis, lienis, meſenterij, & vteri, obſtructiones generantur à craſſis, viſcidiſque humoribus, vaſorum tunicis adhærentibus, ac reliquorum humorum tranſitum præpedientibus.

IN frigidioribus naturis, vitâ ſedentariâ, & prauis alimentis vtentibus, humores crudi generantur; qui per anguſtiora vaſa delati propter craſſitiem non poſſunt transfluere, ſed magis, ac magis incraſſantur, lenti, ac glutinoſi euadunt, venarum tunicis adhærent, in ijſque obſtructiones generant, à quibus infinita incommoda ſolent exoriri.

Soluuntur autem illæ obſtructiones aperientibus medicamentis, quæ ex Galeno, 5. de ſimpl. medicam. facult. cap. 11. *nitroſa ſunt, & amara, quarum qualitatum ope attenuant, incidunt, & abſtergunt, atque adeò pituitam præparantibus ſunt finitima.*

Aperientia Medicamenta à Galeno appellantur ἐκφρακτικὰ, ſeu ἐκκαθαρτικὰ, quaſi expurgantia, & ab infarctu liberantia, quâ facultate ea omnia præſtant, quę ad tollendas obſtructiones ſunt neceſſaria: quatenùs enim attenuant, humoris craſſitiem auferunt: quatenus incidunt, viſciditatem tollunt, quę in partium tenuitate conſiſtit: quatenus denique abſtergunt, humorem partibus adhærentem excutiunt.

Quæcunque igitur verè atque efficaciter aperientia ſunt; calida eſſe neceſſe eſt. Dãtur tamen aperiẽtia frigida minoris virtutis, & minùs propriè ita dicta, leuioribus obſtructionibus, & calidioribus naturis idonea.

In febribus putridis, aut alioqui calidioribus naturis obſtructiones ſæpè contingunt, quę niſi ſint valdè contumaces, aperientibus frigidis ſunt auferendæ, aut ſaltẽ calidioribus frigida hæc miſcenda; quæ tamen non tam abſolutè frigida dicuntur, quàm alijs comparata. Ex ſe enim vel temperata ſunt, vel remiſsè frigida. Nõ poteſt ſiquidem aperiendi vis cũ eximiâ frigiditate conſiſtere.

Illa autem medicamenta aperientia ſunt huiuſmodi:

A P E R I E N T I A C A L I D A

S I M P L I C I A.

Radices apij, petroſelini, fœniculi, filicis, cyperi, enulæ campanæ, gentianæ, eringij, ononidis, ariſtolochiæ vtriuſque, aſari.

Cortices radicis capparum, median. fraxini, median. tamariſci.

Folia origani, calamenthi, pulegij, chamædrios, chamæpityos, centaurij minoris, betonicæ, hyperici, abſynthij romani, capillares omnes, *quæ temperatæ ſunt*.

Semina apij, petroſelini, fœniculi, cardui benedicti, vrticæ, agni caſti, aniſi, dauci, ammeos, ſeſeleos, cicera rubra.

Flores ſtœchados, anthos, geniſtæ, ſambuci, tamariſci, hyſſopi, betonicæ.

Gummi, ammoniacum, bdellium, aloës, terebinthina, myrrha.

Mineralia, chalybs.

C O M P O S I T A.

Aquæ fœniculi, betonicæ, abſynthij, hyſſopi, cardui benedicti, cinamomi.

Syrupi Byzantinus, de quinque radicibus, de abſynthio, oxymel ſymplex, oxymel compoſitum.

Conſeruæ florum geniſtæ, tamariſci, foliorum abſynthij, capillorum veneris, radicis enulæ campanæ, zinziberis.

Electuaria aromaticum roſatũ, diarrhodon abbatis.

Confectiones alkermes, Theriaca.

Trochiſci de capparibus, de abſynthio, de eupatorio, de myrrha.

Chymica, chalybs præparatus, ſal abſynthij, tamariſci, fraxini, tartari, & Cremor eiuſdem. Oleum aniſi, fœniculi, cinamomi, ſpiritus terebinthinæ, balſ. ſulph.

APE-

Digitized by Google

APERIENTIA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices, cichorei, graminis, aſparagi, acetoſæ, bruſci, oxylapathi.

Folia endiuiæ, cichorei, cucurbitæ, acetoſæ, hepaticæ, agrimoniæ, capillares omnes.

Semina, quatuor frigida maiora, acetoſæ.

Flores cichorei.

COMPOSITA.

Aquæ, endiuiæ, cichorei, graminis, acetoſæ, agrimoniæ.

Syrupi, acetoſus ſimplex, de limonibus, de cichoreo ſimplex, de ſucco acetoſæ, capillorum veneris.

Electuaria, triaſantalon, diarrhodon abbatis *temperatum*.

Chymica, ſpiritus ſulphuris, vitrioli, ſal prunellæ, cremor, & liquor tartari.

CAPVT VII.

De Medicamentis Purgantibus.

Hactenus medicamenta propoſuimus, quæ humores noxios præparant, & purgationi ſubeundæ idoneos efficiunt: iam de purgantibus agendum.

Solent autem humores euacuari purgantibus medicamentis, quæ ſubſtantiæ familiaritate, quam habent cum illis, eos ad ſe attrahunt, vt magnes ferrum.

Tot igitur erunt purgantium medicamentorum genera, quot ſunt humores in corpore, purgationi idonei: nimirum cholagoga, phlegmagoga, melanagoga, & hydragoga.

HVmores, qui catharticorum ope vacuari ſolent, vulgò ſunt bilis, pituita, melancholia, & ſerum, ſeu aquoſus humor. Vnicuique horum peculiaria competunt remedia electiuè purgantia. Sic quæ bilem purgant, *cholagoga* nuncupantur; quæ pituitam, *phlegmagoga*, quæ melancholiam, *melanagoga*; quæ ſeroſos humores, *hydragoga*.

Illa iterum diuidi ſolent in mitiora, mediocria, & vehementia.

Medicamenta purgantia non æquali virtute operantur; ſed alia minori, alia maiori, pro varia agendi vi ſibi à naturâ inſita. Ideò vt faciliùs poſſint in vſum reuocari, in tres claſſes diſtribuuntur, mitiorum ſcilicet, mediocrium, & vehementium. *Mitiora* vſurpari ſolent in debilioribus naturis, vel vbi à prima tantùm regione eſt vacuandum. *Mediocria*, in mediocri virium robore, & vbi ad ſecundam regionem vacuandum. Denique *vehementia*, in robuſtioribus corporibus, & quando à remotioribus partibus humores attrahendi, cerebro puta, articulis, &c. Plerumque tamen in eodem pharmaco vehementia cum mitioribus, & mediocribus à prudenti Medico permiſceri ſolent, vt feliciùs inuicem permixta operentur.

Atque vt facilè in vſum reuocari queant, iuſta ſingulorum doſis erit proponenda.

Maximi eſt momenti, cuiuslibet medicamenti doſin rectè tenere, ſine qua nemo vnquam medicinam facere audeat, niſi cum certo ægrotantium vitæ diſcrimine. Quia tamen purgantium doſis vbique immutanda eſt pro varia corporum diſpoſitione, quod quidem à iudicio Medici omninò dependet, ideò cuiuslibet medicamenti maiorem, & minorem doſin proponemus, quatenùs ſcilicet in ætate mediocri vſurpantur; vt ex earum latitudine quantitas magis conſentanea elici poſſit.

Illæ autem doſes ita accipiendæ ſunt, prout ſcilicet medicamenta per ſe, aut in ſubſtantiâ, (vt vocantur,) aſſumuntur: nam in infuſione vehementiora duplâ quantitate exhibentur; in decocto verò, triplâ. Mitiora verò & mediocria triplâ ferè in infuſione; & quadruplâ, in decocto.

Virtus medicamentorum infuſione, & decocto deperditur: illa etenim in tenuiori ſubſtantiâ reſidet, quæ à calore facilè diſſipatur. Ideò cùm in decoctione multò maior ſit caloris vis, quàm in infuſione; neceſſe eſt vim purgatricem magis minui, atque adeò maiori doſi medicamenta erunt præſcribenda.

Ab hoc tamen generali theoremate excluduntur rhabarbarum, & myrobalani, *quæ magis purgant in infuſione, quàm in ſubſtantia, propterea quòd non ſolùm vim purgatricem præ ſe ferant, ſed etiam aſtrictoriam, quæ infuſioni non communicantur.*

Hæc duo medicamenta purgandi, & aſtringendi vim obtinent, ratione diuerſæ ſubſtantiæ, tenuis ſcilicet, & craſſæ, ſeu terreſtris. In tenui enim ſubſtantiâ vis purgatrix reſidet, in terreſtri verò adſtrictoria. Iam infuſione tenuis ſubſtantia in liquorem transfertur, terreſtris verò reijcitur, vnde in infuſione purgans tantum remanet. Vide M.M. Fernelianam Gr. Horſtij.

CAPVT VIII.

Cholagoga Medicamenta.

SIMPLICIA MITIORA.

CAſſia, ab ℥ i. ad ℥ i ß.
Manna, ab ℥ i. ad ℥ ii. & ℥ ii ß.
Succus roſarum, ab ℥ i ß. ad ℥ iii.
Tamarindi, ab ℥ ii. ad ℥ iii.

MEDIOCRIA.

Aloe, à ℈ i. ad ʒ i. Corrigitur *maſtiche, tragacantho*.

Rhabarbarum, à ʒ i. ad ʒ ii. tàm in ſubſtantia, quàm in infuſione. Corrigitur *ſpicâ nardi, cinamomo*.

Myrobalani citrini, à ʒ ii. ad ʒ iii. magis aſtringunt, quàm purgent. Vis illorum aſtrictoria minuitur infuſione, & frictione cum *oleo amygdalarum dulcium*.

VEHEMENTIA.

Scammonium, à gran. iiii. ad viii. Corrigitur *ſucco cydoniorum*; & quando correctum eſt, *diagridium* appellatur.

Corrigitur etiam *vapore ſulphuris*, vt in pulueris Cornachini deſcriptione videre eſt; tum etiam *ſucco limonum* per infuſionem, & euaporationem: Ac denique extractum illius paratur cum *ſpiritu vini*, quod *reſina ſcammonij* vocatur, blandè admodum purgans ad ℈ j. exhibitum.

COMPOSITA.

SYRVPI.

Roſatus ſolutiuus
De cichorſo cum Rheo } ab ℥ iii. ad ℥ iiii.

OPIATÆ.

Catholicum,
Diaprunum ſimplex
Diacaſſia. } ab ℥ i. ad ℥ i ß.

Diaprunum ſolutiuum
Electuarium de ſucco roſarum
Tryphera perſica. } ab ℥ ß. ad ʒ vi. & vii.

PILVLÆ.

Aureæ
Sine quibus
De rhabarbaro } à ʒ ß. ad ʒ i.

Digitized by Google

CHYMICA.

Extractum rhabarbari, ſcammonij, mercurius dulcis, mercurius vitæ, crocus metallorum, aliæque Antimonii præparationes purgantes, de quarum doſi V. Schröder pharm.

CAPVT IX.

Phlegmagoga Medicamenta.

SIMPLICIA MITIORA.

Semen carthami, ab ℥ j. ad ℥ ij. Corrigitur *aniſo, & cinamomo*.

MEDIOCRIA.

Agaricus ʒ j. ad ʒ ij. Corrigitur *Zinziber*, & ſale gemma.

VEHEMENTIA.

Turbith, à ℈ ij. ad ℈ iiij. Corrigitur *zinzibere*.

Hermodactylus, eadem doſi, & correctione quâ turbith.

Colocynthis non exhibetur, niſi correcta, & præparata in trochiſcis, qui *albandal* appellantur, ad grana octo, vel decem.

COMPOSITA.

OPIATÆ, ET ELECTVARIA.

Catholicum *Diaphænicum* *Hiera picra* *Electuarium diacarthami* *De citro ſolutiuum.*	ab ℥ ß ad ʒ vi. aut ℥ j.

PILVLÆ.

Cochiæ maiores. De Agarico. Sine quibus. Stomachicæ.	à ʒ i. ad ℈ iiii.
Cochiæ minores. Fœtidæ maiores. Lucis maiores. Arthriticæ. De Hermodactylis.	à ℈ ii. ad ʒ i.

TROCHISCI.

Agaricus trochiſcatus à ʒ i. ad ℈ iiii.

CHYMICA.

Extractum agarici, colocynthidis, mercurius dulcis, mercurius vitæ, crocus metallorum, Aliæque antimonii præparationes. V. Schröder.

Hæc purgantia, è mineralibus petita, omnes humores purgant: ideò in variis capitibus enuntiantur.

CAPVT X.

Melanagoga Medicamenta.

SIMPLICIA.

Senna à ʒ i ß. ad ʒ ii.

Polypodium à ʒ ii. ad ℥ ß.

Epythymum eadem doſi.

Elleborus niger à gr. X. ad ʒ ß. præſtat infundere, vel decoquere à ʒ ß. ad ʒ ii.

COMPOSITA.

OPIATÆ.

Catholicum *Diaſenna*	à ʒ vi. ad ʒ x.

Confectio hamech à ʒ iii. ad ʒ vi.

CHYMICA.

Extractum ſennæ, Ellebori nigri, Antimonij variè præparatum.

CAPVT XI.

Hydragoga Medicamenta.

SIMPLICIA MITIORA.

Ebuli ſemen, ad ʒ i.

Cortex medianus eiuſdem, ad ʒ ii.

Succus eiuſdem, ab ℥ i. ad ʒ x.

Succus ireos noſtratis, ab ℥ i. ad ℥ ii.

Sambucus, idem cum prædictis, ſed minùs efficaciter.

MEDIOCRIA.

Radix mechoacan, à ʒ i. ad ʒ ii. non coquitur; ſed infunditur in vino albo, & liquor cum puluere ſimul exhibetur in infuſione ad ℥ ß.

Radix ialappæ, ad ʒ ß.

VEHEMENTIA.

Soldanella puluerata, à ʒ i. ad ʒ ii.

Succus eiuſdem, ad ℥ ß. ad ℥ i.

Elaterium, à gr. viii. ad gr. x.

Eſula, à gr. viii. ad gr. xii.

Chamelæa *Thymelæa* *Gutta Gummi.*	à gr. v. ad ℈ ß.

COMPOSITA.

Diaturbith ad ʒ i.

Diacarthamum ab ℥ ß. ad ℥ i.

Pilulæ de ſagapeno, ad ℈ iiii.

CHYMICA.

Reſina ialappæ, ſcammonij, puluis Cornachini, Mercurius, & Antimonium variè præparatum: (de doſi dictarum ſpecierum, tam ſimplicium, quàm compoſitarum, vid. NB. Simonis Pauli appendicem ad Quadripartitum.)

CAPVT XII.

De Vomitorijs Medicamentis.

Humores noxij, in ventriculo, & partibus ei vicini contenti, faciliùs ſæpè vacuantur per vomitum, quàm per ſeceſſum, ſi æger ad eum fuerit propenſus cui vſurpantur medicamenta, Vomitoria *nuncupata*.

IN ventriculo ſæpè humores excrementitii natant, qui breuiori viâ per vomitum excluduntur, præcipuè ſi ægrotans nauſeâ infeſtetur, & vomitum non ægrè ferat. Facilè enim vomitum patiuntur, ex Hipp. doctrinâ, bilioſi, graciles, & qui amplo ſunt pectore: Contrà verò lædi ſolent à vomitu melancholici, valdè carnoſi, & ſtricto pectore præditi, idq; magis ſi phthiſi, aſthmate, aut alio pulmonum affectu laborauerint. His addere oportet tempus anni: æſtate enim per ſuperiora purgatio facilis; hyeme verò minimè. Licet verò horum remediorum vſus non ſit valdè frequens, certum tamen eſt, opportunè vſurpata præſtantiſſimos effectus producere. Multas enim febres intermittentes videre eſt, quæ cæterorum remediorum vim eludentes, ſolis vomitoriis eradicantur, quod frequenti experientiâ nobis innoteſcit.

Illa autem vomitum prouocant, vel qualitate manifeſtâ, ventriculum relaxando; vel ſpecificâ proprietate, quemadmodum cathartica.

Quæcunq; pinguia ſunt, & oleoſa, magnâ quantitate hauſta, ventriculum relaxant, eumque ſubuertunt, vnde vomitus ſequitur, quo ea tantum vacuantur, quæ in ventriculo continentur. At verò propriè di-

cta

Digitized by Google

cta vomitoria, qualitate occultâ humores attrahunt ad ventriculum, eumque ad expulſionem excitant per ſuperiora. Et ſic feliciter humores in hepate, liene, & partibus ventriculo vicinis contenti non rarò vacuantur.

Præcipuorum, & magis vſitatorum ſeries hæc eſt.

MITIORA.

Aqua tepida, aqua hordei tepida, iuſcula pinguia tepida, butyrum, oleum ſimplex: oxymel ſimplex, ſyrupus acetoſus. Quæ omnia magno hauſtu ſunt exhibenda.

MEDIOCRIA.

Semen atriplicis, anethi, in decocto, ab ℥ ß. ad ℥ j.
Flores anethi, geniſtæ, in decocto, à p. j. ad p. ij.
Semen raphani, in decocto, ab ℥ ß. ad ʒ vj.
Raphani ſuccus, ad ℥ iij.
Radix peponis, ad ℥ j. In decoctione.
Agaricus, à ʒ j. ad ʒ ij.
Radix aſari, à ʒ j. ad ℈ iiij.

VEHEMENTIA.

Nux methel. balanus myrepſica, cataputia, æſuſtum, helleborus albus. Aqua Nicotianæ, ſuccus Ireos noſtratis.

Doſis eorum non proponitur, quia ſatius eſt illis nunquam vti, propter vitæ periculum, quod ex nimia vehementia inferre poſſunt, aut ſaltem nonniſi diligentiſſimâ præparatione, & correctione adhibenda.

Chimici vomitorijs medicamentis nimium abundant, ijſque maiori parte adeò vehementibus, vt eorum causâ omnia ſpagyrica remedia apud vulgus ſuſpecta euaſerint. Ex eorum genere ſunt, quæ ex antimonio componuntur, præcipuè verò *vitrum, & flores antimonij*, quibus ego nunquam vti hactenùs auſus ſum, licet aliquando medicamentorum ſpagyricorum vſum tentare voluerim, & quid in medicina poſſint experiri. Verùm enim verò, negandum non eſt è ſpagyricis medicamentis, nonnulla interdum, rite à prudenti Medico adminiſtrata, optatos producere effectus, qui à vulgaribus remedijs obtineri nequiuerant. Ideò non abs re facturus videor, ſi, quæ propriâ experientiâ comprobata ſunt, ſpagyrica vomitoria ſummatim expoſuero.

Ea autem quatuor omninò ſunt, viribus, & efficaciâ maximè diuerſa, quæ omnia in manibus habere debet, quicunque cautè huiuſmodi remedijs vti voluerit, vt nimirum à minùs vehementibus incipiat, & ad fortiora progrediatur, ſi illa ſatis efficacem operationem non ediderint.

Primum eſt *vitriolum album præparatum*, prout à Crollio, & Beguinò deſcribitur; quod tàm blandum eſt vomitiuum, vt etiam puerulis tutò exhiberi valeat à ℈ ß. ad ʒ ß. adultioribus verò ad ʒ j. in aqua communi (*cereuiſiâ calidâ butyratâ*,) diſſolutum: humores tantum ventriculo contentos euacuat, ab alijs verò partibus nihil educit.

Secundum eſt *ſal vitrioli*, ex vitriolo Cyprio calcinato extractum, quod priori vehementiùs operatur; at verò ex ventriculo ſimiliter tantùm humores educit. Doſis à gr. x. ad xx. in aquâ communi, deſcribitur à Beguino ſub nomine *ſalis colchotaris*, & ab Angelo Sala *in triumpho Emeticorum*, tum etiam *in anatomiâ vitrioli*.

Tertium eſt *Aqua benedicta*; quæ deſcribitur à Quercetano *in pharmacopæa*: hæc componitur ex Antimonio, & prioribus multò vehementior eſt, nec niſi robuſtioribus hominibus, & ſumma cum cautione exhibenda. Si tamen opportunè vſurpetur, præſtantiſſimos ſæpè effectus parit. Doſis eius aquæ eſt ab ℥ j. ad ℥ iij. humores non ſolùm è ventriculo, ſed etiam è toto corpore educit.

Quartum denique eſt *puluis Emeticus*, qui vulgò nominatur *mercurius vitæ*, & à Beguino, & Crollio deſcribitur. Omnibus prædictis vehementior eſt, ſuos tamen in medicina vſus habere poteſt in cura morborum contumacium, quique remediis vulgaribus non cedunt; cautè tamen & nonniſi in ſummâ virium fiduciâ eo vtendum eſt. Humores è toto corpore eradicat potentiſſimè, doſis à gr. iii. ad v. in iuſculo, conſerua roſarum, vel alia quavis re. Corrigi tamen poteſt illa mercurii vitę vehementia, vt maiori doſi exhiberi valeat innoxiè, & vix aut leuiter vomitum moueat, totamque vt plurimum operationem ſuam perficiat per inferiora. Corrigendi modi varii proponuntur ab Hartmanno, *in comment. ad Crollium*.

Nos hanc addimus vſu noſtro comprobatam, quę in multis ęgrotantibus per inferiora tantum purgat, in nonnullis verò ſemel tantum aut bis vomitum mouet. Facillima autem eſt hæc correctio noſtra, quæ fit, ponendo mercurium vitæ, ſeu puluerem emeticum benè lotum in patina terrea vitreata ſupra foculum menſarium, aut furnulum exiguum, ſemper mouendo. Fumus exhalat ater, & fœtidus, qui venenoſitatem intus latentem continet, & illam operationem continuando, per duas, vel tres horas, tota abſumitur. Peractæ ſufficienter operationis ſignum eſt, quando nullum amplius fumum emittit. Si poſt iſtam operationem adhuc vomitum moueat; iteranda erit, & optatum habebis effectum. Puluis albiſſimus coctione iſta griſeum colorem acquirit. Dari poteſt à gr. iiii. ad gr. viii. in tabellulam cum ſaccharo, & mucilagine tragacanthi redactus, vt ſine vllo faſtidio exhiberi valeat. Adde Tartarum Emeticum, & alia Antimonialia à Schrodero deſcripta.

CAPVT XIII.

De Sudorificis Medicamentis.

In morbis chronicis, & contumacibus ſudorifica medicamenta frequenter vſurpantur.

ILli morbi, qui alterantibus, & purgantibus medicamentis curari nequiuerunt, ſed radices habent altius infixas, quales ſunt epileſiæ, paralyſes, contumaces catharri, hydropes, arthritides; & quilibet frigidi affectus, tum imprimis lues venerea, potentioribus medicamentis eradicandi, qualia ſunt ſudorifica, quæ per plures dies, vt moris eſt, vſurpata, non ſolum tertiam corpotis regionem, cui peculiariter deſtinata ſunt, ſed etiam totum corpus à recrementis expurgant.

Illa autem calefaciendi, & attenuandi vi prædita, humores colliquant, eoſque per inſenſibiles meatus excutiunt.

Humores, diuturnos morbos efficientes, frigidi & craſſi vt plurimùm eſſe ſolent; Ideò ſudorifica illis ritè conueniunt, quæ eos calefaciunt, colliquant, attenuant, inſenſiles corporis meatus recludunt, per eoſque euacuant.

Multa tamen non tam manifeſtis qualitatibus, quàm ſpecifica proprietate ſudores promouent.

Apud antiquos Medicos hoc dogma non habetur, quia illi omnem ſudorificorum vim ad manifeſtas qualitates retulerunt. Neque enim præſtantiora ſudorifica, quibus hodie vtimur, illis nota fuerunt. Attamen neceſſe eſt, occultam qualitatem in ijs agnoſcere, quâ ſudores prouocant, cum piper, & pyrethrũ, valde calida

& attenuantia, ſudores non moueant, & radix Chynæ in primis qualitatibus ferè temperata, id potenter efficiat. Inter omnia ſudorif. eminet Opium, teſte Vualuo, (correctum.)

Illa autem ſudorifica medicamenta ſunt:

SIMPLICIA.

Lignum guaiacum, & cortex eiuſdem, lignum ſaſſafras, radix Chyna, radix ſalſa parilla.

Hæc efficaciter ſudores mouent; minùs verò ſequentia.

Radices, carlinæ, angelicæ, zedoariæ, ſcorzoneræ, fœniculi, apij, petroſelini, bardanæ, pimpinellæ, tormentillæ.

Folia, ſcordii, vlmariæ, cardui benedicti, capilli veneris, bardanæ.

Semina, cardui benedicti, milium vulgare, lentes.

Flores, chamæmeli, cyani, papaueris rubri.

COMPOSITA.

Aquæ, papaueris rhœados, cardui benedicti, ſcabioſæ, theriacalis, Opiatæ, Theriaca vetus.

CHYMICA.

Sal cardui benedicti, mater perlarum calcinata, bezoarticum minerale Beguini, Antimonium diaphoreticum Crollij, Bezoarticum iouiale Hartmanni, in commentariis ad Crollium; & alia penè infinita à Chymiatris deſcripta. Nos prædicta tantùm in vſum reuocauimus, & præſtantiſſimos effectus ex iis obtinuimus, quorum exempla nonnulla in *Obſeruationibus noſtris* videri poſſunt, in febrium præſertim malignarum curationibus.

CAPVT XIV.

De Diureticis Medicamentis.

Diureticis Medicamentis conuenienter expurgantur gibbæ hepatis partes, renes, veſica, vterus, & vniuerſum venoſum genus.

QVemadmodum affectus, venoſum genus occupantes, ex vrinis dignoſcuntur; quia portio materiæ in venis contentæ ad illas transfertur, nec non iidem affectus eriſi, quæ per vrinam fit, ſæpè terminantur: ita humores noxii diureticorum ope non difficili negotio expurgari ſolent.

Ex his quædam calida ſunt, quædam verò frigida.

Calida, humores fundendo, partes magis aqueas, & ſeroſas ſeparant, quæ poſtmodum à renibus attrahūtur.

Quæ vere & propriè *Diuretica* nominantur, aeria ſunt, vehementer calida, & ſicca, ideò ſanguinem fundunt, & ſeroſum humorem ab eo ſeparant, tum etiam pituitam, & craſſos humores colliquant, eoſque in aquoſum humorem commutant, qui cum ſero facilè commiſcetur, ſimulque ad renes attrahitur, & cum vrinis excernitur.

Frigida verò vel abſtergendo, vel aquoſam materiam ſuppeditando, vrinas mouent.

Nonnulla medicamenta humores, qui in vaſis, & renibus continentur, abſtergunt, eoſque nonnihil attenuant; quia licet frigida ſint, tenues tamen habent partes, atque ita vrinas promouent. Talia ſunt *gramen, aſparagus, parietaria, capillares herba, &c.* Alia multa humiditate ſunt prædita, quæ venis ſuppeditatur, deinde à renibus attrahitur, & cum ea humores in venis contenti ſimul rapiuntur: Huius naturæ ſunt *althea, cucurbita, ſemina frigida maiora.*

Horum autem diureticorum medicamentorum, tam calidorum, quam frigidorum materia talis eſt.

DIVRETICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices apii, petroſelini, fœniculi, eringii, valerianæ, aſari, ononidis, raphani.

Cortex medianus geniſtæ, & medianus tamariſci.

Folia Saxifragiæ, pimpinellę, apii, vrticæ, fœniculi, chamædrios, centaurii minoris, ſyſimbrii, naſturtii aquatiei, ſabinæ.

Semina ſeſeleos Maſſilienſis, petroſelini Macedonici, apii, raphani, vrticæ, leuiſtici, milii ſolis, paliuri, cicera rubra.

Fructus baccæ lauri, iuniperi.

Flores geniſtæ, chamomillæ.

Gummi terebinthina.

Animalia ſanguis hirci præparatus, cantharides.

Mineralia carabe.

COMPOSITA.

Aquæ fœnieuli, apii, ſabinæ.

Syrupi de quinque radicibus, capillorum veneris, byzantinus, oxymel ſimplex, & compoſitum.

Conſerua florum geniſtæ.

CHYMICA.

Spiritus ſulphuris, vitrioli, tartari, ſalis, terebinthinę.

Sales tartari, baccarum hederæ, ſiliquarum, ſtipitum fabarum.

DIVRETICA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices aſparagi, graminis, ruſci, altheæ, oxylapathi, acetoſæ.

Folia capillorum veneris, acetoſæ, parietariæ, herniariæ, biſmaluæ, ſummitates aſparagi.

Semina quatuor frigida maiora, acetoſæ, alkekengi, hordeum.

Fructus cucurbitæ, pepones, cucumeres, fraga.

Flores altheæ, cichorei.

Gummi caphura.

Succi limonum, granatorum acidorum.

CHYMICA.

Sal prunellæ, ſpiritus ſulphuris, & vitrioli, qui licet inter diuretica calida relati ſint, refrigerandi tamen facultate inſigni præditi ſunt, & nihilominùs in affectibus tum calidis, tum frigidis conueniunt, propter ſummam tenuitatem, & penetrandi vim, cuius ratione vehicula ſunt aliorum remediorum.

COMPOSITA.

Aqua parietariæ, graminis, acetoſæ, hordei.

Syrupi capillorum veneris, de limonibus, de althea.

Conſerua capillor. veneris, radicum eryngii, carnis cucurbitæ.

Trochiſci de Caphura.

COROLLARIVM.

Ad horum vacuantium genus ſpectant menſes mouentia, quæ tamen ad hyſtericorum claſſes meliùs referuntur: inde ergo erunt repetenda.

CAPVT XV.

De Errhinis Medicamentis.

In affectibus capitis diuturnis, à pituita productis, poſt vniuerſales vacuationes errhina vſurpantur, quæ illam per nares attrahunt, & expurgant.

VAcuationes illæ, quæ humores à toto corpore expurgare ſolent, *vniuerſales* appellantur: quibus ſuccedunt, quæ peculiarem tantùm partem euacuant, *particulares* nuncupatæ, qualis eſt illa, quæ pituitam per nares è cerebro elicit, multis illius affectibus conuenientiſſima. Poſtquam enim maior excrementorum pars vniuerſali vacuatione educta eſt, poſtmodum

dum

Digitized by Google

dum per vicina emunctoria reliquiæ commodè educuntur.

Vtque facilè humorem illum craſſum, & frigidum attrahant; calida eſſe debent, attenuantia, & detergentia: qualia ſunt, quæ ſequuntur.

Radices ireos, cyclaminis, cucumeris agreſtis.

Folia, betæ rubræ, potiſſimum braſſicæ, anagallidis, maioranæ, ſaluiæ, betonicæ, pulegij, origani, praſſij, hederæ, nicotianæ.

Gummi, euphorbium.

Succi radicum, & foliorum prædictorum, elaterium.

C A P V T XVI.

De Sternutatorijs.

STernutatoria medicamenta ſuâ acrimoniâ expultricem cerebri facultatem irritando pituitam è cerebro eliciunt, tum etiam in affectibus comatoſis ſopitum cerebrum exſuſcitant. Tala ſunt, quæ ſequuntur.

Radices, zinziberis, pyretri, ireos Florentinæ, hellebori albi, & nigri.

Folia, betonicæ, maioranæ, ſaluiæ, nicotianæ.

Gummi, euphorbium.

Animalia, caſtoreum.

C H Y M I C A.

Spiritus ſulphuris, vitrioli, ſal vitrioli.

C A P V T XVII.

De Maſticatorijs.

Ἀποφλεγματίζοντα medicamenta ſunt, quæ pituitam per os è cerebro educunt, idque præſtant ſuâ caliditate, & acrimoniâ, quâ humorem attenuant, & facultatem irritant expultricem. Illa autem ſunt huiuſmodi:

SIMPLICIA.

Radices, zinziberis, pyretri, angelicæ.

Folia, ſaluiæ, maioranæ, hyſſopi, origani, tabaci.

Semina, naſturtij, ſinapi, ſtaphiſagriæ, nigellæ, piper album, & nigrum.

Fructus, paſſulæ, cubebæ.

Gummi, maſtiche.

COMPOSITA.

Acetum ſcilliticum.

Oxymel ſcilliticum.

Theriaca, confectio anacardina.

C A P V T XVIII.

De Cephalicis Medicamentis.

Cephalica medicamenta dicuntur, quæ cerebrum roborant, eiuſque intemperies emendant.

MVlta dantur medicamenta, quæ ſpecificâ proprietate, & ſympathiâ, quam habent cum certis corporis noſtri partibus, earum robur intendunt, & peculiares earum affectus oppugnant. Talia ſunt *Cephalica*, quæ vires ſuas peculiariter in cerebro exercere creduntur.

Eaque duplicia ſunt, calida ſcilicet, & frigida.

Calida cerebrum calefaciunt, & exſiccant, ac pituitam in eo contentam incidunt, & attenuant.

Frigida partim calidam cerebri intemperiem contemperant, partim pituitam acrem, & ſalſam, alioſque humores tenuiores, graues fluxiones efficientes, incraſſant.

Quum cerebrum nunc frigidis, nunc calidis affectibus tentetur, medicamenta illam partem reſpicientia duorum generum eſſe debuerunt, vt omnibus hiſce affectibus ſuccurrere poſſemus.

Horum autem omnium materia talis eſt:

CEPHALICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, ſpica nardi, calami aromatici, valerianæ, ireos Florentinæ, acori, galangæ, zedoariæ, pœoniæ.

Ligna, viſcus quercinus, xyloaloës.

Cortices, cinamomum.

Folia, betonicæ, maioranæ, ſaluiæ, roriſmarini, lauri, calamenthi, polij montani.

Semina, pœoniæ, cardamomi, ſileris montani, nigellæ Romanæ.

Fructus, baccę lauri, iuniperi, garyophylli, nux moſchata, cubebæ, grana Kermes.

Flores, betonicę, ſtechados, anthos, ſaluię, macis, chamomillę, lilij conuallium, tilię arboris.

Succi, & liquores, opobalſamum, vinum.

Gummi, thus, maſtiche, ſtorax, benzoinum,

Marina, ſuccinum, ambra,

Animalia, caſtoreum, moſchus, zibetta.

COMPOSITA.

Aqua, betonicę, ſaluię, maioranę, *ſeu florum arantiorum*, cinamomi, theriacalis, imperialis, cæleſtis, aqua vitæ.

Syrupi, de ſtœchade, mel roſatum.

Conſerua, acori, zinziberis, florum ſtœchados, anthos, ſaluiæ, myrobalanorum conditarum, nux condita, nux moſchata condita, corticis citri.

Confectiones, alkermes, theriaca, mithridatium, aurea alexandrina.

Electuaria, dianthos, diambræ, diamoſchi dulcis, diairis, aromatici roſati.

Trochiſci, de Gallia moſchata, de carabe.

EXTERNA.

Olea, de caſtoreo, chamæmelinum, irinum, laurinum, nardinum, rutaceum, de ſpica, vulpinum.

Vnguenta, martiatum, aregon.

Emplaſtra, de betonica, de baccis lauri, de meliloto, de mucilaginibus.

CHYMICA.

Olea diſtillata, ſuccini, roriſmarini, lauendulæ, ſaluiæ, thymi, fœniculi, aniſi, cinamomi, nucis moſchatæ, caryophyllorum, balſamus Vitę.

CEPHALICA FRIGIDA SIMPLICIA.

Ligna, ſantali omnes.

Folia, lactucæ, portulacæ, plantaginis.

Semina, lactucæ, papaueris albi, quatuor frigida maiora, pſyllij, hordei.

Flores, roſarum, violarum, nympheæ, papaueris rhœados.

Succi, limonum, granatorum, acetum, omphacium, opium, lachrymæ, camphora.

COMPOSITA.

Aqua, portulacæ, lactucæ, plantaginis, roſarum, papaueris rhœados, nympheæ.

Syrupi, violaceus, roſarum ſiccarum, de papauere.

Conſerua, roſarum, violarum, nympheæ, lactucæ, cucurbitæ.

Electuaria, trium ſantalorum, diamargariti frigidi.

Confectiones, philonium, requies Nicolai.

Trochiſci de caphura.

Pilulæ de cynogloſſa, laudanum opiatum.

CHYMICA.

Sal prunellæ, ſpiritus ſulphuris, & vitrioli.

THERAPEVTICES.

PARTIS SECVNDÆ, SECTIO PRIMA.

De Materia Medica.

PROOEMIVM.

Quid Medicamentum, quæ illius differentiæ, & ſectionis diuiſio.

*Medicamentum, ex Gal.*1.de ſimpl. med. facultatibus, cap.1. & 3. *eſt, quod naturam noſtram alterare poteſt, & à ſtatu præternaturali ad naturalem reducere.*

Differt ab alimento, & veneno, quod alimentum à naturâ noſtrâ vincatur, & in corporis ſubſtantiam commutetur. Venenū verò corpus noſtrum corrūpat.

Et ideò medicamentum eſt veluti medium inter alimentum, & venenum. quod neque à corpore noſtro vincitur, neque illud corrumpit, ſed tantùm alterat, & immutat.

Omnia verò medicamenta vulgò diuidi ſolent in ſimplicia, & compoſita.

Simplicia ſunt, quæ à ſolâ naturâ nobis ſuggeruntur, & nihil ab arte permixtum habent; eaque ex tribus fontibus deſumuntur, plantis, animalibus, & mineralibus.

Compoſita ſunt, quæ ex pluribus ſimplicibus ſimul mixtis conflata ſunt, aut quæ artis miniſterio in aliam formam commutata fuerunt.

Vtraque rurſum duplicia ſunt, interna, & externa.

Interna hic vocamus, quæ internorum affectuum curationi ſunt accommodata.

NE quis ægrè ferat, nos internorum medicamētorum catalogo illa etiam admiſcere, quæ foris admouentur, ſciat, nos hic interna appellare, non ſolùm, quæ intra corpus aſſumuntur; ſed etiam, quæ foris admouentur, dummodò affectuum internorum curationi inſeruiant, quod magno tyronum commodo factum eſt, vt ad eandem indicationem adimplendam materiam internam, & externam ſimul congeſtam reperire poſſint.

Externa vero, quæ curandis affectibus externis inſeruire ſolent.

Ideo Sectio iſta prima in duas particulas *diuidenda eſt.*

Prima *materiam medicamentorum internorum proponet.*

Secunda *verò externorum materiam continebit.*

SECTIONIS PRIMÆ PARTICVLA PRIMA.

De Materia Medica Interna.

PRÆFATIO.

In morborum internorum curatione præcipuæ indicationes reſpiciunt vel cauſas morbificas, vel morbos, vel ipſas partes affectas.

Cauſæ morbificæ maiori ex parte ſunt varij humores, qui prout varijs qualitatibus peccare ſolent, ita varia requirunt medicamenta, contrarijs qualitatibus donata. Verbi gratia, frigidi humores calida exposcunt remedia; calidi, frigerantia; tenues, incraſſantia; craſſi, attenuantia; corrupti, expurgantia; & ita de cæteris.

Morbi quandoque ſublatis ſuis cauſis adhuc permanent, & peculiarem expoſcunt curationem per contraria remedia, vt in methodo generali medendi *luculenter docetur.*

Partes denique corroborantia requirunt, & alterantia ſpecifica, qualia ſunt Cephalica, Thoracica, Cardiaca, Stomachica, Hepatica, &c. quæ omnia ordine ſuo proponentur.

Porrò omnis hæc materia vel ſumitur ex plantarum radicibus, lignis, corticibus, folijs, ſeminibus, fructibus, floribus, gummis, reſinis, liquoribus, ſuccis; vel ex animalibus integris, aut ipſorum partibus, tam viuentibus, quam non viuentibus, & excrementitijs; vel deniq; ex mineralibus, qualia ſunt Terra, ſucci concreti, lapides, & metalla, ex quibus omnibus varia compoſita parantur in officinis, vt aquæ, ſyrupi, conſeruæ, pulueres, trochiſci, confectiones, electuaria, pilulæ, &c.

CAPVT PRIMVM.

De Medicamentis bilem refrigerantibus, & attenuantibus.

Bilioſus humor, quoties morbum aliquem producit, refrigerantia medicamenta poſtulat. Quando autem craſſior eſt, & alicui parti impactus, cum medicamenta non ſolùm refrigerantia; ſed etiam leuiter attenuantia eſſe debent.

REfrigerantia medicamenta in vſum reuocantur, ſumpta indicatione à morbo, & a morbi cauſa. Bilis enim propriâ naturâ calida eſt, & morbos calidos producit; vnde vtrique refrigeratio eſt conſentanea. Attenuantia verò eſſe debent in omnibus propemodum febribus, præſertim ijs, quæ ab humorum putredine ducunt originem. Siquidem omnis putredo à prohibita tranſpiratione fit, prohibita tranſpiratio ab obſtructione, obſtructio ab humorum craſſitie, vel multitudine. Quemadmodum ergò nonnullæ febres putridæ fiunt ab humorum multitudine, ita maxima pars earum humoris craſſitiem ſolet habere comitem: quæ ſi tanta non fuerit, in bile potiſſimùm, vt patentes meatus poſſit obſtruere; ſufficiens ſaltem eſt, poros inſenſiles partium internarum occludere: qui vt aperiantur, leuiter ſaltem attenuantibus humor eſt præparandus. Adde, interdum parti alicui bilem eſſe impactam, quæ vt auferatur, attenuanda eſt, ijſque vſibus medicamenta, bilem refrigerantia, & attenuantia, deſtinata fuerunt. Quæ licet frigida ſint, tamen ſubſtantiæ tenuitate ſunt prædita, quam leui aciditate, aut amarore patefaciunt, hincque humores attenuant.

Illorum autem medicamentorum ſeries hæc eſt:

SIMPLICIA.

Radices *Acetoſæ graminis, cichorei, lapathi acuti.*

Folia *Endiuiæ, cichorei, acetoſæ, capillorum Veneris, ſcariolæ, dentis leonis.*

Semina *Quatuor frigida maiora, endiuiæ, acetoſæ, hordeum.*

Fructus *Poma, pruna acida, ceraſa acida.*

Flores *Cichorei*, præſertim, quibus adduntur, *flores borraginis, bugloſſi, & violarum*, qui licet non habeant attenuandi vim, quia tamen refrigerant, humectant, & corroborant, ideò in omni fere refrigerationis indi-

catio-

catione, ſiue attenuandum ſit, ſiue incraſſandum, frequenter præſcribi ſolent.

COMPOSITA.

Aquæ, acetoſæ, cichorei, graminis, endiuiæ, hordei, *quæ non deſtillatione, vt alia, ſed ſola decoctione fit.*

Succi, limonum, granatorum, pomorum, acetum, ompbacium.

Syrupi, de limonibus, acetoſus ſimplex, cichorei ſimplex, de ſucco acetoſæ, capillorum Veneris, de pomis, de granatis acidis, de agreſta, oxyſaccharum.

Conſeruæ, Florum cichorei, ſoliorum acetoſæ, capillorum Veneris, ceraſa condita.

Pulueres, & electuaria, Diamargariti frigidi, diatriaſantali.

Chymica, Spiritus ſulphuris, & vitrioli, cliſſus, ſal prunellæ.

CAPVT II.

De Medicamentis bilem refrigerantibus, & incraſſantibus.

Interdum bilis ſuâ tenuitate multa parit incommoda, quibus opitulantur incraſſantia medicamenta, quæ ſimul refrigerant, & ferocientis humoris impetum coërcent.

Bilis calida, & tenuis ſæpè in morbis acutis facit orgaſmum, vnde periculum eſt, ne vehementer commota in partem aliquam nobilem irruat, eamque inſigniter lædat. Aliàs, ad inteſtina delata, moleſtas parit diarrhœas: nonnunquam etiam, alijs humoribus permixta iiſque tenuitatem concilians, graues excitat fluxiones, vnde poſtquam catharticis quædam illius portio vacuanda eſt, reliqua incraſſanda, vt ferox illius motus coërceatur. Quâ ratione vſurpari ſolent medicamenta incraſſantia, quæ neceſſariò frigida ſunt, cùm incraſſatio à frigiditate communiter dependeat.

Illa autem medicamẽta incraſſantia ſunt huiuſmodi:

SIMPLICIA.

Radices, Altheæ, plantaginis.

Folia, Portulacæ, plantaginis, maluæ, altheæ.

Semina, Lactucæ, portulacæ, papaueris albi, maluæ, pſyllij, cydoniorum, bombacis.

Fructus, Iuiubæ, ſebeſten, cydonia.

Flores, Nympheæ, papaueris rhœados, violæ, roſæ rubræ.

Gummi, Arabicum, tragacanthum.

Animalia, Ebur, ſpodium, cornu cerui.

Mineralia, Terra ſigillata, bolus armena.

COMPOSITA.

Aquæ, Lactucæ, portulacæ, papaueris rhœados, nympheæ, roſarum.

Syrupi, Violaceus, iniubarum, papaueris rhœados, roſarum ſiccarum, papaueris albi.

Succi, Cydoniorum, amylum.

Conſeruæ, Roſarum, violarum, florum nenupharis, lactucæ conditæ, cydonia condita.

Electuaria, Diatragacantum frigidum, diapenidion ſine ſpeciebus.

Trochiſci de ſpodio.

Chymica, Laudanum opiatum, ſal prunellæ.

Licet ſal prunellæ inter attenuantia fuerit recenſitũ; hic tamen locũ habere debet, quia ſummè refrigerãdo humorum motum cohibet, & mirâ quadam naturâ cõtrarios veluti effectus parit: Siquidem humores tenuiores, & mobiliores incraſſat, eorumq; impetũ mirabiliter cohibet. Vnde fit, vt ad quælibet hęmorrhagiã potẽtiſſimè cõducat. Tũ etiã diaphoreticũ eſt, vt pleuritidi, peripneumoniæ, & febribus malignis multũ proſit; nec nõ vrinas prouocat, & calculoſis efficaciſſimè confert.

CAPVT III.

De Medicamentis pituitam alterantibus.

Pituita excrementitia frigida eſt, & humida, craſſa, viſcida, & lenta: ideò medicamenta illam præparantia calefaciendi, exſiccandi, attenuandi, incidendi, & detergendi facultate prædita eſſe debent.

Non poteſt pituita catharticis commodè expurgari, quin priùs alterantibus conuenienter præparetur, & purgationi idonea reddatur. Ideò Medicamenta ei deſtinata, quoad primas qualitates, frigidum, humidumque humorem calefaciunt, & exſiccant; quoad ſecundas, craſſum attenuant, viſcidum incidunt, lentum detergunt, eumque ita diſponunt, vt purgantium tractationi facilè obſequatur.

Nota, pituitam ſalſam tantopere calefacientibus non indigere, ſed tantùm temperatis, admixtis etiam frigidis, quæ bilem incraſſare valent, quando præſertim à pituitâ ſalsâ catarrhi generantur.

Medicamenta verò pituitam alterantia ſunt.

SIMPLICIA.

Radices, Enulæ campanæ, cyperi, calami aromatici, galangæ, apij, petroſelini, fœniculi, zedoariæ, ireos florentinæ, chinæ, ſalſæ parillæ, zinziberis.

Ligna, Xyloaloes, guaiacum, ſaſſafras.

Cortices, Citri ſicci, guaiaci, cinamomum.

Folia, Saluiæ, betonicæ, roriſmarini, maioranæ, thymi, origani, calamenthi, pulegij, abſynthij, menthæ, chamædryos, chamæpithæos.

Semina, Aniſi, fœniculi, apij, petroſelini, citri, cardui benedicti, carui, ameos, dauci, ſeſeleos.

Fructus, Piper, cubebæ, caryophylli, cardamomum.

Flores, Saluiæ, ſtœchados, anthos, lauendulæ, betonicæ, ſchœnanthos, macis.

Animalia, Moſchus, zibeta, caſtoreum.

Mineralia, Ambra, gryſea, chalybs præparatus.

COMPOSITA.

Aquæ, Saluię, betonicę, fœniculi, hyſſopi, abſynthij, meliſſę, cardui benedicti, cœleſtis, Imperialis, theriacalis, cinamomi, aqua vitę.

Syrupi, de ſtœchade, de hyſſopo, de mẽtha, de abſynthio, de quinque radicibus, oxymel ſimplex, oxymel cõpoſitum, ſyrupus condituæ corticis citri, mel roſatum.

Conſeruæ, & conditure, Florum ſaluiæ, ſtœchados, anthos, ſoliorum, abſynthij, zinziberis, radicis enulæ campanæ, radicis acori, corticis citri, myrobalanorum, nucis moſchatæ.

Confectiones, Theriaca, mitridatium, aurea Alexandrina, confectio alkermes.

Pulueres, & electuaria, diambræ, diamoſchi, de gemmis, dianthos, diaireos, diagalangæ.

Trochiſci, Gallæ moſchatæ, aliptæ moſchatæ, de myrrha, de abſynthio, de eupatorio.

Chymica, Oleum, ſeu eſſentia aniſi, fœniculi, thymi, ſaluiæ, cinamomi, caryophyllorum. *Ex his Elæoſacchra, & multa alia.*

CAPVT IV.

De Medicamentis Melancholiam alterantibus.

Humor Melancholicus frigidus, & ſiccus, craſſus, & terreſtris eſt. Ideò medicamenta, quæ illum præparant, calefacere, humectare, attenuare, & incidere debent.

Impoſſibile eſt aliquod reperire Medicamentum, quod calefaciat, & attenuet, ſimulque humectet; illa

enim quę calefaciunt, & attenuant, neceſſariò exſiccant. Non poſſumus igitur hunc humorem ſecundùm omnes ſuas qualitates alterare, niſi attenuantibus admiſcendo ea, quę peculiarem humectandi vim prę ſe ferunt, prout in ſequentibus fiet.

SIMPLICIA.

Radices, Enulę campanæ, eryngij, apij, petroſelini, bugloſſæ, fœniculi.

Cortices, Radicum capparum, mediana fraxini, tamariſci, ſambuci, citri.

Folia, Fumariæ, lupulorum, ceterach, cuſcutæ, meliſſæ, borraginis, pimpinellæ, capillorum Veneris.

Semina, Aniſi, fœniculi, apij, citri, cardui benedicti.

Fructus, Paſſulæ, cappares, poma redolentia, vuæ Corinthiacæ, grana Kermes.

Flores, Geniſtæ, tamariſci, borraginis, bugloſſi, calendulæ, ſambuci, violarum, crocus.

Gummi, Bdellium, ammoniacum.

Mineralia, Chalybs.

COMPOSITA.

Aquæ, Borraginis, bugloſſi, fœniculi, cardui benedicti.

Syrupi, de pomis redolentibus, fumariæ, de quinque radicibus, bizantinus, capillorum Veneris.

Conſeruæ, & conditura, Florum borraginis, bugloſſi, geniſtæ, violarum, radicis enulæ campanæ, corticis citri, myrobalani conditæ.

Confectiones, Alkermes, theriaca.

Pulueres, & electuaria, Diambra, lætificans Galeni, de gemmis, diamoſchum dulce.

Chymica, Sales fraxini, tamariſci, tartari, cremor tartari, chalybs præparatus.

CAPVT V.

De Medicamentis atram bilem alterantibus.

Atra bilis aduſtione generatur, vnde calida eſt, & ſicca, nec non craſſitiei particeps: vnde medicamenta, quæ eam præparant frigida, humidaq; eſſe debent, & ſimul attenuantia.

HÆc ab ijs, quæ bilem flauam præparant, ferè non diſtinguuntur, niſi quòd ea tantùm ſeligantur, quæ maiori pollent humiditate, atque adeò, quæcunque acida ſunt, hic non vſurpantur; propterea quòd ſiccandi facultate quadam prædita cenſeantur. Igitur quæ bilem flauam alterant, hic vſurpari poterunt: attamen propriè, & directè ſequentia medicamenta atram bilem oppugnant.

SIMPLICIA

Radices bugloſſi, borraginis, liquiritiæ.

Folia borraginis, bugloſſi, fumariæ, lupulorum.

Semina quatuor frigida maiora.

Fructus poma redolentia.

Flores borraginis, bugloſſi, violarum, nympheæ.

COMPOSITA.

Aquæ, borraginis, bugloſſi, nympheæ.

Syrupi, violaceus, pomorum redolentium.

Conſeruæ, violarum, borraginis, bugloſſi, nympheæ, lactucæ.

Chymica, ſpiritus ſulphuris, vitrioli, (aſt acidi ſunt) ſal prunellæ, Saturni, Martis, tartari.

CAPVT VI.

De Medicamentis Aperientibus.

In multis corporis meatibus, venis potiſſimùm hepatis, lienis, meſenterij, & vteri, obſtructiones generantur à craſſis, viſcidiſque humoribus, vaſorum tunicis adhærentibus, ac reliquorum humorum tranſitum præpedientibus.

IN frigidioribus naturis, vitâ ſedentariâ, & prauis alimentis vtentibus, humores crudi generantur; qui per anguſtiora vaſa delati propter craſſitiem non poſſunt transfluere, ſed magis, ac magis incraſſantur, lenti, ac glutinoſi euadunt, venarum tunicis adhærent, in ijſque obſtructiones generant, à quibus infinita incommoda ſolent exoriri.

Soluuntur autem illæ obſtructiones aperientibus medicamentis, quæ ex Galeno, 5. de ſimpl. medicam. facult. cap. 11. *nitroſa ſunt, & amara, quarum qualitatum ope attenuant, incidunt, & abſtergunt, atque adeò pituitam præparantibus ſunt finitima.*

Aperientia Medicamenta à Galeno appellantur ἐμφρακτικὰ, ſeu ἐκκαθαρτικὰ, quaſi expurgantia, & ab infarctu liberantia, quâ facultate ea omnia prę̃ſtant, quę ad tollendas obſtructiones ſunt neceſſaria: quatenus enim attenuant, humoris craſſitiem auferunt: quatenus incidunt, viſciditatem tollunt, quę in partium tenuitate conſiſtit: quatenus denique abſtergunt, humorem partibus adhærentem excutiunt.

Quæcunque igitur verè atque efficaciter aperientia ſunt, calida eſſe neceſſe eſt. Dãtur tamen aperiẽtia frigida minoris virtutis, & minùs propriè ita dicta, leuioribus obſtructionibus, & calidioribus naturis idonea.

In febribus putridis, aut alioqui calidioribus naturis obſtructiones ſæpè contingunt, quę niſi ſint valdè contumaces, aperientibus frigidis ſunt auferendæ, aut ſaltẽ calidioribus frigida hæc miſcenda; quæ tamen non tam abſolutè frigida dicuntur, quàm alijs comparata. Ex ſe enim vel temperata ſunt, vel remiſsè frigida, Nõ poteſt ſiquidem aperiendi vis cũ eximiâ frigiditate conſiſtere.

Illa autem medicamenta aperientia ſunt huiuſmodi:

APERIENTIA CALIDA SIMPLICIA.

Radices apij, petroſelini, fœniculi, filicis, cyperi, enulæ campanæ, gentianæ, eringij, ononidis, ariſtolochiæ vtriuſque, aſari.

Cortices radicis capparum, median. fraxini, median. tamariſci.

Folia origani, calamenthi, pulegij, chamædrios, chamæpityos, centaurij minoris, betonicæ, hyperici, abſynthij romani, capillares omnes, *quæ temperatæ ſunt*.

Semina apij, petroſelini, fœniculi, cardui benedicti, vrticæ, agni caſti, aniſi, dauci, ammeos, ſeſeleos, cicera rubra.

Flores ſtœchados, anthos, geniſtæ, ſambuci, tamariſci, hyſſopi, betonicæ.

Gummi, ammoniacum, bdellium, aloës, terebinthina, myrrha.

Mineralia, chalybs.

COMPOSITA.

Aquæ fœniculi, betonicæ, abſynthij, hyſſopi, cardui benedicti, cinamomi.

Syrupi Byzantinus, de quinque radicibus, de abſynthio, oxymel ſymplex, oxymel compoſitum.

Conſeruæ florum geniſtæ, tamariſci, foliorum abſynthij, capillorum veneris, radicis enulæ campanæ, zinziberis.

Electuaria aromaticum roſatũ, diarrhodon abbatis.

Confectiones alkermes, Theriaca.

Trochiſci de capparibus, de abſynthio, de eupatorio, de myrrha.

Chymica, chalybs pręparatus, ſal abſynthij, tamariſci, fraxini, tartari, & Cremor eiuſdem. Oleum aniſi, fœniculi, cinamomi, ſpiritus terebinthinæ, balſ. ſulph.

APE-

APERIENTIA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices, cichorei, graminis, aſparagi, acetoſæ, bruſci, oxylapathi.
Folia endiniæ, cichorei, cucurbitæ, acetoſæ, hepaticæ, agrimoniæ, capillares omnes.
Semina, quatuor frigida maiora, acetoſæ.
Flores cichorei.

COMPOSITA.

Aqua, endiuiæ, cichorei, graminis, acetoſæ, agrimoniæ.
Syrupi, acetoſus ſimplex, de limonibus, de cichoreo ſimplex, de ſucco acetoſæ, capillorum veneris.
Electuaria, triaſantalon, diarrbodoo abbatis *temperatum*.
Chymica, ſpiritus ſulphoris, vitrioli, ſal pruoellæ, cremor, & liquor tartari.

CAPVT VII.

De Medicamentis Purgantibus.

Hactenus medicamenta propoſuimus, quæ humores noxios præparant, & purgationi ſubeundæ idoneos efficiunt: iam de purgantibus agendum.
Solent autem humores euacuari purgantibus medicamentis, quæ ſubſtantiæ familiaritate, quam habent cum illis, eos ad ſe attrahunt, vt magnes ferrum.
Tot igitur erunt purgantium medicamentorum genera, quot ſunt humores in corpore, purgationi idonei: nimirum cholagoga, phlegmagoga, melanagoga, & hydragoga.

HVmores, qui catharticorum ope vacuari ſolent, vulgò ſunt bilis, pituita, melancholia, & ſerum, ſeu aquoſus humor. Vnicuique horum peculiaria competunt remedia electiuè purgantia. Sic quæ bilem purgant, *cholagoga* nuncupantur; quæ pituitam, *phlegmagoga*, quæ melancholiam, *melanagoga*; quæ ſeroſos humores, *hydragoga*.

Illa iterum diuidi ſolent in mitiora, mediocria, & vehementia.

Medicamenta purgantia non æqnali virtute operantur; ſed alia minori, alia maiori, pro varia agendi vi ſibi à naturâ inſita. Ideò vt faciliùs poſſint in vſum reuocari, in tres claſſes diſtribuuntur, mitiorum ſcilicet, mediocrium, & vehementium. *Mitiora* vſurpari ſolent in debilioribus naturis, vel vbi à primâ tantùm regione eſt vacuandum. *Mediocria*, in mediocri virium robore, & vbi ad ſecundam regionem vacuaodum. Dènique *vehementia*, in robuſtioribus corporibus, & quando à remotioribus partibus humores attrahendi, cerebro puta, articulis, &c. Plerumque tamen in eodem pharmaco vehementia cum mitioribus, & mediocribus à prudenti Medico permiſceri ſolent, vt feliciùs inuicem permixta operentur.

Atque vt facilè in vſum reuocari queant, iuſta ſingulorum doſis erit proponenda.

Maximi eſt momeoti, cuiuslibet medicameoti doſin rectè tenere, ſine qua oemo vnquam medicinam facere audeat, niſi cnm certo ægrotantium vitæ diſcrimine. Quia tamen purgaotium doſis vbique immutanda eſt pro varia corporum diſpoſitione, quod quidem à iudicio Medici omninò dependet, ideò cuiuslibet medicamenti maiorem, & minorem doſin proponemus, quatenùs ſcilicet in ætate mediocri vſurpantur; vt ex earum latitudine quantitas magis conſentanea elici poſſit.

Illæ autem doſes ita accipiendæ ſunt, prout ſcilicet medicamenta per ſe, aut in ſubſtantiâ, (vt vocantur,) aſſumuntur: nam in infuſione vehementiora duplâ quantitate exhibentur; in decocto verò, triplâ. Mitiora verò & mediocria tripl ferè in infuſione; & quadruplâ, in decocto.

Virtus medicameotorum infuſione, & decocto deperditur: illa eteoim in tenniori ſubſtantiâ reſidet, quæ à calore facilè diſſipatur. Ideò cùm in decoctione multò maior ſit caloris vis, quàm in infuſione; occeſſe eſt vim purgatricem magis minni, atque adeò maiori doſi medicamenta eruot præſcribeoda.

Ab hoc tamen generali theoremate excluduntur rhabarbarum, & myrobalani, *quæ magis purgant in infuſione, quàm in ſubſtantia, propterea quòd non ſolum vim purgatricem præ ſe ferant, ſed etiam aſtrictoriam, quæ infuſioni non communicantur.*

Hæc duo medicamenta purgandi, & aſtringendi vim obtinent, ratione diuerſæ ſubſtantiæ, tenuis ſcilicet, & craſſæ, ſeu terreſtris. In tenui enim ſubſtantiâ vis purgatrix reſidet, in terreſtri verò adſtrictoria. Iam infuſione tenuis ſobſtantia in liquorem transfertur, terreſtris verò reijcitur, vnde in infuſione purgans tantum remanet. Vide M.M. Fernelianam Ge. Horſtij.

CAPVT VIII.

Cholagoga Medicamenta.

SIMPLICIA MITIORA.

Caſſia, ab ℥ i. ad ℥ i ß.
Manna, ab ℥ i. ad ℥ ii. & ℥ ii ß.
Succus roſarum, ab ℥ i ß. ad ℥ iii.
Tamarindi, ab ℥ ii. ad ℥ iii.

MEDIOCRIA.

Aloe, à ℈ i. ad ʒ i. Corrigitur *maſtiche, tragacantho*.
Rhabarbarum, à ʒ i. ad ʒ i'. tàm in ſubſtantia, quàm in infuſione. Corrigitur *ſpicâ nardi, cinamomo*.
Myrobalani citrini, à ʒ ii. ad ʒ iii. magis aſtringunt, quàm purgent. Vis illorum aſtrictoria minuitur infuſiooe, & frictione cum *oleo amygdalarum dulcium*.

VEHEMENTIA.

Scammonium, à gran. iiii. ad viii. Corrigitur *ſucco cydoniorum*; & quando correctum eſt, *diagridium* appellatur.

Corrigitur etiam *vapore ſulphuris*, vt in pùlueris Cornachioi deſcriptione videre eſt; tum etiam *ſucco limonum* per infuſionem, & euaporationem: Ac denique extractum illins paratur cum *ſpiritu vini*, quod *reſina ſcammonij* vocatur, blandè admodum purgans ad ℈ j. exhibitum.

COMPOSITA.

SYRVPI.

Roſatus ſolutiuus
De cichoreo cum Rheo } ab ℥ iii. ad ℥ iiii.

OPIATÆ.

Catholicum,
Diaprunum ſimplex
Diacaſſia. } ab ℥ i. ad ℥ i ß.

Diaprunum ſolutiuom
Electuarium de ſucco roſarum
Tryphera perſica. } ab ℥ ß. ad ʒ vi. & vii.

PILVLÆ.

Aureæ
Sine qoibus
De rhabarbaro } à ʒ ß. ad ʒ i.

CHYMICA.

Extractum rhabarbari, ſcammonij, mercurius dulcis, mercurius vitæ, crocus metallorum, alieque Antimonii præparationes purgantes, de quarum doſi V. Schröder pharm.

CAPVT IX.

Phlegmagoga Medicamenta.

SIMPLICIA MITIORA.

Semen carthami, ab ℥ j. ad ℥ ij. Corrigitur *aniſo, & cinamomo*.

MEDIOCRIA.

Agaricus ʒ j. ad ʒ ij. Corrigitur *Zinziber*, & ſale gemma.

VEHEMENTIA.

Turbith, à ℈ ij. ad ℈ iiij. Corrigitur *zinzibere*.

Hermodactylus, eadem doſi, & correctione quâ turbith.

Colocynthis non exhibetur, niſi correcta, & præparata in trochiſcis, qui *albandal* appellantur, ad grana octo, vel decem.

COMPOSITA. OPIATÆ, ET ELECTVARIA.

Catholicum
Diaphœnicum
Hiera picra
Electuarium diacarthami
De citro ſolutiuum.
} ab ℥ ß ad ʒ vi. aut ℥ j.

PILVLÆ.

Cochiæ maiores.
De Agarico.
Sine quibus.
Stomachicæ.
} à ʒ i. ad ℈ iiii.

Cochiæ minores.
Fœtidæ maiores.
Lucis maiores.
Arthriticæ.
De Hermodactylis.
} à ℈ ii. ad ʒ i.

TROCHISCI.

Agaricus trochiſcatus à ʒ i. ad ℈ iiii.

CHYMICA.

Extractum agarici, colocynthidis, mercurius dulcis, mercurius vitæ, crocus metallorum, Aliæque antimonii præparationes. V. Schröder.

Hæc purgantia, è mineralibus petita, omnes humores purgant: ideò in variis capitibus enuntiantur.

CAPVT X.

Melanagoga Medicamenta.

SIMPLICIA.

SEnna à ʒ i ß. ad ʒ ii.
Polypodium à ʒ ii. ad ℥ ß.
Epythymum eadem doſi.
Elleborus niger à gr. X. ad ʒ ß. præſtat infundere, vel decoquere à ʒ ß. ad ʒ ii.

COMPOSITA. OPIATÆ.

Catholicum
Diaſenna
} à ʒ vi. ad ʒ x.

Confectio hamech à ʒ iii. ad ʒ vi.

CHYMICA.

Extractum ſenna, Ellebori nigri, Antimonij varie præparatum.

CAPVT XI.

Hydragoga Medicamenta.

SIMPLICIA MITIORA.

EBuli ſemen, ad ʒ i.
Cortex medianus eiuſdem, ad ʒ ii.
Succus eiuſdem, ab ℥ i. ad ʒ x.
Succus ireos noſtratis, ab ℥ i. ad ℥ ii.
Sambucus, idem cum prædictis, ſed minùs efficaciter.

MEDIOCRIA.

Radix mechoacan, à ʒ i. ad ʒ ii. non coquitur; ſed infunditur in vino albo, & liquor cum puluere ſimul exhibetur in infuſione ad ℥ ß.

Radix ialappa, ad ʒ ß.

VEHEMENTIA.

Soldanella puluerata, à ʒ i. ad ʒ ii.
Succus eiuſdem, ad ℥ ß. ad ℥ i.
Elaterium, à gr. viii. ad gr. x.
Eſula, à gr. viii. ad gr. xii.
Chamelæa
Thymelæa
Gutta Gummi.
} à gr. v. ad ℈ ß.

COMPOSITA.

Diaturbith ad ʒ i.
Diacarthamum ab ℥ ß. ad ℥ i.
Pilulæ de ſagapeno, ad ℈ iiii.

CHYMICA.

Reſina ialappæ, ſcammonÿ, puluis Cornachini, Mercurius, & Antimonium varie præparatum: (de doſi dictarum ſpecierum, tam ſimplicium, quàm compoſitarum, vid. NB. Simonis Pauli appendicem ad Quadripartitum.)

CAPVT XII.

De Vomitorijs Medicamentis.

Humores noxÿ, in ventriculo, & partibus ei vicini contenti, faciliùs ſæpè vacuantur per vomitum, quàm per ſeceſſum, ſi æger ad eum fuerit propenſus cui vſurpantur medicamenta, Vomitoria *nuncupata*.

IN ventriculo ſæpè humores excrementitii natant, qui breuiori viâ per vomitum excluduntur, præcipuè ſi ægrotans nauſeâ infeſtetur, & vomitum non ægrè ferat. Facilè enim vomitum patiuntur, ex Hipp. doctrinâ, bilioſi, graciles, & qui amplo ſunt pectore: Contrà verò lædi ſolent à vomitu melancholici, valdè carnoſi, & ſtricto pectore prediti, idq; magis ſi phthiſi, aſthmate, aut alio pulmonum affectu laborauerint. His addere oportet tempus anni: æſtate enim per ſuperiora purgatio facilis; hyeme verò minimè. Licet verò horum remediorum vſus non ſit valdè frequens, certum tamen eſt, opportunè vſurpata preſtantiſſimos effectus producere. Multas enim febres intermittentes videre eſt, quę cęterorum remediorum vim eludentes, ſolis vomitoriis eradicantur, quod frequenti experientiâ nobis innoteſcit.

Illa autem vomitum prouocant, vel qualitate manifeſtâ, ventriculum relaxando; vel ſpecificâ proprietate, quemadmodum cathartica.

Quęcunq; pinguia ſunt, & oleoſa, magnâ quantitate hauſta, ventriculum relaxant, eumque ſubuertunt, vnde vomitus ſequitur, quo ea tantum vacuantur, quæ in ventriculo continentur. At verò propriè di-

Digitized by Google

cta vomitoria, qualitate occultâ humores attrahunt ad ventriculum, eumque ad expulſionem excitant per ſuperiora. Et ſic feliciter humores in hepate, liene, & partibus ventriculo vicinis contenti non rarò vacuantur.

Præcipuorum, & magis vſitatorum ſeries hæc eſt.

MITIORA.

Aqua tepida, aqua hordei tepida, iuſcula pinguia tepida, butyrum, oleum ſimplex: oxymel ſimplex, ſyrupus acetoſus. Quæ omnia magno hauſtu ſunt exhibenda.

MEDIOCRIA.

Semen atriplicis, anethi, in decocto, ab ℥ ß. ad ℥ j.
Flores anethi, geniſtæ, in decocto, à p. j. ad p. ij.
Semen raphani, in decocto, ab ℥ ß. ad ʒ vj.
Raphani ſuccus, ad ℥ ij.
Radix peponis, ad ℥ j. In decoctione.
Agaricus, à ʒ j. ad ʒ ij.
Radix aſari, à ʒ j. ad ℈ iiij.

VEHEMENTIA.

Nux methel. balanus myrepſica, cataputia, aſuſtum, helleborus albus. Aqua Nicotianæ, ſuccus Ireos noſtratis.

Doſis eorum non proponitur, quia ſatius eſt illis nunquam vti, propter vitæ periculum, quod ex nimia vehementia inferre poſſunt, aut ſaltem nonniſi diligentiſſimâ præparatione, & correctione adhibenda.

Chimici vomitorijs medicamentis nimium abundant, ijſque maiori parte adeò vehementibus, vt eorum causâ omnia ſpagyrica remedia apud vulgus ſuſpecta euaſerint. Ex eorum genere ſunt, quæ ex antimonio componuntur, præcipuè verò *vitrum, & flores antimonij*, quibus ego nunquam vti hactenùs auſus ſum, licet aliquando medicamentorum ſpagyricorum vſum tentare voluerim, & quid in medicina poſſint experiri. Verùm enim verò, negandum non eſt è ſpagyricis medicamentis, nonnulla interdum, rite à prudenti Medico adminiſtrata, optatos producere effectus, qui à vulgaribus remedijs obtineri nequiuerant. Ideò non abs re facturus videor, ſi, quæ propriâ experientiâ comprobata ſunt, ſpagyrica vomitoria ſummatim expoſuero.

Ea autem quatuor omninò ſunt, viribus, & efficaciâ maximè diuerſa, quæ omnia in manibus habere debet, quicunque cautè huiuſmodi remedijs vti voluerit, vt nimirum à minùs vehementibus incipiat, & ad fortiora progrediatur, ſi illa ſatis efficacem operationem non ediderint.

Primum eſt *vitriolum album præparatum*, prout à Crollio, & Beguino deſcribitur, quod tàm blandum eſt vomitiuum, vt etiam puerulis tutò exhiberi valeat à ℈ ß. ad ʒ ß. adultioribus verò ad ʒ j. in aqua communi (*cereuiſiâ calidâ butyratâ,*) diſſolutum: humores tantùm ventriculo contentos euacuat, ab alijs verò partibus nihil educit.

Secundum eſt *ſal vitrioli*, ex vitriolo Cyprio calcinato extractum, quod priori vehementiùs operatur; at verò ex ventriculo ſimiliter tantùm humores educit. Doſis à gr. x. ad xx. in aquâ communi, deſcribitur à Beguino ſub nomine *ſalis colchotaris*, & ab Angelo Sala *in triumpho Emeticorum*, tum etiam *in anatomiâ vitrioli*.

Tertium eſt *Aqua benedicta*; quæ deſcribitur à Quercetano *in pharmacopœa*: hæc componitur ex Antimonio, & prioribus multò vehementior eſt, nec niſi robuſtioribus hominibus, & ſumma cum cautione exhibenda. Si tamen opportunè vſurpetur, præſtantiſſimos ſæpè effectus parit. Doſis eius aquæ eſt ab ℥ j. ad ℥ iij. humores non ſolùm è ventriculo, ſed etiam è toto corpore educit.

Quartum denique eſt *puluis Emeticus*, qui vulgò nominatur *mercurius vitæ*, & à Beguino, & Crollio deſcribitur. Omnibus prædictis vehementior eſt, ſuos tamen in medicina vſus habere poteſt in cura morborum contumacium, quique remediis vulgaribus non cedunt; cautè tamen & nonniſi in ſumma virium fiduciâ eo vtendum eſt. Humores è toto corpore eradicat potentiſſimè, doſis à gr. iii. ad v. in iuſculo, conſerua roſarum, vel alia quavis re. Corrigi tamen poteſt illa mercurii vitę vehementia, vt maiori doſi exhiberi valeat innoxiè, & vix aut leuiter vomitum moueat, totamque vt plurimum operationem ſuam perficiat per inferiora. Corrigendi modi varii proponuntur ab Hartmanno, *in comment. ad Crollium*.

Nos hanc addìmus vſu noſtro comprobatam, quę in multis ęgrotantibus per inferiora tantum purgat, in nonnullis verò ſemel tantum aut bis vomitum mouet. Facillima autem eſt hæc correctio noſtra, quæ fit, ponendo mercurium vitæ, ſeu puluerem emeticum benè lotum in patina terrea vitreata ſupra ſoculum menſarium, aut furnulum exiguum, ſemper mouendo. Fumus exhalat ater, & fœtidus, qui venenoſitatem intus latentem continet, & illam operationem continuando, per duas, vel tres horas, tota abſumitur. Peractæ ſufficienter operationis ſignum eſt, quando nullum amplius fumum emittit. Si poſt iſtam operationem adhuc vomitum moueat; iteranda erit, & optatum habebis effectum. Puluis albiſſimus coctione iſta griſeum colorem acquirit. Dari poteſt à gr. iiii. ad gr. viii. in tabellulam cum ſaccharo, & mucilagine tragacanthi redactus, vt ſine vllo faſtidio exhiberi valeat. Adde Tartarum Emeticum, & alia Antimonialia à Schrodero deſcripta.

CAPVT XIII.

De Sudorificis Medicamentis.

In morbis chronicis, & contumacibus ſudorifica medicamenta frequenter vſurpantur.

ILli morbi, qui alterantibus, & purgantibus medicamentis curari nequiuerunt, ſed radices habent altius infixas, quales ſunt epileſiæ, paralyſes, contumaces catharri, hydropes, arthritides; & quilibet frigidi affectus, tum imprimis lues venerea, potentioribus medicamentis eradicandi, qualia ſunt ſudorifica, quæ per plures dies, vt moris eſt, vſurpata, non ſolum tertiam corporis regionem, cui peculiariter deſtinata ſunt, ſed etiam totum corpus à recrementis expurgant.

Illa autem calefaciendi, & attenuandi vi prædita, humores colliquant, eoſque per inſenſibiles meatus excutiunt.

Humores, diuturnos morbos efficientes, frigidi & craſſi vt plurimùm eſſe ſolent; Ideò ſudorifica illis ritè conueniunt, quæ eos calefaciunt, colliquant, attenuant, inſenſiles corporis meatus recludunt, per eoſque euacuant.

Multa tamen non tam manifeſtis qualitatibus, quàm ſpecifica proprietate ſudores promouent.

Apud antiquos Medicos hoc dogma non habetur, quia illi omnem ſudorificorum vim ad manifeſtas qualitates retulerunt. Neque enim præſtantiora ſudorifica, quibus hodie vtimur, illis nota fuerunt. Attamen neceſſe eſt, occultam qualitatem in ijs agnoſcere, quâ ſudores prouocant, cum piper, & pyrethrũ, valde calida

& attenuantia, ſudores non moueant, & radix Chynæ in primis qualitatibus ferè temperata, id potenter efficiat. Inter omnia ſudorif. eminet Opium, teſte Vvaluo, (correctum.)

Illa autem ſudorifica medicamenta ſunt:

SIMPLICIA.

Lignum guaiacum, & cortex eiuſdem, lignum ſaſſafras, radix Chynæ, radix ſalſæ parillæ.

Hæc efficacitet ſudores mouent; minùs verò ſequentia.

Radices, carlinæ, angelicæ, zedoariæ, ſcorzoneræ, fœniculi, apij, petroſelini, bardanæ, pimpinellæ, tormentillæ.

Folia, ſcordii, vlmariæ, cardui benedicti, capilli veneris, bardanæ.

Semina, cardui benedicti, milium vulgare, lentes.

Flores, chamæmeli, cyani, papaueris rubri.

COMPOSITA.

Aqua, papaueris rhœados, cardui benedicti, ſcabioſæ, theriacalis, Opiatæ, Theriaca vetus.

CHYMICA.

Sal cardui benedicti, mater perlarum calcinata, bezoarticum minerale Beguini, Antimonium diaphoreticum Crollij, Bezoarticum iouiale Hartmanni, in commentariis ad Crollium; & alia penè infinita à Chymiatris deſcripta. Nos prædicta tantùm in vſum reuocauimus, & præſtantiſſimos effectus ex iis obtinuimus, quorum exempla nonnulla in *Obſeruationibus noſtris* videri poſſunt, in febrium præſertim malignarum curationibus.

CAPVT XIV.

De Diureticis Medicamentis.

Diureticis Medicamentis conuenienter expurgantur gibba hepatis partes, renes, veſica, vterus, & vniuerſum venoſum genus.

QVemadmodum affectus, venoſum genus occupantes, ex vrinis dignoſcuntur; quia portio materiæ in venis contentæ ad illas transfertur, nec non iidem affectus criſi, quæ per vrinam fit, ſæpè terminantur: ita humores noxii diureticorum ope non difficili negotio expurgari ſolent.

Ex his quædam calida ſunt, quædam verò frigida.

Calida, humores fundendo, partes magis aqueas, & ſeroſas ſeparant, quæ poſtmodum à renibus attrahûtur.

Quæ verè & propriè *Diuretica* nominantur, acria ſunt, vehementer calida, & ſicca, ideò ſanguinem fundunt, & ſeroſum humorem ab eo ſeparant, tum etiam pituitam, & craſſos humores colliquant, eoſque in aquoſum humorem commutant, qui cum ſero facilè commiſcetur, ſimulque ad renes attrahitur, & cum vrinis excernitur.

Frigida verò vel abſtergendo, vel aquoſam materiam ſuppeditando, vrinas mouent.

Nonnulla medicamenta humores, qui in vaſis, & renibus continentur, abſtergunt, eoſque nonnihil attenuant; quia licet frigida ſint, tenues tamen habent partes, atque ita vrinas promouent. Talia ſunt *gramen, aſparagus, parietaria, capillares herba, &c.* Alia multa humiditate ſunt prædita, quæ venis ſuppeditatur, deinde à renibus attrahitur, & cum ea humores in venis contenti ſimul rapiuntur: Huius naturæ ſunt *althea, cucurbita, ſemina frigida maiora.*

Horum autem diureticorum medicamentorum, tam calidorum, quam frigidorum materia talis eſt.

DIVRETICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices apii, petroſelini, fœniculi, eringii, valerianæ, aſari, ouonidis, raphani.

Cortex medianus geniſtæ, & medianus tamariſci.

Folia Saxifragiæ, pimpinellæ, apii, vrticæ, fœniculi, chamædrios, centaurii minoris, ſyſimbrii, naſturtii aquatici, ſabinæ.

Semina ſeſeleos Maſſilienſis, petroſelini Macedonici, apii, raphani, vrticæ, leuiſtici, milii ſolis, paliuri, cicera rubra.

Fructus baccæ lauri, iuniperi.

Flores geniſtæ, chamomillæ.

Gummi terebinthina.

Animalia ſanguis hirci præparatus, cantharides.

Mineralia carabe.

COMPOSITA.

Aquæ fœniculi, apii, ſabinæ.

Syrupi de quinque radicibus, capillorum veneris, byzantinus, oxymel ſimplex, & compoſitum.

Conſerua florum geniſtæ.

CHYMICA.

Spiritus ſulphuris, vitrioli, tartari, ſalis, terebinthinę.

Sales tartari, baccarum hederæ, ſiliquarum, ſtipitum fabarum.

DIVRETICA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices aſparagi, graminis, ruſci, altheæ, oxylapathi, acetoſæ.

Folia capillorum veneris, acetoſæ, parietariæ, herniariæ, biſmaluæ, ſummitates aſparagi.

Semina quatuor frigida maiora, acetoſæ, alkekengi, hordeum.

Fructus cucurbitæ, pepones, cucumeres, fraga.

Flores altheæ, cichorei.

Gummi caphura.

Succi limonum, granatorum acidorum.

CHYMICA.

Sal prunellæ, ſpiritus ſulphuris, & vitrioli, qui licet inter diuretica calida relati ſint; refrigerandi tamen facultate inſigni prædîti ſunt, & nihilominùs in affectibus tum calidis, tum frigidis conueniunt, propter ſummam tenuitatem, & penetrandi vim, cuius ratione vehicula ſunt aliorum remediorum.

COMPOSITA.

Aqua parietariæ, graminis, acetoſæ, hordei.

Syrupi capillorum veneris, de limonibus, de althea.

Conſerua capillor. veneris, radicum eryngii, carnis cucurbitæ.

Trochiſci de Caphura.

COROLLARIVM.

Ad horum vacuantium genus ſpectant menſes mouentia, quæ tamen ad hyſtericorum claſſes meliùs referuntur: inde ergo erunt repetenda.

CAPVT XV.

De Errhinis Medicamentis.

In affectibus capitis diuturnis, à pituita productis, poſt vniuerſales vacuationes errhina vſurpantur, quæ illam per nares attrahunt, & expurgant.

VAcuationes illæ, quæ humores à toto corpore expurgare ſolent, *vniuerſales* appellantur: quibus ſuccedunt, quæ peculiarem tantùm partem euacuant, *particulares* nuncupatæ, qualis eſt illa, quæ pituitam per nares è cerebro eiicit, multis illius affectibus conuenientiſſima. Poſtquam enim maior excrementorum pars vniuerſali vacuatione educta eſt, poſtmodum

dum

dum per vicina emunctoria reliquiæ commodè educuntur.

Vtque facilè humorem illum craſſum, & frigidum attrahant; calida eſſe debent, attenuantia, & detergentia: qualia ſunt, quæ ſequuntur.

Radices ireos, cyclaminis, cucumeris agreſtis.

Folia, betæ rubræ, potiſſimum braſſicæ,anagallidis, maioranæ,ſaluiæ,betonicæ, pulegij, origani,praſſij,hederæ, nicotianæ.

Gummi, euphorbium.

Succi radicum, & foliorum prædictorum,elaterium.

C A P V T XVI.

De Sternutatorijs.

Sternutatoria medicamenta ſuâ acrimoniâ expultricem cerebri facultatem irritando pituitam è cerebro eliciunt, tum etiam in affectibus comatoſis ſopitum cerebrum exſuſcitant. Tala ſunt, quæ ſequuntur.

Radices, zinziberis, pyretri, ireos Florentinæ,hellebori albi, & nigri.

Folia, betonicæ, maioranæ, ſaluiæ, nicotianæ.

Gummi, euphorbium.

Animalia, caſtoreum.

C H Y M I C A.

Spiritus ſulphuris, vitrioli, ſal vitrioli.

C A P V T XVII.

De Maſticatorijs.

Ἀποφλεγματίζοντα medicamenta ſunt, quæ pituitam per os è cerebro educunt, idque præſtant ſuâ caliditate, & acrimoniâ, quâ humorem attenuant, & facultatem irritant expultricem. Illa autem ſunt huiuſmodi:

SIMPLICIA.

Radices, zinziberis, pyretri, angelicæ.

Folia, ſaluiæ,maioranæ, hyſſopi, origani, tabaci.

Semina,naſturtij, ſinapi, ſtaphiſagriæ, nigellæ, piper album, & nigrum.

Fructus, paſſulæ, cubebæ.

Gummi, maſtiche.

COMPOSITA.

Acetum ſcilliticum.

Oxymel ſcilliticum.

Theriaca, confectio anacardina.

C A P V T XVIII.

De Cephalicis Medicamentis.

Cephalica medicamenta dicuntur, quæ cerebrum roborant, eiuſque intemperies emendant.

Mvlta dantur medicamenta, quæ ſpecificâ proprietate, & ſympathiâ, quam habent cum certis corporis noſtri partibus, earum robur intendunt, & peculiares earum affectus oppugnanr. Talia ſunt *Cephalica*,quæ vires ſuas peculiariter in cerebro exercere creduntur.

Eaque duplicia ſunt, calida ſcilicet, & frigida.

Calida cerebrum calefaciunt, & exſiccant, ac pituitam in eo contentam incidunt, & attenuant.

Frigida partim calidam cerebri intemperiem contemperant, partim pituitam acrem,& ſalſam, alioſque humores tenuiores, graues fluxiones efficientes, incraſſant.

Quum cerebrum nunc frigidis, nunc calidis affectibus tentetur, medicamenta illam partem reſpicientia duorum generum eſſe debuerunt, vt omnibus hiſce affectibus ſuccurrere poſſemus.

Horum autem omnium materia talis eſt:

CEPHALICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, ſpica nardi, calami aromatici, valerianæ, ireos Florentinæ, acori, galangæ, zedoariæ, pœoniæ.

Ligna, viſcus quercinus, xyloaloës.

Cortices, cinamomum.

Folia, betonicæ, maioranæ, ſaluiæ, roriſmarini,lauri, calamenthi, polij montani.

Semina, pœoniæ, cardamomi, ſileris montani,nigellæ Romanæ.

Fructus, baccę lauri, iuniperi,garyophylli,nux moſchara, cubebæ, grana Kermes.

Flores,betonicę,ſtœchados,anthos,ſaluię,macis,chamomillę,lilij conuallium, ilię arboris.

Succi, & liquores, opobalſamum, vinum.

Gummi, thus,maſtiche, ſtorax, benzoinum,

Marina, ſuccinum, ambra,

Animalia, caſtoreum, moſchus, zibetta.

COMPOSITA.

Aqua, betonicę, ſaluię, maioranę, *ſeu florum arantiorum*, cinamomi, theriacalis, imperialis, cæleſtis, aqua vitæ.

Syrupi, de ſtœchade, mel roſatum.

Conſerua, acori, zinziberis, florum ſtœchados, anthos, ſaluiæ, myrobalanorum conditarum, nux condita, nux moſchata condita, corticis citri.

Confectiones, alkermes, theriaca, mirhridatium, aurea alexandrina.

Electuaria, dianthos, diambræ, diamoſchi dulcis, diairis, aromatici roſati.

Trochiſci, de Gallia moſchata, de carabe.

EXTERNA.

Olea, de caſtoreo, chamæmelinum, irinum, laurinum, nardinum, rutaceum,de ſpica, vulpinum.

Vnguenta, martiatum, aregon.

Emplaſtra, de betonica, de baccis lauri, de meliloto, de mucilaginibus.

CHYMICA.

Olea diſtillata, ſuccini,roriſmarini, lauendulæ, ſaluiæ, thymi, fœniculi, aniſi, cinamomi,nucis moſchatæ, caryophyllorum, balſamus Vitę.

CEPHALICA FRIGIDA SIMPLICIA.

Ligna, ſantali omnes.

Folia, lactucæ, portulacæ, plantaginis.

Semina, lactucæ, papaueris albi, quatuor frigida maiora, pſyllij, hordei.

Flores, roſarum, violarum, nympheæ, papaueris rhœados.

Succi, limonum, granatorum, acetum, omphacium, opium, lachrymæ, camphora.

COMPOSITA.

Aqua, portulacæ,lactucæ, plantaginis, roſarum, papaueris rhœados, nymphææ.

Syrupi, violaceus, roſarum ſiccarum, de papauere.

Conſerua, roſarum, violarum, nymphææ, lactucæ, cucurbitæ.

Electuaria, trium ſantalorum, diamargariti frigidi.

Confectiones, philonium, requies Nicolai.

Trochiſci de caphura.

Pilulæ de cynogloſſa, laudanum opiatum.

CHYMICA.

Sal prunellæ, ſpiritus ſulphuris, & vitrioli.

Digitized by Google

EXTERNA.

Olea, *violaceum*, *nymphee*, *roſaceum*, *caphuræ*, *omphacinum*.

Vnguenta, *roſaceum*, *populeum*, *refrigerans Galeni*, *ceratum ſantalinum*.

CAPVT XIX.

De Ophthalmicis Medicamentis.

Ophthalmica propriè dicta ſunt, quæ proprietate ſpecificâ oculos corroborant, eorumque viſum acuunt, oxydorcica appellata.

Alia tamen ſecundariò referuntur, quæ varijs oculorum affectibus curandis ſunt neceſſaria, videlicet anodyna, repellentia, exſiccantia, digerentia, detergentia.

OCuli, ſenſu exquiſitiſſimo donati, in plurimis affectibus dolore acerbiſſimo cruciantur, vt omni arte is mitigandus ſit anodynis medicamentis. Sæpe etiã inflammationibus laborant, quibus in principio repellentia conueniunt, vt alio tempore reſoluentia. Denique lachrymis, vlceribus, aliſque affectibus tentantur, quibus exſiccantia, & detergentia conueniunt. Illa autem omnia exquiſitè ſelecta eſſe debent, ob delicatiorem partis naturam, & exquiſitum ſenſum, qualia ſunt, quæ ſequuntur.

OXYDORCICA, SEV VISVM ACVENTIA.

Radices, *fœniculi*, *chelidoniæ*, *raphani*.

Folia, *chelidoniæ*, *verbenæ*, *rutæ*, *euphraſiæ*, *fœniculi*.

Semina, *fœniculi*, raphani, *ormini ſatiui*.

ANODYNA.

Lac muliebre, *Albumen oui* agitatum, & in aquam conuerſum. *Aqua roſarum*, *mucilago ſeminis pſyllij*, *mucilago ſeminis cydoniorum*; *medulla panis* macerata, & in lacte cocta, addito pauco croco, *Poma dulcia cocta* ſub cineribus. *Pomorum putridorum pulpa*. *Trochiſci albi Rhaſi cum opio*.

REPELLENTIA.

Aqua, *roſarum*, *plantaginis*, *portulacæ*.

Succus, *cydoniorum*, *pomorum acidorum*, *albumen oui*, *Alumen*.

EXSICCANTIA.

Ceruſa lota, *tutia lota*, *antimonium lotum*, *vnguentum de tutiâ*, *Trochiſci albi rhaſis ſine opio*.

DIGERENTIA, SEV RESOLVENTIA.

Sarcocolla cum lacte nutrita, *crocus*, *Lac muliebre*, *decoctum fœnugræci*, *Sanguis columborum iuniorum* è pennis maioribus in oculum expreſſus.

DETERGENTIA SINE MORSV.

Saccharum candum, *Syrupus roſarum ſiccarum*, *tutia*, *pompholix*, *plumbum vſtum*, & *lotum*, *antimonium lotum*.

DETERGENTIA CVM MORSV.

Fella piſcium minora, *Quadrupedum* media, *auium* fortiſſima, & inter illa *fel perdicis* omnium validiſſimum, *gallinæ* mitiſſimum, *Succus chelidoniæ*, *fœniculi*, *aqua mellis compoſita*.

CAPVT XX.

De Thoracicis Medicamentis.

THoracica Medicamenta dicuntur, quæ pulmoni familiaria ſunt, & humores in eo contentos præparant ad anacatharſin.

Vt autem hi humores per anacatharſin facilè expellantur, non debent eſſe nimiæ craſſitiei, aut tenuitatis participes, vnde craſſiores præparantur attenuantibus, incidentibus, & detergentibus medicamentis, quæ calida ſunt; tenuiores incraſſantibus, quæ frigida ſunt. Horum omnium materia talis eſt.

THORACICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, *enulæ campanæ*, *ireos Florentiæ*, *ariſtolochiæ vtriuſque*, *liquiritiæ*, *zinziberis*, *ſquillæ*.

Folia *tuſſilaginis*, *praſſij albi*, *hyſſopi*, *thymi*, *ſaturejæ*, *origani*, *calamenthi*, *pedis cati*, *hederæ terreſtris*, *roris ſolis*, *nicotianæ*, paucâ doſi, quia vomitiua.

Semina, *vrticæ*, *lini*, *braſſicæ*, *ſeſeleos Maſſilienſis*.

Fructus, *ficus pingues*, *paſſulæ dulces*, *amygdalæ*, *nuclei pini*, *baccæ lauri*.

Flores, *chamomillæ*.

Aromata, *crocus*, qui eximius.

Gummi, *Terebinthina*, *myrrha*.

Animalia, *mel*, *pulmo vulpis præparatus*.

Mineralia, *flores ſulphuris*.

COMPOSITA.

Aquæ, *hyſſopi*, *tuſſilaginis*.

Syrupi, *de tuſſilagine*, *de hyſſopo*, *de liquiritia*, *capillorum veneris*, *oxymel ſimplex*, *oxymel ſcilliticum*, *ſaccharum candum*.

Conſeruæ, *capillorum veneris*, *radicis enulæ campanæ*, *Zinziberis*.

Electuaria, *diairios ſimplicis*, *diaireos Salomonis*.

EXTERNA.

Olea, *irinum*, *amygdalarum dulcium*, *chamomillæ*, *liliorum alborum*.

Adipes, *axungia gallinæ*, *anatis*, *vitulina*, *butyrum*.

Medullæ, *ceruina*, *vitulina*.

Vnguenta, *de althea*, *reſumptiuum*.

Emplaſtra, *de ſulphure*, *de baccis lauri*, *filij zachariæ*.

THORACICA FRIGIDA EXTERNA.

Radices, *altheæ*, *liquiritiæ*.

Folia, *capillorum veneris*, *pulmonariæ*.

Semina, *quatuor frigida maiora*, *maluæ*, *altheæ*, *papaueris albi*, *pſyllij*, *bombacis*, *hordeum*.

Fructus, *iuiubæ*, *Sebeſten*, *amygdalæ dulces*, *pruna dulcia*.

Flores, *violarum*, *nymphee*, *papaueris rhœados*.

Gummi, *Arabicum*, *tragacanthum*.

Succi, *amylum*, *ſuccus liquiritiæ*.

Animalia, *lac muliebre*, *aſininum*, *caprinum*, *caro teſtudinum*, *cancri fluuiatiles*.

COMPOSITA.

Aquæ, *lactucæ*, *portulacæ*, *nymphee*, *papaueris rhœados*, *hordei*.

Syrupi, *iuiubinus*, *violaceus*, *capillorum veneris*, *papaueris albi*, narcoticus.

Sacchara, *roſaceum*, *penidiatum*.

Conſeruæ, *roſarum*, *violarum*, *borraginis*, *lactucæ*, *caro cucurbitæ condita*.

Electuaria, *diatragacanti frigidi*, *diamargariti frigidi*, *diapenidium ſine ſpeciebus*.

EXTERNA.

Oleum, *violaceum*, *nymphee*, *amygdalarum dulcium*.

Axungiæ, *gallinæ*, *anatis*, *vituli*, *butyrum recens*.

Axungiæ iſtæ temperatæ ſunt, & ideò in affectibus tàm calidis, quàm frigidis vſurpantur.

CAPVT XXI.

De Cardiacis Medicamentis.

MEdicamenta Cardiaca nominantur, quæ proprietate ſpecificâ cor roborant, ſpiritus vitales

les

Digitized by Google

les reficiunt, ac venenis, & malignis affectibus reſiſtunt.

Et quia interdum ab intemperie calidâ, interdum à frigida cor debilitatur: ideò Cardiaca medicamenta alia calida, alia frigida eſſe debuerunt.

CARDIACA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, *dictamni*, ſeu, *fraxinellæ, angelicæ, pentaphylli, ſcorzoneræ, zedoariæ, gentianæ, imperatoriæ, doronici*.

Cortices, *cinamomum, cortex citri ſiccus*.

Ligna, *xyloaloes*.

Folia, *meliſſæ, ſcabioſæ, cardui benedicti, ocymi*, ſeu baſiliconis, *polij, abrotani, roriſmarini, lauendulæ*.

Semina, *cardui benedicti, ocymi, citri*.

Fructus, *grana tinctorum, baccæ iuniperi, nux moſchata, garyophylli*.

Flores, *anthos, borraginis, bugloſſi, macis, crocus, ſpicæ nardi*.

Gummi, *thus, myrrha, maſtiche*.

Succi, *meliſſæ, ſcabioſæ, borraginis*.

Animalia, *moſchus, Zibetta, lapis bezoar, ſericum crudum*.

Mineralia, *ambarum, ſuccinum*.

COMPOSITA.

Aquæ, *florum arantiorum, meliſſæ, roriſmarini, cardui benedicti, ſcabioſæ; aqua vitæ, Imperialis, Theriacalis, cæleſtis, cinamomi*.

Olea Chymica, *cinamomi, garyophyllorum, nucis moſchatæ*.

Syrupi, *conditura corticis citri, byzantinus*.

Conſeruæ *florum anthos, cortex citri conditus, nux moſchata condita, myrobalani conditæ*.

Confectiones, *alkermes, theriaca*.

Electuaria, *aromaticum roſatum, diambræ, de gemmis, lætificans Galeni, diamoſchum dulce*.

CARDIACA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices, acetoſæ, bugloſſi, biſtortæ, tormentillæ.

Ligna, ſantali omnis.

Folia, Borraginis, bugloſſi, acetoſæ, oxylapati.

Semina, cydoniorum, plantaginis, acetoſæ.

Flores, roſarum, violarum, borraginis, bugloſſi, nenupharis.

Fructus, citria, limones, ceraſa acida, ribes, granata acida, poma odorata, cydonia.

Gummi, Camphora.

Animalia, perlæ, vnicornu, os de corde cerui, ebur, ſpodium, cornu cerui, lapis Bezoar.

Mineralia, terra ſigillata, bolus armena, fragmenta pretioſa, aurum, corallus.

COMPOSITA.

Aquæ, roſarum, borraginis, bugloſſi, acetoſæ.

Syrupi, granatorum, de limonibus, violaceus, de ſucco acetoſæ, roſarum ſiccarum, de pomis redolentibus.

Conſerua, florum borraginis, bugloſſi, roſarum, violarum, foliorum acetoſæ.

Confectio de hiacyntho.

Electuaria, diamargariti frigidi, diatriaſantali.

CAPVT XXII.

De Hepaticis Medicamentis.

Hepatica medicamenta hepati roborando, eiuſdemque intemperiebus corrigendis ſunt deſtinata: vnde alia calefaciunt, alia refrigerant.

Quia tamen omnes humores in eo generantur, & ob venarum anguſtiam obſtructionibus eſt valdè obnoxium: idcircò omnia ferè medicamenta, hepati conuenientia, ſunt etiam aperiendi facultate donata.

HEPATICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, calami aromatici, cyperi, enulæ campanæ.

Folia, agrimoniæ, abſynthij, menthæ, chamædryos, chamæpytios, betonicæ, centaurij minoris.

Semina, aniſi, fœniculi, carui, ammeos.

Flores, anthos, macis, ſchœnanthos, ſpicæ nardi.

Fructus, garyophylli, nux moſchata, paſſulæ.

COMPOSITA.

Aqua, abſynthij, menthæ, betonicæ.

Syrupi, de abſynthio, de mentha, byzantinus, de quinque radicibus.

Conſeruæ, florum ſaluiæ, anthos, cortex citri conditus, radix enulæ condita, acorus conditus, nux condita, nux moſchata condita, myrobalani conditæ.

Confectiones, theriaca, mithridatium.

Electuaria, aromaticum roſatum, diambra, diarrhodon temperatum.

Trochiſci, de abſynthio, de rhabarbaro, de eupatorio.

EXTERNA.

Olea, de abſynthio, de mentha, nardinum.

HEPATICA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices, graminis, aſparagi, cichorei, acetoſæ, bruſci.

Ligna, ſantali omnes.

Folia, endiuiæ, cichorei, ſcariolæ, chondrillæ, hepaticæ adianti, acetoſæ, portulacæ.

Semina, quatuor frigida maiora, quatuor frigida minora.

Nempe, lactucæ, portulacæ, endiuiæ, cichorei, ſemen acetoſæ.

Flores, roſarum, nymphex, cichorei.

Fructus, pruna acida, granata acida, cucurbita, ribes, cucumeres.

Succi, limonum, granatorum, cydoniorum, endiuiæ, acetoſæ, cichorei, acetum, omphacium.

Animalia, ebur, ſpodium.

Mineralia, corallium.

COMPOSITA.

Aquæ, cichorei, endiuiæ, graminis, acetoſæ, roſarum, agrimoniæ.

Syrupi, de cichoreo ſimplex, & compoſitus, de ſucco acetoſæ, de granatis, de limonibus, roſarum ſiccarum.

Conſerua, florum cichorei, foliorum acetoſæ, roſarum, fructuum berberis, ceraſa acida condita.

Electuaria, diatriaſantali, diarrhodonis abbatis, diamargariti frigidi.

Trochiſci; de ſpodio, de caphura.

EXTERNA.

Olea, roſaceum, omphacinum, nenupharis.

Vnguenta, roſaceum, ceratum ſantalinum, refrigerans Galeni.

CAPVT XXIII.

De Stomachicis medicamentis.

Ventriculi actio multis modis offenditur: vel quatenus alimentum non appetit, vel malè concoquit, vel denique probè non retinet.

Appetentia deijcitur, quando ventriculus, & præſertim ſupertus illius orificium aliquo humore excrementitio obducitur, qui partis illius ſenſum obtundit. Concoctio læditur, imminuto ventriculi calore. Retentio denique labefactatur ex partis laxitate, quam ſequitur vomitus, & alui fluxus.

Appe-

Appetentiam exſuſcitant medicamenta, quæ humores noxios detergunt, partis robore ſeruato, partemque blandè vellicando, diuuiſionis ſenſum efficiunt: qualia ſunt acida, & ſalſa. Concoctionem iuuant nonnulla proprietate ſpecificâ, alia calore moderato, & aromaticâ vi. Retentio denique aſtringentibus appropriatis confirmatur.

Illa autem omnia ſtomachica medicamenta ad calidorum, vel frigidorum claſſes referri ſolent.

Ventriculi, quemadmodum, & aliarum partium functiones, à varijs intemperiebus lædi ſolent, quæ generaliter ſui ablationem indicant. Ideò ſemper in ſtomachicorum claſſe ea erunt ſeligenda, quæ cùm partem roborent, generali etiam indicationi inſeruiant, hanc ſcilicet, vel illam intemperiem corrigendo.

STOMACHICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, zinziberis, cyperi, calami aromatici, galangæ.

Cortices, citri ſicci, cinamomi.

Lignum, xyloaloes.

Folia, menthæ, abſynthij vtriuſque, ſaluiæ, betonicæ, roriſmarini.

Semina, aniſi, fœniculi, coriandri, citri, piper.

Fructus, garyophylli, nux moſchata.

Flores, ſaluiæ, anthos, betonicæ, macis, crocus.

Gummi, maſtiches.

Mineralia, ſuccinum, ambra.

COMPOSITA.

Aquæ, betonicæ, abſynthij, menthæ, ſaluiæ.

Syrupi, de mentha, de abſynthio pontico.

Conſeruæ, florum ſaluiæ, anthos, foliorum abſynthij, cortex citri conditus, nux moſchata condita, myrobalani conditæ, zinziber conditum, acorus conditus.

Confectiones, theriaca, mithridatium, alkermes.

Electuaria, aromaticum roſatum, diambræ, diagalangæ.

Trochiſci, de abſynthio, de rhabarbaro.

EXTERNA.

Olea, nardinum, de abſynthio, de mentha, nucis moſchatæ, maſtichinum, myrtinum.

Emplaſtra, pro ſtomacho, de maſtiche.

STOMACHICA FRIGIDA SIMPLICIA.

Radices, plantaginis, acetoſæ.

Ligna, ſantalum rubrum.

Folia, plantaginis, myrti.

Semina, plantaginis, cydoniorum.

Flores, roſæ rubræ, balauſtia.

Fructus, cydonia, pyra, meſpila, myrtilli.

Succi, acacia, hypociſtis.

Mineralia, corallus.

COMPOSITA.

Aquæ, roſatum, plantaginis, acetoſæ.

Syrupi, roſarum ſiccarum, cydoniorum, granatorum, myrtini, de ſucco acetoſæ, de agreſta.

Conſeruæ, roſarum rubrarum, foliorum acetoſæ.

Electuaria, diatriaſantalon.

EXTERNA.

Olea, roſaceum, lentiſcinum, omphacinum.

Vnguenta, ceratum ſantalinum, roſaceum.

CAPVT XXIV.

De Splenicis Medicamentis.

Lieni dicata medicamenta ferè ſunt, quæ melancholicum humorem præparant, proptereà quòd lien dicatur melancholiæ conceptaculum.

At verò quandoque illa melancholia naturalem ſortitur conditionem, eſtque frigida, craſſa, & terreſtris, obſtructiones efficiens, tumque medicamenta poſtulat aperientia, incidentia, & detergentia, imò & interdum emollientia, quando humor induratus ſcirrhum producit.

Interdum nimio calore aduritur, & atræ bilis conditiones acquirit, tumque eadem requirit medicamenta, quæ ſuprà atræ bili præparandæ idonea eſſe diximus.

SPLENICA CALIDA SIMPLICIA.

Radices, apij, enulæ campanæ, ireos, calami aromatici, ariſtolochiæ.

Cortices, radicum capparum, cortex medianus fraxini, medianus tamariſci, cinamomum.

Folia, chamædryos, cuſcutæ, ceterach, ſummitates lupuli, tamariſci, pulegij, thymi, naſturtij, fumariæ, centaurij minoris, meliſſæ.

Semina, agni caſti, naſturtij, aniſi, apij, cardui benedicti.

Flores, geniſtæ, calendulæ, tamariſci, crocus.

Fructus, cappares.

Gummi, ammoniacum, bdellium, myrrha.

Mineralia, chalybs.

COMPOSITA.

Aquæ, fœniculi, fumariæ, meliſſæ, cardui benedicti, cinamomi.

Syrupi, de fumaria, de quinque radicibus, oxymel ſimplex, oxymel ſcilliticum.

Conſeruæ, florum tamariſci, geniſtæ, acorus conditus, zinziber conditum, cortex citri conditus.

Confectiones, alkermes.

Electuaria, de gemmis, lætificans Galeni.

Trochiſci, de capparibus, de eupatorio.

EXTERNA.

Olea, de capparibus, tamariſci, irinum, rutaceum.

Vnguenta, de arthanita, de althea.

Emplaſtra, de mucilaginibus, de meliloto, diachylum cum gummis, de Ammoniaco.

SPLENICA FRIGIDA.

Eadem ferè ſunt ac bilem attenuantia, quæ ideò, ne hîc fruſtra repetantur, inde erunt depromenda, quibus addenda erunt, quæ bilem aduſtam præparare valent.

CAPVT XXV.

De Nephriticis Medicamentis.

Medicamenta renum affectibus curandis idonea dicuntur, vel quatenus vrinas promouent; vel quatenus renum ardorem contemperant; vel quatenus calculos frangunt, aut comminuunt; vel denique, quatenus arenulas, viſcidoſque humores, in renibus contentos detergunt.

Vrinas mouentia ſuprà fuerunt propoſita; ijs tamen quædam addenda ſunt, renibus magis peculiariter appropriata.

Renum ardorem contemperant diuretica frigida, tùm alia nonnulla ſimpliciter refrigerantia, quæ nephritica frigida appellantur.

Ad calidam renum intemperiem corrigendam non ſemper vtendum eſt diureticis, quantumvis refrigerent. Nam quando immoderatum vrinæ profluuium illam intemperiem conſequitur, alijs refrigerantibus eſt vtendum, quæ potiùs incraſſent, aut leniter ad-

Digitized by Google

adſtringant, qualia ſunt lactuca, portulaca, ſemen pſyllij, gummi tragacanthum, &c.

Lithontriptica, ſeu calculum frangentia medicamenta id præſtant vel ſpecificâ proprietate, vel quatenus incidunt, & attenuant, ſine admodum inſigni calore: alioquin calculum magis excoquerent, vel denique aſperitate ſuâ ſummam calculi faciem abſtergunt, & attritu comminuunt.

Arenulas, viſcidoſq; humores detergentia ex diureticis, aut lithontripticis deſumuntur.

Horum omnium materia talis eſt.

VRINAS MOVENTIA.

Hæc ſuprà fuerunt propoſita, tam calida quàm frigida, capite xiv.

VRINÆ RENVMQVE ARDOREM temperantia, & lenientia.

SIMPLICIA.

Radices, altheæ, liquiritiæ.
Folia, maluæ, lactucæ, portulacæ, endiuiæ, cicerbitæ, ſcariolæ.
Semina, melonum, cucurbitæ, cucumeris, altheæ, maluæ, lactucæ, papaueris albi, pſyllij, hordeum.
Fructus, pruna dulcia, paſſulæ, iuiubæ, amygdalæ,
Flores, violarum, nenupharis.
Gummi, tragacanthum.
Animalia, lac, butyrum.

COMPOSITA.

Aquæ, lactucæ, portulacæ, nenupharis.
Syrupi, de liquiritia, althea, iuiubarum, violarum.
Conſeruæ, violarum, nymphεæ, lactucæ conditę.
Electuaria, diatragacanthum frigidum.

EXTERNA.

Olea, violarum, roſaceum, nenupharis.
Vnguenta, refrigerans Galeni, vnguentum roſaceũ.

LITHONTRIPTICA, SEV calculum frangentia.

SIMPLICIA.

Radices, ononidis, lappę maioris, ſaxifragiæ, virgæ aureæ, calcitrapæ.
Ligna, lignum nephriticum.
Cortices, fabarum ſiccarum, radicis lauri.
Folia, ſaxifragiæ, calcitrapæ, argentinæ, fragariæ, parietariæ, fœniculi marini.
Semina, milij ſolis, vrticæ, raphani.
Fructus, nuclei ceraſorum, perſicorum, meſpilorum, baccæ iuniperi, hederæ.
Gummi, terebinthina.
Animalia, mille pedes, ſanguis hircinus præparatus, oculi cancrorum fluuiatilium.
Lapides, Iudaicus, nephriticus, cryſtallus pręparatus.

COMPOSITA.

Aquæ, ſaxifragiæ, calcitrapę, nicotianæ.
Syrupi, nephrocatharticus Iouberti, de raphano Fernelij, oxymel ſimplex, oxymel ſcylliticum.
Electuaria, lithontripticon.

ARENVLAS, ET VISCIDOS Humores detergentia.

Eadem ſunt, quæ diuretica, & calculos expellentia.
Terebinthina, parietaria, raphanus, apium, cicera rubra.

CAPVT XXVI.

De Hyſtericis Medicamentis.

Quæ in vteri affectibus vſurpantur medicamenta, vel ipſum corroborant, & conceptionem adiuuant: vel partus, & ſecundinarum excluſionẽ promouent, vel menſtruas purgationes educunt; vel nimium earundem fluxum cohibent; vel vterum ab excrementorum illuuie expurgant.

Conceptum iuuantia moderato calore vterum reficiũt, aromaticis vt recreant, & quadã adſtrictione firmãt.

Quæ fœtum, & ſecundinas excludunt, menſes etiam promouent; ſed fortiora ex his vſurpantur.

Menſes mouentia calida ſunt, & tenuium partium, nec tamen vehementer exſiccant neque ſolum ſanguinem attenuant, ſed etiam vaſorum oſcula aperiunt.

Maxima eſt menſes mouentium, & diureticorum affinitas. In eo tamen diſtinguuntur ſecundum Galenum, 5. *de ſimpl. med. fac. cap. 22.* quòd ambo quidem ſint calida, ſed diuretica potenter exſiccent, menſes mouentia minimè. Illa enim, quæ validiùs exſiccant, ſanguinem abſumunt, & ſic menſtruis materiam ſubripiunt, necnon eundem incraſſant, & fluxui minus idoneum efficiunt; eadem tamen vrinarum profuſionem iuuant, quia dum ſanguis à calore fuſus cogitur à ſiccitate, oportet fieri ſeroſæ ſubſtantiæ ſecretionem, quæ vrinæ materiam ſuppeditat.

Menſes cohibentia medicamenta vel adſtrictoriâ vi meatus occludunt, vel humores incraſſando eorum fluxum impediunt.

Omnis fluxio immodica vel ex nimiâ meatuum laxitate, vel humorum tenuitate, ac mobilitate dependet: hinc, meatus illos adſtringẽdo, ac humoribus craſſitiem, & lentorem conciliando facilè cohibetur.

Vterum expurgantia ex menſes mouentibus deſumuntur, ea præſertim ſeligendo, quæ ſunt detergendi facultate donata.

Horum omnium materia talis eſt.

CONCEPTVM IVVANTIA

SIMPLICIA.

Radices, calami aromatici, biſtortæ, galangæ, cyperi.
Folia, betonicæ, ſaluiæ, roriſmarini, maioranæ.
Fructus, nux moſchata, caryophylli.
Flores, ſaluiæ, roriſmarini, betonicæ, macis, ſpica nardi.
Gummi, ſtyrax, benzoinum, thus, maſtix.
Animalia, moſchus, zibetum.
Mineralia, ſuccinum, corallium, ambra.

COMPOSITA.

Aquæ, ſaluiæ, betonicæ, maioranæ.
Conſeruæ, florum betonicæ, ſaluiæ, anthos; acorus conditus, nuces iuglandes conditæ, nuces moſchatæ cõditæ, myrobalani conditæ, radix ſatyrionis condita.
Confectiones, theriaca, mithridatium.
Electuaria, diamoſchi, diambræ de gemmis, diagalangæ, aromatici roſati.
Trochiſci, galliæ moſchatæ, aliptæ moſchatæ.

EXTERNA.

Olea, nardinum, myrtinum.

PARTVM, ET SECVNDINAS Excludentia.

Quæ menſes mouent, etiam fœtum, & ſecundinas educunt: peculiariter autem hæc.
Dictamnus creticus, arthemiſia, ariſtolochia, crocus, aqua cinamomi, Confectio alkermes, borax officinarum, ſabina, opopanax, ſagapenũ, myrrha, teſticuli equorum, epar anguillæ, caſtoreum, aſſa fœtida.
Poſteriora duo ſecundinis tantùm conueniunt, quia graui odore fœtum enecarent.

MENSES MOVENTIA

SIMPLICIA.

Radices, ariſtolochiæ vtriuſque, rubiæ tinctorum, valerianæ, cyperi, ireos, gentianæ.
Cortices, cinamomum.

Folia,

Folia, arthemiſiæ, mercurialis, matricariæ, nepetæ, ſaluiæ, calamenti, pulegij, origani, rutæ, abrotani, praſſij, dictamni cretici,

Semina, ſeſeleos, aniſi, dauci, fœnicnli, rutæ, carui.

Flores, chamomillę, matricarię, crocus.

Gummi, myrrha, aſſa fœtida, opopanax, ſagapenum, galbanum.

Animalia, caſtoreum.

Mineralia, borax officinalis.

COMPOSITA.

Aquæ, arthemiſię, cinamomi.

Syrupi, de arthemiſia, de hyſſopo.

Conſeruæ, & electuaria, repetenda ex diureticis.

Trochiſci dę myrrha.

EXTERNA.

Olea, & vnguenta repetenda ex emollientibus, quę in *ſecunda ſectione* tradentur.

MENSES SISTENTIA SIMPLICIA.

Radices, ſymphyti, biſtortę, tormentillę.

Folia, plantaginis, lentiſci, equiſeti, rubi, portulacę, myrti, centinodię, menthę.

Semina, plantaginis, acetoſę.

Fructus myrtilli.

Flores, roſarum, balauſtiorum.

Gummi, maſtiches, ſanguis draconis.

Animalia, coagulum hędi, leporis, cornu cerui vſtum, ebur, ſpodium.

Mineralia, bolus armena, terra ſigillata, corallium.

COMPOSITA.

Aquæ, plantaginis, roſarum, nympheę, portulacę, menthę.

Syrupi, myrtinus, de mentha, cydoniorum, roſarum ſiccarum.

Conſeruæ, roſarum, cydonia condita.

Confectiones, philonium Romanum.

Trochiſci, de ſpodio, de terra ſigillata.

EXTERNA.

Olea, myrtinum, roſaceum, cydoniorum.

Vnguenta, Comitiſſę.

Emplaſtra, de maſtiche, contrà rupturam.

VTERVM EXPVRGANTIA.

Eadem, quæ menſes mouentia, & pręcipuè *Bryonia, ariſtolochia vtraque, gentiana, mercurialis, arthemiſia, matricaria, marrubium, chamædrys*, &c.

CAPVT XXVII.

De Arthriticis Medicamentis.

Articuli ex neruoſis partibus maximè componuntur. Cum verò neruorum, ac cerebri eadem ſit proportio, quæ ſuprà propoſita ſunt Cephalica, interius vſurpanda, eadem arthritica cenſebuntur.

QVando humor, in articulis contentus, apozemate, aut aliquo alio interno medicamento pręparandus eſt, eadem omninò pręſcribenda remedia, quę in affectibus capitis conueniunt: ex quibus tamen ea ſeligenda erunt, quę magis ſpecificè articulis conuenire credidit antiquitas.

Quia verò articulorum affectus topicis remedijs maximè curari ſolent; ea hic proponenda ſunt, quæ illis peculiariter conueniunt, atque ita diſtinguenda, vt alia ſtatim initio ardorem, ſi quis ineſt, compeſcant, & fluxiones arceant, nec tamen humores in partem inflammatam altius impingant: alia dolorem, qui citrà inflammationem fuerit, compeſcant, alia denique dolore ſedato humorem impactum digerant: quæ omnia ſigillatim ſunt proponenda.

FLVXIONEM INHIBENTIA.

Folia, hyoſcyami, cicutę, ſolani, mandragorę, ſemper viui.

Succi, hyoſcyami, ſolani, lactucę, acetum, opium.

Gummi, caphura.

Mucilagines, ſeminis pſylij, cydoniorum.

Aquæ, roſarum, plantaginis, ſolani.

Olea, roſaceum.

DOLOREM SEDANTIA.

Radix altheæ, lac vaccinum, ſtercus vaccinum, *œſipus*, thus oui albumine ſubactum, vitellus oui, flos chamæmeli, meliloti, crocus, *& quam plurima alia ex practicis repetenda*.

DIGERENTIA.

Radices, enulæ campanæ, hermodactyli.

Folia, verbaſci, chamæpityos, vrticæ, ebuli, ſaluiæ, centaurij minoris.

Semina, vrticæ, naſturtij.

Gummi, opopanax, bdellium, ammoniacum, ſagapenum, galbanum, euphorbium.

Animalia, caſtoreum, catuli viui admoti.

Liquores, vinum, aqua vitæ, aqua marina, aqua thermarum ſulphurearum.

Olea Chymica, vitrioli, ceræ, de lateribus.

Emplaſtra de mucilaginibus, de meliloto, oxycroceum, diapalma, diaphoreticum.

CAPVT XXVIII.

De Medicamentis lac generantibus, idemque minuentibus.

Medicamenta lacti generando idonea, ex Gal. 5. de ſimpl. fac. c. 22. *modicè calefaciunt, & non exſiccant, quia calefaciendo ſanguinem attenuant, vt faciliùs ad mammas ferri poſſit, neque exſiccando illius copiam minuunt, quæ magna eſſe debet ad lactis generationem.*

LAc generantia iiſdem qualitatibus videntur eſſe prædita, quibus menſes mouentia; cum tamen hæc illis maximè videantur eſſe contraria quoad effectus. Quoties enim menſium fluxus prouocatur, toties lactis generatio impeditur. In eo tamen differunt, quòd menſes mouentia calidiora ſunt lac generantibus, & magis attenuent: nam in lactis generatione fit expulſio ſanguinis ad mammas, & attractio ab iiſdem: at in menſium vacuatione fit tantùm expulſio ad vterum: vnde oportet ſanguinem magis attenuari, & remedia eſſe calidiora, ſiccioraque. Sic Gal. *c.* 21. *lib.* 5. *de med. fac.* vult, anethum, fœniculum, & erucam, illas, inquam, herbas virentes, & humidas lacti generando conuenire: ſiccas verò, menſes mouere, quia tunc temporis magis calefaciunt, & exſiccant.

Lactis copiam minuunt, quæ exſiccando ſanguinem abſumunt, vel eundem refrigerando, & incraſſando ineptum efficiunt, vt ad mammas deferatur.

Horum omnium materia talis eſt:

LAC GENERANTIA.

Fœniculum viride, ſemen eiuſdem, anethum viride, apium, Amaranthus, lac Lunæ, cryſtalli puluis, braſſicæ decoctum, butyrum cum lacte, & fœniculo ſumptum.

LAC MINVENTIA.

Mentha, chelidonium maius, calamentum, coriandrum, ocymum, omphacium, acetum, oxymel, camphora.

CA-

CAPVT XXIX.

De Medicamentis ſemen generantibus, idemque extinguentibus.

SEmen generant, & ad libidinem prouocant medicamenta, quæ calida ſunt, & flatuoſa ſine exſiccatione.

Minuunt verò ſemen, & veneris ſtimulos obtundunt, quæ vel impensè refrigerant, vel admodum exſiccando, materiam ſeminalem abſumunt.

Horum materia talis eſt:

SEMEN GENERANTIA.

Semina erucæ, napi, vrticæ, ſinapi, piper.

Fructus, piſtacia, nuclei pinei.

Animalia, ſchincus, cerebella paſſerum, teſticuli galli.

SEMEN EXTINGVENTIA.

Lactucæ, portulaca, camphora, mentha, ruta, ſemen agni caſti, anethi.

CAPVT XXX.

De Medicamentis flatus diſcutientibus.

MEdicamenta flatus diſcutientia calefaciunt, & attenuant, vaporeſque à materia frigida productos per diaphoreſin reſoluunt.

Hæc ab iis, quæ pituitam calefaciunt, & attenuant, ferè non diſtinguuntur: ideò hìc non erunt repetenda.

CAPVT XXXI.

De Adſtringentibus Medicamentis.

Adſtringentia medicamenta frigida ſunt, & ſicca, ſubſtantiæque terreſtris, undè partes contrahunt, conſtipant, & condenſant.

HOc theorema veriſſimum quidem eſt de ſimpliciter adſtringentibus, quæ illas qualitates præ ſe ferunt: attamen dantur alia medicamenta, quæ cum alijs facultatibus habent etiam adſtringendi vim ob variam ſubſtantiæ conditionem. Seu dantur multa adſtringentia, quæ calida ſunt, vt *abſynthium*, *maſtiche*, *vitriolum*, & alia huiuſmodi:

Quæcumque ad menſes ſiſtendos suprà fuerunt propoſita, eadem ſunt adſtringentia: quare inde illa erunt repetenda.

CAPVT XXXII.

De Medicamentis lumbricos enecantibus.

Quæcumque medicamenta amara ſunt, acria, acida, adſtringentia, oleoſa, lumbricos enecare valent.

AMara, acria, & acida, tenuitate ſua lumbricorum ſubſtantiam penetrant, eamque diſſoluunt. Adſtringentia, lumbricos conſtipando: oleoſa, eorundem poros obturando, tranſpirationem impediunt, quà ſolà viuunt, ſicque eos ſuffocant. Certum tamen eſt, nonnulla dari medicamenta, quæ non ſolùm qualitatibus manifeſtis; ſed ſpecifica proprietate lumbricos enecāt. Exemplo ſit Mercurius, qui ventri tantùm admotus cum vnguentis lumbricos in inteſtinis contentos potenter enecat, ac interiùs aſſumptus, conuenienter adminiſtratus, ac debitè præparatus, miranda præſtat. Imò verò Mercurius crudus cum aquā ſimplici aliquādiu agitatus virtutē ſuam ei aliquatenus cōmunicat, vt puriſſima illa aqua, nulla ſenſibili qualitate prędita, pro potu ordinario exhibita lūbricos etiā efficaciter enecet.

Horū autem lumbricos enecātium materia talis eſt:

SIMPLICIA.

Radices graminis, primulæ veris, zedoariæ, dictamni albi, gentianæ, angelicæ, mori, rhabarbarum.

Folia portulacę, cichorij, acetoſę, abſynthii, Corallinę, ſcordii, hyperici, centaurii minoris, verbenę, marrubii, dictamni cretici.

Semina citri, tanaceti, braſſicæ, lupini, ſemen contra vermes (ſeu Cynæ) amygdalæ amaræ.

Succi limonum, granatorum, portulacæ, aloës.

Animalia raſura eboris, cornu cerui.

COMPOSITA.

Puluis contra vermes, hiera picra.

Chymica ſpiritus ſulphuris, vitrioli, Mercurius dulcis.

CAPVT XXXIII.

De Vulnerarijs Medicamentis.

Vulneraria medicamenta ea ſunt, quæ leuiter adſtringendo, & exſiccando vulnerum conglutinationem promouent.

NOn ſolum externis, & topicis medicamentis vulnera curari ſolent; ſed etiam internis, quæ conglutinationem aſſumpta promouent, ex iſiſque potiones vulnerariæ frequenter componi ſolent.

Horum materia talis eſt.

Radices, ſymphyti, ariſtolochiæ rotundæ, zedoariæ, tormentillæ.

Folia, vincæ peruincæ, pimpinellæ, ſaniculæ, bugulæ, piloſellæ, veronicæ, agrimoniæ, centaurij minoris.

Semina, cardui benedicti.

Animalia, cancri fluuiatiles.

LIBER QVINTVS

PARTIS SECVNDÆ SECTIONIS SECVNDAE PARTICVLA SECVNDA.

De Materiâ Medicâ externâ.

CAPVT PRIMVM.

De refrigerantibus, & repellentibus Medicamentis.

IN partibus externis ſæpè contingunt inflammationes, eryſipelata, herpetes, carbunculi, & ſimiles affectus calidiores, quos refrigerantium admotione compeſcere neceſſe eſt, potiſſimum in eorum principio.

Et quandoquidem hi affectus, vt plurimum à fluxionibus ducunt originem; ideò illa medicamenta in principio repellentia eſſe debent, vt humorum fluxum impediant, eoſque à parte affectâ eliminent.

Repellunt autem medicamenta, quatenùs prædita ſunt adſtringendi vi, quæ ſuprà fuit explicata, cùm de adſtringentibus internis ageretur.

Quia verò refrigerantia, & repellentia externa ab internis maximè differunt, ideò illorum ſeries hic exponenda eſt.

REFRIGERANTIA Medicamenta

SIMPLICIA.

Cortices, radicis ſolani, mandragoræ.

Folia, lactucæ, intybi genera quatuor, hyoſcyami, len-

lenticulæ paluſtris, vmbilici veneris.

Prædicta ſimpliciter refrigerant. Sequentia verò refrigerando leniter adſtringunt.

Portulaca, polygonum, plantago, liguſtrum, ſolanum, ſemper viuum, mandragora.

Semina, pſyllij, hyoſcyami albi, papaueris albi, frigida maiora, & minora.

Flores, roſarum, violarum, nympheæ.

Succi, granatorum, lactucæ, portulacæ, ſemper viui, ſolani, plantaginis, limonum, acetum, omphacium.

Animalia, albumen oui.

COMPOSITA.

Aqua, ſolani, nympheæ, roſarum, plantaginis, polygoni.

Olea, roſaceum, violatum, nympheæ, papaueris, hyoſcyami, mandragoræ.

Vnguenta, roſaceum, ceratum ſantalinum, refrigerans Galeni, populeum.

REPELLENTIA, ET Adſtringentia

SIMPLICIA.

Radices, biſtortæ, ſymphyti, tormentillæ, rhapontici.

Cortices, medianus ſumach, granatorum, iuglandium viridium, calices glandium.

Folia, vitis, & capreoli eiuſdem, myrthi, cupreſſi quercus, oleaſtri, ſumach, centinodiæ, burſæ paſtoris, equiſeti, plantaginis, abſynthij, menthę, verbaſci, ſummitates rubi.

Semina, portulacę, plantaginis, burſę paſtoris, grana tinctorum, acini vuarum.

Flores, roſę rubrę, fęx roſarum ſtillatarum; balauſtia.

Fructus, myrtilli, nuces cupreſſi, gallę immaturę, meſpila, ſorba, cydonia.

Succi, plantaginis, & herbarum prędictarum, acacię, hypociſtidis.

Gummi, maſtiche, ſanguis draconis, thus, ſandaracha, tragacanthum, ſarcocolla, gummi arabicum.

Mineralia, bolus armena, terra ſigillata, alumen, corallium.

COMPOSITA.

Aqua, roſarum, plantaginis, ſolani, roſarum, corticis nucum, ferrata.

Olea, roſarum, omphacinum, myrthinum, maſtichinum, lentiſcinum, de abſynthio, de menthâ.

Vnguenta, Comitiſſę.

Emplaſtra, contra rupturam, de cruſta panis.

CAPVT II.

De Emplaſticis Medicamentis.

REpellentibus, & adſtringentibus emplaſtica ſunt finitima, & in fluxionum principijs, ac ſanguinis eruptionibus, ex quacumque etiam parte conueniunt. Sunt enim glutinoſâ, & pingui ſubſtantiâ prędita, quâ parti tenaciter adhęrent, illiuſque poros implent, & obſtruunt, ne humor influens eas peruadere poſſit: tùm etiam partem comprimendo humorem illum alio impellunt.

Ex his quędam ſimpliciter talia ſunt, nec vllâ aliâ qualitate inſigni prędita; quędam verò ſimul exſiccant, aut etiam adſtringunt: imò maxima eorum pars duas haſce qualitates ſolet habere coniunctas.

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Farina, tritici, fabarum.

Succi, amylum.

Gummi, maſtiche, ſanguis draconis.

Animalia, albumen oui, mumia.

Mineralia, lapis hæmatites, corallium, terra ſigillata, bolus armena, gypſum, lithargyrus, ceruſa, pompholyx, cadmia, lapis calaminaris, antimonium, alumen, plumbum.

COMPOSITA.

Vnguenta, album Rhaſis, de lithargyro, nutritũ, diachalcitheos, diapompholygos, deſiccatinum rubrum.

CAPVT III.

De Anodynis Medicamentis.

DOlor corporis partes affligens tribus modis ſedari ſolet: vel cauſam dolorem efficientem auferendo; vel ſenſum ſtupefaciendo narcoticis medicamentis; vel ijs medicamentis, quæ anodyna propriè appellantur.

Illa autem anodyna, ſeu paregorica, dicuntur, quæ, cauſâ, & morbo remanentibus, dolorem mitigant.

Idq; præſtant blando, & moderato calore, quo pars affecta fouetur, & ad quandam æqualitatem reducitur, cutis relaxatur, eiuſque pori aperiuntur, vt per eam quædam materiæ portio reſoluatur.

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, altheæ, maluæ, liliorum.

Folia, maluæ, altheæ, brancæ vrſinæ.

Semina, lini, fœnugræci, altheæ.

Flores, liliorum, chamomillæ, meliloti.

Farinæ, ſeminis lini, fœnugræci.

COMPOSITA.

Olea, commune amygdalarum dulcium, liliorum, chamæmelinũ, anethinum, irinum, ex vitellis ouorum.

Vnguenta, dialthea, reſumptiuum.

CAPVT IV.

De Narcoticis Medicamentis.

NArcotica dolorem ſedant, ſtupefaciendo partem, eique ſenſum auferendo, vel ſomnum conciliando, quo ſenſus toti corpori adimitur.

Hunc effectum producere creduntur ſummâ frigiditate, quam habent in quarto gradu. Hæc eſt antiqua Galeni doctrina. Recentiores tamen non pauci exiſtimant, non frigiditate ſimpliciter; ſed peculiari facultate, & proprietate ſpecificâ, quam vim narcoticam appellant, ea ſenſum adimere, & ſomnum conciliare.

Horum vſus non admittitur, niſi poſt anodyna fruſtrà tentata.

SIMPLICIA.

Radices, mandragoræ, hyoſcyami.

Folia, hyoſcyami, cicutæ, mãdragoræ, papaueris albi.

Semina, hyoſcyami, papaueris albi.

Succi, lactucæ, cicutæ, hyoſcyami, opium.

COMPOSITA.

Opiatæ, philonium Romanum, Requies Nicolai.

Olea, mandragorę, hyoſcyami, papaueris albi.

Chymica laudanum opiatum.

CAPVT V.

De Emollientibus Medicamentis.

Durities omnis à tribus cauſis produci ſolet, ſiccitate, tenſione, concretione.

QVę exſiccantur, duriora euadunt: quę verò repleta ſunt, diſtenduntur, & renitentia fiunt, ita vt contactui reſiſtant, & dura appellentur: illa etiam, quę à frigore concreſcunt, duritiem acquirunt, vt in glacie

appa-

apparet. Omnes iſtæ duritiei ſpecies corpori noſtro contingunt. Humores enim ſiccitatem contrahunt, diuturnâ caloris, aut reſoluentium medicamentorum actione, quia tenuiores, humidioreſque partes diſſipantur, craſſiores, ſiccioreſque remaneut. Ab humorum multitudine partes replentur, & diſtenduntur: ac denique humores naturâ frigidi, proprio calore deſtituti, vel in parte, intemperie frigidâ laborante, reſidentes, ſponte concreſcunt, & indurantur.

Quæ à ſiccitate oritur durities, humectatione curatur: quæ à repletione, & humorum multitudine, vacuatione ſoluitur: quæ à concretione, propriè dictis emollientibus auſertur.

Sunt autem verè emollientia anodynis finitima, moderato calore, & ſiccitate prædita, ſecundum Galenum, 5. de ſimpl. medic. fac. cap. 8. *omni acrimoniâ, & excedente qualitate deſtituta: vnde concretum frigore humorem fundunt, & colliquant, ſicque illius duritiem auferunt.*

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, maluæ, altheæ, liliorum, iridis, bryoniæ, ebuli, cucumeris agreſtis.

Folia, violariæ, parietariæ, acanthi, maluæ, altheæ, atriplicis, ebuli.

Semina, lini, fœnugræci, maluę, altheę.

Flores, chamæmeli, meliloti, liliorum.

Fructus, ficus pingues.

Gummi, terebinthina, ammoniacum, bdellium, ſtyrax, galbanum, opopanax.

Animalia, butyrum, adeps ſuillus, gallinaceus, anſerinus, œſypus, medulla ceruina, vitulina.

COMPOSITA.

Olea, commune, liliorum, violaceum, lumbricorum, chamæmelinum, lini, irinum, catulorum.

Vnguenta, de althea, reſumptiuum.

Emplaſtra, diachylum magnum, de mucilaginibus, de meliloto, filij Zachariæ, ceroneum, oxycroceum, de ranis.

CAPVT VI.

De Reſoluentibus Medicamentis.

RESoluentia medicamenta emollientibus ſunt calidiora, nec non tenuem habent ſubſtantiam, vnde facilè penetrant, cutis poros dilatant, humores attenuant, & in vapores conuertunt, vt per inſenſibilem tranſpirationem, ſeu diaphoreſin vacuentur.

Eorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, enulæ campanæ, ireos, dauci, ariſtolochiæ, galangæ.

Folia, maioranæ, abſynthij, hyſſopi, calamenti, pulegij, origani, lauri, rutæ, ſatureiæ, ſaluiæ, roriſmarini.

Semina, dauci, cumini, anethi, fœnugræci, lini, nigellæ, aniſi, fœniculi.

Fructus, baccæ lauri, iuniperi, piper.

Flores, ſtœchados, hyſſopi, lauendulæ, anethi, chamomillæ, meliloti.

COMPOSITA.

Olea, anethinum, rutaceum, amygdalarum amarum, de capparibus, ſcorpionum, nardinum, hyperici, vulpinum, terebinthinæ, de ſpica.

Vnguenta, Agrippæ, Aregon, martiatum.

Emplaſtra, de ſulphure, de baccis lauri, diachylum ircatum.

CAPVT VII.

De Epiſpaſticis, ſeu attrahentibus Medicamentis.

ATtrahentia medicamenta reſoluentibus ſunt calidiora, & humores, in profundo corporis contentos, cuti admota, forâs euocant, eoſque diſcutiunt.

Licèt autem, vt plurimùm à caliditate, & partium tenuitate vim illam obtineant; nonnulla tamen proprietate inſitâ id præſtant, quemadmodum dictamnus infixa corpori ſpicula trahere creditur: alia ſimilitudine ſubſtantiæ, vt ſcorpius, vulneri à ſe inflicto impoſitus, venenum ad ſe trahit.

Attrahentium autem medicamentorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, ariſtolochiæ vtriuſque, pyrethri, thapſiæ, hermodactyli, iridis, hellebori, cyclaminis, anacardij.

Folia, anagallidis, calamintæ, iberidis, ſaponariæ, vrticæ, zedoariæ.

Semina, thlaſpi, ſinapi, naſturtij, vrticæ.

Fructus, colocynthis.

Succi, elaterium.

Gummi, pix, euphorbium, ammoniacum.

Animalia, caſtoreum, fimus columbinus, gallinaceus, ſtercus caprillum.

Mineralia, ſulphur.

COMPOSITA.

Olea, balalinum, ſinapinum.

Emplaſtra, de meliloto, de baccis lauri, de ſulphure, oxycroceum.

CAPVT VIII.

De Suppurantibus Medicamentis.

Suppurantia medicamenta moderato calore, & humiditate prædita ſunt, ac partis, cui admouentur, temperaturæ ſimillima, ſicque natiuum illius calorem augent, quo ſanguis putreſcens concoquitur, & in verum pus commutatur.

IN corporibus noſtris tres omnino fieri ſolent alterationes, ſecundùm Gal. 5. *de ſimpl. medic. fac. cap. 6. Prima* planè ſecundùm naturam eſt: cùm videlicet in ventriculo, hepate, & ſingulis partibus alimentum concoquitur ad nutritionem. *Secunda* eſt omninò præter naturam, cùm ſubſtantiæ in corpore contentę putredinem contrahunt. *Tertia* denique media exiſtit: partim naturalis, partim verò præternaturalis, & *ſuppuratio* appellatur. Cum enim ſanguis, in parte contentus, putredinem contrahens, calorem præternaturalem acquiſiuit, à partis calore natiuo alteratur, & concoquitur, ita vt calore vtroque ſimul operante, nec perfecta concoctio, nec putredo abſoluta producatur; ſed media quędam operatio, *Suppuratio* dicta, qua humor nō quidem nutritioni idoneus redditur, ſed ad quandam ſubſtantiæ, & qualitatum moderationem, naturæ magis conſentaneam, reducitur. Iam verò medicamenta, ſuppurationem promouentia, ea ſunt, quę calorem natiuū augent, vt meliùs vires ſuas poſſit exſerere. Talia ſunt, quæ calorem habent partis, cui imponuntur, calori conſimilem, ſicque eum fouent, & vegetiorem efficiunt.

Illa verò emollientibus medicamentis ſunt valdè ſimilia: in eo tamen diſtinguuntur, Galeno teſte, quod emollientia calidiora ſint, & ſicciora, atq; adeo nonnihil humoris in parte contenti abſumant: ſuppurantia verò magis temperata totam humiditatem ſeruent.

Porrò

Porrò ſuppurantia exactè talia, emplaſtica eſſe debent: vt enim calor in parte retineatur, pori illius obſtrui debent, ne per eoſdē fiat diſſipatio: emplaſticis verò medicamentis proprium eſt, poros partium occludere.

Suppurantium autem medicamentorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, altheæ, liliorum, cæpa *ſub cineribus cocta, in tumoribus, qui ægrè ſuppurant, efficax.*

Folia, maluæ, altheæ, acanthi, tuſſilaginis, oxalidis.

Semina, altheæ, lini, fœnugræci.

Flores, chamomillæ, meliloti.

Gummi, pix liquida, terebinthina, reſina, ammoniacum, bdellium.

Farinæ, tritici, lini, fœnugræci.

Animalia, butyrum, œſypus, adeps ſuillus, vitulinus, gallinaceus, anſerinus, medulla ceruina, vitulina, vitellum oui.

COMPOSITA.

Olea, liliorum, chamæmelinum, irinum, commune, kydrelæum.

Vnguenta, Baſilicum, de altheâ, Agrippæ, reſumptiuum.

Emplaſtra, diachylum magnum, de mncilaginibus.

CAPVT IX.

De Medicamentis detergentibus.

Ad abſceſſuum diſruptorum, vel vlcerum ſordidorum ſaniem, aliaſque ſordes expurgandas, detergentibus vtimur medicamentis; quæ aſperitate ſua, vel nitroſa vi, materias illas impactas eliciant.

DEtergendi facultas à primis qualitatibus non dependet, cùm dentur calida, & frigida detergentia; ſed à quadam aſperitate, & nitroſa vi, quæ nihilominus calori coniuncta potentiùs operatur, propterea quod materia lenta, & parti adhæreſcens, calore attenuata faciliùs detergatur.

Horum autem detergentium materia talis eſt.

SIMPLICIA

Radices, apij, ireos, ariſtolochiæ vtriuſque, gentianæ.

Folia, abſynthij, centaurij minoris, marrubij, apij, agrimoniæ, plantaginis, anagallidis.

Semina, apij, plantaginis.

Succi, foliorum prædictorum, vinum.

Farinæ, ſabarum, lupinorum, fœnugræci, hordei, lini.

Gummi, terebinthina, aloës, thus, myrrha.

Animalia, mel, vrina.

Mineralia, vitriolum vſtum, ærugo, ſalpetræ.

COMPOSITA.

Syrupi, de roſis ſiccis, mel roſaceum.

Olea, de myrrha, de tartaro, ex vitellis ouorum, ſambucinum.

Vnguenta, aureum, enulatum, Apoſtolorum, Ægyptiacum, mundificatiuum de apio.

Emplaſtra, de ianuâ, gratia Dei, dininum.

CAPVT X.

De Sarcoticis Medicamentis.

Sarcotica medicamenta dicuntur, quæ carnis in vulnere, aut vlcere deficientis generationem promouent. Id præſtant moderatè exſiccando, & vlcerum ſordes blandè detergendo. Ideò moderatè calida, & ſicca eſſe debent, omniſque acrimoniæ expertia. Si enim calidiora, & acriora forent; carnem colliquarent: ſi frigidiora, & adſtringentia; citiùs cicatricem inducerent, antequam vlcus carne foret repletum.

PRoprium naturæ munus eſt, carnem generare per alimenti aſſimilationem. Medicamenta verò, quæ *ſarcotica*, ſeu carnem generantia nominantur, non poſſunt per ſe id efficere; ſed tantum naturæ actionem adiuuant, impedimenta auferendo. Solent enim carnis generationem impedire ſordes in vlcere contentæ, & humiditates ſuperfluæ, in eo luxuriantes; hinc leuiter exſiccantibus, & detergentibus medicamentis vlcus purum efficitur, & actioni naturæ, carnem deficientem reparare ſtudentis, ſuſcipiendæ diſpoſitum.

Sarcoticorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Farinæ, fœnugræci, orobi, lupinorum.

Gummi, thus, pix vtraque, terebinthina, ſarcocolla, aloe, myrrha.

Mineralia, plumbum vſtum, ceruſa.

COMPOSITA.

Vnguenta, Baſilicum, aureum, pompholygos, Apoſtolorum.

Emplaſtra, de ianuâ, gratia Dei, diuinum, de betonica.

CAPVT XI.

De Epuloticis, ſeu cicatricem inducentibus Medicamentis.

Epulotica medicamenta dicuntur, quæ vlceris carnem cuti conſimilem efficiunt, eam valdè exſiccando, & adſtringendo.

VT cute nudata caro cicatrice obducatur, extima illius ſuperficies debet maximè adſtringi, contrahi, & exſiccari: vnde cicatricem inducentia medicamenta, exſiccantia, & adſtringentia cùm ſint, glutinantibus finitima eſſe videntur, quæ iiſdem qualitatibus prædita eſſe, ſuprà annotauimus. In eo tamen differunt, quòd epulotica potentiùs exſiccent, & adſtringant, neque enim id ſolum, quod in carnem influit, & excrementitium eſt, humidum abſumunt; ſed ipſam carnis ſubſtantiam valdè exſiccant, eamque in cutis naturam ferè conuertunt.

Epuloticorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Plantæ, malicoriũ, plantago, myrthus, balauſtia, roſę.

Mineralia, bolus armena, terra ſigillata, lithargyrus ceruſa, lapis hæmatites, calaminaris, cadmia, pompholyx, ſcoria ferri, plumbum vſtum, ſquama æris, æs vſtũ antimonium vſtum, calx, alumen vſtum, vitriolum vſtum. *Sex iſtæ poſteriora ſæpiùs lota, donec acrimoniam depoſuerint, ſunt vſurpanda.*

COMPOSITA.

Vnguenta, album Rhaſis, deſiccatiuum rubrum, diapompholygos.

Emplaſtra, de ceruſâ, de lapide calaminari, diapalmæ Paracelſi.

CAPVT XII.

De Medicamentis ſanguinem ſiſtentibus.

EA medicamenta, quæ ſanguinem ex quacunque parte fluentem prohibent, trium generum eſſe ſolent. Vel enim proprietate peculiari id præſtant; vel quatenus emplaſtica ſunt, venaſque apertas infarciunt & occludunt; vel denique, quatenus partem vulneratam vrunt, eamque cruſtâ obducunt.

Præ-

Digitized by Google

Præcipuorum autem materia talis eſt.

Radices, ſymphyti, pentaphylli.

Folia, centinodiæ, pimpinellæ, equiſeti, plantaginis, vincæ peruineæ, vrticæ.

Fructus, gallæ.

Flores, balauſtia.

Succi, acetum, omphacium, acacia, hypocyſtis.

Gummi, maſtiche, ſanguis draconis, thus, myrrha.

Animalia, gluten, mumia, albumen oui.

Mineralia, bolus armena, terra ſigillata, lapis hæmatites, iaſpis, corallium, alumen, vitriolum.

Idipſum præſtant emplaſtica omnia; ſed minùs efficaciter.

CAPVT XIII.

De Glutinantibus Medicamentis.

Κολλητικὰ ſeu glutinantia medicamenta ſunt, quæ vulnerum labra adducta coniungunt, & ad perfectam unionem perducunt.

Eaq; omnia adſtringentia, & exſiccantia eſſe debent.

QVando pars diuiſa conſtringitur, vnio illius facilitùs perficitur, ad quam etiam neceſſe eſt, vt non id ſolum, quod influit, ſed quod in ipſa carne conſiſtit, liquidius abſumatur, atque ita magnâ exſiccatione opus eſt, quæ tamen calorem non habeat tàm excedentem, vt vel partem colliquet, vel acrimoniâ feriat: inde enim noua humiditas ſuccreſceret, quæ conglutinationem impediret.

Horum materia talis eſt.

SIMPLICIA

Radices, ſymphyti, tormentillæ, pentaphyli.

Folia, arnogloſſi, cynogloſſi, mille folij, verbena, piloſellæ, betonieæ, ſcabioſæ, bugulæ, ſaniculæ, hyperici, prunellæ.

Gummi, ſarcocolla, myrrha, thus, aloë, terebinthina, pix liquida.

Animalia, lumbrici, mumia, pili leporis *minutim diſſecti*.

Mineralia, lithargyrus auri.

COMPOSITA.

Olea, Myrrhæ, nicotianæ, balſama varia.

Vnguenta, aureum, deſiccatiuum rubrum.

Emplaſtra, contra rupturam, triapharmacum, nigrum.

CAPVT XIV.

De Veſicantibus Medicamentis.

VEſicantia medicamenta ſummam cutem valde calefaciunt, ſeroſos humores ad ipſam attrahunt, ac cuticulam vrendo à ſubiectâ cute diuellunt, vnde veſiculæ excitantur.

Sunt etiam ſummè calida, tenuis, & ferè igneæ ſubſtantiæ, vt partem, cui admouentur, facilè inflamment, in eaque veſiculas excitent, vnde nomen ſortita ſunt.

Horum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, thapſiæ, pyrethri.

Semina, ſinapi, ſtaphiſagriæ.

Gummi, euphorbium.

Animalia, ſtercus columbinum, cantharides.

COMPOSITA.

Emplaſtrum veſicatorium.

CAPVT XV.

De Cathareticis, ſeu exedentibus medicamentis.

CAthæretica medicamenta carnes ſuperfluas in vlceribus excreſcentes, polypos, & tubercula quæuis abſumunt.

Calidiſſima ſunt etiam in quarto gradu, nec non tenuis ſubſtantiæ, ac ferè adurentis, quâ omnes illas excreſcentias obliterant. Veſicantibus paulò minùs vehementia, quod inde patet, quòd cathæretica, cuti admota illam non alterent; ſed tantùm carnem denudatam, quæ mollior multò exiſtit. At veſicantia partem, cui admouentur, facilè inflammant.

SIMPLICIA.

Pumex crematus, ſal torrefactus, alum vſtum, vitriolum vſtum, antimonium vſtum, crocus metallorum, ærugo, ſquama æris, mercurius præcipitatus, cinnabaris, puluis Sabinæ.

COMPOSITA.

Oleum vitrioli, & ſulphuris, aqua ſecunda, vnguentum Apoſtolorum, Ægyptiacum.

CAPVT XVI.

De Cauſticis medicamentis.

CAuſtica medicamenta non ſolùm cuticulam; ſed etiam ipſam veram cutem, & carnem ſubiectam vſtione ſoluunt, in eaque eſcharam efficiunt, quæ à parte ſeparatur, & decidit, in eaque profundum vlcus relinquit.

Hæc verè *pyrotica* appellantur, quia prorſus igneam obtinent naturam, craſſamque ſubſtantiam, quà impèſius vrunt: ignis enim in denſiori materia magis vrit.

Horum materia talis eſt.

Calx viua, æs vſtum, mercurius ſublimatus, arſenicum, cauſticum vulgare chirurgorum, liquor gummoſus, qui ad mercurij vitæ confectionem elicitur, de quo vide Zappatam.

THERAPEVTICÆ PARTIS SECVNDÆ SECTIO SECVNDA,

De Compoſitione Medicamentorum.

PROOEMIVM.

Compoſita medicamenta triplicia ſunt: interna, media, & externa.

Interna ſunt, quæ intra corpus aſſumuntur.

TALIA ſunt Apozemata, potiones, iulepi, ſyrupi, emulſiones, boli, opiatæ, tabellæ, puluetes, trochiſci, pilulæ, &c.

Media ſunt, quæ neque intra corpus aſſumuntur, nec corporis ſuperficiei admouentur; ſed in certas corporis cauitates immittuntur.

Talia ſunt ſuppoſitoria, clyſteres, iniectiones, peſſaria, errhina, gargariſmata, maſticatoria, collyria, &c.

Externa verò, quæ partibus exterioribus admouentur.

Cuiuſmodi ſunt epithemata, fomenta, balnea, olea, vnguenta, emplaſtra, cataplaſmata, ſacculi, &c.

Ideò hæc Sectio ſecũda tribus articulis cõprehendetur.

In primo, *internorum medicamentorum componendo-*

rum regula tradentur: *in* ſecundò, *mediorum*: in tertiò *denique externorum*.

SECTIONIS SECVNDÆ

ARTICVLVS PRIMVS,

De Compoſitione Medicamentorum Internorum.

CAPVT PRIMVM,

De Apozemate Alterante.

APOZEMA eſt forma medicamenti liquida, multorum ſimplicium decoctione conflata, ſaccharo, vel melle dulcorata, clarificata, & aromatizata, in tres, quatuor, aut quinque doſes, ad alterandum, vel purgandum comparata.

Ideò duplex eſſe ſolet, alterans ſcilicet, & purgans.

Apozema alterans componitur ex radicibus, corticibus, lignis, folijs, ſeminibus, fructibus, & floribus, quorum quantitas talis eſſe ſolet.

Radicum ℥ iv. vel vii.
Corticum ℥ i. vel ii.
Lignorum, eadem qnantitas.
Foliorum M. v. vel viii.
Seminum ℥ i. vel ℥ i ß.

Fructuum minorum, vt paſſularum, ℥ i. Interdum numero menſurantur, ad paria xii. vel xvi. Maiores verò fructus tantum numero menſurantur, eoque pari, vt ficus, ad paria vii. vel octo; maximi verò, impari numero, vt poma.

Florum pugill. iv. vel vi.

Hæc omnia decoquuntur in liquore idoneo, qui vulgò eſt aqua fontis, interdum etiam aqua hordei in affectibus bilioſis, vel hydromel tenue in pituitoſis. Nonnunquam etiam in obſtructionibus fit decoctio in æquis partibus aquæ fontis, & vini albi, ſub finem additi, vel duabus partibus aquæ fontis, & vnâ vini albi, pro arbitrio Medici.

Liquoris quantitas non definitur, ſed hac præſcribitur formulâ: *Fiat decoctio in aqua fontis, verbi gratiâ, ſufficienti quantitate.*

Decocti tamen colati quantitas determinari debet, ſcilicet ad ℔. i. pro tribus doſibus, ad quartaria quinque pro quatuor doſibus, ad ℔. i ß. pro quinque doſibus hâc formula: *de colatura cape* ℔. i ß.

Poſtea diſſoluuntur ſyrupi eâ quantitate, vt pro vnaquaque doſi apozematis ſit ℥ i. ſyrupi, hac formula: *in qua* (ſcilicet colaturâ) *diſſolue ſyrupi*, v. g. violacei, & capillor. ven. ana ℥ ii.

Interdum ſaccharum præſcribitur eâdem doſi, præcipuè quando ſucci aliqui diſſoluuntur, qui apozema reddunt efficacius.

Illi autem ſucci vtiliſſimè præſcribuntur in apozemate ad ℥ ii. hac formula: *in colatura diſſolue ſuccorum depuratorum* borraginis, verbi gratia, & acetoſæ, ana ℥ i. ſacchari albi ℥ iv. vt plurimum verò ſacchari quantitas non definitur, ſed dicitur; ſacchari albi quantitate ſufficienti.

His præſtitis, apozema condiri ſolet aliquo aromate, quo iucundius euadat. Frequentiſſima autem, & magis grata aromata ſunt ſantalum citrinum, vel electuarium trium ſantalorum in apozemate refrigerante, cinamomum verò in calefaciente: & horum aromatum doſis eſt ʒ i ß. vel ʒ ii. hac formulâ: *Fiat apozema clarificatum, & aromatizatum*, verbi gratia ʒ ii. cinamomi electi, pro iv. doſibus (matutinis.)

CAPVT II.

De Apozemate Purgante.

Apozema purgans eſt, quod humores non ſolum præparat; ſed etiam vna eademque opera euacuat: purgantibus medicamentis cum alterantibus admixtis.

HOdie vſitatiſſimum eſt hoc apozematis genus, & ſolum ferè in vſum reuocatur: Illud enim, quod ſimpliciter alterat, Iulepi nomine vt plurimùm vſurpari ſolet.

Et quadruplex eſſe ſolet, pro quadruplici catharticorum differentia. Cholagogum ſcil. phlegmagogum, melanagogum, & hydragogum.

Componitur ex eadem alterantium materia, eademque forma, quâ alterans apozema, ac prætereà cathartica adduntur, cum ſuis correctiuis, & inter fructus, & flores collocantur, ea proportione, vt totidem ſint catharticorum doſes, quot apozematis.

Vſitatiſſimum autem eſt in omni apozemate ſennam pro baſi præſcribere, ferè ad ℥ ij. cui adduntur polypodium, & ſemen carthami, eadem quantitate, vel ſaltem ad ℥ i. vtriuſque. Deinde alia præſcribuntur cathartica pro humoris peccantis ratione, quorum alia decoqui ſolent, vt turbith, hermodactyli, agaricus, epithymus, helleborus niger, ſemen ebuli: alia verò infunduntur, vt rhabarb., agaricus, tamarindi.

Illa autem, quæ non decoquuntur, ſed tantùm infunduntur, hac formula præſcribi debent: Rhabarb. verbi gratia, ſeorſim infuſi ʒ ß. ea verò, quæ decoquuntur ſimpliciter enuntiari. Doſium verò computatio ita fieri debet, vt vnica ſennæ doſis in decoctione, ſit ℥ i. turbith, hermodactyl. & agarici ʒ ß. rhabarb. infuſi etiam ʒ ß. polypodij verò, ſem. carthami, & Epithymi nulla ferè habetur ratio, quia ſunt exiguæ virtutis.

Sic quando apozema componimus in quatuor doſes, poſſumus præſcribere ſennæ ℥ ii. turbith, & agarici, ana ʒ ß. Ita enim erunt quatuor doſes purgantium, videlicet duæ ſennæ, vna turbith, & vna agarici, quorum loco alia ſubſtituere poſſumus, prout indicatio exigit, eâdem ſemper methodo obſeruata.

Correctiua ſtatim poſt omnium purgantium enumerationem præſcribuntur, quæ vt plurimum ſunt Zingiber, & garyophylli. vtriuſque ʒ i.

In decocto colato diſſoluuntur ijdem propemodum ſyrupi, qui in alterantibus apozematis præſcripti fuerunt. Interdum verò, quando apozema ſufficienter purgans non æſtimatur, ſyrupi purgantes diſſoluuntur, & frequentiſſimè ſyrupus roſatus ſolutiuus. Aliquando ſyrupus de cichorio compoſitus cum rheo, in affectibus bilioſis; & ſyrupis de fumaria compoſitus cum rheo, in affectibus melancholicis.

Nonnunquam etiam veris tempore diſſoluitur ſuccus roſarum pallidarum, vel infuſio earundem completa, ad ʒ iv. in affectibus bilioſis, & tunc nulli præſcribuntur ſyrupi; ſed ſacchari q. ſ.

In vſu autem omnium apozematum hoc obſeruandum, vt initio humores in prima regione contenti medicamento cathartico vacuentur, & in fine illius omnes humorum reliquiæ expurgentur, quod ſæpiſſimè fit ipſo apozemate, ſi prima, & vltima illius doſis validius purgans efficiatur, diſſoluendo in illa opiata, vel electuarij purgantis ʒ iij. plus, minùs, pro diſpoſitione ægrotantis, ſyrupi purgantis ʒ i. hac formula: In prima, & vltima doſi diſſolue *electuarij diacarthami v. gr.* ʒ iij. *ſyrupi roſati ſolutiui ℥ i. Miſce, fiat potio, capiat æger cum regimine.*

Aliquando minorans medicamentum præſcribitur ante apozema, & tunc in vltima tantum doſi purgantia illa diſſoluuntur.

Nonnunquam etiam in affectibus capitis, & partium, à ventriculo valdè remotarum, pilulæ præſcribuntur poſt apozema, & tunc nihil diſſoluitur in vltima doſi.

CAPVT XII.

De Potione Purgante.

POtio eſt medicamenti forma liquida, in vnicam doſin præſcribenda, ex variarum rerum decoctione, infuſione, aut diſſolutione, in liquore idoneo compoſita.

Eaque multiplex eſt ſecundum varias indicationes, in quibus vſurpatur: videlicet purgans, corroborans, ſomnum concilians, lumbricos enecans, partum promouens, &c.

Potio purgans multis modis parari ſolet, & in ea tria conſiderantur 1. decoctio. 2. infuſio. 3. diſſolutio.

Decoctio magis vſitata præſcribitur ex ſenna ad ℥ ß. vel ʒ vi. Sem. aniſi ʒ i. ad correctionem ſennæ, vel ſem. aniſi, & garyophyll. ana ʒ ß. herbarum affectui propriarum M. i ß. vel manip. ii. liquiritiæ. raſ. & paſſular. mundat. ana ʒ iii. (in omnibus ferè potionibus hæc duo præſcribuntur, præterquam in nonnullis mulieribus, quæ à dulcedine abhorrent) florum appropriatorum pug. i. vel ii. & fit decoctio ad ℥ iii.

Vel ſumitur decoctum commune medicinæ purgans, quod in officinis haberi ſolet.

Interdum etiam in affectibus pectoris præſcribitur decoctum commune pectorale purgans, eadem methodo.

Infuſio fit ex rhab. in affectibus bilioſis: agarico, in pituitoſis: vel vtroque, in mixtis: & illorum quantitas eſt à ʒ i. ad ʒ i ß. addito correctiuo, ſcilicet ſpicâ nardi, vel cinamomo, vel ſantalo citrino, à gran. vi. ad ℈ ß. Spica ſoli rhabarbaro correctiuum eſt, cinamomum vtrique; ſed in affectibus minùs calidis: ſantalum citrinum in ſebribus vehementiſſimis.

Liquor autem, in quo ſolet fieri infuſio, eſt aqua ſtillatitia, affectui appropriata, vel etiam decoctum purgans prædictum.

In diſſolutione præſcribuntur compoſita purgantia, opiatæ, vel electuaria, variâ doſi, pro maiori, vel minori quantitate purgantium, quæ in decoctione, vel infuſione præſcripta fuerunt, & ſyrupus aliquis purgans, vt roſatus ſolutiuus, frequentiſſimè. Interdum ſyrupus de cichorio compoſ. cum rheo, vel de fumaria compoſitus, qui minùs purgant, quàm prædictus. Syrupi autem quantitas perpetuò eſt ℥ i. nonnunquam verò in affectibus pulmonum manna diſſoluitur, ab ℥ ß. ad ℥ i. & tunc ſyrupi quantitas minuitur ad ℥ ß.

His varijs modis potiones catharticæ componuntur: ſcilicet vel tribus hiſce præparationibus, vel duabus tantum, vel vnicâ.

Ex tribus præparationibus variæ etiam componuntur formulæ pro varietate decoctionis, vel infuſionis.

Si enim fiat decoctio magiſtralis cum infuſione, in eadem decoctione ita præſcribitur: ℞. fol. ſennæ, &c. *Fiat decoctio* ad ℥ iii. *in colatura infunde* rhabarb. verbi gratiâ ʒ i ß. ſpicæ nardi gr. vi. *expreſſione facta diſſolue*, diaprun. ſolut. verbi gratia ʒ iii. ſyrup. roſat. ſolut. ℥ i. *miſce, fiat potio, quæ detur cras manè, cum cuſtodia, & regimine artis.*

Si verò fiat decoctio magiſtralis cum infuſione in aqua ſtillatitia, hac formulâ præſcribitur: ℞. &c. *fiat decoctio* ad ℥ iii. *in colatura diſſolue* rhab. verbi gratia in aqua cichorij cum ſpica infuſi, & expreſſi ʒ i. electuarij de ſucco roſarum ʒ iij. ſyrupi de cichorio compoſ. cum rheo ℥ i. *Miſce, fiat potio, quæ detur, &c.*

Si fiat ex decocto officinali cum infuſione in aqua ſtillatitiâ, hac formulâ præſcribitur: ℞. verbi gratia, rhab. elect. & agarici trochiſcat. ana ℈ ij. cinamom. ℈. ß. *Infundantur in aqua* betonicæ, *expreſſione facta, diſſolue* electuarij diacarthami, & diaphœnic. ana ʒ i ß. ſyrup. roſar. ſolut. ℥ i. decocti communis med. purgantis ℥ iij. vel decocti commun. pectoral. purgant. ℥ iij. *Miſce, fiat potio, quæ detur*, &c.

Nota, interdum nulla electuaria præſcribi, quando ſcilicet benigniùs eſt purgandum; ſed tantùm decoctum commune, & ſyrupum.

Ex duabus tantùm præparationibus conflatæ potiones, duplices ſunt, vel ſcilicet ex decoctione, & diſſolutione; vel ex infuſione, & diſſolutione.

Ex decoctione, & diſſolutione fiunt potiones hac formulâ ℞. &c. *fiat decoctio* ad ℥ iij. *in colatura diſſolue* electuarij, &c. ſyrupi, &c. *Miſce, fiat potio.*

Ex infuſione, & diſſolutione fiunt potiones hac formulâ: ℞. Rhab. &c. *Infundantur, &c. expreſſione facta diſſolue electuarij, &c. ſyrupi, &c. Miſce, fiat potio.*

Ex vnica tantùm præparatione fiunt potiones, quæ ſimplici diſſolutione conſtant, quod fit in caſibus valdè vrgentibus, vbi decoctionibus, vel infuſionibus tempus non ſuppetit: & tunc electuaria purgantia diſſoluuntur cum iuſculo, vel aquâ appropriatâ, ad ʒ vi. aut ℥ i. hac formula. ℞. *Electuarij* verbi gratia, diacarthami ℥ j. *detur cum iuſculo vel* ℞. *elect. &c. ſyrupi* roſar. ſolut. ℥ i. *aquæ*, verbi gratia, betonicæ, q. ſ. *Miſce, fiat potio.*

Interdum diſſoluitur rhab. puluerat. cum iuſculo, in diarrhæa, vel dyſenteria, hac formulâ. ℞. Rhab. puluerat. ʒ i. *detur cras manè cum iuſculo.* Datur etiam Rhab. cum iuſculo ad ʒ ß. puerulis, qui ferre nequeunt vehementiora cathartica.

Pueris etiam exhibetur manna cum iuſculo diſſoluta, ad ℥ i. & grandioribus, in affectibus pulmonum, ad ℥ ii. & ℥ ii ß.

CAPVT V.

De Potione corroborante, ſomnum conciliante, lumbricos enecante, & ſimilibus.

POtiones iſtæ, quia vnicâ tantùm doſi præſcribuntur, ſub potionum titulo exponuntur; licet hodie vſus inualuerit in Medicina facienda, vt frequenter vocentur Iulepi pro vnicâ doſi, ad differentiam vulgarium Iuleporum, qui pro tribus doſibus vt plurimum præſcribuntur.

Fiunt autem potiones cardiacæ ex aquæ cardiacæ ℥ iii. ſyrupi cardiaci ℥ i. confectionis cardiacæ ʒ i. puluerum cardiacorum ℈ i. hac formulâ. ℞. &c. *Miſce, fiat potio* (vel fiat iulep. pro vnicâ doſi) *quam capiat* tali horâ: omnis enim hora apta quidem eſt huic remedio propinando: ſed potiſſimùm manè, & ſerò vſurpatur.

Somnifera potio fit ex ſyrupis de papauere ℥ i. aquæ cardiacæ ℥ iii. confect. alchermes ʒ ß. vel ʒ i. hac for-

mula. ℞. &c. *Miſce, fiat potio, quæ detur hac nocte, horâ ſomni*.

Potus contra vermes fit ex aqua portulacæ, vel graminis ℥ iii. ſyrupi de limonibus ℥ i. confect. de hiacyntho ʒ i. pulueris contra vermes ℈ i. vel alio modo conſimili.

Ad reliquas indicationes adimplendas, eadem ingredientium proportio perpetuò erit obſeruanda, vt ſint aquarum ℥ iii. ſyrupi ℥ i. confect. ʒ i. puluer. ℈. i. ʒ ß. vel ℈ ii. ad ſummum.

CAPVT V.

De Iulepis.

IVlepus duobus modis componi ſolet, nimirùm vel ex aquis ſtillatitijs, vel ex ſimplicium decoctione, aut aquâ fontanâ.

Præſcribitur autem vt plurimum pro tribus, vel quatuor doſibus, eâ proportione, vt pro vnaquaque doſi ſint aquarum ℥ iii. vel iv, ſyruporum ℥ i. hac formulâ. ℞. *Aquarum*, &c. *Miſce, fiat Iulep. pro tribus doſibus mane, & ſerò ſumendis*.

Interdum ſucci aquis admiſcentur, eâ proportione, vt pro vnaquaque doſi ſint ſuccorum ℥ ß. ʒ vi.

Nonnunquam etiam in iulepis refrigerantibus præſcribuntur ſpiritus vitrioli guttæ aliquot, quæ non definiuntur, ſed hac formulâ vſurpantur, *ſpiritus vitrioli q. ſ. ad gratam aciditatem*.

Ex decoctione iulepi componuntur eadem methodo, qua apozemata alterantia, minori paulò ſimplicium doſi. In eo tamen differunt, quòd in fine non præſcribatur clarificatio, & aromatizatio, ſed talis eorum fit formula: ℞. *Radic.* &c. *fiat decoctio ad* ℔. i. *In colaturâ diſſolue* ſyruporum ℥ i j. *Miſce, fiat Iulep. pro tribus doſibus, manè, & ſerò ſumendis*.

CAPVT VI.

De Syrupis, ac primum de alterante.

SYruporum duo ſunt genera, alterantium ſcilicet, & purgantium.

Alterantes ſyrupi rarò componuntur à Medicis, quia quam plurimi habentur in officinis, ad omnes indicationes adimplendas idonei.

Ideò nunquam, aut rariſſime ſyrupi magiſtrales alterantes præſcribuntur; ſed ſoli officinales vſurpantur, idque dupliciter: vel enim in alijs liquoribus diſſoluuntur, vel ſoli per ſe exhibentur.

Quomodo in alijs liquoribus diſſoluantur, ſupra monſtratum eſt in apozemate, potione, & iulepo.

Sed præterea diſſolui ſolent nonnulli ſyrupi cum aquâ communi, vel ptiſanâ, ad reſtinguendam ſitim. Tales ſunt ſyrupus capill. ven. de limonibus, cydoniorum in alui fluxu, & hac formulâ præſcribi ſolent: ℞. *Syrupi*, verbi gratia, capill. ven. ℥ iv. *vtatur cum aquâ potabili, ſitis tempore, extra paſtum*.

Soli, & per ſe exhibentur in affectibus ventriculi, & pulmonum, potiſſimùm in imbecillitate ventriculi frequentiſſimus eſt ſyrupus de abſynthio, qui manè per ſe exhibetur hac formulâ. ℞. *ſyrupi de abſynthio* ℥ i. *capiat manè duabus horis ante paſtum, continuando per triduum*.

In affectibus pulmonum bechici ſyrupi præſcribuntur hac formula: ℞. *ſyrupi de tuſſilag.* verbi gratia ℥ iv. *vtatur frequenter ex cochleari, ſenſim lambendo*.

CAPVT VII.

De Syrupo Purgante Magiſtrali.

SYrupus magiſtralis eodem modo componitur, quo apozema purgans, & ex eâdem materia, parique ſimplicium alterantium doſi. Purgantia verò duplâ ferè apozematis quantitate præſcribuntur cum ſuis correctiuis, duplâ etiam doſi.

Interdum efficaciſſimi componuntur ſyrupi ex ſuccis herbarum, & fructuum depuratis, quibus purgantia infunduntur, & decoquuntur, & illi ſucci ad ℔. iv. v. vel vi, præſcribi debent, quòd decoctione, & infuſione catharticorum plurimùm abſumantur.

Decoctio fieri ſolet ad ℔. i. vel ℔. i ß.

Et in eâ diſſoluitur ſaccharum, quantitate circiter decocto pari.

Interdum ſyrupi diſſoluuntur purgantes, vel alterantes, ad ℥ v. vi. & tunc ſacchari quantitas minuta præſcribitur, ad ſyrupi quantitatem proportionata, quia ſyrupus pro ſaccharo habetur.

Aliquando ſucci diſſoluuntur ad ℥ vi, vel vii. quando ex aquâ ſimplici facta fuit decoctio, & tunc nulli ſyrupi diſſolui debent, ſed ſolum ſaccharum.

Nonnunquam in affectibus pulmonum frigidis mellis portio ſaccharo coniungitur, ſed valdè rarò. Poſtea coquitur in ſyrupum, qui in vſum aſſeruatur.

Doſis eſt ab ℥ i ß. ad ii. pro maiore, vel minore ſyrupi efficaciâ, idque ſemel, aut bis in menſe.

Sumitur tandem cum iuſculo, herbis conuenientibus alterato, vel in melancholicis cum ſero lactis, aut decocto florum, & fructuum cordialium.

Quæ omnia hac formulâ præſcribi ſolent. ℞. &c. *fiat decoctio* ℔. i. *in qua diſſolue* ſacchari albiſſimi ℔. i. *fiat ſyrupus perfectè coctus, clarificatus, & aromatizatus cum* ʒ ii. verbi gratia, cinamomi, *qui ſeruetur in vaſe vitreo, de quo capiat* ℥ i ß. vel ii. *bis in menſe, cum Iuſculo*, folijs, verbi gratia, borraginis, bugloſſi, capill. ven. & ſcabioſæ alterato.

Si ex ſuccis fiat ſyrupus, hac formulâ præſcribitur. ℞. *Succorum depuratorum*, &c. *quibus decoque* folia ſennæ, &c.

CAPVT VIII.

De Vomitorijs.

VOmitoriorum compoſitio tam varia, & multiplex eſt, vt vix certas eorum componendorum regulas proponere valeamus; ſed variæ eorum formulæ ex varijs authoribus ſint mutuandæ. Præcipuæ tamen ſequentes eſſe ſolent, quæ ex triplici vomitoriorum genere, ſcilicet mitiorum, mediocrium, & vehementiorum deſumuntur.

Mitiora fieri ſolent ex aquæ tepidæ ℥ viii. cum olei, vel butyri ℥ iij. vel ex aquæ hordei tepidæ, aut iuſculi valdè pinguis bono hauſtu.

Vel ex radice peponis ℥ ij. contuſa, & infuſa in ℥ vij. aquæ hordei, vel hydromelitis.

Vel ex decoctione ſem. atriplic. ℥ ß. florum anethi p. j. ad ℥ vij. diſſoluendo oxymel ſimpl. vel ſyrupi acetoſi ℥ ij.

Vſus horum omnium hac formulâ præſcribitur. ℞. &c. *Fiat vomitorium, quod ſumatur tepidè, deinde poſt paucam deambulationem indatur digitus in fauces, aut penna oleo intincta vomitus proritetur*.

Mediocria fieri poſſunt ex radicis raphani ℥ i. agarici ʒ ß. coctis in ℥ x. aquæ hordei, addendo oxymel ſcyllit. ℥ ij. ſi craſſa pituita luxuriet, vel ſyrupi acetoſi ſimpl. ſi bilis exuperet.

Vel

Vel ex radicis aſari ℥ ii. ſem. vrticæ ʒ ß. flor. geniſtæ p. ß. coctis in ℥ viii. hydromelitis.

Vel ex radicis aſari puluerati ʒ ß. in aqua hyſſopi, aut menthæ diſsoluta, vel ex ſolijs Aſari infuſis.

Vehementia fiunt ex vitrioli albi præparati ʒ ß. aut ℈. ii. in iuſculo diſsolutis: vel ex croco metallorum, (quod *hepar antimonij* appellant quidam) infuſo in vini albi, vel aquæ cardui benedicti ℥ iii. cum pauco cinamomo.

CAPVT IX.

De Emulſione.

EMulſio fit ex amygdalis dulcibus exorticatis ad ℥ i. ℥ i ß. quatuor ſeminum frigidorum maiorum ℥ ß. vel ℥ i. ſeminum lactucæ, & papaueris albi, vbi adſunt vigiliæ, ℥ ß. contunduntur omnia, & diſsoluuntur cum aquæ hordei ℔. i ß. pro iij. doſibus, & dulcorantur vel ſaccharo ſolo ad ℥ iii. vel iv. aut ſyrupis gratioribus, vt violaceo, & capillorum veneris.

Formula autem præſcribendi talis eſt. ℞ &c. *contundantur in mortario marmoreo, ſenſim affundendo* aquæ hordei ℔ ß. *in colatura diſſolue* ſyrupi violacei, & capillorum Veneris ana ℥ ii. *fiat emulſio pro iij.* doſibus, *manè, & ſerò ſumendis.*

Interdum nuclei pinei prædictis addnntur in affectibus thoracis.

Aliquando decocto hordei additur aquæ roſarum ℥ i. quæ ſuauiorem reddit emulſionem.

CAPVT X.

De Lacte.

LAc exhibetur phthiſicis, & febre hectica conſumptis: reliquis præſtat aſininum, vbi refrigerandum & detergendum; caprillum verò, vbi nutriendum, & reficiendum.

Præſcribitur illius vſus per menſem integrum, menſe Maio præſertim, corpore prius purgato, & exhibetur primâ die ad ℥ iv. cum ſacchari roſacei ℥ i. augendo ſingulis diebus ℥ i. donec ad ℥ viii. perueneris, ſacchari quantitatem proportionaliter augendo ad ℥ ij. in eadem quantitate poſt modum perſiſtendo.

Hora aſsumendi eſt matutina, quatuor horis ante cibum, quibus neque dormiat, nec ſeſe vehementiùs commoucat æger.

Formula autem, quæ præſcribitur, talis eſse poteſt: *Vtatur lacte aſinino, recenter ab vbere extracto, per menſem integrum: ſumendo primâ die* ℥ iv. ſacchari ℥ i. *augendo ſingulis diebus lactis quantitatem ad* ℥ i. *donec peruenerit ad* ℥ viii. *vbi poſtmodum ſubſiſtat, tandemque aſſumat quantitatem quotidie manè*, quatuor *horis ante cibum, quibus neque dormiat, nec ſeſe vehementiùs commoueat.*

CAPVT XI.

De Sero Lactis.

SErum lactis præſcribitur etiam verno tempore, per quindecim dies, aut menſem integrum.

In eo macerantur per noctem herbæ refrigerãtes, vt fumaria, cichoriũ, acetoſa, ad M. i ß. vel frequenter epithymum in melancholicis, ad ℥ ß. in quo caſu etiã diſſoluitur interdũ ſuccus pomorum redolentium, ad ℥ i.

Doſis eſt ℥ viii. vel ℔. i. manè, quatuor horis ante paſtum.

Talis autem formula præſcribitur. ℞. *Seri lactis* q. ſ. *bulliat leuiter, & coletur, &* in eius libra vna *macerentur per noctem ſol.* &c. *coletur manè, addendo* ſacchari albi ℥ i. *capiat manè quatuor horis ante paſtum ſingulis diebus, continuando per menſem integrum.* vid. Rod. Caſtrenſis.

CAPVT XII.

De Decoctis Sudorificis.

DEcocta ſudorifica vulgò componi ſolent ex quatuor illis præcipuis ſudorificis, ligno guaiaco, ſaſſafras, radicibus Chinæ, & ſalſæ parillæ: ex quibus diætæ tam ſudorificæ, quàm ſimplices inſtituuntur.

Quantitas ſudorificorum præſcribitur ad ℥ iv. vel vi. eaque vnius tantum, vel duorum Menſium, pro varia ægrotantis diſpoſitione; hac perpetuò obſeruatione, vt guaiacum in frigidioribus naturis; radix chinæ in calidioribus magis conueniat.

Poſtea infunduntur in ea aquæ fontis quantitate, vt pro ſingulis vncijs ſudorifici, ſint totidem aquæ libræ. Infuſio autem fit per viginti quatuor horas ſupra cineres calidos, ac tandem decoquuntur ad mediæ partis conſumptionem.

Doſis decocti eſt ℥ viii. manè, corpus tegendo plus ſolito, vt faciliùs ſudores eliciantur.

Formula verò præſcribendi talis eſse poteſt. ℞. verbi gratia, *Raſura ligni guaiaci* ℥ iv. *corticis eiuſd.* ℥ ii. *infundantur per horas viginti quatuor in* ℔. vi. *aquæ fontis, ſupra cineres calidos, coquantur in vaſe duplici, lento igne, & ſine fumo, ad mediæ partis conſumptionẽ: colentur per manicam Hippocratis, colatura ſeruetur in vaſe vitreo: de qua capiat* ℥ viii. *ſingulis diebus manè, corpus tegendo plus ſolito, vt excitentur ſudores, continuando per viginti, aut triginta dierum ſpatium.*

Aliquando in delicatioribus dulcoratur ſacchari ℥ iii. vel iv. cinamomi ʒ ii.

Totum illud tempus, quo æger decocto ſudorifico vtitur, *Diæta* appellatur: propterea quòd victus obſeruetur valdè exquiſitus, attenuans, & exſiccans, & pro potu ordinario præſcribatur *decoctum ſecundarium*, ex prioris reſidentiâ paratum, quod etiam *Bochetum* appellatur.

Illa autem reſidentia vel ſumitur ſola; vel vt efficacior decoctio euadat, additur ſudorifici recentis ℥ i. Infunditur per horas octo in ℔. xii. aquæ fontis, coquitur ad quartæ partis conſumptionem, dulcoratur, & aromatizatur hac formulâ. ℞. *Reſidentiam prædictæ decoctionis, infundatur in* ℔. xii. *aquæ fontis ſupra cineres calidos per octo horarũ ſpatium: coquatur ad quartæ partis conſumptionem, coletur per manicam Hippocratis, addendo ſacchari, & cinamomi* q. ſ. *ad ſaporis gratiam, Fiat Bochetum, quo vtatur pro potu ordinario toto diætæ tempore, vtendo interea pane biſcocto, & aniſato, carnibus aſſis, & non elixis, auiculis montanis, garyophyllis, aut cinamomo transfixis; paſſulis, amygdalis torrefactis, nucleis pineis, &c.*

Si diæta ſimplex inſtituenda ſit, in qua potiones ſudorificæ non exhibentur; ſed victus tantùm exſiccans cum vſu bocheti præſcribitur, componitur bochetum ex ℥ ii. ſudorifici, infuſi, & decocti in ℔. xii. aquæ fontis, & reliqua eodem modo præſtando, vt in decocto ex reſidentiâ, hac formula: ℞. verbi gratia, *Radicis chinæ in tabellas diuiſæ* ℥ ij. *infundantur per horas xij. in* ℔. xij. *&c. fiat bochetum, quo vtatur pro potu ordinario æger per ſpatium viginti, vel triginta dierum, vtendo interea pane biſcocto.*

Interdum etiam decoctum ſecundarium eodem mo-

Digitized by Google

do paratur ex recentis ſudorifici ℥ ij. reiectâ reſidentiâ prioris decoctionis, cuius virtus eſt ferè deperdita.

In omni diæta ſudorifica hoc *obſeruandum*, Aluum perpetuò ferè eſſe adſtrictam, quæ laxanda eſt quarto quoque die, iniecto clyſtere emolliente. Ac præterea, quia per ſudores tenuior tantùm materia vacuatur, craſſior verò remanet, ideò conſultiſſimum erit, octauo quoque die purgans medicamentum exhibere, abſtinendo tunc temporis ab vſu potionis ſudorificæ.

CAPVT XIII.

De Decocto galli veteris.

VSurpatur non rarò huiuſmodi decoctum in morbis chronicis, vt melancholiâ hypochondriacâ, aſthmate, obſtructionibus diuturnis.

Et duplex parari ſolet, alterans ſcilicet, & purgans.

Alterans componitur ex materia eadem, quæ fuit propoſita in apozemate alterante, & præterea adduntur ſudorifica, ad ℥ ij.

Maximè tamen differunt præſcribendi modo; nam in hoc decocto ſudorifica, ſemina, & fructus priùs præſcribuntur, iiſque venter galli veteris impletur: poſteà verò radices, folia, & flores in decocto adduntur, hac formula: ℞. *Radicis chynæ*, verbi gratia, ℥ ij. *ſeminum*, &c. *contundenda contundantur, & miſceantur omnia ſimul, iiſque impleatur venter galli veteris viſceratis, & antequam iuguletur, curſu, & verberibus fatigati, fiat decoctio in ſufficienti quantitate aquæ fontis,* (vel quando ſunt obſtructiones, *in tribus aquæ partibus, & in vna vini albi,*) addendo radicum, &c. florũ, &c. *Coquantur, donec galli caro ab oſſibus ſeparetur, coletur decoctum, & fortiter exprimatur, ſeruetur que in vaſe vitreo in loco frigido, omni pinguedine detractâ; de quo capiat* ℥ viij. *omni manè per multos dies.*

Purgans eodem modo præſcribitur, addendo prædictis purgantia ſimplicia, eadem doſi, qua in apozemate purgante; & illa miſcentur iis, quibus venter galli impletur. Vulgò autem in hoc decocto præſcribi ſolent ſenna, polypodium, catthamum, epithymum, agaricus, turbith.

Formula huius decocti talis eſt: ℞ &c. *coquantur, donec galli caro ab oſſibus ſeparetur: de colatura cape* ℔ ij, *quæ ſeruentur in vaſe vitreo in loco frigido, omni pinguedine detractis: de quibus capiat* ℔ ß. *manè per quatriduum, ſingulis menſibus repetendo.*

CAPVT XIV.

De Iuſculis.

IVſcula duplicia ſunt, alterantia, & purgantia.

Alterantia fiunt ex herbis conuenientibus, cum pullo gallinaceo, vel iuſculo communi: ita vt herbarum ſint manipuli ij, vel iij.

Omnium vulgatiſſima ſunt iuſcula refrigerantia, in febribus bilioſis, & calidis hepatis intemperiebus, hac formula ℞ *fol.* &c. *coquantur cum pullo gallinaceo, & fiat iuſculum, quod capiat manè, continuando per octo, vel nouem dies.*

Fiunt etiam interdum in affectibus calidis pectoris, ex thoracicis ſimplicibus, cum pullo decoctis, quarta tantum parte, apozemata thoracis, quibus additur rad. Chynæ ad ℥ j, ante alia ſimplicia præſcribenda. Sæpè etiam vſurpantur iuſcula aperientia ex radicibus, herbis, & ſem. aperientibus, dictâ quantitate cum iuſculo communi ſemiconfecto decoctis.

Iuſcula *Reſtaurantia* conficiuntur ex capone pingui exenterato, & in fruſtula conciſo, qui ponitur ſine vllo liquore in ollam vitream accuratè clauſam, & lutatam, ne quid expiret: idem coquitur in balneo Mariæ ad putrilaginem. Exprimitur ſuccus, à quo pinguedo ſeparatur, ſeruaturque in vaſe vitreo, & loco frigido ad vſum.

Nonnunquam iuſculi ſingulis libris adduntur ſucci cardiaci ℥ ij. vel iij. ſacchari tantundem. Eo vtitur æger per ſe, vel cum iuſculo.

Iuſculi huius reſtaurantis formula peculiaris non proponitur, quòd ab iis, qui ægro miniſtrant, parari ſoleat, & Medici illius componendi modum verbo tenus tantùm docere ſint aſſueti.

CAPVT XV.

De Bolo.

BOlus duplex eſt, *purgans*, & *corroborans*.

Purgans fit interdum ex caſſia ſola ab ℥ i. qui lenitiuus tantùm eſt.

Vel ex caſſiæ ℥ ß. cum alterius opiatæ purgantis ʒ ii. iii. vel ℥ ß.

Vel ex opiatis purgantibus, vnâ vel pluribus, ad ℥ ß. ʒ vi. ℥ i.

Vel ex opiatis, & electuariis purgantibus, ea proportione, vt perpetuò maior opiatæ quantitas, quàm electuarii, & omnia ſimul ℥ i. quantitatem nunquam excedant.

Formula omnium illorum talis eſt: ℞. v.g. *Caſſiæ recenter extractæ*, &c. *cum ſacchare fiat bolus, quem cap. manè cum ſyrupo capill. ven.* vel alio conuenienti, & palato grato.

Interdum fiunt boli ex terebinthina ad ℥ ß. ʒ vi. ad renes detergendos. Ea verò abluitur vino albo, aut aqua aliqua aperiente. Formula talis eſt: ℞. *Terebinth. Venetæ lotæ*, &c. *fiant boli, qui nebulis inuoluantur, & in cochleari cum ſyrupo capill. Ven. deuorentur manè 4. aut 5. horis ante prandium, continuando per triduum.*

Bolus *corroborans* fit ex conſeruæ alicuius ʒ iii. vel ʒ ß. confect. ʒ ß. vel ℈ ii. pulueris ℈ i. hac formula. ℞. &c. *cum ſaccharo fiat bolus, quem capiat mane, duabus horis ante paſtum.*

Præſcribi ſolet paſſim bolus corroborans, poſtridie purgationis, ad ventriculum, aliaſque partes roborandas, quæ purgatione moleſtiam ſubierunt.

CAPVT XVI.

De Opiata.

OPiata duplex eſt, *purgans*, & *corroborans*.

Purgans componitur ex opiatis purgantibus officinalibus, electuariis purgantibus, pulueribus ſimplicium purgantium, & ſyrupo purgante idoneo hac proportione, vt pro ſingulis opiatæ ℥ ii. ſint electuarii ʒ ii. vel iii. pulueris ſimplicis purgantis ʒ i.

Interdum fit tantum ex opiatis, & electuariis, pulueribus ſimplicibus omiſſis.

Aliàs ex opiatis, & pulueribus ſimplicibus tantùm; electuariis omiſſis.

Aliàs ex opiatis ſolis.

Frequenter etiam, vbi benignior efficienda eſt opiata, caſſiæ portio opiatis permiſcetur, vel ſolis, vel etiam electuariis, & pulueribus permixtis.

Quantitas verò opiatæ totius ℥ iiii. non excedat.

Do-

Doſis verò ab ℥ ß. ad ℥ i. per ſe in forma boli, vel cum decocto herbarum appropriatarum, ſemel in hebdom. vel bis in menſe.

Formula autem præſcribendi talis eſt ℞. &c. *cum ſyrupo* roſato ſolut. verbi gratia. *fiat opiata, de qua capiat* ℥ ß. v. g. *per ſe, vel diſſoluendo in decocto* borraginis, fumariæ, & cichorii, *ſemel in ſeptim. cum cuſtod. & regimine artis.*

Roborans opiata cõponitur ex conſeruis ad ℥ i. ℥ i ß. condituris ad ℥ ß. ℥ i. confectionibus ad ʒ ii. ℥ ß. puluеribus ad ʒ iii. ℥ ß. ʒ vi. cum ſyrupo idoneo.

Interdum ad ornatũ permiſcentur foliola auri N. ii. vel iii. poſt pulueres præſcribuntur. Doſis ʒ ii. vel iii. aut quod frequentiùs, ad magnitudinem caſtaneæ, ſuperbibendo liquorem conuenientem, vt aquam ſtillatitiam appropriatam, vel vinum album, vel vinum rubrum dilutum.

Quæ omnia hac formula præſcribi ſolent. ℞. &c. *cum ſyrupo,* &c. *fiat opiata, de qua capiat magnitudinem caſtaneæ ſingulis diebus manè, duabus horis ante prandium, ſuperhauſto vini diluti momento. vel ſuperbibendo parum aquæ* borraginis, v. g.

Interdum præſcribi ſolet aſſumenda duobus horis ante cœnam, ſi horis matutinis aliquod aliud remedium ſit aſſumptum.

CAPVT XVII.

De Conditis.

Conditum eodem modo fit, quo Opiata corroborans, eàdem ſcil. conſeruarum, confectionum, & puluerum quantitate, addendo ſacchari albi, vel roſacci ad pondus omnium, hac formula. ℞. *Conſeruarum,* &c. *ſacchari roſacei, ad pondus omnium. Fiat conditum auro coopertum, quo vtatur frequenter, per ſe, ex cochleari,* vel diſſoluendo in iuſculis, vel cum aqua potabili, ſitis tempore, extra paſtum.

In hoc tamen differt conditum ab opiata, quod hæc ad omnes partes præcipuas corroborandas, vel etiam alterandas præſcribatur; illud verò ad cordis, & pulmonum affectus tantùm vſurpetur.

CAPVT XVIII.

De Eclegmate, ſeu Looch.

Eclegmata ſolis affectibus Thoracis conueniunt, ad humorem in pulmone contentum expectorandum, aſperitates leniendas, & hæmoptyſin compeſcendam.

Fiunt paſſim ex pulueribus bechicis ad ʒ iii. ℥ ß. ſacchari candi, vel penidiati, vel roſati tabulati ad ʒ vi. ℥ i. ſyrupi conuenientis, q. ſ.

Vel prædictis addi ſolent frequenter pulpæ fructuum, ſcil. paſſularum, ficuum, vel iuiubarum, ad ℥ ß.

Multis etiam aliis modis eclegmata parari ſolent; ſed minùs vſitatè, quæ tamen apud authores varios videri poſſunt. Sequenti verò formulà præſcribuntur. ℞ &c. *cum ſyrupo,* &c. *fiat looch, quo vtatur frequenter cum bacculo liquiritiæ, ſenſim lambendo.*

CAPVT XIX.

De Tabellis.

Tabellæ duplices ſunt, *purgantes,* & *corroborantes.*

Purgantes in officinis habentur, & nunquam aut rariſſimè magiſtrales præſcribuntur.

Roborantes fiunt ex pulueris ſimplicis, aut compoſiti ℥ ß ʒ vi. ſacchari in aqua appropriata diſſoluti ℥ iv. vel vi. hac formula. ℞ &c. *Fiant tabellæ ponderis* ʒ ii. *quarum vnam capiat ſingulis diebus, duabus horis ante paſtum ſuperbibendo,* &c. eodem modo, ac in opiatâ corroborante.

Fiunt etiam frequenter tabellæ ad affectus pulmon. ex puluer. appropriatis, eâdem methodo.

CAPVT XX.

De Pilulis.

Pilulæ duplices ſunt. *Officinales,* & *magiſtrales.*

Officinales paſſim præſcribuntur in affectibus frigidis præſertim, & hyemis tempore, ad partes à ventriculo remotas vacuandas.

Formula eas præſcribendi talis eſt. ℞. *maſſæ pilular.* &c. *malaxentur cum,* &c. (aqua vel ſyrupo idoneo) *formentur pilulæ vi. vel vij. deauratæ, quas capiat poſt primum ſomnum.*

Si pilulæ infirmiores videantur, adduntur dagridii vel trochiſc. alhandal, gr. iv. vel v.

Magiſtrales, quæ à Medicis ad varias indicationes frequenter componi ſolent, vſuales etiam vulgò nuncupantur, quia earum vſus frequens eſſe debet, nempè ſemel in ſeptimana, vel bis in menſe.

Componuntur ex variis purgantibus, nempè agarico, turbith, hermod. rhab. dagridio, trochiſcis alhandal, cum correctiuis, omnibus in puluerem redactis, & ſyrupo conuenienti exceptis.

Omnium harum pilularum perpetuò ferè aloë baſis eſſe ſolet: & præſcribitur ferè ad ʒ iii. vel ℥ ß. reliqua verò purgantia ſimul ſumpta ℥ ß. quantitatem non excedunt: correctiua verò ad ʒ i ß. ſyrupi quantitas non definitur. Doſis pilularum metienda eſt pro purgantium efficaciâ, ita vt non admodum vehementer purgent à ʒ ß. ſed ℈ ii. non excedant.

Interdum ad obſtructiones purgantibus admiſcetur gummi ammoniacum, vel bdellium, aceto diſſoluta, ad ʒ ii. vel ʒ iii.

Hac autem formulâ præſcribi ſolent. ℞ *aloes hepaticæ,* &c. *fiat omnium puluis, & cum ſyrupo,* v. g. Roſar. ſolut. *fiat maſſa pilularum, ex cuius* ʒ i. *formentur pilulæ* vi. *deauratæ: capiat num. iij. vel iiij. manè duabus horis ante prandium, ſemel in ſeptimana.* Præſtant maximè Marocoſtinæ, & Francofurt. ℈ ß. pondere.

CAPVT XXI.

De Trochiſcis.

Trochiſci rarò præſcribuntur à Medicis, quia officinalibus ſunt contenti. Si quis tamen componere voluerit, id facilè præſtabit, ſumendo pulueres, ſuæ intentioni aptos, ad ℥ i. vel ii. eoſque excipiendo liquore conuenienti, aut mucilagine, ex quibus permiſtis fiat paſta, & ex illa orbiculi, in vmbra exſiccandi, v. gr. Trochiſci Gordonii in Gonorrhæa.

CAPVT XXII.

De Pulueribus.

Pulueres ad purgandum, corroborandum, & alias intentiones præſcribi ſolent.

Purgantes ex ſimplicibus gratioribus guſtui, cum

corr-

Digitized by Google

correctiuis, & ſaccharo in delicatioribus: quorum doſis erit metienda pro purgantium efficacia.

Sumuntur verò illi pulueres cum iuſculo, vel alio liquore diſſoluti manè cum cuſtodia, & regimine.

Inter pulueres roborantes frequentiſſimi ſunt ſtomachici, qui vulgò *digeſtiui* appellantur. Fiuntque ex ſtomachicis ſuauioribus, vt coriandro, aniſo, fœniculo, cinamomo, & ſimilibus ad ℥ ij. cum ſacchari æquali, vel duplà quantitate, hac formula: ℞. &c. *ad pondus omnium duplum: Miſce, fiat puluis, de quo capiat cochlear vnum poſt ſingulos paſtus, nihil inſuper edendo, vel bibendo.*

SECTIONIS SECVNDÆ

ARTICVLVS SECVNDVS,

De Compoſitione Medicamentorum Mediorum.

CAPVT PRIMVM,

De Suppoſitorijs.

SVPPOSITORIA ad aluum laxandam vulgò vſurpantur: interdum verò, licèt valdè rarò, ad quoſdam ani, & recti inteſtini affectus.

Aluum laxantia componi ſolent ex melle ad ℥ j. cocto, & indurato, additis pulueribus idoneis ad ʒ i. vel ℈. iv. Pulueres autem illi ſunt ſal commune, hiera picra, vel vbi fortiùs eſt agendum, ſal gemmeum, ammoniacum, hiera diacolocynth. helleborus puluerạtus.

Formula eorum talis eſt. ℞ &c. *Fiant ſuppoſitoria, quorum vnum oleo, vel butyro illitum immittatur in anum*, quoties opus videbitur. His add. Globuli ſachar.

CAPVT II.

De Clyſtere.

CLyſteres alii ſunt mollientes, & laxantes, alii detergentes, alii adſtringentes, alii anodyni, & ad alias intentiones parati.

Mollientes, & laxantes fiunt ex decocto herbarum emollientium ad ℔. i. opiatis laxantibus, ad ℥ i. ℥ i ß. interdum melle, melle mercuriali, roſaceo, aut violaceo, ad ℥ ii. oleo liliorum communi, aut violaceo, ad ℥ iii. ſale communi, aut gemmeo, ad ʒ ii.

Quia decoctum emolliens in officinis paratum haberi ſolet, ideò nunquam ferè præſcribitur, ſed abſolutè enuntiatur.

Huius ergo clyſteris formula talis erit. ℞ *Decocti, communis emollientis clyſteris, ℔. i. in quo diſſolue, &c. Miſce: fiat clyſter, qui iniiciatur horâ commodâ.*

Detergens clyſter componitur ex decoctione hordei, furfuris macri, & roſar. rubr. ſingulor. pugillo vno. Si ſimul leniendum ſit, flores chamomillæ, & meliloti præſcribuntur, ad p. i. vel ii. Si verò lumbrici ſint eliciendi in pueris; adduntur paſſulæ, & liquiritia, ad ℥ i. ſingulorum.

Quantitas decoctionis clyſteris non excedat ℔. i. & in ea diſſoluatur ſaccharum rubrum S. Thomæ, ad ℥ ii. vel cum eo mel roſaceum, diminuta ſacchari doſi. Diſſoluatur etiam vitellus oui N. i. pro pueris, duo verò pro adultis.

Pueris etiam decocti quantitas minuitur ad ℔. ß. ad quartaria iii.

Adſtringentes clyſteres fiunt ex decoctione ſimplicium adſtringentium, doſi apozematis paulò minori; & in decocti ℔ i. diſſoluuntur ſaccharum, mel roſaceum, & vitelli ouorum doſi prædictâ.

Anodyni clyſteres fiunt ex lacte caprillo, aut ouillo, vel decocto capitis, & inteſtinorum veruecis ad ℔. i. diſſoluendo ſaccharum, & vitellos ouorum dictâ quantitate.

Interdum in grauiſſimis doloribus inteſtinorum, aut partium adiacentium, renum v.g. etiam diſſoluitur Philonium Romanum ad ʒ i. vel ii. aut laudanum opiatum ad gr. viii. vel ℈ ß. (*nimis grandis doſis.*)

Fiunt etiam aliquando clyſteres nutrientes ex iuſculo, ſaccharo, & vitellis ouorum: quibus interdum ad corroborandum diſſoluitur confect. Alcherm. aut de hyacinth. ad ʒ ii.

Ad colicum dolorem præſcribuntur clyſteres carminantes, ex decocto ſimplicium flatus diſcutientium: qualia ſunt, quæ pituitam attenuant, eodem modo, vt diximus in adſtringente; diſſoluendo in decocto oleum rutaceum, laurinum, ad ℥ iv. Vel fiunt clyſteres ad eundem ſcopum ex vini generoſi, & olei nucum, vtriuſque ℔. ß.

Ad calculum renum expellendum fiunt clyſteres ex decocto ſimplicium aperientium, diſſoluendo olea aperientia ad ℥ iii. vel iv. quorum præcipuum eſt oleum ſcorpionum: additur etiam terebinthina, vitello oui diſſoluta ad ℥ i.

CAPVT III.

De Iniectionibus.

INiectiones in varias partes fieri ſolent, vterum, veſicam, aures, & alias partium cauitates, naturâ vel morbo factas, vt fiſtulas, & ſimiles.

In vterum fiunt iniectiones ad menſes mouendos, ſordes detergendas, dolorem, & inflammationem ſedandam, & multas alias intentiones.

Fiunt autem huiuſmodi iniectiones decocto ſimplicium idoneorum, doſi apozematis paulò minore. Fit decoctio ad ℔. i. quæ frequenter in vterum iniicienda per ſyringam, quam *metrenchytem* vulgò appellant.

Vel fiunt tales iniectiones ex ſuccis herbarum depuratis, vel ex aquis ſtillatitijs.

Et non rarò prædictis liquoribus quædam diſſoluuntur: vt ſyrupi, electuaria, trochiſci, pulueres, & ſimilia.

Reliquæ verò iniectiones eadem fere methodo præſcribuntur: quæ tamen, ſicut & prædictæ, quia ſunt particularia remedia, ex praxi particulari erunt mutuandæ.

CAPVT IV.

De Peſſarijs.

PEſſaria ad varios vteri affectus in illius ceruicem immittuntur, & in craſſioris, longioriſque digiti figuram efformantur: nonnunquam tamen inſtar globuli effinguntur pro virginibus, vt faciliùs ab ijs admittantur, & *naſcalia* appellantur. Fiunt autem peſſaria *primò*, vel ex vnguentis, aut opiatis ſolis, ad ℥ i ß. ℥ ii. ſtupis mollioribus exceptis, & panno ſerico, vel lineo inuolutis. *Secundò*, vel ex pulueribus idoneis ad ℥ i. ℥ i ß. melle cocto exceptis, inſtar ſuppoſitorij, vnde peſſarium efformatur. *Tertiò*, vel ex ſuccis herbarum, cotone exceptis, quibus pulueres pro arbitrio poſſunt admiſceri ad ℥ ß. ʒ vi.

Hae denique formula præſcribi ſolent. ℞. &c. *Fiat*

peſſa-

peſſarium magnitudine digiti craſſioris, quod panno ſerico inuolutum, & filo alligatum in vteri ceruicem immittatur.

CAPVT V.

De Errhinis.

ERrhinum eſt medicamentum liquidum, quod naribus attractum humores è cerebro, pituitam potiſſimùm euacuat, & ad multos etiam narium affectus vſurpatur.

Componitur ex ſuccis herbarum errhinarum, qui extrahuntur ex fol. contuſorum M. iv. cum vini albi ℥ iv. vi. vel viii. His ad correctionem folia cephalica addantur, ac aquæ vitæ nonnunquam ad penetrandum, ℥ i.

Vel ex decocto ſimplicium idoneorum, doſi dimidiâ apozematis, ad ℥ viii. in quo diſſoluuntur interdum ſucci ad ℥ ii. vel iii. mel, aut ſyrupus ad ℥ i. vel ii. pulueres ad ʒ ß. ʒ i. Hâc verò formulâ præſcribi ſolet, ℞. &c. *Fiat errhinum, quo vtatur tepidè mane, duabus horis ante paſtum, ore prius aquâ repleto.*

CAPVT VI.

De Sternutatorijs.

FIt etiam ſternutatorium, ad pituitam è cerebro eliciendam, & cerebri ſopitam facultatem expultricem irritandam in affectibus comatoſis.

Componitur ex pulueribus rerum acrium, quales ſunt piper, pyrethrum, ſemen ſinapi, ſtaphiſagriæ ſemen, radix ellebori albi, euphorbium, tabacum.

Quantitas horum omnium ʒ ii. non excedat, quibus addere poteris ad cerebri defcoſionem maioranæ ſiccæ ℈ i.

Aduerte, euphorbium eſſe vehementiſſimum, nec vltra gran. iii. iv. eſſe præſcribendum, aceto correctum.

Formulâ præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *Miſce, fiat puluis tenuiſſimus, qui penulâ inſuffletur in nares.*

CAPVT VII.

De Gargariſmate.

GArgariſma fit ad varios oris, & partium ei adiacentium affectus.

Componitur ex decoctione ſimplicium, doſi apozematis, ad ℔ i. in qua diſſoluuntur ſyrupi conuenientes ad ℥ iii. vel iv. Quia verò frequentiſſimè parantur gargariſmata adſtringentia ad fluxiones repellendas, ideò vſitatiſſime in eis diſſoluuntur diamorum, dianucum, ſyrupus myrthinus, & de roſis ſiccis: non raro etiam mel roſaceum, vbi detergendum.

Fit etiam interdum ex aquis ſtillatitijs ad ℔ i. diſſoluendo in ijs ſyrupos prædictos.

Hâc denique formulâ præſcribitur: ℞. &c. *Fiat gargariſma, quo vtatur omni horâ.*

CAPVT VIII.

De Maſticatorijs.

MAſticatorijs etiam pituita è cerebro copiosè attrahitur.

Fiunt autem ex rad. pyrethri ſolâ, in fruſtulâ inciſâ, & in aceto maceratâ.

Vel ex multorum ſimplicium puluer ibus, cerâ excepris, vt inde globuli conficiantur. Illa autem ſimplicia magis vſitata ſunt Catecheu, rad. pyrethri, zinziberis, iridis ſem. ſinapi, ſtaphiſagriæ, piper longum, maſtiche, quibus addantur cephalica, garyophylli, nux moſchata.

Pulueris quantitas non excedat ℥ ß. ceræ quantitas non definitur.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *fiat omnium puluis, qui cerâ albâ excipiatur, fiantque plures globuli, maſticetur vnus manè, prono capite, frequenter ſpuendo.*

CAPVT IX.

De Collyrijs.

COllyria pluribus formis componi ſolent: ſcil. vel liquoris formâ, vel linimenti, vel cataplaſmatis.

Vſitatiſſima tamen ſunt liquida, quæ verè, & propriè collyria appellantur.

Componuntur ex aqua ſtillatitia ad ℥ iii. vel iv. cui admiſcetur puluis conueniens, v. g. tutia præparata, trochiſci albi Rhaſis, antimonium lotum, ſarcocolla in lacte muliebri nutrita, &c. ad ʒ i. vel ʒ i ß.

Interdum ſucci permiſcentur, vel albumeo oui agitatum, ad ℥ i. vel ii.

Formula præſcribendi talis eſt ℞. &c. *Fiat collyrium, quod inſtilletur oculis manè, & ſerè.*

Reliquæ collyriorum formulæ ex praxi peculiari ſunt deſumendæ: propterea quòd exquiſitum remediorum delectum, & exactam præparationem, ac doſin deſiderent ob eximium partis ſenſum.

SECTIONIS SECVNDAE ARTICVLVS TERTIVS.

De Compoſitione Medicamentorum Externorum.

CAPVT PRIMVM.

De Epithemate.

EPITHEMA cordi, & hepati potiſſimum admoueri ſolet, ad partes illas alterandas, & corroborandas.

Et duplex eſt, liquidum, & ſolidum.

Liquidum fit ex aquis ſtillatitijs, ad ℥ viii. vel ℔ j. ſuccis fructuum, v. g. limonum, granatorum, pomor. redolent. ad ℥ ii. vel iii. aceti roſacei ad ℥ i. aut ℥ i ß. puluerum cardiacorum, ad ʒ ii. vel iii. *Nota*, quando præſcribuntur ſucci acidi limonum, vel granatorum, non eſſe opus aceto.

Nota etiam, in epithemate cordis, ſi pulmones ſint peculiariter affecti, acida non eſſe præſcribenda, quia ſunt pectori noxia.

Item in epithemate hepatis maiorem quantitatem ſuccorum acidorum, vel aceti eſſe præſcribendam, quàm in epithemate cordis.

Interdum præter pulueres cardiacos permiſcentur confectiones cardiacæ, alchermes, vel de hyacintho, ad ʒ i. vel ii. & trochiſci de caphura, in epithemate refrigerante, ad ℈ ß. Crocus in calefaciente, ad gr. v.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *Fiat Epithema liquidum, applicandum regioni cordis tepidè, frequenter cum pannis ſcarlatinis, hoc liquore imbutis, & expreſſis.*

Solidum cordi tantùm admouetur; & componitur ex conſeruis cardiacis, ad ℥ ii. confectionibus, ad ℥ ß. pulue-

Digitized by Google

pulueribus, ad ʒ i ß. aut ʒ ii. cum aqua cardiaca conuenienti.

Formula illius talis eſt. ℞. &c. *cum aqua* roſarum v.g. *Fiat Epithema ſolidum, applicandum regioni cordis, cum panno ſcarlatino.*

Solidum hoc Epithema ſolum non raró præſcribitur, vbi maior roborandi, quàm alterandi neceſſitas apparet. At veró liquidum nunquam vſurpatur, quin poſt vſum illius ſolidum ſtatim admoueatur: ideo ſolent Medici in illo caſu liquidum, & ſolidum conſequenter præſcribere, & in fine formulæ addere, *Fiat epithema ſolidum, applicandum regioni cordis, ſtatim poſt liquidum.*

Ad epithemata referuntur iuniora animalia per medium ſecta, puluere cardiaco conſperſa, & cordis regioni admota. Illa autem animalia ſunt pullus columbinus, vel catellus. Horum veró præſcribendorum formula talis eſt, *Admoueatur regioni cordis pullus columbinus, per medium ſectus, & puluere electuarij diamarg. frigidi ſinapizatus.*

Vel ℞. *pulu. electuarij diamarg. frigidi* ʒ ij. *ſinapizetur pullus columbinus per medium ſectus, regioni cordis applicandus.*

Interdum ea animalia ſincipiti raſo admouentur, puluere cephalico conſperſa, ad cerebrum corroborandum, v.g. Gallina in Phrenitide.

CAPVT II.

De Fomento.

FOtus ſit in varijs partibus: ſed ſrequentiùs in latere, ad dolores pleuriticos; in ventriculo, ad corroborandum; in hypochondrijs, ad ſoluendas obſtructiones.

Pro latere ſiunt decocta ex ſimplicibus emollientibus, additis anodynis, & reſoluentibus, quæ omnia doſi apozematis ferè præſcribuntur, hac formulâ. ℞. &c. *fiat omnium decoctio, qua foueatur latus dolens calidè, frequenter, cum veſica ſuilla hoc decocto ſemiplena.*

Pro ventriculo præſcribuntur ſimplicia ſtomachica, doſi apozematis minori, quibus adduntur aromata, vel garyophylli, nux moſchata, ſpica nardi, ſatis magna doſi, nempè ſingulorum ʒ ii. iii. vel ℥ ß. *fiat decoctio in æquis partibus aquæ fontis, & vini rubri adſtringentis, ſub finem additi*: Vel vbi magis adſtringendum; loco aquæ ſontis aqua ſerrata præſcribenda.

Formula huius talis eſt. ℞. &c. *fiat decoctio in æquis partibus*, &c. *qua foueatur regio ventriculi calidè, longè à paſtu, duobus ſacculis, prædictis ſimplicibus ſemiplenis.*

Pro hypochondrijs fiat decoctio ex ſimplicibus aperientibus in doſi dictâ, admiſtis quibuſdam emollientibus, in æquis partibus aquæ fontis, & vini albi ſub finem additi, dummodo calida intemperies non impediat.

Formula huius talis eſt. ℞. &c. *fiat decoctio, &c. qua foueantur hypochondria calidè, frequenter, cum filtris imbutis, & expreſſis.* Si alterum tantùm hypochondrium laboret; præſcribendum eſt, vt foueatur regio hepatis, vel lienis, prout hæc vel illa pars fuerit affecta, admixtis in decoctione ijs ſimplicibus, quæ partes illas peculiariter reſpiciunt.

CAPVT III.

De Balneo.

BAlnea parari ſolent ad multas intentiones, ſcil. ad reſrigerandum, & humectandum, menſes mouendos, conceptum iuuandum, & ad externos affectus, ſcabiem, & elephantiaſin.

Componuntur ex radicibus tribus, quatuor, aut quinque, an. ℔. i. ℔. i ß. herbis 5. 6. vel 7. ſingulorum faſc. j. ſeminibus à ℔. ß. ad ℔. i. fructibus à ℔. i. ad ℔. i ß. floribus ad M. iii. vel iv.

Formula præſcribendi eſt. ℞. &c. *Fiat decoctio pro balneo, quod ingrediatur tepidè, ſine ſudore, bis in die, per biduum, aut triduum.*

CAPVT IV.

De Semicupio.

SEmicupium nihil aliud eſt, quàm dimidium balneum, quo immergitur æger vmbilico tenus.

Componitur ex iiſdem balnei ſimplicibus, dimidiâ tantum doſi, & ſequenti formulâ præſcribitur. ℞. &c. *Fiat decoctio pro ſemicupio, cui æger inſideat à genibus vſque ad vmbilicum, manè, & veſperi, longè à paſtu per biduum, aut triduum*, vel *vrgente neceſſitate*, ſi ad dolores ſedandos præſcribatur.

CAPVT V.

De Oleis.

OLea rariſſimè componuntur à Medicis, quia in officinis ad omnes ferè intentiones parata habentur. Si quis tamen olea componendi rationem deſideret, ita progrediatur.

Præſcribatur primo olei vel communis, vel officinalis, vnius, vel plurium. v.g. ℔. ß. ſimplicium puluerat. ℥ i. ſucci, vini, vel alterius liquoris, ad ſcopum facientis ℥ ii, vel iii. coquantur ad ſuccorum conſumptionem, ſortiter exprimantur, fiatque oleum vſui reſeruandum.

Si olea officinalia ſola, (vt frequenter fit) præſcribantur, ſiue à Medico ſeorſim componantur; talis erit formula. ℞. &c. *Miſce, inungatur talis pars calidè, vel tepidè, admotis linteis tepidiuſculis.*

Vel ℞. &c. *Miſce, fiat embrocatio ſupra talem partem, admotis*, &c.

CAPVT VI.

De Linimentis.

LInimenta vulgò ſiunt ex oleis officinalibus, cum axungijs, butyro, medullis, aut mucilaginibus, eâ proportione, vt ſit oleorum quantitas ad reliqua, dupla: vnde linimenti conſiſtentia emergit, quæ eſt media inter oleum, & vnguentum.

Vel loco butyri, aut axungiarum, cera præſcribitur eâ quantitate, vt pro olei ℥ i. ſit ceræ ʒ i. Paſſim tamen ceræ quantitas non definitur, ſed præſcribitur in fine, ceræ q. ſ. Interdum pulueres admiſcentur ad ʒ ß. pro olei ℥ i.

Vel denique fit linimentum ex vnguentis officinalibus, cum oleis, duplâ quantitate, additis etiam pulueribus, ſi lubet, proportione dictâ.

Quan-

Quantitas linimenti præſcribitur pro partis affectæ magnitudine, paſſim tamen ad ℥ iv. vel vi.

Formula illius talis eſt, ℞. &c. *Fiat linimentum, quo illinatur pars affecta calidè, admotis linteis calidiuſculis.*

CAPVT VII.

De Vnguentis.

COmponuutur vulgò Vnguenta ex oleis, pulueribus, & cera eâ proportione, vt pro olei ℥ i. ſit pulueris ʒ i. vel ʒ i ß. ceræ ʒ ii. vt plurimùm tamen ceræ quantitas non definitur; ſed dicitur q. ſ.

Quantitas totius maſſæ pro partis inungendæ magnitudine, & temporis diuturnitate præſcribenda eſt, ad ℥ v. vi. vii. Formula verò talis eſt. ℞. &c. *Fiat Vnguentum, quo inungatur pars affecta.*

Frequenter etiam fiunt Vnguenta efficaciſſima ex oleis, ad ℥ iv. v. vel vi. pulueribus, ad ℥ ß. ʒ vi. ſuccis, dimidiâ oleorum quantitate, vel maiore: ita vt bulliant ad ſuccorum conſumptionem, addendo poſtea ceræ q. ſ. vel aliquando Vnguenti officinalis ad ℥ i ß. ℥ ij. q. ſ.

Huius formula talis eſt. ℞. &c. *bulliant ad ſuccorum conſumptionem: expreſſione facta, diſſolue ceræ, &c. fiat Vnguentum*, &c. *Nota*: prædictis vnguentis ſæpiſſimè miſceri pinguedines, medullas, butyrum, & mucilagines, loco olei: gummata verò, vt ammoniacum, bdellium, &c. ceræ locum obtinere.

Fiunt etiam vngucuta ex vnguentis officinalibus, ad ℥ ii. oleis, eâdem plus minùs quantitate: pulueribus, ad ʒ ii. vel iii. ceræ, q. ſ.

Vel interdum vnguentum officinale ſolum ſine vlla additione præſcribitur.

CAPVT VIII.

De Emplaſtris.

EMplaſtra vulgò componuntur ex oleo, pulueribus, & cerâ: aut ijs, quæ olei conſiſtentiam ferè habent, vt ſunt axungiæ, medullæ, butyrum, mucilagines; aut ijs, quæ ceræ naturam referunt, vt gummata, pix, reſina.

Horum talis eſt proportio, vt pro olei ℥ i. ſint pulueris ʒ vi. ceræ ℥ i ß. Quantitas totius maſſæ eadem, quæ vnguenti.

Fiunt etiam emplaſtra ex emplaſtris officinalibus ad ℥ i. aut ℥ i ß. pulueribus, ad ℥ ß. vel ʒ vi. oleo, ad ℥ i. cera, q. ſ. addendo terebinthinæ parum.

Vel ex ſolis emplaſtris officinalibus, quantitate parti affectæ proportionatâ.

Formula præſcribendi talis eſt, ℞. &c. *Fiat emplaſtrum, quod extendatur ſuper alutam, & parti applicetur.*

Nota, figuram emplaſtri in multis partibus deſignari, vt in ſincipite, ad formam literæ T. vel etiam oualis figuræ: in ventriculi regione in formam ſcuti: lienis, ad formam linguæ bouis: vteri rotundum; renum quadratum. In alijs partibus non definitur, ſed dicitur; *Fiat emplaſtrum magnitudinis debitæ.*

CAPVT IX.

De Cataplaſmate.

CAtaplaſma vulgò fit ex radicibus, folijs, ſeminibus, fructibus, doſi fotus. Hæc decoquuntur in liquore idoneo, poſtea contunduntur, & traijciuntur per ſetaceum, addendo puluerum, vel farinarum ℥ ii. iii. vel iv. oleorum, vel axungiarum ℥ iii. vel iv.

Hac autem formulâ præſcribi ſolet. ℞. &c. *decoquantur omnia, piſtentur in mortario marmoreo, & per ſetaceum traijciantur, addendo*, &c. *fiat cataplaſma, applicetur parti affectæ.*

Sæpiſſimè poſt vſum fomenti cataplaſma admouetur, & ex illius reſidentiâ paratur, quando ſcilicet intentio eſt emolliendi, reſoluendi, &c. hac formula, ℞. *Reſidentiam prædicti fomenti, contundatur in mortario, &c.*

Interdum fit ex fructibus ſub cineribus coctis, vt in alui fluxu, & dyſenteriâ ex cydonijs, coctis ſub cineribus, N. iii. vel iv. pro eorum magnitudine, vel certiùs ad ℔. i. ℔. i ß. contuſis, & traiectis, addendo pulueres adſtringentes, doſi dictâ, & tantillum vini rubri, ſi lubet.

Fit etiam in alui fluxu ex cruſtâ panis in vino macerata ad ℔. ß. aut quartar. iii. cui adduntur pulueres roborantes, & adſtringentes ad ʒ i. vel ii.

Vel ad dolorem ſedandum in inflammationibus fit cataplaſma *de micâ panis*, vulgò dictum, ex micâ panis albi, in lacte macerata ad ℔. ß. Vitellis ouorum duobus, & croci ℈ i. nonnunquam olei roſacei q. ſ.

CAPVT X.

De Veſicatorio.

VEſicatorium duplex eſt, officinale, & magiſtrale.

In officinis habetur emplaſtrum veſicatorium, quod frequentiſſimè præſcribitur à Medicis hac formulâ. ℞. *Maſſæ emplaſtri veſicatorij* ʒ i. vel ℥ i ß. *extendatur ſupra alutam, fiat emplaſtrum magnitudinis volæ manus, applicandum* poſteriori parti ceruicis, vel alteri parti, ſi opus videbitur.

Magiſtrale præſcribitur ex fermenti acrioris ℥ i. cantharidum pulueratarum ʒ iii. cum aceto roſaceo fit cataplaſma veſicatorium.

Interdum ad affectus oculorum, vel dentium applicantur veſicatoria ponè aures in formam Semilunæ, hac formulâ. ℞. *Maſſæ emplaſtri veſicatorij* ℥ i. *formentur duo emplaſtra ad formam ſemilunæ, applicanda ponè vtramque aurem.*

CAPVT XI.

De Sacculis.

SAcculi duabus potiſſimum intentionibus præſcribi ſolent: vel ſcilicet ad humorem frigidum, craſſum, & impactum in aliqua parte reſoluendum, vt in capite frequenter per diætas ſudorificas tales ſacculi admouentur, poſt aſſumptam ſudorificam potionem; vel ad roborandum, cor præſertim, & ventriculum.

Reſoluentes, ſacculi fiunt vt plurimùm ex milio ad ℔. i. ſale communi ad ℔. ß. ſeminibus diſcutientibus, vt aniſi, fœniculi, fœnugræci, baccis lauri ad ℔. ß. ℥ iij.

Illi autem hac formulâ præſcribuntur: ℞. &c. *torreſiant in ſartagine, ſenſim affundendo vini generoſi*, q. ſ. *includantur duobus ſacculis, qui viciſſim applicentur, aquâ vitæ priùs irrorati.*

Roborantes fiunt ex pulueribus radicum, lignorum, corticum, & aromatum, ad ℥ ii. ℥ ii ß. quibus aliquando puluis cyprius, aut violaceus adiungitur, ad ℥ ß.

Digitized by Google

℥ ß. item moſchus, ambra, ad granâ iv. v. ℈ ß.

Hac autem formulâ præſcribi ſolent. ℞. &c. *Fiat omnium puluis, qui excipiatur cotone moſchato, & cum panno ſericeo rubro interpuncto fiat ſacculus, qui collo appenſus geſtetur ſupra regionem cordis, vel ſtomachi.*

CAPVT XII.

De Cucupha.

SAcculos roborantes æmulatur cucupha, cerebro roborando, & calefaciendo dicata.

Fit ex cephalicis magis odoratis, radicibus, ad ℥ i. folijs ad M. ii. vel iii. floribus ad P. ii. vel iii. aromatis ad ℥ ß. quibus addi poſſunt puluis violaceus, & cyprius, ad ℥ ß. ſtorax, benzoinum ad ʒ i. vel ii. moſchatus ad ℈ ß.

Formula autem talis eſt. ℞. &c. *Fiat puluis, qui excipiatur cotone moſchato, & cum panno ſericeo interpuncto fiat cucupha, ſuprà caput geſtanda, vel pileo aſſuenda.*

Interdum duæ præſcribuntur cucuphæ, vna interdiu, altera de nocte geſtanda. Et tunc pulueris quantitas eſt duplicanda, atque ita præſcribuntur: *Fiant duæ cucuphæ, quarum vnam pileo aſſuat, alteram de nocte geſtet.*

CAPVT XIII.

De Frontali.

ADmouetur frequenter frontale, ad capitis dolorem ſedandum, & ſomnum conciliandum, ex ſeminibus quatuor frigid. maior. lactuc. & papau. albi, ad ℥ ß. aut ʒ vii. floribus roſar. violar. & nymphEæ ad p. iii. adduntur ſæpè ad robur grana chermes ad ℥ ß. vel puluis trium ſantalor. ad ʒ i. interdum florum chamom. & meliloti ana p. ß. qui dolorem ſedant, nec valdè calefaciunt.

Formula horum talis eſt: ℞. &c. *Fiat omnium puluis craſſior, qui includatur duobus pannis lineis, & vapore aceti irrotatus fronti applicetur hora ſomni.*

Fit etiam frontale formâ humidâ, quod ad oxyrrhodini naturam accedit, & intentiùs refrigerar, ac ſomnum conciliat in phrenitide, & febribus ardentibus, aut diuturnis vigilijs.

Componitur ex vnguento populeone ad ℥ i. oleo roſaceo ad ℥ ß. parte dimidiâ albuminis vnius oui, addendo parum aceti roſacei, hac formulâ. ℞. &c. *agitentur omnia ſimul, excipiantur ſtupis cannabinis, ac fronti applicentur, duobus linteis incluſa.*

Aliquando adduntur conſeruæ roſarum, violarum, &c. ad ℥ ß. aut ʒ vi.

F I N I S

Tomi Primi.

LECTORI BENEVOLO, ET MEDICINÆ STVDIOSO,

Anonymus. S.

PRæfari neceſſum eſt mihi, & veluti colloqui cum Lectore, vt præmonitus, niſi probare velit, æquiori ſaltem animo in Animaduerſiones haſce meas animaduertat, & recto iudicio æſtimet ſupplementa. Moneo itaque me Tyronibus, Alumniſque meis hæc qualiacunque ſcripſiſſe, vt cum, quorum gratiâ ſcripſerim, intellexerit, intelligat quoque cauſam, quâ eiuſmodi ſcribendi rationem inierim. Hi enim, quibus eſt indoles, & ingenium ad bonas artes, & medicam præſertim effictum, illudque præterea excolant ſtudio, & ſe ſe exercentes medendo, cum hoc opus Riuerij, quod tanquàm probatum omnibus diurnâ, nocturnâque manu peruoluunt, nouis typis excuderetur, coegerunt me multis precibus, vt vellem pro eo, quo ſum in eorum ſtudia propenſus ardore, quæ ſe ſt in eodem authore deſiderare, ſufficerem, falsò verò dicta, ſi quæ ſint, detegerem, & emendarem: & quæ tandem obſcura viderentur, exponerem. Hæc quidem ſunt bono animo, & ſine ambitione quæſita: at, quod ad me attinet, imparia valdè homini occupatiſſimo. Accedit præterea eſſe nimiæ fiduciæ, & libereatis in aliena ſcripta manum immittere, & receptum ab omnibus, grauemque authorem ad examen reuocare. Longè tamen mei nominis curam, ac dignitatem poſthabeo profectui diſcipulorum, eorumque multitudine, & conſuetudine me defendo, quibus licuit ſemper, nec iniuriâ, aliorum opera examinare. Cum enim nemo tanti ſit, vt ſimul valeat inuenire, & perficere; nec ità adamuſſim ſingula ſcribere, in re potiſſimùm medicâ, in abdito poſitâ, & tot, tantiſque difficultatibus implicatâ, quin aliquis, vel inſcio Authore, irrepat interdum error, iure licet, ne latiùs ſerpat, & teneris adhuc diſcentium animis inhæreſcat, expungere, & vnius authoris offenſa, quæ tamen nulla eſſe poteſt, præferre poſterorum vtilitatem. Hoc nobili ſtudio, & inter cætera perquam vtili vſi ſunt hactenùs omnes, & cæteri deinceps vtentur, ex quo magnum prouenit ſcientijs, & artibus incrementum. Niſi Hippocrates *antiquorum ſcripta acri iudicio recenſuiſſet, niſi item addidiſſet plurima: niſi* Galenus, *& alij* Hippocratem *elimaſſent: niſi denique cæteri ſuccedentium temporum, & in primis neoterici* Galenum *ipſum, & quæ ante ſe repererunt edita ſeueriori limæ ſubijcerent, quot nobis adhuc imponerentur falſa, & immania, quot careremus bonis, niſi reiectis antecedentium erroribus, plurima, & longè potiora ſubſtituerent? Propterea dolanda ſunt meritò rudia antiquitatis inuenta, & quemadmodum ſculpentes efficiunt, quâ detrahendo, quà addendo in bonam iuſti operis ſpeciem reformanda. Ita ergo ab aliorum cenſura tutus vtor ſtylo conſueto, & eâ, quam ſuomet exemplo docuit* Hippocrates *1. de diæta moderatione. Non enim ego, vt nec ille, quæ non rectè dicta ſunt, & cognita redarguere inſtitui, ſed qualia eſſe debeant, oſtendere. Ideò in* Præcognitis *multùm immoratus ſum, & fuſiùs plura, quæ Alumni deſiderabant, adieci. Et ſi enim quæ de natura medicinæ dicuntur, prouectioribus fortè videantur leuia: ad inſtituendos tamen maximè pertinent, qui artem ſuam debent noſſe priùs, quàm eam familiariter tractantes exerceant: rectèque inſtituti operis ratio poſtulat, vt ea, quæ de re, quam agimus, dicenda ſunt, quàm optimè etiam dicamus. Laxiori autem, molliorique oratione conſcripſi, quia delicatulis, nec dum validis coquendo ſolidiorem, cibus ideo offerendus benè tritus, & fermentatus. Poſt hæc autem in cæteros inſtitutionum libros paulò altiùs inquiſiui; cum vt Alumni, qui pluribus medicorum hactenùs hærent, errores agnoſcerent: cum etiam vt mentem ad ſublimiores contemplationes paulatim aſſueſcant attollere, eorum quodammodò ingenia acrioribus ſtimulis vrgeo, præbendo materiam contemplandi. Eo verò potiſſimùm conſilio nonnullas ſententias fortiùs exagitaui, non quòd tantummodò videantur falſa, ſed quia adeo ſitum contraxerint, vt nulla ampliùs ſuperſit detergendi ſpes: & quod maximè dolendum, incuriâ, & negligentiâ Profeſſorum diſcentibus affiguntur. Velim denique, vt Lector intelligat, quare aliquot duntaxat inſtitutionum capita, eaque veluti punctim attigerim, cum anteà circa* Præcognita *latiùs euagatus ſim: nimirùm delectum habui grauiorum, in quibus ingenium ſe ſe poteſt exercere cum laude: ſtupiditatem verò profeſſorum oſtendi, & medelam ſimul adhibui, quâ ſe ſe excitent à lethargo, ſi velint deinceps vltrà corticem ſapere: atque adeò Animaduerſiones, non iuſtum, opus, quòd aliàs polliceor me editurum eſſe, confeci. Lector ergo non neſciùs conſilij mei hæc qualiacunque modò liberè iudicet, dum ego poſt tabulam poſitus, iudicia vtcunque fuerint, libens excipiam: interim vt ex bonis me doctum, ita ex malis nequicquam offenſum iri, profeſſus.*

Digitized by Google

ANIMADVERSIONES

In Præcognita

IN VNIVERSAM MEDICINAM.

LApſus videtur author in conſtituendo iuxtà & probando genere medicinæ. Dicit enim, medicinam eſſe ſcientiam, & multis probat: deindè, ne videatur nimius ſuę opinionis aſſertor, concludit. *Attamen, ne nimis rigidè ſententiam noſtram tueri videamur, dicimus, medicinam ſcientiam appellari latiori paululùm ſignificatione, quæ proponitur ab Ariſt. 1. Metaph. cap. 2. prout ſcientias ſpeculatiuas, & factiuas comprehendit.* Tùm hic ego, ergo fallitur; quia ſi medicina latiori ſignificatione eſt ſcientia, propriè eſt ars; atque adeò primùm ars dicenda eſt; deinde verò analogicè ſcientia, quemadmodùm docet Ariſt. loco citato. Ibi enim nonnullas artium actiuarum quodammodò ſcientias appellat, quia inſtar ſcientiarum operis faciendi cauſam, rationemque cognoſcunt; ideoque architectonicæ ſunt, quæ docendo præſident ijs, qui, vt inquit idem, *neſcientes manibus operantur*, quales ſunt vulgò manuales appellati, & merè empirici.

Lapſus eſt etiam in probando, dum inquit. *At verò cum ſua habeat principia, axiomata, & demonſtrationes ex naturæ demonſtratione petitas: imò nonnullas ipſius phyſicæ demonſtrationibus certiores, vtpotè à ſenſuum fide deductas: cùm vnicum habeat ſubiectum reale, per ſe exiſtens, ac præſtantiſſimum, nempè corpus humanum, illiuſque proprietates doceat, inter ſcientiarum numerum videtur potius referenda.* Lapſus inquam eſt, quia nondùm certò conſtant huiuſmodi principia, & axiomata medicinæ. Etenim ſi talia forent, non eſſet ars in tot ſectas diducta, nec tot difficultatibus obnoxia: & ſi aliqua axiomata fortè videntur inculpata, & certa: ea tamen practica ſunt, & artificem ad opus ducentia; cuiuſmodi circùmferuntur illa, *contraria contrarijs curantur, morbos, quos repletio facit, curat euacuatio, & è contrà.* Quibus etiam vel artes mechanicæ minimè carent. Sed eſto talia ſint, qualia Riuerius admittit: non ideò tamen medicina ab ijs obtinet nomen ſcientiæ; à fine enim, vt docet idem Ariſt.; artes & ſcientiæ conſtituuntur; quippè ſcientiæ finis eſt veritas, ſeù mera ſubiectæ materiæ contemplatio: artium verò eſt opus. Medicina ergò, quantùmcunque ſuorum principiorum, & axiomatum certa foret, nihilominùs, ars dicenda eſt, quia non in contemplatione, ſed in efficiendo opere tandem verſatur, & quieſcit.

Hinc, quod de demonſtrationibus addit, nec omninò conſtat, & ſi conſtaret; adhuc tamen minimè probat: vel enim demonſtrationes vniuerſales ſunt, vel particulare concludunt; ſi vniuerſales, omninò phyſicæ habentur, & ideò nec certiores phyſicis; ſi particulares, quales medicinæ conueniunt, (omnis enim ars, quæ ratiocinio de agendo deliberat, vtitur maiori propoſitione vniuerſali, & minori particulari, vndè particulare concludit) minor huiuſmodi demonſtrationum ſemper errore periclitatur, quia ſingulare tantùmmodo cognoſcitur experientiâ; propterea non eſt omninò libera à ſuſpicione falſitatis: tales potiſſimùm ſunt demonſtrationes, quibus vel quantitatem remedij, vel tempus adhibendi concludimus: quæ duo in arte quàm difficilima cognitu ſint, & ferè incomprehenſa, nemo non nouit, vt iure dicat Hipp. 1. aphor. 1. *experimentum fallax, & iudicium eſſe difficile.* Hæc ergò cùm ità ſint, quis audeat vnquam aſſerere eiuſmodi demonſtrationes medicinam ad ſcientiæ faſtigium euehere? tantò magis, quòd ad operationem, non ad contemplationem ſactæ ſunt.

Nec minùs improbabilis eſt altera, quam ſubijcit, ratio, inquiens. *Cui opinioni nos magis aſſentimur; artes enim ex frequenti tantùm operatione comparantur, & totæ in operatione verſantur: at medicinæ habitus comparatur ex frequenti librorum inſpectione, & doctorum inſtitutione, quemadmodùm veræ ſcientiæ.* Falſum eſt enim, medicinam hac ratione fuiſſe acquiſitam, & nunc etiam acquiri; ea enim fit, quemadmodùm cæteræ artes, experientiâ; experientia verò, cum in ſingularibus occupetur, in exercitatione tota eſt: ideò qui ex libris euadunt medici, nec ſingularia norunt, nec hilum queunt agere. Hinc docto medico in agendo longè præſtat expertus, & Celſus appoſitè dicit, *ne agricolam quidem, aut gubernatorem diſputatione, ſed vſu fieri*: & de medicinâ ſpeciatim ſcribens ait, *ſapientiæ ſtudioſos maximos medicos eſſe, ſi ratiocinatio hos faceret: nunc illis verba ſupereſſe, deeſſe medendi ſcientiam.* Et infrà clariùs, *ne inter initia quidem ab iſtis quæſtionibus deductam eſſe medicinam, ſed ab experimentis.* Hac de re plura dicta ſunt ab Hipp.; & Gal., & dicentur etiam à poſteris, dicentque præterea ij, quicunque medici futuri ſunt. Quòd ſi medicina ideò ſcientia eſt, quia ex libris, & doctore poteſt addiſci; eodem prorſùs modo quæcunque artes ſcientiæ forent; quia & tradi poſſunt à docente, & qui valet ingenio, per ſe poteſt ex aliorum ſcriptis addiſcere. Idcircò hæc ratio inanis eſt, futilis, & nihili omninò facienda. Quæcunq; enim, vel ſcripta ſunt, vel à magiſtris traduntur, ortum habent ab experientiâ, & in eam pariter reſoluuntur, vt inferiùs oſtendam ex Hipp. *lib. præceptionum, & de arte veteri, & de diæta*, vbi inquit, *magis credere oportet oculis, quàm opinioni*, & tandem *lib. de elegantiâ.*

Item falſum eſt, corpus humanum eſſe ſubiectum, cuius paſſiones, & proprietates conſiderat; hæc enim conſideratio vniuerſim accepta phyſica eſt, non medica: deinde medica eſt magis contracta, & medicus non quaſcunque cauſas, & paſſiones corporis humani cognoſcit, ſed tot, & tales, à quibus ſcilicet vel ſanum eſt, vel ægrum, quod in ſupplementis ex Hipp. luculenter exponam.

Hinc patet non corpus humanum, ſed hominem eſſe medicinæ ſubiectum; præterea enim animi paſſiones medicus contemplatur, amorem, iram, timorem, & cætera huiuſmodi, quæ influunt in corpus, illudque vi ſuâ à naturali ſtatu ſæpè deijciunt. Cum ergò eiuſmodi paſſiones non ſolius corporis, nec animi, ſed coniuncti, vt inquit Ariſt., communes ſint, non corpus humanum, ſed homo iure medicinæ ſubiectus eſt; hinc medici in potentiarum animalium, quatenùs ad rem ſuam facit, cognitione verſantur.

Digitized by Google

Nec minùs abeſt à vero, quod poſtremò dicit his verbis. *Finis denique, ad quem dirigitur ab illius doctrina, & tractationis modo diſtinguitur, vt certè adnotauit Alexander Aphrodiſæus. Medicina enim dupliciter conſiderari poteſt, vel primariò, quatenùs docetur ex certis. firmis, & indubitatis principijs, &c.* Abeſt inquam à vero, quia Aphrodiſæus eò loci annotat diſcrimen inter facultates coniecturales, & eas, quas ipſe definitas appellat; quippè in definitis idem eſt finis, & opus: in coniecturalibus verò opus à fine diſtinguitur, & oſtendit exemplo Rethoricæ; opus enim rethoris, quod dicitur etiam officium, eſt aptè dicere ad perſuadendum: finis verò eſt perſuaſio; at quia non ſemper Rethor aptè dicendo perſuadet; ideò hæc duo abinuicem diſtinguuntur. Idem accidit medicinæ. Opus, ſiuè officium medici eſt omnia facere appoſitè ad ſanandum: at quià medicus etiam benè medendo aliquandò minimè ſanat: *rectè enim*, inquit Ariſt. *; curamus etiam inſanabiles*; ideò aliud eſt officium medici, aliud finis. Hinc tamen non deducit Aphrodiſæus, medicinam eſſe ſcientiam, ſi conſideretur primariò, quemadmodùm Rinèrius affirmat, eo enim pacto factiua eſt; neque ſecundariò, vt idem falsò putat, ad vſus hominum reuocatur; ſed ex naturâ ſuâ humanæ ſanitatis causâ comparata eſt, & inuenta, vt egregiè Hipp. notat lib. de veteri medicinâ, inquiens. *Porrò huic inuento quodnam iuſtius, magiſque aptum nomen quis impoſuerit* (loquitur de humanæ dietæ, & victus inſtitutione) *quàm medicinæ? quandoquidèm gratiâ ſanitatis humanæ, nutricatuſque, ac ſalutis inuentum eſt.* Imò ex eodem authore hactenus dicta confirmantur; ille enim oblitus ſui, ſuæque ſententiæ, aſſerit, *ſanitatem eſſe finem medicinæ, ad quam omnia medici opera diriguntur, quaue adepta medicus conquieſcit*: ergo ſi ſanitas eſt eiuſmodi, medicina primariò, non ſecundariò ad vſum hominum comparatur; ſiquidem omnia opera hùc dirigit, factiua eſt, non actiua, ac contemplatiua; atque adeò tandem eſt ars, non ſcientia: ſed de his in ſupplementis.

SVPPLEMENTA.

Ex dictis conſtat, medicinam non eſſe ſcientiam, modò paucis, eſſe artem, oſtendo. Facilè autem demonſtratur, ſi recolantur ea, quæ docet Ariſtot. 3. ethic. vbi diſcrimen, quod artem, & ſcientiam intercedit, optimè tradit. Differunt ergo ars, & ſcientia fine, materiâ, modo, & agendi principio. Materiâ differunt, quia ſcientia circà vniuerſalia, & neceſſaria verſatur: ars verò circà ſingularia, & contingentia. Fine, quoniàm ars efficiendo aliquid, quærit bonum eatra ſe, & in externo ſubiecto: ſcientia verò contendit ad bonum eius, qui ſciens eſt, ſiuè ad perſectionem intellectus ſcientis; ideòque ſibi tanquàm finem proponit contemplationem, & veritatem: è contrà ars effectionem, & opus: ac tandem ars non eſt in eo, quod efficitur, ſed in efficiente. Hinc patet, quod ſuperiùs probandum ſuſcepi, medicinam, ſcilicet, eſſe artem, quæ verſatur circà materiam contingentem, & ſingularem; non enim ſanat hominem, ſed ſocratem, & Calliam; contenditque ad bonum eius, quem ſanat: eſt in medico curante, dum vtitur regulis, & inſtrumentis, vt opus rectè fiat, iiſque malè vſa aliquandò non rectè facit: at vbi alia rectè, alia non rectè fiunt, vt inquit Hippocr. libr. de arte, ibi ars eſt: quocircà antiquiores omnes Hippoc., Ariſtot.; & Galen. medicinam artem ſemper appellant. Et hæc ſatis dicta ſint tanquàm de re notâ, & ab omnibus ferè receptâ.

Cùm ſuperiùs in animaduerſionibus indicauerim ex Ariſt. 1. Topic. artes bifariam dici, ſcilicet, alias eſſe definitas, alias verò appellari facultates: præſtat hic intelligere, cuiùs generis ſit medicina. Artes definitæ dicuntur, quorum ità ſunt certâ, ac determinata media, vt, iis poſitis, ſequatur opus, qnod propterea idem eſt etiam finis: nec pendet à fortunâ, & à caſu. v.g. Architecturæ ità certæ ſunt regulæ, ità media determinata, vt, iis poſitis, domus fiat ſemper, & eodem modo; ideòque non diſtinguitur opus à fine, ſed eadem domus opus eſt, & finis architecti. Facultates verò duobus etiam modis dicuntur: vel enim Facultas eiuſmodi eſt, quia contraria poſſit, & faciat: v. g. orator poteſt defendere Milonem, & accuſare: medicus ſanare, & occidere: vel dicitur etiam facultas, quia cùm coniecturalis ſit, nec in aliquo determinato poſita, opus habet conſilio, & ratione, vt de agendi modo de inſtrumentis, & tempore ratiocinando decernat. Propterea, quemadmodùm in artibus definitis, quia media certa ſunt, non diſtinguitur opus à fine: è contrà in huiuſmodi artium genere, quia peractis omnibus, quę ex artis inſtituto facienda erant, finis tamen non conſequitur aliquandò; aliud eſt opus artificis, aliud finis. Medicina igitur non dicitur facultas primò modo, quia ſcilicet contraria poſſit, & faciat, ſicuti dialecticus, & orator; ſed altero, quia vtitur conſilio, & ratione peruestigandi causâ & media, & tempus, & modum vtendi &c. vt peregregiè notat Aprodiſæus com. 1. Topic. cuius ideò verba refert hùc adducere, ac ità loquentem audire. *His duabus artibus* (ſcilicet dialecticę, & oratorię) *commune eſt ſimili modo potentijs ſuis vti ad vtrumque contrarium. At qui in ſcientijs verſantur, licet habeant contrariorum cognitionem, tamen ſcopus, quem in illâ ſcientiâ ſibi propoſuerunt, eſt, vt alteram partem contrariorum, quæ melior eſt, definitè conſequantur: medicus, vt ſanet, aliptes, vt firmam corporis conſtitutionem tueatur, & cæteri alterum contrariorum, quod melius eſt, propoſitum habent, in quo ſe exerceant. Nam cognitio contrariorum, quam aſſequuntur, non eſt apud eas principalis, ſed ex cognitione vnius ſequitur alterius cognitio: quemadmodum ex ſcientiâ eorum, quæ ſanitatem inducunt, ſequitur etiam cognitio eorum, quæ morbos gignunt.* Quibus oſtendit Aphrodiſæus, medicinam non eſſe facultatem priori modo ſuperiùs propoſito. Pergit deindè oſtendere, quo pacto medicina facultas dicenda ſit; nimirùm quia, cùm ſit coniecturalis, *non eſt in aliquo determinato, ſed opus habet propriâ intelligentiâ ad coaptanda accidentia, & ordinanda ea, quæ fiunt, vt ità ordinata vtilia ſint*: quare cùm medicina talis facultas ſit, indicat quale etiam ſit eius opus, inquiens: *ideò medici opus eſt, omnia facere, quæ ad corpus pertinent, non ſanare. Quòd ſi hoc ad medicum ſpectaret, certè & non medicus erit medicus, & medicus non erit medicus, quià & illi, qui medici non ſunt, plerùmque ægrotos ſanant, cùm aliquid ſalutare adhibent: & medici plerùmque non ſanant, quod faciunt, quandò malum maius eſt, quàm auxilium medicum*; ideſt, qui non medici ſunt, & ſanant, faciunt opus medicum non medicè, ſeu non ex habitu medicinæ, quo carent, ſed caſu, vel aliorum conſilio &c. qui autem medici ſunt, faciunt opus medicum medicè, ex arte nimirùm, non fortuitò, vel alienâ ope; quæ duo valde differunt, & medicum à non medico apprimè diſtinguunt; quemadmodùm dicebat Ariſt. 3. eth. de iuſtis, *quod aliud eſt facere opus iuſtum iuſtè, aliud opus iuſtum non iuſtè.*

Digitized by Google

Cęterum,ne videatur hoc diſcrimen nullius eſſe vſus, & allatum fruſtrà; ac vt explicentur vberiùs, quæ anteà indicata ſunt, addo etiam, quæ hac de re ſcribit Aphrodiſæus, nimirùm ex his ſequi, *in huiuſmodi artibus non fieri iudicium ab aduenientibus finibus, vt fit in arte domus ædificandæ, aut telæ texendæ, & in alijs artibus factiuis, in quibus per quaſdam vias definitas, & ordinatas proceditur, & actio fit in omnibus pari modo, & eorum opus non poteſt fieri à fortunâ. In his autem finis eſt, propoſitum opus ſequi ex ijs, quæ eius cauſâ facta ſunt. Quocircà cum benè, & artificioſè fiant, quæ ante ipſa ſunt, opus ipſum declarat. In artibus autem coniecturalibus non omninò cùm ijs, quæ arte fiunt, conueniunt ea, quorum cauſa illa fiunt. Cauſa eſt, quià in his aliqua fiunt à fortuna, & non ſunt determinata ea, ex quibus fiunt illa, quæ ſunt eis ſubiecta. Quamobrem id, quod fit ab ijs artibus, non eſt illarum artium finis, vt fit in ijs, in quibus, cùm ſint aliqua definita, aliquid efficitur, & ſinè illis nihil fieret: at in his opus eſt finis, & ſignum, omnia ex arte eſſe facta; nequè enim alitèr eſſet factum. In coniecturalibus verò opus non eſt finis; quià non ſemper ſequitur finis ex ijs, quæ gratia eius fiunt:* ideò Aphrodiſæus rectè diſtinguit finem ab officio medici, inquiens, *medici officium eſt, vt omnia agat, quæ poſſit, quo ægroti corpus ſanet; finis verò ſanatio, cuius gratia illa facit, eò quòd indiget alijs quibuſdam præter ea, quæ facta ſunt, vt ſecundum medicinam fit. In definitis enim ſimili modo ſe habet, finis in ipſis, vt facere ſecundùm artem: in coniecturalibus non eſt finis in artifice, vt nequè beari in probis hominibus, ſi non ſolùm bonum, & honeſtum fit.* Sic in medico non eſt ſanare, & ideò curare ſecundum artem, & ſanare diſtincta ſunt.

Diſpiciamus modò, quanti ſit hæc noſſe, quantùm referat medicum, quantùm ægros. Medicum quidem, quia anteà monitus, officium à fine eſſe diſtinctum, nec idem eſſe mederi, & ſanare, polliceatur tantùmmodo ſuum ſe præſtiturum officium quàm diligenter, non ſanitatem, quæ in eo non eſt, & ab alijs etiam extrinſecùs pendet: refert etiam ægrum, quià operam medici, quæ ab eo ſolùm eſt, non ſanitatem debet exigere; nec proptereà artem, & artificem calumniari, quotiès euentus improſperè cadit, dummodò non defuerit officio ſuo.

Non videtur abs re hic ampliùs examinare ſententiam quorundam magni nominis medicorum, dicentium, medicinam vel eſſe prudentiam, vel non ſine prudentiâ. Legi iamdiù apud Hofmannum dictum à Scherbio: audiui etiam Patanij ex primo ſuggeſtu profeſſorem theoricæ medicinæ affirmantem, medicinam eſſe prudentiam: ac deniquè ea eſt omnium vox, medico opus eſſe prudentiâ: idcircò accuratè diſcutiendum eſt, an ſimplicitèr, vel quadantenùs eiuſmodi ſententia recipienda ſit; hinc enim nonnulla ab Hipp. præclarè dicta intelligimus: aliaque medicinæ tribuimus, quæ integrè, & luculentèr eiuſdem naturam omninò circùmſcribunt.

Vt igitur, quæ propoſita ſunt, facilè abſoluam, adnoto prudentiam biſariam accipi, nimirùm ſimplicitèr, & ſecundùm quid. Prudentia ſimplicitèr eſt vnus ex habitibus intellectus, quos in eth. enumerat Ariſt. à cæteris longè diuerſus, cuius proptereà materia ſubiecta diſtincta eſt, & finis paritèr alius. Materia prudentiæ ſunt actiones humanæ, & quæcumque agi poſſunt ab homine: finis verò eſt felicitas hominis, inquantùm homo eſt. Medicina non eſt prudentia hac ratione, & ſimpliciter explicata; verſatur enim circà hominem, quatenùs à cauſis externis, & internis, à ſanitate ad morbum, & à morbo ad ſanitatem mutatur. Hinc finis medicinæ non eſt bonum principaliſſimum hominis, vt homo eſt, ſed particulare, ideſt ſanitas. Hinc etiam prudentia, & medicina circà eundem hominem diuerſo modo verſantur; prudentia enim verſatur agendo, medicina faciendo: actio autem, & factio differunt; quòd factio tendit ad finem, & bonum rei factæ, & principium faciendi eſt in eo, quod facit, non in eo, quod fit, vt dixi etiam ſuperius: v. g. principium artificiale ſanandi eſt in medico, non in eo, qui ſanatur; & ſanitas quoque eſt in hominè ſano, non in medico ſanante. Actio è contrà non eſt ſemper à fine diſtincta, ſed ipſa plerùmque eſt finis: & principium actionis eſt in eo, qui agit, quemadmodùm contemplatio veritatis eſt finis contemplantis, & principium contemplationis eſt in eo, qui contemplatur.

Prudentia ſecundùm quid ea eſt, quæ circà aliquam ſingularem materiam alicuius facultatis occupata, bonum eius particulare, quoad fieri poteſt, acquirendum ſibi proponit; & hoc pacto medicina aptè dicitur prudentia ſecundùm quid, quòd tota eſt in facienda ſanitate, quæ eſt bonum hominis particulare. Si prudentiam ergo ſecundum quid citati doctores accommodent medicinæ, admittendi ſunt, eorumque ſententiam ſic emendatam recipio; quà ratione Ariſt. etiam errorem ſocratis dicentis, *virtutes morales eſſe prudentiam*, emendauit inquiens, *eas non eſſe prudentiam*, hoc eſt ſimpliciter, *ſed non ſine prudentiâ*, ſiue ſecundùm quid. Cùm igitur medicina aliquam prudentiæ ſpeciem præſeferat, ea etiam, quæ prudentiæ propria ſunt, quodammodò ſibi vendicat. Quocircà non eſt ab hac tractatione remotum, medicinam cum prudentia comparando, eiuſmodi ſimilitudinem latè proſequi; hoc enim plurimùm facit ad naturam eius, ac dignitatem illuſtrandam, ac oſtendendum etiam, quanti ſit verum eſſe medicum; hoc eſt quot, & qualia ſint ea, quibus futurum medicum oportet eſſe inſtitutum.

Quemadmodùm ergò prudentia conſultat de ijs, quę felicitatis gratià agenda ſunt, quoniàm agibilia habere ſe aliter poſſunt: ſic medicina conſultat circà factibilia contingentia; quoniàm ſanitatis inſtrumenta non ſunt definita, ac certa: ſicuti prudentia ex pluribus medijs eligit conſultando, quæ efficaciora ſunt, & citò, ac tutò ad finem perducunt: ità medicina per conſultationem eligit ex remedijs, quæ facilia ſunt, tutiora, & minus moleſta comparandæ cauſà ſanitatis; atquè adeò in vtràque facultate eadem eſt ratio conſultandi. *Conſultatio enim eſt quædam rectitudo conſilij per media congrua fini, & tempore conuenienti*: in prudentia quidem gratià boni ſimpliciter: in medicina verò cauſà boni particularis, ideſt ſanitatis.

Ampliùs ſicuti de materia prudentiæ non eſt cuiuslibet conſultare, ſed viri longo rerum vſu periti, qui mores hominum multorum vidit, & vrbes, quod de Vlyſſe canebat Homerus; quique ex memoria præteritorum, & cognitione præſentium futuris proſpiciat: ſic etiam in medicina non eſt cuiuslibet conſultando deliberare, at ſenioris, plurimà rerum experientià à multo tempore inſtructi, qui præterita cum præſentibus componendo, non ſolùm quid hic, & nunc fieri opus ſit, ſed quoque quid faciendum in poſterum rectè decernat.

Tandem ſimilitudo inter prudentiam, & medicinam maximè cognoſcitur ex virtutibus, quæ prudentiæ coniunctæ ſunt, eædem enim etiam medicinæ conueniunt, vt clarè patet ſingulas recenſenti. Virtutes ergò annexæ prudentiæ ſunt, Syneſis græcè, latinè Sagacitas, vel Perſpicacia; altera verò, quæ græcè dicitur Gnome, latinè Sententia vocatur.

Syne-

Syneſis, ſeu perſpicacia eſt vis quædam benè iudicandi quid rectè, & opportunè fieri poſſit ad finem comparandum; ideò huiuſmodi virtute præditi perſpicaces appellari ſolent, & perſpicaciæ contraria eſt hebetudo; quia mente hebetes nequeunt benè iudicare facienda.

Gnome, vel ſententia eſt vis quædam cognoſcitiua, quâ quis rectè iudicat, quę præter ordinem cauſarum inferiorum eueniunt, & quid agere conueniat, dum caſus aliqui inſueti contingunt, vel vbi conſueta media non conf. runt; quod exemplo ſingulari facilè declaratur. Sicuti præter iuſtitiam legalem, quâ quid faciendum, & non faciendum conſtitutum eſt, datur æquitas, per quam in quibuſdam caſibus, & circumſtantijs vel facimus aduersùs legem, vel corrigimus, ſi non expediat, & congruat: vel addimus, ſi deficiat: vndè definitur iudicium æqui, ac boni viri, quo iudicat quid ſit faciendum, & addit vbi lex deficit, aut corrigit, vel benignè interpretatur, vbi non congruit tempori, & circumſtantijs: ſic Gnome vtitur prudens quâ iudicat quid hic, & nunc agere conueniat, vel in caſibus non anteà viſis, vel vbi non eædem circumſtantiæ, & accidentia concurrunt. Hinc nemo eſt, qui non videat vel ex ſolâ eiuſmodi virtutum explicatione, quo iure eas quoque medicinæ tribuam, & proindè quanta ſit inter vtramque facultatem analogia. Primò itaque medico neceſſaria eſt perſpicacia, quâ indicet, & cognoſcat non facienda tantùmmodo, ſed etiam opportunitatem faciendi. Secundò ſolertia quædam, quâ citò non ſolùm quidquid ſenſibus occurrit apprehendit, ſed ex ſenſibilibus obſcura coniectat, vnum ex alio colligit, & hinc feſtinè conuolat ad inuentionem remedij. Solertia enim, vt benè definit Ariſt. *eſt inuentio in non perſpecto tempore medij*. Tertiò neceſſaria eſt Gnome, vel ſententia; niſi enim medicus benè ſentiat de rebus ſuis, ſi quid accidit præter conſuetudinem, nec ampliùs viſum, de quo nulla extet lex medica, vel ſi adeſt, non ſit tamen apta tempori, & circumſtantijs; nec ex tempore conſulere, nec remedium inuenire, nec ad cauſas effectus reuocare ſubitò valet; ſed rei faciendæ, ac deliberandæ inſcius eſt, & incertus, niſi mente valeat, & iudicio. Quamobrem tunc medico maximè conuenit æquitas, quâ ſicuti iuris prudentes in iuſtitia ciuili, ſic ille in re ſua aliquandò ſecus, ac præceptum eſt, medetur, vel præceptis addit, vel corrigit, vel moderatur; nulla enim lex, nullumque præceptum adeò commune eſt, vt omnia ſingularia comprehendat, quæ cùm infinita ſint, & multiplicium accidentium concurſu varia, nec à legis conditore, nec ab omnibus ſimul acceptis hactenùs cognita ſunt. Ideò quò magis hoc arduum eſt, ſic opus eſt medico perſpicaci, benè ſentiente, & boni, æquique iudicij, qui rem præſentem intimè cognoſcat, & quantùm, & quomodo differat, vel conueniat cum ijs, quæ ipſe, & alij obſeruarunt, olim, prudenter æſtimet, & quod maximum eſt, ex tempore valeat decernere, quæ circà hoc ſingulare, hic, & nunc facere magis expediat. Hanc ob cauſam Ariſt. 3. politic. improbat ægyptios, qui ratâ, ſtatâque lege præcipiebant medico, *ne moueret ante tertiam diem*; ſiquidem ex vario accidentium concurſu ſæpè fit, vt aliquandò antè, aliquandò multò poſt tertiam diem, nonnunquam etiam nullâ mouere medico liceat; vndè diuus Thomas in commento ſcitè dicit, *non eſſe ſemper tutum, & certum ex ſcripto mederi*.

Cæterùm eiuſmodi virtutes maximè pendent ab imaginatione, quam Ariſt. ideò appellat intellectum ſingularium; quemadmodum enim eſt intellectus, qui fingit, & componit vniuerſalia, ità etiam in facultatibus practicis eſt intellectus, qui ſingularia cognoſcit, inuicèm comparat, & diſtinguit, de quo egregiè Ariſtot. multa tradit 3. *ethic.* Neceſſitatis autem ratio ea eſt, quia facultates practicæ vtuntur ſyllogiſmo, qui conſtat duplici propoſitione, primâ vniuerſali, & alterâ particulari. Vniuerſale cognoſcitur intellectu, particulare verò imaginatione, ſeu intellectu practico particulari, vt idem eodem loco fusè.

Ex dictis nonnulla Hipp. loca modò facilè intelliguntur. Primò cùm lib. de lege ait, *ad artem medicam comparandam maximè omnium opus eſſe naturâ; cùm enim natura ad optima viam demonſtrat, artis doctrina facilè contingit*: & lib. de elegantia, *principaliſſimum omnium eſſe naturam; namſi hæc affuerit ijs, qui animum applicant, per omnia penetrare poterunt*. Et tandem lib. de arte eos medicos poſſe morbos in profundo corporis latentes cognoſcere, *quibus natura non infelix liberaliter acceſſit*: cum hæc, inquam, dicit Hipp., conſtat, nomine naturæ non intelligere partem illam hominis, quæ circà alimenta occupatur, &, vel dormientibus nobis, ſemper in actu eſt: ſed alteram longè ſuperiorem, nimirum cognoſcitiuam, quâ apprehendimus primò res, quales ſunt in ſe, deindè inuicèm comparando, an conueniant, vel differant ſine errore diſcernimus, & ex ſimilibus vniuerſale componimus. Denique ex cognitis ad ignota, & obſcura diſcurrimus, atque adeò ea eſt huiuſmodi natura, quâ medicus ſagax, perſpicax, ſolers, & iuſtus rerum æſtimator euadit. Hinc fit, vt huiuſmodi facultates dicantur eſſe à natura, quia, vt docet Ariſt., non comparantur vſu, ſed ex naturali organorum conſtitutione reſultant, deinde exercitatione perficiuntur.

Supereſt, vt aliqua ampliùs, quæ ſpectant ad naturam medicinæ, dicamus, vt huiuſmodi ſupplementa omninò ſint abſoluta, nimirùm de officio, & fine medicinæ, quandòquidem hæc duo abinuicèm anteà ſeiunximus: de ſubiecto, de partibus, ſeu diuiſione, de ordine, & inſtrumentis, & alia addamus etiam, quæ ad rem noſtram facere videbuntur.

De officio medici, & medicinæ cùm plurima ſuperiùs dicta ſint, pauca hic, repetendo potiùs, dicemus. Officiũ ergò medici primùm eſt, morbum, quoad licet, cognoſcere; ex hâc cognitione deinde procedere ad inuentionem remedij: inuentio autem, quæ methodo, & ratione perficitur, vt inquit Gal. 1. meth. med. conſtat qualitate, quantitate remedij. & vtendi opportunitate; vbi hæc inuenerit, fecit ſatis officio ſuo, & remedia, aliòquin per ſe indifferentia, medici induſtriâ ſalutaria fiunt. Hac de re extat aurea Gal. doctrina com. in. 6. epid., quam proptereà huc afferre non dedecet: docet ergò ibi, aliud eſſe materiam medicam, aliud pręſidium. Materia medica eſt v.g. venæ ſectio, cucurbitulæ, frictiones, purgantia, clyſteres &c. huiuſmodi. Auxilia medica ſunt hæc eadem, non abſolutè, & qua talia, ſed auxilia fiunt à medico, cùm iiſdem vtitur opportunè, inquit enim *quæ eſt igitur cauſa generationis auxilij? qui tempus reperit*. Quòd verè maximè eſt officium medici, & medicinæ: Sanitas deindè ſita extrà medici poteſtatem.

Officio ſuccedit finis, quem facilè ſtatuo, eſſe ſanitatem, & eâdem facilitate quoque demonſtro; nam, acquiſitâ ſanitate, ceſſat actio medentis, ſuppoſitâ verò impoſſibili, nemo de agendis cogitat; at in hoc poſita eſt ratio finis, ergò ſanitas eſt finis. Ampliùs, ex præcognitâ ſanitate, quæ facienda ſunt medicus inueſtigat; vndè tota medicinæ inſtitutio ab hac cognitione pendet; & Ariſt. 7. metaph. diſertè ait, *ex ſanitate fieri ſanitatem*, ſeu ex ſanitate à medico pręcognita fieri ſanitatem in ægris; & in eth. finem eſſe menſuram, & regulam cæterorum

ideòque eiuſmodi ſententia ſancita eſt, præeunte Hipp. lib. præcept., vbi apertè dicit, *rectè autem, & conuenienter ægrorum cura ſuſcipitur ſanitatis cauſâ : at ſanorum, vt ſine morbis viuant : quin etiam elegantiæ ergò.* Quibus indicat non ſolùm communiſſimum medicinæ finem, ſed etiam medicinæ partes, quæ ad eundem, non eâdem tamen viâ perueniunt; nimirùm conſeruatricem, quæ, tuendo naturalem partium conſtitutionem, ſanitatem conſeruat: curatricem, quæ depellendo morbos, recuperat: & Coſmeticen, quæ ornatum corporis naturalem, vel redintegrat, vel tuetur.

Hofmanus, quia timet, ne vnicus ſit finis, atq; adeò ne periclitetur vnitas medicinæ, ſi diuersâ procedamus viâ, afferit ſanitatem vnicum eſſe finem, quia ad illam eodem modo contendimus. Siuè enim ſanos tueamur, ſiuè curemus ægros, ſemper procedimus corrigendo, emendando, & detrahendo; iiſdemque proptereà vtimur inſtrumentis, venæ ſectione, purgatione &c. verùm in ſanis corrigimus leuiores lapſus, in ægris verò grauiores; quippè ea eſt latitudo ſanitatis, vt corpus adhuc ſanum ſit, quamuis deflectat ab integrâ, & omninò perfectâ corporis conſtitutione; tunc autem ægrotat, cùm ille receſſus ſic intenditur, vt erectum ſtare, & agere, quæ ſani agunt, minimè poſſit. Hæc quidem vera ſunt, & doctè, ac ſubtilitèr dicta, quia verè ſemper etiam conſeruando adhibemus contraria, licet minora, & vacuamus pariter, vel purgando, vel mittendo ſanguinem, quemadmodùm facere, ægros curando, ſolemus. Nihilominùs, etſi diuerſa verè ſit ratio medendi in vtrâque parte conſeruatrice, & curatrice : finis tamen ſemper eſt idem; ſanitas enim ſiuè conſeruata, ſiue ricuperata, ſemper eſt eadem, vt patet; ideòque ars in vniuerſum eſt vna, licet ex diuerſis partibus conflata: quemadmodùm corpus eſt vnum, quamuis partes diuerſæ ſint, quæ diuerſis funguntur officijs, quoniam agunt gratiâ totius, & à communi principio mouentur.

Hic quæret aliquis, quid nomine ſanitatis intelligatur, an forma illa, quæ ex optima partium, & corporis conſtitutione reſultat, vel ipſamet corporis conſtitutio. Breui dico, ſanitatem hic non intelligi formam illam ſuperinductam corpori bene conſtituto, ſed eandemmet conſtitutionem: ſiquidem finis ille verè dicitur, qui agêdo acquiritur; at ad ſanitatem, vt inquit Ariſt. in phyſ., non eſt motus, nec à ſanitate, vt relatio eſt, accipimus rationem agendi : è contrà à corporis conſtitutione deducimus inuentionem remedij, & per eadem remedia vel corporis conſtitutionem ſeruamus, vel reſtituimus, quò vbi ventum eſt, ab agendo ceſſamus. Hinc reijcimus eorum ſententiam, qui putant integritatem, & robur actionum eſſe finem; hæc enim reſultant : cùm enim corpus benè conſtitutū eſt, integra, & perfecta vis agendi conſequitur, & proptereà nullam nobis præbent vtilem indicationem medendi, ſed tota ab ea, quæ phyſicè, & verè ſanitas eſt, corporis cōſtitutione dependet.

Sanitati ergò rectè ſubiectum coniungitur, de quo aliqua dicit Riuerius, ſed communia, nimirùm, *eſſe reale, per ſe exiſtens, cuius paſſiones, & proprietates medicina conſiderat* : ſed omittit potiora, & magis neceſſaria. Vere enim corpus humanum reale eſt, & per ſe exiſtens, paſſionibus, & proprietatibus præditum : at cùm ſit alijs etiam facultatibus ſubiectum, præſertim vtrique philoſophiæ, naturali, & morali, erat ampliùs explicandum, quâ ratione ſpectet ad medicinam; vt enim dixi ſuperiùs ex Ariſt., medicus non ſimpliciter oculum, ſed vſque ad aliquid contemplatur. Nobis ergò ſupplenda ſunt, quæ Riuerius inconſultò prætermittit. Quocircà, vt quæ à me dicenda ſunt, clarè, & facilè percipiantur.

Dico, vnamquanque artium mutuari ſubiectum ſuum à natura : ſtatuarius ex. gr. accipit marmor, faber ferrum, & æs, architectus ligna, lapides, & cæmenta; illi tamen non conſiderant ea, vt omninò cognoſcibilia ſunt, ſed quatenùs apta nata ad ſuſcipiendam formam artificialem; & ideò cognoſcunt, vt agant; & quamuis ſubiecta realia ſint, & per ſe exiſtant &c. nunquam tamen eas nomine ſcientiæ donamus. Ità medicina circà corpus humanum verſatur, quatenùs ſanabile eſt, ſeu quatenùs capax ſanitatis ope ſuâ inducendæ, & conſeruandæ. Quare afferenda eſt particularis ea cognoſcendi corporis ratio, quæ apprimè pertinet medicinam, quæque inſinuet intentiones medendi.

Multi hâc de re multa dixerunt, ſed nemo, niſi me ipſum fallo, corporis humani conſiderationem attingit; nam qui dicunt corpus, vt ſanabile, vel vt ſubiectum ſanitatis, & ægritudinis tradi medicinæ conſiderandum, afferunt phyſicam conſiderationem, non medicam : phyſicus enim contemplatur etiam ſanitatem, & morbum, quæ ſunt paſſiones corporis naturalis, vt naturale eſt. Ideò miſſis, quæ dicuntur ab illis, Hipp. optimè omnium, & clariſſimè docet quoùſque ſit homo à medico cognoſcendus; inquit enim lib. de ver. med., refellens primò nonnullos eius temporis medicos; *ceterùm & medici, & ſophiſtæ quidam aiunt, quod non potis ſit medicinam cognoſcere eum, cui exploratum non ſit, quid ſit homo; & quomodo primùm factus, & conſociatus ſit. Ego verò hæc, quæ ità de natura dicuntur, aut ſcribuntur, ſiue à ſophiſta, ſiuè à medico, minùs conſentanea medicæ arti exiſtimo, quàm pictoriæ.* Vere enim nihil intereſt, medicum ſcire ex quibus principijs, athomis ne, aut aliâ quâpiam materiâ compoſitus ſit; vndè Gal. in lib. meth. ait, inanem eſſe huiuſmodi peruеſtigationem, quia ex athomis nulla nobis indicatur ad medendum via. Item neque refert cognoſcere, qui ſit opifex corporis, quâ arte lineamenta ducat, & partium formam effingat, & alia huiuſmodi, quæ merè phyſica ſunt, & nulli ſunt vſui medenti. His refutatis, pergit Hipp. definiendo legem, ac modum, quo medicum oportet hominem noſſe, inquiens. *Verùm mihi maximè è re medici eſſe videtur, vt is in naturæ rebus exercitatus ſit* (in ijs ſcilicet, quæ hominem afficiendo ab vno ad alterum ſtatum ſanitatis, vel ægritudinis mutant) *vtque omni ſtudio annitatur (ſi quid, quod facto opus eſt, præſtabit) vt percipiat, quid ſit homo, collatione facta ad ea, quæ eduntur, & bibuntur, & quid à ſingulis cuique euenturum ſit : nec ità abſolutè putare, quod malum edulium ſit caſeus; verum etiam explorandum, quodnam incommodum afferat, et quamobrem, & cui humanæ corporis parti incommodus habeatur* : & poſt multa in eundem ſenſum ſcripta, addit etiam. *Ceterùm præter hæc neceſſe fuerit, vt rectè dignoſcat quænam paſſiones dimanent ex ſuccorum ex ſuperantibus qualitatibus, & viribus : quæ item ex figuris eueniant.* Præclarè quidem his verbis nobis Hipp. indicat medicam hominis, quæ differt à phyſica, conſiderationem; quippè phyſicus in vniuersùm tantùmmodò cognoſcit hominem, vt ſanabilem, & ægrotabilem hanc ob cauſam, quia ab inſito principio mobilis eſt ad vtrumq; : at medicus cognoſcit hominem à cauſis ſingularibus internis, & externis ſanari, & ægrotari : item cognoſcit ſingularem morbi ſpeciem, & partem quoque, cui talis morbus infligitur; vt patet exemplis ab eodem propoſitis. Vnde phyſicus hominem abſolutè, medicus verò cōparatè ad

pat-

Digitized by Google

particulares cauſas afficientes. & alterantes cognoſcit. Hinc intelligimus, cur medicus craſſus, & ſenſatus artifex appelletur; quia nimirùm non in abſtractis, & à ſenſibus longè remotis, at in ſenſibilibus, & materialibus totus eſſe debet; & propterea nimia ſubtilitas, quà ab illis diſtrahimur, vel inanis eſt, vel obeſt.

Illud notatu dignum ſupereſt, quod de huiuſmodi ſubiecto dicamus, nimirùm quo differat à ſubiectis artium cæterarum. Diſcrimen itàque eſt huiuſmodi, quòd aliarum artinm ſubiecta merè paſſiuè ſe habent ad operationem artificis: at homo non tantùmmodo paſſiuus eſt, ſed coagit: imò principaliter agit. Sanatio enim eſt naturalis affectio, quæ per ſe, & primùm eſt à natura, à medico verò per accidens; vt inquit Ariſt. 2. phyſ. Hinc dicta egregiè multa ſnnt ab Hipp. ſcilicet *naturæ morborum medici*, qnia propria cuiuſque natura, non autem communis aliqua ſingulis medetur. Item *natura ſibi ipſi vias inuenit, non ex intellectu; cùm enim à nemine docta ſit, nec quidquam didicerit, tamen facit, quod debet*: aliaque prætereà à Gal. & ab alijs dicuntur, quæ tædio foret ſingula recenſere. Ceterùm, quę ſit iſta natura, variè explicatur: aliqui enim temperamentum, alij calidnm innatum intelligunt; mihi verò alia mens eſt, quam fusè alio in opere patefaciam.

Hinc etiam multa intelliguntur, primò cnr medicus ſit imitator, 2. contemplator, & 3. auxiliator naturæ. Eſt enim imitator, quià natura eſt primum agens, qnod per ſe ſanat, medicus verò per accidens, ergò ſequi debet nutus eius, & motum, & attentè obſeruare, quò it natura, cùm ſui iuris eſt, & dominatur morbo: non autem vel immaturà medicinà exaſperare, vel aliorsùm impellere; deſtinatæ enim ſunt naturæ viæ, & tempus alterationum fatale. Quare nec ab ijs declinare licet, nec intempeſtiuè mouere, & excitare. Hàc de cauſà Hipp. propoſitis exemplis docet, quandò naturam debet medicus imitari; inquit enim 1. aphor. 2. *In perturbationibus ventris, & vomitibus ſpontaneis*, &c. (quod eſt naturæ rectè operantis) deindè deducit imitationem, addens. *Sic & vaſorum inanitio ſi talis fiat* (hoc eſt à medico) *confert*, &c. eadem etiam ſectione aphor. 21. *Quò natura vergit, eò ducere oportet*, &c. ſimul enim proponitur exemplum, & imitatio; & aphor. ſequenti ait, *concocta medicari, atque mouere non cruda*, &c. ſic enim agere uatura ſoler, quæ ex Ariſt. vbique ſeruat ordinem conſtantiſſimum; nimirùm primùm coqnit humores, deinde præcipitando ſeparat exerementa, & tandem excernit; ideò ſic etiam medicus, & peractà coctione vacuare debet. Hinc intelligitur etiam dictum Hipp. lib. de flatibus, *medicinam maximè eſſe ſecundùm naturam*; quoniàm obſeruat leges naturæ, & illud facit, quod per ſe, ſi poſſet, natnra faceret; & quod aliàs rectè, & non impedita fecit. Er iure quidem medicus naturam ſequitur, ac imitatur; cùm enim ſanatio ſit motus naturalis, ſanandi ratio accipienda eſt à uatura, quæ per ſe ſanat. Quo loco monendi ſunt ij, qui nonas excogitanr medelas, & inſolentem curandi modum longè diuerſum ab eo, qnem dogmatica medicina, præmonſtrante natura, confecit. Et hæc ſpectant ad medicum imitantem.

Spectator ampliùs medicus eſt, cùm natura per ſe rectè operatur, & integrè ſanat: tunc enim non eſt opus medico, cùm per ſe ſufficit agens principale. Huc ſpectat aphor. 20. eiuſdem ſectionis. *Quæ iudicantur, & iudicata ſunt integrè, neque mouere, neque nouare, ſed ſinere*, &c. ne tamen ſit medicus vel eo tempore ſpectator otioſus; ſpectare enim debet naturæ motus, vt diſcat imitari aliquandò, cum nequit eos per ſe impedita peragere.

Poſtremò medicus eſt auxiliator naturæ, cùm ab inſolentijs materiæ vel oppreſſa, vel exagitata, vel quod mouendum eſt, minimè monet, vel ſecùs monet, ac expediat mouere. In hanc rem optimè cadit aphor. 29. ſecundæ ſectionis, *incipientibus morbis, ſi quid mouendum videatur, moue*; in quo multa attentè perpendenda ſunt.

Primò Hipp. non abſolutè pronunciat, ſed hypotheticè, quòd ſcilicet verſetur medicus circà materiam contingentem, & ſingularibus circumſtantijs perſonæ, loci, temporis, ætatis, ſexus, aliorumque ſymptomatum circumſcriptam, quæ prorsùs comprehendi non poſſunt, quod benè idem ſignificanit lib. de eleg., inquiens, *vſus* ſeu particularis exercitatio, *non docetur*: & ideò quamcunque deliberationem medici prudentiæ relinquit, ita ſcribens, *ſi quid videtur mouendum, moue*, &c. & propterea ſuperiùs dixi præter ceteras virtutes prudentiæ coniunctas, opus eſſe æquitate, ſeu boni, æquique viri iudicio, qui hic, & nunc æſtimet, an, deindè quid, quomodo, & quantum monendum.

Secundò dicit, *in principijs*, quià tunc temporis natura ab humorum copia laborans, velut onere preſſa, nequit peragere motus ſuos, vel humor irregulariter motus naturam extimulat, & ad monendum, quò non decet impellit: ideò à principio naturæ laboranti ſarcina detrahenda, & aberrans reducenda eſt in viam, antequàm materia commota in aliquam partem decumbat, cui iam affixa, nullà arte, vel difficillimè euocatur. Quàmobrem Hipp. 1. aphor. humores turgentes purgare iubet; & lib. de rat. vic. in ac. monet, vt vacuemus ſanguinem in pleuritide, *antequàm fixa ſint omnia, quæ contriſtant*, & paulò inferiùs, *donec eleuati fuerint ſpiritus*, quia vbi ille fixus eſt, & omnimò impeditus, nequit ducere humores, quantùmcunque impulſus, & excitatus.

Poſtremò inquit, *augeſcentibus morbis, & in vigore quieſcere melius eſt*; quoniam eo tempore natura molitur coctionem: coctio autem quiete fit, & à medicamento, vel quâcunque alià operatione, commotis humoribus, impeditur. Et hæc ſpectant ad medicum auxiliantem naturę.

Alia etiam ſequuntur ex eo, quod natura primum ſit ſanitatis efficiens; quandò enim à morbo victa eſt, non ſunt admouenda remedia, quæ illà vel repugnante, vel minimè agente, irrita fiunt: deinde neque vulgus exigat à medico, vt citò curet, nec criminetur, ſi lentè, & tardè curatio contingat; in morbis enim iam factis, naturę ductum ſequi oportet, ordinemque, quo illa procedere ſolet, imitari. Hàc de cauſà Celſus lib. 3. de re med. non admittit ſententiam Aſclipiadis aſſerentis, officium eſſe medici, *vt tutò, vt celeriter, vt iucundò curet: ferè enim periculoſa eſſe* (ſubdit ille) *nimia & feſtinatio, & voluptas ſolet*. In alijs autem artibus, quarum ſubiecta paſſiua ſunt, ſpectatur tarditas artificis, vel celeritas, ex quibus prout opus ceſſerit, laudem ſibi comparat, vel calumniam, quoniàm in eiuſdem poteſtate ſitum eſt, vt tardè, vel feſtinanter, benè, vel malè rem ſuam ipſe conficiat: in medico verò quidquid ſolùm opportunè fit, commendatur; huiuſmodi autem opportunitas cum celeritate, vt in acutis, aliquandò cum tarditate, vt in chronicis iuncta eſt. Quare nec illos lentè, nec iſtos celeriter curare oportet, ſed vtroſque opportunè.

De medicinæ diuiſione non eſt hic quidquam dicendum; illa enim, quam affert auctor, vulgatiſſima eſt, & recepta communiter: tantùmmodo adnoto, partem

Sc-

Digitized by Google

Semioticam non videri ab alijs eſſe diſtinctam. Phyſiologia enim, & Pathologia cùm nequeant in materiam propriam turò penetrare, niſi præeuntibus ſignis, non videtur aptè alia pars, quæ de ſignis agit, diſtinctim ab iſtis eſſe ponenda. Dicendum tamen, ſigna particularia rerum ſecundùm naturam, & præter naturam propria ad eaſdem medicinæ partes ſpectare, quibus ipſæmet res, de quibus agunt, ſubiectæ ſunt. Ars autem inueniendi ſigna diſtincta eſt, & à cęteris ſeparatim tractanda: eam propterea appello topicam medicam, quia nimirùm oſtendit locos, & fontes, vndè hauriuntur ſigna diagnoſtica, & prognoſtica, ſingularibus deinde ſubiectis vtriuſque partis theoricæ, & therapeuticæ tandem applicanda. Et eodem prorsùs modo ſe habet hæc pars Semiotica, quemadmodùm methodus medendi. Sicut enim alia eſt methodus vniuerſalis, quæ generatim docet rectam medendi per indicationes viam; alia particularis, quæ propriam cuiuſque morbi curationem inſtituit; ita quoque, præter ſingulares morborum notas, & rerum naturalium ſigna, alia eſt ars, quæ docet in vniuerſum inueniendi modum, eaque in diagnoſtica, & prognoſtica diſtinguit, & rurſus diuidit in propria, & communia, aliaſque differentias tradit, quas Riuerius infrà luculenter enumerat. Itàque ars inueniendi ſigna, ſiuè topica medica, eſt pars medicinæ diſtincta, quà multò antè informandus eſt medicus, ne cum ad ſingulares materias accedit, eadem repetere ſæpe cogatur, quod accidit ijs, vt monet Ariſt., qui prætermiſſis communibus, à ſingularibus primùm ordiuntur.

De ordine, quo inuenta eſt, quo traditur, & quo exercetur medicina dicamus; nimirùm an ſit reſolutiuus, vel compoſitiuus: at quid vterque ſit, primò dicendum.

Ordo compoſitiuus definitur ab Ariſt. *à primis, ſeù principijs*; quoniam ab ijs capientes initium ad principia proximè componentia, ac tandem contendimus ad vltimas ſpecies compoſitas: vel quod idem eſt, à cauſis ad effectus, & à ſimplicibus ad compoſita. Eiuſmodi ordine ab Ariſt. tradita eſt philoſophia naturalis, quæ à communiſſimis principijs ad minus communia, & per hæc ad proxima, & poſtremò ad vltimas corporum naturalium ſpecies accedit.

Reſolutiuus è contrà definitur, *ad prima*: vel quia compoſitum primum confusè cognoſcitur, deinde in partes diuiditur, donec perueniamus ad prima, ſiuè principia ſimplicia; vndè quemadmodùm compoſitiuus eſt à ſimplicibus ad compoſita; ità reſolutiuus eſt à compoſitis ad ſimplicia. Vel dicitur, *ad prima*, quia incipit ab eo, quod primò quæritur, & definit in idem probatum, & cognitum, quemadmodum mathematici ſolent. Quare eiuſmodi reſolutiui ordinis rationem libentius accipio, & accomodo medicinæ. Siquidem, vt inquit Blancanus, vera reſolutionis ratio ex penitiori mathematicorum eruditione petenda eſt, penes quos reſolutio eſt via à quæſito, tanquam conceſſo, per ea, quæ ex ipſo conſequuntur, ad aliquod certum, & conceſſum: quod ſic ab eodem authore optimè declaratur. In reſolutione id, quod quærimus, tanquàm verum primò ſupponimus: deinde quid ex hoc ſequitur, conſideramus, donec incidamus in aliquid iam cognitum, quod priùs erat ignotum; idcircò mathematici huiuſmodi proceſſum appellant reſolutiuum: & hic etiam medicinæ, tùm conſtituendæ, tùm exercendæ mihi videtur eſſe maximè accomodatus, quemadmodum duplici exemplo demonſtro.

Exemplum ordinis reſolutiui in medicina conſtituenda eſto eiuſmodi. Primò ſupponimus, ſanitatem eſſe corporis affectionem, quâ homo benè valens ritè obit munia ſibi à natura conceſſa: tùm conſideramus conſequenter bonum quid eſſe: ex hâc cognitione ſequitur deſiderium conſeruandi, cùm adeſt, & quandò abeſt, recuperandi; & ideò conſtituendi artem, quæ vtrumque faciat. Cùm verò neutrum poſſit vnquam fieri, ſi ignoremus, quid illa ſit, primùm naturam ſanitatis inueſtigamus: ab hâc ad morborum inueſtigationem procedimus: & ex vtràque cognitione ſanitatis, & morbi inuenimus remedia: tandem, inuentis remedijs, redimus ad eandem ſanitatem, vel conſeruandam, vel recuperandam. Quocircà eiuſmodi ordo reſolutiuus eſt ab eodem in idem, ab eodem ſuppoſito in idem, vel demonſtratum, vel factum: demonſtratum in ſcientijs, factum verò in artibus: in medicina enim à ſanitate ad ſanitatem procedimus, à ſanitate primum ſuppoſitâ, deinde cognitâ, ad ſanitatem conſeruatam, vel recuperatam.

Hinc patet ex ordine reſolutiuo neceſſariò ſequi compoſitiuum. Poſtquàm enim per reſolutionem inuenimus, quæ facienda ſunt, & quibus, aut quomodo faciendum, medijs ipſis inuentis, veluti componendo, facimus, quod primùm inquirebamus: in ſcientijs autem ſpeculatiuis, principijs per reſolutionem inuentis, oſtendimus concluſionem, componendo demonſtrationem. Quarè mathematici inueſtigationem principij, & medij appellant reſolutionem, compoſitionem verò diſcurſum, ſiuè concluſionis demonſtrationem.

Alterum methodi reſolutiuæ exemplum in exercendo medicinam, tale ſit. Laboret quis febre, v. g., febris verò, quia mala eſt, ſtatim excitat intentionem curandi, & expellendi: cùm autem expulſio fiat per contraria, accedit altera, ſcilicet inueniendi remedia: remedia verò quia inueniri non poſſunt, niſi præcognitâ febris natura; ideò in huius primùm inquiſitione medicus occupatur; & à ſymptomatis, ac formâ dignoſcit, febrem eſſe paſſionem calidam: deinde verò, quoniam hic calor ex ſanguine ab aliquo ſucco turbato, & commoto reſultat, qualis ſit hic humor, & vbinam hoſpitetur, ſedulus inueſtigat. His igitur primò cognitis, ſtatim occurrit remedium, & quid agendum ſit, inuenitur: & hic eſt terminus methodi reſolutiuæ, nimirùm inuentio remedij per reſolutionem; ideò conſultatio, quæ reſolutione huiuſmodi vti ſolet, definitur ab Ariſt. 3. eth. *medij idonei ad finem in rebus agendis inquiſitio*. Tandem applicando remedium, ad id, quod primò propoſitum fuit, ordine compoſitiuo procedimus.

Cùm ex dictis manifeſtè pateat, præcipuum medentis officium in veſtigatione poſitum eſſe, par eſt, vt inſtrumenta quoque critica, ſiue iudicatoria, quibus medicus inquirendo vtitur, proponamus, & explicemus. In primis itaque ſtatuo, quandoquidem medicinam dogmaticam profitemur, eſſe duo, rationem, & experientiam, quibus longo interuallo diſtamus ab empiricis, qui ſolâ experientiâ nituntur. Verum cùm experientia ratione ſit naturâ prior, de ea primò multa dicenda ſunt: primum ſcilicet oſtendenda experientiæ neceſſitas. 2. modus, quo fit. 3. quàm difficilis, & vndè oritur difficultas. 4. quid ſit. 5. quomodò ſola experientia conferat ad agendum: quo loco comparabo breuiter empiricum cùm dogmatico, & experientiam cùm arte.

Quod primum ſpectat, experientiæ neceſſitas conſtat ex eo, quòd ſicuti nec imaginari, nec intelligere quidquam poſſumus, niſi ſenſibus primùm ſenſibilia exteriora

teriora

eriora cognoſcimus; ita nec artes, nec ſcientias condimus, niſi præeunte experientiâ; artes enim, & ſcientiæ, vt inquit Ariſt. 1. metaph. 1. *fiunt, cùm ex multis experimentalibus conceptionibus vna de ſimilibus opinio fit*. Hinc natura eâ arte organa ſenſiuum externorum compoſuit, vt, vel inuitis nobis, à ſenſibilibus pulſentur, & afficiantur: idcircò Hipp. lib. præcept. ſcitè ait, *ſtatuendum eſt, naturam à plurimis, ac omnigenis rebus moueri, & doceri neceſſitate quâdam*; ſenſibilia enim pręſentia non poſſunt non mouere, & afficere ſenſus; hi autem moti, & affecti docentur quodammodo, dum ſpecies ab obiectis impreſſas ad interiores potentias tanquam ſemina futurarum cognitionum tranſmittunt.

Hinc ſequitur modus, quo experientia fit, clarè traditus, & explicatus ab Hipp. primùm, deinde ab Ariſt. 1. poſter. & 1. metaph. 1. qui propterea viſus eſt Franciſco Patricio ab eodem Hipp. ſuppreſſo tamen nomine, accepiſſe. Docet ergo Hipp. loco citato, rationem, ſiuè iudicium ſimplex, aut diſcurſiuum, memoriam quandam eſſe, non formaliter; eſt enim ratio quiddam maius, & memoriâ ſuperius: ſed quia ex memoriâ ſumit materiam indicandi, & diſcurrendi: idcircò addit, *componere ea, quæ ſenſu fuere percepta*. Memoria autem fit, cùm ab imaginatione ſuſcipit rerum ſpecies; imaginatio verò à ſenſibus externis; vndè hic eſt eiuſmodi cognitionum ordo. Senſus externus *primam perpeſſionem externam ſuſtinet*, ſeu primùm à ſenſibilibus afficitur. *Deinde verò veluti delegator ſpecies rerum, quæ ſenſui ſubijciuntur ad imaginationem traducit: hæc verò receptas ſpecies diù retinens, & conſeruans euadit memoria: quâ tandem vtitur intellectus*; tunc enim, vt inquit idem, *ſi ex ijſdem ſenſibilibus ratiocinatio*, vel *intellectus initium duxerit, in eiuſdem poteſtate eſt, diſcurrere, & iudicare, & ad veritatem perducere, rectè diſcurrendo, & iudicando*. Verùm minimè ſufficit ſemel, & bis eadem ſenſibilia percipere, vt veram experientiam aſſequamur: ſed, ampliùs neceſſe eſt eadem ſæpiſſimè cognouiſſe, & omninò ſimilia ſecundùm ſpeciem, & circumſtantias temporis, modi, & alias huiuſmodi; obſeruareque diligenter inter ſe comparando, vt ſimilia à diſſimilibus ſegregemus, quibus denique in penu memoriæ repoſitis, & aſſeruatis, fit experientia, quæ ſuggerit intellectui materiam iudicandi, & diſcurrendi. Idem ferè, compendio tamen, repetit Ariſt. 2. poſter. & 1. metaph. citato, vbi ait, ex *pluribus eiuſdem rei memorijs experientiam vnam confici*; cùm enim intellectus per experientiam conficiat vniuerſale, quod eſt vnum, & omnibus ſingularibus commune; neceſſe eſt priùs ab ijſdem ſingularibus ſimilibus fuiſſe deductum; cùm ipſa ſimilitudo ſit cauſa vnitatis, & communitatis.

Hinc conſtat veram rationem, cum ortum habeat ab experientia, experientiæ quoque iungendam eſſe; *ſi enim non ex ſenſibus compertâ obſeruatione*, inquit Hipp. *ſed ſolùm ex probabilis rationis figmento proficiſcatur, frequenter grauem, & triſtem diatheſin affert, quoniam viam inuſam ingrediuntur*: (loquitur enim de medicis imperitis); ideoque lib. de eleg. in eundem ſenſum rectiſſimè ſcribit, *pulchra, ac decora eſt ex opere, quòd quis vſu*, hoc eſt experientia, *didicit, manans oratio; quidquid enim artificiosè actum eſt, ex ratione profectum eſt: quod verò artificiosè dictum eſt, at non ita factum, methodi ab arte alienæ ſymbolum exiſtit; nam putare quidem, non autem facere, ignorantiæ, & imperitiæ argumentum eſt*. Cùm enim ratio ab experientia ſeiungitur, *opinio quædam eſt, quæ maximè in medicina in crimen vertitur ijs, qui ea vtuntur: in calamitatem verò ijs, qui eius opera fruuntur*. Hinc fit, vt ratio deſinat quoque in experientiam, hoc eſt, vt diſcurſus, & iudicia rationis eo ipſo probentur vera, quòd experientiæ congruant, & ſingularibus conueniant; quocircà pergit Hipp., & pulcherrimo exemplo demonſtrat; *nam enim ob ſcientiam ſermonum vniuerſalium ſibi ipſis perſuadeant ſe ſe ipſum etiam artis opus ſingulare nouiſſe, non aliter, ac aurum adulterinum ab igne examinatur; ita eorum ignorantia hâc profeſſione arguitur*. Concludamus itaque rationem per experientiam ſua ſibi conficere vniuerſalia, eademque ad experientiam collata probare. Idem etiam ſentit Gal. 5. meth. inquiens, *experientia rationi atteſtatur*; quod idem ſonat, ac experientiam rationi iungendam eſſe; niſi enim quod ratio dictat, ac docet, experimento verum eſſe deprehendimus, ratio ipſa falſa eſt, ac nulla.

Tertium ex propoſitis facilè declaratur; nimirùm difficillimum eſſe perfectam experientiam conficere, ex qua ſubinde intellectus componat vniuerſale.

Experientia pendet à tribus, ab homine, à tempore, & à rebus, quorum vnum ſi deſit, vel alterum, experientia nulla comparatur. Homo quidem requiritur, qui per ſenſus externos, & internos ſenſibilia cognoſcens, eſt cauſa efficiens, & veluti experientiæ architectus. Verùm quia experientia eſt plurimarum ſimilium cognitionum collectio, hinc vnus homo non ſufficit: imò nec plures, ſed omnes ſimul conſentire debent: at impoſſibile eſt, vt omnes ſimul conſentiant, ideò difficillimum quoque eſt, vt perfectam habeamus ab hominibus experientiam. Ad cognoſcendum enim neceſſaria eſt quædam proportio, & diſpoſitio cognoſcentis ad cognoſcibile, ſed omnes homines non ſunt æquè diſpoſiti, vel naturâ ſuâ, vel ob conſuetudinem: naturâ quidem ſuâ, quia non eſt eadem in ſingulis hominibus organorum aptitudo; hinc non fit eadem in ſingulis obiecti impreſſio, nec proptereà idem omnium iudicium; eâ enim ratione homines de rebus iudicant, quâ primùm organa affecta ſunt. Patet exemplo viſus, & guſtus: prout enim oculus affectus eſt, ita de viſibilibus ſentimus, & ſæpè fit, vt plures homines circà idem viſibile, non idem tamen ſentiant, & iudicent. Idem accidit in guſtu; ſicut enim lingua affecta eſt, ita iudicamus ſapores; vndè ſæpe accidit, vt qui vni dulcis eſt, alijs videatur amarus, & è contrà. Hinc Ariſt. optimè 2. metaph. dicebat, *difficultatis cognoſcendi cauſam in rebus aliquandò, aliquando verò in nobis ipſis ineſſe. Quemadmodum enim veſpertilionum oculi ad lumen diei ſe habent; ita & intellectus animæ noſtræ ad ea, quæ manifeſtiſſima omnium ſunt*.

Conſuetudine etiam homines non ſunt æquè affecti ad idem eodem modo iudicandum; *quemadmodum enim*, inquit Ariſt. *conſueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc nobis accidunt, non apparent ſimilia, ſed quia non conſueuimus, ignotiora, & magis peregrina videntur eſſe. quantam verò vim conſuetudo habeat*, ſubdit idem, *leges declarant, in quibus fabuloſa, ac puerilia plus poſſunt propter conſuetudinem, quàm ſi cognoſceremus ea*: ex quibus conflatur ratio; quia vnuſquiſque iudicat magis verum, quod eſt ſibi magis proportionatum; eo nempè pacto, quo propter variam affectionem guſtuum, quibus proportionati ſunt varij ſapores, vnuſquiſque ſaporem iudicat, eodem modo & vnum admittit, cęteros reſpuit.

Hinc patet homines alicui ſectæ addictos, & præoccupatos ineptos prorsùs eſſe ad veritatem ab alijs, vel etiam per ſe ipſos addiſcendam; & proptereà qui ſunt bonarum artium, & ſcientiarum cupidi, huiuſ-

modi

Digitized by Google

modi præiudicijs mentem exuant, neceſſe eſt.

Ex his patet experientiam à tempore etiam pendere; cum enim experientia vera ex ſenſibilium, quæ nobis occurrunt, obſeruatione tota fit; nec res omnes, effectuſque ſenſibiles vno, eodemque tempore nobis ſeſe offerant, opus eſt longâ die, anniſque ſeris, quibus non ſemel, ſed iterùm, iterùmque noſcantur. Hinc dicitur tempus ſapientiſſimum, & iuuenes inexpertos eſſe: experientiam verò ſenum eſſe propriam, qui multa quidem viderunt, multa item audierunt; vnde Euripides ſcribit, *non omnia adeſſe ſenectuti mala, ſed hoc præcipuo bono frui, quòd ob experientiam ſenes ſapientiùs iuuenibus loqui poſſunt*: & eàdem ex cauſa, cum de agibilibus, & contingentibus deliberandum eſt, ſenes, non iuuenes conſuluntur.

Poſtremò difficultas pendet etiam à rebus ipſis; quippè experientia cum ſit multarum, ne dicam omnium, ſimilium notionum per ſenſus exteriores in phantaſia, & memoria collectio; neceſſe eſt, vt eæ eædem omninò nobis occurrant: at non eſt ſemper eadem omnium ſpecies, & facies; quòd non eſt quoque ſemper idem concurſus temporis, loci, ſubiecti, circumſtantiarum, & accidentium; adeò vt, ſi vnum, vel alterum ex his mutetur, accidat, vt effectus, qui ſæpè viſus eſt, aliquandò tamen non reſpondeat. Imò quæ quandoque videntur ſimilia, à cauſa tamen contraria proueniunt; vndè Hipp. ſcitè dixit, *ſimilitudinem eſſe errorum cauſam*, & Gal. *ſimilitudines, vel peritos decipere*. Quamobrem vbi vel ſimilia occurrunt, non ideò ſtatim fides habenda eſt, ſed ſi illa vel à contraria cauſa prouenire ſoleant, cauſa ipſa introſpicienda: tùm verò, an verè ſimilia ſint, iudicandum. ex. g. Colicus dolor & à calidis, & à frigidis excitatur; propterea ſi aliquod remedium vni profuit, vel etiam pluries, vbi nouus accidat dolor, non eſt protinùs ad ſimile remedium confugiendum: ſed diſpiciendum primò diligenter, an à ſimili quoque cauſa naſcatur. Quare conſtat empiricam veram non ſine aliquo rationis vſu conſtare; atque adeò arduum eſſe, experientiam componere, quæ tandem viam muniat intellectui ad ſcientias, & artes conſtituendas.

Quartò, experientiæ definitio, quæ ſuperiùs quarto loco propoſita eſt, planè conficitur. Ea verò mihi videtur aptiſſimè allata à Sexto Empirico his verbis. *Experientia eſt diuturnus quidam vſus, & operans abſque arte, & ratione, poſitus in ſolâ obſeruatione, & exercitatione*; licet enim non ſit verè vſus, qui tranſit: attamen eſt habitus quidam permanens vſu diuturno comparatus; quoniam vt inquit Gal. 3. meth. *Experientiæ longo vſu opus eſt*, ideòque additur, *poſitus in ſola obſeruatione, & exercitatione*. Hinc enim gignitur experientia, cum circà ſingularia verſantes, & pluries, ac pluries obſeruantes ſimilia, eorum tandem omnium meminimus: ex memoria autem ſtabili, ac firmâ demum reſultat habitus experientiæ, qui propterea ineſt imaginationi, non intellectui. Dicitur autem *operans*, quia experientia, vt inferiùs oſtendam, maximè facit ad agendum: Additur, *abſque arte*, & *ratione*, quia, vt verè docuit Gal. 1. meth. *nec arte vlla, nec ratione nititur experientia: imò vnius fortunæ fauorem ad ea, quæ quærit, inuenienda, requirit*. Ars autem, & ratio ab vniuerſalibus ad minùs vniuerſalia, & vſque ad particularia diſcurrit, nec quod ſit res, ſed propter quid ſit, cauſaſque demonſtrat.

Poteſt etiam ex his ita definiri. *Experientia eſt habitus imaginationis relictus ex plurimis memorijs ſingularium ſimilium, quorum dum recordamur, procedimus ad iudicandum, quid hic, & nunc ſit agendum*. Vndè conſtat, qui verè expertus eſt, plurimùm valere memoriâ. Deinde experientiam non eſſe ſine diſcurſu à ſingulari ad ſingulare, qui vocatur ratio particularis; quotieſcunque enim facimus aliquid, ſolâ experientiâ freti, à ſingularibus ad ſingulare diſcurrimus, dicendo, hoc, hic, & nunc facimus; quoniam in ſimili occurſu aliàs eodem modo fecimus.

Poſtremò conſtat, quanti ſit vſus experientiæ. Primò enim facit ad condendas ſcientias, & artes, quatenùs intellectus per experientiam efformat vniuerſale, quod artis eſt, ſicuti ſingulare eſt experientiæ. *Ex. g. quòd ex bile laboranti huic homini proſit rhabarbarum, quòd ſimiliter alteri, & alijs ſingillatim, experientiæ eſt: quando verò dicimus, quod omnibus confert, hoc eſt artis proprium*.

Confert etiam experientia ad agendum; vt enim agamus optimè, opus eſt cognoſcere ſubiectum particulare circà quod, & præterea inſtrumentum, quo agimus; actiones enim ſunt circà ſingularia, hæc verò ſolâ experientiâ noſcuntur. Hinc fit, vt experientiam cum arte, & empiricum cum dogmatico comparemus.

Ars, vt docet Ariſt. 1. metaph. citato, excellentior eſt experientiâ, ſi tantummodo cognitionem ſpectemus, & modum, quo ad agendum illa procedit; *quippè*, inquit ille, *ſcire, & cognoſcere magis ineſt arti, quàm experientiæ. Ideò qui arte præditi ſunt, ſapientiores putamus ijs, qui ſolùm experientiam habent. Artifices enim propter quid, & cauſam cognoſcunt; experti verò ſciunt quidem quod eſt, propter quid autem ignorant*. Ratione etiam modi ars differt ab experientia; quoniam hæc à ſingulari ſimili ad ſimile, illa verò à principio vniuerſali, & cauſâ ad agendum diſcurrit.

Verùm ſi referamus experientiam ad operationem, non differt ab arte, vt indicat idem philoſophus: imò magis valet experientia, quàm ars. Ideò fit vt medicus practicus, & empiricus aptior ſit ad medendum, quàm merè theoricus, & dogmaticus; ſiquidem huic ille præſtat, quia ſingularia, circa quæ actiones verſantur, magis cognoſcit empiricus, quàm dogmaticus; adeo vt tandem conſtet empiricam multi eſſe faciendam, tanquam primam, ac magnam rationalis medicinæ partem. Dico, *primam*, quia, vt paulò ante explicaui, ſcientijs, & artibus vniuerſalium principiorum materiam ſuppeditat. Dixi etiam, *magnam*, quia multò plura ſunt experientiâ cognita, quàm ratione: & ſæpè ſæpius nobis ad medendum viam magis aperit experientia, quàm ratio. Verumq; eſt ex Celſo, *ad ipſam curandi rationem nihil plus conferre, quàm experientiam*. Propterea Hippocr. multa de empiricis præclarè dicit lib. præcept., quæ huc afferre operis pretium duco: inquit enim, non eſſe cum empiricis ineundum de medendi ratione conſilium, quia verè non vtuntur ratione in medendo: ſed ſolùm confidenter petendum, vt remedia ſua proferant. Huius autem dicti cauſam quàm pulcherrimam ſubijcit ipſe his verbis. *Inquiſitionis enim elegantis ſcientia apud hos diſperſa reperitur. Et quãuis hi neceſſariò ſint indocti; affirmo tamen, exercitationem horum vtilem eſſe, poſteaquàm præceptorum cognitione fraudantur. Quis enim præceptorum multifidam varietatem ſe indagare poſſe ſperet, citrà exercitationis conſtantiam?* Quibus planè demonſtrat, quouſque nobis vtilis ſit empirica, qualis pariter eſſe debeat exercitatio, quæ ad vſum artis traducenda eſt, & quâ demum ratione agendum nobis ſit cum Empiricis. Vtilis ergo eſt Em-

piri-

pirica, quia diſperſas nobis offert ſingularium obſeruationes, ex quibus nobis eſt ampla ad comparandam artem via; cum è ſingularibus vniuerſales præceptiones, & axiomata elicere valeamus; quibus carent empirici, qui minimè vtuntur ratione, ſed experientiâ; ideò Hipp. prudenter adnotat, huiuſmodi obſeruationes, per quas ad vniuerſalia conſcendimus, neceſſariò eſſe conſtantes, ſeù pluries factas, & æquales; hoc eſt oportet, quæ diſperſæ ſunt apud empiricos ad vniuerſale reuocare, ſimilia à diſſimilibus ſegregando, quod nequeunt facere empirici, qui ſolis ſingularibus hærent. Propterea concludit. *Quare hoc moneo dicentibus quidem iſtis auſcultandum eſſe: at operantibus reſiſtendum*: hoc eſt accipiendæ ſunt ab ipſis obſeruationes, non autem permittendum, vt agant, quia nec ex obſeruationibus ipſi ſuis præcepta conſtituunt, & methodo, iiſdem vtendo, carent.

Gal. verò non tantùmmodo fatetur experientiam vtilem eſſe, & empiricos aliquid conferre, quod medicinam locupletet, & iuuet, quemadmodum ſuperiori ſententiâ docuit Hipp.: ſed ampliùs tanti facit, vt horteтur eos, qui minùs ingenio pollent, vt ſolâ experientiâ contenti ſint, per quam poſſunt euadere in bonos medicos; ait enim 2. meth. cap. 6. *licere ex empiricorum inſtitutione bonis eſſe medicis; & ſi enim ratio ſemper quærenda ſit, eaque experientiam ornet, vel corrumpat: cùm tamen eam ſemper aſſequi nequeamus*, (concludit) *conſulo igitur his omnibus experientiæ animum intendant: cum non leue inſtet periculum iis, qui ſuprà vires aliquid moliuntur, ne & id non conſequantur, & quæ intelligere aliàs poſſent, omninò amittant*. Et hæc de experientia, & empirica ſcripta ſatis. Qui plura deſiderat Gal. adeat ex antiquis, & ex recentioribus Verulamium, & Boyle, qui de experientia, & experiendi ratione quàm præclarè multa, & ſubtiliter docent.

Alterum cognoſcendi, & iudicandi inſtrumentum eſt ratio: hæc autem ex Hipp. 1. aphor. 1. difficilis eſt; ideò ante omnia, cùm ſit opus mentis, & intellectus; quænam illa ſit, deinde quænam ſit cauſa difficultatis, oſtendam, vt eam tandem diſcamus euincere, & enodare.

Cum ergo triplex ſit mentis operatio, ſimplex nimirùm apprehenſio: ſecunda iudicium ſimplex, quo res apprehenſas vel coniungimus affirmando, vel negando ſeiungimus: tertia diſcurſus, quo vnum ex alio ratiocinando deducimus: Ratio magis in ſecunda, maximè verò in tertia conſiſtit; hac enim potiſſimùm, & effectuum ſenſibilium cauſas, & medendi rationem inueſtigamus; quippè ex præcognitis morborum, & ſymptomatum cauſis, remedia, & methodum vtendi cognoſcimus; vndè intelligitur illud Hippocr. lib. de art. pronunciatum: *medicus ſi quidem ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficiet ad ſanandum.* Verùm non eſt eadem ſemper in omnibus cognoſcendi difficultas: imò aliqua facilè, & certò, alia difficulter, aliqua nullo vnquam modo capiuntur: propterea Hipp. optimè diuidit morbos in eos, qui in ſuperficie, & alios qui in profundo corporis latent. Qui in ſuperficie ſunt, ſe ſe manifeſtè produnt, quoniam ſenſibus, maximè verò tactu, & viſu deprehenduntur: quales præſertim à chirurgis tractari ſolent: ideo lib. de medico idem ait; *turpe eſt non contingere à chirurgia, quod velis*: quippè cum tales exiſtant, curatio facilis, ac tuta contingit. E contrà ſe habent alii, cùm enim ſint à ſenſibus longè remoti, vix, & rarò longâ inueſtigatione, & ratiocinio attinguntur. Quocircà Hipp. præter ea, quæ lib. de art. dicit, lib. de flat. etiam addit, *de non apparentibus, & difficillimis ægritudinibus opinio magis, quàm ars iudicat.* Cauſam autem difficultatis affert idem lib. de arte citato; quoniam morbi intrinſecùs latentes ſignis tantùmmodo deprehenduntur. Signa autem hæc non ſunt propria, quæ per ſe ſe primò rem manifeſtent, ſed plerùmque communia, vel extranea: cum aliis item confuſa, nec eâdem perpetuò facie occurrentia: vnde aliquando cum ad diuerſa comparata, diuerſa etiam demonſtrent, ſerò ad morborum cognitionem peruenimus, & interim per longas inueſtigationis moras tempus ad medendum opportunum elabitur: quod Hipp. his verbis complexus eſt. *Alia itaque ad alia, & alia per alia ſunt, tum quæ corpus peruadunt, tum quæ indicant, vt proinde non mirum ſit, & cognitioni multum temporis impendi, & actioni multum temporis decedere: quandoquidem tam peregrinis, & obliquis probationibus ad medendi ſcientiam medici perueniunt.*

Cæterùm vt aduersùs hæc impedimenta aliquod ſibi auxilium medicus paret, nonnulla hic adnoto breuiter, & quæ maximè tyronibus vſui futura eſſe cognoſco.

Primùm ergo multùm ſe ſe exerceant oportet: exercitatio autem vtilis eſt cum attentione perpetuâ, obſeruatione attentâ, & reflexione continuâ, quâ præſertim comparent effectus ſenſibiles, quos ſæpe vidrunt, & obſeruarunt, non ſolùm inter ſe, ſed etiam cum ſubiectis ipſis, in quibus apparent, & occaſionibus, à quibus proueniunt, & referant tandem ad ea, quæ ex his conſequuntur: quando enim vel in diuerſis ſubiectis, ab eâdem tamen occaſione producti, idem ſemper afferunt, habebimus loco ſigni genuini: at è contrà, ſi vel in eodem ſubiecto ſæpe appareant, vel in diuerſis, & ab eâdem etiam occaſione ſint, non tamen idem ſemper ſequatur malum, ſigna prorſus communia cenſentur: ideò ſicuti ex propriis certò nobis ratiocinari; ita minimè ex communibus licet. Quamobrem communia cum aliis iungenda ſunt, & ex plurium concurſu factâ ſyndrome, vt ſæpe medentibus accidit, poterunt aut verum, aut veroſimile ſaltem attingere. Ideò in duo genera ex Hipp. diuiduntur ſigna: alia enim dicuntur Τεκμήρια, ſiue indicia: alia σημεῖα, ſiue ſimpliciter ſigna.

Τεκμήρια, certa ſunt, & per ſe idem perpetuò ſignificant; aliqua autem ex his ſunt bona, alia mala: quæ bona, ſemper, & vbique bona ſunt: quæ verò mala, ſemper, & vbique mala, vt inquit Hipp. in prognoſt. Semper bona ſunt ſigna coctionis: ſemper autem mala ſunt ſigna cruditatis. Alia ſunt ſigna communia, quæ quandoque bonis, quandoque malis iunguntur. E. g. rigor aliquando malignus eſt: aliquando criticus: malignus eſt lethalis, ægro exiſtente iam debili, vt ait Hipp. in aphor. criticus ex eodem febrem ardentem ſoluit. Itaque ex primis ſolis tutò; ex aliis non niſi coniunctim, & in ſyndromem collectis probabiliter ratiocinamur. Itaque Tyro, vel quicunque ſit, diligenter obſeruet quid in quo, quid ex quo, & quid cum quo appareat, & conſequatur. Verùm, quoniam aliquando vnum magis, vel minùs ſignificat, vel plures intercidunt aliquando eiuſdem effectus cauſæ, vt cum v. g. in eodem morbo vel plura apparent indicia, vel multa adhibentur remedia (quorum, dicebant empirici interpretantes Hipp., ex Gal. 1. aphor. 1. iudicium eſſe difficile) vt certò internoſcamus quodnam ex illis morbum euicerit, & ex ſignis quale nam magis ſignificet, vtendum hac arte: nimirùm obſeruanda attentè ſunt ſeparatim eadem remedia, & ſigna; hinc enim eorum vis clariùs apparet, eaque quanti valeant

certiùs

Digitized by Google

certiùs cognoſcimus. At quia nemo ſibi ſatis eſt, vt antea dixi cum de experientia tractarem, legat amplùs oportet probatos authores, qui experimenta multa, & obſeruationes ſuas redegerunt in commentarios; perpetuò tamen ſiue per ſe obſeruando, ſiue aliorum obſeruationes legendo recogitet, & vtatur comparatione. Hoc enim potiſſimum eſt, quòd iudicium in rebus medicis ſæpe fallit, ac reddit incertum; cum nihil eorum, quæ agimus abſolutum ſit, ſed ad aliquid, vt Hipp. lib. de alim.; ſcilicet euariat reſpectu corporum, ætatum, ſexus &c. & præſertim Idioſyncriſię. Sic etiam Auicen. lib. 1. can. fen. 1. &c. docet alimentum, & medicamentum eſſe ad aliquid, quod idem Hipp. etiam ſingulari exemplo indicauit lib. de vet. med. inquiens, *non eſſe abſolutè putandum quòd malum edulium ſit caſeus, quia non omnibus hominibus iniurius eſt, ſed ſunt qui eo plent nihil, & ne tantillum quidem incommodi ſentiunt, imò tenuibus mirum in modum conferre animaduerſum eſt: ſunt iterum alij, qui ægrè eius defunguntur moleſtijs*: & hinc propterea fit, vt non niſi multo labore, & tempore ad qualemcumque rei medicæ cognitionem perueniamus, & nemo tam validæ mentis ſit, & fortis iudicij, vt in tanta varietate, ſemel, & bis, ne dicam pluries deceptus, alios etiam malè iudicando non fallat.

Alterum rationis aduersùs impedimenta, & difficultates auxilium eſt Analogia; quotieſcunque enim, vel in phyſicis inſolens aliquod phęnomenon, vel in medicis incidit nouum aliquod morbi genus, tunc ratio incerta iudicij ad analogiam ſe ſe recipit, ſeu à ſimili ad ſimile tranſitum. Eam in primis in vſu habuit Hipp., & docuit amplius lib. de diæta, quàm apta ſit ad cognoſcendum. In ea Democritus plurimus fuit: Ariſt. etiam paſſim vſus eſt in phyſicis, eth. & polit. Neoterici tandem nihil potius habent analogiâ; cui propterea Keplerus nobilis mathematicus multa ſe debere vltrò profeſſus eſt. De eius vſu in rebus medicis aliqua non contemnenda tradidit Dominicus Sala profeſſor olim medicinæ theoricæ Patauinus lib. de arte med. Hic ergo & ego indico tantùm methodum, quâ benè poteſt inſtitui, & quâ quiſque per ſe commodè vtatur in praxi.

Primò medicus obſeruet attentè effectus, & paſſiones, quæ ex morbo accidunt corpori humano, occaſionem, vnde, & modum, quo fiunt; ſæpe enim effectuum, occaſionis, & modi ſimilitudo, cauſæ quoque ſimilitudinem arguit. Item conſideret exitum, & rationem, quâ morbus vel ſoluitur, vel occidit; hinc enim non tantùmmodo cauſa mali, ſed remedium etiam apparere ſolet.

Secundò operationes artium mechanicarum, & modum, quo illæ operantur, ſpectare oportet, ex quorum ſimilitudine ſæpe quoque opera naturæ cognoſcimus; ideo ſæpe Ariſt., & neoterici frequentiſſimè exemplo artificialium, quæ à natura ſunt, & fiunt, minimè inconcinnè, & ineptè declarant: ea autem eſt huiuſmodi analogiæ ratio, quia ars, vt inquit Philoſoph. 2. phyſicor., imitatur naturam. Quid ni ergo ex operibus artis, quæ imitando naturam fiunt, licet de naturalibus etiam ratiocinari? Lege Hipp. lib. de diæta, ex quo habebis primùm elegantiſſimam huius analogiæ cauſam, & plurima artium exempla, quibus medicas operationes demonſtrat.

Poſtremùm, & omnium maximè ab experimentali philoſophia analogia petenda eſt, quæ lucem plurimam medico, & ad cognoſcendum, & ad agendum accendit, vt infra latè monſtrabo. Verùm quia ſimilitudines ſæpe decipiunt, vt ſuperiùs indicaui; ideo non eſt cuiuſque analogiâ, & ſimilitudine vti: ſed opus eſt viro perito, & exercitato, qui præſertim combinationem, & comparationem calleat, quibus ſi fortè caret, nunquam ſe poſſe ſperet ex analogia tutò, ac certò ratiocinari; non enim perpetuò ſecurus eſt vſus analogiæ: nec tamen ſemper inanis, vt optimè Celſus, loco citato in proemio inquiens: *neque ſemper ſimilitudo aliquid confert, & ſi quandò confert, tamen id ipſum rationabile eſt inter multa ſimilia genera & morborum, & remediorum cogitare, quo potiſſimum medicamento ſit vtendum.*

DE CERTITVDINE MEDICINÆ.

ARiſt. 1. eth. dicit non eſſe perpetuò exquiſitam omninò in ſingulis facultatibus certitudinem expetendam, ſed ſolùm modo eam, qualem patitur ſubiecta materia; ideo 2. metaph., docet diuerſos eſſe gradus certitudinis, & vnamquamque facultatem habere ſuum, non autem eundem, & omninò æqualem; propterea non eſt abs re hic diligenter æſtimare, & veluti ponderando metiri certitudinem medicinæ. At quærenti fortè, quorsùm hæc inquiſitio? Reſpondeo, gratiâ Tyronum, quibus hæc potiſſimùm ſcribo, vt antea commoniti, quanti debeant rem medicam æſtimare, ne plùs, quàm par eſt confidentes omnia arti tribuant, & ſupra vires moliantur: nec vanis pollicitationibus ſpem erigant ægrotantis: vel è contrà ne omnia pro incertis habentes omninò deſperent. Eſt enim ſua medicinæ vis, & ſæpe mirabiles ſucceſſus habet, quibus ſuam hominibus facultatem oſtentat: ideò ſeduli ſtudijs incumbant multo labore, & diligentiâ continuâ, vt difficillimam alioquin artem, quoad licet, adipiſcantur.

Primùm ergo, vt rem propoſitam abſoluamus, diſtinguendus eſt triplex gradus certitudinis: alia enim eſt certitudo moralis: alia phyſica: alia mathematica. Certitudo moralis omnium minima eſt, vt egregiè docet, & explicat Ariſt. 1. eth. 3.; cum enim primum oſtenderit, non eſſe exactam in ſingulis diſciplinis certitudinem, ſe propterea moralem minimè exquiſitè tractaturum, indicat his verbis. *Contenti igitur erimus, ſi nos, cum de talibus, & ex talibus diſſeramus pingui quidam mineruâ, atque adumbratâ figuratione verum oſtendamus: cumque de ijs, quæ plerumque eueniunt, atque ex ijs ratiocinemur, ſimilia etiam concluſerimus*: quod idem eſt, ac ſi diceret, materia moralis ſolùm capax eſt certitudinis imperfectæ, quia res morales variantur ſecundùm circumſtantias particulares; illæ enim actiones, quæ in aliquibus circumſtantijs ſunt honeſtæ, ac iuſtæ, in alijs ſunt inhoneſtæ, atque iniuſtæ; adeo vt de honeſtis, ac iuſtis, de bonis, ac malis apud varias ſectas, & nationes tanta ſit opinionum diuerſitas, vt quidam putauerint, nihil eſſe honeſtum, vel inhoneſtum, iuſtum, vel iniuſtum ex natura rei, ſed ſolùm ex lege, per quam quædam fuerunt prohibita, alia verò præcepta. Phyſica maior eſt, ſed mathematicâ minor: res enim phyſicæ non perpetuò, ſed plerùmque certæ ſunt. Mathematica tandem omnium maxima eſt; ideò explicemus vtramque, vt noſcamus tandem, vtri certitudo medica accedat.

Ariſt. loco citato docet, res phyſicas non eſſe perpetuò veras, & certas, quia ſunt in materia: mathematicas verò, quia abſtrahunt à materia, ſemper eſſe eaſdem omninò. Ratio diſcriminis eſt, quia materia variè afficitur, & mutatur; vndè non reſpondet ſemper agenti eodem modo diſpoſita, ac parata, vt ex ea perpetuò ſimilem producat effectum. Ampliùs, cum

efficiens verſetur inter contraria, aliquando à fortiori ita impeditur, vt nequeat, in materiam, quantùmcunque benè diſpoſitam, ſimiliter agere. Hinc fit vt aliquando aliter, & præter naturam eueniat, ac ſæpè ſoleat accidere. E.g. ex inſtituto naturæ naſcitur homo, quoties ſemen virile in vterum proiectum recipitur, & ſouetur: aliquando tamen oritur monſtrum, vel quia malè vterus ſit affectus, aut ſanguis maternus inquinatus: vel tandem quoniam, his etiam benè ſe habentibus, ſpiritus gignitiuus aliqua ex cauſa impotens fiat, adeò vt non ſit perpetuò verum, ex ſemine virili, & materno ſanguine permixtis in vtero hominem naſci. Idem dicendum de reliquis, quoniam commune eſt omnibus corporibus naturalibus, vt paſſiones non competant eis præcisè ratione eſſentiæ, ſed ampliùs pendeant à materia, & mouentibus, ac efficientibus cauſis. Secùs autem ſe res habet in mathematicis; paſſiones enim ſubiectis mathematicis conueniunt ratione eſſentiæ, & independenter à motu; ideo neceſſariò, & perpetuò conueniunt.

Modò conſtat ex his, medicinam, cum ſit genus quoddam phyſicæ, eandem quoque certitudinem habere communem; nullumque propterea cuiuſuis authoris, vel etiam Hipp. pronunciatum adeò firmum, ac ſanctum eſſe, vt aliquando ſucceſſu non careat ſuo. Medicus enim (quod ſuperiùs etiam de phyſico diximus) verſatur circa materiam, vtiturque materialibus inſtrumentis: pendet ampliùs à tempore, & à circumſtantijs loci, tempeſtatum anni, ætatis, & ſexus, quæ omnia ità mutantur, & varia ſunt, vt nequeat idem ſemper, & eodem modo de ſingularibus ſubiectis ſentire, & prædicere, ac etiam agere: nec eadem remedia vbique ſunt in ſingulis æquè ſalutaria, & efficacia: quoniam efficiens ſanitatis, ſiue principale, cuiuſmodi eſt natura, ſiue artificiale, qualis eſt medicina ſæpe impedita non idem, quod alioquin facerent, ſemper, & ſimiliter faciunt.

Quod hactenùs, & in vniuerſum, ſumptis ab ipſa rei natura argumentis, de certitudine medica diſſeruimus, Hipp. mirum in modum confirmat inquiens lib. de locis in homine. *Medicina citò addiſci nequit, propterea quòd ſtata, ac certa doctrina in ipſa tradi non poteſt. v.g. qui ſcribere didicit eodem modo, quo omnes docent, omnia nouit, & qui ſciunt omnes, ſimiliter nouerunt.* Addit rationem elegantiſſimam, *propterea quod idem eſt, & ſimiliter fit & nunc, & non nunc: neque contrarium fieri poteſt, ſed ſemper, & iure quidem ſimile eſt, neque indiget occaſione: medicina verò & nunc, & paulò poſt non idem facit, & in eodem contraria facit, & hac etiam ſibi ipſi contraria. Primùm aluum ſubducentia non ſemper hoc faciunt, & aluum ſubducentia vtrumque faciunt &c.* Ratiocinatio itaque Hipp. eſt huiuſmodi. In alijs artibus, vt in ſcriptoria v. g. doctrina certa eſt, ac firma, quia ſubiectum, nempe papyrus, vel id genus alia materia ſemper eadem eſt, & ratio quoque ſcribendi eadem: nec ad ſcribendum expectamus tempus idoneum. Quamobrem qui ſemel didicit artem ſcribendi, ſemper, & eodem modo ſcribit. At ſecùs ſe res habet in medicina, cuius ſubiectum, ſiue corpus humanum non eſt ſemper idem, ac agendi etiam ratio non eſt abſoluta, ſed cum exerceatur in ſingularibus, & pendeat à tempore, eſt alligata occaſioni: occaſio autem quàm breuiſſima eſt, vt ait idem loco citato: *& qui hoc nouit, illi ſtata, ac certa eſt ars; ſcit enim quæ ſimilia ſint, quæ diſſimilia, in quibus cognoſcendis occaſio medica conſiſtit*: at hæc noſſe, ſubijcio ego, ſemel, aut bis, ac ne vix quidem exactè, nulli ferè conceſſum.

Inquiet verò aliquis. Idem Hipp. loco citato ait, *medicina mihi iam tota inuenta eſſe videtur ita ſe ſe habens, vt doceat ſingulas & conſuetudines, & occaſiones &c.* & lib. de vet. med. *medicinæ autem iam cuncta ab antiquo inſunt, & eius principium, & via inuenta eſt, per quam & multa, & vita vtiliſſima longa die deprehenſa ſunt, & reliqua deinceps inuenientur, ſi modo quis aptus fuerit, & inuentorum gnarus, hinc ad reliqua perueſtiganda proſiliat. Quicunque verò omnibus his reiectis, ac reprobatis, alijs vijs, alijsque formis inueſtigare conatur, & quid inueniſſe ſe gloriatur, fallit, & fallitur; fieri enim nequit &c.*

Reſpondeo hæc quidem eſſe veriſſima: ijs tamen non probari vnquàm medicinam eſſe omninò certam; Hipp. enim tantùm demonſtrat, medicinam ratione, & experientiâ, quæ ſunt duo comparandarum artium inſtrumenta, fuiſſe conſtructam, quia ex ſingularibus obſeruationibus ſæpè ſæpiùs factis vniuerſalia principia, & axiomata compoſita ſunt: propterea addit, quicunque aliam viam ineuntes, ſe artem compoſituros eſſe præſumunt, & fallere, & falli: quemadmodum imperitè ſatis nonnulli eius tempeſtatis ſophiſtæ putabant, hypotheſes malas ſibi proponentes, quibus medicinam inædificabant, vt eo loci videre eſt. Hinc tamen non ſequitur: ergo medicina perpetuò certa eſt: ſed ſolùm modo eius eſt certitudinis, qualem dare poteſt ſubiecta eidem materia. Eodem quoque modo moralis, & prudentia habitus quidam eſt, è ſuis ipſe principijs compoſitus, & formatus, non ideò tamen omninò certus. Recole dicta ſuperiùs, quæ præſentia plenè, ac planè confirmant.

Replicabit fortè etiam, Aphor. Hipp., quibus innixa eſt medicina, certiſſimi ſunt, & nemine contradicente, veluti oracula admittimus: ideòque eorum author tanti habitus, & habetur ab omnibus, vt eis repugnare nullus vnquàm audeat. Quòd ſi Hipp. authoritas ſuſpecta eſt, & incerta doctrina, de arte medica actum eſſe videtur, cum authore careat ſuo, & principijs parùm tutis, & nutantibus innitatur.

Hoc argumentum imperitorum eſt, qui nequeunt res medicas, & phyſicas æſtimare ignorantq; Intellectus humani naturam, qui cum ſit imbecillimus, nec ſemper certus ſui, non poſſunt non eius etiam operâ, cuiuſmodi ſunt artes, & ſcientiæ, aliquo vitio laborare. Ideò paulò fuſiùs reſpondebo, vt anteà moniti deinceps meliùs ſentiant, & æqui, bonique rerum medicarum iudices fiant. Aphoriſmi itàque, vt de ijs primò dicam, certi quidem ſunt; at certitudine phyſicâ, eoſq; propterea plerùmque, vt inquit Scaliger, ad aſſenſionem noſtram admittimus, quòd aliquandò fruſtrantur voto ſuo. Ne verò gratis à me dictum eſſe videatur, vno, & altero exemplo confirmo. *Mulier grauida*, inquit Hipp., *ven i ſecti abortit* 4. aphor.: attamen pluries detrahimus ſanguinem grauidis, non modo laborantibus morbo, ſed etiam abortum impediendi cauſâ; verùm præcauetur abortus, & grauidæ calamitatibus liberantur. Item *mulier, ni menſtrua defecerint; & eunuchi quoque podagra non capiuntur*: nihilo tamen minus, & mulieres, & eunuchos podagrâ correptos vidi, & ex ijs vnum podagrâ tandem obijſſe conuulſum. Idem de ſingulis omninò dicendum; quoniam aphoriſmi ſunt propoſitiones phyſicæ, quarum veritas, cum non pendeat omninò, & præcisè ab eſſentia rei, quemadmodùm mathematicæ, ſed ab efficiente, & materiâ, ſuo ſæpè deſtituuntur euentu.

Quod ſpectat authoritatem, dico, eam duplicem eſſe, diuinam, & humanam. Diuina infallibilis prorſùs eſt, quia Deus nec falli poteſt, nec fallit: è contrà

Digitized by Google

autem humana, quoniam eſt ab homine, *cuius oculi*, vt dicebat Ariſt., *inſtar veſpertilionum vel ad maniſeſtiſſima naturæ ſe habent*: propterea & fallit, & fallitur. Hinc argumentum ab authoritate humanâ ductum probabile rantùm eſt, & omnium probabilium infirmiſſimum: Hipp. ergo authoritas cum humana ſit, non eſt ſemper expers erroris, & ideò & ipſe ſe deceptum fuiſſe ingenuè profeſſus eſt, alijque eiuſdem authoris errata notarunt, correxerunt, aut interpretamentis ſuis, gratiâ tanti viri, ad bonum ſenſum reuocare conati ſunt. Parui ne igitur, dicet aliquis, faciemus Hipp.? minimè ego, ſed magni, imò maximi, & vbi non repugnat ratio, vel experientia omnibus anteferendus; vt enim inquit Ariſt. 3. eth. *in practicis non minùs habenda eſt ratio de opinionibus prudentum, & expertorum, quàm de demonſtrationibus; quia prudentes, & experti adepti ſunt firmam de principijs agibilibus cognitionem, adeòque de agendis.* Hipp. verò eiuſmodi fuit, qualem nobis Verulamius lib. hiſt. vitæ, ac mortis, præclarè commendat: nimirùm *medicus inſignis, qui artem ſuam tam longâ vitâ comprobauit, & honeſtauit: Vir eum prudentiâ quidam doctus: in experientia, & obſeruatione multus: non verba aut methodos captans, ſed neruos tantùm ſcientiæ ſeparans, & proponens.* Cæterùm quantùmcunque hæc vera ſint, non præſtat tamen ad eius ſemper authoritatem confugere; quamuis enim medicinæ veram inueniendæ, confirmandæ, & perficiendæ methodum ſcitiſſimè nobis tradiderit, plura item inuenerit: non omnia tamen ipſe nouit, nec potuit ex naturæ obſcuritate veritatem omnem eruere, ſed plurima poſteris inuenienda reliquit; dummodò methodi à ſe traditæ gnari ſint, & obſeruatores egregij, loco citato de vet. med.: imò non ſolùm modo multa ignorauit, ſed etiam (quod commune hominum vitium eſt) errauit aliquandò, & declinauit à vero. Hic ergo velim, homines intelligere, quî fieri non poſſit vnum & inuenire, & perficere; atque adeò nouiſſe enim nia eius facultatis, cuius author habetur. Eorum omomnium, quæ ſunt, alia à natura ſunt, alia verò ab arte: quæ ſunt à natura ea tota ſemel, & perfectè fiunt; quoniam author eſt Deus, vt inquit Gal. 1. de vſu part., optimus, ſapientiſſimus, & potentiſſimus: quæ verò ab arte ſunt, imperfectè primùm ab vno, deindè paulatim, accedentibus ſtudijs, augentur, donec progreſſibus multis tandem perficiantur, non tamen omninò; nulla enim ars adeò ſuis numeris abſoluta eſt, vt nihil addi, nihilvè vnquam detrahi poſſit. Ideò non tanti facere debemus eos, qui nos præceſſerint, vt nihil nobis relictum eſſe putemus, ideoque velimus vltrò amittere poteſtatem iudicij: at cum homines pariter ſimus, nemini ſeruiamus, ſed vtamur eâdem intellectus facultate, et libertate: nam, vt ad hanc rem appoſitè Seneca epiſt. 27. *non ſumus ſub rege, quiſque ſibi ſe vindicat.* Huius autem ſententiæ ea eſt potiſſima ratio, quòd artes, et ſcientiæ duobus maximè inſtrumentis fiunt, experientiâ, et iudicio; experientia verò fallax eſt; et iudicium difficile; quare vt eis inuenimus, ita ijſdem quoque & fallimur, & fallimus: propterea opus eſt tempore, nec vno, ſed pluribus, qui experiantur, & iudicent, vt ſuprà latè probaui, & ideò diſciplinæ omnes filiæ temporis appellantur; cum enim, vt idem Seneca; *natura nobis ſemina ſcientiæ dederit, ſcientiam non dederit*, ſemina hæc multo tempore ſæra ſeros poſtremò partus emittunt. Quæ hactenùs dicta ſunt eleganter oſtendit Ariſt. 2. metaph. 1., qui probat à ſigno ſpeculationem de veritate eſſe difficilem, quia *neque ſatis eam aliquis conſequitur, neque aberrant omnes ab ea; ſed quiſque aliquid de natura dicit, & ſinguli quidem nil, aut parum ei addunt: ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit.* Itaque nemo per ſe ſolum poteſt veritatem rerum inueſtigare, ſed parum de ſuo addere ſcientijs, & artibus, vt tandem ex omnibus ſimul magnum proueniat incrementum. Propterea idem Ariſt. paulò infrà dicit, *non ſolùm illis agendas eſſe gratias; quorum opinionibus quis acquieſcet, ſed illis, qui ſuperficie tenùs dixerunt; conferunt enim aliquid etiam iſti, habitum namque noſtrum exercuerunt, & fuerunt in cauſa, vt quam ipſi non potuerunt aſſequi, poſteriores veritatem aſſequerentur.* Vt ergo eò redeamus, quod ſuperiùs demonſtrandum ſuſcepimus, Hipp. non tanquàm dominum, ſed ducem ſequamur, veneremurque, vt inquit Gal. tanquàm authorem bonorum omnium, non abſolutè, ſed eorum quæ ab antiquitate profecta ſunt. Ipſe enim primus, vt inquit Celſus in proemio de re medica, *ex omnibus memoriâ dignis ab ſtudio ſapientiæ diſciplinam hanc ſeparauit vir & arte, & facundiâ inſignis.* *Vel* ex Plinio lib. 29. *medicinam reuocauit in lucem, cum multò antea in nocte denſiſſima latuiſſet*; vt iure plurimùm illi, & nos quoque debeamus Hippocrati, qui omnium optimè viam, quâ ad medicinam eundum eſt, præmonſtrauis; ſolidiſſimaque ſuperſtruendæ arti fundamenta iecit. Nihilò tamen minùs pro eâ, quâ præditi ſumus ingenij vi, & libertate exercere licet ſtudia noſtra, addendo ſi fieri poteſt, quæ adhuc inter deſiderata ſunt; & ſi quos errores offendimus, corrigendo, & emendando.

Iuſtabit tandem Gal. 1. meth. cap. 4. docet medicinam inſtar mathematicarum ſcientiarum procedere; *& in his omnibus, quæ in eâdem monſtrantur, ad primas, & indemonſtrabiles propoſitiones, & quæ ex ſe fidem faciant, omnia eſſe perducenda.* Ergo, niſi Gal. nos fallit, non ſolùm medicina certa eſt, ſed plùs, quàm phyſica, certa.

Reſpon. Gal. medicinam cùm mathematicis comparare, non quoad certitudinem ſubiectæ materiæ, ſed quoad ordinem procedendi. Debet enim medicus ſuas concluſiones vſque ad primas propoſitiones per alias medias interpoſitas, probatas, & demonſtratas reuocare: alioquin, niſi aliquid ſit primum quoquo modo certum, & firmum, non eſt, quo medica concluſio nitatur. Cæterùm hæc nunquàm demonſtratur eâ certitudine, & euidentiâ, ac mathematicæ demonſtrari ſolent: nec primę propoſitiones medicæ, multò minùs intermediæ, adeò certæ ſunt, & inconcuſſæ, quemadmodum mathematicæ.

Etenim ſi forent huiuſmodi, eædem reciperentur ab omnibus, nec adhùc nobis illud inculcarent ex Celſo in proemio; nimirùm, *incomprehenſibilem eſſe naturam. Non poſſe verò comprehendi patere ex eorum, qui de his diſputarunt, diſcordia: cum de iſta re neque inter ſapientiæ profeſſores, neque inter ipſos medicos conueniat. Cur enim potiùs aliquis Hipp. credat, quàm Erophilo? cur huic potiùs, quam Aſclepiadi? ſi rationes ſequi velit, omnium poſſe videri non improbabiles: ſi curationes, ab omnibus his ægros perductos eſſe ad ſanitatem. Itaque neque authoritati cuiuſquam fidem derogari oportuiſſe &c.*

Hinc licet oſtendere, medicinam eſſe coniecturalem; cum enim res medica non omninò certa ſit, id potiſſimùm euenit, quòd eam non certâ ſcientiâ, ſed coniecturâ comprehendimus. Ideò quotupliciter coniecturalis euadat, dicamus.

Primùm ergo coniecturalis eſt circà morbos, eorumque cauſas internas, quorum cum medicina inſpe-

pectione ſe *nſatâ* priuata ſit, vt docet Hipp. lib. de art. (*quod ipſum apud omnes inconfeſſo eſt*) *alias tamen facultates coadiutrices inuenit*, nimirùm ſyllogiſticam ex ſignis: ſigna autem ſunt peregrina, & obliqua; ideòque non certam nobis pariunt ſcientiam, ſed coniecturam.

Secundò coniecturalis eſt circa particularia remedia, quæ ſunt inſtrumenta medendi; nemo enim vnquàm medicamentorum vires perfectè cognouit, quorum cum ſępè obſeruemus effectus, cauſam oihilominùs ignoramus.

Tertiò quantitas etiam remedij efficit artem coniecturalem; hæc enim bifariam æſtimanda eſt, & quæ morbo v. gr. conueniat, & quam vires ægri perferre queant: ac tandem etiam quanta moles medicamenti eſſe debeat, ex quâ exquiſita eiuſdem quantitas virtutis habetur. Singula autem ſcitu impoſſibilia ſunt; vndè Gal. dicere ſolebat, ſi exactam quantitatem remedij noſſe poſſet, ſe talem futurum eſſe, qualem fuiſſe ferunt Æſculapium. De huiuſmodi etiam quantitate egregiè oonnulla tradit Hipp., quæ vt referam è re noſtrâ maximè eſſe videtur. Inquit ergo lib. de vet. med. cum duo præcipua ſint medendi remedia, nimirum repletio, & vacuatio, addit tamen adeò eſſe difficile exactam cognitionem habere, quin medicus in neutram partem, magis, vel minùs replendo, aut vacuando declinet; propterea huius menſuræ regulam ſenſum corporis, ſeù bonã ægrotantis tolerantiã conſtituit; eumq; medicum laudat, non qui minimè peccet, ſed qui minus: vndè ait, *decet enim dimenſionem aliquam (intellige repletionis, & vacuationis) collineare; dimenſionem autem nullam aliam reperies, neque pondus, neque menſuram, cuius intuitu exacta diata inſtituenda ſcientia haberi queat, quàm corporis ſenſum. Quàpropter negotioſum eſt, id ità accurratè cognoſcere, vt tantùm tenuiter in alterutram partem delinquas. Certè cum ego medicum vehementer laudarim, qui leuiter delinquat. Quod enim exactè abſolutum eſt, rarò videre contingit.*

Quartò coniecturalis eſt ob occaſionem, ſeu tempus medendi opportunum, quoniam hoc fluens eſt, & breue, ideoque vix, ac ne vix quidem comprehenditur, & opus eſt medico, inquit Gal. lib. ad Glauc. perico, & in arte plurimùm exercitato.

Poſtremò Idioſyncriſia, ſeu ſingularis cuiuſque indiuidui natura omnium maximè coniecturalem, & incertam efficit medicinam, cuius quidem effectus varij, & mirabiles nobis occurrunt: origo tamen in abdito ſemper eſt. Quis enim vnquam nouit, cur huic v. g. vinum infenſum ſit, & vel olfactum ſyncopem afferat, quo ferè vniuerſum genus hominum oblectatur? cur alius abhorreat à caſeo, quod plurimis cedit io alimentum? Idcircò Hipp., & Gal. cum pręceperint, vt vtramque oaturam vniuerſalem, & particularem cognoſceremus, huius difficultate perterriti communis tantùmmodo cognitione contenti ſunt. Et hęc de ratione coniecturæ medicinalis ſatis dicta ſint, quæ nihil artis dignitati, & neceſſitati, nec medentibus, nec egentibus medicinâ fidem, & ſpem vllo modo detrahunt. Audiant propterea Celſum libr. 2. de re med. hac de re disertè, & verè loquentem; nimirùm, *coniecturalem artem eſſe medicinam, rationemque coniecturæ talem eſſe, vt cum ſæpiùs aliquandò reſponderit, interdum tamen fallat. Non itaque ſi quid vix milleſimo in corpore aliquem decipit, id fidem non habet, cum per innumerabiles homines reſpondeat. Idque non in his tantùm, quæ peſtifera ſunt dico: ſed in his quoque, quæ ſalutaria. Siquidem etiam interdùm fruſtratur, & moritur aliquis, de quo medicus ſecurus primò fuit. Quæque medendi causâ reperta ſunt, nonnunquàm in peius aliquibus vertunt. Neque id euitare humana imbecillitas in tantâ varietate corporum poteſt. Sed eſt tamen medicina fides, quæ multò ſæpiùs, perque multò plures ægros prodeſt.*

Hæc ſunt, quæ adijcienda videbantur Præcognitis *RIVERII, vt planè conſtaret Alumnis Medicinæ natura. Cætera verò, quæ promiſſa ſunt, deſiderantur; quia Typographus, cum opus ad exitum perduxiſſet, impatiens moræ, voluit in lucem emittere, antequam reliquæ Animaduerſiones concinnatæ forent, ac digeſtæ ea forma, qua commodè imprimi poſſent. Quàm primùm tamen edentur, longè fortè locupletiores, & elegantiores, quàm excogitaueram priùs, & ipſe ex promiſſis meis præconceperas.*

Digitized by Google